

IZVOARELE RĂSCOALEI LUI HOREA

SERIA B
IZVOARE NARATIVE

Vol. I
1773-1785

EDITURA ACADEMIEI
REPUBLICII SOCIALISTE ROMANIA

IZVOARELE RĂSCOALEI LUI HOREA

SERIA B. IZVOARE NARATIVE

Volumul I. 1773—1785

ACADEMIA SCIENTIARVM SOCIALIVM ET
POLITICARVM REIPVBLICAE
SOCIALISTAE ROMANIAE
INSTITVTVM HISTORICVM ET ARCHAEOLOGICVM
NAPOCENSE

FONTES SEDITIONIS HORIANAE

CVRANTE

Acad. Prof. **STEPHANO PASCV**

SERIES B. FONTES NARRATIVAE

VOL^{um}. 1773—1785

EDITVM

PER

**NICOLAVM EDROIV, HELENAM BOZAC, LADISLAVM GYÉMÁNT,
VOLKERVUM WOLLMANN, ALEXANDRVUM NEAMȚV,
COSTINVUM FENEȘAN**

**IN AEDIBUS ACADEMIAE REIPVBLICAE SOCIALISTAE
ROMANIAE**

Bvcvrestiis, MCMLXXXIII

ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE
A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

INSTITUTUL DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE
CLUJ-NAPOCA

IZVOARELE RĂSCOALEI LUI HOREA

SUB REDACȚIA

Acad. prof. ȘTEFAN PASCU

SERIA B. IZVOARE NARATIVE

VOL. I. 1773—1785

PUBLICAT
DE

NICOLAE EDROIU, ILEANA BOZAC, LADISLAU GYEMÁNT,
VOLKER WOLLMANN, ALEXANDRU NEAMȚU,
COSTIN FENEȘAN

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE
ROMÂNIA

BUCUREȘTI, 1983

**Au colaborat: VALERIA CĂLIMAN, PETRU IAMBOR,
GERNOT NUSSBÄCHER, LELIA TÄUBER**

**EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
R 79717, București, Calea Victoriei 125**

INTRODUCERE GENERALĂ

Un eveniment important se înscrie în istoria națională și universală prin însemnătatea și semnificația sa, pentru timpul înfăptuirii lui și, de asemenea, în măsura în care își prelungește însemnătatea și semnificația, în decenii, secole și milenii. Numeroase fapte din istoria poporului român și din istoria universală se împodobesc cu o astfel de însemnătate. Între acestea, fără îndoială, marea răscoală țărănească din 1784—1785 — care, prin programul formulat de conducătorii săi, cel mai radical program din Transilvania acelei vremi, înfăptuit în măsura îngăduită de împrejurări, prin forțele sociale antrenate (țărani, mineri, meșteșugari, sărăcime a orașelor), prin aria de răspândire și superioritate de organizare, precum și prin puternicul răsunec produs în toată Europa, poate fi caracterizată revoluție — are o importanță istorică deosebită, atât pentru vremea respectivă, cât și după aceea, pînă astăzi, și va avea și de acum înainte.

Este explicația interesului mereu sporit al celor ce au înțeles și înțeleg importanța marilor evenimente, aplecîndu-se cu pasiune nobilă asupra lor. Și ceea ce se cuvine subliniat, de asemenea, este faptul că pe măsură ce concepția istoriografiei se îmbogățește și-si consolidează temeiurile științifice, materialist-istorice, atât mulțimea, cât și valoarea cercetărilor sporesc în chip remarcabil.

O altă înfățișare a preocupărilor de ieri și de azi ale istoriografiei universale, ce nu se cuvine ignorată cu nici un prilej, este publicarea izvoarelor de orice natură ar fi acestea. Un eveniment istoric crește în valoare și în măsura în care a pătruns și a rămas în conștiința acelor care l-au înfăptuit, a acelor în interesele cărora s-a săvîrșit, precum și a urmașilor lor. Ceea ce înseamnă, în fapt, trăirea vie a evenimentului în mințile și inimile mulțimilor, a maselor populare, făuritoare ale istoriei. De aceea, tradiția — acest izvor istoric tot mai mult recunoscut și de aceea tot mai mult cultivat de istoricii contemporani —, transmisă din generație în generație, pe cale orală, se cuvine întregită cu izvorul scris, care, atunci cînd redă în chip obiectiv evenimentele, completează tradiția.

Interesul atât de mare al contemporanilor și al generațiilor următoare, pînă la revoluția din 1848 cu deosebire, cu privire la marea răscoală a țăranilor sau revoluția de la 1784 de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan, este ilustrat de numărul mare și varietatea izvoarelor de toate categoriile referitoare la istoricul eveniment. Pe lîngă cele diplomatice (documentare), cuprinse în seria A. *Diplomataria*

— care înseamnă nouă volume, așa cum au fost anunțate în *Introducerea generală* din volumul I — a marii colecții sau corpusului cu privire la „Izvoarele răscoalei lui Horea”, izvoarele narative, care vor forma seria B. *Fontes narrativae* („cronici”, „memorii”, „amintiri”, descrieri, broșuri, știri din presă, folclor, iconografie etc.) vor fi cuprinse în alte cinci volume. În primele două se publică izvoarele narative propriu-zise („cronici”, „descrieri”, „memorii”), începînd cu cele scrise chiar în timpul războiului țărănesc de la 1784 și pînă la 1860, cînd se încheia *Istoria Horii*, lucrarea lui Alexandru Sterca-Șuluțiu, bazată în mare măsură pe sursele contemporane. Al III-lea volum va cuprinde broșurile și știrile din presă apărute în vremea importantului eveniment și nu mult după aceea, mai ales în străinătate. Volumul al IV-lea al seriei va însuma folclorul cu privire la răscoală și la conducătorii ei. Volumul al V-lea va aduna întreaga iconografie a răscoalei însoțită de explicațiile necesare.

Izvoarele oricărui eveniment de însemnătate și semnificația celui din 1784, pentru vremea desfășurării lui și pentru timpurile de după aceea, de orice categorie ar fi acestea, reflectă interesele autorului sau autorilor lor sau ale clasei sau categoriei sociale cărora le aparțineau. De aceea, poartă în nuce o notă de subiectivism: sînt pătinitoare față de cei pe care-i reprezintă și potrivnice adversarilor acestora. Dintre toate categoriile de izvoare, cele narative propriu-zise păcătuiesc într-o măsură mai mare de lipsă de obiectivitate. Lipsa de obiectivitate care deseori se manifestă nu numai în modalitatea de a înfățișa evenimentele, în mod deliberat și cu bună știință eronat, tendențios, dar și în limbajul violent, încărcat de ură socială și națională, este mai evidentă în cazul izvoarelor contemporane evenimentelor, cînd pasiunile și patimile se manifestă fățiș. Pe măsura trecerii timpului și a domolirii patimilor, caracterul tendențios e mai moderat și mai ales mai moderată este forma, limbajul în care sînt înfățișate evenimentele. De aceea, și într-un caz și în altul, de fapt în toate cazurile, este nevoie de discernămint critic față de asemenea izvoare, atît din partea celor ce citesc aceste izvoare, cît și din partea celor ce le cercetează, pentru a alege griul de neghină sau a elimina neghina din griu, adică a reține adevărul și a îndepărta neadevărul.

Broșurile și presa contemporană se înfățișează, din acest punct de vedere, mai diferențiat și mai nuanțat. Fără să lipsească nota de subiectivism, fiind destinate opiniei publice, oarecare grijă și măsură în forma de exprimare și în felul de înfățișare a lucrurilor și evenimentelor se are în vedere. Unele izvoare „narative” din această categorie, reprezentînd interesele unor pături sociale antinobiliare și antiaristocratice, sînt înclinate să părtinească, într-o măsură reținută, firește, pe răsculați, prin înfățișarea stării mizere în care erau silit să trăiască masele populare datorită nedreptăților și abuzurilor săvîrșite de clasele dominante, ocrotite de legiuirile nedrepte, hotărîte de reprezentanții lor. Ca și în cazul celorlalte categorii de izvoare și în cazul acestora discernămintul critic din partea lectorilor și istoricilor este tot atît de necesar, chiar dacă eforturile pentru a discerne sînt, poate, mai mici.

Folclorul, în accepțiunea cuprinzătoare a noțiunii, de creație populară, în versuri și proză, sub forma trăirilor și amintirilor, este în general mai apropiat de realitatea istorică. Este mai viu, mai pătruns de sentimente de solidaritate și identificare cu evenimentul respectiv, în măsură mai mare cu cît creația folclorică este contemporană sau mai apro-

piată, în timp, de eveniment. Pe măsura creșterii distanței dintre vremea petrecerii evenimentului și creația folclorică, aceasta devine mai ștearsă, mai imprecisă sau, uneori, confuză. Și în acest caz, în general, cuprinsul creației folclorice este solidar cu evenimentul respectiv, cu înfăptuitorii acestuia, cu ideile lor. Când creația așa-zisă folclorică aparține reprezentanților forțelor adverse, ea are aceleași insuficiențe ca și alte genuri de izvoare narrative din aceste surse. De aceea, spiritul critic se cuvine să fie prezent.

Iconografia cu privire la evenimentele din 1784—1785 și la căpeteniile ei este și ea de mai multe feluri. Tablouri sau picturi după original, mai ales în cazul conducătorilor mișcării, portrete imaginare, stampe cu scene din răscoală etc. Cele mai multe realizate cu scop comercial, de a fi răspândite și vândute pe la tirguri și iarmaroace sau înfățișate în diferite alte ocazii ca niște curiozități. Și în acest caz, cei interesați, cititori și cercetători, sînt datori să le judece în raport cu valoarea lor istorică, întregind alte categorii de izvoare, realiste, cîntărind, potrivit cu neînsemnătatea lor, pe cele fanteziste.

Seria A. *Diplomataria* împreună cu seria B. *Fontes narrativae* constituie pietrele de temelie și cărămizile din care se ridică adevărata construcție, impunătoare, impresionantă: răscoala sau revoluția din 1784. Pe baza acestor izvoare se vor cunoaște toate trăsăturile esențiale și detaliile semnificative, precum și toate articulațiile dintre numeroasele, variatele și complexe aspecte ale istoricului eveniment, și anume: cauzele mai depărtate și imediate, împrejurările izbucnirii, desfășurarea în spațiu, forțele participante la răscoală și cele potrivnice, înfruntările de multe ori dramatice dintre acestea, programul și scopurile urmărite de răsculați pe plan social și național, legăturile acestora cu diferite societăți și forțe antif feudale din afara Transilvaniei, politica duplicitară a Curții din Viena, înăbușirea mișcării, maltratările, schingiuirile și martiriul multora dintre răsculați, în frunte cu căpitani lor, implicațiile și ecoul internațional, urmările răscoalei etc. Și nu numai a importantului eveniment, propriu-zis, ci și a împrejurărilor istorice concrete, pe plan național și internațional, dinainte, din timpul și de după marea răscoală sau revoluție românească din Transilvania. În primul rînd românească, fiindcă românii formau marea majoritate a populației și tot ei trăiau în cele mai grele condiții ale iobăgiei din această țară și în acele timpuri, dar și cu participarea maghiarilor, secuilor și germanilor, în măsura în care și țaranii, lucrătorii din mine și ocne, meșteșugarii săraci ai acestora au participat la mișcare.

Sînt motive suficient de numeroase și suficient de importante pentru a constitui un îndemn și o îndatorire, științifică și patriotică în același timp, de a se osteni istoricii pentru publicarea acestui corpus, monument impresionant, închinat evenimentelor, eroilor și martirilor de la 1784—1785, tuturor care au luptat și s-au jertfit, în curgerea vremii, pentru o viață mai bună, omenească, pe seama celor mulți și nedreptățiți, pentru marile idealuri general umane, de dreptate și libertate, independență și unitate. Un monument impresionant și trainic la împlinirea bicentenarului istoricelor evenimente de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea din Transilvania.

Acad. ȘTEFAN PASCU

CUVÎNT INTRODUCTIV LA VOLUMUL I

Cele 18 „cronici“, memorii, amintiri, descrieri, însemnări etc. cuprinse în acest prim volum al seriei B. *Fontes narrativae* înfățișează situația din Transilvania din deceniul premergător răscoalei și desfășurarea acesteia. Prezentându-se starea grea a țărănimii, numeroasele obligații față de stat și de nobilimea proprietară de pământ, precum și abuzurile și nedreptățile, se explică cauzele celei mai mari mișcări revoluționare, de pînă atunci, din Transilvania, și, totodată, dezlănțuirea forței țărănești împotriva împilatorilor nemiloși.

Față de fisc, de stat, țăranul transilvănean plătea o nesfîrșită listă de taxe după: semănături, animale, fumuri, cap, venituri etc. De aceea, țăranii se plîngeau mereu că „darea împăratului asupra noastră e foarte grea, încît nu o mai putem purta“. Mai ales că dregătorii fiscali nu admiteau nici o aminare, cea mai mică întîrziere însemna represii militare. „Solgăbirăul lasă executorilor toată libertatea să ne chinuiască — se plîngeau țăranii —, să ne închidă iarna în cotețul porcilor... și acolo ne stropesc cu apă rece, și nici atîta n-au îngăduit să ne aducă de mîncare. În casele noastre prăpădesc totul... De multe ori ne-au silit să jucăm desculți, flămînzi și însetați, iar dacă n-am vrut ne-a bătut executorul neamț“. Dările repetate față de fisc, se adăugau contribuțiile militare, multe și grele, dări în bani și în natură pentru întreținerea armatelor imperiale. În satele care aveau nenorocul să fie în zonele de incartiruire a armateilor, nenorocirile erau și mai mari: abuzuri, distrugeri de bunuri, corvezi, obligații în plus. Țăranii mai erau împovărați cu o altă dare, pentru întreținerea funcționarilor publici, iar comunele cu dări în plus față de comitat.

Mai numeroase și mai grele chiar erau obligațiile țăranilor față de stăpîinii feudali, față de nobilime: robota patru zile pe săptămînă cu brațele sau trei zile cu vitele pentru iobagi, două zile pentru jelerii cu ceva pământ, o zi pentru cei fără pământ. Abuzurile și silniciile se adăugau, îngreunînd și mai mult prestările legale. Realitate sesizată de împăratul Iosif al II-lea însuși în timpul călătoriei sale în Transilvania cu un an înaintea izbucnirii răscoalei; mulți nobili, răstălmăcind legea, pretindeau robotă patru zile pe săptămînă cu brațele și trei cu vitele, adică toate zilele săptămînii. Abuz confirmat și înfățișat, pe cit de plastic, pe atît de realist, de Gheorghe Șincai în *Chronica* sa, ca un bun cunoscător al realităților contemporane lui: „afară de slujbele (robotele) ce le făceau domnii pămîntești (proprietarilor de pământ), începînd de luni pînă sîmbătă seara, în toată săptămîna, peste tot anul, dumineca, fiindcă alta

nu se putea lucra, domnii cei pămîntești pe iobagii săi îi trimiteau cu cărți pe la alți domni“.

Pe lângă „slujbe“, țăranul iobag mai era dator stăpînului de pămînt a zecea parte din toate produsele: griu, secară, orz, ovăz, mei, porumb, vin, cîneapă. Scutite de dijmă erau doar produsele din jurul casei. Dîjmă mai dădea țăranul iobag din animale și produsele animaliere: oi, capre, porci, viței, vite mari, stupi, lînă, brînză etc.

Al treilea element important și foarte apăsător pentru țăranul iobag era censul, care însemna o dare în bani sau daturi în natură. În acest din urmă caz ele însemnau cantități mari de cereale, păsări, ouă, unt, pește, miei, căprioare, iepuri sau chiar vite de tăiat; obligațiile la capitolul daturi se extind, în aparență, și la cele mai neînsemnate lucruri, dar tot atît de apăsătoare pentru cei siliți a le da: alune, prune uscate, poame de tot felul, piei de animale sălbatice, șoimi etc. Convertite de multe ori în bani, erau și mai apăsătoare, deoarece țăranul cu greu putea aduna bani.

Acestor obligații se adăugau, numeroase și grele, taxele, și ele pe cit de multe pe atît de apăsătoare: pentru pășunat, pădurit, ghindărit și cele pentru răscurpărea unor monopoluri feudale: morărit, circiumărit, măcelărit, vinat, pescuit. Tot ce putea aduce vreun venit stăpînului feudal era monopolizat de acesta și „închiriat“ țăranilor în schimbul unor sume de bani. Era îndreptățită constatarea unui călător german prin Transilvania, și anume că, în general, țăranul aservit sau iobagul transilvănean este în ce privește starea lui „cel mai nenorocit om ce se poate afla undeva pe lume... Un adevărat rob al stăpînului său... Trebuie să se istovească ca o vită... Împovărarea și apăsarea acestor supuși din partea stăpînilor lor sînt nesfîrșite și excesele săvîrșite împotriva lor de necrezut“.

În Munții Apuseni, unde a fost centrul răscoalei, pe măsura dezvoltării mineritului, care pretindea, pe lângă forță de muncă și lemne, căraușii nesfîrșite și alte munci grele, obligațiile moșilor sporesc cantitativ și devin tot mai împovărătoare. Pe la 1777 locuitorii de pe domeniul Zlatna au făcut, într-un singur an, circa 19 475 transporturi (de minereu, cărbune, lemne) la topitoriile de la Zlatna. În anii 1776—1778 au fost transportate în total aproape 116 200 măji de minereu și cărbune, 13 180 stîinjeni de lemne și 27 000 vedre de băutură. S-au efectuat în total 8 390 căraușii numai pe Domeniul de Jos al Zlatnei; și **tot de pe acest domeniu** au fost obligați să lucreze 3 200 pâlmași.

În 1779, deci în ajunul răscoalei, situația se agravează și mai mult, după cum rezultă din plîngerea înaintată împăratului de Horea și Cloșca. Robota fusese sporită atît la tăiatul stîinjenilor de lemne, cit și la căratul acestora, la cosit, impletitul gardurilor, săpatul șanțurilor, transporturile și căraușiile de tot felul; a fost interzisă defrișarea pădurilor pentru cultura cerealelor, iar izlazarile și fînețele rezultate din defrișări mai vechi au fost luate locuitorilor iar aceștia erau obligați să răscurpăre în bani lemnele de foc și cele necesare îndeletnicirilor tradiționale ale moșilor: văsăritul, dulgheritul și confecționarea șteampurilor; au fost majorate simțitor taxele față de fisc și contribuțiile militare, după cum au fost sporite peste măsură obligațiile pentru lucrările publice; abuzurile și nedreptățile juzilor față de țăranii săraci nu mai erau de suportat; capitația țăranilor mineri a crescut la 1 fl. 20 cr.; erau înșelați oamenii la schimbarea aurului; de pe urma arendării dreptului de circiumărit se săvîrșeau alte jecmăniri ale populației sărace; credința ortodoxă era asuprită.

Taxa de răscumpărare a prestațiilor crește și ea mereu, de la 5 859 fl., cît era înainte, în 1775 este ridicată la 14 769, iar în 1783 la 19 897 fl. Pe lângă toate acestea, locuitorii munților au mai prestat vreo 3 000 zile de robotă cu brațele. Constatînd poverile și abuzurile, un reprezentant al oficialității, pretorul din Turda, exclamă: „sînt așa de multe aici răpăstuirile mulțimii, de nu se poate spune“. Confirmarea acestor nedreptăți și silnicii vine din partea împăratului însuși, care le constată pe domeniul Zlatnei și pe al Băii Mari; sînt realități adevărate și voci autorizate care le recunosc și le întăresc, și care nu pot fi puse la îndoială.

Creșterea unor obligații nu a însemnat scăderea celorlalte, la care erau îndatorați țăranii, ca urmare a stării lor de iobagi, încît numai apa nu o plăteau, cum afirma Crișan, una din căpeteniile principale ale răscoalei. La Paști și la Crăciun fiecare gospodărie era datoră cu un colac, o vadră de vin, o luminare, o găină, un porc din doi, iar dacă nu avea trebuia să-l cumpere din tîrg pentru a-l da stăpînului, două cofe de unt pe an, avea ori nu avea vaci; patru zile de robotă pe săptămînă, deși unii nu aveau în posesiune decît 1/2 iugăr de pămînt; unii stăpîni de pămînt pretindeau să le aducă lemne cu carele chiar și în ziua de Crăciun. Cînd murea capul familiei și lăsa o casă mai bună, văduva era scoasă din casă, dacă nu avea nici un fecior mai mare, în stare să îndeplinească slujbele domnești, ba o mai și închideau pentru a declara toată averea rămasă de la bărbat, apoi îi luau lucrurile și o trimiteau cu copiii să-și cîștige piinea de toate zilele, cum va putea și unde va putea, chiar dacă avea băieți nevîrstnici, care nu erau în stare să facă slujbe domnești. Nobilii luau și de la acești copii mici pămînturile și averea rămasă de la tatăl lor, iar după ce creșteau mari îi sileau să le îndeplinească slujbele, dar nu le mai restituiau nimic din averea părinților. Slujbe erau obligate să facă și femeile: la curte, la tors, la țesut; iar după cum afirma Crișan, în cazul în care o femeie nu știa să toarcă, așa cum pretindea stăpîna, trebuia să-și plătească în loc altă femeie. Și într-un document oficial, cu ocazia armistițiului de la Valea Bradului din 16 noiembrie 1784, deci într-o situație în care trebuia să afirme realitatea, deoarece spusele sale erau verificate și verificabile, chiar din partea interlocutorului său, confirma aceste opresiuni vestitul oculist Ioan Molnar-Piuariu, transilvănean și el, cunoscător al tristei realități. Iar pe de altă parte, această realitate era evocată și invocată în motivarea cauzelor răscoalei, ceea ce conferă afirmațiilor lui Crișan o responsabilitate sporită, mai cu seamă că acestea erau supuse spre examinare și hotărîre oficialității.

Răzvrătirea de la Cîmpeni, din mai 1782, a întrecut măsura răbdării țăranilor. Nedreptatea săvîrșită din arendarea circumscripției unor arendași armeni a fost însoțită de sfidarea și silniciile acelorași și ale slugilor lor împotriva țăranilor. Au fost călcați în picioarele cailor oamenii și bunurile cu care veniseră la tîrg, ceea ce dezlănțuise mînia lor mornită atîta vreme, concretizată în atacarea pivnițelor cu băuturile arendașilor. Mai multe căpetenii ale „răzvrătirii“ au fost prinse, închise, cinci dintre ele au fost condamnate la moarte, alții la bătaie și închisoare, iar despăgubirea pentru băutura vărsată a fost stabilită la 8 708 fl., cînd în realitate pagubele au fost doar de 343 fl.

Sînt acestea și altele suficiente motive ce explică nu numai nemulțumirile, ci deopotrivă tensiunea proprie vremurilor revoluționare. Astfel se înțelege cu ușurință intensitatea focului aprins în Zărand, răspîndit cam peste 2/3 din Transilvania, precum și actele și acțiunile

nile de o parte și de alta a forțelor adverse. Cu atât mai mult cu cât complexitatea situației sociale se agrava și mai mult prin aspectul ei național. Deoarece, potrivit concluziilor istoricului maghiar Tóth Zoltán, pe baza analizei stărilor din munți, „după cum nobilul maghiar era întru-chiparea feudalismului asupritor, tot astfel iobagul român, cu religia lui ortodoxă, fără de care nici nobilul nu se putea închipui pe sine însuși, era întru-chiparea celeilalte clase de bază a feudalismului, a țărănimii. Religia ortodoxă era religia țăranilor, toate celelalte religii erau considerate religii ale domnilor. Condiția lor de țărani, românitatea și religia lor ortodoxă, iată cei trei factori care s-au împletit în conștiința răsculaților, constituind un tot organic“.

•

Primul volum al seriei B. *Fontes narrativae* al corpusului „Izvoarele răscoalei lui Horea“ cuprinde 18 piese. Cea dintâi este o *Autobiografie (Eine Selbstbiographie)* a lui Michael Conrad von Heydendorff, care descrie pe larg și relativ obiectiv stările sociale din Transilvania în deceniul premergător răscoalei, ușurînd, astfel, înțelegerea cauzelor și a profunzimii acestei mari mișcări țărănești.

Michael Conrad von Heydendorff, dregător superior sas și văr cu guvernatorul Samuel Brukenthal, a consemnat într-o lungă „autobiografie“ numeroasele aspecte sociale, naționale, economice, politice și culturale din Transilvania celei de-a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea, cunoscute atât din propria observație, înainte și în timpul călătoriei în Transilvania a principelui moștenitor Iosif la 1773 (peste șapte ani împăratul Iosif al II-lea), cât și din documentele ce i-au stat la îndemînă în calitate sa de înalt dregător. Informația bogată este filtrată prin optica și interesele patriciatului săsesc din care făcea parte Heydendorff. Nesimpatizînd în fond cu interesele țărănimii, în fața evidenței este nevoit să recunoască gravele racile de care suferea societatea Transilvaniei și, implicit, exploatarea și asuprirea țărănimii din partea nobilimii. Heydendorff, din interese de clasă, nu manifestă prea multă simpatie nici față de nobilime, cu care patriciatul săsesc se găsea în relații contradictorii, chiar dacă nu erau cu totul antagonice.

Obiectiv înfățișează evenimentele căpitanul Egermann în *Observațiile (Bemerkungen)* sale. Bun cunoscător și el al situației românilor din Transilvania, al asupririi lor sociale, naționale și confesionale, acest căpitan din regimentul de dragoni Toscana înfățișează cu înțelegere și simpatie răscoala țăranilor împotriva stăpînilor de pămînt, adevărați „țirani“. El subliniază nedreptățile ce apăsau viața țărănimii și, deci, cauzele răscoalei: stăpînii de pămînt și dregătorii locali sînt unguri, lipsiți de bunăvoință și înțelegere față de națiunea română, considerînd țărănimia română în stare de robie personală; se ia de la țărani totul fără ca cineva să fie silit a da seama cuiva cu privire la cît și la ce a luat, deoarece nimeni nu ține vreo socoteală. Egermann sugerează și măsurile de îndreptare a relelor și, astfel, de preîntîmpinare a altor mișcări: eliberarea din șerbie a românilor, atât de greu asupriți; frînarea abuzurilor „tiranilor“, mari și mici; ocrotirea celor oprimați din partea oficialității centrale și locale.

O atitudine mult asemănătoare dovedește secretarul gubernial Johann Theodor Hermann în lucrarea sa cu privire la *Tulburările din vremea lui Horea (Die Hora'schen Unruhen)*. Simpatie și în același timp compasiune pentru țăranii răsculați și suferințele lor străbat

„Cronica“ lui Hermann. Cauzele răscoalei sînt considerate abuzurile stăpînilor de pămînt și ale „lipitorilor“ arendași. Aceștia țin în șerbie, în iobăgie și robie, în servitute veșnică țărănimea, cauzînd, astfel, ruina țării. De aceea poporul e nefericit, iar înșelarea lui fără încetare provoacă, neapărat, răscoale justificate.

Obiectiviste pot fi socotite și alte izvoare care provin de la sași, înalți funcționari administrativi sau preoți. Dintre acestea din urmă este și *Jurnalul bisericii din Săcărîm (Diarium)*, scris de parohul Joseph Lamasch, care, recunoscînd caracterul antifeudal al răscoalei, nu se poate apropia de înțelegerea deplină a acesteia și a răsculaților, socotîți „conspiratori români“.

Două izvoare „oficiale“ sînt prețioase pentru bogăția de informații pe care le cuprind. Atît *Jurnalul (Journal)* unui anonim, cît și *Jurnalul (Tagbuch)* lui Johann Friedrich Seiwert sînt bine informate, deoarece autorii lor, în calitate de funcționari guberniali, au beneficiat de surse bogate. Și într-un caz și în altul, cele două izvoare consemnează, cronologic, actele oficiale primite de guvernatorul Brukenthal în timpul răscoalei, răspunsurile și dispozițiile acestuia pentru oficiile subalterne.

O poziție contradictorie oglindește *Descrierea (Detaille)* tulburărilor din Transilvania ale iobagilor români. Autorul, ofițer în armata austriacă, cunoscînd situația țărănimii, îi recunoaște suferințele, dar nu-i înțelege aspirațiile.

Piese din sursă nobiliară, explicabil, sînt, în general, dușmănoase țărănilor, îndeosebi răsculaților. Sînt descrieri sau memorii ori impresii notate de nobili sau de oameni cu interese identice ori apropiate de ale acestora. Astfel de autori unii nu voiau, alții nu puteau face deosebire între clasele sociale și poporul sau națiunea cărora le aparțineau acestea.

Din sursă nobiliară, cu aceeași mentalitate feudală, provin alte „cronici“ contemporane sau apropiate răscoalei. Chiar și cele scrise de oameni învățați, cum au fost Benkő József și Rettégi György. Cel dintîi, în *Icoana națiunii române din Transilvania (Erdélyi oláh nemzet képe)*, judecă foarte aspru toate mișcările țărănimii române, atît cele premergătoare, cît și cele din 1784, socotindu-le „conspirații“, prilej de înfăptuire a unor fărădelegi. Al doilea, în *Memorialul său (Emlékirata)*, descrie pe răsculați cu calificative injurioase. Importantă este afirmația bine informatului Rettégi Gy. cu privire la sprijinirea răscoalei de către românii din Moldova. Atitudinea celor doi autori față de țărănime, de români, de răscoală, se explică, pe de o parte, prin interesele lor de clasă, amîndoi de origine nobiliară, iar pe de altă parte prin dorința lor de a fi acceptați în rîndurile nobilimii mari, pe care o slujeau și cu acest prilej și în acest fel.

Sursele nobiliare maghiare nemijlocite se caracterizează prin aceeași lipsă de obiectivitate, înlocuită de resentimentele dușmanului neîmpăcat al țărănimii în general și îndeosebi atunci cînd acesta îndrăznește să-și revendice sau să-și cucerească drepturile prin singurele mijloace ce-i mai rămăseseră față de refuzul tuturor: stăpîni de pămînt, Guberniu, Curtea din Viena. Așa sînt *Relatările din anii 1784 și 1785 (De annis 1784 et 1785 relationes)* ale lui L. Siess, secretarul contelui Eszterházy, care cunoștea evenimentele și din propria observație, și din dezbaterile Guberniului la care asistase.

Și mai ostile sînt „cronicile“ unor nobili maghiari implicați nemijlocit în evenimente, fie ca stăpîni de pămînt, care au avut de suferit, fie ca participanți la luptele antițărănești sau la înăbușirea răscoalei. *Memoriile*

(*Emlékiratai*) lui Gyulai Ferenc, nobil, ofițer, catolic și conservator, sînt caracteristice. Pe lîngă poziția antițărănească fățișă, limbajul exprimă aceleași resentimente: răscoala este „conspirație țărănească“, „rătăcire“.

Poate prin informația mai bogată să fie superior *Jurnalul* anonimului, care identifică nobilimea maghiară cu națiunea maghiară, dar prin concepție și limbaj se apropie de *Memoriile* lui Gyulai Ferenc. Iar *Summa* scurtă a pericolelor și întîmplărilor din comitatul Hunedoarei, întocmită de un nobil anonim din Hunedoara, nu e cu nimic superioară *Jurnalului* de mai sus. Și *Descrierea scurtă, dar adevărată* (*Rövid, de igaz leirása*) a celor întîmplate în comitatul Cluj, întocmită de asemenea de un nobil, care el însuși nu și-a considerat „opera“ destul de importantă pentru a-i arăta paternitatea, nu e mai valoroasă decît celelalte.

Cele mai multe fiind scrieri elaborate în timpul desfășurării răscoalei, impresiile subiective sînt mai vii, mai puternice și de asemenea mai accentuată și mai puternică amprenta intereselor de clasă sau personale ale autorilor. Fiind scrise în atmosfera fierbinte a marii răscoale de nobilimea maghiară opresoare sau de exponenții intereselor acesteia lipsește și perspectiva înțelegerii adevăratelor dimensiuni ale evenimentului pentru vremea desfășurării lui și pentru vremurile de după aceea. Pe măsura trecerii timpului, această perspectivă sporește, impresiile se temperează și, deci, judecata subiectivă este mai puțin stridentă și mai sesizabile aprecierile obiective. Așa cum va rezulta din izvoarele narative cuprinse în volumul al II-lea al acestei serii, mai valoroase din toate punctele de vedere.

Acad. ȘTEFAN PASCU

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

În editarea izvoarelor narative referitoare la răscoala sau revoluția lui Horea s-au respectat normele obișnuite în prezent în asemenea cazuri. Din motivul că evenimentul istoric căruia îi este consacrat corpul de izvoare este de interes foarte larg, ce depășește cercul specialiștilor în domeniul istoriei, și pentru a facilita accesibilitatea celorlalți cititori, lucrările scrise în limbile latină, maghiară și germană sînt însoțite de traduceri în limba română. În cazul seriei A. *Diplomataria* traducerea documentelor scrise în limbile latină și germană este suplinită de rezumate cuprinzătoare, care ușurează înțelegerea cuprinsului lor.

La izvoarele narative, întrucît nu mai prezintă importanță prea mare din punctul de vedere al forme, s-a urmărit în primul rînd redarea cît mai fidelă a conținutului acestora. Datorită faptului că originalele unor izvoare s-au pierdut, editorii au fost nevoiți să le publice fie după ediții mai vechi, fie după unele copii păstrate. În asemenea situații originalul n-a putut fi reconstituit din punct de vedere arheografic; unele greșeli din text pot proveni de la copist sau editorul mai vechi și nu întotdeauna de la autorul izvorului. De aceea, au fost îndreptate unele greșeli, de importanță minoră, urmîndu-se normele ortografice și de punctuație actuale ale scrierii și limbii izvorului respectiv; la fel regimul majusculilor și minusculilor. Au fost întregite unele prescurtări, acolo și atunci cînd acestea puteau fi făcute.

În redarea numelor de persoane și locuri s-a păstrat forma originală în cazul editării textului în limba originală; în traducerea românească numele de locuri și persoane sînt redată potrivit normelor și forme actuale.

La traducerea titlaturilor, numelor de instituții, s-au respectat formele intrate în uzul limbii române din acel timp sau în limbajul istoriografic modern.

Indicele de nume de persoane și locuri de la sfîrșitul fiecărui volum cuprinde, pe lîngă formele actuale, și formele din original, cu trimitere la cele actuale.

Fiecare izvor este precedat de scurte note biobibliografice, cu privire la biografia autorului și a izvorului, la valoarea și la orientarea sa politico-ideologică.

La notele din original ale izvoarelor narative, numerotate alfabetic cu majusculile: A,B,C..., indiferent dacă sînt redată așa sau nu în manuscris, se adaugă notele editorilor anteriori, marcate alfabetic cu minuscule: a,b,c... La *Tagbuch-ul* lui Johann Friedrich Seiwert, care nu are note de autor și nici de editor anterior, sînt marcate deo-

sebirile dintre manuscrisul definitiv de la Sibiu și conceptul lui de la Brașov cu cifre romane în paranteză. De asemenea, la notele anterioare se adaugă notele ediției de față, numerotate cu cifre arabe. Acestea se referă atât la unele aspecte de formă: greșeli mai mari, lacune, ștersături, note marginale, adăugiri ulterioare etc., fiind date în paranteză (1), (2), (3) ..., cât și la conținut: erori de orice fel, completări pentru înțelegerea mai bună a informației, lămuriri cu privire la unele interpretări etc., acestea din urmă fiind marcate cu cifre arabe fără paranteze (1,2,3...). Informația cuprinsă în izvoarele publicate a fost confruntată cu documentația istoriografică cunoscută, dându-se explicațiile necesare acolo unde ea nu corespundea realității. Alte note se referă la atitudinea și concepția autorilor: nobili, orășeni, oficialitate și reprezentanții acestora, care din interese de clasă au înfățișat subiectiv și denaturat evenimentele, răscoala și pe răsculați¹.

COLECTIVUL DE AUTORI

¹ S-au omis din volumul de față nouă „izvoare” scrise între anii 1784—1785: *Hora világ* (Lumea lui Horea), anonim (6 1/2 p.); *Processus tumultuationis Walachorum* de Mihail Brutz (2 p.); *Paraszthad letrása* (Descrierea oastei țărănești), anonim (1 1/2 p.), cu originalul pierdut, cunoscut numai dintr-o traducere aproximativă; *Abrudbánya elpusztulásának csekély letrása* (Scurtă descriere a pustiirii Abrudului) de Szabó Pál (2 1/2 p.); *Megjegyzése méltó siralmas állapotja n. Erdély országában ns. Zárand, Hunyad és Fejér vármegye magyar úri és nemesi rendeknek* (Situația jalnică, demnă de însemnat a domnilor maghiari și a stărilor nobiliare din comitatele Zárand, Hunedoara și Alba din Transilvania), anonim (4 1/2 p.); *Extract von der siebenbürgischen Revolte 1784* (Extras cu privire la revolta transilvăneană din 1784), anonim (2 1/2 p.); *Hora pusztítás Erdélyben* (Pustiirea lui Horea în Transilvania) de Kis András și Domokos Ferenc (7 p.); *Cronica mănăstirii călugărilor franciscani din Hunedoara* (11 p.) și Stanislau Wagner, *Insemnare din protocolul parohiei romano-catolice din Săvârșin, Arad* (1 p.). Față de totalul de peste 400 p. de știri cât cuprinde acest volum de izvoare narrative propriu-zise, lipsa a 38 p. de relatări tendențioase cu privire la răsculați nu prejudiciază cu nimic cunoașterea și înțelegerea obiectivă a istoricului eveniment de acum 200 de ani.

PUBLICAREA IZVOARELOR NARATIVE ALE RĂSCOALEI LUI HOREA

Reconstituirea veridică și cât mai completă a unui eveniment îndreptățit a fi caracterizat istoric pretinde o documentare, pe cât posibil, completă. Ceea ce înseamnă necesitatea editării izvoarelor, de toate categoriile, într-un corpus unitar sau potrivit cu categoriile de izvoare, cele publicate și de asemenea cele inedite. Cu atât mai mult, cu cât cele inedite prevalează atât din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ, față de cele editate.

Pentru a putea estima valoarea, și sub acest unghi, a Corpusului „Izvoarele răscoalei lui Horea“, nu este de prisos o trecere în revistă a preocupărilor de pînă acum cu privire la cunoașterea marelui răscoală prin publicarea izvoarelor. Pentru cele documentare, seria A. *Diplomatia*, o asemenea trecere în revistă a fost prezentată în fruntea vol. I. Pentru seria B. *Fontes narrativae* o facem acum.

*

Izvoarele narrative au abundat în timpul desfășurării răscoalei și după aceea, pînă la revoluția din 1848. În timpul desfășurării răscoalei, izvoarele publicate au fost, aproape exclusiv, broșuri¹, articole de presă², foi volante și stampe. Sfirșitul răscoalei, martiriul căpeteniilor, brutalitatea, excesele, samavolniciile nobilimii și ale oficialității față de ță-

¹ În timpul răscoalei a fost publicată broșura: *Umständlicher Bericht von den in Siebenbürgen entstandenen Unruhen, aus wahrhaften Nachrichten gesammelt*, de G. M., Wien, 1784, 15 p. Retipărită, împreună cu traducerea, de Al. Papiu-Ilarian, în *Tezaur de monumente istorice pentru România*, III, 1864, p. 341—349. Scrisă pentru satisfacerea curiozității publicului, broșura relatează evenimentele pînă la mijlocul lunii noiembrie.

² Știri cu privire la desfășurarea evenimentelor din Transilvania a publicat presa vremii din cele mai depărtate colțuri ale Europei. Firește, nu de aceeași valoare. Mai bine informată era presa din Transilvania și aceea ce apărea în diferite orașe ale Imperiului habsburgic, care, de fapt, în foarte multe cazuri, a fost informatoarea, la rîndul ei, a presei din alte țări. Dintre foile cu știri mai bogate se pot aminti: „Siebenbürger Zeitung“, Sibiu; „Wiener Zeitung“; „A magyar hirmondó (Curierul maghiar)“; „Pressburger Zeitung“ și „Pressbüské Nowiny“ (versiunea slovacă a precedentului), toate trei apărute la Bratislava; „Politisches Journal“, Hamburg; „Gazette de France“, Paris; „Journal politique de Bruxelles“ (știrile din aceste două ziare au fost extrase de N. Bălcescu și publicate de Al. Papiu-Ilarian în *Tezaur*, III); „Notizie del Mondo“ și „Diario Estero“, amîndouă publicate la Roma; „Gazetta di Parma“ (știrile din aceste ziare au fost publicate de Șt. Pascu, în *Știri noi privitoare la revoluția lui Horea*, Sibiu, 1944); „Gazeta de Madrid“; „Wiener Privatnachrichten“; „Kurzgefasste historische Nachrichten“, Regensburg etc.

rani, participanți sau nu la răscoală, au stîrnit și mai mult interesul față de evenimentele din Transilvania. Publicarea broșurilor³ și a ști-rilor din presă⁴ înregistrează un și mai mare interes.

Cele dintii izvoare narative propriu-zise sînt memoriile, „croni-cile“, amintirile, descrierile, ale localnicilor sau străinilor, martori ocu-lari sau posesorii unor informații sigure cu privire la evenimentele des-crise. Începutul îl face Benkő József, cunoscutul polihistor transilvan, care reușește să publice, în 1785, un capitol din cartea a III-a a lucră-rii sale despre românii din Transilvania, anume un fragment din des-fășurarea răscoalei între 29 noiembrie și 7 decembrie⁵. Cenzura a im-pedecat publicarea celorlalte părți.

În același timp se publică cele dintii versuri cu privire la răs-coală, creație a cercurilor nobiliare maghiare și acestea, ostile, deci, răs-coalei, conținînd injurii și judecăți dușmănoase față de răsculați⁶.

Apare, de asemenea, tot atunci, o „cronică“ despre întimplările din 1784, tendențioasă și aceasta, ca toate celelalte manifestări, de orice fel, ale cercurilor nobiliare⁷.

³ Numărul broșurilor fiind destul de mare, nu le vom pomeni cu acest prilej decît pe cele mai importante. Între acestea, fără îndoială, locul de cîntse se cuvine broșurii lui Jacques Pierre Brissot de Warville, *Seconde lettre d'un défenseur du peuple à l'Empereur Joseph II, sur son reglement concernant l'émigration et prin-cipalement sur la révolte des Valaques, ou l'on discute a fond le droit de révolte du peuple*, Dublin, 1785, 98 p. Titlul însuși al broșurii indică poziția înaintată a autorului. Fragmente din această broșură au fost traduse și publicate în mai multe lucrări privitoare la răscoala lui Horea. Mai pot fi pomenite: *Kurze Geschichte der Rebellion in Siebenbürgen*, Strassbourg, 1785, 47 p., în general favorabilă răs-coalei; *Précis de l'origine, des progresses et des suites de la rebellion suscitée en Transylvanie*, f. 1, 1785, atitudine echivocă; *Todesurtheil und wohlverdiente Strafe so an den zween Hauptrebelln Hora und Kloczka der 28. Hornung 1785 — zu Karlsburg im Großfürstenthum Siebenbürgen vollführt worden*, Wien, 1785, 7 p., se bazează pe un raport oficial din 28. II. 1785 din Alba Iulia; *Zuverlässigste und vollständigste Erzählung des Aufruhrs der Wallachen in Siebenbürgen*, f. 1., 1785, 34 p., favorabilă răscoalei; Fr. Geisler, *Horia und Klotska, Oberhaupt und Ratgeber der Auführer in Siebenbürgen*, Alba Iulia, Sibiu, 1785, 71 p., apărută și în limba suedeză, Lund, 1785, 48 p., publicată împreună cu traducerea românească de Al. Papiu-Ilarian, în *Tezaur*, III, p. 228—240; numai în trad. de A. Roman, în „Con-cordia“, III, 1863, o compilație după știrile din presă, foarte răspîdită, servind ca izvor altor broșuri din prima jumătate a sec. al XIX-lea. Se mai poate pomeni broșura lui A. R. Nonne, *Walachen Aufstand in Siebenbürgen*, Erfurt, 1785. Des-fîntarea servitiului persoanei prin patenta din 22 aug. 1785 a prilejuit unui „pa-triot“ publicarea broșurii cu titlul: *Patriotische Bemerkungen über die Aufhebung der Leibeigenschaft in Ungarn*, Frankfurt, 1785, 69 p. (trad. și în limba maghiară), cu comentarii pozitive asupra patentei.

⁴ Știri despre răscoală mai cuprind și ziarele: „Brünner Zeitung“, „Erlanger Realzeitung“, „Magyar Kurir“ (Curierul maghiar), Viena; „Neuste Nachrichten von Wien“, „Das graue Ungeheur“, „Provincial Nachrichten“, Viena; „Courrier de l'Eu-rope“, Bologna; „Wekelyk Nieuws“, Haga; „Neue Züricher Zeitung“.

⁵ Benkő József, *Erdélyi oláh nemzet képe, lefesté III könyvekben* (Icoana națiunii române din Transilvania, în trei cărți), Pozsony, 1785, 16 p. Republicată în *Kolozsvári Nagy Naptár*, I, 1865, p. 104—113.

⁶ În ziarul „A magyar hirmondó“, IV, 1785, nr. 1, publică Bárok Dániel 46 versuri; în nr. 11, 1785, sînt publicate 235 de versuri de Szatsvai Sándor, iar în nr. 13 publică Gyöngyösi János, preotul reformat din Turda, versurile pentru por-tretele lui Horea și Cloșca.

⁷ *Magyar Krónika. A magyar nemzetnek emlékezetes viselt dolgairól etc.* (Cronica maghiară. Despre faptele mai însemnate ale națiunii maghiare etc.), în *Új és ó kalendárium*, Cluj, 1786.

Eroii martiri de la 1784 inspiră, încă din acest timp, și literatura dramatică⁸. Un mănunchi de izvoare, multe știri din presă, dar și corespondență particulară și documente propriu-zise, este adunat și ordonat cronologic în vol. III al colecției *Correspondence politique*..., apărut în 1789⁹.

Deceniul al 9-lea se încheie cu publicarea impresiilor de călătorie, cuprinzând știri și despre răscoala iobagilor români din 1784, a unor străini ce s-au abătut prin Transilvania. Negustorul Jenne a văzut capul lui Cloșca în Deva la marginea drumului¹⁰.

Naturalistul D. Haquet, om luminat, descrie cu simpatie viața grea a țăranilor¹¹.

Nu de aceeași înțelegere obiectivă se bucură răscoala sau revoluția în creația poetică a lui Gyöngyösi János, care, publică versuri privitoare la răscoală și la Horea¹².

Pe baza știrilor din presa contemporană, la care se adaugă ceea ce știau autorii lor ca unii ce trăiseră în mijlocul evenimentelor, răscoala sau revoluția este inclusă în lucrările de sinteză cu privire la domnia lui Iosif al II-lea, scrise în timpul vieții acestuia sau îndată după moartea lui¹³.

Ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea aduce foarte puțin în ce privește publicarea de izvoare narative referitoare la răscoală. Cele mai multe dintre izvoarele de acest gen, publicate în această perioadă sînt tendențioase, exprimînd, direct sau indirect interesele nobilimii maghiare. Așa este „Memoriul nobilimii din comitatul Hunedoara“, înaintat comisarului imperial Anton Jankovich, redactat de notarul Samuel Balia junior, iscălit de acesta împreună cu comitele suprem, baronul Ioan Bornemissza¹⁴. O altă versiune a aceluiași memoriu este cuprins în hotărî-

⁸ *Horya und Closka oder der Volksaufstand in Siebenbürgen*. Pantonime mit Tanzen, Praga, 1786. Pantonima a fost jucată la Praga, în 1786, de mai multe ori.

⁹ *Correspondence politique et anecdotique sur des affaires de l'Europe et particulièrement sur celles de l'Allemagne depuis l'année 1780 jusqu'à présent*, f. 1, 1789.

¹⁰ *Herrn Jenne's Reisen nach St. Petersburg, einen Theil von Deutschland, Frankreich, Kroatien, Slavonien, Italien, die Moldau, Walachei, Siebenbürgen und Ungarn*, Pesta, 1788, p. 225—227. În ediția din 1790, apărută la Pesta, pe foaia de titlu în locul lui Jenne a trecut Lebprecht, iar pe cea apărută la Frankfurt și Leipzig, în același an, e din nou Jenne.

¹¹ D. Haquet, *Reise durch die nordische Alpen*, Nürnberg, 1790.

¹² Gyöngyösi Jánosnak magyar versei, Viena, 1790, p. 75—78.

¹³ Fr. X. Huber, *Geschichte Josephs II.*, Bd. II, Wien, 1790, p. 118—125: *Wallachen Aufstand in Siebenbürgen; Lebensbeschreibung Kaiser Joseph II. bis an seinen Tod*, Frankfurt und Leipzig, 1790, p. 215—218; *Der Aufstand eines Theils der Wallachen von der Hunyader Gespanschaft von Siebenbürgen*, 1785; J. Pétzeli, *II-dik József életének rövid leírása az együgyűbbeknek kedvéért szedgetett össze* (Descrierea pe scurt a vieții lui Iosif al II-lea, scrisă pentru oamenii mai simpli, în *A Hóra és Kloska lázadásáról* (Răscoala lui Horea și Cloșca), Komárom, 1790, p. 18—23.

¹⁴ *Brevis descriptio rebellionis Horiae in anno D. millesimo septingentesimo octuagesimo quarto servientes*, publicată mai întîi în *Collectio ordinationum imperatoris Josephi II-di et repraesentationum diversorum regni Hungariae comitatum*, Diószeg, 1791, sub titlul: *Species facti de Lanienis per gentem Valachorum in I. comitatu Hunyadensi cum Zarand unito*, anno 1784, cu trad. în limba română de Al. Papiu-Ilarian, în *Tezaur*, III, 1864, p. 377—403.

rile adunării generale a comitatului din 20 iunie 1790¹⁵, sau hotărârile dietei transilvănene întrunită la Cluj în 12 decembrie 1790¹⁶.

Se deosebește cu totul, și ca ton și în ce privește obiectivitatea cu care sînt înfățișate evenimentele, relatarea apărută în *Calendarul de la Sibiu* al lui Martin Hochmeister pe anul 1791, în care sînt dezvăluite cauzele adevărate ale răscoalei, anume opresiunea insuportabilă a țărănimii din partea nobilimii¹⁷. Acest fapt a stîrnit, de aceea, indignarea nobilimii, care a luat măsuri pentru confiscarea calendarului și de pedepsire a autorului și redactorului.

Se adaugă două scrieri de călătorie, una a lui C. Seipp¹⁸ și alta anonimă¹⁹, cu știri sumare, nu lipsite însă de interes pentru unele amănunte și precizări, mai ales a doua, cu privire la răscoală.

Se cuvin pomenite, de asemenea, versurile lui Mátyás József, care în două poeme, unul în limba latină, altul în limba maghiară, descrie, în cel dintîi, călătoria lui Horea și Cloșca în infern, după modelul călătoriei lui Aeneas, iar în a doua, răscoala, cu exagerările cunoscute ale nobilimii²⁰.

Chiar dacă nu pot fi socotite izvoare propriu-zise, în accepțiunea mai restrînsă a noțiunii, paginile lui Wilhelm Ernst Christiani, scrise la zece ani de la răscoală, au valoarea unei opinii contemporane evenimentului, găsindu-și locul în această trecere în revistă a celor publicate dintre izvoarele răscoalei²¹.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea pînă la revoluția din 1848, istoriografia răscoalei, în general — inclusiv publicarea izvoarelor, — s-a îmbogățit relativ puțin. N-au văzut lumina tiparului sinteze sau monografii mai ample, nici colecții de izvoare de primă mînă. Era și greu ca în vremea regimului absolutist metternichian, înainte, dar mai ales după Congresul de la Viena, în timpul regimului Sfintei Alianțe, să se promoveze preocupările pentru asemenea evenimente.

În deceniile premergătoare revoluției se publică doar unele izvoare, în cadrul unor lucrări mai scurte, memorii ale unor participanți

¹⁵ *Déván ezer hét száz kilenczvenben Sz. Iván havának második napján nemes Hunyad vármegyének tartatik közönséges gyűlése* (Adunarea generală a nobilului comitat Hunedoara, întrunită la Deva, în 2 iunie 1790), f. 1., 27 p. Un fragment din acest memoriu publicat în „Vasárnapi Ujság”, XV, 1868, p. 213—214, și în întregime partea privitoare la răscoală publicată în Zudor Elek, în „A Hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat évkönyve”, XIV, 1903—1904, p. 114—152. Folosit pe larg și de Szilágyi F., în articolul tendențios *Még egy szó a Hórvilág genezisééről* (Încă un cuvînt despre geneza lumii lui Horea), în „Budapesti Szemle”, XIII, 1868, p. 283—294.

¹⁶ *Az erdélyi három nemes nemzetekből álló tekintetes rendeknek 1790-dik napjára szabad királyi városban Kolozsvárra híradtetett...* (Procese verbale ale ședințelor onoratelor stări ardelenale ale celor trei națiuni nobile, convocate în orașul liber regesc Cluj în 12 dec. 1790), Cluj, 1791.

¹⁷ *Kurzgefasste Lebens- und Regierungsgeschichte Josephs des II-ten, in Versuch eines allgemeinen Handlung-Gewerbe- und Reisekalenders von Hermannstadt auf das Jahr 1791.*

¹⁸ Cristoph Seipp, *Reisen von Pressburg nach Mähren beide Schlesien und Ungarn nach Siebenbürgen und von da zurück nach Pressburg, Frankfurt und Leipzig*, 1793, 520 p. Este aproape o retipărire a lucrării lui Johann Lehmann, *Reise von Pressburg nach Hermannstadt in Siebenbürgen*, Leipzig, 1785, 190 p.

¹⁹ *Lustreise im Herbst*, 1796.

²⁰ Mátyás József, *Semminél több valami* (Mai mult ca nimic), Bratislava, 1794, p. 87—100.

²¹ *Des Herrn Abts Millot Universalhistoire alter, mittler und neuer Zeiten. Aus dem französischen mit Zusätzen und Berichtigungen von Wilhelm Ernst Christiani*, XV. Bd., Viena, 1794.

sau observatori de aproape ai evenimentelor, dintre care mai importante din punct de vedere informativ, dar tot atât de lipsite de obiectivitate, sînt descrierile lui Vitán Bajesdi Sándor²² și Götfly Borbála²³.

Broșurile apărute în acest timp, la rîndul lor, le întregesc pe cele contemporane răscoalei sau pe cele publicate îndată după acest eveniment²⁴.

În vremea efervescentei pregătiri a revoluției din 1848, oamenii progresiști au o atitudine fățiș aprobatoare, de simpatie față de răscoală, găsind în aceasta pildă și imbold pentru propriile fapte. Este exemplul lui Avram Iancu, care în sabia lui Horea își punea nădeжда pentru a înfrînge cerbicia nobilimii. Sau a scriitorului sas Iosif Marlin, care începe, cel dintîi, să scrie un roman despre Horea, înfățișîndu-se ca un susținător al dreptului la revoltă a poporului²⁵.

Tot în 1848, alt luptător progresist, Anton Kurz, publică doar primul capitol din lucrarea sa despre Horea și Cloșca, continuarea fiind oprită de cenzură²⁶.

În același an, J. G. Schaser publică biografia guvernatorului Samuel Brukenthal, din care numeroase pagini se referă la răscoala lui Horea, relatată pe baza actelor din arhiva guberniului, însoțite de publicarea în întregime a unor documente, autorul avînd acces la arhivă în calitate de preceptor în casa guvernatorului²⁷. Atitudinea lui Schaser

²² Vitán Bajesdi Sándor, *A Dévai mezőn a Horákkal történt csatának rövid de igaz leírása* (Descrierea scurtă, dar adevărată, a luptelor întimplute pe cîmpia Devei cu cetele lui Horea), în *Tudományos Gyűjtemény*, XII, 1821, p. 81—91. Retipărită ca broșură aparte (30 p.) în 1825 la Pesta, apoi în 1866, în *Kolozsvári Nagy Naptár*, și în 1942, în vol. VIII din antologia *Erdély öröksége. Erdélyi emlékirók Erdélyről* (Moștenirea transilvană. Memorialiști transilvăneni despre Transilvania), Budapesta, 1942, p. 149—153. A fost tradusă în limba română de I. Vulcan și publicată în „Concordia”, II, 1862, nr. 91—92.

²³ *Néhai Mátisfalvi Götfly László háznépének Hora pórhada miatt esett vonulása. Előadta Mátisfalvi Götfly Borbála* (Ruina familiei răposatului Götfly László de Mátisfești întimplată din cauza răscoalei lui Horea. Publicată de Götfly Borbála), Pesta, 1823, 72 p. Retipărită în vol. VIII din antologia *Erdély öröksége...*, p. 159—183.

²⁴ Friedrich Schiller, foarte probabil un publicist care a împrumutat numele marelui scriitor pentru a asigura broșurii o mai mare răspîndire, scrie o prefață — în care se ocupă de răscoala lui Horea (după broșura lui Geisler) — la lucrarea: *Schauplatz der ausgearteten Menschheit oder merkwürdige Lebensumstände der berüchtigsten Bösewichte und Betrüger neueren Zeit*, Gotha, 1809. Lucrarea a fost tradusă în limba maghiară de Czövek István, sub un titlu care concentrează toată ura și veninul nobilimii maghiare împotriva răsculaților: *Az európai hires zsványok, utonálk tolvajok, gyilkosok, haramiák, lázadók és pártitók tüköre* (Oglinda faimoșilor tilhari, hoți, ucigași, bandiți, rebeli și conspiratori vestiți în toată Europa), Pesta, 1817. Ura și răutatea traducătorului rezultă pe de o parte și din faptul că atribuie lui Schiller întreaga lucrare, pe cînd acesta este doar autorul prefeței, iar pe de altă parte că făurește un titlu ad-hoc pentru a acoperi barbariile săvîrșite de nobilime. Partea privitoare la răscoală a fost publicată în limba română de R. Ciorogariu, *Horea și Cloșca*, Oradea, 1931.

²⁵ Iosif Marlin, *Horra, Kriegs- und Friedensbilder aus dem Volksleben der Rumänen oder Walachen in Siebenbürgen*, în „Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde”, 1848.

²⁶ A[nton] K[urz], *Hora und Kloska. Die walachische Revolution des Jahres 1784 in Siebenbürgen. Eine Parallele für die Gegenwart*, Cluj, oct. 1848, 16 p. După mărturisirea autorului, lucrarea sa se bazează pe diplomatarul manuscris *Horaische Unruhe*, întocmit de Michael Gottlieb von Hermann, din care de fapt rezumă numeroase documente.

²⁷ Johann Georg Schaser, *Denkwürdigkeiten aus dem Leben des Freiherrn Samuel von Brukenthal, Gubernator von Siebenbürgen*, Sibiu, 1848, cap. VII, p. 60—99.

e mai puțin favorabilă răscoalei, lucru explicabil prin poziția sa de slujitor al cercurilor săsești cu interese nobiliaro-burgheze.

Regimul absolutist reinstaurat după revoluția din 1848 nu a favorizat, firește, nici cercetările mișcărilor revoluționare și nici publicarea izvoarelor cu privire la asemenea mișcări. Este explicația plauzibilă a lipsei totale atât a studiilor cât și a publicării izvoarelor între 1849—1862²⁸.

După 1862, în perioada „liberală” a regimului habsburgic, începutul cu încetul interesul pentru evenimentele de la 1784 se reдеșteaptă. La început mai modest, prin publicarea citorva documente în „Foaia pentru minte...“.

În acest context, Al. Papiu-Ilarian, credinciosul tovarăș și prieten al lui Avram Iancu, poate publica **izvoare interne și externe**, multe și valoroase.

Publicarea izvoarelor sau folosirea lor într-o măsură tot mai mare continuă fără întrerupere. Ceea ce înseamnă o mai bună cunoaștere a răscoalei, cu scop științific, dar și educativ, în noua eră, dualistă, când românii au ajuns într-o situație din ce în ce mai dificilă din cauza opresiunii burgheziei și moșierimii maghiare și austriece²⁹.

De o însemnătate incontestabilă pentru înțelegerea cauzelor și premiselor răscoalei și a desfășurării acesteia este autobiografia lui Michael Conrad v. Heydendorff, însoțitorul principelui moștenitor Iosif în călătoria sa prin Transilvania la 1773, care, ca înalt funcționar, a cunoscut de aproape răscoala și a contribuit la stingerea ei. Prin observațiile nemijlocite, autobiografia lui Heydendorff este un izvor de mare însemnătate, atât pentru informațiile cuprinse, cât și pentru obiectivitatea relativă³⁰.

În același timp se fac începuturile studierii și publicării unei alte categorii de izvoare, iconografice, care, chiar dacă nu pot fi socotite de valoarea celorlalte categorii de izvoare, le întregesc pe acelea, adăugând un plus de elemente pentru mai buna cunoaștere a răscoalei și a competențelor ei³¹.

Nicolae Densușianu, în vederea realizării monografiei sale fundamentale cu privire la *Revoluțiunea lui Horea în Transilvania și Ungaria*,

Tot în 1848 a apărut lucrarea lui Kozma Pál, *Zaránd vármegye földirai, statisztikai és történeti leírása* (Descrierea geografică, statistică și istorică a comitatului Zărand), Cluj, 1848, p. 94—104. Autorul folosește, de multe ori în rezumat, izvoare narative și documentare, reflectând punctul de vedere al nobilimii, ceea ce explică interpretarea tendențioasă a evenimentelor din partea autorului.

²⁸ Doar Kemény József publică un articolas de 7 p. în „Uj magyar Muzaeum”, VI, 1856, p. 334—341, cu privire la lucrarea lui Benkő despre români și despre răscoală, din care apăruse în 1785 o fasciculă.

²⁹ Apare *Cronica* lui Keresztési József, *Krónika Magyarország polgári és egyházi közéletéből a XVIII-dik század végén... egykoru eredeti naplója* (Cronică din viața civilă și religioasă a Ungariei de la sfârșitul sec. al XVIII-lea, cu jurnalul lui...), Pesta, 1867. Cronică cuprinde o scurtă relatare asupra răscoalei lui Horea, p. 84, 91—92.

În „Federațiunea”, I, 1868, nr. 12, p. 42—43, I. Selagianu publică o scurtă poezie populară cu privire la Horea. Republicată în t. II din *Bibliografia românească veche*, p. 310, de I. Bianu și N. Hodoș.

³⁰ M. C. v. Heydendorff, *Eine Selbstbiographie*, publ. de R. Theil, în „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde”, XVI, 1880, p. 158, 203, 450—481, 632—683; XVIII, 1883, p. 111—114.

³¹ D. A. Sturdza, *Portretele lui Horea, Cloșca și Crișan*, în „Columna lui Traian”, VIII, 1877, p. 421—426; N. Densușianu, *Cercetări istorice în arhivele și bibliotecile Ungariei și Transilvaniei*, București, 1880, cap. XXVII (p. 71—74); facsimile și desene, cap. XXIX (p. 76—89), în *Iconografia revoluției din 1784*.

publicată cu prilejul centenarului importantului eveniment, cercetează și rezumă numeroase izvoare, folosite în monografie, între care și izvoare narative³².

Centenarul răscoalei lui Horea a stîrnit interesul mai multor istorici, publiciști, sociologi, români și străini, pentru istoricul eveniment. Pe lângă articolele și studiile tipărite, se publică, de asemenea, și felurite izvoare, între care și cronici în versuri, dar de mai mică însemnătate. Dintre acestea cîteva sînt mai valoroase³³.

Rod al investigațiilor prilejuite de centenarul răscoalei sînt și izvoarele publicate în perioada următoare. Dar și acestea sînt de valoare scăzută și în număr mic. Adăugate celorlalte, totuși reprezintă un cîștig pentru cunoașterea răscoalei³⁴.

³² N. Densușianu, *Cercetări istorice în arhivele și bibliotecile Ungariei și ale Transilvaniei*, București, 1880, 123 p.; idem, *Revoluțiunea lui Horea în Transilvania și Ungaria, 1784—1785*, București, 1884, cu numeroase rezumate ale izvoarelor folosite.

³³ A. Hora és Klossa lázadás leírása. Egykoru szemtanútól (Descrierea răscoalei lui Horea și Cloșca. De un martor ocular), tradusă din limba latină și publicată de Spós A., în „Magyar polgár”, XVIII, 1884, nr. 253, p. 34, nr. 254, p. 2—3. Este vorba de „Cronica” mănăstirii franciscane din Hunedoara; Gh. Barițiu publică, sub titlul *Cum au acuzat comitatele și domnii feudali pe români, pe comandantii trupelor și chiar pe împăratul Iosif II*, extrase din memoriile comitatelor, în „Observatoriul”, VII, 1884, p. 249—250; 253—254, 257—258. Se publică acum versuri batjocoritoare, pline de neadevăruri și resentimente din cercurile nobiliare, cu privire la pătimirile în închisoare și la ciopîrtirea trupului lui Crișan: *Krisán Zurgy példás epitafiumája* (Epitaful pilduitor al lui Crișan Giurgiu), în „Hazánk”, II, 1884, p. 390—391. O poezie populară românească, „Versul lui Horea”, se publică în „Musa”, XII, 1883—1884, p. 13—14 (reprodusă de T. Frincu și I. A. Candrea în *Românii din Munții Apuseni (Moșii)*, București, 1888, p. 293, și de D. Prodan, *Versuri contemporane despre răscoala lui Horea*, în *Anuarul arhivei de folclor*, VI, 1942, p. 26—28 (N.B. Nu am pomenit la locul cuvenit poezia „populară” *Horea și Cloșca* — horă revoluționară publicată de V. Alecsandri în vol. de *Poezii populare ale românilor*, București, 1866, p. 218—219, deoarece foarte probabil e creația sensibilului, la tot ce era mișcare patriotică, bard de la Mircești. Din aceleași motive n-am menționat nici versurile „poporale”, publicate de D. Sfura, în nuela sa *Cursoriul lui Horea și Cloșca*, în *Diorole Bihorului*, 1854, p. 98—99, și nici pe cele apărute în culegerea cu titlul: *Centenarul revoluției române din 1784*, București, 1884).

Se remarcă prin lipsa de obiectivitate și prin limbajul strident lunga cronică în versuri a lui Bölöni S., *A nemes Erdély országi magyar nemzetnek közönségesen... versek* (Versuri despre nenorocirile... întimplate nobilei națiuni maghiare), publicată fragmentar de Szilágyi I., în „Hazánk”, IV, 1885, p. 425—441, și în întregime de Dékány K., în „A Hunyadmegyei... évkönyv”, XVII, 1970, p. 93—104.

În același an, 1885, se publică „cronica” intitulată: *1784 Erdélyben véghezvitt pusztítása és feltámadása oláh Hórának* (Pustiirea săvîrșită de Horea românul din Transilvania la 1784 și reînvierea lui), în „Hazánk”, IV, 1885, p. 148—153, și în „Erdély öröksége”, VIII, p. 136—141. Este vorba de întimplările din comitatul Hunedoarei de la izbucnirea răscoalei pînă la 27 nov. 1784, descrise de doi nobili, dușmani ai țărănimii.

³⁴ O. V. Meltzl publică lucrarea lui G. M. Gottlieb Hermann, *Das alte und neue Kronstadt. Ein Beitrag zur Geschichte Siebenbürgens im XVIII. Jahrhundert*, II. Bd., Sibiu, 1887, p. 26—79; *Horraische Unruhe*. Utilizînd în rezumate largi și reproduceri întinse documentele adunate de fratele său Johann v. Hermann în *Journal*-ul său, extrase din arhiva guvernatorului Brukenthal și a guberniului, documentarea răscoalei se îmbogățește substanțial pentru răstimpul dintre 4 XI și 16 XII 1784.

În revista „Hazánk”, VIII, 1887, p. 108—109, 157—159, 200—210, 259—273, Szilágyi I. și Abafi L., sub titlul *Adalékok a Hóra-támadás történetéhez* (Contri-

Situația e asemănătoare cu cea din perioada precedentă și din ultimul deceniu al secolului al XIX-lea. Cîteva descrieri sumare cu privire la evenimente:le din munți. Unele cunoscute din alte izvoare publicate înainte, altele noi, dar de semnificație minoră³⁵.

Nu este prea mare deosebire, nici în ce privește cantitatea și nici calitatea izvoarelor narative publicate în primele două decenii ale secolului al XX-lea: impresii ale contemporanilor despre evenimentele de la 1784³⁶, descrierea mai amplă a acestora de observatorii contemporani, într-un fel oarecare în relație cu mișcarea³⁷.

Perioada respectivă mai îmbogățește documentarea răscoalei cu unele izvoare auxiliare, prețioase și ele pentru întregirea tabloului evenimentelor din 1784: medalistică³⁸, tradiție și poezie populară etc.³⁹.

Chiar dacă nu se pot socoti publicații de izvoare sau izvoare publicate în reviste, lucrările lui Andrei Veress despre unele cărți, tipărituri și orinduieli românești vechi, conțin rezumatul destul de amplu al mai multor izvoare privitoare la răscoală, unele pentru întia oară publicate. Iar R. Patiția folosește unele fragmente de izvoare⁴⁰.

Cea mai importantă perioadă în ce privește publicarea izvoarelor

buții la istoria răscoalei lui Horea, publică mai multe fragmente de izvoare între care știrile culese de preotul reformat Gyöngyösi I., *Descrierea pustirii Abrudului*, de preotul reformat Szabó P., „Specificarea” victimelor, „Specificarea” acțiunilor răsculaților. Din sursele adversarilor răsculaților, toate aceste izvoare sînt lipsite de obiectivitate.

³⁵ Din jurnalul lui Fogarasi, două scrieri contemporane incluse în el: *Megjegyzésre méltó siralmas állapotja az erdélyi országban nemes Zaránd, Hunyad és Fejér-vármegyei magyar úri és nemesi rendnek* (Starea de plîns demnă de notat a nobilimii maghiare din comitatele Zaránd, Hunedoara și Alba din Transilvania) și descrierea pustirii Abrudului de Szabó Pál (publicată și în „Hazánk”, VIII, 1887), publicată de A. Veress, în „Erdélyi Múzeum”, XII, 1893, p. 162—168. Aceste relatări au fost republicate în „Történelmi Tár”, IX, 1908, p. 460—465.

³⁶ N. Iorga publică însemnarea lui S. Micu din lucrarea sa *Istoria și lucrurile și întîmplările românilor* (N. Iorga, *Istoria literaturii române în sec. al XVIII-lea*, vol. II, București, 1901, p. 185—186).

³⁷ *De annis 1784 et 1785. Relationis domini actuarii Ludovici Siess de tumultu et insurrectione gentis Valachicae in Transylvania contra nobilitatem et natione Hungarum*, cunoscută sub numele de *Cronica de la Eisenstadt*, publ. în orig. (în limba germană) de Merényi L. sub titlul *A Hóra-világ kismartoni krónikája*, în „Történelmi Tár”, 1901, p. 3—40; fragmente din această „cronică” în trad. în limba maghiară au fost publicate de Jamplong J. sub titlul *Siess Lajos tudósításai* (Însemnările lui S. L.), în „A Hunyadmegyei... évkönyv”, XIV, 1902, p. 87—101; un scurt studiu, completat cu traduceri fragmentare, s-a publicat în „Budapester Tageblatt”, XVII, 1900, nr. 28, p. 1—2; nr. 29, p. 1—3; nr. 30, p. 1—3, sub titlul *Die Eisenstädter Chronik des Hora-Aufstandes Siebenbürgens*, tradus în limba română și publicat de N. Togan în „Transilvania”, XXXI, 1900, p. 1—16, sub titlul: *Cronica de Eisenstadt despre răscoală lui Horea*.

³⁸ Gohl Ödön, *A Hóra-lázadás emlékérméi* (Medaliile comemorative ale răscoalei lui Horea), în „Numismatikai Közlöny”, VII, 1908, p. 116—198, descrie 7 medalii cu privire la căpeteniile răscoalei.

³⁹ D. Stoica și I. Lazăr, *Schiță monografică a Sălajului*, Șimleul Silvaniei, 1908, publică amintiri populare despre Horea, ca bădăș în acele părți înainte de 1783. G. Popa-Liseanu publ. în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, XI, 1910, partea I, p. 202—207, cunoscuta „Carmina Valachica Horae et Kloscae”, din 1785, poem de 332 versuri românești, cu litere latine, publicat și de D. Prodan în „Anuarul arhivei de folklor”, VI, 1942, p. 22—26, și I. Naghiu, în „Pagini literare”, IX, 1943, p. 251—303.

⁴⁰ Veress A., *Erdélyi és magyarországi régi oláh könyvek és nyomtatványok (1544—1808)* (Cărți și tipărituri vechi românești din Transilvania și Ungaria), în „Erdélyi Múzeum”, XXVIII, 1910, p. 331—333. F. R. Patiția, *Munții noștri. Țara Țopilor. Despre trecerea munților Apuseni ai Transilvaniei*, part. I. Orăștie, 1912, p. 108—110.

de toate categoriile cu privire la răscoala țărănilor din 1784 a fost aceea dintre cele două războaie mondiale. Explicațiile sînt ușor de intuit: afirmarea istoriografiei românești prin formarea, la Cluj, a unei valoroase școli istorice, cercetarea arhivelor din țară și din străinătate și aniversarea unui veac și jumătate, în 1934, de la răscoală.

Din izvoarele narative se publică, în această perioadă, mai puțin. Nici unul în întregime. Doar fragmente sînt folosite, din cele inedite, în articole sau studii mai mici⁴¹. Astfel, din vasta lucrare păstrată în manuscris, a mitropolitului Alexandru Sterca-Șuluțiu, se folosesc părți cu privire la „crucea” arătată de Horea mulțimilor și la acea „poruncă” adusă de la Curtea din Viena pentru a le convinge de sprijinul împăratului⁴². Din cele două versiuni, latină și română, a cronicii *Scurtă cunoștință a lucrurilor Dachiei*, de Ioan Monorai, cel mai aproape dintre luminiștii vremii de înțelegerea răscoalei, s-au publicat, de asemenea, mai multe fragmente cu privire la mișcările țărănești din părțile Aradului⁴³.

O altă „cronică” contemporană, cu lungi reproduceri, e publicată numai în traducere în limba română, foarte aproximativă, din păcate imposibil de verificat din cauza pierderii ei⁴⁴.

Însemnările pe marginea cărților bisericești risipite în toate satele de pe cuprinsul Transilvaniei pot fi socotite și ele între izvoarele evenimentului, deoarece autorii însemnărilor de multe ori însoțesc scurtele lor relatări cu judecăți personale asupra răscoalei, de obicei favorabile acestora și conducătorilor ei⁴⁵.

Bibliografiile și cataloagele care descriu izvoare, mai pe larg sau mai succint, sînt și ele între lucrările care sporesc posibilitățile de întregire a informației directe, putînd fi amintite, de aceea, în această reconstituire a istoricului publicării izvoarelor despre răscoala lui Horea⁴⁶.

Valorificarea presei contemporane despre evenimentele din 1784 a constituit o preocupare mai puțin insistentă din partea istoricilor din această perioadă, ca de altfel și din perioadele precedente, cu toate că

⁴¹ A. Veress, *Orînduiele românești vechi tipărite în Ardeal (1744—1848)*, în „Revista Arhivelor”, II, 1926, p. 344—346 și C. Suciu, *Horea în primejdie la Bistra*, în „Blajul”, III, 1936, p. 417—419.

⁴² C. Suciu, *Din revoluția lui Horea*, în „Cultura creștină” XVI, 1936, p. 727—732; idem, *Ce poruncă a adus Horia de la împăratul?*, în „Cultura creștină”, XVII, 1937, p. 33—39, 142—149.

⁴³ E. Găvănescu, *Cîteva amănunte din preajma răscoalei lui Horea. După Ioan Monorai*, în „Revista istorică”, XXIV, 1938, p. 133—138; idem, *Ioan Monorai. Scurtă cunoștință a lucrurilor Dachiei. Cîteva fragmente precedate de un studiu introductiv*, București, 1939, p. 19—25; idem, *Ioan Monorai. Un istoric ardelean necunoscut*, Arad, 1938, p. 15—17.

⁴⁴ *Horea feltámadásáról leirat* (Descrierea reînvierii lui Horea) în care sînt relatate evenimentele pînă la 13 noiembrie 1784. Cf. C. Pop, *Ultimatul lui Horea. O cronică necunoscută a răscoalei din 1784*, în „Societatea de mîine”, X, 1933, p. 72—73.

⁴⁵ T. Mager, *Aspecte din Munții Apuseni. Ținutul Hălmagiului*, Arad, 1938, p. 108, reproduce însemnarea preotului Popovici pe *Evangeliarul* din Bodești; T. Roșu, *Însemnări și inscripții bihorene*, vol. I, Beiuș, 1941, p. 61, reproduce însemnarea de pe un *Minei* din Soimuș-Petreasa despre răscoală.

⁴⁶ A. Veress, *Bibliografia româno-ungară. Românii în literatura ungară și ungurii în literatura română*, vol. II, București, 1931, passim; vol. III, București, 1935, passim, în care se descriu, uneori destul de pe larg, izvoare narative, publicate și inedite, despre răscoală; O. Beu, *Răscoala lui Horea. Expoziție comemorativă*, Catalog, București, 1935, passim, descrie, de asemenea, numeroase documente, ordonanțe guberniale, însemnări, memorii, broșuri, poezii contemporane, tipărite și inedite.

presa este un izvor de primă mână, cu părțile bune și scăderile inerente acestui gen de știri. Studiul publicat în 1944 reproduce numeroase extrase din presa italiană a anilor 1784—1785⁴⁷.

Un interes mai mare au dovedit istoricii și filologii pentru poezia populară și cultă. S-au publicat numeroase versuri, în limbile latină, română, maghiară, italiană, germană, scrise de contemporani, oameni din popor sau poeți culti. Evenimentele sînt relatate în versuri, mai reușite sau mai puțin reușite din punct de vedere estetic, și unele și altele, însă, interesante pentru optica prin care sînt văzute evenimentele, pentru judecățile autorilor respectivi asupra acestora. Cele mai multe creații ale unor poeți dintre nobili sau cu interese apropiate de ale nobilimii judecă în chip subiectiv întâmplările; altele se complac într-o poziție echivocă; altele, creații ale poezilor populari anonimi români, manifestă adeziunea la evenimentele pe care le cîntă⁴⁸.

Tradiția populară a înconjurat cu o aureolă legendară figurile conducătorilor răscoalei și mai ales figura lui Horea. Este adevărat că pe măsura trecerii vremii, tradiția este tot mai confuză, faptele și oamenii se contaminatează cu altele, ulterioare, mai ales cu cele din 1848 și cu figura lui Avram Iancu. Consemnarea tradiției populare despre Horea a constituit preocuparea mai multor istorici, filologi și folcloriști din perioada dintre cele două războaie mondiale, incluzînd-o în lucrări generale despre moți și munți, despre răscoala lui Horea sau publicînd-o în reviste ale vremii⁴⁹.

În sfîrșit, iconografia răscoalei, în general, și mai ales a căpitaniilor, se îmbogățește în chip deosebit prin descoperirea și descrierea altor tablouri și picturi contemporane, reale sau fanteziste. Este meritul lui I. C. Băcilă mai întîi și apoi al lui Octavian Beu, mai ales al acestuia, de a fi adunat tot ce se cunoștea la 1922 și respectiv 1934 și era mai sem-

⁴⁷ Ștefan Pascu, *Știri noi privitoare la revoluțiunea lui Horia*, în „Anuarul Institutului de istorie națională, Cluj”, IX, 1944, p. 356—403, publică 41 de extrase din: „Notizie del mondo”, „Diario Estero”, „Gazetta di Parma” și din fondul Nunziatura di Germania a Arhivelor Vaticane.

⁴⁸ O. Ghibu, *Contribuții la istoria poeziei noastre populare și culte*, București, 1934, p. 35—36, publică poezia: *Hora panas z éneke* (Cîntecul de tînguire al lui Horea), 10 strofe în limbile maghiară și română despre șederea lui Horea în închisoarea de la Alba Iulia; O. Podea, *Versuri italienești relative la revoluția lui Horea*, în „Anuarul Institutului de istorie națională Cluj”, VI, 1931—1935, p. 556—559, 53 versuri în limba italiană despre „cîntec capî” al răscoalei; Szabó A., *Kéziratok énekeskönyveink és verses kézirataink a XVI—XIX században* (Cărțile noastre manuscrise de cîntece și versuri din sec. XVI—XIX), Zaláu, 1934, mai multe versuri și cîntece despre răscoală păstrate în diferite arhive ardelen; idem, *Újabb adatok és pótlások kéziratok énekeskönyveink és verses kézirataink könyvészetéhez* (Date și adăugiri noi la bibliografia cărților noastre manuscrise de cîntece și versuri), în „Erdélyi Múzeum”, XLVI, 1941, p. 64—65, două lungi poezii, una inedită, alta publicată; D. Prodan, *Versuri contemporane despre răscoala lui Horea*, în „Anuarul arhivei de folclor”, VI, 1942, p. 5—32.

⁴⁹ I. Lupaș, *Cum trăiește amintirea lui Horea și a lui Avram Iancu în sufletul moșilor*, în „Societatea de mine”, 1924, p. 337—39, republicat în *Răscoala țărănilor din Transilvania la 1784*, Cluj, 1934, p. 189—202; T. Papahagi, *Cercetări în Munții Apuseni*, în „Grai și suflet”, II, 1925, p. 79—80; A. Popa, *Plîngerea lui Horia către împăratul Iosif al II-lea*, în „Comoara satelor”, IV, 1926, p. 38; G. E. Camber, *Țara Zarandului*, București, 1934, p. 23; C. M. Petrescu-Sava, *Un apostol al moșilor trecut pe timpul lui Horia în Țara Românească*, Ploiești, 1936, p. 7—11 (e vorba de preotul Ioachim, scăpat din închisoare și stabilit la Nedelea-Prahova).

nificativ pentru evenimentele de la 1784⁵⁰. Prețioase sînt și completările ulterioare ale lui O. Beu și ale altora la dezvoltarea cunoștințelor iconografice după 1934⁵¹.

Preocuparea pentru mai buna cunoaștere a mării mișcări populare din 1784 din Transilvania a sporit, cum este și firesc, după cel de-al doilea război mondial. Istoricii s-au străduit și se străduiesc să aprofundeze alte aspecte, alte înfățișări, mai puțin studiate sau greșit prezentate de istoricii și sociologii dinainte.

Numeroase știri din izvoare narative puse pentru întia dată în circulație se referă la solidaritatea cu țărănimea răscolată a altor categorii sociale⁵². Iar altele la unele momente din desfășurarea răscoalei, la aria ei de cuprindere pînă în sudul și nord-vestul Transilvaniei. Aceste studii folosesc și izvoare narative din care uneori se reproduc fragmente întregi, cu valoare, e adevărat, parțială, de izvor publicat. Alte izvoare publicate în acest din urmă deceniu dezvăluie aspecte noi din timpul răscoalei, desfășurarea acesteia, acțiuni ale răscolăților împotriva nobilimii⁵³.

Numeroase studii întemeiate pe izvoare, dintre care unele narative, publicate în ultima vreme, confirmă extinderea mare a răscoalei peste circa 2/3 din Transilvania⁵⁴.

Nu lipsesc nici studiile sau publicațiile de izvoare referitoare la înăbușirea răscoalei, fie prin intervenția oficialității, fie prin intervenția armatei nobiliare. Contribuții noi au fost scoase la lumină cu privire la sfîrșitul tragic al conducătorilor răscoalei.

⁵⁰ I. C. Băcilă, *Portretele lui Horea, Cloșca și Crișan*, în „Transilvania“, LIII, 1922, p. 13—63; O. Beu, *Răscoala lui Horia în arta epocii*, București, 1934, 29 p. + 105 pl.

⁵¹ O. Beu, *L'empereur Joseph II et la révolte de Horia*, și *Bibliografia răscoalei lui Horea*, București, 1944; Șt. Meteș, *Un portret nou al lui Horia și Cloșca*, în „Revista arhivelor“, I, 1924—1926, p. 140—141; E. Sigerus, *Die Bildnisse der rumänischen Martyren Horia, Cloșca und Crișan in der Brukenthalischen Galerie*, în „Siebenbürgische Vierteljahrsschrift“, LIX, 1936, nr. 1—2, p. 118—120; C. Potra, *Un tablou necunoscut al lui Horia*, în *Almanahul Curentul*, 1944, p. 51—52; J. Bieiz, *Chipurile lui Horia, Cloșca și Crișan aflate în Muzeul Brukenthal*, în „Prietenie și luptă“, martie 1944, p. 15—16; idem, *Galeriestudien*, în „Mitteilungen aus dem Baron Brukenthalischen Museum“, XII, 1947, p. 3—10.

⁵² Al. Neamtu, *Situația minerilor de pe domeniul Zlatnei și participarea lor la răscoala populară de sub conducerea lui Horea (1784—1785)*, în „Studii“, IX, 1956, nr. 2—3, p. 35—56.

⁵³ Șt. Pascu, *O „cronică“ inedită despre răscoala lui Horea*, în *Omagiu lui P. Constantinescu-Iași*, București, 1965, p. 345—390; Al. Culcer, *Mărturii inedite despre răscoala lui Horea*, în „Apulum“, 1967, 6, p. 651—655; N. Edroiu și P. Gyulai, *O măturie din timpul răscoalei lui Horea*, în „Revista muzeelor“, 1967, 2, p. 163—169; I. Bratu, *Date noi despre Ion Horea*, în „Lucrări științifice Oradea“, B. Oradea, 1969, p. 337—346; N. Edroiu, *Două izvoare narative despre atacul țărănesc din 1784 asupra Devei*, în „Sargetia“, 1969, 6, p. 81—86; I. Bozac, *Răscoala lui Horea văzută de un ofițer din trupele de reprimare (câp. Egermann)*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie din Cluj“, 1972, 13, p. 435—443.

⁵⁴ E. Hulea, *Un capitol din luptele antifeudale ale țărânimii din jud. Alba (1784)*, în „Apulum“, 1967, 6, p. 425—440; N. Edroiu și P. Iambor, *Săvîrșinul în timpul răscoalei lui Horea*, în „Apulum“, 1968, 7, p. 564—575; I. Ranca și I. Moldovan, *Contribuții privind răscolirea răscoalei lui Horea în partea centrală și răsăriteană a Transilvaniei*, în „Studii“, 1968, 21, p. 273—288; C. Feneșan, *Știri asupra răscoalei lui Horea în Banat*, în „Apulum“, 1972, 10, p. 763—776.

Cercetările ultimului deceniu au îmbogățit substanțial cunoașterea ecoului marii răscoale țărănești în diferite țări europene. Presa vremii a fost studiată atent și sistematic, dezvăluind interesul, nebănuit de mare, stîrnit în opinia publică europeană⁵⁵.

•

Precedînd cu cinci ani Revoluția franceză, revoluția lui Horea a marcat sfîrșitul unei epoci și începutul alteia în istoria Transilvaniei. A însemnat, în același timp, un eveniment de interes european, ceea ce explică puternicul ei răsunset în opinia publică, de la Atlantic pînă la Urali. Este explicația preocupărilor cu privire la acest istoric eveniment, timp de două secole publicîndu-se numeroase studii și relativ numeroase izvoare, de toate categoriile⁵⁶.

Și, totuși, în stadiul actual al cunoașterii situației, se poate afirma că ceea ce s-a publicat, integral sau în alte forme (rezumat, extras, regest etc.), nu reprezintă decît o infimă parte față de totalitatea documentării. E cel mai de seamă imbold, care explică strădaniile istoricilor clujeni, care și-au înscris între preocupările lor publicarea corpusului „Izvoarele răscoalei lui Horea“.

Cluj-Napoca, martie 1981

Acad. ȘTEFAN PASCU

⁵⁵ T. Pavel și A. Ciurdariu, *Știri privind răscoala lui Horea în periodicele sibian*, „Siebenbürger Zeitung“, în „Lucrări științifice Oradea“, B, 1970, p. 193—205; N. Edroiu, *Ecoul răscoalei lui Horea în presa franceză*, în „Apulum“, 1970, 8, p. 129—136; I. Bozac și N. Edroiu, *Un ziar german („Real Zeitung Erlangen“) despre răscoala lui Horea*, în „Studia“, Historia, 1973, 18, fasc. 2, p. 51—59; N. Edroiu, *Presa din Țările de Jos despre răscoala lui Horea, în Sub semnul lui Clio. Omagiu acad. prof. Ștefan Pascu*, Cluj, 1974, p. 605—610; I. Bozac, *Semnificația europeană a răscoalei lui Horea în comentariul lui W. L. Wehrlin*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj“, 1974, 17, p. 237—246; N. Edroiu, *Călători străini despre răscoala lui Horea*, în „Apulum“, 1973, 11, p. 383—392; idem, *Răsunsetul european al răscoalei lui Horea (1784—1785)*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca“, 1975, XVIII, p. 119—136; idem, *Le retentissement européen de l'insurrection de Horea (1784—1785)*, în „Revue Roumaine d'Histoire“, 1975, XIV, 1, p. 69—85; idem, *Răsunsetul european al răscoalei lui Horea (1784—1785)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976, 231 p.

⁵⁶ Cf. Ștefan Pascu, *The publication of sources concerning the Revolt of Horea*, în „Rumanian Studies“, Leiden, I, 1970, p. 149—172; Gh. Bartos, *Răscoala lui Horea. Bibliografie analitică*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1976, 152 p.

MICHAEL CONRAD VON HEYDENDORFF (1730—1821)

Notar al scaunului Mediaș, cu atribuții juridice, politice și economice, apoi jude regesc, consilier gubernial și jude primar al orașului Brașov, Michael Conrad v. Heydendorff continuă tradiția familiei sale, ai cărei membri au ocupat timp de mai multe generații funcții de conducere în organizația sașilor din Transilvania. În timpul mării răscoale a țaranilor români din 1784, Heydendorff era comite cercual (*Kreisspan*), avînd în subordine Cercul de sus al comitatului Sibiu, aproape întregul scaun al Mediașului și comitatul Alba de Sus, cuprinzînd 48 de țiguri și sate. În lunga sa viață, de peste 90 de ani, petrecută fără întrerupere în aceste părți ale Transilvaniei, Heydendorff a cunoscut temeinic complexitatea societății transilvănene, atît ca observator nemijlocit, cit și datorită înaltelor funcții pe care le ocupa (era prieten intim și rudă apropiată cu reprezentanți ai patriciatului săsesc și beneficia de deosebită încredere a guvernatorului Samuel Brukenthal, văr primar al său).

Autobiografia lui Heydendorff, amplă cronică pentru mai mult de o jumătate de veac, cu descrierile sale extrem de amănunțite, reprezintă unul din izvoarele narative cele mai de seamă pentru cunoașterea Transilvaniei aceluși timp. Valoarea autenticității informațiilor și sinceritatea autorului rezultă și din faptul că jurnalul său intim a fost destinat exclusiv uzului familiei și nicidecum publicării („... soll sehr geheim werden und... zu keinem öffentlichen Gebrauch und Bekanntschaft kommen zu lassen...“), consemnînd în el impresiile personale și știrile „imediat, proaspăt“ („alles gleich, im Frischen, genau... beschrieben“).

Amplă frescă a Transilvaniei din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, *Autobiografia* lui Heydendorff cuprinde multe și importante informații referitoare la români, îndeosebi antecedente ale răscoalei lui Horea; călătoriile împăratului Iosif al II-lea prin Transilvania în 1773; mișcarea iobagilor din comitatele Dăbîca și Solnocu Interior (1775), care s-a extins „ca un torent“ de la poalele Meseșului pînă în comitatul Timavei, la înăbușirea căreia a participat.

În ce privește răscoala lui Horea, Heydendorff se limitează la o scurtă prezentare care reflectă optica sa de membru al clasei privilegiate. Recunoscîndu-i însemnătatea și importanța, Heydendorff socotește integrarea ei într-o autobiografie destinată familiei o subestimare a însemnătății sale. Istoria acestei răscoale necesită un studiu mai amplu, realizarea căruia „este de competența altora, a celor ce scriu pentru lume și pentru informarea tuturor“, opinează Heydendorff. Se oprește mai mult asupra măsurilor luate de el însuși pentru a menține liniștea publică pe teritoriul unde își exercita atribuțiile de înalt funcționar, „locuit de foarte mulți români, care aveau aceleași intenții de răscoală“ ca și aceia din Munții Apuseni. A reușit să preîntîmpine izbucnirea răscoalei în acele teritorii prin sfaturile sale, dar și prin convingătoarea

prezență a „unui întreg batalion de infanterie din regimentul Gyulai, de care putea dispune după necesități“ și care l-a însoțit tot timpul până la înălțurarea primejdiei răscoalei.

Ms. autograf al memoriilor sale, intitulat *Eine Selbstbiographie*, scris pe 1740 de p. în 4°, s-a păstrat în arhiva personală a unui descendent direct al autorului, Carl Conrad von Heydendorff, primar al Mediașului; iar după moartea acestuia (în 1874) a fost cunoscut de editorul Rudolf Theil, care-l publică, între anii 1876 și 1883, în „Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde, N. F., XIII (1876—1877), p. 339—351, 565—576; XIV, p. 229—246; XV, p. 127—161; XVI, p. 158—203, 426—498, 652—683; XVIII, p. 1—379; Ileana Bozac, *Știri despre românii din Transilvania din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în „Autobiografia“ lui Heydendorff*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj“, XVI, 1973, p. 375—389.

EINE SELBSTBIOGRAPHIE

1773¹

[...] Ihre Majestaet² brachen den 7. Mai von Wien auf und kamen den 21. des nämlichen Monats über Temesvar ins Land, gingen über Hatzegh, Hunyad, Deva, Szaszvaros auf Karlsburg, allwo Allerhöchst dieselben den 21. Mai eintrafen und in der Varos in einem Wirtshause abstiegen, von dort zu Pferd auf Zalathna, dann wieder auf Karlsburg zurück und kamen mit Ende Mai in Hermannstadt an [...].

Nachdem Ihre Majestät zwei Tage, nämlich Sonnabend und Sonntag, welches eben der Pfingsttag war, in Hermannstadt ausgerastet hatten, so gingen Allerhöchst dieselben Pfingstmontag darauf über Leschkirch, Großschenk bis Reps, allwo Allerhöchst dieselben übernachteten, dann von Reps den folgenden Dienstag, als den 1. Juny über Schaeßburg bis Ebesfalva, allwo Allerhöchst dieselben ebenfalls übernachteten, und besahen mithin in diesen Feiertagen den grössten Theil der Sächsischen Nation im schönsten Weg und Wetter. Auf diesem Wege besahen Ihre Majestät aller Orten die inzwischen zusammen gerückten Truppen und liessen dieselben mit Feuer exerciren, gleichwie Allerhöchst dieselben mit den Gränzern im Hatzegher Thal, Hunyader Comitatz und Hermannstädter Stuhl bei Orlath bereits gethan hatten [...].

Es war von Ihro Majestät verordnet, dass aus jedem Circul, Comitatz oder Stuhl ein Magistratual Commissarius Ihro Majestät den Kaiser von den Gränzen des Circuls durch den Circul bis wieder an die Grenzen begleiten sollte. Zu diesem Gremial Commissario nun war ich von Seiten des Mediascher Stuhls vom Magistrat ernannt und zwar unter andern auch deswegen, weil man vermuthete, die Ebesfalver Armenier würden Ihro Majestät den Kaiser in Hevesz zur Anzeige ihrer Kokelgefahr führen, damit ich, dem diese Umstände am besten bekannt waren, zur Vertheidigung der Scharoser alles Mögliche thun solle [...].

Auf die Scharoser Inwendig Au Wiese [...] knieten an verschiedenen Orten hier und da Supplicanten von allerhand Alter, Geschlecht und Nationen Siebenbürgens am Wege, ihre Memorialien emporhaltend. Bei jedem hielt der Kaiser stille, hiess einen Jeden aufstehen, den Sachsen deutsch mit den Worten: Steht auf! den Wallachen wallachisch mit dem Wort: „Szkula! Szkula!“³ nahm eines jeden Supplicanten Memorial selbst eigenhandig an, fragte jeden Supplicanten kurz: was er klage? und nach empfangener Antwort sagten Ihro Majestaet entwe-

der deutsch oder wallachisch nach Beschaffenheit der Nation des Supplicanten entweder: ich werde untersuchen, oder: „oj kauta“⁴³ und versorgten damit das Memorial in einem an der Thüre des Wagens inwendig befindlichen Magazin. Das jetzt Gesagte thaten Ihre Majestaet überhaupt mit allen Supplicanten, dergleichen über 100 von Ebesfalva bis Mediasch waren, daher will ich es auch nicht bei jedem besonders mehr wiederholen. War aber die Klage des Supplicanten von Erheblichkeit, so liessen sich Ihre Majestät mit dem Supplicanten in Reden ein und fragten ihn um alle Umstände seines Anliegens genau aus, wie ich solches mit nach und nach so viel möglich, hier ansetzen werde [...].

Gleich vor dem Dorf Scharos, annoch jenseits dem Scharoser Bach gegen Ebesdorff zu, knieten die Scharoser Wallachen, junge und alte, rechter Hand das männliche Geschlecht, linker Hand das weibliche. An der Spitze des männlichen kniete ihr Nichtunirter Poppa in seinem kirchlichen Priester Habit, mit der Kirchenfahne in der Hand. Ihre Majestaet riefen ihm zu: „Szkula! Szkula!“⁴³ mit der Hand winkend. Im Dorf Scharos, vom Wirthshaus fortan durch die neue Gasse, neben der Landstrasse, lagen die Sächsischen Inwohner, junge und alte, in einer hübschen Ordnung, mit ihren besten Kleidern angelegt, auf den Knien, rechter Hand der Pfarrer, Prediger und alles was männlich war, linker Hand das weibliche Geschlecht. Ihre Majestaet riefen auch diesen winkend zu: Steht auf! Steht auf! und fuhren stehend schnell hindurch. Ich aber galoppte immer neben den Wagen, so dass ich mit Ihrer Majestaet reden konnte. Im Durchrennen durch diese neue Scharoser Gasse sagte

Ich: Euer Majestaet! Hier in diesen neuen Häusern wohnen einige von den Transmigranten.

Der Kaiser (stehend): Was sind das für Transmigranten?

Ich: Vor zwei Jahren kamen aus dem Reich, aus dem Hanauischen, neben Strassburg, viele deutsche Familien herein ins Land. Von diesen sinds.

Der Kaiser: Wie viele Familien sind sie?

Ich: Hier in diesem Dorfe sind nur zwei, in ganzen Stühle aber etliche und 40.

Der Kaiser: Wie leben sie?

Ich: Die Inwohner haben ihnen gratis Häuser gebaut, Aecker und Wiesen und Plätze zu Weinbergen, auch Früchte zur Nahrung und zum Anbau gegeben. Man hat ihnen auch die Aecker zwei Jahre gratis geackert und angebaut. Nun aber gibt man ihnen nichts mehr umsonst und sie müssen sich selber erhalten.

Der Kaiser: Wie führen sie sich auf?

Ich: Euer Majestaet! Gemischt.

Der Kaiser (lächelnd): Sie sind von den Reichslipperl⁴⁴.

Ich: Nun haben sie Häuser und Grundstücke, auch Früchte; es fehlt ihnen aber an Vieh und das können sie sich selber nicht kaufen. Sie haben Ihre Majestaet memorialiter eingegeben und bitten um einen Vorschuss von baarem Geld aus der Provincial Cassa.

[...] Und damit kamen wir über die Hetzeldorffer Brücke, da kniete gleich jenseits der Brücke linker Hand der Hetzeldorffer Geschworne Mann, nebst noch etlichen Altschaftsmännern und reichten Ihre Majestaet ein Memorial, ein, welches ich selbst gemacht, worinnen sie baten, die dortigen Wallachen, zum Theil wenigstens diejenigen, welche des Feuer Einliegens verdächtig wären, von dort zu verlegen. Ihre

Majestaet hielten Ihrer Gewohnheit nach an, übernahmen das Memorial vom Jurato und fragten ihn, was sie damit wollten. Es konnte aber derselbe aus Schüchternheit vor der Majestaet des Kaisers das Anliegen nicht recht sagen, der Kaiser liess also fortfahren, neigte sich im Wagen stehend zu mir heraus, fragend

Der Kaiser: Hören Sie, was wollen die Leute?

Ich: Hier in diesem Thal hinauf liegt ein zum Mediascher Stuhl gehöriger schöner Marktfleck, der heisst Hetzeldorff. Der war im vorigen Saeculo sehr heruntergekommen, hatte wenig Inwohner und dazu noch viele Schulden. Die Inwohner brauchten ihren Hattert nicht ganz und verpfändeten einen Theil davon einem ungarischen Creditori, welcher zum Behuf seiner Wirtschaft dort oben, wo der Szallas war, Ihro Majestaet, etliche Wallachische Familien hinsetzte. Hier heisst man solche Leute Kalibaschen. Diese wohnten über ein halbes Saeculum da, Allergnädigster Herr! und kamen von einem Creditore auf den andern, bis die Communitaet endlich vor 5 Jahren ihre Schulden tilgte und das versetzte Terrain zurückbekam. Da sie nun mittlerweile mit Inwohner stark bis über 100 Hauswirthe zugenommen hatten und ihr Terrain zum eignen Anbau brauchte, so kam sie auf den Entschluss, die Kalibaschen von dort in den Markt zu translociren. Diese aber wollten gutwillig nicht weg, weil sie an den Ort, der an sich selbst gut ist, gewohnt waren. Man wurde also gemüssigt, sie mit Gewalt zu translociren, und verbrannte bei der Gelegenheit etliche von den elenden Kaliben Gebäuden. Da nun, Allergnädigster Herr, hat einer von den Wallachischen Kalibaschen gedroht: die Hetzeldorffer Sachsen würden dies theuer bezahlen. Unrichtig traf es ein, Allergnädigster Herr! Das folgende Jahr, an dem nämlichen Tag, an welchem die Wallachischen Kaliben Gebäude verbrannt wurden, wurde der Markt Hetzeldorff an etlichen Orten angesteckt, besonders aber das Haus des Mannes, der vorm Jahr die Kaliben verbrannt hatte. Und dergleichen Feuer Einlegen ist nachher noch fünfmal erfolgt, ohnerachtet bei Menschengedenken keine Feuersbrunst im Orte war. Die Sachsen haben also einen Verdacht auf diese Wallachischen Kalibaschen und fürchten sich, sie würden nicht eher in Sicherheit vor dem Feuer kommen, bis nicht diese Wallachen irgendwo weit hin verlegt würden, von wannen sie ihnen nicht schaden könnten. Und das bitten sie dermalen von Euer Majestaet.

Der Kaiser: Aber das ist ja eine Strafe, die Leute zu translociren, ehe sie überführt sind?

Ich: Ueberführt sind sie freilich nicht, sonsten würde man nach den Gesetzen mit ihnen verfahren. Allein der Verdacht ist gross und das Wallachische Volk ist boshaft genug dazu.

Der Kaiser: Hat denn der Magistrat die Sache nicht untersuchen lassen?

Ich: Ja, Euer Majestaet. Man hat mit scharfer Inquisition peragiren lassen. Ich war auch selber dabei. Man hat aber nichts heraus bringen können, als dass bei dem letzten Feuer Einlegen das Feuer, welches der Thäter in einen Zaun gesteckt hatte, in einem Fetzen von einem Wallachischen Hemd eingewickelt war.

Der Kaiser: Das ist viel Verdacht, allein es hat es auch sonst wer, als ein Wallach thun können. Hat man denn nichts herausbringen können, der bei der Translocation mit Feuer gedroht hat?

Ich: Euer Majestaet! Der war weg, mutmasslich in die Wallachei.

Der Kaiser: Die Leute müssen fleissig wachen, besonders bei der Nacht.

Ich: Euer Majestaet! Man hat alles versucht, allein bis noch ohne Frucht. Die Bosheit des gottlosen Thäters ist so gross, dass, als vorm Jahr das Gubernium auf Ansuchen des Magistrats zu mehrerer Glaubwürdigkeit durch fremde Commissairs den Wallachen publiciren liess, wofern sich mehr Feuersbrünste im Orte ergäben, so würden sie allen Schaden bezahlen, es geschah, dass nur etliche Wochen hernach Scheuer und Schopfen des Richters, in dessen Haus die Publication geschah, angesteckt und gleichsam zum Spott verbrannt wurden.

Der Kaiser: Aber wie können die Wallachen zur Ersetzung des Schadens angehalten werden, wenn sie nicht überwiesen sind?

Ich: Es geschah nur zum Schrecken, Euer Majestaet, und hat aber auch nichts geholfen.

Damit kamen wir über die Fläche, wo die beiden Hattert, der Hetzeldorffer und Pretheyer, zusammenstossen, weg, bis an den Fuss des Hügels, an welchen sich diese Fläche endigt. Da standen alle Hetzeldorffer Wallachen und gaben dem Kaiser ein Memorial. Sie sagten ihm mit lauter Stimme ausrufend, dass sie Contribution und alle andere Onera Provinciae, Sedis, Oppidi publica eben also tragen müssten, wie die Sachsen: sie müssten Korn, Heu, Haber, Vorspann, Stuhls und Mühlen Arbeiten ebenso geben und verrichten, wie die Sachsen, und doch hätten sie weder Weingärten, noch Acker, noch Wiesen. Die Sachsen wollten ihnen hievon nichts zulassen, denn sie sageten die Erde wäre de More ihnen, die alten Könige hätten ihnen dieselbe gegeben. Ihro Majestaet fragte sie selbst Wallachisch, so gut seine Majestaet konnten: Wenn sie denn arbeiten müssten, ob sie denn den Herrn arbeiteten? Worauf sie antworteten: Nicht den Herrn, sondern dem Stuhl auf Befehl der Herrn, und dem Dorf, gleich den Sachsen. Ihro Majestaet antworteten hierauf, dass Sie ihre Klage wollten untersuchen lassen, und darauf befahl Ihro Majestaet fortzufahren. Gleich im Fortfahren fragte

der Kaiser (im Wagen stehend): Gibts denn unter den Wallachen gute Wirthen?

Ich: Ihro Majestaet! Es gibt gute Wirthen unter ihnen [...]. Die Nation an sich selbst hat Geschicklichkeit von Natur genug, allein sie braucht Ausarbeitung.

Der Kaiser: Wie könnte man sie cultiviren?

Ich: Ihro Majestaet, wenn man ihre Jugend in den Schulen gute Sitten [...] sollte erlernen lassen, so würde sich die Nation aus ihrer Ruditaet herausarbeiten.

[...]

Gleich davon kniete ein Pretheyer armer einfältiger Wallach Kintze Mise genannt, am Wege, Ihro Majestaet ein Memorial um die Loslassung seines Sohnes vom Soldatenstand einreichend. Ich hielt mich abermals hinter dem Wagen, ohne dass mich der Wallach sah. Ihro Majestaet fragten den Supplicanten selber gebrochen Wallachisch um sein Anliegen, welches derselbe denn declarirte.

Der Kaiser fragte den Wallachen: La tse Regiment Fitsoru?³

Der Wallach: Estre alui Matskasi, Domnu Mariata!³

Der Kaiser: Regiment! Regiment!

Worauf denn der Wallach nicht Ausweg geben konnte. Weil ich nun vernahm, dass die Supplication eine für mich ganz indifferente Sache betreffe, so kam ich hinter dem Wagen hervor und ritt hinter den Wal-

lachen, so dass der Wallach zwischen mir und dem Kaiser stand und sagte

Ich (zum Wallachen): Nu szpunje compagnia moi, dare Regimentu, en care szluzeste Fitsoru tou!³

Der Wallach (sich zu mir und dem Kaiser den Rücken kehrend, mit aufgehobenen und gefalteten Händen): Je! ke bingje emparje, ke jest si Mariata atsi! szpunye Mariata, la Mariasza Imperatu lukru mou. Ke Mariata sti binje. Ke me entriabe Mariasza, en tse Regiment szluzeste Fitsoru, si jo nustiu al minterlje fore Matskasi³.

Ich: Ihro Majestaet! Sein Sohn dient unter Gyulai, sein Hauptmann heisst Matskási.

Der Kaiser: Wass will der Mann?

Ich: Ihro Majestaet! Er hat einen Sohn, der ist mit Gewalt zum Recrouten genommen worden.

Der Kaiser: Mit Gewalt?

Ich: Ja, Eure Majestaet! Es war der Befehl.

Der Kaiser (sich besinnend): Ja, das war vor Jahren.

Ich: Es war der Befehl, dass wo irgend in einem Haus ein entbehrllicher und mehr als ein Sohn sei, den sollte man zum Recrouten ausheben. Hier bei diesem Mann war das und so hat er einen Sohn hergeben müssen. Es fällt ihm aber sehr empfindlich, und er hat alles versucht, ihn wieder los zu haben. Er hat bei dem Gubernio, auch dem Hofkriegsrath deswegen Memorialien eingegeben, es sind auch Untersuchungen per Commissiones mixtas angestellt worden, allein man hat ihm nicht helfen können. Er hat etliche Söhne. Der älteste ist verheiratet und nicht mehr in seinem Brote; den zählt er nicht mit. Der zweite ist ein grosser ausgewachsener Kerl, den zählt er auch nicht mit, weil er bald heirathen wird. Der dritte ist der Soldat. Der Vierte studirt und soll Poppa werden, den zählt er auch nicht mit. Der Fünfte ist noch klein, den zählt er auch nicht mit, weil er ihm nichts helfen kann.

Der Kaiser: Fragen Sie ihn, wie viele Kinder er bei sich hat?

Ich: Moi Kintze! Ke te entriabe Naltzata Imperatu, kitz kopii ai ku tinje?³

Der Wallach: Ke nam Domnulje fore el fitsor, marje, și daue. Feti-soarje, si Fistorasu el mititel, dare num' pot asuta nimike, si jo's botrin, si nu potz lukra. Laszátzom Fitsoru akaszé! sze ve gjerte Domne Zôu Peccatelje, si a Parintzilor³.

Der Kaiser: Fragen Sie ihn, wie viel Söhne er hat?

Ich: Kitz Fitsori ai?³

Der Wallach (stottert, und mit der Sprache nicht recht herauswollend): Dare sti Mariata, numai el Kopilas³.

Ich: Tse le togodest, kresz k'esz scintcz totz!³

Der Wallach: Dare Dumne Zou nyi a dat. Tot as povti Domnule Fitsoru ela akaze karje en Katanje³.

Ich: Er will mit der Sprache nicht recht heraus, Euer Majestaet! Es ist aber ganz sicher, dass er seinen Sohn, den Soldaten, zu Hause entbehren kann. Allein es fällt ihm schwer, ihn zu missen.

Der Kaiser: Sagen Sie ihm er soll seinen Sohn Soldat lassen, wenn er sich gut aufführt, so kann er noch Officier, er kann noch ein grosser Herr, er kann noch ein Herr werden.

Ich: Ke zitse Naltzata Imperatu, sze lasz Fitsorul tou en Katanye, dake sze porta binje, sze fatse Officier, sze fatse Domn marje, sze fatse Domn³.

Der Wallach: Dare binje ar chie, mulczenesk Mariaszalje Imperatului, Dumne Zou szel czie. Dare tott me rog! me rog! szem laszje fitsoru a kasze³.

Der Kaiser (lächelnd): Was sagt er?

Ich: Er sagt, Eure Majestaet, dass wäre alles gut, aber er wollte doch seinen Sohn lieber zu Hause haben.

Der Kaiser: Fragen Sie ihn, ob er einen andern Mann stellen kann?

Ich: Potz da alte Katanje en locu Fitsorului?³

Der Wallach: De a he nusz harnik Domnulje Mariata!³

Ich: Das wäre er nicht im Stande zu thun.

Der Kaiser: Ob er ihn mit Geld bezahlen könne?

Ich: Dare ku banyi pute vi fatse lukru?³

Der Wallach: A he tot tot matiuke as fatse³.

Ich: Das würde er doch vielleicht thun können.

Da fing der Wallach an zu weinen, abermals kläglich um die Entlassung seines Sohnes bittend. Darauf sagte

Ich: Euer Majestaet! Der Sohn war der Liebling der Eltern besonders der Mutter, die weint fast immer um den Sohn.

Der Kaiser antwortete hierauf nichts, schenkte ihm nun aber mehrere Ducaten; dann sagte er: ke oj kauta³! und fuhr damit weiter.

Im weitem Fortfahren sagte zu mir

der Kaiser: Wie sagt man gut wallachisch: Ich werde nachfragen?

Ich: K'oi entreba!³ Ihr Majestaet!

Der Kaiser: Was heisst denn das: Kauta?³

Ich: Das heisst: Suchen, Euer Majestaet!

Der Kaiser: Heisst das nicht: ich werde es untersuchen, ich werde nachfragen?

Ich: Man kann auch das darunter verstehen.

Der Kaiser: Sie können gut Wallachisch?

Ich: Diese Sprache können alle Sachsen im hiesigen Stuhl, wie ihre Muttersprache, und wir müssen auch können, denn wir haben täglich mit Wallachen zu thun und sie lernen unsre Sprache nicht, mithin müssen wir ihre lernen.

Der Kaiser: Können Sie auch Wallachisch lesen und schreiben.

Ich: Nein, Ihr Majestaet! das kann ich nicht. Man braucht es aber auch nicht zu können. Es gibt in der Wallachische Sprache gar wenig zu lesen und zu schreiben.

Der Kaiser: Und die Wallachen? Können die Lesen und Schreiben?

Ich: Der gemeine Pöbel nicht, Euer Majestaet!

Der Kaiser: Wie denn die Poppen?

Ich: Die können lesen, aber schreiben nicht alle.

Der Kaiser: Haben denn die Wallachen keine Schulen?

Ich: Sie haben etliche wenige, aber nicht aller Orten, wo sie wohnen.

Der Kaiser: Gehen sie denn nicht in die Sachsische Schulen?

Ich: Nein, Ihr Majestaet!

Der Kaiser: Nehmen Sie sie an in Ihre Schulen?

Ich: Ja, Ihr Majestaet, wir nehmen sie gerne an.

Der Kaiser: Wird denn keiner kein Protestant?

Ich: Ich weiss kein Exempel, Eure Majestaet! Die Wallachen wissen in Glaubenssachen von sich keinen Grund zu geben. Sie wissen nichts, als ihre alten Gebräuche, die sie mit der Muttermilch einsaugen, und von denen gehen sie nicht ab.

Der Kaiser: Haben Sie aller Orten Schulen?

Ich: Es ist kein Ort in der ganzen Nation, Euer Majestaet, wo wir nicht eine Schule hätten, wenn er auch noch so klein ist.

Der Kaiser: Haben Sie gute Schulmeister?

Ich: Unterschiedlich, Ihr Majestaet! Doch sind die mehrsten gut. Daher kommt auch, dass beinahe die meisten Sächsischen Bauern lesen und schreiben können, auch sogar das weibliche Geschlecht kann meistens lesen.

Und damit kamen wir in das Dorf Prethey hinein. In Prethey auf dem sogenannten Czekesch, wo etliche neue Häuser und darunter auch einige von den Transmigranten, gebaut sind, standen etliche Transmigranten, welche zum Theil da wohnten, zum Theil auch von andern Orten her hingekommen waren. Da sagte

Ich: Ihr Majestaet! Auch hier in etlichen dieser Häuser wohnen Transmigranten.

Der Kaiser hielt stille, liess sie vor sich kommen und fragte: Wie gehts euch, habt ihr Häuser und Aecker?

Ein Transmigrant: Euer Majestaet! Gottlob es geht uns gut. Wir haben das Meiste, was wir brauchen; das Uebrige wird ja auch kommen.

Damit fuhr der Kaiser fort und kam gar bald an des Ende der grossen Csekeschgasse. Da hatten sich auf meine am vorigen Tag erfolgte Bestellung rechter Hand der Sächsische Pfarrer, der Prediger, Schulmeister und das ganze Pretheyer männliche Geschlecht, linker Hand aber das weibliche, in ihren besten Kirchenkleidern in der Reihe versammelt. Der dasige Inwohner Nekel hatte eine von mir gefertigte Instanz in der Hand. Der Kaiser hielt stille mit dem Wagen.

[...]

Ehe Ihr Majestaet noch fortfuhren, schrie eine Menge um den Wagen stehender Wallachen, wovon ich besonders die Kirtscher kannte, dass sie aus Mangel der Grundstücke, welche ihnen die Sachsen theils wegnähmen, theils nicht zulassen wollten, nicht leben könnten und baten um Schutz und Hilfe. Der Kaiser antwortete ihnen Wallachisch, sie sollten auf den 1. Juli nach Hermannstadt zu ihm kommen, so wollten seine Majestaet ihnen Resolution geben. Und damit fuhren Ihr Majestaet weiter.

[...] bei dem Buzder Hattert Gescheide [...] auf dem Hügel gegen den Neuen Wiesen zu stand eine ganze Reihe von mehrentheils Mediascher Supplicanten, welche dem Kaiser ihre Memorialien, sobald der Wagen aus dem Hillchen auf den Hügel heraufkam, überreichten.

[In Mediasch] kniete wieder eine ganze Reihe von Supplicanten, welche Ihr Majestät ihre Memorialien einreichten, und unter diesen waren auch mir unbekannte Sächsische Jobbajen, welche dem Kaiser wider die Härte ihrer Grundherrn Klagen über Schläge u. a beibrachten, welche der Kaiser über die Umstände ausfragten und sodann stehend fortfuhr.

[...]

Von hier fortan, bis in die Stadt [Mediasch], war eine unzählige Menge von Menschen, welche die Begierde, den Kaiser zu sehen, von vielen Orten hergelockt hatte, gleichsam in zwei beständigen Reihen

neben den Weg gestellt, unter welcher sich meiner Erachtung nach über 100 Supplicanten befanden, welche dem Kaiser Memorialen gaben, die er sehr oft mit dem Wagen stille haltend übernahm [...].

Und damit fuhren Ihro Majestaet weiter [...]. Wo es staubig war, fuhren Ihro Majestaet nur einen ordentliche Trott, wo aber der Weg auf dem Rasen ging, da es nicht staubte, liessen Ihro Majestaet stark zufahren, und das geschah den ganzen Weg bis herunter. Es fuhren aber Ihre Majestaet nicht weit, so gelangten Sie bei einige an der Landstrasse stehende Bonnesdorfer Sachsen Bauern, deren einer Blutrünstig war und sagte: Ihre Majestaet! Unsre Herrschaft, der Graf Bethlen Miklós ruinirt uns völlig durch die viele Arbeit. Wir müssen ihm manchmal die ganze Woche arbeiten. Er gibt uns doch nichts zu essen, aber Schläge bekommen wir vom Praefectus fast alle Tage umsonst, wir mögen arbeiten, was wir wollen. Er bringt uns an den Bette'stab. Wie wir noch unter dem Fiscus waren, waren wir reiche Leute, aber nun haben wir kein Vieh mehr und haben kaum das Brot zu essen.

Der Kaiser: Ists euch besser gegangen, wie Ihr noch Fiscalisch waret?

Der Bauer: Ja, Eure Majestaet! da haben wir alles genug gehabt, Geld, Vieh, Früchte und das Dorf war voll Leute und der Hattert gut angebaut. Nun haben wir nichts mehr. Es sind kaum noch 30 Pflüge im Dorf, mehr als 50 Inwohner sind durchgegangen, und der Hattert liegt schier wüst. Wenn uns nicht geholfen wird, so geht das ganze Dorf zu Grunde.

Der Kaiser: Wollt Ihr lieber wieder Fiscalisch werden?

Der Bauer: Von Herzen gerne, denn so können wir bei diesem Praefectus nicht länger aushalten.

Der Kaiser: Geht nur nach Hause, es soll euch geholfen werden, ich werd's schon untersuchen lassen.

Der Bauer: Wir getraun uns nicht mehr zu Hause zu gehen Ihro Majestaet, der Praefectus wird uns tod't schlagen lassen. Sehen Eure Majestaet mein blutiges Hemd, wie er mich nur gestern ohne Ursache hat schlagen lassen. Wenn er nun hört, dass wir bei Eurer Majestaet gewesen sind, wird er uns noch mehr schlagen lassen. Eure Majestaet helfen uns, wir bitten um Gottes Willen.

Der Kaiser: Wie heisst der Praefectus?

Der Bauer: Kádár Moisés, Euer Majestaet!

Hierauf setzte sich der Kaiser in den Wagen nieder, zog sein Pugilar aus dem Schubsack heraus und fing an zu schreiben, konnte aber den Namen des Praefectus nicht recht im Sinne behalten, fragte mich mithin zum zweiten Male um denselben und nachdem ich solchen Ihro Majestaet wieder gesagt, schrieben Sie solchen mit noch einigen andern Umständen ins Papier auf, sagten nochmals zu den Bauern: Geht nur nach Hause, es wird Euch nichts geschehen; liessen sogleich fortfahren, standen im Wagen auf und mich mit voller Huld ansehend sagten:

Ihro Majestaet: Hören Sie, das sind harte Klagen!

Ich: Und sie sind nicht ohne Grund, Ihro Majestaet!

Der Kaiser: Welcher Bethlen ist denn das?

Ich: Der Miklos, Eure Majestaet, der Thesaurarius, der dermalige Praeses Gubernii.

Der Kaiser: Wie geht denn das zu?

Ich: Ihro Majestaet, der Graf Bethlen ist ein sehr guter Herr.

Allein [...] ich weiss nicht, wie ich mich vor Euer Majestaet schicklich ausdrücken soll.

Der Kaiser: Nun? Einsicht?

Ich: Vielleicht hat er nicht die Einsicht und Art, seine herrschaftlichen Beamten in der gehörigen Subordination zu halten und so gut denken zu machen, wie er denkt.

Der Kaiser: Hat er viele Güter?

Ich: Er hat schöne Güter, doch haben andere Chevaliers im Lande noch mehr, wie er.

Der Kaiser: Wo hat er sie her?

Ich: Theils von seinen Eltern, Eure Majestaet, doch aber ist das nur der geringste Theil; theils von seiner Gemahlin, theils hat er sie mit seinem Bruder, dem verstorbenen Hofkanzler Gabriel Bethlen von Ihro Majestaet, unsrer Allergnädigsten Frau⁵, aus den Fiscal Gütern gekauft, und das ist der beste Theil seiner Güter. Zu diesen gehört auch das Bonnesdorfer Dominium, aus dem diese Bauern her waren.

Der Kaiser: Wie theuer hat er die Güter vom Fisco gekauft?

Ich: Woferne ich mich recht erinnere für m/80 Gulden, Euere Majestaet.

Der Kaiser: Und sie werden vielleicht mehr werth sein?

Ich: Da seit dem alle Pretia Terreni gestiegen sind, so könnte es sein, dass auch diese mehr werth wären.

Der Kaiser: Aber die Sachsen gehen ja sonst nicht weg, und diese Leute sagen, es wären über 50 Hauswirthe aus dem Dorfe weg.

Ich: Das Dorf, wo diese Leute her sind, besteht nicht aus lauter Sachsen, Euer Majestaet! Es wird zum Theil auch von Wallachen bewohnt, und die sind grösstentheils weg. Die Sächsischen Inwohner waren auch nicht alle Jobbajen, sondern sie hatten theils das Jus migrandi und einige sind auch in den hiesigen Stuhl gekommen und haben sich hier niedergelassen. In die Wallachei aber geht kein Sachs.

Der Kaiser: Aber die Jobbajen werden ja repetirt, wenn sie profugiren?

Ich: Ja, Ihro Majestaet! durch zwei Kanzelisten oder zwei andere Regios mit einem königlichen Mandato Repetitorio, und eben durch diesen Modum Procedendi verliert mancher arme Mensch seine Freiheit.

Der Kaiser: Wie so?

Ich: Das Mandatum repetitorium ist so stylisirt, Ihro Majestaet, dass, woferne derjenige, unter dessen Jurisdiction sich der Profugus befindet, denselben nicht gleich herausgibt, wenn er repetirt wird, so wird er von den Canzelisten ex instanti vor die Königliche Tafel vorgefordert, vom Director prosequirt, als wenn er was Grosses gethan hätte, und muss in Casu Succumbentiae 200 Gulden Strafe geben. Und diese Chicane scheuen viele und geben die armen Leuter lieber heraus. Sind sie aber einmal restituirt, so hat der Repetens ein grosses Argument für sich.

Der Kaiser: Aber die Jobbajen haben auch nicht immer Ursache, von ihren Grundherrschaften wegzulaufen.

Ich: Es ist wirklich dem also, Eure Majestaet, dass manche Grundherrschaften ihre Unterthanen mit vielem Glimpf behandeln.

Und damit endigte sich der Discours von dieser Materie.

[...]

Gar bald gelangten Ihre Majestaet in die Nähe des Galgenberges. Da standen rechter Hand gegen die Kokel zu die Disunirten Poppen des hiesigen Stuhls mit einer grossen Menge ihrer Zuhörer, insonderheit aber den Pretheyer disunirten Wallachen, gaben dem Kaiser ein Memorial ein und baten theils um die Freiheit, sich Kirchen bauen zu dürfen, theils aber, und zwar besonders die Pretheyer um die Restitution ihrer weggenommenen Kirchen. Der Kaiser fragte sich verschiedene Umstände in wallachischer Sprache selbst mündlich aus und besonders den Prothopoppa, wie viele Seelen er unter sich habe, worauf dieser 11 000 antwortete. Als sich der Kaiser darüber verwunderte, so sagte ich:

Das ist wahrscheinlich, Ihre Majestaet, denn der Mediascher Stuhl hat 20 000 Seelen, hievon sind ein Drittheil Wallachen und zwar beinahe alle Disunirte, das wären 7 000. Wenn nun diejenigen Seelen, die der Mann als Prothopoppa ausserhalb des Mediascher Stuhls zu besorgen hat, dazu genommen werden, so kommt die Summe von beiläufig 11 000 heraus.

Der Kaiser (zu mir): Fragen Sie sie, warum sie nicht in die unirte Kirche gehen?

Ich: Ke entriaba naltzata Imperatu: Ketse nu meretz en beszeretsele unite?³

Die Poppen antworteten hierauf kein Wort.

Der Kaiser: Fragen Sie sie, ob denn die unirte Kirche und ihre nicht eins wären?

Ich: Ke entriabe naltzata Imperatu: dare nui tot una beszerike unite ku nu unite?³

Der Poppa: Ba ez tot una Domnye!³

Ich: Sie sagen, es wäre eines, Ihre Majestaet.

Der Kaiser: Sagen Sie ihnen: sie sollen mit den Unirten in eine Kirche gehen; wenn jene herauskommen, sollen sie hineingehen; ob sie wollen?

Als ich ihnen dies verdolmetschte, waren die Wallachen vollkommen damit zufrieden und neigten sich zur Dankbarkeit bis tief zur Erde nieder. Der Kaiser aber sagte darauf, als ich Ihre Majestaet ihre Antwort auslegte: Sagen Sie ihnen ich werde es untersuchen, und fuhr weiter.

[...] Bei der Wiesenbrücke hatte sich abermals ein grosser Schwarm von Menschen versammelt, wovon verschiedene Ihre Majestaet Memorialien eingaben. Unter andern kniete der Birlhelmer, Kleinschelker Richter, Meschener und Reichesdorffer geschworne Männer hart an der Brücke gegen die Kokel zu, ein Memorial, welches ich gemacht hatte, einreichend. Es reichte solches der Birlhelmer Richter Michael Schenker ein, ein sonst beherzter und sehr beredter Mann: allein er war von der Majestaet des Kaisers so durchdrungen, dass er seine Sachen nur mit halb gebrochenen Worten anbringen und auf die Anfrage des Kaiser: Was wollt Ihr? nichts anders sagen konnte, als: wegen der Vectur Ihrer Majestaet! Was ich nun mit kaltem Blut wahrnehmen konnte, weil ich auf dem Weg von Ebesfalva bis hierher schon so viele furchtsame Leute und Memorialien eingeben gesehen hatte. Der Kaiser fuhr also gleich fort, neigte sich auf der Wiesenbrücke heraus zu mir und sagte zu mir

Der Kaiser: Was wollen die Leute?

Ich: Sie bitten, Ihre Majestaet mochten sie von der Zehnt-Vectur entlassen.

Der Kaiser: Aber sie haben ja nicht Ursache zu bitten, denn es sollen ja aller Orten Depositoria errichtet werden.

Ich: Diese Leute geben nicht dem Fisco den Zehnten, Eure Majestaet.

Der Kaiser: Wem geben sie ihn denn?

Ich: Einige der Teleki'schen Familie, einige den Clausenburger, einige den Carlsburger Jesuiten, einige den Kezdi-Vásárhelyer Minoriten. Und dorthin müssen sie auch den Zehnten führen und das ist ihnen zu weit.

Der Kaiser: Wie hat man's denn mit diesen Zehnten gehalten, so lange die Nation die Zehnten hat gehabt?

Ich: Eure Majestaet! Diese Zehnten hat die Nation niemals gehabt.

Der Kaiser: Aber die Nation hat ja den Zehent beinahe 100 Jahre gehabt?

Ich: Nur die Fiscalischen; diese aber haben die jetzigen Besitzer schon vorher gehabt?

Der Kaiser: Wer hat sie ihnen denn gegeben?

Ich: Zum Theil die inländischen Fürsten, zum Theil der hochselige Kaiser Leopold und Karl.

[...] Ihre Majestaet waren etwa von 1/2 11 bis 12 Uhr in Mediasch und fuhren den Tag noch bis Tolmatsch, wo Allehöchst dieselben erst speisten. Ich habe es deswegen für nöthig befunden, alles gleich in Frischen so genau zu beschreiben, damit ich, woferne mich Gott noch etwas leben lässt, in Zukunft darüber bei Erinnerung auch der geringsten Umstände dieses grossen Tages mich daran ergötzen, theils aber auch deswegen, dass, falls dieses Tagebuch meine lieben Nachkommen durchlesen, sie darin den grossen Joseph! und seine Art, mit seinen Unterthanen sich zu unterhalten, und mein dabei genossenes ausserordentliches und unschätzbares Glück einigermassen erkennen mögen.

Ihre Majestaet gingen von hier über Talmesch, Fogarasch, Kronstadt, Háromszék, Csik, Parajd, Reen, Bistritz, Rodna, Naszód, Dees, Szamosujvár, Clausenburg, Thorda, Enyed nach Hermannstadt, wo Allerhöchst dieselben mit Ende Junyi ankamen und sich sodann bis zum 11. July aufhielten. Während der Circulation der Grenzüberrichter begaben sich Ihre Majestaet aller Orten auf die Passe und an verschiedenen Orten etliche Stunden tief in die Wallachey und Moldau hinein, bei welchen Gelegenheiten Ihre Majestaet immer auf gemeinen Huszaren Pferden ritten. Was ich nun bei dieser Reise des Kaisers Merkwürdiges zugetragen hat, wird die Geschichte der Nachwelt durch andere Wege überliefern. Es ist weder meinem Endzweck gemäss, noch lässt mir die viele Amtsbeschäftigung Zeit dazu. Dieses einzige finde ich für nöthig anzumerken, dass Ihre Majestaet den Ungarischen Magnaten und Adel nirgends Achtung bezeigten, dagegen aber von der Sächsischen Nation gnädige Begriffe zu haben schienen, und dass durch das gnädigste Bezeigen des Monarchen gegen den Pöbel derselbe sehr stutzig wurde. Ihre Majestaet hatten im Lande 19 000 Memorialien bekommen.

Kaum war ich zu Hause und wieder vergnügt an meinen Notariats und häuslichen Geschäften, so erhielt ich einen an dem Tag meiner Herkunft abgeschlossenen Befehl des Hochl. Guberniums, mit Tit. H. Grafen und Gubernial Rath Kemény Farkas zur Dämpfung eines wider die Grundherrn entstandenen Aufruhrs der Jobbajen im Dobokaer Comitatz, und zwar dessen Processum superiorem an die Flüsse Allmás und Egregy zu gehen und mich ohne allen Anstand mit meinem Commissario Tit. H. Grafen Kemény in Wassarhely, wo sich Tit. derselbe dazumalen seiner Prozesse wegen hielt, zu vereinbaren und sodann uns in die tumultuirenden Ortschaften hinein zu verfügen, die Ursachen und Unruhen zu untersuchen und das Volk durch gütliche Vorstellungen in Ordnung und zum Gehorsam zu bringen. Der Grund dieser Unruhen und meiner diesmaligen Expedition ist dieser. Dort in jenen Gegenden des Dobokaer und Szolnok Interior Comitatz sind die vornehmsten ungrischen Familien, die Teleki, die Banfi, die Vesselenyi, die Haller, die Csiki stark possessionirt. Das Gubernium, Director, etc. und andere Stellen, welche auf die Conservation des Unterthans zu sorgen hätten, sind zu weit^a entlegen, ja selbst die Grundherrn sind mehrentheils von ihren Gütern in Wien, Hermannstadt, Vasarhely, oder wo sie sonst angestellt sind, abwesend und überlassen die Verwaltung ihren^b herrschaftlichen Beamten. Da wird denn der arme Jobbagj unstreitig gedrückt, arm gemacht, geschlagen, gepeinigt und er hat Niemand, dem er seine Noth klagen und der ihm helfen kann in der Nähe. Die Comitatsbeamten, an die er sich etwa wenden könnte, sind nicht besser wie die herrschaftlichen Beamten und verfahren mit ihren Jobbagjen ebenso. Das arme Volk wurde demnach impune unmenschlich behandelt. Ich habe selbst in einem Strich Landes von vielen Meilen keine andere Kronsatz als Dominalische Allodiatur, die den Grundherrn zugehört, gesehen, der arme Jobbagj dagegen hatte keine: weil er keine Zeit zum Anbau hat und zur Zeit des Säens immer dem Grundherrn frohnen muss. Diese harten Bedrückungen nun hatten das arme Volk veranlasst, Ihro Kaiserliche Majestaet bei Allerhöchst dero Anwesenheit in Siebenbürgen^c viele hundert Memorialien einzureichen, sein Elend darin vorzustellen und um Hilfe zu bitten, und damit glaubte es, müsse ihm geholfen werden und wartete von Zeit zu Zeit auf die Erlösung und auf die Resolution auf seine Memorialien. Mittlerweile hatten ihro Majestaet eine sogenannte Normam Procedendi, das ist eine Vorschrift, nach welcher der Jobbagj seinem Dominum terrestrem wegen Bedrückungen actioniren kann, vom Hof ans Gubernium geschickt, welche das Gubernium gedruckt, jedem Ort, in allen Comitaten Siebenbürgens individualiter durch die Tabulas continuas austheilen liess. Die Norma war aber lateinisch verfasst, mithin verstand solche das Volk nicht. Wohl aber glaubten sie, dies wäre die Resolution des Kaisers auf ihre Memorialien. Die Comitatsbeamten sagten ihm wohl den Inhalt davon, allein das Volk glaubte ihnen nicht und liess sich die Normam mit allerhand Leuten, besonders dem Militari, das bei Ihm in Quartier lag, auslegen. Einige Unterofficiers vom Grafen Hallerischen Infanterie Regiment, das in dem nämlichen Comitatz lag, ergriffen diese Gelegenheit, sich etwas zu verdienen und besser leben zu können und legten die vorerwähnte Normam den Bauern ihrer Dörfer falsch aus. Es enthielt dieselbe unter Anderm den Ausdruck, dass in gewissen Fäl-

len die Procuratores Dominorum terrestrium die Documenta adversae Partis nicht ultra spatium unius diei bei sich behalten sollten. Dies legten dieselben theils aus Unverstand, theils aus Bosheit also aus: Ihre Majestaet hätten in dieser Schrift befohlen, die Jobbagjen sollten ihren Grundherrn nicht mehr als einen Tag in der Woche, nämlich Sonnabend, und zwar nur mit der Hand und nicht mit dem Vieh arbeiten. Der Dominus terrestris, der dawider handeln würde, würde seine Herrschaft und der Unterthan sein Leben einbüßen. Diese Nachricht entsprang mit Anfang Febr. in Gorbo, M. Rákos, Pusztá Sz. Miklos, wurde vom Pöbel geglaubt, mit Freuden angenommen, befolgt und breitete sich in etlichen Tagen wie ein rauschender Fluss von den Grenzen des Landes, den obbestimmten Oerten, bis ins Küküllövarer Comitat aus. Der Adel erschreckte darüber um so mehr, da in einigen Ortschaften besonders in Gorbo, Rákos, Galtö, dem Almaser und Fénésér Dominio etc. die Unterthanen wirklich anfangen, die Robotten zu denegiren und theils die niedern Grundherrn, theils die herrschaftlichen Beamten mit Reden und Thaten zu misshandeln, und da zur nämlichen Zeit auch in Böhmen das Landvolk wegen starken Bedrückungen aus Gelegenheit eben auch einer falschen Auslegung in einen öffentlichen Aufruhr zu 1 000-den ausgebrochen war und vielen Unfug verübt hatte. Daher geschah es denn, dass diese nach dem Ausdrücke des hochl. Gubernii solemne Commission unverzüglich ad loca tumultuantia geschickt wurde, um das Volk von dem Eigentlichen seiner Pflichten in Ansehung der Robotten, und von der erhaltenen falschen Auslegung belehren und durch gütliche Vorstellungen nomine Gubernii zur Ruhe und zum Gehorsam zu bringen, anbei aber auch die Urheber des Tumultes zu untersuchen. Zur Sicherheit der Commission und mehrerem Nachdruck unsrer Operationen wurde das in der Gegend liegende Hallerische Militair näher zusammengezogen und der Commission nebst einem Stabs-offizier, dem Nagy Major von Haller, der ein recht braver Officier ist, ein hinlängliches Commando zugeordnet. Kaum hatte ich demnach den Befehl des hochl. Gubernii empfangen und die Nothwendigkeit eines schleunigen Aufbruchs eingesehen, so ging ich, ohne den morgenden Namestag meiner Eheliebsten zu erwarten, den 18. Febr. unter Gottes Geleite von Hause weg und nahm zur Gesellschaft, die ich aber sehr schlecht und wenig unterhaltend hernach befand, H. Georg Hitsch, Secretar. Mediensem, mit mir [...]

Doch ich zog die Pflicht und den Beruf allen diesen häuslichen Hindernissen vor und machte mich in Gottes Namen auf den Weg und gelangte den 19. spät in Vasarhely an, conjugirte und unterredete mich da mit Tit. H. Gubernial Rath Gf. Kemeny, welcher mich sehr willkommen aufnahm, bei den dasigen Tabulae Grossen dem Grafen Teleki, Tholdalagi, Br. Szentkereszti, dem Maroser Oberkönigs Richter Halmagyí, meines Schwiegervaters gutem Freunde, ausführte... Ich ging [...] den 22. Febr. in der Frühe in Gesellschaft des Grafen v. Kemeny mit ihm in seinem Wagen — in einem Wagen fuhr sein Secretarius und H. Hitsch — sammt einem Bagage Wagen von Vasarhely ab, gelangten Abends nach dem Praedio Lekentze, den 23. auf Milvay, unter dem heftigsten und kältesten Wind, den ich je erfahren, nach Dob und von dort Abends nach Gyeke, den 24. auf Mittag nach Sydo und auf den Abend nach Szamos Ujvár. Mithin waren wir von Vasarhely mitten durch die Mezöség und zwar in schwierigsten Weg und Wetter gefahren. Den 25. gelangten wir, abermals den ganzen Vor-

mittag von einem kalten Nordwind angeblasen, nach Kendi-Lona, den ordentlichen Wohnsitz des Gf. Adam Teleki, dermaligen Ober Gespan des L. Dobokaer Comitats. Nachdem wir nun von Tit. demselben von der dermaligen Beschaffenheit der Sachen und des Bauern Tumults Nachricht eingezogen, so gingen wir über Doboka^c, Pantzel Cseh^d etc. unsrer Instruction gemäss grade in den Haupttumultuirenden Ort Gorbo, den winterlichen Sitz des Gf. Johann Haller, eines zwar geschickten allein missgebürtigen, überaus reichen, allein grausamen Herrn, wohin schon zu unsrer Sicherheit ein starkes Commando von Haller eingerückt und auch sonst alle Anstalten von Seite des Comitats zu unsrer Unterkunft und Operation gemacht worden waren. Wir fanden den Pöbel voll Gährung und Erwartung einer Erlösung durch uns, und den Grundherrschaften sammt seinen herrschaftlichen Beamten voll Angst vor dem Pöbel und der Commission. Wir brachten durch unzähliges zureden von Güte und Ernst den Pöbel zum Gehorsam und Ausübung seiner Pflicht und den Grundherrschaften Gf. Haller zur Entlassung seiner grausamen und unmenschlichen herrschaftlichen Beamten und zur feierlichen Angelobung, seinen Unterthanen in Zukunft wöchentlich wenigstens einmal Zulass vor sich und Verhör zu geben, damit sie ihm ihre Klagen selbst vorbringen könnten. Denn bis dato hatte dieser Herr seine Jobbagjen nicht würdig geschätzt, mit ihm selbst zu reden, sondern sie mussten ihre Angelegenheiten alle schriftlich durch die herrschaftlichen Beamten vortragen lassen, mithin erfuhr er nur, was die Beamten für gut befanden und wider seine Beamten erfuhr er nichts. Es war auch bei 50 Stockschlägen Strafe den Jobbagjen verboten, ohne vorherige besondere Erlaubniss auch nur in den innern Schlosshof zu gehen. Das nähmliche geschah auch mit dem Pöbel der umliegenden Ortschaften, welche auch zur Ruhe und Gehorsam gebracht wurden. Wir speisten derweilen täglich zweimal bei belobten H. Grafen Johann Haller und hielten uns meistens bis in die Nacht um 12 Uhr bei ihm auf: wurden recht vornehm und reichlich (1) bedient.

Nach geendigten Geschäften gingen wir vermög unserer Instruction auch in die übrigen tumultuirenden Ortschaften an die Flüsse Allmás und Egregj nach Rákos und Kender und von dort nach Magyar Egregj an den Fuss des Meszes, 3 Stunden von Zilah^e. In Rakos arbeiteten wir den ganzen^f Invocavit Sonntag von früh Morgens bis Abends 11 Uhr, zwei Mittags-Essensstunden ausgenommen: also dass der Obrist Wachmeister Nagy auch sogar eine Execution mit Stockschlägen an einem Unter Officier von Haller wegen Collation mit den Provincial Arrestanten vornehmen liess. Nachdem wir auch da unsere Geschäfte mit vieler Hurtigkeit glücklich geendigt, so gingen wir gegen Mitte des März über Drág, dem ordentlichen Wohnsitz des dermaligen Szolnok medioris Fő Ispanjs, Tit. H. Br. Wolfgang Wesselenyi, bei welchem wir^g auf Mittag und Abends speisten und schliefen und von dannen über Fodorháza, wo wir bei einem braven Edelmann, Solymossi genannt, in seiner Curia auf Mittag speisten, über Borsa nach Kendi Lona zum Ober Gespan zurück, um unsere Operationes da zu concludiren, das Protocoll und Relation ans Gubernium auszufertigen und dabei auch etliche Tage von der Reise auszurasen [...].

Mittlerweile hatten wir unsre Arbeiten, den Dobokaer Comitats betreffend, völlig ausgefertigt und ich hatte nun die angenehme Hoffnung, zu den lieben Meinigen zurückkehren zu können. Allein das Letztere musste sich noch ein wenig verziehen. Denn es hatten sich

inzwischen in dem benachbarten Szolnok Interior Comitát eben derlei Bauern Tumulte, wie im Dobokaer Comitát ergeben. Weil wir nun nicht weit von da waren, so trug uns das hl. Gubernium auch die Untersuchung und Beilegung dieser Unruhen auf. Wir gingen demnach den 13. Martii von Lona über Szamos Ujvár nach Dees zur L. Szolnoker Tabla, wo wir in dem Stabs Quartier, als dem dermaligen Praetorio Tabulari, bei Tit. H. Gf. Adam Vas, dermaligen Ober Gespan, abstiegen. Wir liessen die folgenden Tage die Inwohner der tumultuirenden Ortschaften in grosser Menge vor uns kommen und besänftigten dieselben durch eine einzige Rede, die ich vom Umlauf des Praetorii an das im Hof versammelte Volk in Wallachischer Sprache hielt. Es war meine Rethorique um so leichter glücklich, weil das Volks durch die im Dobokaer Comitát den tumultuirenden Ortschaftenⁿ eingelegte militärische Execution gar überzeugende Argumente erhalten hatte [...].

1783

[...] Ich war die ganze Zeit der Anwesenheit Ihro Majestaet⁷ in Hermannstadt, nahm an den dasigen National und Religions Angelegenheiten Antheil, und da diese sowohl ihrer Beschaffenheit, als auch der Art der Behandlung wegen besonders wichtig waren, auch überhaupt bei einer so ungewöhnlichen Sache, als die Gegenwart eines Landesherrn in einem Lande besonders wie Siebenbürgen, viele besondere Umstände vorkamen, so will ich solche, auch die geheimsten, meiner lieben Nachkommenschaft zur Nachricht etwas umständlich beschreiben, damit sie wissen mögen, in was für Zeiten und Geschäften ich gelebt habe [...].

Nun war die ganze Siebenbürgische Welt theils furchtsam, theils hoffend, theils neugierig was Ihro Majestät der Kaiser thun würde. Es war aber Anfangs etliche Tage nach Ihro Majestät Ankunft alles stille, ausser dass der Gubernator, Commandirende General und andere Praesidenten mit nach und nach zur Audienz gelassen wurden und das sich Supplicanten von allerhand Arten, hohe, niedere, junge, alte, von allerhand siebenbürgischen Nationen, besonders Walachen vor Ihro Majestät Quartier einfanden und Memorialien in Menge einreichen, und ohne alle Umstände leicht eingelassen wurden, denn Ihro Majestät hatten keine andere Wache als vor dem Thor des Quartiers einen einzigen Musquetier, vom garnisonierenden Gyulaischen Infanterie Regiment und dieser hatte den Verbot, Niemand von dem Eingang in das Quartier abzuhalten. Es konnte mithin Jedermann bis zum niedrigsten Pöbel ins Haus hinein und bis zur obern Stufe dieser Treppe, die ins Vorhaus führt, durch welches man in die Kaiserlichen Zimmer ging, kommen. In das Vorhaus gingen distinguirte Personen ganz frei hinein. Ihro Majestät der Kaiser kamen in dieses Vorhaus sehr oft aus ihrem Zimmer heraus und so konnte man leicht zur Audienz kommen. Wer nichts besonders anzu bringen hatte, den sprachen Ihro Majestät gleich da, Wer aber ein besonders Anliegen hatte, den nahmen Ihro Majestät aus dem Vorhaus also gleich in Ihre Zimmer und vernahmen ihn umständlich. Der Pöbel füllte die ganze Treppe bis an die obere Stufe an. Ihro Majestät kamen oft, beinahe alle Viertelstunden, aus ihrem Zimmer und aus dem Vorhaus bis zur obern Stufe dieser Treppe. Da legte der Pöbel seine Memorialien zu den Füßen des Monarchen und Ihro Majestät hoben solche, ohne sich mit den Leuten in ein Gespräch einzulassen mit grosser Geschwindigkeit auf, gaben solche den meistens dabei stehenden Gardisten, welche

sie dann Armvoll in das Kaiserliche Kanzlei Zimmer trugen, wo sie extrahiert und zur weitem Expedition nach Wien geschickt wurden, von wannen hernach die betreffenden Befehlen herunterkamen. Nachmittag gingen Ihre Majestät mehrentheils aus [...].

Nun entstand die Frage bei den Vorstehern der Sächsischen Nation und ewangelischen Religion: was bei der Anwesenheit Ihrer Majestät zu thun sei? Sowohl die Nation, als auch die Religion hatten verschiedene wichtige Angelegenheiten auf dem Herzen. Der Nation that der Census S. Martini, die Concivilitaet aller Nationen in fundo Regio, besonders aber die Aequalitas Jurium Vallachorum cum Saxonibus von Herzen wehe. Die ewangelische Religion schmerzten verschiedene Heruntersetzungen unter die Gleichheit der andern Religionen und die Benehmung der Subsistenzen ihrer Schullehrer. Von all diesen Umständen war in dem nächsten langen national Conflux⁸ viel und vieles geredet, auch dieserwegen eine Deputation an den Allerhöchsten Hof in Vorschlag gebracht worden...

Es lag aber der Nation noch hauptsächlich die Allerhöchste Verordnung wegen der Concivilitaet der andern Nationen in fundo Regio und wegen der aequalium Jurium Valachorum cum Saxonibus auf dem Herzen. Die sächsische Nation glaubte auf diese Bedingniss von den alten Königen von Ungarn in Siebenbürgen berufen zu sein, dass sie allein das Eigenthumsrecht in fundo Regio haben sollte. Sie hatte sich Jahrhunderte hindurch wider (2) so viele Anfälle der mächtigen Ungarischen Nationen so ziemlich dabei geschützt, wenigstens war der Häuserkauf der Ungarn und das Bürgerrecht der Wallachen bis dato immer, auch gegen Gesetze, abgewehrt. Nun aber war vermöge den neuen Allerhöchsten Verordnungen beides in fundo Regio frei und folglich die Nation ihrem Untergang nahe.

... Es sagte uns hierauf der Comes, Ihre Majestät der Kaiser hätte sich gegen ihn also geäußert, dass er vermüthe, unsre Vorstellungen wegen der Concivilitaet und Wallachen würden nichts fruchten, zumal da man allgemein davon rede, der Kaiser habe es sich zum Grundsatz gemacht, den Unterschied der Nationen in Siebenbürgen aufzuheben [...].

Der Kaiser sagte⁹ sanft hitzig: „Ich wünche Liebe und Einigkeit einzuführen und möchte, dass da Jeder Mann mitwirke. Was haben Sie weiter?“ Wir antworteten: „Nach der Verfassung unsrer Religions Angelegenheit sind bis dato die Lehrer unsrer Schulen sowohl in Städten als Dörfern meistens von einigen Beiträgen, welche von den Mitgliedern der Kirche sind eingesammelt und freiwillig nach Belieben gegeben wurden, bezahlt worden. Nach Eurer Majestät Allerhöchstem Toleranz Decret hören nun alle Collecten, mithin auch diese Sammlungen und Beiträge auf, mithin können wir unsre Schullehrer nicht mehr bezahlen und unsrer Schulwesen wird zu Euer Majestät allerhöchstem Dienst Schaden leiden. Wir bitten also, Euer Majestät möchten uns so lange bei unsrer alten Verfassung lassen, bis etwas anders für die Schullehrer zur Besoldung ausgeworfen werden kann. Auch war bis hierher in unsern Kirchen die Gewohnheit, dass wenn ein Ort, Stadt oder Dorf, ganz oder zum Theil abbrannte, so sammelte man von den Mitgliedern der Kirche Almosen für dieselben und daraus wurde mancher Ort wieder so schön erbaut, wie er vor der Feuersbrunst war. Auch diese Collecten sind vom Toleranz Decret verboten, welches doch Euer Majestät Unterthanen sehr leid ist“. Ihre Majestät erkundigten sich hierauf, wie viel die zur Besoldung der Schullehrer jährlich eingesammelten Beiträge ausgemacht

hätten? Wir antworteten darauf: weil solche aus dem freien Willen der Kirchenglieder bestanden hätten, so hätten solche in einer unbestimmten Summe mehr oder weniger jährlich eingetragen. Der Kaiser sagte darauf: „Auf diese Art haben also Ihre Schullehrer nie eine bestimmte Bezahlung bekommen können und das ist ja nicht gut“. Wir antworteten hierauf: „Es ist freilich so, dass ihre Besoldung deswegen nicht richtig bestimmt werden konnte, indessen bekommen sie doch etwas und sie waren damit zufrieden, wenn es auch in einem Jahr mehr in andern weniger war; nun aber bekommen sie nichts“. Der Kaiser sagte hierauf: „*Ihre Geistlichen und Schullehrer müssen bezahlt werden und zwar rechtschaffen bezahlt werden, besser bezahlt werden als die catholischen, denn Ihre haben Weiber und Kinder, diese aber nicht. Wenn meine Unterthanen Türken wären, so müssten auch ihre Dervische gut bezahlt werden und leben können. Ich möchte, dass die, die viel arbeiten auch besser bezahlt würden und die, die nicht viel arbeiten, weniger bezahlt würden. Aber jetzt hat der viel Bezahlung, der wenig arbeitet und der viel arbeitet hat wenig Bezahlung. Ich möchte deswegen gerne das Ganze zusammennehmen und gerecht austheilen, aber die catholische Geistlichkeit macht mir allerhand Hindernisse, ich habe den Teufel mit ihnen.*“ Wir erstaunten über diesen Ausdruck, den Ihre Majestät doch gleichsam mehr im Scherz als ungnädig sagten und legten es so aus, dass Ihre Majestät Wille sei, alle Kirchen Einkünfte in eine Casse zusammenzuziehen und daraus alle Kirchen und Schulausgaben zu bestreiten. Ihre Majestät sagten uns ferner, dass es ihr Wille sei, die Collecten abzuschaffen, denn sagten Ihre Majestät *man bildet den Leuten ein, dass man durch solche Gaben den Himmel erwerben könne und lockt ihnen das Geld aus dem Beutel heraus, wie mit den Lucaszetteln, und das ist Aberglauben.* Wir versicherten hierauf Ihre Majestät, dass das bei uns nicht wäre und nach den Principiis unserer Religion auch nicht sein könne. Ihre Majestät sagten hierauf: Man muss nur sorgen, dass das Geld nicht in den Geistlichen Säckel kommt, worauf wir wieder versicherten, dass solches bei uns nicht geschehe. Ihre Majestät sagten ferner: *Man muss die Schullehrer nicht durch Collecten, sondern aus dem Fundo der Communitaeten aus dem Allodial Fundo bezahlen und in fixen Salariis richtig bezahlen nicht aus dem Beutel der Leute [...]*

[...] Vor der Abreise hatten Ihre Majestät noch den im Vorhaus versammelten Gubernio, Militair, Thesaurariat, Dicasterien etc. gesagt: *Leben Sie wohl meine Herren, thun Sie ihre Schuldigkeit rechtschaffen und lassen Sie die Chikanen aufhören,* und waren damit fortgegangen...

Gegen Ende des Jahres erliess der Kaiser eine Verordnung welche ganz Siebenbürgen in Erstaunen setzte: dass auch der Adel Contribution geben, die Nationalitaet der bisherigen Nationen aufhören und nur eine Nation in Siebenbürgen sein und die Provintz zur Erhaltung dieser Absicht in zehn Comitate eingetheilt, mithin, eigentlich zu reden, die Sächsische Nation aufgehoben und unter die Comitate eingetheilt werden sollte.

1784

Kaum hatte ich diese meine schöne Amtirung angefangen¹⁰, so ereignet sich eine überaus wichtige Begebenheit im Lande, welche auch mir sehr viel zu thun machte und mir dadurch in dem Plan meiner Geschäfte Hindernisse durch andere Zerstreungen verursachte. Die Wal-

lachen erregten ihren bekannten Tumult. Es ist meiner Absicht nicht gemäss die Geschichte dieser Empörung zu beschreiben. Das ist für mich bei meinen Geschäften zu weitläufig und ein Werk derer, die für die Welt und zur allgemeinen Nachricht schreiben. Ich schreibe nur für mich und meine Kinder, um, wofern mir Gott in meinem Alter einige Ruhe und Befreiung vor öffentlichen Geschäften zugedacht hat, diese Schrift mit der Zeit im Stillen durchzulesen, mich der Verrichtungen meines zurück gelegten Lebens, meiner Leiden und sanften Tage und der weisen Führung, Gottes mit Dankbarkeit zu erinnern und höchstens meinen Nachkommen, wofern sie diese Bezeichnungen zu lesen sich Zeit nehmen und würdigen wollen, einige geheime und in öffentlichen, der Welt ausgegebenen Schriften nicht eingetragene Umstände aufzubehalten¹.

Das Wallachische Volk in Siebenbürgen war bis noch immer als ein von seinem Ursprung her zur Dienerschaft bestimmtes Volk sowohl auf dem Königs- als auch auf dem Edelboden behandelt worden. Seine Menge im Verhältniss der andern Völker Siebenbürgens [...] riethen dem Vaterlande von jeher laut den Gesetzen diese Klugheit an, es in der Niedrigkeit und Zucht zu erhalten und es seine eignen Vorzüge und Stärke nicht kennen zu lernen. Nach dieser Absicht waren die Landesgesetze in Betreff seiner und dessen übrigen Einrichtungen abgefasst [...]. Die Gewohnheit etlicher Jahrhunderte hatte dieses Volk unter diesem Joch ruhig und biegsam gemacht. Anno 1762 und 1763 wurden aus einem Theil desselben zwei Grenz Regimenter in Siebenbürgen errichtet. Die denselben vorgesetzten Officiers waren beinahe aus allen Nationen Europens hergenommen, für Siebenbürgen fremd, seiner Verfassung, Geschichte und Regeln sich wider die Wallachen zu erhalten nicht nur unkundig, sondern auch meistens auf die Vorrechte der eigentlichen Bürger des Vaterlandes und der Nationen neidisch. Ihre Instructionen waren das ihnen anvertraute Wallachische Volk gesittet und glücklich zu machen. Aus diesem Grunde waren sie die Ersten, welche in der zu weiten Ausdehnung ihrer Pflicht die Güte, aber auch den Druck dieses Volkes verkündigten und in dem Weg der militairischen Berichte an höhere Örter, aber auch selbst bis vor den Hof brachten so dass sie schon den Gedanken; die Wallachen in Siebenbürgen wären ein gutes, aber gedrücktes Volk, den Grossen der Monarchie und selbst der Landesobrigkeit beigebracht hatten. Mit diesen Gedanken kam der Kaiser Joseph Anno 1773 ins Land. Er sah solches und wurde in dem Gedanken von der Wahrheit dieser Berichte gestärkt. Es erflossen also von der Zeit an viele königliche Verordnungen zum Vortheil der Wallachen. Nachdem der Kaiser Joseph auf den Thron gelangte, war einer seiner baldigsten Befehle die Einführung einer allgemeinen Concivilitaet auf dem fundo Regio und Ertheilung besonders den Wallachen gleicher Rechte mit den Sachsen auf diesen Boden, wodurch denn die Wallachen auf einmal und durch einen einzigen königlichen Machtspruch aus ihrem ursprünglichen dienerischen Zustande befreit und zu Bürgern des Vaterlandes gemacht wurden. Es ist nicht meine Absicht, diese königliche Verordnung nach den Gesetzen der Menschheit und des Vaterlandes zu beurtheilen. Ob aber die Gefahr, der sich die übrigen Nationen Siebenbürgens daraus besorgen, in Erfüllung gehen wird, wird die folgende Zeit unsere Nachkommen lehren. Das Wallachische Volk aber wurde hiedurch kühn, hochmüthig und äusserte gegen die Grundherrn seinen Ungehorsam und auf dem Königsboden seine Neigung, die Sachsen verdrängen

zu wollen. Und da schon von einiger Zeit her einige Grundherrschaften ihre Unterthanen zu hart, behandelt, dieserwegen bei Hof viele Klagen geführt wurden und die Einführung eines neuen Urbarii im Werk war, so fingen die Wallachischen Unterthanen an, in verschiedenen Landesgegenden und besonders auch im Zalathnaer Fiscal Dominio sich in Leistung der Herrschaftlichen Robotten widerspenstig zu zeigen. Die Anführer dieser Unruhen wurden gefangen genommen, bestraft. Sie erboten sich häufig, den Grenz Stand zu ergreifen, gingen an den Hof klagen, unter welchen auch der berufene Hora aus dem Zalathnar Dominio war. Dieser hatte mit dem Kaiser etliche Male in Wien gesprochen und kam von da dermassen kühn und von widerspenstigen Gedanken wider die Grundherrschaft eingenommen zurück, welche er dem Wallachischen Volk weiter mittheilte, dass er die in der Geschichte aufbehaltene beschriebene Empörung wider den ungarischen Adel und Verheerung des Zarander, Hunyader und Albenser Comitats anstellte. Es war diese Empörung an sich selbst gross, hätte aber auch noch von ungleich grössern Folgen und für das ganze Land und alle dessen Völker verderblich sein können. Denn das ganze Wallachische Volk in Siebenbürgen, auch das auf dem Fundo Regio, war mit diesen Empörungsgedanken geschwängert. Und wenn sich die Empörung auch über den Maros herüber hätte ausbreiten können, so setzten die in der Mittlung der Sachsen wohnenden Walachen auch die [...] Städte, Märkte und Dörfer in Flammen [...]. Es wurden also allen Beamten die schärfsten Befehle gegeben, alle mögliche Sorgfalt und Vorkehrungen dagegen anzuwenden, woran ich denn auch bei den vielen in meinem Kreise befindlichen Wallachen mein bescheiden Theil hatte, welche zur Empörung eben so geneigt, wie alle andern waren, besonders aber die auf adlichen Grund und Boden in der Gegend von Bürköös, Gezés und im Bolyaer Thal wohnten. Ich hatte zur Erhaltung der Ruhe ein ganzes Bataillon Gyulai'scher Infanterie unter dem Commando des Majors Graf Dolcinnengo (3) unter meiner Anweisung, welche ich dahin verlegen konnte, wo ich es für nöthig erachtete.

Bei diesen gefährlichen Umständen musste ich in meinem Kreise beinahe beständig herumreisen, besonders auf den adlichen Walachischen Dörfern, um einestheils den Adel vor Ausbrüchen der Rache und Wuth gegen die Wallachen und andernteils diese von der Empörung abzuhalten, welche ganz von der ungereimten Meinung eingenommen waren, es sei der Wille des Kaisers, den Adel zu vertilgen und die Empörung wider den Adel sei auf seine Veranlassung geschehen, und sich diesen thörichten Gedanken durch häufige Vorstellungen der Beamten nur sehr spät sich ausreden liessen, nachdem sie vernahmen, dass die Empörer durch militärische Macht gezüchtigt wurden. Da der Adel bei diesem Zustande auf dem Lande, auf seinen Gütern, nicht sicher war, so zog sich derselbe von allen Orten in die Städte. Es hatten sich also auch nach Mediasch ihrer Viele und unter denselben auch etliche Damen und Magnaten retirirt, welche meine Veranstaltungen und Reisen und Bemühungen, den mir anvertrauten Kreis in Ruhe zu erhalten, sahen, damit sehr zufrieden waren, mir ihre Freundschaft gönnten und sich täglich in meinem Hause bei mir versammelten, wobei es denn auch an allerhand angenehmen Zeitvertreiben nicht fehlte, so dass dieser Period einer von den geschäftigsten, aber auch von den ange-

nehmsten und geehrtesten meines Lebens war, unter welchem mir das für das ganze Vaterland und auch für mich so überaus wichtige 1784-er Jahr zu Ende ging.

1785

... Der Winter dieses Jahres verging mir unter den nämlichen Umständen, wie solcher mit Ausgang des vorigen Jahres angefangen hatte. Nur wurde die Horraische Wallachische Empörung völlig gedämpft, mithin meine Geschäfte in etwas vermindert, und der Adel zog sich aus den Städten, folglich auch aus Mediasch, wieder auf seine Güter aufs Land [...].

Auch hatten Ihre Majestät der Kaiser den königlichen erhabenen Gedanken gefasst, die Leibeigenschaft in Siebenbürgen aufzuheben. In Absicht der Publication desselben wurde Marcal Congregation und eine Zusammenkunft des Adels aus dem ganzen Comitatus in Mártonfalva in meinem Kreise gehalten, wohin wir also den 5. July zusammenkamen. Auch hatten Ihre Majestät verordnet, dass die ordentlichen Gründe und Besitzungen in Absicht der Einrichtung der Insurrections Tax Redemtion und Bestimmung der Frohndienste der Unterthanen beschrieben werden sollten, zu welchen Arbeiten in diesem Comitatus bei dieser Gelegenheit die Veranstaltungen gemacht wurden.

a „in Hermannstadt, in Vászrhely“, spätere Randbemerkung.

b „theils unverständigen, theils hartmüthigen und für ihr eignes Vortheil geizigen“, spätere Randbemerkung.

c „Cserhegy, welches halb in Szolnoker Comitatus gehört“, gleichzeitige Randbemerkung.

d „wo König Ladislaus mit den Kumanern geschlagen und bei der nämlichen Gelegenheit das dasige ehemalige Schloss ruiniert worden“, gleichzeitige Randbemerkung.

e „wo wir bei dem dasigen Post Meister und Vice Ispany Ketheli Sándor, einen braven Mann, etliche Tage im Hause waren“, gleichzeitige Randbemerkung.

f „5. Martii“, gleichzeitige Randbemerkung.

g „in seinem Duodez Schloßchen“, gleichzeitige Randbemerkung.

h „auf unsere Veranlassung“, spätere Randbemerkung.

i „und dieser Zeitpunkt ist, da ich dieses wiederholt lese, dermalen Anno 1800 hier; ich habe solchen erlebt. M. v. H. Auch noch im December 1803, M. v. H. — Auch noch den 25. Januar 1805 da ich dieses zur Erinnerung meiner Vorzeit und Geschäfte in meinem 75. Jahre zum dritten Male lese. Gelobt sei der Name des Herrn, der mir solches thun half, M. v. H.“, Randbemerkung.

j „Die eigentliche Geschichte des Ursprungs und Fortgangs dieser walachischen Empörung hat der damalige Gubernial Praesidial Secretair des Gubernators Baron Bruckenthal, Johann Hermann, in einem an meinen Bruder, den damaligen Obristen Carl von Heydendorff geschickten Brief umständlich beschrieben, der sich in meiner Acten Sammlung im Original befindet. Den 6. Februar 1818, wo ich dieses in meiner letzten Ruhe wieder lese. Gott! nach vollbrachter Arbeit wieder lese! M. v. H. Und den 2. December 1819 in meinem 90. Lebensjahre in meiner gewünschten Ruhe doch noch zum letzten Male lese. M. v. H. und auch noch heute den 20. December 1820 in meinem 91. Jahre nicht nur lese, sondern auch bestätige. M. v. H.“, Randbemerkung.

k „Bei dieser Gelegenheit gab ich einmal allen in Mediasch befindlichen Damen und Cavaliers ein Mittagsmahl und abendliche Gesellschaft in meinem Hause in Mediasch, wobei sie sich alle in ihrem kostbarsten Schmuck und Aufzug einfanden und die Sache so gut aufnahmen, dass sie sich den folgenden Tag durch zwei Abgeordnete, die Grafen Adam Székely und Samuel Bethlen, für diese ihnen bei ihren jetzigen betrübten Umständen bezeugte Achtung bei mir und meiner Gattin bedanken liessen, sich auch dieses Umstandes nachgehends auf dem 1791-er Landtag öffentlich in der Landtagssitzung erinnerten. So haben gute Handlungen immer gute Folgen. 1798 M. v. H.“, Randbemerkung.

(1) In text greşit: *reinlich*.

(2) In text greşit: *wieder*.

(3) In text greşit: *Olicininyo*.

1773¹

... Majestatea sa² a plecat din Viena în 7 mai și a venit în țară, prin Timișoara, în ziua de 21 ale aceleiași luni, a trecut peste Hațeg, Hunedoara, Deva, Orăștie, la Alba Iulia, unde preainălțatul împărat a sosit în 21 mai și a descins în cetate la un han. De acolo s-a dus călare la Zlatna, apoi iarăși îndărăt la Alba Iulia și la sfârșitul lui mai a sosit în Sibiu [...]

După ce s-a odihnit în Sibiu două zile, anume sîmbătă și duminică, zile în care au fost tocmai rusaliile, majestatea sa a mers în luna rusalilor peste Nocrich, Cincu, pînă la Rupea, unde a înnoptat; apoi de la Rupea, în marșea următoare — la 1 iunie — peste Sighișoara pînă la Dumbrăveni, unde din nou a rămas peste noapte. A văzut deci, în aceste sărbători, cea mai mare parte a națiunii săsești, pe un drum și o vreme din cele mai bune. În acest drum majestatea sa a inspectat pretutindeni trupele concentrate între timp și le-a pus să exerseze cu armele, așa cum făcuse cu grănicerii din cîmpia Hațegului, în comitatul Hunedoarei și în scaunul Sibiului, la Orlat.

[...] Se ordonase de către majestatea sa, ca din fiecare cerc, comitat sau scaun, un comisar al Magistratului să însoțească pe majestatea sa împăratul de la hotarele cercului, prin cerc, pînă iarăși la hotare. Un astfel de comisar gremial am fost numit eu de către Magistrat, din partea scaunului Mediaș; printre altele și de aceea că se bănuia că armenii din Ibașfalău vor conduce pe majestatea sa împăratul în Heves să-i arate primejdia mare de la Tîrnăvă, pentru ca eu, care cunoșteam cel mai bine împrejurările, să fac tot posibilul pentru apărarea celor din Șaroș [...]

Aici [la Șaroș], în diferite locuri, erau ingenuncheați, ici și colo, lingă drum, suplicanți de toate vîrstele, sexele și națiunile Transilvaniei, ținînd în sus petițiile. Împăratul se oprea la fiecare, spunea fiecăruia să se ridice — sașilor în nemțește cu cuvintele: sculați-vă...!, românilor în românește: „Scula! scula!”³⁴, lua cu mîna proprie de la fiecare suplicant petiția, întreba pe fiecare, scurt: ce plîngere are și, după primirea răspunsului, majestatea sa spunea, fie nemțește, fie românește, după felul națiunii suplicantului, sau: voi cerceta sau „oi căuta”³⁴, și cu asta punea petiția într-un sac aflat pe partea dinăuntru a ușii trăsorii. Cele spuse acum le făcea majestatea sa, în general, cu toți suplicanții și din aceștia au fost peste 100 din Dumbrăveni pînă în Mediaș, de aceea nu vreau să o mai repet, separat, la fiecare. Dacă însă cererea petiționarului era importantă, atunci împăratul începea să discute cu el, îl întreba amănunțit despre toate împrejurările cererii sale, așa după cum voi nota aici rînd pe rînd, după putință.

[...] înaintea satului Șaroș, încă dincolo de pîriul Șaroșului, spre Dumbrăveni, stăteau în genunchi românii din Șaroș, tineri și bătrîni, la dreapta bărbații, la stînga femeile. În fruntea bărbaților sta, în genunchi, preotul lor ortodox, în veșmintele lui bisericești, de preot, cu praporul bisericii în mînă. Majestatea îi strigă: „Scula! scula!”³⁴ făcînd semn cu mîna. În satul Șaroș, începînd de la cîrciumă, prin ulița nouă, lingă drumul țării, stăteau în genunchi locuitorii sași, tineri și bătrîni, într-o frumoasă ordine, îmbrăcați cu hainele lor cele mai bune, la dreapta preotul, predicatorul și toți bărbații, la stînga femeile. Majestatea sa le strigă și acestora, făcînd semn cu mîna: Sculați-vă, sculați-vă, și trecu repede

cu trăsura printre ei. Eu însă galopam tot lângă trăsură, așa încît puteam vorbi cu majestatea sa. Trecînd în goană prin această nouă uliță din Șaroș, spusei:

Eu: Majestatea voastră! Aici în aceste case noi locuiesc unii dintre coloniști.

Împăratul (stînd în picioare): Ce fel de coloniști sint aceștia?

Eu: Înainte cu doi ani au venit în țară din imperiu, din Hanau de lângă Strassburg, multe familii germane. Ei sint dintre aceștia.

Împăratul: Cite familii sint?

Eu: Aici în satul acesta sint numai două, dar în întreg scaunul sint vreo 40 și ceva.

Împăratul: Cum trăiesc ei?

Eu: Locuitorii le-au construit gratuit case și le-au dat pămînturi arabile și finețe și locuri pentru vii, precum și bucate pentru mîncare și pentru semănat. Timp de doi ani li s-au și arat și lucrat gratuit pămînturile. Dar acum nu li se mai dă nimic fără plată și ei trebuie să se întrețină singuri.

Împăratul: Cum se comportă?

Eu: Majestatea voastră! Amestecat.

Împăratul (surizînd): Sînt dintre „Reichslipperi”?

Eu: Acum au case și pămînturi și cereale; dar le lipsesc vitele și ei nu și le pot cumpăra. Au înaintat majestății voastre memorii și cer un avans în bani numerar din casa provincială.

... am ajuns peste podul de la Ațel; aici, îndată, dincolo de pod, la stînga, stăteau ingenuncheați juratul din Ațel împreună cu încă vreo cîțiva bătrîni cu vază și predară majestății sale un memoriu — pe care îl făcusem eu însumi — prin care cereau să fie mutați de acolo românii din localitate, sau cel puțin o parte dintre ei, aceia suspecți de a fi pus foc. Majestatea sa se opri, ca de obicei, preluă de la jurat memoriul și îl întrebă ce doresc. Dar, din timiditate, el nu putu să expună în fața împăratului cererea, de aceea împăratul puse să pornească trăsura mai departe, și stînd în picioare, se aplecă în afară, spre mine, întrebînd:

Împăratul: Ascultă, ce vor oamenii?

Eu: Aici, pe șesul acesta în sus, este un tîrg frumos ce aparține scaunului Mediaș și care se numește Ațel. În veacul trecut era foarte decăzut, avea puțini locuitori, și pe lângă aceasta foarte multe datorii. Locuitorii nu aveau nevoie de întreg hotarul și au zălogit o parte din el unui creditor ungur, care pentru trebuințele gospodăriei sale a așezat cîteva familii de români acolo sus, unde era sălașul. Astfel de oameni sint numiți aici colibași. Aceștia au locuit aici peste o jumătate de secol, prea îndurate domn! și au trecut de la un creditor la altul, pînă cînd, în sfîrșit, înainte cu cinci ani, comunitatea și-a lichidat datoriile și și-a reprimit terenul amanetat. Cum însă între timp numărul populației a sporit cu peste 100 de capi de familie și avea nevoie de terenul său pentru a-l cultiva ea însăși a luat hotărîrea să strămute pe colibași de acolo, în tîrg. Dar aceștia n-au vrut să plece de bunăvoie, deoarece s-au obișnuit cu locul, care în sine e bun. S-a văzut deci nevoia să-i strămute cu forța și, cu acest prilej, s-a dat foc la cîteva dintre colibele mai slabe. Atunci preamilstive domn, unul dintre colibașii români a amenințat că sașii din Ațel vor plăti asta scump. Și într-adevăr, s-a și întîmplat, preamilstive domn! În anul următor, în aceeași zi în care au fost arse colibele românești, a fost aprins tîrgul Ațel în cîteva locuri, dar mai ales casa omului care înainte cu un an a aprins colibele. Și

astfel de foc a mai fost pus încă de cinci ori la rînd, deşi din timpuri imemorabile nu a mai fost nici un incendiu în localitate. Saşii îi bănuiesc deci pe aceşti colibaşi români şi se tem că nu vor mai avea siguranţă de incendii pînă cînd aceşti români nu vor fi mutaţi undeva foarte departe, de unde să nu le mai poată face nici un rău. Şi aceasta cer ei acum de la majestatea voastră.

Împăratul: Dar asta e o pedeapsă, să strămuţi oamenii înainte de a fi dovediţi vinovaţi.

Eu: Ei nu sînt dovediţi vinovaţi, desigur, căci altfel s-ar proceda împotriva lor pe cale legală. Dar bănuiala e mare, şi românii sînt destul de duşmănoşi ca să o facă.

Împăratul: Dar Magistratul nu a pus să fie cercetat cazul?

Eu: Da, majestatea voastră. S-a făcut o aspră cercetare. Am fost eu însumi de faţă. Dar nu s-a putut scoate nimic la iveală, decît că la ultima incendiere, focul, pe care făptaşul l-a vîrit într-un gard, era învelit într-o cîrpă dintr-o cămaşă românească.

Împăratul: Asta e foarte suspect, totuşi ar fi putut să o facă şi oricare altul decît un român. Dar nu s-a putut afla nimic de la cel care a ameninţat cu foc?

Eu: Majestatea voastră! Acela plecase, probabil în Ţara Românească.

Împăratul: Oamenii trebuie să păzească atent, mai ales noaptea.

Eu: Majestatea voastră! S-a încercat totul, dar pînă acum fără rezultat. Răutatea nelegiuitului făptaş e aşa de mare, încît, cînd înainte cu un an Guberniul, la cererea Magistratului, pentru a fi mai demn de crezare, a pus să se publice românilor prin comisari străini că dacă vor mai fi incendii în localitate ei vor plăti toate pagubele, s-a întîmplat că numai la cîteva săptămîni după aceea şura şi şopronul judeului, în a cărui casă s-a făcut publicaţia, au fost aprinse şi arse, în bătaie de joc.

Împăratul: Dar cum pot fi obligaţi românii să plătească paguba, dacă ei nu sînt dovediţi vinovaţi?

Eu: S-a făcut numai pentru a-i înfrica, majestatea voastră, dar nici n-a folosit la nimic.

Cu asta am ajuns peste cîmpia unde se întîlnesc cele două hotare, al Aţelului şi al Brateiului, pînă la poalele colinei la care se termină această cîmpie. Aici stăteau toţi românii din Aţel şi dădură împăratului o jalbă. Îi spuseră, strigînd cu glas tare, că ei trebuie să dea dare şi să presteze toate celelalte sarcini publice pentru provincie, pentru scaun şi pentru oraş, întrutotul la fel cu saşii; şi că ei trebuie să dea grîu, fin, ovăz, cai de schimb, şi să îndeplinească lucrări pentru scaun, şi la mori, tot aşa ca ei saşii, dar cu toate acestea ei nu au nici vii, nici pămînt de arătură şi nici fiinaşe. Saşi n-au vrut să le lase nimic din acestea, spunînd că pămîntul e al lor după datină, căci foştii regi le-au dat lor toate acestea. Majestatea sa i-a întrebat, în limba românească, aşa cum o ştia majestatea sa: deoarece ei trebuie să lucreze, dacă lucrează la domni? La care ei răspunseră: nu pentru domni, ci pentru scaun, la porunca domnilor, şi pentru sat, la fel ca saşii. Majestatea sa a răspuns atunci că va pune să li se cerceteze plîngerea, apoi majestatea sa a poruncit să pornească; îndată, în mers, întrebă:

Împăratul (stînd în picioare în trăsură): sînt oare buni gospodari între români?

Eu: Majestatea voastră! Există gospodari buni între ei [...]. Națiunea în sine este destul de îndemânată de la natură, dar are nevoie să fie ridicată.

Împăratul: Cum ar putea fi cultivată?

Eu: Majestatea voastră, dacă tineretul lor ar fi pus să învețe în școli bunele moravuri [...] atunci națiunea lor ar fi scoasă din starea primitivă.

Îndată lângă drum ingenunche un român sărac, cam naiv, din Bratei, numit Chince Mihai, care înmână majestății sale o petiție cerind să-i fie eliberat feciorul din armată. Stăteam iarăși în spatele trăsorii, fără ca românul să mă vadă. Majestatea sa întrebă însuși pe suplicant, într-o limbă românească stricată, să-i spună ce dorește, iar acesta îi răspunse.

Împăratul întrebă pe român: La ce regiment feciorul?³

Românul: Întru a lui Matskási, domnu măriia ta!³

Împăratul: Regiment! Regiment!

La asta românul nu a știut răspunde. Deoarece am înțeles că petiția lui se referă la o chestiune cu totul indiferentă pentru mine, am venit din spatele trăsorii și am mers cu calul pînă în spatele românului, așa încît el stătea între mine și împărat, și spusei:

Eu (românului): Nu spune compania, măi, dară regimentu în care slujește fecioru tău!³

Românul (întorcîndu-se spre mine, cu spatele către împărat, cu mîinile ridicate și împreunate): Ie, că bine îmi pare că iești și măriia ta aci! Spune măriia ta, la măriia sa împăratul lucru meu. Că măriia ta știi bine. Că mă întreabă măriia sa în ce regiment slujește fecioru și io nu știu almintrelea fără Matskási³.

Eu: Majestatea voastră! Feciorul lui este în regimentul *Gyulai*, căpitanul lui se numește Matskási.

Împăratul: Ce vrea omul?

Eu: Majestatea voastră! Are un fiu care a fost luat recrut cu torța.

Împăratul: Cu torța?

Eu: Da, majestatea voastră! A fost ordin.

Împăratul (amintindu-și): Da, a fost cu ani înainte.

Eu: Era ordinul ca dintr-o casă în care sînt mai mulți feciori dintre care de unul se pot lipsi, acela să fie luat recrut. Așa a fost la acest om, și astfel a trebuit să dea un fecior. Îi este însă foarte greu și a încercat totul ca să și-l elibereze. A predat pentru asta petiții la Guberniu, și la Consiliul aulic de război, s-au făcut și cercetări prin comisii mixte, dar nu i s-a putut ajuta. Are cîțiva feciori. Cel mai mare s-a căsătorit și nu mai e în „piinea lui“ [în gospodăria lui]; pe ăsta nu îl pune la socoteală. Al doilea e un băiat mare, adult, dar nici pe acesta nu-l socotește pentru că în curînd se însoară. Al treilea e soldat. Al patrulea învață, și se va face preot; nici pe acesta nu-l pune la socoteală. Al cincilea e încă mic, nici pe acesta nu-l socotește, pentru că nu îl poate ajuta cu nimic.

Împăratul: Întreabă cîți copii are la el acasă?

Eu: Măi Chince! Că te întreabă nălțatu împărat, cîți copii ai cu tine?³

Românul: Că n-am domnule fără el fecior mare, și două fetișoare, și feciorașu ăl mititel, dară nu-mi pot ajuta nimica, și io-s bătrîn, și nu pot lucra. Lăsați-mi fecioru acasă! să vă ierte Dumnezeu păcatele, și a părinților³.

Împăratul: Întreabă-l cîți feciori are?

Eu: Cîți feciori ai?³.

Românul (se bilbiie și nu prea vrînd să răspundă): Dară știi măria ta, numai al copilăș³.

Eu: Ce le tăgăduiești, crez că-s știuți toți!³.

Românul: Dară Dumnezo ni i-a dat. Tot aș pofti domnule ficioru ăla acasă care-i în cătane³.

Eu: Nu prea vrea să spună, majestatea voastră! Este foarte sigur că poate să se dispenseze acasă de feciorul care e soldat. Dar îi vine greu să se lipsească de el.

Împăratul: Spune-i să-și lase feciorul soldat; dacă se poartă bine, poate să ajungă chiar ofițer, poate să se facă domn mare, poate deveni chiar domn.

Eu: Că zice nălțatu împăratu să lași feciorul tău în cătane, dacă să poartă bine, să face ofițer, să face domn mare, să face domn³.

Românul: Dară bine ar hi, mulțumesc mării sale împăratului, Dumnezo să-l ție. Dară tot mă rog! mă rog! să-mi lase ficioru acasă³.

Împăratul (surizînd): Ce spune?

Eu: Spune, majestatea voastră, că toate ar fi bune, dar totuși ar vrea mai bine să-și aibă feciorul acasă.

Împăratul: Întreabă-l dacă poate să dea alt om în loc.

Eu: Poți da altă cătană în locul ficiorului?³.

Românul: De a he nu-s harnic domnule măria ta!³.

Eu: Asta nu poate să o facă.

Împăratul: Dacă poate să-l răscumpere cu bani?

Eu: Dară cu bani pute-vei face lucru?³.

Românul: A he tot tot mătiucă aș face³.

Eu: Asta poate că totuși ar putea-o.

Atunci românul începu să plîngă, rugînd din nou, jalnic, să-i fie eliberat feciorul. Atunci spusei:

Eu: Majestatea voastră, feciorul era preferatul părinților, mai ales al mamei sale, ea plînge într-una după fecior.

Împăratul nu a răspuns nimic la asta, i-a dăruit numai cîțiva ducați; apoi spuse: „că oi căuta“!³. Și cu asta porni mai departe.

În mers îmi zise

Împăratul: Cum se spune românește corect „voi întreba“?

Eu: C-oi întreba!³, majestatea voastră!

Împăratul: Atunci ce înseamnă asta: Căuta?³.

Eu: Înseamnă „a căuta“, majestatea voastră.

Împăratul: Nu înseamnă: o să cercetez, o să mă informez?

Eu: Și asta poate să se înțeleagă.

Împăratul: Știi bine românește?

Eu: Limba aceasta o știu toți sașii din scaunul acesta, ca pe limba lor maternă, noi chiar trebuie să o cunoaștem deoarece zilnic avem de a face cu români și ei nu învață limba noastră, de aceea trebuie să o învățăm noi pe a lor.

Împăratul: Știi să și citești și să scrii în limba română?

Eu: Nu, majestatea voastră! Asta nu știu. Dar nici nu trebuie știut. Este puțin de citit și scris în limba română.

Împăratul: Și românii? Știu citi și scrie?

Eu: Poporul de rînd nu, majestatea voastră.

Împăratul: Dar preoții?

Eu: Ei știu citi, dar nu știu scrie toți.

Împăratul: Dar românii n-au școli?

Eu: Au câteva, puține, dar nu în toate localitățile unde locuiesc.

Împăratul: Dar nu merg la școlile săsești?

Eu: Nu, majestatea voastră.

Împăratul: Îi primiți în școlile voastre?

Eu: Da, majestatea voastră, îi primim bucuros.

Împăratul: Și nu se face nici unul protestant?

Eu: Nu știu nici un caz, majestatea voastră. În chestiuni de religie românii nu știu să explice nici un principiu. Ei nu știu nimic, decât vechile lor obiceiuri pe care le sorb odată cu laptele mamei și de la care nu se abat.

Împăratul: Voi aveți școli în toate localitățile?

Eu: Nu este nici o localitate, fie ea cât de mică, în întreaga națiune [săsească], majestatea voastră, în care să nu avem o școală.

Împăratul: Aveți învățători buni?

Eu: Diferiți, majestatea voastră! Dar majoritatea sînt buni. De acolo vine că aproape cei mai mulți țărani sași știu citi și scrie, chiar și femeile știu citi în cele mai multe cazuri.

Și cu asta am intrat în satul Bratei. În Bratei, pe așa-numitul [loc] Csekesch, unde sînt construite câteva case noi și printre ele și câteva de-ale coloniștilor, stăteau cîțiva coloniști care, unii dintre ei, locuiau aici, alții veniseră aici din alte localități. Atunci spusei

Eu: Majestatea voastră! Și aici în câteva case locuiesc coloniști.

Împăratul opri, îi chemă în fața sa și-i întrebă: Cum vă merge, aveți case și pămînturi?

Un colonist: Majestatea voastră! Mulțumim lui Dumnezeu ne merge bine. Avem cele mai multe din cele ce ne trebuie; celelalte vor veni și ele.

Cu asta împăratul porni și curînd ajunse la capătul uliței mari Csekesch. Aici, ca urmare a chemării mele din ziua precedentă, s-au adunat în rînd, la dreapta, preotul sas, predicatorul, învățătorul și toți bărbații din Bratei, iar la stînga femeile, în hainele lor cele mai bune de sărbătoare. Un locuitor de aici, Nekel, avea în mînă o petiție alcătuită de mine. Împăratul opri trăsura.

[...]

Încă înainte de a pleca [din Bratei] majestatea sa, o mulțime de români ce stăteau în jurul trăsorii, dintre care am cunoscut mai ales pe cei din Curciu, strigau că nu pot să trăiască din lipsa pămîntului pe care o parte sașii îi iau de la ei, iar altă parte nu voiau să li-l lase, și rugau să li se dea ocrotire și ajutor. Împăratul le-a răspuns, în limba română, să vină la el la Sibiu în ziua de 1 iulie și atunci majestatea sa le va da rezolvare. Și cu asta majestatea sa plecă mai departe.

[...] la marginea hotarului Buzd, [...] pe colină, către noile fi-națe, stătea un rînd întreg de suplicanți, cei mai mulți din Mediaș, care dădeau împăratului jalbele lor, îndată ce trăsura ieșea din vale urcînd pe delușor [...]

Împăratul ajunse iarăși la un rînd întreg de suplicanți de la care preluă — după felul obișnuit — toate jalbele cu asigurarea că va pune să se cerceteze cazul, apoi plecă mai departe [...].

[La Mediaș] stătea iarăși în genunchi un rînd întreg de suplicanți, care predară majestății sale petițiile — printre aceștia erau și iobagi sași necunoscuți de mine — plîngîndu-se împăratului de asprimea stă-

pinilor lor de pământ, de loviri [bătăi] și de altele; împăratul i-a întrebat asupra împrejurărilor și apoi a plecat...

De aci înainte, pînă în oraș [Medias], era o nenumărată mulțime de oameni — atrași din multe localități de dorința de a vedea pe împărat — așezați de asemenea pe două rînduri neîntrerupte lîngă drum. Între aceștia, după părerea mea, se aflau peste 100 de suplicanți care au dat împăratului petiții pe care el le lua, oprind foarte des trăsura [...]

Și cu asta majestatea sa a plecat mai departe [...] și a ajuns la cîțiva țărani sași din Boian, care stăteau la drumul țării, dintre care unul era plin de singe din cauza bătăilor, spunînd: Majestatea voastră! Stăpînul nostru, contele Bethlen Miklós, ne distruge cu totul prin munca cea multă. Trebuie cîteodată să-i lucrăm întreaga săptămînă. El, totuși, nu ne dă nimic de mîncare, dar bătăi primim de la administratorul moșiei [Praefectus] aproape în fiecare zi, pe degeaba, chiar dacă am lucra orice. Ne sărăcește cu totul. Cînd mai eram încă ai fiscului, eram oameni bogați, dar acuma nu mai avem vite și abia avem pline să mîncăm.

Împăratul: Vă mergea mai bine cînd erați ai fiscului?

Țăranul: Da, majestatea voastră! atunci am avut îndestul de toate, bani, vite, bucate, și satul era plin cu oameni și pămîntul era bine lucrat. Acuma nu mai avem nimic. Abia mai sînt 30 de pluguri în sat; mai mult de 50 de locuitori au fugit, și hotarul zace aproape pustiu. Dacă nu ni se dă ajutor, întreg satul se distruge.

Împăratul: Vreți mai bine să fiți iarăși ai fiscului?

Țăranul: Bucuros, din toată inima, căci așa nu mai putem rezista la administratorul de moșie.

Împăratul: Mergeți numai acasă; vi se va ajuta; o să pun să se cerceteze.

Țăranul: Noi nu cutezăm să mai mergem acasă, majestatea voastră, administratorul moșiei va pune să ne omoare în bătăi. Uitați-vă, majestatea voastră, la cămașa mea însîngerată, cum a pus chiar ieri să fiu bătut fără pricină. Dacă aude numai că noi am fost la majestatea voastră, va pune să fim bătuți și mai mult. Ajutați-ne, majestatea voastră, vă rugăm, pentru Dumnezeu.

Împăratul: Cum îl cheamă pe administrator?

Țăranul: Kádár Moises, majestatea voastră!

Împăratul se așează atunci în trăsura, își scoase portvizitul din sacul de călătorie și începu să scrie, dar nu ținu bine mîntre numele administratorului, mă întrebă deci a doua oară de el, și după ce i l-am spus majestății sale iarăși, îl scrise pe hîrtie cu încă alte lucruri, spuse încă o dată țăranilor: mergeți numai acasă, nu vi se va întîmpla nimic; puse să pornească, se ridică în trăsura și privindu-mă cu multă bunăvoință, spuse:

Majestatea sa: Ascultă, astea sînt plîngerii grave!

Eu: Și ele nu sînt fără temei, majestatea voastră!

Împăratul: Care Bethlen e acesta?

Eu: Miklós, majestatea voastră, tezaurarul, fostul președinte al Guberniului.

Împăratul: Cum se întîmplă asta?

Eu: Majestatea voastră, contele Bethlen e un stăpîn foarte bun. Dar poate că nu are [...] poate nu are cuvenita...! Nu știu cum să mă exprim cuviincios în fața majestății voastre.

Împăratul: Ei? pricepere?

Eu: Poate că nu are priceperea și metoda să-și țină slujbașii domnești în subordonarea cuvenită și să-i facă să judece la fel de bine ca și el.

Împăratul: Are multe moșii?

Eu: El are moșii frumoase, dar alți nobili au în țară mai multe decît el.

Împăratul: De unde le are?

Eu: O parte de la părinții săi, majestatea voastră, dar acestea sînt partea cea mai mică; o parte de la soția sa, o parte le-a cumpărat împreună cu fratele său fostul cancelar aulic, Gabriel Bethlen, acum cedat — de la majestatea sa preamiloasă doamnă⁵, din bunurile fiscale, și asta e partea cea mai însemnată din moșiile sale. Din acestea face parte și domeniul Boian din care erau țărani aceștia.

Împăratul: Cu cît a cumpărat moșiile de la fisc?

Eu: Dacă-mi aduc bine aminte, cu 80 000 de galbeni, majestatea voastră.

Împăratul: Și poate că valorează mai mult?

Eu: Deoarece de atunci au urcat toate prețurile pămîntului, s-ar putea ca și acestea să valoreze mai mult.

Împăratul: Dar sașii nu au obiceiul să plece, și oamenii aceștia spun că din sat au plecat peste 50 de capi de familie.

Eu: Satul din care sînt oamenii aceștia nu se compune numai din sași, majestatea voastră! În parte e locuit de români, și aceștia au plecat cei mai mulți. Locuitorii sași nu erau nici ei toți iobagi, ci o parte aveau dreptul de strămutare, și unii au și venit în scaunul acesta și s-au stabilit aici. Dar în Țara Românească nu merge nici un sas.

Împăratul: Dar iobagii sînt căutați și prinși dacă fug?

Eu: Da, majestatea voastră! prin doi canceliști sau alți doi funcționari regești cu un ordin de arestare și tocmai prin această procedură își pierde cîte un biet om libertatea.

Împăratul: Cum așa?

Eu: Ordinul de arestare e astfel întocmit, majestatea voastră, în cît dacă acela, sub a cărui jurisdicție se află cel fugit, nu îl predă imediat, cînd e aflat și prins, atunci e citat numaidecît în fața Tablei regești, e urmărit de director, ca și cînd ar fi comis un lucru mare, și în caz că e dovedit, e pedepsit, trebuind să dea 200 de galbeni. Aceste șicane întîmidează pe mulți, și preferă să predea pe bieții oameni. Dar o dată restituiți, cel ce i-a prins are un mare merit.

Împăratul: Iar iobagii nu au nici ei întotdeauna motiv să fugă de la stăpînii lor de pămînt.

Eu: Într-adevăr, așa este, majestatea voastră, că unii stăpîni de pămînt își tratează supușii cu multă indulgență.

Și cu asta s-a terminat discuția despre această chestiune [...]

Foarte curînd a ajuns majestatea sa în apropierea Dealului Furcilor. Aici stăteau, în dreapta, spre Tîrnava, preoții ortodocși din scaunul acesta, cu o mare mulțime de credincioși ai lor, îndeosebi însă românii ortodocși din Bratei.

Ei dădură majestății sale o jalbă și îl rugară pe de o parte să li se dea voie să-și poată construi biserici, dar pe de altă parte — mai ales cei din Bratei — să li se restituie bisericile ce li s-au luat. Împăratul întrebă el însuși, verbal, în românește, despre diferite împrejurări,

în special pe protopop, cite sufilete are în grija sa, la care acesta răspunde că 10 000. Când împăratul s-a mirat, am spus:

Este posibil, majestatea voastră, deoarece scaunul Mediaș are 20 000 de locuitori. Dintre aceștia o treime sînt români, și anume aproape toți ortodocși, ceea ce ar face 7 000. Dacă se adaugă la aceștia locuitorii pe care protopopul îi are în grija sa în afara scaunului Mediaș, se obține suma de aproximativ 11 000.

Împăratul (către mine): Întreabă-i de ce nu se duc în biserica unită?

Eu: Că întreabă nălțatu împărat: că ce nu mereți în besericile unite?³.

La asta preoții n-au răspuns nici un cuvînt.

Împăratul: Întreabă-i dacă biserica unită și a lor nu este tot una?

Eu: Că întreabă nălțatu împăratu: dară nu-i tot una beserica unită cu neunită?³.

Preotul: Ba is tot una, doamne!³.

Eu: Ei spun că ar fi una, majestatea voastră.

Împăratul: Spune-le să meargă într-o biserică cu uniții; cînd aceștia ies, să între ei; dacă vor?

Cînd le-am tradus asta, românii au fost pe deplin mulțumiți și ca mulțumită s-au înclinat adînc pînă la pămînt. Dar împăratul mai spuse, cînd i-am explicat răspunsul: spune-le că voi cerceta, și porni mai departe.

[...] la „Podul Livezii“ s-a strîns iarăși o mare mulțime de oameni, dintre care unii au predat majestății sale jalbe. Între alții stăteau în genunchi, chiar lîngă podul de la Tîrnava, judele din Biertan, din Șeica Mică, jurații din Moșna și din Richișdorf, predînd o jalbă pe care o întocmisem eu. A predat-o judele din Biertan, Michael Schenker, un om dealtfel inimos și foarte sfătos: dar a fost așa de impresionat de către majestatea sa împăratul, că nu și-a putut prezenta cauza decît cu cuvinte întretăiate și la întrebarea împăratului: ce vreți? n-a putut spune altceva decît: din cauza cărăușilor, majestatea voastră, dar astea le-am constatat cu indiferență, deoarece pe drumul de la Ibașfalău pînă aici am văzut atîția oameni înfricați și predînd jalbe. Împăratul a plecat deci îndată mai departe, pe „Podul Livezii“ se aplecă afară din trăsură spre mine și-mi spuse:

Împăratul: Ce vor oamenii?

Eu: Ei se roagă ca majestatea voastră să-i elibereze de transportul dijmăi.

Împăratul: Dar n-au motiv să se roage, deoarece se vor construi în toate localitățile magazii.

Eu: Oamenii aceștia nu dau dijma fiscului, majestatea voastră.

Împăratul: Dar cui o dau atunci?

Eu: Unii familiei Teleki, alții la iezuiții din Cluj, alții la cei din Alba Iulia, iar alții minorităților din Tîrgu Secuiesc și acolo trebuie să transporte și dijma, și asta le e prea departe.

Împăratul: Dar sașii au avut dijmă aproape 100 de ani.

Eu: Numai pe acelea fiscale; pe acestea însă le-au avut încă mai de demult proprietarii de acum.

Împăratul: Dar cine li le-a dat?

Eu: O parte principii țării, o parte preafiericiții împărați Leopold și Carol.

[...] Majestatea sa a stat în Mediaș cam de la 10 1/2 pînă la 12 ore, și încă în acea zi a mers pînă la Tălmăciu, unde preainălțatul [im-

părat] a luat masa. De aceea am considerat că trebuie să scriu totul, imediat, proaspăt, atât de amănunțit, pentru ca, dacă Dumnezeu mă mai lasă să trăiesc încă o vreme, să mă desfățez în viitor la amintirea întâmplărilor, chiar și a celor mai mărunte ale acestei zile mari; dar în parte și pentru ca, dacă vor citi dragii mei urmași acest jurnal, să recunoască puțin în el pe marele Iosif! și felul său de a se întreține cu supușii săi, și extraordinarul și neprețuitul meu noroc.

Majestatea sa se duse de aici peste Tâlmaci, Făgăraș, Brașov, Trei Scaune, Ciuc, Praid, Reghin, Bistrița, Rodna, Năsăud, Dej, Gherla, Cluj, Turda, Aiud, la Sibiu, unde preainălțatul [împărat] a sosit la sfârșitul lui iunie și a stat apoi pînă în 11 iulie. În timp ce a străbătut localitățile de graniță, majestatea sa s-a dus pretutindeni în trecători și în unele locuri a pătruns cîteva ceasuri adînc înăuntru, în Țara Românească și în Moldova, cu care ocazie majestatea sa călărea întotdeauna pe un cal obișnuit de husari. Ceea ce s-a întîmplat remarcabil în această călătorie a împăratului va da de știre istoria pe alte căi lumii viitoare. Nu este nici intenția mea și nici nu-mi lasă timp multe mele ocupații oficiale. Un singur lucru consider necesar să notez că majestatea sa n-a arătat interes nicăieri față de magnați și nobilimea maghiară, dar despre națiunea săsească părea, dimpotrivă, să aibă impresii binevoitoare și că poporul a fost foarte uimit de bunăvoința pe care i-a arătat-o monarhul. Majestatea sa a primit în țară 19 000 de jalbe [...]

1775

Abia am ajuns iarăși acasă, și din nou mulțumit la treburile mele gospodărești și ale notariatului, că am primit un ordin pe care l-am întocmit în ziua plecării mele preacinstitul Guberniu împreună cu contele Kemény Farkas, consilier gubernial, pentru înăbușirea unei răscoale a iobagilor din comitatul Dăbica pornită împotriva stăpînilor de pămînt.

Anume: trebuia să mă duc în cercul de sus al acestui comitat, la riurile Almaș și Agrij, și să mă pun în legătură cu concomisarul meu contele Kemény, în Tîrgu Mureș, unde se află acum domnia sa din cauza proceselor sale, și apoi să mergem în localitățile răscolate, să cercetăm cauzele tulburărilor și, prin vorbe bune, să aducem poporul la ordine și ascultare.

Motivul acestor tulburări și al trimiterii mele de acum este acesta. Acolo, în acele părți ale comitatului Dăbica și ale Solnocului Interior, au foarte mari proprietăți cele mai distinse familii maghiare, Teleki, Bánfi, Wesselényi, Haller, Csiki. Guberniul, Directorul etc. și alte instituții care au în grija lor binele supușilor sînt mult prea departe^a. Ba chiar și stăpîinii de pămînt lipsesc aproape tot timpul de pe moșiile lor, fiind la Viena, Sibiu, Tîrgu Mureș sau în alte părți unde sînt angajați, și lasă administrația în grija slujbașilor lor domeniali^b.

Astfel, bietul iobag ajunge fără îndoială asuprit, sărăcit, bătut, chinuit, și el nu are pe nimeni aproape căruia să-și poată plînge necazurile și care să-i poată da ajutor. Funcționarii comitatensi, cărora li s-ar putea eventual adresa, nu sînt mai buni decît slujbașii domeniali, și procedează la fel cu iobagii lor. Bietul popor este astfel *impune* tratat neomenește. Eu însumi n-am văzut pe o întindere de pămînt de multe mile nici o altă semănătură de grîne decît cea trecînd de alodiul domenal care aparține domnilor de pămînt, în vreme ce sârmanul iobag nu avea nici un fel de semănătură: pentru că el nu are deloc timp

să-și lucreze pământul, și în timpul semănatului trebuie întotdeauna să robotească stăpînului de pământ. Aceste crunte asupriri au determinat pe bieții oameni să înmîneze majestății sale imperiale — cînd înălțatul împărat a fost în Transilvania⁶ — multe sute de jalbe, arătîndu-și în ele mizeria, și cerînd ajutor; astfel, credeau că trebuie să li se dea ajutor, și așteptau din timp în timp eliberarea, și rezolvarea jalbelor lor. Între timp majestatea sa a trimis la Guberniu, de la Curte, o așa-numită Normam Procedendi, adică prescripții potrivit cărora iobagul poate acționa împotriva domnului său de pământ în caz de asuprire. Guberniul a pus să fie distribuită prin Tablele continue, tipăritura, fiecărei localități aparte, în toate comitatele Transilvaniei. Norma era însă întocmită în latinește, astfel încît oamenii n-o înțelegeau. Ei credeau însă că asta ar fi rezoluția împăratului la jalbele lor. Funcționarii comitatensi le spuneau cuprinsul, dar poporul nu le dădea crezare și puneă tot telul de oameni să le explice norma, îndeosebi pe militarii încartiruiți la ei. Unii subofițeri din regimentul de infanterie Haller, care era în acel comitat, au prins această ocazie ca prilej să cîștige ceva și să poată trăi mai bine, și explicau greșit țăranilor din satele lor amintita normă. Ea cuprindea, între altele, enunțarea ca în anumite cazuri procuratorii domnilor de pământ (Procuratores Dominorum terrestrium) să nu țină la sine actele părții adverse mai mult de o zi. Aceasta militarii o explicau poporului astfel — parte din neștiință, parte din răutate — că majestatea sa ar fi poruncit prin această scrisoare ca iobagii să nu lucreze domnilor lor de pământ mai mult decît o zi pe săptămînă, ziua de sîmbătă, și anume numai cu brațele și nu cu vitele. Stăpînul de pământ care ar acționa împotriva și-ar pierde moșia, iar iobagul viața. Această veste s-a ivit înfi la începutul lui februarie în Gîrbou, Răcășdia, Sîmiclăuș și fu crezută de popor, primită cu bucurie și urmată, și în cîteva zile se răspîndi ca un torent de la hotarele țării din localitățile amintite mai sus, pînă la comitatul Tîrnavelor. Nobilimea se sperie de aceasta cu atît mai mult, cu cît în unele localități, mai ales la Gîrbou, Racoș, Galtiu, în domeniul Almaș și Feneș etc., iobagii au început într-adevăr să refuze prestarea robotelor și să maltrateze — cu vorbe și fapte — atît pe stăpînii de pământ mai mici, cît și pe slujbașii domeniului, mai ales că în aceeași vreme și în Boemia poporul a izbucnit, cu miile, într-o răscoală deschisă și a comis multe rele, din cauza unei excesive asupriri, tot cu prilejul unei false lămuriri. De aceea a fost trimisă neîntîrziat la locul răscoalei această Comisie solemnă — după expresia Guberniului — ca să lămurească poporul asupra adevăratelor sale îndatoriri cu privire la robote, și asupra lămuririlor false primite, și prin indemnuri binevoitoare în numele Guberniului să-l aducă la liniște și ascultare; dar, în același timp, să cerceteze și pe autorii răscoalei. Pentru siguranța Comisiei și pentru a da mai multă greutate acțiunilor noastre, au fost aduși mai aproape soldații din regimentul Haller, aflați în regiune, și s-a dat Comisiei armată îndestulătoare, împreună cu un ofițer de stat major, maiorul Nagy din regimentul Haller, care e un ofițer curajos.

Abia am primit ordinul înaltului Guberniu și mi-am dat seama că trebuie să pornesc grabnic, că am și plectat de acasă — fără să mai aștept ziua de naștere de mîine a iubitei mele soții, în 18 februarie, călăuzit de Dumnezeu, și am luat ca însoțitor cu mine pe d. Georg Hitsch, secretar din Mediaș, pe care după aceea l-am aflat om foarte simplu și puțin sociabil [...]

Totuși am pus datoria înaintea tuturor acestor piedici casnice, și cu ajutorul lui Dumnezeu am plecat la drum și am ajuns la Tirgu Mureș în ziua de 19, tirziu; m-am pus în legătură și m-am sfătuit aici cu d. consilier gubernial, contele Kemény, care m-a primit cu foarte mare bunăvoință, și m-a prezentat la mai marii Tablei de aici, contele Teleki, Tholdalagi, baronul Szentkereszti, judele suprem regesc din Mureș, Halmagyi, bunul prieten al socrului meu.

Am plecat... din Tirgu Mureș... în 22 februarie dimineața împreună cu contele Kemény în trăsură lui, într-o trăsură mergeau secretarul său și d. Hitsch, și cu o trăsură cu bagaje, am ajuns seara la prediul Lechincioara, în 23 la Milaș, pe o vreme cu cel mai puternic și rece vânt pe care l-am întâlnit vreodată, la Dimbu, și de acolo seara la Geaca, în 24 la amiază la Sintioana și seara la Gherla. Deci am mers din Tirgu Mureș prin mijlocul Cîmpiei, și anume pe cel mai rău drum și vreme. În 25 am ajuns — iarăși bătuți toată dimineața pînă la prînz de un vînt rece de nord — la Luna de Jos, sediul obișnuit al contelui Adam Teleki, actualul comite suprem al comitatului Dăbica. După ce am aflat de la domnia sa știri despre starea lucrurilor și despre răscoala țăranilor, ne-am dus peste Dăbica^c, Panticu^d etc., conform instrucțiunilor primite, tocmai în localitatea Gîrbou, centrul răscoalei — reședința de iarnă a contelui Johann Haller, un domn isteț, ce-i drept, dar groaznic, extrem de bogat, dar un stăpîn crunt —, unde și sosise pentru siguranța noastră o unitate militară puternică din regimentul Haller, și dealtfel erau luate toate măsurile din partea comitatului pentru adăpostirea și acțiunile noastre. Am găsit poporul în plină fierbere și așteptîndu-și salvarea prin noi, și pe stăpînul de pămînt împreună cu slujbașii săi domnești plini de frică față de popor și de comisie. Prin nenumărate îndemnuri de bunățate și seriozitate am adus poporul la ascultare și la îndeplinirea îndatoririlor sale, iar pe stăpînul de pămînt contele Haller l-am convins să-i concedieze pe funcționarii săi crunți și neomenoși, și l-am pus să promită solemn ca în viitor să-și lase supușii cel puțin o dată pe săptămînă să vină în fața lui și să-i asculte, ca să-i poată prezenta ei înșiși jalbele lor. Căci pînă acum acest domn nu și-a socotit iobagii vrednici să vorbească cu el însuși, ci ei trebuiau să-i prezinte toate chestiunile în scris, prin intermediul slujbașilor domnești, de aceea el afla numai ceea ce găseau drept bine slujbașii; iar împotriva slujbașilor el nu afla nimic. Mai era interzis iobagilor, sub pedeapsa a 50 de lovituri de bită, chiar și numai să meargă în curtea interioară a castelului fără o incuviințare specială prealabilă. Același lucru se întîmpla și cu oamenii din localitățile din jur, care au fost și ei aduși la liniște și ascultare. Între timp noi luasem masa de două ori pe zi la numitul domn contele Johann Haller și stăteam la el de cele mai multe ori pînă noaptea pe la 12 ceasuri; eram serviți foarte distins și curat.

După ce am isprăvit afacerile, ne-am dus, conform instrucțiunilor, și în celelalte localități răscolite, lîngă riurile A. maș și Agriș, la Raciș și Chendrea, și de acolo la Românași la poalele Meseșului, trei ceasuri de la Zalău^e. În Raciș am lucrat întreaga duminică *Invocavit*^f, de dimineața din zori pînă seara la 11 ceasuri, cu excepția a două ore de masă; așa încît maiorul Nagy a pus la cale și o execuție cu lovituri de baston asupra unui subofițer din regimentul Haller care s-a înțeles cu ares-tații.

După ce am isprăvit cu mare zor treburile și aici în chip fericit, am plecat pe la mijlocul lui martie peste Dragu — reședința obișnuită

a comitelui suprem de atunci al Solnocului Mijlociu, dl. Tit baronul Wolfgang Wesselényi, la care am luat masa⁹ la amiază și seara, și am dormit; și de aici am trecut prin Fodora — unde am luat masa de prînz la un brav nobil, numit Solymossi, la curtea sa — peste Borșa la Luna de Jos îndărăt, la comitele suprem, pentru a ne încheia lucrările și pentru a întocmi protocolul și referatul către Guberniu, și totodată ca să ne și odihnim cîteva zile după călătorie...

Între timp am terminat în întregime lucrările noastre privitoare la comitatul Dăbica și aveam acum plăcuta speranță să mă pot reintoarce la cei dragi ai mei. Dar aceasta trebuia să se mai amîne. Deoarece între timp s-au întîmplat în comitatul învecinat al Solnocului Interior răscoale țărănești la fel ca și în comitatul Dăbica. Și deoarece noi nu eram departe de acolo, înaltul Guberniu ne-a însărcinat și cu cercetarea și potolirea acestor tulburări. De aceea am mers în 13 martie din Luna peste Gherla la Dej, la Tabla Solnocului, unde am descins la cartierul general — la sediul Pretoriului Tablei de acum — la dl. Tit. conte Adam Vas, actualul comite suprem. Am chemat în zilele următoare pe locuitorii localităților răscolite să vină în mare mulțime în fața noastră și i-am potolit printr-o singură cuvîntare pe care am ținut-o de lîngă Pretoriu, în limba română, poporului adunat în curte. Cuvîntarea mea a avut cu atît mai lesne rezultatul dorit, cu cît poporul primise argumente foarte convingătoare prin execuția militară pusă la cale în localitățile răscolite^h [...].

1783

... Am stat în Sibiu tot timpul cît a fost majestatea sa acolo⁷, am participat la chestiunile naționale și religioase, și cum acestea au fost deosebit de importante atît în ce privește natura lor, cît și din cauza felului cum au fost tratate, și deoarece, în afară de aceasta, au survenit multe situații speciale într-o împrejurare atît de neobișnuită cum e prezența unui suveran într-o țară, vreau să le descriu mai amănunțit — și pe cele mai secrete — pentru informarea urmașilor mei, ca să știe în ce vremuri și cu ce probleme am trăit.

[...] Acum toți transilvănenii erau, unii înfricoșați, alții plini de speranță, iar alții curioși ce va face majestatea sa împăratul. Dar la început, cîteva zile după sosirea majestății sale, totul a fost liniștit, în afară de faptul că guvernatorul, generalul comandant și alte personalități au fost primite rînd pe rînd în audiență și cu suplicanți de tot felul, de rang înalt sau de jos, tineri, bătrîni, din toate națiunile Transilvaniei, îndeosebi români, se aflau în fața locuinței majestății sale și au predat o mulțime de petiții, fiind lăsați să intre fără nici un fel de ceremonie; căci majestatea sa nu avea nici o altă pază decît, în fața porții locuinței, un singur mușchetar din regimentul de infanterie Gyulai, staționat acolo, care avea porunca să nu oprească pe nimeni să intre în casă. Putea deci oricine — pînă la plebea cea mai de jos — să intre și să ajungă pînă la treapta cea mai de sus a scării care ducea la vestibulul prin care se intra în camerele împăratului. În vestibul intrau liber persoanele cu vază. Majestatea sa ieșea foarte des din camera sa în acest vestiar și astfel se putea ajunge ușor la o audiență. Cu cei ce nu aveau vreo problemă specială de prezentat împăratul discuta chiar aici. Dar cine avea o cerere deosebită, pe acela îl ducea împăratul îndată din vestibul în camera sa și-l asculta amănunțit. Poporul de rînd umplea toată scara

pină la treapta de sus. Majestatea sa venea des — aproape la fiecare sfert de oră — din camera sa și din vestibul pină la treapta de sus a acestei scări. Atunci poporul de rind punea jabele la picioarele monarhului și majestatea sa le ridica cu mare iuțeală, fără a începe discuții cu oamenii, le preda gardistului prezent de cele mai multe ori, care le ducea apoi cu brațul în camera-cancelarie a împăratului, unde erau sortate și trimise pentru expediere la Viena, de unde veneau apoi poruncile respective. După masă majestatea sa ieșea foarte des...

Acum se punea întrebarea pentru reprezentanții națiunii săsești și ai bisericii evanghelice: ce-i de făcut cînd e aici împăratul? Diferite chestiuni importante preocupau atît națiunea, cît și biserica. Pe națiune o durea sufletul din cauza censului Sf. Martin, a concivității tuturor națiunilor pe Pămîntul regesc, dar în special a egalității în drepturi a românilor cu sașii (*Aeqvalitas Iurium Vallachorum cum Saxonibus*). Biserica evanghelică suferea din cauza diferitelor înjosiri la egalizarea cu celelalte religii și luarea veniturilor învățătorilor ei. Despre toate aceste chestiuni s-a discutat mult și multe în Adunarea națională⁹ cea mai apropiată, și s-a și propus pentru aceasta o delegație la preainalta Curte [...]

Dar națiunea mai avea pe suflet indeosebi preainaltul ordin cu privire la concivitatea celorlalte națiuni pe Pămîntul regesc și pentru egalitatea în drepturi a românilor cu sașii. Națiunea săsească considera că se poate referi la acea hotărîre a vechilor regi ai Ungariei cu privire la Transilvania, ca ea singură să aibă drept de proprietate pe Pămîntul regesc. S-a apărut destul de bine veacuri de-a rîndul împotriva atîtor atacuri ale puternicelor populații ungare; cel puțin vînzarea caselor la unguri și drepturile cetățenești pentru români au fost pînă acum întotdeauna refuzate, chiar și împotriva legilor. Dar acum, în urma preainaltelor ordine, ambele sînt libere pe Pămîntul regesc și deci națiunii i se apropie sfîrșitul [...]

[...] comitele ne-a spus că majestatea sa împăratul s-a exprimat în fața lui astfel încît el presupune că intervenția noastră în ce privește concivitatea și românii nu va da nici un rezultat, mai ales că toată lumea vorbește că împăratul și-a fixat ca principiu să desființeze diferența dintre națiuni în Transilvania [...]

Împăratul răspuns⁹... cu o enervare stăpînită: „Doresc să introduc dragoste și unitate și vreau să contribuie fiecare. Ce mai aveți?”. Am răspuns: „Conform organizării chestiunilor noastre religioase, învățătorii de la școlile noastre, atît în orașe, cît și în sate, au fost plătiți mai mult din unele sume colectate de la membrii bisericii, date de bunăvoie și după bunul plac. Prin Edictul de toleranță, dat de majestatea voastră, se sistează toate colectele, prin urmare și aceste colecte și contribuții, așa încît nu ne mai putem plăti învățătorii, iar învățămîntul nostru, în slujba majestății voastre, va fi prejudiciat. Rugăm, deci, ca majestatea voastră să ne lase vechea noastră organizare pînă cînd se va găsi o altă sursă de plată a învățătorilor. Pînă acum mai era obiceiul în biserica noastră, că dacă o localitate, oraș sau sat, era distrusă de incendiu, se colecta de la membrii bisericii pomană, din care se construia o localitate tot atît de frumoasă ca înainte de incendiu. Prin Edictul de toleranță sînt interzise acum și aceste colecte, fapt ce prejudiciază pe supușii majestății voastre. Majestatea sa s-a interesat atunci la ce sumă s-au ridicat colectele strînse anual pentru învățători. Am răspuns: Deoarece erau dăruite de membrii bisericii după bunul lor plac, ele cons-

tau din sume variate anual, mai mari sau mai mici. Împăratul răspunsese atunci: „În felul acesta învățătorii voștri nu au putut primi, prin urmare, niciodată o plată anume stabilită, și aceasta nu e bine“. Am răspuns atunci: „Este, desigur, așa că din acest motiv plata lor nu putea să fie hotărâtă exact, dar ei primesc totuși ceva, și au fost mulțumiți cu aceasta, chiar dacă într-un an era mai mult, în altul mai puțin; dar acum nu primesc nimic“. La asta împăratul spuse: „*Preoții și învățătorii voștri trebuie plătiți, și încă cum se cuvine, mai bine decît cei catolici, deoarece ai voștri au soții și copii, iar ceilalți nu. Dacă supușii mei ar fi turci, atunci și dervișii lor ar trebui să fie bine plătiți, și să poată trăi. Aș dori ca cei care muncesc mult să fie plătiți bine și cei ce nu muncesc mult să primească plată mai mică. Dar acum primește plată mare cel ce muncește puțin, iar cel ce muncește mult are plată mică. De aceea aș vrea să contopesc totul și să repartizez după dreptate, dar preoțimea catolică îmi face tot felul de greutăți, am dat de dracu cu ei*“. Ne-am mirat de expresia aceasta pe care majestatea sa a spus-o mai mult în glumă decît ireverențios și am înțeles-o așa, că voia împăratului era să adune toate veniturile bisericești la un loc într-o casă, și din ea să se plătească toate cheltuielile bisericii și ale școlii. Majestatea sa ne-a spus în continuare că vrea să desființeze colectele, „deoarece — spuse majestatea sa — *oamenii sînt făcuți să creadă că prin astfel de daruri pot ajunge în rai, și li se scot banii din pungă, ca și cu Lukaszetteln, și asta e superstiție*“. Am asigurat atunci pe majestatea sa că la noi nu este așa, și că după principiile religiei noastre nici nu poate să fie. Majestatea sa spuse atunci: „Trebuie numai să se aibă grijă ca banii să nu ajungă în punga preoților“; l-am asigurat din nou că așa ceva nu se întîmplă la noi. Majestatea sa mai spuse: „*Învățătorii trebuie plătiți nu prin colecte, ci din fondul comunităților, din fondul alodial, și plătiți cîstit, cu venituri fixe și nu din punga oamenilor*“ [...]

[...] Înainte de plecare, majestatea sa a mai spus încă Guberniului, militarilor, Tezaurariatului, Dicasteriului etc., adunați în vestibul: „*Rămîneți cu bine, domnii mei, îndepliniți-vă datoria corect și încetați cu șicanele*“, și cu aceasta plecat a fost. . .

Spre sfîrșitul anului, împăratul emise un ordin care a pus în mișcare întreaga Transilvanie: nobilimea să plătească și ea impozite; naționalitatea națiunilor de pînă acum să înceteze, și în Transilvania să nu mai fie decît o singură națiune și pentru realizarea acestei intenții provincia să fie împărțită în *zoce comitate*, deci, propriu-zis vorbind, națiunea să sească să fie desființată și împărțită între comitate.

1784

[...]

Abia mi-am început activitatea în această frumoasă funcție¹⁰, și în țară avu loc un eveniment deosebit de important, care și mie mi-a dat mult de lucru, și astfel, prin alte preocupări, mi-a pricinuit piedici în planul activității. Românii au provocat cunoscuta lor răscoală. Nu este potrivit intențiilor mele să descriu istoria acestei revolte. Pentru mine e mult prea amplu, avînd în vedere ocupațiile mele; este o muncă pentru aceia care scriu pentru lumea întreagă și pentru informarea generală. Eu scriu numai pentru mine și pentru copiii mei, și — dacă Dumnezeu mi-a destinat la vîrsta mea oarecare liniște și eliberarea de treburile obștești — ca să citesc, cu timpul, în liniște, această scriere, sa-mi rea-

mintesc cu recunoștință de faptele trecutei mele vieți, de suferințele și zilele plăcute și de îndrumarea înțeleaptă a lui Dumnezeu; și cel mult să rețin pentru urmașii mei — pentru cazul că vor vrea să-și facă timp să citească și să aprecieze aceste însemnări — câteva împrejurări tănuite, neconsemnate în documentele publice, date lumii¹.

Poporul român a fost tratat în Transilvania ca un popor destinat, încă de la originea sa, servitiui, atît pe Pămîntul crăiesc, cît și pe cel nobiliar. Mulțimea sa în raport cu a celorlalte popoare ale Transilvaniei [...] a indicat patriei dintotdeauna — potrivit legilor — această înțelepciune, ca să-l mențină într-o stare de înjosire și în friu, să nu ajungă să-și cunoască propriile avantaje și puterea. În acest sens au fost alcătuite legile țării în privința lor și a celorlalte instituții. [...]

Obisnuința cîtorva secole sub un astfel de jug a făcut acest popor liniștit și docil. În anii 1762 și 1763 s-au alocat din ei două regimente de grăniceri. Ofițerii puși să le conducă erau luați din aproape toate națiunile Europei, străini de Transilvania, necunoscîndu-i constituția, istoria și regulile de comportare față de români, ci de cele mai multe ori invidioși pe privilegiile adevăraților cetățeni ai patriei, și pe ale națiunilor. Instrucțiunile lor erau să facă fericit și civilizat poporul român încredințat lor. Din acest motiv ei au fost cei dinții care, lărgindu-și prea mult atribuțiile, au relevat bunătatea, dar și apăsarea impusă acestui popor, și le-au arătat prin rapoartele militare, dar chiar și ei înșiși pînă la Curtea imperială, încît au făcut pe mai marii monarhiei, și chiar conducerea țării, să înțeleagă că românii din Transilvania sînt un popor bun, dar asuprit. Cu astfel de idei a venit în țară împăratul în anul 1773. El le-a văzut toate acestea, și realitatea i-a confirmat părerea. De atunci deci au urmat multe ordonanțe regești în avantajul românilor.

După ce împăratul Iosif a ajuns pe tron, unul dintre cele dinții ordine date a fost introducerea unei concivilități generale pe Pămîntul crăiesc și acordarea — în special pentru români — de drepturi egale cu sașii pe acest teritoriu, și astfel românii au fost eliberați dintr-odată, și printr-o singură hotărîre suverană regească, din starea lor străveche de servitute, și au devenit cetățeni ai patriei.

Nu este intenția mea să judec potrivit legilor omeniei și ale patriei această hotărîre regească. Dar vremurile care vor veni vor dovedi urmașilor dacă primejdia care îngrijorează celelalte națiuni ale Transilvaniei de pe urma acestui fapt se va împlini. Ca urmare, poporul român deveni îndrăzneț, arrogant, și-și manifestă față de stăpînii de pămînt nesupunerea, și pe „Pămîntul crăiesc“ intenția de a lua locul sașilor.

Și deoarece încă cu cîtăva vreme mai înainte cîtiva stăpîni de pămînt și-au tratat supușii cu prea multă asprime — din care cauza au fost înaintate multe plîngerii la Curtea imperială, și se lucra la introducerea unui nou urbanu —, iobagii români începură să se arate recalcitranți la prestarea robotelor domnești în diferite părți ale țării și mai ales și în domeniul fiscal al Zlatnei. Conducătorii acestor tulburări au fost prinși, pedepsiți. Ei s-au oferit adeseori să se facă grăniceri, s-au dus la Curte să se plîngă, între ei fiind și faimosul Horea din domeniul Zlatna. Acesta vorbise de cîteva ori cu împăratul la Viena, și s-a reîntors de acolo atît de îndrăzneț și cuprins de intenții atît de rebele împotriva stăpînitorilor de pămînt, pe care le transmise mai departe românilor, încît a provocat răscoala — descrisă și păstrată în istorie — împotriva nobilimii maghiare și devastarea comitatului Zărand, Hunedoara și Alba. Această răscoală a fost mare în sine, dar ar fi putut fi cu urmări incom-

parabil mai mari și mai distrugătoare pentru întreaga țară și pentru popoarele ei. Căci întregul popor român din Transilvania, și cel de pe Pământul crăiesc, urzea planuri mari de răscoală. Și dacă s-ar fi putut extinde și dincolo peste Mureș, atunci românii care locuiesc printre sași ar fi aprins și orașe, târguri și sate [...]. S-au dat deci cele mai aspre porunci la toți slujbașii să întrebuințeze toată grija posibilă și să ia măsuri împotriva, la care am avut și eu modesta mea contribuție față de mulți români din cercul meu, care erau tot atât de predispuși la răscoală ca și toți ceilalți, mai ales însă aceia care locuiau pe pământurile nobiliare în regiunea Birchiș, Ghijasa și în cîmpia Buia. Aveam pentru menținerea liniștii, sub îndrumarea mea, un batalion întreg de infanterie din regimentul Gyulai, sub comanda maiorului contele Dolcienigo, regiment pe care puteam să-l mut acolo unde socoteam că e necesar.

În aceste împrejurări primejdioase trebuia să cutreier aproape continuu cercul meu, în special satele nobiliare românești, pentru ca pe de o parte să rețin pe nobili de la izbucniri de răzbunare și de furie împotriva românilor, și pe de altă parte să-i opresc pe români de a se răscula, căci erau cuprinși cu totul de ideea că este porunca împăratului să extermine pe nobili și că răscoala împotriva nobilimii s-a făcut din porunca lui. La aceste idei nebunești nu au renunțat decît foarte tîrziu, în urma repetatelor lămuriri ale slujbașilor, după ce au văzut că răsculații sînt opriți prin forța militară.

Deoarece în aceste împrejurări nobilimea nu era în siguranță la țară pe moșiile sale, se retrase de peste tot în orașe. S-au refugiat astfel și în Mediaș mulți dintre ei, și între aceștia și cîteva doamne și magnai, care au văzut măsurile ce le-am luat, călătoriile mele și strădaniile de a menține liniștea în cercul ce mi-a fost încredințat, și au fost foarte mulțumiți de acestea; mi-au acordat prietenia lor, și se întruneau zilnic în casa mea, cu care ocazie n-au lipsit nici felurite distracții plăcute^a, încît această perioadă a fost una dintre cele mai cuprinse cu lucrul, dar și mai plăcute și onorate din viața mea; și în felul acesta s-a terminat pentru mine anul 1784, atât de deosebit de important pentru întreaga mea patrie, dar și pentru mine.

1785

[...] Iarna acestui an mi-a trecut în aceleași împrejurări, cu care au început și sîrșitul anului trecut. Doar răscoala românilor, a lui *Horea*, a fost înăbușită cu totul. ceea ce mi-a diminuat întrucîtva ocupațiile; iar nobilimea s-a retras din orașe — deci și din Mediaș — iarăși pe moșiile sale, la țară.

[...] Împăratul a mai îmbrățișat și regeasca măreață idee să desființeze iobăgia din Transilvania. În scopul publicării acesteia, s-a ținut o congregație marcală și o întrunire a nobilimii din întregul comitat în Metișdorf în cercul meu, unde ne-am întrunit deci în ziua de 5 iulie. Majestatea sa a mai ordonat ca pămînturile și proprietățile obișnuite să fie conscrise în vederea răscumpărării de taxa de insurecție (Insurrections Tax Redemption) și a fixării robotei iobagilor, pentru care lucrări s-au făcut cu această ocazie **pregătiri**.

^a „în Sibiu, în Tîrgu Mureș“, observație marginală ulterioară.

^b „unii neînțelegători, alții răuvoitori și zgîrciți, în propriul lor folos“, observație marginală ulterioară.

^c „Cserhegy, care aparține jumătate comitatului“, observație marginală contemporană.

^d „unde regele Ladislau a fost înfrînt de cumani și cu acea ocazie a fost distrus castelul de acolo“, observație marginală contemporană.

^e „unde am stat cîteva zile în casa șefului de poștă și vicecomite Ketheli Sándor, un om vrednic“, observație marginală contemporană.

^f „5 martie“, observație marginală contemporană.

^g „În micul său castel Duodez“, observație marginală contemporană.

^h „pusă la cale de noi“, observație marginală ulterioară.

ⁱ „și această vreme, cînd le recitesc, e aici anul 1800, de acum eu l-am trăit. M. v. H. — Încă și în decembrie 1803, M. v. H. — Încă și 25 ianuarie 1805, cînd în amintirea timpului și a ocupațiilor mele trecute o recitesc pentru a treia oară la vîrsta de 75 de ani. Lăudat fie numele Domnului, care mi-a ajutat să o fac, amin. M. v. H.“, observații marginale.

^j „Istoria propriu-zisă a începutului și a mersului acestei revolte a românilor a descris-o amănunțit Johann Hermann — pe atunci secretar gubernial presidial al Guvernatorului Baron Brukenthal — într-o scrisoare trimisă fratelui meu, colonelului de atunci, Carl v. Heydendorff, scrisoare care se află în original în colecția mea de acte. În 6 febr. 1818, cînd o recitesc în liniștea mea cea de pe urmă, Doamne! după ce mi-am îndeplinit lucrul, o citesc din nou M. v. H. Și în 2 decembrie 1819, la vîrsta de 90 de ani, tot o mai citesc pentru ultima dată în liniștea mea dorită. M. v. H. — Și încă și azi, în 20 dec. 1820, la 91 de ani, nu numai o citesc, ci o și adevăresc M. v. H.“, observații marginale.

^k „Cu acest prilej am dat o dată pentru toate doamnele și domnii din Mediaș o masă de prînz și o serată în casa mea din Mediaș, unde au venit toți în hainele și podoabele lor cele mai scumpe, și le-a căzut atît de bine încît în ziua următoare mi-au mulțumit mie și soției mele prin doi delegați, conții Adam Székely și Samuel Bethlen, pentru această cinste arătată lor în aceste împrejurări atît de triste pentru ei; și de aceasta și-au amintit mai tîrziu, în mod public, în ședința dietei din 1791. Astfel, acțiunile bune au întotdeauna bune urmări. 1798 M. v. H.“, observație marginală.

¹ Fragmentele selectate se referă la răscoala lui Horea și îndeosebi la antecedentele acesteia, revelatoare pentru atmosfera și realitățile transilvănene în ajunul răscoalei. Sînt semnificative și pentru cunoașterea opiniei lui Iosif al II-lea, pe care Heydendorff l-a însoțit în scaunul Mediaș în timpul călătoriei prin Transilvania în 1773, precum și a celei a patriciatului săsesc („Archiv des Vereins...“, XVI, p. 445—480, 666—676; XVIII, p. 70—94, 111—114).

² Iosif al II-lea.

³ În text apare în limba română.

⁴ Termen cu semnificație neclară, desemnînd probabil o categorie de locuitori (coloniști?).

⁵ Maria Tereza.

⁶ În 1773.

⁷ Iosif al II-lea în a doua călătorie prin Transilvania.

⁸ Adunarea reprezentanților națiunii săsești.

⁹ În timpul audienței acordate delegației sașilor.

¹⁰ Heydendorff e numit vicecomite, avînd în subordine cea mai mare parte a fostului scaun Mediaș și comitatul Alba, precum și cercul de sus al comitatului Sibiu.

II

ANONIM

Un anonim notează foarte sumar, cronologic, evenimentele din primele zile ale răscoalei, între 31 octombrie și 11 noiembrie 1784; concizia textului nu permite să se întrevadă poziția autorului față de cele relate.

Ms. în Arhiva documentară a Bisericii Negre, IV F 249/1, Brașov, inedit.

TAGBUCH DER MERCKWÜRDIGEN VORFÄLLE BEI DEN JETZIGEN WALLACHISCHEN UNRUHEN

Den 31-ten Octobris versammeln die Aufwiegler viel Volcks zu Mesztakon im Zaränder Circul.

Den 1-ten Novembris brechen die Unruhen zu Kurety aus. Zwey Vice Judices Nobilium Gál und Nalátzi kommen im Auflauf um.

Den 2-ten gehen die Aufrührer nach Mihelyén, Kristsor, Brád und Ribitze; verbrennen und verheeren die daselbst befindliche Edelhöfe, und ermorden alles, was ihnen vom Adel in die Hände fällt, ohne Ansehen des Alters und Geschlechts. Zu Ribitze wehren sich einige Edelleute, wobey, 13. Unterthanen niedergeschossen werden.

Den 3-ten toben sie mit gleicher Wuth zu Körösbánya, Lunka, Ots, Nagy und Kis Halmágy, Also-Ceucsá, Pleskutza, Tresztia, Lunkány und Dedacs.

Der Obristlieutenant Karp kommt mit 200 Mann Gränitzern, Deva zu Hülfe

Den 4-ten lauft die erste Nachricht von den Unruhen, zu Hermannstadt ein worauf sogleich die in der Geschwindigkeit mögliche Vorkehrungen vom Provinciali und Militari gemacht werden.

Die Aufrührer stürmen 5—600 Köpfe starck auf Branyitska zu, und verheeren die Baron Josikaische Curia. Sie theilen sich hierauf in zwey Haufen, der eine geht rechts am Marus Fluss abwärts; und der andere am nehmlichen Fluss aufwärts.

Von den letztern werden in der darauf gefolgten Nacht, alle Curia in Marus Solymos verbrannt.

Der Obristlieutenant Karp lässt eine kleine Bedeckung zu Deva zurück, und eilt am disseitigen Ufer aufwärts, in der Absicht, an einem

schicklichen Ort den Fluss zu passiren, und die Aufrührer von weitem Vordringen abzuhalten. Er wird aber durch ihr geschwindes Ausbreiten am jenseitigen Ufer daran gehindert, und muss sich begnügen, sie dissesseits zu cottoyiren, und in Augen zu behalten.

Den 5-ten verheeren sie die Curias zu Harro, Keménd, Bánpaták, Rapolt, Babolna, Folt, Al-Gyogy und Bokay.

Den nehmlichen Tag verwüstet der zweyte Hauffe der Aufrührer abwärts am Marus Fluss, die Edelhöfe zu Guraszada, Illye, und dissesseits des Fluss, zu Lesnyek.

An eben demselben Tag fällt ein Trupp (1) der im Zalathnaer Dominio sich empörten Unterhanen zu Topanfalfa ein; zerstört das Hauss des Cameralspan bis auf den Grund, und nimmt die Goldeinlösungs-Cassa mit sich fort.

Den 6-ten dringen die aufwärts am Marus sich ausgebreiteten Rotten bis nach Borberek und Poklos, ohnweit Carlsburg. Ein Theil setzt bey Al-Gyogy über den Strom, und streyfft dissesseits nach den Dörfern Benczentz, Piskeritz, Csora und Alvintz, wo die Innwohner mit ihnen gemeine Sache machen.

Der Obristlieutenant von Karp sucht ihrem Plündern zu Benczentz zu wehren. Sie widersetzen sich, und schiessent ein Hussaren Pferd todt. Die Commandirten machen hierauf verschidene von ihnen nieder, und verjagen den Rest.

Das nehmliche geschieht zu Piskintz und Csora. Wie Karp Unterwegens nach letztgedachten Ort begriffen ist, feuern einige Benczenzer Flüchtlinge in der Dunkelheit der Nacht, aus dem Siboter Wirts-Haus auf sein Commando heraus, und werden von letztern todt niedergestreckt.

An demselben Tag wird von den aufrührerischen Bauern der Zalathnaer Herrschaft, Abrudbánya, geplündert, und fast nicht ein Hauss gantz gelassen. Der von Zalathna zu Hülfe dahin beordnete Lieutenant Vernicourt kommt, nach bereits geschehener Verheerung an; zieht sich in das Cameral Hauss, das allein verschont geblieben war, und bespricht sich mit dem Anführer der Rotte, die dem Lieutenant Vernicourt, aus 3—4000. Mann zu bestehen schien.

Den nehmlichen Tag kommt der am Marus Fluss sich hinunter gezogene Hauffen, dissesseits des Flusses von Lesnek herbey, und fällt mit Einbruch der Nacht über Deva her, wird aber von dem aufgesessen Adel zweymahl zurückgeschlagen.

Dem 7-ten wiederholen die Aufrührer den Angriff in der Gegend des Castle's, worinn sich sehr viele Familien des umliegenden Adels geflüchtet hatten; werden aber (2) von neuem, vom Adel, und den dasigen kleinen Gränitzer Commando, zurückgeschlagen. 72 werden theils getödtet, theils in den Fluss gesprengt, theils gefangen.

Die darauf folgende Nacht, rächen die Empörer ihre Niederlage mit den [...] Verwüstungen die sie zu Marus Némethi, Pestes, Batiz, Bartsa, Szent György, Kitid, Baczalar, Tamástelke, und Almás, in Gesellschaft der dasigen Innwohner anrichten.

Den 8-ten halten die Hunyader Officianten in Devaer Castell, Standrecht über die Gefangenen. 34 werden mit dem Schwert hingerichtet, und 13 freygelassen.

Den 9-ten breitet sich ein aus den Gebürgen hervorgebrochener Trupp Aufrührer in der ganzen Gegend von Sárd aus; überfallen Metesd, verwüsten die zum Bischöflichen Dominio gehörige Wirtschafts Gebäu-

de, und wollen ein gleiches mit den Edelhöfen zu Igen thun; werden aber von einigen eben eingetroffenen Edelleute und 5 Soldaten auf der Stelle verjagt. Vier Bauern bleiben auf dem Platz und 11 schwer verwundete werden gefangen.

Ein zweyter Hauffen plündert um die nehmliche Zeit, Offenbánya und verwüstet das Spanal-Magazin, das Cameral Breyhauss, und die Herrschaftlichen Wirthshäuser. Die Cameralwohnungen werden nur mit Noth von der Verwüstung errettet.

Ein dritter Hauffen verheert am demselbigen Tag, unter Anführung eines gemeinen Wallachen aus Korpenyest, Kloska Juon, die Thorotzkoische Curias zu Thorotzko Szent-György.

Den 10-ten wird Cselna und Idegenpataka zerstört und geplündert.

Der Herr Gubernial Rath von Brukenenthal, dem der Disunirte Herr Bischof Nikitits zugegeben wird, geht diesen Tag, als Gubernial Commissarius, nach Mühlenbach ab.

Den 11-ten bespricht sich der Obristlieutenant von Schultz unterhalb den Gebürgen von Krakko und Tibur mit den Häuptern der Anführer, Horjy und Kloska Juon.

Den nehmlichen Tag trifft der Militar Commissarius General Baron von Pfefferkorn zu Mühlenbach ein.

(1) Urmează: *Aufrührer*, şters.

(2) Urmează: *mahl*, şters.

JURNALUL ÎNȚIMPLĂRILOR NEOBIȘNUITE DIN TIMPUL PREZENTELOR TULBURĂRI ALE ROMÂNILOR

La 31 octombrie instigatorii [la răscoală] adună mult popor la Mesteacă în cercul Zărandului.

La 1 noiembrie izbucnesc tulburările la Curechiu. Doi vicejuzi ai nobililor, Gál și Nalátzi, sint uciși în răscoală.

În ziua de 2 răsculații se duc la Mihăleni, Crișcior, Brad și Ribița, incendiază și pustiesc curțile nobiliare de acolo și ucid pe toți nobilii care le cad în mână, fără să țină seamă de vîrstă sau sex. La Ribița cîțiva nobili se împotrivesc și 13 iobagi sint doborîți.

În ziua de 3 bîntuie [răscoala] cu aceeași furie la Baia de Criș, Lunca, Ocium, Hălmagiu și Hălmăgel, Virfurile, Pleșcuța, Trestia, Luncani și Biscaria.

Locotenent-colonelul Karp vine cu 200 de grăniceri în ajutorul Devei.

În ziua de 4 pătrunde la Sibiu cea dintîi veste despre tulburări; îndată se iau măsurile pe care timpul scurt le îngăduie, de către administrația provincială și armată.

Răsculații atacă Brănișca cu 5 000—6 000 de oameni și pustiesc curțile baronului Jósika.

Apoi se despart în două cete, una o ia la vale pe malul drept al Mureșului, cealaltă pornește în susul apei.

Aceștia din urmă aprind în aceeași noapte toate curțile din Șoimuș.

Locotenent-colonelul Karp lasă o mică trupă de acoperire la Deva și grăbește în susul apei, pe malul de dincoace, cu gîndul de a trece râul într-un loc potrivit, pentru a stăvili înaintarea răsculaților. El însă nu

poate să-și aducă la îndeplinire planul din cauza repeziciunii cu care înaintează răsculații pe malul opus, și trebuie să se mențină pe acest mal urmărind cu ochii pe răsculați.

În ziua de 5, răsculații pustiesc curțile nobiliare din Hărău, Chindia, Banpotoc, Rapolt, Bobilna, Folt, Geoagiu și Băcăinți.

În aceeași zi, ceata a doua a răsculaților, care înainta, pustiește în josul Mureșului curțile nobiliare de la Gurasada, Ilia și dincoace de Mureș de la Leșnic.

Chiar în aceeași zi o ceată de iobagi răsculați din domeniul Zlatnei pătrunde în Cîmpeni, distruge pînă în temelie casa șpanului cameral și ia cu sine casa în care se păstra aurul schimbat.

În ziua de 6 cetele răspindite în susul Mureșului pătrund pînă la Vurpăr și Piclișa, nu departe de Alba Iulia. O parte trec riul la Geoagiu și o iau pe aici spre satele Binținți, Pișchinț, Cioara, Vințu de Jos, unde locuitorii fac cauză comună cu ei.

Locotenent-colonelul von Karp încearcă să apere Bințințul de jafurile lor. Ei însă se opun și împușcă calul unui husar. Ostașii doboară pe cîțiva dintre ei, iar pe ceilalți îi alungă.

Același lucru se petrece la Pișchinț și Cioara. În timp ce Karp se îndreaptă spre această din urmă localitate, cîțiva fugari din Binținți trag focuri de armă, în noapte, asupra detașamentului său din hanul de la Șibot, dar sînt împușcați de către acesta.

În aceeași zi Abrudul este prădat de țărani răsculați din domeniul Zlatna și nu rămîne întreagă aproape nici o casă. Locotenentul Vernicourt, chemat în ajutor de la Zlatna, sosește după săvîrșirea devastării. El se instalează în casa Cămării, singura rămasă neatinsă, și duce tratative cu căpetenia cetei, pe care locotenentul Vernicourt o apreciază la 3 000—4 000 de persoane.

În aceeași zi ceata care a înaintat pe Mureș la vale vine de la Leșnic, pe malul de dincoace al riului, și la căderea nopții se năpustește asupra Devei, dar este respinsă în două rînduri de nobilimea ce s-a ridicat.

În ziua de 7 răsculații repetă atacul în preajma castelului, unde s-au refugiat foarte multe familii ale nobililor din împrejurimi, dar sînt respinși din nou de nobilime și de către micul detașament de grăniceri de acolo. 72 de oameni sînt, unii omorîți, unii aruncați în rîu, alții prinși.

Noaptea următoare răsculații își răzbună înfrîngerea, pustiind [...], ajutați de localnici, localitățile Mintia, Peștiș, Batiz, Bircea, Singeorz, Chitid, Bătălar, Tămășasa, Almaș.

În ziua de 8, în castelul din Deva, oficialitățile din Hunedoara aplică prizonierilor o judecată sumară. 34 sînt decapitați cu sabia, iar 13 eliberați.

În ziua de 9 apare pe neașteptate din munți o ceată de răsculați și se răspîndește în toată regiunea Șardului; atacă Meteșul, devastează clădirile administrative ale domeniului episcopal și vrea să devasteze și curțile nobiliare de la Ighiu, dar este izgonită pe loc de către cîțiva nobili sosiți acolo cu cinci ostași. Patru țărani sînt doborîți, unsprezece grav răniți sînt prinși.

O a doua ceată jefuiește în același timp Baia de Arieș și devastează magazinele comitatense, berăria și circiumile domeniului. Locuințele slujbaşilor camerali sînt salvate cu mare greu de jaf.

O a treia ceată, sub conducerea unui român, de rînd, Ion Cloșca din Cărpiniș, jefuiește în aceeași zi curțile lui Torotzkai de la Singeorzul Trascăului.

În ziua de 10 sint devastate și jefuite Țelna și Igghielul.

Consilierul gubernial von Brukenthal, căruia i s-a dat de însoțitor episcopul neunit Nichitici, merge astăzi la Sebeș în calitate de comisar gubernial.

În ziua de 11 locotenent-colonelul von Schultz are o convorbire la poalele munților de la Cricău și Tibru — cu capii răscoalei, Horea și Ion Cloșca.

În aceeași zi sosește la Sebeș comisarul militar generalul baron von Pfefferkorn.

III

IOSEPH LAMASCH (1753—1835)

Însemnarea mai lungă din *Protocolul* bisericii romano-catolice din Săcărîmb (jud. Hunedoara), în care este transcris și „jurnalul“ întîmplărilor mai însemnate din această localitate montană, se datorează lui Iosif Lamasch (1753—1835), „întîiul paroh“ romano-catolic de acolo. Jurnalul începe în luna septembrie 1784, deci cu puțin înainte de răscoală. După un scurt istoric al bisericii, în care context este amintită și răscoala, este expusă situația din Săcărîmb în cursul lunii noiembrie 1784 (p. 30—31); o parte din această expunere a fost scrisă după înăbușirea răscoalei și se referă mai ales la ajutorul autorului, parohul locului, acordat unor nobili din împrejurimi înspăimîntați de primejdia răscoalei, pe care i-a adăpostit în turnul bisericii și în casa parohială, facilitîndu-le apoi ieșirea din zona munților.

Autorul subliniază caracterul antifeudal al răscoalei, fără a se apropia de înțelegerea ei deplină. Izvorul de față contribuie, însă, la cunoașterea realităților din munți în vremea răscoalei, evenimentele descrise fiind trăite de autor, martor ocular.

Iosif Lamasch era fiul unui pietrar din Brașov care își făcuse studiile în orașul de sub poalele Timpei, apoi la Alba Iulia și Cluj și teologia la Tîrnavia (Cehoslovacia) și Buda. După terminarea studiilor s-a întors în Transilvania, fiind pe rînd paroh în Teaca (jud. Bistrița-Năsăud), Săcărîmb (tocmai în vremea răscoalei lui Horea), Alba Iulia, pleban, director al învățămîntului normal și curator al spitalelor din Transilvania. În 1805 este preot la Brașov, apoi abate în același oraș (1831—1835), unde și moare. La Brașov se preocupă de viața școlară, sub îngrijirea lui ridicîndu-se un turn de observații astronomice într-un bastion din zidurile orașului.

Este autor al unor lucrări istorice și religioase rămase în manuscris, între care și încercarea de monografie istorică a Săcărîmbului, urmată de un jurnal al evenimentelor petrecute în această localitate în timpul sederii lui acolo.

Însemnarea lui Iosif Lamasch din *Protocolul* parohiei Săcărîmb, în Arhiva parohiei romano-catolice, Săcărîmb, ms. inedit.

Romano-Catholicae Parochialis Montanae Ecclesiae Nagy-Agiensis

in quo Exordium, Progressus, ac Res memorabiles Eiusdem Ecclesiae enarrantur, ac simul ORDO DIVINORUM cum Mandato Praesulis Nostri Excellentissimi, tum pia Loci hujus consuetudine introductus pro ulteriore directione exhibetur. Litteris signare incepti Ego Iosephus Lámásch Ecclesiae Eiusdem Parochus I-us Mense Septembri, Anno 1784.

De exordio huius ecclesiae parochialis Nagy-Agiensis

De insurrectione Rusticorum contra suos terrestres nobiles Dominos ut puto nihil adhuc fere memini, nisi pag. 112ª die 6^a 9^{bris} ubi in genere ejus memini, hic in specie agam.

Anno itaque 1784to Hóra, Gloska aliisque quibusdam conspirantibus valachis in superiori Dominio Zalathnensi praeter istorum voluntatem opinionemque citius de scintilla exortum fuit incendium in comitatu Albensi superiori in toto comitatu Vajda Hunyadiensi atque Zarádiensi, detecti namque in pago ut reminiscor Kuréty in Ecclesia sua Valachorum primipili a Iudice Nobilium allisque furorem suum in hos efuderunt sanguinem ipsorum effundendo, tum re adhuc pro fortuna Nobilitatis aliorumque Principatus Civium incocta turmatim in alios quaque Nobiles, Possessionesque eorum irruerunt mala multa ubique perpetrantes, ac neces inauditas.

Die 5^a 9^{bris} ejusdem anni 1784^{di} a meridie venit ad me Vice Iudex Nobilium Körösbánya, cujus mihi nomen jam excidit, utque ipsi opitularer rogavit, quid tamen velit nondum intelligere potui, et quia se melius non declaravit discedens sequente die mane, quo sabbathum inciderat, rursus comparuit dicens: Domine! veniunt huc Valachi turmatim, et me occident, salva me. Cui ego respondi, meliorem tibi locum assignare nequeo Turii. In hoc sede quietus. Vix miser turrim conscenderat quum jam alii quoque Nobiles vitam suam hic loci tutam putantes ad nos advennerunt. Interim vero illi ipsi subditi, qui Dominos suos huc advexerant se se tumultuanti cohorti aliquot centenorum hominum associarunt, et ad nos comparuerunt. Primus ipsorum labor fuit Diversoria funditus evertere et vasa vini tum conquirere Nobiles apud nos absconditos quantumcunque licet dense pluerit. Missa subin ad me fuit Nobilis foemina calviniana, Reverendissimorum Minorum Canonicorum Szereday cognata, Uxor Domini Moysis Nádra in Beregszo bona habentis, cum filioli sua circiter trienni, et quidem utcumque jam tum etiam gravida. Rogavit et haec apud me servari in vita. Misi hanc subter tectum Ecclesiae... Facta hora 8va vespertina tristes gemebundosque hospites de Ecclesiae Tecto descendere jussi, cumque cibo potuque refecti et calefacti fuissent, noctem acturi jussi rursus sunt conscendere tectum postquam nempe piis verbis et adhortationibus, diversarumque virtutum actibus veluti fidei, spei, charitatis, contritionis, oblationis, resignationis confirmati fuissent in spiritu illius loco, quod ipsos in gremium Ecclesiae uti petierant, recepissem relicta potestate faciendi id periculo jam sublato, quod tamen hodieum non praestiterunt.

Postquam dies 7ª mensis novembris eluxisset mane hora 7ª advenit ob improvise multis vitae periculis tota nocte in sylvis supera-

tis ipse quoque Dominus Moyses Nándra in valachicis laciniis, quem cum mihi praesentasset. Capellanus meus Reverendus Pater Adalbertus Gásparik, franciscanus, cui ille notus erat, pariter ad tectum Ecclesiae ire rogavi ostensa ipsi filia sua, quam curandam cognatae meae aëconomae tradideram.

Missa tum matutina quam Parochiali hora 10^a in silentio absque pulsu Campanarum persoluta, quod periculi res plena fuissent iis dare signum, et facta brevi populi numerosi adhortatione ne perduellibus colluderet et res furto ab iis sublatas emeret, nisi animo restitutionis si nossent quorum illae essent, audivi ad 70 usque aureos promitti illis, qui revelarent ubi tremebundae hae animae latitarent, veneratque simul ebriosa quaedam mulier ad Culinam meam, ubi puellulam cujus esset se nosse edixerat, continuo, muliere illa bona modalitate e domo ire iussa, prandium parari jussi, ad quod singillatim omnes tres e tecto Ecclesiae vocavi, cumque refecti utcunque fuissent ipsum Dominum Moysem Nándra abscissis capillis et mystace, qua franciscanum induimus, instructumque qui se gereret in via, lacero etiam Breviario, et epistola instructimus, quibus in nomine Domini fratrem Cornelium dimisimus. Uxorem ipsius valachicae mulieris adinstar induimus, filio!a apud me retenta. Ex Vice Iudice Nobilium Metallurgum fecimus, et sic omnes 3 feliciter per medium Valachorum circa circumstantium et circumvagantium evaserunt.

Csertesiensis Pater Administrator, Damascenus Fischer, Vir egregius, cujus memoria sit in pace, ad quos ipsos misera retenta apud aedictum suum Dominum Schärpff Ludirectorem et Chyrurgum Uxore Domini Nándra, ipsum Dominum Nándra melius et perfectius qua franciscanum transvestitum equo Zalathnam promovit ad Reverendissimum Dominum Vice Archidiaconum canonicum et Parochum Franciscum Hene. In mediocri Almás sistere ipsum cum equo et duce suo aliquo juvene, jussere Valachi, multumque ipsum an verus franciscanus esset examinare, tandem accito Popae suo commiserunt examinandum, hic pro fortuna Dominus Nándra Breviarium nostrum ostendit, quod Popa videns nigrum rubrumque esse et imaginibus ornatum, *Ba'zo Popa jeszte*, exclamavit (ut ipsemet postea cum tranquilla omnia facta fuissent, nobis in hoc ipso cubiculo enarravit) *Lászátsz Pentru Dumnezeu!* et statim cum honore dimiserunt. Zalathna iisdem in vestibus Albam Carolinam transmissus fuit quo die veneris adveniens publico in diversorio publice grandi cum scandalo carnes voravit ad indignationem usque ipsorum Helveticae Confessioni addictorum. Hic vestibus non suis exutus tandem Devam rediit, ac duas post septimanas convenerant cum Domina et filia, quam a me per Huszarones aliquos repetierunt. Pace tandem omnimode restituta, familia haec cum aliis quibusdam gratitudinis ergo ad me venit, in grati animi signum 8 metretas tritici mihi donando. Vice Iudex Nobilium ex Zarand Bojtzae interiit. Quae aliis in locis mala gesserunt Valachi ferme tantum Schismatici meum non est enarrare.

Nostri omnes quieti fuerunt, praeter unum qui alibi laborans se turmae capitaneum fecit, sed comprehensus in utraque bucca patibuli stigma ferro candente Devae a carnifice accepit, ex quo misere periit. Nomen isti erat Furtzala, quod cum alio Frunza Iuon commutaverat.

în care sînt povestite începutul, progresul și faptele vrednice de amintire ale acestei biserici și de asemenea se arată procedura lucrurilor divine, introdusă cu porunca preadistinsului nostru episcop și după piosul obicei al acestui loc, pentru orientarea viitoare. M-am semnat eu Iosif Lamasch întîiul paroh al acestei biserici în luna septembrie anul 1784.

Despre începutul acestei biserici parohiale din Săcărîmb

Despre răscoala țaranilor împotriva nobililor lor stăpîni de pă-mînt, după cum cred, nu mi-am amintit aproape nimic pînă acum, decît la pagina 112 în ziua de 6 noiembrie, unde mi-am amintit despre aceasta în general, aici voi vorbi mai amănunțit.

Astfel, în anul 1784, Horea și Cloșca împreună cu alți cîțiva conspiratori români în domeniul de sus al Zlatnei, pe lingă voința și gîndul lor, mai degrabă dintr-o scinteie, au declanșat incendiu în comitatul Alba Superioară, în întreg comitatul Hunedoarei și al Zărandului, căci conducătorii românilor, descoperiți de către judele nobililor și de către alții în satul după cum îmi amintesc Curechiu, în biserica lor, și-au vărsat furia lor împotriva acestora vărsîndu-le singele, atunci lucrul plănuit pînă acum cu privire la soarta nobilimii și a altor conducători ai orașenilor declanșîndu-se, au năvălit în cete chiar și împotriva altor nobili și a moșiilor lor, săvîrșind pretutindeni multe rele și nemaiauzite omoruri.

În ziua de 5 noiembrie a aceluiași an 1784 către amiază a venit la mine vicejudele nobililor din Baia de Criș, al cărui nume îmi scapă, și m-a rugat să-l ajut, dar ce a vrut, nu am putut totuși încă să înțeleg, și deoarece nu a spus mai bine, coborînd dis-de-dimineată, în ziua următoare, care cădea într-o sîmbătă, a apărut din nou zicînd: Domnule! vin românii aici în cete și mă omoară, salvează-mă. Căruia eu i-am răspuns: nu pot să-ți dau un loc mai bun decît în turn. În acest loc vei fi liniștit. Abia se urcase în turn nenorocitul, cînd deja și alți nobili, care socoteau că viața lor va fi în siguranță în acest loc, au venit la mine. Între timp însă chiar și acei supuși care goniseră pe stăpîinii lor aici s-au alăturat cetei răsculate de cîteva sute de oameni și au apărut la noi. Prima lor ispravă a fost să distrugă în întregime hanurile și vasele de vin și apoi să caute pe nobili ascunși la noi, deși ploua atît de tare. În acest timp a fost trimisă la mine nobila femeie calvină, ruda reverendului domn canonic Szereday, soția domnului Moise Nándra, care avea bunuri în Beregsău, împreună cu fiica sa de circa trei ani, și care femeie chiar acum era iar însărcinată. Și aceasta m-a rugat să o păstrez în viață la mine. Am trimis-o și pe aceasta sub acoperișul bisericii. Făcîndu-se ora 8 seara am poruncit triștilor și nenorociților oaspeți să coboare de pe acoperișul bisericii și după ce au fost refăcuți și încălziți cu mîncare și băutură, le-am poruncit ca în timpul nopții să urce din nou pe acoperiș, după ce desigur au fost întăriți în spiritul acestui loc

cu vorbe și indemnuri pioase, cu diferite dovezi de virtute, cum ar fi credință, speranță, bunătate, renunțare, resemnare, că i-am primit în sinul bisericii, după cum ceruseră, rămânându-le posibilitatea de a face, după ce pericolul va fi înlăturat, ceea ce n-au făcut până acum.

După ce scăpase, supraviețuind o noapte întreagă prin păduri, multor pericole ale vieții, în ziua de 7 a lunii noiembrie, dis-de-dimineață, la ora 7, pe neașteptate a venit la mine chiar acel domn Moise Nándra în veșminte românești, pe care, după ce mi l-a prezentat capelanul meu, reverendul franciscan părintele Adalbert Gasparik, căruia îi era cunoscut, l-am rugat de asemenea să meargă pe acoperișul bisericii, arătându-se fiica sa, pe care o încredințasem spre îngrijire menajerei, ruda mea.

Dimineața, cam pe la ora parohială 10, în liniște fără știrea cetelor, deoarece lucrurile ar fi fost pline de pericol a le da de știre, s-a trimis, s-a dat și s-a făcut un scurt indemn poporului numeros, ca nu cumva să se dedea la hărțuiri, și să nu ia lucrurile furate oferite de aceștia dacă nu știu ale cui sînt, decît cu gîndul de a le restitui, am auzit că le-au promis pînă la 70 de galbeni celor care dezvăluiau unde se ascundeau aceste suflete, care tremurau de frică; în același timp venise o oarecare femeie beată în bucătăria mea, unde declarase că nu știe a cui este copila, pe dată printr-o bună modalitate i-am spus acelei femei să iasă din casă [apoi] am poruncit să se pregătească prînzul, la care i-am chemat pe toți trei rînd pe rînd de pe acoperișul bisericii, și după ce au fost refăcuți cît de cît, tăindu-i părul și mustața, l-am îmbrăcat pe domnul Moise Nándra ca franciscan, instruindu-l cum să se poarte pe drum, l-am înzestrat chiar cu un breviar zdrențuit și cu o scrisoare, cu care l-am trimis în numele Domnului la fratele Cornelius. Pe soția acestuia am îmbrăcat-o de asemenea în femeie română, pe copilă reținînd-o la mine. Din vicejudele nobililor am făcut fierar și astfel toți trei au trecut în chip fericit prin mijlocul românilor, care erau și hoinăreau de jur împrejur.

Părintele administrator Damascenus Fischer, un bărbat ales, vrednic de pomenire, reținînd-o pe nenorocita soție a domnului Nándra la paznicul său, domnul Schärpff, dascălul și chirurgul, iar pe acel domn Nándra travestindu-l și mai bine și mai perfect ca franciscan, l-a trimis cu calul la Zlatna, la reverendul domn vicearhidiacon, canonic și paroh Francisc Henne. În Almașu de Mijloc românii i-au poruncit acestuia să se oprească împreună cu calul și tinăra sa călăuza, și l-au cercetat mult timp, dacă într-adevăr este franciscan, în sfîrșit, chemîndu-l pe popa lor, i l-au încredințat acestuia spre cercetare, atunci spre norocul său domnul Nándra i-a arătat breviarul nostru pe care popa, văzîndu-l că este negricios, roșiatic și împodobit cu imagini a exclamat: Ba zău că este popă! (după cum el însuși ne-a povestit chiar în această încăpere, după ce toate lucrurile s-au liniștit), lăsați pentru Dumnezeu! și pe dată l-au lăsat să plece cu cinste. Din Zlatna, în aceleași veșminte, a fost trimis la A.ba Iulia, unde ajungînd într-o zi de vineri, a mîncat carne într-un han public cu mare scandal pînă la indignarea acelor care erau adepții religiei reformate. Nescotîndu-și nici aici veșmintele, în sfîrșit, a ajuns la Deva, și după două săptămîni s-a întîlnit cu doamna și fiica, pe care le recăpătase de la mine prin cîțiva husari. În sfîrșit, restabilindu-se pace în toate, această familie, împreună cu alți cîțiva necunoscuți au venit la mine, așadar, aducîndu-mi în semn de recunoș-

tință opt vase de griu. Vicejudele nobililor din Zărand, Boitze, a pierit. Românii, la fel de schismatici, au săvârșit aceste rele și în alte locuri, dar aceasta nu este sarcina mea de a le povesti.

Toți ai noștri au fost liniștiți, în afară de unul, care lucrind în altă parte, s-a făcut căpitanul mulțimii, dar prins în lațul spînzurătorii și înfierat, a fost dat la Deva pe mîna călăului, din care cauză a pierit mizerabil. Numele ăstuia era Fîrțală, nume pe care și-l schimbase cu altul, Frunză Ion.

IV

ANONIM

Consemnare cronologică, sumară, a scrisorilor și rapoartelor primite de guvernatorul Transilvaniei, Samuel Brukenthal, între 4 noiembrie și 14 decembrie 1784, referitoare la răscoala țăranilor din Transilvania, precum și a răspunsului și dispozițiilor date de acesta în afara Consiliului, cu scurte mențiuni asupra cuprinsului lor. Autorul, nesemnat, este deosebit de bine informat și se bazează pe acte autentice. Fiind o simplă înșirare a evenimentelor, din text nu se întrevede poziția autorului față de cele relatate.

Rapoartele și adresele primite provin indeosebi de la autorități locale, dar și de la persoane particulare (nobili sau soții de nobili care solicită ajutor). Se vorbește de asemenea despre rolul informatorilor — traveștiți — trimiși de nobili printre răsculați.

Ms. în Arhiva documentară a Bisericii Negre, Brașov, IV F 249/2, inedit.

JOURNAL

über alle wegen der Wallachischen Unruhen an des Herrn Königlichen Gubernator Excellenz¹ gerade eingelauffene Briefe und Berichte; so wie über alle von Seiner Excellenz, ausser dem Rath gemachte Verfügungen und Expeditionen; ohne die an das Gubernium eingegangene, des Herrn Commandierenden Generalen² Excellenz, von Zeit zu Zeit, brevi manu³ mitgetheilte Berichte

Den 4-ten Novembris wird der Auszug der von der Hunyader Tafel den Deva 3. Novembris estaffetaliter eingelangten ersten Nachricht vom Ausbruch der Unruhen im Zarándier Circul, des Herrn Commandierenden Generalen Excellenz mitgetheilt.

Den 5-ten ein Schreiben des Frei Herren von Bornemisza⁴ dato Deva 3. Novembris dass im Hunyader Comitatz das Volk jetzt zwar ruhig, aber nicht besänftigt sey, mit der ordinären Post.

Den 6-ten ein Befehl an ihn, dass er den Widerspruch zwischen diesen Schreiben, und dem Bericht der Tafel, aufkläre, mit der ordinären Post.

Unter nemlichem Dato wird der Auszug eines von Baron Simon Kemény⁵ dato Also Gálcz 4. Novembris an das Gubernium erlassenen, die Hunyader Nachrichten bestätigenden Berichte des Herrn Commandierenden Generalen Excellenz mitgetheilt.

Unter nehmlichem Dato. Der Befehl an den Frei Herrn Simon Kémény dass er die Grund Ursachen des Auflaufs, und die Absichten der Aufrührer, durch Cundschafter auszuforschen trachte, mit der Ordinairen Post.

Unter nehmlichem Dato: der vorläufige Bericht an des Herrn Hoff-Canzlers Graf von Eszterházi Excellenz, mit der Ordinairen Post.

Unter nehmlichem Dato: ein Bericht des Mühlenbacher Magistrats von den Streiffereyen der Unterthanen, mit der Bitte um Militar Beystand, mit der Ordinairen Post.

Unter nehmlichem Dato: Antwort an ihn, dass dafür gesorgt werden würde, mittelst der ordinairen Post.

Unter nehmlichem Dato: wird der Auszug eines Berichts der Hunyader Tafel mittelst Estafette den 6-ten von den Mordbrennereyen der Unterthanen in Harro, Kéménd, Maros Solymos etc. des Herrn Commandirenden Generalen Excellenz mitgetheilt.

Unter nehmlichem Dato: eine von Frei Herrn Anton von Josika⁶ aufgetragene entworfenene Species Facti von allen bis dahin geschehenen, was ihm davon bekannt worden sey?

Den 7-ten ein Schreiben der Frau Ludwig von Bartsai aus den Castell zu Deva, wohin sie sich nebst vielen andern vom Adel geflüchtet, um Militar Beystand.

Unter nehmlichem Tag: ein ähnliches Schreiben der Frau Adam von Ribitzei, eben auch aus den Castell zu Deva.

Unter nehmlichem Dato: Antwort an die Frau von Bartsai, dass für alles gesorgt sey. Durch eine Estafette befördert.

Unter nehmlichem Dato: ein Schreiben an den Ordinar Vice Comes Zeyk⁷ worinn ihm zu wissen gemacht wird, dass die nöthigen Veranstaltungen zur Dämpfung des Auflaufs gemacht worden. Durch eine Estafette.

Unter nehmlichem Dato: Der Befehl an ihn, dem Adel im Castell zu Deva, wenn es die Noth erfordere, aus den Perceptoral Cassen, gegen Zurückerstattung, Vorschuss zu thun. Durch die nehmliche Estafette.

Unter nehmlichem Dato: ein (1) vom Frei Herrn Anton Josika (2) aufgenommenes Constitutum des Graf Ludwig Bethlenischen Provisors Frantz Szentjobi. De dato 7. Novembris welcher auf Befehl seines Herren verkleidet unter den Aufrührern gewesen, und mit einigen von ihnen gesprochen hatte.

Den 8-ten ein Bericht des Mühlenbacher Magistrats von der sich immer mehr nähernden Gefahr, mit der Bitte um baldigen Beystand. Durch ihren Abgeordneten unter nehmlichem Dato: Antwort an ihn, dass die dahin bestimmte Hilfe unterwegs sey. Durch eine Estafette. Den nehmlichen Tag: ein Schreiben des Ordinarii Vice Comes Ladislaus Balo aus dem Albenser Comitatz, mit dem Bericht von den daselbst getroffenen Veranstaltungen. Mit dem zurückkehrenden Provinzial Posten wird vom königlichen Gubernio aufgenommen, und in diesen Weg das weitere verfügt.

Den 9-ten: ein von des Herrn Commandirenden Generalen Excellenz herübergegebener Bericht des Hauptmann von Richard de dato 7 Novembris von den Betragen der Aufrührer zu Abrudbánya, und ihrer Aeusserungen gegen das Militare.

Den 10-ten ein Schreiben des Ordinarius Vice Comes Zejk, mit der Bitte, dass dem Adel im Castell zu Deva, aus dem General Provianthaus zu Deva ausgeholfen werden möchte.

Unter nehmlichem Dato: eine Nota an des Herrn Commandierenden Generalen Excellenz um die nöthige Befehle an das Proviantamt zu Deva; auch um die Ordre, den Adel mit Pulver zu ihrer eigenen Nothwehr zu versehen.

Unter nehmlichem Dato: Schreiben an den Ordinarius Vice Comes Zejk, mit der beygeschlossenen Ordre des General Commando an den Obristwachtmeister von Stoaits mit der Estafette.

Unter nehmlichem Dato: ein Bericht des Obergespan von Rosenfeld⁸ de dato Reissmarck 9. Novembris mit der Nachricht, dass sich der Ungestüm der Aufrührer in etwas legen angefangen habe.

Unter nehmlichem Dato: Antwort an ihn mit dem Befehl öfterer Berichte zu geben mit der Estafette vom nehmlichem Dato.

Unter nehmlichem Dato: eine Nota des Herrn Thesaurarius Excellenz⁹ nebst zwey ihr beygeschlossenen Original Berichten der beyden Zalathnaer Spüne Intze und Alexander (3) Aaron, von den in Topánfalva und den dasigen Gegenden verübten Gewaltthätigkeiten.

Den 11-ten. Nota an des Herrn Thesaurarius Excellenz neben welcher diese Berichte wieder zurückgestellt werden.

Unter nehmlichem dato: ein Bericht des Ober Gespans von Rosenfeld de dato 10. Novembris Mühlenbach. Dass nach nunmehr grösstentheils geschehener Einrückung des beordneten Militare, in dem Hermannstädter Bezirk schwehrlich etwas weiter zu befürchten seyn werde.

Den 12-ten ein Schreiben des Herrn Ladislaus Fabian de dato Carlsburg 10-ten Novembris worinn eine zusammenhängende Geschichte der bisherigen Gewaltthätigkeiten enthalten ist, dabey aber über die Unthätigkeit des Militare geklagt wird.

Unter nehmlichem Dato: ein Schreiben des Mühlenbacher Magistrats de dato 9. Novembris worinn die Besorgniss zu erkennen gegeben wird, dass sich die dortigen Vorstädter Wallachen so wie die Magistrats Unterthanen zu den Aufrührern gesellen dürften.

Den 12-ten (4) ein Bericht des Herrn Gubernial Rath von Brukenenthal¹⁰. de dato Reissmarck 11. Novembris von den daselbst eingezogenen Nachrichten, und von ihm getroffenen Veranstaltungen wird dem Gubernium übergeben (5).

Ein Schreiben der Küküllöer Tafel de dato Maros Vásárhely 11. Novembris dass sur Sicherheit dieser Stadt ein hinlängliches Militare daselbst einquartiert werden möchte. Wird dem Gubernium übergeben (6).

Ein Bericht des Herrn von Rosenfeld de dato 11. Mühlenbach. Berichtet dass er den nehmlichen Tag in Gesellschaft der Herrn General Pfefferkorn und einiger Mannschaft nach Alvinz abgegangen; woher das beordnete Militare über den Marus nach Borberek hinübersetzt, und die daselbst im Plündern begriffen gewesene Aufrührer verjagt.

Ein Bericht des Herrn Baron Bornemisza de dato 12. Mühlenbach. dass er daselbst angekommen, und zur Befolgung der erhaltenen Befehle nun weiter abgebe.

Den 13-ten ein Empfehlungs Schreiben an den Herrn von Brukenenthal und Major Stojanics, wegen Escortierung der Frau von Barcsai.

Ein detto wegen der Baroness Intzedi.

Ein anders an Herrn von Brukenenthal wegen sicherer Hereinbeförderung einiger Effecten der Frau Gräfin Gregor Bethlen.

Ein eigenhändiger Bericht an den Grafen von Bannfi.

Den 14-ten. Ein von des Herrn Generalen Excellenz herübergegebener Bericht des General Pfefferkorn de dato 13. Novembris von dem guten Erfolg der Unterredung des Obristlieutenants Ott mit den Auf-
rührern, und dem Versprechen der letztern¹¹.

Ein eben von ihm herübergegebener Bericht des Obristlieutenants Karp de dato Hatzeg 13. Novembris dass die dortigen Unruhen gänzlich gestillt worden.

Auszug sämtlicher vom Gubernial Commissari seit dem 5-ten bis zum 12-ten an das Gubernium [...].

Den 15-ten. Ein Schreiben der Herrn Gubernial Commissari, Baron Bánffy, und Graf Kemény, datum Szilágy Cseh die 11. Novembris und Militar Escorte, zu (7) Sicherheit ihrer Rückreise nach Hermannstadt.

Den 16-ten ein von des Herrn Commandierenden Generalen Excellenz herübergegebener Bericht des General Pfefferkorn de dato 13. Novembris von der nöthig befundenen (8) Position der Truppe; und der (9). durch den Obristlieutenant Karp einberichtete Stillung der Unruhen im Hatzeger Stuhl, und dass die Tumultuanten zu Borosmezö grösstentheils auseinander gegangen und nur noch die Räumung der Insel Gyalmár zurück sey; und endlich (10) sein Besorgnis wegen des bey Enyed versammelten gewaffneten Adels.

Ein Schreiben des Herrn Bischofs Nikitics¹² de dato Mühlenbach 15. Novembris wie er (11) seinen Clerum abschickte (12) mit Circularien zur Belehrung des Volcks aufgemuntert zu haben einberichtet.

Den 17-ten

an Baron Bornemisza

an Herrn von Brukenthal ein eigenhändiges Schreiben Seiner Excellenz. Bericht an des Herrn Hof-Canzlers Excellenz.

Den 19-ten ein eigenhändiges Schreiben an den Herrn von Brukenthal Abends um 8. Uhr ein Primaplanist als Courier, für einen Bericht an G... E... (13).

Den 20-ten ein Bericht an des Grafen Eszterházi Excellenz mittelst Courier. Estafette um 8 Uhr Abends Graf Bánffy.

Den 21. Proposition, mittelst welcher das Graf Eszterházische Schreiben, und der Bericht vom 20. an ihn, dem Gubernio mitgetheilt wird.

Den 23. kommt Dantzkai als Courir mit einem Allerhöchsten Hof Billet an Seine Excellenz.

Den 24. Per Estaffette ein Bericht an Graf Alex. Beck... (13) Graf Kálnoki.

Den 26. wird Herrn von Dantzkai Abends um 6 Uhr expedirt.

Den 27-ten frühe um 2 Uhr kommt Herr von Wass als Courier mit einem 2-ten Allerhöchsten Hand-Billet.

Den 30-ten Vormittag um 1/IV 11 Uhr, eine Estaffette an Baron Bornemisza, nach Deva, mit einem Brief Bericht an Graf Jan'ovics¹³.

Den 1-ten Decembris frühe 1/2 9 Uhr wird der Grande von Wass nach Wien zurück expedirt.

Den 5-ten Nachmittag 5 Uhr werden per Estaffette zwey allerunterthänigste Berichte, nebst 3 an des Herrn Hof-Canzlers Excellenz lautende Zuschriften abgeschickt.

Den 13-ten kommt eine Estaffete von Wien von der Graf Eszterházischen Excellenz.

Den 14-ten Vormittag eine Estaffette nach Déva an den Baron Bornemisza mit einen beygelegten Brief an den Grafen Jankovics.

Ein anderer an ihn, dass er die Gewaltthätigkeit des Adels gegen die Bauern und Poppen abstelle, und ausserdem ein Schreiben an den Herrn Gubernial Rath von Brukenenthal mit zwey Berichten, die Abschriften von den beyden Zuschriften des Hof-Canzlers den 29. Novembris und 6. Decembris enthalten.

- (1) Urmează: *dem*, şters.
- (2) Urmează: *aufgetragen*, şters.
- (3) *Alexander*, adăugat ulterior.
- (4) În loc de: *unter nemlichen Dato*, şters.
- (5) Urmează: *unter nemlichen Dato*, şters.
- (6) Urmează: *den 12-ten*, şters.
- (7) Urmează: *ihrer*, şters.
- (8) Urmează: *befohlen*, şters.
- (9) Urmează: *geschehenen Beylegung vom*, şters.
- (10) Urmează: *dass er*, şters.
- (11) Urmează: *in seinen an den*, şters.
- (12) În text greşit: *abgeschickte*.
- (13) Lipsă în text.

ÎNSEMNĂRI ZILNICE

despre toate scrisorile şi rapoartele primite de excelenţa sa guvernatorul regesc¹, privitoare la răscola românilor, precum şi despre hotărârile şi dispoziţiile expediate de excelenţa sa, făcute în afara consiliului, în afară de rapoartele excelenţei sale generalul², pe care le-a comunicat din cînd în cînd brevi manu³ Guberniului

La 4 noiembrie se comunică de către excelenţa sa generalul comandant un extras al primelor ştiri despre izbucnirea tulburărilor în cercul Zărandului, trimise prin ştafetă de Tabla din Hunedoara, căreia i-au fost expediate din Deva la data de 3 noiembrie.

În ziua de 5 [soseşte] prin pošta obişnuită o scrisoare a baronului Bornemissza⁴, din 3 noiembrie, de la Deva, din care rezultă că în comitatul Hunedoara poporul este, ce-i drept, liniştit acum, dar nu s-a potolit.

În 6 i se transmite acestuia un ordin de a lămuri contrazicerea dintre scrisoarea sa şi raportul Tablei.

La aceeaşi dată se comunică excelenţei sale generalul comandant conţinutul unui raport, pe care baronul Simon Kemény⁵ l-a adresat din Galda Guberniului la 4 noiembrie, raport prin care se confirmă ştirile din Hunedoara.

La aceeaşi dată: un ordin către baronul Simon Kemény să cerceteze prin informatori cauzele agitaţiilor şi intenţiile răsculaţilor. Cu pošta curentă.

La aceeaşi dată: raportul preliminar adresat excelenţei sale contelui Eszterházi, cancelar al Curţii. Cu pošta curentă.

La aceeaşi dată: un raport al magistratului din Sebeş despre mişcările iobagilor şi cererea de a i se acorda ajutor militar. Cu pošta curentă.

La aceeaşi dată: i se răspunde acestuia că s-au luat măsurile convenite. Cu pošta curentă. •

La aceeași dată: se comunică excelenței sale domnului general comandant extrasul unui raport al Tablei din Hunedoara, din ziua de 6, trimis prin ștafetă, relativ la incendiurile săvârșite de iobagi din Hărău, Chimindia și Șoimuș.

La aceeași dată: un proces-verbal încheiat din încredințarea baronului Anton de Jósika⁶ despre toate cele întâmplate pînă atunci [cu întrebarea] ce i s-a adus la cunoștință.

În 7 o scrisoare de la soția lui Ludwig de Bartsai din castelul din Deva — unde s-a refugiat împreună cu alți nobili — în care cere ajutor militar.

În aceeași zi: o scrisoare asemănătoare a soției nobilului Adam de Ribitzei, tot din castelul din Deva.

La aceeași dată: răspuns adresat soției baronului de Bartsai [în care se comunică] că s-au luat toate măsurile. Trimis printr-o ștafetă.

La aceeași dată: o scrisoare trimisă vicecomitelui Zejk⁷, în care i se aduce la cunoștință că s-au luat măsurile necesare pentru înăbușirea răscoalei. Prin ștafetă.

La aceeași dată: un ordin către el de a acorda nobililor din castelul Deva, dacă va fi nevoie, un avans din casele perceptorale, cu condiția de a fi restituit. Prin aceeași ștafetă.

La aceeași dată. O declarație din 7 noiembrie a lui Frantz Szentjobi, provizorul contelui Ludwig Bethlen, care din încredințarea baronului Anton Josika, s-a amestecat travestit printre răsculați și a vorbit cu unii dintre ei.

În ziua de 8 un raport al magistratului din Sebeș despre primejdia care se apropie tot mai mult, cu rugămintea de a li se acorda ajutor imediat. Prin deputați ai magistratului.

La aceeași dată: răspuns dat acestuia că ajutorul solicitat este pe drum. Prin ștafetă.

În aceeași zi: o scrisoare a vicecomitelui Ladislau Balo din comitatul Albei, care raportează despre măsurile luate acolo. Adusă de poșta provincială, care se întorcea. Guvernul ia cunoștință și dă dispoziții în consecință.

În 9 raportul căpitanului von Richard, din 7 noiembrie, despre comportarea răsculaților la Abrud și manifestațiile lor împotriva armatei, raport transmis de excelența sa generalul comandant.

În ziua de 10 o scrisoare a vicecomitelui Zejk cu rugămintea de a se îngădui ajutorarea nobililor din castelul Deva cu alimente din depozitul cameral de provizii din Deva.

La aceeași dată: o notă către excelența sa generalul comandant de a da ordinele necesare oficiului de aprovizionare din Deva și porunca de a prevedea pe nobili cu praful de pușcă necesar propriei lor apărări.

La aceeași dată: o scrisoare către vicecomitele Zejk, împreună cu alăturatul ordin al comandamentului suprem către [maiorul] von Stojanich. Cu ștafetă.

La aceeași dată: un raport al comitelui suprem von Rosenfeld⁸ dat din Mercurea la 9 noiembrie, cu știrea că violența răsculaților a început intrucitva să se potolească.

La aceeași dată: răspunsul ce i s-a adresat cu ordinul de a raporta mai des. Cu ștabela din aceeași dată.

La aceeași dată: o notă a excelenței sale dl. tezaurar⁹, împreună cu două rapoarte — anexate în original — ale celor doi șpani de la Zlatna,

Intze și Alexander Aaron, despre actele de violență săvârșite la Cîmpeni și în părțile lor.

În ziua de 11: o notă către excelența sa domnul tezarar, căruia i se restituie aceste rapoarte.

La aceeași dată: un raport al comitelui suprem von Rosenfeld din 10 noiembrie, Sebeș. După intrarea celei mai mari părți a armatei trimise, în cercul Sibiului cu greu ar mai fi temeri de noi incidente.

În 12 o scrisoare de la domnul Ladislau Fábíán, dată din Alba Iulia la 10 noiembrie, în care face o povestire coerentă a atrocităților comise și se plînge totodată de lipsa de intervenție a armatei.

La aceeași dată: o scrisoare de la magistratul din Sebeș, din 9 noiembrie, în care își exprimă îngrijorarea că românii din suburbii, cît și iobagii magistratului se vor alătura răsculaților.

În 12, un raport al domnului consilier gubernial von Brukenthal¹⁰, din Mercurea, 11 noiembrie, despre veștile sosite acolo și măsurile luate de domnia sa.

O scrisoare de la Tabla din Tirnave, dată 11 noiembrie. La Tirgu Mureș s-a aducă pentru siguranța orașului trupe îndestulătoare. Se va preda Guberniului.

Un raport al domnului von Rosenfeld datat la 11 la Sebeș. Raportează că în aceeași zi s-a deplasat la Vințu de Jos împreună cu domnul general Pfefferkorn și trupe; de acolo armata trecînd Mureșul s-a îndreptat spre Vurpăr și a alungat pe răsculații ce începuseră să jefuiască.

Un raport al baronului Bornemissza datat în 12 la Sebeș, în care comunică sosirea lui acolo și că pleacă mai departe pentru a îndeplini ordinele primite.

În ziua de 13 o scrisoare de recomandare către domnul von Brukenthal și maiorul Stojanich, în chestiunea escortării doamnei de Barsai; o alta în privința baronesei Intzedi. O alta către domnul von Brukenthal în vederea aducerii în siguranță a unor valori ale doamnei conțese Grigore Bethlen.

Un raport olograf adresat contelui Bánffi.

În ziua de 14: un raport al generalului Pfefferkorn, din ziua de 13 noiembrie, retransmis de excelența sa domnul general. În raport se relatează rezultatul mulțumitor al convorbirilor avute de locotenent-colonelul Ott cu răsculații și făgăduiala acestora din urmă¹¹.

Un raport al locotenent-colonelului Karp datat în ziua de 13 la Hațeg, transmis de el, în care se relatează că tulburările de acolo au fost pe de-a-ntregul potolite.

Un extras al tuturor notelor comandamentului general transmise Guberniului între 5 și 12 noiembrie.

La 15 o scrisoare a domnilor comisari regești baronul Bánffi și contele Kemény din Cehu Silvaniei, cu data de 11 noiembrie, în care cer escortă militară pentru paza personală spre a se întoarce la Sibiu.

În 16 un raport al generalului Pfefferkorn cu data de 13 noiembrie, retransmis de excelența sa generalul comandant. El relatează necesitatea punerii în poziție a armatei și despre potolirea tulburărilor din cercul Hațegului, raportată de locotenent-colonelul Karp. Se spune că răsculații de la Inuri s-au împrăștiat în cea mai mare parte și a rămas de evacuat numai insula Ghelmar; și în cele din urmă îngrijorarea pe care i-o produce doar nobilimea înarmată care s-a adunat la Aiud.

O scrisoare a domnului episcop Nichitici¹², cu data de 15 noiembrie, din Sebeș, care raportează că a adresat circulare clerului său, îndemnându-l să lămurească poporul.

În 17 s-a trimis o scrisoare către baronul Bornemissza. O scrisoare olografă a excelenței sale către domnul von Brukenthal. Un raport către excelența sa domnul cancelar al curții.

În 19 o scrisoare olografă către domnul von Brukenthal. Seara la ora 8 un funcționar drept curier pentru un raport către G[...] E[...]

În 20 un raport adresat excelenței sale contelui Eszterházi prin curier. Ștafetă la ora 8 seara. Conte Bánffy.

La 21: propunere prin care se comunică Guvernului scrisoarea contelui Eszterházi și raportul adresat lui în ziua de 20.

În 23 vine Dantzkai în calitate de curier cu un bilet al prealaltei Curți adresat excelenței sale.

În 24, prin ștafetă, un raport adresat contelui Alex. Beck [...], contelui Kálnoki.

În ziua de 26 seara la ora 6 este expediat domnul de Dantzkai.

În 27, dimineața, la ora 2, vine domnul de Vass, în calitate de curier, cu al doilea bilet al prealaltei Curți.

În 30 înainte de masă, la ora 10 și un sfert, se trimite o ștafetă baronului Bornemissza la Deva, cu o scrisoare către contele Jankovich¹³.

La 1 decembrie ora opt și jumătate dimineața este trimis înapoi la Viena nobilul de Vass.

În ziua de 5, după masă la ora 5, sînt trimise prin ștafetă două preasupuse rapoarte împreună cu trei anexe adresate excelenței sale cancelarului curții.

În 13 vine o ștafetă de la Viena trimisă de excelența sa contele Eszterházi.

În 14, înainte de masă, se trimite o ștafetă la Deva la baronul Bornemissza, cu o scrisoare către contele Jankovich și o altă scrisoare adresată lui, cu însărcinarea de a suprima abuzurile nobilimii contra țăranilor și preoților; și în afară de aceea o scrisoare către consilierul gubernial von Brukenthal, cu două rapoarte care conțin copiile celor două adrese ale cancelarului curții, din 29 noiembrie și 6 decembrie.

¹ Samuel Brukenthal, guvernator al Transilvaniei între 1774—1787.

² Generalul comandant al trupelor imperiale din Transilvania, baronul Preiss.

³ În sens de: *pe calea cea mai scurtă*.

⁴ Comite suprem de Hunedoara.

⁵ Comite suprem de Alba Inferioară.

⁶ Secretar al Guvernului Transilvaniei.

⁷ Ioan Zejk, vicecomite de Hunedoara.

⁸ Andreas von Rosenfeld, comite suprem de Sibiu.

⁹ Conte Carol Teleki.

¹⁰ Michael von Brukenthal, numit în 7 noiembrie 1784 comisar gubernial pentru liniștirea răscoalei.

¹¹ Armistițiul încheiat cu țăranii răsculați la Inuri și Picliș, în apropiere de Alba Iulia.

¹² Episcopul ortodox al Transilvaniei, Ghedeon Nichitici.

¹³ Conte Anton Jankovich, numit de împăratul Iosif al II-lea în 19 noiembrie 1784 comisar imperial pentru cercetarea cauzelor răscoalei.

V

GYULAI FERENC

Autorul memoriilor de față, Gyulai Ferenc, s-a născut la 27 noiembrie 1714 într-o familie de militari. Alegînd aceeași carieră, participă la războiul de succesiune la tronul Austriei, în 1752 primește rangul de general, iar în anul următor se retrage din armată, dedicîndu-se problemelor economice ale proprietăților și minelor sale din Transilvania. În 1759 devine patronul regimentului Gyulai moștenit de la tatăl său. Moare la Sibiu în 20 noiembrie 1787.

Memoriile cuprind întreaga perioadă a vieții sale (1714—1787), constituind un izvor pentru istoria socială și militară a secolului al XVIII-lea în Transilvania. Datele sale întregesc cele oferite de un alt izvor contemporan, *Memoriile* lui Rettegi György, îndeosebi în privința problemelor de organizare militară. Oferă, de asemenea, amănunte interesante privind vizitele lui Iosif al II-lea în Transilvania în anii 1773 și 1783. Dominate de o concepție nobiliară, ostilă reformelor și înnoirilor, de un pronunțat catolicism, *Memoriile*, în partea scurtă referitoare la răscoala lui Horea, folosesc un ton amar, explicat și prin prejudiciile suferite de proprietățile și minele zărîndene ale autorului în timpul răscoalei din 1784.

Memoriile au fost publicate în „Hazánk”, VI, 1886, p. 403—413, 509—522, 590—603, 681—692, 740—752; X, 1888, p. 54—66, de Torma Károly. Partea referitoare la răscoala lui Horea se găsește în „Hazánk”, X, 1888, p. 56—57.

EMLEKIRATAI (1716—1787)

Most 1784-ik esztendőben mindjárt novembernek éppen az elein csak hirtelen tűz módjára elkezdődik egy véletlen paraszt és oláh conspiráció, rebellio legalól az országban, az az Zaránd vármegyében (a mint ezt böven megláthatni mindenféle írásokban és az én, méltóságos belli-praeses gróf Hadik¹ úr ö excellentiájának irt levelemnek conceptusából vagyis párjából) [...]. Ott elvégezvén gonosz operatiójokat, feljebb jöttek a Maros mellett Borberek, Al Vinc és Fejérvár felé, és actu continuálják gonosz cselekedeteket, és így erről most többet továbbig nem írhatok.

Addig mig arról többet írhatnék, ide felteszem, mert megérdemli úgy mondhatom, hogy a régibb császárok és boldog emlékezetű Mária Theresia asszonyunk idejében ugyan nagy csendességben valának lélek-

ben-testben, de mióta Josephus 2-dus urunk uralkodni kezdte, úgy van minden, hogy a mint szokták mondani: „nem tudja az ember mi fekete, mi fejr”; mindenek megbolygattatva vannak, papság, klastromok, templomok dolgai megszorított az isteniszolgálat, a tudományok előmenetele, uraság, nemesség stb. és egyedül a parasztság mánuténeáltatik, patrocínáltatik, protegáltatik, és nekie láb és quasi hatalom adatik. Mi lesz mindezekből — Isten tudja, bizonyosan jót nem ítélhetni és remélhetni. *Domine libera nos a malo. Alias fiat voluntas Dei*².

En az édes atyám halála után későn kapám az engemet illető rész jóságot, azaz Lunkát, Lunkójt, Tresztiát és még annakutána egy néhány esztendővel a gróf Gyulai Lajos öcsémuram halála után Dédácsot, Lunkát, Trisziát *ex fundamento*³ minden hozzá tartozandó csürekkel, istállókkal, kertekkel mind magunk kedves feleségemmel építettünk, úgy meg is töltöttük volt őket minden necessáriumokkal, úgy hogy akárkit is akármelyik helyen látni, acceptálni nem szégyellettük, még úgy, hogy egy helyről más helyre nem kellett semmit is vinni; a mely is esett in circa 25 esztendők alatt.

De micsodás az Istennek dolga! *Homo proponit, Deus disponit*⁴. Soha ember ne gondolja, hogy érje az úristennek felérhetetlen rendelkezéseit és tetszéseit.

Ime még életünkben minden munkáim, fáradozásaink úgy mondva szemünk előtt oda levének [...]

De e mint volna, a mint volna, és semmi volna; de ezután csakhamar elvéve az úristen egyetlen egy jó reménységű kedves fiunkat gróf Gyulai Antalt die 1-ma Martii 1785-ben egy és 12 óra között virradólag himlő által. Ilyen az úristennek felérhetetlen rendelkezései és tetszései! Elveszi az úristen szemünk előtt minden fáradságunk által tett munkáinkat, szorgalmatosságainkat, épületeinket, vagyonainkat [...]

Ez is olyan ujságos esztendő, mint o feljebb valók valának, mert az urbarium bejőve; a foly a mint foly, — hogy lesz, mint lesz, és mikor lesz vége, Isten tudja. Az ország még ugyan nem lett meg, de in fieri vagyon, 4 circulusokra osztatik és a szerint meg-meg annyi regius-commissárius léssen. Az új gubernium, új királyi tábla újra formáltatik és a közelebbi ujesztendőben az új modi és új administráció elkezdődik. A mint hallatik a separatiónak is még folyni kellenék. A jobbágy a jobbágyi nevet elvesztette és *szabad ember lett belőle*; a megvan, de hogy jó jöjjön ki belőle és ő felsége e'érje ebben a célját, kételkedem benne.

Ime itt a *kolomp*! mert 14-ta Martii anno 1786, elolvastatók a guberniumban Szebenben a császárunk parancsolatja, hogy egész Erdélyben az uraság és nemesség jósága militáris insinerektől és tisztektől conscribáltassék legnagyobb accuratióval és *sub titulo insurrectionis*⁵ portió adattassék róla. Ihol már a jobbágy szabad emberré lett, az uraság és nemesség portió alá vettetik! Hol a nemesi szabadság, prerogativa? Abba esék a magyar⁶, amiben soha sem volt. Semmi nemzetségünk, a mióta a nemesi szabadság alatt volt, portiót, contributiót nem adott. Már nyakig esünk bele gyermekeinkkel együtt. Ennek s egyebeknek csak az úristen a megorvoslója!

Az *intestinum bellum*⁷ is meg van a papokra és religiókra nézve. Úristen mi lesz még?!

Acum, în anul 1784, chiar imediat la începutul lui noiembrie, izbucnește ca un foc violent o conspirație țărănească și românească neașteptată, o rebeliune în părțile de jos ale țării, anume în comitatul Zărandului (ceea ce poate fi văzut mai pe larg în diferite scrieri și în conceptul sau copia scrisorii mele către excelența sa domnul conte Hadik¹ comandant militar [...]). Sfârșind acolo operațiunea lor înrăită, au venit mai sus, lângă Mureș, la Vurpăr, Vinț și spre Alba Iulia și acolo și-au continuat faptele păgâne, și astfel despre aceasta nu pot scrie acum mai multe și mai departe.

Pînă cînd voi putea scrie mai mult despre aceasta, amintesc aici, deoarece merită — pot spune — că pe vremea împăraților mai vechi și a doamnei noastre Maria Tereza, de fericită amintire de altfel, am fost în mare liniște sufletească și trupească; dar de cînd a început să domnească domnul Iosif al II-lea, așa este totul după cum obișnuiește să se spună: „nu știe omul ce e negru și ce e alb“; totul este tulburat, preoțimea, mănăstirile, treburile bisericești, în special slujba bisericească, progresele științelor, domnia, nobilimea ș.a.m.d., și numai țărănimea este susținută, patronată, protejată și ei i se dă îndemnare și cvasiputere. Ce va fi din toate acestea, știe Dumnezeu, de bunăseamă bine nu poate fi și nu se poate spera. *Domine libera nos a malo. Alias fiat voluntas Dei*².

Eu, după moartea tatălui meu, am primit tirziu partea din avere ce mi se cuvenea. Cu alte cuvinte, Lunca, Luncoi, Trestia și după aceea, la cîțiva ani, după moartea fratelui meu mai mic, domnul conte Gyulai Lajos, am primit partea din Biscaria, Lunca, Trestia, *ex fundamento*³, cu toate șurile aparținătoare lor, grajdurile, grădinile, pe care împreună cu soția mea dragă le-am construit, le-am înzestrat cu toate cele necesare, astfel că pe oricine, în oricare parte, a vedea și a primi nu ne era rușine, și încă așa că dintr-un loc în celălalt nu trebuia nimic să transporti; ceea ce s-a întîmplat timp de circa 25 de ani.

Dar ce curios e lucrul lui Dumnezeu! *Homo proponit, Deus disponit*⁴. Niciodată omul nu se gîndește cum îl vor atinge poruncile și dorințele de nepătruns ale lui Dumnezeu.

Iată, încă în timpul vieții noastre, toate munciile, ostenelile noastre au fost distruse, cum s-ar spune, în fața ochilor noștri [...].

Dar o fi cum o fi, și n-ar fi nimica, dar peste puțin timp, în grabă, Dumnezeu ne-a luat unicul fiu de bune și dragi speranțe, pe contele Gyulai Antal, în noaptea de 1 martie 1785, între orele 11 și 12, prin pojar. Așa sînt poruncile de neînțeles și dorințele lui Dumnezeu! El ia dinaintea ochilor noștri toate lucrările noastre, trecute prin atîta trudă, sîngințele noastre, construcțiile, averile [...].

Și acesta este un an cu noutăți, așa cum au fost cele de mai sus, deoarece a fost introdus urbariul; a fost ceea ce a fost, cum va fi și care va fi sfîrșitul, Dumnezeu știe. Țara, e drept, încă n-a fost organizată, va fi împărțită în patru circumscripții și conform acesteia vor fi tot atîția comisari regești. Noul Guberniu, noua Tablă regească va fi alcătuită din nou, și în viitorul an nou va începe noul mod și noua administrație. După cum se aude, ar trebui să se desfășoare și separarea moșilor. Iobagul și-a pierdut numele de iobag și a devenit om liber; aceasta s-a făcut, dar că din aceasta va ieși ceva bun și majestatea sa își va atinge prin aceasta scopul, mă îndoiesc.

Iată aici este *talanga*! deoarece în 14 martie anul 1786 a fost citită în Guberniu la Sibiu porunca împăratului ca în întreaga Transilvanie să se conscrie bunurile domnilor și nobilimii, cu cea mai mare exactitate, de către ingineri, militari și ofițeri, și să dea după ele *sub titulo insurrectionis*⁵ dările, porțiile. Iată, iobagul a și devenit om liber, domnul și nobilul sînt supuși la dare! Unde e libertatea nemeșească, prerogativă? În aceea a căzut maghiarul⁶ în ceea ce niciodată n-a fost. Nici un neam, de cînd este sub libertate nemeșească, n-a dat porție, contribuție. De acum cădem înăuntru pînă în git, împreună cu copiii noștri. Acestora și altora numai Dumnezeu le este remediatorul!

Este și *intestinum bellum*⁷ pentru preoți și religie. Doamne-Dumnezeule, ce va mai fi?!

¹ Andrei Hadik, general comandant și guvernator al Transilvaniei între 1764—1767. În perioada răscoalei președinte al Consiliului aulic de război.

² *Doamne eliberează-ne de rău. În rest facă-se voia Domnului.*

³ *În întregime.*

⁴ *Omul propune, Dumnezeu dispune.*

⁵ *În contul insurecției.*

⁶ Autorul înțelege prin maghiar nobil.

⁷ *Război civil.*

VI

ANONIM

Autorul este probabil un militar, dovedindu-se bine informat asupra efectivelor și mișcărilor de trupe.

Din titlu reiese că manuscrisul a fost redactat în 8 decembrie 1784, totuși sînt relatate evenimente din timpul răscoalei pînă la data de 1 ianuarie 1785 inclusiv, ceea ce înseamnă că autorul sau altcineva a completat „redactarea“ cu descrierea evenimentelor după această dată. Relatarea începe cu înfățișarea cauzelor răscoalei, conscripția militară, primele ciocniri ale răsculaților, mișcarea trupelor.

Începînd cu 1 decembrie 1784 evenimentele se relatează pe zile.

Ms in Arhiva documentară a Bisericii Negre, Brașov, Tq 172/4, inedit.

EXTRACT DES ANFANGS DER UNRUHEN SZALATNA DEN 8-TEN DECEMBRIS 1784

Mann conserirte ohne Unterschied zum Militar Stand alle Bauern, die sich hierum Meldeten¹, die Herrschaften beschwerten sich hierüber beym Gubernio, dann die conscribirten Bauern wolten nichts mehr Arbeiten, das Gubernium Beschwerte sich beym General Comando, und dieses beordnete den Hauptmann Richard mit einer division aller Orten in Hunyader und Zarrander comitat zu Publiciren: die geschehene Conscription seye falsch, und die Bauern Hätten, wie vorhin zu arbeiten. Die bauern Antworteten hierauf, die Conscription müsse rüchtig seyn, sonst würde man diejenige, die sie bewerkstelliget haben, bestrafen, welches doch nicht geschen seye, noch dermahlen einigen Ansehen darzu habe. Inzwischen predigte die division immer Nichtigkeit der Conscription, und Schuldigkeit zur arbeit. So lange die Division im Dorfe ware, glaubten, oder schienen die Bauern alles zu Glauben, und arbeiteten, ware sie weg, so that jeder, was er wolte. Mitlerweil nahmen einige (ich weiss nicht recht in der Eyl, wie ich sie nennen solle) Köpfe der allzu grossen bürde müd, Anlas, die Unruhige Gemüther zu versammeln, und zu einer Empörung anzureitzen. Den letzten October ware die erste zusammenkunft, der Unruhigen Köpfen in der Kirche zu Mestacca Zarrander Comitats. Der alte Horra zu Arrada in Aranyser District gebührtig ware daselbst Praeses², hier wurde aus gemacht, man wolle graden wegs nach Carlsburg, um allda gewöhr oder Freyheit zu begehren, weilen aber noch niemand mit Lebens Mittel auf einige Tage Versehen gewesen, so wurde eine abermahlige allgemeine

Versammlung auf den 7-ten Novembris in Kuregij letz beredeten Comitats vest gesetzt, diese 2. Versammlung wurde verathen. 2 Szolgabiros nahmen von der Ribiczzer Cassa Wacht den dort all befündlichen Cade-ten Misch mit 4. gemeinen und ritten nachten Kurguj vor dass Haus, so sich die Capi der Rebeller versammelt hatten letztere fuhren heraus, die Soldaten wollten auf sie feuren, die Gewöhre giengen ihnen nicht los, und nun bemachtigten sich die Rebeller der Szolgabiros Schluchten sie nebst einem ihrer Begleiter todt, und prigelten die 5 Soldaten derb ab, hierauf ernannte Hora seine Capitains, deren Nahmen sind Gloska von Kerpenijes, Krisan Dsurs, Bolslica Simeon, die schwuren ihm auf ein vorgelegtes Kreutz alle Hungarn³ auszurotten, und sich der Leibeigenschaft zu entledigen. Nun gieng der Marche (1) der Rebe- len in 3. oder 4 Colonen wie ein reisender Strohm, eine nach Doppan Falva, die anderen nach Solimos, die 3-ten über Nagyág, Binczenz und neben Maros, die 4-te über Mogos [...]. Die Anfangs Kleine Colonen vermehr-ten sich jede gar bald auf die anzahl 3. bis 4 000 Köpf durch dass zu ruffen, der Anführer, in denen durch pasirenden Dörfern: Dass alles auf stehen solle, um die Ungarn³ und die Edelleute auszurotten, dann dieses wäre der Befehl Seiner Mayestät des Kaisers. Wer nicht kommen wollte, dem ward gedrohet, das Haus abzubrennen. Weiber, Mägden Kindern, alles lief [...]. Braad, Ribicze, Mihelen, Kriskor, Nagyag, Apprud Banya, und, Köröspanga, liefern bey Viele, der Schärfesten wuth, auch das Hatzeger Tahl ist hie von nicht ausgenohmen [...]. An der Maros wurde dieser Höllen Strohm am ersten gehemmet. Der Lieu-tenant Simen von Graenitz Houssaren schückte bey Vinczens einige 50. und die Devaer Edelleute nebst Gränzmilitari bey Deva um getehr 150 in die Ewigkeit 22 Verlohren ihre Köpf alldort durch des Henkers Schwerdt. Ein Standart Führer George Andres nebst 4 Houssaren von Toscana grif die Rebellen bey Igen ab, erlegte deren einige, und trieb den Rest durch Beyhülff des herzugeeilten Herrn obrist Lieutenant Schulz in der Flucht. In Halmagy wurden durch die Csepische Com-panie ebenfalls einige erlegt. Dieses alles gleich Anfangs. Herr Obrist Lieutenant Schulz in Beyseyen des oberlieutenant Probst tractirte den 12-ten Novembris mit denen Rebellen⁴, wehrend dass er sich mit ihnen besprach, näherte sich ein Edelmann. Gloska machte gleich langen Hals, und grosse Augen, Herr obrist Lieutenant: winkte dem Edelmann er sol'e sich entfernen der unglückliche thuts, und wird auf 100 Schritt Entfernung gleichsam unter seinen Augen erschlagen. Bis 20-ten No-vembris ware anscheinende Ruhe man konnte glauben, die Hölle habe ihre Rachen auf einmahl zu weit geöffnet, und sie bedörfe Athems. Aus allem gestohlenem Eisen wurden in der denen Rebellen Vergönnten Frist Lanzen geschmiedet, und nunmehr erschienen sie bey ihren Dör-fern [...]. 1. Houssaren Wachtmeister 9. gemeine Houssaren 1 Infan-terie Offizier und 12 gemeine haben bereit ihr Leben in dieser Gegend gelassen, der Blössirten sind vielleicht 40 Köpf. Herr Obrist Schulz hatte allein bey einer Recontre bey Remete 16 blessirte. Dermahlen stehen die angreifende Truppen folgender massen:

Herr Obrist Lieutenant Schulz, und Major Odorian mit 3 Compa-nien von Gyulai 227 Szekler unter Capitaine Fellner, 110 Houssarren unter oberlieutenant Grobst dann 1 Escadron Toscana Houssaren bey Ponor und Remete, 2, 3 pfündige Stücke sind mit selber.

Herr Obrist Lieutenant Ott mit 1 grenadier Companie, 80 Szekler,

und 70 Infanteristen, 56 Houssaren samt einer Haubitze und 1—3 pfündige Canon bey Mogos.

Herr Obrist Lieutenant Krey mit 3 oder 400 Szekler dann 1 Houssaren Commando in Kristior, ich weiss nicht ob er artillerie bey sich hat, morgen rücket er gegen Topanfalfa, und ihme folget nach Kristior.

Herr Major Stojanich mit 300 Walachen Infanterie und 1 Houssaren Commando Hauptmann Richard hat hier und in Apprud Banya 1 Division von Orosz, 1. Companie von Gyulai, 75 Walachen Infanterie, und 50 toscanische Houssaren.

Die Rebellen stehen zusammengerotteter bey Lupsa und Offenbanya, die Gesammten Gegend ist voller ungeheuer Berge.

Nun folget, was im Monath Decembri zwischen die Rebellen und Militari vorgefallen ist, und Verlässlich erhoben werden konnte

1. Decembris Vernimmt mann Herr oberlieutenant Mesterhazi, so zur Verstärkung des Offenbanyer Commandos mit 1 Corporal 1. Tambors und 10 Gemeine abgeschücket worden seye in Walla Vinz von den Rebellen angegriffen er selbst nebst 7 Mann todgeschossen, 5 hingegen, worunter der Corporal sehr stark blessirt worden, die letzten befienden sich in Offenbanya in den Händen des Cameral Chirurgi, die weegreiser sagen dass Oberlieutenant Mescherchazi von einem Rebellen bey Vale Giase gewarnet worden wäre, weiter vorzurücken. Mescherchazi ungeduldig über die öftere Ermahnungen des Rebellen habe auf selben feuren lassen und ihn in Schenckel verwundet, der Schuss, und der Hall, der Trommel, habe so dann Häufig Rebellen herbeygezogen, welche ihn so angegriffen hätten. Zur Zeit weis man nichts Verlässlicheres.

Eodem. Greift Herr Obrist Lieutenant Schulz mit einer Division von Gyulai und 50 Szekler Houssaren die Rebellen bey Remette an, erlegte deren 16 Köpf, aber nach seiner seits wurden 16 Mann blesirt und 1 Mann todgeschossen, dieser Obristlieutenant muss sich den Folgentag aus Mangel Proviant und Munition zurückzöhen.

Eodem. Kommt die aus 9 Houssaren Bestandene Patrouille von Mogos, zurück und melden, der dortige Verhau seye unbesetzt.

Eodem. Rücket eine Compagnie Szekler 227 Köpf stark unter Haubten Fellner, 1 Compagnie von Gyulai 69 Köpf starck, unter Obristlieutenant Domokos, 41 Szekler Houssaren unter Obristlieutenant Probst, dann 2.3 pfünder Canons in Zalatzna ein.

Den 4ten Vernimmt eine Zusammenrottung der Rebellen in der gegend von Abrudbanya, Oberlieutenant Domokos mit der Gyulaischen Compagnie: wird in erwehntes Städel zur Verstärkung abgeschücket.

Eodem kömmt die Patrouille von Trimpeli zurück und meldet bey Duppa Piatra seye es Verhauen, durch 2 Verhacke wären sie geritten, den 3-ten aber hätten sie nicht passiren können, Bucest wäre mit einem hohen Verhack umgeben.

Eodem kommt die Patrouille von Mogos zurück, sie sagen es seyn drey Ferhau, der erste gering der 2-te Stärker, der 3-te sehr starck aber unbewacht.

Eodem trifft Herr Major Odorian hier ein.

Den 5-ten marchirt Herr Major Odorian mit 227 Köpf Szekler infanterie und 41 Köpf Szekler Cavalerie, dann 2.3 pfünder Canons, nach Diod um von da aus gemeinschaftlich mit Herrn obrist Lieutenant von

Schulz welcher 3 Compagnien von Gyulai, und circa 10 Szekler Husaren bey sich hatte Ponor und Remette anzugreifen.

Eodem. Erhalt man 12 000 scharfe Patronen von Carlsburch.

Eodem. Meldet der Bauer Luka, alles seye in Mogos allarmirt, und bey ansicht des Militaris werde es also gleich dem Hora durch zeichen von gebürg ins Albak berichtet.

Eodem. Wommt der k.k. Benante Brunetter von Offenbanya und bestättiget die Aussage des Luka.

Eodem. Vernehmt mann von ober Zalather Dominums Stuhls-Richter in Topanfalva seyen durch Hora 5 gutt gesunder Bauern-Häuser Verbrannt worden.

Eodem. Verlangt Hora in einem Schreiben die Auslieferung 2 Hiher geflichteten Richters und Loslassung der gefangenen Rebellen.

Den 6-ten trifft Herr General Pfefferkorn und Gubernial Rath von Birthenthal(!) in Carlsburch ein.

Den 6-ten Schreibe Herr obrist Lieutenant Krey er seye. Den 6-ten in Kristior eingetroffen, habe unterwegs bey Pora 2. Tode Szekler Houssaren in Streichern gefunden, und gedencke den 7-ten über Micheler gegen Abrud Banya, wo er die Versammlung der Rebeller Vernommen, Vorzurücken. Major Stojanich würde Kristior sogleich bezihen, und dann im nach Marchiren.

Den 7-ten. Treffen 2, 2 pfünder Canons, und 1 Haubitze unter Oroz Convony zu Zalatna ein.

Eodem. Kommt das Commando von der GoldEinlösung zurück von Abrudbanya, und bringt einem Orosischen beurlaubten von 1 Major, so sich als Spion des Hora gebrauchen liesen gefänglich mit.

Eodem. Uebersendet der in Negri Lasza auch Piquet stehende Corporali Szölese einen Bauern so denen Rebellen Pulwer gegen Frucht zugebracht.

Eodem ruket obristlieutenant Ott mit 2. grenadier Compagnien 41 Szekler Infanteristen 73 Walachen Infanterie und 59 Toscana Houssaren zu Zallatna ein.

Den 8-ten, Will der Oberlieutenant Rausch mit 11 Toscanische Houssaren in Balsa füttern, wird von denen Bauren umrungen, und kann nur mit Mühe und Versicherung ohne Schaden von dannen weg marchiren, da über gleich darauf mehreren Truppen nachmarschiren, entflohen das ganze Dorf aufs Gebürch.

Den 9-ten. Marchirt obristlieutenant Ott samt Hauptmann Richard mit 2 grenadier Compagnien 71 Szekler 73 Wallachen Infanterie 25 Toscana Houssaren, und der Rittmeister Zittasi, und 1—3 pfündiges Canons dann 1 Haubitze nach Mogos, und vereinigen sich mit Herrn obristlieutenant Schulz.

Eodem. Schreibt Kray von Bucest, er habe 2 000 mit langken oder Gewöhr bewaffnete Rebellen bey Mihelyen, wo sich ihm in einer unordentlicher Linie niedersetzen (2) wolten, mit 50 Szekler Infanterie und 50 Houssaren von Toscana und Szeklern angegriffen ihr Anführer Uibar Urts nebst 85 seyn Todt geblieben, 15 gefangen und gegen 300 blesirt worden. Sie hatten sich ziemlich gewehrt die Szekler Infanterie aber, da sich mit laden nicht Zeit nahmen, auch mit Gewöhr Kölben zugeschlagen, ein Haus woraus einige Rebellen nicht kommen wolten, in Brandt gestekt. Einige herumliegende Dörfer schückten gleich nach der Affaire, um Gnad und versprochen Hora selbst zu liefern bey dieser Gelegenheit kam das ermordeten Edelmans Csiszas Frau in Wal-

lachischer Kleidung zum Wagen des Wallachen Bischof⁵, gabe sich zu erkennen und wurde von selben dem Major Stojanich übergeben. In Bucest wurde der Wirth des Wallachen des Bischofs visitirt, derselbe hatte selberne Löffel [...] samt einer Pistohl am Leib verborgen, womit er vermuthlich in der Nacht den Bischof bedienen wollte.

11 Decembris wird Obristlieutenant Ott befohlen, dem Obristlieutenant Kray entgegen zu marchieren und Major de Obcivigo mit 1 Division von Gyulai und 25 Toscanische Houssaren Mogos besetzen sollte.

Eodem. Kommt die Nachricht obristlieutenant Schulz seye den 10-ten in Lupsa eingerücktet, habe wehrend dem Marche die Rebellen einigemahl angegriffen und zerstreuet?

Eodem kommt der Popa nebst 7 Bauern von Dopa Piatra, geloben Treu 4 von (3) werden um die Waffen und verstohlene Sachen aus dem Dorf anherzubringen geschickt, und 3 als Geiseln behalten.

Eodem. Wird alhier durch Gubernial Rath Brukenthal allgemeine Amnestie publicirt.

Eodem schreibt Major Stojanich von Kristior den 11. Decembris er seye den 27 Octobris⁶ von Deva aufgebrochen, in der Nacht um 1 Uhr nach Braad gekommen, und daselbst den gefangen Corporal Szerezenis, 12 gemeine von Oroz, 1 Szekler Houssaren Corporal und 2 Toscanische Houssaren die alle den folgenden Tag justificirt werden sollten, dann einige Adliche Familien, befreuet; 12 Rebellen seyn erschossen worden, die gefangenen waren von Zalatzna detrahiret und versichern, es wären circa 70 Rebellēn todtgeblieben: eodem die seye er nach Halmagy marchirt um selbes zu befreuen, während der Marche seye alles was sich ihm widersetzt über die Klinge gesprungen (4). Den 30. Octobris⁶ seye er von 700 Rebellen angefochten worden, er wäre bis auf 100 Schritt mit den Houssaren gegen sie angesprengt habe, sich (5) mit Unterredung mit ihnen eingelassen, die so viel gefruchtet dass 49 Dörfer auf der Stelle vom Capitaine Crisan Dsurdz abgefallen, und in ihre Häuser zurückgekehrt. Der überrest von den übrigen 11 Dörfern haben um Gnade nach 24 Stunden gebetten, bey Ankunft des Obrist Lieutenants Kray habe sich ausser Bucest alles ergeben [...]. Zarander Comitatz seye nunmehr ziemlich ruhig in Bucest stehet Obrist Lieutenant Pap: mit 100 Köpf, zu Braad 40.

Eodem. Werden von Mogos ein Zigeiner, so lanzen geschmiedet, ein offenbanyer Bauer, so Vergiebt, von den Brunetter geschickt zu seyn, und zu sehen ob Militari komme, gefänglich anhero gebracht.

Den 12-ten Decembris Gehet Hauptmann Richard und gubernial (6) Rath Brukenthal unter Convoje nach Abrudbanija um daselbst die Amnestie zu publiciren.

Eodem ruket obristlieutenant Ott nach Butsum vor.

Eodem. Besprechen sich alle 3 Herrn Obrist Lieutenants in Abrudbanya.

Den 13-ten kommt Richard und Brukenthal von Abrudbanija zurück und begegnen Circa 4 Rebeller, die sich auf den Berg ohne weit der Buschwerke zeigten.

Eodem. Erzehlt Krey, die befreyte Frauen wolten ihres Anzuchs wegen nicht nach Deva gehen, obersgespahn Bornemissa aber hätte sie darum Gebetten, und Versichert, der Comitatz würde für ihre Kleidungen Unterhalt sorgen.

Eodem. Schreibt Obristlieutenant Schultz von Toppan-Falva den 13 Decembris den 11-ten Abends um 6 Uhr seye er in Toppanfalva eingerückt, habe in Verschiedenen Haufen, gegen 20 000 Rebellen auf der Anhöhe unterwegs antroffen, und auf selbe Canoniren lassen, sie hätten sich alle gegen die Strasse von Nagy Aranyos gezogen, ohnweit des Capitaine Kloska Haus habe er 4 Rebellen bewafnete gefangen, das Haus seye leer gefunden worden, in dem Haus eines jetzt erwehten gefangenen aber wären in einem Kopfer diplomata von Toppanfalva; Bazareth, Abrudfalva, Kerpenijes, Bukin in Vidra gefunden worden.

14-ten. Wird Obrist Lieutenant Ott befehligt, gegen die Dörfer Ofenbanya, Csora, Munts, Brezest, und Szaros Vorzurücken, um sie wenn sie die Waffen nicht niederlegen ernstlich anzugreifen, Major Dolcivigo wird mit einer Division Mogos, und mit einer Compagnie Remete zur Unterhaltung der Communication mit Szalatna besetzen, ist an Ott angewiesen.

Eodem. Wird Stojanich befehligt, mit Krey und Schulz die Rebellen aufzusuchen, niehmals aus den Augen zulassen, und wo man sie antrifft, wenn sie die Waffen nicht niederlegen, angreifen.

15-ten. Kommt nachstehendes Bilett von Obristlieutenant Krey. Obrist Lieutenant Schulz ist heut fruh von hier nach Toppanfalva, und hat dass Fass, Wein unter Bedeckung 2 Houssaren nach sich führen, er wurde passirt, der Wein aber nebst Wagen und Ochsen von Rebellen angenommen, und sollen 1 bauern erschlagen haben, die übrigen haben mir die Nachricht gebracht, als ich dieses erfahren, schückte gleich 2 Offiziers mit 80 Köpf aber zu stütz, welche heute in Toppanfalva übernachteten, ja ist um Mitternacht biettet er mich ihn ohngesamt nebst Ott mit allen Kräften zu Toppanfalva zu unterstützen, weil er fast aller Orthen umgeben und gestern Nachmittag in einer Attaque ihnen 7 Mann getödtet, welches aus Canons geschehen seyn muss, ich gehe mit anbruch des Tags selbst mit Ott dahin, und lass eine Bedeckung von 300 Mann hier zurück unter Haupten Cenzelini, sollten sie weiter Verfolget werden müssen so verstärke ihn nur mit Ott und kehre selbst zurück anhero weil an hiesigen Posten Viel gelegen ist.

15 Decembris. Schreibte Major Olceueugo da er Vernohmen, dass Obrist Lieutenant Schulz in Toppanfalva Von den Rebellen umrungen seye, eile diesen Augenblicke demselben zu Helf.

Eodem. Ergeheth der Brigade Befehl an Obrist Lieutenant Ott dass nach dem Obrist Schulz Hülfe benöthige, so wäre er [Ott] seinem Gutbefinden überlassen, und nur *dazumahl seye die Offenbanyer* Herrschaft zu besetzen, wenn es die Umstände erlauben übrigens seye denen Rebellen keine Frist zu gestatten, sondern wenn sie sich auf die Publication der amnestie nicht gleich bequämen, die Waffen niederzulegen und aus einander zu gehen, ohne weiters anzugreifen.

Eodem. Ergeheth der Allgemeine Befehl die Von denen Rebellen erbeutete Effecten unter Verantwortung wann nicht ihren Eigenthumern zu zustellen, und dem Provienciali zu übergaben.

16-ten. Werden Haubitzen, Granaten, Kugeln etc. nach Abrud-banija unter Bedeckung geschückt.

Eodem. Wird Brod, Haaber und Heu dahin abgeführt.

Eodem. Kommt der gestern Fruh mit dem Brigade Befehl an Herrn Major Dolcivigo nach Mogos abgeschückte Gornik (sein Cameral Bothe) er meldet dass ihn 3 Rebellen, worunter einer ein mit Verschiedener Kleidung bepaktet schönes pferd geritten, angehalten, ihm

den Befehl abgenommen in kleinste Stuken zerissen auch wohl Todt geschlagen hätten wenn nicht die zwey andere dagegen gewesen wären.

Eodem. Schreibt Obrist Lieutenant Schultz aus Toppanfalva, die Rebellen haben sich ein theil gegen Albak, der andere gegen Lupsa gezogen, Krey und Ott hätten sich gestern mit ihm Conjugirt, heute aber theilen sie sich neuerdiengs, Ott besetzte Offenbanya, Lupsa und Pistra, Krey Verbleiben in Topanfalva, und erhält in Kerpenyes und Abrudbanya die Communication wegen Commandi. Er selbst gehe in Albak nach Arada, um den hora den Nicolae Tag Celebriren zu helfen, seyne Cavallarie seye seyd 8 Tag ohne Haaber.

Eodem schreibt Krey, er bleibe mit 200 in Toppanfalva.

Eodem. Wird Schulz befohlen, er sollte mit Ott und Kreij gemeinschaft agiren, den Plan wie er dieses beschlossen habe, einsenden und seinem Rangangen [?] zeigen.

17-ten. Wird sammentlich Trupps Commendanten befohlen, die Beurlaubte von Gyulai, Oroz und Toscana aus dem Hunyad Szarand und Albenser Commitat einzuberufen, und sie zum Staab zu schükken: **sie sollen den Stand ihren Truppen einsenden damit mann wegen der Dislocation den Bedacht nehmen könne.**

Eodem. Kommen Richter und geschworne aus Vale Dopplitza, sie beschweren sich über Von einigen Soldaten bey Fourage (7) eintreibung Verübte Excessen, (8) und bitten, dass da sie an diesen Tumult nicht den Mindesten Antheil haben verschont wurden.

18-ten. Kommt ein Schreiben Major D. Olcenengo ohne Datum und Orthe: er sagt, von seiner ermüdeten Infanterie habe er in Lupşa die beste Fussgänger ausgesucht, darein 1/2 Compagnie formirt, mit dieser und 1 Offizier sammt 25. Houssaren gedachte er Pistra zu erreichen allein gleich hinter Lupşa über den Berg seye seine Vorausmarchirende Patrouile von denen Rebellen angefallen worden, da er aber denen Rebellen gleich 2 andere Patrouiller in Rücken schükte, und selbst mit der halber Compagnie, sich rechts aus dem Fusstiege herauszog und gegen sie anmarschirte, so habe **das Feuer der Rebellen aufgehört**; er habe Pistra nicht mehr erreichen können, und ware dahero bey 3 Husaren auf einem Hügel stehen geblieben, allda waren um 8 Uhr abends 23. tumult reitende Hussaren, Von einigen 30 Tumultuanten **stark geführt worden**, weil aber die Schildwacht Piquet gleich gefeuert und der Tambour allarme geschlagen, so ware er ausgeruckt, hätte nicht nur diese Tumultuanten, welche, wie er nachhin erfahren, in anmarche waren, zum Rückzug bewogen. Seither habe er nichts mehr gesehen, und der Ueberrest seiner Truppe wäre folgenden Tags ohne Anstoss zu ihm kommen.

Eodem. Schreibt Ott, er seye in Offenbanya ohne alles widrige eingeruckt.

Eodem. Erzehlte der von Toppanfalva gekommene Schismatische Bischof⁵, bemelter Ort seye ruhig, die Einwohner bezeigen Reue, und hätten etwas waffen eingeliefert. Schulz seye in Albak und habe Vertraute Leuthe bey sich, welche gelegenheit zeigen sollen, den Hora zu fangen.

Eodem. Sendet Ober Lieutenant Pap über Abrudbanya 14 Mousqvetten, und saget dass ihme von Duppa Piatra 3 Dienstpferde eingeliefert worden, welche er nebst zwey andern beyhabenden, 5 Lanzen, 2 Carabiner, 8 Pistohlen, 5 Säbel und drey Jagdpflinten an Major Stojanich übergeschückt. Er patrouillire fleissig gegen Abrudbanya, die In-

wohner der herumliegenden Dörfer, bis auf jene, noch so zerstreuter Schwärmen, leisten in aller Parition.

Eodem. Wird eine Szekler Houssaren ordinanz zwischen Banya und Carlsburg angegriffen, hat aber das Glück zu erwischen, und nur durch einen Hieb den Haarzopf zu verlieren.

19. Kommen 2 gefangene Tumultuanten von Abrudbanya.

Decembris⁷. Schreibt Krey, Schulz wäre den 19-ten in Toppanfalva und Albak eingerückt, habe dorten nichts angetroffen, und nur den Arader Popen sammt 2 Verdächtigen gefangen mitgebracht. Schulz hatte 800 Köpfe bey sich.

Eodem. Kommen von Abrudbanya 4 gemeine, 11 Lanzen, 4 Hacken, 3 Pistohlen; ferner von der Mihelner officir (?) 25 Gewöhr, 56 Lanzen, 12 Pistohlen alhier an.

21 Decembris. Erzehlet Hauptmann Richard, der Toscanische Houssaren Lieutenant Tiller seye mit 30 Houssaren abgeschückt um seinem Anerbieteten gemässe den hora zu fangen.

Eodem. Bringen Richter und geschworene von Ponor 8 Carabiner, 12 Pistohlen, 166 Säbel, 4 ordinäre Säbel, 5 Mantel, 1 Mantel Sak.

Eodem. Trift Lieutenant Villander mit Mantel für die bey Schulz, Krey und Ott befindliche Gränzer von Carlsburg.

Eodem werden unter Bedeckung, 34 Tumultuanten (worunter Sieben Anführer nebst Hora Secretrair) dann die mit Obrist-Lieutenant Ott gewestete Haubitze und 3 pfündige Canons von Abrudbanya anher gebracht.

22. Erhalt Ott Befehl, die Grenadier Division von Gyulai so gleich nach Deva marchiren zu machen.

23. Werden Rebellen Waffen samt gefangenen nach Carlsburg geschückt.

Eodem. Trifft 1 Corporal und 20 köpf von Szekler Houssaren von Schulz hier ein.

Eodem werden denen Gränzen die Mantel zugeschückt.

Eodem. Schreibt Stojanich, General Major Baron Sturm mit dem Staab von Devins, Obristlieutenant graf Bellegarde mit 2 Division von Berlichingen ruckt den 24. zu Halmagy ein, mann erwartete nach Trantmannsdorff, Breytai und Caroli, dermahlen seye der Zerander Commitat folgender massen besetzt, in Bucses 40 Infanterie 25 Houssaren. Im Kristor 1 Offizier 17 Köpf Cavallerie, in Brad Hauptmann Vickoczits von Devins mit 60 Köpf Infanterie 15 Houssaren. In Ribice 50 Köpf Infanterie 15 Houssaren, in Körösbanija Major Stojanich mit 93 Köpf Infanterie 114 Houssaren. In Halmagy 50 Köpf Infanterie von Devins.

23. Decembris. Schreibt Gubernial Rath Brukenthal, aus dem Banat, Ungarn und Gallizien kämen Truppen nach Sübenbürgen.

24. Schreibt Hauptmann Dotalvi de Dato Deva 20 Decembris mann erwartete alda den General Koppenzoller mit 8 Compagnien Infanterie verschiedener Regimente und 2. Division Cavallerie.

Eodem. Kommen vom Offenbanyer Rebelln abgelieferter 24 Gewöhr 1 Pistohlen 30 Lanzen, 1 Säbel.

Eodem. Schreibt Oberlieutenant Ordeg, er habe den Oberlieutenant Mesterhazi 1. Stund von Offenbanya nebst einigen seiner Mannschaft im Wald unter einem Haufen Steiner gefunden habe (9) seyn Uniform noch angehabt woran alle Knöpfe abgetrennt, und dessen Stiefel ausgezogen gewesen. 2 Lanzen Stiche einer durchs Herz, der andere in die rechte Seite, und ein Hieb durch die Helfte seines Halses, waren an

seinem Leichnam zu sehen, man habe ihn nach Offenbanya transportirt, und alldort ordentlich zu Ende bestetigt.

Eodem. Schreibt der k.k. Probierer aus Csestes den 22-ten in der Nacht seyn einige Rebellen zum Schleisen Hause auf den Teich gekommen, hätte selbes auf zu schlagen probiret, umt das Eisen zu bekommen, da aber die dortige Wächter auf sie geruffen, und herbeygeloffen, hätten sie sich ins Gebüsch gezogen.

25. Werden von denen Mosoger Kloschkanern 5 Flinten, 2 Pistohlen Schäfte, und 6 Lanzen abgeliefert.

Eodem. Meldet der Mogoser Popa, der grösste Theil der irriggesinnten seye zu Hause, jedoch dürfte sich niemand von Orth unterfang derselben Waffen abzuverlangen, übrigens da die Tumultuanten wissen, dass man sie nur angreife, wann sie in Haufen sind, so giengen sie nunmehr zu 3, und 4 auch Nächtlicher weise (10) [...].

Eodem [...]. Bestätigen die Richter und Geschworne von Duppa Piatra die Aussage dieser Poppen.

26. Wird Ott befohlen die Grenadier nicht nach Deva zu instradieren, sondern mit selben sammt Houssaren anher [...] zu marschiren, dagegen habe er die Beyhabende Gränz Tropfen an Krey und Offenbanya durch Major Olcenengo besetzen zu lassen, vor dem abmarche aber sollte er die Richters beruffen und ihnen die Partition anempfehlen.

27. Schreiben von Stojanich de dato Körösbanya den 26-ten er wäre beym General Major Sturm in Halmagyi gewesen worbei Obristlieutenant Roth mit 500 Köpf und 2. Canons von Devins eingetrofen, und wären um die umliegende Dörfer bequartirt worden, noch andere Tropfen nebst geschütze seyn in Saco (hung. Gränze) verblieben.

Eodem. Deserteur von Abrudbánya eingefangener Tumultuant, so bey dem Mord des Lieutenant Mesterhazi mit Hand angelegt.

28. Werden unter Convoje des Oberlieutenant Ördög 15 gefangene Tumultuanten anher gebracht.

29. Wird der Offenbanyer k.k. Beamte, welcher eines Einverständnisses mit denen Rebellen sich verdächtig machte, verhört, und unschuldig los gesprochen.

Eodem werden 31 Arestanten, worunter der ohnlängst dem Herrn Obrist Lieutenant Ott, alles, möglich gute versprochene Mogoser Popa, dann einige so an der masacre Mesterhazischen Commando antheil hatten von Abrudbanya anhero gebracht.

Eodem kommen von Abrudbanya 2 Säbel, 1 Lanze von Holz, welche zum Muster vom hora hergegeben worden seyn soll, um die eiserne hernach zu verfertigen, 14 Flinten, 40 Pistohlen, 42 Lanzen.

30. Trift Obrist Lieutenant Ott mit seinem Commando von Offenbanya ein, und bringen 4 gefangene mit.

Eodem. Erzehlt Lieutenant er wäre mit 10 Houssaren nach den 26. nach Muska geschückt worden, um da einen Berichtigen Tumultuanten abzuholen. Er habe auch den Tumultuanten bekommen, und gebunden, als er sich aber einem Hauss benähert, worinnen viele gestohlene Effecten befindlich, ware, auf einmahl von allen Seiten Tolvaj gerufen worden. Auf dieses hätte er die Flucht nehmen, und den Gefangenen in Stich lassen müssen. Er seye hernach mit einer 1/2 Compagnie verstärkt, wieder nach Musca abgegangen, aber weder arrestanten noch Effecten in dem Haus, wohl aber jene 2 purschen, welche zu erst Tolvaj riefen, gefangen bekommen.

Eodem erhält Obrist Lieutenant Ott den Befehl mit denen Houssaren zu Zalatna zu verbleiben, dagegen aber die Gyulaische Grenedirs Division, nebst Gränzen nach Mühlenbach zu instradiren.

Eodem. Schreiben des Herrn General Baron Pfefferkorn. Ohngeachtet der gemachten gegenvorstellung glaube das General Comando die Ruhe hergestellt und wolle Ueberhaupt zu besetzung hiesiger Gegend nicht als Gyulai 3-tes Battalion, 1 Division von Oroz und 1 Escadron Toscanische Houssaren belassen, er mache aber gegen Vorstellungen.

Eodem. Brigade Befehl: dass General Commando wünsche die Aufhebung der Tumultuanten möchte mit dem Provinciali gemeinschaftlich für sich gehen. Um denen in die Wälder geflüchteten die Furcht zu benehmen, wäre denen Bauren die amnesti zu expliciren, was nochero in Waldungen angetroffen wird, solle als Räuber behandelt, aber mit starken Detachement aufgehoben werden.

31. Decembris gehet Lieutenant Bacsak mit 48 arestanten nach Carlsburg.

Eodem. Brigade Befehl. Eben seye der Commandirende nach Deva abgegangen, und beschlossen, Braad, Körösbanya, Halmágy, Toppanfalva, mit 6 Compagnien von Devins Zalatna, mit 1 Division von Oroz und 1 Escadron von Toscana, Offenbanya mit 3. oder 4. Compagnien von Gyulai, von Torotzko Sz. Gyorgy bis Carlsburg, mit 1 Escadron Toscana Houssaren zu besetzen alle übrigen Truppen Rücken mit ihre Standes Quartier.

Die 1. Januar 1785. Trift Ober Lieutenant Vaida mit denen 2 Rebelln Kapitains Hora und Glotska ein, er erzehlt Herr Oberst Lieutenant Krey habe ihn von Circa 10 Tagen mit 160 Köpfen, worunter 23 Houssaren, und 2 Bauern Instendinter nach Albak geschückt. Die 2 vertrauten Bauern hätten ihre Befreunde, und andere an sich, gezogen, so dass die Anzahl sich endlich aus 60 Personen erstreckt, mit diesen hätten sie nun, einverständlich die Wälder einige Tage umsonst durchstreift, endlich wären die Bauren an die hungarische Gränze⁹, auf Spuren gekommen, welche sie verfolgt, und Hora sammt Glotska neben einen von Streichern beschützten Baum gefunden, die Bauern hätten mit ihnen gesprochen, sie Treu herzig gemacht, nach Arada in ein Haus gelokt, darauf Militare avisirt, und dergestalt gefangen.

2. Januarii (11) gehet Ober Lieutenant Vaida und Unterlieutenant Martini mit Hora und Gloska nach Carlsburg.

Eodem. Schreibt Krey, er habe seit einige Tagen den Haupt Rebelln Krisan Drusds in der Hand¹⁰.

(1) In text: *Marge*.

(2) In text: *niedersetzen*.

(3) Lipsește: *ihnen*.

(4) In text: *kleinige Befreyungen*.

(5) In text: *sit*.

(6) In text: *geb*.

(7) In text: *Fornage*.

(8) In text: *Eucepen*.

(9) Urmează: *den Oberlieutenant, şters*.

(10) In text: *veide*.

(11) In text: *Infant*.

REZUMAT DESPRE ÎNCEPUTUL TULBURĂRILOR ZLATNA LA 8 DECEMBRIE 1784

Au fost conșcriși, fără deosebire, pentru armată, toți țărani care s-au prezentat în acest scop¹. Domnii s-au plîns de aceasta Guberniului, pentru că țărani conșcriși n-au mai vrut să muncească. Guberniul s-a adresat comandamentului militar și acesta a însărcinat pe căpitanul Richard cu un divizion să vestească în toate localitățile din comitatul Hunedoara și Zărand că acea conșcriere este greșită și țărani sînt dator să muncească la fel ca înainte. Țărani au răspuns că acea conșcriere trebuie să fie adevărată, altfel ar fi fost pedepsiți cei care au făcut-o, lucru care nu s-a întîmplat, deci ea are ceva putere și acum. Între timp, armata vestea mereu anularea conșcrierii și obligația de a munci. Cît timp trupele se găseau în sat, țărani credeau sau păreau a crede totul și munceau; dar după plecarea lor făcea fiecare ce voia. Între timp unele capete (în graba mare nu știu cum să le numesc), sătule de sarcinile prea mari, găsiră prilejul de a-i aduna pe cei nemulțumiți și a-i ațîța la revoltă. Prima întrunire a acestor capete întăritate s-a ținut în ultima zi din octombrie în biserica din Mesteacăn, în comitatul Zărandului. Bătrînul Horea, născut la Arada, în districtul Arieșului, era în fruntea adunării². Aici au luat hotărîrea să meargă drept la Alba Iulia să ceară arme sau libertate. Cum însă nimeni nu avea merinde pentru cîteva zile, s-a hotărît o a doua întrunire în ziua de 7 noiembrie la Curechiu, situat în partea de apus a comitatului mai înainte pomenit. Această a doua întrunire a fost trădată. Doi solgăbirăi au luat de la straja casieriei din Ribîța pe cadetul Misicz cu patru oameni de trupă și au mers la Curechiu în fața casei unde se întruniseră capii răsculaților. Aceștia au ieșit. Soldații vrură să tragă, dar armele nu luară foc și rebelii puseră mina pe solgăbirăi și îi omorîră dimpreună cu unul din însoțitorii lor, iar pe cei cinci ostași îi rupseră în bătăi. Într-acestea Horea numi pe căpitanii săi, ale căror nume sînt: Cloșca din Cărpiniș, Krisan Dsurs, Bolslica Simeon. Aceștia jurară pe cruce să stîrpească pe toți ungurii³ și să se elibereze din iobăgie. Atunci plecară răsculații în trei sau patru coloane, ca un șuvoi, una spre Cîmpeni, cealaltă spre Șoimuș, a treia prin Săcărîmb, [spre] Bințiinți, pe lingă Mureș, a patra peste Mogoș [...]. Coloanele, mici la început, crescură în curînd fiecare la 3 000—4 000 de inși îndemnați fiind oamenii din satele prin care treceau să se răscoale, spre a nimici pe unguri⁴ și pe nobili, căci aceasta ar fi porunca majestății sale împăratul. Cine nu voia să li se alăture era amenințat cu aprinderea casei. Femei, tinere, copii părăsiră totul [...]. La Brad, Ribîța, Mihăleni, Crișcior, Săcărîmb, Abrud și Baia de Criș a fost furia cea mai mare. Nici Țara Hațegului nu a fost cruțată [...]. Acest șuvoi diavolesc fu stăvilit pentru prima oară la Mureș. Sublocotenentul Simón de la husarii grăniceri trimise la Bințiinți vreo 50 pe lumea cealaltă, iar nobilii și grănicerii de la Deva vreo 150. Tot acolo la 22 le căzură capetele sub securea gîdelui. Stegarul George Andres cu patru husari din [regimentul] Toscana atacă pe rebeli la Ighiu, doborî mai mulți, și pe cei rămași îi puse pe goană, cu ajutorul locotenent-colonelului Schultz, care-i venise în ajutor. La Hălmagiu fură omoriți iarăși cîțiva de o companie comandată de Csepi. Toate acestea au fost la început. Locotenent-colonelul Schultz, în prezența locotenentului Probst, duse tratative cu răsculații, la 12 noiembrie⁴. În timp ce vorbea cu ei, se apro-

pie un nobil. Closka începu de îndată a-l urmări cu privirea. Domnul locotenent-colonel îi făcu semn nobilului să se îndepărteze. Nenorocitul plecă, dar la 100 de pași fu ucis sub ochii săi [ai locotenent-colonelului]. Urmă o liniște înșelătoare, pînă la 20 noiembrie. Părea că iadul își căscase prea tare fălcile și avea nevoie să-și tragă răsufllarea. În răstimpul îngăduit răsculaților, din toată fierăria furată se făuriră lănci. Ei apărură în satele lor, adunindu-se în cete, înarmați [...]. Un vagmistru de husari, nouă husari de trupă, un ofițer de infanterie și 12 ostași și-au pierdut viața în acel ținut. Răniți sînt vreo 40. Numai colonelul Schultz a avut la o ciocnire la Rîmeți 16 răniți. În prezent așezarea trupelor atacatoare este următoarea:

Locotenent-colonelul Schultz și maiorul Adorian cu trei companii, din reg. Gyulai, 227 de secui sub [comanda] căpitanului Fellner, 110 husari, comandați de locotenentul Probst, un escadron de husari din reg. Toscana sînt la Ponor și Rîmeți. Cu ei sînt și două tunuri de trei funții.

Domnul locotenent-colonel Ott cu o companie de grenadiri, 80 de secui, 70 de infanteriști, 56 de husari, cu o obuzieră și un tun de trei funții sînt la Mogoș.

Domnul locotenent-colonel Kray, cu 300 sau 400 de secui, un detașament de husari sînt la Crișcior; nu știm dacă are și artilerie; miine va înainta spre Cîmpeni și îl va urma la Crișcior. Domnul maior Stojanich cu 300 de infanteriști români și un detașament de husari; căpitanul Richard are aici și la Abrud un divizion din reg. Orosz, o companie din reg. Gyulai, 75 de infanteriști români și 50 de husari din reg. Toscana.

Răsculații stau adunați la Lupșa și Baia de Arieș, într-o regiune cu munți înfricoșători.

ACUM URMEAȚĂ CELE CE S-AU PETRECUT ÎNTRE RĂSCULAȚI ȘI ARMATĂ ÎN LUNA DECEMBRIE ȘI S-AU CONSIDERAT DEMNE DE ÎNCREDERE

1 decembrie. Se află că domnul locotenent-major, Mesterházi, trimis cu un caporal, un toboșar și 10 soldați pentru a întări detașamentul de la Baia de Arieș, a fost atacat de răsculați la Valea Vinții, el însuși și șapte oameni au fost împușcați mortal, iar cinci, între care și caporalul, au fost grav răniți. Aceștia din urmă se găsesc la Baia de Arieș, în îngrijirea chirurgului cameral. Călăuzele povestesc că locotenentul-major Mesterházi a fost prevenit de către un răsculat, la Valea Dosului, să se oprească. Mesterházi, enervat de dese preveniri ale răsculatului, a ordonat să se tragă asupra acestuia, și l-a rănit în sold, Răsunetul împușcăturii a atras numeroși răsculați, care l-au atacat pe locotenent. În prezent nu se știe nimic mai amănunțit.

În aceeași zi domnul locotenent-colonel Schultz, cu un divizion din regimentul Gyulai și cu 50 de husari secui, atacă pe răsculați la Rîmeți, omoară 16 oameni, dar și de-ai săi au fost răniți 16, iar un om a fost împușcat mortal. Însă în ziua următoare locotenent-colonelul a fost silit să se retragă din lipsă de provizii și muniții.

În aceeași zi se reîntoarce de la Mogoș o patrulă formată din nouă husari și raportează că întăritura făcută acolo nu este păzită.

În aceeași zi își face intrarea în Zlatna o companie de secui alcătuită de 227 de oameni, sub comanda căpitanului Fellner, o companie din reg. Gyulai, compusă din 69 de oameni, sub comanda locotenentului Domokos, 21 de husari secui sub comanda locotenentului Probst și două tunuri de trei funți.

La 4 [decembrie]. Se află despre adunarea unor cete de răsculați în ținutul Abrudului; locotenentul Domokos, cu compania din reg. Gyulai, este trimis ca întărire în orașelul amintit.

În aceeași zi se întoarce patrula de la Trimpoele și aduce vestea că la Dupăpiatră s-au ridicat întărituri, ei au străbătut călări două întărituri, dar pe a treia n-au putut-o străpunge. Și Buceșul este împrejmuit cu o întăritură înaltă.

În aceeași zi se întoarce patrula de la Mogoș și spune că sînt trei întărituri, cea dintîi neînsemnată, a doua mai puternică, a treia foarte puternică, dar nepăzită.

În aceeași zi vine aci maiorul Adorian.

În ziua de 5 maiorul Adorian, cu 227 de infanteriști secui, 47 de cavaleriști secui și două tunuri de trei funți, se îndreaptă spre Stremț, pentru ca de acolo, împreună cu locotenent-colonelul von Schulz — care conducea trei companii din reg. Gyulai și vreo 60 de husari secui — să atace Ponorul și Rîmeții.

În aceeași zi primim 12 000 de cartușe cu gloanțe de la Alba Iulia.

În aceeași zi țăranul Luca dă de știre că la Mogoș domnește mare neliniște și mișcările armatei îi sînt comunicate de îndată lui Horea la Alba, prin semne făcute din munți.

În aceeași zi vine de la Baia de Arieș numitul Brunetter și întărește spusele lui Luca.

În aceeași zi judele scăunal al domeniului Zlatnei de Sus aduce vestea că în Cîmpeni au fost incendiate de către Horea cinci case țărănești aflate în bună stare.

În aceeași zi. Horea cere în scris să-i fie predați doi juzi care s-au refugiat aici și să li se dea drumul răsculaților prinși.

În ziua de 6 sosesc la Alba Iulia domnul general baron Pfefferkorn și consilierul gubernial von Brukenenthal.

În ziua de 6 locotenent-colonelul Kray scrie că în ziua de 6 a pătruns în Crișcior și pe drum, lângă Brad, a găsit în mărăciniș doi husari secui morți și are de gînd să înainteze în ziua de 7 prin Mihăleni spre Abrud, unde a aflat că sînt adunați răsculații. Maiorul Stojanich va ocupa îndată Crișciorul și, apoi, va merge pe urmele lui.

În ziua de 7 sosesc la Zlatna două tunuri de trei funți și o obuzieră într-o unitate Orosz.

În aceeași zi se reîntoarce trupa de la Abrud, de la oficiul de predare a aurului, și aduce prizonier un ostaș din reg. Orosz lăsat în permisie de către un maior, ostaș care îi slujea lui Horea drept iscodă.

În aceeași zi, caporalul Szölese, dintr-un post de pază de la Negruleasa, trimite pe un țăran care le-a adus răsculaților muniție în schimbul cerealelor.

În aceeași zi intră în Zlatna locotenent-colonelul Ott cu două companii de grenadieri, 41 de infanteriști secui, 73 de infanteriști români și 59 de husari din reg. Toscana.

În ziua de 8. Locotenentul Rausch cu 11 husari din reg. Toscana vor să poposească în Balșa, ei sînt încercuiți de țărani și numai cu greu

și cu măsurii de apărare pot să plece fără pierderi, venind în urma lor alte trupe. Tot satul a fugit în munți.

În ziua de 9 a mers locotenent-colonelul Ott la Mogoș împreună cu căpitanul Richard cu două companii de grenadieri, 71 de secui, 73 de infanteriști români, 25 de husari din reg. Toscana și cu căpitanul de cavalerie Zittasi, un tun de trei funți și o obuzieră și s-au alăturat domnului locotenent-colonel Schultz.

În aceeași zi scrie Kray de la Buceș că a atacat la Mihăleni cu 50 de infanteriști și 50 de husari din reg. Toscana și cu secui, pe 2 000 de răsculați înarmați cu lănci și puști, care voiau să se posteze pe o linie neregulată de apărare. Conducătorul lor, Uibar Urs, și 85 au căzut morți, 15 au fost prinși și aproape 300 au fost răniți. Ei s-au apărat destul de dîr, dar infanteriștii secui, nemaistînd să-și încarce puștile, au lovit și cu patul puștilor și au dat foc unei case din care n-au vrut să iasă cîteva răsculați. Cîteva sate din împrejurime au cerut iertare, îndată după cele întimplute, și au făgăduit să-l predea pe Horea. Cu acest prilej a venit îmbrăcată în port românesc soția nobilului omorît Csiszár și s-a înfățișat la caleașca episcopului român⁵, spunînd cine este. Acesta a încredințat-o maiorului Stojanich. La Buceș a fost cercetat cîrciumarul unde trăgea episcopul român; acesta avea asupra lui lingurițe de argint [...] și un pistol ascuns în sin, de care probabil voia să se folosească noaptea pentru apărarea episcopului.

La 11 decembrie locotenent-colonelul Ott a primit poruncă să meargă în calea locotenent-colonelului Kray, iar maiorul Dolcinengo, cu un divizion din reg. Gyulai și 25 de husari din reg. Toscana, să ocupe Mogoșul.

În aceeași zi sosește vestea că locotenent-colonelul Schultz a intrat în ziua de 10 în Lupșa, după ce în drum i-a atacat de cîteva ori pe răsculați și i-a risipit.

În aceeași zi vine popa cu șapte țărani din Dupăpiatră [și] jură credință; patru dintre ei sînt trimiși în sat să aducă armele și lucrurile furate și trei sînt ținuți ca ostateci.

În aceeași zi se vestește pretutindeni de către consilierul gubernial Brukenenthal o amnistie generală.

În aceeași zi scrie maiorul Stojanich din Crișcior, la 11 decembrie, că la 27 octombrie⁶ a plecat din Deva, a sosit la Brad pe la ora 1 noaptea și acolo l-a eliberat pe caporalul prizonier Szerencses, 12 ostași din reg. Orosz, un caporal de husari secui și doi husari din reg. Toscana, care urmau să fie judecați în ziua următoare, totodată și cîteva familii de nobili. 12 răsculați au fost împușcați, prizonierii au fost duși de la Zlatna și ei asigură că vreo 70 de răsculați au rămas morți pe loc. În aceeași zi a plecat la Hălmagiu spre a-l elibera. În timpul marșului, tot ce le-a stat împotrivă a fost trecut prin ascuțișul sabiei. La 30 octombrie⁶ a fost atacat de 700 de răsculați, el s-a apropiat cu husarii săi pînă la o distanță de 100 de pași și a intrat cu ei în vorbă, reușind într-atîta că 49 de sate au părăsit pe loc pe căpitanul Crișan Giurgiu și s-au întors la casele lor. Restul, din celelalte sate, s-au rugat de iertare după 24 de ore, încît la sosirea locotenent-colonelului Kray se predaseră cu toții, cu excepția celor din Buceș [...]. Acum comitatul Zărand este aproape liniștit; la Buceș se află locotenent-colonelul Pap cu 100 de oameni, la Brad sînt 40.

În aceeași zi au fost aduși prinși de la Mogoș un ȋigan care făurea lănci și un ȋăran de la Baia de Arieș, care pretinde că a fost trimis de Bruneter să vadă dacă vine armata.

În ziua de 12 decembrie căpitanul Richard și consilierul gubernial Brukenenthal merg la Abrud, întovărășiți de o escortă, pentru ca să publice acolo amnistia.

În aceeași zi locotenent-colonelul Ott merge spre Bucium.

În aceeași [zi] toți trei locotenent-coloneii se întâlnesc în Abrud.

În ziua de 13 se întorc de la Abrud Richard și Brukenenthal, și întâlnesc vreo patru răsculați, care se găseau pe munte, ivindu-se nu departe, de prin tufișuri.

În aceeași zi povestește Kray că femeile eliberate nu voiau să meargă la Deva din pricina veșmintelor lor, dar comitele Bornemissza le-a rugat să meargă și le-a făgăduit că se va îngriji comitatul să le procure îmbrăcăminte.

În aceeași zi de 13 decembrie locotenent-colonelul Schultz scrie din Cîmpeni că în seara de 11 decembrie, pe la ora 6, a intrat în Cîmpeni, că pe drum a întâlnit pe dealuri vreo 2 000 de răsculați împărțiți în cete, că a tras asupra lor, cu tunurile; ei s-au retras cu toții spre drumul de la Arieșu Mare. În apropierea casei căpitanului Cloșca a prins patru răsculați, înarmați, casa însă a găsit-o deșartă; dar în casa unuia din cei prinși s-au găsit într-un cufer acte din Cîmpeni, Basza-reth (?), Abrud, Cărpiniș, Bucium și Vidra.

În 14 locotenent-colonelul Ott primește ordin să înainteze spre satele Baia de Arieș, Cioara, Muncel, Brăzești și Șartăș, și dacă răsculații nu depun armele, să-i atace cu toată forța. Lui Ott i s-a ordonat ca maiorul Dolcinego să ocupe Mogoșul cu un divizion și Rîmeții cu o companie, pentru a păstra legătura cu Zlatna.

În aceeași zi Stojanich primește ordinul să-i caute pe răsculați împreună cu Kray și Schultz, să nu-i piardă din ochi și oriunde îi va întâlni, dacă nu depun armele, să-i atace.

În ziua de 15 sosește următoarea scrisoare de la locotenent-colonelul Kray: „Azi dimineață a plecat de aici locotenent-colonelul Schultz la Cîmpeni și a dus cu sine un butoi de vin sub paza a doi husari. El a trecut, dar butoaiele de vin împreună cu carul și boii au fost capturate de răsculați. Un ȋăran a fost omorît; ceilalți [ostași] mi-au adus vestea. Cînd am aflat acestea am trimis îndată doi ofițeri și 80 de oameni, dar prea tirziu; aceștia înnoptează astăzi la Cîmpeni. Acuma, pe la miezul nopții, mă roagă ca împreună cu Ott să le dau sprijin la Cîmpeni cu toate forțele, pentru că este înconjurat din toate părțile, și ieri după masă le-au ucis într-un atac șapte oameni, ceea ce a trebuit să se întîmple prin focul tunurilor. În zorii zilei plec într-acolo împreună cu Ott și las aici o acoperire de 300 de oameni sub comanda lui Penzelini; dacă vor trebui urmăriți mai departe, îl las acolo numai pe Ott și mă întorc aici, pentru că postul acesta este foarte important.

15 decembrie scrie maiorul Dolcinego: aflînd că locotenent-colonelul Schultz este încercuit de răsculați la Cîmpeni, se grăbește în clipa de față în ajutorul lui.

În aceeași zi se trimite ordinul brigăzii către locotenent-colonelul Ott în care i se spune că, deoarece locotenent-colonelul Schultz are nevoie de ajutor, este lăsat să acționeze el [Ott] după propria inițiativă, iar domeniul de la Baia de Arieș să fie ocupat numai în cazul că o permit împrejurările. Dealtfel să nu li se îngăduie răsculaților nici un ră-

gaz, ci în caz că nu se supun îndată ce li se aduce la cunoștință amnistia, adică nu depun armele și nu se împrăstie, să fie atacați fără întârziere.

În aceeași zi. Se publică dispoziția generală ca lucrurile jefuite de răsculați, dacă nu sînt înapoiate proprietarilor, să fie predate autorităților provinciale, sub amenințarea cu pedeapsă.

În 16. Obuziere, grenade, ghiulele etc. sînt trimise sub pază la Abrud.

În aceeași zi se trimit acolo: pîine, ovăz și fin.

În aceeași zi sosește gornicul trimis ieri dimineața cu ordinul brigăzii către maiorul Dolcinengo. El anunță curierul cameral că a fost oprit de trei răsculați, dintre care unul călare pe un cal frumos, încărcat cu felurite veșminte, care i-a luat ordinul și i l-a rupt în bucățele, și l-ar fi și omorît, dacă nu s-ar fi împotrivit ceilalți doi.

În aceeași zi locotenent-colonelul Schultz scrie din Cîmpeni că răsculații s-au retras o parte spre Albac, o alta spre Lupșa; Kray și Ott s-au unit ieri cu el, dar astăzi se vor despărți din nou. Ott a ocupat Baia de Arieș, Lupșa și Bistra, Kray rămîne la Cîmpeni și păstrează pe la Cărpiniș și Abrud legătura pentru [primirea] ordinelor. El însuși merge în Albac, la Arada, pentru ca să-i ajute lui Horea să serbeze ziua Sf. Nicolae. De opt zile cavaleria lui nu mai are ovăz.

În aceeași zi scrie Kray că rămîne la Cîmpeni cu 200 de oameni.

În aceeași zi i se ordonă lui Schultz să acționeze împreună cu Ott și Kray să trimită planul pe care și l-a făcut și să arate cum a procedat.

În ziua de 17 se poruncește tuturor comandanților de trupe să recheme din permisie pe toți soldații regimentelor Gyulai, Orosz și Toscana din comitatele Hunedoara, Zărand și Alba și să-i trimită la comandament; să comunice poziția trupelor lor, pentru a se putea ține seamă de aceasta la mișcările de trupe.

În aceeași zi vin juzii și jurații din Valea Toplița și se plîng de excesele săvîrșite de cîțiva soldați cu ocazia strîngerii de nutreț pentru cai, și deoarece nu au participat cu nimic la aceste dezordini, cer să fie cruțați.

În ziua de 18 sosește o scrisoare de la maiorul Dolcinengo, fără dată și loc: el scrie că a fost la Lupșa cu o jumătate de companie, a-egînd din pedestrima sa obosită pe cei mai buni pedestrași. Cu aceștia și cu un ofițer și 25 de husari avea de gînd să ocupe Bistra. Dar chiar în dosul Lupșei, dincolo de deal, patrula lui de avangardă a fost atacată de răsculați. Cum însă a trimis îndată în spatele răsculaților alte două patrule, iar el, ocolind prin dreapta potecii, s-a îndreptat spre ei cu o jumătate de companie, focul răsculaților a încetat. El n-a mai putut ajunge la Bistra și a rămas pe o colină cu trei husari. În acel loc au sosit, la orele 8 seara, 23 de husari călărind în neorînduială, hăituiți de vreo 30 de răsculați, dar deoarece straja de la postul de pază a deschis îndată focul și toboșarul a dat alarma, el a înaintat și i-a silit să se retragă nu numai pe acești răsculați care se aflau în înaintare. De atunci n-a mai văzut nimic, iar restul trupelor sale s-a înapoiat în ziua următoare, fără să fi avut nici o ciocnire.

În aceeași zi scrie Ott că a intrat în Baia de Arieș fără nici o împotrivire.

În aceeași zi, sosind de la Cîmpeni episcopul schismatic⁵ a povestit că în localitatea amintită domnește liniștea, locuitorii se căiesc și au predat ceva arme. Schultz este în Albac, are cu sine oameni de încredere care așteaptă să se ivească prilejul pentru a-l prinde pe Horea.

În aceeași zi locotenentul Pap trimite, prin Abrud, 14 puști și spune că i s-au adus de la Dupăpiatră trei cai militari, pe care i-a trimis maiorului Stojanich, împreună cu alți doi cai, cinci lănci, două carabine, opt pistoale, cinci săbii și trei puști de vânătoare. El patrulează cu zel în jurul Abrudului, iar locuitorii satelor dimprejur — cu excepția unor cete răzlețe — s-au supus.

În aceeași zi un husar secui de ordonanță este atacat între Baia și Alba Iulia, dar are norocul să scape cu viață, pierzându-și numai pletele în urma unei lovituri.

19. Sosesc doi răsculați prizonieri de la Abrud.

Decembrie⁷. Kray scrie că Schultz a intrat în ziua de 19 în Cîmpeni și Albac, n-a întâlnit nimic acolo și a prins numai pe popa din Arada cu încă doi suspecți, luându-i cu sine. Schultz avea cu sine 800 de oameni.

În aceeași zi sînt aduși de la Abrud patru soldați, 11 lănci, trei securi, trei pistoale, apoi de la slujbașii din Mihăleni 25 de puști, 59 de lănci, 12 pistoale.

La 21 decembrie căpitanul Richard povestește că locotenentul Tiller din reg. de husari Toscana a fost trimis cu 30 de husari, în urma cererii sale, să-l prindă pe Horea.

În aceeași zi jurații și judele din Ponor aduc opt carabine, 12 pistoale, 166 de săbii, patru săbii obișnuite, cinci mantale și o raniță.

În aceeași zi sosește locotenentul Villander cu mantale pentru grănicerii de la Alba Iulia care se găseau cu Schultz, Kray și Ott.

În aceeași [zi] se aduc de la Abrud, sub pază, 34 de răsculați (între care șapte conducători, împreună cu secretarul lui Horea) apoi obuzierele pe care le-a avut locotenent-colonelul Ott și tunurile de trei funți.

22. Ott primește ordinul să trimită de îndată la Deva divizionul de grenadieri din reg. Gyulai.

23. Sînt trimise la Alba Iulia arme ale răsculaților și prizonieri.

În aceeași zi. Sosește un caporal și 20 de husari secui trimiși de-aici lui Schultz.

În aceeași zi li se trimit grănicerilor mantalele.

De asemenea Stojanich scrie: generalul-maior baron Sturm cu statul major al reg. De Vins, locotenent-colonelul conte Bellegarde cu două divizioane din reg. Berlichingen intră în ziua de 24 în Hălmagiu, sînt așteptate încă [regimentele] Trautmannsdorff, Breystau și Caroli. În clipa de față comitatul Zărand este ocupat după cum urmează: în Buceș 40 de infanteriști, 25 de husari. În Crișcior un ofițer, 17 cavaleriști, în Brad căpitanul Vickoczits din reg. De Vins cu 60 de infanteriști [și] 15 husari. În Ribîța 50 de infanteriști [și] 14 husari. În Baia de Criș maiorul Stojanich cu 93 de infanteriști, 114 husari. În Hălmagiu 50 de infanteriști din reg. De Vins.

23 decembrie. Consilierul gubernial Brukenthal scrie că vor sosi în Transilvania trupe din Banat, Ungaria și Galiția.

24. Căpitanul Diofalvi scrie din Deva la 20 decembrie că acolo este așteptat generalul Koppenzoller cu opt companii de infanterie din diferite regimente și două divizioane de cavalerie.

În aceeași zi. Sosesc armele depuse de răsculați la Baia de Arieș: 24 de puști, un pistol, 30 de lănci, o sabie.

În aceeași zi. Locotenentul-major Ördög scrie că a găsit pe locotenentul Mesterházi, împreună cu cîțiva oameni din grupa sa, la depăr-

tare de o oră de Baia de Arieș, îngropați în pădure sub o grămadă de pietre; purta încă uniforma lui cu toți nasturii tăiați, cizmele însă i-au fost trase din picioare. Se vedeau pe trup două împunsături, una în inimă, cealaltă în partea dreaptă, iar o lovitură de secură îi despicase pe jumătate grumazul, l-au transportat la Baia de Arieș, unde a fost înmormântat cu cinstea cuvenită.

În aceeași zi. Inspectorul cezaro-regesc din Certeje scrie că în noaptea de 22 au venit cîțiva răsculați pe iaz, la casa de la stăvilă, și au încercat să făptuiască o spargere pentru a lua fierăria; cum însă paznicii de acolo au strigat după ei și s-au repezit asupra lor, aceștia s-au ascuns în tufișuri.

25. Sînt predate cinci flinte, două paturi de pistol și șase lănci de către cloșcanii din Mogoș.

În aceeași zi popa din Mogoș dă de știre că partea cea mai mare a rătăciților a revenit acasă, dar nimeni din sat nu cutează să le ceară armele. Dealtfel răsculații știu că ei sînt atacați numai dacă se adună în cete, de aceea se string numai cîte trei-patru oameni chiar și noaptea [...].

În aceeași zi [...]®. Judele și, jurații din Dupăpiatră întăresc spusese acestui popă.

26. Ott primește ordinul să nu trimită grenadirii la Deva, ci să meargă cu ei și cu husarii la [...]® pe grănicerii lui să-i trimită lui Kray, iar Baia de Arieș să fie ocupată de maiorul Dolcengo; înainte de plecare să cheme însă pe juzi și să le pună în vedere să se supună.

27. Scrisoarea lui Stojanich de la Baia de Criș din ziua de 26; a fost la general-maiorul Sturm la Hălmagiu, unde a sosit locotenent-colonelul Roth cu 500 de oameni și două tunuri din reg. De Vins și au fost încartiruiți în satele învecinate, iar alte trupe și tunuri au rămas la Saco (la hotarul unguresc).

În aceeași zi. A fost prins la Abrud un răsculat dezertor care a luat parte la uciderea locotenentului Mesterházi.

28. Sînt aduși sub escortă de locotenentul Ördög 15 răsculați prinși.

29. Este ascultat slujbașul cezaro-regesc din Baia de Arieș, bănuît de înțelegere cu răsculații, și este eliberat ca nevinovat.

În aceeași zi sînt aduși aici de la Abrud 31 de arestați, printre care și popa din Mogoș, care îi dăduse de curînd cele mai bune asigurări locotenent-colonelului Ott, apoi alții care au luat parte la măcelărirea trupei lui Mesterházi.

În aceeași zi sînt aduse de la Abrud două săbii, o lance de lemn, care pare să fi fost dată de Horea drept model pentru a se face după chipul ei cele de fier, 14 flinte, 40 de pistoale, 42 de lănci.

30. Sosește de la Baia de Arieș locotenent-colonelul Ott, cu statul său major, și aduc cu ei patru prizonieri.

În aceeași zi un locotenent povestește că a fost trimis în ziua de 26 la Mușca cu 10 husari să aducă un răsculat faimos acolo. El l-a prins pe răsculat și l-a legat, dar cînd s-a apropiat de o casă în care se găseau multe lucruri furate, a răsunit dintr-odată din toate părțile strigătul: hoții! Atunci a fost silit s-o ia la fugă și să-l părăsească pe cel prins. Mai tîrziu s-a întors iarăși la Mușca, avînd drept întărire o jumătate de companie, dar n-a mai găsit în casă nici pe arestat, nici lucrurile, a prins însă pe cei doi flăcăi care au strigat înainte: hoții!

În aceeași zi, locotenent-colonelul Ott primește ordin să rămînă

la Zlatna cu husarii, în schimb să trimită divizionul de grenadiri Gyulai, împreună cu grănicerii, la Sebeș.

În aceeași zi. Scrisoarea generalului baron Pfefferkorn. Neținînd seamă de propunerea potrivnică făcută, comandamentul general socotește statornicită liniștea și dorește să lase pentru ocuparea ținutului de aici în total numai batalionul 3 din [regimentul] Gyulai, un divizion din [regimentul] Orosz și un escadron de husari din reg. Toscana. El face însă propuneri potrivnice.

În aceeași zi, ordin de la brigadă: comandamentul general dorește ca arestarea răsculaților să se facă împreună cu autoritățile civile. Pentru a înlătura teama celor ascunși prin păduri, să se lămurească țăranelor amnistia; iar cei care vor fi găsiți după aceea în păduri, să fie luați drept tilhari și, cu detașamente puternice, arestați.

31 decembrie. Locotenentul Bacsak merge cu 48 de arestați la Alba Iulia.

În aceeași zi. Ordin de la brigadă. Chiar acum comandantul a plecat la Deva și a dispus ca [localitățile] Brad, Baia de Criș, Hălmagiu, Cîmpeni să fie ocupate de șase companii din reg. De Vins, Zlatna de un divizion din Orosz și un escadron din Toscana, Baia de Arieș de trei sau patru companii din Gyulai, [iar ținutul] de la Sîngeorgiu-Trăscău pînă la Alba Iulia de un escadron de husari din reg. Toscana; celelalte trupe se întorc în garnizoanele lor.

În ziua de 1 ianuarie 1785. Sosește locotenentul Vajda, cu cele două căpetenii ale răsculaților, Horea și Cloșca. El povestește că locotenent-colonelul Kray l-a trimis cu vreo 10 zile înainte la Albac, cu 160 de oameni, între care 26 de husari și doi țărani. Cei doi țărani de încredere și-au chemat prietenii și pe alți țărani, așa că numărul lor s-a ridicat la 60. Cu aceștia împreună au cutureierat cîteva zile în zadar pădurile, în sfîrșit, la granița ungurească⁹ țăranii au dat de urme pe zăpadă pe care le-au urmărit și i-au găsit pe Horea și Cloșca lingă un copac înconjurat de desigur. Țăranii au vorbit cu ei, le-au deșteptat încrederea și i-au ademenit într-o casă la Arada, apoi au anunțat armata și astfel aceștia au fost prinși.

2. ianuarie. Locotenentul Vajda și sublocotenentul Martini merg cu Horea și Cloșca la Alba Iulia.

În aceeași zi Kray scrie că de cîteva zile căpetenia răsculaților, Crișan Giurgiu, este în mîna sa¹⁰.

¹ Este vorba de conscripția militară stabilită prin decretul imperial din 31 ianuarie 1784 pentru completarea regimentelor de graniță și interpretată de țărani ca ordin general de eliberare din iobăgie în schimbul obligațiilor militare.

² De fapt la adunarea de la Mesteacăn participă Crișan.

³ Țăranii aveau în vedere nobilimea, în marea ei majoritate maghiară.

⁴ Este vorba de armistițiul de la Tibru încheiat pe 8 zile.

⁵ Episcopul ortodox al Transilvaniei, Ghedeon Nichitici, participant la acțiunea de pacificare a răscolei.

⁶ Corect: noiembrie.

⁷ Lipssește indicația zilei.

⁸ Rupt în original.

⁹ Este vorba de granița de atunci dintre Marele Principat al Transilvaniei și părțile apusene, care țineau administrativ de Ungaria.

¹⁰ Crișan a fost prins în 30 ianuarie 1785.

VII

ANONIM

Autorul „conspectului“, probabil un funcționar de la Guberniu, înregistrează evenimentele din timpul răscobilei, zi de zi, între 31 octombrie 1784 și 4 ianuarie 1785, pe baza și în ordinea sosirii rapoartelor și a emiterii ordinelor către autorități.

Fiind un funcționar de stat, un nobil sau patrician, atitudinea sa antipopulară, dușmănoasă față de răsculați și părtinitoare față de clasele dominante este vădită.

Însemnătatea „conspectului“ constă în documentarea bogată din surse oficiale, dintre care multe dispărute. „Conspectul“ este, astfel, un bogat izvor de informații inedite.

Ms. în Arhiva Bisericii Negre, Brașov, IV—F, 59, inedit.

SUMMARISCHE UEBERSICHT

der merckwürdigsten Vorfälle während der Volcks Unruhen im Monath Novembris und Decembris 1784, so wie der dawider gemachten Vorkehrungen; nach der Ordnung der Tage, an welchen die erstatteten Berichte und Anzeigen eingelauffen, und die Befehle an die Behörden erlassen worden sind

Den 4-ten Novembris

Den 31-ten Octobris versammelt sich das durch heimliche Aufwiegler zusammenberuffene Volck in grossen Hauffen zu Mesztakon im Záránder Kreyss. In der darauf gefolgten Nacht entsteht ein Auflauf zu Kuréth, worinn die beyde Vice-Judices Nobilium Gál und Nalátzi umkommen. Die Aufrührer fallen hierauf in die Dörfer Kristsor, Brád, Rebitze, und Mihelyén ein, und verüben überall den greulichsten Unfug. Der Stifter, und Urheber dieser Unruhe ist ein berüchtigter, flüchtiger Unterthan aus der Zalathnaer Fiscalherrschaft, Namens Hora, der dem Volck vorzuspiegeln gewust, dass es durch Ausrottung des Adels, und Annahme des Kayserlichen Gewehres, zu dessen Abholung er es nach Carlsburg führen wolle, sich den Weg zur Freyheit von der Grundherrlichen Dienstbarkeit bahnen werde.

Das Gubernium theilt die empfangene Nachrichten dem General Commando auf der Stelle mit; verlangt schleunige Hilfe, und beschliesst, einen eigenen Commissarius hinaus zu senden.

Den 5-ten Novembris

Die obigen Nachrichten bestätigen sich. Das Gubernium wiederholt sein Ansuchen um Militar Beystand. Es trägt den beyden Wallachischen Bischöffen auf, das Ansehen ihres Amts bei dem verleiteten Volck anzuwenden, und befiehlt den Officianten des Hunyader und Albenser Comitats, sich einverständlich mit dem Militare zu halten. Das General-Commando beordert den Obristlieutenant Karp und Major Stojanich, sich mit dem hinaus zu schicken angetragenen Gubernial Commissarius, und dem Hunyader Obergespan einzuvernehmen. Es äussert sich gegen das Gubernium, es würden über das vorgefallene, ohnfehlbar verlässlichere Nachrichten nachfolgen.

Den 6-ten Novembris

Die Aufrührer breiten sich immer weiter aus; sie plündern und zünden den 4-ten Novembris das Castell zu Branyitska an; und die Nacht darauf geschieht das nehmliche mit sämmtlichen Edel Höfen zu Marus-Solymos. Der Adel flüchtet sich in die Castelle zu Deva und Vajda Hunyad. Das Gubernium macht alle diese Vorfälle dem General Commando mit der wiederholten Bitte um baldigen Beystand bekannt.

Den 7-ten Novembris

Die Bauern setzen den 5-ten Novembris ihre Verheerungen in den am Marus jenseits gelegenen Dörfern Harro, Kéménd, Aranyas, Rapolt, Al-Gyogy, und Gyalmar fort. Ein anderer Trupp treibt denselben Unfug unterwärts am Marus, zu Illye und Guraszada; setzt hierauf über den Fluss, und plündert Lesnek aus. Das General Commando benennt dem Gubernio die wider das aufrührerische Volck auszurücken beorderte Truppen, mit dem Beysatz, dass sich das Militare gantz nach der Anleitung des Provinciale achten, jedoch aller Thätlichkeit enthalten werde. Das Gubernium trägt dem Nicht-Unirten Bischof Nikities auf, sich zum Volck hinauszubegeben, und den zusammenrückenden Truppen anzuschliessen, und macht die nöthige Vorkehrungen zur Subsistenz des beordneten Militare. Es hält den nehmlich Tag eine Zusammentretung mit den Commandirenden Generalen, und macht darin das doppelte Verlangen: dass aus Hungarn schleunige Militar Hülfe hereinberufen werden möchte; und dass ferner den Aufrührern, wenn sie mehreren Trotz zeigen würden, Ernst und Gewalt entgegengesetzt werden solle. Der Commandirende General lehnt beydes ab, und erklärt sich, dass er für die Militar Anordnungen haffte.

Den 8-ten Novembris

Die Verheerungen in den am Marus heraufwärts, am jenseitigen Ufer gelegene Dörfern dauern fort; und die Aufrührer dringen bis nach Borberek. Ein Trupp von 30—40 Bauern setzt über den Marus, und streyfft den 6-ten in den Dörfern Benczenz, Csora, und Alvintz herum; wohin sie kommen, machen die Inwohner gemeine Sache mit ihnen. Das Militare überfällt sie zu Benczentz; einige der Aufrührer werden niedergestreckt, und die übrigen versprengt. Der Gubernial Rath v. Bruckenthal wird bestimmt, als Commissarius hinauszugehen. Im ganzen Land werden Verhaltens Befehle zur Belehrung der Provincial Beamten unter den vorhandenen Umständen ausgeschrieben.

Den 9-ten Novembris

Der am Marus sich hinabgezogene Hauffe kommt den 6-ten am linken Ufer des Flusses von Marus Némethi heraufwärts herzu, und fällt mit einbrechender Nacht über Deva her; wird aber vom aufgesessenen Adel zweymahl zurückgeschlagen. Er senzt und plündert die ganze Nacht hindurch in den nächstgelegenen Dörfern; und den 7-ten wiederholt er den Angriff in der Gegend des Castells, wird aber vom Adel, und einigen ihm sich beygesellten Gränitzern abermahls mit Verlust zurückgetrieben. In der Zalathnaer Herrschaft thut sich eine andere Rotte hervor, die um die nehmliche Zeit die Cameral Beamte zu Topanfalva ausplündert. Das General Commando beordert, ausser den schon befehligten Truppen, noch zwey Divisionen von Gyulai und eine Compagnie Seckler Hussaren. Für den Gubernial-Commissarius entwirft das Gubernium eine umständliche Instruction, die betreffende Provincial Behörden werden von seiner Sendung benachrichtigt, und an ihn angewiesen.

Den 10-ten Novembris

Der Vorfall zwischen den Militari, und den Aufrührern, zu Benzentz bestätigt sich. Das Militare wendet sich von hier nach Csora; unterwegs feuern einige sich aus Benzentz geflüchtete, aus dem Siboter Wirths Hauss auf das Commando heraus, und werden von den Soldaten niedergeschossen. Zu Csora sind die Bauern eben in völligem Plündern begriffen; auch hier werden einige erlegt, andere gefangen, und der Rest versprengt. In der Gegend bey Deva, setzen die Aufrührer, des erlittenen Verlusts ohngeachtet, in den nahe gelegenen Dörfern, ihren Frevel ohne Scheu fort. In den Berg Gegenden streyffen bey 4 000 Bauern herum, und richten eine schreckliche Verheerung zu Abrudbánya an. Das Gubernium schärft nochmahls sämmtlichen Comitaten und Freystädten alle nur erdenckliche Wachsamkeit, und Besorgsamkeit ein.

Den 11-ten Novembris

Das Gubernium dringt nochmahls darauf, dass, weil sich der Haupt Stock, und der zahlreichste Hauffe der Tumultuanten in den Zalathnaer Gebürgen aufhalte, das General Commando, ihre Einschliessung theils von rückwärts, aus dem Königreich Hungarn herzu, theils von vorwärts durch die von hier aus wider sie anrückende Truppen, veranstalten möchte. Die angränzende Ungrische Comitats werden auf ihrer Hut zu stehen gewarnt, wenn die Aufrührer vielleicht dahin hinauszubrechen versuchen solten. Endlich werden gedruckte Patente in Wallachischer Sprache, mit den nachdrücklichsten Warnungen und Ermahnungen an das Volck, im Nahmen des Gubernii zur Kundmachung im gantzen Land, ausgeschiedt².

Den 12-ten Novembris

Der Aufruhr gangt auch im Hätzeger District an. Ein Gränitzer Commando überfällt einen tumultuierenden Bauern Hauffen bey Pestes und Csolnokos, und versprengt ihn; wobey verschiedene Bauern todt bleiben. Die Hunyader Comitats-Officianten halten den 7-ten im Castell zu Deva Standrecht, mit den bey dem Ueberfall gemachten Gefangenen,

und lassen 34 durch das Schwerd hinrichten. Dieses Verfahren wird sehr nachdrücklich vom Gubernio geahndet; und die Officianten werden verwiesen, sich mit ihren Gefangenen nach der Leitung und Vorschrift zu benehmen, die der Gubernial Commissarius ihnen ertheilen werde.

Den 13-ten Novembris

Die den 9-ten geschehene Ausplünderung von Abrudbánya wird bestätigt. Ein anderer aus den Gebürgen hervorgedrungener Trupp überfällt den 10-ten Thorotzko Szent György, und richtet in den dasigen der Thorotzkoischen Familie zugehörigen Curiis eine grosse Verwüstung an. Noch ein anderer Hauffen plündert am nehmlichen Tag zu Czelná, und Igenpataka. Der Adel im Albenser und Ko'oser Comitatz sitzt zu seiner Selbstvertheidigung auf; das Gubernium warnt die Officianten, mit ihren Vertheidigungs-Anstalten ja nicht weiter zu gehen, als die ihnen ertheilte Vorschriften gestatteten.

Den 14-ten Novembris

Die Zalathnaer Rotte macht einen Streiff nach Offenbánya, und verwüstet daselbst einige dem Fiscaldominio zugehörige Gebäude. Der Gubernial Commissarius lässt die vom Gubernio an das Volck erlassene Patente, an den Marckttägen zu Reissmarck, Mühlenbach, und Carlsburg, vor einer Menge daselbst zusammengekommener Leute, in seinem Beyseyn publicieren, und hofft gute Würckung davon. Der Obristlieutenant Ott unterredet sich zu Borsomezö mit den daselbst in vollem Aufruhr angetroffenen Inwohnern; sie versprechen auf sein Zureden, sich zur Ruhe zu begeben, (1) und die Nachbardörfer eben auch dazu zu bewegen. Hora schickt dem Adel zu Deva 6 Punkte zu, und drohet, wenn solche bis den 14-ten nicht befolgt würden, mit einem neuen Ueberfall³. Der Cordons-Commandant General Pfefferkorn beordert so viel er vom Militari nur abgeben kann, dem beängstigten Deva zu Hülfe. Der Gubernial Commissarius schickt den Oculist Molnár⁴, einen gebohrnen Wallachen in den Zaränder Kreys, mit dem Auftrag, sich zwischen die Tumultuanten zu verfügen, sich vertraulich mit ihnen zu benehmen, und ihnen Vorstellungen zu machen.

Den 15-ten Novembris

Aus Hätzeg gehen Militar Berichte ein, dass daselbst, so wie in der Gegend um Vajda Hunyad und Deva herum, bis auf einige wenige Dörfer, die auch bald zum Gehorsam gebracht werden dürften, die Ruhe durchgängig wieder hergestellt worden. Der Obristlieutenant Schultz bespricht sich den 11-ten mit den Anführern eines grossen tumultuirenden Hauffens⁵, bey Krakko, hört und nimmt ihre Beschwerden auf, und verspricht ihnen zuletzt, den Bescheid darauf, den 19-ten nach Topanfálva zu bringen; wogegen sie ihm, aus einander zu gehen, angeloben (2). Das Gubernium, dem der ganze weitläufige Bericht des Obristlieutenant Schultz, vom General Commando herübergegeben wird, kann nicht anders, als es für unanständig ansehen, dass die Landesstelle sich mit Unterthanen, die unter Waffen stehen, und noch in würrlichem Aufruhr begriffen sind, in Verhandlungen einlasse. Es schlägt dagegen zu desto kräftigerer Ueberzeugung des Volcks, wie sehr es von seinen Aufwieglern verführt worden, eine feyerliche Publi-

cation der Gubernial Patente vor, und tragt darauf an, dass die Veranstaltung dazu zwischen dem Gubernial Commissarius, und dem General Pfefferkorn verabredet, und getroffen werden solle. Der Gubernial Commissarius nimmt von dem Bericht zweyer Kundschafter, die er unter die Tumultuanten ausgeschickt hatte, Anlass, den Unter-Albenser Comitats Officianten aufzutragen, dass besonders auf die im vorigen Sommer zum Militar Stand conscribirte Dörfer, ein wachsames Aug gehalten werden solle. Die Aufrührer machen die Insel bey Gyalmar zum Sammelplatz der geraubten Sachen; der Gubernial Commissarius schickt hierauf einen vertrauten Archidiaconus⁶ zu ihnen hin. Das Gubernium entwirft eine ausführliche Vorschrift, wie das Verfahren gegen die gefangene Tumultuanten eingerichtet werden solle, und stellt Sie den Provincial Behörden zur Darnachrichtung zu.

Den 16-ten Novembris

Das Dorf Borsomezö hält sein dem Obristlieutenant Ott gemachtes Versprechen; und ist nebst den Nachbar Orten ruhig. Die entwichenen Inwohner von Borberek und Alvintz werden durch die zu Carlsburg geschehene Publicierung der Gubernial Patente zur Rückkehr bewogen. Die Inwohner zu Csora fangen an freywillig die Grundherrliche Dienste zu entrichten. Der Küküllöer Comitatt trifft die Veranstaltung, dass ein Theil des Adels an den Gränzen des Comitats, und der Rest zu Hause, für die öffentliche Sicherheit Sorge. Das Gubernium verweist den Comitatt an die ausgegangene Vorschriften.

Den 17-ten Novembris

Als ein Nachtrag zur Schultzischen Unterredung, wird berichtet, dass während selber, und dem darinn ausgemachten 8-tägigen Stillstand, zuwider, ein Edelmann umgebracht, und eine Curia ausgeplündert worden. Nach einer Nachricht, die von den Szászvároser Officianten dem Gubernial Commissarius überschrieben worden, sind neue Circularien des Hora, in allen jenseits des Marus befindlichen Dörfern ausgestreuet worden, welches die Folge gehabt haben solle, dass bey Bozes und Bakanya wiederum ein grosser Schwarm zusammengelauffenes Volck sich befinde; dass von allen Seiten herzugetriebene Zigeuner Schmidt Lanzen und andere Waffen schmiedeten; und dass die Aufrührer neue Aufschläge, mit Nacht über den Marus herüberzusetzen, gefasst. Der General Pfefferkorn deckt auf alle Fälle die diesseitige Ufer. Der Bischof Nikitics setzt den Circularien des Hora ein bischöfliches Ermahnungs-Patent entgegen. Das Gubernium ermahnt den Graf Csáki, der an der Spitze des Koloser Adels gegen die Tumultuanten ausrückt, dass er sich genau an die Verordnungen halten solle.

Den 18-ten Novembris

Gyalmar legt sich zum Zweck, und bittet durch Abgeordnete um Gnade. Der Albenser, Hunyader, Küküllöer, Thordae und Koloser Comitatt wird, auf die vom Rüsten des dortigen Adels neu eingegangenen Anzeigen, abermahls erinnert, in seinen Vertheidigungs-Anstalten nicht weiter zu gehen, als es vom Gubernio befohlen worden. Das Gubernium lässt in allen hierländigen Sprachen Patente drucken; worinn für jeden eingebrachten Volcks Aufwiegler eine Belohnung von 30 Rfl. verheissen,

und dagegen aus jedem Dorf, das sich zum Aufruhr werde aufwiegen lassen, der Richter nebst den Aeltesten, mit der darauf gesetzten Landes gesetzmässigen Straffe, bedrohet wird⁷. Es wird befohlen, dass diese Patente im gantzen Land, von Dorf zu Dorf, durch einen Comitatsbeamten in Beyseyn des Dorfs-Geistlichen publicirt, und ein beglaubigter Bericht darüber erstattet werden solle.

1

Den 19-ten Novembris

Der in das Vajda Hunyader Schloss geflüchtete Adel überreicht dem Gubernio eine Liste der im einzigen Hunyader Kreysß verübten Mordthaten, und Verheerungen; woraus erhelet, dass in 61 Dörfern 9 Castelle und 215 Edel Höfe geplündert, und zum Theil angezündet; und 23 Personen ermordet worden sind. Die neue Rüstungen der Auführer, und ihre abermahlige Zusammenrottirungen in den jenseits des Marus gelegenen Dörfern, werden auch von den Hunyader Officianten bestätigt.

Den 20-ten Novembris

Der Anführer des aufrührerischen Hauffens, der bey Krakko den 8-tägigen Vergleich mit dem Obristlieutenant Schultz geschlossen hatte, der angebliche Sohn des Hora, wird von etlichen Hussaren verfolgt, und rettet sich mit genauer Noth. Das Gubernium lässt an alle Comitате den Befehl ergehen, dass der Wallachischen Geistlichkeit, ohne Vorwissen der Comitats-Officianten keine Versammlungen anzustellen gestattet werden solle.

Den 21-ten Novembris

Der Königliche Gubernator erhält durch einen Courier, ein Schreiben des Hungarisch Siebenbürgischen Hoffcanzlers Graf Eszterházi dato 12. Novembris des Inhalts: der Allerhöchste Wille sey, dass vom Gubernio, einverständlich mit dem General Commando, wider die Tumultuanten mit allem Nachdruck vorgegangen; dass mit den eingebrachten Aufwieglern Standrecht gehalten; und wenn es die Noth erheischte, ohne alle Schonung, gegen das im Aufruhr begriffene Volck verfahren werden solle. Das Gubernium theilt diese Allerhöchste Entschliessung dem General Commando mit dem Beysatz mit: der einzige Weg zur Gnade für die Auführer könne der seyn, dass sie das geraubte zurückstellten, das Gewehr ablieferten, die Rädelsführer herausfolgen liessen, und einige ihrer Aeltesten als Geisel aufstellten. Eben so werden auch sämtliche Comitate von der herabgelangten Verordnung benachrichtigt, und belehrt.

Der von seiner Expedition nach dem Zaränder Kreysß, zurückgekehrte Oculist Molnár berichtet dem Gubernial Commissarius, dass er bey Brád, einen unter dem Hauptanführer Krisán Dsürds, versammelten starcken Hauffen, der aus beyläufig 3 000 auf allerhand Art bewaffneten Menschen bestanden, angetroffen, sich mit dessen Anführern ausführlich besprochen, und endlich nach vielem Zureden, eine eydliche Versicherung von ihnen erhalten, dass sie sich zum Gehorsam fügen wolten. Der Erfolg hat vollkommen das Gegentheil gezeigt, indem gleich darauf, dass Molnár abgegangen, auf die Hinkunft des Hora, dieses aufrührerische Volck zu neuen Streiffereyen Anschläge gefasst. Der Gu-

berniaal Commissarius geht hierauf den General Pfefferkorn um die Verfügung an, dass diese zusammengerottete Hauffen, vom Militare zerstreut werden möchten; dieser aber, entschuldigt sich mit der in Händen habenden Ordre, dass in solang die Unterredung zu Topanfalva zwischen dem Obristlieutenant Schultz und den Tumultuanten nicht vorgegangen wäre, würckliche Thätlichkeiten nicht unternommen werden sollten. Der Gubernial Commissarius schickt dem Gubernio (3) ein Original Circularschreiben des Hora ein, worinn dieser das Volck bey Strafe des Ungehorsams gegen die Allerhöchste Verordnungen, vor ihm zu erscheinen auffordert, um die Kayserlichen Befehle zu vernehmen, die er ihm vorzutragen habe. Das Gubernium überschickt dem General Commando dieses Circular zur Einsicht, und dringt nochmals auf würcksamere, und unverweilte Verwendung des Militare.

Den 22-ten Novembris

Der oben erwähnte, sogenannte junge Hora, eigentlich Ujbar Ursz⁹, wird von den Innwohnern des Dorfs Lupsa gefangen genommen, und dem Militari überliefert. Der Obristlieutenant Schultz äussert sich, ob schon die angetragene Unterredung nicht mehr an der Zeit seyn dürfte, so werde er sich dennoch nach Topanfalva begeben, und die Gemüther zur Ruhe zu bringen suchen. Das Gubernium führt dem General Commando nachdrücklich zu Gemüthe, wie nachtheilig der den Auführern bisher gegönnte Verzug gewesen, und verlangt, dass man sich durch nichts weiter aufhalten, sondern ohne Schonung wider sie vorgehen solle. Aus dem Hunyader Comitatz lauffen mittelst einer Estafette neue bedenkliche Nachrichten ein; wie nehmlich die Zaränder Innsassen einen neuen Ausfall zu wagen, und den Aufruhr im ganzen Land auszubreiten gedächten. Sie hätten ihre Rotten und Hauffen unter mehrere Anführer vertheilt, die ein ununterbrochnes Einverständniss mit ihren Mit-Verbundenen aus der Zalathnaer Herrschaft unterhielten. Die drey Häupter des Aufstandes sind Hora, Kloska und Krisán. Auch der Bischof Nikitics beschwert sich über das bey dem Volck im Zaränder Kreyss verlohrene Zutrauen seiner Geistlichkeit. Nach einer andern Nachricht, versuchen die Zalathnaer Tumultuanten, gegen Fényes und Gyalu herauszubrechen. Das Gubernium wiederholt sein oftmaliges Ansuchen an das General Commando, dass den wider die Tumultuanten beorderten Militar-Commandanten mehrere Würcksamkeit eingeräumt worden möchte. Es lässt neue Patente im Land ausgehen, mit der wiederholten und geschärften Ermahnung, dass jedermann seinen Beamten und Grund Herrn den schuldigen Gehorsam beweiße⁹.

Den 23-ten Novembris

Das General Commando verspricht, wenn alle Truppen, und das nöthige beysammen wäre, mit allem Ernst gegen die Tumultuanten vorgehen zu wollen. Der Königliche Gubernator erhält mittelst eines Couriers, ein Allerhöchstes Handschreiben vom 15-ten Novembris dass den Unruhen mit Ernst und Geschwindigkeit abgeholfen werden solle. Mit den wider die Auführer auszurückenden Truppen sollen Comitatzs Officianten mitgehen, den Tumultuanten in ihrer Sprache zureden, und mit den einzubringenden Gefangenen, wenn sie entweder als Aufwiegler, oder als besonders widerspänstige befunden würden, Standrecht halten. Für jeden eingebrachten Rädelsführer wird eine Taglia von 300 Ducaten

festgesetzt. Der herabgelangte Allerhöchste Befehl wird alsogleich durch gedruckte Patente im ganzen Land bekannt gemacht¹⁰. Die betreffenden Comitats werden belehrt, den Truppen rechtsverständige und gewissenhafte Officianten beyzugeben. Das General Commando wird von allem diesem mit dem wiederholten Ersuchen benachrichtigt, dass ohne längeren Aufschub, mit Ernst und Geschwindigkeit, wider die Tumultuanten vorgegangen werden möchte. Im Thordaer Comitats äussern sich unter den Innwohnern verschiedene dortiger Ortschaften ebenfalls Spuren von Unzufriedenheit und Aufsässigkeit. Der Königliche Gubernator stellt den davon empfangenen Bericht dem Commandirenden Generalen *brevi manu*¹¹ zu, und schickt die hierauf an das Savoyische Regiment erlassene versiegelte Ordre mittelst einer Estafette an den Thordaer Obergespan Graf Kálnoki ab.

Den 24-ten Novembris

Das General Commando verspricht, wenn alles zur Vorrückung beysammen seyn werde, dem Gubernio die Zeit und den Tag davon bekannt zu machen; sollte das Gubernium einen Plan für sich gemacht haben, so möchte es ihn mittheilen; und sich auch darüber äussern, ob nicht allenfalls eine Zusammentretung nöthig seyn würde? In einer zweyten giebt das General Commando Nachricht, dass nächstens zur Operation alles bey einander seyn werde; weil aber im Vorrücken der Truppen sich leicht unvorgesehene Fälle ereignen könnten, die es erst zu bestimmen hätten, ob mit Güte, oder mit Ernst zu verfahren wäre? so möchte hierzu ebenfalls ein Provincial Commissarius bestimmt werden mit dem sich alsdann der General Pfefferkorn einvernehmen könnte. Das Gubernium erwiedert: dass es für die Militar Operationen keinen Plan vorschreiben könne; eine Zusammentretung scheine unnothwendig, und mit Zeit-Aufwand verknüpft zu seyn. Der Gubernial Commissarius von Bruckenthal habe die Vollmacht, das erforderliche mit dem General Pfefferkorn abzureden. Das Gubernium wünsche nichts mehr, als dass bald und mit Ernst zur Sache geschritten werden möchte, weil das Volck auch in andern Gegenden sich nichts weniger als ruhig betrage. Dieses Ansuchen wird in zwey andern Noten wiederholt. Der Gubernial Commissarius schickt den schriftlichen Bericht des Oculist Molnár von seiner Expedition ein; er enthält ausser den schon angezeigten Umständen, ein und anders, was ihm, dem Molnár, daselbst, von den bey dem Ausbruch der Unruhen vorgefallenen Umständen erzählt worden. Das Gubernium schickt dem Gubernial-Commissarius 19 Frag-Puncte zu, über welche der zu Carlsburg gefangen sitzenden Ujbar Ursz näher vernommen werden solle.

Den 25-ten Novembris

Der Gubernial Commissarius meldet den gänzlich fehlgeschlagenen Erfolg der zweyten, zwischen dem Obristlieutenant Schultz und den Tumultuanten abgehaltenen, und zu Topanfalfa vor sich gegangenen Unterredung; und das Gedränge, worinn gedachter Obristlieutenant dabey gekommen. Das Gubernium wird dadurch veranlasst, dem General Commando nochmahls zu erkennen zu geben, dass es den Plan zur baldigen Einschliessung und Bezwingung der Aufrührer unverzüglich und thätig befolgen, und dem Gubernio bekannt machen möchte.

Den 26-ten Novembris

Der Bischof Nikitics entschliesst sich von freyen Stücken, sich mehr vorwärts zu verfügen; und über Deva nach Brád in den Zarándér Kreyss abzugehen. Das General Commando macht in drey verschiedenen Noten dem Gubernio zu wissen, dass nunmehr alles vorgekehrt, und in Bereitschaft sey, wenn die Güte nicht verfangen sollte, auch mit Ernst gegen die Aufrührer vorzugehen.

Den 27-ten Novembris

Das Gubernium wird allergnädigst benachrichtigt, dass der Graf Jankovics von Seiner Mayestät ernannt worden, die in Hungarn und Siebenbürgen vorgefallene Unruhen, als Königlicher Commissarius, mit Beyziehung des General Papilla, zu untersuchen. In einer fernern Allerhöchsten Verordnung wird befohlen, dass, nachdem es vorgekommen, wie die zu Deva versammelte Edelleute nach einem gehaltenen Standrecht, gegen 60 Gefangenen hätten hinrichten lassen, mit dem Standrechtmässigen Verfahren alsogleich überall innegehalten werden solle, damit es nicht in Missbrauch ausarte. Die betreffende Comitате werden von beyden Allerhöchsten Befehlen auf das schleunigste benachrichtigt.

Den 28-ten Novembris

Der Bischof Nikitics meldet, dass er im Begriff stehe, seine Reise nach Brád im Zarándér Kreyss, über Szászváros und Deva anzutreten, und von Brád sich weiter nach Abrudbánya zu verfügen. Nach den aus dem Hunyader Comitат eingegangenen Nachrichten, ist diesseits des Marus Fluss, und im Hátzegér Thal, alles ruhig. Im Zarándér Kreyss hingegen, verpflichten sich die Innwohner, dem selbst, nach Brád, gekommenen Hauptradelshführer Hora, zu neuen Streyffereyen. In den Gebürgen von Ponor und Remete, dauern auch die Zusammenrottirungen (4) noch fort; ein Wachtmeister von Leopold Toscana, der mit einem Commando von 8 Mann, nach dem letztgenannten Ort, um Fourage zusammenzubringen, geschickt worden, wird im Dorf selbst, von den Innwohnern überfallen, und ermordet; ein ihm nachgeschicktes zweytes Commando wird mit Steinwürfen zurückgetrieben. Das General Commando zeigt an: nachdem die Truppen endlich im bestimmten Punkt eingetroffen, so werde ohne weiter zur vorhabenden Expedition geschritten werden. Es beschwert sich, dass ihm die Befolgung der Allerhöchsten Befehle vom Gubernio empfohlen werde, da es doch seine Pflichten kenne und ausübe; und äussert sich weiter, dass ihm die angezogene, auf dem Verzug haltende Gefahr nicht bekannt sey. In einer abermahligen Nota verlangt es; weil es nunmehr daran sey, dass die Truppen ehestens gegen die Tumultuanten vorrücken würden, so möchte sich das Gubernium positive äussern, ob es noch bey dem Gebrauch der Gewalt zu verbleiben habe? oder was sonst dagegen für eine Modalitaet zu beobachten? und wie sich eigentlich vom Militare zu benehmen sey? Das Gubernium wiederholt hierauf, seine schon oft gemachte Erklärung, unter welchen Bedingungen sich die Aufrührer der Gnade fähig machten.

Den 29-ten Novembris

Die Ermordung des Toscanischen Wachtmeisters ist zu Ponor geschehen; sein Commando kommt noch mit dem Leben davon. Die Hunyader Officianten geben den Wallachischen Poppen viel Schuld an den jetzigen Unruhen.

Den 30-ten Novembris

In einem herabgelangten Allerhöchsten Rescript, wird das zu Deva abgehaltene Standrecht auf das höchste geahndet, und wiederholt befohlen, dass mit dem Standrechtmässigen Verfahren wieder inne gehalten, und dass die Gefangenen, bis zur Ankunft der Hoff Commission nach Deva, aufbewahrt werden solten. Es soll ferner eine allgemeine Amnestie publicirt, und das herumirrende Volck dadurch in seine Wohnungen zurückzukehren vermocht werden. Endlich wird schon der Gedanke allein, von einer allgemeinen Insurrection des Adels, wäre er gefasst worden, ohne vorläufig darüber eingeholte Allerhöchste Genehmigung, für ahnungswürdig erklärt. Das Gubernium weist sich in dem hierauf erstatteten allerunterthänigsten Bericht über sein während der bisherigen Unruhen beobachtetes Betragen aus. Die Allerhöchste Verordnung wegen Einstellung des Standrechtmässigen Verfahrens wird nochmals allen Comitaten bedeutet. Die allergnädigst bewilligte General Amnestie wird durch gedruckte Patente allenthalben bekannt gemacht.

Den 1-ten Decembris

Auf die Nachricht, dass im Zaränder Comit, bey Brád, ein Trupp Aufrührer, unter dem Hauptanführer Krisán Dsurds herumstreyffe, die dortige Gegenden beunruhige, und besonders die Communication zwischen Deva und Halmágy hemme, ist der Major Sztojanics mit 200 Köpfen theils Cavallerie, theils Infanterie, den 27-ten angerückt, und hat diesen Trupp den 28-ten zu Brád überfallen wollen. In der Gegend von Ponor, Mogos und Remete, führt der Haupt Rädelsführer Hora selbst, die Tumultuanten an. Ein Versuch des Lieutenant Probst wider sie ist wegen der umzugänglichen Gegenden sowohl als wegen Menge der Aufrührer fruchtlos abgelauffen. Der Obristlieutenant Schultz ist mit einem hinlänglichen Commando beordert, sich selbst dahin zu begeben. Ein neuer Bericht aus den Zalathnaer Gebürgen meldet, dass sich die Aufrührer daselbst sehr mehren, und dass ohne ein starckes Commando, ihnen nicht mehr beyzukommen sey. Eben so widrig lauten die Nachrichten aus dem Zaränder Kreyss, mit bestätigten Anzeigen, dass sich die Tumultuanten daselbst öffentlich zu Hauffen rottirten, dass ein Schwarm von ihnen, mit zusammengeklauten Gewehren bewaffnet, und mit Brod auf 8 Tage, als zu einer langen Expedition versehen, sich den 29-ten gegen Guraszada gezogen, und den 30-ten Deva zu überfallen gedrohet. Dabey wird des misslichen Umstandes gedacht, dass Sztojanics, der schon den 27-ten abmarschirt sey, noch gar nichts von sich hören lasse. Eine gantz neue, per Estafette eingelauffene Anzeige des Zalathnaer Ober Berg Amts enthält, dass die seit der letzten Unterredung des Obristlieutenant Schultz nur noch schwiriger gewordene Aufrührer sich in 4 Colonnen zusammengerottet, deren *eine* bey Mogos, die *zweyte* in der Gegend von Luptsa, und Offenbánya, die *dritte* zu Albak, und

die 4-te bey Brád stehen, dass sie sich keinen Militar Commando widersetzen, und sie zurücktrieben; und endlich dass sich die 4 Colonnen, auf den Fall des Angriffs, an einander unterstützen könnten.

Den 2-ten Decembris

Major Sztojanics ist, nach Inhalt seines Rapports, in der Nacht auf den 30-ten Novembris zu Brád eingetroffen, hat sich aber zu schwach gefunden, mit seinem aus 320 Mann bestehenden Commando, wider die auf 9 000 Köpfe angegebene Zaránders Rotte etwas zu unternehmen; und hat mithin nach Hungarn um Succurs geschrieben, den er den 2-ten erwartet. Bey Offenbánya, wird der dahin detaschirte Oroszische Oberlieutenant Mesterházi von den Tumultuanten überfallen, und nebst 9 Mann von seinem Commando erschossen; der Obristlieutenant Schultz wird bey Ponor durch einen hinter ihm eilfertigst gemachten Verhack, vom Oberlieutenant Probst, der im verstärcken sollte, abgeschnitten; mehrere derley Verhacke sind von den Aufrührern gemacht worden, um die Communication zwischen den Truppen in den Gebürgen zu sperren. Das Gubernium warnt neuerdings den Koloser und Küköllöer Comitats in seinen Vertheidigungs Anstalten nicht weiter zu gehen, als es vom Gubernio befohlen worden.

Den 3-ten Decembris

Der Obristlieutenant Schultz hat auf seiner gegen Remete zu unternommenen Expedition, alle Anhöhen und Defileen von den Bauern besetzt gefunden, die auf ihm gefeuert, so dass er, nachdem 15 Soldaten blessirt worden, und einer todt geblieben, sich unverrichteter Sachen nach Kakova zurückziehen musste. Von Seiten der Tumultuanten sind 17 todtgeschossen, und 3 gefangen genommen worden. Aus dem Thordaer Comitats melden die vom Provinciali und Militari gemachte Berichte, dass die eben auszubrechen begonnene Unruhen, mittelst der noch zu rechter Zeit eingetroffenen, dahin detaschirten Mannschaft von Savoye gleich im Anfang erstickt worden.

Den 4-ten Decembris

Den Hunyader Comitats Officianten wird mitgegeben, sich nicht bey jeder unzuverlässlichen Nachricht zu beängstigen, sondern vielmehr immer den wahren Grund der Sachen zu erforschen. Die Koloser Officianten beschwerten sich über das Betragen des Obristlieutenant Schultz bey seiner Unterredung zu Krakko.

Den 5-ten Decembris

Der Gubernial-Commissarius berichtet, dass die Militarische Operationen nunmehr mit Eyffer betrieben würden; er hat die Verfügung gemacht, dass jedes stärkere Militar Commando von einem Popa begleitet werde, der die bisherige Vermahnungen an das Volck, vor der Fronte der anrückenden Truppen widerhohle. Der Gubernial Commissarius meldet, dass er entschlossen sey, nach dem Beyspiel des General Pfefferkorn, der den Befehl erhalten habe, seine Station aus Mühlenbach nach Carlsburg zu verlegen, sich eben auch dahin zu begeben. Das General Commando zeigt an, dass obschon für Deva dermahlen nichts

zu besorgen sey, dennoch zwey Canonen dahin abzugehen bestimmt worden. Eine Seckler Division ist auf das schleunigste nach Clausenburg beordert worden, um den lincken Flügel der Tumultuanten gegen Gyalu und Bánffi Hunyad einzuschliessen.

Den 6-ten Decembris

Der Major Sztojanics hat durch eine starcke Rotte Tumultuanten die aus den Innwohnern von etlich und 40 Dörfern bestanden, angegriffen werden sollen. Nachdem er ihnen aber entgegen gegangen, haben sie Halt gemacht, und auf Verlangen des Majors, 6 Deputierten an ihn geschickt, die er hierauf dazu gebracht, dass der ganze Trupp ihre Gewehre in die Luft geschossen, und auseinander gegangen. Die Dörfer Ponor, und Remete schicken Abgeordneten an den Gubernial-Commissarius, um für die Unschuldigen in ihren Dörfern, Schonung und Gnade zu erbitten. Er wird hierauf vom Gubernio angewiesen, fest darauf zu halten, dass die gedachten Dörfer die Rädelsführer herausliefern, und ihre Waffen alsogleich niederlegen solten. Das Gubernium rechtfertigt sich in einem allerunterthänigsten Bericht, wegen der schriftlichen Verhandlung zwischen ihm, und den General Commando.

Den 7-ten Decembris

Der Gubernial Commissarius hat die überkommene General Amnestie-Patente alsogleich dem General Pfefferkorn behändigt, der sie dem Trupps Comendanten mit dem Befehl abgeschickt, solche durch Poppen, oder andre der Sprache kundige Leute, und im Beyseyn der bey jeden Trupp befindlichen Comitats Commissarien, den Tumultuanten verständlich machen zu lassen, und nur auf den Fall feindlich gegen sie zu verfahren, wenn sie auch diese Allerhöchste Gnade von sich stossen, und in Aufruhr, und Widersetzlichkeit beharren würden. Dem Abgeordneten von Ponor und Remete hat der Gubernial Commissarius selbst, die Allerhöchste Gnade bekannt gemacht. Das nehmliche wird er überall thun lassen, wo stärkere Volck Zusammenkünfte sind. Zu eben der Absicht ist er gesonnen, den folgenden Tag nach Zalathna abzugehen. Das Gubernium fragt sich allerunterthänigst an, wie es in Absicht auf die General Amnestie, mit den Aufwieglern, und beharrlich widersetzlichen, so auch mit jenen gehalten werden solle, die das geraubte zurückzustellen sich weigerten?

Den 8-ten Decembris

Auf die Anzeige, dass Zalathna, wegen des häufigen Zusammenbringens der Tumultuanten in Gefahr sey, werden von Carlsburg 2 Canonen dahin geschickt, und der Obristleutenant Ott wird beordert, mit seinem gantzen Commando aus Szászváros über Bozesd eben dahin abzurücken. Der Gubernial Commissarius hat bey seiner Ankunft, den 6-ten, zu Zalathna alles in Furcht, jedoch ruhig angetroffen. Die zu ihn berufenen Popen haben ihm Hofnung gemacht, dass sich der grösste Theil der Tumultuanten, da sie in grosser Furcht stünden, bald den Verordnungen fügen werde. Er wird aus allen Kräfften sorgen, dass man sich mit der Strenge nicht übereile.

Den 9-ten Decembris

Der Bischof Nikitics berichtet, dass auf seiner zugleich mit dem Szekler Truppen, vorwärts im Zaränder Kreyss gemachten Reise, viele Dörfer Abgeordneten an ihn geschickt, und zur Ruhe zurückzukehren versprochen. Das General Commando beschwert sich sehr über das von den Hunyader Comitats-Officianten an den General Koppenzoller gemachte Ansuchen um Hülf's Truppen; und zeigt an, dass es sich genöthigt gesehen, darauf anzutragen, dass die in Marsch gesetzte Truppen wieder zurück beordert werden möchten. Das Gubernium stellt zwar dem Hunyader Comitatus aus, dass es nur für sich, ohne Vorwissen des Gubernii, Hülf's Truppen begehrt habe; zugleich aber stellt es dem General Commando anheim, ob die schon wirklich eingerückten Truppen nicht wenigstens auf einige Zeit im Land gelassen werden wolten?

Den 10-ten Decembris

Der Obristlieutenant Karp entschuldigt sich wegen der wider ihm vorgekommenen Klage, dass er 96 eingefangene Tumultuanten auf freyem Fuss gestellt habe.

Den 11-ten Decembris

Der Bischof Nikitics meldet, von den Abgeordneten aus 15 Dörfern des Zaränder Kreyses die Versicherung erhalten zu haben, dass sie sich zur Ruhe fügen, das geraubte zurückstellen, das Gewehr niederlegen, und den Allerhöchsten Verordnungen folgen wolten. Das nehmliche haben, nach seinem Bericht, die Inwohner des Dorfs Kristsor angelobt, und auch schon manches von geraubten Sachen, den Eigenthümern zurückgestellt. Zwischen den Mihe'ényer und Blasényer Confinium hingegen hat von den Secklern, wider einen sich ihnen entgegen gesetzten Trupp aufrührerischer Bauern Gewalt gebraucht werden müssen, wobey die letztern mit Verlust aus einander gesprengt worden. Der Gubernial Commissarius bestätigt diesen Vorfall, und erzählt ihm umständlicher. Wegen der Publication der General Amnestie, hat er in allen Gegenden wo er nur hat hindringen können, alle mögliche Vorkehrungen gemacht und ist willens, solche den nächsten Marckttag zu Abudbánya in seiner Gegenwart vor sich gehen zu lassen. Das Gubernium wird von den dem Grafen Jankovics ertheilten Allerhöchsten Aufträgen, umständlich mittelst des Allerhöchsten Rescripts den 29. Novembris, benachrichtigt.

Den 12-ten Decembris

Dupapiatra, eines der aufsätzigsten Dörfer, wo verschiedene Militär-Patrouillen und Ordonnantzen ermordet worden, schickt Abgeordneten, und verspricht Gehorsam. Der Obristlieutenant Schultz hat in den Dörfern, in die er eingerückt ist, niemanden zu Hauss angetroffen; und überall sind die Aufrührer hinter ihm in Wäldern und Gebürgen stekken geblieben.

Den 13-ten und 14-ten

gehen keine erhebliche Berichte ein.

Den 15-ten Decembris

Der Bischof Nikitics gehet nach dem Vorfalle bey Mihelyén, auf Buczsed, und beruft nach diesem Dorf, aus allen Ortschaften, deren Einwohner daran Theil gehabt, Abgeordneten zu sich. Nachdem sie ihm die besten Versprechungen gemacht, und auch verschiedene geraubte Soldaten Pferde, und Gewehre zurückgestellt, verfügt er sich den 11-ten nach Abrudbánya, und schickt von da aus die General Amnestie Patente an alle Archi Diaconos dieser Gegenden, mit dem Befehl, solche allenthalben kund zu machen.

Den 16-ten Decembris

Der Gubernial Commissarius lässt den 11-ten die General Amnestie zu Zalathna publiciren, und geht den 12-ten zu gleicher Absicht nach Abrudbánya. Er findet daselbst den Bischof Nikitics und den Obristlieutenant Kray. Auch die zwey andrer Trupps-Commandanten, die zwey Obristlieutenants Ott und Schultz treffen noch selbigen Tag allda ein. Der Gubernial Commissarius lässt das General Amnestie Patent alsogleich öffentlich und auch in privato den auf den meisten der umliegenden Ortschaften erschienenen Abgeordneten vorlesen und auslegen, wobey sie sämmtlich das beste angeloben. Nur aus den beyden Dörfern Aranyas, aus Mogos, und dem gantzen Offenbanyaer Dominio findet sich kein Deputirter ein, vielmehr zeigt der Obristlieutenant Schultz an, dass alle diese Leute mit Weib und Kind sich bey Topanfalva zusammengezogen hätte. Es wird hierauf ein Pöpa im Nahmen des Bischofs mit einem General Amnestie Patent zu ihnen hinausgeschickt, der Obristlieutenant Schulz folgt ihm; sieht sich aber gar bald von allen Seiten umrungen, und genötigt, Hülfe zu verlangen, die ihn auch eiligst zugeschickt wird.

Den 17-ten Decembris

Das General Commando benachrichtigt das Gubernium, dass eine Escadron des Savoyischen Regiments aus der Gegend von Szász-Régen, nach Kolos und Clausenburg abrücken werde.

Den 18-ten Decembris

Der Gubernial Commissarius erstattet seinem Hauptbericht über die jetzige Lage des Bauern Aufruhrs, und der damit verflochtenen Umstände. Er meldet im Verfolg seines vorigen Berichtes: dass um den Obristlieutenant Schultz aus dem Gedränge herauszuhelfen, in dem er sich, umrungen von beyläufig 6 000 Tumultuanten, und abgeschnitten von Abrudbánya, befinde, alsogleich von allen Seiten Hülfs Truppen gegen Topanfalva zugeschickt worden, und dass sich diesen der Bischof Nikitics angeschlossen. Der Gubernial Commissarius hofft, dass bey diesen Verfügungen, auch diese letzte Rotte in kurzem werde zerstreuet werden können. Er überreicht hiernächst dem Gubernio einen Dislocations Vorschlag zur Sicherung der Ruhe in der Zalathnaer Herrschaft, und den angränzenden Gegenden; und fügt noch verschiedene andre zur gänzlichen Herstellung und Erhaltung der Sicherheit abzweckende Anträge hinzu. Das Gubernium nimmt sie auf, und macht davon den nöthigen Gebrauch.

Den 19-ten Decembris

Auf Verlangen des Königlichen Commissarius Grafen Jankovics theilt ihm das Gubernium die der Volks Unruhen wegen ausgegangene Verordnungen mit, und fügt noch die sich darauf beziehende Original-Berichte hinzu.

Den 20-ten Decembris

Das General Commando macht dem Gubernio **alle** von Seiten des Militairs zur schleunigen Wieder Herstellung der Ruhe neuerdings gemachte Verfügungen ausführlich bekannt; weil aber der sich einstellende Schnee allen Unternehmungen in kurzen ein Ende machen dürfte, so wünscht das General Commando, dass eine vortheilhafte Verlegung der Truppen angeordnet werden möchte. Das Gubernium schickt zur Erfüllung dieser Absicht, den Ober Provincial Commissarius Graf Kemény¹² nach Carlsburg, und trägt ihm auf, sich hierüber mit dem General Pfefferkorn einzuvernehmen.

Den 21-ten Decembris

In einem unter diesem Dato eingelauffenen Allerhöchsten Rescript befehlen Seine Majestät allergnädigst, dass, nachdem das aufrührerische Volck sich sogar am Militari zu vergreifen nicht scheue, mit allem Ernst wider diese Tumultuanten zu Wercke gegangen werden müsse.

Den 22-ten Decembris

gehen keine erhebliche Berichte ein.

Den 23-ten Decembris

Der Bischof Nikitics meldet, dass nun auch die um Topanfalva herum gelegene Ortschaften durch Abgeordnete vor ihm erschienen, Gehorsam angelobt, und zum Theil auch einiges Gewehr ausgeliefert. Nur aus dem Albaker Kirchspiel Rada, woselbst der Hora seinen Aufenthalt haben solle, wären, der Ermahnung, des Bischofs ohngeachtet, weder Poppen noch ihrer Zuhörer, vor ihm erschienen. In einem zweyten Bericht zeigt er an, von den an der Seite der Obristlieutenants befindlichen Geistlichen die Bestätigung dieser Nachrichten erhalten zu haben. Das General Commando macht **dieselbe Anzeige, und fügt noch** hinzu, der Obristlieutenant Schultz trachte den unter dem Hora, in der Gegend bey Albak und Rada, versammelten Rest von Tumultuanten auch noch zu trennen, oder wo möglich aufzuheben.

Den 24-ten Decembris

Die bis zu diesem Tag reichende, an das General Commando eingegangene, und dem Königlichen Gubernator *brevi manu*¹¹ zur Einsicht mitgetheilte Rapports des General Pfefferkorn bestätigen durchaus, dass die Tumultuanten gänzlich versprengt, und die Ruhe allenthalben hergestellt worden. Weil es verlauten wollen, dass noch einige hundert Köpfe Aufrührer versammelt seyn solten: so hat die Colonne des Obristlieutenant Schultz alle Dörfer bis auf das unzugängliche, auch schon mit grossem Schnee bedeckte Gebürg durchsucht; besonders die beyden Orte Albak und Rada wo Hora mit seinem An-

hang sich zu befinden vermuthet worden. Allein es hat sich nicht die mindeste Spur von diesem Rädelsführer gefunden. Indessen sind zu seiner Habhaftwerdung starcke Patroullen gegen das Gebürge deta-schirt worden. Die Militar Operationen haben nach nunmehr erzielter öffentlicher Ruhe von selbst aufgehört.

Den 25-ten Decembris

Das General Commando macht dem Gubernio zu wissen, dass auf Allerhöchsten Befehl, die unter dem General Sturm an den Gräntzen gestandene Truppen sich ebenfalls in Marsch auf Siebenbürgen gesetzt. Weil sich aber nunmehr die Umstände mercklich geändert hätten, so gedencke das General Commando dem General Sturm zu erkennen zu geben, dass diese Truppen bis auf weiter in den Einbruchs Stationen Halt machen möchten. Das Gubernium hingegen hält die Einrückung des Halt gemachten Militare, bey allen jetzt vorhandenen günstigen Umständen, zu desto dauerhafterer Erzielung der öffentlichen Sicherheit, für dienlich und nothwendig.

Den 26-ten bis 29-ten

gehen keine erhebliche Berichte ein.

Den 30-ten Decembris

Das General Commando wünscht, dass, nachdem die empörte Unterthanen sich nun nicht mehr zusammenrottirten, und in ihrer Wohnungen zurückgekehrt wären; und mithin auch die Nothwendigkeit aufhöre, den der Sicherheit wegen nach Deva geflüchteten Adel und den Arestanten zu Deva und Carlsburg das Brod ab Aerario Militari zu verabreichen, das Militare davon enthoben werden möchte. Das Gubernium hält an, dass wenigstens den Arestanten das Brod noch einige Zeit hindurch verabfolgt werden möchte.

Den 31-ten Decembris

gehet nichts erhebliches ein.

Den 4-ten Januar 1785

laufen zwey Berichte des Obristlieutenants Kray mit der angenehmen Anzeige ein, dass der Haupt Rädelsführer Hora und sein erster Capitaine Iuon Kloska den 27-ten Decembris von einen zu ihrer Habhaftwerdung ausgesickten Militar Commando, gemeinschaftlich mit einigen vertrauten, und zuvor gehörig belehrten Gross Aranyaser Bauern, ergriffen, fest gemacht, und den 1-ten Januar nach Carlsburg abgeführt worden.

- (1) Urmează: *und*, şters.
- (2) Urmează: *versprechen*, şters.
- (3) Urmează: *zugleich*, şters.
- (4) Urmează: *auch*, şters.

CONSPECT SUMAR

despre întimplările mai neobișnuite din timpul tulburărilor poporului în lunile noiembrie și decembrie 1784, precum și măsurile de prevenire luate, în ordinea zilelor în care au sosit rapoartele și informațiile și s-au transmis autorităților poruncile

4 noiembrie

La 31 octombrie, poporul convocat prin instigatori tainici se adună în număr mare la Mesteacăn, în cercul Zărând. În noaptea următoare se iscă la Curechiu o încăierare în care sînt uciși cei doi vicejuzi ai nobililor, Gâl și Nalátzi. Răsculații năvălesc apoi în satele Crișcior, Brad, Ribița și Mihăleni și comit pretutindeni cele mai grave dezordini. Inițiatorul și autorul acestor dezordini este un vestit iobag fugit din domeniul fiscal al Zlatnei, cu numele Horea, care a știut să amăgească poporul că prin nimicirea nobililor și luarea armelor împărătești — pentru a căror ridicare îi va duce la Alba Iulia — își va croi calea spre eliberarea de servitutea domenală.

Guberniul comunică imediat Comandamentului general știrile primite, cerind ajutor grabnic, și hotărăște să trimită un comisar propriu la fața locului.

5 noiembrie

Știrile de mai sus se confirmă. Guberniul își reînnoiește cererea pentru ajutor militar. Îi însărcinează pe cei doi episcopi români¹ să-și exercite asupra poporului rătăcit autoritatea slujbei lor și ordonă funcționarilor din comitatele Hunedoara și Alba să mențină legătura cu armata. Comandamentul general dă ordin locotenent-colonelului Karp și maiorului Stojanich să ia legătură cu comisarul gubernial cerut să fie trimis la fața locului precum și cu comitele suprem al Hunedoarei. Comandamentul general se pronunță împotriva Guberniului, dar fără îndoială vor urma știri mai demne de crezare despre cele petrecute.

6 noiembrie

Răsculații se întind tot mai departe; ei jefuiesc și incendiază în ziua de 4 noiembrie castelul de la Brănișca, și în noaptea următoare se petrece același lucru cu toate curțile nobiliare de la Șoimuș. Nobilimea se refugiază în castelele de la Deva și Hunedoara. Guberniul aduce la cunoștință Comandamentului general toate aceste incidente și cere din nou ajutor grabnic.

7 noiembrie

Țăranii își continuă devastările în satele situate dincolo de Mureș: Hărău, Chimindia, Arănieș, Rapolt, Geoagiu de Jos și Ghelmar. O altă ceată făptuiește aceleași dezordini pe Mureș în jos, la Ilia și Gura-sada, apoi trece dincolo de riu și devastează Leșnicu. Comandamentul general comunică Guberniului trupele care au fost desemnate în acțiunea contra poporului răsculat, adăugînd că armata va executa întocmai îndrumările autorităților provinciale, dar totuși se va abține de la orice acțiune. Guberniul îl însărcinează pe episcopul ortodox Nichitici să se ducă în mijlocul poporului, alăturîndu-se trupelor care se adună;

totodată Guberniul ia măsurile necesare pentru aprovizionarea armatei trimise. În aceeași zi are loc o întrunire cu generalul comandant și Guberniul își exprimă două deziderate: să se aducă ajutor militar grabnic din Ungaria, și să li se opună forță răsculaților în cazul că vor persista în încăpăținarea lor. Generalul comandant respinge ambele propuneri și declară că el răspunde pentru ordinele militare.

8 noiembrie

Devastările continuă în satele de dincolo de Mureș, situate în susul apei, și răsculații pătrund pînă la Vurpăr. O ceată de 30—40 de oameni trece Mureșul și în ziua de 6 face incursiuni în satele Binținți, Cioara și Vințu de Jos; pe unde ajung, locuitorii li se alătură. Armata îi atacă la Binținți, cîțiva răsculați sînt doborîți, iar ceilalți sînt împrăștiați. Consilierul gubernial von Brukenenthal e desemnat să meargă la fața locului în calitate de comisar. În țara întreagă se dau dispoziții pentru îndrumarea autorităților provinciale potrivit împrejurărilor existente.

9 noiembrie

Ceata care a înaintat pe Mureș în jos vine în ziua de 6 pe malul stîng al riului de la Mintia în sus și, la lăsarea nopții, se năpustește asupra Devei, dar este respinsă de două ori de nobilii care s-au ridicat. Răsculații incendiază și devastează întreaga noapte satele învecinate, iar în ziua de 7 repetă atacul în partea cetății, dar sînt respinși din nou, cu pierderi, de nobilii ajutați de cîțiva grăniceri care li s-au alăturat. În domeniul Zlatnei se remarcă o altă ceată care jefuiește în același timp pe funcționarii camerali de la Cîmpeni. Comandamentul general trimite, pe lîngă trupele existente, încă două unități din regimentul Gyulai și o companie de husari secui. Guberniul întocmește instrucțiuni amănunțite pentru comisarul gubernial; iar autoritățile provinciale sînt înștiințate de trimiterea lui la fața locului, și sînt îndrumate să ia legătură cu el.

10 noiembrie

Se confirmă incidentul de la Binținți dintre armată și răsculați. Armata se îndreaptă de aici spre Cioara. În drum, cîțiva fugari din Binținți trag din cîrciuma din Șibot cîteva focuri de armă asupra armatei și sînt împușcați de soldați. La Cioara țărani sînt tocmai în toiul devastărilor; și aici sînt doborîți cîțiva, alții sînt prinși, iar restul împrăștiați fără să țină seamă de pierderile îndurate, răsculații din părțile Devei își continuă fără teamă nelegiuirile în satele din apropiere. În regiunile muntoase vreo 4 000 de țărani fac incursiuni și devastează în mod îngrozitor Abrudul. Guberniul reînnoiește dispozițiile sale adresate tuturor comitatelor și orașelor libere, îndemnîndu-le la toată vigilența și grija posibilă.

11 noiembrie

Deoarece ceata principală și cel mai mare număr al răsculaților se găsește în munții Zlatnei, Guberniul stăruie încă o dată pe lîngă Comandamentul general să pregătească o împresurare atît din spate, dinspre regatul Ungariei, cît și din față, prin trupele care înaintează

din această parte împotriva lor. Comitatele ungare mărginașe sînt avertizate să vegheze în cazul cînd răsculații ar încerca, poate, să năvălească într-acolo. În sfîrșit, se trimite în toată țara, în numele Guberniului, ordonanțe tipărite în limba română, prin care poporul este avertizat și prevenit cu asprime².

12 noiembrie

Răscoala începe și în ținutul Hațegului. O trupă de grăniceri atacă prin surprindere la Peștiș și Cinciș o ceată de țărani răzvrătiți, și îi împrăstie. Cu acest prilej sînt omoriți mai mulți țărani. Slujbașii comitatului Hunedoara îi judecă prin procedură marțială pe răsculații prinși în timpul atacului și execută pe 34 din ei prin decapitare cu sabia. Această procedură este condamnată cu toată asprimea de Guberniu și funcționarii sînt îndrumați să procedeze cu prizonierii conform directivei și instrucțiunilor care le vor fi împărtășite de către comisarul gubernial.

13 noiembrie

Se confirmă jefuirile de la Abrud întîmplătoare în ziua de 9. O altă ceată, coborîtă din munți, atacă pe neașteptate în ziua de 10 Singeorzu Trascăului și pustiește rău curțile de acolo ale familiei Torotzkai. O altă ceată jefuiește în aceeași zi Țelna și Ighielu. Nobilii din comitatul Alba și Cluj se ridică spre a se autoapăra; Guberniul avertizează pe slujbași ca nu cumva măsurile de apărare pe care le vor lua să depășească presiunile ce le-au fost date.

14 noiembrie

Ceata din Zlatna face o incursiune la Baia de Arieș și pustiește acolo cîteva clădiri ale domeniului fiscal. Comisarul gubernial dispune ca patentă emisă de Guberniu către popor să se publice în prezența sa la Mercurea, Sebeș și Alba Iulia în zilele de tîrg, în fața mulțimii adunate acolo, și speră să se obțină un bun rezultat. Locotenent-colonelul Ott are la Inuri o convorbire cu locuitorii găsiți acolo în plină răscoală; la îndemnul lui ei făgăduiesc să se liniștească și să înduplece la aceasta și satele vecine. Horea trimite nobililor de la Deva șase puncte și amenință cu un nou atac, dacă nu le îndeplinesc pînă în ziua de 14³. Comandantul cordonului [de graniță], *generalul Pfofferkorn*, dispune să se dea Devei înspăimîntate tot ajutorul militar posibil. Comisarul gubernial trimite pe oculistul Molnar⁴ — român de origine — în cercul Zărand cu misiunea de a se duce printre răsculați spre a le cîștiga încrederea și a le face propuneri.

15 noiembrie

Sosesc rapoarte militare de la Hațeg, că atît acolo, cît și în împrejurimile Hunedoarei și ale Devei s-a restabilit în general ordinea, cu excepția cîtorva sate, care vor fi aduse în curînd la ascultare. Locotenent-colonelul Schultz are în ziua de 11 o convorbire la Cricău cu căpeteniile unei mari cete răscolate⁵. Le ascultă și le preia jalbele, și la urmă le făgăduiește să le aducă decizia la Cîmpeni în ziua de 19; în schimb ei promit să se împrăstie. Guberniul, căruia i se transmite prin Comandamentul general raportul amănunțit al locotenent-colonelului

Schultz, este nevoit să considere incorrect faptul ca înalții funcționari ai țării să înceapă tratative cu iobagi înarmați, și încă în plină răscoală. În schimb, pentru a lămuri poporul cit mai convingător despre felul cum a fost înșelat de către ațîțătorii la răscoală, propune să se publice în mod festiv ordonanța Guberniului și pregătirile în vederea publicării să fie aduse la îndeplinire de comisarul gubernial în colaborare cu **generalul Pfefferkorn**. Servindu-se de știrile aduse de doi informatori, trimiși de el printre răsculați, comisarul gubernial ordonă slujbașilor din comitatul Alba de Jos să acorde o deosebită atenție satelor care au fost conscrise în vara trecută pentru militărie. Răsculații fac din insula de la Ghelmar depozitul lucrurilor furate. Comisarul Guberniului trimite la ei pe un arhidiacon⁶ demn de încredere. Guberniul redactează un ordin amănunțit relativ la procedura care se va aplica răsculaților prinși și îl transmite autorităților provinciale spre conformare.

16 noiembrie

Satul Inuri respectă făgăduiala dată locotenent-colonelului Ott și rămîne pașnic împreună cu satele învecinate. Locuitorii fugiți de la Vurpăr și Vințu de Jos sînt înduplecați, prin ordonanța gubernială publicată la Alba Iulia, să se reîntoarcă acasă. Locuitorii din Cioara încep de bunăvoie să presteze serviciile iobăgești. Comitatul Tirnavelor ia măsuri ca o parte dintre nobili să asigure securitatea publică la granițele comitatului, iar ceilalți acasă. Guberniul muștră comitatul pentru ordinele date.

17 noiembrie

Se raportează — ca un supliment la tratativele lui Schultz — că în timpul convorbirii și contrar armistițiului de opt zile stabilit un nobil a fost omorît și o curte nobiliară a fost jefuită.

Conform unei știri trimise de funcționarii din Orăștie comisarului gubernial, se spune că în toate satele situate dincolo de Mureș au fost răspîndite noi circulare ale lui Horea, ceea ce a avut drept urmare că la Bozeș și Băcia se găsește iarăși adunată o mare ceată de popor; că țiganii aduși aici din toate părțile făuresc lănci și alte arme; și că răsculații pregătesc noi atacuri, intenționînd să treacă noaptea Mureșul. Generalul Pfefferkorn apără în tot cazul malul de dincoace. Episcopul Nichitici opune manifestelor lui Horea un ordin circular episcopesc dojenitor.

Guberniul avertizează pe contele Csáki — pornit, în fruntea nobilimii din Cluj, contra răsculaților — să se conformeze întru totul ordonanțelor.

18 noiembrie

Ghelmarul se supune și prin delegații săi cere iertare. Comitatele Alba, Hunedoara, Tirnava, Turda și Cluj sînt din nou avertizate — în urma veștilor noi sosite despre înarmarea nobilimii de acolo — să nu ducă mai departe măsurile lor de autoapărare decît în limita îngăduită de poruncile Guberniului. Guberniul tipărește ordonanțe în toate limbile țării, făgăduind pentru predarea fiecărui instigator la răscoală o recompensă de 30 de forinți renani; în schimb amenință că se va aplica pedeapsa legală judeului și bătrînilor din fiecare sat care se va lăsa ațîțat la răscoală⁷. Se poruncește ca această patentă să fie publicată în țara în-

treagă, din sat în sat, de către un slujbaș comitatens, în prezența preotului din sat. Despre îndeplinirea ordinului se va înainta un raport autentificat.

19 noiembrie

Nobilii refugiați în castelul de la Hunedoara înaintează Guberniului o listă cu omorurile și devastările săvârșite numai în cercul Hunedoarei, din care rezultă că în 61 de sate au fost jefuite și în parte incendiate nouă castele și 215 curți nobiliare, iar 26 de persoane au fost omorite. Noile înarmări ale răsculaților și regrouparea lor în satele situate dincolo de Mureș se confirmă și de către slujbașii din Hunedoara.

20 noiembrie

Căpetenia cetei de răsculați —așa-zisul fiu al lui Horea — care a încheiat la Cricău înțelegerea de opt zile cu locotenent-colonelul Schultz — este urmărit de niște husari, și abia poate să scape. Guberniul transmite un ordin în toate comitatele, interzicând preoților români să țină întruniri fără înștiințarea prealabilă a funcționarilor comitatului.

21 noiembrie

Guvernatorul regesc primește, prin curier, o scrisoare a cancelarului aulic ungaro-transilvănean, contele Eszterházi, din 12 noiembrie, cu următorul cuprins: voința prea înaltă este ca Guberniul, de comun acord cu Comandamentul general, să procedeze cu toată energia împotriva răsculaților; instigatorilor la răscoală prinși să li se aplice procedura martială și să se procedeze fără nici o milă față de poporul răsculat, dacă nevoia o va cere. Guberniul comunică Comandamentului general această preainaltă hotărîre, cu adaosul: unica posibilitate a răsculaților pentru a putea obține iertarea ar putea fi să restituie lucrurile furate, să predea armele, să contribuie la prinderea capilor răscoalei și să lase ca ostaceți pe cîțiva dintre bătrînii lor. Toate comitatele sînt înștiințate despre acest ordin și li se dau instrucțiuni.

Oculistul Molnar, care s-a întors din misiunea sa din cercul Zărandului, comunică comisarului gubernial că a întîlnit la Brad o ceată puternică de vreo 3 000 de oameni, înarmați în diferite chipuri, condusă de căpetenia Crișan Giurgiu. El a dus ample discuții cu conducătorii acestei cete și, în sfîrșit, după multe insistențe, a primit din partea lor asigurarea, sub jurămint, că se vor supune. Rezultatul a dovedit însă tocmai contrariul, căci îndată după plecarea lui Molnar, sosind acolo Horea, acest popor rebel a început să se dedea la noi incursiuni. Comisarul gubernial cere atunci generalului Pfefferkorn să dispună ca aceste cete de răsculați să fie risipite de armată; dar acesta se scuză, aducînd ca motiv ordinul pe care-l avea de a nu se întreprinde nimic concret împotriva răsculaților, pînă nu se va termina convorbirea de la Cîmpeni dintre locotenent-colonelul Schultz și răsculați. Comisarul gubernial trimite Guberniului o adresă circulară, în original, a lui Horea, prin care invită poporul — sub amenințarea pedepsei de nesupunere față de preainaltele porunci — să se prezinte în fața lui pentru a afla poruncile împărătești, pe care le va comunica. Guberniul trimite Comandamentului general această proclamație și cere insistent, încă o dată, să se aplice măsuri militare neîntîrziate și mai eficace.

22 noiembrie

Sus-amintitul, așa-numitul Horea cel Tinăr, în realitate Uibar Urs⁸, este prins de locuitorii din Lupșa și predat armatei. Locotenent-colonelul Schultz declară că deși întâlnirea propusă nu mai este de actualitate, totuși el se va duce la Cîmpeni și va încerca să potolească spiritele. Guvernul dă să înțeleagă, răspicat, Comandamentului general, că a fost de dăunător răgazul acordat răsculaților și cere să nu se mai lase reținuți de nimic, ci să se procedeze împotriva lor fără cruțare. Din comitatul Hunedoara sosesc, printr-o ștafetă, noi știri îngrijorătoare: anume locuitorii din Zărand plănuiesc un nou atac, intenționând să extindă răscoala în țara întreagă. Ei și-au pus gloatele și cetele sub conducerea mai multor căpetenii care țin legătură strinsă, neîntreruptă, cu aderenții lor din domeniul Zlatnei. Cei trei capi ai răscoalei sînt Horea, Cloșca și Crișan. Episcopul Nichitici se plînge și el că preoțimea sa a pierdut încrederea poporului din cercul Zărand. Conform unei alte știri răsculații din Zlatna încearcă să-și deschidă drum spre Florești și Gilău. Guvernul își repetă cererea, adresată în mai multe rînduri Comandamentului general, să acorde mai multă libertate de acțiune comandanților militari trimiși împotriva răsculaților. El publică în țară mai multe ordonanțe prin care se atrage repetat și sever atenția ca fiecare să-și dovedească ascultarea cuvenită față de funcționarii și domnul său de pămînt⁹.

23 noiembrie

Comandamentul general făgăduiește să procedeze contra răsculaților cu toată energia, cînd va avea trupele și toate cele necesare strînse la un loc. Guvernatorul regesc primește, printr-un curier, o preainaltă scrisoare din 15 noiembrie, în care i se comunică să potolească tulburările cu energie și în toată graba.

Trupele care vor merge contra răsculaților să fie însoțite de slujbași comitatensi, care să vorbească răsculaților în limba lor și să aplice procedură marțială contra răsculaților prinși, ce vor fi socotiți fie instigatori, fie deosebit de îndărătnici. Pentru fiecare căpetenie predată se va plăti un premiu de 300 ducați. Preainalta poruncă sosită se aduce îndată la cunoștința țării întregi, prin patente tipărite¹⁰. Comitatele respective sînt îndemnate să pună la dispoziția armatei slujbași destoinici și conștiincioși. Comandamentul general este informat despre toate acestea și se repetă indemnul să procedeze neîntîrziat, cu energie și rezeziune, împotriva răsculaților. În comitatul Turda apar între locuitorii mai multor comune de asemenea semne de nemulțumire și răzvrătire. Guvernatorul regesc transmite imediat, *brevi manu*¹¹, generalului comandant raportul primit și trimite prin ștafetă comitelui suprem de la Turda, contele Kálnoki, ordinul sigilat privitor la aceasta, adresat regimentului Savoia.

24 noiembrie

Comandamentul general făgăduiește ca îndată ce totul va fi pregătit pentru înaintare să comunice Guvernului timpul și ziua hotărîtă. Pentru cazul că Guvernul și-a alcătuit un plan, cere să i se comunice, și totodată ar vrea să știe dacă nu consideră necesară o întrunire. Într-o a doua notă comandamentul general anunță că în curînd va fi totul gata pentru începerea operațiunilor, dar avîndu-se în vedere că în timpul

înmăntării armatei se pot produce cu ușurință cazuri neprevăzute, în care va trebui hotărît pe loc dacă trebuie să se procedeze cu indulgență sau cu energie, ar fi bine să fie numit și pentru aceasta un comisar „provincial“, cu care generalul Pfefferkorn să se poată sfătui. Guberniul răspunde: el nu poate prescrie un plan pentru operațiunile militare; o întrunire nu pare necesară și constituie o pierdere de timp. Comisarul gubernial, von Brukenenthal, are puteri depline de a decide împreună cu generalul Pfefferkorn. Guberniul n-are altă dorință decât să se acționeze curînd și cu seriozitate pentru că și în alte regiuni poporul este neliniștit. Această cerere este repetată încă în două note. Comisarul gubernial trimite raportul scris al oculistului Molnar despre misiunea avută, raport care conține, pe lângă amănuntele relatate, și unele lucruri care i-au fost povestite acolo lui Molnar despre cele ce s-au petrecut la izbucnirea răscoalei. Guberniul trimite comisarului gubernial un chestionar cu 19 puncte asupra cărora să fie interogat Uibar Urs, întemnițat la Alba Iulia.

25 noiembrie

Comisarul gubernial comunică eșecul total al celei de-a doua convorbiri care a avut loc la Cîmpeni între locotenent—colonelul Schultz și răsculați și învălmășeala în care a ajuns numitul locotenent—colonel. Guberniul este îndemnat, prin aceasta, să dea să înțeleagă încă o dată Comandamentului general necesitatea îndeplinirii grabnice a planului de împresurare și zdrobire a răsculaților, și să-l aducă la cunoștința Guberniului.

26 noiembrie

Episcopul Nichitici se hotărăște din inițiativă proprie să mai înainteze și să se ducă prin Deva la Brad, în cercul Zărandului. Comandamentul general aduce la cunoștința Guberniului, în trei înștiințări diferite, că s-au luat toate măsurile și totul este pregătit pentru a se proceda cu energie contra răsculaților, dacă nu merge cu binele.

27 noiembrie

Guberniul primește o preainaltă înștiințare că majestatea sa l-a însărcinat pe contele Jankovich, în calitate de comisar regesc, să cerceteze, în colaborare cu generalul Papilla, tulburările care au avut loc în Ungaria și Transilvania. Într-o altă preainaltă ordonanță se poruncește să se oprească imediat, pretutindeni, aplicarea procedurii marțiale, spre a se evita abuzurile, după cum s-a întîmplat cu nobilii adunați la Deva care au executat 60 de prizonieri în baza procedurii marțiale. Comitatele în cauză sînt înștiințate grabnic despre cele două preainalte porunci.

28 noiembrie

Episcopul Nichitici anunță că este pe punctul de a întreprinde călătoria la Brad în cercul Zărandului, prin Orăștie și Deva, iar de la Brad va merge mai departe la Abrud. În baza știrilor sosite din comitatul Hunedoara, în această parte a Mureșului și în valea Hațegului este totul în liniște. În schimb în cercul Zărandului locuitorii se leagă față de Horea, căpetenia răsculaților, sosit la Brad, să înceapă noi acțiuni. În munții de la Ponor și Rimeți oamenii continuă să se strîngă în cete;

un vagmistru din regimentul Leopold Toscana, care a fost trimis în localitatea mai sus-numită, cu opt oameni, după furaje, este atacat chiar în comună de către locuitori și este omorât. O a doua trupă, trimisă în urma lui, este respinsă cu pietre. Comandamentul general aduce la cunoștință că îndată ce trupele vor sosi în locul indicat, se vor începe operațiunile plănuite. Se plînge că Guberniul este acela care îi recomandă executarea preainaltelor porunci, cînd Comandamentul își cunoaște datoria și și-o și exercită; și spune mai departe că nu cunoaște pericolul care s-ar datora amînării. Într-o altă notă cere — avînd în vedere că trupele vor acționa cît de curînd împotriva răsculaților — ca Guberniul să declare precis dacă trebuie să se persiste încă cu măsurile de aplicare a forței, sau la ce altă modalitate să se recurgă, ce atitudine să ia armata. Guberniul repetă atunci declarația pe care a făcut-o de mai multe ori despre condițiile pe care trebuie să le îndeplinească răsculații pentru a obține iertarea.

29 noiembrie

Uciderea vagmistruului din reg. Toscana s-a săvîrșit la Ponor. Oamenii săi au scăpat cu viață. Funcționarii din Hunedoara aduc multe învinuiri preoților români pentru tulburările prezente.

30 noiembrie

Printr-un preainalt rescript regesc sosit este aspru sancționată judecata marțială ținută la Deva și se poruncește din nou să se înceze imediat procedurile marțiale, iar cei prinși să fie ținuți sub pază la Deva pînă la sosirea comisiei aulice. Se va publica apoi o amnistie generală, pentru ca poporul care colindă fără rost să se poată întoarce pe la case. Apoi este declarat pasibil de pedeapsă chiar și numai gîndul unei insurecții generale a nobilimii, întreprinsă fără prealabilă autorizație preainaltă. Guberniul, într-un preasupus raport, își justifică atitudinea avută în timpul tulburărilor de pînă acum. Preainalta hotărîre privitoare la interzicerea aplicării legii statariale este din nou comunicată tuturor comitatelor. Preamilostiva amnistie generală acordată este adusă la cunoștința tuturor prin patente tipărite.

1 decembrie

La vestea că la Brad, în comitatul Zărand, cutreieră o ceată de răsculați, condusă de Crișan Giurgiu, și tulbură ținuturile acelea, stingherind îndeosebi circulația între Deva și Hălmagiu, a pornit acolo în ziua de 27 maiorul Stojanich cu 200 de ostași, cavaleriști și infanteriști, vîind să atace această ceată la Brad, în ziua de 28. În regiunea Ponor, Mogoș și Rîmeți, îi conduce pe răzvrățiți însuși Horea, căpetenia răsculaților. O încercare a locotenentului Probst contra lor a fost zădărnicită atît din cauza ținutului inaccesibil, cît și din cauza mulțimii răsculaților. Locotenent-colonelul Schultz primește ordinul să se deplaseze acolo cu trupe îndestulătoare. Un nou raport sosit din Munții Zlatnei spune că numărul răsculaților a crescut acolo mult și că fără întăriri serioase nu li se poate veni de hac. Tot atît de contrariante sînt și veștile venite din cercul Zărandului, cu știri confirmate, că răsculații se adună acolo în cete, pe față, că o ceată a lor înarmată cu puști și provizii de pîine pentru opt zile, pregătită ca pentru o expediție mai lungă, s-a în-

dreptat în ziua de 29 spre Gurasada și a amenințat că va ataca Deva în ziua de 30. La acestea trebuie ținut seamă de situația critică și anume că Stojanich, care a plecat încă din ziua de 27, nu dă încă nici un semn de viață. O veste de tot nouă, adusă de ștafetă din partea administrației superioare a minelor din Zlatna, comunică următoarele: răsculații, deveniți și mai turbulenți după ultima întrevedere cu locotenent-colonelul Schultz, s-au organizat în patru cete [coloane], dintre care *prima* s-a stabilit la Mogoș, *a doua* în regiunea Lupșei și la Baia de Arieș, *a treia* la Albac și *a patra* la Brad; nu li s-a opus nici o armată spre a-i respinge, iar în cazul unui atac, cele patru coloane pot să-și dea ajutor una alteia.

2 decembrie

Maiorul Stojanich — așa cum anunță în raportul său — a sosit la Brad în noaptea de 30 noiembrie, dar a socotit că este prea slab să întreprindă ceva cu cei 320 de ostași contra cetei din Zărand, formată — așa cum se spune — din 9 000 de oameni, și a cerut ajutor din Ungaria, pe care îl așteaptă să sosească în ziua de 2. La Baia de Arieș locotenentul major Mesterházi, detașat acolo din reg. Orosz, a fost atacat de răsculați și a fost împușcat, împreună cu nouă ostași de sub comanda sa. Printr-o ambuscadă făcută în grabă, locotenent-colonelul Schultz i-a fost tăiată calea de legătură cu locotenentul major Probst, care îi aducea înțăriri; mai multe ambuscade asemănătoare au fost făcute de răsculați pentru a tăia legătura dintre trupe în munți. Guvernul previne din nou comitatele Cluj și Tîrnava să nu procedeze la pregătiri de apărare mai ample decât cele poruncite de Guberniu.

3 decembrie

În expediția pornită împotriva Rimeților, locotenent-colonelul Schultz a găsit toate înălțimile și trecătorile ocupate de țărani, care au tras focuri de armă asupra lui, așa încît după ce au fost răniți 15 soldați și unul a fost omorît, a trebuit să se retragă la Cacova, fără să fi făcut nici o ispravă. Din partea răsculaților au fost omorîți 17, iar trei au fost prinși. Din comitatul Turda se anunță, în rapoartele trimise de autoritățile civile și militare, că tulburările, care tocmai prinsese să se manifeste, au fost înăbușite chiar de la început, mulțumită trupelor din reg. Savoia detașate acolo, care au sosit la timpul oportun.

4 decembrie

Se comunică slujbașilor din comitatul Hunedoara să nu se alarmeze la orice veste lipsită de temei, ci să caute să descopere întotdeauna adevărul. Slujbași de la Cluj se plîng de comportarea locotenent-colonelului Schultz cu prilejul convorbirii de la Cricău.

5 decembrie

Comisarul gubernial raportează că operațiunile militare vor fi efectuate de acum înainte cu mult zel; el a dat dispoziție ca fiecare unitate militară mai puternică să fie însoțită de un preot, care va avertiza din nou poporul, înainte de sosirea trupelor de luptă. Comisarul gubernial comunică hotărîrea pe care a luat-o să urmeze exemplul generalului Pfefferkorn — care a primit ordinul să-și mute reședința de la

Sebeș la Alba Iulia — și să se ducă și el acolo. Comandamentul general înștiințează că, deși pentru Deva nu mai este acum nimic de temut, totuși s-a luat hotărârea să se trimită acolo două tunuri. O unitate de secui a primit ordinul să se deplaseze grabnic la Cluj, pentru a impresura aripa stângă a răsculaților, spre Gilău și Huedin.

6 decembrie

Maiorul Stojanich era să fie atacat de o ceată puternică de răsculați, formată din locuitorii din vreo 40 de sate. Dar, după ce le-a ieșit în cale, ei s-au oprit și, la cererea maiorului, au trimis șase soli pe care el i-a convins ca întreaga ceată să-și descарce armele, trăgînd în aer, și să se împrăștie. Satele Ponor și Rîmeți au trimis comisarului gubernial delegați cerînd ca cei nevinovați din satele lor să fie cruțați și iertați. Guberniul îi dă acestuia instrucțiuni să ceară hotărît ca numitele sate să predea pe capii răscoalei și să depună armele. Guberniul justifică, într-un raport preasupus, tratativele pe care le-a dus în scris cu Comandamentul general.

7 decembrie

Comisarul gubernial a înmînat îndată generalului Pfefferkorn decretul de amnistie primit, pe care acesta l-a trimis comandanților armatei, cu ordinul să-l aducă la cunoștința răsculaților, punînd pe preoți sau pe alți cunoscători ai limbii române să li-l citească în prezența comisarilor comitatensi aflați pe lîngă fiecare unitate militară. Să nu se procedeze dușmănos față de el decît în cazul cînd refuză și această preainaltă favoare și stăruie în atitudinea lor de răzvrătire și împotrivire. Delegaților de la Ponor și Rîmeți le-a adus la cunoștință însuși comisarul gubernial preainalta iertare. El va dispune să se facă același lucru pretutindeni unde se găsește adunat popor mai mult. În același scop intenționează să plece în ziua următoare la Zlatna. Guberniul întreabă preasupus ce măsuri să se ia, în spiritul amnistiei generale, față de ațîțătorii la răscoală, față de rebelii îndărătnici, precum și față de cei care se opun să restituie lucrurile furate.

8 decembrie

În urma înștiințării că Zlatna este amenințată din cauza deselor concentrări ale răsculaților, au fost trimise acolo două tunuri de la Alba Iulia, iar locotenent-colonelul Ott primește ordinul să meargă și el acolo, prin Bozeș, cu toate trupele lui de la Orăștie. Cînd a sosit în ziua de 6 la Zlatna, comisarul gubernial a găsit domnind acolo o mare teamă, dar totul era în liniște. Preoții chemați de el i-au dat speranța că cea mai mare parte a răsculaților se va supune ordinelor, fiind și ei cuprinși de frică. El va lupta din răzputeri să nu se procedeze prematur cu asprime.

9 decembrie

Episcopul Nichitici informează că în timpul călătoriei sale în cercul Zărand, împreună cu trupele secuiești, multe sate și-au trimis la el delegați și au făgăduit că se vor liniști. Comandamentul general se plînge grozav de funcționarii comitatului Hunedoara, care au cerut trupe de ajutor de la generalul Koppenzoller, și arată că s-a văzut silit să ceară să fie rechemate trupele puse în mișcare. Guberniul critică comitatul

Hunedoara că a cerut ajutor militar din proprie inițiativă, fără știrea Guberniului, în același timp lasă la aprecierea Comandamentului general să judece dacă nu ar fi cazul ca trupele venite să și rămână un oarecare timp în țară.

10 decembrie

Locotenent-colonelul Karp se dezvinovățește de acuzația ce i s-a adus de a fi eliberat 96 de răzvrățiți prinși.

11 decembrie

Episcopul Nichitici anunță conform raportului său că a primit asigurarea din partea delegaților a 15 comune din cercul Zărand că oamenii se vor liniști, vor restitui lucrurile furate, vor depune armele și se vor supune preainaltelor dispoziții. Același lucru l-au făgăduit și locuitorii din satul Crișcior, și au și restituit posesorilor o parte din lucrurile furate. Dar, între hotarele satelor Mihăleni și Blăjeni, secuii au fost siliți să întrebuițeze forța contra unei cete de răsculați care li s-a împotrivit și care a fost respinsă cu pierderi. Comisarul gubernial confirmă acest incident și-l relatează mai amănunțit. Pentru a face cunoscută amnistia generală, a luat toate măsurile necesare posibile în toate locurile unde a putut pătrunde și are de gând s-o publice în prezența sa la Abrud, în prima zi a târgului de acolo. Guberniul este înștiințat în mod amănunțit despre misiunea care i s-a încredințat contelui Jankovich prin preainaltul rescript din 29 noiembrie.

12 decembrie

Din Dupăpiatră, unul din satele cele mai răzvrătite, unde au fost ucise multe patrulare militare și ostași de legătură, se trimite o deputație și se făgăduiește supunere. Locotenent-colonelul Schultz n-a găsit pe nimeni acasă în satele în care a intrat, răsculații rămânând ascunși, în urma lui, în păduri și munți.

13 și 14 decembrie

Nu sosesc știri mai însemnate.

15 decembrie

Episcopul Nichitici merge la Buceș, după incidentul de la Mihăleni și cheamă în acest sat delegați din toate localitățile care au participat. După ce oamenii i-au dat cele mai bune făgăduieli și au restituit și armele și caii furați de la armată, el merge în ziua de 11 la Abrud și trimite de acolo tuturor arhidiaconilor din regiune decretul de amnistie generală, cu porunca de a se publica pretutindeni.

16 decembrie

Comisarul gubernial publică în ziua de 11 amnistia generală la Zlatna și merge în același scop la Abrud în ziua de 12. Aici îl întâlnește pe episcopul Nichitici și pe locotenent-colonelul Kray. În aceeași zi sosesc acolo și ceilalți doi comandanți de trupe, locotenent-coloneli Ott și Schultz. Comisarul gubernial dispune îndată ca decretul de amnistie generală să fie citit și tălmăcit în public, precum și în particular, tuturor

delegaților veniți din cele mai multe localități învecinate, și care dau cele mai bune făgăduieli. Numai din cele două sate ale Arieșului, din Mogoș și din întregul domeniu Baia de Arieș nu vine nici un delegat. Ba mai mult, locotenent-colonelul Schultz arată că toți acești oameni, cu neveste și copii, s-au adunat la Cîmpeni. Atunci este trimis la ei un preot, în numele episcopului, cu un decret de amnistie generală. Locotenent-colonelul Schultz îl urmează, dar în curînd se vede împresurat din toate părțile și este nevoit să ceară ajutor, care i se și trimite în grabă.

17 decembrie

Comandamentul general înștiințează Guberniul că un escadron din regimentul Savoia va înainta din ținutul Reghinului spre Cojocna și Cluj.

18 decembrie

Comisarul gubernial își redactează raportul principal despre situația prezentă a răcoalei țărănești și a împrejurărilor legate de aceasta. El anunță, în continuarea raportului său anterior, că pentru a ajuta pe locotenent-colonelul Schultz să iasă din împresurarea în care se găsește, înconjurat fiind de vreo 6 000 de răsculați, și cu calea tăiată spre Abrud, a trimis din toate părțile trupe de ajutor spre Cîmpeni, cărora li s-a alăturat episcopul Nichitici. Comisarul gubernial nădăjduiește că în urma acestor măsuri va putea fi risipită în curînd și această ultimă ceată. El înaintează Guberniului un proiect de dislocări pentru asigurarea liniștii în domeniul Zlatnei și a regiunilor învecinate; și mai adaugă și alte diferite propuneri menite să asigure restabilirea și păstrarea siguranței. Guberniul le acceptă și face uz de ele.

19 decembrie

La cererea comisarului regesc, contele Jankovich, Guberniul îi aduce la cunoștință ordonanțele emise relativ la tulburările poporului și anexează și rapoartele originale privitoare la acestea.

20 decembrie

Comandamentul general aduce la cunoștința Guberniului toate măsurile recente luate de armată pentru restabilirea liniștii, dar ținînd seama că venirea zăpezii va pune în curînd capăt tuturor operațiunilor, Comandamentul general dorește să se ordone o repartizare avantajoasă a trupelor. Pentru a aduce la îndeplinire această intenție, Guberniul trimite pe comisarul suprem provincial, contele Kemény¹², la Alba Iulia, cu însărcinarea de a se înțelege în această privință cu generalul Pfefferkorn.

21 decembrie

Într-un rescript preainalt, sosit la această dată, majestatea sa ordonă să se procedeze cu toată severitatea împotriva acestor răzvrătiți, deoarece acest popor rebel nu se sfiește să atace nici chiar armata.

22 decembrie

N-au sosit rapoarte importante.

23 decembrie

Episcopul Nichitici raportează că acum au venit la el și delegați din localitățile așezate în jurul Cîmpenilor și au făgăduit ascultare, predând și cîteva puști. Numai din Arada, din parohia Albacului, unde se spune că s-ar găsi Horea, nesocotind îndemnul episcopului, n-au venit nici preoți, nici credincioși, în fața lui. Într-un al doilea raport arată că a primit confirmarea acestor vești și din partea preoților care îl întovărășesc pe locotenent-colonel. Comandamentul general face același raport cu mențiunea că locotenent-colonelul Schultz încearcă să risipească ră-mășița de răzvrătiți adunată sub conducerea lui Horea în împrejurimile Albacului și Aradei sau, dacă este posibil, să-i prindă.

24 decembrie

Rapoartele generalului Pfefferkorn despre evenimentele petrecute pînă astăzi, rapoarte sosite la Comandamentul general și comunicate *brevi manu*¹¹ guvernatorului regesc spre cercetare, confirmă că răzvrătiții au fost risipiți cu totul și liniștea s-a restabilit pretutindeni. Deoarece, cum se spune, mai sînt adunate cîteva sute de răsculați, trupele locotenent-colonelului Schultz au cercetat toate satele, pînă în cele mai inaccesibile locuri, în munții acoperiți cu zăpadă mare, în special cele două așezări, Albac și Arada, unde se presupune că s-ar găsi Horea cu tovarășii săi. Dar nu s-a dat de urma acestei căpetenii de răsculați. În acest timp s-au trimis patrule puternice în munți pentru prinderea lui. Operațiunile militare au încetat de la sine, după ce s-a obținut liniștea generală.

25 decembrie

Comandamentul general aduce la cunoștință Guberniului că din preainalt ordin au pornit spre Transilvania și trupele care se găsesc la graniță, sub comanda generalului Sturm. Cum însă situația s-a schimbat în mod simțitor, Comandamentul general intenționează să comunice generalului Sturm ca pînă la noi dispoziții să oprească aceste trupe la punctele de intrare. Guberniul, din contră, deși împrejurările sînt favorabile, consideră necesară intrarea trupelor care acum staționează, deoarece în acest fel se asigură mai durabil securitatea publică.

De la 26 pînă la 29 decembrie

Nu sosesc rapoarte mai importante.

30 decembrie

Comandamentul general dorește ca — deoarece iobagii nu se mai adună și s-au reîntors la vetrele lor — să înceteze obligația armatei de a furniza din fondul armatei pîine nobililor refugiați pentru siguranță la Deva și Alba Iulia, ca și arestaților, nemaifiind necesar acest lucru. Guberniul cere ca cel puțin arestaților să li se mai dea un timp pîine.

31 decembrie

Nu sosește nimic important.

4 ianuarie 1785

Sosesc două rapoarte ale locotenent-colonelului Kray, aducînd vestea îmbucurătoare că Horea, căpetenia răscoalei, și primul său căpitan, Ion Cloșca, au fost prinși și legați în ziua de 27 decembrie de către o trupă de militari, trimisă spre a-i aresta, cu ajutorul citorva țărani de încredere, din scaunul Arieș, care au fost instruiți în prealabil, și la 1 ianuarie au fost duși la Alba Iulia.

¹ Episcopul ortodox Ghedeon Nichitici și episcopul unit Ioan Bob.

² Textul publicat de Virgil Șotropa, *Contribuții la istoria revoluției lui Horea*, în „Anuarul Institutului de istorie națională” Cluj, 1928—1930, V, p. 162—163.

³ Este vorba de ultimatumul din 11 noiembrie 1784 adresat nobilimii prin care se precizează programul de revendicări al răscoalei.

⁴ Oculistul Ioan Molnar Piuariu (1749—1815), participant la pacificarea răscoalei.

⁵ Cloșca și Ion Horea, fiul conducătorului răscoalei.

⁶ Avram Moga, protopopul de Sebeș.

⁷ Virgil Șotropa, *op. cit.*, p. 167—168.

⁸ În realitate sînt două persoane diferite.

⁹ Virgil Șotropa, *op. cit.*, p. 169.

¹⁰ Ibidem, p. 169—170.

¹¹ *Pe calea cea mai scurtă*.

¹² Conte Wolfgang Kemény.

VIII

JOHANN FRIEDRICH SEIWERT

Autorul, Johann Friedrich Seiwert (1755—1832), a fost secretarul Guberniului Transilvaniei și bibliotecar al guvernatorului Samuel von Brukenthal, căruia îi era și rudă apropiată. Bine informat datorită funcției și relațiilor sale de familie și sociale, el a întocmit — probabil chiar din îndemnul guvernatorului — un „conspect“, sub formă de jurnal zilnic, al activității Guberniului pe întreaga durată a răscoalei țărănilor români din Transilvania, începînd cu evenimentele din 2 noiembrie 1784 pînă la 7 ianuarie 1785.

„Jurnalul“ său (*Tagbuch*) însumează rezumatele ample ale tuturor rapoartelor sosite la Guberniu cu referire la răscoală, provenind de la autorități (civile și militare) — între care se remarcă cele ale comisarului gubernial Michael von Brukenthal —, de asemenea răspunsul și ordinele emise de Guberniu și de Curtea din Viena pentru restabilirea liniștii.

Amplul manuscris prezintă o completă, deosebit de amănunțită și valoroasă imagine a întregului mers al răscoalei, văzută prin optica Guberniului transilvan. Autorul notează zilnic știrile sosite și, imediat, în continuare, hotărîrile și măsurile luate în consecință, incluzînd și dispoziții verbale ale guvernatorului. Se poate cunoaște, astfel, ordinea cronologică a informării autorităților și frecvența, tot mai zorită, adeseori prin curieri, a informării.

Se desprind și reacția autorităților transilvane (politice, administrative, militare, ecleziastice) și colaborarea dintre acestea, dar și discuțiile (uneori încordate) dintre Guberniu și armată.

Acuzat de împărat că prin note scrise trimise Comandamentului general a încetinit acțiunile împotriva răsculaților, guvernatorul se disculpă (în 6 decembrie), explicînd că Guberniul anunța imediat (*brevi manu*) pe generalul comandant, apoi întocmea și note trimise Comandamentului numai pentru a fi trecute în protocoale.

Autorul subliniază o constatare de ordin juridic, anume că „sînt puține speranțe să se poată scoate curînd din mintea acestui popor“ ideea unei nemărginite libertăți și a împărțirii domeniilor și bunurilor nobiliare, ceea ce face necesară „încă mulți ani cea mai mare atenție și luare aminte“; sau că „locuitorii din Zărând au intenția să se încumete la un nou atac, și apoi, uniți și sprijiniți de toți iobagii români de aici din țară, să extindă pustiirile [răscoalei] în țara întreagă...“, sau faptul că Horea încearcă să convingă pe răsculați că „Transilvania sau vechea Dacie e o țară dăruită românilor de un rege dac“ și că „conspi-

rația împotriva nobilimii este o chestiune generală care privește pe toți românii din țară“.

Autorul „Jurnalului“, Johann Friedrich Seiwert, înalt funcționar gubernial și membru al patriciatului săsesc, se manifestă ca dușman fățiș al răscoalei și răsculaților, părtinitor, tot atât de fățiș al claselor dominante. Este explicația predilecției sale de a consemna toate întâmplările defavorabile țărănimii răsculate, acoperindu-le cu tăcere pe cele săvârșite de nobilime.

S-au păstrat două variante contemporane, în manuscris, ale lucrării lui Seiwert: una la Sibiu, paginată de la 1 la 161, alta la Brașov, paginată cu creionul de la 33 la 197, deci cu un număr aproape egal de pagini. În mod consecvent cele două variante se deosebesc în ce privește începutul relatării documentelor: cea de la Brașov precizează că este vorba de rezumatul unui document sau al unei note, pe când varianta de la Sibiu se referă doar la emitent.

După o confruntare minuțioasă a celor două variante, s-a putut stabili că varianta din Brașov este conceptul textului definitiv, care se păstrează la Sibiu. În exemplarul din Sibiu se fac unele intervenții (corectări, rezumări sau completări) ale textului din Brașov. De asemenea, unele intercalări ulterioare făcute în exemplarul din Brașov sînt înscrise continuativ în textul din Sibiu, în care constatăm chiar un rînd sărit la transcriere, dovadă evidentă că exemplarul din Brașov e anterior. Varianta din Sibiu respectă toate intervențiile și numeroasele corecturi făcute pe exemplarul din Brașov (texte șterse sau intercalate).

Din aceste motive, publicăm textul definitiv de la Sibiu, iar deosebirile din varianta de la Brașov le semnalăm în note (I), (II), (III).

Ms., inedit, deși utilizat atât de contemporani, cît și mai tîrziu, se păstrează, după cum urmează: textul definitiv la Arhivele Statului Sibiu, Arhiva Brukenthal, A. 1—4, nr. 374, fasc. XIV; conceptul la Arhiva Bisericii Negre, Brașov, IV, F. 59, p. 33—197.

TAGBUCH

über alles, was der Wallachischen Volks-Unruhen wegen im Jahr 1784 in den Monaten November und December (I) von ihrem ersten Ausbruch an, bis zu ihrer gänzlichen Dämpfung, von Tag zu Tag an das Königliche Gubernium einberichtet, so wie was hierauf theils von ihm zur Wiederherstellung der Ruhe verhandelt, veranlasst und an die Unterbehörden verfügt, theils von Allerhöchsten Orten allergnädigst verordnet worden

Den 4ten November

lauft ein eiliger *Bericht der Hunyader Comitatsstaffel*, dato Deva, 2. November, an das Gubernium ein, worin sie meldet: Ein grosser aus etlichen 1 000 Menschen bestehender Schwarm bewaffneter Bauern sey, unter Abfeuerung vieler (II) Gewehre, in das Dorf Kristsor plötzlich eingedrungen, und über den dasigen Adel hergefallen, ohne dass man noch wisse, was sie daselbst für Unfug betrieben (III). Von Kristsor

(I) De la: *in den Monaten*, pînă la *Decembris*, text intercalat în locul textului șters: *und zu Anfang 1785*.

(II) Intercalat în loc de *ihrer*.

(III) *getrieben*.

hätten sie sich nach Brád gewandt und daselbst den Emeritus Supremus Iudex Nobilium Niclas Brádi so wie 7 andere Edelleute, nebst mehrern ihrer Kinder ermordet, wobey unter der Gegenwehr der Edelleute auch 13 der Aufrührer geblieben wären.

Das nehmliche Schicksal solle auch den beyden Vice Iudicibus Nobilium Pál (IV) und Nalázi, die mit einigen Soldaten zur Stillung des Auflaufs herbeygelaufen gewesen, wiederfahren seyn. Der Anstifter alles dessen, und der Anführer des (V) zusammengerotteten Volks, sey ein gewisser Horja, ein fiscal Unterthan aus der Zalathnaer Cameral Herrschaft, der unter allerhand andern Vorspiegelungen, die er dem Pöbel gemacht, ihn auch zu überreden gewüsst, dass er, der Horja, die von Seiner Mayestät erhaltene Macht habe, den Adel niederzumetzeln und die Unterthanen von der herrschaftlichen Dienstbarkeit frey zu machen. Übrigens werde der Schwarm dieser Aufrührer zusehends grösser, indem sie allenthalben ihre Exmissarios hätten, die das Volk zu ihnen herbeyzulocken sich bestreben (VI).

Mit diesem Bericht verfügte sich der Königliche Gubernator¹ alsogleich selbst zum Commandirenden Generalen².

Das Gubernium aber theilte ihn dem General-Commando nach der sonst gewöhnlichen Weise unverzüglich (VII) mit. Es eröffnete ihm, dass es einen mit hinlänglichem Ansehen bekleideten Commissarius in gedachten Comitatz abzusenden gedenke; aber auch derweil die Comitatz Tafel belehren (VIII) werde, wie sie sich zu verhalten habe. Das General Commando aber, möchte an seinem Theil, unverweilt reguläre und Gränitzer Truppen in die beunruhigte Gegenden abschicken und das Militare vornehmlich dahin anweisen, dass es die Gemeinschaft zwischen den Exmissarien und dem Volk zu unterbrechen trachten solle. Übrigens halte das Gubernium für nötig, dass Zalathna, und die Gegend diesseits der Marus, mit einer Anzahl Hussaren gedeckt, und auf alle Fälle ein und andere Division von Toscana³ und Savoye³ näher gerückt werden mögte.

Sieben Stunden nach dem obigen Bericht, läuft mittels der ordinären Post, von der nehmlichen Comitatztafel ein anderer, jedoch um einen Tag älterer Bericht, dato Deva 2. November (IX). Nro. Prot. 10323⁴ ein, der von den ersten unter dem Volk wahrgenommenen Zusammenrottungen folgende Umstände anmerkt: Es hätten sich nehmlich schon den letzten des vorigen Monats, bey dem Dorf Mesztakon, einige 100 durch Exmissarios aufgewiegolte Unterthanen in der Absicht versammelt gehabt, um wegen der Mittel sich untereinander zu berathen, wie sie sich das Gewehr, und dadurch nach ihren Begriffen die Freyheit von allen herrschaftlichen Diensten und Abgaben verschaffen könnten. Unter diesem Hauffen wären zwey Kerpenyester Bauern⁵ hervorgetreten, und hätten in Nahmen des Horja aus Topanfalva, der sie da-

(IV) Gál.

(V) dieses.

(VI) In plus: Nr. Protocoll 10322⁴.

(VII) De la: nach der sonst pină la: unverzüglich, text intercalat in locul textului șters: den empfangenen Bericht auf der Stelle.

(VIII) belehret.

(IX) De la ein anderer, pină la: 2 November, nesubliniat.

hin abgeschickt dem Volk eröffnet, er sey kürztlich aus Wienn zurückgekommen und lasse durch sie melden, dass es vermöge der neusten Allerhöchsten Befehle künftig jedem Unterthan frey stehe, ob er seinem Grundherrs noch ferner Frohndienste leisten, oder aber nach Carlsburg gehen und sich das Gewehr von da abhohlen und Soldat werden wolle? Wie hierauf jemand aus dem Hauffen hervorgerufen, dass (X) die Wahrheit des Gesagten durch ein beglaubtes Zeichen bestätigt werden solle (XI), hatte (XII) einer der beiden Aufwiegler ein Kreutz hervorgezogen, und diesem zu Folgen das Volk mit dem Zusatz aufgemuntert, dass sich bald zu ihnen aus jedem Haus der an der Marus gelegenen Dörfern (XIII) ein Mann (XIV) gesellen, und mit ihnen zugleich zur Ueberrnahme des Gewehrs (XV) nach Carlsburg begeben werde. Der Vice Comes Hollaki hätte dieses alles von zwey Edelleuten erfahren und sich unmittelbar darauf, selbst auf den Weg nach Mesztakon aufgemacht, um nähere Nachricht von der Sache einzuziehen; allein schon auf dem halben Weg habe er vernommen, dass der ganze Schwarm sich plötzlich von da wieder entfernt habe. Die Vice Judices Nobilium dieses Kreyses (XVI) hätten hierauf, den obengedachten zwey Aufwieglern mit der grössten Eilfertigkeit nachgesetzt, und würden sie in Dorf Kurety aufsuchen, woselbst dem Vernehmen nach etliche 1 000 Unterthanen beysammen erwartet würden.

Diesem Bericht folgt gleich auf der Stelle ein anderer nach, der von eben derselben Komitats Tafel, dato Deva 3. November (Nro. 10324), estaffetaliter an das Gubernium erlassen worden, worin sie meldet: Der Edelmann Stephan Kristsori, welcher aus dem Blutbad (XVII) zu Kristsor nur mit genauer Noth entronnen, habe nach Deva die Nachricht gebracht: dass die Vice Iudices Nobilium, welche den Hauptaufwiegler Horja einzufangen den Befehl gehabt, sich zu dieser Absicht in der Nacht auf den 1-ten November nach dem Dorf Kurety verfügt, allein mit einem so unglücklichen Erfolg, dass zwey von ihnen, Gál und Nalá-tzi⁶, von den sich daselbst beyläufig 1 000 Mannstark zusammengeröteten Bauern erschlagen, und einige der mitgehabten Soldaten verwundet worden seyen. Den 2ten darauf habe der ganze schon auf 4—5 000 Menschen angeschwollene Schwarm das Dorf Kristsor überfallen [...]

Eine spät abends herübergegebene *Nota des Königlichen Thesaurariats in Montanisticis*, Den 4ten (Nro. 10325) bestätigt die mehreste, bisher bekannt gewordene, ihm Mittelst eines vom Zalathnaer Ober Berg Amt per Estafette erlassenen Berichts zugekommenen Umstände. Ausser das noch darin vorkommt, die Aufrührer, deren Anzahl schon auf 5 000 Köpfe gestiegen sey, seyen willens über Brad und Mihelyen

(X) Urmează cuvintele: *die Versammlung begierig sey, şterse.*

(XI) *bestätigt werden solle*, text intercalat în locul cuvintelor şterse: *zu erkennen.*

(XII) *hätte.*

(XIII) *Dörfer.*

(XIV) Urmează cuvintele: *zu ihnen, şterse.*

(XV) Urmează cuvintul şters: *sich.*

(XVI) *dieses Kreyses*, text intercalat în locul cuvintului şters: *aber.*

(XVII) *dem Blutbad*, cuvinte intercalate în locul cuvintelor şterse: *der Niederlage.*

nach Zalathna zu gehen, woselbst sie Horja, dessen Herkunft (XVIII) aus dem Dorf Gross Aranyas in der Zalathnaer Herrschaft (XIX) angegeben wird, erwarten werde.

Den 5-ten November

Der (XX) Unter Albenser Obergespann (XXI) Baron Simon Kemény.
Den 4. November (Nr. 10332). Er schickt (XXII) verschiedene Anzeigen ein (XXIII), welche, ob sie schon einige Nebenumstände anders erzählen als sie aus den bisherigen Berichten erscheinen, in der Hauptsache jedoch damit übereinstimmen; und ausserdem noch die Nachricht enthalten, dass in Brad 5 Edelleute und eine Frau, und in Mihelény der Edelmann Niclas Csiszár ermordet worden. Der Baron Kemény merkt in Ansehung des Horja an, dass dieser der nehmliche sey, der anno 1783 mit mehreren seines gleichen das Volk in der Obern Zalathnaer Herrschaft zum Ungehorsam gegen die herrschaftliche Beamten gereizt⁷, und dass er damals nur durch seine Flucht sich der Straffe, die den übrigen zuerkannt worden, entzogen gehabt.

Dem General Commando werden den 5ten alle diese Berichte mitgetheilt, mit dem Ersuchen, dass wegen der Anzahl des zu beordernden Militare, und wegen der Oerter, wohin solches abzuschicken wäre (XXIV), sich die Militar-Commendanten, bis der Gubernial Commissarius ausgehen könnte, mit dem Provinciali der betreffenden Comitats einverstehen mögen.

Der Hunyader Taffel wird bekannt gemacht, dass ein Commissarius hinausgehen werde; auch derweil soll sie sich mit dem Militare, das dahin beordert werden wird, einverständlich halten, und übriges für dessen Unterkunft und Verpflegung richtige Sorge tragen.

Das Provincial Commissariat erhält Befehl, das zur Subsistenz der in diese Gegenden zu beordernden Truppen Erforderliche zu veranstalten.

Dem Baron Bornemisza wird nachdrücklich verwiesen, dass er, so wie es aus den Unterschriften der Berichte des Comitats erhelle, das Praetorium verlassen und das Praesidium derweilen einem andern aufgetragen habe. Er wird seiner Pflichten auf das Gemessenste erinnert, und zugleich wird es ihm untersagt, aus seinem Comitats herauszugehen.

Gleichermassen wird dem Baron Kemény in loco officii zu bleiben anbefohlen; dabey wird er angewiesen, sich in allen Stücken mit dem Militari einverständlich zu halten.

Dem Unirten Bischoff⁸, so wie dem Nicht Unirten⁹ wird aufgetragen, das Volk mittelst der Geistlichkeit zur Ruhe zu bewegen.

Das Thesaurariat in Montanisticis endlich, wird von allen diesen Verfügungen benachrichtigt.

Eine *Nota des General Commando* Dato 4. et Praesentata 5. November (10326). Es erwiedert darinn, dass die noch im vorigen Monat vom Gubernio nach dem Hunyader Comitats verlangte, und bis auf weiter zu

(XVIII) dessen *Herkunft*, cuvinte intercalate în locul cuvintului şters. *der.*

(XIX) Urmează cuvintele şterse: *gebürtig zu seyn.*

(XX) Ein Bericht des, în loc de *der.*

(XXI) Obergespanns.

(XXII) Dem, în loc de *er schickt.*

(XXIII) *beyliegen* în loc de *ein.*

(XXIV) Urmează cuvintul *möchten*, şters.

Clausenburg und Nagy-Enyed fertig gestandene Militz noch immer in Bereitschaft sey, und alsogleich abrücken könne, sobald das Gubernium die Ortschaften des Hunyader Comitats in die solche zu verlegen wäre, so wie die wegen der Subsistenz dieser Truppen getroffene Verfügungen dem General Commando bekannt gemacht haben würde. Eine andere Disposition, bloss allein auf den eingelauffenen Bericht Nro. 10322 und der darinn so (XXV) weitwendig und fast unglaublich beschriebenen (XXVI) Vorfälle wegen zu machen, sey das General Commando unvermögend; es werde indessen keinen Anstand nehmen, den Major Stojanich des 1. Wallachischen Infanterie Regiments, der zu Führung des Commando über die ausrückende Truppen bestimmt sey, und den folgenden Tag sich hinausverfügen werde, so wie den Obrist Lieutenant Carp des nehmlichen Regiments zum Einverständniss mit dem auszuschieckenden Gubernial Commissarius¹⁰ sowohl, als mit dem Obergespann des Hunyader Comitats¹¹ anzuweisen. Es dürften (XXVII) übrigens bis weiter, auf (XXVIII) die hinübergegebene, lediglich vom Vice Comes und dem Vice Notarius unterfertigte Relation, ohnfehlbar vom Obergespann selbst, verlässlichere Nachrichten folgen (XXIX). Vom Militari sey über das vorgefallene noch gar kein Rapport eingelauffen, wiewohl auch solches, der Entlegenheit wegen, nicht leicht hätte thunlich seyn können.

Dem *General Commando* wird dato 5. November geantwortet: Warum das Gubernium die vorhin nach dem Hunyader Comitatus verlangte Mannschaft, nach der Hand nicht mehr für nöthig befunden habe? Darüber habe es sich in seiner Nota dato 21 octobris mit mehrerem geäussert. Nachdem sich aber die Umstände so unvermuthet geändert hätten, so werde die schon gemachte Bitte, um den zur Erstickung des Übels in der Geburt nothwendigen unverweilten Beystand, auf das dringende wiederholt.

Den 6-ten November

Ein von den (XXX) Hunyader Comitatus Officianten (XXXI) dato Deva 5. November per Estafette abgeschickter Bericht (10369). Sie melden (XXXII), dass die Aufrührer den 4. das Castell Branyitska¹² geplündert, und in Brand gesteckt hätten; dass die Nacht darauf alle herrschaftliche Höfe zu Marus-Solymos (XXXIII) auf die nehmliche Art mitgenommen worden; und dass endlich sich der Aufruhr allmählig (XXXIV) durch den ganzen Comitatus ausbreite.

Der Königliche Gubernator schickt diesen Bericht dem Commandierenden Generalen auf der Stelle, brevi manu zu. Ebenderselbe wird aber noch selbigen Tag ihm auch mittelst einer Gubernial Nota

(XXV) De la bloss allein pină la darinn so, text intercalat în locul textului şters: *der im Bericht Nr. 10322.*

(XXVI) *beschriebener.*

(XXVII) *dürften.*

(XXVIII) *weiter auf*, cuvinte intercalate în locul textului şters zur weiteren *Ausserung des Gubernii, ohnfehlbar über.*

(XXIX) Cuvint intercalat în locul cuvintului şters: *eingehen.*

(XXX) *der.*

(XXXI) *Tafel.*

(XXXII) *meldet.*

(XXXIII) *Somlyos.*

(XXXIV) *allmählich.*

mitgetheilt, worinn er zugleich ersucht wird, die gemachte Militär-Vorkehrungen zur erforderlichen Anweisung der Provincial Officianten dem Gubernio zu eröffnen.

Den 7-ten November

Eine *Nota des General Commando*, dato 6. (10385). Es wird darinn dem Gubernio bekannt gemacht, was von Seiten des General Commando auf die eingelauffene noch allerdings nicht durchaus für gegründet angesehen (XXXV) werden könnende Nachrichten, vorläufig veranlasst worden? Das beordnete Militare nemlich, bestehe: aus den schon im Hunyader Comitatz befindlichen 3 Oroszischen Compagnien; aus einer Compagnie des nemhlichen Regiments, die von Carlsburg nach Zalathna abrücken werde, aus 4 Compagnien des 1. Wallachischen Regiments; aus einer Compagnie Gränitzer Hussaren (XXXVI) von Aranyas; aus 4 Compagnien von Franz Gyulai; aus einer halben Division von Toscana; und endlich aus dem Klestintzkischen Grenadier Bataillon, das sich den 7. nach Szássváros in Marsch setze, um von dort in Deva, Hatzeg und Hunyad, nach Umständen verwendet zu werden. Alle diese Truppen wären an den Obristlieutenant Karp, und den Major Stojanich angewiesen worden. Beyde hätten den gemessenen Auftrag, in allem (XXXVII) sich mit dem abzuschickenden Gubernial Commissarius sowohl, als mit dem Obergespann Baron Bornemisza, und den übrigen Provinzial Behörden einverständlich zu benehmen, und sich lediglich nach ihrer Anleitung zu achten, jedoch von aller Thätigkeit sich ernstlich, und unfehlbar zu enthalten.

Eine andere *Nota des General Commando*, dato 7. November (10383). Da sich der Ruf von (XXXVIII) den Bewegungen der Unterthanen immer mehr verbreite, so gedenke das General Commando auch noch zwei Divisionen von Leopold Toscana aus dem Repser und Löschkircher Stuhl in Marsch zu setzen, und zu verfügen, dass eine davon sich zwischen Szássváros und Deva legen, die zweyte aber zwischen Szássváros und Reissmarkt die Linie formiren solle.

Das Gubernium macht diese theils schon getroffene, theils noch zu treffende Veranstaltungen des General Commando noch selbigen Tag den betreffenden Comitaten und Magistraten mit dem Befehl zu wissen, sich mit den Officiers dieser Truppen durchaus einverständlich zu halten, und für die Unterkunft und Verpflegung der Militz das Nothige zu besorgen.

Dem Provinzial Commissariat wird mitgegeben, die von seiner Seite nöthige Veranstaltungen, in Absicht auf die Beförderung, Verpflegung (XXXIX) und Unterbringung der Truppen auf das Schleunigste ausgehen zu lassen.

Die zwei Provincial Commissarii Zejk und Gyulai werden selbst zu den Truppen hinausgeschickt, damit diese ja keinen Abgang leiden mögen.

(XXXV) Lipsește cuvîntul.

(XXXVI) Urmează, în plus, textul: *von Dobra und Losad; aus einer Division Gränitzer.*

(XXXVII) *allen.*

(XXXVIII) Cuvînt intercalat în locul textului şters: *von dem aus Deva ankommenden Adel in Ansehung.*

(XXXIX) *Beförderung, Verpflegung*, cuvînte intercalate în locul cuvîntului şters *Bewegungen.*

Der nach Hermannstadt gekommene Obergespan Baron Bornemisza wird mit einem scharfen Verweis in seinen Comitatz zurückgeschickt.

Dem Nicht-Unirten Bischoff Gideon Nikitich wird aufgetragen, sich den zusammenrückenden Truppen anzuschliessen und sich zu bestreben das Volk durch seine (XL) Zureden auf bessere Gedanken zu bringen, und zu derselben Absicht, auch einige von seinen vertrautesten Geistlichen unter das Volk (XLI) hinauszuschicken.

Das General Commando endlich wird von allen diesen Verfügungen benachrichtigt.

An demselben Tag noch, wird der einberichteten bedenklichen Umstände wegen, von dem königlichen Gubernator eine Zusammentretung veranstaltet, bey welcher sich auch der Commandirende General gegenwärtig befindet.

Nachdem darin die Lage der Sachen sowohl, als die von Seiten des Militaris gemachte Verfügungen verschiedentlich erwogen worden, wird dem Commandirenden General der Vortrag gemacht, ob es für die Grösse der so plötzlich eingebrochenen Gefahr nicht rathlich seyn dürfte (XLII), zur Unterstützung der im Land befindlichen Truppen, auch aus dem Königreich Ungarn (XLIII) einige Regimenter hereinberufen zu lassen? Weil er aber diesen Antrag nicht eingehen zu können sich erklärt, so wird die fernere Anregung gemacht, ob dann nicht wenigstens von dem Buchstaben des dem Militari hinausgegebenen Verbots sich durchaus in keine Tathlichkeiten einzulassen, auf den Fall in etwas abgegangen, und auch Gewalt gebraucht werden wollte, wenn es sich fände, dass die Aufrührer kühner und trotziger würden und auf keine andere Art zu paaren sollten getrieben werden können? Allein der Commandirende General erwiedert darauf: dass er für seine Anordnungen stehe und dafür haften müsse. Es bleibt folglich von Seiten des Gubernii nichts anders zu thun übrig, als über den schon ergangenen Verordnungen (XLIV) von seiten des Provinciale halten zu lassen.

Der Ordinarius Vice Comes (XLV) des Hunyader Comitatz Johann Zeik, dato Nagypestény den 4. November (10403). Er bestätigt einige schon vorher bekannt gewordene Umstände von den Zarander Vorfällen, und meldet: dass er dem herumliegenden Militari alsogleich Nachricht davon gegeben, und den Hatzeger Adel in zwey Hauffen eingetheilt habe, deren einer zur Vertheidigung zu Haus bleiben, der andere aber einverständlich mit dem Obristlieutenant Karp den Aufrührern entgegen eilen solle.

Das Gubernium billigt seine Vorkehrungen und ermahnt ihn unter dem 9. November sich nach den ihm schon bekannten Befehlen, jederzeit mit dem Militari einverständlich zu halten.

Die Hunyader Comitatz Officianten (XLVI), dato Deva 6. November (10404). Sie bestätigen (XLVII) die Ausplünderung der herrschaftlichen

(XL) sein.

(XLI) Urmează cuvintul selbst, şters.

(XLII) dürfte.

(XLIII) Hungarn.

(XLIV) Urmează auch, şters.

(XLV) Ein Bericht des Ordinarii Vice Comitatz.

(XLVI) Ein Bericht der Hunyader Comitatz Tafel.

(XLVII) bestätigt.

Höfe zu Marus-Solymos, und melden (XLVIII) weiter: dass den nehmlichen Tag, den 5. November nehmlich, ein gleiches Schicksal die Edelhöfe in den Dörfern Hárró, Kéménd, Aranyas, Rapolt, All-Gyogy und Gyalmar betroffen habe. Ein Theil des herumliegenden Adels habe sich hierauf nach dem Castell zu Deva geflüchtet, ein anderer Theil wäre ins Schloss zu Vajda-Hunyad geflohen. In der Nachschrift des Berichts wird angezeigt: dass eben die Nachricht anlange, die vergangene Nacht wären (XLIX) auch der Marktfleck Illye und die Dörfer Guraszáda und Lesnek verheeret worden.

Das General Commando wird noch selbigen Tag, den 7. davon benachrichtigt, mit dem Zusatz: dass da es aus gedachtem Bericht erhellte, dass sich die Aufrührer getheilt und ein Hauffen von ihnen jenseits der (L) Marus, ein anderer Hauffen aber diesseits in der Gegend von Lesnek streyffe, mehrere Truppen erforderlich zu seyn schienen.

Eine Nota des General Commando, dato 7. (10405) des Inhalts dass noch zwey Seckler Gränitzer Infanterie Bataillons in Marsch gesetzt werden würden, deren eines bis auf weiter in Löschkircher Zirkel (LI), und das zweyte an dem Altfluss werde verlegt werden. Auch werde noch eine Compagnie des 1-ten Wallachischen Regiments nach Reissmarck abrücken und den 10-ten daselbst eintreffen.

Das Gubernium benachrichtiget hievon unter dem 8. das Provincial Commissariat sowohl, als die betreffende Comitete, damit für die Beförderung und Verpflegung dieser Truppen aller Orten das Nöthige besorgt werden möge.

Den 8-ten November

Der Szászvároscher Magistrat (LII), dato 6. November (10406). Er meldet: dass die Aufrührer aus dem Zarander Circul ihre Streiffereyen bis an den Marusfluss fortgesetzt, und sämtliche herrschaftliche Höfe in den Dörfern Solymos, Kéménd, Bánpaták, Arany, Rapolt Bábolna, Folt und All-Gyogy geplündert und verwüstet. Von All-Gyogy hätten sie ihren Weg nach Bokay fortgesetzt, und daselbst den nehmlichen Unfug getrieben; ein Trupp von 3—40 Köpfen aber hätte sich von ihnen getrennt, und über den Marusfluss gesetzt, worauf sie an dem nehmlichen Tag, nehmlich den 6-ten sich bis nach Perkáss hinaufgezogen, und selbst bis nach Szászváros zu dringen Miene (LIII) gemacht. Allein die Furcht vor den dortigen bewaffneten Bürgern, und dem eben zusammenrückenden Militari habe sie nach Gyalmar und Benzenz zurückzugehen bewogen, um sich wieder mit dem Hauptschwarm zu vereinigen. Das Militare habe ihnen hierauf nachgesetzt, wovon der Erfolg noch zu erwarten stehe.

Der Mühlenbacher Magistrat (LIV), dato 7ten (10407). Er meldet (LV) dass in der Nacht auf den 7ten Csora, Alvintz und Borberek verheeret worden.

(XLVIII) meldet.

(XLIX) wäre.

(L) des.

(LI) Circul.

(LII) Ein Bericht des Szászvároscher Magistrats.

(LIII) Mine.

(LIV) Ein Bericht des Mühlenbacher Magistrats.

(LV) worinn gemeldet wird.

Der (LVI) Vice Comes Georgius Eperiesi dato 7 ten (10411) (LVII). Ausser den schon angezeigten, mehrentheils bestätigten Umständen, berichtet er (LVIII), dass den 6ten vom Militari in der Gegend bey Szászváros 4 und in Benzenz, wo sie sich den Soldaten widersetzt, 41 Mann aus den Aufrührern gefangen genommen, zugleich aber bis 15 todt geschossen worden, wodurch sie zum Theil versprengt worden. Ubrigens kömmt (LIX) in diesem Bericht der Umstand vor, dass sich viele Innwohner der Dörfer, in welche die Aufrührer kommen, zu ihnen schlagen und gemeine Sache mit ihnen machen.

Der Ordinarius Judex (LX) Nobilium Michael Roth, dato 7 ten (10412). Er bestätigt die (LXI) zu Csora und Alvintz den 6-ten geschehene Verheerungen (LXII).

Alle diese Berichte werden dem General Commando noch den nehmlichen Tag, unter dem 8-ten nehmlich, zur Einsicht mitgetheilt.

Das königliche Thesaurariat (LXIII) in Montanisticis, dato 8 ten (10410). Es begleitet einen (LXIV) Estaffetaliter eingelauffenen Bericht der Vaida-Hunyader Administration ein (LXV), worin diese meldet: dass sich in das dasige Schloss viele Officianten und Edelleuthe mit ihren Familien und Habseeligkeiten hineingeflüchtet; und weil auch diesseits der Marus, selbst unter den Fiscal Unterthanen es an Übelgesinnten und aufrührerischen nicht fehle, folglich das Feuer leicht auch dort ausbrechen könnte, sehr dringend um Besatzung und Gewehr bittet.

Wird dem General Commando dato 8. empfohlen.

Der Dis Unirte (LXVI) Bischoff Gedeon Nikitich, dato 7. (10413). Er berichtet: dass (LXVII) er an die Archidiaconos und Poppen von 20 Ortschaften Circular Befehle ausgeschiedt, damit sie das Volk auf bessere Wege zu bringen trachten sollten.

Ebenderselbe (LXVIII), dato 8. (10414). Er bezeugt seine (LXIX) Bereitwilligkeit selbst hinauszugehen, mit dem Beysatz (LXX), dass er schon tags zuvor den hiesigen Dis Unierten Popen Ellia, nebst seinem Cancellisten Jerkovics, mit hinlänglicher Instruction nach Carlsburg abgeschickt, um unter der Hand die eigentliche Gesinnungen des Volks auszuforschen, und so viel möglich sie zu beruhigen.

Beide Berichte werden den 8. dem General Commando zur Nachricht mitgetheilt.

Den nehmlichen Tag wird beschlossen, dass der *Gubernial Rath* von Bruckenthal als Commissarius von seiten des Gubernii hinausgehen solle.

(LVI) Ein Bericht des.

(LVII) Urmează cuvintul worinn.

(LVIII) wird in loc de er.

(LIX) kommt.

(LX) Ein Bericht des Ordinarii Judicis.

(LXI) der die.

(LXII) Urmează bestätigt.

(LXIII) Eine Nota des Königlichen Thesaurariats.

(LXIV) die einen.

(LXV) einbegleitet.

(LXVI) Ein Bericht des Disunirten.

(LXVII) des Inhalts, dass.

(LXVIII) Ein anderer Bericht eben derselben.

(LXIX) worinn er seine.

(LXX) Urmează cuvintul bezeugt.

Über die bisherige Vorfälle und die bis dahin gemachte Vorkehrungen wird der allerunterthänigste Bericht erstattet.

Auf einen mündlichen Vortrag des königlichen Gubernators werden unter den nehmlichen Dato in gantzen Land Circularien erlassen, und sämtlichen (LXXI) Provincialbeamten die nöthigen Verhaltensbefehle bey den jetzigen Umständen zur genauesten Befolgung, unter schwerster Verantwortung in 9 Punkten vorge-schrieben.

Den 9-ten November

Wird auf den mündlichen Vortrag des Königlichen Gubernators (LXXII), die dem ernannten Gubernial Commissarius v. Bruckenthal mitzugebende Instruction aufgenommen und abgeschlossen.

Seine Bestimmung wird ihm noch denselbigen Tag decretaliter zu wissen gemacht, und zugleich ein offener (LXXIII) an alle betreffende Provincial Behörden lautender Befehl mitgegeben, wodurch ihnen im Namen des Gubernii bedeutet wird, in allem was der Gubernial Commissarius zu verhängen nöthig finden werde, ihm schuldigen Gehorsam und Beystand zu leisten. Das nehmliche wird den betreffenden Commitaten durch eigene Decrete anbefohlen. (LXXIV).

Der Nicht-Unirte Bischoff Gedeon Nikitics wird angewiesen, in Gesellschaft des Gubernial Commissarii hinauszugehen und sich nach seiner weitem Leitung zu benehmen (LXXV). Das General Com-mando, wird von der Absendung des Gubernial-Commissarii benachrichtiget und ersucht, das betreffende Militare zum einverständlichen Benehmen mit ihm anzuweisen; zugleich aber den letztern zu seiner Sicherheit eine hinlängliche Bedeckung an die Seite zu verordnen. Es wird zugleich angegangen, weil das Castell zu Deva der bequemste Ort sey, worin die eingebrachten Gefangenen verwart werden könnten, den sich hinein geflüchteten Adel an sichere Oerter heraus escortieren zu lassen.

Eine Nota des General Commando, dato 8. (10441), worin es dem Gubernio bekannt macht, dass es zwey Divisionen von Frantz Gyulai-schen Infanterie Regiment aus Bistritz in den Hermannstädter Comitatz gegen Mediasch zu; und eine Compagnie Seckler Hussaren aus dem Fogarascher Comitatz nach Neppendorf bey Hermannstadt beordert habe.

Das Provincial Commissariat erhält alsogleich Befehl, das Erforderliche zu ihrer Beförderung und Subsistentz zu veranstalten.

Das Königliche Tesaurariat (LXXVI) in Montanisticis, dato 8. (10442) theilt einen (LXXVII) Bericht des Zalathnaer Ober Berg Amts dato 6. mit (LXXVIII) nach welchem die Aufrührer das Spanal Quar-tier zu Topánfalva zerstört, und nebst den Habseeligkeiten des entflo-

(LXXI) Urmează cuvintul *allen*.

(LXXII) Urmează cuvintele *im Rath*, *sterse*.

(LXXIII) Urmează cuvintul *Befehl*.

(LXXIV) Urmează: *Dem Provincial Commissariat wird aufgetragen, gedachtem Gubernial Commissarius auf Rechnung, 1000. Rfl vorzuschieszen, text şters.*

(LXXV) Urmează cuvintul *angewiesen*, *şters*.

(LXXVI) Eine Nota des Königlichen Tesaurariats.

(LXXVII) *der ein*.

(LXXVIII) *beyliegt*.

nenen Spanns Incze, auch die Goldeinlösungs Cassa mit sich fortgeführt haben; und Abrudbánya mit einem ähnlichen Überfall bedrohet werden (LXXIX) soll. In der Beylage des vom Ober Berg Amt erstatteten Berichts, kommt ausser einigen schon bekannten Umständen, auch das vor: dass sich die Aufrührer im Zarander Circul, in drey Hauffen getheilt, deren einer aus dem Köröschler Process nach Topánfalva; der zweyte in das Al Gyogyer Thal, und die herumliegende Gegenden (LXXX), der dritte endlich gegen dem Marus Fluss zu, seinen Weg genommen.

Dem General Commando wird unter dem 9ten zu erkennen gegeben: bey den sich immer verschlimmernden und fast eine (LXXXI) allgemeine Conspiration des wallachischen Volks andeutenden Umständen sey nicht ohne Grund zu besorgen, dass Übel dürfte (LXXXII) auch in andern Theilen des Landes ausbrechen, und mit gleicher Geschwindigkeit sich ausbreiten, ohne dass alsdann vielleicht die im Land befindliche Truppen zu einer und der nehmlichen Zeit, nach Erfordernis der Umstände überall und geschwind genug würden operiren können. Bey dieser Geschaffenheit sey das Gubernium, um nichts unversucht gelassen zu haben, zum einzigen Mittel, das noch in seiner Gewalt stehe, auf den Fall erbötig, wenn (LXXXIII) das General Commando ebenfalls die Zahl der hiesigen Truppen zur Erstückung des Uebels in allen Theilen des Landes zu unzureichend fände; nehmlich zu veranlassen, dass der Adel und die freye Gemeinden zu ihrer eigenen Sicherheit aufsitzen und gemeinschaftlich mit dem Militare (LXXXIV) agiren solten (LXXXV). Das Gubernium bittet sich hierüber die fernere Gutmeynung des General Commando aus.

Die *Hunyader Comitats Officianten* (LXXXVI), dato 7. per Estafette (10443) (LXXXVII). Den 6ten gegen Abend zieht ein Schwarm Aufrührer von Marus Némethi, woselbst sie einige Curias ausgeplündert, unter grossem Geschrey mit (LXXXVIII) Abfeuern ihrer Gewehre auf Deva herauf (LXXXIX), und zündet den Adam Ribitzeischen Mayerhof an. Der Ordinarius Vice Comes Johann Zeik stellt sich ihnen (XC), mit dem versammelten Adel entgegen (XCI), die Bauern, erschreckt, lenken in einen andern Weg ein, gegen die bulgarische Wohnungen zu (XCII) und stürmen auf diese mit grosser Heftigkeit loss (XCIII). Der Adel setzt ihnen in Begleitung einiger weniger Soldaten, bey der Dunkelheyt der Nacht, geleitet und gerettet durch den Schein des brennen-

(LXXIX) Urmează cuvîntul *seyn*, şters.

(LXXX) Cuvînt intercalat în loc de *nach*, şters.

(LXXXI) *einer*.

(LXXXII) *dürfte*

(LXXXIII) Urmează *auch*, şters.

(LXXXIV) *Militari*.

(LXXXV) *sollen*.

(LXXXVI) *Ein Bericht der Hunyader Comitats Tafel*.

(LXXXVII) Urmează textul *Nach der darin ausführlich gemachten Erzählung, dringt zieht*, şters.

(LXXXVIII) Cuvînt şters înlocuit cu *und*.

(LXXXIX) Cuvînt intercalat în locul cuvîntului *zu*, şters.

(XC) Urmează cuvîntul *hirauf*, şters.

(XCI) Urmează cuvîntul *wodurch*, şters.

(XCII) Urmează cuvîntul *nehmen*, şters.

(XCIII) Urmează textul *stürmen; woselbst sie aber*, şters.

den Mayerhofs (XCIV) nach (XCV), und schlägt sie zurück (XCVI). Einer der daselbst gemachten Gefangenen sagt im Verhör aus, von andern gehört zu haben, dass ein Deutscher in prächtiger Kleidung mit Sternen an der Brust, sich unter der Aufrührern befinde.

Den 7ten nach Mittag kommt abermahls ein Hauffen (XCVII) aus vielen Dörfern zusammengelauffener Leute, wieder aus dem schon oben gedachten Dorf Némethi, worinn sie (XCVIII), so wie in den Dörfern Solymos, Pestes, Nagy Barcsa etc, die vorige Nacht gesengt und geplündert (XCIX) auf Deva losgezogen, macht bey dem dasigen Castell Halt, und steht im Begriff, diesen Ort zum zweytenmahl zu überfallen. Der Adel aber rückt neuerdings (C) unter Anführung seines Vice Comitis, und unterstützt von 70 Gränitzern zu Fuss, und 14 Seckler Hussarn aus (CI), und greift die Bauern an, wobey dann aus diesen (CII) mehr als 70 theils erlegt, theils in den Marusfluss gesprengt werden; die übrigen nehmen die Flucht. Von Seiten des Adels werden (CIII) einige wenige (CIV) verwundet. Die Hunyader Officianten beschliessen die Erzählung mit Erwähnung ihres Vorhabens (CV), in Betrachtung der über ihnen schwebenden grosser Gefahr, den folgenden Tag, nehmlich den 8. in Gemässheit der wegen des Emissarius Salis ergangenen Verordnungen, mit den Gefangenen Standrecht halten zu wollen.

Das General Comando wird unter den 9 ten von allem diesen benachrichtiget.

Die Hunyader Comitats-Officianten werden wegen des (CVI) Muths und Eifers, den sie bey der Vertheidigung von Deva an Tag gelegt gelobt. In den Verhören der Gefangenen aber sollen sie sich aller möglichen Aufmerksamkeit und Vorsichtigkeit befleissigen; auch von denen unter den Gefangenen (CVII), welche die Rädelsführer und Aufwiegler kennen und gesehen haben, umständlich zu erforschen suchen. Wer diese sind (CVIII). Woher sie kommen? und was dergleichen mehr (CIX). Auch was die Ursache des Aufstandes sey? Und was sie dabey für Absichten haben? Und ausführliche Berichte darüber einschicken (CX). Den betreffenden Comitaten und Frey Städten wird neuerdings auf das schärfste befohlen,

(XCIV) Urmează textul *auch dahin*, şters.

(XCV) Cuvint intercalat, urmat de cuvintul *aufsucht*, şters.

(XCVI) *schlägt sie zurück*, intercalat în locul cuvintului şters *zurückschlägt*.

(XCVII) Cuvint intercalat în locul cuvintului şters *Schwarm*.

(XCVIII) Urmează cuvintele *die vorige Nacht*, şterse.

(XCIX) *die vorige Nacht gesengt und geplündert*, text intercalat în locul textului şters: *und einigen andern, das Sengen und Plündern fortgesetzt*.

(C) Cuvint intercalat în locul cuvintului, *ihm*, şters.

(CI) Cuvint intercalat urmat de cuvintele *neuerdings entgegen* şters.

(CII) *aus diesen*, intercalat în locul cuvintului *ihrer*, şters.

(CIII) *Von Seiten des Adels werden*, text intercalat în locul cuvintului *Nur*, şters.

(CIV) Urmează textul *vom Adel werden dabey*, şters.

(CV) *mit Erwähnung ihres Vorhabens*, text intercalat în locul textului şters *damit, dass sie ihren Entschluss anzeigen*.

(CVI) Urmează *ihrer*, şters.

(CVII) *De la sich aller möglichen* pînă la *Gefangenen*, text intercalat marginal în locul textului şters *von denen darunter*.

(CVIII) Urmează în plus textul *wie sie heissen? wie sie gekleidet sind?*

(CIX) *u. w. d. m.*

(CX) *De la und ausführliche* pînă la *einschicken* text intercalat marginal în locul textului şters *und sie sollen sich alles Fleisses, und aller Vorsicht dabey bestreben*.

dafür zu sorgen, dass die zusammenrückende Truppen keinen Abgang leiden mögen. Den Ober Officianten wird auch dieser Ursache wegen (CXI), bey Straffe der Cassation von ihren Posten abzugehen verboten.

Der (CXII) Unter Albenser Obergespann (CXIII) Baron Simon Kemény, dato 8. (10444). Er entschuldigt seine Hereinreise mit der Grösse der Gefahr, mit dem Mangel an Sicherheit, da ihm das Militare die verlangte Bedeckung versagt habe, und endlich mit den eigens auf seine Person vorgefassten Absichten der Aufrührer.

Das Gubernium verweist ihm unter dem 9ten seine Hereinkunft, und befiehlt ihm alsogleich wieder zurückzugehen und die erlassene Verordnungen zu befolgen.

Den 10-ten November

Der ebengedachte Obergespann (CXIV) dato Nagy Enyed 5 (10491). Er meldet, dass sichern Nachrichten zu Folge ein Trupp von 5 000 Aufrührern den Zug nach Topánfalva und Zalathna, und von da nach Also Gáld in der Absicht nehme, die im letztern Ort befindlichen (CXV) Curia des Obergespanns auszuplündern, und die in den dasigen Kerkern bewahrte Gefangene freyzumachen.

Der Albenser ordinarius Vice Comes (CXVI) Ladislaus Balo, dato Nagy Enyed, 8. (10492). Er bestätigt die im nächst vorstehenden Bericht gemeldete Umstände und beklagt sich dabey sehr heftig über die auf sein wiederhohltes dringendes Verlangen, von den um Hilfe ersuchten Commendanten der herumliegenden Truppen erhaltene abschlägige Antwort. Er meldet weiter, vernommen zu haben, dass die Wälder bey Fel Enyed, Musina und Kakova voller Aufrührer seyen, und dass einige zu Carlsburg Eingefangene ausgesagt haben sollten, wie ihre Absicht dahin gehe, vor allen Dingen den Obergespann und hernach den gesammten Hungarischen Adel aus dem Weg zu räumen, weil ihre Anführer Makkuy¹³ und Horja sie mittelst Vorzeigung eines goldenen Kreutzes und wichtiger Patente versichert hätten, dass dieses alles Seiner Majestät selbst angenehm seyn werde. Bey dem Schluss des Berichts erwähnt er nach, der eben erhaltenen Anzeige (CXVII), dass ein Theil der Tumultuanten schon bis nach Ompolyitza, Czelná und Boros Botsárd, vorgedrungen sey, und das Wirthshaus im erstgenannten Ort ausgeplündert habe.

Dem Vice Gespann Balo wird unter den 11ten geantwortet: Das Militare habe neue Verhaltens Befehle vom General Commando erhalten. Er solle sich mit den das Commando habenden Officiers in allen Stücken einverständlich halten, und die bisher erlassene Vorschriften befolgen.

(CXI) auch dieser Ursache wegen, text intercalat in locul textului şters: *aus dieser Ursache mit.*

(CXII) Ein Bericht des.

(CXIII) Obergespanns.

(CXIV) Ein Bericht des eben gedachten Ober Gespanns.

(CXV) im letztern Ort befindlichen, text intercalat in loc de cuvintul *dasige*, şters.

(CXVI) Ein Bericht des Albenser Ordinarii Vice Comititis.

(CXVII) De la erwähter pină la Anzeige, text intercalat in locul textului şters: *führt er noch an, eben die Anzeige erhalten zu haben.*

Der Carlsburger Magistrat (CXVIII), dato 7. (10495). Ein Trupp Aufrührer habe den Tag vorher die Borboreker Edelleute ausgeplündert, und treibe jetzt den nehmlichen Unfug zu Alvintz.

Der Szászvároser Magistrat (CXIX), dato 7. (10494). Er berichtet (CXX), dass den 6ten dieses der Obristlieutenant Karp und Major Stojanics mit etlichem Gränitzer Commando zu Fuss und zu Pferd die Aufrührer zu Bentzenz, wo sie eben mit der Plünderung der Baron Orbánischen Curia beschäftigt gewesen, überfallen; wobey dann, weil die Bauern sich widersetzt, und ein Hussaren Pferd erschossen, vom Militari unter sie gefeuert bis 20 von ihnen tödtlich verwundet, 41 aber gefangen genommen worden. Die mehresten seyen Innwohner des nehmlichen Dorfs und die übrigen aus den nahe herum gelegenen Dörfern hergelaufene Leute gewesen. Von Benczenz hätte sich das Militare nach Csora gewandt, und unterwegs 13 ins Sibother Wirthshaus geflüchtete Tumultuanten, die sich neuerdings widersetzt, niedergemacht; zu Csora selbst aber, wo sich die Aufrührer eben mit Verbrennung der Bartsaischen (CXXI) Curia beschäftigt gehabt, abermals 13 todtgeschossen, und 15 eingefangen.

Alle diese Berichte werden dem General Commando sowohl, als dem Gubernial Commissarius von Bruckenthal (CXXII) mitgetheilt.

Die (CXXIII) *Hunyader Comitats Officianten*, dato 8. (10496). Sie führen darin an, dass nun im gantzen Hunyader Comitats, den einzigen (CXXIV) Haczeger District noch ausgenommen, alles der Willkühr des Pöbels überlassen, und zwischen Deva und dem Zarander-Zirkul alle Communication und Correspondentz gesperrt sey, und dass die Tumultuanten des bey Deva erlittenen Verlusts ohngeachtet, seitdem in den Dörfern Pestes, Batiz, Batsi, Szentgyörgy, Kitid, Batzalár, Tamástelke und Almás ohne Scheu fortgesengt und geplündert und auch jetzt noch damit fortführen (CXXV). Die Officianten melden noch, dass sie mit den Gefangenen auf Bewilligung des Commandanten, Oberlieutenant Filszki, im Castell Standrecht gehalten, sie als vorsetzliche Mörder, Mordbrenner und Störer der öffentlichen Ruhe zum Schwerd verurtheilt, und einigen darunter, damit sie der Strafe nicht entfliehen mögten, auch alsogleich die Köpfe abschlagen lassen.

Das Gubernium verweist der Comitats Taffel (CXXVI), dass sie so eilfertig zur *Execution geschritten* (CXXVII) und befiehlt ihr, in ihrem künftigen Verfahren, mit den Gefangenen sich nach der Leitung zu richten, die ihr der Gubernial Commissarius geben werde, überhaupt aber mit mehr Vorsichtigkeit in der Sache zu Werck zu gehen. Der Gubernial Commissarius erhält den Auftrag, gedachter Comitats Taffel die angeregte Leitung zu ertheilen.

(CXVIII) *Ein Bericht des Carlsburger Magistrats.*

(CXIX) *Ein Bericht des Szászvároser Magistrats.*

(CXX) *des Inhalts:*

(CXXI) *Bartsaischen.*

(CXXII) *Bruckenthal.*

(CXXIII) *Ein Bericht der.*

(CXXIV) *einzeigen.*

(CXXV) *fortführen.*

(CXXVI) *Urmează: d. 11., şters.*

(CXXVII) *Urmează cuvintul worden, şters.*

Ein Nota des Königlichen Thesaurariats in Montanisticis, dato 10. (10498). Es theilet (CXXVIII) dem Gubernio einen Bericht, dato Carlsburg 9. November, mit (CXXIX), aus welchem zu ersehen ist, dass die Aufrührer in den Berggegenden, bey 4 000 Köpfe und darüber stark, sich in Compagnien eingetheilt herumstreiffen, dass sie den Marktflecken Abruđbánya gänzlich verwüstet¹⁴, und dass Zalathna nebst den übrigen Berg Orten, von gleichem Schicksal bedrohet werde.

Eine Nota des General Commando, dato 10. (10501), zur Beantwortung der Gubernial Nota, dato 9 (10442). Es (CXXX) widerräth vorjetzt noch die General Insurrection als eine Sache, deren Nothwendigkeit noch weit entfernt zu seyn scheine. Es hält dagegen für sehr dienlich, wenn Adel und Kreisbeamten auf das Thun und Lassen des Volks fleissig Obacht zu haben, und aus den entfernten Gegenden, im mindest verdächtig scheinenden Fall, alsogleich an das Militare die nöthige Meldungen zu machen verhalten werden sollten.

Das Gubernium findet auch seinerseits die eben erwähnte (CXXXI) Vorsichten heilsam, und der Absicht angemessen, und lässt dahero unter dem 11-ten eine Circular Verordnung des angeordneten Inhalts in das gantze Land ausgehen.

Den 11-ten November

Der Königliche Gubernator legt dem Gubernio den Aufsatz eines von ihm noch unter den 6ten an den Unter Albenser Obergespann Baron Simon Kemény erlassenen Schreibens vor, und verlangt, dass solcher zum Protocoll genommen werden solle. Der Baron Kemény erhält darin den Auftrag, einen vertrauten Kundschafter, mit dem Versprechen einer angemessenen Belohnung unter das aufgebrachte Volk zu schicken und diesen anzuweisen, dass er so, als wenn er sich zu ihnen gesellen wollte, sich unter sie mischen und von ihnen in Erfahrung zu bringen suchen solle, was ihnen Anlass zum Missvergnügen gegeben, was sie bisher unternommen und wo? wie stark sie sich da oder anderwärts befinden? wo sie weiter hinzugehen gedächten? und was ihre letzte Absicht? auch der Lohn sey, den sie sich davon versprechen könnten?

Ebenderselbe trägt ferner mündlich vor: da nach zuverlässigen (CXXXII) Berichten der Hauptstock und der Zahlreichste Hauffen der Aufrührer sich in den Zalathnaer Gebürgen aufhielte (CXXXIII) und täglich vermehre, diese Gebürge aber, vermöge ihrer Lage und Zusammenhang so beschaffen wären, dass man von hieraus sehr schwer und nicht ohne grosse Gefahr den Aufrührern beykommen und sie einschliessen könnte, so wäre das General Commando um die Veranstaltung zu ersuchen, dass der grosse Schwarm dieser Tumultuanten mit Zuziehung einiger aus dem Banat und den benachbarten Arader und Biharer Comitaten zu beordernden Truppen und Vorrückung der diesseits com-

(CXXVIII) *es theilet*, text intercalat in locul textului şters: *mittelst welcher*.
(CXXIX) *Cuvint intercalat in loc de mitgetheilt wird.*

(CXXX) *Es theilt*, intercalat in locul cuvintelor şterse *mittelts welcher*.

(CXXXI) *erwähnten*.

(CXXXII) *zuverlässlichen*.

(CXXXIII) *aufhalte*.

mandirten Militz in den Gebürgen eingeschlossen und verhindert werden mögte, seine Verheerungen weiter fortzusetzen. (10487).

Ebenderselbe trägt ferner vor: dass die angrenzenden Comitate des Königreichs Hungarn von den hiesigen Vorfällen zu dem Ende zu benachrichtigen wären, damit sie auf den Fall, wenn die Tumultuanten von hieraus beängstigt und in ihre Gebürge zurückgetrieben, sich vielleicht rückwärts einen Weg nach Hungarn durchbrechen wollten, sich zeitig versehen und kräftige Gegenanstalten darwider (CXXXIV) machen könnten.

In Gemässheit des Vortrags wird (CXXXV) das Erforderliche theils an das General Commando theils an gedachte Ungrische Comitate erlassen.

Ferner werden an das Volk gerichtete, in wallachischer Sprache gedruckte Patente, durch Circularien zur allgemeinen Kundmachung ins gantze Land ausgeschickt. Jedermann wird darinn zur Ruhe und zum Frieden ermahnt; hat jemand gegründete Beschwerden, so soll er sie in der gehörigen Ordnung vorbringen. Wer diesen Patenten zuwider handelt, wird als ein Aufwührer und Friedens-Störer angesehen und bestraft werden. Richter und Geschworene, die von derley Bewegungen des Volks nicht alsogleich die erforderliche Anzeige machen, sollen zur strengsten Verantwortung gezogen werden.

Dem Gubernial Commissarius von Bruckenthal wird eine Abschrift von dieser Circular Verordnung, und auch eine Anzahl Patente geschickt, um davon einverständlich mit dem General (CXXXVI) Pfefferkorn und dem Nichtunirten Bischoff, Nikitich, den erforderlichen Gebrauch zu machen.

Eben derselbe erhält den Auftrag, eben auch einverständlich mit gedachtem Generalen und dem Bischoff Nikitich einen treuen und verlässlichen Menschen in die Zalathnaer Gegenden auszuschicken, der mit dem Rädelsführer selbst zu reden suche, die Veranlassung des Tumults sowohl als dessen redliche (CXXXVII) Absichten ausforschen, und ihm, woferne er sich vor dem Gubernial Commissarius stellen wolle, *Salvum Conductum* antragen.

Den 12-ten November

Eine Nota des General Commando dato 12. (10536) zur Beantwortung der Gubernial Nota dato 11. (CXXXVIII) Novembris (10487). Das General Commando ist der Meynung, die Umstände seyen noch nicht so dringend, durch Ansuchung auswärtiger Truppen den sich vorbereiteten (CXXXIX) Ruff noch mehr zu vergrössern. Auch seyen die in Hungarn nahe an den Siebenbürgischen Gränzen verlegte Regimenter, da sie bloss in Cavallerie bestünden, in dem Terrain, wo sie zu operiren hätten, nicht anwendbar.

(CXXXIV) *dawider*.

(CXXXV) *Urmează d. 11ten, şters*.

(CXXXVI) *Urmează, von*.

(CXXXVII) *endliche*.

(CXXXVIII) *Lipseşte Nov*.

(CXXXIX) *verbreiteten*.

Das Gubernium erwiedert (CXL), es werde nach wie vor alle eingehenden (CXLI) Berichte dem General Commando mittheilen und es dessen Gutdünken anheimstellen, wenn ihm die Herbeyruffung auswärtiger Truppen nöthig scheinen werde.

Die (CXLII) *Hunyader Comitatus Officianten* dato 10. (10544). Die Wuth des Pöbels hört noch nicht auf [...]. Gantze Dörfer sind (CXLIII) im Tumult und das mit Vorwissen ihrer Richter und Geschworenen. Sie streiffen (CXLIV) bald hier bald dort, zu 300 bis 1 000 Köpfen, diesseits und jenseits der Marus, und nach einer aus Háczeg eingegangenen Nachricht, fangt das Übel (CXLV) auch in diesem District an. Die Waffen der Aufrührer sind (CXLVI) theils Flinten, theils eiserne Gabeln, Beile mit langen Handhaben und zugespitzte beschlagene Stecken. Die Officianten berichten übrigens, dass sie den 7ten nach gehaltenen Standrecht 34 Gefangene zu Deva enthaupteten (CXLVII), 2 Weiber und einen Knaben auspeitschten (CXLVIII) und diese so wie 13 andere die auf Verdacht eingefangen gewesen nach abgeschworener Urphede, auf Freyen Fuss stellen lassen. Sie berühren ferner, dass die Tumultuanten hin und wieder an Gebliebenen und Eingefangenen, viele Leute eingebrüsst, da im Vorfall bey Deva allein 72 gefallen; bey Benzenz (CXLIX) aber, unter Anführung des Obristlieutenant Karp, eben auch ziemlich viele umgekommen und 80 eingefangen worden; bey Pestes und Csolnokos endlich, ebenfalls mehrere getödtet, und von den dabey kommandierenden Lieutenant Kalyani einmahl 49, ein andermahl 48 Gefangen eingebracht worden. Dieses alles habe indessen die Wuth der Aufrührer nicht im mindesten abgekühlt und gemässigt.

Eine *Nota des General Commando*, dato 12. November (10545). Aus einem Bericht des Major Stojanich hat (CL) es erfahren, dass die Hunyader Comitatus Officianten 44 Gefangene gleich auf der Stelle durch das Schwerd hätten hinrichten lassen. Da nun durch ein derley Betragen die Gemüther nur um so verbitterter und misstrauischer werden dürften, so wird (CLI), es dem weitem Ermessen des Gubernii überlassen, ob nicht den gesammten Provincial Behörden die eigenmächtige Führung der Execution gegen die Tumultuanten untersagt werden wolle?

Dem General Commando wird (CLII) geantwortet: Auf dem ersten Bericht der Officianten, dass sie mit den Gefangenen Standrecht halten werden, wäre ihnen vom Gubernio befohlen worden, in den Verhören mit aller Vorsicht zu verfahren, der dabey vorgeschriebenen Weise zu folgen und umständliche Berichte über diesen Gegenstand einzuschicken. Um so unerwarteter und missfälliger sey ihr Verfahren dem Gubernio gewesen. Es werde ihnen

(CXL) Urmează d. 14, şters.

(CXLI) *eingehende.*

(CXLII) *Ein Bericht der.*

(CXLIII) Cuvint intercalat în locul cuvintului şters: *seyn*.

(CXLIV) Corectat, în loc de *streiffen*.

(CXLV) *Uebel.*

(CXLVI) Intercalat în loc de *seyn*, şters.

(CXLVII) *enthaupten.*

(CXLVIII) *auspeitschen.*

(CXLIX) *Bentzentz.*

(CL) Intercalat în loc de *habe*, şters.

(CLI) Intercalat în loc de *werde*, şters.

(CLII) Urmează d. 12ten, şters.

solches auf das schärfste verweisen (CLIII) und ihnen befehlen, in ihren gantzen künftigen Betragen mit den Gefangenen sich pünktlich nach der Leitung zu richten, die sie darüber vom Gubernial Commissarius empfangen würden. In dieser Gemässheit wird das Erforderliche untereinst an die Commitats Officianten sowohl als an den Gubernial Commissarius erlassen.

Ein Bericht der Hunyader Officianten, dato 11. November (10547). Sie zeigen an (CLIV) dass den nehmlichen Tag der ordinarius Vice Comes Johann Zeik im Castell zu Deva mit Tod abgegangen sey.

Der Baron Bornemisza soll unverzüglich einen tauglichen Mann vorschlagen, dem das Gubernium einstweilen die erledigte Stelle auftragen könne.

Ein Bericht des Gubernial Commissarius von Bruckenthal, dato Reissmark 11ten (10558). Auf die Nachricht, dass von den Tumultuanten Abgeordneter nach Wingard gekommen, um die dasige Innwohner ebenfalls zur gemeinschaftlichen Sache einzuladen, hat er sogleich an den dortigen evangelischen Pfarrer geschrieben, dass er seine Zuhörer vor Verführungen warne. Zur Entkräftigung des unter dem gemeinen Mann häufig Wurtzel gefassten Wahns, als wenn (CLV) der gegenwärtige Aufstand von Hohen Orten begünstigt, hat er bey Gelegenheit des Jahrmarkts zu Reissmarck ein zur Absicht eingerichtetes Publicandum veranstaltet, wovon er den Erfolg nächstens berichten wird.

Den 13-ten November

Eben derselber (CLVI) *Gubernial Commissarius* (CLVII) und der *Nichtunirte Bischoff* (CLVIII) *Nikitich* (CLIX), dato Mühlbach 12. Novembris (10562). Der vom Bischoff nach seiner obigen Vorstellung Nr. 10414 nach Carlsburg abgeschickte Cancellist Jerkovics und der Hermannstädter Nichtunirte popa Ellia (CLX) haben ihren Bericht erstattet, der untereinst (CLXI) beygelegt wird. Jetzt wird in gemässigten doch nachdrücklichen Ausdrücken ein Circulare an die Protopopen expedirt. Sie werden darinn ermahnt, den Tumultuanten ihren Irrthum und die Grösse ihres Verbrechens vorzustellen und sie zur Ruhe und zum Gehorsam zu bewegen.

Der Gubernial Commissarius von Bruckenthal dato Mühlbach 12. (10563). Die gute Wirkung der zu Reissmarck nach dem Bericht dato 11ten angestellten Publikation ist sichtbar gewesen, und viele des versammelten Volks haben für die erhaltene Belehrung mit lauter Stimme gedankt. Er ist daher gesonnen, den nächsten Markttag zu Carlsburg eine ähnliche Kundmachung zu veranstalten. Nachdem er zufälligerweis von dem zu Deva gehaltenen Standrecht gehört, hat er alsogleich eine Estaffette dahin geschickt und die Officianten ermahnt, in ihren Bestrafungen nicht zu weit zu gehen; zugleich aber hat er ihnen aufgetragen, ihm einen vollständigen Bericht von den dortigen Gefangenen einzuschik-

(CLIII) *verweisen*.

(CLIV) Text intercalat in locul cuvintelor *mit der Anzeige*, şters.

(CLV) *werde*.

(CLVI) *Ein Bericht des*.

(CLVII) *Urmează v. Brukenenthal*.

(CLVIII) *des Nicht-Unirten Bischofs*.

(CLIX) *Nikitics*.

(CLX) *Illye*.

(CLXI) *untertänigst*.

ken. Die Tumultuanten sind nach eben eingegangenen Nachrichten bis nach Thoroczko Szent György vorgedrungen und haben den 10ten, in den dortigen der Thoroczkaischen (CLXII) Familie zugehörigen Curiis grosse Verwüstungen angerichtet. Man hat gefunden, dass die eigenen Innwohner der Ortschaften, in welchen die bisherigen Plünderungen geschehen sind, den meisten Theil daran genommen haben.

Der Vorfall zu Thoroczko (CLXIII) Szent György wird also gleich dem General Commando zu wissen gemacht.

Dem Koloser und Albenser Comitats so wie dem Thordaer Magistrat wird eingeschärft ihre Wachsamkeit zu verdoppeln, dabey aber sich genau an die Befehle zu halten.

Dem Gubernial Commissarius wird die Zufriedenheit des Gubernii mit seinen Veranstaltungen bezeugt und ihm mitgegeben, sich in allen mit dem Nichtunirten Bischoff und da, wo es nöthig ist, auch mit dem Generalen (CLXIV) Baron von Pfefferkorn einverständlich zu halten.

Von dem, was seit dem erstatteten allerunterthänigsten Bericht bis zum 13ten vorgefallen ist, wird die fernere allerunterthänigste Anzeige gemacht.

Der (CLXV) Albenser Vice Comes Ladislaus Balo, dato Nagy Enyed 11ten November (10585). Er bestätigt die den 9ten¹⁴ geschehene Ausplünderung des Marktfleckens Abrudbánya, und den Vorfall zu Thoroczko (CLXVI) Szent György. Eine eben so widrige Nachricht meldet er weiter, sey aus Czelna eingegangen, woselbst die Graf Telekische Curiae gänzlich verheeret worden seyn sollten.

Eben derselbe unter nehmlichen (CLXVII) dato (10586) (CLXVIII). Weil der immer stärker zusammenlaufende Pöbel den ungrischen Adel allein zum Ziel hat, so haben (CLXIX) sich die Edelleute dieses Comitats mit Waffen versehen, um zu ihrer Selbstvertheidigung dem Militari im Fall der Noth Beystand leisten zu können. Er berichtet ferner, dass er einen mit Bilder (CLXX) und Castanien hausirenden Moscoviter zu Nagy Enyed als einen durch verschiedenes verdächtig gewordenen Menschen bis auf weiter in Verhaft nehmen lassen.

Der Comitats Tafel wird (CLXXI) befohlen, ihn scharf zu verhören und das Verhör einzuschicken; im Fall er aber unschuldig befunden würde, ihn sogleich auf freyen Fuss zu stellen.

Die Koloscher Comitats Officianten (CLXXII) dato 9. November (10587). Nach sichern Nachrichten hat (CLXXIII) sich der Bauernaufstand (CLXXIV) schon bis Szolcsva, drey Meilen von Clausenburg, verbreitet (CLXXV).

(CLXII) *Thorotzkaischen.*

(CLXIII) *Thorotzko.*

(CLXIV) *General.*

(CLXV) *Ein Bericht des.*

(CLXVI) *Thorotzko.*

(CLXVII) *Ein zweyter Bericht eben derselben, vom nehmlichen.*

(CLXVIII) *Urmează textul: worinn er meldet, şters.*

(CLXIX) *hat, so haben, intercalat în loc de: habe, so hätten, text şters.*

(CLXX) *Bildern.*

(CLXXI) *Urmează d. 15., şters.*

(CLXXII) *Ein Bericht der Koloser Comitats Tafel.*

(CLXXIII) *Nach sichern Nachrichten hat, intercalat în loc de Dass, şters.*

(CLXXIV) *Urmează textul nach sichern Nachrichten, şters.*

(CLXXV) *Urmează, habe, şters.*

Der Carlsburger Magistrat (CLXXVI), dato 11. November (10589). Er (CLXXVII) bestätigt, dass (CLXXVIII) die Tumultuanten den 7ten zu Allvintz und den 10ten zu Czelna und Igenpataka geplündert.

Der Thordaer Obergespann (CLXXIX), dato 10. (10588) (CLXXX). Er stellt vor (CLXXXI), dass die Tumultuanten, da das wider sie beordete Militare sich meist gegen Carlsburg und dem Hunyader Comitatzu postirt befinde, leicht bey Bánffy Hunyad und Gyalu in den Thordaer und Koloscher Comitatz herauszubringen sich wagen dürften. Aus dieser Ursache mögte das Gubernium dem dortigen Adel zu seiner Selbstvertheidigung aufzusitzen gestatten.

Ihm sowohl als dem Albenser und Koloscher Comitatz wird (CLXXXII) die Weisung gegeben, sich genau an die empfangenen Befehle zu halten und nicht weiter hinauszugehen.

Dem General Commando wird (CLXXXIII) die Besorgnis des Thordaer Obergespanns zu wissen gemacht und auch die eingegangenen Berichte zur Nachricht mitgetheilt.

Der (CLXXXIV) *Gubernial Commissarius von Bruckenthal* dato Mühlenbach, 12. November (10592). Er hat etlich und vierzig Eingefangene, die Antheil an der Ausplünderung zu Borberek gehabt, nach Carlsburg abführen lassen und wegen ihrer Verhörung und Verpflegung an die Albenser Comitatzs Officianten das nöthige erlassen. Der Koloscher und Thordaer Taffel hat er die zu Thoroczko Szent György geschehene Verwüstung zu wissen gemacht und sie ermahnt, auf guter Hut zu stehen.

Eine Nota des Königlichen Thesaurariats in Montanisticis, dato 13. (10595). Es begleitet einen Bericht des Zalathnaer Oberbergamts ein, worinn dieses seine Aengstlichkeit für Zalathna zu erkennen giebt, in Fall die Tumultuanten, welche sich aus Furcht vor den Militari in die gebürgige Gegenden zurückzuziehen anfiengen, sich mit einander vereinigen sollten.

Den 14-ten November

Der (CLXXXV) *Gubernial Commissarius von Bruckenthal*, dato Mühlenbach, 13ten November (10593). Der Obristlieutenant von Ott wird mit einem Commando nach Borosmezö (CLXXXVI) abgeschickt, dass er ganz im Aufruhr antrifft. Mit Mühe bringt er es dahin, dass sich ihm einige der dasigen Innwohner nähern. Er spricht mit ihnen und nach wiederhohltm Zureden verheissen sie, sich zur Ruhe zu begeben, wofern ihnen eine Salva Guardia von 3 Hussaren zum Schutz wider die übrigen (CLXXXVII) Aufrührer gegeben werden wollte. Der Obristlieutenant nimmt zwey von diesen Leuten und darunter einen Anführer mit

(CLXXXVI) *Ein Bericht des Carlsburger Magistrats.*

(CLXXXVII) Cuvint intercalat în locul textului şters: *worinn es. Es wird.*

(CLXXXVIII) Urmează textul şters: *bestätigt wird, dass.*

(CLXXXIX) *Ein Bericht des Thordaer Obergespanns.*

(CLXXX) Urmează cuvintul *worinn*, şters.

(CLXXXI) Cuvint intercalat în locul cuvintului *vorstellt*.

(CLXXXII) Urmează d. 15., şters.

(CLXXXIII) Urmează textul *unter dem nehmlichen Dato*, şters.

(CLXXXIV) *Ein Bericht des.*

(CLXXXV) *Ein Bericht des.*

(CLXXXVI) *Borsomezö.*

(CLXXXVII) *übrig.*

der Versicherung, dass ihnen kein Leid geschehen solle, mit sich; die der Gubernial Commissarius verhört und unter der Bedingung entlässt, dass sie an statt der verlangten 3 Hussaren drey von ihren Leuten als Geisel stellen sollen. Bey dem Abgehen verspricht der Anführer, die Innwohner der tumultuirenden Dörfer Poklisa, Totfalu, Paurán (CLXXXVIII), Polyana, Rakato und Karna in wenig Tagen zur Ruhe zu bringen. Der Gubernial Commissarius hat die Hoffnung, dass auf einer Seite seine Ermahnungen und der Weg der Güte, auf der Andern die Erscheinung der Truppen gute Wirkung machen werde.

Eben derselbe (CLXXXIX), dato Mühlenbach 13 (10594). Den nehmlichen Tag ist er eigens der Publication wegen, die er an das zu Carlsburg am dortigen Wochenmarkt zusammenkommende Volk veranstaltet hat, selbst dagewesen. Bey dieser Gelegenheit hat er sich um den Zustand der in der Festung befindlichen Gefangenen erkundigt, und zu ihrer Verpflegung, so wie zu Heilung der Verwundeten das nöthige veranstaltet. Ausserdem hat er einige vertraute und bekannte Leute von da aus, mit der erforderlichen Anweisung, unter das tumultuirende Volk geschickt, von deren Sendung er viel Gutes hofft (CXC).

Dieser Bericht wird (CXCI) dem General Commando mitgetheilt. Die Veranstaltungen des Gubernial Commissarius werden gut geheissen.

Das Thesaurariat beyder Departaments wird unter dem nehmlichen Tag von der Absendung des Gubernial Commissarius mit dem Ersuchen benachrichtigt, die Cameral Behörden in den erforderlichen Fällen, zum Einvernehmen mit ihm anzuweisen.

Eine Nota des Königlichen Thesaurariats in Montanisticis, dato 14. (10612). Es begleitet einen Bericht der Vajda Hunyader Administration dato 10. ein, in welchem von den dortigen Umständen folgende Erzählung enthalten ist: Die Verheerungen in den um Vajda Hunyad herumgelegenen Dörfern nähmen (CXCII) kein Ende. Alle (CXCIII) Edelhöffe lägen in der Asche; und weil in diesen Gegenden nun nichts mehr zu (CXCIV) verbrennen und verwüsten übrig sey, so scheine sich der Aufruhr näher gegen dem Hätzeger Thal an zu ziehen. Auch das Dorf Csintis, ob es schon aus lauter freyem Innsassen bestehet, sey aufrührisch worden, und habe die dasige Edelhöffe in Brand gesteckt. Die Administration besorge stündlich einen Ueberfall zu Vajda Hunyad, und das um so mehr, da alle verfolgte Edelleute von Hátzeg und dem ganzten Revier von Vajda Hunyad herum sich in das Schloss geflüchtet haben, wodurch die Bauern aufgebracht, der Administration selbst den Übergang (CXCV) gedrohet hätten. Im Schloss befänden sich mehr als 1 000 Menschen von beyderley Geschlecht; alle Zimmer, Gewölbe

(CLXXXVIII) *Gauran.*

(CLXXXIX) *Ein Bericht eben desselben.*

(CXC) *Urmează textul Wie viel übrigens den Angelobungen dieser Leute der Aufrühren zu trauen sey, erhelle aus der eben erhaltenen Anzeige, nach welcher, wider das von ihnen nach dem Bericht des Obristlieutenant von Schultz gegebene Wort, ein Edelmann nahe bey Krakko, und nachher die Frau des Stephan Szojori ermordert worden sey.*

(CXCI) *Urmează textul unter dem nehmlichen Dato, şters.*

(CXCII) *Urmează noch.*

(CXCIII) *Urmează dortigen.*

(CXCIV) *zum.*

(CXCV) *Untergang.*

(CXCVI), Gänge und Treppen seyen mit Leuten und Habseeligkeiten die sie dahin gerettet, angepfropft; und alles zehre auf Kosten der im Schloss übrigen Victualien. Den 8ten haben einige junge Edelleute, mit Zuziehung einiger Cameralisten, gegen 500 in Fel Pestes betrunken liegende Tumultuanten überfallen, und sie versprengt, wobey 32 Bauern umgekommen sind. Das Militare bringt von allen Seiten Gefangene ein, die den anwesenden Comitats Officianten überantwortet werden. Übrigens wird im Gericht (CXCVII) gerügt, dass die Körper der Erschlagenen, die häufig auf den Strassen und Feldern liegen, nicht begraben werden.

Das Gubernium befiehlt (CXCVIII) den Obergespanns des Unter Albenser, Hermannstädter und Hunyader Comitats alsogleich die Beerdigung der hin und wieder unbegraben liegenden veranstalten zu lassen.

Eben dasselbe Thesaurariat (CXCIX) in Montanisticis dato 14. (10613). Es begleitet einen Bericht des Zalathnaer Ober Berg Amis dato 13. ein, der folgende Nachrichten enthält: Die ausgeschickten Patrouillen hätten den 12ten über 20 Aufrührer eingebracht. Die seither Eingebrachten, die von dem Körösbányaer Rewier ausgenommen, welche im (CC) Eisen aufbehalten würden, wären mit 50 Stockstreichen belegt und mit scharfer Bedrohung entlassen worden. Nach den an das Ober Berg Amt eingegangenen Nachrichten soll (CCI) ein Trupp der Aufrührer den 9ten zu Offenbánya gewesen seyn, und daselbst das Spanalhaus, das Spanalfruchtmagazin und das Brau Haus, so wie die dortige Wirthshäuser niedergeissen haben. Der Haupt Rädelsführer Horja solle sich in der obern Zalathnaer Herrschaft unweit Topánfalva befinden. Das Ober Berg Amt habe hierauf einigen Vertrauten Leuten das Anerbieten gemacht, einen Versuch auf die Person des Horja zu unternehmen; und für diesen, wenn er lebendig eingebracht würde, 100 Ducaten, und für Kloska Juon aus Kerpenyest, den zweyten Rädelsführer, der auch bey der Ausplünderung bey Thorotzko Szent György (CCII) zugegen gewesen, 50 Ducaten versprochen.

Dem Thesaurariat in Montanisticis wird hierauf den 15. geantwortet und die unter eben diesem dato abgeschlossene Circular Verordnung, wie mit den eingebrachten Tumultuanten zu verfahren sey, mit dem Ersuchen mitgetheilt, auch die Cameral Behörden dernach anzuweisen, damit sich das Verfahren mit den Gefangenen überall gleich bleibe.

Dor (CCIII) Gubernial Commissarius von Bruckental, dato Mühlenbach 14. November (10614). Auf eine aus Deva per Estaffette eingegangenen Nachricht, das Horja diesen Marktfleck bis in Grund zu zerstören gedrohet, woferne die von ihm dem Comitats vorgeschriebene 6 Punkte bis den 14ten nicht befolgt würden, hat der Gubernial Commissarius sich alsogleich darüber mit dem General Baron von Pfefferkorn vernommen, der unverzüglich, so viel Truppen er abgeben können,

(CXCVI) *Gewölber.*

(CXCVII) *Bericht.*

(CXCVIII) *Urmează: d. 15., şterse.*

(CXCIX) *Eine fernere Nota des Königlichen Thezaurariats.*

(CC) *in.*

(CCI) *solle.*

(CCII) *von Thorotzko Szent György.*

(CCIII) *Ein Bericht des.*

den Bedrängten zu Hülfe commandirt. Der Gubernial Commissarius ist gesonnen (CCIV) den Oculist Molnár, einen Wallachen von Geburt, hinunter zu schicken und ihm aufzutragen (CCV), sich zwischen die Räuber zu verfügen, sich mit ihren Anführern zu besprechen und ihnen das Sträfliche ihres Betragens, und das Ungereimte ihres Begehrens vorzustellen.

Dieser Bericht wird (CCVI) dem General Commando zur Wissenschaft mitgetheilt.

Den 15-ten November

Auf die mündliche Proposition des Königlichen Gubernators wird eine ausführliche Vorschrift entworfen, wie das Verfahren gegen die gefangen eingebrachte Tumultuanten eingerichtet werden solle? Vermöge welcher solche nach folgenden 3 Classen: ob es nemlich erstlich solche sind (CCVII), die mit der Waffe (CCVIII) in der Hand und unter ihrer Gegenwehre (CCIX) gefangen worden oder (CCX) 2tens solche die von Anführern verleitet, mitgelaufen und in Continua Prosequutione eingefangen worden; und endlich 3tens gar nur (CCXI) solche, die taumelnd und im Trunk während dem Plündern gehascht worden? sorgfältig unterschieden und nach der für jede dieser Classen untereinst vorgeschriebenen (CCXII) Verfahrungsweise behandelt werden sollen.

Diese Vorschrift wird den betreffenden Comitaten und Frey Städten zu ihrer Danachachtung zugefertigt, und weil die sich in den Kerkern zu Deva (CCXIII), Carlsburg und Vajda Hunyad allzu sehr anhäuffende Gefangenen, dem Gesundheits Stand nachtheilig werden könnten, so wird befohlen, dass ihre Prozesse vorgenommen, und nach der angegebenen Classificirung erledigt werden sollen.

Von dieser Verordnung wird untereinst auch der Gubernial Commissarius von Bruckenthal zu seiner Darnachrichtung benachrichtiget.

(CCXIV) Das (CCXV) General Commando dato 15ten November (10645). Es begleitet einen estaffetaliter eingelangten Bericht des Obristlieutenant Karp mit dem Beysatz ein, dass nach ihm (CCXVI) die Ruhe im Hatzeger Circul und im Bezirk um Deva herum allenthalben hergestellt worden zu seyn erschiene (CCXVII). Der Karpische Bericht selbst enthält besonders folgende Umstände: Nachdem gedachter Obristlieutenant den 9ten von Haczeg aus die Tumultuanten nicht ganz ohne Blutvergiessen auf ihrer Seite zerstreuet, und den folgenden Tag mehrere

(CCIV) *ist gesonnen*, cuvinte intercalate in loc de *wird*, şters.

(CCV) Cuvint intercalat in loc de *auf*, şters.

(CCVI) Urmează d. 15., şters.

(CCVII) De la *ob* es pină la *sind*, text intercalat in locul textului şters

1. als *solche* *nehmlich*.

(CCVIII) *den Waffen*.

(CCIX) *Gegenwehr*.

(CCX) Urmează *als*, şters.

(CCXI) *gar nur* intercalat in loc de *als*, şters.

(CCXII) *Vorgeschriebene*.

(CCXIII) Urmează *und*, şters.

(CCXIV) intercalate aici: Nota Comandamentului general cu data de 15,

10621 — 2 1/2 p. mss. — cu rezoluția respectivă. Inversarea e semnalată.

(CCXV) *Eine fernere Nota* des.

(CCXVI) *das nach ihm* text intercalat in loc de: *nach welchem*, şters.

(CCXVII) *erscheint*.

kleine Militair Commandi (CCXVIII) zur nehmlichen Absicht ausgeschildt, so sey es ihm gelungen (CCXIX), die Ruhe im Hätzeger District (CCXX) grösstentheils in so weit wiederherzustellen, dass die Tumultuanten vom Verwüsten und Plündern abgestanden, sich in ihre Häuser zurückbegeben, sich vor ihren Obrigkeiten zu stellen und die für das Militare erforderliche Naturalien nach Hätzeg zu verführen anfiengen. Auch hätten verschiedene unter ihnen durch sein gütliches Zureden bewogen, sich erklärt, die vorfindige geplünderte Sachen den Edelleuten zurückstellen (CCXXI) zu wollen. Eine ähnliche Beschaffenheit habe es mit den Innwohnern der im Hunyader Zirkel (CCXXII) und bey Deva herum gelegenen Dörfer, so dass er fast versichern könne, dass in solchen allen bis auf einige wenige Ortschaften (CCXXIII), von denen er aber auch stündlich vergnüglichere Nachrichten hoffe, die Ruhe durchgängig wiederhergestellt worden.

Ein Bericht des Gubernial Commissarius von Brukenenthal dato Mühlenbach 14ten November (10748). Die ihm vom Gubernio zugeschildte wallachische Patente hat er alsogleich an die betreffende Comitats Officianten vertheilt und wegen der Art und Weise, wie ihre Kundmachung zu geschehen habe, das erforderliche veranstaltet. In den Gegenden, wo die Gefahr (CCXXIV) am grössesten ist, soll alsogleich (CCXXV) der Vice Iudex Nobilium oder ein anderer verlässliche Beamte, in jeden Prozess einen geschickten und bey dem Volk in Ansehen stehenden Popa eigens aussuchen und durch diesen die Publication von Dorf zu Dorf vornehmen, sodann aber die Patentales an den (CCXXVI) Kirchen Thüren oder an einen andern in die Augen fallenden Ort anheften lassen.

Die vom Gubernial Commissarius laut seines Berichts dato 13, unter die Tumultuanten ausgeschildte Vertraute sind zurückgekommen und melden: Die Innwoner von Krakko hätten ihnen erzählt: Der junge Hora wäre von 500 seiner Leute begleitet den 11ten nach Krajova gekommen und hätte die Gemeinde befragt, ob auch sie (CCXXVII) vom Militare conscribirt worden? Nachdem sie es bejahet, hätten sie ihm einen Eid ablegen müssen, worauf er ihnen befohlen, ihm zu gehorchen und mit ihm zu gehen. Das nehmliche hätten auch die Innwoner zu Krakko thun müssen, worauf sie alle gemeinschaftlich die dortige Edelhöffe ausgeplündert. Den folgenden Tag hätte das nehmliche zu Also Gald geschehen sollen. Nachdem aber inmittelst der Obristlieutenant Schultz dazugekommen und einen achttägigen Stillstand von ihnen ausbedungen¹⁵, so habe Hora seine Rotten entlassen und sich mit dem zurückgelassenen Befehl fortbegeben, dass während seiner Abwesenheit sich niemand unterfangen solle, irgend ein Unfug anzurichten. Sie aber, nehmlich die Innwoner zu Krakko wären entschlossen, Hora mögte

(CCXVIII) *Militar Commandi.*

(CCXIX) *geglückt.*

(CCXX) *im Hätzeger District, text intercalat.*

(CCXXI) *zurückzustellen.*

(CCXXII) *Circul.*

(CCXXIII) *Urmează ausgenommen, șters.*

(CCXXIV) *Gefahrt.*

(CCXXV) *soll alsogleich, intercalat in locul textului șters: sollen die Officianten befehlen, dass alsogleich für jeden Process.*

(CCXXVI) *die.*

(CCXXVII) *Urmează cuvîntul auch, șters.*

kommen oder nicht, nach Carlsburg zu gehen und weil sie bereits zur Militz conscribirt worden, das Gewehr zu verlangen, damit sie von den Grundherrschaften nicht länger gedrückt werden sollten.

Der Gubernial Commissarius berichtet, dass er die eingegangene Anzeige in so weit nützen zu können gedenke, in wie weit sie an die Hand gehe, auf die in vergangenen Sommer zum Militair (CCXXVIII) Stand conscribirt ein wachsames Auge (CCXXIX) zu halten, weswegen er dann auch alsogleich an die Officianten des Albenser Comitats das Nöthige erlassen werde.

Auf die Nachricht, dass die Tumultuanten viele geraubte Sachen auf der Insel bey Gyalmar zusammengetragen (CCXXX) und sich überhaupt eine Menge dieses Volks daselbst befinde, hat der Gubernial Commissarius den Mühlenbacher Protopopa Avram Moga dahin abgeschickt, dass er ihnen zureden und sie zur Zurückkehr in ihre Wohnungen bewegen solle.

Die bisherige Anordnungen des Gubernial Commissarius haben den Erfolg gehabt, dass von den zu Alvintz entwendeten Sachen schon viele zurückgestellt worden. Er hat die Veranstaltung gemacht, dass den folgenden Tag alle daselbst noch hin und her zerstreuet liegende Sachen gleichfalls zusammengebracht und unter der Aufsicht und Besorgung zweyer Comitatsbeamten nach Carlsburg geführt werden sollen.

Das (CCXXXI) *General Commando*, dato 15. (10621) (CCXXXII). Der Obristleutnant von Schultz des Sekler Hussaren Regiments hat (CCXXXIII) sichts mit den Tumultuanten eine Unterredung zu verschaffen gesucht. Sein der Nota beyliegender Bericht enthält ausführlich das dabey Vorgefallene und auch die von den Aufrührern geforderte Bedingungen. Das Gubernium wird ersucht, seine Äusserung darüber bald zu erkennen zu geben, damit der Obristleutnant von hier abgefertigt werden, und am bestimmten Termin, den 19ten nemlich, richtig an Ort und Stelle eintreffen könne¹⁶.

Das Wesentliche des Schultzschen Berichts bestehet in folgendem: Nachdem er sich zuvor durch den unter die Tumultuanten vorausgeschickten (CCXXXIV), der wallachischen Sprache vollkommen kundigen Oberlieutenant Probst mit ihren Anführern eine Unterredung vorbereitet gehabt, war (CCXXXV) er den 11ten zu ihnen selbst hinausgegangen. Kurtz vorher hatte der Trupp der Aufrührer (CCXXXVI) zu dem er sich verfügt, Offenbánya und Krakko ausgeplündert, und war in den Gebürgen gegen Enyed zu, sich hinaufzuziehen eben im Begriff gestanden. Auf Verlangen des Obristleutenants lassen (CCXXXVII) die Anführer ihre unter sich habende Trupps, alsogleich Halt machen (CCXXXVIII), und sie selbst (CCXXXIX), nebst dreÿ von ihren Leuten

(CCXXXVIII) *Militar*.

(CCXXXIX) *Aug*.

(CCXXX) *zusamentragen*.

(CCXXXI) *Eine Nota des*.

10 645, cu aceeași dată, provenind de la același emitent; inversare semnalată.

(CCXXXIII) *Cuvint intercalat in loc de habe, şters.*

(CCXXXIV) *voraus abgeschickten*.

(CCXXXV) *Cuvint intercalat in loc de wäre, şters.*

(CCXXXVI) *Lipseşte der Aufrührer*.

(CCXXXVII) *Cuvint intercalat in loc de hatten, şters.*

(CCXXXVIII) *Cuvint intercalat in loc de lassen, şters.*

CCXXXIX) *Urmează selbst, şters.*

treten zu ihm hervor (CCXL). Der eine darunter (CCXLI), Hora Juon¹⁷, Sohn des Hora Ursz aus Topánfalva genannt, lässt sich (CCXLII) ein kleines vergoldetes Kreutz vortragen (CCXLIII). Der andere heisst Kloska Juon aus Kerpenyés (CCXLIV). Nachdem sich der Obristlieutenant in eine umständliche Unterredung mit ihnen eingelassen, eröffnen (CCXLV) sie ihm ihre Beschwerden (CCXLVI), die meist darinn bestehen (CCXLVII) dass die schon seit 7 Jahren im Land und bey Hoff von den Unterthanen der Zalathnaer Herrschaft geführte Klagen noch immer unerledigt, und ihnen noch immer nicht geholfen worden wäre; und das ist gegen einen von der Hof Kanzeley im April desselbigen Jahres ihnen herausgegebenen und billige Abhülfe ihrer Beschwerden zusagenden Bescheid, dessen Abschrift sie in wallachischer Sprache ihm zustellen¹⁸ (CCXLVIII). Ihr jetziges Verlangen, sagen sie, ist (CCXLIX): 1-lich Erlösung von der Leibeigenschaft, 2tens Militarisirt zu werden, und endlich 3tens Die Loslassung einiger in den Kerkern zu Also-Gáld sitzender Gefangenen [...] Nachdem das alles vorausgegangen, macht (CCL) ihnen der Obristlieutenant über ihr Betragen allerley Vorstellungen (CCLI) und erhält endlich ihr Wort (CCLII), dass sie auseinandergehen und sich ruhig und friedlich in ihre Wohnungen zurückbegeben wollten, wogegen er ihnen verspricht (CCLIII), ihr Anbringen den Ober Behörden vorzulegen und den Bescheid darauf ihnen selbst den 19ten nach Topánfalva zu überbringen. Zur Bestättigung der geschehenen Zusagen küssen (CCLIV) die Aufrührer das Kreutz (CCLV) und das nehmliche thut (CCLVI) auch der Obristlieutenant (CCLVII). Jene haben sich darauf zu ihren Hauffen zurückbegeben und diese dazu vermocht, dass sie sich auf der Stelle zertheilt, und die darunter, welche aus den nächstgelegenen Dörffern herzugekommen, sogleich wieder dahin sich zurückbegeben haben. Der Obristlieutenant bittet, nachdem er das alles umständlich berichtet, um weitere Befehle, damit er sich bey der auf den 19ten festgesetzten Zusammenkunft darnach zu achten wissen könnte. Im Bericht des Oberlieutenant Probst, den der Obristlieutenant dem seinigen beygelegt, erscheint unter andern (CCLVIII) der sonderbare Umstand (CCLIX) dass die Reformirten und (CCLX) Arrianer, welche den Tumultuanten in die

(CCXI.) Corectat in loc de *hervorgetreten*.

(CCXLI) Urmează cuvintele *hatte sich*, şters.

(CCXLII) *lässt sich*, intercalat în locul cuvintului şters und.

(CCXLIII) Urmează *lassen*, şters.

(CCXLIV) *Kerpenyés*.

(CCXLV) Cuvînt intercalat în loc de *hatten*, şters.

(CCXLVI) Urmează cuvîntul *eröffnet*, şters.

(CCXLVII) Cuvînt intercalat în locul cuvintului şters: *bestanden*.

(CCXLVIII) Cuvînt intercalat, în loc de *zugestellt hatten*, şters.

(CCXLIX) *sagen sie ist*, intercalat în locul cuvintului şters *sey*.

(CCL) Cuvînt intercalat în loc de *hätten*, şters.

(CCLI) Urmează cuvîntul *gemacht*, şters.

(CCLII) Urmează *erhalten*, şters.

(CCLIII) *verspricht*, corectat în loc de *versprochen hatte*.

(CCLIV) Cuvînt intercalat în loc de *hatten*, şters.

(CCLV) Urmează cuvîntul *geküsst*, şters.

(CCLVI) Cuvînt intercalat în locul cuvintului şters, *hatte*.

(CCLVII) Urmează *gethan*, şters.

(CCLVIII) Urmează *besonders*, şters.

(CCLIX) *unter andern der sonderbare Umstand*, text intercalat în loc de cuvîntul *der*, şters.

(CCLX) Urmează *die*.

Hände fallen durch die bey ihnen befindliche Poppen getauft würden, gleichwie dann solches in Offenbánya an Vielen geschehen sey.

Das Gubernium antwortet hierauf dem General Commando (CCLXI) es würde unanständig, unschicksam seyn (CCLXII) und (CCLXIII) üble Folge haben wenn man mit Unterthanen, die im wirklichen (CCLXIV) Aufruhr begriffen wären, ehe und bevor sie das Gewehr niedergelegt, auseinander gegangen wären, und sich völlig zur Ruhe begeben hätten, von Seiten der Landes Stelle sich in Verhandlungen einlassen wollte. Es müsste folglich vor allen Dingen darauf gedrungen werden, dass jedermann die Waffen niederlegen, sich nach Haus begeben, die Beschwerden, welche sie zu haben vermeynten, in der Ordnung vortragen und friedlich die Abhülfe erwarten solle. Zur bessern Ueberzeugung des Volks, dass es von seinen Aufwieglern hintergangen worden, schlägt das Gubernium eine feyerliche Publication der gedruckten walachischen Patente vor und fragt (CCLXV) zugleich an, dass dieser Publication der Nicht Unirte Bischoff sowohl als ein Beamter von Seiten des Provincialis, den der Gubernial Commissarius dazu für tüchtig halten würde, beywohnen mögte. Wie denn überhaupt diese gantze Veranstaltung zwischen dem Gubernial Commissarius und dem General Baron von Pfefferkorn gemeinschaftlich würde verabredet und getroffen werden sollen. Übrigens wird noch der wahre Beiang der von den Tumultuanten vorgeschlagenen Bedingungen Punct für Punct erörtert und dem General Commando gezeigt, was es mit jedem darunter für eine Bewandnis habe.

Der Gubernial Commissarius wird von dieser dem General Commando ertheilten Antwort benachrichtigt.

Über alles endlich, was bis hieher vorgefallen, wird unter dem nehmlichen dato der allerunterthänigste Bericht erstattet (CCLXVI).

Den 16-ten November

Die Küküllöer Comitats Officianten (CCLXVII), dato 14. November (10722). Sie berichten, durch die jetzige Umstände bewogen (CCLXVIII) die Einrichtung gemacht zu haben, dass ein Theil des Adels zu Haus, der andere an den Grentzen des Comitats für dessen Sicherheit Sorge tragen solle.

Der Comitats Tafel wird hierauf geantwortet, dass sie sich nach den erlassenen Verordnungen genau richten, und an die Weisung des Gubernial Commissarius in allen Stücken halten solle.

Der nach Hermannstadt geflüchtete Adel bittet um Vorsorge, damit das, was vor der Wuth der Aufrührer noch übrig gelassen worden, nicht gäntzlich verwüstet werden mögte (CCLXIX), auch dass kundgemacht würde, niemand solle von verdächtigen Leuten Pretiosa kaufen.

(CCLXI) Urmează *unter dem 16ten, şters.*

(CCLXII) Cuvînt intercalat în locul cuvîntului *sey, şters.*

(CCLXIII) Urmează *es würde, şters.*

(CCLXIV) *wirklichen.*

(CCLXV) *tragt.*

(CCLXVI) *abgestattet.*

(CCLXVII) *Ein Bericht des Küküllöer Comitats.*

(CCLXVIII) Urmează *textul şters: habe der Comit.*

(CCLXIX) *möchte.*

In Ansehung des letztern werden (CCLXX) Circularien im ganzen Land erlassen, und gleichförmige Ersuchungs Schreiben auch an die benachbarte Ungrische Comitats abgeschickt.

Der (CCLXXI) *Gubernial Commissarius von Bruckenthal*, dato Mühlenbach 15. November (10749). Auf den Bericht des Obristlieutenant Carp (CCLXXII) (dem nehmlichen, den das General Commando neben seiner Nota Nr. 10645 dem Gubernio mitgetheilt) hat der General Pfefferkorn die Veranstaltung getroffen, jenseits des Marusflusses (CCLXXIII) die Truppen zu verstärken, um desto nachdrücklicher agieren zu können. Der Gubernial Commissarius aber hat daraus Anlass genommen, den Hunyader Comitats Officianten Verhaltens Regeln vorzuschreiben, um 1-lich dem Rückfall des Volks vorzubeugen 2tens. Das noch übrig gebliebene Eigenthum der Edelleute vor weiterm Schaden zu bewahren und 3tens endlich, das Geraubte wieder zusammen bringen zu können.

Die Innwohner des Dorfs Borsomezö mit welchem der Obristlieutenant von Ott nach dem obigen Bericht des Gubernial Commissarius Nr. 10593 eine Unterredung gehabt hatte, haben die versprochene 3 Geisel gestellt, und sind nebst ihren Nachbar Orten ruhig. Die Innwohner des Dorfs Csora fangen an, die von ihnen selbst umgerissene Zäune wiederherzustellen, und gehen damit um, an ihren Grundherrn Peter Bartsai Abgeordnete zu schicken.

Nach einem Bericht des disunirten Vicarius Popovics, soll sich das aufrührerische Volk, auch im Zarander Zirkel (CCLXXIV), nach erhaltener bessern (CCLXXV) Belehrung von Tag zu Tag vermindern.

Weil in einem aus dem Hunyader Comitats an den Gubernial Commissarius eingegangenen Bericht Ausdrücke vorgekommen, die anzuzeigen geschienen, als wenn den dortigen Officianten nicht recht Folge geleistet werde, so hat er bis auf weiter den Alexius Noptsa an statt des verstorbenen Johann Zeik zum Ordinario Vice Comite interimaliter bestellt. Francz Matskási aber hat den Auftrag erhalten, nach der vom Gubernial Commissarius vorgeschrieben Weise die Zusammenklaubung, der geraubten Sachen zu besorgen.

Die entwichene Borberek und Alvinczer (CCLXXVI) sind durch die zu Carlsburg geschehene Publication zur Rückkehr bewogen worden.

Das Zalathnaer Fiscal Provisorat hat auf seine Anfrage, ob es nicht der vielen daselbst befindlichen Gefangenen wegen, ihre Prozesse formiren, und so wie es zu Deva geschehen, ein Exempel statuiren solle, vom Gubernial Commissarius den Bescheid erhalten, das Provisorat könne die Gefangenen zwar vorhinein (CCLXXVII) verhören, doch solle es das Verhör an ihn einschicken, und bis auf weiter dabey stille (CCLXXVIII) stehen. Indessen (CCLXXIX) meynt der Gu-

(CCLXX) Urmează *unter dem 16ten, şters.*

(CCLXXI) *Ein Bericht des.*

(CCLXXII) *Karp.*

(CCLXXIII) *Fluss.*

(CCLXXIV) *Circul.*

(CCLXXV) *besserer.*

(CCLXXVI) *Alvinczer.*

(CCLXXVII) *Cuvintul lipseşte.*

(CCLXXVIII) *still.*

(CCLXXIX) *Urmează dorh, şta rs.*

bernia! Commissarius, es würde die Statuirung einiger Exempel in der That nothwendig seyn.

Die (CCLXXX) geschehene Interimal Ernennung des Alexius Noptsa zum Ordinario Vice Comitè wird begnehmigt, die Comitats Tafel darnach angewiesen, und der Gubernial Commissarius davon benachrichtiget.

Den 17-ten November

Die Coloscher Comitats Officianten (CCLXXXI), dato 13. November (10724). Ausser der schon aus andern Berichten bekannten Ausplünderung zu Thoroczko-Szent-György kommt noch der Umstand darinn vor, dass ehe die Tumultuanten noch von da (CCLXXXII) abgezogen gewesen, ein Hussaren Commando von 66 (CCLXXXIII) Köpfen (CCLXXXIV) sich plötzlich gezeigt und 150 Bauern eingefangen, 3 erlegt und die übrigen versprengt hätten (CCXXVII). Sie zeigen (CCLXXXV) ferner an: Durch die Grösse der sich auch diesem Comitats immer stärker nähernden Gefahr bewogen, werde der dortige Adel ungesäumt zu seiner Selbstvertheidigung aufsitzen und unter der Anführung des Obergespanns Graf Csáki gegen die Aufrührer ausrücken.

Das Gubernium antwortet hierauf dem Graf Csáki (CCLXXXVI), er solle sich genau an die bisherige Verordnungen halten und sich hüten, darüber (CCLXXXVII) weiter hinauszugehen.

Der (CCLXXXVIII) Unteralbenser Ordinarius Vice Comes Ladislaus Balo, dato 14. (10727). Die Thoroczko Szent György zu Hülffe geeilte Edelleute und Soldaten sind zwar erst nach geschehenem Unglück hingekommen, haben aber (CCLXXXIX) doch 139 Tumultuanten, die mit der gemachten Beute sich heimflüchten wolien, zurück, und gefangen eingebracht. Die zu Nagyenyed versammelte (CCXC) Edelleute und Comitats Officianten wünschen (CCXCI) dass es ihnen gestattet werden mögte, wider diese Gefangene (CCXCII) standrechtmässig zu verfahren. Auch glaubt er, werde (CCXCIII) es viel zur Herstellung der Ruhe beitragen, wenn aus jedem Dorf, in welchem Plünderungen vorgefallen, da es bekannt sey, dass überall die eigene Dorfs Innwohner den meisten Antheil daran genommen, und sogar noch selbst die Tumultuanten hingelockt, der Richter nebst den 6 Geschwornen zum abschreckenden Exempel in Spiess gezogen werden sollten (CCXCIV).

(CCLXXX) Precedat de d. 18., şters.

(CCLXXXI) Ein Bericht der Koloser Comitats Tafel.

(CCLXXXII) von da, intercalat în loc de cuvintul daraus, şters.

(CCLXXXIII) 60.

(CCLXXXIV) Urmează textul şters: *zufälligerweise hingekommen.*

(CCLXXXV) Die Tafel zeigt.

(CCLXXXVI) Urmează d. 18., şters.

(CCLXXXVII) Urmează noch, şters.

(CCLXXXVIII) Ein Bericht des.

(CCLXXXIX) haben aber, intercalat în loc de *allein*, şters.

(CCXC) Die zu N. Enyed versammelte, text intercalat în locul textului şters und tragt zugleich den Wunsch der dortigen.

(CCXCI) Cuvint intercalat în loc de *vor*, şters.

(CCXCII) Gefangenen.

(CCXCIII) glaubt er, werde text intercalat în loc de textul şters *setzt er hinzu, würde.*

(CCXCIV) sollte.

Er bestätigt dass an dem nehmlichem Tag, an welchem die Schultzsche Unterredung geschehen, und der 8 tägige Stillstand ausgemacht worden, der Edelmann Niclas Biro ermordet, und der Stephan Szotoryi ausgeplündert worden sey.

Er beschliesst den Bericht mit der Anzeige, dass sich dieser nehmliche Szotoryi anheischig mache, wenn ihm 50 Cavaleristen und 50 Infanteristen beygegeben werden sollten (CCXCV), die Rädelsführer des Aufruhrs mitten in ihren Nestern in der Zalathnaer Herrschaft aufzusuchen und lebendig einzufangen.

Der Unter Albenser Comitats Tafel wird (CCXCVI) erwiedert. In Ansehung des Betragens und Verfahrens gegen die Gefangenen sowohl als wegen der übrigen Veranstaltungen sollen sie sich genau an die bisherigen Verordnungen halten, und der Weisung des Gubernial Commissarius folgen.

Der Bericht des Ordinarii Vice Comitatis wird, nebst der an die Officianten erlassenen Gubernial Verordnung, dem Gubernial Commissarius zu seiner Nachricht zugeschickt.

Eben derselbe (CCXCVII), dato 15. (10726). Er berichtet (CCXCVIII) einige Anzeigen ein (CCXCIX), die ihm ein unter die Tumultuanten vorgeschriebenermassen abgeschickter (CCC) Kundschafter überbracht habe.

Das Gubernium findet diese Anzeigen (CCCI) zwar nicht gantz nach der Anweisung beschaffen, die dem Obergespann Baron Simon Kemény diesfalls ertheilt worden war; auch zur Absicht nicht dienlich. Es schickt sie aber dennoch dem Gubernial Commissarius, damit er den allenfalls möglichen Gebrauch davon machen möge.

Der (CCCII) *Gubernial-Commissarius von Bruckenthal*, dato 15. (10750). Die aus dem Hunyader Comitats an ihn eingegangene Nachrichten enthalten zweyerley: erstlich, dass der Oroszische Hauptmann Csepi mit seiner Compagnie zu Halmágy (wohin er [CCCIII] vor den ausgebrochenen Unruhen ins Quartier verlegt worden war), wie er an einem kürztlich an die Hunyader Taffel erlassenen Schreiben klage, eingeschlossen von allen Seiten, den äussersten Mangel am Nothwendigsten leide; ohne dass ihm von Seiten des Comitats beygesprungen werden könne, indem alle im jenseitigen Theil angestellte Officianten, so viel deren (CCCIV) am Leben geblieben, sich noch zu Arad, wohin sie sich geflüchtet, befänden. Zweytens, dass bereits Militair Patrouillen über den Marus hinübergeschickt würden (CCCV), von welchen die Meisten nahe am Fluss gelegenen Dörfer schon visitirt worden. Illye und Branyitska allein bezeigen sich noch widerspenstig, besonders das erste,

(CCXCV) *wolten.*

(CCXCVI) *Urmează d. 18., șters.*

(CCXCVII) *Ein zweyter Bericht eben desselben.*

legt. (CCXCVIII) *Er berichtet, intercalat în locul cuvintelor șterse worinn er. Er*

(CCXCIX) *Cuvintul ein lipsește.*

(CCC) *ausgeschickter.*

(CCCI) *Urmează nun, șters.*

(CCCII) *Ein Bericht des.*

(CCCIII) *Urmează în plus noch și cuvintul șters lang.*

(CCCIV) *derer.*

(CCCV) *wurden.*

woselbst die Innwohner noch immer die geraubte Sachen und die herrschaftlichen Früchte ungescheut unter sich auftheilen (CCCVI).

Der Gubernial Commissarius erwähnt zuletzt des von der Koloscher Comitats Tafel unter den (CCCVII) 13-ten erlassenen Berichts, und des darinn vorkommenden, nach seiner Meynung unschicksamen Umstandes, dass Graf Csáki sich selbst an die Spitze seines Adels stellen wolle, und zeigt an, dass er zwar nicht unterlassen habe, den Officianten dieses Comitats alle Mässigung anzuempfehlen, indessen würden dennoch seine dahin ergangene Verfügungen weit mehr Kraft haben, wenn sie auch von Seiten des Gubernii unterstützt werden wollten.

Die vom Hauptmann Csepi eingegangenen (CCCVIII) Nachrichten werden (CCCIX) dem General Commando mit der Ausserung mitgetheilt, dass zwar der Abgang der Beamten im Zaran-der Kreis, durch Beamten (CCCX) aus den übrigen Theilen des Comitats werde ersetzt werden; allein zugleich müsse auf dessen stärkere Besetzung mit hinlänglichen Truppen Bedacht genommen werden. Überhaupt scheine es zur Herstellung der Ruhe in den dortigen Gegenden nothwendig zu sein, dass die Tumultuanten einerseits von vorne, aus diesem Kreis selbst, und andererseits von dem Thordaer Comitath, und dem Aranyascher Bezirk aus, gedrängt und so eingeschlossen werden sollten, dass sie sich hereinwärts nirgendshin wenden könnten, und dass sie zu gleicher Zeit im Rücken an den Grentzen des Königreichs Hungarn dahin durchzubrechen gehindert würden.

Den Koloscher Comitats Officianten wird befohlen, den an sie ergangenen Verfügungen des Gubernial Commissarius in Ansehung des aufgesessenen Adels so wie allem übrigen, was er ihnen aufzutragen finden werde, nachzukommen, und ihm in alien Stücken Vorschub zu leisten.

Der Gubernial Commissarius wird von dem an das General Commando sowohl, als an den Koloscher Comitath erlassenen benachrichtiget.

Der (CCCXI) *Gubernial Commissarius*, dato Mühlenbach, 16. November (10752). Er schickt eine ihm von den Szásvároscher Officianten zugewommene Anzeige ein. Nach dieser sollen in allen jenseits dem Marus gelegenen Dörfern aufrührerische Circularien in deutscher und wallachischer Sprache herumlaufen, mit dem Befehl, dass aus jedem Dorf, bey Strafe angezündet zu werden, 25 Mann bewaffnet sich in den zwey Hauptversammlungs Oertern Bozes und Bakanya einfinden sollten. In den eben gedachten Dörfern soll sich ein grosser Schwarm zusammengelauffenes Volk befinden, und Zigeunerschmiedte, die von allen Seiten zusammengetrieben worden, sollen daselbst beschäftigt seyn, aus Sensen Spiesse zu verfertigen. Alles in der Absicht, mit Macht über den Marus herüber zu setzen und Szásváros, damit es keinen Widerstand zu thun fähig wäre, untereinst in die Asche zu legen. Der Gubernial Commissarius meynt, diese Anzeige könne zwar nicht für gantz

(CCCVI) Corectat in loc de *auftheilen*.

(CCCVII) *dem*.

(CCCVIII) *eingegangene*.

(CCCIX) Urmează den 18-ten, şters.

(CCCX) *Beamte*.

(CCCXI) *Ein Bericht des*.

zuverlässlich angenommen werden; indessen doch die Anstalten getroffen worden (CCCXII), die diesseitige Ufer des Marus zu decken und das Herüberbringen des aufrührerischen Volks zu hindern. Den vorgeblichen Circularien des Horja hat er ein anderes (CCCXIII) Publicandum des Nichtunrten Bischoffs entgegengesetzt, und wird trachten, dass solches in der Zalathnaer Herrschaft sowohl, als im Zarander Zirkel (CCCXIV) dem Volk bekannt gemacht werden könne. Der Oberlieutenant Tillier hat sich zur Einbringung des Horja angetragen. Der Antrag ist, wenn dieser lebendig eingebracht werden könnte, eine Belohnung¹⁹ von 2 000 Fl. und wenn er todt gebracht würde, halb so viel zu bewilligen. Der Gubernial Commissarius hat indessen es noch nicht für dienlich erachtet, diesen Antrag von Seiten des Provincialis bekannt werden zu lassen, ob er schon der Meynung ist, dass gedachter Lieutenant unverzüglich die Erlaubnis erhalten könnte, sein Vorhaben zu unternehmen (CCCXV).

Dem Gubernial Commissarius wird hierauf (CCCXVI) zu wissen gemacht, das der Versuch wegen Einbringung des Horja auch alsdann (CCCXVII) noch statthaben könnte, wenn die wegen der Schultzischen Unterredung an das General Commando geäußerte Meynung des Gubernii ohne Wirkung (CCCXVIII) bliebe.

Eben derselbe (CCCXIX) *Gubernial Commissarius*, dato 16. November (10751) (CCCXX). Die Innwohner des Dorfs Benczenz (CCCXXI) im Hermannstädter Comitatz haben Deputirten an die Tafel geschickt, um Gnade für sich zu erbitten. Der Gubernial Commissarius macht (CCCXXII) den Vorschlag, dass von den (CCCXXIII) hin und wieder niedergemachten Tumultuanten, nicht alle beerdigt sondern auf jedem Platz wo dergleichen lägen, zwey bis 4 darunter als Verbrecher auf das Rad gelegt werden sollten.

Das Gubernium begnähmigt diesen Antrag, und trägt dem Gubernial Commissarius auf, hienach zu verordnen (CCCXXIV).

Den 18-ten November

Ein abermahliger Bericht des Gubernial Commissarius, dato 17. (10753). Das auf der Gyalmarer Insel befindliche aufrührerische Volk ist

(CCCXII) Urmează dass, şters.

(CCCXIII) andres.

(CCCXIV) Circul.

(CCCXV) Urmează textul şters zugelassen werden könnte.

(CCCXVI) Urmează d. 18., şters.

(CCCXVII) alsdann.

(CCCXVIII) Würckung.

(CCCXIX) Ein fernerer Bericht des.

(CCCXX) Urmează in plus: Er erhält die Anzeige, dass zu Beszenyö, einem weit diesseits des Marus Fluss, im Albenser Comitatz, in der Mitte des Pokafalver Processes gelegenen Dorf, den 15-ten das Baron Frantz Bänfische Hauss unversehens überfallen, und geplündert worden. Es ist hierauf alsogleich eine Hussaren Patrouille in diese Gegenden abgeschickt worden, auf deren Bericht das weitere veranstaltet werden wird.

(CCCXXI) Benzentz.

(CCCXXII) Urmează endlich, şters.

(CCCXXIII) der.

(CCCXXIV) In plus alineatul: Dem General Commando wird der Vorfall zu Besenyö mit dem Ersuchen bekannt gemacht, nicht nur in dasigen, sondern auch in allen übrigen Gegenden, wo Militare liege, fleissiges Patrouilliren anzubefehlen.

beruhigt; hat durch Deputirten um Gnade bitten lassen; und ist, nachdem ihnen das Patent publicirt worden, in das Dorf zurückgekehrt. Der Gubernial Commissarius rühmt bei dieser Gelegenheit, die eifrige und nützliche Dienste des Mühlenbäcker Protopopa Avram Moga bey Gyalmar sowohl, als bey Borsomezö, so wie er es vor die glücklichste Schickung ansehe, dass der Nichtunirte Bischoff Nikitich (CCCXXV) sowohl, als der General von Pfefferkorn beyde von gleichem Eyffer und recht-schaffener Denkungsart für die gemeine Sache belebt, sich da befänden.

Nach einem aus Zalathna eingegangenen Bericht haben die Hus-saren dem jungen Horja nachgesetzt und ihn verwundet, wobey dieser sich durch einem Sprung in einen Graben gerettet. Zur mehrern (CCCXXVI) Anfrischung des Militare sind auf ihn, und zwey andere Rädelsführer Bogolya Szimjuon aus Szoltsva und Kloska Juon aus Ker-penyest, Praemien¹⁹ ausgesetzt und unter dem Militari (CCCXXVII) be-kannt gemacht worden. Der Gubernial Commissarius hat endlich in dem Hunyader, Koloscher, Albenser und Hermannstädter Comitatz die Publi-cation veranstaltet, dass für jeden eingebrachten Volks Aufwiegler eine Belohnung von 30 Rfl. verabreicht, und dagegen aus jedem Dorf, das sich zum Aufstand aufwiegeln lassen würde, der Dorfs Richter und 2 In-nwohner nach den Landesgesetzen in Spiess gezogen werden würden.

Das Gubernium begnähmigt diese Publication, und findet für gut, solche im gantzen Land geschehen zu lassen. Zu dem Ende werden Patente dieses nehmlichen Inhalts, in den hierländigen Sprachen gedruckt und an alle Comitatz und Freystädte mit dem Befehl aus-getheilt, dass die Publication in jedem Dorf, durch einen Vice Ju-dex Nobilium und den Dorfs-Geistlichen verrichtet, und der von dem ersten (CCCXXVIII) darüber zu erstattende Bericht, von dem Geistlichen und den Aeltesten unterschreiben oder, wenn diese des Schreibens unkundig wären, durch Aufdrückung des Finger-Siegels (CCCXXIX) bestätigt werden solle.

Das General Commando wird angegangen, diese Patente auch von Seiten des Militaris, besonders in den verdächtigen Ortschaften pub-liciren zu lassen.

Dem Gubernial Commissarius wird von al'em diesem Nachricht ge-geben.

Dem Bischoff Nikitich (CCCXXX) endlich wird der Auftrag ge-macht, den obengenannten Protopopa Avram Moga, seines bey Gyalmar und Borsomezö bewiesenen Eiffers wegen, im Nahmen des Gubernii zu beloben.

Das (CCCXXXI) General Commando, dato 18. (10755). Es äussert sich darinn, von (CCCXXXII) General Pfefferkorn vernommen zu ha-ben, dass ausser dem in der Gegend von Enyed, Thorda und Clausen-burg aufgesessenen Adel, auch im Hunyader Comitatz sich gegen 400 Edelleute dazu ausrüsteten, und bezieht sich zugleich auf seine über diesen Gegenstand unter dem 10. herübergegebene Nota.

(CCCXXV) Nikitics.

(CCCXXVI) mehrerer.

(CCCXXVII) Militare.

(CCCXXVIII) erstern.

(CCCXXIX) Urmează zu, şters.

(CCCXXX) Nikitics.

(CCCXXXI) Eine Nota des.

(CCCXXXII) vom.

Dem General Commando wird unter dem nehmlichen Tag geantwortet: Das Gubernium habe die Insurrection so wenig verordnet dass es vielmehr allen Kreysen, in welchen der Adel zu seiner Selbst Vertheidigung (CCCXXXIII) zusammen zu rücken bemerkt worden, befohlen, sich genau an die von hieraus erlassene Verordnungen zu halten. Es sey indessen leicht zu vermuthen dass der durch so traurige Beyspiele schüchtern gewordene Adel sich näher zusammenzuhalten, auch wider seinen Willen genöthiget worden, nachdem er einerseits sich in einer Gefahr gesehen, die hier seit 270 Jahren nicht vorgekommen, und weil andererseits die Militar Hülffe nicht schleunig genug habe herbeysenden können.

Indessen wird der Unter Albenser, Hunyader, Küküllöer, Thordlaer und Koloscher Comitats nochmahls gewarnet, in ihren zu ihrer Vertheidigung getroffenen Anstalten keineswegs weiter zu gehen, als es vom Gubernio befohlen worden.

Der Gubernial Commissarius wird von allem diesem benachrichtigt. Übrigens wird unter eben diesem dato, über alles bis hieher Vorgefallene, der allerunterthänigste Bericht erstattet.

Das Königliche Thesaurariat (CCCXXXIV) in Montanisticis, dato 18. (CCCXXXV) (10770). Es theilt (CCCXXXVI) dem Gubernio einen von der Vajda-Hunyader Administration eingegangenen Bericht mit (CCCXXXVII), worinn unter andern verschiedener Gewaltthätigkeiten, die von Edelleuten begangen worden, gedacht, und nebenher auch angezeigt wird, dass sämtliche im Schloss gefangen sitzende Tumultuanten, 115 an der Zahl, auf Befehl des Obristlieutenant Karp ohne alle Bestrafung²⁰ entlassen worden.

Die letztere wider den Obristlieutenant Karp vorkommende Beschwerde wird dem General Commando mitgetheilt. Der Hunyader Comitats Taffel wird befohlen, die angezeigte Gewaltthätigkeiten zu ahnden, und den Beleidigten Genugthuung dafür zu verschaffen, und von dieser Verordnung wird auch dem Gubernial Commissarius eine Abschrift mitgetheilt.

Dem Königlichen Thesaurariat in Montanisticis wird geantwortet, dass von dem herübergegebenen Bericht der erforderliche Gebrauch gemacht worden.

Den 19-ten November

Der ins Schloss zu Vajda Hunyad geflüchtete Adel übergibt dem Gubernio in einer Bittschrift ein nahmentliches Verzeichnis der (CCCXXXVIII) Dörfer im Hunyader Zircul (CCCXXXIX), die von den Tumultuanten heimgesucht worden, sämtlicher darinn ausgeplündelter und theils verbrannter, theils verheerter Gebäude, und endlich aller darinn geschehener Mordthaten mit der Bitte, dass ein stärkeres Militare in diese Gegenden verlegt werden mögte.

Aus dem eben erwähnten Verzeichnis erhellt, dass im gedachten Hunyader Circul in 61 Dörfern, 9 Castelle und 215 Edelhöfe geplündert

(CCCXXXIII) *Selbstvertheidigung.*

(CCCXXXIV) *Eine Nota des Königlichen Thesaurariats.*

(CCCXXXV) 17.

(CCCXXXVI) *mittelst welcher, es.*

(CCCXXXVII) *mitgetheilt.*

(CCCXXXVIII) *Intercalat in loc de sämtlicher, şters.*

(CCCXXXIX) *Circul.*

worden. Unter den ersteren sind viere, und unter den letztern 57 verbrannt, und 15 gantz zerstört worden. Ausserdem ist eine reformirte Kirche zuerst geplündert, und hernach verheert worden. Das nehmliche Schicksal ist 8 reformirten Pfarrhäusern widerfahren [...].

Das Gubernium übergibt dem General Commando dieses Verzeichnis (CCCXL) und empfiehlt ihm das Verlangen des Adels, mit dem Beysatz, dass es aus gedachter Beylage selbst zu ersehen belieben werde, wie weit die Wuth (CCCXLI) des aufrührerischen Pöbels in dem einzigen Hunyader Zirkel, (CCCXLII), wegen des zu langsam erfolgten Militair Beystandes gegangen sey?

Der Nicht Unirte Bischoff (CCCXLIII) *Nikitich*, dato 18. November (10802). Er zeigt auch seinerseits an, was schon vorhin vom Gubernial Commissarius einberichtet worden²¹, dass nehmlich die Insel bey Gyalmar nach dem Bericht des dahin abgeschickt gewesenen Protopopa Avram von den Tumultuanten verlassen worden; und dass diese sich friedlich in ihre Dörfer zurückgeben.

Die Hunyader Comitats Tafel wird (CCCXLIV) zu dem Ende davon benachrichtigt, damit sie die auf der Insel befindliche geraubte Sachen in Empfang nehmen, und den Eigenthümern zustellen lasse.

Der Hermannstädter Obergespann (CCCXLV) *von Rosenfeld*, dato 18. (10803). Er berichtet (CCCXLVI), dass sich die tumultuirende Einwohner der Dörfer Csora, Tartaria und Szastsor aus dem Hermannstädter Comitats, zum Zweck, gelegt, und dass folglich in diesem Comitats die Ruhe gänzlich wiederhergestellt worden.

Ein Bericht des Hunyader Comitats, dato 18. (10804). Die Officianten melden, dass sich die Tumultuanten zwar in ihre Gebürge zurückgezogen, allein zu ihren Pflichten wären sie so wenig zurückgekehrt, dass sie vielmehr neue aufrührerische Anschläge auszuführen im Sinn hätten; und zu diesem Ende bey Bozes im Al Gyogyer Kreis (CCCXLVII) viele Eisen Schmitde zusammengebracht hätten, die ihnen Lanzen und andere Arten von Waffen verfertigen müssten (CCCXLVIII).

Das General Commando wird auch von dieser Anzeige benachrichtigt (CCCXLIX).

Den 20-ten November

Die (CCCL) *Unter Albenser Comitats Officianten*, dato 15. (10832). Sie (CCCLI) begleiten (CCCLII) einen Bericht des Vice-Iudex Nobilium Ephraim Enyedi (CCCLIII), dato Zalathna 14. November ein, nach wel-

(CCCXL) Urmează unter den 22ten, şters.

(CCCXLI) Wuht.

(CCCXLII) Circul.

(CCCXLIII) Ein Bericht des Nichtunirten Bischofs.

(CCCXLIV) Urmează d. 22., şters.

(CCCXLV) Ein Bericht des Hermannstädter Ober Gespans.

(CCCXLVI) Er berichtet, intercalat in loc de mit der Anzeige, şters.

(CCCXLVII) Kreiss; urmează textul şters: wo ein grosser Schwarm dieser Leute sich befinde, sich sehr eyffrig beschäftigten.

(CCCXLVIII) müssen.

(CCCXLIX) genachrichtigt.

(CCCL) Ein Bericht der.

(CCCLI) Cuvînt intercalat in loc de er, şters.

(CCCLII) Corectat in loc de begleitet.

(CCCLIII) Egedi.

chem es um ebengedachten Marktfleck Zalathna herum, noch ganz unruhig, und von Tumultuanten strotzen solle. Viele von ihnen würden zwar von den Soldaten Patrouillen gefangen eingebracht, aber auch bald wider, ohne anders als mit Stock-Prügeln bestraft zu werden, entlassen. Die Comitats Officianten stellen die nachtheiligen (CCCLIV) Folgen dieser zu weit getriebenen Nachsicht vor, und zeigen an, dass sie mit den in ihren Händen befindlichen Gefangenen nächsten Stand-Recht zu halten und peinlich wider sie zu verfahren gedächten.

Das Gubernium erinnert gedachte Officianten (CCCLV), dass sie sich an die über diesen Gegenstand erlassene Befehle genau halten sollten.

Der Magistrat und die Gemeinde von Abrudbánya (10873). Er macht eine sehr klägliche Beschreibung von dem Zustand, in den dieser Marktfleck durch die Wuth der Tumultuirenden Wallachen gesetzt worden (CCCLVI) [...].

Das Gubernium theilt diesen Bericht (CCCLVII) dem General Commando, dem Thesaurariat, und dem Gubernial Commissarius in seinem vollen Inhalt zur Nachricht mit.

Der Unter Albenser Tafel wird befohlen, dem verunglückten Marktfleck zur Wider Herbeýbringung der geraubten und zerstreuten öffentlichen Litteralien und Urkunden auf das möglichste an die Hand zu gehen, und auch zu veranstalten, dass es diesem Ort (CCCLVIII) aus Mangel an Zufuhr nicht an den nothwendigen Lebensmitteln fehlen möge.

Der Thordaer Obergespann (CCLIX) *Graf Ludwig Kálnoki*, dato Szássrègen 17ten November (10811). Er erzählt den Streiffzug, welchen die Aufrührer in den Thoroczkoer Gegenden vom 9ten bis zum 12ten gemacht, nach zuverlässlichen Nachrichten, die er während seiner dermaligen (CCCLX) Anwesenheit in Thorda (CCCLXI), und folglich aus der Nähe erhalten, folgendermassen: Den 9ten waren sie aus Topanfalfa über Offenbánya, nach Szoltsva (CCCLXII) gekommen, und hätten daselbst die Graf Thoroczkaische (CCCLXIII) Curia in Grund zerstört. Den folgenden Tag, den 10ten, wären sie nach Thoroczko Szent György eingefallen und hätten daselbst den nehmlichen Unfug an zwey eben auch Thoroczkaischen (CCCLXIV) Curiis getrieben; ausserdem hätten sie die daselbst befindliche Franciscaner Residentz, und die reformirte Kirche nicht nur ausgeplündert, sondern auch so weit sie gekonnt, zu verwüsten sich bemühet. Den 11ten hätten sie ihren Weg weiter nach den Marktfleck Thoroczko genommen, um das dasige Graf Thoroczkoische Wirtshaus zu plündern; und den 12ten hätte (CCCLXV) Jára ausgeplündert (CCCLXVI) werden sollen, ohne dass er jedoch wisse, ob

(CCCLIV) *nachtheilige.*

(CCCLV) *Urmează d. 21ten, șters.*

(CCCLVI) *Urmează cifra 10873, ștersă.*

(CCCLVII) *Urmează textul șters: unter dem 22ten Nov.*

(CCCLVIII) *Urmează nicht, șters.*

(CCCLIX) *Ein Bericht des Thordaer Obergespanns.*

(CCCLX) *damahligen.*

(CCCLXI) *zu.*

(CCCLXII) *Szolcsva.*

(CCCLXIII) *Thorotzkoische.*

(CCCLXIV) *Thorotzkoischen.*

(CCCLXV) *Urmează cuvintele șterse das nehmliche.*

(CCCLXVI) *ausgeraubt.*

solches auch wirklich (CCCLXVII), und was noch weiter geschehen. Gedachter Obergespann vermuthet übrigens, dass die Tumultuanten sich schwerlich in die flache Gegenden herabwagen, sondern auf die unter den Gebürge liegende (CCCLXVIII) Oerter, gegen Gyalu und Kalotaszeg zu, ihr Absehn gerichtet haben dürften. Er berichtet endlich, dass er auf allen Fall, es möchten nun die Aufrührer (CCCLXIX) in den Thordaer Comitats einen Einfall machen, oder auch die eigene Comitats Innwohner zu tumultuieren anfangen, dem Adel dieses Comitats auf der Hut zu stehen befohlen, und (CCCLXX) ausserdem habe er noch veranstaltet, dass von den Gyergyöer Gebürge an bis Borgo und Clausenburg, eine Art von Observations Linie, von den Edelleuten gezogen werden solle.

Das Gubernium billigt die Veranstaltungen des Grafen Károk, zugleich aber erinnert es ihn, sich genau an die vorausgerlassene Verordnungen zu halten, und in allem einverständlich mit dem Gubernial Commissarius zu Werk zu gehen, wovon dieser untereinst benachrichtiget wird.

Das Königliche Thesaurariat (CCCLXXI) in *Montanisticis*, dato 19. (10867). Es legt (CCCLXXII) einen (CCCLXXIII) Bericht des Ober Berg Amts zu Zalatna dato 16. bey, worinn besonders folgende Umstände vorkommen: Dass nemlich der junge Horja, welcher bey Krakko den Vergleich mit dem Obristlieutenant Schultz geschlossen, sich mit seiner Banda zu Mogos aufhalte; und dass dieses Volk nach 8 Tagen noch weit ärgere Gewaltthätigkeiten zu unternehmen gedenke; und endlich, dass der alte Horja (CCCLXXIV), der sich in der obern Zalatnaer Herrschaft zu Albak aufhalte, daselbst andere Richter und Geschworne (CCCLXXV) angestellt habe, mit dem Vorgeben, dass er nun der dasige Grundherr sey.

Eben dasselbe (CCCLXXVI), dato 20. (10870). Es theilt dem Gubernio (CCCLXXVII) zwey von dem Ober Berg Amt eingeschickte Abschriften (CCCLXXVIII) mit. *Die einz.*, eines vom jungen Horja (CCCLXXIX) an den Hauptmann Richard nach Zalatna erlassenen Schreibens, worinn jener sich beschwert, dass er von dreÿ als Hussaren verkappten Hüttenarbeitern, gegen den mit dem Obristlieutenant Schultz gemachten Vertrag, verfolgt worden, und dass sie ihm sein Pferd und ander Geräth abgenommen²², mit dem Ansinnen, dass gedachter Hauptmann das abgenommene ihm zurückstellen lassen solle. *Die zweyte*, der hierauf vom (CCCLXXX) Hauptmann Richard an ihn erlassenen Antwort, dass seine Verfolger Hussaren und nicht Bergleute gewesen wären und dass sie dabei nichts als ihre Schuldigkeit gethan.

(CCCLXVII) *würcklich.*

(CCCLXVIII) *unter den Gebürge liegende*, text intercalat in locul cuvintului *sters, gebürgige.*

(CCCLXIX) *Urmează: möchten nun selbst, sters.*

(CCCLXX) *Urmează noch, sters.*

(CCCLXXI) *Eine Nota des Königlichen Thesaurariats.*

(CCCLXXII) *Es legt*, intercalat in loc de *nebst, sters.*

(CCCLXXIII) *Urmează beygelegten, sters.*

(CCCLXXIV) *Horjah.*

(CCCLXXV) *Geschwornen.*

(CCCLXXVI) *Eine andere Nota, eben desselben.*

(CCCLXXVII) *Es theilt dem Gubernio*, intercalat in loc de *der, sters.*

(CCCLXXVIII) *Cuvint intercalat in loc de beyliegen, sters.*

(CCCLXXIX) *Hora.*

(CCCLXXX) *von.*

Das Thesaurariat (CCCLXXXI) in Cameralibus, dato 20. (10869). Es überschickt (CCCLXXXII) zwey nachgetragene Amts Berichte der beyden Dreyssigst Aemter zu (CCCLXXXIII) Zám und Halmágy dem Gubernio zur Einsicht. Beyde enthalten die Erzählung (CCCLXXXIV), wie die Tumultuanten bald nach dem Ausbruch der Unruhen in den dortigen Amtshäusern gewüthet, mit dem Beysatz (CCCLXXXV), dass die dabey angestellte Dreyssiger um alle ihre Habseeligkeiten gebracht worden, und nur knapp (CCCLXXXVI) mit dem Leben davon gekommen.

Das Gubernium theilt die empfangenen Anzeigen dem General Commando, ob es sie schon auch vom Thesaurariat (CCCLXXXVII), unmittelbar erhalten haben dürfte, auch seinerseits zu dem Ende mit, damit es dem General Commando desto unverzüglicher belieben mögte, wirksame (CCCLXXXVIII) Veranstaltungen zur Wiederherstellung der allgemeinen Ruhe zu treffen.

Eben so wird auch der Gubernial Commissarius zu seiner Wissenschaft davon benachrichtiget.

Die Küküllöer Comitats Officianten (CCCLXXXIX) dato 17. (10810). In diesem Comitats ist (CCCXC) die öffentliche Ruhe (CCCXCI) noch nicht gestört worden. Allein es verlautet von mehrern Seiten, dass auch in diesen Gegenden sich das Volk so gestimmt befinde, dass es ihm nur noch an Anführern zu fehlen scheine. Weil es vorgekommen, dass die Popen aus mehrern Kirch-Spielen dieses Comitats sich zu versammeln in Willen hätten, so hat die Taffel nöthig befunden, den Archidiaconis, den Unirten sowohl als den Nichunirten, derley Zusammenberufungen, wenn solche ohne Vorwissen des Comitats geschähen, durchaus zu untersagen (CCCXCII).

Das Gubernium nimmt von diesem Bericht Anlass, (CCCXCIII), Circular Befehle ausgehen zu lassen, dass es den wallachischen Geistlichen nirgends gestattet werden solle, ohne Vorwissen der Comitats Officianten Versammlungen unter sich abzuhalten, und dass auch die Officianten die Erlaubnis dazu nicht eher verwilligen sollen, bis sich nicht die Geistlichkeit ausweisen werde, dass ihr Verlangen, sich zu versammeln, von ihrem Bischoff oder vom Gubernio begnehmiget worden. Beyde Bischöffe, der Unirte sowohl als der Disunirte, worden untereinst von dieser Verordnung benachrichtiget.

(CCCLXXXI) *Eine andere Nota des königlichen Thesaurariats.*

(CCCLXXXII) *Es überschickt, intercalat in loc de welcher, şters.*

(CCCLXXXIII) *Lipseşte zu.*

(CCCLXXXIV) *De la: dem Gubernio pină la Erzählung, text intercalat in loc de beyliegen; die beyden eine klägliche Beschreibung enthalten.*

(CCCLXXXV) *mit dem Beysatz, text intercalat in loc de cuvintele şterse und wie.*

(CCCLXXXVI) *Urmează in plus: noch.*

(CCCLXXXVII) *Urmează: schon, şters.*

(CCCLXXXVIII) *würksame.*

(CCCLXXXIX) *Ein Bericht der Küküllöer Tafel.*

(CCCXC) *Nach ihm ist in diesem Comitats; urinat de ist zwar, şters.*

(CCCXCI) *Urmează in plus: bis jetzt.*

(CCCXCII) *Urmează textul şters: und Bericht von ihnen abzufordern.*

(CCCXCIII) *Urmează d. 22., şters.*

Den 21-ten November

Der Königliche Gubernator macht dem Gubernio mittels einer schriftlichen Proposition, die in Ansehung der jetzigen Unruhen geschöpfte und in einem von dem Hof Kantzler Graf Eszterházi an den Gubernator dato 12. Novembris, mittels eines Couriers erlassenen Schreibens herabgelangte Allerhöchste Entschliessung bekannt, die im wesentlichen dahin gehet, dass vom Gubernio, einverständlich mit dem General Commando in der Sache mit allem Nachdruck vorgegangen, gegen die Aufwiegler Stand-Recht gehalten, und wenn es die Noth erheischte, ohne alle Schonung gegen das im Aufruhr begriffene Volk verfahren werden solle, indem diese Vorgehungsart (CCCXCIV) Schonung für den grossen Hauffen seyn würde.

Von dieser Allerhöchsten Entschliessung (CCCXCV) werden sämtliche Comitате mit dem Befehl benachrichtigt, wider die Aufwiegler standrechtmässig, und (CCCXCVI) wider die übrige (CCCXCVII) Tumultuanten, wie es die Noth erfordern sollte, eben auch mit Strenge, jedoch (CCCXCVIII) nach dem Fingerzeig der bisherigen Verordnungen (CCCXCIX) mit Rücksicht auf die bekannt gemachte Allerhöchste Entschliessung zu verfahren.

Dem General Commando wird eine Abschrift des oben erwähnten Schreibens mitgetheilt, und zugleich zu erkennen gegeben, dass die unverzügliche Hereinberufung zweyer Regimenter aus Hungarn dem Gubernio nothwendig scheine, und dass es übrigens der Meynung sey, die Aufrührer mögten sich den Patenten fügen oder nicht (CD), so werde allemahl der einzige Beweis ihrer unverstellten Reue, und so auch der einzige Weg zur Gnade für sie, der seyn, wenn sie das Geraubte zurückstellen, das Gewehr abliefern, die Rädelsführer herausgeben und einige ihrer Alten auszeichnen würden, an die man sich gleichsam als an Geisel halten könnte, wenn sie den Gehorsam und die Ruhe wieder brechen und stören sollten. Dem Gubernial Commissarius werden untereinst (CDI) Abschriften des mehrgedachten Graf Eszterházi'schen Schreibens sowohl als der an das General Commando erlassenen Nota zu seiner Nachricht mitgetheilt.

Der Königliche Gubernator übergibt dem Gubernio mittelst einer zweyten schriftlichen Proposition (CDII) zwey ihm zugekommene, an die Dorfs Richter zu Bogáts (CDIII) im Küküllöer Comitат erlassene Original Befehle. Der eine darunter ist (CDIV) vom Vice Iudex Nobilium Alexander Kakutsi, dato Gálfalva 15ten November unterzeichnet (CDV), und legt gedachtem Dorf die Verbindlichkeit auf (CDVI), zu dem auf

(CCCXCIV) Urmează in plus: *selbst.*

(CCCXCV) Urmează *gemäss, şters.*

(CCCXCVI) Urmează: *auch, şters.*

(CCCXCVII) *übrigen.*

(CCCXCVIII) *eben auch mit strenge, jedoch, text intercalat.*

(CCCXCIX) Urmează *doch, şters.*

(CD) Urmează *dass der, şters.*

(CDI) Cuvint intercalat in loc de *ebenfalls eine, şters.*

(CDII) Urmează *cuvintele şterse dem Gubernio.*

(CDIII) *Bogáts.*

(CDIV) *der eine darunter ist, intercalat in loc de cuvintele şterse dem einen.*

(CDV) Urmează *ist, şters.*

(CDVI) In loc de *auferlegt, şters.*

Befehl des Königlichen Gubernii sich zu Gálfalva versammelnden Corps der Edelleute und der freyen Gemeinden alsogleich 50 gut bewaffnete Männer abzuschicken. Der *zweyte* Befehl ist vom Graf Ladislaus Bethlen, und Graf Ladislaus Tholdalagi unterschrieben, dato Gálfalva 17. November, und von ihnen in der Eigenschaft der Ober Commendanten des auszurückenden Corps unterfertigt. Er enthält die Drohung an die Bógácsér Dorfs Richter (CDVII), dass sie, falls sie sich dem ersterwähnten Befehl nicht fügen würden, Kopf für Kopf um 24 fl. würden gestraft werden. Da nun hieraus anzunehmen ist (CDVIII), dass die vom Gubernio zur Wiederherstellung der Ruhe erlassene Verordnungen und gemachte Verfügungen so gedeutet werden wollen, als wäre die Insurrection des Adels und der freyen Gemeinden von hier aus befohlen worden, so sind (CDIX) die Officianten des Küküllöer Comitats darüber zurecht zu (CDX) weisen.

Dieser Proposition gemäss wird (CDXI) das Erforderliche an die Tafel dieses Comitats erlassen.

Der (CDXII) *Gubernial Commissarius von Brukenenthal*, dato 20. November Mühlenbach (10831). Er meldet, dass die kundgemachte Gubernial Patente (CDXIII), begleitet von den Ermahnungen des Nicht-unirten Bischoffs und unterstützt von der Gegenwart und den Bewegungen des Militaris, auf die diesseits der (CDXIV) Marus liegende Ortschaften und auch auf einige jenseits dieses Flusses die Wirkung gemacht, dass sich das daraus in die Wälder zerstreute Volk in die Dörfer zurückbegeben und eine scheinbare Ruhe angenommen. Allein bey allem dem hält er es noch keineswegs (CDXV) für rathsam, dass die in diesen Gegenden liegende Truppen dermahlen schon abberufen und sonsthin bestimmt oder auch nur vermindert werden sollten.

Im wirklichen (CDXVI) Aufruhr sind noch folgende Gegenden begriffen:

Erstlich, das Zalathnaer Dominium, sammt dem gantzen jenseits des Marusflusses liegenden Albenser Comitats.

Zweitens, die in der Nähe von Thoroczko liegende Gebürgs-Oerter des Koloscher Comitats.

Drittens, der vormahlige Zarander Comitats.

Mit der *ersten Rotte* hat der Obristlieutenant von Schultz den vorigen Tag, als den 19ten zu Topánfalva eine Unterredung halten und sie zu Anhörung des Gubernial Patents auf die Ebene zwischen Krakko und Sibor (CDXVII) bestellen sollen.

Die *zweyte Rotte* hat der patrouillierende Rittmeister Hertelendi bey Oklos angetroffen, sich mit ihnen besprochen und beyläufig die nehmliche Forderungen und Beschwerden vernommen, die vom Obristlieutenant Schultz angezeigt worden sind. Zuletzt hat sie der Rittmei-

(CDVII) Cuvint intercalat in loc de *Innwohner*, şters.

(CDVIII) Cuvint intercalat in loc de *sey*, şters.

(CDIX) Cuvint intercalat in loc de *cuvintele şterse, sey es nöthig.*

(CDX) Urmează cuvintul *wissen*, şters.

(CDXI) Urmează d. 21 Nov., şters.

(CDXII) *Ein Bericht des.*

(CDXIII) *Patentales.*

(CDXIV) *des.*

(CDXV) *keinesweges vor.*

(CDXVI) *würcklichen.*

(CDXVII) *Tibor.*

ster mit guten Vorstellungen zur Ruhe vermahnt und von ihnen auch die Versicherung erhalten, dass sie in ihre Dörfer zurückkehren wollten.

Mit der *dritten Rotte* hat der eben aus dem Zarander Zirkel (CDXVIII), zurückgekehrte Oculist Molnar eine ausführliche Unterredung gehabt. Nach den von ihm vorläufig gemeldeten Umstände war er unter einer Bedeckung von 4 Toscanischen Hussaren und einem Oroszischen Corporalen nach Brád abgegangen. Diesseits dieses Orts, in einem Thal²³, hatte er beyläufig 600 Mann unter dem (CDXIX) Anführer Krisan Dsurdz versammelt angetroffen, denen er sich unter Vorzeigung des Kreutzes genähert und so weit es der einbrechende Abend zugelassen, damahls schon zuzureden angefangen. Nachdem es finster geworden hatten ihn die Tumultuanten nach Brád hineingeführt, woselbst er sich mit etlichen vertraulich gemacht, und es zuwege gebracht, dass den folgenden Tag ihm eine Unterredung im vorerwähnten Thal zugestanden worden. Zu diesem Ende war er den andern Morgen in das Thal hinausgegangen, und hatte daselbst mehr als 3 000 Menschen mit Flinten, Lanzen, aber grösstentheils mit Mistgabeln bewaffnet angetroffen, die alle so viel Muth (CDXX) von sich blicken gelassen, dass er durch abermahlige Vorzeigung des bey sich gehaltenen Kreutzes, sich in Sicherheit zu stellen vor nöthig gehalten. Die gantze Rotte hatte sich hierauf geneigt und bald darauf unter grossem Lärm ungefähr 700 Mann herausgesucht, die sie dem Molnár entgegengeschickt. Mit diesen hatte er dann seine Unterredung angehoben und nachdem er ihnen viele Vorstellungen und Ermahnungen gemacht sie endlich dahin gebracht, dass sie ihm mittelst Ablegung eines Eyds sich zum Gehorsam zu fügen versprochen²⁴, womit er Abschied genommen und von ihnen bis auf die Brücke bey Brád begleitet worden. In diesem Ort hat Molnár bey 22 adeliche Personen, die ihr Leben blos durch Annehmung der griechischen Religion noch gerettet, in den kümmerlichsten Umständen, ihrer eigenen Kleidungen beraubt, und mit elenden Lumpen walachischer Tracht behängt, ohne Beystand und Nahrung angetroffen, worunter der Edelmann Alexander Ribitzei eben zu Brád hatte hingerichtet werden sollen, und nur noch durch einen aus dem Thal, in welchem die Unterredung geschehen, eiligst abgeschickten Boten gerettet worden. Diesen sowohl als einen Franziscaner hat Molnár mit sich nach Deva gebracht, und die Verpflegung der übrigen den Tumultuanten anempfohlen.

So viel Gutes auch Molnár (CDXXI) von den Versprechungen der Aufrührer gehofft, eben so geschwind (CDXXII) sind, nach einem Bericht des Major Stojanich (CDXXIII) die Früchte der gehaltenen Unterredung verschwunden, indem bald nach dieser (CDXXIV) Horja in diesen Gegenden angekommen, die Ermahnungen des Molnár für Betrügereyen ausgegeben und das Volk zu neuen Streiffereyen aufgeboten. Auf dieser (CDXXV), auch vom Obergespann Baron Bornemisza bestätigte Nachricht hat der Gubernial Commissarius den General Pfef-

(CDXVIII) *Circul.*

(CDXIX) *ihrem.*

(CDXX) *Wuth.*

(CDXXI) *Urmează sich, şters.*

(CDXXII) *Cuvint intercalat în loc de bald, şters.*

(CDXXIII) *Sztojanich.*

(CDXXIV) *nach dieser, intercalat în locul textului şters: darauf den.*

(CDXXV) *diese.*

ferkorn, ersucht, derley starke (CDXXVI) Volksversammlungen durch das Militare bevorkommen, und die sich zusammengerottete Hauffen zerstreuen zu lassen. Gedachter General hat ihn hierauf versichert, dass die jetzige Position der ausgestellten Truppen, es den Aufrührern unmöglich mache, über den Marusfluss herüber zu dringen. Wirkliche (CDXXVII) Thätlichkeiten wider sie vorzunehmen, stehe vermöge seiner Ordre in so lang nicht in seiner Gewalt, bis die angetragene Unterredung zwischen dem Obristlieutenant Schultz und den Tumultuanten nicht geschehen seyn werde, von der sich jedoch der Gubernial Commissarius nach den Anzeigen, nicht zu viel versprechen will.

Er überschickt endlich dem Gubernio die lateinische Uebersetzung eines eingebrachten Original Circular Schreibens des Horja mittelst welchem dieser das Dorf Ponor, und andere ihm benachbarte Dörfer (CDXXVIII), bey Strafe des Ungehorsams gegen die Allerhöchsten Verordnungen vor ihm zu erscheinen, aufgeboten, um die Kayserlichen Befehle zu vernehmen, die er im Allerhöchsten Nahmen ihnen zu wissen zu machen habe.

Dieses Circular Schreiben wird dem General Commando unter dem nehmlichen dato zur Einsicht mitgetheilt, mit dem Ersuchen, dass, da es daraus zu ersehen sey, dass die Aufrührer selbst nach der Schultzschen Unterredung nicht auseinander gegangen, sondern vielmehr auf ihrer Widerspänstigkeit unausgesetzt (CDXXIX) beharrten, eine stärkere Anzahl Truppen unverweilt, und mit grösserer Wirksamkeit (CDXXX) wider sie verwandt werden mögte. Der Gubernial Commissarius wird untereinst von diesem an das General Commando ergangenen Ersuchen benachrichtigt.

Ebenderselbe (CDXXXI) *Gubernial Commissarius*, dato Mühlenbach 20. November (10855). Er steht im Begriff einverständlich mit dem General (CDXXXII) Pfefferkorn einen Dislocations Plan zu entwerfen, nach welchem das Militare in den beunruhigten Gegenden zu verlegen wäre und gedenkt die Linie durch Zalathna und Abrudbánya bis Topánfalva zu ziehen, so dass im Markt Zalathna beständig eine (CDXXXIII) Anzahl Mannschaft einquartiert bleiben solle. Damit er aber in der Sache um so sicherer gehe, da ihm das Locale dieser Berg Gegenden nicht vollkommen bekannt ist, wünscht er eine weitere Einleitung von Seiten des Königlichen Thesaurariats darüber zu erhalten.

Dieses Verlangen wird dem königlichen Thesaurariat (CDXXXIV) mitgetheilt.

Das (CDXXXV) *General Commando*, dato 21. November (10861). Es macht das Ansuchen (CDXXXVI) um die Verfügung (CDXXXVII).

(CDXXXVI) *starcken.*

(CDXXXVII) *Würckliche.*

(CDXXXVIII) *Oerter.*

(CDXXXIX) *Urmează textul şters: fortgefahren, fortführen.*

(CDXXX) *Wirksamkeit.*

(CDXXXI) *Ein fernerer Bericht des.*

(CDXXXII) *Urmează în plus Baron.*

(CDXXXIII) *Urmează cuvintele şterse: gewisser Theil.*

(CDXXXIV) *Urmează d. 22, şters.*

(CDXXXV) *Eine Nota des.*

(CDXXXVI) *Es macht das Ansuchen, text intercalat în loc de mittelst welcher das Gubernium.*

(CDXXXVII) *Urmează gebethen wird, şters.*

dass für die Subsistenz der zu Halmágy stehenden Oroszischen Compagnie des Hauptmann Csepi, zu welcher eine Compagnie von de Vins²⁵ nächstens stossen wird (CDXXXVIII), schleunige Vorsorge getragen werden möchte.

Der Gubernial Commissarius erhält (CDXXXIX) den Auftrag, die Veranstaltung darnach zu treffen.

Ebendasselbe (CDXL), dato 21. (CDXLI) (10863). Es erwiedert auf die (CDXLII) Gubernial Nota, dato 18. (CDXLIII), dass gesammte Feld- und Greutz-Regimenter im Land, den gemessensten Auftrag hätten, allenthalben auf das Thun und Lassen der Innsassen eine unvermerkte Absicht zu tragen.

Bey dieser Gelegenheit wird der Befehl, dass die Provincial-Behörden sich mit dem Militari in derley Fällen einverständlich halten sollen, durch eine neue Circular-Verordnung wiederholt.

Den 22-ten November

Der (CDXLIV) *Gubernial Commissarius von Bruckenthal*, dato Mühlenbach 21. November (10864). Der Obristlieutenant Schultz hat, dato Abrudbánya 19. November, einberichtet: Die Innwohner des Dorfs Lupsa hätten den jungen Hora, der eigentlich Ujbar Ursz heisse, und sich fälschlich für den Sohn des alten Hora ausgegeben, weil er ihnen verdächtig geworden, gefangen und ihm gebunden übergeben, worauf er ihn dem Hauptmann Richard nach Zalathna überschickt. Der Obristlieutenant berichtet weiter, dass ob er schon die angetragene Unterredung nicht mehr an der Zeit zu seyn glaube, er dennoch sich nach Topánfalva begeben, und die Gemüther zur Ruhe zu bewegen suchen werde.

Das Gubernium giebt noch an dem nehmlichen Tag dem General Commando zu erkennen, dass, wie es aus dem Schultzschen Bericht erhele, es von der angetragenen Publication abgekommen sey. Weil übrigens das aufrührerische Volk, während der ihm durch die Schultzsche Unterredung gewährten Zwischen-Zeit seine Parthie durch ausgesickte Emissarien und Aufwiegler zu verstärken gesucht, weil es sich allerhand Waffen zugelegt, weil es sich gegen sein gegebenes Wort zusammengerottet, und weil endlich das walachische Volk auch anderwärts den Kopf emporhebe, so scheine es endlich an der Zeit zu seyn, dass man sich durch nichts weiter aufhalten und gegen die Aufrührer ohne Schonung verfahren solle. Das General Commando möchte demnach seine Verfügungen dem Gubernio, das nach dem Sinn der Allerhöchsten Entschliessung einverständlich mit dem General Commando in der Sache mit allem Nachdruck vorzugehen verpflichtet ist, zur Wissenschaft und auch zu dem Ende mittheilen, damit der Gubernial Commissarius und die betreffende Provincial Behörden zu ihrer Darnachrichtung mögen verständiget werden können.

(CDXXXVIII) *werde.*

(CDXXXIX) *Urmează d. 22. Nov., şters.*

(CDXL) *Eine fernere Nota des General Commando.*

(CDXLI) *Urmează în plus Nov.*

(CDXLII) *Es erwiedert auf die, text intercalat în locul textului şters: zur Beantwortung der.*

(CDXLIII) *Urmează textul şters: mit der Aeusserung.*

(CDXLIV) *Ein Bericht des.*

Der Königliche Gubernator trägt vor: Weil viele Klagen über den Ungehorsam vorkämen, dessen sich der Pöbel gegen die Beamten und Grundherrschaft hin und wieder schuldig mache, so werde es nöthig seyn, ihnen den schuldigen Gehorsam durch neue Patente wiederholt einzuschärfen.

In Gemässheit des Vortrags werden diese Patente entworfen und im Druck herausgegeben und durch Circularien in das ganze Land ausgeschickt. Der Gubernial Commissarius wird gleichermassen davon benachrichtiget.

Die (CDXLV) *Hunyader Comitats Officianten* per Estafette, dato 20. November (10880) (CDXLVI). Nach der Anzeige eines glaubwürdigen Mannes, der die Anschläge der Tumultuanten selbst und mit eigenen Ohren gehört, gedächten die Zarander Insassen einen neuen Ausfall herauszuwagen und die Verwüstung sodann, vereinigt und unterstützt mit sämmtlichen hierländigen wallachischen Unterthanen, durch das ganze Land auszubreiten. Sie hätten drey Haupt-Anführer: den Juon Horja, den Juon Kloska und Krisán Peter²⁶. Ausser diesen aber mehrere Unteranführer, sogenannte Capitains, Feldwebel (CDXLVII) und Corporalen. Die Zarander Aufrührer endlich unterhielten ein ununterbrochenes Einverständnis mit ihren Mitverbundenen aus der Zalathnaer Herrschaft. Nach einem Schreiben des sich nach Arad geflüchteten Hunyader Vice Gespann Stephan Hollaki an die Comitats Tafel, hätte es der Arader Comitats zuwege gebracht, dass zwey Compagnien von de Vintz²⁹ beordert worden (CDXLVIII) von jener Seite her, wider die Anführer heranzurücken (CDXLIX). Überhaupt hätte der an den Grentzen des Königreichs Hungarn gezeigte Ernst, da alle Tumultuanten, die sich da hinausgewagt, vom Militari ohne Unterschied niedergemacht worden, das Feuer des Aufruhrs dort gänzlich erstickt. Damit die nehmliche Absicht auch hier erreicht werde (CDL), sey kein ander Mittel, als das diesseits commandirte Militare, müsste nach einer weniger eingeschränkten Ordre vorzugehen befugt werden, und die Aufrührer in dem Zarander Comitats sowohl, als in der Zalathnaer Herrschaft aus voller Macht, und mit gehöriger Schärffe angreifen.

Dem General Commando wird noch am nehmlichen Tag der von den Hunyader Officianten eingegangene Bericht mit dem Ersuchen zugestellt, dass, weil es in mehrern Berichten vorkomme, als wenn die Befugnis der Militair Commandanten, ernstlich wider die Tumultuanten zu verfahren, zu sehr beschränkt wäre, das General Commando ihnen mehrere Wirksamkeit einräumen, und dadurch den Klagen des Adels, sowie der Nothwendigkeit auf einige Vertheidigungs Anstalten zu denken, abhelfen möchte.

Die *Unter Albenser Comitats Officianten* (CDLI) dato 19. (10881). Sie bitten, es mögte (CDLII) ihnen (CDLIII) nicht gewehrt werden (CDLIV),

(CDXLV) *Ein per Erstafette eingeschickter Bericht der.*

(CDXLVI) *Urmează, in plus: des Inhalts.*

(CDXLVII) *Feldwäbel.*

(CDXLVIII) *Urmează den Aufrührern, şters.*

(CDXLIX) *wider die Aufrührer heran zu rücken, text intercalat in locul textului şters: Widerstand zu thun.*

(CDL) *würde.*

(CDLI) *Ein Bericht der Unter-Albenser Comitats Tafel.*

(CDLII) *Sie bitten es möchte, intercalat in loc de: mit der Bütte. dass es.*

(CDLIII) *ihr.*

(CDLIV) *Urmează möchte, şters.*

gegen die Tumultuanten als gegen Störer des öffentlichen Friedens und als gegen Mörder und Mordbrenner nach den Landesgesetzen verfahren zu dürfen (CDLV).

Es wird ihnen hierauf (CDLVI) der Bescheid gegeben, sich in Ansehung der Rädelsführer und Aufwiegler, nach der Allerhöchsten Verordnung dato 12. November, und der übrigen Gefangenen wegen, an das zu halten, was solcherwegen vom Gubernio bey dem Anfang der Unruhen vorgeschrieben worden.

Der Nichtunirte Bischoff Nikitich (CDLVII), dato Mühlenbach 22. (10906). Er meldet, dass sich der Clerus im Zarander Circul über das verlohrene Zutrauen des Volks beschwere, und bittet übrigens um Erlaubnis der ihm obliegenden dringenden geistlichen Geschäfte wegen, nach Hermannstadt zurückkehren zu dürfen (CDLVIII).

Er erhält hierauf (CDLIX) zur Antwort: Die verlangte Erlaubnis könne ihm nicht ertheilt werden, weil seine nähere Gegenwart den Clerum anfrischen werde, seine Ermahlungen um so unablässiger (CDLX) und wirksam (CDLXI) fortzusetzen.

Der (CDLXII) *Gubernial Commissarius*, dato Mühlenbach 21. (10907). Vom Obristen von Hellebront ist die Anzeige an den General Pfefferkorn eingelaufen, die Tumultuanten suchten bey Fényes und Gyalu herauszubrechen; Horja suchte ferner seinem Anhang einzubilden, Siebenbürgen, oder Alt-Dacien sey ein den Wallachen noch von einem alten Dacischen König mit den Worten: „*Da-jounzie*“ (CDLXIII) geschenktes Land, und er rühme sich, dass die Zusammenschwörung wider den Adel, eine Allgemeine, alle Wallachen im Land betreffende Sache sey. Der General Pfefferkorn hat von diesen nicht gantz zu verachtenden Anzeigen Anlass genommen, bey dem General Commando auf die Herbeziehung eines Theils von Savoye²⁷, und der künftigen Sicherheit wegen, auf die Bewerkstellung anzutragen, dass noch mehrere reguläre Infanterie in das Land hereingeschickt werden mögte. Der Gubernial Commissarius glaubt übrigens, dass durch die bey dem Militari bestehende Verordnung, wider die Tumultuanten nichts Thätliches vorzunehmen, viele Zeit zur Wiederherstellung der Ruhe schädlich verlohren werde, und dass die Aufrührer dabey nur um so viel mehr gewöhnen; so sehr auch der Weg der Güte und Mässigung, wenn es auf eigene Neigung ankomme, bey ihm den Vorzug vor der Strenge behaupte, und auch von ihm bisher in allen Fällen wirklich (CDLXIV) eingeschlagen worden.

Ebenderselbe (CDLXV), dato Mühlenbach 22. (10908). Der Hauptmann Richard hat aus Zalathna berichtet, dass der ihm vom Obristlieutenant Schultz zugeschickte Gefangene Ujbár Ursz, der sich vorhin für den (CDLXVI) Sohn des Horja ausgegeben, in die Festung Carls-

(CDLV) dürfen.

(CDLVI) Urmează: d. 22., şters.

(CDLVII) *Ein Bericht des Nicht-Unirten Bischofs Nikitics.*

(CDLVIII) dürfen.

(CDLIX) Urmează d. 25., şters.

(CDLX) unablässlicher.

(CDLXI) würcksamer.

(CDLXII) *Ein Bericht des.*

(CDLXIII) *Da-jou-tzie.*

(CDLXIV) würcklich.

(CDLXV) *Ein fernerer Bericht eben desselben.*

(CDLXVI) *der sich vorhin für den, intercalat in loc de: oder angebliche.*

burg abgeliefert worden seÿ. Er hat zugleich die Hoffnung gemacht, dass, wenn die auf die Einbringung der Anföhrer (CDLXVII) gesetzte Praemien alsogleich aus der Berg Amts Cassa ausgezahlt werden sollten, alle diese [...] Capitains in 8 Tågen eingefangen seyn wöürden. Der Gubernial Commissarius hat dem Unter Albenser Obergespann Baron Simon (CDLXVIII) Kemény anempfohlen (CDLXIX), im Verhör mit den eingebrachten Gefangenen, da diese von den geraubten Sachen viele Auskunft wöürden (CDLXX) geben können, auf diesen Umstand einen vorzüglichen Bedacht zu nehmen. Er bittet endlich um die Genehmigung, falls sich die Einbringer des Ujbar Ursz um eine Belohnung bey ihm melden wöürden, ihnen 20—30 Ducaten auszahlen zu döürffen.

Der Gubernial Commissarius wird (CDLXXI) verständigt, dass er den Einbringern des Ujbår Ursz die vorgeschlagene Belohnung verabreichen könne.

Das Thesaurariat in Montanisticis wird ersucht, dass die Auszahlung von dergleichen Praemien gegen künftige Zuröckerstattung an die Berg Amts Cassa in Zalathna oder an das Münzamt angewiesen werden mögte.

Den 23-ten November

Das Königliche Thesaurariat (CDLXXII) in Montanisticis, dato 23. (10921). Es erwiedert (CDLXXIII) auf die eben erwähnte Gubernial Nota (CDLXXIV), das es die verlangte Verordnung und Anweisung des Ober Berg Amt zu Zalathna, mittelst einer Estafette dahin abgeschickt.

Der Gubernial Commissarius wird (CDLXXV) davon verständiget.

Die K k l er Comitats Officianten (CDLXXVI), dato 21. (10922). Sie erstatten ihnen Bericht über den (CDLXXVII) dortigen öffentlichen Ruhestand, und melden (CDLXXVIII) zugleich (CDLXXIX), dass es bloss dem sorgfältigen Wachthalten des Adels zugeschrieben werden müsse, wenn das auch in diesen Gegenden gährende Walachische Volk seine Unzufriedenheit noch nicht zum Ausbruch habe kommen lassen.

Ebendieselben (CDLXXX), dato 21. (10923). Sie zeigen fern an (CDLXXXI) dass drey wegen allerhand angeblich geführter verdächtiger Reden eingezogene russische Bilder Cr mer auf so lang eingezogen worden, bis sich der Grund oder Ungrund der Beschuldigung näher hervorthun würde.

Es wird ihnen (CDLXXXII) hierauf mitgegeben: im Verhör mit

(CDLXVII) *Auführer.*

(CDLXVIII) *Cuvintul lipse te.*

(CDLXIX) *empfohlen.*

(CDLXX) *werden.*

(CDLXXI) *Urmeaz  cuvintele d. 23.,  terse.*

(CDLXXII) *Eine Nota des königlichen Thesaurariats.*

(CDLXXIII) *Es erwiedert, intercalat in loc de cuvintele: worinn es,  terse.*

(CDLXXIV) *Urmeaz : erwiedert,  ters.*

(CDLXXV) *Urmeaz  in plus: zu seiner Darnachrichtung.*

(CDLXXVI) *Ein Bericht der K k ll er Comitats Tafel.*

(CDLXXVII) *Sie erstatten ihren Bericht über den, text intercalat in loc de cuvintele:  ber den,  terse.*

(CDLXXVIII) *und meldet, intercalat in loc de cuvintele: worinn sie,  terse*

(CDLXXIX) *Urmeaz  meldet,  ters.*

(CDLXXX) *Ein fernerer Bericht von eben derselben.*

(CDLXXXI) *Sie zeigt an, intercalat in loc de textul  ters: mit der Anzeige.*

(CDLXXXII) *Der Tafel wird.*

diesen Leuten nachzuforschen ob sie nicht bey den im Hunyader Comitat vorgefallenen Plünderungen und besonders bey der zu Maros-Solymos mitzugegen gewesen? und woferne ihnen nichts zu Schulden käme, sie mit dem Befehl zu entlassen, dass sie unverzüglich in ihr Heymath zurückkehren sollten.

Das (CDLXXXIII) General Commando, dato 12. (10925). Es legt dem Gubernio die Abschrift einer dato 12. an den General Baron Pfefferkorn erlassenen Ordre vor, mit dem Zusatz: dass der darinn enthaltene Befehl, einen Staabs-Officier zu den Tumultuanten hinausgehen zu lassen, der sich mit diesen, nach der daselbst vorgeschriebenen Anleitung zu besprechen, und zu benehmen hätte, gantz der Abrede gemäss sey, die hierüber zwischen dem Königlichen Gubernator und dem Commandirenden Generalen gepflogen worden. Die Unterredung des Obristlieutenant Schultz ferner, wird für einen allerdings günstigen Umstand angesehen, da durch sie (CDLXXXIV), unter der dadurch gewonnenen Zwischenzeit alle Gewaltthätigkeiten und Verheerungen eingestellt worden.

Dem General Commando wird (CDLXXXV) geantwortet: Die Schultzsche Unterredung wäre schon vorher geschehen, ehe die Ordre an den General Pfefferkorn ergangen. Sie wäre (CDLXXXVI) ohne allen Auftrag, und von freyen Stücken geschehen. Gerade deswegen, weil solche dieser Ordre, so wie der Abrede, wodurch sie veranlasst worden, nicht gleichförmig befunden worden, hätte man das General Commando dato 16. ersucht, durch die Publication der Patente die Sache wieder in das gehörige Geleis einzulenken, um so mehr, da die Aufrührer auch nach der gedachten Unterredung, in verschiedenen Orten Gewaltthätigkeiten ausgeübt. Das Gubernium beharre übrigens auf seinem vorigen Antrag, dass die Aufrührer, wenn sie sich den Bedingungen, die man an sie verlange, nicht auf das genaueste fügen würden, mit allem Nachdruck und ohne Schonung zu behandeln wären.

Das (CDLXXXVII) General Commando, dato 22. (10928). Es beantwortet die (CDLXXXVIII) Gubernial Nota, dato 21. (10864) mit der (CDLXXXIX) wiederholten Äusserung (CDXC), dass abseiten des General Commando der Fürgang des Obristlieutenant Schultz bis nun (CDXCI) niemahls gemissbilliget werden könne. Übrigens habe der General von Pfefferkorn bereits den Befehl, wenn alle Truppen und das Nothige beysammen, oder in der Gegend eingetroffen seyn würde, gegen die Tumultuanten mit allem Ernst vorzugehen.

Ebendasselbe (CDXCII), dato 22. (10929). Es antwortet auf die (CDXCIII) Gubernial Nota dato 21. (10834) (CDXCIV), dass allen Militair-Behörden nochmahls befohlen worden, überall, wo es die Um-

(CDLXXXIII) *Eine Nota des.*

(CDLXXXIV) *da durch sie, intercalat in loc de textul şters: durch welchen.*

(CDLXXXV) *Urmează cuvintele d. 25, şterse.*

(CDLXXXVI) *sie wäre, intercalat; urmează geschehen, intercalat, apoi şters.*

(CDLXXXVII) *Eine fernere Nota des.*

(CDLXXXVIII) *Es beantwortet die, intercalat in loc de: zur Beantwortung der.*

(CDLXXXIX) *mit der, intercalat in loc de: worinn sie.*

(CDXC) *Urmează vorkommt, şters.*

(CDXCI) *Urmează zu, in plus.*

(CDXCII) *Eine weitere Nota des General-Comando.*

(CDXCIII) *Es antwortet auf die, intercalat in loc de: zur Beantwortung der.*

(CDXCIV) *Urmează: des Inhalts, und äussert sich, text şters.*

stände fordern würden, durch fleissiges Patrouilliren auf das Thun und Lassen der Unterthanen Acht zu haben, und bey dem mindesten Verdacht die unverweilte Anzeige zu machen.

Das General Commando wird ausserdem auch die Veranstaltung zu treffen ersucht, dass von den Militair Patrouillen (CDXCV), besonders (CDXCVI) den Aufwieglern und Aufhetzern des Volks nachgespürt, und wo sich dergleichen fänden, solche alsogleich eingefangen werden mögen.

Die Thordaer Comitats Officianten (CDXCVII), dato 20. (10930) (CDXCVIII). Sie melden (CDXCIX), dass auch in diesem Comitats, und besonders in den auf der Heyde gelegenen Ortschaften, das Wallachische Volk sich aufsätzig und tumultuarisch zu betragen anfangte, dass die Tafel, sobald sie das wahrgenommen an das dort liegende Militare das Ansuchen gemacht, dass in die verdächtigste Oerter Mannschaft eingelegt werden möchte; dass sie aber zur Antwort erhalten, ohne höhern Befehl wäre das Militare nicht befugt, seine Station zu ändern.

Der Königliche Gubernator stellt diesen Bericht dem Commandirenden Generalen alsogleich *brevi manu* zu, der bald darauf eine versiegelte Ordre an das Savojische Regiments-Commando herübergibt, die auf der Stelle per Estafette dem Obergespann Graf Kálnoki hinausgeschickt wird.

Die Háromszéker Comitats Officianten (D) dato 20 (10931). Sie bitten (DI) um Erlaubnis (DII), das der Adel dieses Comitats insurgiren, und den vom tumultuirenden Volk bedrängten Gegenden zu Hülffe eilen dürfte.

Die Taffel wird angewiesen, sich an die ergangene Verordnungen zu halten, und ausser bey der gegenwärtigsten Gefahr nicht darüber hinauszugehen, übrigens aber besonders darauf Acht zu geben (DIII), dass sich keine heimliche Aufwiegler unter das Volk einschleichen möchten.

Der Königliche Gubernator (DIV), dato 23. (10944), theilt (DV) mittelst einer schriftlichen Proposition dem Gubernio, den in einem den vorigen Abend durch einen Courier überbrachten Allerhöchsten Hand-Billet dato 15. dem Gubernator bedeuteten Allerhöchsten Befehl mit (DVI). Seine Majestät befahlen darinn, dass den Unruhen mit allem Ernst und mit aller Geschwindigkeit abgeholfen werden solle; dass mit den (DVI) wider die Aufrührer auszurückenden Truppen, Comitats Officianten mitzugehen hätten, die den Tumultuanten in ihrer Sprache zureden und (DVIII) wider diejenigen (DIX), die als solchen eingebracht werden

(CDXCV) *Patrouillen*.

(CDXCVI) *Urmează auf, şters*.

(CDXCVII) *Ein Bericht der Thordaer Comitats Tafel*.

(CDXCVIII) *Urmează worinn, şters*.

(CDXCIX) *meldet*.

(D) *Ein Bericht der Háromszéker Comitats Tafel*.

(DI) *Sie bittet, intercalat in loc de: worinn sie*.

(DII) *Urmează bittet, şters*.

(DIII) *haben*.

(DIV) *Eine schriftliche Proposition des Königlichen Gubernators*.

(DV) *Er theilt, intercalat in locul cuvintelor: mittelst welcher, şters. Aici in minus: mittelst einer schriftlichen Proposition*.

(DVI) *Urmează cuvintele: getheilt wird, şterse*.

(DVII) *der*.

(DVIII) *Urmează hierauf, şters*.

(DIX) *diejenige*.

würden, wenn sie entweder als Aufwiegler, oder als besonders wider-spänstige befunden worden, nach einem summarischen Verhör *Stand-Recht* (DX) halten, und die Verurtheilten (DXI) auch alsogleich exsequieren (DXII) lassen sollten; wohlverstanden jedoch, dass dabey kein Missbrauch geschehen solle. Ausserdem wird befohlen, dass die griechische Geistlichkeit das verblendete Volk auf bessere Gedanken zu bringen sich befleissigen solle. Zuletzt wird (DXIII) für jeden eingebrachten (DXIV) Rädelsführer eine Taglia von 300 Ducaten festgesetzt.

Der Allerhöchste Befehl, dass wider die Tumultuanten mit allem Ernst und Geschwindigkeit vorgegangen werden solle, sowie die allergnädigst festgesetzte Taglia von 300 Ducaten wird durch gedruckte Patente in allen hierlandesgewöhnlichen Sprachen allgemein bekannt gemacht.

Dem Hunyader, Albenser und Koloscher Comitatz wird befohlen, zwey tüchtige, rechtsverständige und gewissenhafte Officianten zur Allerhöchst angezeigten Absicht, mit den Truppen mitgehen zu lassen und ihnen nachdrücklich anzubefehlen, dass sie vorsichtig und gewissenhaft verfahren, die Verbrecher nach Massgab der Verordnungen (10615) dato 15. und (10830) dato 21. wohl (DXV) unterscheiden, ihre Sprüche (DXVI) mit ihrem Gewissen besiegeln und (DXVII) vor allen Dingen nach der Leitung des Gubernial Commissarius vorgehen sollen.

Das General Commando wird vom vorstehenden Allerhöchsten Befehl so wie von den erlassenen Verfügungen mit der Bitte benachrichtiget, das Militare ohne längern Aufschub wider die Tumultuanten mit Ernst und Geschwindigkeit, einverständlich mit dem (DXVIII) Provinciale zu Werck gehen zu lassen, und was diesfalls verfügt würde, dem Gubernio bekannt zu machen. Der Gubernial Commissarius wird von allem diesem zu seiner Darnachrichtung verständigt.

Den 24-ten November (DXIX)

Das (DXX) General Commando, dato 23. (10948). Es wird dem Gubernio, wenn alles Nothwendige zur Vorrückung beysammen seyn (DXXI) wird, die Zeit und den Tag der Vorrückung bekannt machen. Sollte das Gubernium einen Plan für sich gemacht haben, so möchte es ihn hinübergeben; oder, falls eine Zusammentretung nöthig wäre, den Commandirenden Generaen davon benachrichtigen, der seiner misslichen Gesundheit ohngeachtet, sich dabey einzufinden nicht ermangeln werde.

Das Gubernium antwortet (DXXII): Dem General Commando wären

(DX) Urmează zu, şters.

(DXI) Verurtheilte.

(DXII) exequieren, urmează zu, şters.

(DXIII) Urmează bewilligt, dass, şters.

(DXIV) Wünsche.

(DXV) Cuvint intercalat în loc de ausgelieferten, şters.

(DXVI) Urmează zu, şters.

(DXVII) Urmează in allen Stücken, şters.

(DXVIII) Urmează Militare, şters.

(DXIX) Lipseşte November.

(DXX) Eine Nota des.

(DXXI) Urmează würde, şters.

(DXXII) Urmează d. 25., şters.

alle Umstände aus den mitegetheilten Berichten und eben so auch die herabgelangte Allerhöchste Befehle bekannt. Das Gubernium könne für die Militar-Operationen keinen Plan vorschreiben; auch könne bey den dermaligen Umständen, wo bey der kleinsten Verweilung Gefahr unterlauffen könnte, keine zeitsplitterige Concertation stattfinden. Das General Commando wird vielmehr ersucht, seine Verfügungen in Gemässheit der Allerhöchsten Entschliessungen einzurichten und ins Werk zu setzen.

Das (DXXIII) *General Commando*, dato 24. (10947) (DXXIV). Es macht dem Gubernio zu wissen (DXXV), wie weit die zuletzt in *Marche* gesetzten Truppen vorgerückt wären. Das General Commando hofft übrigens, nächstens alles dergestalt beysammen zu haben, dass gegen die in den *Zalathnaer Dominio* und den dortigen gebürgigten (DXXVI) Gegenden steckende Tumultuanten die auf alle Fäll noch nöthige Expeditionen würden vorgenommen werden können. Endlich verlangt es, weil im Vorrücken der Truppen in die Gegenden des *Zalathnaer Dominii* sich leicht unvorhergesehene (DXXVII) Fälle ergeben könnten, die es erst zu bestimmen hätten, ob mit Güte oder mit Ernst zu verfahren wäre, dass hiezü ebenfalls ein Provincial Commissarius oder an dessen Platz, ein eigenes Thesaurariats Individuum bestimmt werden mögte, mit welchem sich alsdann der General Pfefferkorn gemeinschaftlich einvernehmen könnte.

Dem General Commando wird (DXXVIII) geantwortet: Der Gubernial Commissarius von Bruckenthal habe die Vollmacht, das Nothwendige mit dem General Pfefferkorn zu verabreden. Ausserdem würden von Seiten der betreffenden Comitete zwey taugliche (DXXIX) Officianten mit den Truppen mitgehen. Für die Tumultuanten wären nur zwey Wege übrig: entweder die oben angegebene 4 Bedingungen (DXXX) zu erfüllen, oder gewärtig zu seyn, als Störer der öffentlichen Ruhe behandelt zu werden. Das Gubernium wünsche, dass bald und mit Ernst zur Sache geschritten werden mögte, weil das Volk auch in andern Gegenden, sogar mitten im Land sich nichts weniger als ruhig betrage. Das Thesaurariat in *Montanisticis* wird ersucht, einen der Gegenden im *Zalathnaer Dominio* wohlkündigen herrschaftlichen (DXXXI) Beamten, den Truppen zu grössern Behelf beyzugesellen. Der Gubernial Commissarius wird von allem diesem verständigt.

Der *Hermannstädter Obergespann* (DXXXII) von *Rosenfeld*, dato *Mühlenbach* 22. (10949) (DXXXIII). Er stellet vor (DXXXIV), dass die gewünschte Ruhe schwerlich anders als durch Schärfe erhalten werden dürfte.

(DXXIII) *Eine andere Nota des.*

(i) (DXXIV) *Urmează worinn, şters.*

(DXXV) *Urmează macht, şters.*

(DXXVI) *gebürgigen.*

(DXXVII) *unvorgesehene.*

(DXXVIII) *Urmează d. 25., şters.*

(DXXIX) *täugliche.*

(DXXX) *Urmează zu erfüllen, şters, urmat de einzugehen, in plus.*

(DXXXI) *Urmează in plus: Cameral.*

(DXXXII) *Ein Bericht des Hermannstädter Obergespans.*

(DXXXIII) *Urmează worinn, şters.*

(DXXXIV) *stellt vor, intercalat în loc de vorstellt, şters.*

Der Szásvároscher Magistrat (DXXXV), dato 24. (10955). Er berichtet dass (DXXXVI) sich die Tumultuanten grossen Theils zurückgezogen, und auch einige Dörfer jenseits des Marusflusses (DXXXVII) bald zur Ruhe gebracht zu werden hoffen lassen.

Die Officianten des Unter Albenser Comitats (DXXXVIII), dato 20. (10957). Sie bitten (DXXXIX), dass sie, solange die Unruhen dauerten, ihre Sitzungen in der Festung Carlsburg abhalten dürften (DXL).

Das Gubernium pflichtet dem Verlangen bey, und ersucht das General Commando, dass es auch seinerseits die Einwilligung dazu geben mögte.

Der Abrudbányer Magistrat (DXLI), dato 19. November (10961). Er stellt vor (DXLII), dass dieser Marktflecken noch immer von den Tumultuanten ringsherum umgeben sey und in einer steten Furcht schwebe.

Eine Vorstellung des Conventual Archivs zu Kolos Monostora (DXLIII), dato 20. November (10960). Es bittet, dass, weil es vorkomme, dass die Aufrührer sogar auch auf die Vernichtung der schriftlichen Urkunden des Adels gefliessentlich ausgingen, wie (DXLIV) dann solches mit den (DXLV) in der Kirche zu Thoroczko Szent György vergraben gewesen Thoroczkaischen (DXLVI) Familien Schriften geschehen sey, die sie herausgewühlt, zerrissen und zerstreuet hätten, das (DXLVII) Kolos-Monostorer Landes Archiv gegen die es bedrohende Gefahren geschützt werden mögte.

Die (DXLVIII) *Königliche Tafel*, dato 20. (10963). Sie stellt die Gefahr vor (DXLIX), in welcher sie und das gantze Land schwebe, indem die Aufrührer durch die freche Aussprechung, dass der gegenwärtige Aufstand mit Allerhöchstem Vorwissen geschehe, sich allenthalben (DL) um so sicherer Anhang zu verschaffen wüssten (DLI), da das Volk es selbst sehe, dass sich das Militare gantz friedlich betrage und einige seiner Officiers sich sogar in Verhandlungen mit den Empörern einliessen.

Diese (DLII) Berichte und Vorstellungen werden dem General Commando mit dem Ersuchen mitgetheilt, dass es die Truppen so schleunig als möglich wider die Tumultuanten vorgehen lassen, und auch in so lange bis der Militar Beystand aus Ungarn, um wel-

(DXXXV) *Ein Bericht des Szásvároscher Magistrats.*

(DXXXVI) *Er berichtet dass, intercalat in loc de: nach dessen Inhalt.*

(DXXXVII) *Fluss.*

(DXXXVIII) *Ein Bericht der Unter Albenser Comitats-Tafel.*

(DXXXIX) *bittet.*

(DXL) *dürfte.*

(DXLI) *Ein Bericht des Abrudbányaer Magistrats.*

(DXLII) *In loc de: vorinn, şters, er vor (şters), stellt.*

(DXLIII) *Monostora.*

(DXLIV) *Urmează sie, şters.*

(DXLV) *solches mit den, intercalat in locul cuvintului die, şters.*

(DXLVI) *Thorotzkische.*

(DXLVII) *Cuvint intercalat in loc de textul şters: so für die Sicherheit des.*

(DXLVIII) *Eine Vorstellung der.*

fahr (DXLIX) *Sie stellt die Gefahr vor, intercalat in loc de: worinn sie die Gefähr führt.*

(DL) *Urmează einen, şters.*

(DLI) *wissen würden.*

(DLII) *Cuvint intercalat in loc de alle diese.*

chen es unter dem 21. ersucht worden, ankommen könnte, mehrere Sekler Mannschaft schleunig herbeyziehen, und besonders den armen Abrudbányaern zu Hülfe eilen mögte.

Die Koloscher Comitats Officianten (DLIII), dato 24. (10958). Sie fragen (DLIV) sich an, wie sie sich mit den eingebrachten Gefangenen, deren sie eine grosse Anzahl haben, benehmen sollen, (DLV) und bitten (DLVI), dass der Clausenburger Magistrat verhalten werden mögte, auch einige zu übernehmen. Sie berichten (DLVII), dass 85 bereits eingefangene Tumultuanten zu Szoltsva mit Gewalt freygemacht worden. Sie zeigen (DLVIII) endlich an, dass die Gubernial Patente von einem Assessor der Tafel und einem Oberlieutenant unter Bedeckung von 10 Mann von Dorf zu Dorf publiciert wurden.

Der Comitats Tafel wird (DLIX) geantwortet: In Ansehung der Gefangenen habe sie sich an die bereits erlassene Verordnungen zu halten, und wegen der Unterbringung dieser Leute sich mit dem Clausenburger Magistrat einzuvernehmen. Wegen des einberichteten Vorfalls zu Szoltsva so wie vom Erfolg der veranstalteten feyerlichen Publication erwarte das Gubernium den weitem Bericht.

Der (DLX) *Clausenburger Magistrat* dato 20. (10959) (DLXI). Er bittet, dass die eingebrachten zahlreichen Gefangenen sonstwohin verlegt werden möchten.

Dem Magistrat wird (DLXII) zurückgeschrieben: Da zur Verwahrung der Gefangenen in der Runde herum kein sicherer Ort sich befinde als Clausenburg, so müsste (DLXIII) es dabey bleiben. Der Magistrat soll sich indessen mit der Tafel vernehmen wie den von ihm geäusserten Besorgnissen am Besten verzukommen wäre?

Die (DLXIV) *Universitaet des Temeser Comitats*, dato 16. (10962). Sie antwortet auf das vom Gubernio an sie erlassene Schreiben (DLXV), dass in diesem Comitats gegen die Tumultuanten, wenn sie vielleicht in die jenseitige Gegenden einen Einbruch wagen wollten, vom Militari sowohl, als vom Provinciali alle mögliche Gegen-Anstalten getroffen worden.

Der Gubernial Commissarius von Bruckenthal, dato 22. Mühlenbach (10951). Er schickt den vom (DLXVI) Oculist Molnár erstatteten ausführlichen (DLXVII) Bericht von seiner (DLXVIII) Unterredung mit

(DLIII) *Ein Bericht der Koloscher Comitats Tafel.*

(DLIV) *fragt.*

(DLV) *solle.*

(DLVI) *bittet.*

(DLVII) *berichtet.*

(DLVIII) *zeigt.*

(DLIX) *Urmează d. 25., șters.*

(DLX) *Ein Bericht des.*

(DLXI) *Urmează în plus worinn.*

(DLXII) *Urmează d. 25., șters.*

(DLXIII) *müsse.*

(DLXIV) *Ein Antwort Schreiben der.*

(DLXV) *De la Sie antwortet pînă la Schreibens, intercalat în loc de cuvinte: des Inhalts, șterse.*

(DLXVI) *Er schickt den vom, intercalat în locul textului șters: dem ein ausführlicher Bericht des.*

(DLXVII) *erstatteten ausführlichen, intercalat în locul textului șters: über sein in oben ausgezogenen.*

(DLXVIII) *von seiner, intercalat în locul textului șters: des Gub. Commissarius d. 20. 10831 vorläufig gemeldete.*

den Tumultuanten ein (DLXIX). Die wesentliche (DLXX) Umstände dieser Unterredung sind schon im oben ausgezogenen Bericht des Gubernial Commissarius nr. 10831 gemeldet worden. Im gegenwärtigen nimmt sich besonders die Erzählung aus, wie es mit dem Ausbruch der Unruhen zugegangen? die Molnár aus dem Mund eines vom Capitaine der Aufrührer zur Unterredung mit ihm, befehligten György Markul, unter eydlicher Versicherung der Wahrheit des Gesagten, vernommen zu haben anführt.

Die Erzählung fangt sich damit an, dass sich das Dorf Kristsor so wie alle übrigen herumgelegenen (DLXXI) Ortschaften den Sommer zuvor durch einen nach Carlsburg abgeschickten Abgeordneten zur Conscription habe anmelden lassen, welches aber dem Abgeordneten von Seiten seiner Grundherrschaft die Einkerkerung seines Knechts und die Eintreibung seiner 2 Ochsen (DLXXII) zugezogen. Damit hatte es bis zur berüchtigten Versammlung bey Mesztakon sein Bewenden gehabt. In dieser trägt Hora, wie die Erzählung ferner lautet, den häufig anwesenden Unterthanen (DLXXIII) vor, ob sie es mit dem Kayser (DLXXIV) halten wollten, oder mit dem Adel. Im ersten (DLXXV) Fall hätten sie nur ihm zu folgen, um (DLXXVI) das Gewehr von Carlsburg abzuholen, so würden sie von der Leibeigenschaft frey werden. Nachdem ihm alle Anwesenden beygepflichtet, nimmt er einen Eid von ihnen ab, und hierauf bricht der gantze Trupp den 1ten November Vormittag auf, und verfügt sich nach Kurety. Horja bleibt zurück, und an seiner statt geht der von ihm bestellte Anführer Krisán György mit. Ein Theil des Volks übernachtet auf dem Feld. Um Mitternacht wird die Glocke gezogen und Lärm gemacht, mit der Botschaft, einige Edelleute kämen herangeritten, um (DLXXVII) diejenigen vom Volk, welche nach Carlsburg um Gewehr gehen wollten, umzubringen. Die Edelleute kommen unmittelbar (DLXXVIII) darauf mit drey bey sich gehalten Soldaten herbey und feuern auf die Bauern, worüber ein Tumult entstehet, im welchem zwey (DLXXIX) Edelleute todt bleiben⁶. Der Anführer heisst hierauf den Trupp (DLXXX), ihm nach Karlsburg zu (DLXXXI) folgen [...]. (DLXXXII). Nach geendigter Erzählung tragen die Aufrührer dem Molnár ihre Beschwerden, so wie ihr Verlangen vor, das mit den in der Schultzi-schen Unterredung vorkomenden Puncten im wesentlichen übereinstimmt.

Der Gubernial Commissarius fügt noch folgende Umstände bey, die ihm der Oculist Molnár mündlich gesagt: Dass ein Popa zu Abrud-

(DLXIX) Cuvînt intercalat în locul textului şters: *bey Brád im Zarander Circul beyliegt*.

(DLXX) *wesentlichen*,

(DLXXI) *übrige herumgelegene*, text intercalat.

(DLXXII) Urmează: *von seiten dessen Grundherrschaft*, şters.

(DLXXIII) Cuvînt intercalat în locul cuvîntului şters *Volck*.

(DLXXIV) Urmează *es*, şters.

(DLXXV) *erstern*.

(DLXXVI) *und*.

(DLXXVII) Urmează cuvintele: *sie umzubringen*, şterse.

(DLXXVIII) Cuvînt intercalat în locul cuvîntelor: *auch bald*, şterse.

(DLXXIX) Au urmat cuvintele: *von diese*, intercalate, apoi şterse.

(DLXXX) Urmează: *hierauf*, şters.

(DLXXXI) *Lipseşte zu*.

(DLXXXII) Cuvînt intercalat în locul textului şters: *bekanntermassen*, über-

bánya²⁸, weil er die Rebellen vermahnt und (DLXXXIII) gewarnt, auf Befehl des Krisán Dsurd ermordet worden, dass in der gantzen Körö-scher Gegend das einzige Dorf Csebea sich den Empörern zugesellen geweigert; und endlich, dass sich noch 19 adeliche Personen in der Gewalt der Aufrührer zu Brád befänden. Wegen der letztern hat sich der Gubernial Commissarius mit dem General Pfefferkorn einvernommen, wie sie am sichersten gerettet werden könnten, und bittet um Unterstützung des Antrags.

Das General Commando wird (DLXXXIV) um die zu dessen Ausführung erforderliche Befehle angegangen.

Der (DLXXXV) Gubernial Commissarius, dato Mühlenbach 22. (10950). Er hat nicht für rathsam befunden, den auf den 25. einfallenden Jahrmarkt zu Allvintz einzustellen; es sind aber alle mögliche Anstalten zur Sicherheit dabey getroffen worden. Auch hat er veranstaltet, dass beyde Gubernial Patente daselbst mit aller (DLXXXVI) nur thunlichen Solemnitaeten publicirt werden sollen.

Die einberichtete (DLXXXVII) Vorkehrungen werden begnehmigt und der Gubernial Commissarius wird davon verständigt.

Eben derselbe (DLXXXVIII) dato Mühlenbach 23. (10952). [...] Die Carlsburger Gefangenen haben insgesamt geleugnet, dass irgend ein (DLXXIX) Fremder unter (DXC) den Tumultuanten sey. Der einzige Ujbar Ursz hat sich etwas unbestimmt darüber ausgedrückt; weswegen der Gubernial Commissarius dem Obergespann Baron Kemény aufgetragen, solche ausführlicher darüber zu vernehmen. Er erwähnt endlich, dass er recht sehnlich auf wirksamere Verordnungen von Seiten des Militaris warte.

Dem Gubernial Commissarius werden hierauf 19 Fragpuncte zugeschiedt, über welche gedachter Ujbar Ursz näher vernommen werden solle.

Den 25-ten November

Der (DXCI) Gubernial Commissarius, dato Mühlenbach 24. (10968). Nach einer ihm zugekommenen Anzeige hat sich das Weib des Horja gleich bey dem Anfang der Unruhen nach Belényes in (DXCII) Biharar Comitatz begeben. Ein Umstand, den der Gubernial Commissarius deswegen einberichtet, weil er vermuthet, Horja dürfte bey der Hinschickung seines Weibs die Absicht gehabt haben, nicht allein dem letztern, das was er von den (DXCIII) geraubten Sachen an sich bringe, nach und nach zuzusenden, sondern auch sich selbst dahin zu begeben, wenn er hier ins Gedränge kommen sollte.

(DLXXXIII) *vermahnt, und: intercalat în loc de öffentlich, şters.*

(DLXXXIV) *Urmează: d. 25., şters.*

(DLXXXV) *Ein fernerer Bericht des.*

(DLXXXVI) *allen*

(DLXXXVII) *engerichteten.*

(DLXXXVIII) *Ein weiterer Bericht eben desselben,*

(DLXXXIX) *irgend ein, intercalat în loc de jemand, şters.*

(DXC) *Urmează: ihnen, şters.*

(DXCI) *Ein fernerer Bericht des.*

(DXCII) *im.*

(DXCIII) *von*

Der Biharer Comitatz wird (DXCIV) ersucht gedachtes Weib auszuforschen, einzufangen und die bey ihr (DXCV) befindliche Sachen in Beschlag nehmen zu lassen.

Ebenderselbe (DXVCI) dato Mühlenbach 24. (10969). Er meldet den Verlauf (DXCVII) der zweyten Unterredung des Obristlieutenant Schultz mit den Tumultuanten nach dem Bericht, den dieser selbst davon erstattet hat²⁹. Die Unterredung³⁰ geschieht (DXCVIII) zu Topanfalva (DXCIX) in Gegenwart des alten Horja, sonst auch Nikolaj Ursz genannt, und des Kloska Iuon in einer Versammlung von beyläuffig 800 mit Prüßeln versehener Bauern. Der Obristlieutenant macht (DC) ihnen sofort bekannt (DCI), dass sie unter keinen andern Bedingungen auf Gnade rechnen könnten, als wenn sie so, wie es ihnen schon mehrmahlen gesagt worden (DCII), ihre Gewehre abgäben, sich ruhig nach Hause (DCIII) verfügten und ihre Beschwerden in der Ordnung vorbrächten; und wenn sie endlich ihre Rädelsführer herauslieferten. Sie versprechen (DCIV) hierauf zwar, sich zur Ruhe zu fügen (DCV); zugleich aber erklären sie sich (DCVI), sie hätten weder Gewehre noch Anführer, und ihr Gesuch beträfe übrigens die Sache des gantzen Landes. Der Obristlieutenant zeigt ihnen (DCVII) die nahe bey ihm stehende zwey Haupt-Anführer, den Horja und Kloska (DCVIII), und verlangt (DCIX) ihre Auslieferung. (DCX). Allein es entstehet (DCXI) ein grosser Lärm darüber (DCXII), und die Bauern machen (DCXIII) sogar Miene (DCXIV), als wollten sie den Obristlieutenant umringen, doch lassen sie sich (DCXV) durch sein starkes und ernstliches Zureden (DCXVI) noch davon (DCXVII) abreden (DCXVIII). Hora aber mengt sich mit Zurücklassung seines Schafpeltzes unter das Volk (DCXIX) und macht sich davon. Der Obristlieutenant vermahneth (DCXX) die Tumultuanten, dass sie sich bey der angetragenen

(DXCIV) Urmează textul şters: *noch unter selbigem Dato.*

(DXCV) *ihm.*

(DXCVI) *Ein weiterer Bericht des Gubernial Commissarius.*

(DXCVII) *Er meldet den Verlauf, intercalat în locul textului şters Er enthält folgende Umstände von dem Erfolg.*

(DXCVIII) Cuvînt intercalat în loc de *ist*, şters.

(DXCIX) Urmează cuvintele şterse: *vor sich gegangen.*

(DC) Cuvînt intercalat în loc de *hatte*, şters.

(DCI) Urmează *gemacht*, şters.

(DCII) *De la so wie es ihnen, pină la worden, intercalat în locul cuvintelor şterse: vor angetragenermassen.*

(DCIII) *Hauss.*

(DCIV) Cuvînt intercalat în loc *hatten*, şters.

(DCV) Urmează *versprochen*, şters.

(DCVI) Urmează *erklärt*, şters.

(DCVII) *zeigt ihnen, intercalat în loc de hatte auf; cuvîntul dagegen, intercalat, apoi şters.*

(DCVIII) Urmează *gezeigt*, şters.

(DCIX) Urmează *verlangt*, şters.

(DCX) Cuvînt intercalat.

(DCXI) *entstehet, intercalat în loc de war*, şters.

(DCXII) Urmează *entstanden*, şters.

(DCXIII) Intercalat în loc de *hatten*, şters.

(DCXIV) Urmează *gemacht*, şters.

(DCXV) *doch lassen sie sich, intercalat în loc de wovon sie je doch.*

(DCXVI) Urmează *sich*, şters.

(DCXVII) Intercalat în loc de *hatten*, şters.

(DCXVIII) Urmează textul şters *lassen; während dessen sich.*

(DCXIX) Urmează: *gemengt*, şters.

(DCXX) *Der Obristlieutenant vermahneth, intercalat în locul textului şters: gemacht. Auch die nachherige Vermahnung des Obristlieutenant, dass sich.*

solennen Publication einfinden sollten, allein mit eben so wenigem Erfolg (DCXXI), doch versprochen sie (DCXXII) auf sein weiteres Verlangen (DCXXIII), auf den 25ten Deputirte an den Gubernial Commissarius und den General Pfefferkorn nach Mühlenbach zu schicken (DCXXIV), um zu vernehmen, was der Wille Seiner Mayestät wäre. Zuletzt versichern sie noch (DCXXV), dass sie an dem Unfug, der im Zarander Comitatz unter dem Krisan György geschähe, keinen Antheil hätten.

Der Gubernial Commissarius meldet: Der General Pfefferkorn habe gleich nach diesem (DCXXVI) vom Obristlieutenant erstatteten Bericht (DCXXVII), und noch selbigen Abend (DCXXVIII) die Verfügung gemacht, dass hinlängliches Militare über den Marus gehen, von Brad Besitz nehmen, und die Communication zwischen Halmágy und Deva herstellen solle. Er bezeichnet ferner die Anträge, auf die diesseits gedrungen werden würde, wenn, wie er jedoch zweifelt, sich Deputirte aus Topánfalva zu Mühlenbach einfinden sollten. Er stellt endlich vor (DCXXIX) wie nöthig es seyn werde, dass der auf die Einschliessung der Tumultuanten gerichtete Plan, (DCXXX) nicht aus den Augen gelassen, und darüber um so standhafter gehalten werden solle, (DCXXXI) weil wenig Hoffnung sey, dass die Ideen einer unbegrenzten Freyheit, und Auftheilung der adelichen Güter und Habschaften diesem Volk so bald würden aus dem Kopf gebracht werden können, und dass aus diesem Grund (DCXXXII) die grösste Aufmerksamkeit und Wachsamkeit nicht nur jetzt, sondern viele Jahre nothwendig bleiben werde.

Gleich im Anfang dieses Berichts kommt vor, dass der Obristlieutenant Schultz zu Carlsburg den daselbst gefangenen sitzenden Ujbar Ursz für den nehmlichen Anführer erkannt mit welchem er sich unter dem Nahmen des jungen Horja (DCXXXIII) bey Krakko besprochen.

Das Gubernium giebt hierauf in einer noch selbigen Tag an das General Commando erlassenen Nota ihm zu erkennen, weil es (DCXXXIV) aus dem vorstehenden Bericht erhelle dass der Obristlieutenant Schultz neuerdings etwas unternommen, was ihm nicht übertragen (DCXXXV), so wünsche das Gubernium, da durch derley Verzögerungen die Absichten mehr gehindert als befördert würden, gedachter Obristlieutenant mögte sich von allen derley Unternehmungen um so mehr enthalten, da dem Gubernial Commissarius die hinlängliche Anweisung gegeben worden, wie er in der Sache ein-

(DCXXI) *allein mit eben so wenigem Erfolg*, intercalat in locul textului şters: *war fruchtlos abgelaufen.*

(DCXXII) *versprechen sie*, intercalat in locul textului şters: *hatten sie.*

(DCXXIII) *Urmează: versprochen, şters.*

(DCXXIV) *Urmează daselbst, şters.*

(DCXXV) *versichern sie noch*, intercalat in locul textului şters: *hatten sie versichert.*

(DCXXVI) *dieser.*

(DCXXVII) *Auskunft.*

(DCXXVIII) *Urmează: habe der General Baron Pfefferkorn, şters.*

(DCXXIX) *Urmează: die Notwendigkeit*, intercalat, apoi şters.

(DCXXX) *Urmează: werde, şters.*

(DCXXXI) *sollen, apoi corectat: solle.*

(DCXXXII) *dass aus diesem Grund*, intercalat in loc de: *folglich, şters.*

(DCXXXIII) *Hora.*

(DCXXXIV) *Cuvîntul lipseşte.*

(DCXXXV) *Urmează în plus: worden.*

verständlich mit dem General Pfefferkorn vorzugehen habe. Von Seiten des Militaris mögte nur so viel bewerkstelliget werden, dass die Verfügungen des Gubernial Commissarius nach der Allerhöchsten Absicht mit Nachdruck unterstützt werden könnten. Das General Commando wird endlich ersucht, den Plan des Militaris, wie es (DCXXXVI) die Tumultuanten einzuschliessen und zu bezwingen gedenke, unverzüglich und thätig befolgen zu lassen, und sobald als möglich zur Wissenschaft des Gubernii gelangen zu lassen. Der Gubernial Commissarius wird untereinstens (DCXXXVII) hievon (DCXXXVIII) benachrichtiget.

Die (DCXXXIX) *Hunyader Comitats Officianten*, dato 23. (10974) (DCXL). Sie melden, dass nach einer eingegangenen Bittschrift des nach Hatzeg geflüchteten Ade's die Ruhe in diesem District noch lange nicht hergestellt sey, dass nach der in eben dieser Bittschrift vorkommenden Meldung auch von (DCXLI) Banater Innwohnern (DCXLII) verschiedene Gewaltthätigkeiten diesseits begangen worden und das nehmliche auch von Seiten der benachbarten Wallachischen Grentzen zu besorgen sey; und endlich, dass die ausgegangene Patente, bey dem Wahn des gemeinen Volks, als wenn niemand den Horajschen Unruhen mit Macht Einhalt zu thun sich getraue, wenig Eindruck zu machen fähig wären.

Das Gubernium theilt diesen Bericht noch selbigen Tag dem General Commando mit, und wiederholt seine Bitte dass es kräftige Massregeln zur Herstellung der Ruhe nehmen mögte. Der Gubernial Commissarius erhält den Auftrag, wegen der Gewaltthätigkeiten, die von den Banater Innwohnern (DCXLIII) begangen seyn sollten (DCXLIV) sowie wegen der Besorgnisse, dass nicht ähnliche Streiffereyen von der Wallachischen Grentzen herüber geschehen mögten, genauere Nachrichten einzuziehen; übrigens aber einverständlich mit dem General Pfefferkorn sich zu vernehmen (DCXLV), was zu Herstellung der Ruhe in den angedeuteten (DCXLVI) Gegenden vorzukehren seyn werde?

Das *Thesaurariat* (DCXLVII) in *Montanisticis*, dato 24. (10993). Es giebt (DCXLVIII) zwey aus Zalathna und Vajda-Hunyad eingegangene Amtsberichte herüber (DCXLIX). Der *erstere* stellt vor, dass sich Zalathna und die herumliegende Bergwerke noch allezeit in offenbarer Gefahr befänden. Der *zweyte* bestätigt die Nachricht, dass die Ruhe im Hatzeger Distrikt noch gar nicht völlig gesichert sey, und dass sich auch in den benachbarten Banatischen Dörfern fürchterliche Anzeigen hervorthäten.

Unter diesem Tag wird über das bisher Vorgefallene ein alleruntherthänigster Bericht erstattet.

(DCXXXVI) Cuvint intercalat în locul cuvintelor: *das Militare*, şterse.

(DCXXXVII) *untereinst*.

(DCXXXVIII) *hiervon*.

(DCXXXIX) *Ein Bericht der*.

(DCXL) *Urmează worinn*, şters.

(DCXLI) *von*, intercalat în loc de cuvintele: *aus dem*, şterse.

(DCXLII) *ter Inwohnern*, intercalat în loc de *her*, şters.

(DCXLIII) *Innwohner*.

(DCXLIV) *solen*.

(DCXLV) *Urmează cuvintele: wie die*, şterse.

(DCXLVI) *den angedeuteten*, intercalat în loc de *jenen*, şters.

(DCXLVII) *Eine Nota des Thesaurariats*.

(DCXLVIII) *Es giebt*, intercalat în loc de cuvintele: *mittelst welcher*, şterse.

(DCXLIX) Cuvint intercalat în loc de: *dem Gubernio mitgetheilt. werden*.

Ebendasselbe Thesaurariat (DCL), dato 22. (11001). Es stellt darinn (DCLI) die Noth und das Elend der Bergbauer zu Abrudbánya vor, die sich wegen der fortdauernden Streyffereyen der Rebellen in den Gruben verborgen aufhalten müssten, und empfiehlt sie dem Gubernio zur Abhülfe (DCLII).

Gleich den anderten Tag wird dem Gubernial Commissarius so wie dem Unter Albenser Comitatz der erforderliche Auftrag dieweil gemacht.

Die (DCLIII) *Hunyader Comitatzs Officianten*, dato 25. (11035). Sie zeigen an, (DCLIV) dass sich nach zuverlässigen (DCLV) Nachrichten viele Juden zu Brad einfänden, die um die geraubte Sachen handelten und sie aufkauffen (DCLVI).

Es wird hierauf den Betreffenden (DCLVII) und Magistraten befohlen, den Juden in keine ausgeplünderte Ortschaften den Zugang zu verstatten.

Der Gubernial Commissarius aber soll einverständlich mit dem General Baron Pfefferkorn zwey Commissarien nach dem Hunyader Comitatz abschicken mit dem Auftrag, alle daselbst befindliche Juden zu visitieren, die bey ihnen befindliche verdächtige Sachen in Beschlag zu nehmen und sie selbst mit schärfster Bedrohung wenn sie sich während der Unruhen wider daselbst betreten liessen, wegzuweisen.

Der (DCLVIII) *Gubernial Commissarius*, dato Mühlenbach 25. (11043). Er hat den ihm vom Nichtunirten Bischoff Nikitich von freyen Stücken gemachten Antrag, sich, wenn es zur Förderung der Geschäfte nöthig befunden würde, mehr vorwärts (DCLIX) zu verfügen, angenommen. Gedachter Bischoff wird demnach in etlichen Tagen mit einer ihm beyzugebenden Escorte, über Deva nach Brad im Zarander Kreis gehen und durch seine Ermahnungen (DCLX) die Popen sowohl als das gemeine Volk zur Ordnung zurückzubringen trachten.

Das Gubernium bezeugt dem Gubernial Commissarius seinen (DCLXI) Wohlgefallen darüber.

Ebenderselbe (DCLXII) dato Mühlenbach 25. (11044). Er schickt die persönliche Beschreibung des Horja und Kloska zu etwaigem (DCLXIII) Gebrauch ein, weil sie allem Ansehen nach, sobald sie Ernst sehen würden, ausreissen und sich nach Ungarn flüchten dürften.

Der Gubernial Commissarius soll ihrem Ausreissen so viel möglich vorzukommen trachten.

(DCL) *Eine fernere Nota des Thesaurariats in Montanisticis.*

(DCLI) *Es stellt darinn, intercalat in locul textului şters: worinn besonders.*

(DCLII) *Urmează cuvintele: empfohlen wird, şters.*

(DCLIII) *Ein Bericht der.*

(DCLIV) *sie zeigen an, intercalat in loc de mit der Anzeige, şters*

(DCLV) *zuverlässlichen.*

(DCLVI) *kaufften.*

(DCLVII) *Urmează in plus Tafeln.*

(DCLVIII) *Ein Bericht des.*

(DCLIX) *mehr vorwärts, intercalat in loc de weiter, şters.*

(DCLX) *Cuvint intercalat in loc de Einfluss, şters.*

(DCLXI) *seyn.*

(DCLXII) *Ein fernerer Bericht eben desselben.*

(DCLXIII) *etwaigern.*

Das (DCLXIV) General Commando, dato 25. (11042). Es stellt vor, das nöthige, ja das äusserste sey vorgekehrt, dass von Seiten des Militare, sobald die beordneten Truppen an den Stellen, wo sie gemeinschaftlich operiren sollten, sich befinden würden, den Rebellen Einhalt gethan, und sie, wenn es seyn müsste, mit Gewalt gebündigt werden würden.

Ebendasselbe (DCLXV) dato 25. (11037). Es beantwortet die (DCLXVI) Gubernial Nota Nro 10344 (DCLXVII) dass der General Pfefferkorn die Ordre habe, sobald (DCLXVIII) alles beysammen sey, (DCLXIX) was er an Truppen wider die Aufrührer nöthig habe, zur wirklichen Operation zu schreiten.

Beyde Noten des General Commando werden dem Gubernial Commissarius mitgetheilt.

Ebendasselbe (DCLXX) dato 25. (11040). Es beantwortet (DCLXXI) die Gubernial Nota Nro 10880 mit der Äusserung, dass dem in dem Hunyader Comitats diesseits des Marus befindlichen Militari aufgetragen worden, nach Umständen und wenn die Güte nicht verlangen wolte (DCLXXII) auch mit Ernst gegen die Aufrührer vorzugehen.

Das Thesaurariat in Montanisticis, die Hunyader und Albenzer Comitats Taffel und der Gubernial Commissarius werden von dieser Erklärung des General Commando benachrichtigt.

Den 27-ten November

Eine schriftliche Proposition des Königlichen Gubernators. Er legt dem Gubernio eine Bittschrift der freyen Leute aus einigen Dorlschaften des Udvarhelyer Comitats, und ein Circular Schreiben des Háromszéker Comitats, mit der Äusserung vor, dass, da es daraus scheine, als wenn die in beyden Comitaten der jetzigen Umstände wegen gemachte Verfügungen weiter giengen, als es von hier vorgeschrieben worden, solche wieder in den rechten Weg eingelenkt werden möchten.

Beyde Comitats werden gewarnt, sich pünctlich an das zu halten, was ihnen zu thun vorgeschrieben worden, und nicht weiter hinauszugehen.

Die Thordaer Comitats Officianten (DCLXXIII), dato 24. (11052). Sie unterlegt dem Gubernio den Plan nach welchem der dasige Adel wider die Tumultuanten auszurücken, und einen Cordon zu ziehen gedenke, und verlangt zugleich eine Militar Verstärkung.

Ihr Verlangen wird dem General Commando empfohlen. Ihr aber wird (DCLXXIV) zurückgeschrieben, dass ihre Veranstaltungen, da sie den erlassenen Verordnungen gerade zuwiderliefen, keineswegs gebilligt werden könnten. Sie wird ermahnt, sich bloss an die Befehle zu halten, und unter ihrer Verantwortung nicht weiter zu gehen.

(DCLXIV) *Eine Nota des.*

(DCLXV) *Eine fernere Nota des General Commando.*

(DCLXVI) *Es beantwortet die, intercalat in loc de: zur Beantwortung der.*

(DCLXVII) *Urmează in plus: des Inhalts.*

(DCLXVIII) *Urmează er, şters.*

(DCLXIX) *Cuvînt intercalat in loc de habe, şters.*

(DCLXX) *Eine weitere Nota eben desselben.*

(DCLXXI) *es beantwortet, intercalat in loc de: zur Beantwortung.*

(DCLXXII) *solte.*

(DCLXXIII) *Ein Bericht der Thordaer Comitats Tafel.*

(DCLXXIV) *In loc de: Es wird ihr.*

Ein Allerhöchste (DCLXXV) Reskript, dato 19. Novembris (11058). Das Gubernium wird allergnädigt benachrichtigt, dass Seine Majestät zur Untersuchung der in Ungarn (DCLXXVI) und Siebenbürgen vorgefallenen Unruhen eine Hof Commission abzusenden und zu diesem Geschäfte (DCLXXVII) den Grafen von Jankovics zum Königlichen Commissarius, mit Beygebung des General Major Papilla zu benennen geruhet haben.

Der Graf (DCLXXVIII) Jankovics, dato Temesvár 24. Novembris (11059). Er macht dem Gubernio zu wissen, dass er sein Geschäft unverzüglich vorzunehmen gesonnen sey; mit dem Ersuchen, zu seiner Sicherheit die nöthigen (DCLXXIX) Vorkehrungen zu treffen und ihm in seinen Verrichtungen an die Hand zu gehen.

Das Gubernium bezeugt dem Grafen Jankovics in dem an ihn erlassenen Antwortschreiben seine Bereitwilligkeit (DCLXXX) in allem wodurch (DCLXXXI) es sein Geschäft fördern könnte, und benachrichtigt ihn von den vorläufig getroffenen Veranstaltungen. Der Gubernial Commissarius und die betreffenden (DCLXXXII) Comitete werden von der Sendung des Grafen Jankovics verständigt, und angewiesen, sich allem zu fügen, was er in dem ihm anvertrauten Geschäft an sie verlangen würde.

Ein Allerhöchstes Hof-Decret, dato 20. Novembris (DCLXXXIII) (11065). Nachdem es vorgekommen, dass die zu Deva versammelte Edelleute über die eingebrachte Gefangenen Stand-Recht gehalten, und gegen 60 von ihnen hinrichten lassen, so habe (DCLXXXIV) Seine Majestät allergnädigst zu befehlen geruhet, dass mit dem standrechtmässigen Verfahren alsogleich überall eingehalten (DCLXXXV) werden solle, damit es nicht in Missbrauch ausarte.

Der Gubernial Commissarius und die betreffende Comitete werden von dieser Allerhöchsten Verordnung auf das schleunigste benachrichtigt.

Baron Anton Orbán, Graf Gregor Kun, und andere mehr, beschwerten sich über die Unthätigkeit des Militare wie ihre Güter ausgeplündert worden.

Sie erhalten den Bescheid sich zu erklären, ob sie, da sie bey den geschehenen Gewaltthätigkeiten nicht selbst zugegen gewesen, im Stand seyn wurden, ihr Angeben zu erhärten.

Den 28-ten November

Der Obergespann des Koloscher Comitats Graf Csáki (DCLXXXVI) dato 23. (11068). Er meldet, dass er mit dem dortigen Adel zur Handhabung der öffentlichen Ruhe ausgerückt, und bey Szász-Fényes stehe; auf

(DCLXXV) Urmează: k.k.

(DCLXXVI) *Hungarn.*

(DCLXXVII) *zu diesem Geschäfte*, text intercalat; in continuare lipsește und.

(DCLXXVIII) *Ein Schreiben des Grafen von.*

(DCLXXIX) *nöthige.*

(DCLXXX) *zu.*

(DCLXXXI) *sie; urmează zu allem was, şters.*

(DCLXXXII) *betreffende.*

(DCLXXXIII) *Urmează în plus 784.*

(DCLXXXIV) *haben.*

(DCLXXXV) *innegehalten.*

(DCLXXXVI) *Ein Bericht des Grafen Csáki, Obergespann des Koloscher Comitats.*

die Nachricht aber, dass Horja bey Kalota-Szeg herauszubrechen gesonnen sey, um dem Ausbruch zuvorzukommen eine andere Stellung zu nehmen gedenke. Zugleich bittet er, dass die Stadt Clausenburg durch eine hineinzulegende stärkere Garnison (DCLXXXVII) gesichert werden mögte.

Dem Graf Csáki wird ausgestellt, dass er die vom Gubernio gemachte Verordnungen überschritten habe, und befohlen, sich pünktlich darnach zu achten (DCLXXXVIII).

Das General Commando wird ersucht, diese Gegenden mit dem dazu erforderlichen Militare zu decken, und wenn das im Land befindliche nicht zureiche, um sich auch dorthin zu theilen, so mögten mehrere Truppen aus dem Bihar und Szathmarer Comitats herein berufen werden, um damit nicht der Adel, wenn er sich ohne Schutz zu seyn glaubte, in die Nothwendigkeit käme, sich selbst zur Gegenwehr auszurüsten. Der Gubernial Commissarius wird untereinst vom Bericht ebensowohl, als von dem was darauf veranlasst worden, benachrichtigt.

Die Officianten des Mittlern Szolnoker Comitats (DCLXXXIX), dato 25. (11069). Sie zeigen an (DCXC) dass auch in diesem Comitats Zeichen von besorglichen Unruhen hervorzuthun anfiengen.

Die Hunyader Comitats Officianten (DCXCI), dato 27. (11071). (DCXCII) Sie melden, dass Horja zu Brád gewesen, und die Unterthanen in diesen Gegenden neuerdings aufgewiegelt, und zu abermahligen Streifereyn eidlich verpflichtet habe.

Ebendieselben (DCXCIII) dato 27. (11070). Sie melden ferner, (DCXCIV) dass die kundgemachte beyde Gubernial Patente bey dem Volk wenig gefruchtet, auch nichts weniger als mit der ihnen schuldigen Achtung aufgenommen worden [...].

Dem General Commando werden diese Berichte mit dem abermahligen Ersuchen mitgetheilt, wenn die im Land befindlichen Truppen zur öffentlichen Sicherheit nicht hinlänglich wären, aus der Nachbarschaft mehr Militare hereinzuziehen, und auch derweil die Sekler dorthin zu verwenden.

Der Nicht Unirte Bischoff (DCXCV) *Nikitich*, dato Mühlenbach 26. (11078) (DCXCVI). Er meldet, dass er nach gepflogenen Einvernehmen mit dem Gubernial Commissarius gesonnen sey, den folgenden Tag über Szászváros und Deva nach Brad abzugehen, und von da weiter sich nach Abrudbánya zu verfügen.

Der (DCXCVII) *Gubernial Commissarius*, dato Mühlenbach 27. (11090). Er berichtet, dass (DCXCVIII) der Leopold Toscanischer Wacht-

(DCLXXXVII) *Guarnison.*

(DCLXXXVIII) *halten.*

(DCLXXXIX) *Ein Bericht der Mittlern Szolnoker Comitats Tafel.*

(DCXC) *Sie zeigt an, intercalat in loc de mit der Anzeige.*

(DCXCI) *Ein Bericht der Hunyader Comitats Tafel.*

(DCXCII) *Urmează worinn, şters.*

(DCXCIII) *Ein Bericht von eben derselben.*

(DCXCIV) *Sie meldet ferner, intercalat in loc de cuvintele: des Inhalts,*

şterse.

(DCXCV) *Ein Bericht des Nicht Unirten Bischofs.*

(DCXCVI) *Urmează worinn, şters.*

(DCXCVII) *Ein Bericht des.*

(DCXCVIII) *Er berichtet dass, intercalat in loc de nach einer eingekommenen Nachricht ist, şters.*

meister Bernhard, der mit einem Commando von 8 Mann nach Remete um Fourage zusammenzubringen abgeschickt worden, von dem sich daselbst zusammengerotteten Volk, bis auf einen schwer blessirten Mann ermordet worden. Ein zweites Commando ist nachgeschickt worden, um sichere Kundschaft über diesen Vorfall einzuziehen. Es hat (DCXCIX) aber, um nicht, wie es bedrohet worden, mit Steinen todt getroffen (DCC) zu werden, unverrichteter Sachen zurück kehren müssen. Der Gubernial Commissarius beklagt bey diesem an sich betrübten Fall (DCCI), dass künftig die Zusammenbringung des Brods und der Fourage vielen Schwierigkeiten unterliegen werde, indem sich die kleine Piquets, welche bisher in die Dörfer abgeschickt worden (DCCII) nicht mehr dahin würden wagen wollen. Indessen wird er das mögliche thun, um auch dieses Hindernis aus dem Weg zu räumen.

Er führt ferner an: Weil von allem Anfang vorgesehen worden, dass die Aufrührer sich besonders in den 2 Dörfern Ponor und Remete einnisten würden, so wären zwey Compagnien hinein zu verlegen angetragen gewesen; allein der Mangel an Truppen habe bis dahin solches gehindert gehabt. Von dem anrückenden Szekler Bataillon sind 2 Compagnien in gedachte 2 Dörfer bestimmt; die übrigen werden mit Salz Schiffen bis Solymos hinuntergehen und von da in den Zarander Zirkel (DCCIII) einrücken. Der Major Sztojanich hat den 27. seinen Marsch eben dahin antreten sollen. Wenn die Truppen alle Posten besetzt haben, so werden sie an einem Tag gegen Zalathna zu vorrücken und den Einschliessungs-Plan auszuführen trachten.

Nach den aus dem Hunyader Comitatus eingegangenen Nachrichten, ist diesseits des Marus-Flusses (DCCIV), und im Hatzeger Thal alles ruhig.

Das (DCCV) *General Commando*, dato 27. (11072) (DCCVI). Es beantwortet die (DCCVII) Gubernial-Nota dato 25. (10969): Durch das Vorrücken der Truppen höre die fernere Verwendung des Obristlieutenant Schultz von selbst auf. Jene wären nach vielen ausgestandenen Beschwerlichkeiten endlich im bestimmten Punct eingetroffen, und jetzt werde ohne weiter zur vorhabenden Expedition geschritten werden. Indessen sey die grosse und allgemeine Besorgnis des Adels unbegreiflich, da seit dem 12ten von den bekannten Aufrührern keine Thätigkeiten mehr unternommen worden, von anderwärts aber, wegen einer angespannten Empörung gar nichts zu vernehmen sey.

Dem General Commando wird geantwortet: Aus den Berichten erhele, dass die Besorgnis des Adels nichts weniger als ungegründet sey, und dass man auch wegen der bisher noch ruhig gebliebenen (DCCVIII) Theile des Landes nicht ausser Sorge (DCCIX) stehen könne, woferne nicht mit allem Nachdruck und Ernst ge-

(DCXCIX) *Es hat, intercalat in locul textului şters: ist ein zweytes Commando abgeschickt worden, dass.*

(DCC) *geworfen.*

(DCCI) *Urmează auch die dadurch, şters.*

(DCCII) *worden, intercalat in loc de kleine Piquets, şters.*

(DCCIII) *Circul.*

(DCCIV) *Fluss.*

(DCCV) *Eine Nota des.*

(DCCVI) *Cifra intercalată in locul cifrei şterse: 10969.*

(DCCVII) *Es beantwortet die, intercalat in loc de zur Beantwortung der.*

(DCCVIII) *gebliebener.*

(DCCIX) *Sorgen.*

gen die Tumultuanten vorgegangen werden würde; besonders da es an Beyspielen nicht fehle, dass die Aufrührer auch nach dem vom General Commando angezogenen Zeitpunkt allerhand Gewaltthätigkeiten und Mordthaten verübt, und sogar die Patroullen zu misshandeln sich nicht gescheuet haben.

Ebendasselbe (DCCX), dato 27. (11074). Es beantwortet (DCCXI) die Gubernial Nota dato 25. (10948). Es beklagt sich, dass ihm die Befolgung der Allerhöchsten Befehle anempfohlen worden, da es doch seine Pflicht kenne und ausübe. Bey den dermahlen veränderten Umständen, behebe sich die Nothwendigkeit der Concertation von selbst. Es wünscht übrigens (DCCXII) zu wissen, wo die angezogene auf dem Verzug haftende Gefahr bestehe, um, wenn es nöthig, in Ermangelung näherer Truppen die Hülfe von weitmehrer ohnverlängter kommen zu lassen, oder auch allenfalls durch Verwendung (DCCXIII) der hiesigen Guarnison neben welcher sich der Commandirende General auch in eigener Person zu aller Dienstleistung anerbiete, unverzüglich Rath schaffen zu können.

Das Gubernium erwidert (DCCXIV). Es halte es für seine Hauptpflicht der Allerhöchsten Willens Meynung nachzuleben, und zweifle gantz und gar nicht (DCCXV), an der gleichen Beeyfferung des General Comando (DCCXVI). Das Gubernium hoffe seiner Schuldigkeit gemäss gehandelt (DCCXVII) zu haben, da es bey so dringenden Umständen, wo es keine andere Zwangsmittel in Händen hat, zur Vorbeugung grösseres Unglücks, und zur Stillung der Unruhen das General Commando freundschaftlich ersucht hat, die Truppen der Allerhöchsten Willens-Meynung gemäss, mit Nachdruck zu verfahren anzuweisen. Die angetragene Concertation, die bloss den Militar Operations Plan zum Gegenstand haben könnte, habe (DCCXVIII) deswegen unnöthig geschienen weil dieser Plan gantz von local Umständen und den veränderlichen Bewegungen der Tumultuanten (DCCXIX) abhängen müssen (DCCXX). Die auf dem Verzug haftende Gefahr sey dem General Commando aus den Berichten bekannt, und eben so klar erhelle daraus, wie sehr sie durch die den Rebellen vom Obristleutenant Schultz gestattete Zeitfrist zugenommen, da diese mittlerweile sich verstärkt, gerüstet und mittelst ausgeschickter Emissarien versucht, wie die Gährung (DCCXXI) auch in andern Theilen des Landes allegemein (DCCXXII) verbreitet werden mögte.

(DCCX) *Eine zweyte Nota des General Commando.*

(DCCXI) *Es beantwortet, in loc de zur Beantwortung, şters.*

(DCCXII) *übrigens, intercalat in loc de endlich, şters.*

(DCCXIII) *Verordnung.*

(DCCXIV) *Cuvînt intercalat deasupra cuvîntului antwortet, care trebuie şters.*

(DCCXV) *gantz und gar nicht, intercalat in loc de eben so wenig, şters.*

(DCCXVI) *Urmează textul şters: Das Gubernium habe bey den dermahligen Umständen, seinerseits alles gethan, was in seiner Macht gestanden und das General Commando.*

(DCCXVII) *gemäss gehandelt, intercalat in loc de: ein Genüge geleistet.*

(DCCVIII) *Intercalat in loc de schien, şters.*

(DCCXIX) *Urmează abhângig, zu, şters.*

(DCCXX) *Urmează das Ansehen, şters.*

(DCCXXI) *Urmează nach alle durch ausgeschickte Emissarien, şters.*

(DCCXXII) *Urmează zu, şters.*

Eine fernere Nota Ebendesselben, dato 28. (11075) (DCCXXIII). Das Gubernium wird (DCCXXIV) angegangen, da es nunmehr an dem sey, dass die Truppen ehestens gegen die Tumultuanten vorrücken würden, sich positive zu äussern, ob es noch bey dem Gebrauch der Gewalt gegen die Tumultuanten zu verbleiben habe? oder was sonst dagegen für eine Modalitaet zu beobachten? und wie es sich eigentlich vom Militari zu benehmen sey?

Das Gubernium antwortet: In allen seinen Verfügungen habe es keine andere Absicht gehabt, als dass mit möglichster Schonung des Menschenbluts die Ruhe auf das Geschwindeste wieder hergestellt werden mögte. Sollten sich aber die Aufrührer schlechterdings nicht fügen und den vorgeschriebenen Bedingungen zu unterwerfen weigern, so könnten sie nicht anders als Rebellen, Landes Verheerer und fortwährende Mordbrenner angesehen, und darnach behandelt werden.

Den 29-ten November

Der (DCCXXV) Gubernial Commissarius von Bruckenthal, dato Mühlenbach 28. (11091) (DCCXXVI). Er hat bey den jetzt mit allem Eiffer vor sich gehenden Verhören mit den Gefangenen die Verfügung gemacht, dass denjenigen darunter, die in Gemässheit der bestehenden Verordnungen, nach ausgestandener angemessener Leibes-Strafe, auf freyen Fuss gestellt werden würden (DCCXXVII), deren eine beträchtliche Anzahl wäre (DCCXXVIII), die Haare gantz kurz abgestutzt werden sollten. Bey der Entlassung würde ihnen zugleich bedeutet werden, wenn sie sich auf dem mindesten Excess künftig betreten liessen, so (DCCXXIX) werde nach aller Strenge wider sie verfahren werden. Der Gubernial Commissarius verspricht sich von dieser Veranlassung den Vortheil, dass diese Leute wenigstens ein halbes Jahr kenntlich bleiben würden.

Ebenderselbe (DCCXXX), dato Mühlenbach 28. (11092). Die Ermordung des Wachtmeisters Bernhard hat sich bestätigt. Die übrigen von seinem Commando sind zwar noch mit dem Leben davon gekommen, aber alle und zum Theil stark blessirt. Der Fall ist in Ponor geschehen. Das Commando war unter dem Versprechen eine gute Unterkunft daselbst zu erhalten, in eine Enge gelockt und von der Menge überfallen worden. Der Wachtmeister hatte einen Schuss durch den Kopf bekommen, war überwältigt worden und schmählig (DCCXXXI) zugerichtet liegen geblieben. Die übrige Mannschaft, die sogleich ihres Gewehrs und Zeugs beraubt worden, hat ihr Leben bloss einigen Alten des Dorfs und dem Popa, der sich ihrer angenommen, zu verdanken gehabt.

(DCCXXIII) Urmează *mittelst welcher*, şters.

(DCCXXIV) De la: *da es nunmehr* pină la vorrücken würden, intercalat marginal in locul cuvintului şters *wird*.

(DCCXXV) *Ein Bericht des*.

(DCCXXVI) Urmează *textul* şters: *weil die viele Gefangenen Tumultuanten jetzt mit aller Genauigkeit verhört, und ein*.

(DCCXXVII) Cuvint intercalat în loc de *sollten*, şters.

(DCCXXVIII) Cuvint intercalat în loc de *seyn dürfte*, şters.

(DCCXXIX) Urmează *solle*, şters.

(DCCXXX) *Ein anderer Bericht des Gubernial Commissarius*.

(DCCXXXI) *Schmählich*.

Beyde Berichte werden dem General Commando zur Wissenschaft mitgetheilt.

Der (DCCXXXII) zu Krakko im Albenser Comitats possessionirte (DCCXXXIII) Adel. Er (DCXXXIV) beschwert sich vom Oberlieutenant Probst, der zur Zeit der Plünderung des Dorfs nicht einmahl eine Viertelstunde davon entfernt gewesen, keine Hülfe erhalten zu haben, mit dem Beysatz, dass gedachter Oberlieutenant ziemlich viel geraubtes Gut von den Räubern für sich erstanden.

Auf diese Bittschrift wird der Bescheid hinausgegeben, die Supplicanten sollen sich erklären, ob sie sich getrauen über ihr Angeben richtigen Beweis zu führen.

Die Hunyader Comitats Officianten (DCCXXXV) dato 28. (11132). Sie führen an, dass (DCCXXXVI) überhaupt (DCCXXXVII) durch eine Menge von Zeugnissen bewährt werden könnte, wie sehr viele Schuld die Wallachische (DCCXXXVIII) Popen an den gegenwärtigen Volksunruhen trügen (DCCXXXIX). Indessen solle aufs neue nach einer ganz frischen Anzeige der Popa zu Lapusnyak sehr bedenkliche Reden geführt haben. Dessen Einfangung sie (DCCXL) jedoch (DCCXLI) bey den gegenwärtigen Umständen vor sich nicht für rathsam gehalten haben.

Dieser Bericht wird dem Gubernial Commissarius mitgetheilt, und aufgetragen, das Mehrere einverständlich mit dem General Pfefferkorn und dem Bischoff Nikitics zu veranlassen.

Den 30-ten November

Ein Allerhöchstes (DCCXLII) K.K. Rescript, dato 22. (11262). Seine Majestät hätten nicht ohne Missvergnügen vernommen, dass versammelte Edelleute, die nicht einmahl eine ordentliche Comitats Versammlung ausgemacht, sich eigenmächtig erfrecht, in zwey Oertern, in einem 60 im andern etliche 40 Gefangene ohne weitere Untersuchung standrechtmässig hinrichten (DCCXLIII) zu lassen. Da nun eine solche Verfahrens Art das gemeine Volk nur noch mehr erbittern müsse, so soll das standrechtmässige Verfahren wieder eingestellt und die Gefangenen sollen, bis die Hoff Commission nach Deva kommt aufbewahrt werden. Ferner soll eine allgemeine Amnestie publicirt, und das herumirrende Volk dadurch in seine Wohnungen zurückzukehren vermocht werden. Endlich wird schon der Gedanke allein von einer allgemeinen Insurrection des Adels (DCCXLIV), ohne darüber vorläufig eingeholtte Allerhöchste Begnehmigung, für ahndungswürdig erklärt.

(DCCXXXII) *Ein Bittschrift des.*

(DCCXXXIII) *possessionischen.*

(DCCXXXIV) *Cuvint intercalat in loc de worinn dieser sich.*

(DCCXXXV) *Ein Bericht des Hunyader Comitats.*

(DCCXXXVI) *Urmează cuvintul şters schon.*

(DCCXXXVII) *Sie führen an, dass überhaupt, text intercalat in locul textului şters worinn angeführt wird, dass es.*

(DCCXXXVIII) *Walachischen.*

(DCCXXXIX) *Semn de întrebare.*

(DCCXL) *Lipseşte sie.*

(DCCXLI) *Urmează în plus die Tafel dessen Einfangung jedoch die Tafel, intercalat in locul cuvintului şters allein.*

(DCCXLII) *Allerhöchst.*

(DCCXLIII) *Lipseşte zu.*

(DCCXLIV) *Urmează wenn solcher gefasst worden wäre, şters.*

Das Gubernium erstattet unter dem nehmlichen Dato über alle im Allerhöchsten Rescript befindliche Punkte seinen aller unterthänigsten Bericht. Das Gubernium weiset sich darinn aus, dass es von Anfang der Unruhen an, es sich zur beständigen Regel gemacht, die gelindeste Mittel zur Zurechtweisung des irregehenden Volks anzuwenden. Der Vorfall mit dem Standrecht zu Deva wird so wie er aus den eingelangten Berichten erscheint, allerunterthänigst vorgestellt. Zuletzt wird ausführlich und umständlich angezeigt was in Absicht auf die Insurrection des Adels geschehen, und dass der diesfalls hie und da gewagte Schritt, sobald das Gubernium davon Nachricht bekommen, den betreffenden Comitaten sogleich verwiesen und eingestellt worden.

Die allergnädigst bewilligte General Amnestie wird durch gedruckte Patente allenthalben bekannt gemacht und den betreffenden Comitaten werden belehrende Vorschriften darüber ertheilt. Gleichermassen wird die Allerhöchste Verordnung wegen Einstellung des standrechtmässigen Verfahrens überall ausgeschrieben.

Endlich wird das General Commando sowohl als der Gubernial Commissarius von dem Veranlassten benachrichtigt.

Den 1-ten December

Der (DCCXLV) Gubernial Commissarius, dato Mühlenbach 29. November. (11223). Er berichtet alle Nachrichten vom 27ten und 28ten stimmten überein, dass eine Rotte (DCCXLVI) Tumultuanten im Zaran-der Comit, in der Gegend von Brad und Vallye Bradului unter dem Krisan Gyorgye, der sich zu Vaska aufhalte, streiffe, die dortige Gegend beunruhige und die Communication zwischen Halmágy und Deva verhindere.

Wider diese, sey Major Sztojanich mit 100 Infanteristen und 100 Cavalleristen den 27ten (DCCXLVII) angerückt und habe sie den 28ten zu Brad überfallen sollen.

Die zweyte Rotte stehe unter dem Haupt Anführer Horja in der Gegend von Ponor, Mogos und Remete. Ein Versuch des Lieutenant Probst wider sie, sey wegen der Unzugänglichkeit des Orts, und wegen Menge der Tumultuanten fruchtlos abgelauffen.

Hauptmann Richard berichte: Einige dieser Rotte hätten sich erklärt, sich nicht in die Ruhe begeben zu wollen, weil es ihnen gleich viel sey, auf eine oder die andere Art zu sterben. Obristlieutenant von Schultz werde den 29ten mit einem hinlänglichen Commando Ponor und Remete besetzen. Zweyhundert Sekler Infanteristen würden über Zalathna nach den gedachten zwey Dörfern Ponor und Remete gehen und den Obristlieutenant ablösen.

Die mit den Truppen mitgehende Commissarii hätten die Sorge für die Verpflegung des Militare, ferner das abzunehmende Gewehr und die zusammen geklaubte (DCCXLVIII) Sachen einzusammeln.

(DCCLXV) *Ein Bericht des.*

(DCCXLVI) *Urmează, in plus, der.*

(DCCXLVII) *24.*

(DCCXLVIII) *Urmează, in plus, geraubte.*

Ebenderselbe (DCCXLIX) dato 29. (11222). Er rügt die Mangelhaftigkeit und Seichtigkeit des ihm von den Unter Albenser Comitats Officianten (DCCL) zugeschickten Verhörs über den Ujbar Ursz. Er hat solches dem Ober Gespann auf der Stelle zu wissen gemacht. Allein das Versäumte hat nicht mehr eingebracht werden können, weil gedachter Ujbar Ursz (DCCLI) den nehmlichen Tag, Vormittag, schon exsequirt worden war.

Aus dem Geschehenen hat er Anlass genommen, die Richter und Examinatores anzuweisen, dass sie sich nicht auf die Untersuchung des vom Inquisiten begangenen Verbrechens allein, einzuschränken, sondern vielmehr in die Ursachen und (DCCLII) Ausbreitungs Art des Tumults einzudringen hätten. Einige nachher aufgenommene, ihm aber immer nach der Execution zugekommene Verhöre, hat er obschon auch noch nicht vollkommen doch genauer und zweckmässiger verfasst befunden. Er überschickt dem Gubernio einige Excerpta die er zu seiner Richtung aus diesen Verhören gemacht. Es erhellet daraus besonders auch das, dass die Popen und auch beurlaubte Soldaten nicht wenig Antheil an den Unruhen haben.

Die Verfügungen des Gubernial Commissarius werden vom Gubernio begnähmigt. Die Verhör-Auszüge werden dem General Commando zu seiner Wissenschaft mitgetheilt.

Der (DCCLIII) *Gubernial Commissarius*, dato 30. (11225). Er unterlegt einen ihm vom Seiten des Zalathnaer Fiscal Provisorats gemachten Vorschlag zur Einfangung des Hora, durch drey sich dazu verbundene Zalathnaer Arrestanten dem Gubernio, mit dem Beysatz dass er ohne weitem Befehl sich nicht näher habe herbeylassen wollen.

Das General Commando wird um seine Äusserung über diesen Vorschlag ersucht.

Ebenderselbe (DCCLIV) *Gubernial Commissarius*, dato Mühlenbach 30. abends um 7 Uhr. Der Hauptmann Richard hat einberichtet, dass sich die Aufrührer in den Zalathnaer Gegenden sehr mehreten und überhand nähmen. Sie könnten sich in kurtzer Zeit, bey gegebenen Zeichen versammeln; und endlich, dass ohne ein starkes Commando ihnen nicht beyzukommen seyn werde. Nach andern Nachrichten haben die Tumultuanten verschiedene Arten von Anführern, die sie Capitains, Obristen, Corporalen, Guorniken und Gursores benennen. Die Szekler sind denselbigen Tag zu Mühlenbach eingerückt. Hundert von ihnen gehen nach Zalathna, 100 nach Ponor und Remete, 100 nach All Gyogy, 200 nach Deva, 100 bleiben in Solymos. Die übrigen gehen durch den Zarander Comitath nach Nagy und Kis-Aranyos, Offenbanya, Topanfalfa und Lupsa.

Ebenderselbe. (DCCLV) dato Mühlenbach 30. abends um 9 Uhr (11230). Er schliesst einen eben erhaltenen Bericht des Ober Gespann Baron Bornemisza und Andreas von Rosenfeld, dato Szászváros 30. November bey, nach dessen Inhalt die Communication zwischen dem Major Sztojanics und Deva abgeschnitten seyn und Deva mit einem neuen

(DCCXLIX) *Ein zweyter Bericht des Gubernial Commissarius.*

(DCCL) *Von den Albenser Comitats Officianten, intercalat in loc de über,*
sters.

(DCCLI) *Urmează noch, sters.*

(DCCLII) *Urmează in plus die.*

(DCCLIII) *Ein fernerer Bericht des.*

(DCCLIV) *Ein weiterer Bericht des.*

(DCCLV) *Ein abermahliger Bericht eben desselben.*

Ueberfall bedrohet werden soll. Der Gubernial Commissarius steht bey dem kühnen und hartnäckigen Betragen der Tumultuanten, da sie Waffen und Vermessenheit genug hätten, um sich auch grössern Militar Commandi zu widersetzen, nicht ausser Sorgen. Auf die angezogene Nachricht sind die Sekler alsogleich beordert worden, nicht zu Schiff sondern mit forcirten Märschen nach Deva hinunter zu gehen.

Ein nochmahliger Bericht des Gubernial Commissarius, dato 30. Mühlenbach, *abends um 9 Uhr*. Er äussert darinn seine Besorgnisse zu wiederholten mahlen, um so mehr, da (DCCLVI) die Verordnungen des General Commando noch immer (DCCLVII) unbestimmt seyen (DCCLVIII). General Pfefferkorn habe sich neuerdings anfragen müssen, ob wider die Tumultuanten mit Schärffe vorgegangen werden dürfte (DCCLIX).

Die (DCCLX) Hunyader Comitats Officianten, dato 30. (11221). In der verflossenen Nacht ist ein Rapport des Dobraer Militar Commando und der Schiffmeister zu (DCCLXI) Illye persönlich zu Deva eingetroffen mit den Nachrichten, dass ein unbekannter Aufwiegler den Illyer District zu neuen Streiffereyen aufgefordert, dass sich die Aufrührer öffentlich zu Hauffen rottirten, dass endlich ein gantzer Schwarm (DCCLXII) mit zusammengeklauten Gewehren bewafnet und mit Brod auf 8 Tage als zu einer vorhabenden langen Expedition versehen, den 29. gegen Gura-Szada gezogen, und wie (DCCLXIII) diese Leute öffentlich gedrohet, den 30ten Deva zu überfallen gesonnen sey. Die Officianten setzen hinzu: Was die Gefahr vergrössere sey, dass der Major Sztojanich, der schon den 27ten nach Zarand (DCCLXIV) abmarschiret sey, noch gar nichts von sich hören lasse. Ein den Tag zuvor aber, aus diesen Gegenden gekommener zuverlässiger (DCCLXV), Mensch melde, dass die Rebellen und besonders die Bewohner des Thals Kajan alle Wege mittelst welcher die Correspondenz unterhalten werden könnte besetzt und gesperrt hielten; welches dadurch bestätigt wird, dass den vorigen Tag, auf einen mit 5 Gemeinen zu recognosciren ausgesickten Corporal bey Szelistsora im Kajaner Thal, von den Tumultuanten gefeuert worden, worauf sich dieser nicht ohne Gefahr zurückgezogen hat.

Die eingegangenen Berichte werden dem General Commando mit der Bitte um die fernen der einberichteten Gefahr angemessene Verfügungen mitgetheilt.

Der unter dem 8. November erlassene Circular Befehl wegen Abnehmung der Gewehre vom gemeinen Volk, wird nochmals wiederholt.

Das Königliche Thesaurariat (DCCLXVI) in Montanisticis, dato 1 December (DCCLXVII) (11243). Es begleitet einen ihm vom Ober Berg

(DCCLVI) *um so mehr, da*, text intercalat in loc de: *die dadurch einen Zuwachs erhalten, dass.*

(DCCLVII) *Urmează în plus zu.*

(DCCLVIII) *seyn*, cuvînt intercalat in loc de *sind*, şters.

(DCCLIX) *dörfe.*

(DCCLX) *Ein Bericht der.*

(DCCLXI) *von.*

(DCCLXII) *Urmează endlich*, şters.

(DCCLXIII) *Urmează er gedrohet*, şters.

(DCCLXIV) *Urmează abgegangen*, şters.

(DCCLXV) *zuverlässlicher.*

(DCCLXVI) *Eine Nota des Königlichen Thesaurariats.*

(DCCLXVII) *Urmează, in plus 785.*

Amt zu Zalathna per Estafette zugekommenen Bericht ein, worinn gemeldet wird, dass die seit der letzten Unterredung des Obristlieutenant Schultz nur noch schwüriger gewordene Aufrührer, sich auf das neue in 4 Colonnen zusammengerottet, deren *eine* bey Mogos stehe und die Innwohner dieses Orts, sowie der beyden Dörfer Ponor und Remete begriffe; die *zweyte* in der Gegend von Lupsa (DCCLXVIII) und Offenbánya bestehend aus den Innwohnern der jetzt genannten sowohl, als der benachbarten Dörfer; die *dritte* zu Albak, bey welcher sich die Unterthanen der Oberrn Zalathnaer Herrschaft zusammengethan; und endlich die *vierte* bey Brad im Zarander Circul. Überal widersetzen sie sich kleinen wider sie ausgesickten Militar Commandi (DCCLXIX) und treiben sie zurück. Übrigens haben sich die genannten (DCCLXX) 4 Colonnen so vorthailhaft postirt, dass bey einem Angriff, jede von der ihr am nächsten stehenden alsogleich unterstützt werden kann.

Das Königliche Thesaurariat in Cameralibus (DCCLXXI), dato 1. December (DCCLXXII) (11244). Es giebt einen (DCCLXXIII) Bericht des zu Halmagy bisher gestandenen Dreyssigers Szeresztrényi (DCCLXXIV) herüber, worinn dieser meldet, dass er den 26. auf seiner Reise nach Deva, wohin er Dreyssigsgelder abzuführen gehabt, nebst seinen ihm zur Sicherheit aus Halmagy mitgegebenen 6 Mann Soldaten, von den Aufrührern bey Brad überfallen und bis den folgenden Tag, auf Befehl des eben anwesenden Haupt-Anführers Horja, in der engsten Verwahrung gehalten worden. Den andern Tag, an welchem gedachter Hora eine Versammlung (DCCLXXV) von mehr als 7 000 Menschen abgehalten, hätte dieser sich endlich auf vielfältiges Bitten der anwesenden Popen bewegen lassen, ihn, den Dreyssiger nebst seinen Begleitern (DCCLXXVI), wieder auf freyen Fuss zu stellen.

Beyde Berichte in den zwey nächst voranstehenden Noten beyder Thesaurariate (DCCLXXVII) werden dem General Commando sowohl, als dem Gubernial Commissarius zur Wissenschaft mitgetheilt.

Den 2-ten December

Der (DCCLXXVIII) *Gubernial Commissarius von Bruckenthal*, dato 1. December Mühlenbach (11231). Der Major Sztojanich hat einen Rapport dato Halmagy 30. November eingeschickt, worinn er gemeldet, dass er die Nacht zuvor zu Brad eingetroffen, und daselbst 1 Corporalen, 4 Hussaren und noch 12 andere bey den Aufrührern in Verhaft sitzende Personen frey gemacht, wobey 5 Rebellen gefangen, und einer erlegt worden. Die Gefangenen haben ausgesagt, dass unter dem Krisan Dsurd 9 000 Tumultuanten versamlet wären. Weil sich der Major Stojanics mit seinem aus 320 Mann bestehenden Trupp zu schwach gehalten, um

(DCCLXVIII) *Luptsa.*

(DCCLXIX) *Commandi.*

(DCCLXX) *genannte.*

(DCCLXXI) *Eine Nota des Königlichen Thesaurariats.*

(DCCLXXII) *Urmează, in plus, 785.*

(DCCLXXIII) *Es gibt einen, intercalat in locul textului şters: nebst einem beyliegenden.*

(DCCLXXIV) *Szevesztrényi.*

(DCCLXXV) *Urmează in Gegenwart, şters.*

(DCCLXXVI) *nebst seinen Begleitern, intercalat.*

(DCCLXXVII) *Thesaurariat.*

(DCCLXXVIII) *Ein Bericht des.*

die in so grossen Anzahl zusammengerottete Aufrührer aufzusuchen, so hat er nach Ungarn um Succurs geschrieben, der den 2ten eintreffen könnte. Alsdann will er das weitere versuchen.

Der (DCCLXXIX) Gubernial Commissarius, dato Mühlenbach 1. December (11232). Der Hauptmann Richard hat den 30. November die betrübte Nachricht einberichtet, dass der nach Offenbánya detachirte Oroszische Oberlieutenant Mesterházi von den Tumultuanten angefallen, und nebst 9 Mann erschossen worden³¹, so dass von seinem ganzen Commando nur zwey Mann und auch diese stark blessirt, am Leben geblieben, und dass die Aufrührer den Weg zwischen Mogos (DCCLXXX) und Zalathna verhaun hätten, den Verhack aber durch 300 Bauern bewachen liessen.

Das Thesaurariat (DCCLXXXI) in Montanisticis, dato 2. December (11251). Es theilt dem Gubernio (DCCLXXXII) einen (DCCLXXXIII) per Estafette eingeschickten Bericht des Zalathnaer Ober Berg Amts mit, worinn ausser der bestätigten Nachricht vom Todt des Oberlieutenant Mesterházi noch vorkommt, dass die Tumultuanten des Obristlieutenant Schultz, der mit 60 Hussaren gegen Ponor marschirt, durch einen hinter ihm eilfertigst gemachten Verhack abgeschnitten, und es dadurch dem Oberlieutenant Probst, der ihm mit 40 Zecklern nachzueilen der Befehl gehabt, sich mit ihm zu vereinigen unmöglich gemacht: dass ferner mehrere derley Verhacke gemacht worden, um die Communication zwischen den Truppen in den Gebürgen zu sperren; dass die Beamten zu Offenbánya zu ihrer Errettung, mit den nächstgelegenen 5 Dörfern einen Vertrag einzugehen gezwungen worden; und dass endlich für Zalathna selbst die grösste Gefahr vorhanden sey.

Der Nicht Unirte Bischoff (DCCLXXXIV) Nikitics, dato Szászváros 29. November (11250). Er meldet, dass die Popen und die Aeltesten aus mehrern diesseits und jenseits der Marus gelegenen Dörfern vor ihm erschienen und auf seine Ermahnung sich zur vollkommensten Unterwürffigkeit unter die Allerhöchsten (DCCLXXXV) Befehle und Gubernial Patente so wie zum aufrichtigsten Gehorsam gegen ihre Grundherrschaft verpflichtet hätten. Er berichtet zugleich, dass er in etlichen Tagen seine Reise fortzusetzen gedenke.

Das (DCCLXXXVI) General Commando, dato 29. November (11253). Es aussert sich darinn, dass es zur Stillung der Unruhen alles gethan, was es vor nöthig befunden. Wollte aber das Gubernium, dass noch eine grössere Quantität Truppen von den Gränitzer Regimenten verwendet werden mögte, wie der Antrag dazu in der Gubernial Nota nro. 10922 gemacht worden, (DCCLXXXVII) so hatte es nur specifice zu bemerken: Wie viele Bataillons oder Compagnien, und von welchen Gränitzer Regimentern annoch herbeyzuziehen, und in welche Gegenden solche (DCCLXXXVIII) eigentlich abrücken zu machen wären?

(DCCLXXXIX) *Ein zweyter Bericht des.*

(DCCLXXX) *Magos.*

(DCCLXXXI) *Eine Nota des Thesaurariats.*

(DCCLXXXII) *Es theilt dem Gubernio, intercalat in loc de cuvintele nebst, es schickt, sterse.*

(DCCLXXXIII) *Urmează beyliegenden, sters.*

(DCCLXXXIV) *Ein Bericht des Nicht Unirten Bischofs.*

(DCCLXXXV) *Allerhöchste.*

(DCCLXXXVI) *Eine Nota des*

(DCCLXXXVII) *werde.*

(DCCLXXXVIII) *selbe.*

Das Gubernium antwortet: Ihm sei der Militar Operations-Plan nicht bekannt, folglich könne es auch von der (DCCLXXXIX) Anzahl des zu verwenden nöthigen Militaris (DCCXC) nicht bestimmt urtheilen. Wohl aber erhele es aus den eingehenden Berichten, dass die vorgerückte (DCCXCI) Truppen, bey der so sehr zunehmenden Gefahr nicht zureichten; und deswegen wünsche das Gubernium Hülfe aus den benachbarten Hungarischen Comitaten; um so viel mehr, da von den (DCCXCII) Gränitzer Regimentern, die auch zur Deckung der Gränzten (DCCXCIII) nothwendig (DCCXCIV) wären, nicht zu viele Mannschaft würde abgegeben werden können.

Ebendasselbe (DCCXCV) dato 1. December (11240). (DCCXCVI) Es giebt dem (DCCXCVII) Gubernio die Nachricht von den zur Sicherheit der Stadt Clausenburg von ihm (DCCXCVIII) getroffenen Verfügungen (DCCXCIX).

Ebendasselbe (DCCC) dato 1. December (11237). Es theilt einen empfangenen Bericht des Maros-Vásárhelyer Schloss Commando mit, in welchem gemeldet wird, dass die dortigen Bürger den 27ten zu Fuss und zu Pferd bewaffnet ausgerückt, und viel Aufsehen unter dem gemeinen Volk gemacht. Das General Commando kann die Nothwendigkeit dazu um so weniger begreifen, da sich im dasigen Schloss eine zulängliche Guarnison befindet.

Das Gubernium erwiedert, dass ihm das Armiren und Ausrücken der Edelleute und Bürger höchst missfällig sey, und dass es auf die erste davon erhaltene Nachricht, diesen Schritt den betreffenden Comitaten (DCCCI) auf das Nachdrücklichste ausgestellt und einzuhalten befohlen. Besonders sey (DCCCII) an die Küküllöer Comitats-tafel eine neue geschärfte Verordnung diesfalls ergangen.

Die Officianten des Koloscher Comitats (DCCCIII) dato 27. November (11247). Sie überschicken einen ihnen (DCCCIV) zugekommenen Bericht über den Vorfall mit den zu Szoltsva angeblich mit Gewalt freygemachten 85 Gefangenen, worüber sie sich umständlicher zu äussern dato 25. Nr. 10958 (DCCCV), den Befehl erhalten hatten. So wie die Sache daraus erscheint, hatten einige nach Szoltsva ausgerückte Edelleute dasselbst 85 aufrührerische Innwohner eingefangen gehabt. Bald darauf war ein Militar Commando zu ihnen gestossen, dessen Anführer, Rittmeister Hertelendi (DCCCVI), sich zuerst mit einem grossen, von der andern

(DCCLXXXIX) Urmează nöthigen, şters.

(DCCXC) Militare.

(DCCXCI) vorgerückten.

(DCCXCII) von den, intercalat in loc de *die*, şters.

(DCCXCIII) Urmează in ihren Stand Plätzen zu bleiben, text şters.

(DCCXCIV) Urmează cuvintele *seyn* dürfen, şterse.

(DCCXCV) Eine weitere Nota des General Commando.

(DCCXCVI) Urmează *worin*, şters.

(DCCXCVII) giebt dem, intercalat in loc de *das*, şters.

(DCCXCVIII) von ihm, intercalat in loc de *zur Sicherheit*, şters.

(DCCXCIX) Urmează *benachrichtiget*, şters.

(DCCC) Eine fernere Nota des General Commando.

(DCCCI) Urmează, in plus, *alsogleich*.

(DCCCII) *sey*, intercalat in loc de *ist*, şters.

(DCCCIII) Ein Bericht der Koloscher Comitats Tafel.

(DCCCIV) *nebst einem beygelegten*, ihr.

(DCCCV) *Lipseşte* den.

(DCCCVI) Urmează *nach dem er*, şters.

Seite heraufgezogenen Schwarm Tumultuanten besprochen und hernach den Edelleuten erklärt hatte, dass er vermöge seiner mit dem Anführer der Bauern getroffenen Abrede die Gefangenen (DCCCVII) freizugeben sich bemüssigt (DCCCVIII) sehe, welches auch sofort geschehen .

Die Küküllöer Comitats Officianten (DCCCIX) dato 25. November (11248) (DCCCX) Sie melden, dass die den eingezogenen Russischen Bilder Krämern (DCCCXI) Schuld gegebene verdächtige Reden nicht hätten erwiesen werden können.

Das Gubernium befiehlt hierauf, solche mit dem schärfsten Befehl zu entlassen, dass sie alsogleich aus dem Land gehen und sich bey unvermeidlicher Ahndung darinn nirgends (DCCCXII) aufhalten sollten (DCCCXIII)

Der Koloscher Obergespann Graf Csáki (DCCCXIV) dato Bánffi Hunyad 28. November (DCCCXV) (11229). Er bemühet sich (DCCCXVI) seine zugleich mit dem Adel unternommene Expedition zu rechtfertigen und ihre Nothwendigkeit darzuthun (DCCCXVII).

Es wird ihm hierauf nochmals befohlen, bey schwerer Verantwortung sich an die gantz klar erlassene Vorschriften zu halten.

Die Küküllöer Comitats Officianten (DCCCXVIII), dato 30. November (11226). Sie behaupten, dass bey der immer grösser anwachsenden Gefahr zur Erhaltung der Sicherheit, das wechselweise (DCCCXIX) Einverständnis der in den Comitaten wachthabenden Edelleute unumgänglich nöthig wäre, mit der Bitte, dass die betreffende Comitats vom Gubernio dazu angehalten werden mögten.

Ein Bericht der Königlichen Tafel, dato 20. November (11228) und ein *Bericht des Maros Vásárhellyer Magistrats*, dato 30. November (11227). In beyden wird die grösste Besorgnis für die allgemeine Ruhe, und besonders für die Sicherheit der Stadt Marus-Vásárhely geäussert.

Das Gubernium benachrichtigt die Königliche Taffel, den Marus-Vásárhellyer Magistrat und die Küküllöer Comitats Tafel, das (DCCCXX) eine Gränitzer Compagnie zur Verstärkung der dortigen Guarnison dahin einrücken werde. Der Comitats Tafel wird bey dieser Gelegenheit neuerdings anbefohlen, sich schlechterdings nicht zu irgend etwas anderm, in Absicht auf ihre Vertheidigungs Anstalten herbeyzulassen, als was in den ihr darüber ertheilten Vorschriften vom Gubernio befohlen worden (DCCCXXI) wäre.

(DCCCVII) *Gefangene.*

(DCCCVIII) *bemüssigt.*

(DCCCIX) *Ein Bericht der Küküllöer Comitats Tafel.*

(DCCCX) *Urmează worinn, şters.*

(DCCCXI) *Krämer.*

(DCCCXII) *Urmează darinn, şters.*

(DCCCXIII) *sollen.*

(DCCCXIV) *Ein Bericht des Grafen Csáki Ober Gespans des Koloscher Comitats.*

(DCCCXV) *Urmează în plus 784.*

(DCCCXVI) *Er bemühet sich, intercalat în loc de worinn er.*

(DCCCXVII) *Urmează sich bemühet, şters.*

(DCCCXVIII) *Ein Bericht der Küküllöer Comitats Tafel.*

(DCCCXIX) *wechselweise.*

(DCCCXX) *Urmează sich, şters.*

(DCCCXXI) *vom Gubernio befohlen worden, intercalat în loc de enthalten,*

şters.

Der (DCCCXXII) Gubernial Commissarius von Bruckenthal, dato Mühlenbach 2ten December. Nach den eingegangenen Rappports war der Obristlieutenant Schultz den 29. mit 143 Infanteristen und 68 Hussaren nach Remete abgegangen, hatte aber alle Anhöhen und Defilées von den Bauern besetzt gefunden. Sie hatten ihm Widerstand gethan, und auf ihn gefeuert, worauf es zwischen ihm und ihnen zum Handgemeng gekommen, in welchem 17 Aufrührer todt geschossen, und 3 gefangen genommen worden. Dagegen sind 15 Soldaten blessirt worden und einer ist todt geblieben. Der Obristlieutenant hat sich hierauf nach Kakova zurückziehen müssen. Selbst im Rückzug ist ein Officier³² blessirt worden.

Die (DCCCXXIII) Hunyader Comitats Officianten, dato 2. December (11308). Sie senden eine (DCCCXXIV) per Estafette an sie (DCCCXXV) eingelauffene (DCCCXXVI) Bittschrift des Markts Illye ein (DCCCXXVII) worin diese meldet, dass die Aufrührer den 29. in grosser Menge hingekommen und nach allerhand verübten Unfug die Einwohner unter den heftigsten Bedrohungen, zu der auf den 1. December nach Hamagy angesagten Versammlung vorbeschieden. Sie berichten (DCCCXXVIII) ferner, dass alle Dörfer dieses Kreyses nach den eingegangenen Kundschaften sich dahin zu verfügen bereit wären, und bittet zuletzt um Hülfe und Schutz.

Das Verlangen des Markts Illye wird dem General Commando anempfohlen. Dem Gubernial Commissarius wird untereinst (DCCCXXIX) aufgetragen, mit dem General Pfefferkorn sich einzunehmen, wie diese Gemeinde am sichersten gegen die Tumultuanten geschützt werden könnte.

Von den bisherigen Vorfällen wird ein abermahliger allerunterthänigster Bericht erstattet.

Der Thordaer Comitatz (DCCCXXX) data 30. November (11344) (DCCCXXXI). Er meldet, dass den eben auszubrechen begonnenen

Unruhen in verschiedenen Dörfern dieses Comitats, mittelst der (DCCCXXXII) zu rechter Zeit noch eingetroffenen dahin detachirten Mannschaft von Savoye²⁷, gleich im Anfang (DCCCXXXIII) zugekommen sey.

Das (DCCCXXXIV) General Commando, dato 2ten December (11259). Es bestätigt dieselbe Nachricht (DCCCXXXV) nach einem eingegangenen Rapport des Savoyischen Dragoner-Regiments (DCCCXXXVI).

(DCCCXXII) *Ein Bericht des.*

(DCCCXXIII) *Ein Bericht der.*

(DCCCXXIV) *nebst einer beygelegten.*

(DCCCXXV) *die Officianten.*

(DCCCXXVI) *eingelauffenen.*

(DCCCXXVII) *ein lipseste.*

(DCCCXXVIII) *berichtet.*

(DCCCXXIX) *untereinstens.*

(DCCCXXX) *Ein Bericht des Thordaer Comitats.*

(DCCCXXXI) *Urmează worinn, şters.*

(DCCCXXXII) *Urmează eben, şters.*

(DCCCXXXIII) *Urmează gedämpft, şters.*

(DCCCXXXIV) *Eine Nota des.*

(DCCCXXXV) *Es bestätigt dieselbe Nachricht, intercalat in loc de: in welcher, şters.*

(DCCCXXXVI) *Urmează: dieselbe Nachricht bestätigt wird, text şters.*

Die (DCCCXXXVII) Hunyader Comitats Officianten, dato 1. December (11309) (DCCCXXXVIII). Sie melden, dass nach eingegangenen Nachrichten aus dem Hatzeger District, das Volk daselbst noch nicht gänzlich besänftiget sey.

Es wird ihnen (DCCCXXXIX) bey der nächstbevorstehenden Dislocation ein grösseres Militare zugesichert. Sie aber werden (DCCCXL) erinnert, sich nicht bey jeder zuverlässigen (DCCCXLI) Nachricht zu beängstigen, sondern vielmehr allemahl zu trachten, auf den wahren Grund des Einberichteten zu kommen.

Die Albenser Comitats Officianten (DCCCXLII), dato 2. December (11304) (DCCCXLIII). Sie (DCCCXLIV) beschwerten (DCCCXLV) sich, dass der Commendant zu Carlsburg wider sein vorheriges Versprechen, der Gemeinde zu Nagy-Enyed, und dem Adel, die zu ihrer Selbstvertheidigung erforderliche Feuegewehre, aus dem dortigen Zeughaus zu verabreichen sich weigere.

Es wird ihnen (DCCXLVI) geantwortet: Nachdem die Vorrückung der Truppen schon veranstaltet worden, so scheine die Verabfolgung der verlangten Gewehre von keiner Nothwendigkeit mehr zu seyn.

Die Officianten des Koloser Comitats (DCCCXLVII) dato 1. December (11310). Sie schicken ein Verhör (DCCCXLVIII) ein, das (DCCCXLIX) zum Beweis diene (DCCCL) wie viel die unbedachtsame Verfahrungs-Art des Obristlieutenant Schultz mit den Tumultuanten zur weitem Ausbreitung der Unruhen beygetragen habe. Im Verhör kommen besonders folgende zwey Umstände vor: Der *eine*, dass der genannte Obristlieutenant mit den Aufrührern sich in eine (DCCCLI) freundschaftliche Unterredung eingelassen, ihren Anführern auf die Achsel geklopft und ihnen zuletzt achttägigen Frieden und Stillstand zugesagt. Der *zweyte*, dass er sich kein Bedenken daraus gemacht ein Pferd, das einem während dieser Unterredung von den Tumultuanten todt geschlagenen Edelmann zugehört, und dem Anführer Kloska zugebracht worden, zu begehren, und als *ein Geschenk* (DCCCLII) anzunehmen.

(DCCCXXXVII) *Ein Bericht der.*

(DCCCXXXVIII) *Urmează worinn, şters.*

(DCCCXXXIX) *Der Tafel wird.*

(DCCCXL) *wird.*

(DCCCXLI) *zuverlässlicher.*

(DCCCXLII) *Ein Bericht der Unter Albenser Comitats Tafel.*

(DCCCXLIII) *Urmează worinn, şters.*

(DCCCXLIV) *Urmează sich, şters.*

(DCCCXLV) *beschwert.*

(DCCCXLVI) *Der Tafel wird.*

(DCCCXLVII) *Ein Bericht der Koloser Comitats Tafel.*

(DCCCXLVIII) *nebst einem beygelegten Verhör.*

(DCCCXLIX) *Lipseşte ein, dass.*

(DCCCL) *dessen.*

(DCCCLI) *einer.*

(DCCCLII) *als ein Geschenk an, intercalat in loc de auch hin, şters.*

Der (DCCCLIII) Gubernial Commissarius, dato (DCCCLIV) Mühlenbach 4. December (11322). Er zeigt (DCCCLV) die Ursachen an, warum er es für sehr bedenklich und gefährlich halte, dass die in dem Ober Albenser Circul wie auch in einigen Oertern des Küküllöer Comitats stehende Truppen, so wie das im Hätzeger Distrikt liegende Militare, nach der dem General Pfefferkorn per Estafette zugekommenen Ordre von dannen abgezogen und wider die in dem Zarander Zirkel (DCCCLVI), und den Zalathnaer Gebürgen zusammengerottete Tumultuanten verwendet werden sollten.

Dieser Bericht wird dem General Commando zur Einsicht und zu weitem Ermessen mitgetheilt.

Der (DCCCLVII) Gubernial Commissarius (DCCCLVIII), dato Mühlenbach, den 4. December (11321). Er hat die Verfügung gemacht, dass jedem stärkern Trupp, der wider die Tumultuanten anrückenden Mannschaft ein Pöpa beygegeben werden wird, der die bisherigen (DCCCLIX) Vermahnungen an das Volk vor der Fronte der anrückenden Truppen, wenn es die Umstände nur erlauben, wiederholen wird.

Ebenderselbe (DCCCLX) Mühlenbach den 4. December (11365). Er wird sich nachdem der General Pfefferkorn den Befehl erhalten hat, seine Station in Carlsburg zu nehmen, eben auch (DCCCLXI) dahin verfügen. Die Militarische Operationen wider die Tumultuanten werden nun mit allem Eyffer betrieben. Nach einem eingelaufenen Bericht des Hauptmann Richard sollen sich die Tumultuanten von allen Seiten gegen den Hora zu, in die Gegend von Blesény ziehen, wohin der Zugang von der einen Seite sehr beschwehrlich (DCCCLXII) beschrieben wird.

Das (DCCCLXIII) *General Commando*, dato 4. (11323). Es äussert sich auf die (DCCCLXIV) Gubernial Nota Nr. 11225, (DCCCLXV) dass ihm, der vom Zalathnaer Fiscal Provisorat geschehene Vorschlag zur Einfangung des Hora annehmlich scheine.

Der Gubernial Commissarius sowohl als das k. Thesaurariat in Montanisticis wird von der Äusserung des General Commando damit sich die darüber zu treffende Veranstaltungen nicht kreuzen möge, benachrichtigt.

Das (DCCCLXVI) *General Commando*, dato 4. (11324). Es beantwortet (DCCCLXVII) die Gubernial Nota nr. 11253 und führt an (DCCCLXVIII). Das General Commando bedaure, dass von Seiten des

(DCCCLIII) *Ein Bericht des.*

(DCCCLIV) *Lipsește dato.*

(DCCCLV) *Urmează, în plus, darinn.*

(DCCCLVI) *Circul.*

(DCCCLVII) *Ein Bericht des.*

(DCCCLVIII) *Lipsește dato.*

(DCCCLIX) *bisherige.*

(DCCCLX) *Ein fernerer Bericht des Gubernial Commissarius. Er wird sich, text intercalat.*

(DCCCLXI) *Eben auch, intercalat în locul textului şters: so wird auch der Gubernial Commissarius sich.*

(DCCCLXII) *gefährlich.*

(DCCCLXIII) *Eine Nota des.*

(DCCCLXIV) *zur beantwortung der.*

(DCCCLXV) *Urmează în plus: mit der Äusserung.*

(DCCCLXVI) *Eine fernere Nota des.*

(DCCCLXVII) *Zur Beantwortung der.*

(DCCCLXVIII) *Es wird darinn angeführt.*

Gubernii die angebotene Verwendung des Gränitzer Militaris, das nebst den Cordons-Diensten gar wohl auch zu andern Bestimmungen zulangen (DCCCLXIX) könnte, nicht (DCCCLXX) rathsam geschienen habe; um so mehr, da die Hereinberuffung fremder Truppen nicht vom General Commando abhänge, die aber auch sehr späte, und erst dann hier eintreffen würde (DCCCLXXI) wenn die äusserliche Sicherheit durch das Militare schon längstens wieder hergestellt seyn würde.

Das Gubernium erwiedert (DCCCLXXII): seine Meinung wäre nicht dahin gegangen, dass die Gränitzer Truppen nicht in Marsch (DCCCLXXIII) gesetzt werden sollten. Es hätte die Herbeyziehung einiger Feld-Regimenter aus Ungarn deswegen gewünscht, damit nicht nur die Ruhe und Sicherheit wiederhergestellt, sondern die einmahl hergestellte, durch die Verlegung der Truppen in verschiedene Gegenden des Landes auch aufrecht erhalten werden könnte, indem die Gränitzer Regimenter auch auf die Sicherheit der Gränzten zu sorgen hätten.

Ebendasselbe (DCCCLXXIV) dato 4. (11325) auf die (DCCCLXXV) Gubernial Nota Nr. 11221. Es beschwert sich weitläufig über die viele übertriebene Nachrichten und Besorgnisse neuer und naher Gefahren und zeigt endlich an, obschon fast zuverlässig (DCCCLXXVI) gewiss sey, dass für Deva dermahlen nichts zu besorgen stehe, (DCCCLXXVII) so hätte der General Pfefferkorn dennoch zum Ueberfluss die Ordre, zuey Canonen dahin abzusenden.

Der Gubernial Commissarius wird hievon benachrichtigt.

Ebendasselbe (DCCCLXXVIII) dato 4. (11327) es macht in (DCCCLXXIX) Beantwortung der Gubernial Note nr. 11068 die (DCCCLXXX) Anzeige, dass eine Szekler Division von Maros-Vásárhely aus, nach Clausenburg auf das schleunigste beordert worden, um den linken Flügel der Tumultuanten gegen Gyalu und Bánffi-Hunyad einzuschliessen.

Zur (DCCCLXXXI) erforderlichen Subsistenz der dahin abzumarschierenden Division werden die Anstalten alsogleich getroffen.

Den 6-ten December

Der (DCCCLXXXII) *Gubernial Commissarius*, dato Mühlenbach 3. December (11364). Der Major Sztojanich hat nach seinem Rapport, dato Halmagy 30. November, durch eine starke Rotte (DCCCLXXXIII) der Tumultuanten zu welcher die Innwohner von etlich und 40 Dörfern ge-

(DCCCLXIX) Cuvint intercalat in loc de *gebraucht werden*, şters.

(DCCCLXX) Urmează *angenommen*, şters.

(DCCCLXXI) *würden*.

(DCCCLXXII) *antwortet*.

(DCCCLXXIII) *Marche*.

(DCCCLXXIV) *Eine andere Nota des General Commando*.

(DCCCLXXV) *zur Beantwortung der*.

(DCCCLXXVI) *zuverlässlich*.

(DCCCLXXVII) Cuvint intercalat in loc de *kommen haben*, şters.

(DCCCLXXVIII) *Eine andere Nota des General Commando*.

(DCCCLXXIX) *zur*.

(DCCCLXXX) *mit der*.

(DCCCLXXXI) *hierauf werden*, şters.

(DCCCLXXXII) *Ein Bericht des*.

(DCCCLXXXIII) *Lipseşte: der*.

stossen, angegriffen werden sollen. Nachdem er ihnen aber mit seiner Mannschaft entgegengegangen, haben sie in einer kleinen Entfernung stille gehalten, und auf Verlangen des Majors 6 Deputirten an ihn geschickt. Diesse haben ihm angezeigt, dass sie auf Befehl des Horja zusammengekommen. Nachdem sie der Major hierauf zur Ruhe und zum Gehorsam ermahnt (DCCCLXXXIV), haben sie solches zu thun versprochen, ihre Gewehre in die Luft losgebrannt, und damit sind sie auseinander gegangen³³.

Der Gubernial Commissarius hat von verschiedenen Seiten Nachricht erhalten, dass die Tumultuanten in den Hora Misstrauen zu setzen anfiengen und ihn unter Augen behielten. Es ist hierauf dem Proto-Popa aus Abrudbanya der Auftrag gemacht worden, diese gute Gelegenheit zur Aufdeckung der Betrügereyen (DCCCLXXXV) des Hora vor dem Volk zu nützen.

Der Gubernial Commissarius zeigt endlich an: Nachdem es nun an dem sey (DCCCLXXXVI) dass mit Ernst wider die Tumultuanten vom Militare vorgegangen werden solle, so werde er (DCCCLXXXVII) seine Mass Regeln so nehmen, das (DCCCLXXXVIII) gleich nach dem ersten Schrecken, der diesen Leuten eingejagt werden dürfte, ihnen mit den vorgeschriebenen Bedingungen neuerdings die Verwendung um Gnade angetragen werden würde (DCCCLXXXIX).

Ebenderselbe (DCCCXC) dato Carlsburg 5. December (11339). Die Innwohner der beyden Dörfer Ponor und Remete haben Deputirte an ihn geschickt, um für diejenigen Innwohner ihrer Dörfer, welche bey demaligem Tumult unschuldig wären, Schonung und Gnade zu erbitten. Sie haben dagegen die Anführer und Rädelsführer in ihren Dörfern nicht nur anzuzeigen, sondern auch auszuliefern versprochen. Dieser Umstand ist sogleich den nach diesen Dörfern im Anzug befindlichen Truppen bekannt gemacht worden. Der Nicht Unirte Vicarius aber hat Befehl erhalten, diese Leute in ihren geäusserten ruhigen Gesinnungen zu bestärken.

Das Gubernium weiset den Gubernial Commissarius an, fest darauf zu halten, dass die Innwohner der genannten zwey Dörfer die Rädelsführer herausliefern und ihre Waffen sogleich niederlegen sollten.

Auf den Vortrag des Königlichen Gubernators (DCCCXCI), dass Seine Majestät mittelst eines durch den Hof-Canzler an ihn erlassenen Schreibens die schriftliche Verhandlung durch Noten zwischen dem Gubernio und dem General Commando in Betreff der wallachischen Unruhen deswegen hätten ausstellen lassen, weil dadurch eine Langsamkeit in den Gang der Geschäfte gebracht worden seyn dürfte:

Wird unter den 6ten December der allerunterthänigste Bericht erstattet, dass die erste Nachricht von dem Aufruhr alsogleich durch

(DCCCLXXXIV) *vermahnt.*

(DCCCLXXXV) *Betrügungen.*

(DCCCLXXXVI) *Corectat din: ist.*

(DCCCLXXXVII) *so werde er, intercalat in locul textului şters: so wird der Gubernial Commissarius.*

(DCCCLXXXVIII) *Urmează er, şters.*

(DCCCLXXXIX) *angetragen werden würde, intercalat in locul textului şters: angetragen lassen werde.*

(DCCCXC) *Ein anderer Bericht des Gubernial Commissarius.*

(DCCCXCI) *Gubernator.*

den Gubernator selbst, dem Commandierenden Generalen überbracht worden und dass alle nachher an das Gubernium eingegangenen (DCCCXCII) Berichte dem (DCCCXCIII) Commandierenden Generalen auf der Stelle, brevi manu zugeschickt, und nur alsdann, wenn er sie schon gelesen gehabt, im Gubernio aufgenommen und in eigenen Noten an das General Commando zu dem Ende abermahls mitgetheilt worden, damit das Verhandelte, in den Protocollen im Zusammenhang vorkäme (DCCCXCIV), wodurch folglich die nothwendige Veranstaltungen von Seiten des Gubernii keineswegs verzögert worden wären.

Den 7-ten December

Der (DCCCXCV) Gubernial Commissarius von Bruchenthal, dato 6. December Carlsburg (11366). Die ihm zur allgemeinen Kundmachung der General-Amnestie vom Gubernio zugekommene Patente (DCCCXCVI) sind also gleich an die Trupps Commandenten mit dem Befehl abgeschickt worden, solche durch Poppen, oder andere der Sprache kundige Leute, und im (DCCCXCVII) Beyseyn der bey jedem Trupp befindlichen Comitats Commissarien den Tumultuanten verständlich zu machen, und nur auf den Fall feindlich gegen sie zu verfahren, wenn sie auch diese Allerhöchste Gnade von sich stossen, und in Aufruhr und Widersetzlichkeit beharren würden. Den zu Carlsburg noch gegenwärtig gewesenen Deputirten von Ponor und Remete hat er die Allerhöchste Gnade also gleich bekannt gemacht. Er wird das nehmliche überall thun lassen, wo stärkere Volks Zusammenkünfte sind. Zu eben dieser Absicht ist er gesonnen, den folgenden Tag nach Zalathna abzugehen. Das General Commando bestehe darauf, die im Hatzeger Thal und dem obern Theil des Albenser Comitats befindliche Truppen herauszuziehen; und wolle auch nicht, dass von den Illyrischen Truppen die schon in Bereitschaft stehende 450 Mann herein ver'angt werden sollten.

Der Gubernial Commissarius bittet um Anleitung, ob er, nachdem nun die General Amnestie allgemein bekannt gemacht werde, in den zur Ruhe gebrachten Dörfern in Ansehung der geraubten Sachen nach den (DCCCXCVIII) bisherigen, nicht ohne guten Erfolg angewandten Mass Regeln, noch weiter vorgehen solle, oder nicht? Er ist der Meynung, dass die Wirkung der Amnestie, nur auf das Verbrechen an sich, und nicht auch auf die *Aufhebung* (DCCCXCIX) der Verbindlichkeit, das Geraubte wieder zurückzustellen, sich erstrecken könnte. Auch glaubt er, dass die Aufwiegler, und beharrlich Widersetzlichen (CM), auf die Allerhöchste Gnade, die sie selbst verschmähten, keinen Anspruch haben könnten, sondern mit angemessener Strenge behandelt werden müssten.

Das Gubernium fragt sich hierüber unter dem 7ten allerunterthänigst an.

(DCCCXCII) *eingegangene.*

(DCCCXCIII) *den.*

(DCCCXCIV) *Urmează und, şters.*

(DCCCXCV) *Ein Bericht des.*

(DCCCXCVI) *Urmează hat er, şters.*

(DCCCXCVII) *in.*

(DCCCXCVIII) *dem.*

(DCCCXCIX) *Cuvint intercalat in loc de cuvîntul Ausschliessung, şters.*

(CM) *Urmează in plus eben auch.*

Der (CMI) Gubernial Commissarius, dato Carlsburg 6. December (11384). Auf die vom Ober Berg Amt in der verflossenen Nacht gemachte Anzeige, dass Zalathna wegen (CMII) des häufigen Zusammendrängens der Tumultuanten (CMIII), in der äussersten Gefahr (CMIV) sich befinde, sind sogleich 2 Kanonen dahin abgeschickt worden. Zugleich ist der Obristleutnant Ott beordert worden, mit seinem ganzen Commando, aus Szászváros über Bozes (CMV) eben dahin abzurücken. Da eine gleiche Gefahr für die Boitzaer Berg Beamten vorhanden zu seyn einberichtet worden, so wird der Obristleutnant Klestintzki, (CMVI) eine hinlängliche Bedeckung aus Deva dahin schicken.

Ebenderselbe (CMVII) dato Zalathna 7. December (CMVIII) (11432). Er hat zu Zalathna alles in Furcht, doch aber ruhig angetroffen. Die Popen, welche er alsogleich zu sich rufen lassen, haben ihm die Hofnung gemacht, der grösste Theil der Tumultuanten werde sich bald den Verordnungen fügen, da sie in grosser Furcht stünden. Er hat den Protopopa aus Abrudbánya, und noch einige andere für verlässlich gehaltene Popen zu sich bestellt, nach deren Ankunft er das Weitere vorkehren wird. Da etwas Feindliches wider die Tumultuanten vorgenommen worden wäre, hat er noch nicht gehört. Er wird aus allen Kräften sorgen, dass man sich mit der Strenge nicht übereile.

Der Hunyader Obergespann (CMIX) *Baron Bornemissza*, dato 7. December (CMX) (11430). Er zeigt an, dass aus dem Banat verschiedene Hülfstruppen schon eingerückt, und andere noch erwartet würden.

Die (CMXI) *Unter Albenser Comitats Officianten*, dato 3. December (11404). Sie überschicken ein (CMXII) über etliche auf Verdacht eingezogene Russische Bilder Crämer abgehaltenes (CMXIII) Verhör.

Den Comitats Officianten wird befohlen diese Leute, da keine Schuld auf sie gebracht werden könne, auf freyen Fuss zu stellen, doch so, dass sie sich alsogleich aus dem Land verfügen sollen.

Der Abrudbányaer Magistrat (CMXIV), dato 2. (11405). Er schildert die grosse und nahe Gefahr von der dieser Marktfleck jetzt mehr als jemahls (CMXV) bedrohet werde, mit den kläglichsten Beschreibungen, und stellt zugleich die Noth vor, in der sich die Innwohner aus Mangel an Vires befänden.

Dem Gubernial Commissarius wird der Auftrag gemacht, in Ansehung des Letztern mittelst des Albenser Comitats zu helfen, und für die Sicherheit des Markts, einverständlich mit dem General Pfefferkorn die nöthige Mass Regeln zu nehmen.

(CMI) *Ein Bericht des.*

(CMII) Cuvînt intercalat în loc de *durch*, *șters*.

(CMIII) Urmează în plus *sich*, cuvînt intercalat.

(CMIV) Urmează *versetzt*, *șters*. Lipsește *sich*.

(CMV) *Bozesd*.

(CMVI) *Klestintzki*.

(CMVII) *Ein anderer Bericht des Gubernial Commissarius*.

(CMVIII) Urmează, în plus, 785.

(CMIX) *Ein Bericht des Hunyader Obergespanns*.

(CMX) Urmează, în plus, 785.

(CMXI) *Ein Bericht der.*

(CMXII) *nebst einem beygeschlossenen*.

(CMXIII) *abgehaltenen*.

(CMXIV) *Ein Bericht des Abrudbányaer Magistrats*.

(CMXV) Urmează cuvintele *gedrückt*, und, *șterse*.

Der Koloscher Comitatz (CMXVI), dato 4. December (11407). Er bitet (CMXVII), dass bey den dermahligen Umständen, die beurlaubte Soldaten (CMXVIII) der hierländigen Regimenter, da solche mehrentheils aus Wallachen bestünden, einberufen werden mögten.

Dieser Bericht wird dem General Commando mitgetheilt.

Den 9-ten December

Das (CMXIX) General Commando, dato 7. December (11431). Er beschwert (CMXX) sich dass die Hunyader Comitatzs Officianten, vom General (CMXXI) Koppenzoller mittelst einer an ihn abgeschickten Estafette, die Abrückung der Regimenter Vürtenberg und de Vins nach Siebenbürgen verlangt, wodurch es dann geschehen, dass die am nächsten gelegenen (CMXXII) Commandi auch sogleich estafetlitz von gedachtem General beordert worden, rechts und links dem Marusfluss in das Land hereinzumarschieren. Das General Commando hat, da ihm von keiner solchen Gefahr als der Hunyader Comitatz angegeben, etwas bekannt ist, sich bemüssigt gesehen, um den Truppen, bey dermahligen schlechten Wegen keine unnöthige Fatiquen, und dem Aerario keine vergebliche Unkosten zu verursachen, mehrgedachten General Koppenzoller anzugehen, dass er die in Marsch gesetzte Truppen wieder zurückbeordern mögte.

Dem Hunyader Comitatz wird verwiesen, dass (CMXXIII) er ohne Vorwissen des Gubernii, nur für sich, Hülfstruppen begehrt habe. Dem General Commando aber wird zu weiterm ermessen anheimgestellt, ob die schon wirklich (CMXXIV) eingerückte Truppen, um ihnen die Fatiquen des Rückmarsch zu ersparen, nicht zur Sicherheit der Oerter, in welche sie gelegt worden, wenigstens auf einige Zeit daselbst gelassen werden wollten?

Der Nicht Unirte Bischoft (CMXXV) Nikitich, dato Czebe 5. December (11443). Er meldet, dass er den 3ten von Deva über den Marus nach Solymos gegangen, und dass die Innwohner dieses Dorfs auf seine Ermahnungen nicht nur zur Ruhe zurückzukehren angelobt, sondern auch die bey ihnen befindliche geraubte (CMXXVI) Sachen wirklich (CMXXIV) zurückgestellt. Von Solymos ist er mit den Seckler Truppen in den Zarander Zircul (CMXXVII) vorwärtsgegangen, und hat unterwegs (CMXXVIII) von den (CMXXIX) zu 10, 15 und mehrern Köpfen (CMXXX) zu ihm gekommenen Innwohner der umliegenden Oerter gleiche Versprechungen erhalten. Den folgenden Tag gedenkt er nach Brad zu gehen, wohin er die Geistlichen und Abgeordneten aus 25 Ort-

(CMXVI) *Ein Bericht des Koloscher Comitatz.*

(CMXVII) *mit der Bitte.*

(CMXVIII) *Urmează da sie in, şters.*

(CMXIX) *Eine Nota des.*

(CMXX) *Cuvint intercalat în loc de worinn er sich, şters.*

(CMXXI) *Urmează von.*

(CMXXII) *gelegene.*

(CMXXIII) *Urmează sie, şters.*

(CMXXIV) *würklich.*

(CMXXV) *Ein Bericht des Nicht Unirten Bischofs.*

(CMXXVI) *ausgeraubte.*

(CMXXVII) *Circul.*

(CMXXVIII) *unterwegens.*

(CMXXIX) *von den, intercalat în loc de die zu ihn, şters.*

(CMXXX) *Cuvint intercalat în loc de Innwohnern, şters.*

schaften bestellt hat. Von da wird er seinen Weg nach dem Abrudbányaer Circul nehmen.

Eine Bittschrift des nach Hermannstadt geflüchteten Adels, (11470). Dieser stellt darinn vor (CMXXXI) die gantze vorgegebene Ruhe im Hunyader Comitatus bestehe darinn, dass die Bauern nichts mehr raubten, weil nichts mehr zu rauben übrig sey. Im übrigen führen sie im Ungehorsam und in der Widersetzlichkeit gegen ihre Grundherrschaft noch allzeit fort. Bey dieser Bewandniss bittet der gedachte Adel um die Verfügung, dass er sicher nach seinen Gütern möchte zurückkehrer können.

Der Gubernial Commissarius soll einverständlich mit dem General Pfefferkorn das Erforderliche veranlassen.

Das nehmliche wird den betreffenden Comitatus zur Nachricht bedeutet.

Den 10-ten December

Das (CMXXXII) *General Commando*, dato 2. December (11473). Zur Beantwortung der Gubernial-Nota nr. 10770 in betreff der wider den Obristlieutenant Karp vorgekommenen Klage, dass er 96 eingefangene Tumultuanten auf freyem Fuss gestellt habe. In seiner der Nota beyliegenden Rechtfertigung, behauptet er, dass die Entlassenen lauter Leute gewesen, die aus blosser Furcht vor dem anrückenden Militare sich geflüchtet und auf dessen Zuruffen sich alsogleich vor ihm gestellt, die er folglich (CMXXXIII) nachdem (CMXXXIV) sie dem ohngeachtet in Verhaft genommen worden, frey zu lassen für seine Pflicht gehalten.

Die Vertheidigung des Obristlieutenant Karp wird der Hunyader Comitatus Tafel sowohl, als dem Gubernial Commissarius zur Wissenschaft mitgetheilt.

Den 11-ten December

Die Hunyader Comitatus Officianten (CMXXXV) dato 8. December (11501). Sie stellen (CMXXXVI) vor, das dortige Volk sey noch immer schwürig und warte bloss den Frühling zur Ausführung seiner Anschläge ab. Es schreibe die publicirte Patente dem Adel zu, und scheue sich nicht zu behaupten, die jetzigen Unruhen könnten unmöglich wider den Willen des Monarchen seyn, weil er sonst sie (CMXXXVII) leicht durch das Militare würde haben dämpfen können. Sie berichten (CMXXXVIII) endlich, dass der Major Sztojanics, wie er im Dorf Mihellyen hätte Posto fassen wollen, von den Tumultuanten aufgehalten worden sey, so dass er mit Niedermachung verschiedener von ihnen die übrigen hätte zerstreuen müssen.

(CMXXXI) *dieser stellt darinn vor, text intercalat in locul textului şters: worinn dieser vorstellt.*

(CMXXXII) *Eine Nota des.*

(CMXXXIII) *die er folglich intercalat in locul cuvintului şters und.*

(CMXXXIV) *Urmează cuvintul solche, şters.*

(CMXXXV) *Ein Bericht der Hunyader Comitatus Tafel.*

(CMXXXVI) *stellt.*

(CMXXXVII) *Cuvint intercalat in locul cuvintului ihnen, şters.*

(CMXXXVIII) *berichtet.*

Ebendieselben (CMXXXIX), dato 9. December (11521). Sie zeigen ferner an (CMXL) dass die Gefängnisse im Marktfleck Deva sowohl als im Schloss so angefüllt wären, dass ohne Gefahr für den Gesundheits-Stand, die Gefangene nicht länger daselbst aufbewahrt werden könnten.

Die Tafel wird angewiesen, einen Theil dieser Gefangenen nach Vajda-Hunyad, und Szászváros abführen zu lassen.

Der Nicht Unirte Bischoff (CMXLI) *Nikitich*, dato Mihelény 8. December (11418) (CMXLII). Er meldet, von den Abgeordneten aus 15 Dörfern des Zarander Circuls die Versicherung erhalten zu haben, dass sie sich zur Ruhe fügen, das Geraubte zurückgeben, das Gewehr niederlegen und den Allerhöchsten Verordnungen folgen wollten. Das nehmlliche haben die Innwohner zu Kristsor angeob't, und auch manches von geraubten Sachen den Eingenthümern zurückgestellt. Zwischen den Mihelényer und Blesényer Confinien hingegen, woselbst sich den 7ten, ein grosser Schwarm aus Blesény herbeygekommener bewaffneter Bauern, den Seklern entgegengestellt, und ohne sich an die Ermahnungen der von Bischoff an sie hingeschickten zwey Geistlichen zu kehren, hartnäckig widersetzt, hat Gewalt gebraucht werden müssen, wobey dann 48 Bauern todtgeschossen, etliche verwundet und gefangen worden. Das Patent von der General Amnestie wird jetzt in das Wallachische übersetzt, und sobald als möglich in die benachbarte unruhige Ortschaften abgeschickt werden.

Der (CMXLIII) *Gubernial Commissarius*, dato Zalathna 9. December. Ein in Abrudbanya stehender Unterlieutenant des 1. Wallachischen Regiments, namens Hoffmann hat eine Speculation auf die Einfangung des Hora gemacht, und sich mit diesem, unter dem angenommenen Nahmen Petru Lup in Correspondenz gesetzt. Der Gubernial Commissarius hat (CMXLIV) ihm, um sein Geschäft für die (CMXLV) Wiederherstellung der allgemeinen Ruhe zu nützen, einen Bescheid auf die Beschwerden des Hora und seines Anhangs, ein General Amnestie Patent und eine geistliche Ermahnung des Bischoffs, alles in wallachischer Sprache, zugeschickt, und ihm die nöthige (CMXLVI) Anleitung gegeben, wie die beyden letzten (CMXLVII) Stücke dem Volk vorgetragen werden sollten.

Nach den eingegangenen Rapports ist die Expedition des Obristlieutenant Schultz nach Ponor und Remete fruchtlos abgelauffen, indem sich die Innwohner aus Furcht in die Wälder geflüchtet haben. Der Gubernial Commissarius trachtet jetzt dadurch, dass er ihnen das General Amnestie Patent zukommen macht, sie zurückzubringen. Von den Zalathna zunächst gelegenen Dörfern, kommen die Deputirten nach und nach. Er wird sie an der Reyhe zu sich berufen.

(CMXXXIX) *Ein Bericht eben derselben.*

(CMXL) *sie zeigt ferner an*, text intercalat in loc de: *worinn sie vorstellt*, şters.

(CMXI.I) *Ein Bericht des Nicht Unirten Bischofs.*

(CMXI.II) 11498.

(CMXI.III) *Ein Bericht des.*

(CMXI.IV) *Urmează: dem Lieutenant Hoffmann*, text şters.

(CMXI.V) *für die*, intercalat în loc de *zur*, şters.

(CMXI.VI) *Cuvint intercalat în loc de gehörige*, şters.

(CMXL.VII) *letztern.*

Der (CMXLVIII) Gubernial Commissarius, dato Zalathna 10. December (11482). Er tragt darinn einen umständlichen Bericht nach, von allem, was er in den 2 Tagen seines Aufenthalts zu Carlsburg in Absicht auf die Verpflegung der Arrestanten, und auf die Subsistenz der Militz vor Anordnungen zu treffen nöthig gefunden. Dermahlen beschäftigt er sich, den herumliegenden Ortschaften ihren Irrthum begreiflich zu machen. Er gedenkt hierauf nach Abrudbánya zu gehen, woselbst er den Bischoff Nikitich zu finden hofft. Er wird sodann, das weitere Einvernehmen mit ihm pflegen und sorgen, dass, da die Militäroperationen auf Gross- und Klein-Aranyas zu gehen haben, dem Allerhöchsten Willen gemäss vorgegangen werde. Er zweifelt nicht, dass die Tumultuanten, da sie so viel Militare gegen sich im Anmarsch sehen, auseinander gehen werden, Weil aber auch diejenigen (CMXLIX) welche nach kundgemachter Amnestie, bis jetzt schon sich zum Gehorsam gefügt, (CML) durch keine Vorstellungen sich zur Herausgabe ihrer Gewehre bisher haben bewegen lassen, und bey Durchsuchung der Häuser auch keine Gewehre vorgefunden worden (CMLI), so vermuthet er, dass diese irgendwo versteckt seyn müssten. Um den Oertern, wo sie solche verwahrt haben dürften, desto besser nachzuspüren, und die Ruhe zu sichern, ist er der Meynung, dass in die im Aufruhr befangen gewesenen (CMLII) Dörfer starke Militar Commandi verlegt werden müssen.

Dieser Bericht wird dem General Commando zur Wissenschaft mitgetheilt, so wie das hierauf an den Gubernial Commissarius veranlasste.

Er wird angewiesen, darauf zu bestehen, dass diejenigen welche sich zum Gehorsam zu fügen angeloben, zum Merckmahl ihrer unterstellten Reue, ihre Gewehre abliefern, und sich fernerer verächtlicher Zusammenkünfte enthalten sollen.

Ebenderselbe (CMLIII) Gubernial Commissarius, dato Zalathna 10. December. Er bestätigt den im obigen Bericht des Bischoffs Nikitics dato 8. December gemeldeten Vorfall bey Mihelyén, und erzählt ihn folgendermassen: Zweyttausend Tumultuanten hätten zwischen Butsed (CMLIV) und Mihelyén dem Obristlieutenant Kray den Weg versperren wollen, seine Vorposten aufgehalten und angegriffen. Ein Hussar hätte sich freygemacht und dem nur 400 Schritt entfernt gewesenen Obristlieutenant die Nachricht davon überbracht. Dieser wäre sogleich angeruckt, und hätte die Tumultuanten das Gewehr abzulegen und sich zu ergeben vermahnt; weil diese aber sich dessen geweigert, so wären die Soldaten mit ihnen Handgemeng worden, wobey 85 Bauern, und unter ihnen ihr Anführer geblieben, noch mehrere aber verwundet, und 30 gefangen genommen worden. Bey dieser Rotte waren die Innwohner von 6 Dörfern zugegen gewesen, und darunter auch solche, die vorher schon auf die Vermahnungen des Bischoffs, Ruhe und Gehorsam angelobt gehabt. Aus dem einzigen Dorf Blesény wären dem Vernehmen nach 52 Tode

(CMXLVIII) *Ein fernerer Bericht des.*

(CMXLIX) Cuvint intercalat in loc de *von denen*, şters.

(CML) De la *auch diejenigen* pînă la *gefügt*, text intercalat marginal; urmează cuvintele *keine von ihnen*, intercalate, apoi şterse.

(CMLI) Cuvint intercalat in loc de *haben*, şters.

(CMLII) *im Aufruhr befangen gewesenen*, intercalat in loc de *aufrührerische*, şters.

(CMLIII) *Ein weiterer Bericht des.*

(CMLIV) *Butsed*.

geblieben. Der Gubernial Commissarius hat wegen der Blessirten, eine Estafette an den Obergespann Baron Bornemisza abgeschickt, und ihn ermahnt, durch gute Vorsorge für sie, sich das Vertrauen und die Liebe des Volks zu erwerben.

Wegen der Publication der General Amnestie hat er in allen Gegenden, wo er nur hat hinlangen können, alle mögliche Vorkehrungen gemacht. Er ist willens, solche den nächsten Markt-Tag zu Abrudbánya in seiner Gegenwart geschehen zu lassen.

Ein Allerhöchstes Kaiserlich Königliches Reskript, dato 29. November (11496). Das Gubernium wird von den dem Graf Jankovics gemachten Allerhöchsten Aufträgen umständlich benachrichtigt, mit dem Befehl, ihm in allen Vorfällen die nöthige Auskunft zu ertheilen, und allen möglichen Vorschub zu leisten. Sollte durch die geschehene Verheerungen, in den Gegenden, worinn sich solche ergeben haben, ein Mangel an Lebens-Mitteln entstehen, so ist die ungehinderte freye Zufuhr aus den übrigen Theilen Siebenbürgens zu veranstalten. Den geraubten Effecten muss genau nachgespürt werden, allein nicht eigenmächtig von den schadhafft gewordenen (CMLV), sondern durch die Comitats Officianten.

In Gemässheit dieser Allerhöchsten Verordnung werden die erforderliche Befehle erlassen.

Den 12-ten December

Der (CMLVI) Gubernial Commissarius, dato 11. December Zalathna (11507). Aus Dupepiatra, einem der ärgsten Dörfer, wo verschiedene Militair-Patroullen und Ordonantzen angehalten, und ermordet worden, sind 2 Poppen und 6 Innwohner als Deputirten vor ihm erschienen. Sie haben für sich, für ihre Mit-Innwohner, auch für diejenigen, welche noch unter den Rotten herumstreiffen, alles gute verheissen. Zur Sicherheit der Versprechungen wird er 3 als Caventen zurückbehalten.

Der Obristlieutenant Schultz hat auch in Lupsa, so wie anderer Orten, niemanden zu Haus angetroffen, und die Aufrührer bleiben hinter ihm in Wäldern und Gebürgen stecken.

Der Gubernial Commissarius macht endlich die Bemerkung, dass er die ihm vom Bischof Nikitics überschriebene, auf Vorsprache des Ietztern geschehene Loslassung der Gefangenen bey Mihelyén, der Allerhöchsten Verordnung nicht gemäss (CMLVII) finde.

Das Gubernium billigt die gemachte Bemerkung und stellt dem Bischoff aus, dass er sich für die Loslassung der gedachten Gefangenen verwendet habe.

Der Bericht des Gubernial Commissarius wird, nebst dem darauf Veranlassten, dem General Commando mitgetheilt.

Das (CMLVIII) General Commando, dato 10ten (11509) in Beantwortung der Gubernial Nota Nr. 11322. Es (CMLIX) rügt dahinn, dass sich der Gubernial Commissarius, bey Gelegenheit der an den General Pfefferkorn ergangenen Ordre, die im Ober Albenser Circul, in einigen

(CMLV) von den schadhafft gewordenen, text intercalat.

(CMLVI) Ein Bericht des.

(CMLVII) Urmează sey, şters.

(CMLVIII) Eine Nota des.

(CMLIX) Das General Commando.

Orten des Küküllöer Comitats, und im Hatzeger District stehende Truppen herauszuziehen, in die Militar Betrachtungen und Dispositionen eingelassen habe.

Der Gubernial Commissarius wird von dieser Äusserung benachrichtigt.

Ein schriftlicher Vortrag des (CMLX) Gubernators, den 12. December (11515) nebst der beygeschlossenen Abschrift einer ihm durch den Hof Canzler Grafen Eszterházi zu Wissen gemachten Allerhöchsten Entschliessung, nach welcher die Obergespanns belehrt werden sollen, wenn sich ein Ort im Aufruhr betreffen lassen sollte, an statt gegen den Richter und die zwey Geschwornen mit der patentmässigen Straffe vorzugehen, den Fall jedesmahl vorhero dem Königlichen Gubernator zur weitem Vorkehrung anzuzeigen.

Dieser Allerhöchsten Verordnung gemäss werden alsogleich an sämmtliche Obergespanns die erforderlichen Befehle erlassen.

Den 13-ten und 14-ten (CMLXI)

gehen keine erheblichen Berichte ein (CMLXII).

Den 15-ten December

Ein Allerhöchstes Hof Decret, dato 29. November (11616). Aus den eingefangenen Tumultuanten sollen nur diejenigen, welche sich ausgezeichneter Frevelthaten oder Aufwiegelungen schuldig gemacht zu haben, befunden worden, in den Gefängnissen gehalten, die übrigen aber so viel möglich zu Betreibung ihrer Wirschaften zurückgeschickt werden.

In Gemässheit dieser Allerhöchsten Verordnung werden die betreffende Comitae gehörig belehrt.

Der Nicht Unirte Bischoff (CMLXIII) Nikitics, dato Abrudbánya 11. December (11618). Er ist nach dem Vorfall bey Mihelyén, nach dem Dorf Bucsed (CMLXIV) abgegangen und hat aus allen Dörfern, deren Innwohner daran Theil genommen, Abgeordnete zu sich berufen. Diesen hat er die Allerhöchst bewilligte General Amnestie verkündigt, zugleich aber sie ermahnt, zum Beweis ihres Gehorsams die Waffen niederzulegen und herauszuliefern. Dadurch bewogen haben die Innwohner aus Stanitz 5 geraubte Hussaren Pferde, und die aus Blesény 7 Soldaten Gewehre abgegeben. Er ist den 11. nach Abrudbánya gekommen, und hat von da aus an alle Archidiaconos an die es nur nöthig gewesen, Patente ausgeschiedt, und ihnen die Kundmachung der General-Amnestie anbefohlen. Er stellt zuletzt vor, ob es nicht rathsam seyn würde, auch dem Arader Bischoff in Absicht auf den Theil des Zarander Kreyses, der unter seine Diocesis gehöre, einige dieser Patente zuzusenden.

Das Gubernium begnehmigt den Antrag und überschickt dem Arader Bischoff eine Anzahl dieser Patente mit der Weisung, solche in den unter seiner Gerichtsbarkeit stehenden Oertern kundmachen zu lassen.

(CMLX) Urmează în plus *königlichen*.

(CMLXI) Urmează în plus *Decembris*.

(CMLXII) *gehen keine erhebliche Berichte ein*, intercalat în loc de *fällt nichts merkwürdiges vor, şters*.

(CMLXIII) *Ein Bericht des Nicht Unirten Bischofs*.

(CMLXIV) *Bucsed*.

Die Officianten des Mittlern Szolnoker Comitats (CMLXV) dato 10. December (11625). Sie melden, dass in ein und andern Dörfern sich die Innwohner weigerten, die vom Gubernio an das Volk gerichtete Warnungs Patente, nach der Vorschrift anzuhören, und mit ihrem Fingerdruck zu bezeichnen.

Die Officianten werden (CMLXVI) angewiesen diese Patente in Gegenwart eines Officiers neuerdings publiciren zu lassen, und die sich auch sodann widerspänstig zeigen würden, gefänglich einzuziehen.

Die Küküllöer Comitats Officianten (CMLXVII), dato 11. December (11588). Sie führen ebendieselbe (CMLXVIII) Klage, wobey noch hinzugefügt wird, dass der Befehl, dem Volk das Gewehr abzunehmen, ohne Lebensgefahr nicht werde befolgt werden können.

Die Officianten sollten (CMLXIX) vom nächstgelegenden Militari sich eine Bedeckung ausbitten, und die vorfindige Schiess — und Mord-Gewehre von Dorf zu Dorf einsammeln lassen.

Das (CMLXX) General Commando, dato 14. December (11612). Auf die dem General Commando wegen der (CMLXXI) beurlaubten Mannschaft der hierlandes verlegten Regimenter zu erkennen gegebene Besorgniss, ist die Verfügung gemacht worden, dass von den (CMLXXII) im Anzug wider die Tumultuanten begriffenen Truppen (CMLXXIII), die Beurlaubte, welche sie in den Dörfern antreffen (CMLXXIV) gleich an sich gezogen werden sollen.

Die betreffenden Comitats werden davon benachrichtigt.

Den 16-ten December

Ein schriftlicher Vortrag des königlichen Gubernators (CMLXXV), dato 16. December (11619). Da es vorkomme, dass zur Erhaltung der Ruhe und der öffentlichen Sicherheit, in einigen Comitaten mehr, in andern weniger geschehe, als nach den bisherigen Gubernial Verordnungen hätte geschehen sollen, so sey es nöthig, Circular Befehle zu erlassen, dass jeder Comitats alsogleich einberichten solle, wie es in jedem derselben, um den jetzigen Stand der vom Gubernio gemachten Verfügungen beschaffen sey?

In Gemässheit des Vortrags, werden noch am nehmlichen Tag die Circularien erlassen.

Der Nicht Unirte Bischoff Niktich (CMLXXVI) dato Abrudbánya 13. December (11741). Nachdem er die General Amnestie im ganzen Abrudbányaer Kreis (CMLXXVII) durch dazu auserlesene geschickte Geistliche kundmachen lassen, so sind den 11ten und 12ten aus 9 Dör-

(CMLXV) *Ein Bericht der Mittlern Szolnoker Comitats Tafel.*

(CMLXVI) *die Tafel wird.*

(CMLXVII) *Ein Bericht der Küküllöer Comitats Tafel.*

(CMLXVIII) *sie führt dieselbe, intercalat in loc de mit der nehmlichen, sters.*

(CMLXIX) *Die Tafel soll.*

(CMLXX) *Eine Nota des.*

(CMLXXI) *Urmează cuvintul hierl, sters.*

(CMLXXII) *Cuvint intercalat in loc de die, sters.*

(CMLXXIII) *Urmează gleich selbst, sters.*

(CMLXXIV) *Urmează an sich ziehen sollen, sters.*

(CMLXXV) *Gubernator.*

(CMLXXVI) *Ein Bericht des Nicht Unirten Bischofs Nikitics.*

(CMLXXVII) *Kreys.*

fern, und zwar aus jedem Ort, die Poppen nebst 6 Aeltesten, als Abgeordneten erschienen, und haben Ruhe und Gehorsam angelobt. Das nehmliche haben 20 zu einem starcken bewaffneten auf dem Topanfalvaer (CMLXXVIII) Berg Posto gefassten Hauffen gehörige Bauern, die auf Zuruffen des an sie abgeschickten Pfarrers von Abrudfalva aus dem Schwarm hervorgetreten, an statt ihrer Rotte versprochen. Zu Abrudbánya ist den nehmlichen Tag, die General Amnestie in Gegenwart des Gubernial Commissarius solenn kundgemacht worden.

Der (CMLXXIX) Gubernial Commissarius, dato Zalathna 14. December (11704). Nachdem er den 11ten die Amnestie zu Zalathna publiciren lassen, ist er den 12ten nach Abrudbánya abgegangen, woselbst er den Obristlieutenant Kray, (CMLXXX) und den Bischoff Nikities angetroffen. Er hat hierauf das Amnestie Patent mit Beyhülfe des Letztern nicht nur öffentlich, sondern auch in privato, den aus den meisten umliegenden Ortschaften erschienenen Dorfs Deputirten vorlesen und auslegen lassen; worauf alle versprochen haben, ihre noch herumstreichende Mit Innwohner zur Ruhe und zur Ablegung der Waffen zu bewegen. Die Innwohner aus beyden Dörfern Aranyas, Muska, und dem gantzen Offenbanyaer Dominio hatten keine Deputirten geschickt, sondern nach einer vom Obristlieutenant Schultz den selben Abend nach Abrudbánya überbrachten Nachricht sich mit Weib und Kind bey Topanfalva zusammengezogen. Aufs Begehren des Obristlieutenants waren einige aus dieser Rotte zu ihm hervorgekommen, denen er dann das Amnestie (CMLXXXI) Patent vorlesen lassen, und sie zur Ablegung der Waffen ermahnt gehabt. Allein sie waren neuerdings mit Postulatis hervorgekommen. Der Gubernial Commissarius hat auf diese Nachricht also gleich im Nahmen des Bischofs einen Popen mit einem Patent zu ihnen geschickt und die Gefahr, der sie sich durch weitere Widerspänstigkeiten aussetzten, ihnen vorstellen lassen. Unterdessen war auch der Obristlieutenant Ott in Abrudbánya eingetroffen. Nachdem folglich alle drey Trupp-Commendanten beysammen gewesen, ist wegen der weitem Vorkehrungen von ihnen gerathschlagt worden, wovon das Resultat dahin ausgefallen, dass, wenn die Tumultuanten auf das Zureden des an sie abgeschickten Popa nicht auseinandergehen, und das Gewehr ausliefern würden, das Militare sie umgeben, und der Bischoff selbst ihnen neue Ermahnungen machen solle: würde auch das nicht helfen, so würden sie alsdenn (CMLXXXII) mit Gewalt in Ordnung gebracht werden müssen. Dem Vernehmen nach solle Hora und Kloska auch unter dieser Rotte seyn [...].

Er berichtet ferner: die zu Abrudbánya geschehene Verheerung übersteige alle Beschreibung und das Schicksal so vieler gantz herabgesetzter, vorhin wohlhabenden Leute sey über allemassen bejammernswürdig. Zum (CMLXXXIII) Beweis, dass die Tumultuanten auch die Religion zu einem Beförderungswerckzeug ihrer Absichten gebraucht, führt er an. (CMLXXXIV) dass sie zu Abrudbánya, so wie zu Brad, und anderwärts, viele zur griechischen Religion getauft, denen sie her-

(CMLXXVIII) *Topanfalver.*

(CMLXXIX) *Ein Bericht des.*

(CMLXXX) *Intercalat in loc de Ott, şters.*

(CMLXXXI) *Urmează vorgelesen, şters.*

(CMLXXXII) *alsdann.*

(CMLXXXIII) *Corectat in loc de zu einem, şters.*

(CMLXXXIV) *führt er an, intercalat in loc de diene es, şters.*

nach wallachische Zeddel mit der Innschrift: *Das ist ein guter Christ*, gegeben. So hätten sie auch von der Reformirten Kirche zu Abrudbánya, den auf dem Dach befindlichen Wetterhahn herabgenommen, und ein wallachisches Kreutz darauf gepflanzt.

Er meldet zuletzt, dass die Mihelényer, welche nach der Krayischen *Affaire*³⁴, sich eines bessern besonnen, einen beurlaubten Soldaten, welcher den Edelmann Csiszár erschossen, ausgeliefert, und dass die Einwohner von Butsesd, einem der ärgsten Dörfer, friedlich an der Strasse arbeiteten, wodurch die Communication zwischen den dortigen Gegenden, und dem Zarander Comitatz wieder hergestellt werde.

Das Gubernium erstattet im Verfolg der vorhergegangenen über alles bis jetzt Vorgefallene, seinen allerunterthänigsten Bericht.

Dem (CMLXXXV) unglücklichen (CMLXXXVI) Abrudbánya nach Möglichkeit Hülfe zu verschaffen (CMLXXXVII) wird dem Gubernial Commissarius sowohl, als den Comitatz Beamten eingebunden.

Der (CMLXXXVIII) *Gubernial Commissarius*, dato Zaľathna 15. December (11742). Die Einwohner von Dupepiatra (CMLXXXIX) haben von den bey ihnen ermordeten drey Toscanischen Hussaren, zwey Pferde mit Sattel und Zeug, und den grössten Theil der Armaturen freywillig, und mit dem Versprechen eingeliefert, auch alles übrige (CMXC) nachzubringen.

Verschiedene bisher im Aufruhr verflochtene Dörfer haben sich um Pässe gemeldet, damit sie nach Saltz und Frucht gehen könnten. Der Gubernial Commissarius aber ist der Meynung, dass ihnen weder eins noch das andere zu erlauben wäre, und giebt andere Mittel an, wodurch ihren Bedürfnissen abzuhelpen wäre.

Die drey zu Abrudbánya befindliche Obristlieutenants und Trupps Commandanten haben wegen ihrer Operationen wider die Tumultuanten eine lange Beratschlagung gehalten. Der Obristlieutenant Schultz hat, nach einem Schreiben des Obristlieutenant Kray, nicht zugeben wollen, dass dieser und Ott mit ihm nach Topanfalva gehen sollten, sondern hat ihnen Neben Wege angewiesen. Allein, nachdem er sich bey gedachtem Dorf von allen Seiten umrungen gesehen, und die Tumultuanten einige (CMXCI) unter Militar Escorte dorthin abgeschickte Lebens Mittel wegzunehmen sich erdreistet, so hat er eiligst um Hülffo geschrieben, die ihm auch alsogleich zugeschickt (CMXCII) worden.

Aus einer andern militarischen Ordre, führt der Gubernial Commissarius weiter an, müsse angenommen werden, dass der Major Sztojanics aus dem Zarander Kreys auch gegen Abrudbánya beordert sey, wodurch der gedachte (CMXCIII) Kreis neuen Unruhen ausgesetzt wer-

(CMLXXXV) *Damit*, şters.

(CMLXXXVI) *Cuvint intercalat în loc de trostlosen Ort*, şters.

(CMLXXXVII) *zu verschaffen*, intercalat în locul cuvintelor şterse: *verschafft werden möge*.

(CMLXXXVIII) *Ein weiterer Bericht des*.

(CMLXXXIX) *Dupapiatra*.

(CMXC) *Urmează einzuliefern*, şters.

(CMXCI) *Urmează schon*, şters.

(CMXCII) *zuschickt*.

(CMXCIII) *der gedachte*, intercalat în loc de *dieser*, şters.

den würde. Aus allem diesem aber sey zu schliessen, dass die wahre Lage der dasigen Angelegenheiten nicht allenthalben so gantz gründlich bekannt seyn müsse. Er eile demnach auf Carlsburg, um (CMXCIV) die Kenntnis, welche ihm der Augenschein, und die in den dasigen Gegenden gemachte Erfahrung zugeführt, dem General Pfefferkorn mitzutheilen. Von da gedenke (CMXCV) er nach Hermannstadt zu gehen, und auch mündlich seine Berichte abzustatten.

In Ansehung der von einigen Dörfern angesuchten Pässe, wird das Erforderliche eingeleitet.

Den 17-ten December

Das (CMXCVI) *General Commando*, dato 17. December (11706) (CMXCVII). Es eröffnet dem Gubernio (CMXCVIII) dass es im Antrag habe, eine Escadron des Savoyischen Dragoner Regiments aus der Gegend von Száás Regen, nach Kolos und Clausenburg abrücken zu lassen.

Es wird hierauf alsogleich an die betreffende Provincial Behörden das Erforderliche erlassen.

Den 18-ten December

Der Haupt Bericht des Gubernial Commissarius, dato Hermannstadt 18ten December über die jetzige Lage des Bauern Aufruhrs, und der damit verflochtenen Umstände (11743). Der Obristlieutenant Schultz, und Major Adorján stehet mit einem Corps von 750 Mann und mit 2 Kanonen bey Topanfalva, umrungen von beyläufig (CMXCIX) 6 000 Tumultuanten, und von Abrudbánya gantz abgeschnitten (M). Auf die von ihm davon gegebene Nachricht, ist ihm sogleich der Obristlieutenant Kray aus Abrudbánya, der Obristlieutenant Ott aus Butsum, der Major Sztojanich aus dem Zarander Comitatz, und der Major Olcinego aus Ponor, Remete und Mogos zu Hülfe geeilt. Zugleich ist das Nöthige veranstaltet worden, um den Truppen, über Zalathna, Fourage und Brod zu verschaffen. Der Bischoff Nikities hat sich den Hülfs Truppen angeschlossen, um die Amnestie, welche der Rotte bey Topanfalva schon zweymahl fruchtlos publicirt worden, auch noch zum drittenmahl bekannt zu machen, und seine Ermahnungen beyzufügen. Obschon (MI) der Erfolg nun noch zu erwarten, so zweifelt der Gubernial Commissarius dennoch gar nicht, dass bey den getroffenen Verfügungen, sich auch diese letzte Rotte in Kurtzem werde zerstreuet werden können.

Nachdem der Commissarius diesen Bericht vorausgeschickt, überreicht er dem Gubernio einen Vorschlag zu einer Dislocation, durch die, nach seiner Meynung, die Ruhe in der Zalathnaer Herrschaft und den angrenzenden Gegenden am besten werde gesichert werden können; und fügt ausserdem noch verschiedene anderen zur gänzlichen Herstellung und Erhaltung der Sicherheit abzweckende Anträge hinzu.

(CMXCIV) *Urmează dem General Pfefferkorn*, şters.

(CMXCV) *gedenke*, intercalat în loc de *werde*, şters.

(CMXCVI) *Eine Nota des*.

(CMXCVII) *Urmează cuvîntul worinn*, şters.

(CMXCVIII) *Urmează eröffnet*, şters.

(CMXCIX) *beyläufig*.

(M) *Urmează cuvîntul Hierauf*, şters.

(MI) *Ob nun schon*.

Vor allen Dingen wird ein (MII) allerunterthänigster Bericht von der jetzigen Beschaffenheit der Sachen erstattet. Ferner wird zu dem Ende, damit das Gubernium auch ferner die nöthige Kenntnis von allem erhalten möge, was weiter vorkommt, vorgekehrt und vorgenommen werden wird, dem Unter Albenser, Hunyader und Kolosser Comitats aufgetragen, ihre Berichte von Zeit zu Zeit, statthaft und verlässlich einzuschicken.

Dem Hunyader Comitats wird ausgestellt, dass die erledigte Subaltern Stellen solcher Beamten, die bey dem Ausbruch der Unruhen theils ihr Leben eingebüsst, theils sich geflüchtet haben, noch nicht ersetzt worden, und auch dass um den 15ten dieses Monats, im ganzen Zarander Kreis sich noch kein einziger Comitats Beamte befunden habe. Weil bey den gehäuften Geschäften, die der Aufstand nach sich gezogen hat, die jetzt angestellten Comitats Officianten und Subalternen leicht nicht (MIII) überall hinreichen dürften, so soll die Tafel auf diesen Fall, dem Gubernio einen weitem Vorschlag darüber einschicken.

Die vom Gubernial Commissarius zur Verpflegung der wider die Tumultuanten operirenden Militz brevi manu eingeleitete Verfügungen werden begnügt.

Das Thesaurariat in Montanisticis wird über die Anträge des Gubernial Commissarius, das künftiges Jahr zu Topanfalva und Offenbánya kein Jahrmarkt gehalten werden, und die in der Zalatnaer Herrschaft zerstreut herumliegende Wohnungen und Hütten zusammengezogen werden mögten, um seine weitere Ausserung ersucht.

Dem General Commando endlich wird der Bericht des Gubernial Commissarius, nebst dem ihm beyliegenden Dislocations Vorschlag mitgetheilt, und bey dieser Gelegenheit, auch von allem übrigen Nachricht gegeben, was untereinst veranstaltet, und veranlasst worden.

Den 19-ten December

Der (MIV) Königliche Commissarius Graf von Jankovics, dato Deva 17. December (11745). Er verlangt dass ihm sämmtliche vom Gubernio der Volks Unruhen wegen ausgegangene Verordnungen mitgetheilt worden mögten.

Seinem Verlangen gemäss, werden, ihm alle in der gedachten Angelegenheit, an den Albenser, und Hunyader Comitats erlassene Verordnungen in richtigen Abschriften; und zu mehrerer Erläuterung, die sich darauf beziehende Berichte, im Original, gegen Zurücksendung, durch eine Estafette zugeschickt.

Den 20-ten December

Das (MV) General Commando, dato 18. December (11787). Es macht dem Gubernio alle von Seiten des Militaris zur schleunigen Wiederherstellung der Ruhe neuerdings gemachte Verfügungen ausführlich

(MII) intercalat in loc de *der*, şters.

(MIII) leicht nicht, intercalat in loc de *schwerlich*, şters.

(MIV) Ein Schreiben des.

(MV) Eine Nota des.

bekannt und bittet nur, dass wegen der erforderlichen Subsistenz der Commandirten Truppen, überall gute Vorsorge getragen werden mögte.

Die diesfalls schon oft erlassene Befehle werden auf das Nachdrücklichste wiederholt.

Ebendasselbe (MVI) dato 20. December (11788). Das Militare wird sich alle Mühe geben, den noch beysamen befindlichen Schwarm zu bezähmen, und zu dem Ende, solange nur die Witterung anhält, mit den Operationen fortfahren. Weil aber der sich einstellende Schnee allen Unternehmungen in kurzem ein Ende machen dürfte, so wird eine vortheilhafte Verlegung der Truppen angeordnet werden müssen. Das Gubernium wird ersucht, dem Gubernial Rath von Bruckenthal und dem Obergespann Baron Kemény aufzutragen, das Nöthige diesfalls mit dem General Pfefferkorn zu verabreden. Das General Commando macht zuletzt den Antrag, ob es nicht räthlich seyn dürfte, die in den Gebürgen von Albak befindliche einschichtige Häuser in die Asche zu legen, um den Schwarm desto eher zu zwingen, seine dermalige vortheilhafte Lage zu verlassen.

Dem Ober Provincial Commissarius Grafen Kemény wird der Auftrag gemacht, nach Carlsburg zu gehen, und einverständlich mit dem General Pfefferkorn einen für die jetzigen Umstände eingerichteten Dislocations Plan zu entwerffen, und auch in das Werk zu setzen.

Wegen Einäscherung der Hütten in den Albaker Gebürgen, wird das Thesaurariat im Müntz- und Bergwesen um seine Meynung ersucht.

Die betreffenden Comitате werden von der Absendung des Ober Provinzial Commissarius nach Carlsburg benachrichtigt, und zur schuldigen Folgeleistung an ihn angewiesen.

Das General Commando wird von (MVII) dem Veranlassten benachrichtigt.

Den 21-ten December

Ein Allerhöchstes Kaiserlich Königliches Rescript, dato 13. December (11786). Bey der einberichteten zunehmenden Verwegenheit des auf-rührerischen Volks, welches sogar das Militare zu misshandeln sich nicht gescheuet, ist der Allerhöchste Wille, dass wider diese Tumultuanten mit allen Ernst zu Werk gegangen werde. Zu dieser Absicht sind dem General Commando zur Unterstützung die nöthigen Truppen aus dem Königreich Hungarn bereits zugewiesen worden. Das Gubernium soll sich mit gedachtem General Commando wegen der zu ergreifenden Maass Regeln ununterbrochen einverständlich halten, und über ihre Vollziehung um so mehr halten, da der weiten Entfernung wegen, von droben aus, über vorfallende Particularitaeten nichts genau bestimmt werden kann.

Das Gubernium theilt diese Allerhöchste Verordnung dem General Commando mit, und giebt ihm seine vollkommene Bereitwilligkeit zum Allerhöchst anbefohlenen Einvernehmen zu erkennen.

Den 22-ten December

gehen keine erhebliche Berichte ein.

(MVI) Eine fernere Nota des General Commando.

(MVII) vom.

Der Nicht Unirte Bischoff Nikitich (MVIII) dato Abrudbánya 20. December (11876). Auf die vom Obristlieutenant Schultz in der Nacht auf den 15ten eingegangene Nachricht, dass alle Berge um Topanfalva, von einer Menge bewaffneter Bauern besetzt wären, hat der Obristlieutenant Kray sich sogleich mit Anbruch des Tags gegen gedachtem Dorf zu in Marsch gesetzt. Der Bischoff hat ihn begleitet, und nach seiner Ankunft zu Topanfalva alsogleich die Poppen und Innwohner der herumliegenden Oerter zu sich berufen, die hierauf in grosser Anzahl vor ihm erschienen und auf seine Ermahnungen alles mögliche versprochen haben. Auch haben die Dörfer Csertes, Topanfalva, Kis-Aranyas und Ponor, zum Beweis ihrer wahren Unterwürfigkeit einiges Gewehr ausgeliefert, und das übrige nachzuliefern versprochen. Nur aus dem (MIX) Albaker Kirchspiel Rada³⁵, woselbst der Hora seinen bestimmten Aufenthalt haben soll, und wohin der Obristlieutenant Schultz noch vor 2 Tagen abgerückt, ist, sind, der Aufforderung des Bischoffs ohngeachtet (MX), weder Poppen noch Zuhörer erschienen.

Ebenderselbe (MXI), dato Fenes 20. December (11877). Auf Verlangen des Königlichen Commissarius Graf Jankovics steht er im Begriff sich zu ihm nach Deva zu verfügen. Unterwegs hat er von den an der Seite der Herrn Obristlieutenant von Schultz und Kray befindlichen Geistlichen die Nachricht erhalten, dass sich die Innwohner der jenseitigen Gegenden von Tag zu Tag mehr zu fügen anfiengen und ihre Waffen nach und nach herauslieferten. Die Innwohner von Bisztra hätten sogar einen Horaischen Capitaine festgemacht und dem Obristlieutenant Kray übergeben. Der ganze Topanfalvaer (MXII) Kreys habe sich völlig unterworfen, das einzige Kirchspiel Rada³⁵ ausgenommen, woselbst sich, dem Vernehmen nach, der Hora mit seinem Anhang aufhalten solle.

Das (MXIII) *General Commando*, dato 21. December (11833). Es benennt dem Gubernyio, im Verfolg des bisherigen, die aus dem Banat heranrückenden Truppen, und die Oerter, wohin solche zu verlegen angetragen worden, so wie die übrigen damit verwandte Veranstellungen.

Es zeigt zugleich an, dass nach einem eben eingegangenen Bericht des General von Pfefferkorn, fast die meiste Dörfer sich zur Ruhe begeben haben, und dass nur noch unter dem Hora, ein Schwarm von etlich hundert Köpfen in der Gegend bey Albak und Rada³⁵ beisammen sein solle. Der Obristlieutenant Schultz setze gegen denselben die Operationen fort und trachte auch diesen Rest zu trennen, oder wo möglich aufzuheben. Sollte (MXIV) aber der ebengedachte Hauffen (MXV) mehrmahlen auszuweichen suchen, so werde gleich bey Eintreffung der neuen Truppen aus dem Banat, alles angewendet werden, ihm von allen Seiten auf den Hals zu gehen, und selben gänzlich zu vertilgen; dadurch aber die Ruhe vollkommen herstellen zu machen.

(MVIII) *Ein Bericht des Bischofs Nikitichs.*

(MIX) *Urmează cuvintul Kirchspiel, şters.*

(MX) *der Aufforderung des Bischofs ohngeachtet*, intercalat marginal.

(MXI) *Ein zweyter Bericht des Bischofs.*

(MXII) *Topanfalvaer.*

(MXIII) *Eine Nota des.*

(MXIV) *solte.*

(MXV) *Haufen.*

Die gute Vorsorge für die schon eingerückte, und noch einzurückende Truppen, wird durch neue und nachdrückliche Befehle den provincial Behörden eingeschärft (MXVI).

Den 24-ten December

Das (MXVII) General Commando, dato 22. (11884) (MXVIII). Es übergiebt dem Gubernio eine, ihm von Savoyischen Regiment zugekommene Original Anzeige des Küküllöer Comitats (MXIX), nach welcher (MXX) verschiedene Dörfer dieses, und zwey Ortschaften des Fogaraser Comitats Abgeordneten an den Hora abgeschickt; dass ferner in ebendenselben (MXXI) mittelst der Poppen ein Reisegeld für gedachten Hora eingesamlet würde (MXXII), und dass (MXXIII) diese Ortschaften zu Schässburg Gewehr einzukauffen versucht. Das Savoyische Regiment hat hierauf, nach dem Verlangen der Tafel, sogleich einige Commandirte in die angezeigte Dörfer angegeben.

Den Tafeln der gedachten beyden Comitats wird hierauf befohlen, die Unruhestifter in gedachten Dörfern, einverständlich mit dem Militare einzufangen, und wider sie zu verfahren, doch mit der Vorsicht, dass unter ihrer Verantwortung, der Schuldige nicht mit dem weniger Schuldigen, oder gar Unschuldigen vermenget werde.

Das General Commando wird untereinst vom Veranlassten benachrichtigt.

(Die bis zu diesem Tag reichende, an das General Commando eingegangenen und dem Königlichen Gubernator brevi manu zur Einsicht mitgetheilte Rapports des Generalen Baron Pfefferkorn, bestätigen durchaus, dass die Tumultuanten gänzlich versprengt, und die Ruhe allenthalben hergestellt worden. Weil letzlich verlauten wollen, dass noch einige hundert Köpfe Aufrührer versamlet seyn sollten, so haben die Truppen alle Dörfer bis auf das äusserst unzugängliche, auch schon

(MXVI) Urmează alineatul şters:

Den 24-ten Decembris

Eine Nota des General Commando dato 22. (11884) nebst einer beygebogenen an das (MXXIV) Savoyischen Regiments, angelangten Anzeige des Küküllöer Comitats nach welcher (MXXV) in verschiedenen Ortschaften diese (MXXVI) und auch in einem Dorf (MXXVII) des Fogaraser Comitats, von den Popen (MXXVIII) Collecten, und Reise Geld für den Rädelsführer Hora einzusammeln, anzustellen beobachtet würden.

(MXVII) Eine Nota des.

(MXVIII) Ihr liegt, intercalat in locul cuvintului şters *welcher*, inlocuite in textul din Sibiu prin: *Es übergiebt dem Gubernio.*

(MXIX) Urmează in plus *bey*, corectat din *beyliegt*.

(MXX) Urmează cuvintele şterse: *es vorkomme, dass.*

(MXXI) *dass ferner in eben denselben*, intercalat in locul cuvintelor şterse: *dass; sie.*

(MXXII) *eingesamlet würde*, intercalat in loc de *einsammeln lassen* şters.

(MXXIII) *oft.*

(MXXIV) *an das*, intercalat in loc de *Original Anzeige des*, şters.

(MXXV) *de la angelangten* pină la *welcher*, intercalat in loc de *nach welcher* die Popen, şters.

(MXXVI) intercalat in loc de *des Küküllöer*, şters.

(MXXVII) *Einem Dorf*, intercalat in loc de *einigen*, şters.

(XXVIII) *von den Popen*, intercalat in loc de: *allerhand Unruhen unter dem Volk zu stiften und besonders im Dorf Bun.*

mit grossem Schnee bedeckten (MXXIX) Gebürg durchsucht, und gefliesentlich sind die beyden Oerter Albak und Rada³⁵, wo der Hora mit seinen Vertrautesten sich zu befinden vermuthet worden, von der Colonne des Obristlieutenants (MXXX) Schultz umrungen und auf das genaueste visitirt worden. Allein es hat sich nicht die mindeste Spur von diesem Rädelsführer oder seinem Anhang gefunden, und folglich wird vermuthet, dass er sich entweder in das hohe Gebürge versteckt, oder nach Hungarn geflüchtet habe. Zu seiner Habhaftwerdung sind starke Patrouillen gegen das Gebürg detaschirt worden. Die Truppen haben ausserdem Befehl, auf alle jetzt Abwesende, die sich vielleicht nach und nach einzuschleichen suchten, die äusserste Aufmerksamkeit zu verwenden, und die Verdächtigen zu arretiren.

Nach nunmehr erzielter öffentlichen Ruhe, haben alle Militair Operationen von selbst aufgehört. Die Truppen beschäftigen sich, in den zur Ruhe zurückgekehrten Oertern von den Unterthanen die Waffen einzusammeln die (MXXXI), so wie eins anderes (MXXXII), der geraubten Sachen, hin und wieder von den Innwohnern selbst ausgeliefert werden. Der General Pfefferkorn aber ist im Begriff, einverständlich mit dem Provinciali eine den Umständen angemessene Dislocation zu entwerffen, damit alle im Aufruhr verwickelt gewesene Ortschaften mit hinlänglichem Militare besetzt und ihre Innwohner unter steter guter Aufsicht mögen gehalten werden können.

Den 25-ten December

Das (MXXXIII) *General Commando*, dato 25. (11885) (MXXIV). Es zeigt (MXXXV) dem Gubernio an, dass die unter dem General Major Baron Sturm an den Gränzen gestandene Truppen auf Allerhöchsten Befehl, sich ebenfalls in Marsch nach Siebenbürgen gesetzt. Weil sich aber die Wiederherstellung der Ruhe durch die eingehende Berichte immer mehr bestätigte, und die Umstände sich merklich geändert hätten, so hätte das General Commando dem General Sturm zu erkennen gegeben, dass diese Truppen bis auf weiter in den Einbruchs Stationen Halt machen mögten, und besonders die Cavallerie, in dem für die Dienstpferde mit der Fourage in Siebenbürgen schwer auszukommen seyn werde.

Das Gubernium erwiedert hierauf: Wegen Unterbringung und *Verpflogung* der schon im Land befindlichen sowohl, als der nachrückenden Truppen, habe es bereits aller Orten die nöthige Veranstaltung getroffen. Es glaubt übrigens, obschon die zur Herstellung der Ruhe getroffenen Verfügungen (MXXXVI) die beste Hoffnung (MXXXVII) gewährten, so werde dennoch die Hereinbeorderung der haltgemachten Truppen, um den öffentlichen Ruhe Stand desto sicherer und dauerhafter zu machen, dienlich und nothwendig seyn.

(MXXIX) *Bedeckte.*

(MXXX) *Obristlieutenant.*

(MXXXI) *Urmează cuvintele hin und wieder, şters.*

(MXXXII) *und anders; urmează cuvîntul von, şters.*

(MXXXIII) *Eine Nota des.*

(MXXXIV) *Urmează worinn, şters.*

(MXXXV) *intercalat în loc de anzeigt, şters.*

(MXXXVI) *Urmează auf, intercalat, apoi şters.*

(MXXXVII) *Urmează auf şi cuvintele: zu ihrer Emporhaltung, şters.*

Die zwischen dem 25-ten und 30-ten December an das Gubernium eingelauffenen Berichte und Eingaben in Tumultuanten Angelegenheiten, beschränken sich theils auf die wegen der Subsistenz des Militare erlassenen Befehle, theils auf ganz unerhebliche Gegenstände.

Den 30-ten December

Das (MXXXVIII) *General Commando*, dato 24. (11971). Nachdem die empörte Unterthanen sich nun nicht mehr zusammengerottet befänden, und in ihre Wohnungen zurückgekehrt wären, und mithin die Nothwendigkeit aufhöre, dem der Sicherheit wegen nach Deva geflüchteten Adel, so wie den zu Deva und Carlsburg gefangen sitzenden Tumultuanten das Brod ferner ab Aerario Militari zu verabreichen, so möchte das Provinciale die Verpflegung der letztern vor künftig übernehmen, und den Ersatz des bisher Verabfolgten an die Militar Verpflegs Aemter leisten.

Das Gubernium wird wegen des Ersatzes sogleich das Nöthige veranlassen, sobald ihm der Betrag des Verabfolgten vom Militari zu wissen gemacht werden wird. Das General Commando wird zu gleicher Zeit ersucht, aus den ihm vorgehaltenen Gründen, die Ablieferung des Brods an die Gefangenen noch einige Zeit hindurch fortwähren zu lassen.

Den 31-ten December

geht nichts erhebliches ein.

Den 1-ten Janner 1785

den 2-ten und 3-ten

fällt nichts erhebliches vor.

Den 4-ten Jenner

Werden dem Königlichen Gubernator zwey an das General Commando eingegangene Berichte des Obristlieutenant Kray, dato Abrudbánya 31. December, brevi manu mitgetheilt. Sie enthalten die Nachricht, dass es dem vom Obristlieutenant den 25. December ausgesickten Commando gelungen sey, gemeinschaftlich mit einigen Vertrauten und zuvor gehörig belehrten Innwohnern des Dorfs Gross Aranyas am 27ten des nehmlichen Monats den Haupt Rädelsführer Hora, nebst einem seiner ersten Capitaine, dem Juon Kloska, in den Wäldern, worinn sie sich versteckt gehabt, aufzuspüren und zu ergreifen. Beide Rädelsführer sind hierauf den 31ten December nach Abrudbánya gebracht, und den 1ten Jenner von da (MXXXIX) nach der Festung Carlsburg abgeführt (MXL) worden. Das erheblichste was dabey vorgefallen, ist, dass Hora, nachdem er von zweyen der obengenannten Gross Aranyascher Bauern, mit denen er (MXLI) in voller Sicherheit bey einem unter einem Baum angemachten

(MXXXVIII) *Eine Nota des.*

(MXXXIX) *Abrudbánya*; de la *Beyde Rädelsführer*, pină la *Abrudbánya*, text intercalat.

(MXL) *Intercalat in loc de gebracht*, şters.

(MXLI) *Urmează zuerst*, şters.

Feuer gesessen, plötzlich ergriffen worden, so bald er kein Mittel zu entkommen gesehen, ein im Busen gehabtes Pack Papiere in das Feuer geworfen, ohne dass etwas davon hat gerettet werden können.

Den 7-ten Jenner

wird die mit denselben Nachrichten erlassene *Nota des General Com-mando*, dato 4. Jenner (76) an das Gubernium herübergegeben.

Worüber noch selbigen Tag der allerunterthänigste Bericht erstattet wird.

Hiemit also, hatte der vom 1ten November 1784 (MXLII)i bis jetzt fortgewährte Volks Aufstand, in allen Gegenden, die dadurch heim-gesucht worden waren, ein erwünschtes und glückliches Ende.

JURNAL

despre tot ce s-a raportat la Guberniul regesc privitor la tulburările poporului român în anul 1784 în lunile noiembrie și decembrie, zi de zi, de la prima lor izbucnire pînă la înăbușirea lor totală, precum și ceea ce s-a discutat, s-a hotărît și s-a dispus autorităților subordonate pentru restabilirea liniștii, în parte de către Guberniu, în parte ceea ce s-a ordonat preamiliostiv de către forurile preaînalte

4 noiembrie

Sosește la Guberniu un *raport* urgent al *Tablei comitatului Hune-doara*, dat la *Deva* în 2 noiembrie, în care anunță: O ceată mare alcătuită din vreo mie de oameni, țărani înarmați, a pătruns pe neașteptate în satul Crișcior, descărcînd armele, și a tăbărit asupra nobilimii de acolo, fără ca să se poată încă ști ce fărădelegi au comis în acel loc. Din Crișcior s-ar fi îndreptat spre Brad, unde au omorît pe judele suprem al nobililor Nicolae Brădi, precum și pe alți șapte nobili împreună cu mai mulți copii ai lor, cu care ocazie, deoarece nobilii s-au apărat, au rămas morți și 13 răsculați.

Aceeași soartă au avut-o și cei doi vicejuzi ai nobililor, Gál și Nalátzi, veniți în grabă, cu cîțiva soldați, să potolească răzmerița. Cel ce a pus toate la cale și este conducătorul poporului adunat ar fi un anume Horea, un iobag fiscal din domeniul cameral al Zlatnei, care prin tot felul de alte promisiuni amăgitoare făcute poporului a știut să-l convingă că el, Horea, are imputernicire de la majestatea sa să măcelărească nobilimea și să elibereze pe iobagi de servitutea dom-nească. Dealtfel ceata acestor răsculați crește văzînd cu ochii, deoarece ei au pretutindeni trimiși de-ai lor care s-au străduit să atragă poporul de partea lor.

Cu acest raport s-a dus imediat însuși guvernatorul regesc¹ la generalul comandant².

Guberniul l-a comunicat însă fără întîrziere pe calea obișnuită Comandamentului general. L-a înștiințat că are intenția să trimită în acel comitat un comisar investit cu autoritatea necesară. Dar în același timp va mai înștiința și Tabla comitatului cum va trebui să procedeze. Comandamentul general să trimită însă din partea sa

(MXLII) Urmează cuvîntul *fast*, șters.

fără întârziere trupe obișnuite și trupe de grăniceri în regiunile tulburate și să instruiască armata în special în sensul de a încerca să taie legătura dintre popor și trimișii săi. Dealtfel Guvernul consideră necesar ca Zlatna și regiunea de dincoace de Mureș să fie apărată de un anumit număr de husari, și pentru orice eventualitate să fie aduse mai aproape câte o divizie din regimentele Toscana³ și Savoia³.

La șapte ceasuri după raportul de mai sus sosește cu poșta obișnuită un alt **raport de la aceeași Tablă a comitatului, dar mai vechi cu o zi, dat la Deva în 2 noiembrie** (nr. prot. 10 323)⁴, care notează următoarele amănunte despre primele adunări ale poporului: anume că încă în ultima zi a lunii trecute, vreo sută de iobagi instigați prin emisari s-ar fi adunat în satul Mesteacăn cu intenția să se sfătuiască între ei despre calea cum ar putea să-și facă rost de arme și astfel, după părerea lor, să poată obține eliberarea de toate slujbele și dările domnești. Din mulțime au ieșit înainte doi țărani din Cărpiniș⁵ și ar fi anunțat poporul, în numele lui Horea din Cîmpeni care i-a trimis acolo, că el s-a reîntors de curînd din Viena și că le trimite vorbă prin ei că, potrivit celor mai noi porunci preînalte, fiecare iobag e liber pe viitor să aleagă dacă vrea să mai îndeplinească și pe mai departe robote domnului său sau să meargă la Alba Iulia și să-și aducă de acolo arme și să devină soldat. Cum la aceasta cineva din mulțime a strigat că adevărul celor spuse ar trebui să fie adevărit printr-un semn demn de crezămînt, unul dintre cei doi instigatori a scos o cruce și a îndemnat poporul să o urmeze, adăugînd că în curînd li se va alătura câte un om din fiecare casă din satele de pe lîngă Mureș și va merge împreună cu ei la Alba Iulia să preia armele. Vicecomitele Hollaki a aflat toate acestea de la doi nobili și atunci a plecat imediat el însuși la Mesteacăn să obțină mai îndeaproape știri despre acest lucru; dar încă pe la jumătatea drumului a aflat că toată ceata a plecat pe neașteptate de acolo. Vicejuzii nobililor din acest cerc au pornit atunci cu cea mai mare grabă pe urmele celor doi instigatori amintiți și-i vor căuta în satul Curechi unde, după cum se aude, este de așteptat să fie cam 1 000 de iobagi strînși la un loc.

Imediat după acest raport urmează, pe loc, un altul, trimis prin curier (nr. 10 324) la Guvernul de **aceeași Tablă a comitatului, dat în 3 noiembrie din Deva**, prin care anunță că nobilul Ștefan Kristsoni ce abia a reușit să scape, ca prin minune, din baia de sînge de la Crișcior, a adus la Deva știrea că vicejuzii nobililor care au avut poruncă să-l prindă pe Horea, căpetenia răsculaților, s-au dus cu această intenție în satul Curechi în noaptea spre 1 noiembrie, dar cu un rezultat atît de nenorocit, că doi dintre ei, Gál și Nalatzi⁶, au fost uciși de către cei vreo mie de țărani adunați, iar cîțiva dintre soldații care erau cu ei au fost răniți. Apoi în ziua de 2 [noiembrie] întreaga ceată, care a și sporit la 4 000—5 000 de oameni, a năvălit în satul Crișcior [...].

O notă sosită seara tîrziu de la *Tezaurariatul regesc al minelor*, cu data de 4 (nr. 10 325), confirmă cele mai multe din faptele cunoscute pînă acum, pe care le-a aflat dintr-un raport trimis prin curier de la Oficiul superior minier din Zlatna. Pe lîngă aceasta raportul mai menționează că răsculații, al căror număr a crescut la 5 000 de oameni, au intenția să meargă peste Brad și Mihăleni la Zlatna, unde îl vor aștepta pe Horea, care se spune că e de origine din satul Arieșu Mare, din domeniul Zlatna.

Comitele suprem din Alba de Jos, baronul Simon Kemény, cu data de 4 noiembrie (nr. 10 332) trimite diferite înștiințări care, chiar dacă istorisesc câteva fapte mărunte altfel decât apar din rapoartele de până acum, totuși concordă în esență; și pe lângă acestea mai cuprind știrea că la Brad au fost omorâți cinci nobili și o femeie, iar în Mihăleni nobilul Nicolae Csiszár. Baronul Kemény notează privitor la Horea că el e acela care împreună cu mai mulți de seama lui a instigat în anul 1783 poporul din domeniul de sus al Zlatnei la nesupunere față de slujbașii domeniului⁷ și că numai prin fugă s-a sustras de la pedeapsa care li s-a dat celorlalți.

Toate aceste rapoarte se comunică în ziua de 5 Comandamentului general, cu cererea ca până va putea fi trimis acolo comisarul Guberniului, comandantii militari să se înțeleagă cu autoritățile provinciale ale comitatelor respective în privința numărului soldaților și al localităților unde ar trebui să fie trimiși.

Tabla Hunedoarei este înștiințată că un comisar va merge acolo; dar și până atunci să colaboreze cu armata care va fi trimisă și de altfel să se îngrijească cum trebuie de cazarea și de aprovizionarea acesteia.

Comisariatul provincial primește ordin să ia măsuri pentru aprovizionarea trupelor ce vor fi trimise în aceste părți.

Baronul Bornemissza e muștrat cu severitate deoarece — așa cum apare din semnăturile de pe rapoartele comitatului — a părăsit praetoriul și a încredințat deocamdată altcuiva presidiumul. I se atrage atenția în modul cel mai categoric asupra obligațiilor sale și totodată i se interzice să iasă din comitatul său.

La fel i se ordonă baronului Kemény să rămână la locul de muncă [„in loco officii“]; în același timp i se recomandă ca în toate chestiunile să se înțeleagă cu armata.

Episcopul unit⁸ și cel ortodox⁹ sînt însărcinați ca prin mijlocirea clerului să înduplece poporul la liniște.

În sfîrșit Tezaurariatul minier este înștiințat despre toate aceste măsuri.

O notă a Comandamentului general, cu data de 4 și prezentată în 5 noiembrie (10 326). Prin ea se răspunde că armata cerută de Guberniu încă în luna trecută pentru comitatul Hunedoara, și care stătea deocamdată gata de plecare la Cluj și Aiud, este încă tot pregătită și ar putea porni îndată ce Guberniul va comunica Comandamentului general localitățile din comitatul Hunedoarei în care va trebui să fie plasată, precum și măsurile ce s-au luat pentru întreținerea acestor trupe. Comandamentul general nu poate să ia alte măsuri numai în baza raportului primit cu nr. 10 322 și a întâmplărilor descrise acolo atît de pe larg și aproape de necrezut; între timp nu va ezita ca pe maiorul Stojanich din primul regiment român de infanterie, încredințat cu comanda trupelor care sînt gata de plecare și care va pleca în ziua următoare, precum și pe locotenent colonelul Karp din același regiment să-i îndrume, să cadă la înțelegere atît cu comisarul gubernial care va fi trimis¹⁰, cît și cu comitele suprem al comitatului Hunedoara¹¹. De altfel ar trebui ca, deocamdată, pe lângă relatarea trimisă, semnată numai de către vicecomite și de către vicenotar, să sosească neapărat și informații mai demne de crezare chiar de la comitele suprem. De la armată nu a sosit încă

nici un raport despre cele întâmplate, deși aceasta nici n-ar fi fost posibil, din cauza distanței.

Se răspunde *Comandamentului general*, cu data de 5 noiembrie: De ce Guberniul a considerat că trupele cerute mai înainte pentru comitatul Hunedoara acum nu mai sînt necesare? Asupra acestui lucru și-a expus părerea pe larg în Nota sa cu data de 21 octombrie. Dar după ce împrejurările s-au schimbat atît de neașteptat, se repetă foarte stăruitor rugămintea, făcută mai înainte, pentru un ajutor neîntîrziat, necesar la înăbușirea încă în fașă a răului.

6 noiembrie

Un raport trimis prin curier de către *funcționarii comitatului Hunedoara* dat la Deva în 5 noiembrie (10 369). Ei anunță că răsculații au jefuit în ziua de 4 castelul din Brănișca¹² și l-au aprins; că în noaptea următoare toate curțile domnești din Șoimușu de Mureș au fost lovite în același fel și că, în sfîrșit, răscoala se întinde treptat în întregul comitat.

Guvernatorul regesc trimite acest raport imediat, *brevi manu*, generalului comandant. Același raport i se transmite însă, încă în aceeași zi, și printr-o Notă gubernială prin care i se cere totodată să comunice Guberniului pregătirile militare facute, pentru îndrumarea necesară a funcționarilor provinciali.

7 noiembrie

O notă a *Comandamentului general*, cu data de 6 (10 385), prin care Guberniul a încunoștiințat asupra măsurilor luate provizoriu de către Comandamentul general pe baza știrilor sosite, dar care desigur nu pot fi considerate încă cu totul întemeiate. Anume că armata trimisă constă din: cele trei companii ale regimentului Oros care se și află în comitatul Hunedoara, dintr-o companie a aceluiași regiment, care va merge de la Alba Iulia la Zlatna, din patru companii ale regimentului I român, dintr-o companie de husari grăniceri din Arănieș, din patru companii ale regimentului Francisc Gyulai, dintr-o jumătate de divizie a regimentului Toscana și, în sfîrșit, din batalionul de grenadieri Klestintzki care pornește în ziua de 7 spre Orăștie pentru ca de acolo să fie folosit la Deva, Hațeg și Hunedoara, după împrejurări. Toate aceste trupe au fost încredințate locotenent-colonelului Karp și maiorului Stojanich. Amîndoi au ordin să colaboreze în toate cu comisarul gubernial care va fi trimis, precum și cu comitele suprem, baronul Bornemissza, și cu celelalte autorități provinciale, și să țină seama numai de îndrumările lor; să se abțină însă cu rigurozitate și cu toată seriozitatea de la orice acțiune.

O altă notă a *Comandamentului general* cu data de 7 noiembrie (10 383). Deoarece vestea despre mișcările iobagilor se extinde tot mai mult, Comandamentul general are intenția să mai pornească încă două divizii din regimentul Leopold Toscana din scaunul Rupea și Nocrich și să dea ordin ca una din ele să se stabilească între Orăștie și Deva, iar a doua să formeze linia dintre Orăștie și Mercurea.

Guberniul comunică, încă în aceeași zi comitatelor și magistratelor respective, aceste măsuri ale Comandamentului general — care, în parte, au și fost îndeplinite, iar altele urmează încă să fie

luate — cu ordinul să rămână neapărat în colaborare cu ofițerii acestor trupe și să se îngrijească de cazarea și întreținerea armatei.

Comisariatul provincial este însărcinat să îndeplinească neîntârziat pregătirile necesare care-l privesc, pentru transportul, întreținerea și cazarea trupelor.

Cei doi comisari provinciali Zeik și Gyulai sînt trimiși în persoană la trupe, pentru ca acestea să nu sufere cumva vreo lipsă.

Comitele suprem, baronul Bornemissza, sosit la Sibiu, este muștrat cu asprime și trimis îndărăt în comitatul său.

Episcopul ortodox Ghedeon Nichitici primește ordinul să se atașeze la trupele care se concentrează și să-și dea silința ca prin indemnurile sale să aducă poporul pe calea cea bună; și în același scop să trimită printre oameni și cîțiva dintre preoții săi cei mai de încredere.

În sfîrșit, Comandamentul general este încunoștințat despre toate aceste măsuri.

Încă în aceeași zi, din cauza împrejurărilor îngrijorătoare raportate, guvernatorul regesc pregătește o adunare la care ia parte și generalul comandant.

După ce acolo s-au cumpănit în fel și chip atît starea lucrurilor, cît și măsurile luate de către armată, se avansează generalului comandant propunerea — dacă nu cumva ar fi recomandabil — ca din cauza mărimii primejdiei izbucnite atît de neașteptat, să fie chemate în sprijinul trupelor din țară și cîteva regimente care se află în regatul Ungariei. Dar deoarece el declară că nu poate îndeplini această cerere, se pune apoi întrebarea dacă nu ar fi cazul să se admită cel puțin o abatere de la opreliștea dată armatei de a trece la vreo acțiune, și să se întrebuinteze și forța în cazul că s-ar vedea că răsculații devin mai îndrăzneți și mai îndîrjiți și nu ar putea fi împrăștiati în nici un alt mod. Dar generalul comandant răspunde la aceasta că el este răspunzător și trebuie să garanteze pentru ordinele sale. Așa încît Guvernului nu îi mai rămîne altceva de făcut decît să se mulțumească cu ordinele care s-au și emis către autoritățile provinciale.

Vicecomitele în funcțiune al comitatului Hunedoara, Zejk János, dat la Peșteana Mare în 4 noiembrie (10 403). Confirmă unele întîmplări cunoscute încă mai dinainte despre evenimentele din Zărand și anunță că a înștiințat imediat armata din împrejurimi și că a împărțit nobilimea din Hațeg în două cete, dintre care una să rămână acasă pentru apărare, iar cealaltă să pornească, împreună cu locotenent-colonelul Karp în întîmpinarea răsculaților.

Guberniul aprobă măsurile luate de el și-l îndeamnă — cu data de 9 noiembrie — să păstreze colaborarea permanentă cu armata, conform ordinelor pe care le cunoaște.

Funcționarii comitatului Hunedoara; dat la Deva în 6 noiembrie (10 404). Confirmă jefuirea curților domnești din Șoimușu de Mureș și mai anunță că în aceeași zi, anume în 5 noiembrie, curțile nobiliare din Hărău, Chimindia, Arănieș, Rapoltu Mare, Geoagiu de Jos și Ghelmar au avut aceeași soartă. O parte a nobilimii din împrejurimi s-a refugiat atunci în castelul din Deva, iar o altă parte în castelul din Hunedoara. Într-un adaos la raport se arată că tocmai sosește știrea că în noaptea trecută ar fi fost devastate și tîrgul Ilia și satele Gurasada și Leșni.

Comandamentul general este anunțat despre acestea încă în aceeași zi, în 7, cu adaosul că deoarece din raportul amintit reiese că răsculații s-au împărțit și că o ceată a lor face incursiuni dincolo de Mureș, iar o altă ceată dincoace, în regiunea Leșnic, pare să fie nevoie de mai multe trupe.

O notă a Comandamentului general cu data de 7 (10 405) cu știrea că vor mai porni încă două batalioane de infanterie de grăniceri secui, dintre care unul va fi mutat deocamdată în cercul Noerich și al doilea la Olt. Și va mai pleca o companie din regimentul I românesc la Mercurea și va sosi acolo în ziua de 10.

Guberniul anunță în ziua de 8, atât comisariatului provincial, cât și comitatelor respective, știrea primită, pentru ca în tot locul să se poată pregăti transportul și întreținerea acestor trupe.

8 noiembrie

Magistratul Orăștiei, cu data de 6 noiembrie (10 406). Anunță că răsculații din cercul Zărand și-au continuat incursiunile pînă la Mureș și au pustiit și devastat toate curțile domnești din satele Șoimuș, Chimindia, Banpotoc, Arănieș, Rapolt, Bobilna, Folt și Geoagiu de Jos. Din Geoagiu de Jos și-ar fi urmat drumul spre Băcăinți și acolo ar fi comis aceleași dezordini. O ceată de 30-40 de oameni s-ar fi desprins însă de ei și ar fi trecut Mureșul. Apoi încă în aceeași zi, anume în 6, au mers în sus pînă la Pricaz și păreau că vor să străbată chiar pînă la Orăștie. Dar teama de orășenii înarmați de acolo și de armata care tocmai se concentra i-a decis să se retragă la Ghelmar și Binținți ca să se unească iarăși cu ceata principală. Armata i-a urmărit apoi și rezultatul trebuie încă așteptat.

Magistratul Sebeșului, cu data de 7 (10 407). Anunță că în noaptea spre 7 au fost pustiite Cioara, Vințu de Jos și Vurpăr.

Vicecomitele Gheorghe Eperiesi, cu data de 7 (10 411). În afară de împrejurările anunțate și confirmate în cea mai mare parte, el raportează că în ziua de 6 au fost prinși de către armată în regiunea Orăștie patru oameni dintre răsculați, și în Binținți — unde au opus rezistență soldaților — au fost prinși 41 și totodată au fost împușcați vreo 15 și astfel în parte au fost împrăștiați. Dealtfel din acest raport reiese că mulți locuitori din satele în care ajung răsculații li se alătură și fac cauză comună cu ei.

Judele în funcțiune al nobililor, Michael Roth, cu data de 7 (10 412). Confirmă devastările întimplute la Cioara și Vințu de Jos în ziua de 6.

Toate aceste rapoarte sînt comunicate spre cercetare comandamentului general încă în aceeași zi, și anume în 8.

Tezaurariatul regesc al mineritului, cu data de 8 (10 410). Anexează un raport sosit prin curier de la administrația din Hunedoara, prin care aceasta anunță că mulți funcționari și nobili s-au refugiat în castelul de acolo cu familiile și cu avutul lor. Și deoarece și dincoace de Mureș chiar între supușii fiscali nu lipsesc oamenii rău intenționați și rebeli răzvrătiți, și că prin urmare focul ar putea izbucni ușor și acolo, cere grabnic armată și arme.

Se recomandă Comandamentului general cu data de 8.

Episcopul ortodox Ghedeon Nichitici, cu data de 7 (10 413). Anunță că a trimis protopopilor și preoților din 20 de localități ordine circulare, ca să se străduiască să aducă poporul pe căi mai bune.

Același, cu data de 8 (10 414). Arată că e gata să meargă el însuși între oameni, adăugînd că încă în ziua precedentă a trimis pe preotul ortodox de aici, Ilie, împreună cu cancelistul său Jercovits, la Alba Iulia, cu instrucțiuni îndestulătoare ca să iscodească pe ascuns adevăratele intenții ale poporului și să-l liniștească pe cît se va putea.

Ambele rapoarte se comunică spre înștiințare Comandamentului general, în ziua de 8.

În aceeași zi se decide ca din partea Guberniului să meargă la fața locului, în calitate de comisar, consilierul gubernial von Brukenenthal.

Despre întîmplările de pînă acum și despre măsurile luate pînă atunci se întocmește preasupusul raport.

În urma unei expunerii verbale a guvernatorului regesc, se trimite în toată țara circulară și se prescriu pentru toți slujbașii provinciali indicațiile necesare, cuprinse în nouă puncte, privitor la modul de comportare în împrejurările de acum, ca să le urmeze sub cea mai mare răspundere.

9 noiembrie

Pe baza expunerii verbale a guvernatorului regesc sînt acceptate și definitivitate instrucțiunile care trebuie date lui Brukenenthal, numit comisar gubernial.

Numirea i-a fost adusă la cunoștință prin decret încă în aceeași zi. Totodată i s-a dat un ordin deschis, adresat tuturor autorităților provinciale în cauză, prin care acestea sînt îndrumate, în numele Guberniului, să-i dea ascultare și sprijinul la care sînt obligate în tot ceea ce comisarul gubernial va găsi drept bine să ordone. Același lucru se ordonă comitatelor respective prin decrete aparte.

Episcopul ortodox Ghedeon Nichitici este trimis să iasă la fața locului împreună cu comisarul gubernial și să se comporte conform directivelor acestuia.

Comandamentul general e încunoștințat despre trimiterea comisarului gubernial și este rugat să îndrume trupele respective să lucreze în înțelegere cu el; și totodată să i se dea comisarului gubernial o escortă îndestulătoare pentru siguranța lui. În același timp se cere ca — deoarece castelul de la Deva e cel mai potrivit loc unde ar putea fi închiși prizonierii aduși — nobilimea refugiată acolo să fie escortată în alte locuri mai sigure.

O notă a Comandamentului general cu data de 8 (10 441) prin care se face cunoscut Guberniului că două divizii din regimentul de infanterie Francisc Gyulai din Bistrița au fost trimise în comitatul Sibiu spre Mediaș și o companie de husari secui din comitatul Făgăraș în Turmășor lîngă Sibiu.

Comisariatul provincial primește imediat ordinul să pregătească cele necesare pentru transportul și întreținerea lor.

Tezaurariatul regesc al minelor cu data de 8 (10 442) comunică un raport al Oficiului minier superior din Zlatna, cu data de 6, din care rezultă că răsculații au distrus clădirea comitatului din Cîmpeni și că în afară de bunurile comitelui Incze, care a fugit, au dus cu ei și casa de schimbare a aurului; apoi că și Abrudul ar fi amenințat de un atac asemănător. Din anexa raportului întocmit de Oficiul minier superior, pe lîngă unele împrejurări cunoscute, mai reiese și faptul că

răsculații din cercul Zărand s-au împărțit în trei cete, dintre care una se îndreaptă din cercul Criș spre Cîmpeni, a doua merge în cîmpia Geoagiului de Jos și în regiunile înconjurătoare, iar a treia, în sfîrșit, se îndreaptă spre Mureș.

Se înștiințează Comandamentul general în ziua de 9: Deoarece situația se înrăutățește tot mai mult, apărînd aproape ca o conspirație generală a poporului român, nu e fără motiv îngrijorarea că răul ar putea izbucni și în alte părți ale țării, extinzîndu-se cu aceeași repeziciune. Și poate că atunci trupele ce se găsesc în țară nu vor putea acționa în același timp peste tot, după cerința împrejurărilor și destul de repede. În aceste condiții — pentru a nu fi lăsat nimic neîncercat — Guberniul ar trebui să fie dispus ca, în cazul cînd și Comandamentul general ar considera că numărul trupelor din țară nu ar fi de ajuns pentru înăbușirea răului în toate părțile țării, să recurgă la singurul mijloc care se mai află încă în puterea lui, și anume: să dispună ca nobilimea și comunitățile libere să se ridice spre propria lor siguranță și să acționeze împreună cu armata. Guberniul cere pentru aceasta și pe mai departe aprobarea Comandamentului general.

Funcționarii comitatului Hunedoara, cu data de 7; prin curier (10 443). În ziua de 6, spre seară, o ceată de răsculați pornește cu chiote și împușcături din Mintia — unde au devastat cîteva curți — asupra Devei și aprinde ferma lui Adam Ribitzei. Vicecomitele Zeik János li se împotrivesc, împreună cu nobilimea adunată. Țăranii speriați se abat pe alt drum, spre locuințele bulgărești, și se năpustesc asupra acestora cu mare furie. Nobilimea, însoțită de cîțiva soldați, îi urmărește în întunericul nopții, condusă și salvată de lumina fermei arzînde, și-i respinge. Unul dintre prizonierii făcuți acolo spune la interogatoriu că ar fi auzit de la alții că între răsculați se află și un neamț îmbrăcat în haine bogate cu stele pe piept.

În după amiaza zilei de 7, o ceată de oameni strînsă din multe sate vine tot din satul Mintia, amintit mai înainte, unde au aprins și au jefuit noaptea trecută la fel ca în satele Șoimuș, Peștiș, Bîrcea Mare etc., și se năpustește din nou asupra Devei; face popas la castelul de aici, și e pe cale să atace pentru a doua oară orașul. Dar nobilimea pornește din nou sub conducerea vicecomiților săi și, ajutată de 70 de grăniceri pedestri și de 14 husari secui, atacă pe țărani, dintre care mai mult de 70 sînt parte uciși, parte aruncați în Mureș; ceilalți o iau la fugă. Dintre nobili sînt răniți cîțiva. Funcționarii din Hunedoara își încheie relatarea amintind intenția lor — ținînd seama de primejdia mare care-i amenință — ca în ziua următoare, și anume în 8, să aplice prizonierilor statoriul, potrivit ordinului dat pentru emisarul Salis.

Comandamentul general e informat despre toate acestea în ziua de 9.

Slujbașii comitatensi din Hunedoara sînt lăudați pentru curajul și elanul de care au dat dovadă la apărarea Devei. Dar la audierea prizonierilor să-și dea silința să procedeze cu toată atenția și prudența ca să iscodească de la aceia dintre prizonieri care cunosc și au văzut pe căpetenii și pe instigatori, să afle cine sînt aceștia, de unde vin, și altele de felul acesta; precum și care ar fi motivul răscoalei; și ce scopuri urmăresc cu ea. Și să trimită rapoarte amănunțite despre aceasta. Se poruncește din nou cu asprime comitate-

lor și orașelor libere respective să ia măsuri ca trupele care se concentrează să nu sufere nici o lipsă. Slujbașilor superiori li se interzice și din acest motiv, sub pedeapsa concedierii, să plece de la posturile lor.

Comitele suprem din Alba de Jos, baronul Simon Kemény, cu data de 8 (10 444). Își scuză venirea [la Sibiu] prin mărimea primejdiei, prin lipsa de siguranță, deoarece armata i-a refuzat paza cerută, și în sfârșit prin intențiile răsculaților, care-l vizau personal.

Guberniul — cu data de 9 — îl mustără pentru venirea sa și-i poruncește să plece imediat îndărăt și să urmeze ordinele.

10 noiembrie

Același comite suprem [amintit mai sus] cu data de 5, Aiud (10 491). Anunță că după cum rezultă din știri sigure, o ceată de 5 000 de răsculați pornește spre Cîmpeni și Zlatna și de aici la Galda de Jos cu intenția să jefuiască curtea comitelui suprem din această localitate și să elibereze pe prizonierii ce zac în temnițele de aici.

Vicecomitele în funcțiune din Alba, Ladislau Balo; dat la Aiud, în ziua de 8 (10 492). Confirmă întâmplările anunțate în raportul precedent și totodată se plînge vehement de refuzul comandantului trupelor din împrejurimi, de la care ceruse ajutor [din Deva] cu insistență în repetate rînduri. Raportează apoi că ar fi auzit că pădurile din Feleiuș, Măgina și Cacova sînt pline de răsculați și că unii prizonieri din Alba Iulia ar fi declarat că intenția lor este ca în primul rînd să înlăture pe comitele suprem și apoi întreaga nobilime maghiară, deoarece conducătorii lor Marcu¹³ și Horea i-ar fi asigurat — arătîndu-le o cruce de aur și o patentă importantă — că toate acestea ar fi pe placul însuși al majestății sale. La sfîrșitul raportului mai amintește, după înștiințarea primită tocmai atunci, că o parte a răsculaților a și pătruns pînă la Ampoia, Țelna și Bucerdea Vinosă și că a jefuit cîrciuma din prima localitate.

Se răspunde cu data de 11 vicecomitelui Balo: armata a primit noi instrucțiuni de la Comandamentul general. Să păstreze legătura în toate privințele cu ofițerii care au comanda și să urmeze ordinele date pînă acum.

Magistratul de Alba Iulia cu data de 7 (10 495). O ceată de răsculați a jefuit cu o zi înainte pe nobilii din Vurpăr și acum făptuiește aceleași dezordini la Vințu de Jos.

Magistratul de Orăștie, cu data de 7 (10 494). Raportează că în 6 l.c. locotenent-colonelul Karp și maiorul Stojanich cu cîteva unități de grăniceri pedestri și călare au atacat la Bîntînți pe răsculații care tocmai se îndeletniceau cu jefuirea curții lui Orbán; unde apoi — deoarece țărani s-au opus și au împușcat un cal al husarilor — armata a tras în ei și a răpus vreo 20, iar pe 41 i-a luat prizonieri. Cei mai mulți au fost locuitori din acel sat, iar ceilalți oameni veniți în grabă din satele apropiate din jur. Din Bîntînți armata s-a îndreptat spre Cioara și în drum a răpus 13 răsculați refugiați în cîrciuma din Șibot, care s-au împotrivit din nou; și chiar din Cioara, unde răsculații erau tocmai ocupați cu arderea curții lui Barcsai, au împușcat încă 13 și au prins 15.

Toate aceste rapoarte sînt comunicate Comandamentului general, precum și comisarului gubernial von Brukenenthal.

Funcționarii comitatului Hunedoara cu data de 8 (10 496). Anunță că în întreg comitatul Hunedoarei, cu excepția doar a unui singur district,

al Hațegului, totul e lăsat la bunul plac al poporului și că între Deva și cercul Zărand e întreruptă toată circulația și comunicația și că răsculații, cu toată pierderea suferită la Deva, au continuat și de atunci încoace să incendieze și să jefuiască fără teamă în satele Peștiș, Batiz, Băcia, Sîngeorz, Chitid, Bățalar, Tămășești și Almaș, și încă și acum continuă cu aceste fapte. Funcționarii mai anunță că, cu învoirea comandantului, locotenentul-major Filszki, au aplicat prizonierilor în cetate legea statală și i-au condamnat la moarte prin sabie ca pe niște ucigași învederați, incendiatori și tulburători ai liniștii publice, și pentru ca să nu scape de pedeapsă unora dintre ei li s-au și tăiat îndată capetele.

Guberniul reproșează Tablei comitatense că a trecut atât de repede la execuție și-i poruncește ca în viitor să procedeze conform îndrumărilor pe care i le va da comisarul gubernial, dar mai ales să acționeze cu mai multă prudență.

Comisarul gubernial primește ordin să comunice numitei Table comitatense propunerea.

O notă a Tezaurariatului regesc al minelor cu data de 10 (10 498). Comunică Guberniului un raport, dat în Alba Iulia în 9 noiembrie, din care rezultă că răsculații, în număr de peste 4 000 și mai mult, cutreieră munții împărțiți în companii, că au pustiit cu totul târgul Abrud¹⁴ și că Zlatna împreună cu celelalte localități miniere sînt amenințate de aceeași soartă.

O notă a Comandamentului general cu data de 10 (10 501) ca răspuns la nota Guberniului datată în 9 (10 442). Dezaprobă iar insurecția generală ca o chestiune a cărei necesitate pare încă foarte îndepărtată. Consideră însă că este foarte util ca nobilimea și slujbașii cercuali să fie obligați să supravegheze îndeaproape comportarea poporului, și din regiunile îndepărtate să anunțe imediat armata despre întîmplările cele mai neînsemnate în aparență.

Guberniul consideră și el că măsurile de prevedere menționate sînt de folos și potrivite scopului și de aceea emite în 11 un ordin circular pentru întreaga țară cuprinzînd propunerile.

11 noiembrie

Guvernatorul regesc prezintă Guberniului conceptul unei scrisori pe care a trimis-o încă în ziua de 6 baronului Simon Kemény, comitele suprem din Alba de Jos, și cere să fie înregistrată în protocol. Prin această adresă baronul Kemény primește ordin să trimită printre țărani agitați un spion de încredere căruia să i se promită o recompensă potrivită și să-l instruiască să se amestece printre ei ca și cînd ar vrea să se asocieze cu ei și să încerce să afle de la ei ce motive de nemulțumire au, ce au întreprins pînă acum și unde, ce forțe au aici sau în altă parte, unde au de gînd să meargă mai departe și ce au de gînd pînă la urmă și ce folos cred ei că o să poată avea din toate.

Același adaugă apoi verbal: deoarece după știri demne de încredere ceata principală și cea mai numeroasă de răsculați se află în munții Zlatnei și numărul ei crește zilnic; și deoarece munții aceștia — prin așezarea lor și legătura dintre ei — sînt astfel încît cu foarte mare greutate și cu multe primejdii s-ar putea ajunge de aici la răsculați ca să fie impresurați, ar trebui să se ceară Comandamentului general să ia măsuri ca ceata mare a acestor răsculați să fie închisă în munți, cu ajutorul unor trupe aduse din Banat și din comitatele vecine Arad și Bihor și a arma-

tei aduse dincoace, și să fie împiedică să-și continue mai departe deavastările (10 487).

Tot același mai relatează că ar trebui înștiințate comitatele învecinate ale regatului Ungariei despre întâmplările de aici pentru ca în cazul cînd răsculații de aici, înfricați și alungați îndărăt în munții lor, ar vrea poate să se retragă făcîndu-și drum în Ungaria, să poată lua măsuri din timp și să se poată pregăti serios împotriva lor.

Potrivit propunerii se comunică cele necesare, în parte Comandamentului general, în parte la comitatele amintite.

Apoi se trimite în țara întreagă prin ordine circulare patente tipărite în limba română, adresate poporului spre înștiințarea tuturor. Fiecare va fi îndemnat pe această cale la liniște și pace; cine are plingeri întemeiate să le înainteze pe cale ierarhică. Cine acționează împotriva acestor patente va fi considerat și pedepsit ca rebel și tulburător al liniștii. Juzii și jurații care nu vor face imediat arătarea cuvenită despre atare mișcări să fie trași la răspundere cu cea mai mare asprime; comisarului gubernial von Brukenenthal i se trimite o copie a acestui ordin circular, precum și un număr de patente, pentru a le folosi după trebuință, în înțelegere cu generalul Pfefferkorn și cu episcopul ortodox Nichitici.

Tot el primește ordin ca în înțelegere chiar cu amintitul general și cu episcopul Nichitici să trimită în părțile Zlatnei un om devotat și demn de încredere, care să încerce să vorbească cu însăși căpetenia răsculaților, să iscodească atît motivul răscoalei, cît și intențiile adevărate ale acestuia în cazul că el ar vrea să se prezinte comisarului gubernial să-i propună *salvum conductum*.

12 noiembrie

O notă a Comandamentului general cu data de 12 (10 536) ca răspuns la nota Guberniului din 11 noiembrie (10 487). Comandamentul general e de părere că împrejurările încă nu sînt atît de presante încît prin solicitarea de trupe din afară să se intensifice și mai mult zvonul răspîndit. Nici regimentele postate în Ungaria lingă granițele Transilvaniei, fiind alcătuite numai din cavalerie, nu s-ar putea folosi pe terenul unde ar avea să opereze.

Guberniul răspunde că va comunica și pe viitor Comandamentului general, ca și pînă acum, toate rapoartele ce sosesc și va lăsa la buna chibzuială a acestuia dacă îi va părea necesară chemarea de trupe din afară.

Funcționarii comitatului Hunedoara cu data de 10 (10 544). Furia poporului încă nu încetează [...].

Sate întregi sînt răscolite și aceasta cu știrea juzilor și juraților lor. Ei fac incursiuni cînd ici, cînd colo, cîte 300 pînă la 1 000 de oameni, dincoace și dincolo de Mureș, și conform unei știri sosite din Hațeg „răul“ începe și în acest district. Armele răsculaților sînt în parte puști, în parte furci de fier, topoare cu coadă lungă și țăpușe ascuțite și ferecate. Dealtfel funcționarii raportează că în ziua de 7, după ce au ținut statariu, au decapitat 34 de prizonieri închiși la Deva, au biciuit două femei și un copil, pe care apoi, împreună cu alți 13 — care au fost prinși fiind bănuți — i-au eliberat, după ce aceștia au jurat că nu se vor răzbuna. Funcționarii din Hunedoara mai amintesc apoi că răsculații au pierdut mulți oameni, răpuși sau prinși, deoarece numai în întîm-

plarea de la Deva au căzut 72; iar la Bîntînți sub comanda locotenent-colonelului Karp au murit iarăși mulți și au fost prinși 80; în sfîrșit la Peștișu Mare și Cinciș de asemenea au fost uciși mai mulți; iar comandantul de acolo Caliani a adus o dată 49, altă dată 48 de prizonieri. Toate astea însă nu au domolit și potolit nicidecum furia răsculaților.

O notă a Comandamentului general cu data de 12 noiembrie (10 545). A aflat dintr-un raport al maiorului Stojanich că funcționarii comitatului Hunedoara ar fi executat îndată, pe loc, cu sabia, 44 de prizonieri. Dar deoarece printr-o astfel de comportare spiritele nu pot decît să fie cu atît mai îndirjite și mai bănuitoare, se lasă la aprecierea Guberniului dacă nu e cazul să interzică tuturor autorităților provinciale executarea arbitrară a răsculaților.

Se răspunde Comandamentului general: la prima înștiințare a funcționarilor că voiau să aplice celor prinși statariul, li s-a poruncit din partea Guberniului să facă interogatoriile cu toată prudența, urmînd procedeul prescris, și să trimită rapoarte amănunțite cu privire la această chestiune. Cu atît mai neașteptată și mai neplăcută a fost pentru Guberniu fapta lor. Îi va mostra aspru pentru aceasta și le va porunci ca în toată comportarea lor viitoare față de cei prinși să se orienteze precis după indicațiile pe care le vor primi din partea comisarului Guberniului. În această privință se ordonă deocamdată funcționarilor comitatului cele necesare; la fel și comisarului gubernial.

Un raport al funcționarilor din Hunedoara, cu data de 11 noiembrie (10 547). Anunță că în acea zi vicecomitele în funcțiune Zeik János a murit în castelul din Deva.

Baronul Bornemissza să propună neîntirziat un om capabil căruia Guberniul ar putea să-i încredințeze deocamdată locul rămas vacant.

Un raport al comisarului Gubernial von Brukenthal dat la Mercurea cu data de 11 (10 558). La vestea că au venit la Vingard delegați din partea răsculaților pentru a îndemna și pe locuitorii de acolo, a scris imediat preotului evanghelic de acolo să-și avertizeze enoriașii față de ademeniri. Pentru a combate amăgirea care a prins ades rădăcini la poporul de rînd, că răscoala de acum ar fi protejată de locul preainalt, a pregătit un anunț pentru acest scop, cu ocazia tîrgului din Mercurea, și va raporta în curînd rezultatul.

13 noiembrie

Același comisar gubernial și episcopul ortodox Nichitici; dat la Sebeș în 12 noiembrie (10 562). Cancelistul Jerkovits trimis de episcop la Alba Iulia — conform adresei sale de mai sus nr. 10 414 — și preotul ortodox Ilie din Sibiu și-au întocmit raportul care este anexat. Acum se expediază protopopilor o circulară în ton ponderat, dar totuși răspicat, prin care sînt avertizați să arate răsculaților greșeala lor și mărirea fărâdelegii lor și să-i înduplece la liniște și ascultare.

Comisarul gubernial von Brukenthal; dat la Sebeș, în 12 (10 563). S-a constatat efectul bun al publicației făcute la Mercurea conform raportului din 11, și mulți dintre cei adunați au mulțumit în gura mare pentru învățămintele primite. De aceea este bine să se facă o înștiințare asemănătoare în următoarea zi de tîrg la Alba Iulia. După ce a auzit din întîmplare despre aplicarea statariului la Deva, a trimis acolo ime-

diat un curier și a avertizat pe funcționari să nu meargă prea departe cu pedepsele; totodată le-a mai poruncit să-i trimită un raport complet despre prizonierii de acolo. Răsculații — conform știrilor tocmai sosite — au înaintat pînă la Singeorzu Trascăului [Colțești] și în ziua de 10 au pustiit curțile de acolo ale familiei Toroczkaî. S-a aflat că înșiși locuitorii localităților în care s-au întîmplat jafurile de pînă acum au jefuit cel mai mult.

Întîmplarea din Singerozu Trascăului se comunică imediat Comandamentului general.

Comitatului Cluj și Alba, precum și magistratului din Turda li s-a recomandat insistent să-și îndoiască vigilența respectînd cu strictețe ordinele.

Comisarului gubernial i se arată mulțumirea Guberniului pentru măsurile luate și i se recomandă să colaboreze în toate cu episcopul ortodox, și unde e necesar și cu generalul baron von Pfefferkorn.

Despre cele întîmplate de la data de cînd s-a înaintat preasupusul raport și pînă în ziua de 13 se va face mai departe preasupusă arătare.

Vicecomitele de Alba de Jos, Ladislau Baló; dat la Aiud, în 11 noiembrie (10 585). Confirmă jefuirea tîrgului Abrud, întîmplată în ziua de 9¹⁴, și cazul din Singeorzul Trascăului. O veste la fel de neplăcută — continuă relatarea — ar fi sosit din Țelna, unde curțile contelui Teleki ar fi fost pustiite cu totul.

Același, cu aceeași dată (10 586). Deoarece poporul care se adună tot mai mult laolaltă are ca țintă numai nobilimea maghiară, nobilii acestui comitat s-au prevăzut cu arme pentru ca să poată da ajutor armatei în caz de primejdie pentru propria lor apărare. Mai raportează că la Aiud a pus să fie arestat deocamdată un moscovit care făcea comerț ambulant cu icoane și cu castane, ca pe un om devenit suspect din mai multe motive.

Se ordonă Tablei comitatului să-l interogheze cu severitate, să înainteze rezultatul interogatoriului, dar în cazul că va fi găsit nevinovat să-l elibereze imediat.

Funcționarii comitatului Cluj, cu data de 9 noiembrie (10 587). După știri sigure, răscoala țăranilor s-a și extins pînă la Sălciua, la 3 mile depărtare de Cluj.

Magistratul din Alba Iulia, cu data de 11 noiembrie (10 589). Confirmă că răsculații au jefuit în ziua de 7 la Vințu de Jos, și în 10 la Țelna și Ighiel.

Comitele suprem din Turda, cu data de 11 noiembrie (10 588). Arată că, deoarece armata comandată împotriva răsculaților este așezată mai mult spre Alba Iulia și comitatul Hunedoara, ei s-ar putea ușor încumeta să străbată pe la Huedin și Gilău în comitatul Turda și Cluj. Din acest motiv Guberniul ar putea îngădui nobilimii de acolo să se ridice pentru propria apărare.

Atît magistratului de Alba Iulia, cît și comitatelor Alba și Cluj li se recomandă să respecte cu strictețe ordinele primite și să nu le depășească.

Comandamentul general este înștiințat despre îngrijorarea comitelui suprem din Turda și i se comunică spre înștiințare și rapoartele primite.

Comisarul gubernial von Brukenenthal; dat la Sebeș în 12 noiembrie (10 592). A expediat la Alba Iulia peste patruzeci de prizonieri care au participat la jaful din Vurpăr și a dat ordin funcționarilor comitatului Alba în privința audierii și întreținerii lor. A informat Tabla din Cluj și din Turda despre jafurile de la Sîngeorzu Trăscăului și le-a avertizat să se păzească cu mare atenție.

O notă a Tezaurariatului regesc al minelor, cu data de 13 (10 595). Însoțește un raport al Oficiului superior minier din Zlatna, în care acesta își arată teama pentru orașul Zlatna, în caz că răsculații — care din frică de armată au început să se retragă în regiunile muntoase — s-ar uni.

14 noiembrie

Comisarul gubernial von Brukenenthal; dat la Sebeș în 13 noiembrie (10 593). Locotenent-colonelul von Ott, trimis cu o trupă chiar la Inuri, găsește localitatea în plină răscoală. Cu greu reușește doar ca unii dintre locuitorii de aici să se apropie de el. Vorbește cu ei, și, după repetate îndemnuri, promit să se liniștească dacă li se va da o gardă de trei husari să-i apere împotriva celorlalți răsculați. Locotenent-colonelul ia pe doi dintre acești oameni, printre ei și o căpetenie, asigurându-i că nu li se va întâmpla nici un rău. Pe aceștia comisarul Guberniului îi interoghează și-i eliberează cu condiția ca în locul celor trei husari ceruți să dea ca ostateci pe trei dintre oamenii lor. La plecare conducătorul lor promite să liniștească în câteva zile pe locuitorii satelor răsculate Picișa, Tauți, Găureni, Poiana, Răcățau și Cirna. Comisarul gubernial speră că pe de o parte avertismentele sale și calea blindetii, pe de alta apariția trupelor vor avea un efect bun.

Tot același, dat la Sebeș, în 13 (10 594). În aceeași zi s-a dus el însuși, la Alba Iulia anume pentru publicația pe care a pregătit-o pentru poporul ce se va aduna la târgul săptăminal de acolo. Cu această ocazie s-a interesat de starea celor închiși în cetate și a luat măsuri pentru cele necesare îngrijirii lor, precum și pentru vindecarea răniților. În afară de aceasta a trimis de aici între răsculați cîțiva oameni de încredere și cunoscuți, cu îndrumările necesare, de la trimiterea cărora speră mult bine.

Acest raport e comunicat Comandamentului general. Măsurile luate de comisarul gubernial sînt aprobate. Tezaurariatul ambelor departamente e înștiințat în aceeași zi despre trimiterea comisarului gubernial, cerîndu-i-se să îndrume autoritățile camerale să colaboreze cu acesta în caz de nevoie.

O notă a Tezaurariatului regesc minier cu data de 14 (10 612). Însoțește un raport al Administrației hunedorene cu data de 10, în care se cuprinde următoarea istorisire despre împrejurările de acolo: pustii-riile în satele din jurul Hunedoarei nu mai au capăt. Toate curțile nobiliare sînt transformate în cenușă; și deoarece în părțile acestea nu a mai rămas nimic de ars și de pustiit, se pare că răscoala se trage mai aproape spre valea Hațegului. Și satul Cinciș, deși este alcătuit numai din locuitori liberi, s-a răsculat și a aprins curțile nobiliare de acolo. Administrația se teme în fiecare ceas de un atac asupra Hunedoarei, și aceasta cu atît mai mult cu cît toți nobilii urmăriți din Hațeg și din întreg ținutul din jurul Hunedoarei s-au refugiat în castel, în urma cărui fapt țărani întăritați ar fi amenințat chiar administrația. În castel s-ar afla mai mult de 1 000 de oameni, bărbați și femei, toate încăperile, galeriile, coridoarele și scările sînt înțesate cu oameni și cu lucrurile pe

care și le-au salvat acolo, și toți trăiesc din proviziile ce se găsesc în castel. În ziua de 8 cițiva nobili tineri, dimpreună cu cițiva cameraliști, au atacat în Peștișu de Sus vreo 500 de răsculați ce zăceau beți și i-au împrăștiat, cu care prilej au murit 32 de țărani. Armata aduce din toate părțile prizonieri, care sînt predați funcționarilor comitatului. Dealtfel în raport se aduce acuza că trupurile celor uciși, ce zac pe drumuri și pe cîmp, nu sînt îngropate.

Guberniul ordonă comiților supremi ai comitatelor Alba de Jos, Sibiu și Hunedoara să pregătească imediat înmormintarea celor ce zac neîngropați.

Tot același Tezaurariat minier, cu data de 14 (10 613). Însoteste un raport al Oficiului superior minier din Zlatna cu data de 13, care cuprinde următoarele știri: patrulele trimise au adus în ziua de 12 peste 20 de răsculați prinși. Prizonierii aduși pînă acum — cu excepția celor din districtul Baia de Criș, care sînt ținuți în fiare — au fost bătuți cu cîte 50 de ciomege și eliberați cu aspre amenințări. Conform știrilor sosite la Oficiul superior minier o ceată de răsculați a fost în ziua de 9 la Baia de Arieș și acolo a dărimat casa comitatului, magazia de cereale a comitatului și berăria, precum și cîrciumile de acolo. Căpetenia principală a răsculaților, Horea, s-ar afla în domeniul superior al Zlatnei, nu departe de Cîmpeni. Oficiul superior al minelor a propus cîtorva oameni de încredere să încerce să-l prindă pe Horea, promițîndu-le pentru el, dacă-l aduc viu, 100 de ducați, iar pentru Ion Cloșca din Cărpiniș, a doua căpetenie de răsculați, care a fost de față la jefuirea din Singeorzu Trascăului, 50 de ducați.

Se răspunde Tezaurariatului minier în ziua de 15, și i se comunică Ordinul circular cu aceeași dată, cum să se procedeze cu răsculații prizonieri, cerîndu-i-se să îndrume în acest sens autoritățile camerale, pentru ca procedura față de cei prinși să rămînă uniformă pretutindeni.

Comisarul gubernial von Brukenthal; dat la Sebeș în 14 noiembrie (10 614). Privitor la o știre sosită prin curier din Deva, cum că Horea a amenințat să distrugă orașul pînă în temelii, dacă nu se vor îndeplini pînă în ziua de 14 cele șase puncte propuse de el comitatului, comisarul gubernial s-a consultat de îndată în această privință cu generalul baron von Pfefferkorn, care a expedit fără întîrziere în ajutorul celor amenințați atîtea trupe cîte a putut să dea. Comisarul gubernial are intenția să trimită la fața locului pe oculistul Molnar, român din naștere, și să-l ceară să se ducă printre răsculați să discute cu căpeteniile lor și să-i lămurească asupra purtării și a cererilor lor fără sens.

Acest raport este trimis Comandamentului general spre luare la cunoștință.

15 noiembrie

La propunerea verbală a guvernatorului regesc, se redactează un regulament amănunțit asupra felului cum să se întocmească procedura împotriva răsculaților prinși. Conform acestuia ei trebuie să fie aleși și despărțiți cu atenție în următoarele trei categorii, și anume dacă sînt: 1, din aceia care au fost prinși cu arma în mînă și în stare de apărare, sau 2, din aceia care, amăgiți de căpetenii, au fugit împreună cu ei și au fost prinși în *continua prosecutione* [timpul urmăririi continue] și în sfîrșit 3, numai din aceia care au fost înhățați amețiți și beți, în timpul

jafului — și să se procedeze împotriva lor conform procedurii prescrise deocamdată pentru fiecare din aceste categorii.

Aceste instrucțiuni se trimit respectivelor comitate și orașe libere spre a se conforma; și deoarece sănătatea prizonierilor, care sînt mult prea îngrămădiți în închisorile din Deva, Alba Iulia și Hunedoara, ar fi primejduită, se poruncește ca procesele lor să se ia în dezbatare și să se rezolve conform clasificării amintite.

Despre această hotărîre e înștiințat și comisarul gubernial von Brukenthal, spre a se conforma.

Comandamentul general, cu data de 15 noiembrie (10 645), aneazează un raport sosit prin curierul locotenent-colonelului Karp, cu adaosul că după relatarea acestuia liniștea pare să fi fost restabilită pretutindeni în cercul Hațeg și în ținutul din jurul Devei. Raportul lui Karp cuprinde mai ales următoarele știri: după ce amintitul locotenent-colonel venind dinspre Hațeg a împrăștiat în ziua de 9 pe răsculați nu chiar fără vărsare de sînge din partea lor, și în ziua următoare a trimis cu aceeași intenție mai multe unități militare mai mici, i-a reușit să restabilească în cea mai mare măsură liniștea în districtul Hațegului, în așa fel încît răsculații n-au mai devastat și jefuit, s-au reîntors la casele lor și au început să se prezinte în fața autorităților și să transporte la Hațeg proviziile necesare pentru armată. Ba unii dintre ei, înduplecați de îndemnurile sale binevoitoare, au declarat că vor să restituie nobililor lucrurile jefuite care mai există. Același lucru s-a întîmplat și cu locuitorii din satele din cercul Hunedoara și din jurul Devei, astfel că poate aproape asigură că în aceste localități s-a restabilit liniștea obișnuită, cu excepția cîtorva, puține la număr, din care însă speră în fiecare ceas vești mai satisfăcătoare.

Un raport al comisarului gubernial von Brukenthal; dat în Sebeș în 14 noiembrie (10 748). Patenta românească pe care i-a trimis-o Guberniul a distribuit-o imediat la funcționarii comitatensi respectivi și a dat dispozițiile necesare pentru felul în care trebuie să se facă publicarea. În regiunile unde primejdia este deosebit de mare, vicejudele nobililor sau un alt funcționar de încredere să aleagă anume, pentru fiecare cerc, un preot iscusit și cu vază în fața poporului și prin el să ducă publicația din sat în sat, apoi să dispună ca patentele să fie fixate pe ușile bisericilor sau în alt loc vizibil.

Oamenii de încredere trimiși de comisarul Guberniului printre răsculați — conform raportului său din 13 — s-au reîntors, și anunță: locuitorii din Cricău le-ar fi povestit că tînărul Horea ar fi sosit la Craiva în ziua de 11 însoțit de 500 dintre oamenii săi și ar fi întrebatoștea satului dacă au fost și ei conșcriși de militari. După ce au răspuns afirmativ, au trebuit să-i depună jurămint, după care el le-a poruncit să-l asculte și să meargă cu el. Același lucru au trebuit să facă și locuitorii din Cricău, apoi toți împreună au jefuit curțile nobiliare de acolo. Ziua următoare trebuia să se întîmple același lucru la Galda de Jos. Dar după ce între timp a intervenit locotenent-colonelul Schultz și a obținut de la ei un armistițiu de opt zile¹⁵, Horea și-a demis trupele și a plecat lăsînd poruncă să nu îndrăznească nimeni în lipsa sa să comită vreun „rău”. Dar ei, adică locuitorii din Cricău, ar fi hotărîți ca, vine ori nu vine Horea, să meargă la Alba Iulia; și, deoarece

se și conșcriseră ca militari, să ceară arme pentru ca să nu mai fie asupriți și pe mai departe de stăpînii de pămînt.

Comisarul gubernial raportează că are intenția să folosească înștiințarea sosită în măsura în care dă motiv să fie supravegheați cu atenție cei conșcriși la armată în vara trecută; ceea ce va și dispune fără întârziere funcționarilor comitatului Alba.

La știrea că răsculații au strîns pe insula de la Ghelmar multe lucruri jefuite și că acolo se află și mulți dintre ei, comisarul gubernial a trimis la ei pe protopopul Avram Moga din Sebeș ca să-i sfătuiască și să-i îndemne să se reîntoarcă la locuințele lor.

Ordinele de pînă acum ale comisarului gubernial au avut ca urmare că multe din lucrurile furate din Vințu de Jos au și fost restituite. El a luat măsuri ca în ziua următoare lucrurile care zăceau acolo risipite în toate părțile să fie de asemenea adunate și să fie duse la Alba Iulia sub supravegherea și grija a doi slujbași ai comitatului.

Comandamentul general, cu data de 15 (10 621). Locotenent-colonelul von Schultz din regimentul de husari secui a încercat să obțină o convorbire cu răsculații. Raportul său anexat la „Notă” cuprinde pe larg cele întimplute cu acea ocazie, precum și condițiile pretinse de răsculați. Se cere Guberniului să-și spună curînd părerea asupra acestei chestiuni, pentru ca locotenent-colonelul să poată fi trimis de aici și să poată ajunge la destinație exact la termenul hotărît, anume în ziua de 19¹⁶.

Importante în raportul lui Schultz sînt următoarele: după ce a pregătit întîi o convorbire cu răsculații prin locotenent-majorul Probst, trimis mai înainte printre răsculați, și care știe perfect românește, s-a dus el însuși la ei în ziua de 11. Cu puțin înainte ceata la care mergea a jefuit Cricăul și Baia de Arieș și tocmai se pregătea să se retragă în munții dinspre Aiud. La cererea locotenent-colonelului, căpeteniile opresc îndată cetele pe care le conduceau și ei înșiși, însoțiți de trei dintre oamenii lor, ies înaintea lui. Unul dintre ei, Ion Horea¹⁷, numit fiul lui Horea Ursu din Cîmpeni, pune să-i fie adusă înainte o cruce mică aurită. Celălalt se numește Cloșca Ion din Cărpiniș. După ce locotenent-colonelul a avut cu ei o discuție amănunțită îi face cunoscute plîngerile lor, care constau mai mult din aceea că jalbele făcute încă de acum șapte ani în țară și la Curte de către iobagii domeniului Zlatna sînt tot nerezolvate și nu au fost ajutați **pînă acum** și această este împotriva rezoluției pe care le-a dat-o Cancelaria Aulică în aprilie¹⁸, în care li se aprobă rezolvarea după dreptate a plîngerilor lor, rezoluție pe care i-o și prezintă într-o copie în limba română. Cererea lor de acum, spun ei, este: 1. eliberarea de iobăgie, 2. să fie militarizați și, în sfîrșit, 3. eliberarea unora care zac în închisoarea de la Galda de Jos [...]. După ce au avut loc toate astea, locotenent-colonelul le face tot felul de muștrări cu privire la purtarea lor și în sfîrșit obține de la ei făgăduiala că se vor împrăștia și că se vor duce în liniște și pașnici pe la casele lor. În schimb el le promite să le prezinte doleanțele la autoritățile superioare, iar decizia să le-o aducă apoi el însuși în ziua de 19 la Cîmpeni. Pentru a întări făgăduielile, răsculații sărută crucea și același lucru îl face și locotenent-colonelul. După aceea ei s-au reîntors la ceata lor și au îndemnat-o să se împrăștie pe loc, iar aceia care erau veniți din satele învecinate s-au reîntors acolo îndată. După ce a relatat amănunțit toate acestea, locotenent-colonelul cere noi ordine, pentru

ca să poată ține seama de ele la întâlnirea stabilită pentru ziua de 19. Din raportul locotenentului-major Probst, pe care locotenent-colonelul l-a anexat la al său, reiese printre altele următorul fapt ciudat: că reformații și arianii care cad în miinile răsculaților sint botezați de preoții ce se află cu ei, așa cum s-a întâmplat cu mulți în Baia de Arieș.

Guberniul răspunde Comandamentului general cu privire la aceasta. Ar fi necinstit, necuviincios și ar avea urmări rele, dacă din partea Guberniului s-ar intra în tratative cu iobagi cuprinși de o adevărată răscoală, înainte ca ei să fi depus armele, să se fi împrăștiat și să se fi potolit cu totul. De aceea ar trebui înainte de toate să se insiste ca fiecare să depună armele, să meargă acasă, plîngerile pe care socotesc că le-ar avea să le înainteze în ordine pe cale ierarhică și să aștepte în liniște. Pentru ca poporul să fie mai sigur convins că a fost înșelat de către instigatorii săi, Guberniul propune publicarea solemnă a patentei românești tipărite și totodată întreabă dacă nu ar dori să asiste la această publicare și episcopul ortodox, precum și un funcționar din partea autorităților provinciale pe care comisarul Guberniului l-ar considera potrivit pentru aceasta. Așa cum, dealtfel, se va discuta și decide toată această ceremonie de către comisarul gubernial împreună cu generalul baron von Pfefferkorn. Dar se va analiza punct cu punct adevăratul rost al condițiilor puse de răsculați și se va arăta Comandamentului general care este situația în privința fiecăruia.

Comisarul gubernial este informat despre acest răspuns dat Comandamentului general.

În sfîrșit, despre tot ceea ce s-a întâmplat pînă acum se trimite la aceeași dată preasupusul raport.

16 noiembrie

Funcționarii comitatului Tîrnava, cu data de 14 noiembrie (10 722). Raportează că, îndemnați de împrejurările actuale, au luat măsuri ca de siguranța comitatului o parte din nobilime să aibă grijă acasă, iar cealaltă parte la hotarele comitatului.

În această chestiune se răspunde Tablei comitatului că trebuie să se orienteze strict după ordinele date și să respecte întru-totul îndrumările comisarului gubernial.

Nobilimea refugiată la Sibiu cere să se ia măsuri de prevedere din timp, pentru ca ceea ce a mai rămas în urma furiei răsculaților să nu fie pustiit cu totul. Și să se facă înștiințare ca nimeni să nu cumpere lucruri scumpe de la oameni suspecti.

Privitor la aceasta din urmă se trimit circulare în toată țara. Îndemnuri similare se trimit și la comitatele ungare vecine.

Comisarul gubernial von Brukenenthal; dat la Sebeș în 15 noiembrie (10 749). În urma raportului locotenent-colonelului Karp (același pe care l-a comunicat Comandamentul general Guberniului împreună cu nota sa nr 10 645), generalul Pfefferkorn a luat măsuri să fie întărite trupele de dincolo de Mureș ca să poată acționa cu atît mai energic. Dar comisarul gubernial a găsit în aceasta motiv să prescrie instrucțiuni funcționarilor comitatului Hunedoara pentru ca: 1) să prevină o nouă răscurare a poporului, 2) să apere ce a mai rămas din averea nobililor d.

alte pagube și în sfârșit 3) să poată iarăși aduna laolaltă ceea ce s-a furat.

Locuitorii satului Inuri, cu care — conform ordinului de mai sus al comisarului gubernial nr. 10 593 — locotenent-colonelul von Ott avusese o convorbire, au adus pe cei trei ostateci promiși, și sînt liniștiți, împreună cu satele vecine. Locuitorii satului Cioara încep să refacă gardurile doborâte de ei înșiși și se poartă cu gîndul să trimită delegați la stăpînul lor de pămînt Bartsai Peter.

Conform unei relatări a vicarului ortodox Popovici, și în cercul Zărand, poporul răzvrătit devine din zi în zi tot mai puțin numeros în urma sfaturilor bune primite.

Deoarece într-un raport sosit din comitatul Hunedoara la comisarul gubernial sînt date care arată că funcționarilor de acolo nu prea li se dă ascultare, numește provizoriu vicecomite în funcțiune pe Alexiu Nopcea, în locul lui Zeik János, care a murit. Iar Matskási Ferenc a primit poruncă să se îngrijească de adunarea lucrurilor furate, după procedeul indicat de către comisarul gubernial.

Prin publicația făcută la Alba Iulia cei fugiți din Vurpăr și din Vințu de Jos au fost înduplecați să se reîntoarcă.

La întrebarea sa dacă, avînd în vedere mulțimea de prizonieri aflați acolo, să nu pornească procesele lor și, așa ca la Deva, să dea un exemplu. Provizoratul fiscal din Zlatna a primit răspuns de la comisarul gubernial că poate, ce-i drept, să audieze în prealabil pe prizonieri, totuși interogatoriul să i se trimită și provizoratul să stea deocamdată liniștit. Între timp comisarul gubernial consideră că ar fi într-adevăr necesar să se dea cîteva exemple [drastice].

Numirea interimară de vicecomite în funcțiune a lui Alexiu Nopcea se aprobă, Tabla comitatului este informată despre aceasta și este înștiințat comisarul gubernial.

17 noiembrie

Funcționarii comitatului Cluj, cu data de 13 noiembrie (10 724). În afară de jefuirea de la Singeorzu Trascăului, cunoscută din alte rapoarte, ei relatează și împrejurarea că încă înainte de a se fi retras de aici răsculații, a apărut dintr-o dată o trupă de 66 de husari și a prins 150 de țărani, pe trei i-a răpus și pe ceilalți i-a împrăștiat. Anunță mai departe că îndemnați de mărimea primejdiei care se apropie tot mai mult de acest comitat, nobilimea de acolo se va ridica fără întruziere ca să se apere și va porni împotriva răsculaților, sub conducerea comitelui suprem contele Csáki.

Guberniul răspunde atunci contelui Csáki să respecte riguros ordinele de pînă acum și să se ferească să treacă peste ele.

Vicecomitele în funcțiune din Alba de Jos, Bálo Ladislau, cu data de 14 (10 727). Nobilii și soldații veniți grabnic în ajutor la Singeorzu Trascăului au sosit acolo de fapt după ce s-a întîmplat nenorocirea. Totuși au adus îndărăt 139 de răsculați care voiau să fugă cu prada și i-au luat prizonieri. Nobilii adunați la Aiud și funcționarii comitatului doresc să li se aprobe să aplice acestor prizonieri statariul. El mai crede că la restabilirea liniștii ar contribui mult dacă s-ar trage în țepă judele și șase jurați din fiecare sat în care s-a jefuit, ca exemplu de intimidare, deoarece se știe că pretutindeni au luat parte la jafuri și chiar i-au atras acolo pe răsculați înșiși locuitorii satului respectiv.

Confirmă că în aceeași zi când a avut loc convorbirea lui Schultz și s-a încheiat armistițiul de opt zile a fost omorât nobilul Biró Miklós și a fost jefuit Szotyori István.

Încheie raportul cu informația că același Szotyori se oferă, dacă i se dau 50 de cavaleriști și 50 de infanteriști, să caute căpeteniile răscoalei chiar în cuiburile lor din domeniul Zlatna și să-i prindă vii.

Se răspunde Tablei comitatului Alba de Jos: în privința tratamentului și a comportamentului față de prizonieri, precum și în ce privește celelalte acțiuni, să procedeze respectînd riguros ordinele de pînă acum și să urmeze îndrumările comisarului gubernial.

Raportul vicecomitelui în funcțiune, împreună cu ordinul Guberniului trimis funcționarilor, se expediază comisarului gubernial spre informare.

Tot același, cu data de 15 (10 726). Anunță citeva știri pe care i le-a adus un spion trimis printre răsculați conform instrucțiunilor.

Guberniul consideră că această înștiințare nu s-a întocmit, ce-i drept, întru totul, conform îndrumărilor date de aici comitelui suprem baronul Simon Kemény și nici nu servește scopului. Totuși o trimite comisarului gubernial ca să o poată folosi după posibilități.

Comisarul gubernial von Brukenthal, cu data de 15 (10 750). Informațiile primite de el din comitatul Hunedoarei cuprind două feluri de știri: În *primul rînd* căpitanul Csepi din regimentul Oros cu compania sa este împresurat din toate părțile la Hălmagiu (unde a fost mutat înainte de izbucnirea tulburărilor), și suferă de cele mai mari lipsuri ale celor mai necesare lucruri, după cum se plînge într-o scrisoare trimisă de curînd Tablei din Hunedoara. Și nu i se poate da ajutor din partea comitatului, deoarece toți funcționarii angajați în partea de dincoace, cîți au mai rămas în viață, se află încă la Arad, unde s-au refugiat. În *al doilea rînd*: că au fost trimise patrulare militare dincolo, peste Mureș, care au și cercetat cele mai multe sate așezate aproape de rîu. Numai Ilia și Brănișca se arată încă recalitrante, mai ales primul, unde locuitorii își împart încă fără nici o teamă între ei lucrurile furate și bucatele domnești.

Comisarul gubernial amintește la urmă raportul Tablei comitatului Cluj din 13 și faptul, după părerea sa necuviincios, amintit acolo și anume că contele Csáki vrea să ia el însuși comanda nobilimii sale; totodată anunță că de fapt nu a omis să recomande funcționarilor acestui comitat să fie cît mai moderați. Cu toate acestea, dispozițiile trimise de el ar avea cu mult mai mult efect, dacă ar fi sprijinite și de către Guberniu.

Știrile sosite de la căpitanul Csepi se comunică Comandamentului general cu observația că în locul slujbașilor plecați din cercul Zărand vor fi aduși slujbași din celelalte părți ale comitatului, dar în același timp trebuie să se țină seama ca în cercul Zărand să fie plasate trupe suficiente. Îndeosebi pare ca pentru restabilirea liniștii în părțile acelea să fie necesar ca răsculații să fie împinși pe de o parte din față, chiar din cercul acesta, și pe de altă parte dinspre comitatul Turda și dinspre cercul Arieșului și să fie împresurați în așa fel, încît să nu se poată îndrepta nicăieri spre interior

și în același timp să fie împiedicați să răzbată spre spate, la granițele Ungariei.

Se ordonă funcționarilor comitatului Cluj să urmeze dispozițiile primite de la comisarul gubernial privitor la nobilimea ridicată [împotriva răsculaților], precum și la tot ceea ce le va mai porunci, și să-i dea ajutor în toate privințele. Comisarul gubernial este înștiințat despre cele ordonate atât Comandamentului general, cât și comitatului Cluj.

Comisarul gubernial; dat la Sebeș în 16 noiembrie (10 752). Trimite o înștiințare pe care a primit-o de la funcționarii din Orăștie. Conform acesteia în toate satele de dincolo de Mureș sînt răspîndite circulare incendiare în limba germană și română, cu porunca să se prezinte cîte 25 de oameni înarmați la cele două locuri principale de adunare Bozeș și Băcia, sub pedeapsa că satul va fi incendiat. În cele două sate amintite s-ar afla o mare ceată de popor adunat, iar fierarii țigani aduși aici din toate părțile ar fi ocupați cu confecționarea de lănci din coase. Totul cu intenția ca să treacă Mureșul dincoace și să prefacă în cenușă Orăștia, ca să nu mai fie în stare să opună rezistență. Comisarul gubernial este de părere că această înștiințare nu poate fi acceptată, de fapt, ca demnă întrutotul de crezare; dar între timp s-au luat totuși măsuri pentru ca malul de dincoace al Mureșului să fie acoperit și să se împiedice pătrunderea dincoace a poporului răsculat. Așa-ziselor circulare ale lui Horea comisarul gubernial le-a replicat cu o altă publicație a episcopului ortodox, pe care va încerca să o aducă la cunoștința poporului, atât în domeniul Zlatna, cât și în cercul Zărand. Locotenentul-major Tilier s-a oferit să-l aducă pe Horea prins. Propunerea este ca pentru eventualitatea aducerii lui viu să se aprobe o răsplată¹⁹ de 2 000 fl., și pe jumătate atîta dacă va fi adus mort. Comisarul gubernial nu a considerat încă util să facă cunoscută această ofertă autorităților provinciale, deși este de părere ca numitului locotenent să i se dea fără întârziere aprobarea de a-și pune în aplicare proiectul.

Se aduce atunci la cunoștința comisarului gubernial că încercarea de a-l prinde pe Horea ar putea avea loc chiar dacă părerea Guberniului comunicată Comandamentului general ar rămîne fără efect din cauza tratativelor lui Schultz.

Tot *același comisar gubernial*, cu data de 16 noiembrie (10 751). Locuitorii satului Bințiș din comitatul Sibiului au trimis delegați la Tablă ca să ceară iertare pentru ei. *Comisarul gubernial propune ca din cînd în cînd dintre răsculații răpuși să nu fie toți îngropați, ci doi pînă la patru dintre ei să fie puși pe roată ca răufăcători în locurile unde zac.*

Guberniul aprobă propunerea și ordonă comisarului gubernial să ia măsuri în acest sens.

18 noiembrie

Un alt raport al comisarului gubernial cu data de 17 (10 753). Răsculații de pe insula de la Ghelmar sînt liniștiți, au cerut iertare prin delegații trimiși și după ce li s-a publicat patentă, s-au reîntors în sat. Comisarul gubernial laudă cu această ocazie serviciile zeloase și folosite aduse de protopopul din Sebeș, Avram Moga, la Ghelmar, precum și la Inuri, după cum consideră drept cea mai norocoasă întîmplare împrejurarea că se aflau aici atât episcopul ortodox Nichitici,

cît și generalul Pfefferkorn, amîndoi însuflețiți de aceeași rîvnă pentru cauza comună și de aceeași loialitate în felul de a gîndi.

Din Zlatna sosește știrea că husarii l-au urmărit pe tînărul Horea și l-au rănit, cu care prilej el s-a salvat sărînd într-un șanț. Pentru a însufleți și mai mult armata, s-au pus premii¹⁹ pentru fiul lui Horea și pentru alte două căpetenii de răsculați, Bogolea Simion din Sălciua și Cloșca Ion din Cărpiniș, ceea ce s-a adus la cunoștința soldaților. Apoi comisarul gubernial a ordonat în sfîrșit să se publice în comitatele Hunedoara, Cluj, Alba și Sibiu că pentru [prinderea] fiecărui instigator care răscoală poporul se va înmîna o răsplată de 30 de florini renani și, dimpotrivă, din fiecare sat care s-ar lăsa ațîtat la răscoală, judele și 20 de locuitori vor fi trași în țeapă, conform legilor țării.

Guberniul aprobă publicarea și este de părere să dispună să se facă în toată țara. Pentru acest scop se vor tipări patente în toate limbile țării și se vor distribui în toate comitatele și orașele libere, cu ordinul ca publicarea să se facă în fiecare sat printr-un vicejude al nobililor și prin preotul local; iar raportul pe care-l va întocmi vicejudele să fie iscălit de preot și de oamenii mai bătrîni, sau dacă ei nu ar ști scrie, să fie întărit prin punerea degetului.

Comandamentul general este rugat să dispună să se publice această patentă și din partea armatei mai ales în localitățile suspectate.

Comisarul gubernial este înștiințat despre toate acestea. În sfîrșit, episcopul Nichitici este însărcinat să aducă din partea Guberniului laude numitului protopop Avram Moga pentru zelul dovedit la Ghelmar și Inuri.

Comandamentul general, cu data de 18 (10 755). Relatează că a aflat de la generalul Pfefferkorn, că în afară de nobilimea ridicată în părțile Aiudului, Turzii și ale Clujului, se înarmează și în comitatul Hunedoara în acest scop circa 400 de nobili; totodată se referă la nota sa privitoare la această chestiune, notă pe care a trimis-o în ziua de 10.

Se răspunde Comandamentului general în aceeași zi: Guberniul nu a ordonat de fel insurecția [nobilimii], cu atît mai mult cu cît a poruncit în toate cercurile unde s-a observat că nobilimea se concentrează pentru a se apăra ea însăși, să se respecte riguros ordinele emise de aici. Este deci ușor de presupus că nobilimea, intimidată de exemple atît de triste, este silită chiar fără voia ei să se țină mai strîns laolaltă, după ce pe de o parte s-a văzut într-o primăjdie cum nu s-a mai întîmplat aici de 270 de ani, iar pe de altă parte ajutorul militar nu a putut veni destul de repede.

Într-acestea, comitatele Alba de Jos, Hunedoara, Tîrnava, Turda, și Cluj sînt din nou avertizate ca în măsurile luate pentru propria apărare să nu depășească nicidecum pe acelea poruncite de Guberniu.

Comisarul gubernial este înștiințat despre toate acestea. De altfel despre toate cele întîmplate pînă acum s-a întocmit la aceeași dată preasupusul raport.

Tezaurariatul regesc al mineritului, cu data de 18 (10 770). Comunică Guberniului un raport primit de la administrația Hunedoarei, în care amintește printre altele diverse violențe comise de nobili și anunță

totodată că toți răsculații prizonieri în castel, în număr de 115, au fost eliberați fără nici o pedeapsă²⁰ la ordinul locotenent-colonelului Karp.

Se comunică Comandamentului general această din urmă plângere împotriva locotenent-colonelului Karp.

Tablei comitatului Hunedoara i se ordonă să sancționeze violențele raportate și să dea satisfacție pentru ele celor ce au suferit de pe urma lor, iar de pe acest ordin se trimite o copie și comisarului gubernial.

Tezaurariatului regesc al minelor i se răspunde că raportul trimis va fi folosit așa cum trebuie.

19 noiembrie

Nobilimea refugiată în castelul din Hunedoara dă Guberniului, într-o cerere, lista satelor din cercul Hunedoara atacate de către răsculați, a tuturor clădirilor de acolo jefuite și în parte arse, în parte devastate și, în sfârșit, a tuturor omorurilor săvârșite, cu rugămintea să se trimită în aceste părți o armată mai puternică.

Din însemnarea amintită se vede că în numitul cerc al Hunedorei au fost jefuite în 61 de sate nouă castele și 215 curți nobiliare. Patru dintre primele și 57 dintre ultimele au fost arse și 15 au fost total dărimate. În afară de aceasta o biserică reformată a fost întâi jefuită și apoi devastată. Aceeași soartă au avut-o opt case parohiale reformate [...].

Guberniul predă Comandamentului general lista amintită și-i recomandă cererea nobilimii, cu adaosul ca din anexa amintită să binevoiască să aprecieze însuși cât de departe a mers, numai în cercul Hunedoara, furia poporului răsculat și aceasta din cauza încetinelii cu care s-a dat ajutorul militar.

Episcopul ortodox Nichitiți, cu data de 18 noiembrie (10 802). Anunță și din partea sa ceea ce fusese raportat mai înainte de către comisarul gubernial²¹, anume că insula de la Ghelmar — conform raportului protopopului Avram trimis acolo — a fost părăsită de către răsculați și că aceștia s-au dus în liniște în satele lor.

Tabla comitatului Hunedoara este înștiințată despre aceasta pentru ca să preia lucrurile furate ce se află pe insulă și să le restituie proprietarilor.

Comitele suprem al Sibiului, Rosenfeld, cu data de 18 (10 803). Raportează că locuitorii răsculați din satele Cioara, Tărtăria și Săscior din comitatul Sibiu au revenit la normal și deci în acest comitat s-a restabilit deplin liniștea.

Un raport al comitatului Hunedoara, cu data de 18 (10 804). Funcționarii anunță că răsculații s-au retras, ce-i drept, în munții lor, însă la datorințele lor s-au reintors în așa de mică măsură, încât mai degrabă plănuiesc să comită noi atacuri; și cu acest scop au adus la Bozeș în cercul Geoagiu de Jos mulți fierari, care au trebuit să le făurească lănci și alte feluri de arme.

Comandamentul general este informat și despre această înștiințare.

20 noiembrie

Funcționarii comitatului Alba de Jos, cu data de 15 (10 832). Anează un raport al vicejudelui nobiliar Efraim Enyedi, dat la Zlatna în 14 noiembrie, conform căruia în jurul amintitului orașel Zlatna este

încă multă tulburare și mișună răsculații. Mulți dintre ei au fost aduși prinși de către patrulare de soldați, dar curînd după aceea au și fost eliberați, fără a fi pedepsiți altfel decît cu lovituri de bită. Funcționarii comitatului arată urmările păgubitoare ale acestei indulgențe prea exagerate și anunță că ei intenționează ca în curînd să aplice statariul și tortura prizonierilor aflați în mîinile lor.

Guberniul atrage din nou atenția numiților funcționari că trebuie să respecte riguros ordinele emise în această privință.

Magistratul și comunitatea din Abrud (10 873). Descrie starea foarte jalnică în care a ajuns orașelul datorită furiei românilor răsculați [...].

Guberniul comunică acest raport, în întregime, Comandamentului general, Tezaurariatului și comisarului gubernial pentru informare.

Se ordonă Tablei Albei de Jos să ajute după putință orașul lovit de nenorocire ca să-și adune din nou documentele și scriptele publice luate și împrăștiate, de asemenea să ia măsuri ca localității acesteia să nu-i lipsească alimentele necesare, neexistînd mijloace de transport.

Comitele suprem din Turda, contele Ludovic Kálnoki; dat în ziua de 17 noiembrie, Reghin (10 811). Istorisește astfel expediția făcută de răsculați în părțile Trascăului, în ziua de 9 pînă în 12, după știri demne de crezare pe care le-a primit fiind atunci la Turda, deci în apropiere: în ziua de 9 răsculații au venit din Cîmpeni peste Baia de Arieș la Sălciua și aici au distrus pînă în temelii curtea contelui Toroczka. În ziua următoare, în 10, au năvălit în Singeorzu Trascău și au comis aceleași distrugerii la două curți, tot ale lui Toroczka. În afară de aceasta nu numai că au jefuit reședința franciscanilor de acolo și biserica reformată, dar s-au străduit să le pustiască pe cît le-a stat în putință. În ziua de 11 au pornit mai departe spre localitatea Trascău ca să jefuiască circumda de acolo, a contelui Toroczka, și în ziua de 12 urma să fie jefuită Iara, dar el nu știe dacă aceasta s-a și întîmplat cu adevărat, și ce s-a întîmplat mai departe. Numitul comite suprem bănuiește dealtfel că răsculații s-ar încumeta mai greu în regiuni mai joase, de șes, ci ar avea intenția să se îndrepte spre localitățile de sub munte, Gilău și Călățele. Raportează, în sfîrșit, că pentru orice eventualitate — fie că răsculații năvălesc în comitatul Turda, fie că înșiși locuitorii comitatului încep să se răscoale — a dat ordin nobilimii din comitat să fie pregătită; și pe lîngă aceasta a mai luat măsuri să se tragă un fel de linie de observație de către nobili începînd din munții Gurghiu pînă la Bîrgău și Cluj.

Guberniul aprobă pregătirile contelui Kálnoki, dar totodată îi reamintește să respecte riguros ordinele date anterior și să acționeze în toate în colaborare cu comisarul gubernial, care între timp va fi informat.

Tezauriatul minier regesc, cu data de 19 (10 867). Anexează un raport al Oficiului superior minier din Zlatna, cu data de 16, în care se expun în special următoarele: și anume, tînărul Horea, care a încheiat la Cricău înțelegerea cu locotenent-colonelul Schultz, este cu ceata sa la Mogoș și după opt zile această mulțime are de gînd să comită acte de violență și mai mari. Și, în sfîrșit, că bătrînul Horea, care se află în domeniul superior al Zlatnei la Albac, a numit acolo alți juzi și jurați, spunînd că el e acum stăpîn de pămînt acolo.

Tot *același*, cu data de 20 (10 870). Comunică Guberniului două copii trimise de Oficiul superior minier. *Una*, o scrisoare trimisă de Horea cel tânăr căpitanului Richard la Zlatna, prin care se plînge că a fost urmărit de către trei mineri travestiți în husari, împotriva convenției încheiate cu locotenent-colonelul Schultz, și că ei i-au luat calul și alte lucruri²², acum pretinde ca numitul căpitan să-i dea îndărăt ce i-a luat. *A doua* este răspunsul pe care l-a dat căpitanul Richard și anume: că urmăritorii lui au fost husari și nu mineri, și că prin fapta lor ei și-au făcut doar datoria.

Tezaurariatul Cămării, cu data de 20 (10 869). Transmite Guberniului spre informare două rapoarte oficiale, trimise mai târziu, ale celor două oficii tricesimale din Zam și Hălmagiu. Ambele relatează cum au devastat cu furie răsculații clădirile oficiilor de acolo îndată după izbucnirea tulburărilor, adăugînd că slujbașii vămii [tricesimatorii] angajați acolo și-au pierdut tot ce aveau și abia au scăpat cu viața.

Guberniul le comunică și din partea sa Comandamentului general, chiar dacă acesta le-a primit nemijlocit și de la Tezaurariat, pentru ca să binevoiască să ia cu atît mai neîntîrziat măsuri pentru restabilirea liniștii publice.

De asemenea este informat de aceasta și comisarul gubernial, spre știință.

Funcționarii *comitatului Tîrnava*, cu data de 17 (10 810). În acest comitat liniștea n-a fost încă tulburată. Dar din multe părți se aude că și prin părțile acestea dispoziția poporului este astfel încît pare că nu-i lipsesc decît conducătorii. Deoarece s-a întîmplat să se adune preoții din mai multe parohii ale comitatului, Tabla consideră că e necesar să interzică cu totul arhidiaconilor, atît uniți, cît și ortodocși, asemenea convocări de adunări dacă ele au loc fără știrea prealabilă a comitatului.

Acest raport dă prilej Guberniului să emită ordine circulare ca nicăieri să nu se aprobe preoților români să țină întruniri, fără știrea prealabilă a funcționarilor comitatului și ca nici funcționarii să nu dea aprobarea pentru ele înainte ca preoții să dovedească că cererea lor de a se întruni este aprobată de episcopul lor sau de Guberniu.

Amîndoi episcopii, atît cel unit, cît și cel ortodox, sînt înștiințați provizoriu despre acest ordin.

21 noiembrie

Guvernatorul regesc comunică Guberniului, printr-o propunere în scris, decizia preînalță emisă în legătură cu tulburările de acum, solicită printr-o scrisoare cu data de 12 noiembrie, trimisă Guvernatorului prin curier de către cancelarul aulic contele Eszterházi.

Scopul principal al deciziei este în esență acela ca Guberniul — în colaborare cu Comandamentul general — să procedeze cu toată energia, să aplice statariul împotriva instigatorilor și dacă este nevoie să se acționeze fără nici o cruțare împotriva poporului suprimat de răscoală, deoarece acest procedeu va însemna cruțarea gloatei celei numeroase.

Despre această decizie preînalță sînt înștiințate toate comitatele, cu porunca să se aplice instigatorilor statariul, iar împotriva celorlalți răsculați să se procedeze așa cum va fi nevoie,

chiar și cu asprime, dar totuși conform indicațiilor de pînă acum, ținînd seama de hotărîrea preînaltă publicată.

O copie a actului sus-menționat este trimisă Comandamentului general. Totodată e înștiințat că Guberniul consideră necesar să fie chemate neîntîrziat două regimente din Ungaria; și că de altfel este de părere că răsculații, fie că se conformează patentelor, fie că nu, totuși singura dovadă a pocăinței lor sincere, precum și singura cale spre iertare va fi pentru ei restituirea celor luate, depunerea armelor, predarea căpeteniilor și indicarea cîtorva dintre bătrînii lor care vor putea fi considerați ostateci în caz că ar încălca și ar tulbura iarăși supunerea și liniștea.

Comisarului gubernial i se transmit deocamdată, spre știință, copii de pe scrisoarea amintitului conte Eszterházi, precum și ale notei trimise Comandamentului general.

Guvernatorul regesc predă Guberniului, printr-o a doua propunere în scris, două ordine originale pe care le-a primit, adresate juzilor sătești din Băgaciu în comitatul Tîrnava. Unul dintre ele, semnat de Kakutsi Sándor, vicejudele nobililor, este dat la Gănești în 15 noiembrie și impune numitului sat obligația să trimită imediat 50 de oameni bine înarmați la trupa nobililor și a comunităților libere care se adună la Gănești din porunca Guberniului regesc. A doua poruncă este semnată de contele Bothlen Ladislau și de contele Toldalagi Ladislau — dată în Gănești în 17 noiembrie — și este alcătuită de ei în calitate de comandanți supremi ai armatei care se va pune în mișcare. Cuprinde amenințarea îndreptată împotriva juzilor sătești din Băgaciu că în cazul în care nu se vor supune ordinului amintit mai sus, vor fi pedepsiți la cîte 24 fl. de cap de locuitor. Dar deoarece de aici se deduce că ordinele date de Guberniu și măsurile luate pentru restabilirea liniștii sînt interpretate în așa fel ca și cînd insurecția nobilimii și a comunităților libere ar fi poruncită de aici, funcționarii comitatului Tîrnava trebuie lămuriți și aduși la ordine.

Se vor trimite Tablei acestui Comitat dispozițiile necesare, în conformitate cu propunerea de mai sus.

Comisarul gubernial von Brukenthal, cu data de 20 noiembrie, Sebeș (10 831). Anunță că publicarea patentei guberniale, însoțită de îndemnurile episcopului ortodox și sprijinită prin prezența și mișcările armatei, a avut ca efect asupra localităților de dincoace de Mureș, precum și asupra unora de dincolo de rîu, reîntoarcerea în sate a poporului de acolo, risipit prin păduri, și liniștirea lui aparentă. Dar cu toate acestea el nu crede încă deloc prudent ca trupele din regiune să fie rechemate și trimise în altă parte, și nici măcar să fie împuținate.

În adevărată răscoală sînt cuprinse încă următoarele regiuni:

Întîi, domeniul Zlatna împreună cu întreg comitatul Alba de dincoace de Mureș.

În al doilea rînd localitățile de munte ale comitatului Cluj, din apropierea Trascăului.

În al treilea rînd fostul comitat Zărand.

Cu *prima ceată* locotenent-colonelul von Schultz trebuia să aibă o întrevvedere cu o zi înainte, adică în ziua de 19, la Cîmpeni, și să-i cheme pe cîmpia dintre Cricău și Șibot, ca să asculte patentă Guberniului.

A doua ceată a fost întâlnită la Ocoliș de căpitanul de cavalerie Hertelendi care patrula; el a avut o convorbire cu ei și a aflat cam aceleași cereri și plingeri ca și cele arătate de locotenent-colonelul Schultz. La urmă căpitanul de cavalerie i-a îndemnat, prin muștrări blinde, la liniște și a și obținut de la ei asigurarea că se vor întoarce în satele lor.

Cu a treia ceată a avut o convorbire lungă oculistul Molnar, tocmai reintors din cercul Zărând. În ce privește împrejurările pe care le relatează deocamdată, el plecase la Brad cu o escortă de patru husari și un caporal din regimentul Orosz. Dincoace de această localitate, pe un câmp²³, a întâlnit vreo 600 de oameni adunați sub conducerea căpeteniei Crișan Giurgiu. S-a apropiat de ei, arătându-le crucea și, pe cât i-a îngăduit lăsarea nopții, a început încă atunci să-i sfătuiască. După ce s-a întunecat, răsculații l-au condus în Brad, unde s-a familiarizat cu câțiva dintre ei și a reușit să stabilească o convorbire pentru ziua următoare în cîmpia amintită. Cu acest scop a ieșit în dimineața următoare pe cîmpie și acolo a întâlnit mai mult de 3 000 de oameni înarmați cu puști, lănci, dar cei mai mulți cu furci, care arătau cu toții atîta îndrăzneală încît el a socotit că e necesar să se pună în siguranță arătînd din nou crucea pe care o avea la sine. Întreaga ceată s-a închinat atunci și îndată după aceea au ales dintre ei cu zarvă mare vreo 700 de oameni, pe care i-au trimis în întîmpinarea lui Molnar. Cu aceștia și-a început atunci convorbirea și după ce le-a făcut multe muștrări și îndemnuri, i-a convins în sfîrșit să-i promită sub depunere de jurămint că se vor supune²⁴. Atunci și-a luat rămas bun și a fost petrecut de ei pînă pe podul de la Brad. Acolo a întâlnit Molnar cam 22 de nobili care își salvaseră viața numai prin trecerea la religia ortodoxă; erau în cea mai jalnică stare, dezbrăcați de hainele lor și îmbrăcați în haine zdrențuroase românești, fără sprijin și fără hrană. Dintre ei, nobilul Alexandru Ribitzei era tocmai să fie executat la Brad și a fost salvat numai datorită unui om trimis în grabă din cîmpia în care au avut loc tratativele. Molnar l-a adus cu sine la Deva pe el și pe un franciscan, iar pe ceilalți i-a dat în grija răsculaților.

Dar pe cât de mult bine a sperat Molnar de pe urma promisiunilor răsculaților, pe atît de repede au dispărut roadele convorbirii avute, după cum relatează maiorul Stojanich într-un raport. Deoarece la puțină vreme a sosit Horea în părțile acestea și a îndemnat poporul la noi incursiuni, spunînd că îndemnul lui Molnar sînt înșelătoare. După această veste, confirmată și de către comitele suprem baronul Bornemissza, comisarul gubernial a cerut generalului Pfefferkorn să prevină cu armata astfel de adunări mari de popor, iar cetele adunate laolaltă să le împrăstie.

Numitul general l-a asigurat apoi că actuala poziție a trupelor face imposibilă trecerea răsculaților peste Mureș. Acțiuni propriu-zise împotriva lor nu e în atribuția sa să întreprindă, neavînd ordin, pînă cînd nu va avea loc convorbirea propusă între locotenent-colonelul Schultz și răsculați, convorbire de la care, totuși, comisarul gubernial — după toate semnele — nu vrea să spera prea multe.

Comisarul gubernial trimite în sfîrșit Guberniului traducerea latină a unei scrisori circulare originale a lui Horea, prin care poruncește satului Ponor și altor sate învecinate ca, sub pedeapsa neascultării față de poruncile preaînalte, să vină înaintea lui să afle poruncile împărătești pe care le va face cunoscute lor din partea împăratului.

Acest ordin circular al lui Horea este comunicat spre cercetare Comandamentului general încă în aceeași zi, cu cererea ca, deoarece din el rezultă că răsculații nu s-au împrăștiat nici după convorbirea cu Schultz, ci persistă în continuare în îndărătnicia lor, să se folosească fără întârziere împotriva lor trupe mai multe și mai active.

Comisarul gubernial este înștiințat între timp despre această cerere înaintată Comandamentului general.

Același comisar gubernial, cu data de 20 noiembrie, Sebeș (10 855). Este pe cale să întocmească împreună cu generalul Pfefferkorn un plan de dislocare a trupelor, prin care armata să fie mutată în regiunile tulburate, și intenționează să ducă linia prin Zlatna și Abrud pînă la Cîmpeni, așa încît în orașelul Zlatna să rămînă încartiruit permanent un număr de soldați. Dar pentru ca să fie cît mai sigur de reușită, deoarece nu cunoaște bine realitățile locale din această regiune muntoasă, dorește să mai primească lămuriri din partea Tezaurariatului regesc.

Cererea e comunicată Tezaurariatului regesc.

Comandamentul general, cu data de 21 noiembrie (10 861), cere să se ia măsuri cît se poate de grabnice pentru întreținerea companiei Orosz a căpitanului Csepi, care se află la Hălmagiu și căreia i se va adăuga în curînd o companie De Vins²⁵.

Comisarul gubernial primește ordin să ia măsuri în consecință.

Același, cu data de 21 (10 863). Răspunde la nota Guberniului, cu data de 18, că toate regimentele de cîmp și de graniță din țară ar avea ordinul foarte precis să supravegheze pretutindeni, discret, tot ceea ce fac locuitorii.

Cu ocazia aceasta se repetă printr-un nou ordin circular ordinul ca în astfel de cazuri autoritățile provinciale să colaboreze cu armata.

22 noiembrie

Comisarul gubernial von Brukenenthal, dat la Sebeș în 21 noiembrie (10 864). Locotenent-colonelul Schultz raportează la data de 19 noiembrie din Abrud: locuitorii satului Lupșa au prins și i-au predat legat pe tînărul Horea — pe care în realitate îl cheamă Uibar Ursu și s-a dat în mod fals drept fiu al bătrînului Horea —, deoarece le devenise suspect; el l-a trimis căpitanului Richard la Zlatna. Locotenent-colonelul raportează în continuare că deși consideră că nu mai e actuală convorbirea propusă, totuși se va duce la Cîmpeni și va încerca să liniștească spiritele.

Guberniul înștiințează încă în aceeași zi Comandamentul general că, așa cum rezultă din raportul lui Schultz, s-a renunțat la publicarea propusă. Deoarece însă poporul răsculat a încercat în răstimpul ce i-a fost acordat prin tratativele cu Schultz să-și întărească situația prin emisari și instigatori trimiși; deoarece și-a mai procurat tot felul de arme; deoarece s-a adunat în cete fără să țină seama de cuvîntul dat și deoarece, în sfîrșit, poporul român își ridică și în alte părți capul, de aceea se pare că a sosit în sfîrșit timpul ca să nu se mai țină seama de nici o piedică și să intervină fără nici o crutare împotriva răsculaților. Comandamentul general va comunica deci spre informare dispozițiile sale Guberniului care,

potrivit hotărîrii preînalte, este obligat să procedeze în această problemă cu toată energia, în colaborare cu Comandamentul militar, precum și pentru ca să poată fi înștiințați comisarul gubernial și autoritățile provinciale respective, pentru conformare.

Guvernatorul regesc relatează: deoarece sosesc multe plîngerîi despre nesupunerea de care se face mereu vinovată gloata, față de slujbași și domnii de pămînt, este nevoie să li se recomande insistent iarăși, prin noi patente, supunerea pe care o datorează.

Ca urmare a celor propuse, se redactează și se tipăresc aceste patente care se și trimit prin ordine circulare în toată țara. Comisarul gubernial e informat și el despre aceasta.

Funcționarii comitatului Hunedoara, prin curier, cu data de 20 noiembrie (10 880). După declarațiile unui om demn de crezare care a auzit cu urechile lui planurile răsculaților, locuitorii din Zărand au intenția să se încumete la un nou atac, și apoi, uniți și sprijiniți de toți iobagii români de aici din țară, să extindă pustiirile în țara întreagă. Ei au trei conducători principali: pe Ion Horea, pe Ion Cloșca și pe Crișan Petru²⁶. Dar în afară de aceștia au mai multe căpetenii mai mici, așa-numiții căpitani, sergenți majori și caporali. Apoi răsculații din Zărand întrețin o neîntreruptă comunicare cu tovarășii lor din domeniul Zlatnei. Conform unei scrisori a vicecomitelui din Hunedoara, Ștefan Hollaki, refugiat la Arad, adresată Tablei comitatense, comitatul Aradului ar fi reușit să obțină să fie trimise două companii De Vins²⁵ ca să pornească din acea parte împotriva răsculaților. Mai ales severitatea arătată la granițele cu regatul Ungariei — deoarece toți răsculații, care s-au încumetat să treacă pe acolo au fost răpuși de către armată, fără deosebire — a adus la înăbușirea acolo cu totul a focului răscoalei. Pentru ca să se poată realiza același lucru și aici, nu este altă modalitate decît ca armata adusă aici să fie autorizată să acționeze după ordine mai largi, mai puțin îngrădite, și să atace pe răsculații din comitatul Zărandului, precum și din domeniul Zlatnei, cu depline puteri și cu severitatea ce se impune.

Raportul sosit de la funcționarii din Hunedoara este trimis încă în aceeași zi Comandamentului general, cerîndu-se ca, deoarece din mai multe rapoarte pare că ar fi prea limitată împuternicirea dată comandanților militari de a interveni energic împotriva răsculaților, Comandamentul general să le lase mai multă libertate de acțiune; în felul acesta s-ar putea rezolva plîngerile nobilimii și necesitatea de a lua măsuri proprii de apărare.

Funcționarii comitatului Alba de Jos, cu data de 19 (10 881). Roagă să nu fie împiedicați să acționeze — conform legilor țării — împotriva răsculaților ca împotriva unor tulburători ai liniștii publice și a unor ucigași și incendiatori.

Ca răspuns li se ordonă ca în privința căpeteniilor și a instigatorilor să procedeze conform ordinului preînalt cu data de 12 noiembrie, iar față de prizonieri să respecte prescripțiile date de Guvernul la începutul tulburărilor.

Episcopul ortodox Nichitici, dat la Sebeș în 22 (10 906). Anunță că clerul din cercul Zărand se plînge că a pierdut încrederea poporului și dealtfel roagă să i se permită să se reîntoarcă la Sibiu pentru afaceri bisericesti urgente de competența sa.

I se răspunde că nu i se poate da aprobarea cerută, deoarece prezența sa în apropiere va înviora clerul să-și continue îndemnul mai fără preget și mai cu folos.

Comisarul gubernial, dat la Sebeș, în 21 (10 907). Generalul Pfefferkorn a primit de la colonelul Hellebrand înștiințarea că răsculații încearcă să pătrundă în afară pe la Florești și Gilău; Horea încearcă mai departe să sugereze tovarășilor săi că Transilvania sau Vechea Dacie ar fi o țară dăruită românilor încă de un vechi rege dac, cu cuvintele „*Dau eu ție*”; și se laudă că conspirația împotriva nobilimii este o cauză generală care privește pe toți românii din țară. Datorită acestor știri care nu sînt cu totul de neglijat, generalul Pfefferkorn a găsit prilej să ceară Comandamentului general să se aducă o parte din Savoia²⁷ și să se obțină ca pentru siguranța viitoare să se trimită în țară mai multă infanterie regulată. Comisarul gubernial crede, de altfel, că prin ordinul pe care-l are armata de a nu întreprinde nimic împotriva răsculaților se pierde, păgubitor, mult din timpul necesar pentru restabilirea liniștii, ceea ce ar fi cu atât mai în folosul răsculaților; oricît de mult ar susține că în loc de severitate preferă calea bunăvoinței și a moderării, dacă e vorba de preferințe, aceasta a și fost calea urmată de el pînă acum, într-adevăr, în toate cazurile.

Același, dat la Sebeș, în 22 (10 908). Căpitanul Richard a raportat din Zlatna că prizonierul trimis de locotenent-colonelul Schultz, Uibaru Ursu, care se dăduse înainte drept fiul lui Horea, a fost predat cetății Alba Iulia. Totodată el crede că dacă premiile puse pentru prinderea căpeteniilor s-ar plăti imediat din casa Oficiului minier, toți acești mari căpitani ar fi prinși în decurs de opt zile. Comisarul gubernial a recomandat comitelui suprem din Alba de Jos, Simon Kemény, să țină seama în special de acest fapt la audierea prizonierilor, deoarece ei ar putea da multe informații despre lucrurile furate. În sfîrșit, mai cere aprobarea ca, în cazul cînd ar veni la el după recompensă cei ce l-au prins pe Uibaru Ursu, să i se dea voie să le plătească 20—30 de ducăți.

Comisarul gubernial este înștiințat că poate achita celor care l-au adus prins pe Uibaru Ursu răsplata propusă.

Se cere Tezaurariatului minier ca plata unor astfel de premii să se facă din casa Oficiului minier din Zlatna sau de către Monetărie, urmînd să se restituie ulterior.

23 noiembrie

Tezaurariatul regesc minier, cu data de 23 (10 921). Răspunde la nota Guberniului, amintită mai sus, că ordinul și instrucțiunile Oficiului superior minier din Zlatna ce i-au fost cerute le-a trimis acolo prin curier.

Se înștiințează comisarul gubernial despre aceasta.

Funcționarii comitatului Țirnavelor, cu data de 21 (10 922). Înaintează raportul despre liniștea publică de acolo și anunță totodată că numai pazei făcute cu grijă de nobili trebuie să i se atribuie faptul că poporul român, care este în fierbere și în părțile acestea, încă n-a lăsat să-i răbufnească nemulțumirea.

Aceiași, cu data de 21 (10 923). Anunță mai departe că pentru bănuiala de a fi rostit felurite vorbe suspecte, trei iconari ruși au fost ridicați pînă cînd se va lămuri dacă învinuirea e întemeiată sau nu.

Se recomandă funcționarilor ca la interogatoriul acestor oameni să cerceteze dacă nu au participat la jafurile din comitatul Hunedoara și mai ales la acelea din Șoimuș. Și, în cazul că nu au nici o vină, să-i elibereze, cu porunca să se reîntoarcă imediat în patria lor.

Comandamentul general, cu data de 22 (10 925). Înaintează Guberniului copia unui ordin din ziua de 12, trimis generalului Pfefferkorn, cu adaosul că porunca ce o cuprinde, de a trimite la răsculați un ofițer superior care să discute cu ei și de a se comporta așa cum prevăd instrucțiunile pe care le cuprinde, este întru totul conformă înțelegerii stabilite între guvernatorul regesc și generalul comandant. Tratatul locotenent-colonelului Schultz sint considerate ca o împrejurare desigur avantajoasă, deoarece prin aceasta în răstimpul cîștigat s-au oprit toate violențele și devastările.

Se răspunde Comandamentului general: convorbirile lui Schultz au avut loc mai devreme, înainte de a fi emis ordinul către generalul Pfefferkorn. Ele s-au întîmplat de la sine, fără nici o poruncă. Tocmai de aceea, deoarece s-a constatat că nu erau conforme cu ordinul acesta, nici cu înțelegerea care le-a prilejuit, s-a cerut Comandamentului general, în ziua de 16, ca prin publicarea patentei să aducă lucrurile iarăși pe calea cuvenită. Aceasta cu atît mai mult cu cît răsculații au comis violențe în diferite locuri și după tratativele amintite. Guberniul persistă dealtfel în cererea sa anterioară ca răsculații să fie tratați cu toată severitatea și fără cruțare, în caz că nu se vor supune riguros la condițiile ce li se cer.

Comandamentul general, cu data de 22 (10 928). Răspunde la nota Guberniului cu data de 21 (10 864), repetînd afirmația că din partea Comandamentului general nu poate fi dezaprobată nicidecum pînă acum acțiunea locotenent-colonelului Schultz. Dealtfel generalul Pfefferkorn a și primit ordinul ca atunci cînd va avea toate trupele și cele necesare la un loc sau vor fi sosite în regiune, să acționeze cu toată energia împotriva răsculaților.

Același, cu data de 22 (10 929). Răspunde la nota Guberniului din 21 (10 834) că s-a ordonat din nou tuturor autorităților militare ca, prețutîndeni unde o vor cere împrejurările, să fie atenți — prin patrulări dese — la tot ceea ce fac iobagii și la cea mai mică bănuială să raporteze imediat.

În afară de aceasta se cere Comandamentului general să ia măsuri ca patrulele militare să urmărească în special pe instigatorii și ațîțătorii poporului și unde-i găsesc să-i prindă imediat.

Funcționarii comitatului Turda, cu data de 20 (10 930). Raportează că și în comitatul acesta și mai ales în localitățile de cîmpie, poporul român începe să fie îndărătnic și să se răscoale; că Tabla, îndată ce a aflat despre aceasta, a cerut trupelor de acolo ca în localitățile cele mai suspecte să posteze armată, dar că i s-a răspuns că fără poruncă de sus armata nu este autorizată să-și schimbe locul de staționare.

Guvernatorul regesc predă imediat, *brevi manu*, acest raport generalului comandant, care trimite fără întîrziere un ordin sigilat comandamentului regimentului Savoia, ordin expedit apoi pe loc, prin curier, comitelui suprem contele Kálnoki.

Funcționarii comitatului Trei Scaune, cu data de 20 (10 931). Cer

permisiunea ca nobilimea acestui comitat să se ridice și să poată veni în ajutorul regiunilor primejduite de poporul răsculat.

Tabla e îndrumată să respecte ordinele primite și, în afară de cazul de pericol iminent, să nu treacă peste ele; dealtfel, să țină seama în special să nu se strecoare în taină instigatori în popor.

Guvernatorul regesc, cu data de 23 (10 944), comunică Guvernului printr-o adresă în scris ordinul trimis guvernatorului cu o seară înainte, printr-un preainalt bilet de mină din ziua de 15, prin care majestatea sa poruncește să se intervină cu asprime și în cea mai mare grabă pentru liniștirea tulburărilor; că împreună cu trupele ce pornesc împotriva răsculaților trebuie să meargă și funcționari ai comitatului care să vorbească răsculaților în limba lor, iar aceora dintre cei prinși ca atare, care sînt găsiți fie căpetenii, fie deosebit de îndărătnici, după un scurt interogatoriu să li se aplice *legea statarială* și pe cei condamnați să-i și execute imediat; bineînțeles, totuși, să nu se facă nici un abuz. În afară de aceasta se poruncește ca preoțimea ortodoxă să se străduiască să aducă la gînduri mai bune poporul amăgit. La urmă se stabilește o recompensă de 300 de ducăți pentru fiecare căpetenie de răsculați prinsă.

Poruncă preainaltă ca împotriva răsculaților să se procedeze cu toată gravitatea și graba, iar pentru recompensa stabilită, de 300 de ducăți, să se publice spre informarea generală patente tipărite în toate limbile țării.

Se poruncește comitatelor Hunedoara, Alba și Cluj să trimită împreună cu trupele, conform intenției preainalte arătate, doi funcționari destoinici, cunoscători ai legilor și conștiincioși, și să le ordone cu energie să procedeze cu prudență și conștiinciozitate, să deosebească bine pe răufăcători, potrivit cu indicațiile ordinelor (10 615) din 15 și (10 830) din 21; sentințele pe care le dau să le pecetluiască cu conștiința și mai ales să procedeze conform îndrumării comisarului gubernial.

Comandamentul general este înștiințat despre preainaltul ordin amintit, precum și despre ordinele date, cu rugămintea de a lăsa ca armata să acționeze fără întîrziere, în colaborare cu autoritățile provinciale, împotriva răsculaților, cu toată seriozitatea și iuțeala. Guvernul să fie înștiințat despre toate ordinele ce se vor da.

Toate acestea vor fi comunicate comisarului gubernial pentru a se conforma.

24 noiembrie

Comandamentul general, cu data de 23 (10 948). Guvernul va fi încunoștiințat despre timpul și ziua mișcării trupelor imediat ce vor fi adunate toate cele necesare pentru înaintarea lor. În caz că Guvernul și-ar fi făcut un plan aparte, să-l predea; sau, pentru cazul că ar fi necesară o adunare, să înștiințeze despre aceasta pe generaful comandant care, cu toată sănătatea sa șubredă, nu va lipsi de la ea.

Guvernul răspunde: Comandamentul general cunoaște toate împrejurările din rapoartele comunicate, precum și preainaltele ordine sosite. Guvernul nu poate indica nici un plan pentru operațiunile militare; nici nu poate avea loc o întrunire, cu care s-ar pierde vremea în împrejurările de acum, cînd orice întîrziere poate genera primejdie. Comandamentul general e mai degrabă rugat

să ia măsuri în conformitate cu hotărârile preainalte și să le pună în aplicare.

Comandamentul general, cu data de 24 (10 947). Înștiințează Guvernul pînă unde au înaintat ultimele trupe plecate. Comandamentul general speră dealtfel să aibă în curînd totul la un loc, în așa fel încît să poată întreprinde și expedițiile, care în tot cazul mai sînt încă necesare împotriva răsculaților ce se află ascunși în domeniul Zlatna și în regiunile muntoase de acolo. În sfîrșit, deoarece odată cu înaintarea trupelor în părțile domeniului Zlatna s-ar putea ușor întîmpla cazuri neprevăzute care vor hotărî dacă să se procedeze cu bunătate sau cu severitate, se cere să se numească și aici un comisar provincial, sau în locul acestuia un slujbaș al Tezaurariatului, cu care generalul Pfefferkorn să poată colabora.

Se răspunde Comandamentului general: comisarul gubernial von Brukenenthal are înputernicirea să stabilească cu generalul Pfefferkorn măsurile necesare. Pe lîngă aceasta vor merge cu trupele doi funcționari destoinici, delegați de comitatele respective. Pentru răsculați ar mai rămîne numai două căi: fie să îndeplinească cele patru condiții amintite mai sus, fie să se aștepte să fie tratați ca tulburători ai liniștii publice. Guvernul dorește să se pornească la acțiune cît mai curînd și cu toată seriozitatea, deoarece și în alte părți, chiar și în mijlocul țării, poporul se comportă neliniștit.

Tezaurariatul minier e rugat să asocieze trupelor, ca ajutor, un slujbaș domenial, bun cunoscător al regiunilor din domeniul Zlatna. Comisarul gubernial este înștiințat despre toate acestea.

Rosenfeld, comitele suprem al Sibiului, dat la Sebeș, în 22 (10 949). Anunță că cu greu se poate obține liniștea dorită altfel decît cu asprime.

Magistratul Orăștiei, cu data de 24 (10 955). Raportează că răsculații s-au retras în cea mai mare parte și că se speră ca în curînd să fie aduse la liniște și cîteva sate de dincolo de Mureș.

Funcționarii comitatului Alba de Jos, cu data de 20 (10 957). Cer ca atîta vreme cît durează tulburările să-și poată ține ședințele în cetatea Alba Iulia.

Guvernul aprobă cererea și solicită Comandamentului general să-și dea și el aprobarea.

Magistratul din Abrud, cu data de 19 noiembrie (10 961). Anunță că localitatea e încă împresurată de răsculați și plutește o teamă permanentă.

O adresă a conventului din Cluj-Mănăstur, cu data de 20 noiembrie (10 960). Deoarece se întîmplă că răsculații pornesc într-adins chiar la distrugerea documentelor scrise ale nobilimii, așa cum s-a întîmplat cu scriptele familiei Torockai îngropate în biserica din Singeorz Trăscau, pe care le-au scos și le-au răscolit, le-au rupt și le-au împrăștiat, cere ca arhiva din Cluj-Mănăstur a țării să fie apărută de primejdia care o amenință.

Tabla regească, cu data de 20 (10 963). Arată primejdia în care plutește ea și întreaga țară, prin faptul că răsculații, răspîndind știrea insolentă, că răscoala de acum se întîmplă cu știrea preainaltă, au știut să-și cîștige tovarășii cu atît mai siguri cu cît poporul vede el însuși că armata se comportă foarte pașnic și că unii dintre ofițerii ei întră chiar în tratative cu răzvrătiții.

Se comunică Comandamentului general aceste rapoarte și înștiințări, cerându-i-se să trimită trupele cât se poate de repede împotriva răsculaților; și chiar, până va putea sosi ajutorul militar din Ungaria, cerut în ziua de 21, să aducă în grabă mai mulți soldați secui și mai ales să zorească în ajutorul bieților abrudeni.

Funcționarii comitatului Cluj, cu data de 24 (10 958). Pun întrebarea cum să procedeze cu prizonierii aduși, din care au mulți, și cer ca și Magistratul din Cluj să fie obligat să preia câțiva. Ei raportează că 85 de răsculați prinși au fost eliberați cu forța la Sălciua. Mai anunță în sfârșit că patentele Guberniului se publică din sat în sat de către un asesor al Tablei și un locotenent-major, cu o pază de zece soldați.

Se răspunde Tablei comitatului. În privința prizonierilor are să respecte ordinele date până acum, iar în privința cazării lor se va înțelege cu Magistratul Clujului. În ce privește incidentul de la Sălciua relatat, precum și rezultatul publicării solemne întreprinse, Guberniul așteaptă raport amănunțit.

Magistratul Clujului, cu data de 20 (10 959). Cere ca numeroșii prizonieri aduși să fie mutați undeva în altă parte.

Se răspunde în scris Magistratului: deoarece pentru adăpostirea prizonierilor nu există primprejur nici o localitate sigură în afară de Cluj, trebuie să se rămână la aceasta. Magistratul să se înțeleagă însă între timp cu Tabla cum s-ar putea preveni mai bine îngrijorările pe care le-a exprimat.

Comunitatea comitatului Timișoara, cu data de 16 (10 962). Răspunde la adresa pe care i-a trimis-o Guberniul cu informația că în acest comitat s-au luat, atît din partea armatei, cît și din partea autorităților provinciale, toate măsurile de apărare posibile împotriva răsculaților pentru cazul cînd ar îndrăzni un atac în părțile de dincoace.

Comisarul gubernial von Brukenthal, cu data de 22, Sebeș (10 951). Înaintează raportul amănunțit al oculistului Molnar despre convorbirea sa cu răsculații. Amănuntele importante ale acestei convorbiri au și fost anunțate în raportul de mai sus, cu nr. 10 831, al comisarului gubernial. În cel de față se relevă îndeosebi relatarea felului cum s-a întîmplat izbucnirea tulburărilor, pe care Molnar o redă ca auzită din gura lui George Marcul, trimis de căpetenia răsculaților ca să discute cu el, cu asigurarea depusă sub jurămint că toate cele spuse sînt adevărate.

Istorisirea începe cu aceea că satul Crișcior, la fel ca toate celelalte localități dimprejur, s-a anunțat în vara trecută pentru conscripție, printr-un delegat trimis la Alba Iulia; faptul a avut ca urmare pentru trimis întemnițarea servitorului său și sechestrarea celor doi boi ai săi de către stăpînul de pămînt. La aceasta se rezumă cele întîmplate pînă la faimoasa adunare de la Mesteacăn. Acolo Horea vorbește în fața iobagilor adunați în mare număr — după cum spune mai departe istorisirea —, întrebînd dacă vor să țină cu împăratul sau cu nobilimea. Pentru primul caz trebuie numai să-l urmeze pe el ca să-și aducă armele de la Alba Iulia și atunci vor fi eliberați de iobăgie. După ce toți cei de față au consimțit, le-a luat jurămint, apoi a pornit cu toată mulțimea și la 1 noiembrie înainte de prînz a plecat la Curechi. Horea a rămas în urmă, și în locul lui a mers George Crișan, numit de el conducător. O parte din popor a înnoptat pe cîmp. La miezul nopții s-a tras clopotul și s-a dat alarma cu vestea că sosesc cîțiva nobili călare să-i ucidă pe aceia care vor să meargă la Alba Iulia după arme. Nobilii au sosit îndată după aceea, cu trei soldați pe care-i aveau cu ei, și au tras asupra țaranilor,

iscindându-se o zarvă în care au fost uciși doi nobili⁶. Conducătorul a poruncit apoi gloatei să-l urmeze la Alba Iulia [...]. După ce au terminat de istorisit, răsculații înfățișează lui Molnar jalbele, precum și cererea lor care corespunde în esență cu punctele care figurează în convorbirea lui Schultz.

Comisarul gubernial mai adaugă următoarele, pe care le-a spus verbal oculistul Molnar: că un preot a fost ucis la Abrud²⁸ din porunca lui Crișan Giurgiu, deoarece a prevenit și a avertizat poporul; că în întreaga regiune a Crișurilor singur satul Țebea a refuzat să se însoțească cu răsculații; și, în sfârșit, că 19 nobili s-ar mai găsi încă în puterea răsculaților la Brad. În ceea ce-i privește pe aceștia din urmă, comisarul gubernial s-a înțeles cu generalul Pfefferkorn cum ar putea fi salvați mai sigur și roagă să-i fie sprijinită cererea.

Comandamentul general e solicitat să dea ordinele necesare pentru rezolvarea acestei chestiuni.

Comisarul gubernial, dat la Sebeș în 22 (10 950). Nu a considerat că este prudent să interzică târgul din Vințu de Jos, scadent în ziua de 25, dar s-au luat toate măsurile de siguranță. Și a mai dat dispoziții ca amindouă patentele Guberniului să fie publicate acolo cu toată solemnitatea posibilă.

Se aprobă pregătirile anunțate; și comisarul gubernial este înștiințat despre aceasta.

Tot același, dat la Sebeș, în 23 (10 952) [...]. Cei închiși la Alba Iulia au negat cu toții că s-ar găsi vreun străin printre răsculați. Singur Ursu Uibaru s-a exprimat cam nehotărît, de aceea comisarul gubernial a însărcinat pe comitele suprem, baronul Kemény, să-i interogheze în privința aceasta mai amănunțit. Mai amintește, în sfârșit, că așteaptă cu nerăbdare dispoziții mai eficace din partea armatei.

Se trimite după aceea comisarului gubernial 19 întrebări asupra cărora să fie interogată mai amănunțit numitul Ursu Uibar.

In 25 noiembrie

Comisarul gubernial, dat la Sebeș, în 24 (10 968). Conform unei știri pe care a primit-o, soția lui Horea s-a dus la Beiuș în comitatul Bihor îndată ce au început tulburările. O împrejurare pe care comisarul gubernial o relatează, deoarece bănuiește că Horea, trimițându-și soția, a avut intenția ca nu numai să-i trimită rînd pe rînd ceea ce ar lua din lucrurile furate, ci să meargă chiar și el acolo în caz că ar ajunge la strîmtoare aici.

Se cere comitatului Bihor să caute femeia amintită, să o prindă și să sechestreze lucrurile găsite la ea.

Același, dat în Sebeș, în 24 (10 969). Comunică mersul celei de-a doua convorbiri a locotenent-colonelului Schultz cu răsculații, după raportul pe care l-a întocmit el însuși²⁹. Convorbirea are loc la Cîmpeni³⁰, în prezența bătrînului Horea, numit altfel și Nicolae Ursu, și a lui Ion Cloșca, într-o adunare de circa 800 de țărani înarmați cu ciomege. Locotenent-colonelul îi înștiințează îndată că nu pot conta nicidecum pe îndurare decît dacă, așa cum li s-a mai spus în repetate rînduri, vor preda armele, vor merge acasă în liniște și-și vor înainta jalbele pe cale ierarhică și dacă, în sfârșit, își vor preda căpeteniile. Ei promit, ce-i drept, să se potolească, dar totodată declară că nu au nici arme și nici conducători și că încercarea lor este de altfel o chestiune care privește

întreaga țară. Locotenent-colonelul le arată pe cele două căpetenii care stăteau aproape de el, pe Horea și Cloșca, și cere să fie predați. Dar atunci se produce mare zarvă și țăranii par chiar că ar vrea să-l împresoare pe locotenent-colonel; totuși se abțin în urma indemnurilor sale energice și severe. Horea însă, lăsându-și cojocul, se amestecă în popor și dispare. Locotenent-colonelul îi îndeamnă pe răsculați să fie de față la publicarea solemnă cerută, dar cu tot atît de puțin rezultat. Totuși, la o nouă cerere a lui, îi făgăduiesc ca în ziua de 25 să trimită delegați la comisarul gubernial și la generalul Pfefferkorn la Sebeș ca să afle care e voia majestății sale. La urmă asigură că ei nu participă la dezordinile ce se întîmplă în comitatul Zărand sub conducerea lui Crișan Giurgiu.

Comisarul gubernial înștiințează: îndată după acest raport făcut de locotenent-colonel, generalul Pfefferkorn a luat încă în aceeași seară măsuri ca armată suficientă să treacă Mureșul, să ocupe Bradul și să se restabilească circulația între Hălmașiu și Deva. El mai arată și propunerile pentru care se va insista din partea aceasta, în cazul că — ceea ce el pune la îndoială — ar veni la Sebeș trimiși din Cîmpeni. Mai arată cît de necesar ar fi să nu se piardă din vedere planul întocmit pentru împresurarea răsculaților și să se țină de el cu tenacitate, deoarece este puțină speranță să se poată scoate curînd din mintea acestui popor ideea unei nemărginite libertăți și a împărțirii domeniilor și bunurilor nobiliare, din acest motiv va fi nevoie încă mulți ani, nu numai acum, de cea mai mare atenție și luare aminte.

Chiar la începutul acestui raport se spune că locotenent-colonelul Schultz a recunoscut la Alba Iulia pe Ursu Uibaru, închis acolo, ca pe căpetenia cu care, sub numele de Horea cel tînăr, a tratat la Cricău.

Într-o notă trimisă încă în aceeași zi Comandamentului general, Guberniul lasă să se înțeleagă că — deoarece din rapoartele precedente rezultă că locotenent-colonelul Schultz a întreprins din nou ceva ce nu i s-a ordonat și deoarece prin astfel de întîrzieri ajungerea scopului e mai mult împiedicată decît grăbită — Guberniul dorește ca numitul locotenent-colonel să se abțină de la astfel de acțiuni, cu atît mai mult cu cît s-au dat suficiente îndrumări comisarului gubernial cum să procedeze de comun acord cu generalul Pfefferkorn. Din partea armatei să se execute doar atît cît trebuie ca dispozițiile comisarului gubernial să poată fi sprijinite energic conform intențiilor prealabile. În sfîrșit, Comandamentul militar e somat să îndeplinească activ și fără întîrziere planul armatei de a impresura și înfringe pe răsculați, și să facă să ajungă [aceasta] cît mai curînd posibil la cunoștința Guberniului. Comisarul gubernial este înștiințat între timp despre aceasta.

Funcționarii comitatului Hunedoara, cu data de 23 (10 974). Anunță că, după cum rezultă dintr-o cerere sosită de la nobilii refugiați la Hațeg, în acest district liniștea este departe de a fi restabilită. Prin aceeași cerere se anunță că diferite violențe au fost comise dincoace și de către locuitori din Banat și este de temut același lucru și la învecinata graniță românească; și, în sfîrșit, că patentele emise nu sînt în stare să facă impresie asupra rătăcirii poporului de rînd, că nimeni nu s-ar încumeta să pună stavilă cu forța răscoalei lui Horea.

Guberniul comunică acest raport chiar în aceeași zi Comandamentului general și repetă cererea să ia puternice măsuri pentru

restabilirea liniștii. Comisarul gubernial este somat să culegă informații mai precise privitor la violențele care ar fi fost comise de către locuitorii din Banat, precum și la îngrijorarea ca nu cumva incursiuni asemănătoare să treacă dincoace de granița românească; dealtfel, să se înțeleagă împreună cu generalul Pfefferkorn despre ce ar trebui făcut pentru restabilirea liniștii în regiunile amintite.

Tezaurariatul minier, cu data de 24 (10 993). Trimite Guberniului două rapoarte ale oficiilor, din Zlatna și Hunedoara. *Primul* arată că Zlatna și minele dimprejur s-ar găsi permanent într-o primejdie vădită. *Al doilea* confirmă știrea că liniștea nu e deloc pe deplin asigurată în districtul Hațeg și că apar semne înspăimântătoare și în satele învecinate din Banat.

În aceeași zi se întocmește un preasupus raport despre cele întâmplate pînă acum.

26 noiembrie

Același Tezaurariat, cu data de 22 (11 001). Prezintă lipsurile și mizeria minerilor din Abrud, care au trebuit să stea ascunși în mine din pricina acțiunilor nefcetate ale rebelilor, și-i recomandă Guberniului pentru ajutoare.

Îndată, în ziua următoare, se dau de aici ordinele necesare comisarului gubernial, precum și comitatului Alba de Jos.

Funcționarii comitatului Hunedoara, cu data de 25 (11 035). Anunță că, după știri demne de crezare, s-ar găsi mulți evrei în Brad care negociază și cumpără lucruri furate.

Ca urmare, se ordonă respectivilor și magistraturilor să nu aprobe accesul evreilor în nici o localitate jefuită.

Comisarul gubernial însă, de comun acord cu generalul baron Pfefferkorn, cere să trimită doi comisari în comitatul Hunedoara, cu misiunea de a-i vizita pe toți evreii de acolo, de a lua sub sechestru lucrurile suspecte ce se găsesc la ei, și de a-i alunga cu aspre amenințări, dacă vor mai călca pe acolo în timpul tulburărilor.

Comisarul gubernial, dat la Sebeș, în 25 (11 043). A acceptat propunerea pe care i-a făcut-o din proprie inițiativă episcopul ortodox Nichitici de a merge și mai departe, dacă se consideră că este necesar pentru bunul mers al lucrurilor. Numitul episcop va pleca, deci, peste câteva zile, cu o escortă ce i se va da, peste Deva la Brad în cercul Zărand și va încerca prin îndemnul sale să readucă la ordine alți preoți, cit și poporul de rînd.

Guberniul își manifestă față de comisarul gubernial satisfacția pentru aceasta.

Același, dat la Sebeș în 25 (11 044). Trimite descrierea personală a lui Horea și Cloșca, pentru o eventuală întrebuințare, deoarece, după toate probabilitățile, ei vor încerca să fugă în Ungaria îndată ce vor vedea că situația este gravă.

Comisarul gubernial să încerce să facă tot posibilul pentru a preveni fuga lor.

Comandamentul general, dat la 25 (11 042). Arată că s-au pregătit cele necesare, ba chiar cele extreme, ca îndată ce trupele trimise se vor afla în locurile unde vor trebui să opereze împreună, armata să-i oprească pe răsculați și, dacă va fi necesar, să-i potolească cu forța.

Același, cu data de 25 (11 037). Răspunde la nota Guvernului nr. 10 944 că generalul Pfefferkorn are ordinul ca, deîndată ce se vor strînge toate trupele de care are nevoie împotriva răsculaților, să pornească la acțiuni reale.

Ambele note ale Comandamentului general se comunică comisarului gubernial.

Același, cu data de 25 (11 040). Răspunde la nota Guvernului nr. 10 880 că în comitatul Hunedoara s-a ordonat armatei care se află dincoace de Mureș să acționeze împotriva răsculaților, după împrejurări, și dacă binele nu dă rezultat, atunci să procedeze cu asprime.

Tezaurariatul minier, Tabla comitatului Hunedoara și Alba și comisarul gubernial sînt înștiințați despre această explicație a Comandamentului general.

27 noiembrie

O propunere scrisă a guvernatorului regesc. Prezintă Guvernului o cerere a oamenilor liberi din cîteva sate din comitatul Odorhei și o circulară scrisă a comitatului Trei Scaune, cu explicația că, deoarece din ele apare că din cauza împrejurărilor prezentele dispoziții date sînt duse mai departe decît s-a prescris de aici, să fie readuse pe calea cea bună.

Ambele comitate sînt avertizate să respecte exact ceea ce li s-a prescris să facă și să nu meargă mai departe.

Funcționarii comitatului Turda, cu data de 24 (11 052). Înaintează Guvernului planul după care nobilimea de aici intenționează să pornească împotriva răsculaților și să tragă un cordon [militar] de separare, și cere totodată întărire militară.

Cererea lor este recomandată Comandamentului general. Li se răspunde însă că măsurile pe care le pun la cale nu pot fi nicidecum aprobate, deoarece sînt cu totul în contradicție cu dispozițiile date. Sînt somați să respecte ordinele și doar pe proprie răspundere să treacă peste acestea.

Un preînalt rescript, cu data de 19 noiembrie (11 058). Guvernul e înștiințat că majestatea sa a binevoit ca pentru cercetarea tulburărilor întimplute în Ungaria și în Transilvania să trimită o comisie aulică și în acest scop a binevoit să numească pe contele de Jankovich comisar regesc, căruia i-a atașat pe generalul-maior Papilla.

Contele Jankovich, dat în Timișoara, în 24 noiembrie (11 059). Înștiințează Guvernul că are intenția să preia fără întârziere misiunea, cu rugămintea să se ia măsurile necesare pentru siguranța sa și să fie sprijinit în acțiunile sale.

Guvernul, în răspunsul pe care i-l trimite, dovedește contelui Jankovich bunăvoință pentru tot ce i-ar putea ajuta în activitatea sa și i-l informează despre măsurile provizorii luate.

Comisarul gubernial și comitatele respective sînt înștiințate despre trimiterea contelui Jankovich și îndrumate să îndeplinească tot ce le va cere el în legătură cu misiunea ce i s-a încredințat.

Un decret aulic preînalt, dat în 20 noiembrie (11 065). După ce s-a întimplat că nobilii adunați la Deva au aplicat prizonierilor statariul și pe 60 dintre ei i-au executat, majestatea sa a poruncit preamilosliv să se oprească imediat, pretutindeni, aplicarea statariului, pentru a nu devia în abuzuri.

Comisarul gubernial și comitatele respective sînt înștiințate neîntîrziat despre acest ordin preainalt.

Baronul Anton Orbán, contele Grigore Kun și încă mulți alții se plîng de inactivitatea armatei în timp ce erau devastate bunurile lor.

Ei primesc ordinul să declare dacă ar fi în stare să-și dovedească afirmațiile, deoarece nu au fost înșiși prezenți la violențele întîmplătoare.

28 noiembrie

Comitele suprem al comitatului Cluj, contele Csáki, cu data de 23 (11068). Anunță că a pornit împreună cu nobilimea de acolo pentru menținerea liniștii publice și că este la Florești, dar, aflînd că Horea are de gînd să pătrundă în Călățele, se gîndește să aleagă altă poziție ca să prevină năvala. Totodată roagă ca orașul Cluj să fie păzit prin postarea unei garnizoane mai puternice în oraș.

Contele Csáki este criticat că a încălcat ordinele date de Guvernul și i se ordonă să le respecte riguros.

Se cere Comandamentului general să posteze în aceste părți, spre siguranță, armata necesară și dacă cea care se găsește în țară nu e suficientă ca să fie împărțită și acolo, atunci să fie chemate mai multe trupe din comitatele Bihor și Sătmăr, pentru ca nu cumva nobilimea, crezîndu-se fără pază, să ajungă în situația de a se înarma ea însăși pentru apărare.

Comisarul gubernial a înștiințat deocamdată atît despre raport, cît și despre ceea ce s-a decis în urma acestuia.

Funcționarii comitatului Solnocul de Mijloc, cu data de 25 (11069). Raportează că încep să apară și în acest comitat semne de tulburări îngrijorătoare.

Funcționarii comitatului Hunedoara, cu data de 27 (11071). Anunță că Horea a fost la Brad și că a răsculat din nou pe iobagii din acele părți și i-a silit, prin jurămint, să facă noi incursiuni.

Aceiași, cu data de 27 (11070). Anunță mai departe că ambele patente guberniale publicate au dat un slab rezultat la popor, fiind privite cu mai puțină considerație decît se cuvenea [...].

Se comunică aceste rapoarte Comandamentului general, repetînd din nou cererea că dacă trupele aflate în țară nu vor fi de ajuns, pentru liniștea publică, să se aducă mai multă armată din vecinătate și între timp să-i folosească și pe secui.

Episcopul ortodox Nichitici, dat la Sebeș, în 26 (11078). Anunță că, după cum s-a înțeles în prealabil cu comisarul gubernial, are intenția să meargă în ziua următoare, peste Orăștie și Deva, la Brad și de aici să plece mai departe la Abrud.

Comisarul gubernial, dat la Sebeș, în 27 (11090). Raportează că sergentul-major Bernhard din regimentul Leopold Toscana, trimis cu o unitate de opt oameni la Rîmeți ca să strîngă furaje, a fost omorît împreună cu aceștia de către poporul strîns acolo, cu excepția unuia grav rănit. O a doua subunitate a fost trimisă după aceea să aducă știri precise despre ceea ce s-a întîmplat. Dar au trebuit să se reîntoarcă cu misiunea neîndeplinită, pentru a nu fi uciși cu pietre, cum au fost amenințați. Comisarul gubernial se plînge, în legătură cu acest caz, trist în sine, că pe viitor colectarea de alimente și de furaje va întîmpina multe greutăți, deoarece unitățile, micile pichete trimise pînă acum pe la sa-

nu vor mai îndrăzni să meargă acolo. Între timp va face tot posibilul să înlăture din cale și acest neajuns.

Adaugă în continuare: deoarece de la început s-a prevăzut că răsculații se vor încuibă mai ales în cele două sate Ponor și Rîmeți, s-a propus să fie cantonate acolo două companii; dar din cauza lipsei de trupe nu s-a putut înfăptui pînă acum. Din batalionul de secui care sosește, două companii sînt destinate celor două sate amintite; celelalte vor merge cu vasele pentru transportul sării la vale pînă la Șoimuș, și de aici vor merge în cercul Zărand. Maiorul Stojanich trebuia să pornească chiar acolo în ziua de 27. Cînd trupele vor ocupa toate punctele, vor încerca într-o zi să mai înainteze spre Zlatna și să execute planul de împresurare.

Conform știrilor sosite din comitatul Hunedoara, totul este liniștit dincoace de Mureș și în cîmpia Hațegului.

Comandamentul general, cu data de 27 (11 072). Răspunde la nota Guberniului cu data de 25 (10 969). Prin înaintarea trupelor încetează de la sine folosirea în continuare a locotenent-colonelului Schultz. După multe greutăți întîmpinate, trupele ar fi sosit în sfîrșit la locul hotărît și acum se va porni fără zăbavă la expediția pînuită.

Dar îngrijorarea mare și generală a nobilimii este de neînțeles, deoarece din ziua de 12 nu s-au mai întreprins acțiuni de către știuții răsculați, iar din altă parte nu se aude nimic despre punerea la cale a vreunei răscoale.

Se răspunde Comandamentului general: din rapoarte rezultă că îngrijorarea nobilimii nu este neîntemeiată și nici în privința regiunilor țării rămase pînă acum liniștite nu se poate rămîne fără grijă, dacă nu se procedează cu toată energia și seriozitatea împotriva răsculaților, mai ales că nu lipsesc exemple că răsculații au comis tot felul de violențe și omoruri și după momentul stabilit de către Comandamentul general și nu s-au temut nici chiar să maltrateze patrurile.

Tot același, dat în 27 (11 074). Răspunde la nota Guberniului din 25 (10 948). Se plînge că i s-a recomandat să respecte preainaltele ordine, deși el își cunoaște datoria și și-o îndeplinește. În împrejurările schimbate de acum se impune de la sine necesitatea concentrării. De altfel dorește să știe în ce constă primejdia care îi amenință, pentru ca, dacă este nevoie, în cazul că lipsesc trupe în apropiere să cheme fără zăbavă ajutor de mai departe sau să poată găsi neîntîrziat mijloc de ajutorare, întrebuintînd garnizoana de aici, pe lingă care generalul comandant își oferă el însuși ajutorul pentru orice serviciu.

Guberniul răspunde: își ține de datorință esențială să procedeze conform preainaltei voințe și nu se îndoiește cîtuși de puțin de același zel din partea Comandamentului general. Guberniul speră că a procedat așa cum are datoria cînd — în împrejurări atît de presante, neavînd în mină alte mijloace de constrîngere pentru prevenirea unei nenorociri mai mari și pentru potolirea tulburărilor — a rugat amical Comandamentul general să trimită trupele să acționeze cu energie, conform preainaltei voințe. Concentrarea cerută, care nu putea să aibă ca obiect decît planul de operațiuni militare, a părut de aceea inutilă, pentru că acest plan trebuie să depîndă numai de împrejurări locale și de mișcările schimbătoare ale răsculaților. Comandamentul general cunoaște din rapoarte primejdia

care provine din întârziere; și tot atât de limpede rezultă din ele cît s-a amplificat, datorită armistițiului acordat rebelilor de locotenent-colonelul Schultz, deoarece între timp ei au prins puteri noi, s-au înarmat și, prin emisari trimiși, au încercat să extindă agitația și în alte părți ale țării.

O altă notă a aceluiași, cu data de 28 (11 073). Guberniul este somat ca — fiind cazul numai de înaintarea cît mai neîntîrziată a trupelor împotriva răsculaților — să declare deschis dacă mai trebuie să se persiste în folosirea forței împotriva răsculaților sau ce modalitate ar trebui aplicată împotriva lor și cum să se comporte armata.

Guberniul răspunde: în toate hotărârile sale nu a avut altă intenție decît să se restabilească din nou liniștea cît mai repede, cu cea mai mare cruțare posibilă a vieților omenești. Dar dacă răsculații nu vor vrea nicidecum să asculte și vor refuza să se supună condițiilor prescrise, atunci nu pot fi considerați altfel decît rebeli, pustiitori de țară și incendiatori și să fie tratați în consecință.

29 noiembrie

Comisarul gubernial von Brukenthal, dat la Sebeș în 28 (11 091). Cu ocazia interogării prizonierilor, făcută acum cu toată stăruința, a dispus ca aceora dintre ei care, conform ordinelor în vigoare, după îndeplinirea unei pedepse corporale potrivite, vor fi puși pe picior de libertate — dintre care sînt o mulțime —, să li se tundă părul foarte scurt. La eliberare li se va mai pune în vedere că dacă pe viitor se vor lăsa antrenați în cele mai mici „excese“, se va proceda cu toată severitatea împotriva lor. Comisarul gubernial speră de pe urma acestei porunci că oamenii aceștia vor putea fi recunoscuți cel puțin o jumătate de an.

Același, dat la Sebeș în 28 (11 092). Omorîrea sergentului Bernhard s-a confirmat. Ceilalți de sub comanda sa au scăpat, ce-i drept, cu viața, dar cu toții răniți și unii chiar grav. Faptul s-a întîmplat în Ponor. Trupa a fost ademenită într-o strimtoare, sub promisiunea că acolo va primi cazare bună, și a fost atacată de mulțime. Însuși sergentul-major a fost împușcat în cap, a fost răpus și a rămas acolo maltratat oribil. Ceilalți soldați, de la care s-au luat imediat puștile și echipamentul, își dădoresc viața numai cîtorva bătrîni din sat și preotului, care s-au expus pentru ei.

Ambele rapoarte se comunică Comandamentului general, spre cunoștință.

Nobilimea proprietară de pămînt din Cricău, comitatul Alba. Se plînge de locotenentul-major Probst, care în timpul jefuirii satului nu era la o depărtare mai mare de un sfert de ceas de acolo, că nu le-a dat nici un ajutor, adăugînd că numitul locotenent-major a achiziționat pentru sine de la „hoți“ destul de multe lucruri furate.

La această cerere se dă hotărîrea ca suplicanții să declare dacă îndrăznesc să aducă dovezi sigure pentru cele spuse.

Funcționarii comitatului Hunedoara, dat la 28 (11 132). Spun că se poate dovedi printr-o mulțime de fapte ce mare vină poartă preoții români pentru tulburările de acum ale poporului. Într-acestea, după o înștiințare foarte proaspătă, popa din Lăpușnic a răspîndit iarăși vorbe foarte îngrijorătoare. Totuși, în împrejurările actuale, ei nu cred că e prudent ca el să fie prins.

Acest raport e comunicat comisarului gubernial, căruia i se cere să hotărască mai departe de comun acord cu generalul Pfefferkorn și cu episcopul Nichitici.

30 noiembrie

Un rescript preainalt cesaro-regesc, cu data de 22 (11 262). Majestatea sa a aflat, nu fără nemulțumire, că nobili strinși la un loc, care nu alcătuiau nici măcar o adunare comitatensă, au cutezat să aplice în mod samavolnic statariul și să execute pe loc, în două localități, într-una 60 și în alta cam 40 de prizonieri — fără nici un fel de cercetare. Dar deoarece un astfel de procedeu nu poate decît să îndirjească și mai mult poporul de rînd, trebuie să se suspende din nou procedura statarială, iar prizonierii să fie ținuti pînă cînd va veni o comisie aulică la Deva. Apoi să se publice o amnistie generală și astfel poporul care cutreieră din loc în loc să fie adus la casele lui. În sfîrșit, chiar numai ideea despre o insurecție generală a nobilimii fără a se obține în prealabil preainalta aprobare e declarată pasibilă de pedeapsă.

Guberniul întocmește încă în aceeași zi preasupusul raport asupra tuturor punctelor din preainaltul rescript. Guberniul se justifică în raport că încă de la începutul tulburărilor a adoptat permanent principiul folosirii unor mijloace blînde pentru a îndruma pe calea cea bună poporul rătăcit.

Incidentul cu aplicarea statariului la Deva e prezentat cu umilită, așa cum apare din rapoartele sosite. La urmă se arată pe larg și amănunțit ce s-a făcut în privința insurecției nobililor și că măsurile îndrăznețe aplicate ici și colo au fost imputate fără întîrziere comitatelor respective, îndată ce Guberniul a aflat despre ele, și au fost oprite.

Amnistia generală acordată preamilostiv e publicată pretutindeni prin patente tipărite, iar comitatelor respective li se comunică ordine instructive în această privință. De asemenea se publică ordinul preainalt pentru interzicerea aplicării statariului.

În sfîrșit, Comandamentul general, precum și comisarul gubernial sînt înștiințați despre cele ordonate.

1 decembrie

Comisarul gubernial, dat la Sebeș, în 29 noiembrie (11 223). Raportează: toate știrile din 27 și 28 concordă în sensul că o ceată de răsculați cutreieră comitatul Zărand în părțile Bradului și Valea Bradului, sub conducerea lui Gheorghe Crișan, care se află la Vașcău, că tulburînd acea regiune împiedică comunicația între Hălmagiu și Deva.

Împotriva lor a plecat, în ziua de 27, maiorul Stojanich cu 100 de infanteriști și 100 de cavaleriști, și trebuia să-i atace în ziua de 28 la Brad.

A doua ceată este sub conducerea căpeteniei principale Horea în regiunea Ponor, Mogoș și Rîmeți. O încercare a locotenentului Probst împotriva lor s-a terminat fără rezultat, din cauza locului greu accesibil și din cauza mulțimii răsculaților.

Căpitanul Richard raportează: cîțiva din ceata aceasta au declarat că nu vor să se potolească pentru că le e tot una dacă mor într-un fel

sau într-altul. Locotenent-colonelul von Schultz va ocupa în ziua de 29 Ponorul și Rîmeții cu armată suficientă. Două sute de infanteriști secui vor merge peste Zlatna în cele două sate amintite Ponor și Rîmeți și vor elibera pe locotenent-colonel.

Comisarii care însoțesc trupele se vor îngriji de aprovizionarea armatei, precum și de stringerea armelor ce trebuie luate și a lucrurilor adunate.

Tot *același*, cu data de 29 (11 222). Blamează lipsurile și superficialitatea interogatoriului luat lui Ursu Uibaru, pe care i l-au trimis funcționarii comitatului Alba de Jos. Îl comunică imediat comitelui suprem. Dar delăsarea și neglijența nu s-au mai putut repara, deoarece numitul Ursu Uibaru a fost executat încă în aceeași zi.

Din faptul de mai sus a găsit prilej să dispună judecătorilor, celor ce fac cercetări, să nu se limiteze numai la anchetarea fărădelegilor comise de inculpați, ci în special să caute să înțeleagă motivele și felul în care s-a răspândit răscoala. Citeva interogatorii luate după aceea, dar primite de el tot după execuție, le-a găsit totuși întocmite mai exact și mai apropiate de scopul urmărit, deși încă tot nu desăvârșite. El trimite Guberniului câteva extrase pe care și le-a făcut pentru sine din aceste interogatorii. Din ele rezultă îndeosebi că la tulburări au participat în mare măsură preoții și chiar soldații concediați.

Dispozițiile date de comisarul gubernial sînt aprobate de Guberniu. Extrasele din interogatorii se comunică Comandamentului general spre știință.

Comisarul gubernial, cu data de 30 (11 225). Prezintă Guberniului propunerea ce i-a fost făcută de provizoratul fiscal al Zlatnei pentru prinderea lui Horea cu ajutorul a trei deținuți din Zlatna care se angajează la aceasta, adăugînd că fără alte ordine el nu a vrut să se angajeze mai îndeaproape.

Se cere avizul Comandamentului general asupra acestei propuneri.

Același comisar al guberniului, dat la Sebeș, în ziua de 30 seara la orele 7. Căpitanul Richard raportează că numărul răsculaților din părțile Zlatnei se înmulțește simțitor și a crescut peste măsură. Ei s-ar putea aduna în timp scurt la un semnal dat și, că, în sfîrșit, fără o armată puternică nu se va putea atinge de ei. După alte știri, răsculații au diferite categorii de conducători pe care-i numesc *căpitani*, *colonei*, *caporali*, *gornici* și „*cursores*“. Secuii au sosit încă în aceeași zi la Sebeș. O sută dintre ei merg la Zlatna, o sută la Ponor și Rîmeți, o sută la Geoagiu de Jos, două sute la Deva, o sută rămîn la Șoimuș. Ceilalți merg, prin comitatul Zărand, la Arieșu Mare și Mic, Baia de Arieș, Cîmpeni și Lupșa.

Același, dat la Sebeș în 30, seara la ora 9 (11 230). Anexează un raport pe care tocmai l-a primit, al comitelui suprem, baronul Bornemissza, și al lui Andreas von Rosenfeld, dat în Orăștie în 30 noiembrie, care cuprinde știrea că ar fi tăiată legătura dintre maiorul Stojanich și Deva, și că Deva ar fi amenințată de un nou atac. Comisarul gubernial este foarte îngrijorat de purtarea cutezătoare și dîră a răsculaților, deoarece ei au destule arme și îndrăzneală ca să se opună și la trupe militare mai mari. În urma știrilor adunate, s-a ordonat imediat secuilor să coboare la Deva în marș forțat, nu cu bărcile.

Încă un raport al comisarului gubernial, dat în 30 la Sebeș, seara la ora 9. Își exprimă din nou îngrijorarea, cu atât mai mult cu cât ordinele Comandamentului general sînt tot neprecise. Generalul Pfefferkorn a trebuit să se întrebe din nou dacă se poate proceda cu asprime împotriva răsculaților.

Funcționarii comitatului Hunedoara, dat la 30 (11 221). În noaptea trecută a sosit la Deva un raport al comandei militare din Dobra, precum și mai marele corăbierilor din Ilia în persoană, cu știrile că un instigator necunoscut a provocat districtul Ilia să facă noi incursiuni, că răsculații se adună fățiș în cete, că în sfîrșit o întreagă ceată de oameni înarmați cu puști adunate și provăzuți cu piine pentru opt zile ca pentru o mare expediție proiectată s-a îndreptat în ziua de 29 spre Gurasada și, după cum au amenințat în public acești oameni, au intenția să atace Deva în ziua de 30. Funcționarii mai adaugă: ceea ce mărește primejdia este faptul că maiorul Stojanich, care a pornit deja în ziua de 27 spre Zărând, nu dă nici un semn de viață. Dar un om de încredere sosit cu o zi înainte din aceste părți anunță că răsculații, și mai ales locuitorii din valea Căian, au ocupat și țin închise toate drumurile prin care s-ar putea comunica; faptul se confirmă prin aceea că în ziua precedentă răsculații au tras asupra unui caporal trimis cu cinci soldați în recunoaștere la Săliștioara în cîmpia Căian, după care acesta s-a retras, nu fără pericol.

Rapoartele sosite se comunică Comandamentului general, cerîndu-se pentru viitor dispoziții potrivite cu pericolul anunțat.

Se repetă încă o dată ordinul circular dat în 8 noiembrie privitor la preluarea armelor de la poporul de rînd.

Tezaurariatul regesc al minelor, cu data de 1 decembrie (11 243). Anexează un raport primit prin curier de la Oficiul superior al minelor din Zlatna, prin care se anunță că de la ultima convorbire a locotenent-colonelului Schultz, răsculații, deveniți și mai agitați, s-au adunat din nou în patru coloane, dintre care una este la Mogoș și cuprinde pe locuitorii de acolo și din satele Ponor și Rîmeți; a doua în părțile Lupșei și Ofenbăii, alcătuită din locuitorii numitei localități și ai satelor învecinate; a treia la Albac, în care s-au strîns iobagii din domeniul de sus al Zlatnei; și, în sfîrșit, a patra la Brad, în cercul Zărând. Pretutindeni se opun micilor detașamente militare trimise împotriva lor și le resping. Dealtfel, cele patru coloane amintite s-au postat atît de avantajos încît la un atac fiecare poate fi sprijinită imediat de cea mai apropiată.

Tezaurariatul regesc al Cărmării, dat la 1 decembrie (11 244). Transmite un raport al tricesimatorului Szeresztényi, care a stat pînă acum la Hălmagiu, prin care acesta anunță că în ziua de 26, în drumul său spre Deva, unde avea de dus banii tricesimei, a fost atacat, împreună cu șase soldați ce i-au fost dați de pază, de răsculați la Brad și a fost ținut sub pază strașnică pînă în ziua următoare, din porunca căpeteniei principale Horea, care tocmai era de față. În ziua următoare, în care numitul Horea a ținut o adunare de peste 7 000 de oameni, acesta s-a lăsat înduplecat în sfîrșit de repetatele rugăminți ale preoților prezenți să-l pună iarăși în libertate pe el, pe tricesimator, împreună cu însoțitorii săi.

Amîndouă rapoartele din notele precedente ale ambelor Tezaurariate se comunică spre înștiințare Comandamentului militar și comisarului gubernial.

Comisarul gubernial von Brukenenthal, dat în 1 decembrie la Sebeș (11 231). Maiorul Stojanich a trimis un raport, dat în 30 noiembrie în Hălmgau, prin care anunță că în noaptea precedentă a sosit la Brad și acolo a eliberat un caporal, patru husari și încă alte 12 persoane din captivitatea la răsculați, cu care ocazie au fost prinși cinci răsculați, iar unul a fost răpus. Prizonierii au declarat că sub conducerea lui Crișan Giurgiu ar fi adunați 9 000 de răsculați. Deoarece maiorul Stojanich s-a considerat prea slab cu trupa compusă din 320 de oameni pentru a urmări pe răsculații strinși la un loc în număr atât de mare, a scris în Ungaria pentru ajutor, care ar putea sosi în ziua de 2. Apoi vrea să acționeze în continuare.

Comisarul gubernial, dat la Sebeș, în 1 decembrie (11 232). Căpitanul Richard a raportat în ziua de 30 știrea tristă că locotenentul-major Mesterházi din regimentul Orosz, detașat la Ofenbaia, a fost atacat de răsculați³¹ și împușcat împreună cu nouă soldați, încât din întreaga sa trupă au mai rămas numai doi oameni în viață, și aceștia răniți grav; și că răsculații au barat cu copaci tăiați drumul dintre Mogoș și Zlatna și păzesc barajul cu ajutorul a 300 de țărani.

Tezaurariatul minier, cu data de 2 decembrie (11 251). Comunică Guberniului un raport al Oficiului superior minier din Zlatna, sosit prin curier, din care, pe lângă știrea confirmată despre moartea locotenentului-major Mesterházi, mai rezultă că răsculații l-au izolat pe locotenent-colonelul Schultz, care era în marș spre Ponor cu 60 de husari, printr-o ambuscadă făcută în grabă, și astfel locotenentului-major Probst, care avea ordinul să se grăbească în ajutorul lui cu 40 de secui, i-a fost cu neputință să se unească cu el; se mai relatează că s-au făcut mai multe astfel de ambuscade pentru a bara comunicația dintre trupele din munți; că funcționarii din Ofenbaia au fost siliți să încheie o convenție cu cele cinci sate mai apropiate pentru a se salva și că, în sfârșit, Zlatna este în cea mai mare primejdie.

Episcopul ortodox Nichitici, dat la Orăștie, în 29 noiembrie (11 250). Anunță că au venit la el preoții și bătrînii din mai multe sate așezate dincoace și dincolo de Mureș și că la îndemnul sale s-au angajat la o supunere deplină față de poruncile prealalte și față de patentele Guberniului, precum și la cea mai sinceră supunere față de stăpînii de pămînt. Totodată raportează că peste cîteva zile are intenția să-și continue călătoria.

Comandamentul general, cu data de 29 noiembrie (11 253). Arată că pentru potolirea tulburărilor a făcut tot ceea ce a crezut că este necesar. Dacă însă Guberniul vrea să fie folosit un număr și mai mare de trupe din regimentele grănicerești, așa cum s-a propus în nota Guberniului nr. 10 922, atunci trebuie să se specifice: cîte batalioane sau companii și din care regimente de graniță ar mai fi de adus și anume în care regiuni ar trebui să fie deplasate.

Guberniul răspunde: nu cunoaște planul operațiunilor militare, de aceea nici nu poate aprecia sigur cîtă armată este necesară. Dar se vede limpede din rapoartele ce sosesc că trupele aduse nu sînt suficiente, pentru primejdia care crește atât de mult; și de aceea Guberniul dorește ajutor din comitatele ungare învecinate, cu atât mai mult cu cît din regimentele grănicerești, care sînt necesare și pentru apărarea granițelor, nu se vor putea da prea mulți soldați.

Același, dat la 1 decembrie (11 240), informează Guberniul despre dispozițiile pe care le-a luat pentru siguranța orașului Cluj.

Același, dat la 1 decembrie (11 237). Comunică un raport primit de la comanda cetății din Tîrgu Mureș, în care se anunță că orășenii de acolo au pornit înarmați în ziua de 27, pe jos și călare, și au făcut mare impresie asupra poporului de rînd. Comandamentul general poate să înțeleagă cu atît mai puțin necesitatea acestui fapt cu cît în cetatea de aici se află o garnizoană suficientă.

Guberniul răspunde că îi este deosebit de neplăcută înarmarea și pornirea în marș a nobililor și orășenilor și că la prima știre primită în această privință a criticat aspru pentru acest pas comitatele respective și le-a poruncit să le interzică. Mai ales s-a trimis în acest sens un nou ordin, mai aspru, Tablei comitatului Tîrnava.

Funcționarii comitatului Cluj, dat la 27 noiembrie (11 247). Transmite un raport care le-a sosit privitor la incidentul cu cei 85 de prizonieri eliberați, după cum se spune, cu forța, la Sălciua, referitor la care au primit ordin, cu data de 25, nr. 10 958, să relateze mai amănunțit. După cum rezultă din raport, cîțiva nobili plecați la Sălciua au prins acolo 85 de locuitori răsculați. Curînd după aceea li s-a alăturat un detașament de soldați, al cărui comandant, căpitanul de cavalerie Hertelendi, a stat de vorbă întîi cu o mare ceată de răsculați veniți din cealaltă parte, și apoi a declarat nobililor că se vede silit să elibereze pe cei prinși, datorită înțelegerii luate cu conducătorii țaranilor, ceea ce s-a și întîmplat imediat.

Funcționarii comitatului Tîrnava, dat la 25 noiembrie (11 248). Anunță că nu se poate dovedi vina atribuită iconarilor ruși arestați de a fi răspîndit vorbe suspecte.

Guberniul ordonă atunci ca ei să fie eliberați cu porunca aspră de a pleca imediat din țară și de a nu se opri nicăieri, altfel vor fi fără discuție pedepsiți.

Comitele suprem al Clujului, contele Csáki, dat la Huedin, în 28 noiembrie (11 229). Se străduiește să-și justifice expediția făcută odată cu nobilimea și să-i dovedească necesitatea.

I se ordonă încă o dată ca sub grea răspundere să respecte prescripțiile foarte limpezi date.

Funcționarii comitatului Tîrnava, dat la 30 noiembrie (11 226). Afirmă că deoarece primejdia crește tot mai amenințătoare, pentru menținerea siguranței ar fi neapărat necesară înțelegerea reciprocă a nobililor care stau de pază în comitate, cu rugămintea ca respectivele comitate să fie obligate la aceasta de către Guberniu.

Un raport al Tablei regești, cu data de 30 noiembrie (11 228) și un raport al Magistratului din Tîrgu Mureș, cu data de 30 noiembrie (11 227). În ambele se exprimă cea mai mare îngrijorare pentru liniștea generală și în special pentru siguranța orașului Tîrgu Mureș.

Guberniul înștiințează Tabla regească, pe Magistratul din Tîrgu Mureș și Tabla comitatului Alba că o companie de grăniceri va merge să întărească garnizoana de acolo. Cu această ocazie se ordonă din nou Tablei comitatului ca nicidecum să nu ia altfel de măsuri pentru a se apăra decît ceea ce i s-a poruncit de către Guberniu în privința aceasta prin ordinele ce i s-au comunicat.

Comisarul gubernial von Brukenenthal, dat la Sebeș, în 2 decembrie. Din rapoartele sosite rezultă că locotenent-colonelul Schultz a pornit în ziua de 29 cu 143 de infanteriști și 68 de husari la Rîmeți, dar a găsit toate înălțimile și defileurile ocupate de țărani. Ei i-au opus rezistență și au tras asupra lui, apoi s-a ajuns la o încăierare, în care 17 răsculați au fost împușcați și trei au fost luați prizonieri, în vreme ce 15 soldați au fost răniți și unul a rămas mort. Locotenent-colonelul a trebuit atunci să se retragă la Cacova. Chiar în timpul retragerii un ofițer a fost rănit³².

Funcționarii comitatului Hunedoara, cu data de 2 decembrie (11 308). Înaintează o cerere a Țîrgului Ilia, primită de ei prin curier, în care se anunță că răsculații au sosit acolo în mare număr în ziua de 29 și că, după ce au comis tot felul de fărâdelegi, au poruncit locuitorilor, sub cele mai cumplite amenințări, să meargă la adunarea de la Hălmagiu din 1 decembrie. Ei raportează mai departe că toate satele din acest cerc, după ce au primit înștiințarea, au fost gata să meargă acolo; la urmă cer ajutor și pază.

Cererea Țîrgului Ilia se dă în grija Comandamentului general. Între timp, se cere comisarului gubernial să se înțeleagă cu generalul Pfefferkorn despre felul cum ar putea fi mai bine apărată această comunitate împotriva răsculaților.

Despre întâmplările de pînă acum se întocmește un nou preapraport.

Comitatul Turda, dat la 30 noiembrie (11 344). Anunță că tulburările care tocmai erau pe cale să izbucnească în diferite sate ale acestui comitat au fost prevenite chiar de la început, datorită trupelor din Savoia²⁷, detașate acolo și sosite chiar la timp.

Comandamentul general, cu data de 2 decembrie (11 259). Confirmă aceeași știre, după un raport sosit de la regimentul de dragoni Savoia.

4 decembrie

Funcționarii comitatului Hunedoara, dat la 1 decembrie (11 309). Anunță că după știri sosite din districtul Hațegului acolo poporul nu este încă cu totul liniștit.

Li se asigură armată mai multă la o nouă dislocare iminentă. Dar li se atrage atenția să nu se înspăimînte de fiecare știre nesigură, ci mai curînd să se străduiască întotdeauna să afle adevăratul temei al celor raportate.

Funcționarii comitatului Alba, cu data de 2 decembrie (11 304). Se plîng că, în pofida promisiunilor prealabile, comandantul din Alba Iulia refuză să dea din arsenalul de acolo comunității din Aiud și nobilimii armele necesare pentru autoapărare.

Li se răspunde: deoarece înaintarea trupelor s-a și pregătit, nu pare să mai fie necesară înmînarea armelor cerute.

Funcționarii comitatului Cluj, cu data de 1 decembrie (11 310). Trimit un interogatoriu care servește de dovadă cît de mult a contribuit procedeul negîndit al locotenent-colonelului Schultz [tratativele] cu răsculații la extinderea tulburărilor. În interogatoriu survin mai ales următoarele două împrejurări: *una*, că numitul locotenent-colonel s-a angajat într-o convorbire prietenească cu răsculații, pe căpetenii le-a

bătut pe umăr și la urmă le-a aprobat opt zile de pace și armistițiu; a doua, că n-a avut nici un scrupul să ceară și să primească în dar un cal al unui nobil ucis de răsculați, cal care îi fusese adus lui Cloșca.

5 decembrie

Comisarul gubernial, dat la Sebeș în 4 decembrie (11 322). Arată motivele pentru care consideră foarte îngrijorător și primejdios ca trupele din cercul Alba de Sus și din unele sate din comitatul Tîrnavelor, precum și armata din districtul Hațeg să fie luate de aici și, conform unui ordin primit prin curier de generalul Pfefferkorn, să fie folosite împotriva răsculaților adunați în cercul Zărand și în munții Zlatnei.

Acest raport se comunică Comandamentului general spre cercetare și apreciere.

Comisarul gubernial, dat la Sebeș în 4 decembrie (11 321). A dat dispoziții ca, pe lângă fiecare unitate militară mai mare pornită împotriva răsculaților, să se atașeze un preot care, dacă o permit împrejurările, ieșind în fața trupelor, să repete poporului avertismentele de până acum.

Același, Sebeș, 4 decembrie (11 365). După ce generalul Pfefferkorn a primit ordinul să-și stabilească sediul la Alba Iulia, va merge și el acolo. Operațiunile militare împotriva răsculaților se fac acum foarte intens. Conform unei comunicări primite de la căpitanul Richard, răsculații se retrag din toate părțile înspre Horea, în regiunea Blăjeni, unde accesul dintr-o parte e descris ca fiind foarte dificil.

Comandamentul general, cu data de 4 (11 323). Se pronunță asupra notei Guberniului nr. 11 225, că i se pare acceptabilă propunerea provizoratului fiscal din Zlatna privitoare la prinderea lui Horea.

Atît comisarul gubernial, cît și Tezaurariatul minier sînt înștiințați despre părerea Comandamentului general, pentru ca să nu se încurce pregătirile ce trebuie luate în legătură cu aceasta.

Comandamentul general, cu data de 4 (11 324). Răspunde la nota Guberniului nr. 11 253 și adaugă: Comandamentul general regretă că Guberniul nu a găsit oportun să-i utilizeze, cum i-a oferit, pe soldații grăniceri care, pe lângă serviciul de graniță, mai pot ajunge să presteze și altceva; cu atît mai mult cu cît aducerea de trupe străine nu depinde de Comandamentul general. Dealtfel, ele ar sosi aici foarte tîrziu, și abia atunci cînd siguranța externă ar fi de mult restabilită prin armată.

Guberniul răspunde: părerea sa nu a fost ca trupele de grăniceri să nu fie puse în mișcare. Dar a dorit să fie aduse cîteva regimente de cîmp din Ungaria, nu numai pentru ca să fie restabilită liniștea și siguranța, ci, odată acestea restabilite prin plasarea trupelor în diverse regiuni ale țării, să poată fi menținute, deoarece regimentele de grăniceri trebuie să păzească și siguranța granițelor.

Același, cu data de 4 (11 325), la nota Guberniului nr. 11 221. Se plînge amplu de multele știri și îngrijorări exagerate despre noi și apropiate primejdii; apoi anunță că — deși este aproape cu totul sigur că deocamdată pentru Deva nu trebuie să fie nici o îngrijorare — totuși generalul Pfefferkorn are ordinul să trimită acolo două tunuri.

Comisarul gubernial e înștiințat despre aceasta.

Același, cu data de 4 (11 327). Ca răspuns la nota Guberniului nr. 11 068 anunță că s-a trimis de urgență o divizie de secui din Tirgu Mureș la Cluj ca să închidă spre Gilău și Huedin aripa stângă a răsculaților.

Se iau îndată măsuri pentru aprovizionarea necesară diviziei care pornește într-acolo.

6 decembrie

Comisarul gubernial; dat la Sebeș, în 3 decembrie (11 364). Conform raportului său din Hălmagiu cu data de 30 noiembrie, maiorul Stojanich era să fie atacat de o ceată mare de răsculați, la care s-au alăturat locuitorii din vreo 40 de sate. După ce i-a întâmpinat cu trupele sale, ei s-au oprit la o mică distanță și la cererea maiorului au trimis la el șase delegați. Aceștia i-au declarat că s-au adunat din porunca lui Horea. După ce maiorul i-a îndemnat apoi la liniște și ascultare, promițându-i acestea ei și-au descărcat puștile în aer și cu aceasta s-au risipit³³.

Comisarul gubernial a primit din diferite părți știrea că răsculații încep să fie neîncrezători față de Horea și-l țin sub observație. Atunci s-a propus protopopului din Abrud să folosească ocazie bună și să descopere poporului înșelăciunile lui Horea.

În sfârșit, comisarul gubernial anunță că: după ce în sfârșit s-a ajuns ca armata să intervină cu energie împotriva răsculaților, își va lua în așa fel măsurile ca de îndată ce-i va înspăimînta pe acești oameni, le va propune din nou — împreună cu condițiile prescrise — să se folosească de iertare.

Același, dat la Alba Iulia, în 5 decembrie (11 339). Locuitorii sateilor Ponor și Rîmeți au trimis la el delegați ca să ceară cruțare și iertare pentru acei locuitori din satele lor care nu sînt vinovați de răscoală. În schimb au promis ca nu numai să-i denunțe, dar chiar să-i predea pe conducătorii și căpeteniile din satele lor. Faptul a fost comunicat trupelor în drum spre aceste sate. Iar vicarul ortodox a primit ordin să întărească în acești oameni intențiile pașnice arătate.

Guberniul ordonă comisarului gubernial să stăruie ca locuitorii celor două sate să-și predea căpeteniile și să depună armele imediat.

La expunerea guvernatorului regesc, că printr-o adresă ce i-a fost transmisă prin cancelarul aulic, majestatea sa de aceea a criticat tratativele duse în scris, prin note, între Guberniu și Comandamentul general privitor la tulburările românilor, deoarece prin aceasta s-ar putea încetini mersul lucrurilor.

Se întocmește în 6 decembrie preasupusul raport că prima știre despre răscoală a adus-o imediat generalului comandant însuși guvernatorul și că toate rapoartele sosite după aceea la Guberniu au fost trimise pe loc, *brevi manu*, generalului comandant și că numai după aceea, după ce el le-a citit, au fost înregistrate de Guberniu și comunicate din nou Comandamentului general prin note proprii pentru ca cele tratate să figureze în rezumat în protocoale. Deci prin aceasta nu s-au târăgănat nicidecum din partea guberniului măsurile ce trebuiau luate.

Comisarul gubernial von Brukenenthal, cu data de 6 decembrie Alba Iulia (11 366). Patentele primite de la Guberniu pentru publicarea pretutindeni a amnistiei generale au fost trimise imediat comandanților de trupe, cu porunca să le explice răsculaților, prin preoți sau alți oameni care cunosc limba și în prezența comisarilor comitatului care se găsesc pe lângă fiecare unitate militară, și să nu procedeze cu dușmănie împotriva lor decât în cazul că ar respinge și această preainaltă îndurare și ar persevera în răscoală și nesupunere. Delegaților din Ponor și Rîmeti, care erau încă la Alba Iulia, le-a comunicat imediat preainalta iertare. Va dispune să se facă același lucru pretutindeni unde sînt adunări mai mari de popor. Cu aceeași intenție are de gînd să plece în ziua următoare la Zlatna. Comandamentul general stăruie să scoată trupele ce se află în valea Hategului și în partea de sus a comitatului Alba și nici nu vrea să fie rechemati din trupele de la Ilia cei 450 de soldați care sînt gata de plecare.

Comisarul gubernial cere să i se comunice dacă în satele aduse la liniște să continue sau nu și pe mai departe procedeul folosit pînă acum — cu rezultate bune — în privința lucrurilor furate, conform măsurilor aplicate, ținînd seamă că amnistia generală se publică pretutindeni. El este de părere că o amnistie poate acționa numai în caz de crimă în sine, nu și în ce privește suprimarea obligației de a se restitui cele furate. Mai este de părere că instigatorii și cei ce stăruie în împotrivire nu pot avea nici o pretenție la preainalta iertare pe care ei înșiși au disprețuit-o și trebuie tratați cu severitatea ce se cuvine.

Guberniul se întreabă în această privință, cu umilință, în ziua de 7.

8 decembrie

Comisarul gubernial, dat la Alba Iulia cu data de 6 decembrie (11 384). La arătarea făcută în noaptea trecută de către Oficiul superior minier că Zlatna se află în cea mai mare primejdie din cauza deselor pătrunderi ale răsculaților, s-au trimis acolo imediat două tunuri. Totodată s-a ordonat locotenent-colonelului Ott să pornească acolo din Orăștie, peste Bozș, cu toate trupele sale. Deoarece s-a raportat că ar exista același pericol pentru slujbașii minelor din Băița, locotenent-colonelul Klestinski va trimite acolo din Deva o pază suficientă.

Același, dat la Zlatna în 7 decembrie (11 432). A găsit la Zlatna pe toți locuitorii înspăimîntați dar în liniște. Preoții, pe care i-a chemat îndată la el, i-au dat speranța că cea mai mare parte a răsculaților se va supune curînd ordinelor, fiind foarte înfricoșați. A poruncit să vină la el protopopul din Abrud și alți cîțiva preoți considerați de încredere, și după sosirea acestora va lua celelalte măsuri. Încă nu a auzit că s-ar fi întreprins ceva dușmănos împotriva răsculaților. Se va îngriji din toate puterile să nu se ia în pripă măsuri severe.

Comitele suprem al Hunedoarei, baronul Bornemissza, cu data de 7 decembrie (11 430). Anunță că au și sosit diferitele trupe de ajutor din Banat și se mai așteaptă încă altele.

Funcționarii comitatului Alba de Jos, cu data de 3 decembrie (11 404). Trimit un interogatoriu luat cîtorva iconari ruși, care au fost prinși fiind suspecti.

Se poruncește funcționarilor comitatului să-i elibereze, deoarece nu li se poate aduce nici o vină, dar cu condiția să plece imediat din țară.

Magistratul Abrudului, cu data de 2 (11 405). Înfățișează într-o descriere din cele mai jalnice marea și apropiata primejdie care amenință orașelul acum mai mult ca oricând și totodată arată mizeria în care se găsesec locuitorii din cauza lipsei de provizii.

Comisarul gubernial este însărcinat în privința ultimei chestiuni să dea ajutor prin mijlocirea comitatului Alba și împreună cu generalul Pfefferkorn, să ia măsurile necesare pentru siguranța orașelului.

Comitatul Cluj, dat la 4 decembrie (11 407). Cere ca în împrejurările actuale să fie rechemati din concediu soldații regimentelor din țară, deoarece ele se compun în cea mai mare parte din români.

Acest raport este comunicat Comandamentului general.

9 decembrie

Comandamentul general, cu data de 7 decembrie (11 431). Se plinge că funcționarii comitatului Hunedoara au cerut de la generalul Koppenzoller — printr-un curier trimis la el — să fie trimise regimentele Württemberg și De Vins în Transilvania, ceea ce a avut ca urmare că numitul general a ordonat prin curier unităților celor mai apropiate să vină în țară în dreapta și în stînga Mureșului. Dar deoarece în afară de pericolul anunțat de comitatul Hunedoara, Comandamentul general nu are cunoștință de un altul, s-a văzut silit să ceară generalului Koppenzoller să recheme trupele pornite, pentru a nu le pricinui osteneți fără rost pe drumuri atît de rele, și nici erariului cheltuieli inutile.

Comitatului Hunedoara i se reproșează că a cerut numai pentru sine trupe, fără știrea prealabilă a Guberniului. Însă Comandamentul general este lăsat să aprecieze pentru viitor dacă nu e cazul ca trupele care au și sosit să mai rămînă, cel puțin cîtăva vreme, în localitățile unde au fost așezate, pentru siguranța acestora.

Episcopul ortodox Nichitici, dat la Țebea în 5 decembrie (11 443). Anunță că s-a dus în ziua de 3 de la Deva, peste Mureș, la Șoimuș și că, la îndemnurile sale, locuitorii de acolo nu numai că i-au făgăduit solemn să se liniștească, ci chiar au și restituit lucrurile furate aflate la ei. Din Șoimuș a plecat mai departe cu trupele de secuî în cercul Zărandului și pe drum a obținut promisiuni asemănătoare de la 10, 15 și mai mulți locuitori veniți la el din satele din jur. În ziua următoare are intenția să meargă la Brad, unde a chemat să vină preoții și delegații din 25 de sate. De acolo va pleca spre cercul Abrud.

O cerere a nobilimii refugiate la Sibiu (11 470). Ea arată că toată pretinsa liniște din comitatul Hunedoara constă în aceea că țăranii nu mai fură nimic, deoarece nu mai este nimic de furat. Dealtfel continuă tot timpul să fie nesupuși în îndărătnicii față de stăpînii lor de pămînt. Din cauza acestui fapt, nobilimea amintită cere să se ia măsuri ca să se poată reîntoarce în siguranță la moșii.

Comisarul gubernial să dispună cele necesare, în înțelegere cu generalul Pfefferkorn.

Același lucru e comunicat și comitatelor respective, spre știință.

10 decembrie

Comandamentul general, cu data de 2 decembrie (11 473). Ca răspuns la nota Guberniului nr. 10 770 privitor la acuza adusă locotenent-colonelului Karp că a eliberat 96 de răsculați prinși. În justificarea sa anexată la notă afirmă că eliberații au fost toți oameni care au fugit numai de frica armatei ce se apropia și la somarea lui au venit imediat la el, pe care deci — deoarece au fost prinși fără să se țină seama de aceasta — a ținut de datoria sa să-i elibereze.

Justificarea locotenent-colonelului Karp se comunică, spre știință, Tablei comitatului Hunedoara, precum și comisarului gubernial.

11 decembrie

Funcționarii comitatului Hunedoara, cu data de 8 decembrie (11 501). Arată că poporul de acolo este încă în fierbere și așteaptă numai primăvara pentru a-și pune în aplicare planurile. Poporul atribuie nobilimii patenta publicată și nu se sfiește să afirme că tulburările de acum nu pot fi nicidecum împotriva voinței monarhului, deoarece el cu ușurință le-ar fi putut înăbuși cu ajutorul armatei. În sfârșit, mai raportează că maiorul Stojanich, pe când voia să ia poziție în Mihăleni, a fost împiedicat de răsculați, așa încît a trebuit ca, răpunînd pe unii din ei, să-i împrăstie pe ceilalți.

Aceiași, cu data de 9 decembrie (11 521). Anunță mai departe că atît închisorile din orașelul Deva, cît și din cetate sînt atît de pline, încît prizonierii nu mai pot fi ținuți acolo fără a li se primejdui sănătatea.

Se ordonă Tablei să trimită o parte din cei prinși la Hunedoara și Orăștie.

Episcopul ortodox Nichitici, dat la Mihăleni în 8 decembrie (11 418). Anunță că a primit asigurarea de la delegații din 15 sate ale cercului Zărand că se vor potoli, că vor restitui cele furate, vor depune armele și vor urma ordinele preafnalte. Același lucru l-au promis solemn și locuitorii din Crișcior și au și predat proprietarilor cîte ceva din lucrurile furate. Dimpotrivă, însă, între hotarele satelor Mihăleni și Blăjeni, unde în ziua de 7 o ceată mare de țărani înarmați, veniți din Blăjeni, s-a opus securilor și s-a împotrivit cu îndîrjire, fără să țină seama de îndemnurile celor doi preoți trimiși la ei de către episcop ca să se întoarcă, a trebuit să se întrebuinteze forța, fiind omorîți 48 de țărani, iar cîțiva au fost răniți și prinși. Patenta privitoare la amnistia generală se traduce acum în românește și cit mai curînd posibil se va trimite în localitățile răsculate din apropiere.

Comisarul gubernial, dat la Zlatna în 9 decembrie. Un sublocotenent din Abrud, din primul regiment român, cu numele Hoffmann, a făcut o „speculație” ca să-l prindă pe Horea, și sub numele de Petru Lup a intrat în corespondență cu el. Comisarul gubernial — pentru a-l ajuta în ceea ce întreprinde spre restabilirea liniștii generale — i-a trimis o decizie privitor la plîngerile lui Horea și a tovarășilor săi, o patentă pentru amnistia generală și un îndemn de natură religioasă a episcopului, toate în limba română, și i-a dat îndrumările necesare cum trebuie prezentate poporului ultimele două.

Conform rapoartelor sosite, expediția locotenent-colonelului Schultz la Ponor și Rîmeți a decurs fără rezultat, deoarece locuitorii s-au refugiat de frică în păduri. Comisarul gubernial încearcă acum să-i aducă îndărăt, trimițându-le patenta pentru amnistia generală. Din satele din apropierea Zlatnei vin, rînd pe rînd, delegații. El îi va chema pe toți la sine pe rînd.

Comisarul gubernial, dat la Zlatna în 10 decembrie (11482). Adaugă un raport amănunțit despre toate măsurile care, în timpul șederii sale la Alba Iulia, a considerat că trebuie luate cu privire la îngrijirea arestaților și a aprovizionării armatei. Deocamdată se străduiește să facă localitățile din împrejurimi să-și înțeleagă greșeala. Are intenția să meargă după aceea la Abrud, unde speră să găsească pe episcopul Nichitici. Apoi va continua să colaboreze cu el și, deoarece operațiunile militare vor trece în Arieșul Mare și Mic, se va îngriji să se procedeze conform preainaltei voințe. Nu se îndoiește că răsculații, vînzînd atîta armată pornită împotriva lor, se vor împrăștia. Deoarece înșiși aceia care, după publicarea amnistiei, s-au supus pînă acum la ascultare nu au putut fi înduplecați prin nici o intervenție să-și predea armele, și nici la perchiziția făcută în casele lor nu s-au găsit nici un fel de arme, el bănuiește că acestea trebuie să fie ascunse undeva. Pentru a iscodi cit mai bine locurile unde ar fi putut să le ascundă și a asigura liniștea, este de părere că satele care au fost cuprinse de răscoală trebuie împînzite cu puternice detașamente militare.

Raportul este comunicat Comandamentului militar spre știință, precum și ceea ce s-a ordonat comisarului gubernial cu privire la această chestiune.

Este îndrumat să stăruie ca acei care promit în mod solemn să se supună, să-și predea armele în semn de căință, iar în viitor să se abțină de la întruniri suspecte.

Același comisar gubernial, dat la Zlatna în 10 decembrie. Confirmă cele întîmplate la Mihăileni, anunțate în raportul de mai sus al episcopului Nichitici cu data de 8 decembrie, și le relatează după cum urmează: două mii de răsculați au vrut să închidă drumul locotenent-colonelului Kray între Buceș și Mihăileni, au oprit avangarda și au atacat-o. Un husar s-a eliberat și a dus vestea locotenent-colonelului, care era la numai 400 de pași depărtare. El a venit imediat și i-a somat pe răsculați să depună armele și să se predea. Dar deoarece aceștia au refuzat, soldații s-au încăierat cu ei, cu care ocazie au căzut 95 de țărani, dintre care și conducătorul lor, iar mai mulți au fost răniți, 30 luați prizonieri. În această ceată au fost locuitori din șase sate, iar între ei și dintr-acei care, la îndemnul episcopului, au promis liniște și ascultare. Dintr-un singur sat, Blăjeni, se spune că ar fi rămas 52 de morți. Comisarul gubernial a trimis în privința celor răniți un curier la comitele suprem baronul Bornemissza cu îndemnul ca printr-o bună îngrijire să-și cîștige încrederea și dragostea poporului.

În ce privește publicarea amnistiei generale, a luat toate măsurile posibile în toate regiunile unde a putut ajunge. Vrea ca la Abrud publicarea să se facă în prezența sa, în următoarea zi de țîrg.

Un preainalt rescript cesaro-regesc, dat în 29 noiembrie (11496). Guberniul este informat amănunțit despre preainaltele ordine date conțelui Jankovich, cu porunca să-i dea informațiile necesare în toate împrejurările și să-i dea tot ajutorul posibil. Dacă s-ar ivi lipsă de provizii

din cauza pustiirilor întâmplate în regiunile unde acestea au avut loc, să se organizeze aducerea lor nestingherită din celelalte părți ale Transilvaniei. Lucrurile furate să fie căutate minuțios, dar nu în mod arbitrar de către cei păgubiți, ci prin slujbașii comitatului.

În conformitate cu acest ordin preainalt se emit dispozițiile necesare.

12 decembrie

Comisarul gubernial, cu data de 11 decembrie, Zlatna (11 507). Din Dupăpiatră, unul dintre cele mai înrăite sate, unde mai multe patrule militare și soldați de legătură au fost opriți și uciși, au venit înaintea lui ca delegați doi preoți și șase locuitori. Ei au promis numai bine din partea lor, a consătenilor, precum și din partea acelor care mai sînt încă în cetele ce fac incursiuni. Ca garanție pentru promisiuni, el va reține ca ostateci pe trei dintre ei.

Locotenent-colonelul Schultz nu a găsit acasă pe nimeni, nici în Lupșa, nici în alte localități, în urma lui răsculații rămînînd ascunși în păduri și în munți.

Comisarul gubernial mai observă în sfîrșit că nu găsește conformă cu ordinul preainalt eliberarea prizonierilor de la Mihăleni, atribuită lui de episcopul Nichitici, la îndemnul celui din urmă.

Guberniul aprobă observația făcută și critică pe episcop că a intervenit pentru eliberarea acelor prizonieri.

Raportul comisarului gubernial și cele dispuse ca urmare se comunică Comandamentului general.

Comandamentul general, cu data de 10 (11 509), ca răspuns la nota Guberniului nr. 11 322. Blamează faptul că comisarul gubernial s-a amestecat în dispozițiile militare cu ocazia ordinului dat generalului Pfefferkorn de a scoate trupele plasate în cercul Alba de Sus, în unele localități ale comitatului Tîrnava și în districtul Hațeg.

Comisarul gubernial este informat despre aceasta.

O expunere în scris a guvernatorului, cu data de 12 decembrie (11 515), împreună cu o copie a unei decizii preainalte ce i-a fost comunicată prin cancelarul aulic contele Eszterházi, conform căreia comiții supremi trebuie instruiți că în cazul unei localități ce s-ar lăsa antrenată în răscoală, în loc ca pedeapsa să se aplice — conform patentei — judeului și celor doi jurați, de fiecare dată cazul să se comunice în prealabil guvernatorului, pentru instrucțiuni.

Se emit imediat la toți comiții supremi ordinele necesare, conform acestei dispoziții preainalte.

În zilele de 13 și 14

nu sosesc rapoarte importante.

15 decembrie

Un decret aulic preainalt, cu data de 29 noiembrie (11 616). Dintr-o răsculație prinși numai aceia să fie menținuți în închisori care s-au făcut vinovați de fărădelegi deosebite sau de instigare, iar ceilalți, pe cît posibil, să fie trimiși acasă, să-și vadă de lucrul în gospodăriile lor.

Comitatele respective vor fi instruite cum se cuvine conform acestui preainalt ordin.

Episcopul ortodox Nichitici, cu data de 11 decembrie, Abrud (11 618). După întîmplarea de la Mihăleni, s-a dus în satul Buceș și a

chemat la el pe delegații din toate satele care au participat. Le-a comunicat acestora amnistia preainaltă acordată și totodată i-a îndemnat să depună și să predea armele ca dovadă a supunerii lor. Înduplecați prin aceasta, locuitorii din Stanița au predat cinci cai furați de la husari, iar cei din Blăjeni șapte puști militare. În ziua de 11 a sosit la Abrud și de aici a trimis patente la toți arhidiaconii la care a fost necesar, poruncindu-le să publice amnistia generală. La urmă mai întreabă dacă nu ar fi bine să se trimită câteva dintre aceste patente și episcopului din Arad pentru partea din cercul Zărand care aparține diecezei sale.

Guberniul aprobă propunerea și trimite episcopului din Arad un număr de patente, cu îndrumarea ca ele să fie publicate în localitățile de sub jurisdicția sa.

Funcționarii comitatului Solnocul de Mijloc, cu data de 10 decembrie (11 625). Anunță că în unele sate locuitorii refuză să asculte patentele de avertizare adresate de Guberniu poporului și să le semneze prin punerea degetului.

Funcționarii sînt îndrumați să publice din nou aceste patente în prezența unui ofițer și pe cei ce se vor arăta și atunci îndărătnici, să-i aresteze.

Funcționarii comitatului Tîrnava, cu data de 11 decembrie (11 588). Înaintează aceeași plîngere cu adaosul că ordinul de a se lua armele de la popor nu va putea fi îndeplinit fără primejduirea vieții.

Funcționarii să ceară o escortă de la unitatea militară cea mai apropiată și să pună să se adune din sat în sat armele ucișătoare și de foc.

Comandamentul general, cu data de 14 decembrie (11 612). În urma îngrijorării exprimate față de Comandamentul general privitor la soldații în concediu din regimentele aduse în țară, s-au luat măsuri ca trupele pornite împotriva răsculaților să ia cu ele îndată pe toți soldații în concediu pe care-i vor întîlni în sate.

Comitatele respective vor fi înștiințate în acest sens.

16 decembrie

O propunere scrisă a guvernatorului, cu data de 16 decembrie (11 619). Deoarece se întîmplă că pentru menținerea liniștii și a siguranței publice în unele comitate se face mai mult, în altele mai puțin decît ar trebui să se facă conform ordinelor de pînă acum ale Guberniului, este necesar să se emită ordine circulare ca fiecare comitat să raporteze imediat care este situația prezentă în fiecare din ele în privința dispozițiilor date de Guberniu.

În conformitate cu propunerea, circularele se trimit încă în aceeași zi.

Episcopul ortodox Nichitici, dat la Abrud în 13 decembrie (11 714). După ce prin preoți iscusiți, aleși pentru aceasta, a publicat amnistie generală în întreg cercul Abrudului, în zilele de 11 și 12 au venit din nouă sate ca delegați preoții cu cîte șase dintre cei mai bătrîni din fiecare sat și au promis liniște și supunere. Același lucru l-au promis în numele cetii lor 20 de țărani care făceau parte dintr-o ceată puternică, bine înarmată, de pe muntele de la Cîmpeni, care la chemarea preotului din Abrud, trimis la ei, au ieșit din mulțime. În aceeași zi s-a publicat la

Abrud cu solemnitate, în prezența comisarului gubernial, amnistia generală.

Comisarul gubernial, dat la Zlatna în 14 decembrie (11 704). După ce a publicat amnistia la Zlatna în ziua de 11, în 12 a plecat la Abrud unde i-a întâlnit pe locotenent-colonelul Kray și pe episcopul Nichitici. Apoi, cu ajutorul celui din urmă, a citit și explicat nu numai în public, ci și în particular patenta de amnistie delegaților satelor veniți din localitățile din jur. Ca urmare, toți au promis să înduplece pe conșătenii lor care mai hoinăresc încă să se liniștească și să depună armele. Locuitorii din cele două sate, Arieș și Mușca, și din întregul domeniu Ofenbaia nu au trimis delegați, ci, conform unei știri aduse în aceeași seară de locotenent-colonelul Schultz la Abrud, s-au adunat la Cîmpeni cu familiile lor. La cererea locotenent-colonelului au venit înaintea lui citiva din ceata aceasta și el a pus să li se citească patenta de amnistie, indemnându-i să depună armele. Dar ei veniseră din nou cu cereri. La știrea aceasta comisarul gubernial a trimis îndată la ei cu o patentă un preot în numele episcopului și a pus să le înfățișeze pericolul la care se expun dacă persistă în îndărătnicie.

Între timp a sosit la Abrud și locotenent-colonelul Ott. După ce, deci, s-au întrunit toți trei comandanții militari, s-au sfătuit asupra măsurilor de luat. Rezultatul a fost că s-a decis că dacă răsculații nu se vor împrăștia la sfatul preotului trimis de el și nu vor depune armele, armata să-i împresoare și episcopul însuși să-i avertizeze din nou; dacă nici aceasta nu va ajuta, atunci vor trebui să fie aduși la ordine cu forța. După cum se aude, Horea și Cloșca ar fi și ei în ceata aceasta [...].

Anunță mai departe: devastările întâmplate la Abrud întrec orice descriere și soarta atîtor oameni odinioară înstăriți e peste măsură de jalnică. Ca dovadă că răsculații au și religia ca instrument pentru realizarea intențiilor lor, adaugă că la Abrud, ca și la Brad și în alte părți, au botezat pe mulți în religia ortodoxă și le-au dat apoi scrisori românești pe care scria: *ăsta e creștin bun*. Așa au luat și de la biserica reformată din Abrud cocoșul de pe acoperiș și au împlîntat în locul acestuia o cruce românească.

La urmă anunță că cei din Mihăleni, care au ajuns la gînduri mai bune după „afacerea lui Kray”³⁴, au predat un soldat concediat care împușcase pe nobilul Csiszár, iar locuitorii din Buceș, unul din cele mai înrăite sate, lucrează pașnic la drumul prin care se va restabili comunicația dintre regiunea de acolo și comitatul Zărand.

Ca urmare a celor întâmplate, Guberniul întocmește un preasupus raport despre tot ce s-a întîmplat pînă acum.

Se dă în grijă comisarului gubernial, precum și funcționarilor comitatului să ajute după putință nenorocitul Abrud.

Comisarul gubernial, dat la Zlatna în 15 decembrie (11 742). Locuitorii din Dupăpiatră au predat de bunăvoie doi cai cu șeile și echipamentul luați de la cei trei soldați din regimentul Toscana uciși la ei, precum și cea mai mare parte a armamentului, făgăduind că vor mai aduce și restul.

Diferite sate angajate pînă acum în răscoală s-au anunțat pentru pașapoarte ca să poată merge după sare și bucate. Dar comisarul gubernial este de părere să nu li se permită nici una, nici alta, și propune alte mijloace prin care s-ar putea remedia lipsurile lor.

Cei trei locotenenți-colonei și comandanți militari ce se aflau la Abrud au ținut o lungă consfătuire cu privire la acțiunile lor împotriva răsculaților. Locotenent-colonelul Schultz nu a vrut să accepte — conform unei scrisori a locotenent-colonelului Kray — ca acesta și Ott să meargă cu el la Cîmpeni, ei le-a indicat drumuri lăturalnice. Dar, după ce s-a văzut înconjurat în acel sat din toate părțile și răsculații au cutezat să pună mîna pe unele provizii trimise acolo sub escortă militară, a scris urgent după ajutor, care i-a și fost trimis imediat.

Dintr-un alt ordin militar — adaugă comisarul gubernial mai departe — se vede că și maiorul Stojanich din cercul Zărandului e trimis la Abrud, fapt care va expune numitul cerc la noi tulburări. Din toate acestea însă se poate conchide că situația reală a treburilor de aici nu este cunoscută atît de temeinic pretutindeni. De aceea el [comisarul gubernial] pleacă în grabă de la Alba Iulia să comunice generalului Pfefferkorn informațiile aflate direct, precum și experiența făcută în aceste părți. De aici are intenția să plece la Sibiu și să dea și verbal raportul.

Privitor la pașapoartele cerute de unele sate, se vor lua măsurile necesare.

17 decembrie

Comandamentul general, cu data de 17 decembrie (11 706). Comunică Guberniului că i s-a propus să trimită la Cojocna și Cluj un escadron din regimentul de dragoni Savoia din părțile Reghinului.

Se vor da imediat dispozițiile necesare autorităților respective.

18 decembrie

Raportul principal al comisarului gubernial, dat la Sibiu în 18 decembrie, privitor la situația actuală a răscoalei țăranilor și a împrejurărilor legate de ea (11 743). Locotenent-colonelul Schultz și maiorul Adorján stau la Cîmpeni cu o unitate armată de 750 de soldați, cu două tunuri, impresurați de circa 6 000 de răsculați, și cu totul izolați de Abrud. După vestea primită de la el de acolo, i-au plecat îndată în ajutor locotenent-colonelul Kray din Abrud, locotenent-colonelul Ott din Bucium, maiorul Stojanich din comitatul Zărand și maiorul Dolcinengo din Ponor, Rîmeți și Mogoș. Totodată s-au făcut pregătirile necesare pentru procurarea de peste Zlatna a furajelor și pînii pentru armată. Episcopul Nichitici s-a alăturat trupelor de ajutor pentru ca să facă cunoscută și pentru a treia oară cetei răsculaților la Cîmpeni amnistia publicată încă în două rînduri fără efect și s-o îndemne el însuși. Deși rezultatul se așteaptă încă, totuși comisarul gubernial nu se îndoiește deloc că în urma măsurilor luate va putea fi împrăștiată în scurt timp și această ultimă ceată.

După ce comisarul a trimis în prealabil acest raport, transmite Guberniului un proiect pentru o dislocare, prin care, după părerea sa, se va putea asigura cel mai bine liniștea în domeniul Zlatna și în regiunile limitrofe. Îi mai adaugă încă diferite alte propuneri în vederea restabilirii ei complete și menținerii siguranței.

Înainte de toate se întocmește un raport preasupus despre situația actuală.

Apoi se propune comitatelor Alba de Jos, Hunedoara și Cluj să-și trimită din timp în timp rapoartele reglementare și demne de încredere, pentru ca Guberniul să ia cunoștință cum trebuie și pe mai departe despre tot ce se întâmplă, se pregătește și se întreprinde.

Comitatului Hunedoara i se dă lămurirea că posturile de subalterni vacante ale slujbașilor care parte și-au pierdut viața la izbucnirea tulburărilor, parte s-au refugiat, încă nu s-au completat și că pe la 15 ale acestei luni încă nu se găsea nici un singur slujbaș al comitatului în întreg cercul Zărand. Deoarece s-ar putea ca pentru lucrările îngrădite din cauza răscaloalei funcționarii comitatului angajați acum, ca și subalternii, să nu fie pretutindeni suficienți, Tabla să înainteze Guberniului o nouă propunere în această privință.

Se aprobă măsurile luate *brevi manu* de către comisarul gubernial pentru susținerea armatei ce operează împotriva răsculaților.

Tezaurariatului minier i se cere să se pronunțe privitor la propunerea comisarului gubernial ca în anul viitor să nu se țină nici un târg la Cîmpeni și la Ofenbaia și ca locuințele și colibebe imprăștiute din domeniul Zlatnei să fie adunate la un loc.

În sfârșit, se comunică Comandamentului general raportul comisarului gubernial, precum și proiectul de dislocare a trupelor anexat și cu ocazia aceasta e informat despre toate cele ce s-au mai pus la cale și s-au întreprins între timp.

19 decembrie

Comisarul regesc contele Jankovich, dat la Deva în 17 decembrie (11 745). Cere să-i fie comunicate toate ordinele date de Guberniu în legătură cu tulburările poporului.

Conform cererii sale, i se trimite printr-un curier toate ordinele date în această chestiune comitatelor Alba și Hunedoara, în copii autentice, și pentru o mai bună lămurire se trimite și originalele rapoartelor la care se referă, urmînd ca acestea să fie restituite.

20 decembrie

Comandamentul general, cu data de 18 decembrie (11 787). Comunică Guberniului amănunțit toate măsurile luate din nou de către armată pentru a se restabili urgent liniștea și cere doar să se ia măsuri pretutindeni în privința celor necesare aprovizionării trupelor chemate.

Ordinele care s-au și dat de mai multe ori de aici se repetă insistent.

Același, cu data de 20 decembrie (11 788). Armata își va da toată silința să îmblînzească ceata care încă e adunată la un loc și în acest scop va continua operațiunile militare atîta vreme cît timpul rămîne favorabil. Dar deoarece venirea zăpezii ar putea pune capăt curînd la toate acțiunile, va trebui să se ordone o dislocare avantajoasă a trupelor. Se cere Guberniului să însărcineze pe consilierul gubernial von Brukenenthal și pe comitele suprem, baronul Kemény, să discute cele ne-

cesare în privința aceasta cu generalul Pfefferkorn. Comandamentul general face în sfârșit propunerea dacă nu ar fi bine să dea foc caselor izolate din munții Albacului, pentru a silii mai repede ceata să-și părăsească poziția avantajoasă de acum.

Se propune comisarului provincial suprem, contele Kemény, să meargă la Alba Iulia și să întocmească împreună cu generalul Pfefferkorn un plan de dislocare potrivit cu împrejurările de acum, și să-l și pună în aplicare.

În ce privește prefacerea colibelor din munții Albacului în cenușă, se cere părerea Tezaurariatului monetăriei și minelor.

Comitatele respective vor fi încunoștințate despre trimiterea comisarului provincial superior la Alba Iulia și sint îndrumate să-i dea ascultarea cuvenită.

Comandamentul general e înștiințat despre măsurile luate.

21 decembrie

Un rescript cesaro-regesc preafnalt, cu data de 13 decembrie (11 786). La anunțata îndrăzneală crescîndă a poporului răsculat care nu s-a sfiit nici chiar să-i maltrateze pe soldați, părerea preafnaltă e să se acționeze cu toată severitatea împotriva răsculaților. Pentru aceasta au și fost trimise Comandamentului militar ca ajutor trupele necesare din regatul Ungariei. Guvernul să mențină neîntrerupt colaborarea cu amintitul Comandament general în privința măsurilor ce trebuie luate și să țină cu atît mai mult la îndeplinirea lor, cu cît din cauza depăr-tării mari nu se poate hotări nimic precis de sus de la Viena în privința amănuntelor speciale ce s-ar ivi.

Guvernul comunică Comandamentului general această hotărîre preafnaltă și-i arată întreaga sa bunăvoință pentru înțelegerea ordonată de forul preafnalt.

22 decembrie

Nu au sosit nici un fel de rapoarte importante.

23 decembrie

Episcopul ortodox Nichitici, dat în Abrud, în 20 decembrie (11 876). La știrea sosită în noaptea de 15 de la locotenent-colonelul Schultz că toți munții în jurul Cîmpenilor ar fi ocupați de o mulțime de țărani înarmați, locotenent-colonelul Kray a și pornit în zori spre numitul sat. Episcopul l-a însoțit și după sosirea sa la Cîmpeni a chemat îndată la sine pe preoții și locuitorii din localitățile din jur, care au apărut atunci în număr mare în fața lui și la îndemnul său i-au promis de toate. Satele Certeje, Cîmpeni, Arieșu Mic și Ponor au predat chiar cîteva arme, ca dovadă a adevăratei lor supunerii, și au promis să le predea și pe celelalte. Numai din Rada³⁵, enoria Albacului — unde Horea ar avea reședința sa sigură și unde locotenent-colonelul Schultz a plecat încă cu două zile înainte — nu au apărut nici preoți, nici enoriași, cu toată provocarea episcopului.

Același, dat la Feneș în 20 decembrie (11 877). La cererea comisarului regesc, contele Jankovich este gata să plece la acesta la Deva. Pe drum a primit de la preotul care era cu domnii locotenenți-colonei Schultz și Kray știrea că locuitorii din părțile de dincoace încep să

se supună din zi în zi mai mult și-și predau treptat armele. Locuitorii din Bistra ar fi prins chiar pe un căpitan de-al lui Horea și l-ar fi predat locotenent-colonelului Kray. Tot cercul Cîmpeni s-a supus în întregime, cu excepția parohiei Rada³⁵ unde, se zice, se află Horea cu tovarășii săi.

Comandamentul general, cu data de 21 decembrie (11 833). Indică Guberniului, ca urmare a celor de pînă acum, trupele care vin din Banat și localitățile unde s-a propus ca ele să fie plasate, precum și celelalte pregătiri în legătură cu acestea.

Anunță totodată, conform unui raport sosit tocmai atunci al generalului Pfefferkorn, că cele mai multe sate s-au liniștit și numai o ceată de cîteva sute de oameni ar mai fi adunată sub conducerea lui Horea în părțile Albacului și ale Radej³⁵. Locotenent-colonelul Schultz continuă operațiunile împotriva lor și încearcă să împrăstie sau, pe cît posibil, să desființeze și acest „rest”. Dar dacă ceata amintită va încerca de mai multe ori să evite întâlnirea cu armata, atunci îndată după sosirea trupelor noi din Banat să se pună totul în mișcare, ca să o atace din toate părțile și să o nimicească cu totul și în felul acesta să restabilească în întregime liniștea.

Se recomandă stăruitor autorităților provinciale, prin noi și insistente ordine, îngrijirea deosebită a trupelor sosite și a celor care vor mai veni.

24 decembrie

Comandamentul general, cu data de 22 (11 884). Predă Guberniului un anunț în original al comitatului Tîrnavei, primit de la regimentul Savoia, din care rezultă că diferite sate din acest comitat și două localități din comitatul Făgărașului au trimis delegați la Horea; că, mai departe, tot acolo preoții string bani de drum pentru Horea și că localitățile acestea au încercat să cumpere arme la Sighișoara. Ca urmare, regimentul Savoia a trimis îndată, la cererea Tablei, cîteva trupe în satele arătate.

Se ordonă atunci Tablelor din amîndouă comitatele amintite ca, împreună cu armata, să prindă pe provocatorii tulburărilor din satele amintite și să-i judece, dar cu băgare de seamă, pe propria răspundere, ca nu cumva vinovații să fie amestecați și tratați la fel cu cei mai puțin vinovați sau chiar cu cei fără vină.

Comandamentul general este înștiințat deocamdată despre măsurile luate.

(Rapoartele generalului Pfefferkorn care ajung în această zi [24. XII], sosite la Comandamentul general și comunicate *brevis manu* pentru informare guvernatorului regesc, confirmă pe deplin că răsculații au fost total împrăștiati și că liniștea a fost pretutindeni restabilită. Deoarece recent s-a spus că ar mai exista cîteva sute de răsculați adunați, trupele au cercetat toate satele, pînă și din munții cei mai inaccesibili, acoperiți deja cu zăpadă mare; au avut în atenție îndeosebi cele două sate, Albac și Rada³⁵, unde se bănuiește că s-ar afla Horea cu cei mai de încredere ai lui, pe care le-au impresurat cu trupele locotenent-colonelului Schultz și le-au cercetat foarte minuțios. Dar nu s-a găsit nici cea mai mică urmă despre această căpetenie sau despre tovarășii săi și de aceea se bănuiește că fie s-a ascuns în munții înalți,

fie s-a refugiat în Ungaria. Pentru prinderea lui au fost detașate spre munte puternice patrule militare. În afară de aceasta, trupele mai au ordin să fie extrem de atente față de cei care lipsesc acum [de acasă] și ar încerca eventual să se furișeze [în sat] încetul cu încetul, și să-i aresteze pe cei suspecti.

Liniștea fiind acum restabilă, au încetat de la sine toate operațiunile militare. În satele readuse la liniște trupele se ocupă acum să strângă de la iobagi armele care, la fel cu unele și altele dintre lucrurile furate, sînt predate din cînd în cînd chiar de către locuitori. Generalul Pfefferkorn e pe cale însă ca, în înțelegere cu autoritățile provinciale, să pună la cale o dislocare de trupe pe măsura împrejurărilor, pentru ca toate localitățile ce au fost cuprinse în răscoală să poată fi ocupate cu armată suficientă și să poată fi ținute sub o bună și permanentă supraveghere).

25 decembrie

Comandamentul general, cu data de 25 (11 885). Anunță Guberniul că trupele care au stat la graniță sub comanda general-maiorului baron Sturm au pornit de asemenea spre Transilvania, la porunca prea-înaltă. Deoarece însă prin rapoartele ce sosesc se confirmă tot mai mult restabilirea liniștii, împrejurările s-au schimbat și ele simțitor. Comandamentul general a anunțat pe generalul Sturm ca trupele acestea să se oprească deocamdată în pozițiile de pornire, îndeosebi cavaleria, deoarece în Transilvania cu greu se va putea rezolva problema furajelor pentru cai.

Guberniul răspunde: în ce privește cazarea și întreținerea trupelor ce se află în țară, precum și a acelor care trebuie să sosească, a și făcut pregătirile necesare în toate localitățile. Dealtfel consideră că, deși măsurile luate pentru restabilirea liniștii oferă cele mai bune speranțe, totuși aducerea trupelor care au fost oprite pe loc este folositoare și necesară pentru a asigura cu atît mai bine și mai durabil liniștea publică.

Rapoartele și datele sosite la Guberniu între 25 și 30 decembrie cu privire la răscoală se limitează în parte la ordine date pentru întreținerea armatei, în parte la chestiuni cu totul fără importanță.

30 decembrie

Comandamentul general, cu data de 24 (11 971). Deoarece iobagi răzvrătiți nu mai sînt adunați laolaltă și s-ar fi reîntors pe la casele lor, și prin urmare încetează necesitatea de a se da de către erariul militar alimente nobililor refugiați la Deva pentru a se pune în siguranță, precum și răsculaților ce sînt închiși la Deva și Alba Iulia, autoritățile provinciale vor prelua în viitor îngrijirea acestora din urmă și vor restitui oficiilor de aprovizionare ale armatei compensație pentru ceea ce s-a livrat pînă acum.

Guberniul va ordona cele necesare pentru compensație de îndată ce va fi informat de către armată despre suma celor livrate. Se cere totodată Comandamentului general ca din motivele expuse să lase încă o vreme să continue livrarea alimentelor pentru cei închiși.

În 31 decembrie

nu se primește nimic important.

1 ianuarie 1785,

2 și 3 ianuarie

nu se întâmplă nimic important.

4 ianuarie

(Se comunică *brevi manu* guvernatorului regesc două rapoarte ale locotenent-colonelului Kray, sosite la Comandamentul general în Abrud în 31 decembrie. Cuprind știrea că trupa trimisă de locotenent-colonel în 25 decembrie a reușit ca, împreună cu câțiva locuitori de încredere din Arieșu Mare, instruiți în prealabil, să afle în 27 ale lunii urma căpeteniei principale a răsculaților, Horea, împreună cu unul dintre primii săi căpitani, Ion Cloșca, în pădurile unde erau ascunși, și să-i prindă. Amândoi conducătorii răsculaților au fost aduși în 31 decembrie la Abrud și de aici au fost transportați, în 5 ianuarie, în cetatea din Alba Iulia. Ceea ce s-a întâmplat atunci mai important este că Horea, după ce a fost prins dintr-odată de către doi dintre locuitorii amintiți din Arieșu Mare, cu care el stătea în deplină siguranță la un foc aprins sub un pom, îndată ce a văzut că nu mai e nici o cale de scăpare, a aruncat în foc un pachet de hirtii pe care-l avea în sin, fără ca să poată fi salvat ceva din ele).

7 ianuarie

Se predă Guberniului *Nota Comandamentului general* cu data de 4 ianuarie (76) care cuprinde aceleași știri.

Privitor la acestea se întocmește încă în aceeași zi preasupusul raport.

Cu aceasta răscoala, care a durat din 1 noiembrie 1784 pînă acum, a luat în toate regiunile pe care le-a bîntuit un dorit și fericit sfîrșit.

¹ Samuel v. Brukenthal.

² Generalul Br. Francisc v. Preiss, locotenent-mareșal, comandant general al Transilvaniei.

³ Regimente austriece staționînd atunci în diferite localități din Transilvania.

⁴ Este numărul de înregistrare în Protocolul Guberniului.

⁵ Unul era Crișan.

⁶ Gál Mihály din Baia de Criș și Nalácz Wolfgang din Brad.

⁷ După tumultul de la Cîmpeni din 24 mai 1782.

⁸ Ioan Bob.

⁹ Ghedeon Nichitici.

¹⁰ Michael v. Brukenthal.

¹¹ Baronul Bornemissza.

¹² Proprietate a baronului Antoniu Jósika.

¹³ Marcu Giurgiu, numele lui Giurgiu Crișan.

¹⁴ În 6—7 noiembrie.

¹⁵ Armistițiul de la Tibru, încheiat în 12 noiembrie 1784, comunicat de locotenent-colonelul Schultz în raportul datat Sibiu 14 noiembrie; știre transmisă de Comandamentul general în 15 noiembrie. Guberniul e înștiințat în 13 noiembrie de comisarul Brukenthal.

¹⁶ Dată la care le-a promis la Tibru răsculaților că le va da un răspuns la Cîmpeni.

¹⁷ Ursu Uibaru.

¹⁸ Rezoluția din 13 aprilie, așa-numitul „salv-conduct” primit de Horea la Viena. Textul reprodus de N. Densușianu, *Revoluțiunea...*, p. 261, nota.

¹⁹ Rapoartele comisarului gubernial (din 16 și 17 noiembrie) dau amănunte cu privire la propunerile pentru premiarea celor ce vor prinde pe conducătorii răscoalei (pentru care împăratul a fixat o recompensă de cîte 300 galbeni — 23 no-

lembrie, p. 84, orig.). În această problemă N. Densușianu — bazat pe un raport al subprefectului Efraim Enyedi (Zlatna, 17 noiembrie) și pe o scrisoare a lui Andrei Zelenkai (20 noiembrie) — afirmă că „fără nici o autorizare legală oficiul montan din Zlatna publică un premiu de 2000 fl. pentru acela care va prinde pe Horea viu, și 1000 fl. [pentru] care-l va aduce mort, 100 galbeni pentru Ion Horea viu și 50 galbeni mort, 500 pentru prinderea lui Cloșca și Bîrla și 30 fl. pentru prinderea emisarilor“. (N. Densușianu, *Revoluțiunea...*, p. 298).

²⁰ De către locotenentul Avram Kaliani din reg. întîi român de graniță.

²¹ În 17 noiembrie, înregistrat sub nr. 10 753.

²² În 15 noiembrie, la Mogoș.

²³ La Valea Bradului.

²⁴ Nu se amintește de armistițiul de 15 zile încheiat cu această ocazie.

²⁵ Din regimentul De Vins.

²⁶ Horea, Ion Cloșca, Crișan (Giurgiu Marcu); Ion era fiul mai mare al lui Horea, cu rang de al patrulea căpitan.

²⁷ Regimentul Savoia.

²⁸ Avram Șuluț din Cărpiniș, dar nu din ordinul lui Crișan.

²⁹ 24 noiembrie 1784, din Sebeș.

³⁰ În 21 noiembrie.

³¹ Locotenentul Mesterházi (din regimentul Orosz) este atacat și împușcat de răsculați la Valea Vinții (în 29 noiembrie 1784) în timp ce mergea la Lupșa în ajutorul maiorului Dolcinengo.

³² Locotenentul Lendvai.

³³ Convenția cu ceata lui Crișan, la Hălmagiu (29 noiembrie 1784).

³⁴ Lupta de la Mihăleni din 7 decembrie 1784.

³⁵ Arada.

IX

LUDOVICUS SIESS — JOHANN MICHAEL SCHENK

Ludovic Siess, secretar al arhivarului principelui Eszterházy, trimis în Transilvania în vederea rezolvării situației unor moșii, sosește la Sibiu în 24 octombrie 1784, fiind martor la receptarea și comentarea știrilor despre răscoala lui Horea, pe care o dezaprobă, judecînd-o prin prisma intereselor burghezo-nobiliare pe care le slujește. Din Sibiu trimite arhivarului Johann Michael Schenk, la Eisenstadt, 14 ample relatări (numerotate (1—12, 15), cuprinzînd evenimentele de la izbucnirea răscoalei pînă la prinderea căpeteniilor. Scrisoarea sa din 6 februarie 1785 este redată de Schenk numai în rezumat, nefiind numerotată.

Siess este bine informat asupra mersului răscoalei, avînd acces la ședințele Guberniului și chiar la arhiva oficială, din care reproduce, în copie, unele documente (de ex. două scrisori ale lui Horea, unele rapoarte oficiale sau lista victimelor și a întîmplărilor din Hunedoara). Este la curent și cu știrile din presă și manifestă interes deosebit pentru amănunte de senzație pe care le află din corespondență particulară (Privatbriefen).

Notează că răsculații au incendiat în 15—16 noiembrie 1784 Sibiu, în cinci locuri, focul a fost însă înăbușit imediat. Îl preocupă zvonul despre încercarea de a se răscula a țăranilor din Țara Românească și teama că aceștia se vor ajuta reciproc cu cei din Transilvania.

Primele fragmente ale *Cronicii din Eisenstadt* — denumire sub care a intrat în circulație — au fost publicate în „Transilvania”, Sibiu, XXXI, 1900, p. 1—6, sub titlul: *Cronica din Eisenstadt despre răscoala lui Horea*, comentate de N. Togan și reproduse după textul publicat (de dr. G — y), în „Budapester Tageblatt”, XVII, 1900, nr. 28, p. 1—2; nr. 29, p. 1—3; nr. 30, p. 1—3.

În același an revista „Familia” din Oradea publică sub titlul: *O cronică necunoscută despre răscoala lui Horea*, o serie de date asupra genezei și editării acestei cronici și a traducerii apărute în revista „Transilvania”, încheind cu fraza: „probează că răscoala a fost inspirată de idealul libertății”.

Fragmente a mai publicat Jamplong J.: *Siess Lajos tudósításai*, în: „A Hunyadmegyei... évkönyv”, XIV, 1902, p. 87—101.

Textul integral al cronicii l-a publicat Ludovic Merényi, în „Történelmi Tár”, 1901, fasc. 1, p. 3—40, sub titlul: *A Hóra világ kismartoni crónikája* (Cronica din Kismarton despre vremurile lui Horea), cu unele comentarii, text pe care îl reproducem în continuare.

Ms. nu se mai găsește astăzi în arhiva sau biblioteca Eszterházy la Eisenstadt (informație Dr. Ernst, Landesoberarchivrat, la Arhivele din Eisenstadt (Austria), adresa nr. 339 din 2. XII. 1967).

Domini actuarii Ludovici Siess de tumultu et insurrectione gentis Valachicae in Transsylvania contra nobilitatem et nationem Hungarem ibidem, de tempore in tempus Domino archivario Ioanni Michaeli Schenk Kis Martonium submissae

Nachdem im Jahr 1784 von Seithen Seiner Durchlaucht, des regierenden Fürstens Nicolai von Eszterházy, mit Einverständniss Ihro Excellenzen Grafens Francisci v. Eszterházy, Ungarischen Kanzlers, und Grafens Karoli v. Eszterházy, Erlauer Bischofs, die Revindicirung deren in Großfürstenthum Sübenbürgen liegenden Tökölyschen Gütern beschlossen, und zu dem Ende zur Veranstaltung deren zu diesseitigen Process erforderlichen Praeparatorien Herr Derecskeer Administrator Szlavý und von Seithen des Hochfürstlichen Archivs Herr Actuarius Ludovicus Siess, mit denen hierzu benöthigten Schriften, dahin abgeschicket worden, diese auch den 24-ten Octobris 1784 in Hermannstadt eingetroffen, bald darauf aber sich von Seiten deren wallachischen Bauern in gedachten Fürstenthum ein gefährlicher Aufstand wider ihre Grund-Herren, und besonders wider den sämtlichen ungarischen Sübenbürger Adel ereignet hat; als hat gedachter Herr Actuarius von obbesagten Aufstand nachfolgende Relationen von Zeit zu Zeit aus obbemelten Herrmanstadt an Herrn Archivarium Johann Michael Schenk nacher Eisenstadt überschicket, wie folget:

Aus Hermanstadt ddo 9. Novembris 1784

Nro primo. Von der Aufruhr deren Sübenbürger wallachischen Bauern, so viel man aus verschiedenen eingeloffenen Berichten und Erzählungen vernehmen konnte.

Es ist in diesem Jahr an das Sübenbürger löbliche Gubernium die allerhöchste Verordnung ergangen, dass durch die löbl. Milicz, mit Zuziehung des Provincial Standes, alle an die Wallacheý und Moldau angränzende Ortschaften conscribiret, und militariziret werden sollen.

Kaum haben dieses die wallachischen Sübenbürger Bauern vernommen, so sind schon mit Anfang July einige Bauern, nichts weniger als von Gränitz Ortschaften, benanntlichen aber Unterthanen des Herrn Grafens Gregor v. Bethlen von Herepje, aus der Karlsburger Gespanschaft, nacher Karlsburg, zum daselbstigen Kriegs-Commissaire abgegangen, und denselben gebeten, sie ebenfalls als Soldaten aufzuzeichnen, und unter die Conscription zu nehmen. Dieses wurde (da mittlerweile sich mehrere Ortschaften auf obige art gemeldet, und darummen auch geweigeret haben ihren Grund-Herrn die schuldige Dienstbarkeiten und Gaben zu leisten, besonders weillen sie von ein- und anderen versichert wurden, dass sie führohin kein Contribution bezahlen, denen Grund-Herrn nichts dienen, und was sie besitzen, ihr ewiges Eigenthum sein werde) dem löbl. General Commando einberichtet; von wannen an bemelten Karlsburger Kriegs Commissars die Verordnung ergangen ist, dass sowohl gedachten Leuthen von Herepje, als auch anderen, die Militarisirung ansuchenden Gemeinden, vorgestellt werden solle, dass auf ihr Anerbiethen zu Annehmung des Militaire Standes seinerzeit der thuendliche Bedacht genommen werden wird, wo sie aber inzwischen ihren bisherigen Grund-Herrn alle vorgeschiebene Diensten und Robo-

then ohne der geringsten Weigerung und sträflicher Widersezlichkeit leisten, und die weitere Entschliessung ruhig abwarten sollen. Die sich bei dem Kriegs Commissaire anmeldenden Leuthe dahero wurden mit dieser Erklärung entlassen, welcher sie aber keinen Glauben beygemessen, sondern wendeten sich wiederum an das General Commando, und von hier wurden sie abermahlen mit der Erinnerung zum Kriegs Commissaire dass sie bei demselben das weithere vernehmen werden, verwiesen.

Die Begierde dahero, die Waffen ergreifen zu können, — vermuthlich nur in der eigennützigen Absicht, von der Contribution und Herrschaftlichen Diensten befreyet, somit als Edlleuthe schalten und walten zu können, — glühte von Julio und August immer in denen Gemüthern deren Bauern, bis endlich den 31-ten verwichenen Monaths Octobris in dem Orth Kurety, so vorhin in Zarándér Comitát gelegen, dermahlen aber zum Hunyader appliciret worden ist, sich ein gewisser Wallach, Namens Hore, so aus dem Nagy Szalatnaer Herrschaftlichen Arest entwichen ist¹, hervorgethan und die Bauern zum Glauben gebracht hat², er wäre bei Seiner Majestät dem Kayser gewesen, und hätte, nebst Erhaltung eines goldenen Kreutzes und eines zweyfelsohne nur figurirten Patentes, vernommen; dass Höchstdieselbe alle Edlleuthe des Landes ausgerottet, sie aber in vorerwehnten glücklichen Standt gesetzt haben wolle. Und alsogleich versammelte sich ein Schwarm Leuthe in gedachtem Zarándér Comitát, welche in verschiedenen Örthern, besonders aber allwo adeliche Curien sind und Edl Leuthe oder Herrschaftl. Beamte wohnen, herum gestreift.

Diese Aufwieglung (1) wurde sodann den 3-ten und 4-ten Novembris durch Estaffeten dem Gubernium zu wissen gemacht, und zugleich einberichtet, dass gedachte Aufrührer, welche schon in etlichen Tausenden bestunden, 7 Edlleuthe in Brad und Krisztyor, 2 Infanteristen von Oroszischen Regiment³, und 2 Stuhl-Richters ermordet, Dörfer angezündet, und alles, was ihnen unterkomme, raubeten oder in Rauch aufgehen liessen.

Den 5ten und 6ten dieses wurde abermahlen einberichtet, dass die Zahl der Aufrührer so sich schon auf 10 000 und mehrere Persohnen belaufet immer zunehme [...].

In jedem Orth das sie betreten, schreieten selbe *Vivat Josephus Secundus*: und welche derenselben sich noch in die Vestungen nach Déva, Hunyad, und anderwärtig salviren, da sie ohne alle Lebens Mitteln sich flüchteten, werden von Hunger und Angst vergehen müssen. Dieses Gesindl soll sich auch an die Vestung Karlsburg um Gewöhr und Pulver daselbst abzuholen gewaget haben, wobei sie aber durch Canonen Schuss abgetrieben wurden. Dermahlen streifen sie bei Müllenbach, so 3 Posten von hier lieget, herum. Dahin reterirte sich ein gewisser Bartsay Péter. Die Bauern verlangten von der Stadt, selben heraus zu geben, oder sie wollten in widrigen Fall die Stadt in Rauch aufgehen lassen. Herr Bartsay aber flüchtete sich auf gute arth von da, hiehero, und ist den 8-ten glücklich eingetroffen.

Nun weiss man nicht, da sie sich in zwey Colonnen abgetheillet, wo sie auszmarschiren werden. Inzwischen marschiret gegen dieselbe vor 6-ten dieses täglich das Militaire mit Canonen, und es heiszt, es solle eine Rotte (2) von etlichen 40 schon gefangen, einige aber erschossen worden seyn.

Hiehero kommen von 3-ten dieses täglich und ständlich häufig Herrschaften und Edl Leuthe, welche wenigstens ihr Leben zu salviren suchen; und die hiesige Stadt Thöre werden mit aller Vorsicht verwachet.

Den 8-ten dieses abends und den 9-ten sind die Raporte eingeloffen, dass das Militaire 2 dergleichen Schwarm attaquiret habe, welche aber Ersteren zweymahlen sich widersetzten, und da sie endlichen mit Ernst angegriffen wurden, vielle davon erschossen, mehrere blessiret, und vielle gefangen worden seyn; worüber sodann die übrigen die Flucht ergriffen haben.

Diese Attaque — heiszt es — sollen zwischen Szász Város, und Millenbach bey einem einschichtigen Post-Hausz vor sich gegangen seyn.

Ferners hätte den 8-ten dieses ein grosser Schwarm die Vestung Déva allwohin, wie schon gemeldet, sich einige Edl Leuthe und Herrschaften salwiret haben, stürmen, und in selbe mit Gewalt eindringen wollen. Von diesen solle durch das Militaire eine eben ansehnliche Zahl niedergeleget, blessiret, gefangen genohmen, andere aber in den Flusz Maros gesprengt, der Marktfleck Déva aber angezündet und abgebrannt worden seyn.

Heute das ist den 9ten dieses rucket hier zur Sicherheit, und Verstärkung, des allhier ligenden Militaires eine Division von den Székeln ein.

Was weithers in diesen ohnerhörten ohnmenschlichen Verfahren vorfallen wird, wird unterthänigst einberichtet werden.

Was von Déva untern 5-ten dieses an das hiesige Gubernium einberichtet worden ist, folget hiemit in Abschrift, samt der Specification deren bishero ausgeplünderten und abgebrannten Ortschaften.

Ad Numerum 1-mum. Excellentissime Domine Liber Baro Gubernator Regie, Excelsum item Regium Gubernium, Domini Domini Gratosissimi!

Dum Roma deliberat, Sagunthum periit!

Iam in extremo vitae discrimine constituti sumus. Rebellis enim turba valachica, hodierna die, castellum Branyitska expilavit et incendit; hac nocte praeterea omnes curiae in Solymos itidem expilatae atque in cineres redactae sunt. Rebellio vero haec sensim omnem comitatum pervadit. Expectamus in singula momenta maximum, cum consternatione animorum, imminens capitibus nostris discrimen, quamquam nudius tertius Illustrissimus V. Colonellus a Karp, pro defensione huius oppidi, huc advenit cum limitanea militia e 200 capitibus constanti.

Quare: oramus Excellentias Vestras, nomine totius publici, dignentur quantocūq; militiam huc disponendam exoperari; actum est aliter de nostra vita, nisi militares succurus advenerit. Interea etc. E concessu officii

Datum Dévae 5ta Novembris 1784

Ludovicus Noptsa
Ord. V. Comes Comitatus.
Paulus Ponori V. Notarius.

Raptissime.

Loca usque 9am Novembris partim expilata, partim exusta:

Ilye, Solymos, Piske, Gyogy, Al-Gyogy, Bábolna, Borberek, Al-Vintz, Brád, Branyitska, Rabold, Krisztyor, Csora, Lesnyek, Benczencz, Perkász, Gyalmár, Kéménd, Bánpatak, Arany, Folt, Pestes, Dadacs, Ribitz, Körösbánya, Halmágy et Déva.

Numero 2-do. Die untern 9ten dieses eingesendete Nachrichten von denen allhiesigen Unruhen werden nur gar für richtig und gewiss bestättiget. [...].

Inzwischen ist seit diesem, aus sicheren Nachrichten, ein anderer Calvinischer Pásztor in dem Orth Krisztyor aufgehenket, in Abruksbánya aber mehrmahlen ein solcher, samt einen Arianischen, oder wie man sie hier nennet, Unitarischen Pásztor, und etlich und 20 verschiedener Religions Leuthe, die schismatische Glaubens Bekänntnus bey ihren mit sich tragenden Kreutz abzulegen bezwungen, und Leztere auch mit Gewalt als Schismatici getauft worden.

Die Ermordung deren Edl Leuthen und Herrschaftlichen Beamten dauert eben noch imer fort, und Abbrennung deren Orthrschaften, Curien und Herrschaftlichen Wohnungen belaufet sich, nebst der schon eingesendeten Lisssta, auf eine noch weith grössere Zahl. Der hierdurch schon entstandene grosse Schaden soll gar nicht zu schätzen seyn.

Den 11ten dieses ist Herr Obrist-Lieutenant Schultz von Székler Huszáren, so mit einigen von seiner Mannschaft mit denen Unruhigen bey Toroczkó Szent György zusammengetroffen, zu dem allhiesigen General Commando angekommen mit der Nachricht, dass derselbe mit denen Tumultuanten und forderist ihren Vice Capitain, so ein Sohn des Haupt Auführers Hore⁴ seyn soll, einen Waffen Stillstand auf 8 Tage gemacht habe⁵, und brachte ihr Verlangen schriftlich, so in deme bestehen soll⁶ dass:

Erstens, die Hungarische Nation entweder gänzlichen ausgetilget, oder ihnen Wallachen unterjochet, oder aber diese in den vierten und gleichförmigen Standt, gleich denen Hungaren, Székclern, und Sachsen, aufgenommen, und gerechnet werden sollen.

2-do. Die Unterthanschaft und sogar der Nahme derselben soll bey ihnen gänzlichen aufhören, sondern sie sollen in den Söldner Standt alle gleichförmig gesetzt, und dieser viell geringer, als bishero, limitiret werden.

3-tio. Die Edl Leuthe sollen allen ihren Gütern, Rechten, und Gerechtsamen entsagen, und ihre Güter gemeinschaftlich unter das gantze Wallachische Volk vertheilet, somit derenselben ihrer Disposition und Belieben unterworfen werden. Dann

4-to. Sollen ihre dermahlige Excessen auf ewig amnystiret werden. Die übrigen Puncten seyn noch unbekannt [...].

Den 15ten und 16-ten ist in Hermannstadt auf 5 Örthern angelegtes Feuer gefunden, selbes aber glücklich vor ihrem Ausbruch gedämpfet worden. Die Thätter dieses Übels vermeýnet man in die Stadt kommende Wallachen zu seyn, oder solche, welche allhier in Diensten seyn, und dazu angestiftet werden. Eines ist den 16ten Abends in der Nachbahr-schaft, wo wür in Quartier sind, und zwar in dritten Hausz in einem in der Schupfen gelegenen angefüllten Strohsack gefunden worden. Der Zunder bestund in alten, mit Stroh vermengten, Fetzen und Feuer-Schwamm.

Über die Gefangene soll das Hunyader Comitatz schon starke Execution vorgenommen haben, welches aber dennoch nichts fruchtet. Auch die Zahl deren auf den Kampf Plätzen gebliebenen und blessirten soll sich schon zimlich hoch belaufen.

Das General Commando hat schon einen starken Cordon ziehen lassen. Der grösste Schwarm der Rebellen aber hat sich gegen das Zalatraer Gebürg also postiret, dass selbe von da leicht nicht werden gestöhret werden können, es seye dann, man ergreift sie mit einer ausserordentlicher starken Macht.

Derer Rebellen sollen mehr als 20 000 annoch seyn.

Auch hat es seine Richtigkeit, dass sie die K. K. Cassa in Abrudbánya, und auch anderer Örthern, ausgeraubet haben.

Aus Hermanstadt von 23ten Novembris 1784

Nro 3-tio. Die tumultuirende Wallachen werden noch immer theils von der Militz, theills von denen Truppenweis sich zusammen gezogenen Edl Leuthen verfolgt; deren vielle bereits gefangen, und bey selben geraubtes Geld gefunden worden ist. Der gröszte Schwarm derenselben befindet sich noch immer bey denen Zalatraer Gebürgen. Den 19-ten und 22-ten Dieses, sind Curiers von Hof angekommen, in deren Depeschen Seine Majestät sich geausseret haben, dass Höchstselbe diesen Aufruhr und ausgeübte Excessen sehr empfindlich nehmen, und daher den Befehl ertheilet hätten, die Tumultuanten ohne Blutverschonung auf das äusserste, und mit aller Macht, zu verfolgen, und mit schärfster Expedition zu bestrafen. Wessentwegen auch 3 von denen an die Hungarische Gräntzen anliegenden Regimentern bereiths anrücken, und davon in das Zaränder Comitatz schon einige Compagnien eingerücket seynd. Und so sollen auch die Székler Regimenter schon aufgebrochen seyn, um diese Rebellen zu unterdrücken.

Der Anführer, — Hora heisst es, — soll mit einem beträchtlichen Raub sich in die Wallacheÿ geflüchtet haben⁷.

Was neulich von dem Graf Bethlenischen Hof-Richter geschrieben ist worden, betreffet nicht diesen, sondern dessen Trabanten, das überschriebene Verfahren aber mit diesem hat seine Richtigkeit.

Was der Anführer Hora für Patentales ergehen lassen, sind, aus dem Wallachischen in das Lateinische übersetzt, von folgenden Inhalt:

Salve Domine Judex ex Ponor, cum pagis Dominationis tuae veniatis ad Kimpeny cum homine, quem cepistis juxta mandatum Regium, etiam homines, qui illum hominem ceperunt, adducatis ad Kimpeny; ostensurus enim sum vobis Mandatum Regium penes ea, quae habuimus, appulerunt etiam alia, modo Die Lunae. Vos vero, si non veneritis, eritis in culpa, quoniam transgressi estis Mandatum Regium.

Nos vos vocamus cum Mandato Regio, ut omnia in praesentia vestri perlegantur; quod si non comparueritis, controvertetur Regium Mandatum in istos homines, qui ceperunt, et cito mittatur Littera ad Buthum, ad Dadei Gronutz, ut ille etiam compareat in Kimpeny, alias Topánfalva. et exaudiat Mandata Regia pagus totus vobiscum et Dadei Gronutz transmittas ad Lupsa ad Popam Simion, unde velociter transmittatur ad Musinam, ut etiam illi habeant notitiam veniendi et exaudiendi Mandata Regia.

Pariter ego Mikula Ursz, cum pagis superioribus exhibeo hoc Mandatum, ut si quis non obediverit huic Mandato Regio, in eundem controvertetur. Cito expediantur hae Litterae, ut habeant notitiam rei, nam venient Domini Die Jovis ad Kimpeny pro facienda Domini compositione.

Nro 4-to. Die Tumultuanten fahren in ihre Übeltaten fort [...].

Vermög eingeloffenen Nachrichten sollen in dem Hunyader und Zarander Comitatz mehr als 150 vorgefundene Edlleuthe ermordet worden seyn; von denen aber, so sich verborgen haben und ohnwissend wo sie herum irren, weis man weder eine Zahl, noch ob sie in Leben oder todt sind.

Des Herrn Barons Toroczkey sämtliche in die Kirchen salvirte Schriftschaften haben die Tumultuanten gänzlichen verbrennet, und der Herr Baron hat sich im blossen Hemd beß der Nacht nach Klausenburg salviret. So sind erst nächster Täge dreÿ Frauen und ein Edl Mann namens Imez, fast entkleidet von Hunyader Comitatz hier angekommen, welche ohne einen Bissen zu essen, vier Täge in Wäldern und Gebürge herum geirrt sind.

Dermahlen vagiren die Rebellen auch bei Klausenburg herum. Diese Stadt deren beschädigte Mauern Tag und Nacht, Sonn und Feÿrtägen in aufrechten Standt gebracht werden, wird täglich von 400 Bürgern bewachtet, denn man hat derselben alles von Gyulayschen Regiment darin gelegenes Militaire benohmen. Auch sollen 4 000 Edl Leuthe, unter dem Commando des Herrn Grafens Johan Csákÿ Obergespanns, daselbst in Bereitschaft stehen, welche mit dem Biharer Comitatz cointelligent sind, und in dortigen Gegenden die Rebellen anzugreifen glauben, mit was für einem Erfolg, erwartet man stündlich.

Übrigens hat sich die Adlschaft aller Orthen schon häufig zusammen gerottet, und wartet nur die Gelegenheit, die Tumultuanten überfallen zu können.

Das Gubernium und General Commando will zwar die Insurgirung deren Edl Leuthen nicht billigen, und so ist solche auch denen Székler Edlleuthen untersaget worden; allein da sie die schläfrigen Veranstaltungen von Seiten des General Commando — ohngeacht der allerhöchsten, jüngst durch einem Courier angekommen, Verordnung dass die Rebellen, ohne Blutsverschonung, und so geschwind als möglich, unterdrücktet werden sollen — ansehen: so verfallen dieselbe auf verschiedene Gedanken, und verharren stätts in der Meynung, es seye wirklich des Kayzers Majestat Wille, den Ungarischen Adel und die Nation selbst auch zu vernichten; daher sie keine Untersagung mehr achten, sondern mit Gewalt und voll Desperation die Waffen ergreifen und ihre Gegner verfolgen.

Den 26ten dieses Abends ist abermahl ein Courier von Wien angekommen, welcher die Jubilirung Seiner Excellenz des Commandirenden angedeutet hat; diesem soll (Titl:) Herr General von Fabris^s substituirt werden. Auch Herr General von Barko — heist es — soll von hier abgehen, nicht zwar aus Befehl des Kayzers, sondern weil derselbe unter einem jüngeren Generalen, wie Herr General von Fabris seyn soll, nicht stehen wolle.

Erstbemelter Courier hat zugleich die Nachricht gebracht, dass, zu Untersuchung dieses Tumults, Seine Excellenz Herr Graf von Jankovich, mit dem Herrn Generalen von Papilla, nächster Täge eintreffen werde; inzwischen aber soll mit der Exequirung deren eingefangenen Rebellen (deren schon sehr viele in Karlsburg, Déva und Millenbach theills gespüset, theills geköpft, und theills gerädert worden seyn, unter welchen auch ein Horaischer Capitain gespüset worden ist) innen gehalten

werden. Lezteres bestätigt neuerdings die Edlleuthe in ihrer vorberührten Meynung; indeme, bis zur Zeit, als die Sache untersucht werden wird, das ganze Land verwüstet, und alle Edl Leuthe getödtet werden können.

Den 27ten sind von denen Székler Infanteristen über 900 Mann bey Hermannstadt vorbeý und auf Millenbach marschiret, woselbst sie von Herrn Generalen von Pfefferskorn die weithere Ordre vernehmen sollen.

Das Gubernium hat schon verschiedene Patentes zu Verfolgung deren Rebellen ergehen lassen, vermög welchen für jeden einbringenden Rebellen 30 Fl., für dem Hora, oder einem andern Haupt Rädelführer, 300 Ducaten versprochen worden sind [...].

Vermög eingeloffenen Schreiben von 22-ten Novembris sind die zwey Herrn Stuhl Richters des Hunyader Comitats, Gáll und Naláty, eben von denen Wallachen in dem Orth Kurety mörderlich umgebracht worden [...].

Ad Nrum 4-tum. Augustissime Imperator!

Siquidem autem statum unice nobilitarem, nationemque Hungaricam publica conjuratione ad ictum destinassent, nobilitaribus curiis ubique expilatis, facultatibusque partim igne ferroque absumptis, partim direptis tantam vel intra breve hoc tempus rerum omnium jacturam intulerunt, ut ad quatuor facile milliones aestimari possit [...].

Sed quod nunquam abolendum animis nostris dolorem inurit, illud est, quod exitiosae suae factioni Augustissimum Sacratissimae Majestatis Vestrae Nomen praetendere, seque ab eadem atefata Majestate Vestra ad exterminium universae nobilitatis nationisque Hungaricae missos profari non reformident, atque ut eo majorem apud rudes plebeculae animos dictis suis fidem concilient, non exhorrescunt Patentes quasdam, aureis exaratas characteribus, afficto sacrilege ejusdem Sacratissimae Vestrae Majestatis Nomine, publice ostentare, hacque quasi thessera, ad alliciendo sub sua signa incautae rerumque novarum semper studiosae plebeculae animos, uti, malitia et perduellione vix excogitabili.

Ut fraudibus suis vim majorem addant, et incautos in nobilitatem dominosque terrestres eo magis concitent, saevitiem eorundem dominorum terrestrium, exquisita prorsus fraudulentia pro velo praetexunt: cum tamen in dominiis Sacratissimae Vestrae Majestatis Offenbányiensi, Abrudbányiensi et Topánfalvensi, praecipuam exercuerint populationem.

Haec machinamenta per milites quoque quosdam, ex regiminibus ablicentiatos, quos videlicet domini eorum terrestres pro fidelitate S-mae Vestrae Majestati obligata praecedentibus annis assentaverant, sparsis variis contra dominos terrestres criminationibus, et manifesta etiam conspiratione adjuvantur. Quos e plebe his artibus ad se pellicere nequeunt, eos terrore quoque praesentis mortis (quippe continuo in furcas agunt) ad sua signa attrahunt [...]. Quantam rerum omnium jacturam, quot caedium exempla, quantam denique pacis ac tranquillitatis publicae perturbationem plebs haec, tantopere, efferata, patrare possi, nisi tempestive coerceatur, clarius est, quam ut in dubitationem venire possit.

In tam extremo proinde rerum nostrarum statu constituti, ante clementissimum S-mae Vestrae Majestatis thronum, tanquam unicum vitae rerumque nostrarum asýlum supplices profundimur, et de genu ardentissime oramus, ut in tantis vitae fortunarumque nostrarum discriminibus nobis, patriaeque nostrae, velut haereditariae S-mae Vestrae Ma-

jestatis ditioni, tempestivo subsidio clementissime subvenire, et, siquidem perniciosa haec pestis, fors inclementia imminentis hÿberni temporis tantisper sopienda, exerente se vere repulatura indubie praemetui possit, nobis de sufficienti attunc securitate benignissime providere dignetur. Debebimus immortales S-mae Vestrae Majestati vel hoc nomine gratias, quod exemplum hoc rusticanae seditionis a temporibus gloriosissimae reminiscentiae Praedecessorum S-mae V-rae Majestatis in fideli hoc principatu inauditum, per eandem S-mam V-ram Majestatem pro ea, qua in fidelissimum sibi populum Hungaricum ferri dignatur, clementia, e medio nostri feliciter sublatum propulsatumque esse gloriaturi simus.

Hac sub certissima spe, perpetua intemeratae fidelitatis devotione emorimur.

Sacratissimae Vestrae Majestatis humiles perpetuoque fideles servi et subditi Congregatio Particularis Magnatum et Nobilium Comitatus Kolos Superioris cum Thorda inferiori et Sede Aranyos uniti.

Aus Hermannstadt den 2ten Decembris 1781

Nro 5-to. Den 28ten Novembris ist an das Gubernium einberichtet worden, dass, da ein Commando Toscaner Huszáren nach Remete zu fouragiren abgegangen ist, die daselbstige, mit den Ponorer Bauern dreÿ gemeine Huszárn mit Steinern und andern Waffen todt geschlagen, fünfe aber, samt zweÿ Wachtmeistern dergestalten blessiret haben, dass selben zum Aufkommen gar keine Hoffnung übrig bleibet, welche ebenfalls ganz sicher ihren Geiszt gleich aufgeben hätten müssen, wenn nicht einige alte Bauern sich ihrer erbarmet, und selbe mit harter Mühe zum Staab nach Enyed gebracht hätten. Der Anführer deren Bauern ist sodann nach den geschehenen Attaque zu einen deren blessirten Wachtmeistern gegangen, und demselben gemeldet, er möchte seinem Obristen Hillebrand sagen, dass solcher sich bereit halten solle, indeme er Anführer in Kurtze Enyed stürmen, und die beÿ Toroczko Sz. György eingefangenen Wallachen losreissen werde.

Des Herrn Grafens Toroczkey (von dem in neulichen Bericht Erwähnung geschehen ist) seine Gräfin ist eben in blossen Hemde mit zweÿ Kindern in der Nacht entsprungen, und hat sich in ein, von Toroczko Sz. György 2 Stund liegendes, ungarisches Orth salviret. Diese hat vor ihrer Entfernung all ihr Geld, so in etlichen 100 Ducaten bestanden seÿn soll, ihrem Caplan einem Mönchen, zur Aufbewahrung, in Gegenwarth ihres Koches, eines ihrer bishero getrauesten Dieners, übergeben [...].

Die zusammengetriebenen Zigeiner müssen noch immer für die Rauber Waffen, meistentheills aber Spiesse schmieden.

Es wird allenthalben einberichtet, dass sowohl im Burzenland, als unter denen Széklerischen Unterthanen, ja sogar im ganzen Sübenbürgen die Bauern Zusammenkünften halten, und es dürfte gar bald, wenn das Militaire ihre Gewalt nicht besser brauchet, das ganze Land zu einem Aufruhr ausbrechen.

Dem Herrn Bartsay Lajos haben die Rebellen 8 000 Ducaten geraubet. Dieses Geld hat derselbe zu Auslesung einiger Güter aufgehalten.

Den 1ten Decembris ist einberichtet worden, dass die Rebellen ein aus 30 Mann bestehendes Commando von Orosz Infanterie Regiment beÿ Szalatna^o angegriffen, von selben einen Ober Lieutenant Nahmens

Mesterházy völlig massacrirt¹⁰ und sieben¹¹ Mann getödtet, einige blessirt, die übrigen aber alle disarmirt haben.

Den 2-ten ist von Herrn Grafen Kemény beýgebracht worden, dass die Wallachische Bauern auch in dem Fogarasser District, in dem Orth Kertessora, auführisch geworden seýen.

Zwischen den 1ten und 2ten dieses solle die grosse Banda bey Szalatna von dem Militaire auch mit Canonen angegriffen worden.

Aus dem Hunyader Comitats ist nachfolgendes jüngstens einberichtet worden.

Des löblichen Hunyader Comitats, kurze, aber sehr traurige, summarische Beschreibung über den durch Absengung, Ausplünderungen und Mordthaten erlittenen Schaden, ohne dazu den ausseren Zaránd District zu rechnen, welcher in Ansehung deren Herrschaften und Edl Leuthen vielleicht gänzlichen ausgeraubet worden ist, und wegen Verspehrung desselben in Specífico nichts hat in Erfahrung gebracht werden können.

Beý Ausraubung und Ausplünderung deren nachbenannten Herrschaftl. Häusern haben die Rebellen besonders um das Eisen sich besorget, welches dieselben von denen Gattern abgenommen, den kleinsten Nagel aus denen Läden und andern Holzwerk herausgerissen, und mit sich genommen, und was Sie in denen Mauern angetroffen, herausgerissen, zum Staub suzangeschlagen haben.

In dem Orth Gurazada haben die Rebellen des Grafens Betthlen Gergely, Bánffy György, Torockay Sándor und Moysis Nachkömmlingen, wie auch des Goro Miklos Häuser geplündert.

In Illye ist deren Baron Bornemisza'schen Kindern, des Bornemisza János seine Castellen und Häuser, des Baya József, Bernát, Bisztray, Károly, Krakay, Krajnik, Borsos, Noptsa Lajos, Szilágyi und Kádár Péter ihre Häuser ausgeraubet, und der Calvinische Pasztor samt seinem Weib umgebracht worden.

In Branicska ist des Baron Jósika Antal Castelln erstens ausgeplündert, sodann abgebrennet; des Baron Jósika Dániel, Jósika István und Imre ihren Nachkömmlingen Häuser ausgeraubet und zusam gehauet, und der Herrschaftliche Notarius Györffy László samt Weib und Kindern umgebracht worden.

In Maros Némethi sind des Graf Gyulay József Häuser unter den Raub und Flammen gefallen, des Grafen Gyulay Sámuel und Zeik János'schen Kindern ihre Häuser ausgeplündert und zusammen gehauet worden.

In Maros Solymos des Bartsay Lajos, Bánffy, Hollaky, Vadas Brádi und Goro ihre Häuser ausgeraubet, zerhauet und in die Asche gelegt, und der daselbstige Calvinische Pasztor samt seinem Weib erst eine Wochen nach der Ausplünderung umgebracht worden.

In Haro haben sie des Tóth József und Balogh András Häuser, wie auch die Kirche, ausgeplündert, den Schullmeister, die Horváth Györgyin samt ihrer Tochter und den Nagy Elek umgebracht, des Várady Moysis sein Würthshaus zusammengerissen.

In Berekszó sind des Nandra Györgyin, des Kovács Moysis und Nandra Moysis Häuser unter dem Raub gefallen, und nach einer Wochen darauf ist die Nandra Györgyin, des Kovács Moysis Sohn, László József und István umgebracht worden.

Fortsetzung der Hunyader Comitats Relation

Nro 6-to. In Kéménd ist des Baron Jósika Dániel, Zeik János, Váradi Moysis, Váradi László, Dosa Thamas. Kéméndi Moysis, Fejérvári István, Lörincz Balas, Horváth Pál, Lörincz János und der Lörinczy Thamasin Curien und Hauser, wie auch der Pfahrhof und die Calvinische Kirche ausgeraubet, in dieser die Stühle in Stücke zerhauet, und etliche Tage darauf der Lörincz János umgebracht worden.

In Bánpataka haben sie des Váradi Pál und

In Arany deren Mára Sigmondischen Kindern Häuser ausgeraubet.

In Rapolt ist des Baron Jósika Dániel, des Grafens Nemes János, der Sándor Moysesin, Földvári György, Dobray István Häuser und der Pfahrhof ausgeplünderet, verwüstet, und zum Theill abgebrannt worden.

In Gyertyános sind des Kovács Ferencz

In Bábolna der Baron Naláczy Károly, Naláczy Józef und der Naláczy Lajosin Häuser und alle darin befindliche Kostbarkeiten geplünderet worden.

In Folt sind des Grafens Betthlen Gergely und Horváth Boldisrin Häuser

In Al Gyógy des Grafens Kun István Succesor, Kun Miklós und Kun László ihre Kastelln, des Baron Bornemissza János, Balog János, Dobay József, Kakutsi György, Sáradi und des Grafens Betthlen Gergely, samt denen Pfarrhöfen, ausgeplünderet und nach einigen Tagen darauf der Calvinische Pasztor samt seinem Weib umgebracht worden.

In Homoród sind des Ujvári Häuser unter den Raub gefallen.

In Bokay haben sie des Grafens Toroczky, Teleki Imrein, Bernád Antal, Marczy Ferencz, Horváth, Várady Lajos, Várady István und Orbános György Häuser geplünderet und bey Mitter-Nacht überfallen; welche vielleicht alle auch ermordet worden sind, weil die Nachbarn von ihnen nichts gehöret, und nur brennen gesehen haben.

In Gyaknár sind des Berivai István und Noptsa Ádám Häuser ausgeplünderet worden.

In Bentzentz sind des Grafens Betthlen Gergely, Baron Orbán, Matskási Ferencz, Csóka György, und Bujék ihre Häuser geplünderet, und velle auch im Rauch aufgegangen.

In Piskince sind des Grafens Gyulay József, Grafens Kun Sigmond, und Pongrácz ihre Häuser geplünderet und in Aschen geleget worden.

In Csora sind des Bartsay Peter Edlhöfe geplünderet worden und abgebrannt.

In Dédács haben sie des Grafens Gyulay Ferencz Haus geplünderet und damit alle Früchten verbrennet.

In Pisky haben sie des Grafens Bánffy György, Bartsay Lajos und Bartsay Sigmond Edlhöfe und Würtshäuser geplünderet und die Früchten verbrennet.

In Bathi sind des Nagy Sándor. Rutkay Józef, und des Calvinischen Pasztors Häuser geplünderet worden.

In Batizo haben sie des Baron Naláczy Józef Haus erstens geplünderet, und samt den Stadl und allen Früchten angezündet.

In Keö Boldogfalva haben sie des Ober-Gespanns Baron Bornemissza János Haus geplünderet, und samt den Stadl und allen Früchten verbrennet.

In Zeikfalva ist des Zeik András Haus geplünderet und angezündet, und des Zeik János Maýerhof ausgeraubet worden.

In Ruso sind des Buda András, Buda Sámuelin, Buda József, Csongrádi, und deren Buda János Kindern Häuser ausgeplündert worden.

In Magyar Berettye haben sie des Baron Bornemisza János Häuser geplündert, die Früchten verbrennet, der Gräfin Kendeffy Elekin und Kendeffy Miklós Häuser geplündert, und samt denen Früchten verbrennet.

In Oláh Berettye haben sie des Grafens Kendeffy Miklós, Nalátzy Gábor, Mara Miklós, Szereday, Kern, Kenderessy József, Sýlvester György, Simon József, Kenderessy Sigmond, Balint Sándor, Fűri Benedekin, Torday, deren Körmendischen Successorn, und des Calvinischen Pásztors ihre Häuser ausgeraubt und angezündet.

In Bazalár der Vadas Moýzesin, Babik Ferencz, Topkiza, und Bisztrain Häuser geplündert, und alles zusam gehackt.

In Kitid sind des Nalátzy András, Bakka, Babik Ferencz, Vitan Sándor, Henter, Herczegh Pál, Jantsó István, Bugyul ihre Häuser, und der Pfahrhof ausgeplündert [...].

In Sz. György sind der Zeik Sámuelin, Bartsay Ádám, Noptsa Bálint, Csáky Dániel, und Sombori László Häuser ausgeraubt, des Barisay Ádám und Noptsa Bálint ihre aber zum Staub und Aschen verbrennet worden.

In Dobra ist des Dreýsziger und das Krajniksche Haus geplündert worden.

In Roskány ist der Kaba Lászlóin Haus geplündert und verbrennet worden.

In Lapusnyak haben sie des Kádár Péter, Lázár Imre, Mihályné, Munyán Péter und Bár Sándor Häuser ausgeraubt, den Bán Sándor umgebracht [...].

In Bolsoed haben sie des Bagya Ferencz, —

In Lesnyek des Grafen Teleky Lajos, Cserei Miklós, Szereday Ignác, Tornya Sámuel, Gergots Mihály, Konorollaý Lajos, und Ribiczev Häuser ausgeraubt.

In Déva haben sie der Ribiczeý Ádámin Mayrhof abgebrannt; weillen sie aber durch die Inwohner und Edl Leuthe zurück getrieben worden sind, haben sie nicht weiter in dem Markt greiffen können.

In Nagy Bartsa sind des Barstaý Péter und Barcsaý Lajos Häuser geplündert, und die Früchten angezündet worden.

In Kiss Barcsa ist des Graf Gyulay Sámuel Haus ausgeraubt, der Stadl mit allen Früchten verbrennet worden.

In Al Pestes sind der Tűri László, Makray Sigmondin, Sýlvási Bálint, Vásárhelyi Sámuel, und des Calvinischen Pasztors Häuser ausgeraubt, und zusam geworfen worden.

In Tamás Telke sind des Tűri László und Ribitzei Ádámin Häuser ausgeraubt, und zusam geworfen worden.

In Fel Pestes sind deren Makray Sigmond, Makray György, Makray Péter und Makray László, dann des Rác und Iripi Häuser unter dem Raub gefallen.

In Bujtur ist des Kenderessy Miklós Garthen und Zaun um den Weingarthen in Rauch aufgegangen.

In Csolnokos sind des Csolnokosi László, Csolnokosi Lajos, und Csolnokosi András Häuser geplündert und zum Theil abgebrannt.

In Orlya Boldogfalva haben sie deren Kendeffy Sámuel und Ken-

deffy Mihály, wie auch der Kendeffy Elekin neue Castella erstens ausgeraubet, und hernach verbrennet.

In Nalázt ist des Naláczy Józef Haus ausgeraubet, und abgebrannt worden.

In Vád ist des Grafens Eszterházy, und Kendeffy Józef Haus geplündert worden.

In Poklisó ist des Noptsa Elek und Várady László Haus geplündert, und die Früchten zum Theill weggeschleppt worden.

In Untsukfalva sind des Mara Gergely, und Apáthi Ádám, —

In Alsó Szilvás des Mara István, —

In Matresd des Mihonya László, Balya und Járolyek, —

In Fejérviz des Bálint Abrahám, Bálint Ádám, Hertza István, Bagya Sigmond, Hertza Boldisárin, und Bagya Ferencz, —

In Rusár des Kenderessy Sámuel, und Rusorischen Kindern, —

In Serile des Kenderessy Józef, Bálint, Máté, und László Kindern Häuser ausgeraubet worden.

In Felső Szállás Pataka hat sich der Mara Dienes wallachisch verkleidet um nicht erkennen zu werden, welcher sich, da sie ihn erkennen haben, um 50 fl. ausgelöset (3) hat, endlichen haben sie ihn doch umgebracht.

In Galatz sind des Mara Miklós, Buda Andrásin, Buda Lajosin, Hernya Máthé, Hernya Jánosin, und des Calvinischen Pásztors Häuser ausgeraubet, die Früchten verbrennet; und der Pásztor auch umgebracht worden.

In Borbátviz haben sie der Buda Sámuelin, Zeik András, Baja Józef, Csoka Isák, Csoka János, Csoka László, Jordanek, Balasek, Kalugyeritza István, Kalugyeritza László, Farkas Ferencz, Farkas Péter und mehrere Häuser ausgeraubet.

In Buja haben sie des älteren und jüngeren Puj Miklós, Puj Dániel, Puj Lászlóin, Puj Samuelin, Buda Sámuelin, Häuser und Würthshäuser, — und

In Ponor des Ponori Pál, Ponori István, Petrik János, Petrik Mihály, und deren übrigen Petrik ihre Häuser geplündert [...].

In Al Gyógy ist die Castelln in Asche gelegt, und des Borsay Nagy István Haus geplündert worden.

Vormög dieser Beschreibung sind nachfolgende Persohnen umgebracht worden:

In Illye der Calvinische Pásztor mit seinem Weib.

In Brányicska der Notarius Györffy mit Weib und Kindern.

In Maros Solymos der Calvinische Pásztor mit seinem Weib.

In Haro der Schullmeister, die Horváth Györgyin samt ihrer Tochter, und der Nagy Elek.

In Berekszó die Nandra Györgyin, des Kovács Moýsis Sohn, László Józef, und László István.

In Kéménd der Lörincz János.

In Al-Gyogy der Calvinische Pásztor samt seinem Weib.

In Bokaý weiss man nicht wer, und wie viell.

In Kitid des Szabó Ádám seine Frau samt denen Kindern, und des Naláczy András grösszeren Sohn.

In Lapusnyak der Bár Sándor und Munyán Péter.

In Felső Szállás Pataka der Mara Péter.

In Galatz der Calvinische Pásztor.

Herr Graf Paul Bethhlen erzehlete, dass da die Rauber einen gewiszzen Csiszár, einen von dem vornehmsten und älteszten Adl umgebracht hatten, haben sie sein noch, sehr junges und schönes Weib gezwungen die griechische Glaubungs Bekantnusz abzulegen, welche sie sodann mit wallachischen Kleýdern angezogen, und mit des Krisztyorers Popen seinem Sohn mit Gewalt verheheliget.

Bei Radnóth in dem Maros Vásárhelyer District sind die Bauern eben schon aufrührisch worden.

Der Haupt Anführer Horje hat auf das Gubernial Patent, in welchem für Einbringung desselben 300 Ducaten versprochen worden sind, ein anderes ergehen lassen, durch welches derselbe 600 Ducaten versprochen hat wenn derjenige, so ihme Horje zu fangen nachgehet, eingebracht wird¹².

Aus denen Fassionen deren eingebrachten Rebellen ist nunmehr hervorgekommen, dass bemelter Horje mit seinen Hauptanhängern ihre Rache wider die Edl Leuthe auszuüben erst auf dem Anfang des zukünftigen Monaths Maý, und zwar dergestalten beschlossen hätten, dass in einer Nacht alle Sübenbürger Grund Herrn durch ihre Unterthanen umgebracht werden sollen; weillen man aber dem Horje wegen anderen ausgeübten Excessen, meistens aber als einem Aufwiegler (4) derer widerspänstigen Bauern, nachgesetzt und durch zweý Stuhl Richters hat fangen lassen, dieser jedoch, als er durch das Dorf geführt worden, mit vollen Hals geschrien *Tolvajok Räuber!* und hierauf durch die Bauern losgerissen¹³, die zweý Stuhl Richters aber umgebracht worden: darum hätten sie auch in diese ohnmenschliche Tätigkeit, ohne auf obbesagten Termin zu warten allsogleich losgebrochen.

Der Obrister von Oroszischen Regiment Herr Graf von Golts¹⁴ erhielt die Nachricht, dass dieser Tügen Herr Obrist Wachtmeister Stoanics von der Grántz Milicz mit seiner Mannschaft auf einem erstaunlichen grossen Schwarm Rebellen in dem Zarándter Comitát angestossen, welcher seinem Commando um ein namhaftes übermannet gewesen wäre. Dieser defilirte sodann das Commando auf eine so geschickte Arth, dass die Rebellen glaubten, es wäre eine ohnzählige Zahl deren Soldaten. Die Rebellen ergriffen dahero ihre schieszbare Gewöhr, schossen selbe in die Luft, und ergebeten sich alle, mit Ablegung aller ihrer Waffen dem Militaire, mit dem Versprechen, dass sie ruhig in ihre Häuser zurück kehren wollten; nur baten sie, Herr Obrist Wachtmeister möchte in ihre Ortschaften Soldaten einlegen, um der Rache des Horje, welcher sie gewisz abbrennete, zu entgegen.

Man sagt, dass oftbemelter Horje in Topánfalva durch 12 Bauern Tag un Nacht verwachet werde, und ihme nicht von der Stelle liessen; sie tractiren denselben nach seinem Verlangen, hören aber nicht auf von ihme die Kayserlichen Befehle zu fordern, um selbe ihnen vorlesen zu lassen. Man muthmasset, die Bauern wären von dem Betrug ihres Anführers schon überzeugt, und darummen dürften Sie selben etwann selbstenn annoch einliefern und so zum Gehorsam schreiten.

Entgegen höret man widerummen, dass die Bauern auch in der Wallacheý sich zusammen rotten, und man befürchtet, ob nicht etwann diese jenen zu Hilfe kommen werden.

Von der Székler Milicz sind den 1ten dieses widerummen über 900 Mann durch Marosvásárhely marchiret, welche sich zweýfelsohne

mit denen übrigen Truppen zusammen stossen, oder die um diese Gegend sich geäusserte Aufruhr stillen werden.

Allhier wird, auf Verordnung Seiner Excellenz des Bischofes, in der Katholischen Kirchen, zur Herstellung der Ruhe, eine 9-tägige Andacht gehalten.

Das Zarándér Comitat haben die Rebellen gänzlichen occupiret, so, dass kein Magistratual oder sonstiger Civil Mensch dahin gehen kann.

Herr Vice Gespan Hollaký — heiszt est — soll mit seiner Frau und Kindern im Arader Comitat in Sz. Anna sich aufhalten.

Die Rebellen verzehren alles, was sie daselbst gefunden haben, und theillen deren Edl Leuthen Gütter unter sie auf; und eben aus der Ursach weilen kein einziger Edlmann daselbst sich befindet, kann man noch nicht ausführlich wissen, wie viell, und wer getödtet worden, oder sich anderwärtig geflüchtet (5) hat. Auch in einem Theil des Carlsburger Comitats, benantlichen in denen Güttern des Herrn Barons von Kemény, geschehen dergleiche Vertheilungen, besonders aber von denen Herrschaftlichen Weingärthen, welche sie auch für sich zu bearbeiten melden.

Nummehro ist die Sage, dass Seine Majestaet denen Rebellen eine allgemeine Pardon, und ohne Ausnahm gegen deme ertheillet hätte, dass sie ihre Waffen dem Militaire übergeben und sich in ihren Häusern in der Ruhe verhalten sollen.

Auch in dem Arader Comitat in vielen Ortschaften haben die Wallachen geplündert und abgesenget. Unter anderen adelichen Curien ist des Herrn V. Gespans von Forray Soborsiner, und des Herrn von Edlsbacher Haus gänzlichen ausgeplünderet, und zusam gebrennet worden [...].

Der Herr Obrist Lieutenant von Schulcz, welcher bekanntermassen den Waffen Stillstand gemacht hat, hat dieser Tügen mit 200 etlichen Mann, theills Cavalerie theills Infanterie, einen Schwarm Wallachen angegriffen¹⁵, das gegen einander gegebene Feuer hat dreÿ Stunde gedauert; entlichen musste sich Herr Obrist Lieutenant mit seinem Commando reteriren. Beÿ dieser Gelegenheit sind nicht mehr als 1 Mann von der Milicz todt geblieben, 13 aber blessiret worden; von der gegen Seithe aber 17 auf dem Kampf Platz geblieben. Man muthmasset nicht ohne Grund, dass unter denen Rebellen nebst viellen schon bewuszten Beurlaubten auch einige in der Kriegskunst wohl geübte Anhänger seÿn müssen, allermassen sie sich auch in denen Wäldern so künstlich verhacket haben, dass es fast nicht möglich seÿe, selbe zu überfallen.

In dem Zarándér Comitat sind nachfolgende Persohnen von denen Rebellen ermordet worden: als Herr Ribitzeÿ István, dessen Frau, Kinder, der Frau ihre Schwester Gyula Susanna. Eben

In Ribicze Herr von Ribiczeÿ Gábor, und Nemes Ferenczin; Frau Nemes Gáborin und ihre Tochter; Herr Madocsaÿ Jósef gewesener Notarius, seine Frau, und Kindern; Herr Nyagyi Márton, seine schwangere Frau, und mehrere andern.

In Brád Herr Brády Miklós Jósef; der Calvinische Pásztor Paktsÿ in der Kirchen. Daselbst haben die Rebellen 17 Wittib gelassen.

In Mélem Herr Csiszár László, seine Kinder, und sein Bruder István.

In Krisztyor Frau Sebenin gewesene Vice Gespannin und ihre Kinder, Herr Stuhl Richter Pako, Herr Krisztkori István, 2 Geschwistert,

seine Frau und Kinder. Diese Familie ware daselbst sehr zahlreich, und sind nicht mehr, als István und Bella übergeblieben.

In Körösbánya Herr Stuhl Richter Gáll Mihály, dessen Frau ist sodann einem Walachen zur Ehe gegeben worden; Herr Stuhl Richter Naláczy András, der Krisztyorer Calvinische Pásztor, und mehrere andere.

Aus Hermannstadt den 10ten December 1784

Nro 7-mo. Das Arader Comitatz, wie von daselbst unterm 27ten Novembris geschrieben wird, hat in 10 Ortschaften ein gleiches Schicksal mit dem Zaränder Comitatz betroffen, nur mit dem Unterschied, dass dahier, wie im Zaränder Comitatz, dem Vernehmen nach, keine Mordthaten verübet worden sind [...].

Obberührtes Arader Comitatz hat bey Hundert dergleichen Rebellen gefangen, deren, den 29ten besagten Monats November, zwey lebendig verbrennet, einer in 4 Theill zerrissen, die übrigen aber theills gespisset, theills gerädert, theills geköpft worden sind.

Obiges hat man aus *privat* Briefen vernommen, welches aber noch mehr durch das anliegende Rescript des vorberührten Arader Comitatz an das allhiesige Gubernium von eben den 27ten Novembris bestätigt wird.

Untern 11-ten Novembris berichtet ein nicht unirter Ertz Priester seinem Bischof, dass abermahlen gegen 20 Ortschaften sich zusammen gerottet, und nacher Halmágy (welches in Zaränder Comitatz lieget) zu denen Anführern begeben haben.

Die Ortschaften Remete und Ponor, welche den einberichteten Streich mit dem Toscanischen Fouragierungs (6) Commando gehabt haben, sollen mittels ihren Deputirten der durch das Gubernium wider die Rebellen exmittirten Commission angedeutet haben, dass sie von dem Hora abstehen wollen, und um Gnad und Pardon bitteten.

Dieser Tügen wurde ein abermahliges wallachisches Patent, welches die Tumultuanten erlassen haben, aufgefangen, und dem Gubernio eingesendet, folgenden Inhalts: Mit der Hilf Gottes wünsche euch alles gutes! Die Inwohner bey dem Flusz Maros wachen Tag und Nacht, und die Ungarn stehen auf der anderen Seite des Fluszes Maros. Die unsrigen nehmen schon ab; darummen kündige euch dermahlen allen an, welche in diesen Bezirk wohnen, dass sie bereit seyen, und auf den 5-ten Decembris¹⁶ in dem Dorf Gyagy zusammen kommen, von wannen sie dahin, wohin es nöthig seyn wird, gehen werden, nemlichen: Homorod, Nyirmezö, Bokay, Erdöfalva, Csiss, Nádasd, Glod, Nagy Almás, Köress Almás, Tekerö, Stanja, Pairlmre (!), Voja, Balsa, Mada, Trégetyo, Bozes.

Dieses wird euch auch angedeutet, dass wann ein Dorf zu kommen sich weigerte, oder ein Haus Vatter zu diesem Actum nicht erscheinete, dessen Haus in der Rückkehr angezündet werden wird.

Dieser Brief solle Tag und Nacht getragen werden, damit ihr es allenfalls nicht für einen Scherz haltet, wann ihr nicht erscheinen werdet, werden andere zu euch kommen.

Von einem gewissen Lieutenant¹⁷ des Széklerischen Huszáren Regiments wird unter 29ten Novembris nachfolgendes anhero geschrieben:

Den 27ten nach Mitternacht sind wir nacher Brád bey sehr schlimmen Weg gekommen. Die Manns Persohnen, welche wir daselbst angetroffen, haben wir alle in die andere Welt expediret. Es waren derselben aber sehr wenig, weilien sie, das ist die Rebellen, bey 4000 unter der

Anführung ihres Capitains Gyurgy Todor¹⁸ einige Stund vor unserer Ankunft nacher Krisztyor abgegangen sind. Da sie aber vernahmen, dass wir in Brád sind, sind sie in aller Früh widerummen in einer so grossen Anzahl erschienen, dass es nicht auszusagen ist. Wir waren auch nur dahin bedacht, dass wir gegen Halmágy unseren Weg genohmen haben. In dem Marche haben wir sie eben in ohnzähliger Menge angetroffen, welche wir hin und wider verjaget, gehauet, und getödtet haben. Es war aber alles umsonst, denn sie haben sich wider in grosser Zahl zusam gerottet, und zu ihren Anführer Hora begeben.

Hier wird es sich zeugen, was wir machen werden. Genug an deme, dass es allhier auch für den Soldaten fürchterlich aus siehet. Weder Tags noch Nachts haben wir Ruhe. Ich werde mehreres schreiben, wenn ich lebe; dermahlen kann ich nicht mehrer schreiben¹⁹.

Dem Herrn Barcsay Lajos ist von Herrn Goro Procurator nachstehendes untern 1-ten Decembris geschrieben worden:

Obwohlen Herr Stoanics und Rittmeiszter Czigány²⁰ um Mittagszeit nach dem Zarándér Comitát aufgebrochen sind, so sind sie dennoch erst um Mitternacht gegen Brád angekommen; alsogleich haben sie alles umfassen, damit Niemandt entwischen kann. Sie stellten sodann Wallen auf; schickten ihre Leuthe nach Brád und liessen von Haus zu Haus alles aufsuchen. Die gefangene Edlleuthe haben sie befreÿet und mit sich nacher Halmágy genohmen. Von Brád sind sie widerummen aufgebrochen, und gegen Körösbánya, Lunka und Ots gegangen.

Ein Horaischer Capitain ist, mit einer grossen Anzahl derer Rebellen, unseren Leuthen entgegen gekommen, welcher von dem Herrn Major Stoanics befragt wurde:

— Wohin gehet ihr, und was wollt ihr? Worauf der Capitain antwortete:

— Was unser Kayser befohlen hat, das werden wir thun!

Herr Major fragte abermahlen:

— Wer ist euer Kayser? Und erhielt die Antwort:

— Der Hore.

Und als hierauf Herr Major auf sie Feuer geben liess, zerstreueten sie sich. Einige haben die Flucht ergriffen, andere aber fielen zusammen, und wer bis Halmágy unseren Leuthen entgegen gestanden ist, blieb auf der Stelle. Von unseren Soldaten aber ist nicht ein einziger geblieben²¹.

Der Herr Major wartet nunmehrö auf Hilfs Trouppen; bis dahin bleibet derselbe stehen.

Deren Wallachen haben sich gegen 9 000 zusam gerottet, und stehen bewaffnet, und mit 5-tägigen Vivres an denen Zarándér Gebürgen. Die Wallachen wissen nicht, was sie weiters thun sollen; gegen 500 haben sich auf Illye herab begeben. Wür fürchten uns.

Den Hora verwachten 6 Wallachen. Sie geben ihm essen und trinken, ziehen ihn aus, legen ihn an, und halten ihn in Arest. Ein gewisser Czeben²² sagte ihm, wenn sein Unternehmen falsch und betrügerisch ist, werden sie ihn selbst in die Hände deren Hungarn geben.

Der Hora aber tröstet die Wallachen, sie sollen nichts befürchten, denn unsere Soldaten wären nur ein masquirtes Volk; die Edl Leuthe hätten die Soldatenkleider angezogen; aber der Kayser stehe noch beÿ ihnen Rebellen. *Goro m:pr.*

Den 1ten dieses sagte man, dass bemelter Hora sich vor seinen Anhängern declariret habe, dass, wenn derselbe auch für dieses mahl von Seiner Majestät hintergangen und von Höchstselben keine Waffen erhalten wird, er sich mit denen Hungarn versöhnen und mit selben einverständlich verhalten wolle. Inzwischen erwartet derselbe Seine Majestät noch immer nach Karlsburg.

Gedacher Hora — heist es — soll von dem in denen Abrudbányaer (7) Bergwerken geplünderten Gold und Silber für seine Anhänger durch die Zigeiner Geld schlagen lassen.

Auch erzehlete heute der jüngere Herr Graf von Gyulay, dass die Rebellen, seiner Mamá der Gräfin, zwey Stuben Mädrl, von Adelichen Geblüth und bey 14 Jahr alt, mit Gewalt entrissen, und selbe auf solche Arth zwey wallachischen Purschen zur Ehe gegeben hätten, welche Herr Major Stoanics in Brád angetroffen, denen Wallachen — allein schon post consummatum matrimonium — abgenommen, und sowohl diese, als auch zwey aus dem Stall des Herrn Generalens geraubte Beschellers, nach Déva geschicket hat [...].

Dass für die Tumultuanten eine General-Pardon angekommen, und auch schon publiciret worden seye, hat seyne Richtigkeit. Auch heist es, dass das hiesige General Commando einberichtet hätte: der ganze Tumult wäre schon gestillet, und dahero ohnnothwendig andere Regimenter in das Land marchiren zu lassen; es wäre zur fernerer Sicherheit die hiesige Milicz hinlänglich, und könnten auch die Székler und wallachische Gränz Milicz in ihre Quartier zurückkehren. Wie kann aber dieses mit deme übereinstimmen, wenn die Szalatner Gebürge von Wallachen noch wimmeln, und diese auch in dem Zaränder Comitath nach Belieben schalten und walten, neue und neue Ausplünderungen begehen, und noch actu jeder Mensch dahin zu gehen sich fürchtet. Hierinfallt soll das Gubernium eine Contraire Repraesentation nach Hof geschicket haben. Auch die Edlleute haben declariret, dass chevor sie mit hinlänglicher Sicherheit nicht versehen sind, keinen Schritt von ihren Posten weichen wollen!

Von 14ten Decembris 1784

Nro 8-vo. Den 8-ten dieses ist Herr Obrist Lieutenant Kraß mit 400 Székclern, mit welchen auch der nicht unirte Bischof²³ war, zwischen Mihele²⁴ und Blossóny in Zaränder Comitath beyläufig auf 2 000 Rebellen angestossen. Sie ermahnten die Rebellen, dass sie sich in die Ruhe begeben sollen; wurden aber von denen selben feindlich empfangen, und nebst deme, dass sie die angetragene Pardon nicht anders anzunehmen sich declariret haben, als wann das Gubernium in ihr bey dem Schultzeischen Waffenstillstand punctatim überreichtes Begehren willigen wird, haben sie ihren Bischof für einen Betrüger und einen Bischofen deren Hungarn, nicht aber deren Wallachen, ausgeschrien und gaben auf die Soldaten Feuer. Herr Obrist Lieutenant hat sich sodann in die Wehr gesetzt, etlich und 90 deren Rebellen erlegt, 150 blessiret, wovon tödlich 85, und 30 gefangen genommen worden. Von denen Soldaten aber sind 17 beschädigt worden.

Deren Walachen vorerwehnte eingegebene Puncten sind zwar schon untern 16-ten Novembris einberichtet worden, man erhielt sie aber sodann schriftlich, und sind folgenden Inhalts:

welche von denen Tumultuanten der Hunyader Tafel zum Vergleich vorgelegt worden²⁵.

1-mo. Soll der Comitatus samt allen seinen adelichen Possessoren einen Eyd unter dem Kreutz ablegen.

NB. Dieses Kreutz wurde eine geraume Zeit von Anfang der Rebellion vor dem Volk getragen, und alles, so sich darzu gesellet, hat darunter schwören müssen.

2-do. Soll kein Adl mehr seyn, sondern derjenige, so einen Kayserlichen Dienst bekommen kann, soll davon leben.

3-tio. Sollen die Edlleute aus ihren Besitzungen alsogleich den Fuss auf immer hinaus setzen.

4-to. Sollen die Adelichen so, wie das gemeine Volk, die Contribution entrichten.

5-to. Sollen die Adelichen Grundstücke, in Gemässheit eines erfolgenden allerhöchsten Kayserlichen Befehls, unter dem Bauern-Volk vertheilt werden.

6-to. Wenn die Tabula vorgehende Bedingungen eingehen will, soll selbe bey dem Schloss sowohl, als an den Enden des Markts Déva, weisse Fahnen an so hohen Stangen als nur zu finden seyn ausstecken lassen. Und haben endlich gedachte Aufrührer zur Erhaltung einer Antwort den 14ten Novembris bestimmt, damit selbe zu dem Popen in Krisztyor Danila gebracht werden sollen, indem ansonsten in widrigen Fall selbe mit ihren Capitain, ihrem Eyd gemäss, Déva verheeren werden.

In dem vorlezten Bericht wurde gemeldet, dass die Orthschaften Remete und Ponor sich freywillig ergeben hätten; nunmehr aber höret man, dass sie abermahlige Excessen verübet hätten, und durch die Székler Milicz dergestalt zusam gehauet worden wären, dass, wenn sie nicht wären zurückgehalten worden, keinem Hendl das Leben gespendet hätten.

In dem ohnlängst bey Zalathna vorgewesten Attaque haben die Rebellen dreÿ Toscanische Huszarn gefangen, deren sie einen lebendig gespiesset, den anderen gerädert und den dritten aufgehänket, ihre Mondour aber nacher Karlsburg zum Comendanten geschicket haben.

Dieser Tügen gieng auch in der Klausenburger Gegend, bey dem Orth Oláh Fenes, mit denen daselbst sich zusam gerotteten Wallachen, unter Anführung des Herrn Grafens Johann Csáky Ober Gespanns, eine Bataille vor, bey welcher des Herrn Grafens Wolfgang Betthlen Csákó Huth durchgeschossen, und auch der Herr Graf etwas an Kopf laediret wurde.

Den 13ten Decembris ist der neue Commandirende Graf von Fabris ohnverhofft hier eingetroffen. Dieser hat in seiner Reise viele abgebrannte Orthschaften und Curien in Augenschein genommen.

Man sagt hier auch, dass der hiesige Gubernator, Herr Baron von Brukenhall, nacher Wien für einen Minister amploiret, und statt diesen der Herr General von Vallis bey dem hiesigen Gubernio für einem Statthalter angestellet werden solle.

Auch ist die Rede, dass das neu hier einzuführende Urbarium anhero geschicket worden seÿe.

Ad Nrum 8-um. Excelsum Regium Gubernium.

Acerba illa malorum vis, quam rusticae valachicae nationis seditio in Magni Principatus Transylvaniae comitatus, Hunyadiensem quippe cum Zarándiensi unitum, ac et Albensem inferiorem invexit, quamque ultra frequentes Relationes e gratioso Exc. R. Gubernii ad Nos de 11-a Novembris 1784 Nro 10 500 expedito Rescripto cognovimus, tanto amplius et nos in perturbationem ac gravem animorum consternationem abripit, quanto certius e nostris periculis didicimus, causatorum et ibi damnorum magnitudinem metiri, atque in extremum discrimen deductae Nobilium saluti condolere.

Revera Exc. R. Gubernium, nullum genus flagitiorum, ac nulla species damnorum est, quam seditiosus et Comitatus hujus populus valachicus non consumasset; id solum discrimen Nos inter et Transylvaniam interesse videtur, quod ad tantam extensionem nefaria haec *pestis subita militarium resistentia praeoccupata et consopita* progredi nequiverit. Sed quod ad ipsum patratae seditionis modum attinet, omnino nihil praetermissum est eorum, quidquid a barbarie atque inhumanitate nationis hujus expectari potuit. Per distructum namque Tót Váradiensem, ad privata Dominorum Terrestrium jura spectantem, omnia castella, curiae nobilitares, horrea, molendina, educilla, provisio cuncta naturalium, verbo quidquid non dominale solum, sed et pauperum contribuentium Hungarorum et Germanorum fuit, partim expilatum, partim incineratum est [...].

Serpisset autem haec malesana contagio, at utinam non cum extremo totius comitatus nostri discrimine, nisi matura et oportuna media per comprehensionem primipilorum manu militarium coadjutem adhibita fuissent; ac ita tandem coepit fervor et aestus mali aliquantum decrescere, qui adhuc ex toto neutiquam deficit. Facti quidem sunt, per Illustrissimum D. Generalem a Koppenzoller et brigaderium, de obsidendis a parte comitatus nostri passibus ordines, locaque finitima militibus provisam jam sunt, ac et in dies singulos major militiae numeros adventurus sperantur. Ipsi quoque nos, nostros quos habemus ad numerum tricenarium persecutores, continuo in finitimorum locorum excubiis tenemus. Cum tamen irruptionae ne fors abinde seditiosae plebis nobis vires ac numerum cognita non habeamus, plenam nobis de non tentanda irruptione securitatem polliceri neutiquam possumus. Illud tamen faciemus, ut quidquid ad reprimendam tumultuantium vim salutare ac proficuum fore perspexerimus, ocyus suscipiendum, consumandumque procuretur. Demissa interim grati animi cum consternatione suscepimus Exc. R. Gubernii significationem, ac porro quoque petimus, ut si quid de ulteriori mali illius progressu ad Exc. R. Gubernium perlatum fuerit, id nobiscum gratiose communicetur, quo ita mutuis consiliis, mutuisque viribus commune nobis pestem exstirpare valeamus.

Quod circa rerum pretiosarum, per Transylvaniae incolas in tumultibus his surreptarum, et ne fors in comitatum hunc pro venditione inducendarum sequestrationem, ipsorumque venditorum detentionem a parte Exc. R. Gubernii desideratum fuerat, eatenus congruos per gremium nostri ordines jam effective constituimus, quibus optatam quoque efficaciam non defuturam arbitramur; unice et nos oramus, quo cum gremialibus nostris incolis, paribus spoliis ad magnum Transylvaniae principatum ingressuris, idem modus, ac eadem norma observanda, gratiose disponatur.

Gratiis et Gratosius etc. Ejusdem Exc. R. Gubernii Humillimi Servi
Universitas Comitatus Aradiensis.

E Congregatione nostra 27-a Novembris 1784. Aradini celebrata.

Von 17ten Decembris 1784

Nro 9-no. Der Herr Graf von Jankovics Excellenz soll zur Stillung deren hiesigen Unruhen mit vollkommener Activitaet dergestalten exmitirt worden seyn, dass derselbe den Ursprung des Tumults untersuchen, und wann entweder von den Magistratual Persohnen, oder Cameral und Bergwesens Beamten in mindesten aus denen Schranken getreten, oder Ursache zu denen Unruhen gegeben zu haben, gefunden werden sollte, derselbe mit Einverständniss des Gubernii und des Thesaurariats, selbe ihres Amtes entsetzen, und andere dafür denominiren könne.

Dieser Tügen ist von Seiner Majestaet die allernädigste Resolution über die ertheilte Pardon angekommen, mit der Auslegung, dass wider die Urheber und Rädelführer streng verfahren, und das Militaire mit aller Gewalt die Tumultuanten angreifen solle.

Von Seiner Excellenz Grafen Paul Bethlen, und Herrn Grafen Gregor Bethlen, vernahme man, dass da den 8ten dieses der Hora von denen Gebürgen, allwo derselbe mit seinem Volke an Lebens Mitteln schon Mangl leydet, wider des Grafens Csáký sein Commando ausbrechen wollte, von demselben aber bey dem Orth Oláh Fenes zurück geschlagen wurde; er Hora, besagtem Herrn Grafen Csáký, einen Friedensschluss angetragen habe mit der Erklärung, dass derselbe sich, mit seinen 15 000 Mann, mit dem Herrn Grafen zu was immer für einen gefassten Vorsatz und allen Glücksfall conjugiren wolle.

Dieser Tügen hat sich diesseits des Flusses Maros in der Gegend Szászváros in einen kleinen Wald eine Menge deren Tumultuanten zusam gerottet, zweyfelsohne um bey der Nacht besagte Stadt auszuplündern und mit Feuer anzustecken; welche aber noch bey Zeiten von einen Bauern der Stadt angedeutet, und von dem Militaire und Stadt Leuthen verjaget und zerstreuet wurden.

Da die Wallachen auch die Offenbányer Berg- und Müntzwerke angegriffen, und die daselbstige Beamte und übrige Inwohners ermorden wollten, haben sie sich, nach viellen Bitten und vorhin ihnen viellen angethannenen Misshandlungen, mit denenselben in einen Tractat eingelassen²⁶, welchen die Beamte und Inwohners auch eigenhändig unterschreiben mussten. Dieser soll hauptsächlich in deme bestehen, dass sie die Rebellen, falls die Ungarn selbe angreifen würden, wider solche ausfallende Rache deren Ungarn beschützen, und statt der bisherigem Herrschaftlichen Tax sie nur mit einer moderaten Bedienstung belegen wollen.

Gedachter Herr Graf Paul Bethlen meldete auch, dass bey diesen wallachischen Tumult bey 300 Edl Leuthe umgebracht worden wären.

Der Hora hat sich, in denen an seine Anhänger abgeschickten Schreiben und Befehlen, als Ober Gespann des Hunyader Comitats unterschrieben. Dermahlen aber unterschreibet sich derselbe als Dux Crisialis von daher, weillen er das Zaränder Comitath, durch welchen die Körös fliesset, sich eigen gemacht hat, und actu noch als Grundherr dergestalten besitzt, dass er über ein und andere Orthschaften auch Donationen seinen Anhängern schon ertheillet hat.

Der Comandirende Herr Graf von Fabris hat in seiner herab Reise bey Revidirung einiger beschädigten Orthschaften selbst sich erkläret dass der angethanene Schaden ohnschätzbahr wäre, und die Sach in Zeiten gedämpft hätte werden müssen. Welcher, ihre Wuth noch einige Tag mit Verhinderung deren Victualien Zufuhren tentiren, und, falls sie sich nicht ergeben wollten, mit aller Macht selbe angreifen, und in 15 Tagen die erwünschte allgemeine Ruhe herstellen wolle; dieser — heist es — soll morgigen Tags selbst gegen die Zalathnaer Gebürge, allwo der grösste Schwarm sich aufhaltet, abgehen.

Vermög allerhöchster Verordnung wird dermahlen auch mit der Excorporation deren Gräntz Orthschaften innen gehalten.

Alle Ordinantien, Vorposten, die die ganze Tumults Zeit bey denen regulierten Truppen verlohren gegangen sind, seyn mörderlich erschossener todt gefunden worden.

Beÿ den leztens einberichteten Attaque, unweith Klausenburg an dem Orth Oláh Fenes, ist auch der Orth selbst mit Feuer angestecket, doch aber durch den Oroszischen Lieutenant Torma, mit 29 Gemeinen, ausgelöschet worden; den folgenden Tag darauf aber sind 500 Székler in Klausenburg zur Beförderung der Sicherheit eingerücket.

Von 21ten Decembris 1784

Nro 10-mo. In dem Zaränder Comitatz werden die Unruhen schon ziemlichermassen gestillet. Nur in denen Gebürgen befinden sich noch einige Rotten, aber auch diese ergeben sich nach und nach dem dort mit einem Commando stehenden Herrn Major von Stonanitz.

In den nächst verflossenen Tagen solle auch eine Rott oft bemelter Rebellen in der Karlsburger Gespannschaft die General Pardon angenommen und 25 Gewehr, mit etlich und fünfzig Lantzen und Spiesen, dem Militaire überreicht haben, allein — wie man höret — nehmen sie die Pardon nur scheinbahrlich an.

Beÿ solchen Umständen, und da auch der in dieser Sach untersuchende Commissarius, Herr Graf von Jankovics Excellenz, schon in Déva²⁷ eingetroffen ist, ist auch die von Gubernio aus gleich bey Anfang der Rebellion exmittirte Commission den 19-ten dieses anhero zurück gekommen. Von dieser hat man auch vernohmen, dass bis auf diejenigen, so sich mit dem Hora in dem Szalatnaer Gebürg befinden, die Rebellen schon ziemlicher massen *gezaummet* worden seÿen.

Der Hora, deme die General Pardon widerholtermahlen angetragen worden ist, selbe aber absolute nicht acceptiret, befindet sich in bemelten Zalathnaer Gebürgen mit 900 und mehreren Bauern. Es solle dahin nicht möglich seÿn mit was immer für einer grossen Macht zu penetriren. Daher, obwohl einige behaupten wollen, dass derselbe und seine Leuthe auf 10 Wochen mit Lebens Mittel versehen seÿn, sind die Vorkehrungen dennoch getroffen worden, damit das daselbstige Gebürg mit 750 theills Széklerischen theills vallahischen Kayserlichen Truppen umgefangen, und bis auf einen einzigen Orth allwo ihme aber ebenfalls nichts zugeföhret werden kann und wenn die Rebellen alda ausbrechen wollten bis auf einen erlegt werden könnten, eingespehret worden ist.

Den 21ten das ist heute, sind abermahlen zweÿ Courier von Wien, welche die allerhöchste Resolution gebracht hatten dass Seine Majestaet wider die Rebellen mit allen Ernst und Macht zu verfahren anbefohlen hätten, allhier angekommen.

Es heizet auch, dass der Herr General Coppenzoller, so mit 4 Division Cavallerie und 8 Division Infanterie in das Land zu kommen befehliget (8) wurde, die sämtlichen Kayserlichen Truppen commandiren werde, und die Militz solle den ganzen Winter hindurch in denen wallachischen Ortschaften einquartiret werden. Von dem neuen Comandirenden — heizt es — sollen die besten Veranstaltungen zur Unterdrückung deren Rebellen gemacht worden seyn; und so verhofft man dass in kurzer Zeit die längst erwünschte Ruhe hergestellt werden wird.

Sonst soll von 17ten dieses nichts merkwürdiges vorgefallen worden seyn.

Von 24ten Decembris 1784

Nro li-mo. In dem Küküllöer Comitat sind einige Wallachen in neuer Aufruhr ausgebrochen, welche aber durch die annoch in Waffen stehenden Edlleuthe, da besonders auch einige alte Wallachen denenselben gerathen haben, dass, zu dermahlen in Ansehung deren vieller regulierten Truppen mit welchen sie allenthalben umgefangen sind, die Zeit schon vorüber seye, alsogleich unterdrückt worden sind.

Wie der Commandant deren Edlleuthen in dem Karlsburger Comitat, Herr Graf Bethlen Lajos meldet, so lasst derselbe die insurgirten Edl Leuthe nach und nach in ihre Güter zurück marchiren, doch müssen dieselbe verschiedene Posten der Sicherheit halber besetzen.

Den 22ten dieses sind abermahlen anhero Berichte eingeloffen, dass auch die in Zalathnaer Gebürgen zusammen gerottete Wallachen sich schon ergebenen, das daselbst und auch anderwärtig stehende Militaire wäre nunmehr meistens beschäftigt die freywillig ablegende Gewöhr zu übernehmen. Inzwischen, da sie sehr wenig Gewöhr bey denen Tumultuanten finden, muthmasset man, selbe haben das meiste vergraben, oder auf eine andere Arth verborgen.

Herr Obrist Lieutenant Schultz hat mit seinen Commando das Zalathnaer Gebürg, auf welchen gegen 600 Häuser, nicht aber in einer Reihe, sondern zerstreuet stehen sollen, durchgestreift, und da derselbe sich um dem Hora und dessen Aufenthalt erkundiget hat, gaben ihm die Haus Sässigen keine andere Auskunft, als, dass sich er Hora nacher Wien zu Seiner Majestat dem Kayser begeben habe. Andere aber meldeten demselben, er wäre an der Schwartzten Körös gegen Belényes und Vasko, in das Biharer Comitat gegangen.

Von einem Bergwerks Überreither, so dieser Tügen von Karlsburg anhero gekommen ist, ist gemeldet worden, dass eine Compagnie von Gyulaischen Infanterie Regiment, und eine Escadron von Toscana Huszärn bey dem Orth Dreykirchen, so an der Enyeder Post Strassen lieget, in eine Rott Wallachen von etlichen Hundert Mann angestossen wären, von welchen, da sie sich weder mit guten Worthen, noch auch mit Drohungen ergeben wollten, gegen 200 erleget worden seyen, die übrige aber die Flucht ergriffen und sich zerstreuet hätten. — Über diesen Zufahl ist noch kein anderer Bericht eingeloffen, und darumen wird daran auch gezweyfflet.

Heute vernahme ich aus einem Schreiben des Hunyader Comitats Ober Gespanns, Herrn Barons von Bornemisza, dass um Déva und in dem ganzen Zaränder Comitat sich nun alles zimlichermassen ruhig befinde, der Hora aber mit einiger seiner Capitainen sich gegen das

Biharer Comitatz gegen dem Orth Belényes, allwo sein Weib sich aufhält, begeben habe. Man hat ihm mit einem Commando nachgesetzt, und dem bey Belényes stehenden Berlichingenischen Dragoner Commando wird derselbe schwärzlich entweichen können.

Von 28ten Decembris 1784

Nro 12-mo. Den 21-ten dieses sind, vermög einen Schreiben aus denen Bergstädten, von einem Oroszischen Lieutenant Kray sind abermahlen 34 Rauber aus denen Gebürgen nach Abrudbánya eingebracht worden, mit welchen zugleich vielles Gewöhr und Lanzen mitgekommen sind.

Wegen den grossen allhier eingefallenen Schnee sollen die Truppen, welche dem Hora nachgesetzt haben, in die Dörfer eingerückt seyn; doch sollen alle Passe so besetzt seyn worden, dass er Hora auf keiner Seite aus dem Land entweichen kann. Er Hora befindet sich der sicheren Nachricht zufolge mit 40 seiner Capitainen, ohne jedoch einigen übrigen Gefolg, in einem Dorf des Zaränder Comitats, so auf einem der höchsten Gebürgen lieget, und wohin dermahlen auf keine Weise von Seithen der Militz ein Zutritt ist.

Nach eingeloffenen Berichten des Toscana Huszárn Regiments soll abermahlen ein Standartführer von besagten Regiment von denen Wallachen dieser Tügen erschlagen worden seyn.

Gestern ist abermahlen einberichtet worden, dass sich die Bauern zwar allenthalben ruhig verhaltenen, doch wären sie noch immer dergestalten hartnäckig, dass weder dem Comitatz, noch auch ihren Grundherrsinn einen Gehorsam leisten wollen, wozu sie auf keine andere Arth, als durch Einrückung und Einquartirung in die unruhigen und ungehorsamen Ortschaften mehrerer Milicz, welche stündlich, ja augenblicklich mit grössten Verlangen auch von denen in diese Aufruhr nicht ausgebrochenen, so wie von jenen, welche durch die Rebellen — mit Bedrohung der Ermordung und Verbrennung ihrer Habschaften — mit Gewalt zur Aufruhr gebracht worden sind, erwartet wird, zum Gehorsam gebracht werden können.

Zu Verpflegung der neu anrückenden Milicz sind schon alle erforderliche Vorkehrungen von Seithen des Provincial Standes getroffen worden, und damit nicht die mindeste Ursach eines Abgangs sich ereignen dürfte, ist Herr Graf Kemény, Obrister Provincial Commissarius, dieser Tügen selbst in die betreffende Comitater abgegangen.

Von 3ten Jenner 1785

Nro 15-tio²⁸. Endlichen hat, nach viellen Bemühungen und getroffenen allerdenklichsten Veranstaltungen bey dieser rauher Witterung und sehr grossen gefallenen Schnee, Herr Obrist Lieutenant Kraß, mit seinen unerschrockenen Székeln, mit Ende des alten Jahrs das Glück gehabt, den Urheber der allhiesigen Wallachischen Bauren Rebellion Hora durch welche viele ansehnliche Hungarische Adelige Familien [...] erloschen, vielle aber an derer Thürschwelle, gleich denen Allmosen Bittenden durch Verliehrung all ihrer Habschaften und Gütern zu betreten bemüssiget worden, sind, mit seinem Cameraden und Hauptanhänger Klotska, in die Karlsburger, und sodann in die Dévaer Festungs-Gefängnisse einzubringen.

Die Arth, mit welcher diese beyde [...] handfest gemacht worden sind, ist mir heute von einer sicheren Handt folgendermassen beygebracht worden²⁹. Er Hora habe sich, mit bemelten seinen Anhänger Klotska, von dem übrigen noch bey sich gehalten Schwarm deren Wallachen heimlicherwise weg, und in das sogenannte Nagy Aranyoser Gebürg, welches in einem Theill in dem untern Albenser Comitatz liegt, begeben, welchem in Folge deren bereits eingesendeten unterthänigsten Berichten gedachter Herr Obrist Lieutenant Kraß mit seinen unermüdeten Székeln nachgesetzt hat; derselbe zohe einige theills ansonsten ruhige, theills aber andere Wallachen, so bereits zur Treue zurück gekehret sind, auf seine Seite, und liess diesen sowohl, welche voraus das Gebürg durchsuchen mussten, als auch seinen Soldaten Steig Eisen — um desto bequemer die Gebürge besteigen zu können — machen, und so durchstreichten sie solange oberhöhrtes Gebürg, bis endlich sieben deren bemelten Wallachen auf eine Spuhr von Menschentritten, und sodann auf eine Horaische Vorpost³⁰, anstosseten. Diese haben die Aufsucher sodann bezwungen, ihnen den Aufenthalt des bemelten Hora wahrhaftig zu bekennen. Die Vorpost wies sie also an ein hohlen Baum, vor welchem Feuer gebrennet hat an, und es giengen 4 derselben so nahe an dieses Orth, dass Hora Leuthe an sich zu nähern verspürte. Er begab sich aus dem hohlen Baum und redete die erwehnte Aufsucher an. Was sie suchten, und sie wolten? Welche sich demselben weithers näherten und erwiderten, es wären so vielle neue Ka'serliche Truppen in die Ortschaften eingerückt, und die Officiers zwungen selbe zu jagen und Wildprath nach Hausz zu bringen. Der Hora sass sodann auf die Erde, und beredete auch die Wallachen, dass sie sich dem Feuer näherten und eben zu ihm sezen sollen; welche es auch getahn, und zweye derenselben setzten sich auf beede Seithe des Hora, die übrigen zwey aber nahmen eben so den Klocska in die Mitte. Der Hora erkundigte sich deren Neuigkeiten in denen Ortschaften, und die so oft bemelte 4 Aufsuchers meldeten, dass sie nichts als Elend und eine Menge deren angekommenen Soldaten ihm zu sagen wüsste. Der Hora sagte hierauf, man würde diese Soldaten bald widerummen weg treiben.

Die zurückgebliebenen dreß Aufsucher näherten sodann sich ebenfahls, welche der Hora gleichergestalten befragte, wer diese wären, und was sie gleichfalls wollen?

Die vorigen vier Wallachen erwiederten demselben, sie wären ihre Camaraden, und ebenfahls mit Jagen beschäftigt.

Hierauf ergrieffe jedes Paar deren Aufsuchern ihren Mann; zweye den Hora, und zweye den Klocska. Hielten selbe fest; und die nachgekommene dreß bindeten sie mit Stricken.

Während als die Aufsucher mit Binden und Halten beschäftigt waren, griff der Hora mit einer Hand an seinen Busen, zog eine Hand volle Schriften heraus, und warf selbe in das Feuer, welche auch gleich zur Asche verbrennet sind.

Der Herr Obrist Lieutenant Kraß ist gleich darauf mit seiner Mannschaft darzu gekommen, und convoirte die beyden Gefangene erstens nach Karlsburg, und sodann in die Dévaer Vestung³¹.

Oft bemelter Herr Obrist Lieutenant gabe sich während der Convoÿe Mühe, von denen Gefangenen vernehmen zu können, aus was Ursach selbe so entsezliche Streiche begangen, und was sie ferners zu

thun im Sinn gehabt hätten. Aus welchen aber nichts anderes zu erschaffen wäre, als dass sie unschuldig, er Hora aber gesinnet gewesen wäre, sobald er sein Geld überkommen hätte, sich nacher Wien zu begeben.

Der Hora verlangt nunmehr in seiner Gefängnis nichts, als ein Messer; der Klostka aber, womit ihm der Process ehestens gemacht werden möchte. Dem Vernehmen nach soll über diese zwey Haupt-übelthäter S-e Excellenz der Königliche Commissaire Herr Graf von Jan-kovics das Examen vornehmen, und vielleicht auch verurtheilen.

Übrigens sollen die Unruhen auch bishero nur auf den Schein gestillet seyn; denn in vielen Örthern halten die wallachischen Bauern heimlicher Weise neue und neue Zusammen-Künften, und dem Militaire wollen sie absolute keine Verpflegung administriren; dem Comitath und Grundherrschaften aber leisten sie kein Gehorsam; contribuiren von Monath Novembris nicht in die Contributions Cassa, und an die Ent-richtung deren Herrschaftlichen Schuldigkeiten gedenken sie gar nicht.

•

Unter 6ten Februarii 1785 schreibt Herr Actuarius Siess, dass von denen Horaischen und Klostkayschen bey derenselben Verhör vorgekommenen Fassionen oder Eingeständnissen nichts in Erfahrung zu bringen konnte; anbeß aber mehrmahlen ein Horaischer Capitain, Krisan genant [...] gefänglich eingebracht worden seye; und weilten viele deren Tumultuirenden Wallachen des Hora seine Gefangenschaft nicht glauben wollten, dieser mit hinlänglicher Bedeckung von Karlsburg nach Déva, und von danen durch die an dem Flusz Maros liegende Orthschaften, allwo die meisten unruhigen Wallachen sich befinden, um gedachten Hora zu sehen und von dessen Gefangenschaft überzeugt zu werden, geführt werden wird.

•

Nun folget das in öffentlichen Blättern heraus gegebene Todes Urtheil der dreß Haupt Rädlführern Hora, Klostka und Krisan:

Todes Urtheil und wohlverdiente Strafe, so an den zween³² Haupt Rebellen, Hora und Klostka, den 28-ten Hornung 1785, zu Karlsburg im Groszfürstenthume Siebenbürgen vollführt worden.

Wenn, zu finden in grossen Jakoberhof Nro 837.

Ewig verabscheuende Handlung, wenn ein Unterthan dem Gesetze und richterliche Aufsicht (die) zum Grunde seines eigenen Wohls gegeben sind, die pünktliche Ausübung verachtet, denenselben mit einem — obwohl allzeit Verderben bringenden — Unsinne widerstreber, und so vor dem Taumel der Unabhängigkeit blind dahin gerissen, sich in die sträflichsten Ausschweifungen stürzt, durch welche er nicht allein seinen und seiner Anhänger Leben ein schauerndes Ende zuzieht, sondern auch seine Nebenmenschen mit gewiss nie ersetzlichen Schaden kränket.

Die Geschichte der zween Hauptanführer der Siebenbürgischen Rebellen lassen jedem Unterthan ein warnendes Beßpiel übrig, wie man sich dem Oberherrlichen Arm der Gerechtigkeit strafbahr unterziehe, wenn durch unüberlegte Verachtung der Gesetze Unruhe in dem Vatterlande angezettelt werden will.

Hora und Klostka suchten, — wie schon aus öffentlichen Blättern zu jedes Patrioten Missvergnügen zu entnehmen wäre — sich denen

weisesten Anordnungen zu Wohl des Unterthannes entworfen, als zween Haupt-Anführer in dem Grossfürstenthume Siebenbürgen. Unruhe zu empören, das dumme ihnen anhangende Volk aufzuwiegeln, und in die schändlichsten Laster auszubrechen, den Nebenmenschen durch Rauben und Morden aufzuheben, und sich selbst durch derleÿ unbesonnene Handlungen dem grausamsten Tode — wie billig — auf die schändlichste Art preiszugeben.

Endlich wurden sie, durch die wachende Sorgfalt der hierzu Beordneten, gefänglich eingezogen und in Karlsburg durch strenges Untersuchen, und eingebrachtes Selbstgeständniss, zur wohlverdienten Strafe verdammet.

Ihre Strafe bestätigt ein glaubwürdiges Schreiben aus Karlsburg von 28-ten Hornung 1785.

Die Schwerdtzückende Gerechtigkeit entschlosse ohne weitherem Zeitraum diesen zween Anführern zum erspiegelnden Beÿspiele für andere ihresgleichen das Ende des [...] Lebens anzukündigen, und sie den 26 ten Hornung zum Tode zu verurtheillen, der jedem Mutterkinde Schrecken und Schaudern verursachen muss.

Am 28-ten besagten Monaths sollen diese zween Haupt-Rebellen auf dem bestimmten Richtplatz geführt, auf eine sehr langsame Arth von unten hinauf gerädert, sodann beyde geviertheillet, das Eingeweide aus dem Körper gerissen unter dem Galgen begraben, die Köpfe auf Spiesse gesteckt, die Theile in jene Ortschaften wo sie die schändlichsten Merkmale ihrer Aufruhr ausübten, zum staunenden Schauspiele herumgetragen, und endlich Theil-weise auf alle Seiten des Galgens³³ aufgenagelt werden.

Ein gleiches ist dem dritten Hauptrebellen Krziczan, der am Laster und schändlichen Ausübungen beide erstere weit übertrafe, auf die nemliche weise, obwohl er sich im Gefängnisz den 15-ten Hornung mit einer um den Leib verborgen gehaltenen Schnur erhangen hat, widerfahren.

O! Verdammlich der Gedanke, wenn durch üble Erziehung, ausschweifendes Leben, und Verachtung der Gesetze, auf Empörung, im Vatterlande je fürgedacht werden will!

(1) In text greșit: *Aufwicklung.*

(2) In text greșit: *Roth.*

(3) In text greșit: *ausgeleset.*

(4) In text greșit: *Aufwickler.*

(5) In text greșit: *geflichtet.*

(6) In text greșit: *Fourgarirungs.*

(7) In text greșit: *Abrukbányaer.*

(8) In text greșit: *beföhliget.*

RELATĂRILE DIN ANII 1784 ȘI 1785

ale domnului secretar Ludovic Siess, despre tumultul și răscoala neamului românesc din Transilvania împotriva nobilimii și de asemenea împotriva națiunii maghiare, trimise din timp în timp la Kis Marton [Eisenstadt] domnului arhivar Johann Michael Schenk

După ce în anul 1784 alțea sa principele guvernator Nicolae Eszterházy, de comun acord cu excelența sa contele Francisc Eszterházy,

cancelarul ungar, și cu episcopul de Eger contele Karoly von Eszterházy, a hotărît restituirea domeniilor Tököly aflate în marele principat al Transilvaniei, în acest scop, pentru pregătirile necesare acestei acțiuni, a fost trimis acolo cu scriptele necesare d. administrator Szlavý din Derecske, iar din partea arhivei principelui domnul secretar Ludovicus Siess. Ei au și sosit la Sibiu în ziua de 24 octombrie 1784, dar curînd după aceea a avut loc în acel principat o primejdioasă răscoală a țăranilor români împotriva stăpînilor lor de pămînt și în special împotriva întregii nobilimi maghiare din Transilvania. Numitul domn secretar a trimis din timp în timp, din Sibiu, d-lui arhivar Johann Michael Schenk, la Eisenstadt, următoarele relatări despre răscoala amintită, după cum urmează:

Sibiu, 9 noiembrie 1784

Nr. 1. Despre răscoala țăranilor români din Transilvania, atît cît s-a putut afla din diferite rapoarte și relatări sosit.

În anul acesta a sosit la cîinstitul Guberniu transilvan preainaltul ordin ca prin cîinstitele autorități militare și cu colaborarea autorităților provinciale să se conscrie și militarizeze toate localitățile mărginașe cu Țara Românească și Moldova.

Abia ajunse aceasta la cunoștința țăranilor români din Transilvania, cînd încă pe la începutul lui iulie unii țărani, îndeosebi cei din localitățile de graniță, dar mai ales supuși de-ai d-lui conte Grigore Bethlen din Hăpria, din comitatul Alba, s-au dus la Alba Iulia la comisarul de război de acolo și l-au rugat să-i consemneze și pe ei ca soldați și să-i ia în conscripție. Dar, deoarece între timp mai multe sate s-au înscris în felul amintit și de aceea au și refuzat să mai facă domnilor serviciile și darurile prescrise, mai ales fiind asigurați de unii și de alții că pe viitor nu vor mai plăti contribuție, nu vor mai servi deloc domnilor și ceea ce posedă va fi proprietatea lor pe vecie, toate acestea au fost aduse la cunoștința Comandamentului general. De aici s-a dat ordin amintitului comisar de război din Alba Iulia să li se lămurească atît oamenilor amintiți din Hăpria, cît și din alte sate, care cer să fie militarizate, că la timpul său se va ține seama, cît va fi cu putință, de cererea lor de a fi primiți în starea militară. Iar între timp, ei să presteze domnilor lor de pînă acum toate serviciile și robotele prescrise, fără nici un fel de refuz și împotrivire demnă de pedeapsă, și să aștepte în liniște hotărîrea care va urma. Oamenii care se înscriau la comisarilor militari au fost astfel trimiși acasă cu această explicație, căreia însă ei nu i-au dat crezare, ci s-au adresat din nou Comandamentului general, de unde au fost iarăși trimiși la comisarul de război cu specificarea că acolo vor afla mai multe.

De aceea dorința arzătoare de a lua armele — probabil numai cu intenția egoistă de a fi eliberați de contribuție și de slujbele domnești și astfel să poată stăpîni ca niște nobili — mocnea încă din iulie—august în inima țăranilor. Pînă cînd, în sfîrșit, la 31 ale lunii trecute, octombrie, în satul Curechi — care înainte făcea parte din comitatul Zărand, dar acum a fost alipit la al Hunedoarei — un anume român cu numele Horea, fugit din închisoarea domeniului Zlatna¹, s-a pus în fruntea lor și a făcut pe țărani să creadă² că el a fost la majestatea sa împăratul unde, pe lingă faptul că a primit o cruce de aur și o patentă fără îndoială fictivă, a înțeles că împăratul ar dori ca toți

nobilii din țară să fie exterminați, iar ei să fie așezați în fericita stare a acelor. Și îndată se adună o ceată de oameni din numitul comitat Zărand care fac incursiuni prin diferite localități, dar mai ales acolo unde se află curți nobiliare și locuiesc nobili sau funcționari dome-niali.

Această tulburare a fost adusă apoi, în zilele 3 și 4 noiembrie, prin ștafete, la cunoștința Guberniului, raportându-se totodată că amin-tiții răsculați, al căror număr a și ajuns la câteva mii, au ucis șapte nobili la Brad și Crișcior, doi infanteriști din regimentul Orosz³ și doi juzi scăunali, au aprins sate și au jefuit sau au prefăcut în scrum tot ce le-a căzut în mină.

În zilele de 5 și 6 ale lunii curente s-a raportat din nou că numărul răsculaților care a și ajuns să se ridice la peste 10 000 de oameni, și sporește mereu [...]. În fiecare localitate în care intră, ei [răsculații] strigă *Vivat Iosephus secundus* [Trăiască Iosif al II-lea]. Și care dintre ei [nobilii] se mai salvează în cetățile Deva, Hunedoara și în altă parte, urmează să moară de foame și de frică, deoarece s-au refugiat fără nici un fel de provizii. Această plebe s-ar fi încumetat să meargă pînă la cetatea Alba Iulia să-și aducă de acolo puști și pulbere, însă au fost alungați cu salve de tun. Acum fac incursiuni în jurul Sebeșului, care e la trei poște de aici. Acolo s-a retras un anumit Bartsay Peter. Țăranii au cerut orașului să-l predea sau, în caz contrar, vor prefăce orașul în scrum. Dar d. Bartsay a reușit să fugă înapoi și a sosit aici cu bine în ziua de 8.

Acuma, deoarece s-au împărțit în două cete, nu se știe încotro vor pleca. Între timp armata înaintează zilnic împotriva lor începînd cu ziua de 6 a lunii prezente, cu tunuri, și se spune că o ceată de vreo 40 a și fost prinsă, iar unii au fost împușcați.

Începînd din ziua de 5 a lunii curente sosesc aici zilnic, într-una, mulți domni și nobili, care încearcă să-și salveze cel puțin viața; și porțile orașului nostru sînt pázite cu toată atenția.

În seara zilei de 8 a lunii curente și în ziua de 9 au sosit rapoarte anunțînd că armata a atacat două asemenea cete, care însă i s-au opus în două rinduri și după ce, în sfîrșit, au fost atacați serios, mulți dintre ei au fost împușcați, mai mulți au fost răniți și mulți au fost prinși; după care ceilalți au luat-o la fugă.

Acest atac — zice-se — ar fi avut loc între Orăștie și Sebeș la o casă de poștă singuratică.

Apoi în ziua de 8 a lunii curente, o mare ceată a vrut să ia cu asalt cetatea Deva în care, după cum s-a mai anunțat, s-au refugiat cîțiva nobili și stăpîni de pămînt și au vrut să pătrundă în ea cu forța. Dintre aceștia un număr însemnat ar fi fost răpuși, răniți sau prinși de armată, alții aruncați în Mureș, iar tîrgul Devei a fost incendiat și ars.

Astăzi — adică în 9 a lunii prezente — sosește aici pentru si-guranță și pentru întărirea armatei de aici o divizie de secui.

Ceea ce se va întîmpla în această nemaiauzită acțiune neome-nească se va raporta preasupus.

Ceea ce s-a raportat din Deva în ziua de 5 Guberniului de aici se anexează în copie, împreună cu lista localităților jefuite și incendiate pînă acum.

La nr. 1. Preainălțate stăpîn, liber baron, guvernator regesc, înalt Guberniu regesc, preamilosiv stăpîn.

În timp ce Roma deliberează, Saguntul pierе!

Ne aflăm deja în cea mai mare primejdie a vieții. Căci mulțimea română răsculată a prădat și a incendiat astăzi castelul Brănișca; pe lângă aceasta, de asemenea, în această noapte, a prădat toate curțile din Șoimuș și le-a prefăcut în cenușă. Într-adevăr, această răscoală cuprinde rînd pe rînd întreg comitatul. Ne așteptăm în fiecare clipă, cu sufletul îndurerat, la cel mai mare pericol asupra capetelor noastre, deși acum trei zile prealuminatul vicecolonel Karp a sosit aici împreună cu 200 de ostași de graniță pentru apărarea acestui oraș.

Din această pricină, rugăm preainălțimea voastră, în numele întregii obști, să binevoiți a hotări să se trimită aici cît mai neîntîrziat armată. Altfel, dacă armata nu va veni în ajutor, viața noastră se va sfîrși. Între timp etc. Din încredințarea oficiului.

Dată la Deva, în 5 noiembrie 1784.

Ludovicus Noptsa,
vicecomite ordinar al comitatului
Paulus Ponori, vicenotar

Foarte urgent.

Localitățile în parte prădate, în parte incendiate pînă la data de 9 noiembrie: Ilia, Șoimuș, Simeria, Geoagiu, Geoagiu de Jos, Bobilna, Vurpăr, Vințu de Jos, Brad, Brănișca, Rapolt, Crișcior, Cioara, Leșnic, Bîntînți, Pricaz, Ghelmar, Chimindia, Banpotoc, Uroi, Folt, Peștiș, Biscaria, Ribîța, Baia de Criș, Hălmașiu și Deva.

Sibiu, 16 noiembrie 1784

Nr. 2. Știrile trimise în 9 ale lunii curente despre tulburările de aici se confirmă acum ca adevărate și sigure [...].

Între timp, de atunci — după știri sigure — un alt preot calvin a fost spînzurat în Crișcior, dar în Abrud — în mai multe rînduri — un preot tot calvin, împreună cu altul, arian, sau cum sînt numiți aici, unitarian, și cam 20 de oameni, de diferite religii au fost siliți să depună mărturisire credinței „schismatice” pe crucea ce o poartă cu dînșii, iar cei din urmă au fost botezați cu forța ca „schismatici”.

Uciderea nobililor și a slujbașilor domeniiali continuă fără întrerupere, iar distrugerea prin foc a satelor, a curților și a locuințelor domnești se ridică — pe lângă cele din lista care s-a înaintat — la un număr cu mult mai mare. Paguba mare provocată pînă acum pe această cale nici nu poate fi apreciată.

În ziua de 11 a lunii curente, domnul locotenent-colonel Schultz de la husarii secui — care împreună cu cîțiva dintre ei a avut o ciocnire cu răsculații la Singeorzu Trascăului — a sosit la Comandamentul general de aici cu știrea că el a făcut un armistițiu de opt zile⁵ cu răsculații și îndeosebi cu vicecăpitanul lor, care ar fi un fiu al căpeteniei principale a răsculaților, Horea⁴, și a adus în scris cererile lor⁶, care constau în:

În primul rînd națiunea ungară, [nobilimea], să fie sau total exterminată sau înrobită românilor, ori românii să fie primiți și socotiți ca a patra stare, asemenea cu ungurii, secuii și sașii.

2. Starea de iobăgie și chiar numele acesteia să înceteze pentru ei și ei să fie toți la fel militarizați și această [ultimă] stare să fie mult mai puțin limitată ca pînă acuma.

3. Nobilii să renunțe la toate bunurile, drepturile și privilegiile lor, și bunurile lor să fie împărțite în comun la întreg poporul român, adică să fie puse la dispoziția și bunul lor plac. Apoi

4. Excesele lor de acum să fie amnistiate pentru totdeauna. Celelalte puncte nu sînt încă cunoscute [...].

În zilele de 15 și 16 s-a descoperit la Sibiu foc pus în cinci locuri, dar din fericire a fost înăbușit înainte de a izbucni. Făptașii acestui rău se bănuiește că ar fi români ce vin în oraș, sau din aceia care sînt aici în slujbe și sînt instigați la aceasta. Un astfel de foc s-a găsit în seara zilei de 16 în vecinătatea casei în care locuim, și anume în a treia casă, într-o saltea umplută cu paie ce era într-un șopron. Fitulul era din cîrpe vechi amestecate cu paie și iască.

Comitatul Hunedoara ar fi întreprins o mare execuție a prizonierilor, care însă totuși nu aduce nici un folos. Și numărul celor rămași pe cîmpul de luptă și al răniților ar fi destul de mare.

Comandamentul general a și organizat un puternic „cordon” militar. Ceata cea mai mare a răsculaților s-a postat însă în așa fel înspre munții Zlatnei, încît nu vor putea fi ușor mișcați de acolo, decît doar dacă vor fi atacați cu o forță extrem de puternică.

Răsculații ar fi pînă acuma mai mult de 20 000.

Și este adevărat că au jefuit casa de bani a fiscului din Abrud și din alte localități.

Sibiu, 23 noiembrie 1784

Nr. 3. Țăranii răsculați mai sînt încă urmăriți și de armată și de nobilii adunați în cete; dintre ei mulți au și fost prinși și s-au găsit la ei bani furați. Cea mai mare ceată a lor se găsește încă tot în munții Zlatnei. În zilele de 19 și 22 ale lunii curente au sosit curieri de la Curte, în ale căror „depeșe” majestatea sa s-ar fi exprimat că prea-înaltul monarh a fost foarte afectat de răscoala și de excesele săvîrșite și de aceea a dat ordinul ca răsculații să fie urmăriți pînă la extrem și cu toată puterea fără nici o cruțare de sînge și să fie pedepsiți cu cea mai aspră pedeapsă. În care scop, au și fost expediate trei din regimentele de la granițele Ungariei, de unde au și sosit cîteva companii în comitatul Zărand. Și tot astfe au pornit și regimentele secuiești ca să supună pe răsculați.

Conducătorul — cu numele Horea — se spune că s-ar fi refugiat în Țara Românească cu o pradă apreciabilă⁷.

Cele ce s-au scris nu demult despre administratorul contelui Bethlen nu se referă la el, ci la „trabantul” său, dar sînt adevărate cele scrise despre ceea ce i s-a întîmplat.

Poruncile trimise de Horea, traduse din românește în latinește, au următorul cuprins:

Salutare domnule jude din Ponor; să veniți cu satele domniei tale la Cîmpeni împreună cu omul pe care l-ați prins, potrivit poruncii crăiești, chiar pe oamenii care l-au prins pe acel om să-i aduceți la Cîm-

peni; deoarece vă voi arăta vouă porunca crăiască la cele pe care le avem; de asemenea, se vor hotări și alte lucruri, dar numai în ziua de luni. Iar dacă voi nu veți veni, veți fi în greșeală, deoarece veți călca porunca crăiască.

Noi vă chemăm cu poruncă crăiască ca să fie citite toate în fața voastră; iar dacă nu vă veți prezenta, porunca regească se va îndrepta împotriva acestor oameni, care vor fi prinși și repede va fi trimisă scrisoarea la Bucium, la Dandea Ionuț, ca și el să se prezinte la Cîmpeni, fost Topánfalva, și întreg satul să asculte cu voi poruncile crăiești, iar Dandea Ionuț să fie trimis la Lupșa la Popa Simion, de unde cît mai repede să fie trimis la Măgina, pentru ca și aceia să aibă cunoștință să vină și să asculte poruncile regești.

De asemenea eu Nicula Urs împreună cu satele din domeniul de sus înfățișez această poruncă în așa fel că dacă cineva nu se va supune acestei porunci crăiești, ea să se întoarcă împotriva lui. Această scrisoare să fie trimisă cît mai repede, pentru ca să ia cunoștință de ea și să vină domnii în ziua de joi la Cîmpeni pentru a se proceda la liniștirea domeniului.

Sibiu, 29 noiembrie 1784

N. 4. Răsculații își continuă mai departe [isprăvile...].

Conform știrilor sosite, în comitatul Hunedoara și Zărand ar fi pierit mai mult de 150 de nobili ce se aflau acolo; dar despre aceia care s-au ascuns sau nu se știe pe unde rățesc nu se cunoaște nici numărul lor și nici dacă sint în viață sau morți.

Toate scriptele baronului Toroczky, adăpostite în biserică le-au ars răsculații și domnul baron a scăpat fugind noaptea la Cluj numai în cămașă. Așa au sosit aici, în comitatul Hunedoara, numai zilele trecute trei femei și un nobil cu numele Imez, aproape dezbrăcați, care fără să ia o îmbucătură în gură au rătăcit patru zile prin păduri și prin munți.

Răsculații fac acum incursiuni și pe la Cluj. Acest oraș, ale cărui ziduri avariate se repară ziua și noaptea, în duminici și sărbători, este păzit zilnic de 400 de cetățeni, deoarece i s-au luat toți soldații din regimentul Gyulai. De asemenea stau acolo 4 000 de nobili gata de a interveni, sub comanda contelui Ioan Csáky, comitele suprem, care sint înțeleși cu comitatul Bihor și care au de gînd să-i atace în acele ținuturi pe răsculați și se așteaptă în fiecare ceas să se vadă cu ce rezultat.

Dealtfel nobilimea s-a adunat pretutindeni în multe cete și așteaptă numai prilejul să poată ataca pe răsculați.

Guberniul și Comandamentul general nu vor, ce-i drept, să încuviințeze insurecția nobililor, și le-a fost interzisă și nobililor secui. Dar ei, răsculații, văzînd dispozițiile încete ale Comandamentului general, ca tot ordinul preainalt sosit de curînd printr-un curier, ca rebelii să fie supuși fără vărsare de sînge și cît se poate mai degrabă, ajung la fel și fel de idei și rămîn cu neclintită părere că într-adevăr este voia majestății sale împăratului să se nimicească nobilimea ungară și chiar națiunea, de aceea nu mai respectă nici o opreliște, ci ridică armele cu putere și plini de disperare și-i urmăresc pe adversari.

În ziua de 26 a lunii curente, seara, a sosit din nou un curier din Viena, care a anunțat pensionarea excelenței sale, [generalul]-comandant. El ar urma să fie înlocuit cu d. general von Fabris⁸. Se spune că și d. general von Barko va pleca de aici, dar nu din porunca împăratului, ci pentru că nu vrea să stea sub comanda unui general mai tânăr, cum ar fi generalul von Fabris.

Curierul amintit a mai adus știrea că pentru cercetarea răscoarei vor sosi în zilele următoare excelența sa domnul conte von Jankovich cu domnul general von Papilla; între timp însă urmează să se oprească execuția răsculaților prinși (dintre care la Alba Iulia, Deva și Sebeș foarte mulți au și fost parte trași în țeapă, parte decapitați și parte frinți cu roata; între aceștia a fost tras în țeapă și un căpitan al lui Horea). Aceasta întărește din nou pe nobili în părerea lor amintită mai sus: ca pînă cînd chestiunea va fi cercetată, țara întreagă poate fi pustiită și toți nobilii pot fi uciși.

În ziua de 27 peste 900 de secui infanteriști au trecut pe lîngă Sibiu în marș spre Sebeș, unde vor primi în continuare ordine de la dl. general von Pfefferkorn.

Guberniul a și emis diferite ordine pentru urmărirea răsculaților, prin care s-au promis pentru aducerea fiecărui răsculat 30 de florini, pentru Horea sau altă căpetenie principală 300 de ducăți [...].

Conform unei scrisori din 22 noiembrie, cei doi juzi scăunali ai comitatului Hunedoara, Gál și Nalátzy, au fost chiar acum omorîți de români în localitatea Curechi [...].

În Crișcior se află cam 28 de nobile văduve — soții celor mai multe fiind uciși — care trebuie să servească pe țăranii români cu lucrul mîinilor.

Urmează raportul trimis împreună cu relatarea precedentă:

La Nr. 4. Preainălțate împărat!

[...] Dacă într-adevăr răsculații au urmărit printr-o conjurație generală să lovească în starea nobiliară și în națiunea ungară, aceștia au prădat peste tot curțile nobiliare, iar bunurile acestora le-au distrus prin foc și sabie și le-au jefuit într-atîta și au adus într-un timp așa de scurt atîta pagubă, încît pierderile cu ușurință ar putea fi socotite la patru milioane [de florini] [...].

Dar ceea ce a pricinuit sufletelor noastre o durere ce nu se va șterge niciodată este faptul că, în răzvrătirea lor, conspirativă, au folosit numele preainalt al prealuminatei voastre majestăți și nu s-au înfricoșat să spună că au fost trimiși de aceeași preainaltă majestate a voastră pentru exterminarea întregii nobilimi și națiuni ungare; și pentru ca spusele lor să aibă mai mare crezare în sufletele plebei de rînd, nu s-au temut să arate în public niște patente scrise cu litere aurite, ofensînd și profanînd numele aceleiași prealuminate majestăți a voastre, și prin aceasta să îndemne atît de mult sufletele poporului de rînd, dornic întotdeauna de lucruri noi și primejdioase, la răutate și trădare greu de închipuit.

Și pentru a da mai mare amploare fărădelegilor lor și pentru a-i ațîta mai mult împotriva stăpînilor de pămînt neprevăzători, au folosit drept pretext cruzimea acestor stăpîni de pămînt și avînd ca mască informații cu totul înșelătoare, au tulburat mai ales populația din

domeniile Baia de Arieș, Abrud și Cîmpeni ale majestății voastre preaînalte.

Aceste uneltiri au fost ajutate și de unii ostași lăsați la vatră din regimente, adică de aceia pe care stăpînii lor de pămînt i-au recrutat în anii trecuți pentru credința datorată preaînaltei voastre majestăți, care au răspîndit împotriva stăpînilor de pămînt diferite calomnii și au pus la cale chiar o conspirație deschisă [...].

Ajunși la o asemenea stare desperată a lucrurilor, cu plecăciune venim înaintea preamilostivului tron al preaînaltei voastre majestăți, ca singura scăpare a vieții și a bunurilor noastre, și vă rugăm în genunchi foarte stăruitor ca în primejdiile atît de mari pentru viața și soarta noastră, precum și pentru patria noastră ca ținut ereditar al preaînaltei voastre majestăți, să veniți preamilostiv și în grabă în ajutorul nostru și, deoarece acestui flagel periculos trebuie să i se pună capăt fără cruțare încă în acest timp de iarnă care se apropie, întrucît așteptîndu-se vara fără îndoială ar putea să se ivească greutăți, să binevoiți a ne acorda ajutor îndestulător.

Vom datora recunoștință veșnică preaînaltei voastre majestăți pe care o vom proslăvi de-a pururi, dacă această pildă a unei răscoale țărănești, nemaiauzite în acest principat credincios din vremurile de glorioasă aducere aminte ale înaintașilor preaînălțatei voastre majestăți, va înceta în chip fericit în mijlocul nostru, cu acea milostivire care se cuvine poporului ungar preacredincios.

Cu această nădejde sigură, sîntem gata să murim cu supușenie veșnică a nepătatelor credințe.

Umili și credincioși supuși și servi pentru totdeauna ai preaînaltei voastre majestăți, adunați în congregația particulară a magnaților și nobililor comitatului Clujului superior unit cu al Turzii inferioare și al scaunului Arieș.

Sibiu, 2 decembrie 1784

Nr. 5. În 28 noiembrie s-a raportat Guberniului că, deoarece o unitate de husari din regimentul Toscana s-a dus la Rîmeți pentru furaie, țărani de aici împreună cu cei din Ponor au omorît cu pietre și alte arme trei husari de rînd, iar pe cinci, împreună cu doi vagmiștri, i-au rănit în așa fel, încît nu le-a mai rămas nici o speranță să se facă bine; și ei și-ar fi dat sufletul, cu siguranță, dacă nu s-ar fi îndurat de ei cîțiva țărani bătrîni și nu i-ar fi dus cu mare greutate la Aiud la statul major. Conducătorul țărănilor s-a dus îndată după atac la unul dintre vagmiștri răniți și l-a încredințat să-i spună colonelului său Hellebrand să se țină gata, deoarece, el, conducătorul, va asedia în scurtă vreme Aiudul și va elibera pe românii prinși la Sîngeorzu Trascăului.

Soția contelui Toroczky (despre care s-a amintit de curînd în raport) a scăpat noaptea numai în cămașă, cu doi copii, și s-a salvat într-o localitate cu maghiari, care este la două ceasuri de Sîngeorzu Trascăului. Înainte de a pleca, ea și-a dat spre păstrare toți banii, cîteva mii de ducați zice-se, capelanului său, un călugăr, în prezența bucătarului său, pînă atunci unul dintre cei mai credincioși servitori ai ei [...].

Țiganii adunați la un loc încă tot mai trebuie să făurească arme pentru „hoți”, mai ales sulite.

Se anunță peste tot că atît în Țara Birsei, cît și printre iobagii secui, ba chiar în întreaga Transilvanie, țărani țin întruniri, și s-ar

putea foarte curînd ca întreaga țară să izbucnească într-o răscoală dacă armata nu-și va folosi mai bine forța.

De la dl. Ludovic Bartsay răsculații au jefuit 8 000 de ducăți. El păstrase banii pentru cumpărarea unor moșii.

La 1 decembrie s-a raportat că răsculații au atacat la Zlatna⁹ o unitate de 30 de oameni din regimentul de infanterie Orosz masacrînd pe un locotenent-major cu numele Mesterházy¹⁰, și au ucis șapte oameni¹¹, pe unii i-au rănit, iar pe ceilalți i-au dezarmat.

În ziua de 2 s-a primit știre de la dl. conte Kemény că țărani români s-au răscolat și în districtul Făgăraș, în localitatea Cîrțișoara.

Între 1 și 2 ale lunii, ceata cea mare de la Zlatna a fost atacată de armată și cu tunuri.

Din comitatul Hunedoara s-au raportat de curînd următoarele:

Descrierea scurtă, dar foarte tristă a onoratului comitat Hunedoara despre paguba suferită prin foc, jafuri și ucideri, fără a mai socoti și districtul exterior al Zărândului care a fost poate pustiit cu totul în ce privește stăpînii de pămînt și nobilii, dar din cauza izolării acestuia nu s-a putut afla nimic precis.

Prin furtul și jefuirea conacelor amintite în cele ce urmează, răsculații au căutat mai ales să-și facă rost de fier, pe care l-au luat din zăbrele, din cele mai mici cuie smulse din obloane și altă lemnărie și l-au dus cu ei; dar pe care l-au găsit în ziduri l-au smuls, dărîmîndu-le și făcîndu-le pulbere.

În localitatea Gurasada răsculații au jefuit casele urmașilor conților Bethlen Gergely, Bánffy György, Toroczky Sándor și Moise, precum și a lui Goro Miklos.

În Ilia au fost jefuite casele și castelele fiilor baronului Bornemissza János, casele lui Baja József, Bernát, Bisztray, Károly, Krajnik, Borsos, Noptsa Lajos, Szilágy și Kádár Péter, iar preotul calvin a fost omorît împreună cu soția sa.

În Brănișca au fost întii jefuite și apoi arse castelele baronului Jósika Antal; au fost prădate și dărîmate casele urmașilor baronului Jósika Daniel, Jósika István și Imre, iar notarul domenal Györffy László a fost omorît împreună cu soția și copiii.

În Mintia au căzut pradă jafului și flăcărilor casele contelui Gyulay József, iar casele contelui Gyulay Sámuel și ale copiilor lui Zeik János au fost prădate și dărîmate.

În Șoimuș au fost jefuite, dărîmate și prefăcute în cenușă casele lui Bartsay Lajos, Bánffy, Hollaky, Vadas, Brádi și Goro, iar preotul calvin de aici împreună cu soția sa au fost omorîți abia la o săptămînă după jaf.

În Hărău au prădat casele lui Tóth József și Balogh András, precum și biserica, au omorît pe învățător, pe soția lui Horváth György cu fiica sa și pe Nagy Elek, iar circiuma lui Várady Moysi au dărîmat-o.

În Beregsău au fost prădate casele soției lui Nandra György, ale lui Kovács Moysi și Nandra Moysi, iar la o săptămînă după aceea au fost omorîți soția lui Nandra György, fiul lui Kovács Moysi, László Josef și István.

Continuarea raportului comitatului Hunedoara

Nr. 6. În Chimindia au fost prădate curțile și casele baronului Jósika Daniel, Zeik János, Váradi Moise, Váradi László, Dosa Tamás,

Kemendy Moysi, Fejérvári István, Lőrincz Balás, Horváth Pál, Lőrincz János și ale soției lui Lőrincz Tamás, precum și casa parohială și biserica calvină, iar la câteva zile după aceea a fost omorît Lőrincz János.

În Banpotoc au jefuit pe Váradi Pál și în Uroiș casa copiilor lui Mára Sigmund.

În Rapolt au fost prădate, pustiite și în parte arse casele baronului Jósika Dániel, a contelui Nemes János, a soției lui Sándor Moyzes, a lui Földvári György, Dobray Istvan și casa parohială.

În Válișoara a fost prădată casa lui Kovács Ferencz.

În Bobilna casele baronului Nalátzy Károly, Naláczy József și ale soției lui Nalátzy Lajos și au fost jefuite toate bunurile de preț aflate acolo.

În Folt casele contelui Bethlen Gergely și a soției lui Horvath Boldisár, iar

În Geoagiu de Jos castelele urmașilor contelui Kun Istvan, ale lui Kun Miklos și Kun László, ale baronului Bornemissza, János, Balog János, Dobay József, Kakutsi György, Sáradi și ale contelui Bethlen Gergely, împreună cu casele parohiale, iar la câteva zile după aceea preotul calvin a fost omorît împreună cu soția sa.

În Homorod au căzut pradă jafului casele lui Ujvári.

În Băcăinți au jefuit și au atacat la miezul nopții casele contelui Torockkay, ale soției lui Teleki Imre, ale lui Bernád Antal, Marczy Ferencz, Horváth, Várady Lajos, Várady István și Orbános György, care poate că au și fost omorîți cu toții, deoarece vecinii n-au auzit nimic despre ei și au văzut numai incendiul.

În Ghelmar au fost prădate casele lui Berivai István și Noptsá Adám.

În Binținți casele contelui Bethlen Gergely, ale baronului Orbán, Matskási Ferenc, Csóka György și Bujék au fost jefuite și multe prefăcute în scrum.

În Pișchinți casele contelui Gyulay József, ale contelui Kun Sigmund și Pongrácz au fost prădate și prefăcute în cenușă.

În Cioara au fost jefuite și arse curțile nobiliare ale lui Bartsay Péter.

În Biscaria au jefuit casa contelui Gyulay Ferencz și cu ocazia aceasta au ars toate bucatele.

În Simeria au jefuit curțile și circumile contelui Bánffy György, Bartsay Lajos și Bartsay Sigmund, iar bucatele le-au ars.

În Băcia au fost prădate casele lui Nagy Sándor, Rutkay József și ale preotului calvin.

În Batiz au prădat întâi casa baronului Naláczy József și au incendiat-o împreună cu grajdul și toate bucatele.

În Sîntămăria de Piatră au jefuit casa comitelui suprem baronul Bornemissza János și au ars-o împreună cu grajdul și toate bucatele.

În Strei casa lui Zejk András a fost jefuită și aprinsă, iar ferma lui Zeik János a fost prădată.

În Ruși au fost prădate casele lui Buda András, ale soției lui Buda Samuel, Buda Jozsef, Csongrádi și ale fiilor lui Buda János.

În Bretea Streiului au jefuit casele baronului Bornemissza János și au ars bucatele, și au prădat casele contelui Kendeffy Elek și ale lui Kendeffy Miklós și le-au ars împreună cu bucatele.

În Bretea română au jefuit și au aprins casele contelui Kendeffy Miklós, Nalatzy Gábor, Mara Miklós, Szereday, Kern, Kenderessy József, Sylvester György, Simon József, Kenderessy Sigmond, Balint Sándor, ale soției lui Füzi Benedek, Torday, ale urmașilor lui Körmendy și a preotului calvin.

În Bățalar au prădat și dărimat casele soției lui Vadas Moyzes, Babik Ferencz, Topkiza și ale soției lui Bisztrai.

În Chitid au fost jefuite casele lui Nalátzy András, Baka, Babik Ferencz, Vitán Sándor, Henter, Herczegh Pál, Jantsó István, Bugyul și curtea parohială [...].

În Singeorz au fost prădate casele soției lui Zeik Sámuel, ale lui Bartsay Adám, Noptsa Bálint, Csáky Daniel și Sombori László dar ale lui Bartsay Adám și Noptsa Bálint au fost prefăcute în pulbere și cenușă.

În Dobra au fost jefuite casele tricesimatorului și a lui Krájník.

În Roșcani casa soției lui Kaba László a fost jefuită și arsă.

În Lăpușnic au prădat casele lui Kádár Péter, Lázár Imre, a soției lui Mihály, a lui Munyán Péter și Bár Sándor, au ucis pe Bán Sándor [...].

În Bălșești au prădat casa lui Bagya Ferencz și

În Leșnic casele contelui Teleki Lajos, Cserei Miklós, Szereday Ignác, Tornya Sámuel, Gergots Mihály, Konorollay Lajos și Ribiczey.

În Deva au ars ferma soției lui Ribiczey Adám; dar fiind alungați de localnici și de nobili, nu au putut ataca mai departe în țirg.

În Bircea Mare au fost jefuite casele lui Bartsay Péter și Bartsay Lajos și bucatele au fost aprinse.

În Bircea Mică a fost prădată casa contelui Gyulay Sámuel; grănarul cu toate bucatele a fost ars.

În Peștișu Mare au fost prădate și dărimate casele lui Türi László, a soției lui Makray Sigmond, a lui Sylvási Bálint, Vásárhelyi Sámuel și a preotului calvin.

În Tămășești au fost prădate și dărimate casele lui Türi László și a soției lui Adam Ribitzei.

În Peștișu Mic casele lui Makray Sigmond, Makray György, Makray Péter și Makray László, apoi ale lui Racz și Iripi au căzut pradă jafului.

În Buitur grădina lui Kenderessy Miklos și gardul din jurul viei au fost prefăcute în scrum.

În Cinciș casele lui Csolnokosi László, Csolnokosi Lajos și Csolnokosi András au fost jefuite și arse în parte.

În Sintămăria Orlea castelele noi ale lui Kendeffy Sámuel și Kendeffy Mihály, precum și al soției lui Kendeffy Elek, le-au prădat întii, apoi le-au ars.

În Nălaț casa lui Naláczy József a fost jefuită și apoi arsă.

În Vad a fost prădată casa contelui Eszterházy și a lui Kendeffy József.

În Piclișa casele lui Noptsa Elek și ale lui Várady László au fost jefuite și bucatele au fost în parte duse.

În Unciuc au fost prădate casele lui Mara Gergely și Apáthi Adám.

În Silvașu de Jos a lui Mara Istvan.

În Mățești ale lui Mihánya László, Bálya și Járolyek.

În Riu Alb ale lui Bălint Abraham, Bălint Adám, Hertza Istvan, Bagya Sigmond, a soției lui Hertza Boldisár și a lui Bagya Ferencz.

În Riușor a lui Kenderessy Sámuel și a copiilor Russos (?).

În Șerel casele lui Kenderessy Jósef, Bălint, Maté și ale copiilor lui Lászlo.

În Sălașu de Sus, Mara Dénes s-a îmbrăcat în haine românești pentru a nu fi recunoscut, dar deoarece l-au recunoscut s-a răscum-părat cu 50 de florini, însă în cele din urmă totuși l-au omorît.

În Galați casele lui Mara Miklos, a soțiilor lui Buda András și Buda Lajos, Hernya Mathé, a soției lui Hernya János și a preotului calvin au fost prădate, bucatele arse; iar preotul a fost omorît.

În Riu Bărbat au prădat casele soției lui Buda Sámuel, a lui Zeik András, Baja József, Csoka Izsák, Csoka János, Csoka László, Jordánék, Balasek, Kalugyeritza István, Kalugyeritza László, Farkas Ferencz, Farkas Péter și multe alte case.

În Pui au jefuit casele și cârciumile lui Puj Miklós senior și junior, a lui Puj Daniel, a soțiilor lui Puj László, Puj Sámuel și Buda Sámuel, iar

În Ponor casele lui Ponori Pál, Ponori István, Petrik János, Petrik Mihály și ale celorlalți Petrik [...].

În Geoagiu de Jos castelul a fost prefăcut în cenușă, iar casa lui Borsaj Nagy István a fost jefuită.

Conform acestei descrieri, au fost omorîte următoarele persoane:

În Ilia preotul calvin cu soția.

În Brănișca notarul Györffy cu soția și copiii.

În Șoimuș preotul calvin cu soția sa.

În Hărău învățătorul, soția lui Horváth György cu fiica ei și Nagy Elek.

În Beregsău soția lui Nandra György, fiul lui Kovács Moysi, László József și László István.

În Chimindia Lörincz János.

În Geoagiu de Jos preotul calvin cu soția lui.

În Băcăinți nu se știe cine și câți.

În Chitid soția lui Szabó Adám cu copiii și fiul mai mare al lui Naláczy András.

În Lăpușnic Bár Sándor și Munyán Péter.

În Sălașu de Sus Mara Péter.

În Galați preotul calvin.

Domnul conte Paul Bethlen a povestit că după ce lotrii au omorît pe un anume Csiszar, unul dintre nobilii cei mai cu vază și vechi, au silit pe foarte tinăra și frumoasa sa soție să primească religia ortodoxă, îmbrăcînd-o apoi în haine românești, au silit-o să se căsătorească cu fiul preotului din Crișcior.

Și la Iernut în districtul Țirgu Mureș s-au răscolat țaranii.

Căpetenia principală a răsculaților Horea — ca replică la patentă gubernială prin care se promit 300 de ducăți pentru prinderea lui — a dat o altă circulară prin care promite 600 de ducăți, dacă i se aduce prins acela care umblă să-l prindă¹².

Din declarațiile răsculaților prinși a reieșit că amintitul Horea cu tovarășii săi principali hotărîseră să-și pună în aplicare răzburarea împotriva nobililor abia la începutul lunii mai viitor, și anume în așa fel ca într-o noapte să fie omorîți de către supușii lor toți stăpînii de

pământ din Transilvania. Însă, deoarece Horea era urmărit pentru alte excese comise, dar mai ales ca instigator al țăranilor rebeli, și a fost prins de doi juzi scăunali, totuși pe cînd era dus prin sat a strigat din toate puterile *Tolvajok, Räuber* și atunci țăranii l-au eliberat¹³, iar cei doi juzi au fost omorîți, de aceea au și izbucnit furtunos în această neomenească acțiune, fără a aștepta termenul amintit.

Colonelul regimentului Orosz, d. conte de Golts¹⁴ a primit știrea că în zilele acestea d. colonel Stojanich din trupele de graniță cu trupa sa s-a ciocnit în comitatul Zărand de o ceată extraordinar de mare de răsculați, care-i întrecea cu mult trupa. El și-a înșirat trupele într-un fel atît de iscusit, încît răsculații crezură că sînt o mulțime nenumărată de soldați. De aceea răsculații își apucaseră puștile, le sloboziră în aer și cu toții se predară armatei depunînd toate armele, cu promisiunea că vor să se reîntoarcă liniștiți la casele lor; rugară numai pe dl. colonel să așeze soldați în satele lor ca să-i scape de răzbunarea lui Horea care, desigur, le-ar preface în scrum.

Se spune că des-amîntitul Horea e păzit la Cîmpeni zi și noapte de 12 țărani și nu-l lasă de acolo; îl tratează după voia lui, dar nu contenește să-i ceară poruncile împărătești ca să pună să li se citească. Se presupune că țăranii s-ar și fi convins de înșelăciunea conducătorului lor și de aceea ar fi poate posibil ca încă ei înșiși să-l predea și în felul acesta să treacă la ascultare.

Pe de altă parte se mai aude iarăși că țăranii se strîng în cete și în Țara Românească și există teama ca nu cumva aceia să vină în ajutorul acestora.

Din trupele de secui au trecut iarăși prin Tîrgu Mureș, în ziua de 1 a lunii curente, peste 900 de soldați, care fără îndoială se vor alătura celorlalte trupe sau vor potoli răscoala care a început în această regiune.

Din ordinul excelenței sale episcopul, aici se vor ține în biserică catolică rugăciuni timp de nouă zile, pentru restabilirea liniștii.

Comitatul Zărand a fost ocupat de răsculați în întregime, așa încît nici o persoană oficială sau vreun civil nu poate merge acolo.

Se spune că d. vicecomite Hollaky s-ar afla cu soția și copiii în comitatul Arad la Sintana.

Răsculații consumă tot ce au găsit aici și-și împart între ei bunurile nobililor. Și, tocmai din motivul că nici un nobil nu se află acolo, nu se poate încă ști amănunțit cîți și care au fost omorîți, cine s-a refugiat în altă parte. Și într-o parte a comitatului Alba — anume pe domeniul baronului Kemény — se fac astfel de împărțeli, mai ales ale viilor domnești, pe care spun că le vor lucra și pentru ei.

Acum este zvonul că majestatea sa a dat o amnistie generală răsculaților, fără nici o deosebire, în schimb, ei să predea armatei armele și să stea liniștiți pe la casele lor.

Și în comitatul Arad în multe localități românii au prădat și au incendiat. Între alte curți nobiliare, casa vicecomitelui Forrai din Săvirșin și a d-lui de Edlspacher au fost complet jefuite și incendiate [...].

Dl. locotenent-colonel von Schultz, care după cum se știe a încheiat armistițiul, a atacat în zilele acestea cu vreo 200 de soldați, parte cavaleriști, parte pedestri, o ceată de răsculați¹⁵. Focul din ambele părți a durat trei ceasuri. În cele din urmă d. locotenent-colonel a trebuit să se retragă cu unitatea sa. În această împrejurare nu a murit mai mult decît

unul dintre militari, dar 13 au fost răniți. Din partea adversă, au rămas pe cîmpul de luptă 17. Se presupune, nu fără temei, că între răsculați, pe lîngă numeroșii soldați eliberați din armată de care se știe, trebuie să mai fie și cîțiva tovarăși bine exersați în arta militară, mai ales că s-au baricadat în pădure cu trunchiuri de copaci cu atîta măiestrie, încît aproape că nu este posibil să fie atacați.

În comitatul Zărand următoarele persoane au fost omorîte de răsculați: dl. Ribitzey István, soția lui, copiii, sora soției Gyulay Suzana, apoi

În Ribîța dl von Ribiczey Gábor și soția lui Nemes Ferencz, soția lui Nemes Gábor și fiica ei; dl Madocsay József fost notar, soția și copiii lui, dl. Nyágui Márton, soția sa însărcinată și mulți alții.

În Brad dl Brády Miklós József; preotul calvin Paktsy în biserică. Acolo au lăsat răsculații 17 văduve.

În Mélem Csiszár László, copiii lui și fratele său István.

În Crișcior d-na Sebeni, fostă soție de vicecomite, și copiii ei, dl. jude scăunal Pako, dl Krisztyori István, două surori, soția și copiii lui. Această familie a fost acolo foarte numeroasă și n-au mai rămas decît István și Bella.

În Baia de Criș dl jude scăunal Gál Mihály, soția căruia a fost căsătorită apoi cu un român; dl jude scăunal Nalátzy András, preotul calvin din Crișcior și mulți alții.

Sibiu, 10 decembrie 1784

Nr. 7. Comitatul Arad, după cum se scrie de acolo în 27 noiembrie, a fost lovit în 10 localități de aceeași soartă ca și comitatul Zărand, dar cu deosebirea că aici se spune că nu s-au comis omoruri în biserică și în capele ca în comitatul Zărand [...].

Sus-amintitul comitat Arad a prins cam la o sută de astfel de răsculați, dintre care doi au fost arși de vii în 29 ale lunii noiembrie, unul a fost rupt în patru părți, iar dintre ceilalți unii au fost trași în țeapă, alții frinți cu roata, iar alții decapitați.

Cele de mai sus s-au aflat din scrisori *particulare*, dar se confirmă și mai mult prin rescriptul alăturat al sus-amintitului comitat Arad adresat Guberniului de aici în aceeași zi de 27 noiembrie.

Un protopop ortodox raportează în 11 noiembrie episcopului său că din nou s-au strîns laolaltă oamenii din vreo 20 de localități și s-au dus la răsculați, la Hălmagiu, care este în comitatul Zărand.

Localitățile Rîmeți și Ponor, care au făcut isprava istorisită cu unitatea de aprovizionare cu furaje a regimentului Toscana, ar fi înștiințat prin delegații lor comisia trimisă de Guberniu împotriva răsculaților că vor să se despartă de Horea și cer milă și iertare.

Zilele acestea a fost interceptată și trimisă Guberniului o nouă patentă românească a răsculaților cu următorul cuprins: Cu ajutorul lui Dumnezeu vă poftesc numai bine! locuitorii de la Mureș păzesc zi și noapte și ungurii stau pe cealaltă parte a Mureșului, ai noștri au și început să scadă la număr: de aceea vă înștiințez acuma pe toți care locuiți în cercul acesta că ei sînt gata și pe ziua de 5 decembrie¹⁶ se adună în satul Geoagiu, de unde se vor duce acolo unde va fi nevoie, anume: Homorod, Mermezeu-Văleni, Băcăinți, Ardeu, Cibu, Nădășdia, Gled, Almașu Mare, Almașu Mic, Tecărau, Stajna, Porcura, Voia, Balșa, Mada, Tregetyo, Bozeș.

Vă mai înștiințăm și despre aceea că dacă un sat se împotrivesc să vină, ori un cap de familie nu s-ar înfățișa la această scrisoare, casei aceluia i se va da foc la reîntoarcere.

Scrisoarea aceasta să fie purtată zi și noapte, ca nu cumva să o credeți de glumă; dacă nu veți veni, vor veni alții la voi.

Un anume locotenent¹⁷ din regimentul secuiesc de husari ne scrie în 29 noiembrie următoarele: în ziua de 27 au ajuns după miezul nopții la Brad, pe un drum foarte rău. Pe toți bărbații întâlniți acolo i-au expedit pe cealaltă lume, dar au fost foarte puțini, deoarece ei, adică răsculații, ca la 4 000, au plecat la Crișcior, sub conducerea căpitanului lor Giurgiu Todor¹⁸, cu câteva ceasuri înainte de sosirea noastră. Dar după ce au aflat că noi sintem în Brad, au apărut din nou, în zori, în număr atît de mare cît nu se poate spune. Noi nu ne gîndeam la altceva decît să luăm drumul spre Hălmagiu. În decursul marșului i-am întâlnit din nou în număr nespuse de mare și i-am alungat ici și colo, i-am tăiat și ucis. Dar toate au fost în zadar, căci ei s-au adunat iarăși în număr mare și s-au dus la conducătorul lor Horea.

Aici se va arăta ce vom face. Destul atîta că aici este groaznic și pentru soldați. Nici zi, nici noapte nu avem pace. Voi scrie mai multe dacă mai trăiesc; de astădată nu pot scrie mai mult¹⁹.

Dl procurator Goro scrie la 1 decembrie dlui Barcsay Lajos următoarele:

Cu toate că dl Stojanich și căpitanul de cavalerie Czigany²⁰ au pornit pe la amiază spre comitatul Zărand, totuși abia pe la miezul nopții au ajuns aproape de Brad; îndată au împrejmuit totul ca să nu poată scăpa nimeni. Apoi au pus pază, și-au trimis oamenii la Brad și au pus să se cerceteze totul din casă în casă. Pe nobilii prinși i-au eliberat și i-au luat cu ei la Hălmagiu. Apoi au plecat din nou din Brad și s-au dus spre Baia de Criș, Lunca și Ociu.

Un căpitan al lui Horea a venit în întîmpinarea trupelor noastre cu o mare mulțime de răsculați și a fost întrebat de maiorul Stojanich:

— Unde vă duceți și ce vreți? La care căpitanul a răspuns:

— Vom face ceea ce ne-a poruncit împăratul nostru!

Dl maior a întrebat din nou:

— Cine-i împăratul vostru? Și primi răspunsul:

— Horea.

Și cînd, după acestea, maiorul a poruncit să se tragă asupra lor, ei s-au împrăștiat. Unii au luat-o la fugă, dar alții au căzut, și cei care s-au împotrivit oamenilor noștri pînă la Hălmagiu au rămas morți pe loc. Dintre soldații noștri însă n-a căzut nici unul²¹.

Dl maior așteaptă acum trupe de ajutor; pînă atunci stă pe loc.

Dintre români s-au adunat laolaltă cam 9 000 și stau înarmați și cu merinde pe cinci zile, lîngă munții Zărand. Românii nu știu ce să facă mai departe; cam 500 s-au dus în jos spre Ilia. Ne este frică.

Pe Horea îl păzesc șase români. Ei îi dau să mănînce și să bea, îl dezbracă, îl culcă și îl țîn în arest. Un oarecare Teben²², i-a spus că dacă întreprinderea lui este falsă și înșelătoare, îl vor da ei înșiși pe mina ungurilor.

Horea îi asigură însă pe români să nu se teamă de nimic, deoarece soldații noștri sînt numai oameni travestiți; nobilii ar fi îmbrăcați hainele militare, dar împăratul este încă cu ei, cu răsculații. *Goro m.pr.*

În ziua de întâi a lunii curente se zicea că numitul Horea a declarat în fața tovarășilor săi, că, dacă a fost înșelat și de data aceasta de către majestatea sa și nu va primi arme de la preainălțimea sa, atunci va face pace cu maghiarii și va păstra buna înțelegere cu ei. Între timp el tot mai așteaptă pe majestatea sa la Alba Iulia.

Se spune că numitul Horea a pus ȝiganii să bată bani pentru tovarășii săi, din aurul și argintul jefuit din minele din Abrud.

De asemenea, tînărul conte Gyulay a mai povestit astăzi că răsculații au răpit cu forța de la mama sa, contesa, două fete de casă, de origine nobilă, și în vîrstă cam de 14 ani, și le-au căsătorit, tot cu sila, cu doi feciori români. Maiorul Stojanich, întîlnindu-le la Brad, le-a luat de la români, dar numai *post consumatum matrimonium*, și le-a trimis la Deva atît pe ele, cît și doi armăsari luați din grajdul dlui general [...].

Este adevărat că a sosit și s-a publicat o amnistie generală pentru răsculați. Și se mai spune că comandantul general ar fi raportat că întreaga răscoală ar fi acum potolită și de aceea este inutil să se mai aducă în țară alte regimente; că pentru siguranță în viitor este suficientă armata de aici; iar grănicerii secui și români ar putea să se întoarcă în garnizoanele lor. Dar cum se potrivește aceasta cu faptul că munții Zlatnei mișună încă de români, care și în comitatul Zărand fac ce le place, după voia lor, comit alte și alte jafuri și încă și acum se teme orice om să meargă acolo. Pentru această chestiune Guberniul ar fi trimis la Curte un raport în alt sens. Nobilii au declarat și ei că pînă cînd nu vor avea deplină siguranță nu vor ceda nici un pas din pozițiile lor.

14 decembrie 1784

Nr. 8. În ziua de 8 ale lunii, dl locotenent-colonel Kray, cu 400 de secui, cu care era și episcopul ortodox²³, s-a ciocnit cu aproape 2 000 de răsculați între Mihăleni²⁴ și Blăjeni, în comitatul Zărand. El i-a somat pe răsculați să se liniștească, dar a fost întîmpinat de ei cu dușmănie și, pe lîngă faptul că au declarat că nu vor primi amnistia propusă decît dacă Guberniul va încuviința punct cu punct cererea lor înaintată la armistițiul cu Schultz, au strigat episcopului lor că e un înșelător și episcop al maghiarilor, dar nu al românilor, și au tras asupra soldaților. Dl locotenent-colonel s-a postat atunci în poziție de apărare, a răpus 90 și mai bine de răsculați, a rănit 150, dintre care 85 mortal, și pe 30 i-a luat prizonieri. Dintre soldați însă au fost răniți 17.

Punctele mai sus-amintite, prezentate de români, au fost ce-i drept raportate încă în 16 noiembrie, dar acum au fost primite în scris și au următorul cuprins:

Puncte

prezentate de răsculați Tablei din Hunedoara spre rezolvare²⁵:

1. Comitatul împreună cu toți nobilii săi să depună jurămint pe cruce.

N.B. Această cruce a fost purtată o vreme în timpul răscoalei înaintea poporului și toți cîți s-au întovărășit cu răsculații au trebuit să jure pe ea.

2. Să nu mai fie nici o nobilime, ci acela care poate primi o slujbă împărătească să trăiască din ea.

3. Nobilii să părăsească imediat, pentru totdeauna, proprietățile lor.

4. Nobilii să plătească contribuția la fel ca poporul de rînd.

5. Pămînturile nobiliare să fie împărțite țăranilor conform unui prealalt ordin împărătesc ce se va da.

6. Dacă Tabla primește condițiile de față, atunci să înfigă steaguri albe pe prăjinile cele mai înalte ce se vor putea găsi, atît în cetate, cît și la marginile orașului Deva. La urmă răsculații au hotărît ziua de 14 noiembrie pentru primirea răspunsului, care să fie adus la preotul Dănilă din Crișcior; în caz contrar ei împreună cu căpitanul lor vor pustii Deva așa cum au jurat.

În penultimul raport s-a anunțat că localitățile Rîmeți și Ponor s-au predat de bunăvoie, dar acum se aude că ar fi comis noi excese și că au fost bătuți de trupele secuilor în așa fel încît dacă nu ar fi fost oprite n-ar fi lăsat în viață nici măcar un pui.

În atacul întimplat nu demult la Zlatna răsculații au prins trei husari din regimentul Toscana, dintre care pe unul l-au tras de viu în țeapă, pe celălalt l-au frînt cu roata și pe al treilea l-au spînzurat, iar echipamentul lor l-au trimis comandantului la Alba Iulia.

În zilele acestea a avut loc o luptă și în părțile Clujului, în localitatea Florești, sub conducerea dlui conte Ioan Csáky, comite suprem, cu românii care se adunaseră aici, cu care ocazie un glonte a trecut prin chipiul dlui conte Wolfgang Bethlen, iar dl conte a fost și el rănit puțin la cap.

În 13 decembrie a sosit aici pe neașteptate noul comandant contele de Fabris. În drumul său el a văzut cu proprii săi ochi multe localități și curți incendiate.

Se mai vorbește aici că guvernatorul de aici, dl baron von Bruckenthal, funcționează la Viena ca ministru și în locul lui la Guberniul de aici va fi numit dl general de Wallis.

Și se mai spune că noul urbariu ce se va introduce aici a fost trimis încoace.

La nr. 8. Prealalt Guberniu regesc!

Acea forță, pe care a dezlănțuit-o răscoala țărănească a națiunii române în comitatul Hunedoara unit cu Zărandul, precum și în acela al Albei Inferioare din Marele Principat al Transilvaniei, și pe care o cunoaștem nu numai din desele relatări, ci și din rescriptul prealalt, nr. 10 500, al prealaltului Guberniu regesc, ne-a pricinuit și nouă tulburare și spaimă în suflute, cu atît mai mult cu cît am învățat din primejdiile noastre să cîntărim mărimea pricinilor și a pagubelor și să împărțăm durerea micșorării posibilităților de salvare ale nobilimii.

În realitate, prealalt Guberniu regesc, nu se găsește nici un fel de abuz și nici o categorie de pagube pe care poporul român răscolat din acest comitat să nu le fi săvîrșit; între noi [comitatul Arad] și Transilvania există numai acea deosebire, că acest flagel nelegiuit n-a putut să ajungă la o atît de mare dezvoltare, datorită rezistenței neîntîrziată a armatei, care a intervenit la timp și a zădărnicit totul. Dar în ce privește felul răscoalei săvîrșite, nimic nu a fost trecut cu vederea din ceea ce se putea aștepta [...]. Căci în întreg districtul Vărădia de Mureș, care aparține, în virtutea dreptului privat, stăpînilor de pămînt, în parte au fost

jefuite, în parte transformate în cenușa toate castelele, curțile nobiliare, hambarele, morile, cârciumile, întreaga producție de cereale, cu un cuvânt nu numai ceea ce aparținea stăpînului de pămînt, ci și contribuabililor săraci, maghiari și germani [...].

Însă această complicitate amintită s-ar fi răspîndit pînă în cele mai îndepărtate colțuri ale întregului nostru comitat, dacă nu ar fi fost folosite mijloace chibzuite și potrivite, datorită ajutorului armat al militarilor primipili, și, astfel, în cele din urmă, a început să descrească destul de mult agitația și violența răului, care pînă atunci nu a dat înapoi cituși de puțin. Într-adevăr au fost date dispoziții pentru a fi supravegheate trecătorile dinspre partea comitatului nostru și au fost deja înzestrate cu soldați locurile de frontieră, după cum se speră că va sosi miliție în număr mare; chiar și noi îi ținem în permanență de pază la locurile de frontieră pe urmăritorii noștri, pe care-i avem în număr de trei sute.

Totuși, deoarece noi de aici nu cunoaștem numărul și forța plebei răscolate, nu putem cituși de puțin să oferim siguranță deplină față de o încercare de năvală. Vom face, totuși, astfel, încît să sprijinim fără întîrziere și să ne îngrijim să fie îndeplinit orice vom socoti că poate să fie salvator și de folos pentru reprimarea forței răsculaților. Între timp am primit cu spaimă înștiințarea trimisă de preainaltul Guberniu regesc și cerem ca de acum înainte, dacă va ajunge ceva la cunoștința înaltului Guberniu regesc privitor la desfășurarea ulterioară a aceluia flagel, să ne fie făcut cunoscut cu bunăvoință, pentru ca astfel prin sfaturi reciproce și prin puteri unite să putem înlătura primejdia comună.

În legătură cu lucrurile prețioase furate în această răzvrătire de către locuitorii din Transilvania și pentru ca întîmplător acestea să nu fie duse spre vînzare în acest comitat, s-a hotărît, din partea înaltului Guberniu regesc, confiscarea acestora și închiderea celor ce le-au vîndut, fapt pentru care am dat deja dispoziții potrivite, prin obștea noastră, ceea ce socotim că nu va întîrzia să aducă rezultatul dorit. Îndeosebi ne rugăm să se dispună cu bunăvoință respectarea aceleiași proceduri și în aceeași măsură în ce privește pe locuitorii din gremiile noastre care vor intra cu prăzi asemănătoare în Marele Principat al Transilvaniei.

Unii servitori ai aceluiași preainalt Guberniu regesc.

Obștea comitatului Arad.

Din congregația noastră ținută la Arad la 27 noiembrie 1784.

17 decembrie 1784

Nr. 9. Excelența sa dl conte de Jankovich a fost trimis cu depline puteri pentru potolirea tulburărilor de aici, în așa fel ca să cerceteze cauzele răscoalei și, în cazul cînd s-ar găsi că fie membri ai magistratului, fie slujbași ai cămării și ai întreprinderilor miniere au depășit cu cît de puțin legalitatea, sau au dat motiv pentru răscoală, în înțelegerea cu Guberniul și cu Tezaurariatul să-i poată scoate din slujbă și să numească alții în loc.

În zilele acestea a sosit de la majestatea sa preamiloștiva rezoluție privind amnistia dată, cu lămuriri ca împotriva instigatorilor și a căpeteniilor să se procedeze cu asprime și armata să atace pe răsculați cu toată forța.

S-a aflat de la excelența sa contele Paul Bethlen și dl conte Grigore Bethlen că deoarece Horea — care împreună cu oamenii săi duce

lipsă de alimente în munți — a vrut în ziua de 8 a lunii curente să pornească din munți să atace trupele contelui Csáky, dar a fost respins de acesta în localitatea Florești, el, Horea, a propus numitului domn conte Csáky să încheie pace, declarînd, că împreună cu cei 15 000 de oameni ai săi va fi de acord cu orice fel de plan luat de dl conte și cu orice eventualitate.

În zilele acestea o mulțime de răsculați s-au strîns laolaltă într-o pădurice dincoace de Mureș în părțile Orăștiei, fără îndoială ca să prade și să pună foc noaptea numitului oraș; ei au fost însă denunțați la timp de un țăran din oraș și au fost alungați și împrăștiați de orășeni.

Deoarece românii au atacat și minele și monetăria din Baia de Arieș și au vrut să-i omoare pe slujbașii și pe ceilalți locuitori de acolo, aceștia, după multe rugăminți și multe maltratări îndurate, au încheiat cu ei o înțelegere²⁶, pe care slujbașii și locuitorii au trebuit chiar s-o iscălească cu mîna proprie. Aceasta ar consta în primul rînd în aceea ca ei să-i apere pe răsculați de răzbunarea maghiarilor [nobililor] în cazul că vor fi atacați de aceștia, iar în locul taxei domeniiale de pînă acuma să preseteze numai serviciu obișnuit.

Numitul domn conte Paul Bethlen a mai anunțat că în această răscoală a românilor au fost omorîți cam 300 de nobili.

În scrisorile și poruncile trimise tovarășilor săi, Horea s-a iscălit comite suprem al comitatului Hunedoara. Dar acuma el se iscălește ca Dux Crisialis, deoarece a luat în proprietatea sa comitatul Zărand prin care curge Crișul și îl stăpînește ca un adevărat proprietar de pămînt, încît a și împărțit tovarășilor săi mai multe localități și chiar donații.

Însuși dl comandant, conte de Fabris, în călătoria întreprinsă pentru vizitarea unor localități avariate, a declarat că pagubele sînt inestimabile și că răscoala ar fi trebuit potolită la timp. El vrea să le mai pună cîteva zile furia la încercare, împiedicînd aprovizionarea cu alimente și, în cazul că nu vor vrea să se predea, să-i atace și în 15 zile să restabilească liniștea generală dorită. Se spune că vrea să plece mîine el însuși spre munții Zlatnei, unde se află ceata cea mai mare de răsculați.

Conform ordinului preînalt, s-a oprit acum și „excorporarea“ localităților de graniță.

Toți curierii și soldații din patrule, pierduți din trupele regulate, în timpul răscoalei, au fost găsiți omorîți.

La atacul amintit ultima dată, nu departe de Cluj, în localitatea Florești, a fost incendiat chiar și satul, dar focul a fost stins de locotenentul Torma din regimentul Orosz, cu ajutorul a 29 de soldați obișnuți; în ziua următoare au sosit însă la Cluj 500 de secuși pentru asigurarea securității orașului.

21 decembrie 1784

Nr. 10. În comitatul Zărand tulburările s-au potolit în oarecare măsură, numai în munți mai sînt cîteva cete, dar și acestea se predau rînd pe rînd dlui maior Stoianich care se află acolo cu o unitate militară.

În zilele de curînd trecute ar fi acceptat amnistia generală și o ceată a desamintiților răsculați din comitatul Alba, și a predat armatei 25 de puști cu vreo 50 de lănci și sulite, dar — cum se aude — ei primesc amnistia generală numai de formă.

În aceste împrejurări, și deoarece comisarul care cercetează această chestiune, excelența sa dl conte Jankovich, a sosit la Deva²⁷, s-a reîntors aici în ziua de 19 ale lunii curente și comisia trimisă de Guberniu chiar la începutul răscdalei. De la ea s-a și aflat că răscdaleii au fost potoliți în mare măsură, în afară de aceia care se află cu Horea în munții Zlatnei.

Horea, căruia i s-a oferit amnistia generală în repetate rânduri, dar n-a primit-o nicidecum, se află în munții amintiți ai Zlatnei cu mai bine de 900 de oameni. Acolo nu se poate pătrunde cu nici un fel de forțe, oricît de mari. De aceea, deși unii afirmă că el și oamenii săi sînt provăzuți cu alimente pentru zece săptămîni, totuși, s-au luat măsuri ca munții de acolo să fie împresurați de 750 de soldați, atît secui, cît și grăniceri români, din trupele imperiale, și sînt închiși acolo, în afară de o mică localitate unde nu i se poate transporta nimic și dacă răscdaleii ar vrea să atace pe acolo ar putea fi răpuși pînă la unul.

În ziua de 21, adică astăzi, au sosit din nou doi curieri din Viena, care au adus hotărîrea preainaltă că majestatea sa a poruncit să se procedeze împotriva răscdaleilor cu toată asprimea și forța.

Se mai spune că dl general Koppenzoller, care a primit ordin să vină în țară cu patru divizii de cavalerie și opt divizii de infanterie, va comanda toate trupele împărătești, iar armata va fi încartiruită întreaga iarnă în satele românești. Se zice că noul comandant a luat cele mai bune măsuri pentru oprirea răscdaleilor; și astfel se speră ca în scurt timp să fie restabilită liniștea de mult dorită.

Altfel nu s-a mai întimplat nimic deosebit din ziua de 17 a lunii.

24 decembrie 1784

Nr. 11. În comitatul Tîrnava cîțiva români s-au răsculat din nou, dar au fost imediat înfrinți de nobilii care mai erau încă sub arme, mai ales că i-au și sfătuit cîțiva români bătrîni că vremea [de răscdale] a trecut, deoarece acum sînt o mulțime de trupe regulate care îi înconjură de pretutindeni.

După cum anunță dl Bethlen Lajos, comandantul nobililor din comitatul Alba, el îi lasă pe nobili să se reîntorcă rînd pe rînd pe moșiile lor, totuși, pentru siguranță, vor trebui să mențină cîteva posturi de pază.

În ziua de 22 a lunii curente au sosit din nou rapoarte că și românii strînși în munții Zlatnei se predau, și că armata de acolo și din alte părți se ocupă acum numai cu preluarea armelor depuse de bunăvoie. Între timp, deoarece găsesc foarte puține arme la răscdaleți, se crede că pe cele mai multe le-au îngropat sau le-au ascuns în alt fel.

Dl locotenent-colonel Schultz a cutreierat cu trupa sa munții Zărand, unde s-ar găsi 600 de case, dar nu așezate în rînd, ci împrăștiate, și întrebînd de Horea și de locul unde se află, locuitorii nu i-au dat alte deslușiri decît că Horea s-a dus la Viena la majestatea sa împăratul. Dar alții l-au anunțat că s-a dus pe Crișul Negru spre Beiuș și Vașcău în comitatul Bihor.

De la un paznic de mine, care a sosit aici în zilele acestea de la Alba Iulia, s-a adus știrea că o companie din regimentul de infanterie Gyulai și un escadron de husari din regimentul Toscana s-au ciocnit la Teiuș, localitate pe drumul poștei de Aiud, cu o ceată de cîteva sute de români, din care au fost răpuși vreo 200, deoarece n-au vrut să se predea nici la vorbe bune, nici la amenințări, iar ceilalți au luat-o la fugă

și s-au împrăștiat. Despre întâmplarea aceasta încă n-a sosit alt raport și de aceea se și pune la îndoială.

Astăzi am aflat dintr-o scrisoare a comitelui suprem al comitatului Hunedoara, dl baron Bornemissza, că acum totul este oarecum liniștit în jurul Devei și în întreg comitatul Zărand, dar Horea cu câțiva dintre căpitani săi s-a dus spre comitatul Bihor, spre localitatea Beiuș, unde se află soția sa. S-a pornit pe urma lui cu o unitate militară și cu greu va putea scăpa de dragonii din regimentul Berlichingen, ce se află la Beiuș.

28 decembrie 1784

Nr. 12. În 21 ale lunii prezente — conform unei scrisori de la întreprinderile miniere — un locotenent Kray din regimentul Orosz, a adus iarăși din munți la Abrud 34 de lotri, cu care s-au adus și multe puști și lănci.

Din cauza zăpezii mari căzute aici, trupele care l-au urmărit pe Horea au intrat în sate; dar toate trecătorile sînt păzite în așa fel că Horea nu poate să scape din țară pe nicăieri. După o știre sigură, Horea se află cu 40 dintre căpitani săi, dar fără alți însoțitori, într-un sat din comitatul Zărand așezat pe unul dintre cei mai înalți munți și unde nu poate ajunge acum armata în nici un chip.

După știri sosite de la regimentul de husari Toscana, zilele acestea ar fi fost din nou omorît de români un stegar din acel regiment.

Ieri s-a raportat din nou că românii stau, ce-i drept, pretutindeni, liniștiți, dar sînt încă tot atît de îndărătnici încît nu vor să dea ascultare nici comitatului și nici stăpînilor lor de pămînt; ei nu pot fi aduși la ascultare pe nici o altă cale decît aducînd și încartiruind în satele tulburate și nesupuse mai multă armată, așteptată cu cea mai mare nerăbdare atît de cei care nu au luat parte la răscoală, cît și de aceia care au fost îndemnați la răscoală de rebeli prin amenințări că vor fi uciși, iar bunurile lor arse.

S-au și luat toate măsurile necesare din partea autorităților provinciale pentru întreținerea trupelor care sosesc, iar pentru ca să nu se iște nici cel mai mic motiv de abateri, dl conte Kemény, comisar suprem provincial, a plecat el însuși zilele acestea în comitatele respective.

3 ianuarie 1785

Nr. 15^a. În sfîrșit, după multe osteneli și după toate pregătirile ce se pot inchipui pe această vreme aspră și zăpadă foarte mare, dl locotenent-colonel Kray cu neînfricații săi secui a avut norocul, la sfîrșitul anului vechi, să aducă prins în închisoarea fortăreței din Alba Iulia și apoi în cea din Deva pe Horea, pricinuitorul răscoalei țaranilor români de aici, împreună cu camaradul și tovarășul său principal Cloșca, răscoală prin care multe familii nobiliare ungurești cu vază s-au stins [...], iar mulți pierzîndu-și toate averile și moșiile au fost siliți să bată la ușile oamenilor, la fel cu aceia care cer milă.

Felul în care au fost prinși cei doi [...] l-am aflat astăzi, dintr-o sursă sigură, după cum urmează²⁹. El, Horea, împreună cu numitul său tovarăș Cloșca, despărțindu-se pe ascuns de ceata românilor ce o mai avea cu sine, s-a dus în așa-numiții munți ai Arieșului Mare — care sînt într-o parte a comitatului Alba de Jos — urmăriți fiind de dl locotenent-

colonel Kray cu neostenitii săi secui, după cum relatează rapoartele sosite. Acesta însă a atras de partea sa cîțiva români, unii dintre cei liniștiți de felul lor, alții însă dintre aceia care s-au întors la credință, și a pus să se făurească „mițe“ de fier atît pentru aceștia, care trebuiau să continue cercetarea munților, cît și pentru soldații săi, ca să poată urca mai bine munții. Și așa au cutreierat munții pomeniți atîta vreme, pînă cînd șapte dintre românii amintiți au dat de o urmă de pași de om și apoi de un [om din] paza lui Horea³⁰. Pe acesta l-au silit apoi iscoditorii să le dezvăluie locul adevărat unde se află Horea. El i-a îndrumat spre un arbore găunos, în fața căruia arsese foc, și patru dintre ei trecură atît de aproape de acest loc, încît Horea simți că se apropie oameni. El ieși din scorbură și-i agrăi pe numiții iscoditori: ce caută și ce vor? Aceștia apropiindu-se și mai mult de el răspunseră că au sosit multe trupe împărătești în sate și ofiterii i-au silit să vineze și să aducă acasă vînat. Horea șezu după aceea pe pămînt și-i îndemnă și pe români să se apropie de foc și să se așeze lingă el; așa au și făcut și doi dintre ei s-au așezat de o parte și de alta a lui Horea, iar ceilalți doi l-au luat tot așa pe Cloșca la mijloc. Horea îi întreabă despre noutățile de prin sate și des-amintiții patru iscoditori răspunseră că ei nu știu să-i spună nimic altceva decît despre mizerie și despre soldații sosiți. Horea spuse atunci că în curînd acei soldați vor fi alungați.

Cei trei iscoditori rămași în urmă se apropiară atunci și ei, și Horea îi întreabă și pe ei la fel, cine sînt și de asemenea ce vor.

Cei patru români de mai înainte îi răspunseră că sînt ortaci de-ai lor și că umblă și ei după vînat.

Atunci fiecare pereche de iscoditori înhață pe omul său, doi pe Horea și doi pe Cloșca. Îi ținură strîns și cei veniți pe urmă îi legară cu frînghii. În vreme ce iscoditorii erau ocupați cu legatul și ținerea lor, Horea își vîrî mîna în sin, scoase un pachet de scrisori și le aruncă în foc, ele prefăcîndu-se îndată în scrum.

Dl locotenent-colonel Kray a sosit îndată la fața locului cu soldații săi și i-a escortat pe cei doi prinși la Alba Iulia și apoi în cetatea Devei³¹.

Des-amintitul domn locotenent-colonel și-a dat silința în timpul transportului să poată afla de la cei prinși din ce cauză au făcut fapte atît de înspăimîntătoare și ce ar mai fi avut de gînd să mai facă. Dar de la ei nu s-a putut afla altceva decît că sînt nevinovați și că el, Horea, îndată ce-și va primi banii, are de gînd să plece la Viena.

Horea nu cere acum în închisoarea sa nimic altceva decît un cuțit; iar Cloșca să fie judecat cît mai curînd. După cum se aude, acestor doi răufăcători principali le va face cercetarea și poate le va da și sentința dl conte Jankovich.

Dealtfel tulburările sînt și pînă acuma numai aparent potolite; deoarece în multe locuri țărani români țin în taină noi și noi adunări și nu vor absolut deloc să aprovizioneze armata. Iar comitatului și stăpînilor de pămînt nu le dau ascultare; nu contribuie din luna noiembrie cu nimic la casa de contribuții și nu se gîndesc cîtuși de puțin la îndeplinirea obligațiilor domnești.

Cu data de 6 februarie 1785 domnul secretar Siess scrie că nu a putut afla nimic despre declarațiile făcute de Horea și Cloșca la interogatoriul lor; dar amintește, între timp, de mai multe ori, pe un căpitan al lui Horea numit Crișan [...], că ar fi fost adus prins; și deoarece mulți

dintre românii răsculați ai lui Horea n-au vrut să creadă că el este prins, va fi purtat cu pază îndestulătoare de la Alba Iulia la Deva și de acolo prin satele așezate pe Mureș, unde se află cei mai mulți români agitați, ca să-l vadă pe Horea și să se convingă de prinderea lui.

Urmează acum sentința de moarte a celor trei căpetenii principale Horea, Cloșca și Crișan, publicată în jurnale:

Sentință de moarte și binemerită pedeapsă ce s-a executat asupra celor doi¹² rebeli principali, Horea și Cloșca, în 28 februarie 1785 la Alba Iulia în Marele Principat al Transilvaniei.

Viena, de găsit în marele Jakoberhof, nr. 837.

Veșnic urgisită faptă cînd un supus disprețuiește împlinirea exactă a legilor și supravegherea judecătorească ce sînt date pentru binele său propriu, cînd lucrează fără sens cu nebulie — întotdeauna aducătoare de stricăciune — împotriva lor și, astfel, răpit orbește de beția independenței, se aruncă în excesele cele mai demne de pedeapsă prin care își pregătește nu numai sieși și tovarășilor săi un groaznic sfîrșit al vieții, ci face și semenilor săi pagube sigur ireparabile.

Povestea celor doi conducători principali ai răsculaților transilvăneni oferă fiecărui supus un exemplu plin de avertismente, cum se face cineva vrednic de pedeapsa brațului suveran al justiției, dacă prin nesocotirea negîndită a legilor vrea să urzească răscoală în țară.

Horea și Cloșca au căutat — cum s-a și putut vedea din jurnale spre nemulțumirea fiecărui patriot — să se revolte ca două căpetenii principale în răscoala din Marele Principat al Transilvaniei împotriva înțeleptelor hotărîri pentru binele supușilor, să răscoale poporul incult care ținea de ei și să izbucnească în cele mai rușinoase păcate, să ridice semenii prin furturi și omoruri și prin asemenea fapte nesocotite să se dea — atît de ușor — pe sine înșiși celei mai groaznice morți.

În sfîrșit, prin grija atentă a celor chemați pentru aceasta, au fost prinși și condamnați la Alba Iulia la pedeapsa binemerită, stabilită în urma unei cercetări severe și a mărturisirilor făcute.

Pedeapsa lor este confirmată de o scrisoare demnă de crezare din Alba Iulia din 28 februarie 1785.

Justiția ce dă pedeapsa a hotărît să vestească fără nici o aminare sfîrșitul vieții [...] acestor doi conducători, ca un exemplu de spaimă pentru alții asemenea lor, condamnîndu-i la 26 februarie la o moarte care să umple de spaimă și groază pe fiecare om.

În 28 ale lunii amintite, cei doi rebeli principali vor fi duși la locul de osîndă hotărît, vor fi frînți cu roata foarte încet, de jos în sus, apoi amîndoi despicați în patru. măruntaiele vor fi smulse din trup și îngropate sub furci, capetele vor fi înfipite în țeapă și părțile trupului vor fi purtate prin satele unde au săvîrșit faptele cele mai rușinoase ale răscoalei lor, ca exemplu de mirare, și în sfîrșit vor fi pironite pe toate părțile spînzurătorii¹³.

Același lucru s-a făcut și celui de-al treilea răsculat principal, Crișan, care a depășit cu mult în păcate și fapte rușinoase pe ceilalți doi, cu toate că el s-a spînzurat în închisoare, în 15 februarie, cu o sfoară pe care o avea ascunsă în jurul trupului.

O, blestemat este gîndul celui care, în urma unei creșteri rele, a unei vieți desfrîinate și a nesocotirii legilor, vrea să pornească răscoală în țară!

¹ Horea nu fusese prins (după tumultul de la Cîmpeni) în mai 1782, ci doar urmărit.

² L. Siess nu știa că Horea fusese la Viena.

³ Cifrele nu corespund, iar soldații nu au fost omoriți, ci bătuți și lăsați liberi.

⁴ În realitate: Ursu Ulbaru.

⁵ Armistițiul de la Tibru.

⁶ Formulează liber doleanțe ale răsculaților, unele puncte din ultimatumul lui Horea (Deva, 11 noiembrie) și doar una din cererile răsculaților de la Tibru (12 noiembrie). Cererile reale ale răsculaților la Tibru au fost următoarele: să fie eliberați din iobăgie, să fie militarizați, să fie eliberați țărani închiși la Galda (cf. D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979, vol. I, p. 489—494).

⁷ Știre inexactă.

⁸ Dominic Fabris.

⁹ La Lupșa.

¹⁰ La Valea Vinții, în 29 noiembrie 1784.

¹¹ N. Densușianu dă cifra de opt, după „Wiener Zeitung” și broșura *Horja und Kloska*.

¹² Pînă în prezent informația nu este confirmată documentar.

¹³ În realitate este vorba de încercarea de a-l prinde pe Crișan, la Curechi, în ziua de 1 noiembrie 1784.

¹⁴ Vicecolonelul Schulz.

¹⁵ Este vorba de lupta de lângă Rîmeți și Ponor.

¹⁶ În original „noiembrie 11 zile”; textul reprodus de N. Densușianu, în *Revoluțiunea...*, p. 367—368, n. 5, după originalul scris cu litere chirilice, din arhiva Jankovich, cu mențiunea că a fost publicat în traducere germană (cu greșeli) și la Szilágyi (p. 270).

¹⁷ Locotenentul Siményi (Simén), de sub comanda maiorului Stojanich, plecat în 7 noiembrie din Deva să ocupe Zărandul.

¹⁸ Crișan Giurgiu.

¹⁹ Text reprodus în traducere românească de N. Densușianu, *Revoluțiunea...*, p. 380—381.

²⁰ Din regiunea Toscana.

²¹ În realitate la Hălmagiu n-a fost luptă între militari și răsculați, ci o întâlnire pentru împăcare, propusă lui Crișan de către maiorul Stojanich (în 29 noiembrie), aflat în situație critică, pentru a se salva. Faptul îl relatează și generalul Koppenzoller contelui Jankovich, și îl amintește și Crișan la interogatoriul preliminar (la Abrud).

²² Poate fi vorba de căpitanul Czigán (?).

²³ Episcopul Nichitici.

²⁴ Mihăleni, în 17 decembrie 1784.

²⁵ Ultimatumul lui Horea, din 11 noiembrie.

²⁶ Convenția de la Baia de Arieș din 29 noiembrie nu a fost aprobată nici de generalul Preiss, nici de Guberniu.

²⁷ În 25 decembrie.

²⁸ Este în realitate nr. 13 sau lipsesc numerele 13 și 14?

²⁹ Probabil de la locotenent-colonelul Kray; relatarea coincide, în amănunte, cu raportul prin care Kray anunță (la 1 ianuarie 1785) prinderea lui Horea și Cloșca.

³⁰ Nicula Cirste, rudă apropiată și om de încredere devotat lui Horea, care nu le-a dat nici o informație asupra locului unde s-a adăpostit Horea.

³¹ Horea și Cloșca, prinși, au fost duși la Abrud, apoi (în 2 ianuarie 1785) înmînați la Alba Iulia, nu în cetatea Devei.

³² Autorul textului nu mai explică din ce cauză în titlul broșurii citate apar doar numele lui Horea și Cloșca, nu și al lui Crișan, care s-a spînzurat în închisoare și nu a mai putut fi executat viu.

³³ Nu pe spînzurătoare; în sentință se precizează: „Capul și părțile corpului să se pună pe roate pe lângă diferitele drumuri, și anume în comunele unde au comis cruzimile cele mai scelerate...”.

X

IGNAZ VON EGERMANN

Autorul acestor „observații” este căpitanul de cavalerie Egermann, din regimentul de dragoni Toscana, trimis în decembrie 1784 cu trupele generalului Sturm să asigure paza și liniștea în nord-vestul Transilvaniei. Autorul dovedește o bună cunoaștere a situației social-economice, administrative și juridice a iobagilor români din Transilvania și prezintă cu înțelegere și simpatie pe țăranii care s-au răsculat din cauza exploatarii lor de către stăpînii de pămînt, pe care îi numește „tirani”.

În manuscrisul redactat în decembrie 1784 — ianuarie 1785, Egermann prezintă cauzele generale, de fond, ale răscoalei, și sugerează măsuri pentru remedierea situației și prevenirea unor viitoare tulburări.

Ms. orig., Arhiva Ministerului de Război (Kriegsarchiv), Viena, fond. Siebenbürgen. Revolution der Wallachen, Feldakten, 1784, Memoires 23/20 Aus der Verlassenschaft des F. M. Lt. Egermann.

Ms., inedit, semnalat și prezentat de Ileana Bozac, *O relatare contemporană străină privind cauzele răscoalei lui Horea*, în „Lucrări științifice. Istorie-Științe sociale-Pedagogie”, Oradea, 1971, p. 57—64.

BEMERKUNGEN

über die, in Siebenbürgen Anno 1784 (1) für geweste Rebellion des Wallachischen Volkes, woher die Grund Ursachen gesucht werden können, und wie in Zukunft derley Ausschweifungen besser gesteuert werden könnte

1tens Die bis nun zu, vor die Grund Herrn bestritene Frohn Regulation, oder das Urbarium, Endlich ein zu führen, und den grausam bedruckten Wallachen aus der bisherigen Slavery zu setzen, würde ein heilsames Mittel seyn, ihn besser denken zu lernen.

2tens Alle Wallachisch- in denen Bergen zerstreute Dörfer zusammen in Ordnung bringen und die ein schichtige Hütten, und Raub Nester vertilgen, ohne dass die Grund Herrschaften sich darwieder setzen können.

3tens Ein besser gesittet- und in der wahrer Moral gezogener Clerus¹ müsste von den Unirt- und Un Unirten Bischöfen bey Verlust ihrer Bisthümer gefordert, Ihnen bey dieser Ahndung untersagt werden, nicht jeden Kerl der nur die Taxa erlegen kann, zum Geistlichen, und Seelsorger zu machen, Die Bischöfe müssten mehr ihre Proto- und andere Popen visitiren, auf ihr Betragen besser wachen, Ihnen keine unerlaubte Auflaagen aufbürden (2), und gesamten Clerus anhalten, dass selber

immer in dem einem Geistlichen anständigen Anzug, sich von dem Bauer unterscheide, im folglich sich vor Selben ein besseres Ansehen gebe.

4to Denen Comitatern wäre mehrere Autoritaet gegen die Grund Herrschaften zu verschaffen, die meisten allerhöchsten Befehle, die der Comitath in Vollzug setzen soll, gerathen durch die widersetzung deren Grund Besitzer ins stecken, und der Bauer kann sich auch in den Bedrängsten Umständen keine Hilfe, noch Gerechtigkeit gegen seinen Gross oder kleinen Tiranen bey dem Comitath hofen.

5tens Die Comitaths Beambten, besonders die Stuhl Richters, und Comisarien müssen in ihren Processen und Districten wohnen, und mit mehr geöffneten aber uneigennutzen Augen auf die Dörfer acht haben; um aber dieses auch thuen zu können, bedarfen selbe unumgänglich eine bessere Besoldung (3).

6tens Der Grundherr sowohl, als die Comitaths Beambte sind Ungarn diese scheinen der wallachischen Nation nicht gut zu seyn², und betrachten selbe nicht als Unterthanen des Herrn, dem sÿe ebenfalls gehören, sondern, glauben, an Ihnen Sklaven zu haben, der letzte Vorgang des bemelt-Wallachischen Rauhen Pöfels hat die Verbitterung bey dem Ungarn³ noch so reger gemacht, und vermehret, dass sÿe nun wünschten alles vertilgen zu können, und da kein ihrer Nation so ohngeacht es thunlich wäre, zur Dienste des Comitaths genohmen wird, so hat der arme Wallach überhaupt genohmen auch bey dieser Stelle nicht viele Stütze sich zu versprechen.

7tens Die wallachische Dörfer haben meistens keinen Notarius oder Dorfschreiber; von die Bauer wird so lange gefordert, so lange sÿe (4) was besitzen, niemand führt eine Richtigkeit, niemand ist, der seÿne Steuer oder Abgaben aufschreibet und Niemand sagt ihm, was er schuldig ist, daher wäre sehr gut, denen Dörfern, und wenn sÿe klein sind, auch zweÿe, einen Notarius zu geben, hierzu würden gut gediente Unter-officiers die ihre Sprache Reden, und schreiben können, die fähigsten seÿn um ihre Rechnungen zu führen, selbe nach und nach civilisiren, und übrigens auf ihr Thuen und lassen acht zu geben.

8ten auch in denen fast unzugänglichsten Bergen vorfindigen Dörfern, sind die Gemeinschafts Weege von einem Dorf zum andern unumgänglich nothwendig, anjetzo kann zu denen Bevölkerten Berghütten niemand zu Fuss kommen, der nicht die befindliche zu schmale Steege zu gehen schon von Jugend gewohnt ist, wie es noch jetzo aus dem Clausenburger Comitath in die so genannte Abrut und Havas so, sich findet, in derley unzugänglichen Schlupfwinkel kann alles lange unentdeckt vorgehen.

9tens Das die Kaiserliche Befehle besser befolgt werden, muss hierauf von Oben mit Vigeur gesehen werden, meiste Grundherrn haben noch ihre vermeintliche Jobagen haufenweis ohne Convention und Gewaltthätig in Diensten, ob wohlten der diesfällige allerhöchste Verboth schon seit paarjahr bestehet, denen Bauern ist solcher Zwar Publiciret worden, melden sÿe sich aber um die Vollziehung so werden sÿe mit Schläge, und Eisen abgewiesen.

10tens Es wäre heilsam auf Mittel zu denken dass das Saltz Puschen⁴, Schwärtzen und Contrebandiren auf denen Gränzten zwischen Ungarn und Siebenbürgen von selbst aufhöre, denn dieser Umstand, und die Gewinnsucht bewafnet den Wallachen, sie haben ihre Gewöhre in denen Waldungen und hohlen Baumen aufbewahret, ziehen ganze Ca-

ravanen durch die Berge bewafnet nach Ungarn, hier ziehen ihnen die Contrebandirer mit ihren Anhang entgegen, gehen völlige Charmützel vor, und werden auf beyden Seithen Leuthe getödtet und Plesirt, ohne dass dem Ubel je abgeholfen werden kann; Durfte man denn nicht in Siebenbürgen das Saltz etwas theurer verkaufen auf selbes bis über die Grantz an die erste Kayserliche Saltz Depot nur die Kosten des Transports und nicht mehr aufschlagen und dann weiters nach Maass der Fuhrbeköstigung Gradatim suchen das Erarium⁵ schadloss zu halten.

11ten Der Bauer muss besonders der Wallache der noch zur Zeit nicht weit denket entwafnet werden, hingegen müssen die Grundherrschaften sich nicht dargegen setzen. Endlichen

12ten Das der letzte Bauer Auflauf⁶ den Aufstand des Siebenbürgen Adels⁷ fast durch alle Comitater veranlasset hat, ist bekandt; dieser zusammen gelaufene Haufen ist nun auch wieder zerstreuet, und die allgemeine Ruhe hergestellt, dass aber dieser Adel sich noch bis jetzo uniformiret, sich militairische... (5) beyleget, armiret, mit Munition versichert, und aus Vorgebender Forcht vor die Zukunft (6) unter der Hand reguliret, solte man für keine Kleinigkeit auf alle unvorgesehene Fälle halten.

Egermann m.p.
Rittmeister
von E. H. Joseph

[Adaos marginal, pe prima pagină sus, același scris:]

Anno 1784 Ist diese Bemerkung, nach meinem Einruken aus Siebenbürgen, und nach hergestellten Ruhe, durch den H.F.M.L. Gr. Tige, dem K. K. Hof Kriegs Rath unterlegt worden.

[La sfîrșit, alt scris:]

Aus der Verlassenschaft des F. M. Lt. Egermann.

(1) În original Anno 1784 intercalat în locul cuvintelor șterse: *letzt für*.

(2) În text greșit: *auf birden*.

(3) De la: *auch thuen können* pînă la *Besoldung*, text intercalat marginal de aceeași mînă.

(4) *So lange sye*, text intercalat în locul cuvîntului *als*.

(5) Cuvînt indescifrabil.

(6) *Forcht vor die Zukunft*, cuvinte intercalate în locul: *künftige Forcht*, șterse.

OBSERVAȚII

asupra răscoalei poporului român din Transilvania întimplată în anul 1784, unde pot fi căutate cauzele principale și în ce fel vor putea fi stăvilit mai bine în viitor astfel de rătăcirii

1. Introducerea reglementării urbariale sau a urbariului — constatată de către domnii de pămînt — care trebuia făcută pînă acum și scoaterea din sclavie a românilor asupriți cu cruzime ar fi un mijloc salutar de a-i face să gîndească mai înțelept.

2. Toate satele românești risipite în munți să fie strînse ordonat laolaltă, iar colibele izolate și cuiburile de hoți să fie stîrpite, fără ca domnii de pămînt să se poată împotrivi.

3. Episcopilor uniți și ortodocși să li se pretindă — sub pedeapsa pierderii episcopatelor lor — un cler mai civilizat și crescut în principii

adevăratei morale¹ și să li se interzică sub această amenințare să nu-mească preot sau catehet pe orice individ care poate doar să plătească taxa. Ei, episcopii, ar trebui să viziteze mai des pe protopopii lor și pe alți preoți, să vegheze mai bine asupra comportării lor, să nu-i încarce cu obligații nepermise și să oblige întreg clerul să se deosebească întotdeauna de țărani printr-o îmbrăcăminte potrivită unui cleric, care să le dea o înfățișare mai aleasă față de aceștia.

4. Slujbașilor comitatensi ar trebui să li se acorde mai multă autoritate față de domnii de pământ; cele mai multe preainalte porunci pe care comitatul ar trebui să le aducă la îndeplinire se împotmolesc din cauza împotrivirii proprietarilor de pământ, iar țăranul nici în împrejurările cele mai strimtorate nu poate spera de la comitat nici ajutor și nici dreptate împotriva tiranilor săi, mici sau mari.

5. Funcționarii comitatelor, îndeosebi juzii scăunali, trebuie să locuiască în cercurile și districtele lor, și să vegheze asupra satelor cu mai multă atenție, dar nu pentru folosul propriu. Însă pentru ca să se poată realiza aceasta, ei trebuie neapărat să fie mai bine plătiți.

6. Atît domnul de pământ, cît și slujbașii comitatensi sînt maghiari și aceștia nu sînt binevoitori față de națiunea română², ei nu îi consideră pe țăranii români supuși ai stăpînului căruia îi aparțin, ci îi socotesc ca sclavi proprii. Ultima faptă a amintitului popor român incult a stîrnit și a sporit și mai mult resentimentul ungurilor³, încît au ajuns să dorească să-i stîrpească pe toți; și deoarece nici unul din națiunea lor [dintre români] nu este luat în slujba comitatului — așa cum s-ar cuveni — bietul român nicidecum nu poate aștepta nici de la acest loc mult sprijin.

7. Satele românești nu au de cele mai multe ori nici un notar sau scrib al satului. De la țăran se pretinde atîta, cît timp mai posedă ceva; nimeni nu ține o socoteală, nu este nimeni care să-i noteze impozitele sau dările și nimeni nu-i spune ce datorează. De aceea ar fi foarte bine ca satele — iar dacă sînt mici și la două sate — să li se dea cîte un notar; pentru aceasta subofițerii care și-au terminat serviciul și care vorbesc limba lor ar fi cei mai capabili să le țină socotelile, să-i „civilizeze” cu încetul și pe lîngă aceasta să-i supravegheze ce fac.

8. Și în satele ce se găsesc în munții aproape inaccesibili sînt absolut necesare drumuri comune de la un sat la altul; acum nimeni nu poate ajunge pe jos la colibele de munte locuite, dacă nu este obișnuit încă din copilărie să umble pe potecile înguste existente, cum sînt și acum din comitatul Cluj spre așa-numitul Abrud și Munții Apuseni; în astfel de locuri tănuite, inaccesibile, se poate întîmpla orice fără să fie descoperit.

9. Trebuie să se urmărească de sus cu energie ca poruncile împărătești să fie mai bine urmate. Cei mai mulți domni de pământ mai au încă în slujbă cu grămada pe cei pe care-i consideră a fi iobagii lor, fără convenție, cu sila, cu toate că preainalta interdicție în această privință există de cîțiva ani; ea a și fost adusă la cunoștința țăranilor, dar dacă ei se înfățișează cerind să fie dusă la îndeplinire, sînt respinși cu bătai și punere în fiare.

10. Ar fi folositor să se caute mijloace pentru ca să înceteze de la sine spargerea, vînzarea clandestină și contrabanda de sare⁴ la granița dintre Ungaria și Transilvania, deoarece împrejurarea aceasta și setea de cîștig înarmează pe români. Ei își păstrează puștile în păduri și în copaci scorburoși, se duc caravane întregi, înarmați, prin munți, spre

Ungaria; acolo-i întâmpină contrabandiștii cu ortacii lor, au loc adevărate încăierări și de ambele părți sînt uciși și răniți oameni fără ca vreodată să se poată pune capăt acestui rău. Oare nu s-ar putea vinde sarea în Transilvania ceva mai scump, iar pînă peste graniță la primul depozit de sare să fie impusă numai cu costul transportului și nu mai mult, urmînd apoi treptat proporția costului de transport, încercînd să nu pîgubească erariul?⁵

11. Țăranul, îndeosebi românul, care încă nu țintește prea departe, trebuie dezarmat: pe de altă parte nici domnii de pămînt nu trebuie să opună rezistență la dezarmarea lor. În sfîrșit

12. Se știe că ultima răzvrătire⁶ a țăranilor a provocat insurecția nobilimii din Transilvania⁷ în aproape toate comitatele. Această mulțime strînsă laolaltă s-a împrăștiat apoi, restabilindu-se liniștea generală; dar faptul că această nobilime se îmbracă încă și acum în uniforme, își pune însemnele militare se înarmează, se asigură cu muniție și sub pretextul fricii de viitor face insurecția în ascuns, nu trebuie considerat ca un lucru neînsemnat pentru orice întîmplări neprevăzute.

Egermann m.p.
căpitan din regimentul
Erz Herzog Joseph

[Adaos marginal, pe prima pagină sus, același scris:]

Anul 1784. Aceste observații au fost predate Consiliului aulic de război, prin locotenent-colonelul de infanterie contele Tige, după reînțorcerea mea din Transilvania și după restabilirea liniștii.

[La sfîrșit, alt scris:]

Din lăsămîntul locotenent-colonelului de infanterie Egermann.

¹ Referiri la situația cînd unii preoți ai satelor din Munții Apuseni au participat la răscoală.

² Autorul surprinde asupra națională a poporului român din Transilvania și, implicit, aspectul național al răscoalei lui Horea.

³ De fapt nobililor maghiari.

⁴ În realitate țăranii români din Munții Apuseni încercau să-și cîștige unele mijloace de subzistență prin vînzarea produselor lor în satele de la cîmpie.

⁵ Erariul, adică fiscal, zona Munților Apuseni fiind domeniu fiscal (cu reședința la Zlatna), ținea de Curtea din Viena.

⁶ Răscoala lui Horea.

⁷ În limbajul epocii, prin „insurecția nobiliară” se înțelegea ridicarea la arme, din proprie inițiativă, a nobilimii din Transilvania sau Ungaria, drept medieval anulat odată cu instaurarea regimului austriac. Nobilimea „insurecționată” în vremea răscoalei va fi admonestată de împăratul Iosif al II-lea în cursul anului 1785.

XI

ANONIM

Prezentul *Jurnal* constituie o relatare cronologică a principalelor aspecte ale răscoalei lui Horea. După o succintă privire asupra antecedentelor răscoalei, cu accent asupra conscriptiei militare din vara anului 1784 și a unei ipotetice participări a episcopului Grigore Maior la pregătirea răscoalei, sint prezentate evenimentele, pe zile, pînă la începutul lunii decembrie 1784. Jurnalul se încheie cu o relatare privitoare la sfîrșitul conducătorilor răscoalei și recompensele acordate celor credincioși nobilimii în vremea mișcării.

Autorul anonim al acestui *Jurnal* este în general bine informat, atît asupra acțiunilor răsculaților (deși în prezentarea acestora se remarcă un anume schematism), cît și în ce privește contradicțiile dintre nobilime și autoritățile administrative și militare austriece din Transilvania, dintre nobilime și sași. Sînt redată, de asemenea, o serie de întîmplări particulare, dovedind prezența autorului în miezul unora dintre evenimente, și care contribuie la cunoașterea atmosferei, a stării de spirit nobiliare din perioada desfășurării răscoalei.

Poziția față de evenimentele înfățișate îl situează pe autor între cei mai credincioși reprezentanți ai intereselor nobiliare, fățiș foarte ostil răscoalei. El identifică nobilimea cu întreaga națiune maghiară, atribuind răsculaților intenții pe care însuși autorul le dezmente în pasajele în care vorbește de aderarea țăranilor maghiari la răscoală în unele părți sau de obiectivul fundamental urmărit de răsculați: eliberarea de sub jugul stăpînilor de pămînt. Autorul înfățișează, de asemenea, neînțelegerile dintre nobilimea maghiară refugiată din zona răscoalei și patriciatul săsesc, care nu a vrut peste tot să îi acorde adăpost.

Acest *Diarium* a fost redactat la sfîrșitul anului 1784 și începutul celui următor, pe măsură ce autorul cunoștea evenimentele ce se petreceau în aria răscoalei, în Transilvania. El se încheie după evenimentele din februarie 1785 (sinuciderea lui Crișan, executarea lui Cloșca și a lui Horea).

Ms. orig. la Biblioteca Széchenyi, Budapesta, în Colecția Jankovich, Fol. Hung., 79, f. 3—46 (microfilm și fotocopii la Institutul de istorie și arheologie din Cluj-Napoca). O transcriere fragmentară, la Biblioteca Academiei R.S.R., datorată lui N. Densușianu, în caietele acestuia (Ms. rom. 361—398, caietul III, p. 88—99; caietul IV, p. 1—46). Versiunea de față, avînd la bază orig. magh. din Biblioteca Széchenyi din Budapesta, este prima ediție a acestui izvor.

HÓRA ERDÉLYI TÁMADÁSÁNAK ÉS GYILKOLÁSINAK DIARIUMA. 1784

A° 1782. Nyárban Majér¹ Gergely Erdélyben Fogarasi unitus olá püspök Balásfalvára az olá popáknak gyűlést (melly az olá nyelven szobort téssen) hirdetvén ezen gyűlésben meg jelennek *Hora*, vagy igaz néven, *Nyikula Ursz* az Zalatnai dominiumhoz tartozó fiscalis jobbágy, György Pap Krisán, Zaránd vármegyebeli jobbágy és Kloska Juon az Catholikus Püspekség havassi jobbágya több helységekből való olásággal edgyütt, mely gyülekezetben tanátskazik hosszasan és titkosan az oláság egymás között mi képpen lehetne magokat az kik jobbágyok szabadtságba helyheztetni. Tehát a püspök praesidiuma alatt ezen gyűlésben az oláság azt végezi: hogy alkalmas időt keresvén reája minden olá egy napon és 1 óra alatt mindenütt az országban felkelvén ki ki a maga földes urát, vagy földes aszszonyit ölye meg, a kinek elegendő ereje nem lesz véghezvitelére, más helységből való oláság segítségére concurrallyan, ezen dolognak titkon való megtartására, és, véghez vitelére minden helységből a popa az egyház fiuval, és 5 oláhokkal az falubelitől hittel légyen köteles. Evégre Horának a Püspök egy réz aranyas keresztet adván ötöt a gonosz tévők fejévé teszi, a melyre osztán a több oláság meg eskettessék. Eztis egy uttal el végezik azon gyűlésekben az oláhok, hogy a földes uraságnak leveleit minden uton módon keressék, prédállyák el. Az oláságnak erre a célra való öszve esketésére azon gyülekezetből rész szerint popákat, részszerint parasztokat a magok nemzetekből rendelvén, ezek nagy titokban meg jelennek minden falukban ahol ott oláhok laktanak, és alattomba két esztendő alatt az felyül mondott embereket meg esketik. És egy uttal a költség színe alatt minden olá gazdától 14 garast is szedegetnek fel, mig in A° 1784 ismét végezik hogy

1°. Declarállyák magokat minyájan falunként hogy ők katonák lesznek és a Militaris Praefecturákan jelentvén magokat kérjenek fegyvert.

2°. Midön már katonaságra bé lévén irattatva fegyverek meg lesz praefigallyák az terminust in A°1785 Májusnak bizonyos napjára, hogy a végezetek szerint az földes uraságot a világból ki oltsák, és az egész magyarságot mind egy lábíg el pusztítsák de ez is mind nagy titokban tartatik míg a végezés szerint az oláság részszerint a Károly fejérvári várba, részszerint pedig Hátczegre Oberslajdinant Karpához falustól se regelvén popáikkal edgyütt. Azon meg irt 1784-dik esztendőben Augustusnak elijin, katonáknak iratták magokat s minden fiu gyermekeket midön pedig ezen katonaságra lett fel iratása az oláhságnak nagy sérénységgel tsak nem mindenütt bé fogta volna az országot nem kevés számmal az magyar és szász jobbágyak is csoportosan mennek vala katonaságra léendő beíratásra szolgálátot tenni már nem akarván ezekis. Erre zudulások esvén az országban a földes uraság között az vármegyék Continua Táblái repraesentatiókat tettek az Királyi Guberniumhoz, mert ez alatt az idő alatt az jobbágyok és sellérek is még az magyarak is, a szászok is némelly helységekből a földes uraságnak a katonaság praetextussa alatt tartozo szolgálattyakat nem akarják vala meg tenni; sőt némelly helyeken az dézmálást is gabonájokból nem akarják vala megengedni azt állitván az katonaságra lett fel iratásak után hogy az föld övék, a Királyi Felség az földes uraságtól elveszi és az föld népi-nek adgya. Eztet így vévén észre az vármegyéknek Táblái végezészt

tésznek, hogy addig is míg a K. Gubernium ez iránt maga rendelkezést meg tenné, valaki csak az földes uraság közül az vármegye tisztyeinek panaszszát le teszi szófogatlan emberei ellen, az tisztek minden után modan aszisztállanak, és tömlöczinek által is, verettetések által is erőltessék az népet a szolgálat tételre.

Mint hogy pedig ezen tűz leg nagyobbára Also-Fejér vármegyét, Hunyad és Zaránd vármegyéket hattatta vala meg. Söt

A° 1784. Augusztusnak a közepe táján már Hunyad és Zaránd vármegyékben az oláság minden tartozkodás nélkül beszélvén, hogy ők földes Uraságnak nem szolgálnak soha többé, azokat meg ölik, a mellyet ugyan tsak egy vásár napján Zaránd vármegyében Brádon az oláság ki is kiáltattat, tsoportosan jöven ezek iránt való Relatiok a Continua Táblákra, az Processualis szolga bíráktól, a Táblák eztet is magak deputassaik által nyomossan representálták, a K. Guberniumnak, ez communicalván az Armorum Praefecturaval; de mint hogy az Armorum Praefectura azt felelte vala hogy hirivel és akarattyával nintsen az föld népiből álló parasztságnak katonaságra leendő fel irattatása, a K. Gubernium tehát ki rendelt két Commissariust úgy mint az Maros Széki fő király birót Halmágyi Istvánt, és Motok nevezetű Gubernialis cancelistát olly parantsolattal, hogy mennyenek ki az tumultuáló vármegyékbe szép szerint az népet ügyekezzenek tsendesíteni publicálván nékiek: hogy Felséges Urunknak az nem akaratyá, hogy az parasztság katonaságra fel irattassék, hanem hogy ki ki az maga földes urát szolgállyá, és mivel ki ki tartazik az földes uraságnak fizesse, ki ki tsendességbe légyen, haszontalan az katonaságra való beírás és senki magát ahoz ne tartsa, annyival is inkább mivel az Suprema Armorum Praefectura-ról ment is parantsolat mind Károly Fejérvárra, mind Hátcegre a Commendansoknak, hogy több parasztságot katonaságra bé ne irjanak, az kik pedig magokat jelentenék erő hatalommal is kergessék vissza s magok is publicállyák az Commendanssok az oda menő népeknek: hogy az eddig való katonaságra való felírásoknak is semmi haszna, az felírtak is ahoz ne tartsák magakat, söt minden tsendességben légyenek, szolgállyanak az földes uraságnak mint eddig szolgáltnak. Az kirendelt Commissariusak meg tették ugyan az parantsolt publicatiokat, még is mind azon által annak is nem sok lett a sikere, mivel az oláság egy kor egy héti vásáron a nevezett Brádon a piaczon ki kiáltattatta, hogy ők elmennek Hátcegre Oberslajdinant Karphoz, és a mint meg ígérte, hogy 8^{szad} nap mulva a fegyvert ki adgya nékiek kérni fogják es ha ki nem adná Kárpot a: házából ki huzzák, meg ölik. Azután Sebenbe is az Suprema Armorum Praefectura-tól fogják kérni, ha inet is nem kapnak fegyvert Bétsbe is az Felséges Második Josef császár Felséges Urunknak fognak az iránt könyörögni, a honnat is ha ugyan tsak az fegyvert ki nem nyerhetnék magok nemzeteknek másként is hozzá fognak és magokat örökös szabadságban fogják tenni, de meg a császárnak is adnak ők dolgot. Ez iránt való Relatio midőn megjő Dévára az Continua Táblára az felyül meg irt 1784-ik esztendőben.

Die 21^a Augusti, és egy uttal csoportassan jöven az földes uraság instantiája is hogy itt és amott is az paraszt oláság fel ütötte magát, se szolgálatot nem akar tenni, se dézmát nem akar adni, tehát deputalván az Continua Tábla maga közül Váradi Moises első assessort (az ki) az Praesediumat viszi vala repraesentálván ezen specificus casusakat az K. Guberniumnak a végre hogy külgyen katonaságot mind arra a végre

hogy az szófogadatlan népet maga tartazására reá hajtsa mind arra az végre, hogy az népet tsendességben tartsa, és ha valamit észre veszen hogy a nép tumultuálna fenyegetését, ditsekedését kezdene tellyesíteni, légyen segítséggel az földes Uraságnak. Egy uttal jelenti az Tábla Kárp-nak is s mivel hogy éppen a tájban közelitt vala Hátczegen az országos sokadalom terminussa arra kéri hogy a sokadalmat interdicállya és arra való gyülekezést ne engedgyen. Karp annak okaért maga is meg ijedvén az egész katonaságot olly positióban téski hogy az oláság neki ne ártthasson, nem tsak az Hátczegi katonaságot de sőt az több falukkan levő katonaságot a melly Comandójához tartozott öszve rukkoltatván magát éjjel nappal őriztetvén. Bémégyn tehát Váradi Mojses az Repraesentatioval; de tellyes hitele semminek nem lévén re inferta viszzatér azonban az oláság naponként nagyobb nagyobb bátorságot kapván itt is amott is minden tartozkodás nélkül beszélni kezdi: hogy nem sokára az földes Uraságot az magyarságot meg ölik. Eztet ujjabban is repraesentállya a Hunyad vármegyei Continua Tábla a K. Guberniumnak; de ennek is hitel nem adatattván egészszken ki rendeltetik investigatioira Koszta Gubernialis Secretarius a megirt Motok nevű Cancellistával^A kik mi képpen investigálnak és mit reportálnak? arról való Instrumentum tehet rolla bizonyágot.

N. B. A parasztság avégre járt és azért mesterkedett abban a katonaságra lett beiratás által, hogy hogy ha egyszer az fegyvert ki nyerhetné az szerint, a mint maga között a Planumat előre mesterségesen és igen titkosan ki tsinálta vala, hogy az fegyver kezénél lévén annál könnyebben esemtióba vétesse az végezést a földes Uraságnak és azon régen virágazó ditső magyar nemzetnek el törölésében, elpusztításában illy vélekedéssel lévén hogy az által nem tsak magát szabadságban helylyezteti de sőt földes uraságra is felemelheti. Mire nézve eodem

A^o 1784 Die 28^a Mensis Octobris Hunyad vármegyéhez applicált Zaránd vármegyének Zarándi circulussában Brádon esni szokott héti vásárban meg jelenik az felyül nevezett, Hore vagy Horja nevezetű olá ámito².

N.B. Ennek igaz neve Nyikula Ursz és az Hora nevezet tsak azért ragasztatott reája, mert részeges ember lévén részegen mindenütt énekelni szokott vala az ének pedig olá nyelven annyit téssen mint *Horje*. Ezen [...] volt az aki a Zalathnai Dominiumbéli fiscalis embereket annyira vette volt, hogy ez előtt két esztendőval az örmenyeknek (kik azon Dominiumbéli kortsomákat egy néhány ezer forint árendában a Kamarától ki vették vala) sok boros hordójakat tele borral vágják ki, a mint ki is vágják és az Arendásoknak egy néhány ezer forint kárt okoztanak³ a mellynek investigatioja lévén sokakat az törvényes széken az Corifeusok közül meg törvényeztenek és törvényesen meg is büntetnenek, ő maga pedig el szökvén az kárt meg kellett fizetni az jóság-béli embereknek és így ő mind lappangójában lévén egy néhányszor külömb külömb instantiákkal az Zalathnai Dominiumbéli emberek nevével meg járta Bétsset; de az alatt a K. Gubernium circularisokat jártatott minden felé hogy ezen [...] Horát fogják el és tegyék tömlöczre de senki kezét reá nem tehetette. Valamig osztán ez a parasztságot hitegetni kezdvén, hogy ő Bétsben járván a Felséges Császártól azért küldöttetett volna le hogy az olá jobbágyokat az földes Uraság, és a nemesség keze alól ki vévén Károly Fejérvárról fegyvert vétetni fel vitték, és az által régi szabadságokban helylyeztetni. A Kösségnek ezzel eszét vévén min-

deneket az körüllevő helységekből Zaránd vármegyében a Mesztákeni templomhoz gyűjt. Holott is

29na és 30^a Octobris. Sokan az oláhok egybe seregeltén midőn egy kérdené: hogy mi jelt tudna adni a Föls. Császártól való jövetelének, ki von egy aranyas keresztet és valamelly arany betűs írást mondván: ezeket anak jeléül adta a császár nékije, mellynek minden egész hitelt adván onnét minden felé ki küldi exmissariusait olyan parantsolattal hogy minden faluból a popa és falus bíró meg jelennyék.

Midőn ezek így folyának észre vevén az Zarándi Circulus V. ispánnya, Hollaki István (mert ennek egy gornyikja sijetve el szalad, és az V. ispánnak az elvégezett dolgot volta képpen el beszéllette) parantsolatott ad ki mingyárt 4 v. szolga bírónak Gál Mihály, Naláczi Farkas, Pakott és Andrásinak, hogy a Mesztákeni olá templomnál öszve gyülekezett oláságot mentül helyesebben lehetne tsendesitenék és ha lehetne vezérjeket avagy az ámito oláhot fognák el.

Elmégyen Gál és Naláczi 1 kadéttal, 4 Orosz Regimentbéli gyalog köz emberrel, kik Horát egy különös házba lepvén az kijjuba veszi magát, a hol a kadet is reája tanálván midőn az két szolgabíró sok szép szok között az egybe csoportozott olá nagy sokaságot mentül tsendesebben és helyesebben lehetett az csendességre intené meg fogja s meg kö-tözi, hogy magával elvigye, mivel midőn az udvaron egy néhány lépést tennének nagyot sikolt Hora; akinek is kiáltására mint a zápor eső om-lani kezd az egybe gyülekezett oláság *Kuréty, Mesztáken és Bukurest* nevű falukból, kik az 2 szolga birot, Gált és Naláczit, kövekkel agyon verik, meg ölik; a kadétot pedig 2 katonájával kegyetlenül megverik, kettejét az katonáknak elkötik, Horát pedig szabadon elbotsátyák⁴.

N. B. Ez esett 31-a octobris⁵. Die 1^a Novembris Pakot és Andrásit szolga bírák, menvén Mesztáken fele elől találják a Gál szolgáját, aki nekik elő beszélvén a történt dolgokat azzal elébb állanak.

Ezen napon [...] a dologrol tanátskozván, hogy eztet ök már meg nem emészhetik, mert majd az katonaság reájok rohanván el fogdossa őket, feltött czéllyoknak elérésére késő leszén a jövő Májusti terminust elvárni. Hanem mint hogy mostanában az Uraság tsoportosan és minden bátorsággal mulatoz az házánál szüreten, katonaság sem lévén közel, mivel az oláságnak igen jól vala tudtára hogy az Hunyad és Zaránd vármegyei földes Uraság és Táblák egy néhány versen már az előtt kértenek katonaságot magok oltalmakra és mégis nem nyerhettenek a Guberniumtól, tehát most ideje fogjanak az prédához és az végezéseknek tellyesítéséhez, így tehát Hora kapitányokat s más tiszteket esketvén maga hűségére és az végezések tellyesen léendő véghez vitelére nagy sokasággal az [...] oláság reá rohan leg elsőben is Mihelyénre⁶. N. B. Ez Zaránd vármegyében falu egészszen Csiszár László-é [...].

Die 3^a Novembris Ribiczére ütöttek; de itten a nemesek Ribiczei Josef udvarában gyülekezvén úgy viselték magokat, hogy délutánnig ellent álván tsak maga Ribiczei Josef 7^{et} lött le, mellyért az paraszt oláhok az házát fel gyujtották. Ribiczei Josef, feleségével gyermekeivel edgyütt egy jobbágya segítsége által ki szaladozván, Madocsai, Ribiczei Josef, Mojses és más nemesek házaikat az tolvajoknak prédájára hagyták. Ribiczei Ádámné házáatól 6 Mása puskaport elvivén az egész faluban minden nemes udvarházakat feldultak, prédáltak, és tellyességgel semmit meg nem hagyván elpusztítottak, még a Reformatus pap házát is fel prédálták.

Ugyan ezen a napon prédálták fel Generalis Grof Gyulai Ferencznek *Tresztján* és *Lunkojan* épített drága szép udvarházait, és minden drága portekát, házi ékességeit és ottan taláztatott minden nemű vagyonnait, mely predálások által okoztanak ezen méltóságnak többet hogy sem 100.000 forintot érő kárt⁷.

Megjedzésre való dolog ez is: hogy a fel költ falukból a tolvajok naponként szaparadván Zaránd vármegyéből [...] 45 számból uri és nemes renden levő fejérnépeket vittének rabságra magokkal, azok között vala generalis gr. Gyulai Ferencznek 2 nemessi rendből való nevedekeny frajja is az kik közül némellyeket kétszer is meg keresztellvén olá vallásra erőltettenek, némellyeket közülek egy egy oláhnak férjhez adtanak erőszakkal, némellyekkel pedig erőszakosan meg fertéztetve éltenek is.

Ugyan Die 3^a Novembris a Zarándi fő szolgabíró Pap László látván hogy a dühösködő ellenség nem hogy szünnék, de sőt napról napra szaporodnék, a lovára fel ül, s uttyában mindenütt nyargalván az nemességnek ablakain be kiáltozván hogy ki ki merre lehet fusson és így az Kajanan ki jöven éjszaka 11 ora tájba Solymosra is meg érkezvén az egész Solymost fel lármázza, hogy ki ki visellyen gondot magára. V. szolga bíró Rác is a Kajanra menvén valami investigatiora halván 3 oláhok hogy Bojicza és a körül lévő falukban a harangokat félre verik, Solymosra vissza tért; innét Dévára mentennek minnyáján onnat ki szalado Bartsai Lajossal edgyütt és tüstént Táblát ülvén Relatiót téznek a k. Guberniumhoz, irnak oberslajdinánt Karpnak is, ugy Kuliáni és Simén hadnagyokhoz, hogy a katanassággal sijetve jönének. Azonban ujjab meg ujjab relatiók jöven mind substitutus V. Ispány Hollaki Istvántól, mind az elszaladatt Kristsoriaktól azon nappal és éjjel is el gondolhatni hogy mitsoda nagy félelem és rebegésben valának Déván minden rendbéli emberek.

Die 4^a Novembris reggeli 11 orakor meg érkezik hadnagy Kálliani 80 emberrel kinek is trupja estve felé 150-ig szaparadatt. Meg jött hadnagy Simén is s töstént levelet irt Dobrára, hogy lovassai sijetnének meg jöni, a kik is estve felé 30-an meg jelenvén 6 oratájba meg érkezik Oberslajdinant Karp is; de azelőtt déltájban elküldi Bája Josef substitutus V. ispány egy spiont a ki a tolvajakat, meg kémlelé. Elmenvén a spion talállya őket nagy sokassággal az kajáni völgyben mind részegen, maga is iván véllek egy fogadóban, s 8 orakor rá estve vissza térvén jelenti: hogy a Káján torkában 30 vagy legfellyebb 50-ig való ember az részeg tolvajságot mind egy lábíg levághatná. Elegetis kérték mind az oda gyülekezett földes Uraság mind az vármegye tisztyei Oberslajdinant Karpot hogy 100 gyalog és 30 lovas katonasággal menne eleiben 50-t Déván meghagyván az elremült népnek oltalmára; de ez tellyességgel nem akarván népet meg osztani azt felelte: hogy vagy mind elviszi, vagy mindenikkel ottmarad; de truppját meg nem félegesitti. Küldött két rendbenis 10 lovasokat, azok hallották az solymosi kárt; de purantsolattyok nem lévén hogy reájok üssenek, a Maroson innét maradtanak. Ugyan is

Azon a napon estvéli 7 ora tájba 6-tonként 10-enként a részeg oláság bé szállingozván Solymosra az harangokat félen verik, és az Bartsai Lajos udvarházán el kezdvén azután Hollaki, Generalisné G. Bethlen Ádámné, Gorro, Noptsa Elek, Brádi Ferencz, Vadas István udvar házaikra rohanván, ugy az reformatus papnak is az házát fel ke-

resvén az ajtókat, ablakokat mindenütt bé rontották, vagdalták, az házbéli minden nemű felkelhetőket elpusztították, minden házi portékákat, eszközöket feldarabolták, pénzt, ezüst, arany portékákat drága férfi és aszszony öltöző ruhákat zsákmányra hánytanak a pinczékben, csürekben, udvarokban, talált boros hordoknak fenekeit kivagdaltván amit meg nem itattanak mind ki öntözték, úgy annyira, hogy a borokban széltnél lehetett sok helyeken uszkálni. A gabonásokból, törökbuza kákból mindenféle gabonákat fel dultanak, el hordottanak, ezet pedig nagyobbára az falusiak és az körülbé való falubéliek tselekedték. Bartsai Lajosnak sok számból álló szép ménessit el hajtották, úgy hasonlóképpen 7 szép mag lovait elvitték. Seholt egy tsep bort vagy gabonát meg nem hagytak, a mi vasból volt egy vas szegig mind el vitték magokkal.

Ezen napnak éjszakáján prédálták fel Branyitskán is B. Jósika Dániel, Antal és István kastélyát is, és udvarakat ezen földes uraságnak is semmi nemű javait meg nem hagyták.

Ezen éjjel 2 orakor Déván lármára doboltván a katonaság ki megyen a Marosig; de ismét vissza jön. A tolvajok pedig hajnalba fákllyakkal, gyertyákkal is indulván Sollymosrol hadnagy Filszki láttára (ki ezen éjszakára a Sánctól 30 katanával a Déva várba vette vala magát) Haro felé minden bántodás nélkül bátorságosan mentenek és így osztán

Die 5^a Novembris Harora ütven itt Tot Josefet, Balog Andrást fel prédálták.

Berekszon Nandrád, Nandránét, és a fogadokat mind fel dulták.

Ezen a napon 8 orakor *Kémenden* Ordinarius V. ispány Zejk János, Váradai Mojses és László, Báro Josika Daniel és más nemességnek is udvarházait fel prédálták minden nemű vagyonaikkal edgyütt el rontották és tellyességgel elpusztították, az Reformatus pappal edgyütt.

Ugyan ezen napon 10 orakor *Bánpatakán* Váradai Pált, *Gyertyánoson* Kováts Ferenczet, *Arannyan* Miske Samuelt, úgy más nemessek házaikat és minden fogadokat fel dultak, prédáltak.

Ugyan ezen nap 12 orakor *Nagy Rápolton* B. Josika Daniel, Földvári György, Sándor Mojsesné és az 3 Dobrai udvarházait mindeniből fel prédálták.

Ugyan ezen napon 2 ora tájba délután *Bábolnára* is rohanván Báro Naláczi Josefne, B. Naláczi Lajosné, B. Naláczi Josef udvarházait fel prédálták. Az elsőnek udvarházát tellyességgel elpusztították [...]

Ugyan ezen napon 5 orakor délután *Foltan* is Grof Bethlen Gerelly, Henter János, Boér László, Horvát Boldisárné és Balya Samuel házait, pinczéket, gabonásokat feldulták, prédáltak, az épületeit, templomot el rontották, itt is semmi féle gabonát vagy bort meg nem hagyván, sem portékát.

Ismét azon napon 6 orakor Al-Gyógyra rohanván 19 földes Uraságnak házait nevezetesen Grof Kun urak kastélyát úgy az Reformatus papnak is az házát felpredáltak. Itt is minden nemű gabonákat, borokat, igen sokat ezüst, arany portékákat, drága köveket, gyűrűket, férfi és aszszonyi öltöző ruhákat, házi portékákat és házi ékességeket rész szerint elrontattak, rész szerint egybe vagdaltván az házakban is fel égették rész szerint a miket tsak lehetett el is vittének, sem marhát sem majorságot épségben meg nem hagyván a miket tsak meg kaphatanak, ha tsak meg ölve is, ott hagyták. Sőt a mi nevezetes dolog jedzésre méltó: hogy nagyobb gonoszságokat mutathassák Balog János fő nemes embernek va-

lami épületre való fái lévén az udvarán azokat is mind egyig diribről darabra vagdalták. A reformatus papnak pedig az feleségit és ötsit elrabolták. Bizonyos dolog pedig az hogy ezen faluban csak az egy B. Orbány Antálnak annyi borát prédálták el a mellyért 9000 R ftot az előtt nem sokkal ígértek vala átallyába de maga adni nem akarta.

Ugyan ezen a napon 8 órakor estve *Bokajra* is *Homorodra* is reá ütöttek. [...]. A fia feleségestől egy kis leánykájával, noha az kotsijában már az lovai be lévén fogva az ajtó előtt az udvaran de arra nem mer-vén ki menni gyalog tehát az kerten ki szaladozván az erdőre mind az erdőken bujkáltak míg 13^a ejusdem éhen ruhátalan kerültek bé Szászvárosra.

Die 6ta Novembris *Benczenczen* Grof Bethlen Gergelyné, B. Orbány Antal, Matskási Ferencz udvarházaikat prédálták fel, a mi csak ott találtatott minden ezüst arany portékákat, drága férfi és aszszony ember öltöző ruhákat, minden nemű házi ékességeket, és portékákat rész szerint elvittének, rész szerint darabokra vagdaltanak, a pinczéket, gabonásakat is fel vervén a melly borokat meg nem ihattanak a hordoknak fenekeit kivagdalták úgy annyira hogy uszni lehetett a borokba abba gyönyörkedtenek, hogy fen állva a bort ihatták, részegen sokan belé is fulattanak, a gabonákat is mind elprédálták, a török buza kasaknak lábait le vagdalták, a kasak a földre lehulván úgy omlott ki belőlök a sok törökbuza a mellyet kit a parasztok el hordottak, kit kutják, disznok a mig benne tartott meg edegelték. Az udvarházakat mind le rontották a mi vas volt sohult semmit meg nem hagyván elvitték, hanem B. Orbány Udvarát felégették drága szép kertyeit tellyességgel elpusztították, szép halas és békás tojival edgyütt.

Ezen a napon pusztították el *Dédátsan* is Groff Gyulai Ferencz generalisnak mind az udvarházát mind pedig a szép istállóját.

Ezen a napon 10 reggeli orakor prédálták fel *Piskinczet*, *Dosút*, *Fel-kenyéren*, és az *Siboti* fogadot.

Ezen a napon ismét 12 oratájba *Csorára* ütvén itt felpredálták Bart-sai Péternek udvarházeit, csürit, kertit, gabonássát el is égették sok asztgáit minden 3-ik portájit őszverontották, ezüst arany portékáit, köntöseit, fegyvereit, sok pénzt a mint a Relatio jött 60.000 forintyát el vitték, sok borait pinczékben azon kívül a mellyeket meg ittanak kivagdalták, kiöntözték szerül minden gabonáját elprédálták, az törökbuza kasakban valamennyi törökbuzája volt a kasaknak lábait le vagdaltván kiöntötták, elkárosították.

Ugyan ezen a napon Oberslajdinand *Karp* reggeli 11 órakor 100 gyalogokkal és 60 lovassakkal meg érkezett vala. Ezen katonák Pádra amelly Szászvárosrol igen kitsin distantiát téssen 12 orától fogva estvig jötenek, holott úgy vala a rendelés, hogy Déváról Tordasra vagy Perkászra jöjjén a holott az Kudsiri kapitánnyal egy truppa rukolván meg kerüllyék az tolvajokat Foltnál; de a kudsiriak hadnagya is nem akarván Foltra által menni Tordasra ment háltni, és ez Tordasról, a másik pedig Pádról nézték az Bábolnai és Folti prédálásokat. Más nap osztán Pádra ment, onnét Karp Oberstlajdinantal Szászvárosra bé ültek ebédelni, holott még ebéd előtt reájok lehetett volna ütni Benczenssen is a tolvajokra és onnét avagy csak őket elkergetni. Ebéd után ugyan csak Generalis Simioni addig unszolta mig hadnagy Simen és a kudsiri katonák Benczencz felé vévén uttyakat, akik 1 oberswachtmajsterrel őszve találkozván Benczenczen és a fogadóban in facto delicti találtak 100

tolvajokat le vágtanak Szászvárosról kirukolt segítséggel edgyütt az holott is Válya, Pogány, Somogyi nemes iffiak kiválasztott vitézül viselék magokat.

Ezen napon Felkenyéren is a tolvajok közül löttének meg edgyet, elfogtanak 3^{mat}. A Siboti fogadoban sok prédát kapván elvették és Szászvárosra vitték be.

Ugyan ezen a napon B. Kemény Simon Fejér vármegyének fő ispánnya az Alsó Gáldi kastélyában éppen midön ebédhez készülne veszen tudositást Abrud Bányáról Borsin Josef fiscalis ispánytól, hogy a tolvajok Zaránd vármegyében nagy prédákat tettenek, sok magyar nemességet megöltenek s naponként szaporodván arra az részve is ki tsapni készülnek Hora lévén vezérek. Egyenessen a főispányra Galdra menni, elszánta magában hogy az itten sententia alatt lévő tolvaj társát meg szabadítsa B. Keményt magát elevenen meg nyuzassa, épületeit és minden vagyonait fel prédállya, fel égesse. Ezzel töstént B. Kemény is hirtelenséggel fel készülvén éhen szomjan, egész háza népivel edgyütt bé szalad Nagy Enyedre az assessoraival a kiket hirtelen fel kaphatott Táblát ül, Repraesentatiot készitvén a dologrol a Guberniumnak maga vélle sijetve bé nyargal szóval is jelentvén Enyedről. Azonban az huszárságból egy hadnagyot 50 huszárral ki kér a maga költségire Gáldra Comman-doba.

A Királyi Gubernium mi képpen vette B. Keménynek a jelentését a következett rendelései arról tesznek bizonyoságot mert Commissarius-nak ki rendelte maga részéről Brukenenthal Mihály Szász consiliariust az Hadi fő Erdélyi Tanács részéről is ki rendeltetik Fefercher generalis Brigadiros. B. Keménynek pedig meg nem engedvén hogy ben mulasson Szebenbe ki küldi az vármegyéjét dirigálni ki is Károly Fejér várba az várba helyhezhetvén magát az Táblához tartozo tiszteket maga mellé gyűjti onnat rendeléseket tészen a vármegyében alá s fel mind az katonaság forspontozására mind egyéb meg kívántato dolgokra, a nemességet is ki szállitván szerinte fegyverekkel Comandokba concludálják hogy ezek élésekre a földes uraság szénát, zabot és egyéb élest administrályan a melly iránt is kerülő levelek mellett kérettetvén a földes urak mindenek bövségessen szállittanak az elrendelt helyekre a fegyverben lévő öriző nemeseknek számára. Mivel pedig eleitől fogva az rabságra hozott tolvajoknak profontat a commendans nem akar vala ingyen adattatni reá ize a fő ispányra hogy ő külömben a rabokat nem tartja a várba hanem ha az vármegye az profontat fizeti egyéb aránt mind el bósáttya. Igy tehát ezek iránt az k. Guberniumnak is nem lévén semmi rendelése oda bé irnak iránta de az alatt maga a fő ispány magát irásba kötelezi hogy ha az afféle költség nem fog amptaltatni tehát maga a magáéből ki fizeti. De egyéb arántis ezen commendans az várba szaladazatt magyarsághoz felette durváskodván az fő ispány az oda gyülekezett nemességgel repraesentállyák az Felséges Udvarnak mellyre meg jön nemsokára az parantsolat hogy az Suprema Armorum Praefectura az Commendanst megpirongassa s parantsollya meg hogy az szaladásba lévő népséggel tartsan jó edgyességet és ne háborgassa egykéntis.

Ugyan ezen a napon a Tolvajok fel hatottak Borberekre is mint egy 60 számmal a kik is délelötti 11 orátájtól fogva 12 oráig onnat, és a körülbé való helységekből reá szaparadtanak 200-ra és itt Borberekben 37 Alvinczen pedig 36 udvarházakat és a Református papoknak házait ugy a templomot is fel prédálták.

Alvinczen éppen a catholikus püspök kastélya és a Consiliarius felszegei udvarháza maradván épségben az több magyarok házait mind egyről egyre felpredálták, elpusztították az oláságét pedig nem bántották, Borberekbe és Alvinczen pedig minden magyarságnál valamennyi borokat tanáltanak el predáltak, kik meg iván kinek fenekit ki vagdaltván, itt is ott is valahol valami vasat kaptanak egy szegit mind össze szedték. Az üveg ablakokat is mindenütt egyről egyre bérontván azokban amennyit onat kaptanak mind elvittek, össze vagdaltanak hintokat, kotsikat, szekereket, ekéket azokat is minden vasakat elvittének. Innét is minden edgyet másikat, ruhákat, drága ezüst, arany portékát aszszonyi ékességeket egy szóval párna és egyebeket valamiket felkaphattanak elvittének rész szerint pedig egybevagdaltva otthagytanak. Hambarókat, szuszékeket, gabonásokat kivagdaltak, s törökbuza kasoknak is lábait levagdaltatván minden gabonákat a földre ki ontannak és a kinek tsak kellett ki osztogattanak illy szókkal mondván: *ez a tü mun-kátok vigyétek horgyátok békével most az ideje hogy tiis kapjatak*⁸. Itt is mind más helyeken a kövér sertéseket, marhákat, majorságokat valamiket tsak feltálálhattanak mind egyről egyre megölegettének, le vagdaltattanak; az épületeket pedig le rontották, és éppen lakhatatlanná tettek, s melly nemes magyarságra reátehatték a kezekeket meg ölték a többi között az hadnagyot is Alvinczen feleségestől gyermekestől kinosan meg ölték, az oláhokat pedig nem bántották, sem semmi modon nem károsították.

N. B. Itt a préda tartott negyed napig. Hanem ugyan tsak osztán midőn későre huszár kapitány Czigány svadronjával meg érkezett lőtt el 2-öt, fogott el 3-at. Hogy pedig Czigány Déva felé masirozott Strásamester Molnár 10 huszárokkal és 20 gyalogokkal 50-ent vágott le 25-töt pedig kit sbbel kit a nélkül fogott fel. Kiket is az K. Fejérvári várba hoztának fogságra.

Die 7ma Novembris éjszakán mint egy 200-ra való parasztok Pokloson Vincz mellett hálván meg az olá popának (a kiről alább a maga rendében bővebb emlékezet lészen) 4 hordo borát meg itták, az mellett egy néhány számból álló juhait kinyuzattván, meg ették, de mindene-
ket kész pénzből jól ki fizették, innet osztán fel viradván

Die 8^a Novembris ezen tolvajok fényes nappal a Károly Fejérvári váron felyül az szőlők alatt az őriző katonaság szeme láttára az kivont ágyuk között az puskapor magazin mellett masirozván az Ampoj vize felé nagy bátorsággal minden bántodás nélkül találtattanak olyan emberek is akik az tolvajok az Commendansnak az vár fokról ujjal mutatván kérték, hogy külgyen reájok, atakiroztassa, mert azok az tolvajok predálták fel Borbereket, és Alvinczet, de mi okra nézve? maga tudva békével botsátotta. Hanem ugyan tsak ezen napon a Fejérvári civisek vigyázásban lévén midőn reportalnak az Magistratusnak, hogy valami tolvajok az Károlyvári szőlőkben lappangnának, ki küldenek az őrizőkből egy néhány fegyveres embert kik is hármat közülük elfognak (mert a többi széllyel szaladozott) és az várba felhozván a Praesidiumnak resignallyák. Ezen parasztok midőn examenre huzatatnak magok kivallják hogy az mostani tolvajok *Császár Kuruczainak* magokat nevezvén; Hora által minnyájan meg eskettettének [...].

Ugyan 7^a Novembris gyujtották meg *Al* és *Fel-Pestest*. Alpesten Gub. Secretarius Türi László udvarházát földig le rontották és fel is égették. Makrai Sigmondné, Vállya Mihályné udvarait is felpredálták.

Ugy hasonlóképpen, *Piskiben, Fotiban és Köboldogfalván* minden udvarházakat és felkelhetőket felpredálván semmivé tettek, úgy az papot is felpredálták. Köboldogfalván ölték meg Tompos gondviselőt is.

Ugyan ezen napon *Szent Györgyen, Kitiden, Nagy és Kis Bartsán*, felkelhetőkkel együtt. Oláh Brettyén az egy Mara Miklós udvarháza és *Bojturon, Batizon, Baczalaron, Oláh Brettyén* is az udvarházakat felpredálták, minden felkelhetőkkel együtt. Oláh Brettyén az egy Mara Miklós udvarháza és felkelhetője maradt meg az jobbágyainak igazsága és hűséges tselekedeteik által mert ezek magok állatanak ellent a reá rohanó tolvajásznak, se oda bé ütni és ottan semmitis predálni vagy elrontani meg nem engedték, sok töltött fegyverekkel állván ki az kapu elejibe.

Ugyan Die 8-a Novembris a K. Gubernium parantsolattyából mennek 4 oláh papák az tolvajkodo olásághoz Ompolyczára (ahol akkor valának) ilyen rendeléssel: hogy szünnyenek, többé ne tumultuáldogyanak, többet ne predállyanak, minnyájan haza szállyanak, kikre mi panasszuk van annak rend szerint adgyák fel a Guberniumnak mivel hamélto panaszszok megorvosoltatik. Az tolvajok pedig rossz néven vévén az követséget, azt felelték hogy ha jó kell nekik mennyenek vissza, lássanak dolgokhoz.

Die 9 Novembris pusztították el az egész Hátczeg vidéki magyar földes Uraságnak igen sok nemes udvarait, és minden felkelhetőit a nemesség pedig Hátczeg városába recipialta magát azon kevés vagyonkájával a mellyet hirtelenséggel bé lehetett vinnije. Az otthon maradt vagyonait pedig [...] el predálta.

Ugyan ezen a napon ütöttek az tolvajok *Orlya Boldogfalván* lévő földes uraságnak nagy költségekkel készített s sokféle vagyonokkal s költséges ékességekkel rakva lévő udvarházaikra is, a hol Gr. Kendeffi Elekné Uri aszszonyságnak úgy Kendeffi Miklos és Josef nem különben Kendeffi Mihályné özvegynek mindenit felpredálták.

Ugy amint a több helységekről meg vagyon felyül irva, de sőt a mi nagy megjedzésre méltó: az Hátczegi oláságból álló végbeli katonaság volt a nagyobb predáló aki magának és tisztjeinek számukra a borokat hordostol hordattatta bé Hátszegre⁹.

Ez is itt el nem hagyható dolog hogy említett Groffné Kendeffi Elekné, drága udvarháza cserép fedél alatt lévén egyébkint meg nem lehet gyujtani, hanem a tolvaj oláság bérontván az élősboltyába is mint egy 60¹⁹ valo szalonnát fel vondozván a hijjuba vagy padlásra azokat meggyujtogatván széllyel úgy adott tüzet házának a szerint osztán égett el a drága udvarház [...] Ezen a napon érkezett meg Szászvárosra az Aranyos Széki Székelly kapitány 91 huszárokkal kik is másnap Dévára le menvén az tolvajokra ütettek, mint hogy Dévának városára se-regeltek vala nagy számmal. Az katonaság commandoja alatt nem valának haszontalanak a magyar nemesek is, mivel hullott el 45 Tolvaj, fogva esett 55, a többit meg szalasztván tsak az magyarok kezibe ne essenek néki mentenek a Maros vizinek a mikor itt is keményen attakirozták volna őket a magyarok magok néki ugorni kezdenek a viznek és számát tudni nem lehet mennyi ölte belé maga magát az Maros vizibe. Az bé vitt rabokat pedig Die 10-ma Novembris Hunyad várme-gyei törvény Szék különbnél különbféle kínos halálakkal az magok érdemek szerint exequáltatta.

Ugyan ezen napon is Hátczeg vidéken folyván még az oláságnak prédálása, tartott usque ad 13-a Novembris a mikor is a végbeli katonaság reájak ütvén az tolvajokra egy néhányból álló nemes iffiuval, 50 számból állót vágott le, sokakat az Hátczeg vizinek szorítván (melly akkor vala árjában) mint sem az magyarok kezibe essenek inkább magok néki ugrattanak az viznek és ki nem evezhetvén sokan belé is fullattanak.

Ezen felháborodásában Erdély országának mind az szász nemzetből való Gubernátor Baro Brukenenthal Samuel, mind az K. Gubernium, a fölött rajta kívül még 4 szász tanács, mind Prajsz Commendirenden Generalis mind az megkárosított vármegyéknek Tábláji, mind pedig az kirendelt Commissio sűrűn egymás után küldött staféták által teszik vala az relatiokat s az parantsolatokat egymás közt és az Felsőleges Udvarhoz is mert az alá s fel járó staféták szűnnek nem vala. Az Marosvásárhelyre gyülekezett magyarságból álló urasság és nemesség elébb az K. Guberniumnak azután osztán neglecto Gubernio egyenesen az Felsőleges Udvari Cancelláriához s még Királyi Felsőséghez is tészik vala meg a hathatós representatiók által panaszszakat mind nemzeteknek **olly szörnyű vesztéről**, mind véreik, tagjaiknak megkáratztatásáról, **mind** az katonaságnak lágyságáról, mind az Commendirozó Generalisnak csak nem continentiajáról bizonyossá tehetvén abba is hogy tán az K. Gubernium sem az Armorum Praefectura a dolognak valóságát úgy amint vala magában nem adta föl. A Királyi Felsőgnek fülébe hatván szíve nagyon megháritatt és olly véletlen nagy veszedelemben forgó magyar földes uraságnak hogy maga az Gubernátor is az oláhok tselekedeteit szépitni akarván a Gubernialis Relatiókat mellyek az Consiliumba már concludalva valának úgy még az kirendelt Commissariusokhoz tett köznséges rendelkezéseket is maga tetszése szerint corrigálgatván úgy iratya vala le és küldi vala alá s fel még az Udvari Felsőséghez is.¹⁰

Más felől pedig az megkárosított magyarság is maga különös levelei által folyamodván mind a Föls. Udvarhoz, mind különösen is némelly udvari kormányon ülő méltóságokhoz a mellyek az Udvarhoz naponkint fel hatván minthogy egymással ellenkezőknek lenni láttczattak az Föls. Udvar is ahhoz képest most egy most más, keményebb most szelidebb rendelkezéseket teszen vala. Prajsz Commendirozót mind azon által székből nyugalomra mozdítván ordinalis pensioval megajándékozván, más Commendirozót rendelt helyébe¹¹. Hunyad vármegye fő ispánnját pedig B. Bornemissza Jánost degradálván az királyi Táblára assesorságra, Brukenenthal Mihály szász consiliariust rendelte helyébe adminisztratornak. A Tabularis Személyek közül pedig egy néhányat tisztiből le hányni parantsolá érzékeny szívvel vévén aztat hogy az magyarság által annyi olá elvesztetett. Volna az kiknek testiből Hunyad és Zaránd vármegyékben szerint szerte nagy halmok valának rakva sok hellvségzekben valameddig osztán vévén észre a vármegyék is az iránt való kedvetlenségét az Udvarnak gödröket ásattatván bele vondozva elfedeté.

Valának pedig Hunyad vármegyében egy néhányan olly választott nemes iffiuk az kik az parasztságból sokakat levágtak és el vesztettek vala, nevezetes vala edgy Pogány nevezetű, Andrásnak az fia (kinek az atyát az előtt való esztendőben a maga Hátczeg vidéki Nagy Klopottivai nemes udvarházában az tolvajok meg ölték vala). Ezen nemes iffiu az tolvajsággal lett verekedésben sebeket is kapván egy nap néha 40 s több oláhokat is maga személy szerint levágott. Melly vitéz-

kedő nemes iffiuk ellen az Fiscalis Directorhoz fiscalis actio rendeltetett az Felséges Udvar által.

Ezen a napokon prédálták fel Hunyad vármegyében a Maras mellett *Guraszádán, Illyén, Lesneken* minden földes uraság udvarait, s minden neven nevezendő felkelhető javait, úgy hasonlóképpen az Strigy vize mellett Magyar Brettyén is minden magyar földes uraság udvarait az egy Báró Bornemisza Josef udvarát kivéven, mivel ezt az maga emberei ellent álvan mentették meg.

Ugyan 10-a Novembris *Metesden* az püspekség ispánnának házára ütven ennek minden vagyonait eléb mind felpredálták, itt ettek ittak vendégeskedvén, részegeskedtek míg utollyára az háznak és egyéb épületeknek úgy a Püspek szénájának tüzet adtanak és mind ezeket az ujjanan épült köfogadóval edgyütt felégették. De

N. B. Midőn szintén jobban foly vala az préda 1 Károlyfejérvári postalegény akkor jöven stafétával Zalatnáról elibe állattanak, elfogták s midőn mondotta volna hogy oláh nemzet, a lovat meg kötötték, enni attak meg itatták, abrakolták, az legényt is jól tartatták, azután lovát elé hozván magok kantár száron tartván míg felült szabadon botsátot-ták; hanem azt hagyták, hogy többé leveleket ellenek ne hordozzon.

Ugyan ezen napon ütötenek nagy sokasággal *Ompoiczára* is, Igen Patakán is az Gr. Teleki Ádám udvarházára, amott mint hogy ollyas udvarházak nem valának minden fogadókat felpredálván onnat jötenek osztán által Igen Patakára, itt az föld népét igen könnyen, mert ugysis várva várja vala, magokhoz hódítván fogtanak a prédához reggel 11 ora tájban estig predálván, estve kimentenek az erdőre hálni, hanem 1 tolvajt egy Igen Pataki Matsukással edgyütt Czelnára estve által küldötte-nek az falus biróhoz olly parantsolattal hogy minden háztol mingyárt oda által mennyenek de N. B. az falusi bíró hon nem lévén ezek után midőn a követek által érkeztenek 1 Czelnai olá birónak mondván magát lenni 2 polgárt mingyárt akkor estve házról házra küldezvén maga azok által az parantsolatot ki adta hogy minden ember aki férfi fejenként hoz-zája jöjjön, s mellyet tsak nem minden óhajtvá várván mingyarást gyülekeztenek azon embernek házához lámpásokkal, gyertyákkal és így osztán edgyütt azon éjszaka minnyájan Igenpatakára által menvén Igen Patakán Gr. Teleki Ádámné házát minden felkelhető javait, portékáját, házai béli ékességeit rész szerint öszvedarabolták, rész szerint elvitték. A pinczéjében sok pálinkák, borok lévén itták, öntözték, részegeskedtek, utollyára minekutánna már nem győznek vala többet inni, az hordóknak fenekeit kivagdaltván az drága borokat kibotsátották. Az épületeket pedig úgy elrontották hogy éppen lakhatatlannokká lettenek. Mindeneket legelső oda menetelekkel az ablakokat mind bé rontották, minden ónat belöllek ki szedegetvén elvittenek, ami vas seholt tsak egy szeget is meg nem hagyván még az falakból is elvitték. De

N. B. Amely ember *Czelnán* falusi birónak tette vala magát olly fenyegetésekkel hivatta öszve magához az Czelnai embereket, hogy aki azon parasztnak parantsolására meg nem jelenik az házát felégetik, magát pedig az faluból is ki hánnyák.

Die 11-a Novembris Topánfalvára ütven¹² az tolvajoknak nagy sokasága, itt az Fiscalis Ispány (akinek is azelőtt mint egy 3 órával egy Ujbár Ursz nevezetű gornyikja (akiről alább emlékezett lészen) híré téven hogy tsak szaporán semmit se késsen takarodgyék mert mingyárt a tolvajság ott lepi) és az szerint lóháton feleségestől amint hirtelen le-

hetett elszaladazván, a házat úgy az aranyváltó Bisztrai házat is felprédálták mindkét helyről minden felkelhetőket amellyeket el nem rontattanak, elvittenek. Az aranyváltót magát nem csak az pénztől megfosztatták, de sőt az aranyváltó Cassát is az udvarra kihuzván felvagdalták, mellyből készpénzen kívül 19 font béváltott arannyat vittenek el. A templomnak pedig (melly nem régiben királyi költséggel építettet vala föl) az ajtaját bévágván amennyien férhettek bérohantanak mivel az Fiscalis Ispány elszaladása előtt securitásnak okaért az Spanalia Cassát (melly egy néhány száz forintból ál vala) itt hagyta felverték, felhasagatták és az pénzt ebből is el vették [...].

Mínthogy pedig Igen Patakáról éjszaka az czelnaiakkal edgyütt (az kik közül Igen Patakán a parasztok előljáró tiszteket eskettek vala) menetnek által Czelnára amintis

Ugyan 11-a Novembris Czelnán minden földes uraságnak (akinek udvarháza vala) úgy mint: Gr. Teleki Károly és Josef, úgy eözvegy Gr. Teleki Lajosné udvaraira rohanván az magok czelnai embereikkel edgyütt az tolvajok felverték itt mindenik udvarban az ajtókat, ablakokat némelly rész bérontván itt benn az házakban mindeneket kiket öszve vagdaltanak, kiket öszve szedtenek és elvittenek magokkal. Valami ónat és valami vasat valahol megkaptanak mindenünnet lerontnak és elvittenek. Némelly része az pinczékre rohantanak, az ajtókat bérontván elébb elkezdették az italt a sok pálinkán, amikor ezt belé unták neki estenek az drága boroknak, azokból részegeskedtenek valameddig tsak ihattanak mind ittanak, azután az hordókat egymásra reá vágván a borokat kibotsátották elannyira hogy nem tsak lehetett uszni a borokban kiváltképpen az Gr. Teleki Károly pinczéjében (mert ennek az urnak tettenek itt nagyobb kárat), de még az pincze ajtaján is foly a bor mint valami patak. Itt

N. B. Az Czelnaiak magok hordották szerint szerre a kövér sertéseket, méheket felvervén az mézeket csebrekkel, szekerekkel, buzát, törökbuzát úgy egvéb féle gabonákat is valamiket tsak találtnak semmit az udvaroknál meg nem hagvtanak. Az épületeket is elrontatták hogy éppen lakhatatlannakká tették, még tsak egy kemenczét is a maga épiségében meg nem hagyván egy szóval úgy el pusztitattanak minden felkelhetőket hogy az uraság tisztjeinek, amikor vissza szállhattanak, nem vala még egy harapás is mivel éllyenek. Gr. Teleki Károlynak még az mezőben lévő csűrít is felégették.

Ugyan ezen a napon (amelly vala Szent Márton Püspök napja) reá izennek éppen déltájba Torda várossára, hogy várják mert oda mennek látására, de mint hogy ezen nemes városban lakozó nemesség feles számmal már az előtt jól rendbe szedte vala magát kemény őrizeteket rendelvén az fegyveres nép közül mind gyalogság mind pedig a lovasság ben az városban is kívül is körös körül szorgalmasan vigyázatt, meg vitte az követtye Horának hogy ott nem volna mit próbálni, azért elmaradnak. Az várbéliek pedig rendelnek egy néhányból álló lovas nemességet hogy mennének el és vizsgálnák holmiképpen volnának a parasztok. Ki vállalkozik 20 nemes iffiu az postamester Keresztes vezérlése alatt, kik midőn Szoltsva nevű faluba érkeznek az havassok között, láttyák hogy igen kevesen volnának az férfiak honn, kérdezik és mongyák az aszszonyok hogy az oláság sokasága számára készitenének és várnák őket. Kimennek tehát a faluból elosztván három felé magokat távol egymástól kik is mikor látnák az oláságot nagy kiáltások között

az oldalakon nagy seregesség gyülekezni távol egymástól egyenként három felől puskázni kezdenek az tolvajság felé egyenesen melyre meg ijje-dezvéen az tolvajság futásra vészi a bátorságos gyülekezeteket néki rohan a nemesség is, lövi vágja amint csak lehet az helynek szűk és erős volta mián, el fog közüllék 70 számból álló tolvajt, megkötözve leereszkedik Tuskana Regementinek kapitánnya alatt lévő egy commandó huszárság-gal megszólítja a kapitány hová vitték a rabokat, melyet midőn mon-dának erővel el vészi és mind el botsáttya őket szabadon.

Ugyan ismét 11-a Novembris mint az zápor eső omlattanak a pa-rasztok Toroczko Szent Györgyre is, amely Torda vármegyében esik de a Felséges Királyi Rendelések szerint Kolosvármegyéhez applicáltatt, az holott is a Thoroczkaik familiának minden udvarházára rohanván azok-nak ablakait, ajtóit bérontották, itten valami házi portékát vagy egyéb akárminéven nevezendő felkelhetők találtattanak részszerint öszve vag-dalták, rész szerint öszve szedegetvén elhordották, valami ezüst vagy arany portékák, fegyverek, levelek találtattanak úgy férfi és asszonyi rend öltözeteket és edgyet másokat kaphattanak mindeneket el vitte-nek, az épületeket mind öszve rontották s mind máshont is éppen lak-hatatlanakká töttenek, csak az egy Groff Thoroczkaik Sigmondnak töb-bet mind sem 100000 forint kárt tettenek¹³.

Die 12-a Novembris a Tuskana Regementiből egy hadnagy Inczédi 20 emberrel és ugyan 20 nemesekkel és iffiu Gr. Mikes Istvánnak a fia azekkel edgyütt Gr. Mikes Sigmond Thoroczko Szent Györgyre rukolván estvéli 7 oratájban reá ütnek a prédáló tolvajokra, s midőn mennének elől találván kívül Thoroczko Szent Györgyön 6 (hat) ökör után meg-rakodott két szekereket melyeket az tolvajok az el prédált portékákkal rakva visznek vala Bedelő felé, azután velle való parasztokat mind el-fogják, megkötözik, az faluba riadás esvén az parasztokat futva szalaszt-tyák, 6 közüllök halva esik, némellyeket megsebesittenek, 138-at pedig elfognak kik is fogságra Nagy Enyedre hoztattván ottan valami pinczé-kben lévén bé zárattatva magok között egybe vesznek, verekednek, ma-gok egy nehányat meg is ölnek. A többi azután Károlyfejérvárra ho-ztattatnak rabságra és úgy a szerint usque ad 20-mum Novembris Ká-rolyfejérvárra 345-re szaporodik a parasztokkal kifogott raboknak száma.

Ugyan 12-a Novembris¹⁴ mind a fűszál olly számosan rohanván Abrudbánya^B várássára az oláság ott is sok prédákat töttenek, sok em-bereket fel konczoltanak, megöltének kinosan, mert sok párszor felet-tébb sok drága ezüst, arany portékákat, drága köveket, gyöngyeket férfi és asszonyi öltöző ruhákat, edgyet másokat, számtalan felkelhető javakat vittének el vagy el is rontottanak [...].

N. B. Nevezetes vala az hogy midőn egy paraszt valamelly gazdag várási embernek házában rontatt volna az szelindek kutya szemközt réá ugordván helybe tartotta mig annak az embernek kotsissa egy pisz-tolynak sárkányával agyba föbe vervén az kutyának szájában meg-ölte.

Ismét Die 12-a Novembris reggeli 11 oratájban nagy sokassággal a parasztok Czelnáról Igen várássára (ahova már azelőtt való nap izen-tek vala hogy várják oda őket) akarván ütni Gr. Teleki Lajosné Inspec-torának János nevű szakátsát azután elől tanálván megölték fejszéekkel vagdaltván, eztet midőn egy kaprár az Tuskana Regementiből 4 huszá-rokkal (kik patrolirazni valának commendirozva) halva találván s látván a mellett az Igen felől jövő tolvajoknak sokaságát, reá biztatván az kevés

huszárságot eleibe vágtatnak az tolvajoknak az Igeni mezőben, levágnak 6-ot az tolvajokat confundálván futva szalasztják, utánnak vágtatnak hegyen völgyen, elfognak 17-et, sokakat meg is sebesítvén közüllek, féltekben az megszaladatt tolvajok hányini kezdik el az prédában hozott portékákat, eztet híré tévén egyik huszár az Igeni váraasiaknak felszedik és szekerekre rakván be viszik Igenbe, maga pedig az katonaság az rabokat Károlyfejérvára viszi rabságra.

Ekkor jöven meg a hír, Károlyfejérvári várba (ahová már az előtt Tordai László K. Fiscalis Prokátor minék utánna a tolvajok oda is izentek volna hogy oda mennek bé szaladatt vala) hogy a tolvajok oda is bé ütöttek volna maga Tordai László az Gr. Teleki Samuel Inspectorával Ujvári Tamással és az Gr. Teleki Lajosné Inspectorával edgyütt el mennek a várnak commendánsához, kéri, rimánkodnak azon hogy az katonaság közül külgyen ki egy commandót bár tsak egy companiából állót az jelen lévő nemesség is ki mégyen legalább ha egyebet nem tehetnének is szalaszzák el a tolvajokat, ne engedgyék tovább is prédálni, mellyre az commendáns elébb azt mondotta hogy az *nemesség magát oltalmazza* azután azt felelte, hogy nem volna parantsolattya és ezért katonaságát nem commendirozhatná, így osztán nagyobb meg nagyobb merészséggel és bátorsággal,

Die 13-a Novembris ismét nagy sokasággal az Olá Boros Botsárdi havasokra felgyülekezvén (mivel az itt való oláhak közül is némellyiknek szövetsége lett vala ő vellek) egyet magok közül le küldenek a tolvajok Olá B. Botsárdra olly parantsolattal, hogy az falusiak ő hozzájak fel mennének. Kik is midőn fel érkeztek, kérdezik a tolvajok: kik volnának földes urak otthon? felelik hogy mind el szaladtanak az K. Fejérvári várba mindeneket magukkal el vivén tsak az oláság volna otthon. De minthogy az ő határait is harám versben a jégeső elverte, se gabonájak nem termett, ugy hogy magoknak is nem volna mivel éllyenek, sem borok nem termett, azért eljöhetnek, de nem lészen az is mit egyenek, azért meg gondolkozván a tolvajok le nem jötenek hanem Istvánfi Péternének reá találván az juhaira ezekből 50-ig valót s az 6 béres ökreit le vervén mind meg ették, ezzel a Botsárdi és Királypataki határan által reá rohantanak *Krakkora*¹⁵ az holott valamennyi udvarházakat kaptanak ugy az reformatus papnak és mesternek is az házakat ugy az reformatusak templomát felverték, felprédálták, minden földes uraságot minden felkelhető javaiból ki pusztították olly móddal mint fellyeb sok helységekről emlékezet vagyon. Itt *N. B. A* szegény reformatus mester maga elejekbe kimenvén ki vitt 100 arany és 100 forint fejér pénzt mondván: amit egész életibe szerzett mind elé hozta, által adgya, ne bántsák az házát, magát és hozzátartazandójit, a pénzt elvették, őtet is bántás nélkül elbotsátották; de az házát minden felkelhetőitől megfosztották. Ugyan ezen faluból sok udvarokból sok béres ökröket felhajtottanak az havasra magoknak. Itt az prédálások minden bántódás nélkül tartott egész harmadnapig nagy vendégségek között, nagy bátorsággal.

Amelly a katonaságnak igen jól vala tudtára és tsak nem szemével látta, de senki még feléje sem ment annyival is inkább reájok nem ütött sem őket nem bántotta azért a parasztság minden félelem és bántódás nélkül evett, ivott, vendégeskedett, korhelkedett, részegeskedett addig szinte amig nékije tetszett, az magyar földes uraságnak javaiból. In-

net is az magyarságtól egy vas szegig mindenféle vas neműt és ónat elvittének az oláságnak pedig semmijét nem bántották.

Die 14-ta Novembris *Felső Gáldon* a püspök udvarbírájának házát úgy *Benedekben* is az udvarházakat felprédálták. Biró Miklós midőn a szőlőjéből lóháton Menczent felé jőne megtámadták és lováról levervén oberslajdinand Sulcz szeme láttára akihez 40 lépésnyire nem vala is az kihez reménkedve kiált vala hogy ne hadgya, megölték. *Csáklyán* is a Szotyori István házát felprédálták [...].

Ugyan 14-ta Novembris Sulcz Oberslajdinant a tolvajokkal nyolczad napig tartó armistitiumat köt¹⁶, de az tolvajok aztat meg nem állják, mivel mind Biró Miklóst azután ölték vala meg, mind pedig Szotyori házát azután prédálták fel, az feleségit is azután vagdalták úgy meg amint eléb meg vagy on irva.

Ugyan 13-a Novembris érkezett vala Horának az követtyei úgy-mint: Avram Mak Iuon és Petru Abrugyán által major Sztojanitshoz úgy a Sollymosi só tiszthez és a Hunyad vármegyei táblához Dévára az békességnak kötése dolgában ilyen izenete.¹⁷

1-mo Hogy a nemesség minden gyermekeivel edgyütt esküdgyék keresztye alá.

2-do Hogy egy nemes se légyen többé és a nemességből ki lépjen minden nemesi praerogatívákról mongyon le.

3-tio Minden nemes fizessen adót a következő császár parant-solatya szerint az köznép közt.

4-to Hogy a nemes földek fel oszollyanak az köznéppel.

5-to Hogy engedelmességnak jeléül a Dévai várban és az határon mennél hosszabb rudakra kössenek fejr zászlót.

6-to Mindezekre külgye válaszszát a Tábla 14-ta Novembris estvére Kristorra Kristori Popa Danilához külömben ő el vesztí mind az egész nemességet.

Die 14-ta Novembris¹⁸ staféta által érkezik az nagy dühösséggel gyarapodó parasztoknak sokassága ellen illyen Felséges rendelés: hogy az megfogott és rabságba lévő tolvajokra instantivalis törvényt tévén az vármegyék táblái a kiknek gonosz-sága világosan ki jön semmi apella-tio nem engedtetvén exequaltassanak a magok érdemek szerint.

A mellett parantsollya kegyelmesen minden felé kerülő levelek ál-tal ki hirdettetni hogy ha valaki magát Horát megfogja és élve kézbe adgya légyen 600 aranya, az ki halva a fejét viszi elé 300, az ki pediglen az kapitányai közül edgyet elevenen ad kézbe 200 arany, a fe-jéért pedig 50 aranyat fog kapni. Hora ellenben azt minden felé hir-detteti: hogy ha még 7 esztendeig fogna is tartani hadakozása 7000 forint ajjándékot fog adni aki őtet el fogja, azért ő semmit és nem félne, a hadakozást 7 esztendeig is ki állja.

Die 15-a Novembris által hatván az tolvaj oláhoknak dühössége a Maroson által is a Küküllő vizihez közel *Besenyőben* B. Bánfi Ferencz-nek udvarházát s minden felkelhető javait itt is felprédálták.

Die 25-a Novembris Károly Fejér Váran a törvény széknék itéleti után exequáltatott a rabok közül 6 tolvaj, akik közül egy vala neveze-tes aki Hora fiának nevezete alatt edgyik kapitánnyának adta vala ki magát; de egyéb aránt igaz neve Ujbár Ursz vala, ez nyársba vonatott, 2 kerékbe töretett, 3 pedig fővétellel vette el jutalmát gonosz tseleke-deteinek.

Mivel pedig Sulcz Oberslajdinant (aki az Aranyas széki lovasság-béli katonaságnak commendansa vala) commendirozva Horához vagy a tolvajokra, mitsoda rendeléssel az tudva nintsen, gyakorta tanálkozván Horával, keresztit meg is csókolta és különösen s titkosan tractál vala Horával, az commandójában lévő huszárságnak fegyvereit korpával töl-tetteti vala. De emellett nagyobbára olly commendat is tart vala hogy noha az tolvaj oláság erdőkből és ezeknek széleiből a katonaságot lö-vődezővén szeme láttára elejti vala mégis szabad nem vala az katonasá-gnak az tolvajokra réá menni annyival is inkább ellenek tsak még egy puskát is kisütni. Holott Hora ottan ottan izenget vala Enyeden quar-télyba lévő Tuskana Regimentiből való Hellebron Obester Commen-dánsra és Enyed várássára hogy várnak mert oda menne látásokra. Nem is vala jutalom nélkül Sulcznak tselekedete mivel egykor a Topánfalvi határon találkozván Horával egy nyul bőrt aranyakkal és arany köves drága portékákkal tele rakva kapa tőlle ajándékba. Mellyet minek utána nyomossan bizonyitva feladatott vala az Föls. Udvarnak a M. Vásár-helyre gyülekezett uraság és nemesség statussa, ahelyett hogy valami baja lett volna, őbesternek tették nagy vigasztalására.

Die 27-a Novembris ugyan Károly Fejérváron a törvény székek egyenes ítéleti szerint ismét exequaltatnak az rabságba hozott tolvajok közül 5, egy nyársba vonással, 2 kerékbe való töretéssel, más kettő pe-dig fő vétellel.

Mínthogy pedig ezek alatt az idők alatt noha igen későn comman-diroztatott vala az tolvajok ellen mind az Hunyad vármegyei, mind az Fejér vármegyei mind az Aranyas széki végbeli katonaság nem külömb-en az Gyulai Ferencz Regimentiből egy néhány companiából álló in-fantéria, hogy hasonlóképpen az Tuskana Regimentiből álló huszárság, nem külömben az székelységből is egy néhány compania gyalogság; de ez alatt az nemesség is rendbe szedvén magát mind Hunyad, mind Fe-jér, mind Kolos, mind Küküllő és mind Torda vármegyékben fegyverbe felült vala. Az tolvajság megijedezvén tovább prédálásakra való nyarga-lódzását elébb elébb való menetellel gyakorolni nem merte, nagy őrizet-ek állittatván fel minden felé az országba, és az sűrű commandok által az tolvajok naponként jobban jobban veretnek vala fel, és vitetnek vala fogságokra. A tolvajság is a prédálástól meg szünnén azon gondolkodott miként magát elvonván menthesse, tehát az fiscalis havassokra és erdők-re fel rész szerint a Zalatnai Dominiumba, rész szerint az R. Catholikus Püspök jószágaiba felvonván magát defensive tartotta, azon helyekre menő utakat pedig és ösvényeket rész szerint be vágta, rész szerint ke-ményen bésánczolta, maga pedig az előljáró Hora és ennek fő kapitánnya Kloska magokat egy néhány választott tolvajokkal (kik között absitos, szabadságos és meg szökött katonák is valának) fel vonták az Zalatnai Dominiumbéli Nagy Aranyasi határba lévő Albák nevezetű havasra ép-pen a Bihari havas tetejére melly helység határazik Bihar vármegyé-ében lévő Belényesi Dominiumnak végbeli helyével, valami igen erős helyen lévő kő sziklákba tsinált barlangba. Sűrű pikéteket rendelvén magát Dácia királyának adta ki és egyuttal adot is vetett vala a népre, de igen keveset, fel is tőtte vala hogy ha fel tett czéllýának szerentsés kimenetelét érheti maga nevére pénzeket veretessen, mellyről, és amely-nek formájával az ő résziről projectum is tétetett vala amint ide alább annak formája mutatni fogja; de amint fellyeb meg vagy on írva az ne-messég és uraság fegyverekre fogván mint egy Regiment formába gyűj-tette vala magát öszve, kiváltképpen Kolos vármegyének a színe minden

vármegye pedig különböző színű uniformis köntöst, különböző készülétekkel és csákó süvegekkel csináltatott vala magának de minnyájan még a statális tisztek is hatvanos posztból kör sinorral és sujtással valamennyi vala pedig a menték mind egyről egyre bárány bőrrel prémezve.

Mellyet az hadi német tisztek rosra magyarázván az Felséges Udvarnak elhítetéssel adták fel. [...], hogy az efféle bandériát ki tegye le és afféle uniformisokba járni ne merészellyen, az erre való vigyázást az hadi népnek kiadván parantsolatba.

Nem lévén pedig üressek amint fellyül meg vagyon irva ezen factioktól és végezésektől az olá popák is (mert ezekkel Hora correspondentiát tartott vala) tehát

Die 29-e Novembris az Magyar Igeni Unitus olá popa esperest az katonaság által elfogatván hozatik az K. Fejérvári várba.

Ezen a napon Offenbányánál reá ütvén a tolvajok nagy sokassággal az Orosz gyalogságból való commandóra főhadnagy Mesterházit sebbesitvén [...] 1 káprár és 7 közemberek halva estek, 6 megsebesített, 32 pedig elfogattatik¹⁹.

Die 30-a Novembris az Poklosi schismaticus popát is (aki edgyszersmind Borsómezőnek is popája vala) az katonaság fogva hozza a Károly Fejérvári várba.

N. B. Ezen popa vala az aki 1-én mikor oberslajdinand Otts feles Tuscana huszárokkal Borsómezőre felment hogy a népet tsendesitené, ezen popa volt aki a rebellis oláhokat commandirozta és a katonaságot Borsómezőre bémenni nem engette. Ez a popa volt az aki 2-do mikor másodsor 1 főhadnagy 20-szig való huszárokkal Borsómezőre commendoztatott vala, hogy a békesség punctummaít töllek ki kérje, ez a popa állott elé harmadmagával és azt felelte: Hogy ök ezekkel a conditiokkal meg békéllenek egyébként pedig nem hogy

1-mo. Magyar az ő határookra lábát soha többé be ne tegye.

2-do. Hogy földes uraságot az olá nemzet soha többé ne szolgállyon. Ez a popa az aki

3-o. Mikor strása mester Molnár harmadszor egy néhány huszárokkal Borsómezőre felment, ez a popa kiáltotta az hegy tetejéről hogy a tiszten kívül több katona fel ne mennyen, mert különben egy lábíg mind el kellett veszniek, és minekutána egyedül felment volna hozzájuk ez a popa állott elé legelőször, aki megfogván kantára szárat le szállította laváról és körül vétetvén 12 fegyveres tolvajokkal kényszerítette arra hogy tsokollya meg az kezit nékie amint féltében meg is kellett tsokolnia, mivel az tolvajok az puskákat fel vont sárkányakkal tartýák vala feléje.

Ezekbe a napokba rendeltetik ismét oberslajdinant Sulcz hogy Horával az békességről tractállyan, a melly ellen az Fejér vármegyei uraságból és nemességből álló földes uraság stafétán contradictiót küld be az Guberniumnak hogy az K. Gubernium az földes uraságnak véréről, nemessi szabadságáról és privilegiumiról az földes uraságnak hire és akarata nélkül semmit is ne tractállyon; sőt az földes uraságot hite és kötelessége szerint mint az országnak fizetett szolgálja oltalmazza.

Die 28-a Novembris a Fels. Császár bölcs rendelkezéséből a tolvajok dolgába K. Commissio rendeltetvén Grof Jankovits és Papilla generális az rabok ellen minden törvényes processus, executio vagy az raboknak elbotsáttása megtiltattatik, az investigatio az K. Commissiora bizonyos Instructio mellett reá bizatik.

Ismét ugyan ezen a napon a várban K. Fejérvárott a posta házában találtatik egy levél felakasztva az ucnán, melyet György Pap Krisán Horának másik kapitánya (akit Zaránd vármegyébe tart vala azért hogy parantsolattyaít tellyesítettne és vigyázna a dolgokra mint egy azon ott lévő parasztságnak commendánsa) küldött vala Pap Mihály nevezetű olá fitsurnak mellynek é vala:

Titulussa

Ezen levelem adassék Kedves Bátyám Uramnak, Michael Papnak Jonk Ur inassának az Szebenbe.

Az Kopertájába ezen irás vala:

Istentől minden jókat kívánnak kednek édes szivem ötsém Ur Mihály Pap. Eddig nem üsmertem volt kedet de meg fogok ösmérni, és amit mi beszéltünk ne felejtessen mert én is nem felejték.

A levél pedig szórol szóra így vala:

Istentől minden jókat kívának édes ötsém uram Mihály Pap. Én eddig nem üsmertem volt kedet, de most ösmerlek jól és mi amit beszéltünk volt ne hogy elfelejtessen, mert én is vagy egyszer nem fogok el felejtteni és kérem igen szépen, hogy tudositson meg ked is engemet hogy miképpen vagyon a dolog ottan, mert én meg tudósítam magamat hogy mi képpen van itt a dolog és én is Istennek hála jó egészségben vagyok mellyhez hasonlót kednek is kívának és itt olyan hir van, hogy a Császár azt beszélt volt, hogy a magyarokat mint a muszka kezébe adta, hogy dolgozzan ő vélek és tehát a muszka feltámad maga ezután mert tábláról küldetek volt a császárnak egy instantiát hogy mit tsinállyanak az oláhakkal és a Császár azt küldett vissza hogy adgyanak egy gratiát nekik és hogy botsássanak ki; de ők nem akarnak ki botsátni, hanem busulnak most, hogy mit irtak volt a Császárnak levelet és ezzel vagyok és maradok Kednek legkissebbik szolgálja Én György Pap Krisán Anno 1784 Die²⁰ mensis Novembris.

Ezen napon commendiroztatván az tolvajok ellen fel az havassakra a székellységből kirukkolt végbéli katonaság.

Die 2-da Decembris Károly Fejérvárról egy Batalion Háromszéki székelly gyalogság 2 ágyukkal és 2 munitios szekerekkel hozzá való patantyusakkal commendiroztatik Zalatna felé a havasokra, a hová is megérkezvén minek utánna meg tudgyák hogy arra felé bajas volna a tolvajokra vagy nem is lehetne az hegyeknek nagy volta s az utaknak is szoros volta mián fel vinni tehát a székellység vissza térvén

Die 4-ta Decembris a Felső Gáldi völgy felé bevén uttyát amelly utakat Ponor felé az tolvajok bé vágtak vala és magokat rész szerint bé is sánczolták vala egy néhány falukból mint egy 1500 embert réa hajtván és azokkal az utakat ki tisztittatván Ponorra, Mogosra és Remetére fel hatnak az holott üres házaknál egyebet nem találván (mivel az arra való férfiak az kik fegyvert vagy botot foghattak nagyobbára az tolvajokhoz adván magokat a több tolvajokkal az havasokra együtt csoportozva valának, a többi férfiak pedig az fejérnépekkel, gyermekekkel az erdökre szaladszván félen vonták vala magakat, a székellység az hegyeken és oldalakan szerte szélllyel lévő házaikat gyujtagattya és a mi vagonakat feltalállya prédállya [...]

Ezen a napokban commendiroztatván feles számmal a katonaság mind az gyalogságból mind az huszárokból Zaránd vármegyébe nagy számmal grassaló parasztok ellen a postákan, patrolákon s pikéteken lévő approlékos commendoktól egy néhányat elfogván fegyvereket el szedik,

rabságra teszik Brádra külön házakhoz s minden házhoz 3 három strását állítanak [...].

Melly is midőn az katonaságnak tudtára adattatott mingyárt Obers-lajdinant Sztojanits a többi között Tuskana huszár kapitány Czigány az exemptionnak napján még hajnal előtt jóval meg üti Brádon parasz-tok sokaságát, réa tanál véletlen Czigány kapitány legelsőbbben is azon házra ahol az fejrénépek valának fogságba, azután réa tanál az több rabságba lévő raboknak is házakra, itt valamennyi parasztokat talál mivel keményen tartatták magukat és hadakaztanak mind egy lábíg le vágja kit maga, kit mások által le vágattak, az rabokat mind ki botsáttya, meg szabadítván. Stojanits szekereket rendeltett, azokra az fejrénépet felültetvén őrizet alatt hogy a parasztkok fel ne verjék el küldi mind Dévára securitás alá, az alatt meg érkezvén az gyalogság is nagy me-részséggel réa ütnek mint egy 3000 számban álló parasztkokra, sokat közüllek levágnak, sokakat el is fogván, kiket megsebesítvén kiket ép-ségben az Dévai várba viszszi rabságra.

Ekkor nevezetes dolog vala ez: hogy 1 huszár réa találván a sza-ladó félbe lévő parasztkoknak dobossára éppen mikor szaladna háromszor is lőtt réája; de nem fogván semmi is rajta, neki ugrik egy oroszianus gyalog katona (aki éppen akkor a rabságból meg szabadítottatott vala) egy csákánnyal agyba föbe vervén halva ejti el, az kinél arannyakban feles szám találtatván mind el veszi. Melly szerint osztán az megsza-badított katonák úgy jönnek vissza minden patron és fegyver nélkül Károlyvárra ahol valának Garnizonba.

Ezen olá parasztsággal meg lett ütkezetnek alkalmatosságával egy spionnak közlése által réa tanál Czigány kapitány Körös Bányán (melly ugyan Zaránd vármegyében esik) egy olly görög nemzetből valo keres-kedőre akinek kemény zarak alatt lévő boltyában igen felesen mind fegyverek úgy mint puskák és pár pistolyak vagy 12000 patrol lé vala téve az tolvajok által, az bótnak ajtaját tehát bé rontván mind elviteti, az házait lerontatván magát fogságra küldi Dévára.

Meg tudván pedig az katonaság hogy az parasztkok mint egy 1500 számmal Mihelyenbe és körüllette táboroznának elmégyen attakirozá-sokra, az parasztság pedig házakba, padlásakra, kertekbe szénák megé vévén magokat azon helyyekről lövöldözik vala az katonaságot, az katonaság is különben nem vehetvén erőt a parasztságon a falunak tüzet ad kereken körül vévén, s tolvajság közül számát nem lehet tudni a mennyit el veszti; de sokat el is fog, rabságra vivén Dévára.

Megjedszre valo dolog ez is hogy valahová az parasztkok prédára elhatottanak akár hol és mi vasat találtak akár ablakrostélyokban, akár szekereken, hintókon, paratsakan, ekéken, kotsikon, hordokon, aj-tókan, ablakokan akár egyéb akármi nével nevezendő eszközökben azo-kaat mind le verték, az szekereket össze vagdalva hagyták, a vasakat felvivén az havasokra azokból csináltatott Hora sok számból álló lánt-sákat a több parasztkoknak számára [...].

Minekutánna már ezek így folynának az katonaság naponként el-lenek masirozván feles ágyukkal és pattantyusakkal az hol az operatio úgy kívánnya vala az utakat mellyek az parasztkok által részszerint el-sánczolva, részszerint bévágva valának ki tisztittatván őket körül vészi s jól lehet a parasztkok az observáns és patrolirozó commendokból és pikétekből napokrol napokra imitt amott el is ejtenek, el is fognak, se-bekbe is ejtenek mind azon által több vész el sokkal a parasztságból de sokan el is fogattatván hozattatnak az Karolly Fejérvári várba.

Hanem ugyan tsak valahogy modat keres Hora Kalataszeg felé mégyen ki Bánfi Hunyadra is,²¹ itt mint hogy magyarság lakik azokat is magához hoditta vala, olly színléssel hogy az jobbágyság alól meg fog-nak menekedni, közülük is kapitányokat és egyéb szükségire kívántató tiszteket esket, eljárja titkon Kalataszegi oláságát azokat is magához hódítván ugy végeznek: hogy amikor közelebbről Bánfi Hunyadon sokadalom fog esni az sokadalmasokat, kereskedőket, nemességet, uraságot, földes uraságnak udvarházaikat felvérvén egybe gyűjjen az egész népség mindenfelől és ugy osztán prédálva Bihar és más Magyarországi vármegyéken keresztül mennyenek éppen Muszka országba. De Hora tartván attól hogy valahogy réá talállyanak vissza tér az Albákra. Gróf Csáki János, Kolos vármegyének fő ispánnya, pedig már azelőtt jó idővel az uraság s nemes rendeket felültetvén maga is vélek edgyütt mint egy Regiment formában exercirozván excurral vitézül most egy most más felé való commendokat patrolirozni ki küld, valahogyan substitutus V. ispány Zámbo Ferencz vészen észre valamit az factio iránt a nép között, de bizonyost nem tudhatott, ir Csáki fő ispánnak hogy kérjen valami kevés katonaságot a Kolosvári várból, külgye Bánfi Hunyadra, maga is nyomuljon az nemességgel arra felé; tehát az fő ispány Csáki küldi Gyulai infantériájából fő hadnagy Tormát mint egy 25 legénnyel maga is V. ispány Zámbo circulusában lévő egy néhány nemesekkel rukolnak Bánfi Hunyad felé. Ugyan tsak Torma Hadnagy elé bé szálván parantsol hogy sok katonaság jöven tsinállyanak elegendő quartélyokat számokra azonba az vice ispány is menvén az nemességgel megijjednek az Bánfi Hunyadiak s magok megijjeszték magokat ilyen vélekedéssel levén, hogy azért tsoportoznak bé hozzájuk az katonák és nemesek hogy őket levágják. El szaladaznak többnyire az erdőkre, mikor az v. ispány bé száll Hunyadra és kereszteti az bíró üressen talállya sok házaknál az helyet. Meg szoritt egy öreg embert fenyegetvén hogy meg vereti mon-gya meg hogy mi dolog hogy az nép el szaladott ugy osztán adgyák ki hogy Hora ott járván maga hűségire eskette az lakosokat és mivolt az végezés? ugy osztán Gr. Csáki fő ispány is meg érkezvén jelenti az v. ispány az dolgot, publicáltatik hogy ne féllyenek senkinek bántódása nem lesz, jöjjenek bátran elé; de sőt azért jöttek hogy ha kívántatik oltalmazták meg őket is, melly szerint vissza is jönnek az elszaladatt Bánfi Hunyadiak. Azután pedig még annál keményebb commandok tartatván az nemességből állók s kemény őrizetek mindenfelé maga is Gr. Csáki fő ispány az nemességgel edgyütt táborozván, így gátoltaték meg Isten kegyelme által az addig titokba lévő végezések tökéletes állapotra nem vihetése, egyéb aránt ezen részt is Erdély Országának ezután tsak hamarsággal a parasztságnak naponként szaparado és már elő elvart gyarapadása és elterjedése mellyért ha meg kell azt vallani is akárki is meg valhattya hogy mind most mind jövődöre nézve avagy tsak nagy hálaadással tartazik Groff Csáki fő ispánnynak Erdély Országának ezen végbéli rész tartamánnya.

Midőn az katanaság maga már helyes operatioját azon félelmes hegyes völgyes erdős havasas helyeken naponként tett volna, azonban érkezik az Királyi Felségnek generalis amnistialis gratiaja. Hogy a tumultualo oláságból álló tolvajság (mivel nem tsak Hunyad és Zaránd vármegyei oláság de sőt az Zalatnai dominium is kevés hijján, ugy az püspekség jószágához tartazó felső faluk is ugmint: Ponor, Mogos, Remete, ugy azon Zalatnai fiscalis jószágához tartazó Offenbányai Dominium

az Fekete familiának Lupsa nevű nagy roppantott falujával és Toroczkai familia Toroczkói dominiuma mind össze valának esküve és hol itt hol amott teszik vala példa nélkül való prédálásokat) szálljan le, tegye magát békességbe, szálljon ki ki házához, több gonosszággal ne gyakoroljon. Akik haza szállnak eddig való tselekedetekért gratia adattatik. Ezen képpen nem várt ingyen való kegyelme az Királyi Felségnek patensek által minden felé publicáltván némellyek engedelmesen fogadták, s le szállván ki ki házához, ami fegyverei voltak szép szerint által adta az katonaságnak, némellyek pedig meg vetvén ugyan tsak attakirozták az katonák. A tolvajok ellenben akik ebben meg maradtanak az Fels. Császár hadi népivel ellenséges képpen bántanak, mellyre nézve a réájak commendirozott katonaság is ágyukkal is és approbb lövődező fegyverekkel az illyeneket irdegelni ahol tsak lehetett és az helyeknek erős voltak mián ő hozzájuk férhet vala vagdalták, elfogdosták, felkelhető javaikat prédálták, pusztították, még némelly helyeken házaiakat is fel gyujtogatván elégették.

Látván pedig Hora és spionnyaitol voltaképpen meg tudván hogy már minden felől ugy környül volna vétettette hogy egy felé is nem mehetvén menekedését nem remélhetné, tehát leveleket küld mindenfelé Erdély országában exmissariussi által az olá papákhoz mellyek által jelentti: hogy ő néki igen rosszszul volna dolga, mert minden felől környül volna véve az katonaságtól és nemességtől is, azért valamint közelebb is a mult nyáron (amikor is fegyver alá bé iratták vala magakat) össze esküttenek arra hogy a magyar nemeseket egy erővel, egyező akarattal elpusztítsák, most volna az ideje egy szívvvel lélekkel mennyenek segítségére, mentsék meg őtet, mert ha meg szabadulhat az magok boldogságukat, régen várt szabadságokat elfogják érni. Hogy ha pedig most rajta nem segítenek az ő boldogtalan elnyomottatott sorsokban örökösen fognak maradni.

De szorgalmatos vigyázások és erős őrizetek lévén minden felé az országban az egybe csoportozott nemességből álló nagy Commandok által az exmissariussok és az olá papák minden felé ahol valakire tsak ha mi kevés gyanu volt is elfogattattatának, rabságra tétetvén részszerint juris ordine prosequaltattanak, rész szerint pedig kemény veretetések által minden irgalom nélkül veretettének. A kiknek érdeme ugy hozta magával sententia mondattatván az törvény székek által ő réájak exequáltattanak is. Illyen vala a többi között egy gonosztévő nagy tolvaj Szabó Ferencz nevezetű aki gonosz tolvajságaiért egy néhány esztendőktől fogván rabságot szenvedvén Abrudbányán akasztó fára sententiáztatott vala de új ítélet vételre vévén keresetit állapottya függőbe vala, az kit is Abrudbányának fel verésekor Hora ki vett vala a rabságból maga mellé társának és levelekkel el küldett vala, hogy a népet költené fel, az kit is Küküllő vármegyében elfogattatván a törvény székek által M. Vásárhelyen meg sententiáztatott és nyársba is vonatatott; és erre nézt már az tolvajok és magok is az több helységekben is már az rebelliora készen lévő és tsak alkalmatosságot váró oláság semmit is próbálni machinalni nem merészeltek. Mire nézve addig attakiroztatik az ámitó antesignanus Hora a melléje csoportozott tolvajokkal kik nékie őrizetire voltak piketenként mig ugyan tsak

Die 30-a Decembris²² 6 fiscalis gornikok által és az előtt az parasztok által mindentől meg fosztatott Makovéj nevű ember mint spionak által meg spioniroztatván minek utánna azt az rendelést meg tette volna hogy midőn látszik hogy ő meg fogattatnék egyik ötét lőné agyon, Kraj

oberslajdinánt commandója alatt az Háromszéki végbeli székely katonaság közül való fel hadnagy Vajda egy néhányad magával Horát úgy az fővebb kapitánytát Kloskát és mellette levő Káplánnyt az Bisztrai olá popát midőn szinte Hora a botskorát kötné az Bihar havassának az Aranyas felől való oldalában egy nagy fenyvesek között való nagy kősziklában lévő kőjukban szorittatván az felyül nevezett Albákon igen ditsőségesen el foga. Nem hagyatának annak okáért Felséges Urunknak és örökös Fejedelmünknek ingyen való nagy kegyelme által méltó jutalom nélkül mind azok akik az elfogott nagy tolvajokat ki kimélték és az katonaságot réá vezették, mind pedig az fegyvert viselők akik elfogták mind azon feljedzett 7 kémeknek 600, Vajda hadnagynak 50, a káp-ráraknak 4, a 3 köz embereknek pedig külön külön 2 aranyakat és egész ujj mundért adattata eő Felsége, maga királyi cassájából azon felyül az 7 jobbágy kémeket örökös szabadsággal ajjándékozá meg ő Felsége. Az holott is az az elfogásnak helyén

N.B. a székelyek sok szurokra találván a szurkot meg olvasztották s annyira meg hűtvén hogy ne egészen az haját velle az feje tetejére mint egy boglya formában magassan fel szorították és beléje egyenesen egy fenyő ágat szurván vesszőből a fejébe koronát fonván kereken mint egy meg koronázva vitték mondván: *Igy kell a királynak*, mivel pedig mentiben is fogva mind teli torokkal biztattya vala az oláságát mondván: ne tegyék le semmiként magokat, ha maga elveszne is, támad még más jobb vezérek nállánál, hogy ne kiálthassan az száját fel pezkelték peszkelő fával. Itten

Megjedzésre való dolog az is: hogy az olá nemzetnek factioja elfogván szerin szerte egész Erdély országát mivel Hora exmissariusai által az olá esperestekkel és popákkal correspondentiát tartván hozzájuk gyakran küldözni szokott levelei által külömb külömb terminusokkal tévén azután is hogy maga az Albák havassara felszorittatott vala, rendeléseket megtette vala hogy azon terminusan az egész országban minden olá jobbágy vagy zsellér felkellyen s edgyszerre mind rohanván az földes uraságra minden magyarokat megöllyenek.

Az 1. terminus vala December első napja. 2-dik az uj kalendárium szerint való karátson. 3-ik pedig az oláhok karátsonnya.

Ezen sok rendbeli terminusoknak tétele amint osztán Krisán ki vallotta tsak arra való vala hogy az által a népet a hozzája való pártolásra annyival is inkább felébreszthesse.

Igy ütötte vala ki magát az oláságnak factioja midőn Torda vármegyéhez applicált Péntek nevű faluban (melly Besztercéhez közel esik) lévő olá popa az Hora czéllýára elfoglaltván az lakosokat 16-od magával fel vervén Gr. Rhédei Mihály udvarában lévő pinczét a javából a boroknak vendégeskedni kezdett. Régenből ki küldett nemessekből álló commendó által in facto delicti kapattatván el fogattanak és Régenbe fogságra vitetvén, az olá popa nyársba is vonattatott.

Eztet akarván követni Fejér vármegyéből Fogaras vármegyéhez applicált olá popák Paloshoz közel a mezőben mint egy 30 számmal egyben gyűlnek azon gyülekezetekben azt végezik: hogy az oláságot azon helységből is mind költsék fel, üssenek legelsőbbben is Segesvárra amellyt kerítéss alatt való Szászváros, aztot felprédálván gyülekezzenek több meg több számmal naponként, mennyenek osztán mentül nagyobb erővel lehet Ebesfalvára az örmények gazdagsággal tellyes keresskedő várássára, eztet is felprédálván úgy fogjanak ahol érik osztán a magya-

rok²³ pusztításához. Akik midőn itt a szerint tanácskoznának az ország uttyához közel lévén véletlen réájak talál egy magyar nemes ember aki-nek a szolgálja mint egy akarattya ellen urának hozzájak ragaszkodik lóhátnak, köszön nékiek s kérdezi: hogy miről tanácskoznának, kit első-ben rossz nével fogadván a papák el igazították vala mondván: mi gon-dod eredgy dolgozdra elé azután, melyre mondá a szolga: Perintye én is olá vagyok, töllem ne titkolodgyatok, mongyátok meg mi az czélotok mert míg mi itt nem megszese sokan vagyunk és én onnat a végre kül-döttem hozzatok hogy mi minnyájan veletek egy akaraton légyünk és ime veletek minden jóban együtt akarunk fogni úgy osztán az elvé-gezett titkot ki monnyák neki, azzal a legény is sarkantyuban kapja a lovát mondván: im hol mingyárt hozom több társaimat magam beszé-demnek bizonyítására, így osztán nyargalván az ura után jelenti az ti-tokban lett végezést. Kik is edgyütt elmenvén megjelentik ezen dolgot mind a Segesváriaknak mind pediglen az Ebesfalviaknak mellyért osztán nem sokára azon olá papák közül sokan el is fogattatnak.

Nem vala ez idő tájban a félelemtől üress a székellység is mivel hire jött vala hogy Moldovából egy csoport oláság mint egy 600 számból álló által akarna a Gémesnél ütni a havassakan Gyergyóra a holott az székellységen lévő olásággal öszve csatolván magát fognának ők is edgyütt a magyaroknak prédálásához és pusztításához, de a szemes vigyázó születésitől fogva jó katona székellység akik úgy is nagyobbára mind fegyver viselők minden késedelem nélkül minden felől rendbe szedi magát, a huszárságot leg elsőbben is, a huszárságból commendiroz-ván elejekbe ki a Gémesi Passusra várja készen a hir tételt hogy ha szükséges leszen az gyalogság is rukkollyan ki az oláságnak vesztire, elmegyen 3 svadron huszárság éppen ki az Moldovai határszélyig, de kétség nélkül észre vévén az oláság az székellyeket jöni vissza tér és így mikor ki ér a székellység senkit közüllek nem tanál.

Ez idő tájban már az Királyi Commissio is a parantsolt maga dol-git folytatván, meg tudván mindazt hogy Krisán is elfogattatott mind azt hogy reája is vallott, Major olá püspök²⁴ meg éteti magát és így elhal.

Mint hogy pedig már az előtt nem sok idővel Maros Vásárhellyre gyülekezett uri és nemes úgy polgári rendből is álló statusok bizonyos-nak tétetennek vala abban, hogy az Gubernium is, az kirendelt Com-missio is az oláságnak oltalmazására czélozna, követeket rendel úgy mint Türi Samuelt a K. Táblán lévő actualis assessort és Kozma nevezetű székelly nemes embert de egyéb aránt Küküllő Vármegyébe Generalis Preceptort a végre hogy a Commissariushoz elmenvén az kárvallott vár-megyék tábláinál is magokat jelentvén ezekkel való egyesítés után vizsgálják miként mennek a dolgok. Az követeknek pedig költségire ma-gokat meg rojják 1 számokra, kitől miként lehetett adakozván egy cas-sát gyűjtetnek s mikor már ez is meg lenne olly instructiot ad elejek-be hogy mindeneket ki vizsgálván külgyék tudositásokat de casu in casu az Statusokhoz. Elmenvén pedig az követek mind Szászsebesbe az hol elsőben az első Commissio foly vala, mind Károly Fejérvárra a hová azután által ment, mind Dévára is az holott az Királyi Commissio maga munkálodását elkezdette és tudositván az Statusokat arról hogy mindenik Commissio inkább az magyar nemzet ellen hogy sem az olá-ság ellen vinné minden munkálodását, a rabokat csak persuatorie exa-minállja hogy ha valami gonoszságot tselekedett-é? valakit ölt-é? pré-dált-é? s noha a kárasadatt vármegyéknek tábláji s magok is az életben

maradott káros nemesek mindenképpen sollicitályák vala hogy enged-
tessék meg halhassák az exameneket, vétessék bé az parasztok ellen bi-
zonyosságuk amellyeket szembe fognak állítani mind az által a Királyi
Commissio semmit ezekre nem hajtván, sem semmi nemű bizonyításakat
bé venni a tolvajság ellen nem akarván maga tetszése szerint az vár-
megyék és káros embereknek contradictióji és gyakor protestatióji ellen
az rabokat naponként csoportosan el botsátatta. Így tehát az Statusok
ujabb költségekre az magok tulajdonakból fundust gyűjtván fel, B.Na-
láczi Jos. super numerarius és fellyül meg irt Türi Samuel actualis
assessorát az K. Táblának követeknek választják az Felsőges Udvarhoz
hanem szabadság iránt felírnak előre hogy engedné meg az Udvar kö-
vettjeknek fel küldését. Felküldetve ugyan az instantia az agens ke-
zibe, de senki sem javalván az Udvari Cancellárián még az instantiát bé
sem merik adni az K. Felsőgnek s ebben marad az egész dolog, mindez
mái napiglan.

Ezen idők alatt végezi az egész országban lakozó magyar és szé-
kelly földes uraság magak különös gyűléseiben, helyben hadgya a K.
Gubernium is; sőt parantsolatot téssen minden felé ki küldött kerülő
levelei által hogy minden olától akár popa, akár más rendbéli legyen
az, minden nével nevezendő fegyvereket, ugymint: puskát, pár pistolt,
kardot, láncsát, csákányt, vas buzogányt, vasas botot szedgyenek el az
tisztek, minden kedvezés és személy válagatás nélkül, melyre való
rendelések minden felé meg tétetvén el is szedtettenek. De

Concludállyá azt is az megirt oláságból álló grassalásza után a
magyar és székelly földes uraság hogy minden helységbe az az uraság
és nemesség fel üllyen fegyverekben ad omnem casum készen legyen
hazájának, nemzetinek, személyének s vagyanainak oltalmára, eztet kö-
vetik minden királlyi, taxás és nemes városak is minden felé sűrű Com-
mandokat állitván szorgalmatos őrizésekkel őriztenek.

De ez alatt a K. Gubernium is ezen őrizetet helyben hagyván szo-
rossan parantsolllyá minden városokban, falukban az szorgalmatos strá-
sálásokkal való őrizetet, olly móddal pedig hogy jó passus nélkül sen-
kinek is szabad ne legyen az alá s fel való járkálás, akiknek passussa
a parasztok közül nem volna, vagy jövevény esméretlen ember, fog-
ják el, eztet is megtiltya egy uttal hogy az oláságnak conventiculumat,
gyűlést, edgvütt való tsoportos tanátskozást ne legyen szabad tartani,
éjszakánként egymáshoz járkálni is szabad ne légven.

Némellv vármegyék a magyar mágnásokból és nemessekből rege-
mentet is formáltanak uniformis köntöst rendelvén magoknak, ezek
között első vala Kolos vármegye a kinek fő ispánnya Groff Csáki János
fő vezérsége alatt, a mint elébb is említés vagyon, az költséges és szo-
rgalmatos tiborozással való vigyázás azt a közönséges jót szülte hogy az
tolvajság az hol ezen vármegyének nemes commandoji fekűttenek vagy
patrolirazva meg fordultanak egy felé sem űthetett ki sem az havas-
sakra fel szoritatatt tolvajság ez előtt gyakorlatt prédálásait követke-
zendőleg el próbálni továbbra nem merészelte. De sőt az kiket Hora az
rebelliora már előre hamis sugárlásai által reá vett volna is, legkiseb-
bet is mozditani nem merészelt, hanem a helyett nagy félelmek között,
nagy tsendességbe maradnia kellett, amelyért Gr. Csáki a Királlyi
Felsőgtől is ditséretet nyert²⁵.

Anno 1785. Februariusnak edgyik napján elfogattatik Horának
más kapitánnya is a fellyül említett *Krisán* s fogságba vitetvén az K.
Fejérvári várba az holott is nem sokára az botskor szíjját leoldván

meg fojtja velle magát²⁶. Hótan pedig az K. Commissio rendelése szerint hohér által ki vonattatik a Károlyvári piacra és négyé vágattatván kerekre, négy felé tetettetik a dög teste, az feje pedig karóba.

Die 28-a Februarii minek utánna az K. Commissio által Hora és Kloska examenekre vonattattak volna, és minden gonoszságokat tagadták volna, azt rendeli a Commissio hogy az hová személy szerint bajas volna elvitelek, azon helységeknek faluiból 6 (hat) emberek megjelennyenek, vallyanak szemekbe ezeknek, amelly helyekre pedigen elhordoztathatnak nagy őrizet alatt hordoztassanak el falukról falukra, helységekről helységre amint sok ezereken az oláság reájok is esküvén meg sententiáztatván az Commissio által ezen napra convocáltatván sok helységekől sok ezer emberek jelenlétiben mind Hora mind Kloska alólról aprodonként kerékkal töretvén, fejek vétettetik, az testek pedig 4 négy részekre vágatván külön külön helyekre vitetvén az hohérok által az fel négyelt döögök kerekre tétetnek, az fejek pedig mindenütt karókba vitetvén ugyan ugy felveretik ki kiáltozván mindenütt az hohérok hogy Hora vagy Kloska feje lenne az amellyet vinnének.

Az felyül meg irt mod szerint tehát nem mindennek az tolvajok közül nem mindennek vették vala bé Felséges Urunknak ingyen való kegyelméből ajánlatt universalis amnistialis gratiáját. Némellyek még fel tett czellyaknak és gonosz végezéseknek tellyesítésére szándékozván tsak időt vártanak reája hogy hol és mikor leszen rések arra hogy ujjabb rebellio által gonoszságakat ismét gyakorlásba venni lehessen. Illyen vala egy nevezetes aki még gonoszszabb vala Horánál, Frunza, vagy Frunzilla nevezetű 20-ad magával aki minek utánna lappangójában elfogattatott volna az katanaság által közönségesen kivallotta hogy ha Hora nékije szavát fogadta volna, *ma egy magyar sem volna*.

Noha Erdély nagy országában lévő oláságban [...] találkozt még is mind azon által valaki aki ezen gonosz feltételekhez, végezésekhez álni nem akarván hitegetéseket tellyességgel megvetvén vélek együtt fogni nem akart, noha eléggé elprobálták. Illyen vala nevezetessen Hunyad vármegyében a Maros melléki járásban lévő Csob nevezetű olá falunak egész lakossa és ennek ugyan olá popája, aki a több olával magát egyként is elegyiteni nem akarván tellyes tsendességben, hívségben magát meg tartatta a maga popájának szorgalmatos javallásai és jóra való intősei által.

Nem is lön ezen falusiaknak és popájaknak ezen mindenektől egy is ditséretet érdemlo tselekedete méltó jutalom nélkül, mivel Felséges Urunk eleibe fel hatván ezeknek illetén tselekedete, a felett hogy ezen cselekedetek meg ditsértetett maga Eő Felsége az olá popának maga királlyi kegyelmének jelölül ajjándékba egy drága arany lánczat küldött le, az egész falunak pedigen egy egész esztendőből adóját el engedte.

Mivel pedig Groff Thoroczkaí Sigmond (akinek amint fellyebb említett igen sok kárákat tettenek az parasztok) igen nagy kegyességét mutatta az kárt vallott nemességhez mivel 12 nemes gverekeket fogadott fel tartani, ruházni és taníttatni. Ez Felséges Urunk eleibe hatván eő Felségétől nem tsak nagy ditséretet nyert érette; de sőt különös királlyi kegyelmet is publicaltatni rendelte Erdély országában.

Megjedzésre méltó dolog az is örök emlékezetre való hogy 1-mo. Az alatt mig az oláságnak dühössége és vélek való hadakozás tartatott vala addig nevezetesen amig Hora el nem fogattatott seholt Erdély országában a törvénynek nem folytanak, nem folytanak pedig az Királlyi és Continua Táblákon, az egész Szent Mártoni törvényes házakan,

az hazának illy szörnyű felháborodatt állapottyában, amikor még az utazás is alá és fel az hazában seholt sem vala bátorságos.

2-do. Mint hogy az magyar uraság és nemesség ahol azok valának miként kezek ügyibe az kö kerítésekkel környül vétettett százsz városokba vonta vala szaladtába meg magát azon vagyonotskájával amellyet hirtelenséggel magával vihetett a százszok még nem is akarják vala bé botsátani a magok váraassakba sőt némelly helyen erőltette is erőltették az kimenetelre az magyarságot s az hol nagy nehezen bé botsátották is szállásakra szer felett való nagy fizetésre adták ki házakat úgy annyira hogy sokan nem győzván fizetni ki szállattanak a keritetlen magyar várasakra is.

^A N.B. Ezek oláhok az első a Gubernatornak B. Brukenenthal Samuelnek, a másik pedig a Királyi Thesaurariusnak megbizott emberei.

^B N.B. Ez igen gazdag bánya város vala.

JURNALUL ATACULUI ȘI FAPTELOR DIN TRANSILVANIA ALE LUI HOREA. 1784

In anul 1782, vara, episcopul român unit de Făgăraș din Transilvania, Grigore Maier¹, anunțind la Blaj adunarea preoților români (care în limba română se cheamă sobor), în această adunare se prezintă Horea sau pe numele adevărat Nicula Urs, iobag fiscal al domeniului Zlatna, Gheorghe Pop Crișan, iobag din comitatul Zărand, și Cloșca Ion, iobag muntean al Episcopiei catolice, împreună cu românimea din mai multe localități, în care adunare se sfătuiesc în taină, îndelung, între ei, românii, în ce mod ar putea ei, care sînt iobagi, să se elibereze. Sub președinția episcopului deci, românimea hotărăște în această adunare ca, găsind momentul potrivit, toți românii din țară, în aceeași zi și în același ceas răsculindu-se, să-și omoare fiecare stăpînul sau stăpîna de pămînt. Cel care n-ar avea destulă putere pentru aceasta să recurgă la ajutorul românimii din alte localități. Pentru păstrarea secretului asupra acestui lucru și pentru realizarea lui, din fiecare localitate preotul, dascălul și cinci români din sat să fie obligați prin jurămint. În acest scop episcopul, dîndu-i lui Horea o cruce de aramă aurită, îl face cap al răufăcătorilor, urmînd ca ceilalți români să jure pe această cruce. Totodată românii mai hotărăsc în adunarea lor să caute pe toate căile actele stăpînilor de pămînt și să le distrugă. Din adunarea aceasta stabilindu-se fie preoți, fie țărani pentru luarea jurămintului românimii în aceste scopuri, ei în mare taină apar în fiecare sat unde locuiesc români și pe ascuns, în doi ani, îi pun să jure pe cei pomeniți mai sus. În același timp, sub pretextul cheltuielilor, adună de la fiecare gospodar român cîte 14 groși, pînă cînd în anul 1784 hotărăsc din nou ca: 1) Să declare cu toții pe sate că vor fi militari și prezentîndu-se la prefecturile militare să ceară arme. 2) Cînd înscriși fiind în armată vor avea armele, să stabilească drept termen o anumită zi a lui mai 1785 pentru stingerea din lume a stăpînilor de pămînt și distrugerea pînă la unul a întregii nobilimi, iar aceasta să se țină în mare secret pînă cînd, conform hotărîrii, românimea, adunîndu-se sat cu sat, fie în cetatea Alba Iulia, fie la Hațeg, la vicecolonelul Karp, împreună cu preoții lor, se înscrie în armată cu toți fiii săi la începutul lui august din sus-scrisul an 1784. Iar cînd această înscriere în armată a românimii a cuprins cu mare repeziciune țara aproape în întregime, nu puțini iobagi unguri și sași s-au dus și ei în grup să se

înscrie militari, nevrînd nici ei să mai presteze obligații. Ivindu-se în țară din acest motiv nemulțumiri printre stăpînii de pămînt, Tablele continue ale comitatelor au făcut plîngeri la Guberniul transilvănean că în acest timp iobagii și jelerii, în unele localități, chiar și cei unguri sau sași, sub pretextul armatei, nu mai vor să-și presteze obligațiile; ba chiar în unele locuri nu vor să permită nici dijmuirea grînelor lor, spunînd că după înscrierea ca militari pămîntul le aparține, majestatea regală îl ia de la stăpînul de pămînt și-l dă poporului. Observînd aceasta, Tablele comitatense hotărîsc ca pînă cînd Guberniul va lua măsurile sale în această privință, la orice plîngere a vreunui stăpîn de pămînt la funcționarii comitatensi împotriva oamenilor neascultători, funcționarii să-i acorde sprijinul pe toate căile și fie prin închisoare, fie prin bătăi, să silească poporul la prestarea obligațiilor.

Intrucît acest foc a cuprins cel mai mult comitatele Alba Inferioară, Hunedoara și Zărand, ba chiar pe la mijlocul lui august 1784 în comitatele Hunedoara și Zărand românimea discuta fără nici o reținere că nu va mai sluji niciodată stăpînii de pămînt și-i va ucide, strigînd acestea românimea în public într-o zi de tîrg la Brad, în comitatul Zărand, rapoartele despre aceste lucruri, provenite de la juzii nobiliari procesuali, venind în număr mare la Tablele continue, Tablele la rîndul lor le înaintează insistent Guberniului prin deputați. Acesta din urmă le comunică Prefecturii armatei, dar Prefectura răspunzînd că înscrierea pentru armată a țărănimii reprezentînd lucrătorii pămîntului nu e cu știrea și voința ei, Guberniul trimite doi comisari, anume judele regesc suprem al scaunului Mureș, Halmágyi István, și pe un cancelist gubernial cu numele de Moțoc, cu porunca să se deplaseze în comitatele răzvrătite și să se străduiască să liniștească poporul cu binele, făcîndu-i cunoscut că majestatea sa nu voiește ca țărănimea să se înscrie în armată, ci ca fiecare să-și slujească stăpînul de pămînt, să plătească cele cuvenite stăpînului său, să fie liniște. Înscrierea în armată e fără rost și nimeni să nu se țină de aceasta, cu atît mai mult cu cît de la Prefectura supremă a armatei s-a trimis poruncă atît la Alba Iulia, cît și la Hațeg către comandanți să nu mai înscrie alți țărani în armată, iar cei care totuși s-ar prezenta să fie alungați acasă cu forța. Iar comandanții înșiși să comunice poporului care s-ar duce acolo că și înscrierile de pînă atunci în armată sînt nevalabile, cei înscriși să nu se țină de aceasta, ci să fie în deplină liniște, să presteze stăpînului de pămînt tot ce i-au prestat și pînă acum. Comisarii trimiși au făcut, e drept, toate publicațiile ordonate, totuși acestea n-au avut un prea mare rezultat, deoarece românii, la un tîrg săptămînal în amintitul Brad, au făcut cunoscut că se vor duce la Hațeg, la vicecolonelul Karp, și-i vor cere să le dea armele conform promisiunii sale privind acordarea armelor în termen de opt zile. Iar dacă nu le va da armele, îl vor scoate pe Karp din casa lui și-l vor ucide. Vor cere apoi armele de la Sibiu, de la Prefectura supremă a armatei, iar dacă nu le vor primi nici de aici, vor implora la Viena pe majestatea sa, stăpînul nostru, împăratul Iosif al II-lea, în acest sens. Dacă nu vor putea obține armele nici de acolo pentru națiunea lor, vor începe și se vor pune în libertate veșnică într-un alt mod, încît vor da de furcă însuși împăratului.

În 21 august al sus-scrisului an 1784 sosind raportul despre aceasta la Deva, la Tabla continuă, și venind totodată numeroase plîngeri ale stăpînilor de pămînt că ici-colo țărănimea română s-a răzvrătit, nu mai

vrea să presteze obligații, nu mai vrea să dea dijmă, Tabla continuă trimite ca delegat din sinul ei pe cel ce prezida, primul asesor Váradi Mojses, să raporteze aceste lucruri Guberniului pentru ca acesta să trimită armată în vederea obligării poporului neascultător la îndeplinirea sarcinilor sale și pentru a-l ține în supunere, iar dacă va observa că poporul se răzvrătește și începe să-și îndeplinească amenințările și planurile, să le fie de ajutor stăpînilor de pămînt. Totodată Tabla comunică lui Karp cele aflate și intrucît se apropia chiar în acest timp la Hațeg termenul tîrgului țării, îi cere să interzică ținerea acestuia și să nu permită adunarea pentru acest scop. Karp, sperîndu-se și el, așază armata într-o astfel de poziție ca românimea să nu-i poată face nici un rău. El adună nu numai armata din Hațeg, ci și pe cea din mai multe sate care era sub comanda lui și o pune să-l păzească zi și noapte. Se duce deci Váradi Mojses cu plingerea, dar nedîndu-i-se deplină crezare, se întoarce cu treaba nerezolvată. Iar românimea prinzînd curaj tot mai mare, pe zi ce trece, începe să vorbească fără nici o reținere pretutindeni că nu peste mult timp îi va ucide pe stăpînii de pămînt și pe maghiari. Tabla continuă a comitatului Hunedoara raportează din nou aceasta Guberniului, dar nefiind crezută pe de-a-ntregul, se trimite pentru anchetă secretarul gubernial Koszta cu amintitul cancelist cu numele de Moțoc^A, iar cum au făcut ancheta și ce au raportat se oglindesc în actul despre această investigație.

N.B. Țărănimea s-a străduit să se înscrie în armată ca după ce va obține armele, așa cum a stabilit planul dinainte, cu meșteșug și în mare taină, avînd armele la mînă să poată cu atît mai ușor aduce la îndeplinire hotărîrea de a șterge și distruge stăpînii de pămînt și glorioasa națiune maghiară înfloritoare de atîta timp. Prin aceasta ei credeau nu numai că se vor pune în libertate, dar că se vor ridica chiar la rang de stăpîni de pămînt.

Referitor la aceasta în ziua de 28 a lunii octombrie a aceluiași 1784, la tîrgul săptămînal obișnuit de la Brad din cercul Zărand al comitatului Zărand anexat comitatului Hunedoara, apare românul agitator amintit mai sus, cu numele de Hore sau Horja².

N.B. Numele său adevărat este Nicula Urs și numele de Hora i s-a dat numai pentru că [...] obișnuia să cînte peste tot, iar cîntec în limba română înseamnă *Horje*. Acesta [...] a fost cel care i-a determinat în urmă cu doi ani pe supușii fiscali ai domeniului Zlatna să spargă butoaiele pline cu vin ale armenilor (care arendaseră de la Cameră cîrciumile din acest domeniu cu o arendă de cîteva mii de florini). Ei au spart butoaiele și au cauzat arendașilor pagube de cîteva mii de florini³. Făcîndu-se o anchetă judiciară, mulți dintre fruntași au fost judecați de tribunal și condamnați, în timp ce el fugînd, paguba a trebuit să fie plătită de oamenii de pe domeniu. Ascunzîndu-se, el a umblat de cîteva ori la Viena, cu tot felul de petiții, în numele oamenilor de pe domeniul Zlatnei, în timp ce Guberniul prin circulare cerea peste tot prinderea acestui [...] Horea și închiderea lui, dar nimeni n-a reușit să pună mîna pe el, pînă cînd apoi a început să amăgească țărănimea că umblînd la Viena ar fi fost trimis de majestatea sa împăratul ca scoțîndu-i pe iobagii români de sub autoritatea stăpînilor de pămînt și a nobilimii să-i ducă la Alba Iulia să ia armele și prin aceasta să se repună în vechea lor libertate. Luînd cu acestea mintea tuturor, îi adună pe toți cei din localitățile înconjurătoare la biserica din Mesteacăn din comitatul Zărand.

În 29 și 30 octombrie, adunându-se mulți români, unul întreabă ce semn ar putea da că a venit de la majestatea sa împăratul. El scoate o cruce aurită și ceva scris cu litere de aur, spunând că acestea le-a dat împăratul ca semn. Dându-i-se pe de-a-ntregul crezare, el trimite de acolo pretutindeni emisari cu porunca: din fiecare sat să se prezinte preotul și primarul.

Pe cînd se desfășurau aceste lucruri, vicecomitele cercului Zărand, Hollaki István, aflînd despre ele (pentru că un gornic al acestuia a fugit repede și a povestit întocmai vicecomitelui cele petrecute), dă poruncă imediat la patru vicejuzi nobiliari, Gál Mihály, Naláczi Farkas, Pakot și Andrási, să liniștească pe cît posibil românimea adunată la biserica românească din Mesteacăn și, dacă se poate, să prindă pe conducătorul lor sau pe românul agitator.

Se duc deci Gál și Naláczi cu un cadet, cu patru infanteriști din regimentul Orosz și surprinzîndu-l pe Horea într-o casă, acesta se ascunde în pod, unde cadetul găsindu-l, îl prinde și-l leagă ca să-l ducă cu sine, pe cînd cei doi juzi nobiliari îndeamnă la liniște, în modul cel mai pașnic, cu multe vorbe frumoase, marea mulțime adunată a românilor. Dar după ce face cîțiva pași cu el în curte, Horea strigă tare; la strigătul lui ca torentul încep să se scurgă românii adunați din satele numite Curechiu, Mesteacăn și București, îi omoară în bățai, cu pietre, pe cei doi juzi nobiliari, Gál și Naláczi, pe cadet cu doi soldați de-ai lui îi bat crunt, pe doi dintre militari îi leagă, iar pe Horea îl eliberează⁴.

N.B. Aceasta s-a întîmplat în 31 octombrie⁵.

În ziua de 1 noiembrie, juzii nobiliari Pakot și Andrási, mergînd spre Mesteacăn, îl găsesc pe slujitorul lui Gál, care povestindu-le cele întîmplate, ei fac calea întoarsă.

În această zi [...] sfătuiindu-se că nu mai pot aștepta pentru că armata atacîndu-i îi va prinde și deci va fi tîrziu să aștepte termenul din mai anul viitor pentru realizarea scopului propus, și acum, domnii, adunați fără grijă pe la casele lor, petrec la culesul viilor, nefiind nici armata prin apropiere (căci românimea știa prea bine că stăpînii de pămînt și Tablele ceruseră mai înainte în cîteva rînduri armată pentru protejarea lor și totuși n-au dobîndit de la Guberniu), deci acum ar fi timpul să se apuce de pradă și de îndeplinirea hotărîrilor luate. Așadar Horea, punînd pe căpitani și pe alți ofițeri să jure credință față de el și de ducerea la totală îndeplinire a hotărîrilor, românimea [...] cu o mare mulțime atacă în primul rînd Mihălenii⁶.

N.B. Acest sat din comitatul Zărand este în întregime proprietatea lui Csiszár László [...].

În ziua de 3 noiembrie atacă Ribîța; dar aici nobilii, adunîndu-se în curtea lui Ribiczei József, se poartă astfel, încît, rezistînd pînă după-amiază, numai Ribiczei József singur impușcă șapte, drept care țărani români îi incendiază casa. Ribiczei József cu soția și copiii scapă prin fugă cu ajutorul unui jobag de-al său. Madocsai, Ribiczei József, Mojses și alți nobili își lasă casele pradă țărănilor. Luînd de la casa soției lui Ribiczei Ádám șase măji de praf de pușcă, în tot satul distrug toate conacele nobiliare, le pradă, nelăsînd nimic, nimicesc totul, pradă chiar și casa preotului reformat.

În aceeași zi pradă frumoasele și costisitoare conace construite la Trestia și Luncoi de către generalul conte Gyulai Ferenc, cu toate bunu-

rile scumpe, podoabele casnice și averile de orice fel găsite acolo, prin prada lor pricinuind acestui domn o pagubă de peste 100 000 de florini?

Este lucru demn de semnalat și acela că din satele răsculate răsculații, înmulțindu-se pe zi ce trece, din comitatul Zărand, [...] au dus cu sine în robie femei de condiție domnească și nobiliară în număr de 45, între care și două guvernante de condiție nobiliară ale soției generalului conte Gyulai Ferenc, dintre care pe unele botezându-le de două ori, le-au silit să treacă la religia românească, iar pe altele, obligându-le să se căsătorească cu câte un român, au trăit cu ele, necinstindu-le cu forța.

Tot în ziua de 3 noiembrie judele nobiliar suprem de Zărand, Pap László, văzînd că furia dușmanului nu numai că nu scade, dar din zi în zi sporește, se urcă pe cal și alergînd pretutindeni le strigă prin ferestre nobililor în calea sa ca fiecare să fugă unde poate și astfel, pe [cîmpul] Căian, ieșind noaptea în jurul orei 11 la Șoimuș, a alarmat întreg Șoimușul ca fiecare să se îngrijească de sine. Judele nobiliar substituit Răcz, mergînd și el la Căian pentru o investigație, auzind de la trei români că la Băița și în satele înconjurătoare se bat clopotele în dungă, se întoarce la Șoimuș; de aici se duc toți la Deva împreună cu Bartsai Lajos, care ieșise de acolo și ținînd imediat ședința Tablei, fac raport către Guberniu și scriu vicecolonelului Karp, precum și locotenenților Kaliani și Simén să vină în grabă în armată. Și venind noi și noi rapoarte atît de la vicecomitele substituit Hollaki István, cît și de la crișciorenii fugiți în ziua și în noaptea respectivă, este de închipuit ce spaimă și groază au trăit la Deva oamenii de toate condițiile.

În ziua de 4 noiembrie, orele 11 dimineața, sosește locotenentul Kaliani cu 80 de oameni și trupa sa sporește spre seară pînă la 150. Sosește și locotenentul Simén și scrie imediat o scrisoare la Dobra să-i vină în grabă și călăreții, care ajung spre seară în număr de 30. În jurul orei 6 sosește și vicecolonelul Karp. Înainte de aceasta pe la amiază vicecomitele substituit Bája József trimite un spion care să-i ascundească pe tilhari. Spionul plecat îi găsește în mare număr în valea Căianului [...]. Bînd cu ei la un han și întorcîndu-se seara la ora 8 raportează că în pasul Căianului 30 sau maximum 50 de oameni ar putea să-i taie pînă la unul pe tilharii beți. Îndestul că atît stăpînii de pămînt adunați acolo, cît și funcționarii comitatensi cer vicecolonelului Karp să-i întîmpine cu 100 de infanteriști și 30 de călăreți, lăsînd 50 de oameni la Deva pentru apărarea poporului înspăimîntat; dar acesta nevrînd deloc să-și divizeze forțele, le-a răspuns că ori îi duce pe toți, ori rămîne cu toți acolo, dar nu-și împarte trupa. El a trimis în două rînduri cîte 10 călăreți care au aflat de pagubele de la Șoimuș; dar neavînd ordin să-i atace, au rămas dincoace de Mureș.

Tot în acea zi, în jurul orei 7 seara, din româtime [...] infiltrîndu-se cîte șase, cîte zece la Șoimuș, au bătut clopotele într-o dungă și începînd cu conacul lui Bartsai Lajos și atacînd apoi conacele Hollaki, ale soției generalului conte Bethlen Ádám, Goro, Noptsa Elek, Brádi Ferencz, Vadász István și mergînd și pe la casa preotului reformat, pretutindeni au spart și au tăiat ușile, ferestrele, au distrus toate bunurile mișcătoare din casă, au făcut bucăți toate lucrurile casnice, uneltele, au prădat banii, lucrurile de aur și argint, hainele scumpe bărbătești și femeiești, au tăiat fundul butoaielor cu vin găsite în pivnițe, în șure, în curți și tot ce n-au putut bea au vărsat pe jos, astfel încît în multe

locuri se putea înota în vin. Din şure, pătule au distrus şi cărat cerealele, acest lucru făcându-l îndeosebi localnicii şi cei din satele înconjurătoare. Herghelia frumoasă şi numeroasă a lui Bartsai Lajos a fost furată, tot aşa i-au luat şapte cai frumoşi de prăsilă. Nicăieri n-au lăsat vreun strop de vin sau vreun bob de grîne şi tot ce era de fier pînă la ultimul cui l-au luat cu sine.

În noaptea aceasta au prădat la Brănişca castelul conţilor Jósika Dániel, Antal şi István, nelăsînd în curtea acestor stăpîni de pămînt nici un fel de bunuri ale lor.

În aceeaşi noapte, la orele două, dîndu-se alarmă, armata iese pînă la Mureş, dar de aici se întoarce din nou. Iar în zori ţăranii pornind din Şoimuş cu făclii şi luminări, sub ochii locotenentului Filszki (care pentru această noapte, cu 30 de soldaţi, s-a tras din şanţ în cetatea Devei), au plecat spre Hărău în linişte, fără a păţi nimica şi astfel în ziua de 5 noiembrie, atacînd Hărăul, îl pradă aici pe Tóth József şi pe Balog András.

La Bîrsău pradă pe Nandra, soţia lui Nandra şi hanurile.

În această zi, la orele 8, pradă la Chimindia conacele vicecomiteiului ordinar Zeik János, ale lui Váradi Mojses şi László, ale baronului Jósika Dániel şi ale altor nobili, distrugîndu-le cu totul, împreună cu toate bunurile din ele, asemenea şi la preotul reformat.

În aceeaşi zi la orele 10 pradă şi distrug la Banpotoc casa lui Váradi Pál, la Vălişoara casa lui Kováts Ferencz, la Uroi casa lui Miske Samuel şi a altor nobili, precum şi toate hanurile.

În aceeaşi zi la orele 12 la Rapoltul Mare pradă cu totul conacele baronului Jósika Dániel, ale lui Földvári György, ale soţiei lui Sándor Mojses şi ale celor trei Dobrai.

În aceeaşi zi, pe la orele 2 după-amiază, atacînd şi Bobilna, pradă conacele baronului Naláczi József, ale soţiei baronului Naláczi József şi ale soţiei baronului Naláczi Lajos. Conacul soţiei baronului Naláczi József l-au distrus cu totul [...].

În aceeaşi zi, la orele 5 după-amiază, distrug şi pradă la Folt casele, pivniţele, şurile contelui Bethlen Gergely, Henter János, Boér László, ale soţiei lui Horváth Boldizsár şi ale lui Balya Sámuel, distrugînd clădirile, biserica, nici aici nelăsînd grîne, vin sau alte lucruri.

Tot în această zi, la orele 6, alergînd la Geoagiu de Jos, pradă casele stăpînilor de pămînt, anume castelul conţilor Kun, precum şi casa preotului reformat. Şi aici toate grînele, vinurile, foarte multe obiecte de aur şi argint, pietre preţioase, inele, haine bărbăteşti şi femeieşti, obiecte casnice şi ornamente ale casei fie că le-au distrus, fie că tăindu-le în bucăţi le-au dat foc în casă, fie că tot ce s-a putut au cărat cu ei, nelăsînd vii nici vite, nici păsări, tot ce au putut prinde au omorît şi au lăsat acolo. Ba chiar important de reţinut este că pentru a-şi arăta marea răutate au tăiat în bucăţele pînă la unul lemnele de construcţie aflate în curtea nobilului de vază Balog János. Au răpit pe soţia şi fratele mai mic al preotului reformat. Este lucru sigur că în acest sat numai baronului Orbány Antal i-au prădat o cantitate de vin pentru care nu cu mult înainte i se oferiseră 9 000 de florini, dar n-a vrut s-o dea.

Tot în această zi, la orele 8 seara, au atacat Băcăinţi şi Homorod [...]. Fiul lui Váradi Lajos cu soţia şi cu fetiţa mică, deşi caii îi erau deja înhămaţi la căruţă în curte, în faţa uşii, dar neîndrăznind să iasă pe acolo, au fugit deci pe jos prin grădină în pădure, ascunzîndu-se toţi

acolo pînă cînd în 13 ale aceleiași luni, flăminzi și dezbrăcați, au ajuns la Orăștie.

În ziua de 6 noiembrie la Bințița au prădat conacele soției contelui Bethlen Gergely, ale baronului Orbány Antal, ale lui Matskási Ferencz, tot ce au găsit pe-acolo, toate lucrurile de argint și aur, haine scumpe bărbătești și femeiești, ornamente de casă de toate felurile, obiecte, în parte le-au luat, în parte le-au tăiat în bucăți. Jefuind pivnițele și șurile, vinurile pe care nu le-au băut le-au vărsat pe jos, tăind fundul butoaielelor, astfel încît se putea înota în vin. Se delectau cu faptul că stînd în picioare puteau să bea vinul. Îmbătîndu-se, mulți s-au și înecat. Au prădat și toate grînele, tăind picioarele pătulelor cu porumb. Acestea căzînd la pămînt, s-a vărsat din ele porumbul, pe care fie că țărani l-au cărat acasă, fie că porcii, cîinii l-au mîncat, atît cît a fost. Toate conacele le-au dărîmat, tot ce a fost fier, nelăsînd nicăieri nimic, au luat. Curtea baronului Orbány au incendiat-o, frumoasele și scumpele sale grădini le-au distrus cu totul, împreună cu frumoasele eleșteie și iazuri.

În această zi au pustiit la Biscaria atît conacul, cît și frumosul grajd al generalului Gyulai Ferenc.

În această zi, la orele 10 dimineața, au prădat la Pișchintî, Merișor, Vinerea, precum și hanul din Șibot.

În această zi, tot pe la orele 12, atacînd Cioara, aici au prădat conacele lui Bartsai Péter, precum și șura, grădina, pătulul, i-au incendiat și multe clăi, i-au distrus fiecare a treia poartă, i-au luat bunurile de aur și argint, hainele, armele și mulți bani, după cum s-a raportat 60 000 de florini, multe vinuri din pivnițe, în afară de acelea pe care le-au băut, le-au vărsat pe jos, toate grînele i le-au prădat, în pătulele cu porumb cît porumb a avut, tăind picioarele pătulelor, l-au vărsat, l-au prădat.

În aceeași zi vicecolonelul Karp, la orele 11 dimineața, cu 100 de infanteriști și cu 60 de călăreți, a sosit aici. Acești soldați au venit de la Spini, care e la distanță foarte mică de Orăștie, de la orele 12 pînă seara, deși ordinul era ca de la Deva să meargă la Turdaș sau Pricaz, unde, formînd un singur detașament cu căpitanul din Cugir, să-i învîluiască pe tilhari la Folt; dar locotenentul celor din Cugir nevrînd să treacă la Folt, s-a dus să innopteze la Turdaș, și el de la Turdaș, iar celălalt de la Spini, au privit în liniște la prădăciunile de la Bobilna și Folt. A doua zi apoi s-a dus la Spini, iar plecînd de acolo împreună cu vicecolonelul Karp s-au așezat la masă la Orăștie, deși încă înainte de masă i-ar fi putut ataca pe tilhari la Bințița și i-ar fi putut măcar alunga de acolo. După masă generalul Simeoni, atîta i-a îndemnat, pînă cînd locotenentul Simén și soldații din Cugir, luîndu-și drumul spre Bințița, s-au întîlnit acolo cu un maior și au tăiat la han 100 de tilhari prinși asupra faptei, împreună cu ajutorul sosit de la Orăștie. Cu acest prilej tinerii nobili Válya, Pogány, Somogyi s-au comportat deosebit de vitejește.

În această zi și la Vinerea au împușcat un țaran și au prins pe trei. În hanul din Șibot, găsind multă pradă, au luat-o și au dus-o la Orăștie.

Tot în această zi comitele suprem al comitatului Alba, baronul Simon Kemény, tocmai cînd se pregătea de masă în castelul său din Galda de Jos, primește un raport de la Abrud, de la judele fiscal Borsin József, că în comitatul Zărand țărani au făcut mari prăzi, au omorît mulți nobili maghiari și, înmulțindu-se pe zi ce trece, s-ar pregăti să

atace și în acele părți. Horea fiind căpetenia lor, s-a hotărât să se ducă direct asupra comitelui suprem la Galda ca să-și elibereze tovarășul aflat aici sub condamnare, iar pe însuși baronul Kemény să-l jupoaie de viu, clădirile și toate averile sale să le prade, să le incendieze. De aceea, baronul Kemény, pregătindu-se cu repeziciune, fără să mai mă-nince, cu toată familia se refugiază la Aiud, împreună cu asesorii pe care i-a putut găsi la rezezeală ține sedința Tablei, pregătind o plingere către Guberniu despre acest lucru, plingere cu care el însuși aleargă de la Aiud, raportînd și verbal. El cere trimiterea la Galda pe cheltuiala sa a unui locotenent cu 50 de husari din rîndul călărimii.

Despre felul cum a primit Guberniul raportul baronului Kemény stau mărturie dispozițiile sale următoare, căci din partea sa îl desemnează drept comisar pe consilierul sas Mihai Brukenthal, iar din partea Comandamentului general transilvănean este delegat generalul brigadier Pfefferkorn, iar baronul Kemény, nepermițindu-i-se să rămînă în Sibiu, este trimis să-și diriguiască comitatul. Acesta, stabilindu-se la Alba Iulia în cetate, adună lîngă sine pe funcționarii care țin de Tablă și de acolo întocmește dispoziții pentru întreg comitatul în vederea întreținerii armatei și pentru alte lucruri necesare, scoțînd și nobilimea în detașamente armate. Pentru întreținerea acestora se hotărăște ca stăpînii de pămînt să furnizeze fin, ovăz și alte alimente. Stăpînii de pămînt, solicitați în acest sens prin scrisori circulare, transportă din belșug la locurile stabilite toate cele necesare pentru nobilii aflați sub arme pentru pază. Iar pentru că de la început comandantul n-a vrut să-i hrănească pe gratis pe țăranii aduși în robie, el comunică comitelui suprem că nu-i va ține pe prizonieri în cetate decît dacă comitatul va plăti întreținerea, altfel îi eliberează pe toți. În această situație, Guberniul, neavînd nici o dispoziție în acest sens, se adresează în scris comitatului, dar între timp comitele suprem se angajează în scris că dacă acest gen de cheltuială nu se va despăgubi, el o va plăti dintr-ale sale. Dar și în alte privințe acest comandant s-a purtat foarte grosolan cu maghiarimea refugiată în cetate. Comitele suprem, împreună cu nobilimea adunată acolo, prezentînd acestea Înaltei Curți, nu peste mult timp sosește dispoziția ca Prefectura Supremă a Armelor să-l mustre pe comandant și se ordonă să se păstreze buna înțelegere cu populația refugiată, care să nu fie supărată cu nimic.

Tot în această zi țăranii au pătruns și la Vurpăr, în număr de circa 60, număr care de la orele 11 înainte de masă pînă la orele 12 a crescut pe seama localnicilor și a celor din localitățile înconjurătoare, pînă la 200, și aici, la Vurpăr, au prădat 37 de conace, iar la Vințu de Jos 36, precum și casele preoților reformati și bisericile.

La Vințu de Jos au rămas întregi numai castelul episcopului catolic și conacul consilierului, celelalte case ale maghiarilor le-au prădat toate pînă la una și le-au distrus, iar cele ale românilor nu le-au atins. La Vurpăr și la Vințu de Jos toate vinurile pe care le-au găsit la maghiari le-au prădat, fie bindu-le, fie tăind fundurile butoaielor. Și aici și acolo, peste tot, orice lucru de fier au găsit au strîns pînă la ultimul cui, și geamurile de sticlă peste tot pînă la unul stricîndu-le, tot cositorul pe care l-au găsit l-au luat. Au făcut bucăți trăsuri, căruțe, care, pluguri, și de pe acestea luînd tot ce era de fier. Și de aici au luat lucruri de tot felul, haine, obiecte scumpe de aur și argint, bijuterii, într-un cuvînt, perne și altele pe care le-au putut lua, iar o parte, tăindu-le în bucăți,

le-au lăsat pe loc. Au spart hambarele, pătulele, șurele, au tăiat picioarele pătulelor cu porumb, au vărsat toate grânele pe jos și le-au împărțit cui a vrut, spunându-le: *aceasta este munca voastră, duceți-le în pace, acuma este timpul să primiți și voi*⁸. Și aici, ca și în alte locuri, porcii îngrășați, vitele, păsările, toate câte le-au găsit, le-au omorât, le-au tăiat pînă la unul, clădirile le-au dărîmat și le-au făcut de nelocuit. Pe nobilii pe care au putut pune mîna i-au omorât, între alții l-au ucis în chinuri la Vințu de Jos pe locotenent împreună cu soția și copiii. Pe români nu i-au supărat cu nimic și nici nu i-au păgubit în vreun fel.

N.B. Aici prădăciunile au ținut patru zile. Apoi cînd, într-un tîrziu, a sosit căpitanul de husari Czigány cu escadronul său, a împușcat doi și i-a prins pe trei din ei. Cînd Czigány a plecat spre Deva, plutonierul Molnár, cu 10 husari și 20 de infanteriști, au tăiat 50 și au prins 25, fie răniți, fie teferi, pe care i-au adus în captivitate în cetatea de la Alba Iulia.

În noaptea de 7 noiembrie circa 200 de țărani, înnoptînd la Pîclișa, lîngă Vinț, au bătut patru butoaie de vin ale preotului român (despre care mai jos la locul său va fi vorba mai pe larg); pe lîngă aceasta, jupuindu-i cîteva oi, le-au mîncat, dar toate le-au plătit bine cu bani gata.

De aici, în zori, în ziua de 8 noiembrie, în timp ce acești tilhari mărșăluiau în plină zi, cu mare curaj, mai sus de cetatea din Alba Iulia, sub vii, spre apa Ampoiului, în fața ochilor armatei de pază, între tunurile scoase pe poziții, pe lîngă depozitul de praf de pușcă, fără nici o piedică, au fost oameni care, arătîndu-i pe tilhari cu mîna comandantului de pe zidul cetății, i-au cerut acestuia să-i atace pentru că acești tilhari au prădat Vurpăru și Vințu de Jos, dar acela, el știe din ce motiv, i-a lăsat în pace să plece. Însă tot în această zi, orășenii din Alba Iulia, aflîndu-se de pază, raportează Magistratului că niște tilhari s-ar ascunde în vile de la Alba Iulia. Sînt trimiși dintre păzitori cîteva oameni înarmați, care prind pe trei dintre ei (pentru că ceilalți s-au risipit în fugă) și aducîndu-i în cetate îi predau prezidiului. Fiînd anchetati, acești țărani au mărturisit că tilharii de acum numîndu-se pe sine *Curuții împăratului* au jurat cu toții lui Horea [...].

Tot în 7 noiembrie incendiază Peștișu Mare și Mic. La Peștișu Mare au dărîmat pînă la pămînt conacul secretarului gubernial Türi László și l-au incendiat. Au prădat, de asemenea, curțile soțiilor lui Makrai Sigmond și Váallya Mihály. De asemenea, la Simeria, Folt și Sintămăria de Piatră au nimicit toate conacele, prădînd tot ce au găsit. Ei l-au jefuit și pe preot. La Sintămăria de Piatră l-au mai ucis și pe provizorul Tompos.

În aceeași zi, la Streisîngeorgiu, Chitid, Bircea Mare și Mică, Buitur, Batiz, Bățalar, Bretea Română, au prădat toate conacele împreună cu toate bunurile mișcătoare găsite. La Bretea Română doar conacul și bunurile mișcătoare ale lui Mara Miklós au scăpat, datorită caracterului drept și acțiunilor fidele ale iobagilor săi, deoarece aceștia s-au împotrivit atacatorilor, nelăsîndu-i să pătrundă acolo și să prade sau să strice ceva, stînd în fața porții cu multe puști încărcate.

Tot în ziua de 8 noiembrie, din ordinul Guberniului, merg patru preoți români la românimia de la Ampoița (unde se aflau pe atunci) cu dispoziția să înceteze, să nu se mai răzvrătească, să nu mai prade, toți să se întoarcă acasă, dacă au plîngerii contra cuiva să le înainteze în

ordine Guberniului, pentru că, dacă plingerea lor este dreaptă, se va rezolva. Iar țărani au luat în nume de rău solia, răspunzând că, dacă vor să le fie bine, să se întoarcă să-și vadă de treabă.

În ziua de 9 noiembrie au distrus foarte multe curți nobiliare ale stăpînilor de pămînt maghiari din districtul Hațegului, precum și toate bunurile mișcătoare, iar nobilimea s-a retras în orașul Hațeg împreună cu acea puțină avere pe care a reușit pe moment s-o ia cu sine. Bunurile care au rămas acasă au fost prădate.

În aceeași zi au atacat tilharii conacele stăpînilor de pămînt din Sintămăria Orlea construite cu mari cheltuieli și pline de tot felul de averi și podoabe scumpe. Aici au prădat tot ce i-a aparținut doamnei nobile, soția contelui Kendeffi Elek, lui Kendeffi Miklós și József, precum și văduvei lui Kendeffi Mihály.

După cum este scris mai sus despre mai multe localități, demn de mare atenție este faptul că armata de grăniceri alcătuită din românimea hațegană a fost cea mai mare prădătoare, care pentru sine și pentru ofițerii săi a cărat vinurile cu butoiul la Hațeg⁹.

Este un lucru care nu poate fi omis de asemenea aici că amintitul scump conac al soției contelui Kendeffi Elek fiind acoperit cu țiglă, nu s-a putut aprinde altfel decît după ce răsculații, pătrunzînd în cămara ei, au cărat sus în pod pînă la 60 de bucăți de slănină, pe care aprinzîndu-le, au dat foc casei, și așa a ars costisitorul conac [...]. În această zi a sosit la Orăștie căpitanul Székelly din scaunul Arieș cu 91 de husari, care a doua zi, mergînd la Deva, i-au atacat pe tilharii care se adunaseră în mare număr asupra orașului. Sub comanda armatei n-au fost inutili nici nobilii maghiari, pentru că au căzut 45 de tilhari, au fost capturați 55, iar ceilalți fiind urmăriți, pentru a nu cădea în mîinile maghiarilor, au luat-o spre Mureș și, cînd maghiarii i-au atacat puternic și acolo, au început să sară în apă și nici nu se știe cîți și-au găsit moartea în apa Mureșului. Prizonierii luați în ziua de 10 noiembrie au fost executați după merit, în fel de fel de chinuri, de către tribunalul comitatului Hunedoara.

Tot în această zi, continuînd încă prada românimii în districtul Hațeg, a durat pînă în 13 noiembrie, cînd armata de grăniceri, împreună cu cîțiva tineri nobili, atacîndu-i pe tilhari, a tăiat vreo 50. Mulți fiind împinși spre apa Hațegului (care pe atunci era revărsată), decît să cadă în mîinile maghiarilor, mai bine au sărit în apă și, neputînd ieși, mulți s-au înecat.

În timpul acestei tulburări a țării Transilvaniei, atît guvernatorul baron Samuel Brukenthal din națiunea săsească, cît și Guberniul, în afară de aceasta încă patru consilieri sași, apoi generalul comandant Preiss, precum și Tablele comitatelor păgubite și comisia instituită își trimit între ele și către Înalta Curte rapoartele și dispozițiile prin ștafete dese, una după alta, astfel încît ștafetele care umblă în sus și în jos nu mai încetează. Domnimea și nobilimea formată din maghiari, adunată la Tîrgu Mureș, se plinge prin jalbe fundamentate mai întîi Guberniului, apoi, nefiind luată în seamă de acesta, direct la Cancelaria aulică și la majestatea regală de groaznica pieire a națiunii sale, de păgubirea rudelor și membrilor ei, de slăbiciunea armatei, de cvasicomplicitatea generalului comandant, demonstrînd că probabil nici Guberniul, nici Prefectura armelor n-au raportat lucrurile conform realității. Aflînd acestea majestatea regală, inima i-a fost foarte afectată de acea neaștep-

tată și mare primejdie în care se aflau stăpînii de pămînt maghiari. Atunci însuși guvernatorul, vrînd să înfrumusețeze faptele românilor, modifică după bunul său plac rapoartele guverniale ce fuseseră hotărîte în consiliu, ba chiar și dispozițiile obișnuite către comisarii trimiși, și punînd să fie trecute pe curat în această formă, le expediază în sus și în jos, chiar și la majestatea sa aulică¹⁰.

Pe de altă parte, maghiarii păgubiți se adresează și ei prin scrisori deosebite Înaltei Curți, precum și unor demnitari aflați la cîrma aulică, scrisori care ajungînd zilnic la Curte, și pîrînd contradictorii, Înalta Curte dădea și ea dispoziții cînd mai aspre, cînd mai blînde. Cu toate acestea, generalul comandant Preiss a fost pensionat din funcția sa cu pensie ordinară și în locul său a fost numit un alt comandant¹¹. Comitele suprem al comitatului Hunedoara, baronul Bornemissza János, fiind degradat ca asesor al Tablei regești, în locul său a fost numit administrator consilierul sas Mihail Brukenthal. Dintre persoanele tabulare s-a poruncit înlăturarea din funcție a cîtorva, luîndu-se în nume de rău faptul că atîția români au pierit de mîna maghiarilor. În multe localități din comitatele Zărand și Hunedoara erau clădite pretutindeni în grămezi mari cadavrele românilor, pînă cînd observînd comitatele impresia neplăcută pe care le produceau asupra Curții, au săpat gropi, aruncîndu-le acolo și acoperindu-le.

În comitatul Hunedoara au existat cîțiva tineri nobili aleși care au tăiat și au omorît mulți țărani. Renumit a fost un oarecare Pogány, fiul lui András (al cărui tată a fost omorît de tîlhari în anul anterior în conacul său nobiliar din Clopotiva Mare din districtul Hateg). Acest tînar nobil, primind și răni în luptele cu tîlhărima, tăia zilnic el însuși citeodată cîte 40 de români și chiar mai mulți. Împotriva acestor tineri nobili viteji Înalta Curte a dispus acțiune fiscală la Directorul fiscal.

În aceste zile au fost prădate în comitatul Hunedoara, lîngă Mureș, la Gurasada, Ilia, Leșnic, curțile tuturor stăpînitorilor de pămînt și toate bunurile lor mișcătoare de orice fel, de asemenea la Bretea Streiului, de lîngă apa Streiului, toate curțile stăpînitorilor de pămînt maghiari, cu excepția curții baronului Bornemissza József, salvată de oamenii săi, care au opus rezistență.

Tot în 10 noiembrie, la Metes, au atacat casa administratorului episcopiei. După ce i-au prădat mai întîi toate averile, au mîncat și au băut aici, chefuind și îmbătîndu-se pînă cînd au dat foc casei, celorlalte clădiri, precum și finului episcopului. Toate acestea au fost incendiate împreună cu nou construitul han de piatră. Dar N.B. Cînd prada era în toi, sosind un poștaş de la Alba Iulia cu ștafetă de la Zlatna, îi ațîn calea, îl prind, și cînd acesta le spune că este de națiune română, îi leagă calul, îi dau de mîncat și de băut, îl ospătează și pe poștaş, apoi aducîndu-i calul, îl țin de căpăstru pînă încalecă și-i dau drumul spunîndu-i însă să nu mai poarte scrisori potrivnice lor.

În aceeași zi au atacat, cu mare mulțime, Ampoița și Ighiu, conacul contelui Teleki Ádám, iar la Ampoița astfel de conace nefiînd, au prădat toate hanurile. De acolo au venit la Ighiu, unde fiind așteptați de țărani, i-au atras cu ușurință alături de ei și s-au apucat de pradă în jurul orei 11 dimineața, prădînd pînă seara. Seara s-au dus să doarmă în pădure, dar încă de cu seară au trimis din Ighiu un tîlhar, împreună cu un măciucar, la Telna, la judele satului, cu poruncă ca din fiecare casă să plece de îndată la Ighiu. Însă N.B. judele nefiînd acasă cînd

au sosit solii, un român din Țelna dându-se drept jude, a trimis imediat încă atunci seara din casă în casă doi săteni, dând cu de la sine putere porunca să vină la el toți bărbații. Acest lucru fiind așteptat cu nerăbdare de aproape toți, imediat s-au adunat la casa celui om, cu lămpașe, lumânări și astfel împreună trecând la Ighiu încă în acea noapte, acolo în parte au distrus, în parte au luat cu sine toate bunurile mișcătoare, lucrurile, podoabele din casa soției contelui Teleki Ádám. În pivniță fiind mult vin și pălincă, au băut, le-au vărsat pe jos, s-au îmbătat și în cele din urmă, când n-au mai putut bea mai mult, au tăiat fundul butoaielor, vărsând vinurile scumpe. Clădirile le-au stricat în așa hal, de au devenit de nelocuit. Încă de la prima lor venire au spart toate geamurile, au scos tot cositorul și l-au dus, de asemenea n-au lăsat nimic de fier, nicăieri, nici măcar un cui în perete, au luat totul.

Dar N.B. omul care la Țelna s-a pus jude i-a convocat pe oamenii de acolo cu amenințarea că celui care nu se prezintă la ordinul țăranilor i se va incendia casa, iar el va fi alungat din sat.

În ziua de 11 noiembrie marea mulțime a tilharilor, atacând Cimpinii¹², aici judele fiscal (cărui cu vreo trei ore mai înainte gornicul său cu numele de Uibar Urs, despre care va fi vorba și mai jos, i-a dat de știre să fugă repede, fără nici o întârziere, căci imediat va fi surprins de tilhărimi), călare, împreună cu soția, a fugit cât a putut mai repede. Casa acestuia, ca și cea a preschimbătorului de aur Bisztrai, a fost prădată, din ambele locuri luându-se toate bunurile mișcătoare care n-au fost distruse. Bisztrai însuși nu numai că a fost jefuit de banii săi, dar și casa de preschimbare a aurului a fost scoasă în curte, tăiată în bucăți și au fost luate din ea, alături de numerar, 19 funți de aur preschimbate. Spărgînd ușa bisericii (care a fost construită nu de mult cu cheltuială regească) au năvălit înăuntru cîți au putut și fiindcă judele fiscal, înainte de a fugi, lăsase aici din motive de securitate casa șpanului (care consta din cîteva sute de florini) au forțat-o, au tăiat-o în bucăți și au luat și de aici banii [...].

Și fiindcă de la Ighiu, împreună cu cei din Țelna (dintre care la Ighiu au pus căpetenii ale țăranilor), s-au dus noaptea din nou la Țelna, tot în 11 noiembrie au atacat acolo toate curțile stăpînilor de pămînt (care aveau conace) anume: contele Teleki Károly și József, văduva contelui Teleki Lajos. Aici tilharii, împreună cu oamenii din Țelna, au stricat în fiecare curte ușile, ferestrele, unii pătrunzînd în casă au tăiat o parte din lucruri în bucăți, o parte le-au adunat și luat cu sine. Tot ce au găsit de cositor sau de fier, oriunde a fost, l-au scos și l-au luat cu sine. O parte din ei, năvălind în pivnițe, au spart ușa, au început să bea mai întîi pălincă multă de acolo, apoi cînd s-au plictisit de ea s-au apucat de vinurile scumpe, cu care s-au îmbătat cît au putut. După aceea spărgînd butoaiele unele de altele, au vărsat vinul astfel încît nu numai că se putea înota în vin, mai ales în pivnița contelui Teleki Károly (pentru că acestui domn i-au pricinuit aici pagube mai mari), dar vinul se scurgea și pe ușa pivniței ca un pîriu.

Aici N.B. cei din Țelna au cărat cu ei porcii îngrăsați, au jefuit prișăcile luînd miera cu ciubărul, grîul, porumbul și celelalte grîne cu căruța, nelăsînd nimic din ce au găsit la curți. Clădirile le-au stricat de au devenit de nelocuit, n-au lăsat nici măcar un cuptor întreg, într-un cuvînt au distrus toate bunurile mișcătoare astfel încît atunci cînd s-au întors slujbașii stăpînului de pămînt n-au avut nici măcar o îm-

bucătură cu care să trăiască. Au dat foc chiar și șurei din cîmp a contelei Teleki Károly.

În aceeași zi (care era ziua sfîntului episcop Martin) anunță ei chiar la amiază orașul Turda să-i aștepte că se duc într-acolo, dar cum nobilimea care locuia în număr mare în acest nobil oraș se organizase bine încă dinainte, punînd pază puternică din rîndul poporului înarmat, atît pedestri, cît și călări, păzind și în afara orașului de jur-împrejur cu sîrguință, solul i-a dus lui Horea vestea că acolo n-au ce căuta și de aceea au renunțat. Iar cei din oraș trimit pe cîțiva din nobilimea caiare să se ducă să vadă unde se află țărani. Se oferă 20 de tineri nobili sub conducerea magistrului poștal Keresztes, care, ajungînd în satul numit Sălciua, între munți, observă că sînt foarte puțini bărbați acasă. Întreabă de ce și spun femeile că se pregătesc pentru venirea mulțimii românilor, pe care-i așteaptă. Ies ei deci din sat împărțindu-se în trei grupe, departe unii de alții, iar cînd îi văd pe români adunîndu-se pe coaste cu mari strigăte și cu repeziciune, din trei părți diferite, încep să tragă cu pușca spre tilhărime, care sperîindu-se, o ia la fugă, iar nobilimea îi atacă, îi împușcă, îi taie cum poate din cauza strîmtorii și a caracterului accidentat al locului. Prinde dintre ei un număr de vreo 70 de tilhari, îi leagă și coborînd pe lîngă apa Arieșului ca să-i ducă la Turda se întîlnește cu un detașament de husari sub comanda unui căpitan din regimentul Toscana. Căpitanul îi întreabă unde duc prizonierii și cînd îi spun, acesta îi ia cu forța și-i eliberează.

Tot în 11 noiembrie, ca o ploaie torențială, cad țărani asupra Colțeștiului, care se afla în comitatul Turda, dar conform înaltelor dispoziții regești a fost anexat comitatului Cluj. Aici atacînd conacele familiei Toroczkai, sparg ușile și ferestrele, bunurile casnice aflătoare acolo, ca și orice alte bunuri mișcătoare, în parte le taie în bucăți, în parte le adună și le cară, toate lucrurile de aur și argint, arme, documentele pe care le găsesc, haine bărbătești și femeiești și altele le iau pe toate, clădirile toate le dărîmă, ca și în alte părți, le fac de nelocuit, pricinuind numai contelui Toroczkai Sigmond mai mult de 100 000 de florini pagubă¹³.

În ziua de 12 noiembrie un locotenent din regimentul Toscana, Inezédi, împreună cu 20 de soldați și cu 20 de nobili, între care și fiul contelui Mikes István junior și împreună cu ei contele Mikes Sigmond, mergînd la Colțești seara, spre orele 7, îi atacă pe prădători și în calea lor întîlnesc în afara Colțeștiului două căruțe trase de șase boi, pe care țărani le duceau, încărcate cu bunurile prădate, spre Izvoarele. Îi prind pe toți țărani, îi leagă, iar în sat dîndu-se alarma, țărani sînt puși pe fugă. Șase dintre ei cad morți, alții sînt răniți și 138 sînt prinși. Aceștia din urmă fiind duși în captivitate la Aiud, sînt închiși acolo în niște pivnițe și se ceartă între ei, se iau la bătaie, omorîndu-se între ei. Restul sînt aduși apoi la Alba Iulia în temniță, astfel că pînă la 20 noiembrie numărul țărănilor prizonieri se ridică la Alba Iulia la 345.

Tot în 12 noiembrie¹⁴ românimea numeroasă ca iarba atacă orașul Abrud^B, unde face de asemenea numeroase prădăciuni și omoară mulți oameni, ucigîndu-i în chinuri. Au luat cu sine sau au distrus numeroase, cîteodată chiar foarte numeroase lucruri scumpe de argint și aur, pietre scumpe, perle, haine bărbătești și femeiești, alte nenumărate bunuri mișcătoare [...]. Aici

N.B. A fost de remarcat faptul că un țăran, năvălind în casa unui orașean bogat, un cîine a sărit asupra lui și l-a ținut în loc pînă cînd căruțașul stăpînului i-a dat în cap cu mînerul unui pistol și l-a ucis chiar în gura cîinelui.

Tot în ziua de 12 noiembrie, în jurul orei 11 dimineata, țăranii, vrînd să atace cu mare mulțime de la Telnă orașul Ighiu (unde anunțaseră încă din ziua precedentă să fie așteptați), îl găsesc în fața lor pe bucătarul numit János al provizorului soției contelui Teleki Lajos, pe care-l omoară lovindu-l cu securea. Un caporal din regimentul Toscana cu patru husari, care erau trimiși să patruleze, găsindu-l mort și văzînd mulțimea țăranilor care venea de la Ighiu, îndemnînd puținii husari la luptă, aleargă pe cîmpie de la Ighiu înaintea lor, taie șase dintre ei, stîrnind panică, îi pun pe fugă, îi urmăresc peste munți și văi și prinzînd 17 dintre ei, rănesc pe mulți alții. De teamă țăranii fugari încep să arunce bunurile prădate, iar un husar dînd aceasta de știre celor din Ighiu, aceștia strîng lucrurile, le pun în căruțe și le duc la Ighiu, iar armata îi duce pe prizonieri la Alba Iulia în captivitate.

Atunci sosind vestea în cetatea de la Alba Iulia (unde avocatul fiscal Tordai László se refugiase mai înainte cînd țăranii dăduseră de veste că se duc într-acolo) că țăranii au năvălit și acolo, însuși Tordai László, împreună cu Ujvári Tamás, provizorul contelui Teleki Sámuel, și cu provizorul soției contelui Teleki Lajos, se duc la comandantul cetății cerînd, implorînd, să trimită un detașament de armată, măcar o companie. Va ieși și nobilimea prezentă, ca cel puțin, dacă nu pot face mai mult, să-i alunge pe tilhari, să nu le permită să prade în continuare. La care comandantul le-a răspuns mai întîi *ca nobilimea să se apere singură*, apoi le-a spus că nu are ordin și de aceea nu-și poate trimite soldații.

Astfel, cu curaj și îndrăzneală din ce în ce mai mare, în ziua de 13 noiembrie tilharii adunîndu-se din nou în mare număr pe munții de la Bucerdea Vînoasă (pentru că și unii dintre românii de aici ar fi avut legături cu ei), îl trimit pe unul din ei la Bucerdea Vînoasă cu porunca ca sătenii să urce la ei. Care ajungînd sus sînt întrebați de tilhari: cine dintre stăpînii de pămînt ar fi acasă. Ei răspund că toți au fugit în cetatea de la Alba Iulia, luînd totul cu sine și numai românimba este acasă. Dar cum hotarul lor a fost lovit de grindină, nu s-au făcut grîne, nici ei n-au cu ce să trăiască, nici vin nu s-a făcut, așa că **pot să vină, dar nu vor avea ce mîncea. De aceea, rîzgîndindu-se**, tilharii nu coboară, ci găsind oile soției lui Istvánfi Péter, taie vreo 50 din ele, precum și șase boi și îi mîncă. Apoi, trecînd peste hotarul dintre Bucerdea și Craiva, atacă Cricăul¹⁵, unde distrug și pradă toate conacele pe care le găsesc, precum și casele preotului și dascălului reformat, de asemenea biserica reformatăilor. Ei distrug toate bunurile mișcătoare ale tuturor stăpînurilor de pămînt în modul în care s-a pomenit mai sus despre multe localități. Aici N.B. săracul magistrul reformat ieșind în fața lor le-a dat 100 de galbeni și 100 florini de hirtie, spunîndu-le că le-a adus tot ce a agonisit într-o viață și le-o dă numai să-i cruțe casa, familia și pe el însuși. I-au luat banii și pe el l-au lăsat să plece nevătămat, dar casa i-a fost jefuită de toate bunurile mișcătoare. Tot din acest sat din multe curți au mînat sus pe munte, pentru sine, numeroși boi. Prădăciunile lor au ținut aici, netulburate, în deplină securitate, cu mari ospețe, trei zile.

Armata a știut acestea foarte bine și aproape le vedea cu ochii, dar nimeni nu s-a mișcat într-acolo și cu atât mai puțin i-a atacat, nici nu le-a pricinuit vreo vătămare, astfel încît țărănimea minca, bea, se ospăta, petrecea pînă la saturație din bunurile stăpînilor de pămînt maghiari. Și aici au luat de la maghiari toate lucrurile de fier pînă la ultimul cui, precum și cele de cositor, iar de lucrurile românilor nu s-au atins.

În ziua de 14 noiembrie, la Galda de Sus, au prădat casa judei curții episcopului, iar la Benic conacele. Biró Miklós, pe cînd venea călare din via sa spre Mesentea, a fost atacat, doborît de pe calul său și omorît în fața ochilor vicecolonelului Schultz, care se afla la nici 40 de pași și pe care l-a strigat cu speranța că nu va lăsa să fie ucis. La Cetea au prădat casa lui Szotyori István [...].

Tot în 14 noiembrie vicecolonelul Schultz încheie cu țilharii un armistițiu pe opt zile¹⁶, dar țilharii n-au respectat armistițiul, căci atât uciderea lui Biró Miklós, cît și prădarea casei lui Szotyori a avut loc după acesta, și de asemenea rănirea soției lui Szotyori, așa cum s-a scris mai înainte.

Tot în 13 noiembrie au sosit solii lui Horea, anume Avram Mac Ion și Petru Abrudean, la maiorul Stojanich, precum și la funcționarul salinar din Șoimuș și la Tabla comitatului Hunedoara de la Deva, cu următorul mesaj în problema încheierii păcii¹⁷:

1) Ca nobilimea cu toți copiii săi să jure pe crucea lui.

2) Ca nici un nobil să nu mai existe, să iasă din nobilime și să renunțe la toate privilegiile nobiliare.

3) Fiecare nobil să plătească impozit în rînd cu poporul, conform următorului ordin al împăratului.

4) Ca pămînturile nobiliare să se împartă între poporul de rînd.

5) Ca în semn de supunere în cetatea de la Deva și pe hotar să lege de prăjini cît mai lungi steaguri albe.

6) La toate acestea Tabla să trimită răspuns în 14 noiembrie, seara, la Crișcior, la Popa Dănilă, altfel el omoară toată nobilimea.

În ziua de 14 noiembrie¹⁸ sosește, prin ștafetă, o poruncă imperială împotriva mulțimii țăranilor, care creștea cu mare furie, ca Tablele comitatelor, făcînd proces țilharilor prinși și aflați în captivitate, cei a căror răutate va reieși cu claritate să fie executați conform vinei lor, nepermițîndu-se nici un apel.

Pe lîngă aceasta se poruncește în mod milostiv a se publica pretutindeni prin scrisori circulare că dacă cineva îl prinde pe însuși Horea și-l predă viu va primi 600 de galbeni, cel care-i va preda capul 300, cel care va preda de viu pe vreunul dintre căpitanii săi va primi 200 de galbeni, iar pentru capul vreunuia din ei 50 de galbeni. Horea, în schimb, publică peste tot că, chiar dacă ostilitățile ar mai ține încă șapte ani, el va da 7 000 de florini recompensă celui care l-ar prinde, de aceea el nu se teme deloc și este gata de luptă chiar și șapte ani.

În ziua de 15 noiembrie furia țilharilor, trecînd și dincolo de Mureș, aproape de apa Tîrnavei, la Secășel, pradă conacul baronului Bánfi Ferencz cu toate bunurile sale mișcătoare.

În ziua de 25 noiembrie, la Alba Iulia, conform sentinței tribunalului, au fost executați dintre prizonieri șase țilhari, dintre care unul era renumit, cel care sub numele de fiul lui Horea se dădea drept unul

din căpitanii săi; dealtfel numele său adevărat era Uibar Urs și acesta a fost tras în țeapă, doi au fost trași pe roată, iar trei au luat răsplata faptelor lor rele prin pierderea capului.

Vicecolonelul Schultz, care era comandantul armatei de cavalerie din scaunul Arieș, fiind trimis la Horea sau împotriva tilharilor, cu ce dispoziții nu se știe, deseori întâlnindu-se cu Horea, i-a sărutat și crucea și a tratat separat și în secret cu el, iar armele husarilor aflați sub comanda lui a pus să fie încărcate cu țărițe. Dar pe lângă acestea în general a ținut în așa fel comanda, încît deși românimea tilhară, trăgînd din păduri și de la marginea acestora asupra armatei, în fața ochilor săi împușca soldați, totuși armatei nu-i era permisă atacarea tilharilor și nici măcar să descarce o pușcă asupra lor. Dar Horea, din cînd în cînd, trimitea vorbă comandantului colonel Hellebrand din regimentul Toscana, aflat încartiruit la Aiud, ca și orașului Aiud, să-l aștepte că se duce într-acolo. Nici n-a fost fără răsplată fapta lui Schultz, că odată întâlnindu-se cu Horea în hotarul din Cîmpeni, a primit de la acesta în dar o blană de iepure plină cu aur și cu lucruri scumpe cu pietre de aur. Iar cînd nobilimea și domnimea stărilor adunate la Tîrgu Mureș a denunțat acestea Înaltei Curți, întărindu-le cu dovezi, în loc să pătească ceva, a fost numit, spre marea sa consolare, colonel.

În ziua de 27 noiembrie, tot la Alba Iulia, conform sentinței directe a tribunalului, au mai fost executați cinci dintre tilharii aduși în robie, unul prin tragere în țeapă, doi prin tragere pe roată și alți doi prin decapitare.

Întrucît în acest timp, deși foarte tirziu, au fost comandați împotriva tilharilor atît soldații grăniceri din comitatul Hunedoara, cît și cei din comitatul Alba și din scaunul Arieș, precum și infanteria formată din cîteva companii ale regimentului Gyulai Ferenc ca și, de asemenea, cavaleria din regimentul Toscana, apoi cîteva companii de infanterie din părțile secuiești, dar în același timp s-a organizat înarmîndu-se și nobilimea în comitatele Hunedoara, Alba, Cluj, Tîrnave și Turda, tilhărima, sperîndu-se, n-a mai îndrăznit să-și continue goana înainte după noi prăzi, peste tot în țară fiind așezate mari paze și prin detașamente numeroase tilharii fiind atacați zilnic din ce în ce mai mult și duși în captivitate. Tăranimea, încetînd prada, se gîdea cum să se salveze, refugiindu-se în munții și pădurile fiscale, fie pe domeniul Zlatnei, fie pe proprietățile episcopului catolic, punîndu-se în defensivă, tăind drumurile și în parte cărările care duceau în aceste locuri, sau întărindu-le puternic. Horea însuși, în calitate de comandant, și căpitanul său Cloșca, împreună cu cîteva tilhari aleși, între care erau și soldați eliberați, fugiți sau aflați în permisie, s-au retras pe muntele numit Albac din hotarul Arieșului Mare, de pe domeniul Zlatna, chiar pe vîrfurile muntelui Bihor, care loc se învecinează cu localitatea de margine a domeniului Beiuș din comitatul Bihor, într-o peșteră făcută în stîncă, într-un loc foarte puternic, s-a declarat rege al Daciei și totodată a pus un impozit asupra poporului, dar foarte mic, și și-a pus în gînd că dacă va apuca sfîrșitul fericit al planurilor sale, va bate monedă cu numele său, despre care și despre forma căreia s-a și făcut un proiect din partea sa, după cum se va arăta mai jos; dar, precum e scris mai sus, nobilimea și domniile, îndeosebi din comitatul Cluj, luînd armele, s-au adunat într-un regiment. Fiecare comitat și-a confecționat uniforme de diferite culori cu diferite ornamente și căciuli, toți, chiar

și funcționarii statului, din postav de șaizeci, cu fireturi și blană de jur-împrejur, toate fiind îmblănite cu blană de miel.

Ofițerii nemți, interpretind răuvoitor acestea, au denunțat Înaltei Curți în mod eronat cum că intenția nobilimii maghiare, de credință curată, îndreptată doar spre apărarea sa și a patriei sale, ar fi să atragă după sine o rebeliune. Deci Înalta Curte, luînd acestea în nume de rău, a poruncit imediat [...] ca banderile de acest fel să fie dezarmate și să nu mai îndrăznească a purta asemenea uniforme, ordonînd totodată armatei să supravegheze asupra îndeplinirii dispozițiilor.

Nefiind străini, precum s-a scris mai sus, nici preoții români de aceste fapte și hotăriri, întrucît Horea era în corespondență cu ei, în ziua de 29 noiembrie protopopul român unit din Ighiu, fiind prins de armată, este adus în cetatea de la Alba Iulia.

În această zi, atacînd țărani cu mare mulțime la Baia de Arieș detașamentul de infanterie Orosz, îl rănesc pe locotenentul-major Mes-terhâzi [...]. Un caporal și șapte soldați de rînd au căzut morți, șase au fost răniți, iar 32 au fost prinși¹⁹.

În ziua de 30 noiembrie și preotul schismatic din Piclișa, care totodată era și preotul de la Inuri, este adus în captivitate de către armată în cetatea de la Alba Iulia.

N.B. Acest preot a fost acela care, 1-mo, cînd vicecolonelul Ott cu cîțiva husari de Toscana s-a dus la Inuri ca să liniștească poporul, a comandat românii rebeli și nu a permis armatei să intre în sat. Acest preot a fost acela care, 2-do, cînd pentru a doua oară un locotenent-major cu 20 de husari a fost trimis la Inuri ca să le ceară punctele păcii, s-a pus înaintea lor cu încă trei și le-a răspuns că ei încheie pace numai cu următoarele condiții, altfel nu:

1-mo. Ca ungurii să nu mai pună piciorul în hotarul lor.

2-do. Ca națiunea română să nu-i mai slujească niciodată pe stăpîni.

3-o. Acest preot este acela care, cînd plutonierul Molnár, a treia oară, cu cîțiva husari, a urcat la Inuri, a strigat de pe vîrfurile muntelui ca în afara ofițerului alți soldați să nu urce, pentru că altfel vor pieri pînă la unul, și după ce acesta a urcat singur pînă la ei, acest preot s-a pus în fața lui primul, prinzîndu-i căpăstrul l-a coborît de pe cal și înconjurîndu-l cu 12 țîlhari înarmați, l-a obligat să-i sărute mîna, ceea ce a și făcut de frică, pentru că țîlharii așteptau asupra lui puștile cu cocoșul ridicat.

În aceste zile este trimis din nou vicecolonelul Schultz ca să trateze cu Horea despre pace. Împotriva acestui lucru stăpînii de pămînt formați din domnii și nobilii comitatului Alba își trimit prin ștafetă protestul la Guberniu, ca acesta din urmă să nu pertraceteze nimic privind singele, libertatea și privilegiile nobiliare ale stăpînilor de pămînt fără știrea și voința acestora; ba chiar fiind slujbașul plătit al țării are datoria și misiunea de a apăra stăpînii de pămînt.

În ziua de 28 noiembrie, din înțeleapta dispoziție a majestății sale, instituindu-se în problema țîlharilor o comisie regală compusă din contele Jankovich și generalul Papilla, se interzice orice proces, execuție, precum și eliberarea celor prinși, investigația fiind încredințată cu anumite instrucțiuni comisiei.

Tot în această zi, în cetate la Alba Iulia, în casa poștei, este găsită o scrisoare desfăcută pe care Gheorghe Pop Crișan, celălalt căpitan al

lui Horea, pe care-l ținea în comitatul Zărand ca să-i aducă la îndeplinire poruncile și să se îngrijească de treburi în calitate de comandant al țăranimii de acolo, a trimis-o românului cu numele de Pop Mihai, și care avea ca adresă: Această scrisoare a mea să se predea stimatului domn și frate Michael Pap, valetul domnului Jonk în Sibiu.

Pe copertă era scris:

Doresc toate cele bune de la Dumnezeu dumitale, dragă domn și frate Mihai Pop. Până acum nu te-am cunoscut, dar te voi cunoaște și să nu uiți ceea ce am discutat, căci nu uit nici eu.

Iar scrisoarea, cuvînt cu cuvînt, suna astfel:

Doresc de la Dumnezeu toate cele bune dragă domnule și frate Mihai Pop.

Eu pînă acum nu te-am cunoscut, dar acum te cunosc bine și nu cumva să uiți ce am discutat noi, pentru că nici eu nu voi uita vreo dată și te rog foarte frumos să mă informezi și dumneata pe mine cum stau lucrurile acolo, căci și eu vă informez cum stă lucrul aici și eu slavă domnului sînt bine sănătos, ceea ce doresc asemenea și dumitale. Aici e un astfel de zvon că împăratul ar fi spus că i-a dat pe maghiarii toți în mîna rușilor ca să lucreze ei cu aceștia și deci rușii se ridică după aceasta. De la Tablă s-a trimis împăratului o instanție ce să facă cu românii și împăratul le-a răspuns ca să le dea amnistie și să-i elibereze; dar ei nu vor să-i elibereze, ci acum se căiesc că i-au scris împăratului. Cu aceasta sînt și rămîn cea mai mică slugă a dumitale, eu Gheorghe Pop Crișan. Anul 1784, ziua²⁰ lunii noiembrie.

În această zi s-a trimis împotriva țilharilor, sus pe munți, armata de grăniceri recrutată dintre secui.

În 2 decembrie se trimite de la Alba Iulia spre Zlatna în munți un batalion de infanterie secuiască din Trei Scaune, cu două tunuri și două care cu muniții, precum și pușcașii respectivi, unde sosind, după ce află că pe-acolo ar fi greu să-i atace pe țilhari sau ar fi chiar imposibil datorită mărimii munților și îngustimii drumurilor, secuii se întorc.

În ziua de 4 decembrie, luîndu-și ei drumul spre valea Galdei de Sus, drumurile fiind tăiate de țilhari spre Ponor și ei înșiși întărindu-se acolo, din cîteva sate sînt scoși circa 1500 de oameni și puși să curețe drumurile. Urcînd la Ponor, Mogoș și Rîmeți nu găsesc acolo decît case goale, pentru că bărbații care puteau lua în mînă o armă sau un cio-mag în cea mai mare parte s-au alăturat țăranilor și erau adunați împreună cu ceilalți țărani în munți. Restul bărbaților, împreună cu femeile și copii, fugind în păduri, s-au ascuns acolo, iar [grănicerii] secuii le aprindeau casele aflate în munți și risipite pretutindeni pe coastă. Toate averile pe care le găseau le prădau [...].

În aceste zile, fiind trimisă armata numeroasă atît din infanterie, cît și din cavalerie, în comitatul Zărand, împotriva țăranilor care mișunau în număr mare, aceștia prinzînd cîțiva soldați din detașamentele militare mai mici de la poște, din patrule sau pichete, le iau armele și-i duc în captivitate la Brad, punîndu-i în case separate și așezînd cîte trei străji la fiecare casă [...]. Ceea ce comunicîndu-se armatei, imediat vicecolonelul Stojanich, între alții cu căpitanul husarilor de Toscana, Czigány, în ziua execuției, încă cu mult înaintea zorilor, atacă la Brad mulțimea țăranilor. Căpitanul Czigány dă din împlinare înfii peste casa unde erau închise femeile, apoi găsește și casele cu ceilalți captivi.

Aici pe toți țărani pe care-i găsește, pentru că se țineau tare și se opuneau, îi taie fie el însuși, fie prin alții, iar pe captivi îi eliberează. Ștojanich trimite căruțe pe care sînt urcate femeile și expediate sub pază la Deva în siguranță, ca să nu fie atacate de țărani. Între timp sînd infanteria, cu mare curaj îi atacă pe țărani aflați acolo în număr de vreo 3 000, pe mulți dintre ei îi taie, pe alții îi prinde fie răniți, fie teferi, și-i duce în captivitate în cetatea de la Deva.

Atunci un lucru de reținut a fost acela că un husar, dînd peste toboșarul țărănilor aflați în plină fugă, tocmai cînd îi scăpa, trage de trei ori asupra lui; dar neatingîndu-l, sare asupra lui un infanterist din regimentul Orosz, care tocmai atunci fusese eliberat din prinsoare, îl lovește în cap cu o secure și-l omoară. La el s-au găsit mulți galbeni, pe care soldatul i i-a luat. După aceasta soldații eliberați se reîntorc la Alba Iulia în garnizoană, fără arme și cartușe.

Cu ocazia acestei bătălii cu românii, după informația unui spion, căpitanul Czigány găsește la Baia de Criș, care se află tot în comitatul Zărand, pe un negustor din națiunea grecească în a căruia prăvălie, bine ferecată, erau depuse de către țărani numeroase arme, anume puști, pistoale, vreo 12 000 de cartușe. Spărgînd ușa prăvăliei, le confiscă pe toate, distruge casa negustorului, iar pe acesta îl trimite în captivitate la Deva.

Aflînd armata că țărani, în număr de circa 1 500, și-ar avea tabăra la Mihăleni și în împrejurimi, pleacă să-i atace. Țărani, ascunzîndu-se în case, poduri, grădini, clăi de fîn, trag de acolo asupra armatei, iar armata, neputînd astfel să-i biruiască, dă foc satului de jur-împrejur, îl înconjoară, omoară dintre țărani atîția de nu li se știe numărul și prinde pe mulți, ducîndu-i captivi la Deva.

Este un lucru demn de reținut și acela că oriunde ajungeau țărani pentru pradă, peste tot unde găseau fier, ori la ferestre, ori la care, la trăsuri, pluguri, căruțe, butoaie, uși sau în unelte de orice fel, de peste tot l-au scos, carele le-au lăsat în bucăți, iar fierul l-au dus sus în munți și din el a făcut Horea multe lănci pentru numeroși țărani [...].

În timp ce acestea erau în curs, armata a mărșăluit zilnic contra lor cu numeroase tunuri și pușcași, acolo unde operațiunile cereau aceasta, a curățit drumurile care în parte fuseseră întărite, în parte baricadate de țărani, și i-a înconjurat. Deși ici-colo țărani zilnic mai omoară, rănesc sau prind pe unii din detașamentele și pichetele de patrulare sau cercetare, totuși dintre ei pier mult mai mulți, iar numeroși țărani, fiind prinși, sînt aduși în cetatea de la Alba Iulia.

Însă Horea găsește cumva o posibilitate și iese spre Călățele la Huedin²¹. Aici, fiindcă locuiesc maghiari, îi atrage și pe aceștia simu-lînd că îi va scăpa de la iobăgie. Dintre ei depun jurămint căpitani și alți ofițeri necesari lui. Umblă în taină și pe la românii din Călățele și atrăgîndu-i alături de sine hotărăște ca atunci cînd în curînd la Huedin va fi tîrg, să se adune tot poporul de pretutindeni și atacîndu-i pe tîrgoveți, negustori, nobili, domni, conacele stăpînilor de pămînt și apoi prădînd prin Bihor și alte comitate ale Ungariei, să se ducă pînă în Rusia. Dar Horea, temîndu-se ca nu cumva să-l găsească, se întoarce la Alba. Conte Csáki János, comitele suprem al comitatului Cluj, cu mult timp înainte încă ridicîndu-i pe domni și stările nobiliare, el însuși făcînd cu ei exerciții militare cum se face cu un regiment, iese acum vitejește, trimite cînd ici, cînd colo detașamente pentru patrulare.

Vicecomitele substitut Zámbo Ferencz observă cite ceva privind agitația din mijlocul poporului, dar neputînd afla nimic sigur, scrie comitelui suprem Csáki să ceară ceva armată din cetatea de la Cluj și să o trimită la Huedin. El însuși să înainteze, de asemenea, într-acolo cu nobilimea. Comitele suprem Csáki îl trimite pe locotenentul major Torma din infanteria lui Gyulai cu circa 25 de ostași, iar el însuși, cu cîțiva nobili aflați în cercul vicecomitelui Zámbo, se îndreaptă spre Huedin. Același locotenent Torma, ajungînd înaintea sa, poruncește să se pregătească cvartire suficiente pentru numeroasa armată care vine. Însă venind și vicecomitele cu nobilimea, cei din Huedin se sperie gîndindu-se că armata și nobilii s-au adunat la ei ca să-i taie. Ei fug în majoritate în păduri și cînd vicecomitele intră în Huedin și-l caută pe jude, găsește multe case goale. Amenințînd un bătrîn că pune să fie bătut, îl obligă să-i spună de ce a fugit poporul. Acesta îi divulgă că Horea a umblat pe acolo, i-a pus să jure pe locuitori la credința lui și [spune] ce hotărîre au luat. Sosind și comitele suprem, contele Csáki, vicecomitele raportează cele aflate. Se publică locuitorilor să nu se teamă, nimeni nu va avea de suferit, să se întoarcă cu curaj. Ei au venit să-l apere dacă va fi nevoie. Locuitorii fugiți din Huedin se întorc, apoi făcîndu-se detașamente și mai puternice din rîndul nobilimii, se instituie peste tot o pază atentă, însuși comitele suprem, contele Csáki, aflîndu-se în tabără împreună cu nobilimea. Astfel, s-a împiedicat, din mila lui Dumnezeu, îndeplinirea hotărîrilor ținute pînă atunci în taină, altminteri și în această parte a țării Transilvaniei răsculații s-ar fi înmulțit crescînd zilnic în număr și s-ar fi răspîndit conform așteptărilor. Iar pentru aceasta, dacă trebuie mărturii, oricine va mărturisi că atît acum, cît și în viitor această provincie de margine a țării Transilvaniei îi datorează o mare recunoștință comitelui suprem, contelui Csáki.

Pe cînd armata își efectua zilnic operațiunile sale justificate în acele locuri înfricoșătoare, cu munți, văi, păduri, sosește amnistia generală a majestății regești, ca românii răzvrățiți — înțelegîndu-se nu numai românii din comitatele Hunedoara și Zărand, ci cu puține excepții chiar și domeniul Zlatna, precum și satele de sus aparținătoare de domeniul episcopal ca: Ponor, Mogoș, Rimeti, apoi domeniul Baia de Arieș aparținător de domeniul fiscal Zlatna, marele sat cu numele de Lupșa al familiei Fekete, domeniul familiei Torockkai din Rimetea, unde cînd lei, cînd colo și-au săvîrșit prădăciunile lor nemaipomenite — să înceteze, să se liniștească, să se întoarcă acasă, să nu mai săvîrșască alte rele. Cei care se întorc acasă vor primi amnistie pentru faptele lor de pînă acum. Această neașteptată grație a majestății regești, publicîndu-se pretutindeni prin patente, unii au primit-o cu supunere și, întorcîndu-se la casele lor, și-au predat armele benevol armatei. Alții însă, respingînd-o, au fost atacați cu atît mai mult de armată. Tilharii care au rămas în răscoală s-au purtat cu dușmănie față de armata majestății sale împăratul și, de aceea, armata trimisă împotriva lor îi omora pe unde putea și reușea să pătrundă pînă la ei — din cauza caracterului locurilor — cu tunuri și arme de foc mai mărunte, îi tăia, îi prindea, le prăda bunurile mișcătoare, le distrugea, ba chiar în unele locuri le-a aprins și casele, arzîndu-le.

Văzînd Horea și aflînd de la spionii săi că e înconjurat din toate părțile încît nu mai poate spera să scape fugînd pe undeva, trimite prin emisarii săi scrisori pretutindeni în țara Transilvaniei către preții

români, prin care îi anunță că lui îi merge tare rău, că din toate părțile este înconjurat de armată și nobilime, de aceea, după cum recent, în vara trecută, când s-au înscris sub arme, s-au legat să distrugă cu o singură putere și cu o unică voință nobilimea maghiară, acum ar fi vremea ca uniți să-i vină în ajutor, să-l salveze, pentru că dacă el se poate salva, ei își vor atinge propria fericire, libertatea de mult așteptată. Iar dacă nu-i ajută acum, vor rămâne pe vecie în situația lor nefecțată, asuprită.

Fiind însă peste tot în țară pază strictă și atenție neobosită din partea marilor detașamente formate din nobilimea adunată, emisarii și preoții români, oriunde a fost cea mai mică bănuială, au fost prinși, închiși, urmăriți pe cale judiciară sau bătuti crunt fără nici o cruțare. Cei găsiți vinovați au fost condamnați de tribunale și executați. Așa a fost, de pildă, un mare hoț și criminal, numit Szabó Ferencz, care pentru crimele sale fiind închis câțiva ani la Abrud, a fost condamnat la spânzurătoare, dar reluându-se procesul, pînă la o nouă sentință, situația i-a rămas în suspensie. La prădarea Abrudului Horea l-a scos din temniță, l-a luat lîngă sine ca tovarăș și l-a trimis ca scrisoarea să răscolească poporul. Fiind prins în comitatul Tîrnava, a fost condamnat de tribunal la Tirgu Mureș și tras în țeapă. Astfel tilharii și românii din mai multe localități, aflați gata de rebeliune și așteptînd doar prilejul, n-au mai îndrăznit să încerce a întreprinde ceva.

Amintitul instigator Horea și țărani adunați alături de el spre a-l păzi au fost atacați, pînă cînd în ziua de 30 decembrie²², fiind spionați de șase gornici fiscali și de către un om cu numele de Macavei, jefuit înainte de către țărani de toate bunurile sale, după ce Horea a poruncit ca în cazul cînd s-ar părea că este prins să fie împușcat, sub comanda vicecolonelului Kray, locotenentul major Vajda din trupele de grăniceri secui din Trei Scaune, împreună cu alți câțiva, îl strîmtoarează pe Horea, pe căpitanul său suprem Cloșca și pe capelanul său, preotul român din Bistra, aflat alături de el, îl prinde cu glorie pe Horea, tocmai cînd acesta își lega opinca, într-o peșteră aflată într-o mare stîncă între pădurile de brad de pe coasta dinspre Arieș a muntelui Bihor și în sus de amintitul Albac. Prin marea grație a majestății sale, a principelui nostru veșnic, toți cei care i-au spionat pe răsculații prinși și care au condus armata pe urmele lor, precum și militarii care i-au capturat, n-au rămas fără răsplata cuvenită. Majestatea sa a dispus să se dea celor șapte spioni amintiți 600 de galbeni, locotenentului Vajda 50, caporalilor 4, celor trei ostași de rînd cîte 2 galbeni și uniforme noi, iar peste aceasfă, pe cei șapte spioni iobagi majestatea sa i-a dăruit, din mila sa regească, cu libertate veșnică. Pe locul capturării N.B. [grănicerii] secui, găsind multă smoală, au topit-o, apoi răcind-o atît ca să nu ardă, i-au ridicat părul în vîrfurile capului ca pe o căpiță și înfigînd în el o creangă de brad și împletind din nuiiele o coroană rotundă pe cap, l-au dus astfel încoronat spunînd: *Așa îi trebuie regelui*. Iar fiindcă în drum el îi îndemna din toate puterile pe români, spunîndu-le să nu dezarmeze, căci chiar dacă el va pieri, se va ridica un alt conducător mai bun decît el, ca să nu mai poată striga, i-au astupat gura cu o bucată de lemn. Aici

Este lucru de remarcă că mișcarea națiunii române a cuprins aproape întreaga țară a Transilvaniei, deoarece Horea, prin emisarii săi, ținînd corespondență cu protopopii și preoții români, prin numeroasele

sale scrisori trimise, punea fel de fel de termene și chiar după ce a fost strimtorat sus pe muntele Albacului a dat dispoziții ca la termenul respectiv, în întreaga țară, toți iobagii sau jelerii români să se răscoale și, atacându-i pe stăpînii de pămînt, să-i omoare pe toți maghiarii [nobili].

Primul termen a fost 1 decembrie, al doilea Crăciunul după calendarul cel nou, iar al treilea Crăciunul românilor.

Fixarea acestor multe termene, după cum a mărturisit ulterior Crișan, servea pentru a putea determina cu atît mai mult poporul să li se alăture.

Așa s-a manifestat mișcarea românimii în satul numit Pintic (aflat aproape de Bistrița), care a fost anexat comitatului Turda, unde preotul român i-a atras pe locuitori la țelul lui Horea și împreună cu alți 16 a devastat pivnița din curtea contelui Rhédei Mihály, începînd să jefuiască din vinurile cele mai de soi. Un detașament al nobilimii, trimis din Reghin, i-a prins în flagrant delict, i-a arestat și, ducîndu-i în captivitate la Reghin, preotul român a fost tras în țeapă.

Vrînd să imite aceste lucruri, preoții români din părțile comitatului Alba, alipite la comitatul Făgăraș, se adună în apropiere de Paloș pe cîmp în număr de vreo 30 și hotărîsc în această adunare să răscoale românimea din localitate, să atace în primul rînd Sighișoara cu cartierul săsesc fortificat de acolo, apoi după ce o vor prăda să se adune pe zi ce trece în număr și mai mare și să se ducă cu o cît mai mare putere asupra Dumbrăvenilor, oraș comercial cu armeni plini de bogății, apoi după ce îl vor prăda să se apuce de nimicirea maghiarilor²³ pe unde îi vor găsi. Pe cînd ei se sfătuiau astfel, aproape de drumul țării, dă peste ei, din întîmplare, un nobil maghiar, a cărui slugă, aproape contra voinței stăpînului său, li se alătură călare, îi salută și întreabă despre ce tratează. Preoții îl privesc întîi cu ochi răi și-l întreabă de ce-l interesează, să-și vadă de treabă. La care sluga le spune: părinte, și eu sînt român, de mine să nu vă feriți, spuneți-mi ce aveți de gînd, pentru că noi sîntem mai mulți aici, nu departe, și de acolo am fost trimis la voi ca să fim toți înțeleși și noi vrem să participăm cu voi la orice treabă bună. Așa ei divulgă taina hotărîtă, iar flăcăul o ia la goană spunînd: îndată îmi aduc tovarășii pentru a-mi întări spusele. Alergînd după stăpînul său, el îi raportează însă hotărîrea secretă. Mergînd apoi împreună anunță aceste lucruri celor din Sighișoara și celor din Dumbrăveni și nu peste mult timp pentru cele **plănuite mulți dintre acei preoți români** sînt arestați.

În această vreme nu erau lipsite de teamă nici părțile secuiești pentru că s-a zvonit că din Moldova un grup constînd din circa 600 de români ar vrea să treacă pe la Ghimeș munții spre Gheorgheni, unde, unindu-se cu românii de aici, să se apuce împreună de prădarea și distrugerea maghiarilor. Secuii însă, vigilenți și pricepuți în militărie din naștere și care în mare parte erau purtători de arme, fără nici o întîrziere se organizează, în primul rînd cavaleria. Trimițînd husari în fața românilor la pasul Ghimeș, așteaptă pregătiți vestea ca în caz de nevoie și infanteria să pornească împotriva românilor, spre pieirea lor. Trei escadroane de husari pleacă pînă la granița Moldovei, dar fără îndoială românimea, observîndu-i pe [ostașii] secuiei care soseau, se întoarce și astfel, cînd [militarii] secuiei ajung acolo, nu mai găsesc pe nici unul dintre români.

În acest timp Comisia regească și-a continuat treburile care i s-au ordonat, iar episcopul român Maior²⁴, aflînd că și Crișan a fost arestat și că a depus mărturie contra lui, s-a otrăvit și a murit.

Iar pentru că stările adunate cu puțin timp înainte la Tîrgu Mureș, din rîndul domnilor, nobililor și orășenilor, se încredințează că atît Guberniul, cît și Comisia instituită urmăresc să-i ocrotească pe români, trimite ca deputați pe Türi Sámuel, asesor actual al Tablei regești, și pe nobilul secui cu numele Kozma, altfel perceptor general în comitatul Tîrnava, cu misiunea ca mergînd pe la comisar și prezentîndu-se și pe la Tablele comitatelor păgubite, împreună cu aceștia să examineze cum merg treburile. Pentru cheltuielile deputaților se impun benevol pe ei înșiși, fiecare dînd după posibilități, și adună un fond. Cînd și acesta este gata, le elaborează [deputaților] astfel de instrucțiuni, încît examinînd toate să trimită stărilor rapoarte de la caz la caz. Deputații se duc atît la Sebeș, unde a lucrat la început comisia, cît și la Alba Iulia, unde a trecut după aceea, apoi la Deva, unde Comisia regească și-a inaugurat lucrările, și raportează stărilor că fiecare comisie își duce activitatea mai mult împotriva națiunii maghiare decît împotriva românimii, pe arestați îi examinează doar persuasiv, întrebîndu-i dacă au săvîrșit vreo faptă rea, dacă au ucis pe cineva, dacă au prădat. Deși Tablele comitatelor păgubite și chiar nobilii păgubiți supraviețuitori solicită în fel și chip să li se permită să asculte anchetele și să se țină seama de mărturia lor contra țăranilor, depusă de față cu aceștia, totuși Comisia regească nu acceptă nimic din acestea, nevrînd să le primească mărturiile contra tilharilor și, după bunul său plac, în pofida opoziției și a deselor proteste ale comitatelor și oamenilor păgubiți, zilnic eliberează grupuri de arestați. Atunci, din nou pe cheltuiala stărilor, adunînd un fond din averea lor, sînt aleși baronul Naláczi József, asesor supranumerar, și sus-scrisul Türi Sámuel, asesor actual al Tablei regești, ca deputați la Înalta Curte. Pentru aprobare ei scriu în prealabil Curții să permită trimiterea deputaților. Petiția înaintîndu-se agentului, nimeni nu o sprijină însă la Cancelaria aulică, astfel încît nici nu îndrăznesc s-o înmîneze majestății sale și treaba rămîne în acest stadiu pînă în ziua de azi.

În acest timp stăpînii de pămînt maghiari și secui care locuiesc în întreaga țară hotărîsc, în adunările lor speciale, și Guberniul aprobă, trimițînd ordin peste tot prin scrisori circulare, ca de la toți românii, fie preoți, fie de orice altă stare, funcționarii să confişte toate armele de orice fel: puști, perechi de pistoale, săbii, lănci, securi, buzdugane de fier, ciomege ținute, fără nici o excepție sau favoare. Făcîndu-se dispozițiile în acest sens peste tot, armele au fost luate.

Dar stăpînii de pămînt maghiari și secui hotărîsc, după descrisa acțiune a românilor, ca în fiecare localitate domnii și nobilii să se înarmeze, fiind gata pentru orice ocazie să-și apere țara, națiunea, persoana și averea. Acest lucru este urmat de toate orașele regești, nobiliare sau taxaliste și punînd peste tot detașamente se apără cu pază vigilentă.

Între timp și Guberniul, aprobînd aceste măsuri de pază, ordonă ca fiecare oraș și sat să se păzească prin străji vigilente, astfel încît nimeni să nu poată circula fără pașaport bun, iar dintre țărani, cei care n-au pașaport, sau sînt venetici necunoscuți, să fie arestați. Interzice totodată ca românii să țină adunări, conventicule, consfătuiri în grup, să umble noaptea unii pe la alții.

Unele comitate au format și regimente din magnați și nobili maghiari, comandându-și și uniforme. Primul dintre acestea a fost comitatul Cluj. Paza prin tabere vigilente și costisitoare sub comanda supremă a comitelui suprem, contele Csáki János, așa cum s-a amintit mai sus, a avut drept urmare binefăcătoare că acolo unde se aflau detașamentele nobiliare ale acestui comitat sau pe unde au patrulet acestea, țărănimea n-a putut acționa, iar cei împinși sus în munți n-au mai îndrăznit să-și continue prăzile dinainte. Ba chiar cei pe care Horea i-a determinat prin influența sa nefastă încă înainte la rebeliune n-au mai cutezat să miște, ci în loc de aceasta a trebuit să rămână cu mare frică în deplină liniște. Pentru aceasta contele Csáki a fost lăudat de majestatea sa regească²⁵.

Într-o zi a lunii februarie a anului 1785 este prins un alt căpitan al lui Horea, sus-amintitul *Crișan*, și fiind dus în captivitate în cetatea de la Alba Iulia, nu peste mult timp, scoțându-și nojițele de la opinci, se sugrumă cu ele²⁶. Conform dispoziției Comisiei regești este scos mort de către călău în piața din Alba Iulia și tăiat în patru, cadavrul este pus pe patru roți, iar capul tras în țeapă.

În ziua de 28 februarie, după ce Horea și Cloșca au fost anchetați de către Comisia regească și au negat toate relele pe care le-au făcut, comisia dispune ca din satele și localitățile unde ar fi greu să fie duși personal, să se prezinte cîte șase oameni care să depună mărturie față cu aceștia, iar în locurile unde pot fi duși, să fie purtați sub mare pază din sat în sat, din localitate în localitate, acolo pe unde românii îi juraseră [credință] cu miile. Ei fiind condamnați de către comisie, pentru această zi se convoacă din numeroase localități mii de oameni, în prezența cărora atît Horea, cît și Cloșca sînt zdrobiți cu roata, de jos, cu încetul; li se ia capul, iar corpul, tăindu-li-se în patru părți, este dus în locuri diferite de către călăi. Cadavrele tăiate în patru sînt puse pe roți, iar capetele în țeapă și duse pretutindeni, făcîndu-se cunoscut prin strigăte de către călăi că este capul lui Horea sau Cloșca cel pe care-l poartă.

Conform celor scrise mai sus, nu toți dintre țărani au acceptat grația amnistiei acordate din mila majestății sale. Unii, urmărind realizarea scopului propus și a hotărîrilor nefaste, așteptau doar momentul cînd și unde vor avea posibilitatea să-și exercite din nou răutățile, printr-o nouă rebeliune. Așa a fost unul renumit, care era încă mai rău decît Horea, numit Frunză sau Frunzilă, care cu 20 de tovarăși ai săi, după ce a fost prins de către armată în ascunzătoarea sa, a mărturisit deschis că dacă Horea i-ar fi ascultat cuvîntul azi n-ar mai fi nici un [nobil] maghiar.

Deși în marea țară a Transilvaniei, în romănimea existentă [...], totuși, s-au găsit și unii care n-au vrut să se alătore acestor condiții și hotărîri nefaste, care respingîndu-le cu totul amăgirile n-au vrut să li se alătore, deși s-a încercat atragerea lor. Așa a fost anume în comitatul Hunedoara întreaga populație și preotul român al satului românesc numit Cibu din cercul de lingă Mureș, care, nevrînd să se amestece în răutăți, s-au menținut în deplină liniște și credință prin sîrguincioasele sfaturi și îndemnuri la bine ale preotului lor.

Nici n-a rămas fără răsplata cuvenită această faptă de laudă a tuturor acestor săteni și a preotului lor; căci, aflînd majestatea sa de fapta lor, pe lingă lăudarea lor, a dăruit preotului român, ca semn al

grației sale regești, un lanț scump de aur, iar întregului sat i-a iertat birul pe un întreg an.

Iar fiindcă contele Toroczkaï Sigmond (cărui precum am pomenit mai sus țărani i-au pricinuit foarte multe pagube) și-a dovedit deosebita grație față de nobilimea păgubită, primind spre întreținere, învățătură și înzestrare cu haine 12 copii de nobili, majestatea sa fiind informată, nu numai că l-a lăudat foarte mult, ci a dispus să i se publice în țara Transilvaniei mulțumirile regești.

Este lucru demn de remarcat, spre veșnică pomenire, că *1-mo*: cît timp a durat furia românimii și lupta cu ea, anume pînă cînd a fost prins Horea, nicăieri în țara Transilvaniei n-au continuat procesele, nici la Tablele regești și continue, nici la scaunele Sf. Martin, în situația atît de groaznic frămîntată a țării, cînd nici călătoria pe acolo nu era nicăieri sigură.

2-do, cînd nobilimea și domnii maghiari s-au refugiat în orașele locuite de sași, împrejmuite cu ziduri de piatră, aflate în apropiere, împreună cu averea pe care au putut s-o ia cu sine, la repezeală, sașii nici n-au vrut să-i lase înăuntru, iar în unele locuri i-au obligat chiar să plece. Acolo unde cu greu i-au lăsat să intre, le-au dat adăpost în casele lor numai cu plată exagerat de mare, astfel încît mulți, neputînd plăti, au ieșit în orașele neîmprejmuite.

A *N.B.* Aceștia sînt români: primul, omul de încredere al guvernatorului Samuel Brukenthal, iar al doilea al tezaurarului reșec.

B *N.B.* Acesta era un oraș minier foarte bogat.

¹ Corect: Maior.

² De fapt la Brad apare Crișan.

³ Este vorba de tumultul de la Cîmpeni din 24 mai 1782.

⁴ Crișan.

⁵ Corect: 1 noiembrie.

⁶ Sînt atacate mai întîi Crișciur, Brad și apoi Mihăleni.

⁷ Asupra evenimentelor de la Trestia vezi și însemnările generalului Gyulai Ferenc, în *Jurnalul* său (cf. izvorul nr. V).

⁸ Pasaj semnificativ pentru ideologia antifeudală a răscoalei.

⁹ Autoritățile au suspectat, în permanență, loialitatea grănicerilor români trimiși împotriva țăranilor răsculați, izvoarele amintind cazuri de solidarizare a soldaților cu răsculații.

¹⁰ Pasaj care reflectă contradicțiile existente între nobilime, organele administrative civile și autoritățile militare din Transilvania în perioada răscoalei.

¹¹ Generalul Fabris.

¹² Atacul asupra Cîmpenilor s-a produs în 5 noiembrie 1784.

¹³ Primele atacuri asupra curților nobiliare ale familiei Thoroczkaï Sigismund au început în seara zilei de 10 noiembrie 1784.

¹⁴ Atacul răsculaților asupra Abrudului s-a produs, în realitate, în 6 noiembrie 1784. Rezultă, ca și în cazul relatării atacului țărănesc de la Cîmpeni, că autorul acestui izvor era mai puțin informat asupra celor petrecute în munții Abrudului, de unde știrile soseau cu oarecare întârziere.

¹⁵ Primul grup de răsculați ajunge la Cricău în 11 noiembrie 1784.

¹⁶ De fapt armistițiul s-a încheiat la 12 noiembrie 1784.

¹⁷ Este vorba de ultimatumul lui Horea din 11 noiembrie 1784, care exprimă programul antifeudal al răscoalei.

¹⁸ De fapt, 15 noiembrie 1784.

¹⁹ Episodul s-a petrecut în hotarul satului Lupșa, pe Arieș.

²⁰ În original lipsă cifra care indică ziua.

²¹ Horea nu a „ieșit” la sfârșitul răscoalei spre Călățele și Huedin, ci a rămas în Munții Albac până la prinderea sa. El a trimis doar câteva scrisori, la sfârșitul lui noiembrie 1784, autorităților locale de acolo.

²² Corect: 27 decembrie 1784.

²³ Nobililor unguri.

²⁴ De fapt Grigore Maior a abdicat din funcția de episcop în 1782.

²⁵ În realitate Curtea a dezaprobat acțiunea nobilimii și contele Csáky a fost destituit.

²⁶ Crișan a fost prins în 30 ianuarie 1785.

XII

[ANONIM]

Autorul pare a fi militar, probabil ofițer, judecînd după expresiile folosite și după informația pe care o deține asupra mișcărilor armatei imperiale. Vorbește despre „unser Staab“ sau „das ganze Regiment von uns über der Maros und Kukel Fluss... bequartiert lage“, fapt care ne permite să stabilim că făcea parte din regimentul Gyulai.

Este unul dintre puținii autori care a scris despre răscoala lui Horea fără vreun interes personal sau de castă; de aceea relatările sale sînt mai obiective, clare și concise; doar la sfîrșit, calificarea răsculaților drept „Bösewichter“ („răufăcători“) și a răscoalei de „grosses Unheil“ („mare nenorocire“) îi trădează unele sentimente intime.

„Amănuntele“ au fost scrise în luna ianuarie 1785 sau la începutul lui februarie, relatarea încheindu-se cu momentul prinderii conducătorilor răscoalei, în afară de Crișan.

Ms. inedit, scris mărunt, pe trei pagini, format mic, în limba germană, nu are nici dată, nici semnătură. Pe pagina întâi, sus, este înghesuit titlul, iar pe verso o altă mină a notat: *Wallachische Unruhen in Siebenbürgen 1784*. Foaia dublă, împăturită, se găsea ca semn de carte în ms. Varia, IV, 36, fac. XXVI, Miscellanea, Arhivele Statului Sibiu, acum integrat în acel ms., p. 186—189. Semnalat și prezentat de Ileana Bozac, *Răscoala lui Horea văzută de un ofițer din trupele de represtune*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie din Cluj“, vol. XV, 1972, p. 435—441.

DETAILLE DERER IN SIEBENBÜRGEN ENTSTANDENEN UNRUHEN DERER WALLACHISCHEN UNTERTHANEN

Im Monath Octobris 1784 fiengen in den vorhin Zarander dermaligen Hunyader Comitatz, die dasigen Bauern unruhig zu werden, und gesellten sich zusammen; und wollten absolute nicht mehr unter ihrer Herrschaft stehen; versagten die schuldige Arbeit und Robott, und wolten absolute als Militares conscribiret werden, um Gewehr zu bekommen. Gleichwie sie schon einige Monathe vorhero sich gantzer Ortschaftweis zu jenen Gegenden wo sich Militair befande, begaben um sich conscribieren zu lassen, von welchen sie aber abgewiesen wurden, weiln dasselbe keinen Befehl hatte sie zu conscribieren.

Der Vorsatz (1) dieser Bauren sich von der Herrschaftlichen Gewalt und vorgegebenen Tyranny los zu machen grieff immer weiter; und ob zwar ihnen dieses verschiedenten ausgeredet, und sie zur Ruhe ermahnt worden, wollten sie doch ihren Satz behaupten, nicht mehr unter

denen Herrschaften und Edelleuten zu stehen, rotteten sich nach und nach zusammen, und versagten alle Arbeit. Niemand bildete sich aber ein daß diese ihre zusammen- Rottung in Bosheiten und starcken Excessen ausfallen, sondern daß solche sich nach und nach verlihren und wiederum zur Ruhe begeben würden.

Endlich geschah es wider Vermuthen, daß einer unter ihnen Namens Hora alias Nicolaus¹ ebenfalls ein Wallach aus Siebenbürgen aus Nagy Aranyos gebürtig, zu ihnen stoßte, und selber eine falsche Resolution welche er vorgab von Ihro Majestät den Kaiser zu seyn, bekandt machte, in welcher enthalten wäre, daß ihnen die Edelleute nichts mehr zu befehlen hätten, und daß ihnen erlaubt seye, die Edelleute gänzlich ausrotten zu dörfen. Auf dieses fiengen deren Wallachen Unruhen in die gröste Excessen sich zu erstrecken an, giengen auf die Edelhöfe los, verwüsteten solche in Grund und Boden und tödteten, nebst diesem auch viele Edelleute, auf allerhand tyranische Art, auf welches sogleich das Militair im forcierten Marsche in die Gegende, wo solches Uebel ausgeübt wurde, begeben mußte, um denen Edelleuten zu Hülffe zu kommen. Inzwischen ergiengen diese Excessen in andere Gegenden wie ein Lauf Feuer herum; so wie auch von diesen Tumultuanten Emissarien ausgesendet, wurden, um auf nehmliche Art mit denen Edelleuten zu verfahren, welche sich auch in verschiedene Gegenden, sogar in hiesigen Alba Inclito Comitatz, worin unser Staab bequartiert, das gantze Regiment von uns² aber über der Máros und Kukel Fluß, bis über Reps, bequartiert lage, in denen Gebürge sich samleten, und ebefalls zu excedieren, zu rauben, zu plündern auch todtschläge auszuüben, anfinge, wornach vom hiesigen seits³ so viele Truppen man nur in der Geschwindigkeit zusammen bringen konte, Commando aussendete, sie zerstreut, und einige hundert gefänglich einbrachte.

Zuletzt gar zogen sich die vom Hunyader Comitatz bey Ankunft des Militairs vertriebene Tumultuanten in hiesige Gebürge zu denen daselbst vom hiesigen Comitatz sich gesendete derley Leute, welche da hier zusammen in sehr großer Anzahl versamlet waren.

Man suchte sie auf allen Seiten zu observieren, und ihren Ausbruch in weitere Gegenden zu verhindern, besonders da sie sich öffentlich verlauten ließen, die Arrestanten in Gald, des hiesigen Comitatz, zu erretten, und die nacher Enyed geflüchtete Edelleute anzugreifen und zu ertöden; welcher ihr Vorhaben aber vernichtet wurde; Und sodann sich die *Granitzor* hieher, und in die Gegenden, wo sich die Tumultuanten befanden, gezogen, so sahen sie ein, daß man mit ihnen nicht spaßen, sondern gar sie mit Ernst darin gehn würde. Inzwischen hat man doch sie mehr mit Gelinde, als Schärffe zur Raison zu bringen gesucht, bis sie endlichen anfiengen, das Militair, welches sie verkleidete Edelleute theils heißen, theils vorgaben, daß solches von den Edelleuten durchs Geld bestochen worden, nicht zu schonen, solches arglistigerweise in ihre Fall zu bekommen, trachteten, und ebenfalls verschiedene Leute erschlugen.

Der Zeckler Hussaren Herr Obrist Lieutenant Schultz stellte zwar mit ihnen eine Unterredung an⁴, um sie ohne Blutvergiessen zur Ruhe zu bringen, welches aber nichts half. Es wurde ihnen so gar Ihro Majestät des Kaisers Allerhöchsten Befehl öffentlich bekandt gemacht daß sie nemlich ihre Gewehre ablegen, ihre Anführer ausliefern, sich zu Hause begeben, daß sie, wenn sie dieses thäten, und folgten Pardon erhielten in sofern aber sie unruhig verbleiben, sie als Mörder, Mordbrenner, und

Störer des Staats und Landes Verheerer, angesehen und ausgerottet werden würden. Auch soll man von ihnen die Ursachen verlangen, was sie, und wohin ihre Abzielungen der außerordentlichen Verwüstung gerichtet haben?

Ein welcher Allerhöchster Befehl ihnen von allen Seiten, und nebst diesem auch von einem am nächsten an ihnen gestandene . . . (2) vom Regiment bekandt gemacht wurde; dieses fiel aber auch bey ihnen Fruchtlos aus, und sie fuhren immer noch fort, Verwüstungen und Mordthaten auszuüben, mithin der Befehl ergangen, womit gegen sie mit Schärffe fůrgegangen werden soll. Und der so dann mehreres Militair von der Granitzer Infanterie in hiesige Gegende anrückte, so wurde auf solche mit viele Canonen, und so gar mit Stůcken losgegangen, und sie in die Enge getrieben: wornach da sie sahen daß wircklicher Ernst seý, und sie nichts mehrers ausrichten konten, sie mehrertheils anfiengen, auseinander und zu Hause zu gehen, und um Gnade zu bitten, nach welchem sich gezeiget, daß in Baldem die Ruhe herrgestellt seý; Besonders der in Baldem darauf derenselben Haupte Anfůhrer, der Hora, und dessen Compagnion Kloska eingefangen, und nacher Carlsburg gebracht wurde. Jedoch bleibet noch immer die Gegend, wo sich meistens diese Rebellen aufgehalten, besetzt, indem man nicht wissen kann, ob sich noch derley Leute irgendwo verborgen hielten, und neuerdings solche Leute versamlen mögten. In der Plaine aber sind überall auch Truppen zu observieren ausgesetzt, besonders da auch fremde Regimenter hieher in Marsch gesetzten, in verschiedenen Oertern Posto gefasset: Wůrtemberg, Berlichingen, Trautmannsdorff, De Vins (3).

Wie viele Edelleute ertódtet, und wie viele Ortschaften verwűstet, kan man fůr jetzo noch nicht genau bestimmen, genug, daß diese Bűsewichter allhier in Siebenbůrgen ein nie erhórttes groűes Unheil angefangen, welches alles, und die Ursach deűen der fůr einigen 14 Tăgen hier angekommen Kőnigliche Commissarius, Graff Jankovich⁵ untersucht und Tit. Herr General Papilla.

In Siebenbůrgen zehlt man gar dreymalhundert Tausend Wallachische Familien; die gantze Granitz besteht von diesen⁶, welche aber ruhig und gehorsam verblieben; Nur ist so weit ruhig; wenn ich aber nachdencke so fůrchte immer noch mit der Zeit nichts gutes. So lange das Land noch gut besetzt ist, wird es noch gehen.

[Pe verso ulterior, de altă mină:]

Wallachische Unruhen in Siebenbůrgen 1784.

(1) In text gresit: *Fűrsatz*.

(2) Loc alb, punctat.

(3) In text gresit: *Devensel*.

AMÁNUNTE ASUPRA TULBURĂRILOR DIN TRANSILVANIA ALE IOBAGILOR ROMĂNI

În luna octombrie 1784, țărani din fostul comitat Zărand, acum al Hunedoarei, au început să se agite; se adunau laolaltă și nu mai voiau nicidecum să mai fie sub domnii lor; au refuzat să mai presteze lucrul datorat și robota, și voiau cu orice preț să fie conșcriși ca militari, pentru a primi arme. Cu cîteva luni mai înainte, chiar localități întregi au por-

nit pentru conscriere către locurile unde se afla armată; au fost însă refuzați de aceasta, deoarece ea nu avea nici un ordin să-i conscrie.

Intenția acestor țărani de a se elibera de sub puterea domnilor și de pretinsa lor tiranie s-a răspândit tot mai mult, și, deși în repetate rânduri au fost sfătuiți să renunțe la aceasta, ba și îndemnați la liniște, ei stăruiau totuși în hotărîrea de a nu mai sta sub domni și nobili; s-au adunat rînd pe rînd laolaltă, refuzînd orice muncă. Nimeni nu-și închipuia însă că această adunare a lor va degenera în răutăți și excese grave, ci se credea că încet-încet se vor împrăști și se vor liniști iarăși.

În sfîrșit, se întîmplă însă, împotriva așteptărilor, că unul dintre ei, cu numele de Horea, alias Nicolae¹, de asemenea un român din Transilvania, născut la Arieșu Mare, li se alătură și le făcu cunoscută o falsă rezoluție care, pretindea el, este de la majestatea sa împăratul, în care s-ar spune că nobilii nu mai au să le poruncească nimica și că li se îngăduie să-i poată stîrpi cu totul pe nobili. Atunci începură să se extindă tulburările acestor români și să se transforme în cele mai mari excese; se năpustiră asupra cîrților nobiliare, le distruseră pînă în temelii, și pe lîngă toate acestea, uciseră și mulți nobili în felurite chipuri tiranice; ca urmare, armata a trebuit să plece de îndată în marș forțat în părțile unde s-au făptuit asemenea răutăți, pentru a veni în ajutorul nobililor. Între timp aceste excese se întinseră cu iuțeala fulgerului și în alte ținuturi. De asemenea au mai fost trimiși de către acești răsculați emisari ca să se procedeze în același fel cu nobilii. Ei s-au și adunat în munți în diferite părți, chiar și în nobilul comitat de aici, Alba, unde își are cartierul comandamentul nostru — dar întregul nostru regiment² se afla încartiruit peste Mureș și Tîrnava, pînă dincolo de Cohalm —, și începură de asemenea să facă excese, să prade, să jefuiască și chiar să săvîrșească omoruri. La acestea, comandantul trimise de aici³ atîtea trupe cîte putu să strîngă în grabă, care îi împrăștiară [pe răsculați] și aduseră prinși cîteva sute.

În cele din urmă, la sosirea armatei, răsculații, alungați din comitatul Hunedoara, se retraseră în munții de aici, unde se mai găseau asemenea oameni din comitatul de aici, care erau adunați acolo în număr foarte mare.

S-a încercat să fie observați din toate părțile și să se împiedice năvala în alte regiuni, mai ales că ei spuneau pe față că încearcă să elibereze pe arestații din Galda din acest comitat, să atace și să omoare pe nobilii refugiați la Aiud, plan care fu zădărnicit; și cînd grănicerii au sosit aici și în ținuturile unde se găseau răsculații, și-au dat seama că nu este de glumit cu ei, ci trebuie procedat cu severitate.

Între timp s-a căutat să-i aducă la ascultare mai mult cu blîndețe decît cu asprime, pînă cînd ei, în cele din urmă, începură să nu crute nici pe militarii, pe care îi considerau sau pretindeau că sînt nobili deghizați, că fuseseră mituiți de nobili cu bani, și se străduiau să-i prindă în cursă cu șiretenie și au și omorît mai mulți oameni.

Locotenent-colonelul husarilor secui, Schultz, a stabilit, ce-i drept, o convorbire cu ei⁴, pentru a-i aduce la liniște fără vărsare de sînge, ceea ce însă nu a ajutat la nimic. Li s-a făcut cunoscută public chiar și înalta poruncă a majestății sale împăratul, anume: să depună armele, să le predea pe căpeteniile lor, să se întoarcă la casele lor, și dacă ar face acestea, și le-ar urma, ar obține iertare; dar dacă stăruie în răscoală, vor fi socotiți drept ucigași, incendiatori și tulburători ai statului și devastatori ai țării și vor fi nimiciți. De asemenea, trebuiau să fie întrebați asupra cau-

zelor, ce anume au urmărit și unde voiau să ajungă cu nemaipomenitele pustiiri.

Această preainaltă poruncă le-a fost adusă la cunoștință din toate părțile, de către regiment, și pe lângă aceasta și printr-un [emisar] trimis la ei; dar nici aceasta nu a avut vreun rezultat, și ei au continuat să devasteze și să ucidă, deși s-a dat poruncă să se acționeze cu severitate împotriva lor. Și după ce din infanteria de graniță a sosit în părțile de aici mai multă armată, s-a tras asupra lor cu multe tunuri, ba chiar și cu tunuri mai mari, și au fost aduși la strîmtoare. După care, văzînd că într-adevăr situația este gravă și că nu mai pot să facă nimic, cei mai mulți dintre ei începură să se împrăstie, să se ducă acasă și să ceară iertare, și din aceasta se vedea că în curînd va fi restabilită liniștea; mai cu seamă curînd după ce căpetenia acestora, Horea, și asociatul său, Cloșca, au fost prinși și aduși la Alba Iulia.

Cu toate acestea, regiunea în care stătuseră cel mai mult acești rebeli rămîne încă ocupată [de armată], întrucît nu se poate ști dacă astfel de oameni nu sînt ascunși undeva și dacă n-ar mai putea să se adune din nou asemenea oameni.

Însă și în cîmpie sînt așezate pretutindeni trupe care să observe, mai ales că au fost puse în mișcare și regimente străine, stabilite în diferite localități: regimentele Würtemberg, Berlichingen, Trautmannsdorff, De Vins.

Încă nu se poate stabili exact cîți nobili au fost uciși și cîte localități devastate; destul că acești răufăcători au pornit aici în Transilvania o nemaipomenit de mare nenorocire, cum nu s-a mai auzit vreodată, și toate acestea, precum și pricina acesteia le cercetează comisarul regesc contele Jankovich⁵, sosit aici pentru vreo 14 zile, și domnul general Papilla.

În Transilvania se numără vreo trei sute de mii de familii românești; întreaga graniță este formată din aceștia⁶, care însă au rămas liniștiți și ascultători. Acum este liniște, dar dacă stau și mă gîndesc, mă tem totuși că cu timpul nu va fi bine. Cîtă vreme țara este încă ocupată de trupe, o să mai meargă.

[Pe verso, ulterior, de altă mină:]

Răscoale ale românilor în Transilvania în 1784.

¹ Inversează numele (Nicola) cu porecla (Horea).

² Regimentul Gyulai.

³ Din Alba Iulia.

⁴ Armistițiul de la Tibru, încheiat în 12 noiembrie 1784.

⁵ Comisarul regesc contele Anton Jankovich, în orig. greșit: *Ranckovithcs*.

⁶ Este vorba de teritoriul de graniță pe care s-au constituit regimentele grănicerești de români și secui cu rol activ în răscoală.

XIII

BENKÖ JÓZSEF

Lucrarea lui Benkő Iosif (1740—1814), predicator în Aita de Mijloc și protopop, cunoscut și prin alte lucrări referitoare la istoria Transilvaniei, este inspirată de răscoala lui Horea. Intitulată *Icoana națiunii române din Transilvania*, această lucrare, plănuită în trei cărți, urma să trateze numele, originea și obiceiurile poporului român din Transilvania (cartea I); izbucnirea și desfășurarea răscoalei lui Horea (cartea a II-a); acțiunile de înăbușire a ei, lucrările comisiei de anchetă, interogatoriul și execuția conducătorilor (cartea a III-a); la sfârșit urmau să fie cuprinse „unele portrete” ale acestora.

Om învățat, autor al unor lucrări valoroase, Benkő I., când relatează evenimentele din 1784, se dovedește ostil țărănimii răsculate, reflectând punctul de vedere al nobilimii.

Lucrarea a fost redactată, în cea mai mare parte a ei, conform planului de mai sus, autorul urmînd să mai facă o revizie pentru tipar. Planul acestei scrieri a fost publicat în nr. 37 din 14 mai 1785 (p. 295—296) al periodicului maghiar din Bratislava „A magyar hirmondó”. Tot în anul 1785 s-a tipărit o coală, cuprinzînd partea a II-a a Cărții a III-a, privind operațiunile regimentului al II-lea secuiesc pentru înăbușirea răscoalei (un exemplar din această coală se află la Arhivele Statului Tîrgu Mureș, fond. Liceul unitarian din Cristuru Secuiesc). Lucrarea n-a fost însă acceptată de Oficiul de cenzură din Viena, oprindu-se tipărirea ei (vezi „A magyar hirmondó”, 1785, p. 720).

I. Kemény se pare că a avut în mînă manuscrisul original, precum și o colecție de documente relative la răscoala lui Horea, dar care s-au pierdut în anii 1848—1849, în timpul atacului asupra Grindului. Copia lui I. Kemény după originalul lui Benkő I. cuprinde în cartea a II-a izbucnirea răscoalei și desfășurarea ei pînă la 8 noiembrie 1784.

Ms. orig. nu se cunoaște astăzi. În lipsa acestuia reproducem planul lucrării lui Benkő I. așa cum a fost publicat în „A Magyar hirmondó”, fragmentul păstrat în copia lui Kemény I. (publicat în *Kolozsvári Nagy Naptár*, 1865, p. 104—113, sub titlul *Az 1784-ben támadott oláh zenebonának leírása. Készítette Benkő József. Az eredeti kézirat után*), fragment confruntat cu copia lui Kemény I. de la Bibl. Fil. Cluj-Napoca a Academiei R.S.R., fond. Kemény, col. Minor, t. XXX, A 30 (17), în 4°, 28 p., și cu alte două copii cuprinzînd același fragment din lucrarea lui Benkő I., păstrate la Bibl. Centr. Univ. din Cluj-Napoca, ms. nr. 1022, în 4°, p. 12—40, și la Bibl. Fil. Cluj-Napoca a Academiei R.S.R., ms. unitarian, 1810, 46 p.; textul din coala publicată în 1785 la Bratislava în tipografia lui Patzko Ferencz Agoston, 16 p. (un exemplar în Arhivele Statului Tîrgu Mureș). Un scurt istoric al ms. publică Kemény I., în „Uj magyar Múzeum”, VI, 1856, p. 334.

ERDÉLYI OLÁH NEMZET KÉPE,

Lefesté III könyvekben

**Benkő József közép-ajtai prédikátor, erdővidéki
esperes, és hárlemi tudományos társaságbeli tag**

Első könyv

Az

Első könyvbéli

Részek foglalattja

I. RÉSZ. Az Oláh Nemzet Nevéről.

II. RÉSZ. Eredetéről, és Természetéről.

III. RÉSZ. Erdélybe származásáról.

IV. RÉSZ. Életének itt való módjáról, és szokásairól.

V. Körüle-valóknak zenebonáikról, és az Erdélyi [...] Nemzetek,
urak s nemesek ellen való régibb és minapi gonosz tselekedeteikről.

Második könyv

I. Az Oláh Nemzetbelieknek 1784-ben esett hallatlan kegyetlen-
ségű tanátskozásokról és készületjekről az Erdélyi nemes nemzetek ellen.

II. Hóra indításából lett valóságos fel-támadásokról, irtóztató gyil-
kosságaikról, és hallatlan pusztításaikról, közönségesen.

III. (Zaránd)

Vármegyékben véghez-

IV. Különösen (Hunyad)

vitt szörnyű

V. (Fejér)

tselekedeteikről.

Harmadik könyv

I. Az öldöklő s pusztító oláh seregek ellen támasztott tábori oltal-
lomról, bizonyos Hadi ezredek által.

II. Nevezetesen, a Székely második Gyalog Ezredbéli seregeknek
hathatós segítségéről, melly által, a zenebonás Oláhok Fejei el-fogattat-
ván, s a.t.á. fene seregek alkalmasint meg-zaboláztattak.

III. A Székely Első Gyalog Ezredből való Népnek oltalomra vitet-
téséről, és Kolosvár-tájatt tett vigyázásáról, őrállásáról.

IV. Az uralkodó Felség kegyelméből, az oláhság halálos zürzavarja
okának ki-tanulására, s le-tsendesítésére rendeltetett Kommisszióról; ennek
tagjairól, munkáiról.

V. Azon Királyi Kommissio ítéletéből a veszedelmes fel-támadás
indítóinak, ugy-mint *Hórának* és ördöggel véllett társainak megvallat-
tatásokról és ölettetésekről; az ő átkozott nevek és élettek le-irattatásá-
val egyetemben.

Némely képek lesznek a munkának végén.

Az 1784-ben támadott oláh zenebonának leírása

A dolgoknak kimenetelét az igazgatás rendében vizsgálók, példák-
ból jegyezték meg, hogy az alsóbb rendnek a felsőbb rendnél egyenlő-
ségre való vágyódása sokszor okozott a birodalmakban és társaságokban
feltámadásokat, valamint a természetben, mikor az nap éjszakával egyen-
lősítettik, (equinoctium) az időnek valami rendkívülvaló indulattya

szokott tapasztaltattni. Az egyenlőségre való vágyódást pedig az igazgatásnak valami hibái okozzák mindenkor¹.

1784-dik esztendőben Erdélyben indult oláh zenebonának voltak ugyan több okai is, de közelebbről ilyen alakból származott. Azon esztendőben Kisasszony havának kezdetin Hunyad vármegyének Kitid nevű környékében Gantzága nevű faluból az első oláh regiment Kárp András nevű Oberstleutenántyánál Hátzegen egynéhány oláh jobbágyok jelentik magokat szélybéli katonaságra. Azon idő tájba Fejér vármegyében is Oláh-Herepéről megint oláh jobbágyok a fejérvári commendánsnál ugyan szélybéli katonaságnak fel vételére ajánlyák magukat. Mind e két helyeken hogy s mint fogadtattak az oláh jobbágyok nem tudhatni, de onnet olyas képzelődést és elhitetést szereztek magoknak, hogy ők a fegyver felvételével majd nem csak a jobbágyságtól megmenekednek, hanem a jóságban is melyen laknak megörökösítettvén, földes urakkal egyenlővé tétettnek, mely képzelődést erősített benne az oláh papok fülben sugása, mert a bizonyos, hogy az oláh papok nem csak sugva, hanem sok helyeken, kiváltképpen Zaránd vidékén, a templomi tanító székéből is ingerlették a népet a földes urasság ellen való fel támadásra, mondván nékik: hogy majd a jobbágyság eltöröltetik, és ők a jóságba megörökösítettnek, mely hitegetésekből kivált az oláh jobbágyok annyira vakmerősítettvén, hogy sem a földös urasságnak, sem a vármegyei tisztyének nem akarának engedelmeskedni.

Hunyad és Fejérvármegyék egymásután küldöttek bé jelentést arról az Erdélyi Főkormányzó Tanátsnak, nevezetesen Hunyad vármegye Kisasszony havának 23-dik napján magyarra fordítva ilyen szókkal: „A tábla a dolgot nem nagyítja, de a dolog igazságából a Főkormányzó Tanátsnak alázatosan jelenti, a fejérvári és hátzegi irogatásokkal a nép zavarodásának annyira menetelét, hogy nyilván közönségesen, és mindenütt tolvajlások, gyilkosságok, és égetések elkezdéséről beszél. Summaison ha idején megem orvosoltattik, kicsin szikrából nagy tűz támad². Ezekre és több helyekről ment tudosítottakra, a hátzegi és fejérvári irogatások eltiltattak ugyan, egyszersmind Háromszéki főispány Halmaági István úr rendeltettvén a nép zavarodásának okai kinyomozására, kinek igazgatása alatt hadi és polgári tisztek által közönséges helyeken kihirdetett: hogy abból a feliragatásból, mely minden királyi parantsolaton kívül volt, a parasztság jobbágyság alól kiszabadulását éppen nem remélve, de az a mod nem lévén elégséges kivált az oláh jobbágyságot jövőendő szabadsága iránt képzeltt reménységből kivenni.

Szent Mihály havának 7-dik napján Hunyad vármegye közönséges gyűlése (a melyet tartott akkor udvari felséges rendelésből Zaránd vármegyével való egyesítésére) kért a Főkormányzó Tanátsból katonai segítséget a nép zenebonájának megelőzésére, ki is rendeltetett alkalmas időben a segítség, mely ha maga idejében lemehet vala, oh fájdalom! azok az iszonyu cselekedetek nem következtenek volna, de a kirendelt katonai segítség valakinek ellátásából szükségesnek nem tartván, annak az egynek ítélete szerint a közönséges bátorságra elégnek állittatott a vármegyei tisztségeknek az oláh parasztság tselekedeteire szorgalmatos vigyázása. Oh hibás és szerencsétlen ítélet, mennyi ártatlan vérrel áldozott a nép bolondsága annak az egy ember ítéletének, ugyan is nem lévén a megbolondított oláh nép szeme előtt semmi fenyték, a hamu alá takart tűz Szent András havának első napján lángot vetett e képpen.

Mindszent hava 28-dikán Zalathna vidéke kerpenyesi Krisán Dsurs királyi jószág jobbágya Zaránd vidékén Brádon héti vásár alkalmaságával a Körös vizén álló hidra több oláhokat gyűjtven azt mondgya nekik: hogy ő a jövő vasárnap (mely utolsó volt Mindszent havának) az oláh jobbágyságnak bizonyos császári parantsolatot akar kihirdetni, melyre minél számosobban gyűljenek a mesztákeni templomhoz. Ez a Mesztáken nevezetű falu Bráddal egybe folyó határon éppen az erdő alján, egyik része pedig az erdőbe fekszik napnyugotra. Azon a napon déltájban Krisán Dsurs elmenvén a mesztákeni templomhoz az oda gyűlt sokasságnak így szöll: „Ti a nyáron felirattátok magatokat katonáknak, már most jöjjetek velem Fejérvárra fegyvert adni, az igazságunkat adják ki.“ Azon beszéd közben kiveszen a tarisnyájából egy festett és részszerint aranyozott fa keresztet, s azt a sokasságnak ilyen szokkal mutattya elé: „Ime ez a császár képe, és jele annak, hogy a császár akarja, hogy ti katonák legyetek“.

Ezen szavai után beszélleni kezd a kereszt szentségéről, s többi közzött ilyen szókkal: „Ti a keresztben hisztek, arra esküsztek“, s több efféléket mond nékik, utoljára megparantsolván, hogy másnap, ugyan mint hétfőn, mely Szent András havának első napja vala, minden faluból, a falunak mekkoráságához képest öten, haton, tizen is illendő készülettel gyűljenek Kuréty nevű faluhoz, mert ő megvárja őket, s onnét Fejérvárra viszi fegyvert kérni. Egymásra gyűltenek oda mind szabadság keresésnek helyére nem csak a Zaránd vidéki, hanem a Maros mélyéki jobbágyok is.

A kurétyi gyülekezetnek a más két ámittok is, meg irtt királyi jószág jobbágysai, u.m. N. aranyosi Horja vagy is maga tulajdon nevén Krisztye Nyikula, és kerpenyesi Kloska Juon fekete papi hosszú oláh czondrában magokat kimutatták, és az oláh sokassághoz kezekben keresztet tartván e képpen szöllattanak: „Az Isten akarja, a császár parancsolja (oh szentségtörő szó!) hogy a magyarok mind megölettesenek“².

Azon idő tájban, nevezetesen Mindszent havának 20-dik napján az Erdélyi Főkormányzó Tanács titkos rendelést küldött vala ki erről a vármegyékre, hogy egyenesen magának Felséges urunknak jelentetett volna bé, mely veszedelmes szándékkal igyekeznék egy Salis nevezetű ámittó Felséges urunk örökös birodalmainak lakossait kibujdosásra hitegetni, mely ámittónak, vagy az ő kiküldöttjeinek elfogattatások parantsoltatván, Zaránd vidéki vice szolgabirok Gál Mihály, Madotsai József, Nalátzi Farkas és Pakot Mihály halván az oláhok egybengyülésit, vasárnap a mesztákeni templomhoz, onnét pedig mindjárt másnap Kurétyre ujjabb öszvegyülekezeteket, és hogy bizonyos ámittó arany keresztet mutogatván, azzal gyűjtené egybe a népet, mind ezekből azt hozták ki, hogy azon ámittó vagy maga Salis, vagy az ő kiküldöttje, azért a királyi parantsolathoz való buzgósággal hétfőn reggel magok mellé vévén Szombathi Mihály commissariust, Kristyori Lajost, Miritz nevezetű orosz Regimentből való Kadétot, négy köz katonát, egy vármegye gornyikját, és egy hajdut, elmentek Kurétyre, holott Krisán Dsurs ámitot elfogván, megindultak velle, midőn a közelebb álló oláhok jelt adván a sokasságnak, minden felől reárohantak a vármegye tisztjeire és Gál Mihályt, Naláczi Farkast és egy közkatonát megölvén, Krisán Dsursot kiszabadították, a több vármegye tisztjei pedig és katonák élete megtartásával alig szabadulhattak el.

Azon gyilkosságon kezdve kedden délben egy óra tájban Kuretyhoz gyűltt oláh sokaság nagy sikoltással és dühösséggel Kristyorra a nemesek udvaraira rohant megölték ott azon napon: Kristyori Tamást, Andrást, Jánost, Ádámot és Sámuel [. . .].

Hirtelen érkezvén Kristyorról Brádra a veszedelem, nem volt ideje a brádi nemességnek messze szaladni, hanem remélvén, hogy talám kedveznek a szent helynek az oláhok, a reformatum templom tornyában rejtették el magokat főbíró Brádi Miklós feleségével, Ribitzei Albertné az unokájával, Ribitzei Györgyné néhai Ribitzei Sándor két árvaival, Brádi József feleségével, Nemes Józsefné egy leányával, a pap Baktsi István feleségével, és szoptatos gyermekével, de a zenebonásokat oda reájok igazítván egy asszonv, a templom ajtaját bévagdalták és a toronyból lehúzták, a többek között főbíró Brádi Miklost maga a Szuts Juon nevű jobbágya fogta el, mondván: „Itt vagy e kedves földes uram, tudod-é, hogy 9 márfást kértem, s nem attál, jöjj velem, hogy adjak én néked“. Azonban elvévén süvegjét a maga fejében tette és hajánál fogva levezetvén a sokasághoz ott megölték [. . .]. Ezek után ott Brádon is felprédálták a nemesek és magyarok udvarait. A nemes asszonvok és gyermekek közül nem különben hagyattak meg életben, hanem hogy mindjárt oláh vallásra kereszteltessenek, e szerint kéntelen lévén Ribitzei Györgyné is magát oláh vallásra állónak mondani, ezeket adták eleibe a zenebonások, hogy magyarul ne beszéljen, ha valakinél adósága van, soha se kérje, hogy nemes asszonv volt és jobbágjai voltak ne említse, elhordott portékáit ha megismerné is, vissza ne kérje. Ismét ott Brádon azon a héten megöltek csütörtökön Vazai nevezetű szabad embert, Nemes Mósest, pénteken Kis Józsefet, Anka Györgvet, szombaton Nemes Jánost két fiatskájával, Orbán Ferenczet, Teleki Mihályt, a reformátust cántort [. . .].

Megint ott Brádon a zenebona alatt ölettek meg a székely lovas regimentből két aranvos-széki katona, Nagy Sándorné, obsitos katonának özvegye, Szombathi Mihály commisarius.

Szent András havának 3-dik napján, szeredán jó reggel hajnalban a zaránd-vidéki oláh zenebonások előjárója Krisán Dsurs nagy sereggel Ribitzére ütött, özön módjára elhorították a nemesek, és magyarok udvarait, házait felprédálták mind a többbit a Ribitzei Józsefön kívül, de ezt későbbre vehették meg. Perceptor Ribitzei Móses íródeákja és Ferentz nevezetű asztalos reggeltől fogva mintegy délután 1 óráig tartván az ostromot, mely idő alatt az oláhok közül ellöttek mintegy huszig valót megsebesítettek, az oláhok pedig konyhát, istállót, gabonást meggyújtottak, próbálták hogy a házhoz is közeledvén, meggyujtsák, de sem mire se mehettek, és kezdetek volt a házból vissza térni, mikor Csepí kapitánytól (aki akkor a szomszédba királyi bányász vala) érkezvén egy szabadsággal haza érkezett katona élet engedelmet kére az adó pénz őrizetére küldött katonáknak, azt gondolván, hogy ők is a házba szorultak, azok pedig a mint felyebb megiratott, Kuretyra mentek volt a szolga birákkal, onnét pedig nem jöttek Ribitzére. Meg igérvén mindjárt az engedelmet nem tsak a katonáknak, hanem a több házba szorultaknak is, a katona fejér keszkenőt kötött egy pálcára, békességet kiáltott; azomban Riskai Boka György nevezetű oláh a többi közül kiálván, Szalainak az író deáknak hitére fogadta, és az iránt kezet is adott véle az ablakon, hogyha feladják a házat, a bennlevőknek semmi bántódások nem lészen [. . .].

Megint ott Ribitzén azon a napon ölték meg az ifju Katonai Györgyöt, Ribitzei Gábort, Balog Sigmondot, Nemes Áront, Bialis Sándort [...].

A Nemes Imre két leányát pedig a cigányok kezekből kivevén az oláhok, a magok vallásukra kereszteltették, (a mint kiszabadulások után beszéllették a leányok) ily móddal: a pap nékik ezt a kérdést tette: „Utalodé, és el vetedé Vallásodat? ha elveted, pökdösd le“ melyre a leányok mondtakák féltekbe, hogy utállyák, és háromszor a földre pökdöstek, azután Nemes Rákhelt Ravekának, Nemes Ágnest Ráfilának keresztelvén, oláh nyelven a pap ezeket mondotta: „Raveka si Ráfilá rabelye lá Dumnezeu“. Szavait végezvén ortzájukat két felől, és homlokukat, 's kezek hátát fa olajjal meg kente, utoljára a nyakáról lévő pátráfirt vízbe mártván, azzal meg érintette [...].

Abba az esztendőbe tavasszal az Erdélyi Fő Hadi Vezérség az orosz Regimentből Tsepi László kapitányt a maga Kompániájával tolvajok kergetésére, és a közönséges tsendesség megtartására, rendelte vala Zaránd vidékére, a ki a zenebona kezdetén V. Ispány Hollaki urtól mindjárt meg szollittatott arra, hogy a zenebonásoknak elejébe menvén, igyekeznék őket el szélyeszteni, le is jött a Kapitány hadnagyával, és 45 számból álló közlegényeivel K.-Bányáig, de semmit se dolgozván Körös Bányáról nézte a ribitzei tüzet, sőt a mig egy tsoport oláhval, a kik Lunkáról Ribitzére sietnek vala prédálni, beszélgetett, katonáival puskájokat a kerthez támasztottatta.

Szent András havának 4-dik napján, ugymint csütörtökön reggel Krisán Dsurs az oláh sokasságot Topánfalva és Abrudbánya felé vezérelvén, utjában fel predáltotta Mihelyembe a Csiszár László udvarát [...]³. A szegény aszszony Csiszár Lászlóné pedig életbe meg maradtott ugyan de személyét paraszt köntösbe eltitkolva, sok nyomorúságok között azon elévaló sorsu aszszonyt Klés Togyer (ki férjét, és fiját meg ölte vala), erőltette hogy hozzá férjhez mennyen, egyébb sok sorsa ellen való nyomorúságokat is szenvedvén, mig a zenebonások közül élet és halál utjai közt ki menekedhetett.

Kristyornak, Brádnak, Ribitzének, és Mihelyemnek, fel prédálások után több részekre oszlottak a zenebonások, egy része benn Zarándvidékébe, Körös Bányán, Lunkán, Orzon, Nagy és Kis Halmágyon, Átsóván, Pleskutzán, éppen Magyarország széléig a nemesek és a magyarok udvarait fel prédálta [...].

A zenebonába egyik nevezetes előljáró, említett Krisán Dsurs nagyobb részit a zenebonásoknak Mihelyemből vezérelte a Blesényi határ szélbe Platinis nevezetű helyre, a holott erős hittel egybe esküdtek, hogy azon utjokba egy láb magyart és tisztet sem hagynak különben életbe, hanem a kik görög romaival nem egyesültt vallásra állanak. Mely egyben esküvés után, Szent András havának 5-dik napján a második előljáró *Horja*, vagy is Kriszta Nyikuláj nagy sokassággal be ütött Topánfalvára, ott a királyi joszág ispány házáit majd fundamentomból el rontották, a joszág leveleit a vízbe hányták, a jövedelem pénzt az aranyváltó pénzzel együtt el prédálták, a pintzéket fel verték, kortsoma bort, égett bort el vesztegették, mindegyütt itt Topánfalván a királyi tárháznak mint egy 10.000 német forintig való kárt okoztak.

Ugyan ott aranyváltó Bisztrai Györgyöt megfosztották, tsak egy ingbe lábravalóba hagyván, a romaival egyesült görög vallásu esperestet Popa Ábrahímot személyében ugyan nem bántották, de mindenitől meg-

fosztották, azon helységbeli Szent Ferentz szerzetes pap házát a templommal együtt egybe rontották.

Azon nap estve Abrudbányának alsó részére kezdvén gyülekezni, más napra u.m. Sz. András havának 6-dik napjára viradológ egy 6000 álló sokasság az abrudbányai hegyeket felleg módjára borították el, a kik reggeli 8 óra tájba rettentő orditással a városba berohantak, kiáltván: megöljük egylábig a magyarokat⁵, egy felől ordítás, lövöldözés, más felől sirás jajgatás között setét éjszakáig prédáltak, a reformatum templomba is be rontottak, a prédikáló székbe lebujt Tsáni János, Eperjesi Sámuel megölték, nevezetesen ölettek meg akkor, és más nap Abrudbányán említett Tsáni János, Eperjesi Sámuel, Zudor János, Szalai Josef, Palosi György, Zudor Ferentz, Szappanyos Mihály.

Szent András havának 7-dik napján megint vissza térvén a városba az oláhok, a piatz közepén kikiáltották, hogy a kik oláh vallásra nem állanak és oláh köntösbe nem öltöznek, magok ajtajok előtt nyársba vonnyák, melytől a nép úgy megrémült, hogy Szent András havának 9-dik napján a reformatum templom ajtajára tetejére keresztet tettek.

Azon nap egyik része a sokasságnak, harmadik előljáró Kloska vezérlete alatt Verespatakra ütött Offenbányáig le menvén, a hol hasonló módon a királyi jószág házait, kortsomáit mind fel prédálták, a két helyen pedig u.m. Abrudbányán, és Verespatakon oláh vallásra kereszteltettek a romai anyaszentegyházhoz tartozók közül 65, reformatus 468, lutheránus 41, Unitárius 548. Kár okoztatott magoknak a károsoknak számvetések szerint 162. 462 forintig és 41 krajtzárig. A prédálás, és zsákmányozás közbe öletett meg 29 oláh.

Az alatt midőn Zarándba, Abrudbányán, és Zalathna vidékin ezek a szomorú történetek meg indultak, egyik része az oláhságnak a brádi prédából Szent András havának 4-dik napján kezdett a Kaján völgyin kirohanni Hunyad vármegyének Maros melyékre, nevedekvén minde-nütt a prédálók sokasága a helység lakossainak hozzájuk való gyűlésével. Az előtt tudósította volt már v. ispány Hollaki István ur a Hunyad vármegyei táblát, a Zaránd vidéki feltámadásokról, mely iránt Szent András havának 5-dik napján reggeli 10 órakor a tábla is hamar postával menő tudósítást küldött az Erdélyi Főkormányozó Tanátsnak, és a Felséges Udvari Cancellariának, egyszersmind akkor meg keresvén felyebb említett Kárp András Urat is, úgy gyalog fő hadnagy Kiliani és székely fő hadnagy Simén Urakat a segedelemért, kik közzül másnap 11 órakor hadnagy Kiliáni megérkezett Dévára 80 katonával, szaporodván azoknak száma: az utánna lévőkkal estvig 150-re, hadnagy Simén is oda érkezvén, jötenek estvére utánna 30 dobrai lovasok. Kárp ur pedig azon estve tsak éppen egy kísérő katonával jött Dévára. Az előtt kémet küldött vala ki a Kaján völgyére a végre, hogy bizonyos tudósítást hozzon a feltámadott zenebonásoknak hol létökről, a ki estve azzal a hirrel érkezik, hogy mindnyájan részegek, ő is ivott velek egy fogadóba, 40 vagy 50 ember mind levághatná a Káján torkába. Kéretett Kárp ur, hogy 100 gyaloggal és 30 lovassal mennyen elejökbe, Dévának őrizetére 50 gyalogot hagyván, de azt felelte, hogy népét nem oszthattya, senki azért elejekbe nem menvén, akkor éjtszaka a Józsiika urak brányicskai kastélyokra rohantak, és udvaraikra, ott minden találhatót elpredáltak, még a szentségeseknek sem kedvezvén. Onnét azon éjtszaka mentek M. Solymosra, a holott egyről egyig az udvarokat és reformatus pap házait felpredálván, Szt. András havának 5-dik napjára viradológ fák-

lyákkal mentek Haróba és Bereckszora, mind a két helyeken hasonló módon felprédálván a Nemesek udvarait, fogadóit, és a harói reformatus iskola mester házát is. Azon nap 8 órakor Kéménden, 10 órakor Bánpatakan és Gyertyánoson, 12 órakor N. Rápolton, 2 órakor Babolnán és 5 órakor Foltan, 6 órakor Al-Gyogyon, 8 órakor Bokajba és Homorodon is prédáltattak fel a földesurak, papok és iskola mesterek házaik, megölettetvén azalatt a brányicskai jószág notariussa Götsi János, Hollaki urak solymosi tisztje Balog Sigmond, harói iskola mester Kölönte József, algyógyi reformatus pap felesége hajadon testvérével, Bokajba Váradi Lajos és felesége.

Akkor pedig midőn a Maroson túl Solymostól fogva Homorodig prédáltak, égettek az Oláhok, Kárp ur a Maroson innen Déváról estére Piskébe, onnet más nap délig Szászvárosra ment 160 katonával, mindeütt az utból nézván a Maroson túl lévő prédálókat, a kik a sok elprédált italoktól többnyire részegek lévén, azzal a néppel minden veszedelem nélkül szélyel lehetett volna verni, de senki elejekbe nem menvén, Szent András havának 6-dik napján által jöttek a Maroson prédálni Bentzentzre, mely alább megíratik.

Azon a napon Dévának fel prédálására is kezdetek gyülekezni az Oláhok, u.m. estvefelé mintegy 4 óra tájban Maros-Némethi felől a dévai mezőre egy tsopot béereszkedvén, és nagy kiáltással el jöven a város végéig, ott tüzet adott a Ribitzei Ádámné asszony majorjának, azután bellyebb nyomulván a Bolgár városi sikságra egy néhány személyből álló szélybéli oláh katonaság eléjekbe ment, és reájok is lőtt, de minden veszedelmek nélkül, mert a mint magok az oláh foglyok azután velök folytatott kérdésekre kiadták, látván, hogy a katonák tüze kár tétel nélkül feleltek mégyen el, azért merészték más nap Dévát esmét megpróbálni⁶, akkor estve pedig a nemesek, és városiak is reájok lövén, egy néhány elesett közzüllök, és azután el is szélyedtek.

Más nap, mely Szent András havának 7-dik napja volt, jó hajnalban kezdetek ismét gyülekezni a Maroson tul Haro felől Dévával által ellenben Balata nevezetű helységben, a Maroson Dévára általjáró rév felé, a révet örizvén ekkor már a nemesek az oláhok általjöhetése ellen, mintegy 300-ból álló oláh-tsoport a Maroson innen Némethi felől déltájban kezdett a rév felé jönni a végre, hogy azt felszabadítsa és a Maroson túl lévőkkel majd egyesítvén magát, beüssön a városba; a városból meglátván ezeket, mindjárt harangoztak és jeladásra löttek is, benn volt akkor a városban a vármegye ord. ispánnya, Zejk János ur, a kit ugyan testben nem nagy erővel, de elméjében szép jelenvalósággal, és bátorsággal áldott vala meg a természet, a mint ebben a példában emlékezetben hagyta: ugyan is, hallván a várból a jeladást, a városba jelenlevő magyarságot és nemességet kezdette egybegyűjteni, az előtt való nap közönségesen attyakfiaikhoz, véreihez és hazájához való buzgóságra hathatos szólásformájában már megintvén, kinek vezérlése alatt tsakhamar a jeladás után elindultak a város vége felé a zenebonások elejébe. A Ribitzei Ádámné majorjához őket közel találván az országutjába, az oláhok mindjárt löni kezdettek a magyarokhoz és szolgáló Szabo Ádámot igen gyenge sebbel meg is sértették, azon a lövésen kezdve a két ellenkező rész egybeütközött, a magyarok és nemesek száma szaporodott volt mint egy 25-re; az oláhok csoportja állott mintegy 300-ból. Tsak hamar hogy az ütközethez fogtak az oláhok kezdetek hátra menni, említett Zejk János Ur pedig megszűnés nélkül biztatván

a nemességet és magyar~~got~~, nagyobb részt az oláhoknak ott az ütközet helyén azon a ~~tér~~mezőn, mely Solymos és Némethi felé le nyulik, tüzzel és vassal megölték, egy néhányan az egyik ágán a Marosnak valami szigetbe szorítván által, ott ölettek meg, rész szerént a vízbe, fogatott pedig elevenen 34, kiket szürkülő este az ütközet végén felvívén a dévai várba, más nap ott lábon tartottak törvényt reájok, melyből ez az ítélet jött ki.

„Dum Incti fiscali Actione conventi, manifesti incendiarii, homicidae crudelis domorum expilatores cum reliqua rebellium Rusticorum turba hostilem agregationem in Opidum Deva facere intenderent, per hujatem Nobilitatem in ipso conflictu, et in continua persecutione intercepti sunt. Quia praeterea ex nonnulorum Captivarum fassionibus, aliorumque fide digne relationibus evidenti praesumptione deduceretur, praefatos Inctos una cum relique multitudine seditiosa emisarii cujusdam asseclus esse, summario juris Statarii processu adversus Inctos juxta sensum gratiosi Decreti Gubernialis de 6. Novemb. a.c. Nr. 909/84 procedere visum est, eosque tamquam manifestos rebelles, et publicae tranquillitatis perturbatores, in ipsoque conflictu, et hostili aggressionem interceptos poena gladii duntaxat ex ea ratione plectendos judicari, quod quamvis iidem Incti ad dictamen Legum Patriarum gravinem suplicii exasperationem jure moderna circumstantia mitigationem poena suadere viderentur“.

Az ítélet kimondatván a foglyoknak, és azután magok vallások szerént halálra elkészítettvén, azon a napon u.m. Szent András havának 8-dik napján dél előtt egy néhánynak a Dévai várnakán, a többinek délután a szokott büntetés helyén fejek vétetett.

Ez a példa szelidíteni, és jobb gondolatokra kezdette hozni a felátadott Oláhságot, de más felől a közönség nagy kárt vallott, ugyanis ispány Zejk János urnak olyan terhes környülállások között a közönséges jóhoz való buzgosághoz maga megeröltetésével folytatott szolgálat meg ártván, Szent András havának 10-dik napja éjtszakáján, 12 óra-kor, minekutána a várba elzárta volna a strásakat, szállására vissza térvén, vért kezdett köpni, és a szava is tsak hamar elállván, azután egy óra tájba szép tsendesen a maga öltözetébe meg holt, akkor koporsóban zárattatván, temetési tisztessége tartatott Déván a református templomban, Böjtelő havának 3-dik napján, a praedikáló papnak halotti tanítása lévén. Esaiás 22-dik részének 23-dik verséből: „A napon azt mondja a Seregeknek ura, el vétetik az a szeg, mely eröss helyre függesztetett vala, és el vágatván le esik, és reá rakatott terek is el esik, mert az Ur mondotta“.

Ezen zenebona historiája

Harmadik könyvének

Második része

1. Mikor már az Erdélyi Fő Hadi Vezér, Generál *Praiss Ferencz* Báró Ur, mindenfelől csoportoson szemlélé, hogy óránként mind nagyobb nagyobb erőt venne a fene parasztságnak vérrel és tüzzel dühösködő (!) püsztitása; s látná, hogy az Erdélyben szélyel teleplő (*quártélyozó*), és az oltalomra el-is rendeltetett katona seregek, nem volnának elegendő számmal, a magyar nemzet⁷ megemisztésére rettenetes se-

bességgel harapozó oláh tűznek kioltására: fordítá mindjárt háborus gondolatait a székely vitézlő rendre, kiknek serény bátorságokról és sokat győző erejeikről, mind a régi történetekből mind a maga mellett való, s ezt a fegyveres nemzetet a táborba költésre javasoló, tanácsos uraknak beszidjeikből, jó bizodalom élesztgeti vala szivit. Mellyhez képest Szent András havának hetedik napján költ írása által, parancsola a két székely Gyalog ezeredeknek (*Regimentnek*), hogy mindenik, a maga ép fegyvereseiből, négy századot (*Compágniát*) indítana haladék nélkül, az alább le-irando szállások szerint való tábori utazásra. Az első ezeredbéli sereg, miképpen indult, és mikben forgott; a következő részben léssen beszéd róla, annak idejében látható okra nézve: itt pedig mostan kívánom kísérni tollammal a székely második gyalog ezeredből való sereget, meg-jegyezgetvén ennek ditséretes vitézséggel az haza megmaradására viselt dolgait.

2. Báró Máyerscheim Imre Ur, ezen második ezerednek obestere, vevén Szebenből a rendelést, annak foglalatja szerint, legottan, az hónapnak 9-dik napján parantsolatokat indita a maga igazgatása alatt való századokhoz: melyekben ki-nevezé a táborba menendő fel s al-tiszteket, köznépet, és az öszvesereglésnek helyét s idejét, t.i. *Uzont*, és az hónapnak 14-dik napját. Nagyon meg-tsendíté ez az hir a székelységnek fülét, és sok felé való vélekedésre szaggatja vala elméjét, az aránt, valyon mire való volna, s hová menne, ez az hadi erő? Mert még eddig, míg a nép Uzonba indult, sem az oláhság fellázadásának hire erre a tartományra el nem jutott vala; sem az hadi felsők parantsolatjában világos jelentés nem jöve; hanem tsak ilyen szabásu, hogy valahol az hazában véletlen áradat ütvén-ki magát, annak le-tsillapítására kellene fegyveresen ki-mozdulni.

3. Minekutánna az ezen ezeredbéli tizenkét századokból, négy századra telő, kiválogatott nép, az hagyott időre, Sepsiszeknek *Uzon* nevű falujába gyülekezett volna: más nap, ugymint András Havának 15-dikén, a négy századosok (*kapitányok*) általvették magok tisztí igazgatások alá a századokat. Ezek pedig a századosok: 1. Sáros-Berkeszi *Mósa László* ur; 2. mellett Fel-Hadnagy *Grau Balint*, Al-Hadnagy *Martini Károly*, urak 2. *Drasenovich György* ur; Fel-Hadnagyja *Greysing János*, Al-Hadnagyja *Vumer Erneszt* urak. 3. *Penzelini József* ur; mellette Fel-Hadnagy *Wajda Péter*, Al-Hadnagy *Neustädter Sámuel* urak. 4. Teleki *György* (Kapitán-Lajtnánt) ur; Fel-Hadnagy *Enyetter Kristóf*, Al-Hadnagy *Konrád István*, urak, mellette léteken. A meg-nevezett tisztek alatt mindenik században külön külön voltanak: edgy Strása-Mester. Mindenik században, az elé számlált rend szerint, ezek voltak a Strása-Mesterek: Nagy András Kézdi-Vásárhelyi, Benke Sigmond Oroszfalvi, Turotzi Dániel kézdi-vásárhelyi, Teleki József Albisi. Nyoitz Tizedes (Fő-Káplár), tizenhat Al-Káplár (Gefreyte) egy Sipos, egy Dobos, edgy Tiszt-árnyék (*Fourier-Schütz*), edgy Hadi-bárdos (*Zimmermann*), kétszáz Közember. Tartoztak még edgyütt a négy Kompániához, két Tábori-írók (*Furirok*), két Zászlófogók (*Führerek*) és edgy tábori kézi-orvos (*Feldscheer*). A négy századból öszveszerkesztett seregletnak (*Bataillonak*) vezérlőjévé (*Commendáncssává*) pedig Kráy Pál Fő-Hadnagy (*Obristlieutenant*) úr tétettetett. És így az egész sereglet 938 főből állott.

4. Másnap, ugymint 16-dikán, az egész seregletnak, Hadi Kommisarius *Einkhämer* ur által lett meg-nézintelése (*revisioja*) után a nép

a székelj földről által-takarodott a Bartzabéli Szász-Hérmányba. Onnan ment 17-dikén Szász-Földvár: az hol 18-diken nyugvó-nap (*Rastag*) lévén, a töltések kiosztattak, és a nép rendeztetett (*ránsiroztatott*) il-lendőképpen 19-dikén, az Apátzai nagy erdőn által-költözvén, a *Mósa* századja halt Bogáton, a más három századok pedig Bakkon. 20-dikán jutott Köhalomba, s 21-diken ott vólt nyugvó-napja. 22-dikén nagyobb utatt tett, és setét estve érkezett Nagy-Sinkre. Innen 23-dikon ment Ujjgyházra, s 24-diken és 25-dikén ottan tartózkodott; tsak addig-való menetelre lévén parantsolatja a Fő-Vezérlettől (*Generál Commando-tól*). Ezen állásból annak okáért mindjárt 23-dikán estve, tizenkét óra tájban, indittatott Grau Fel-Hadnagy Szebenbe, tovább való Rendelés-nek vételéért, és a népnek számára való pénzért; ki is ottan 24-diken mind a pénzt, mind a rendelést vévén, azokkal 24-dik Ujjgyházára vissza érkezett. Onnan azért a nép 26-dik megindult, és az napon Szeben széki Szász-Ujjfaluba (*Neudorf*) szállott. 27-dik, a Szebeni ugy nevezett Disznódi kapunál által-ment, és a *Mósa* Kompániája Rusztsürre (*Reüssen*) a más három század pedig Kistsürre (*Klein Scheüren*) telepedett hál-ni. 28-dik takarodott Szerdahely Székbe Nagy-Apoldra, s 29-dik ott naplott, fegyvereket és tzepekőket igazittatván, 30dik Szász-Sebesbe, az hol benn a Városban halt a *Mósa* századja, a többek pedig a Kül-Városban. Ezen városban taláztatott ekkor Pfefferkorn Brigadéros Generalis Ur, ki is ennek a seregletnek útját siettetni annyira kívánta, hogy Al-Vintztől Deváig hajókon szállítatni akarta: de ugyan tsak, értvén a népnek az hives vizenyös levegőhöz nem eléggé alkalmas Öltözetét, és még-tud-ván edgyszersmind a gyaloglásban való kész serénységét, jóvá hagyta, hogy lábán utazzon; a mint utazott is nagy készséggel.

5. Karátson Havának első napjára virradva, meg-oszlani kezdett, és tovább menve mind inkább meg-oszlott a Székely sereglet, a gonosztévők ellen való őrizetnek szükségéhez képest. Első napján azért, a *Kráy* századja, *Teleki* Kapitán-Lájtánál, s *Ényeter*, és *Konrád* Hadnagyokkal, a parantsolat szerént indult, Károlyvárra, s onnan ment Zalatnára, hogy ottan essék az *Orosz* ezeredbéli *Richárd* Kapitánynak vezérletje alá; a más három századok pedig, ugyan az napon, le-men-tenek a Maros térin Szász-városra; az hol-is estve, Báró *Bornemisza János*, Hunyad-Vármegyei Fő-Ispán Ur, kegyességéből, minden katona edgy font hust és fél-ejtel bort kapott. Minekelőtte a nép Szász-városra bé-érkezett volna, fél órányi közzel el-érte Generál *Pfefferkorn*-nak edgy Huszár által küldött parantsolatja, oly rendeléssel, hogy a ki az utban első tiszt leszén a seregletnél, a bontsa fel a levelet, és leg-ottan tellyesitse annak foglalatját. Azt tartja vala pedig a levél, hogy nagy okokra nézve, edgy Hadnagy, száz emberrel, és Al-Tisztekkal, meg-tér-vén, még azon napnak estvéjén Károlyvárott légyen. De Kapitány *Mósa*, a ki vette vala a parantsolatot, nem annyira nézvén a kenyeretlenséget, mint a béestveledést, és a népnek nagy elfáradottságát, mellyben ha vissza indult volna azon nyomból, többet fogott volna késni, mint a Szászvároson léendő meg nyugovásból; tanátsosnak ítélte az egész népet azon igen közel való helybe bé-vinni, s az ott való éjjeli nyugalom-mal a vissza botsátandókat mind ujjultabbakká és serényebbekké, mind szivesebbekké tenni, a mint a ki-menetel meg is felelt a tanátsnak. Bé-küldvén azért sietséggel Szászvárosba Hadnagy *Greysinget*, hogy a vett parantsolatot *Kraynak* jelentse; azonban szürkült estve maga-is a nép-pel besereglett. Tetszett ottan-is, az egész népnek éjtszakai megnyugta-

tása felől való eszmélés; edgyszersmind pedig parantsolatot-is adattott a század sergetskének szekereken való vissza költöztetéséről: de ez éppen nem várta, nem is kívánta, szekereken való menését; hanem kényetlen ágyát igen korán hülni hagyván, 2-dikon hajnal hasadtakor Károlyvár felé vissza indult és útját serényebben követte, mint a kirendelt szekereken tehette volna. Vezetetett a népnek ez a részetskéje Hadnagy Aumer által, a ki a seregletnek székely földről hozott két zászlóit-is Károlyvárra vitte, ottan tartatni a székelységnek haza felé léendő fordulásaig. Onnan pedig, a száz legénnyel, sietve ment Zalatna felé; s valamint a felyebb említett *Teleki* vezette század (hozzája érkezett ujjab parantsolatból), ugy *Aumer* és legénnyei is, estenek *Schultznak*, székely és oláh nemzetből álló Végbéli Ezered Fő-hadnagyjának Vezérletje alá: ez alatt is voltak, Ponoron, Magoson, Lupsán, Válye-Vintzin, Offenbányán, Bisztrán, Topán-falván, és a környékbéli rengeteg havasokon, a dühösködő Oláhság ellen erős szívvel viaskodván, és őrt állván, mind addig, mig a székely századok haza felé fordultak.

6. A már említett napon, ugy mint, Karátson Havának 2-dikán, *Mártini* Al-Hadnagy, nyoltzvanad magával Otnak, a Toskánai ezeredből való Fő-Hadnagynak Vezérletje alatt, hagyattatván Szász-városon, és ugyan ott a Toskánai Ezeredből *Jenei*. Fel-Hadnagy ötven huszárokkal *Kráy*-é alá esvén; onnan a székely seregletnek több népe le-ment Dévára, 3-dikán, kapitány Drasenovich, maga századjának szintén tsak felével (minthogy *Mártini* Hadnagygyal ebből maradtak vala el), itt hagyattatott, az Orosz ezeredbéli gránátéros sereglet Vezérlojének, *Klessintzki* Fő-Hadnagy vezérletje alatt: a mikor más felől, *Echinger* Kapitány, Arannyas széki ötven magyarai s oláh huszárokkal, *Kráy* vezérletje alá bizatott. Ugyan az napon pedig, a több székelység, ment innen estvére, a Maros vizén által-költözvén, Maros-Sólymosra: ekkor is, mint szintén eddig, a sereglet két osztalék- (*Division*)-jának jobb szárnyát *Kráy*, balját *Mósa* viselvén. Ide érkezett ezen estvére *Gideon Nikitics* is erdélyi ó vallásu oláh püspök, olly feltétellel, hogy a székelységgel edgyütt menvén az havasok közé, ottan a meg-veszett indulatu oláhságot intené s birná a le-tsendesedésre. Irt is azért mindenfelé az oláh pópáknak, kik közül mentek-is hozzá előbb-előbb mozdított megszállásainak helyein: és ezek által szóllott mindenfelé azoknak, kikkel személyesen nem szóllhatott, s intette gonosz szándékjoknak lehangyására. 4-diken, a Kályán torkánál fel-indulván a székelység, utazott és jutott a Körösbe, Zaránd vármegyébe, s szállott estvére Czebe nevű oláh faluba; mellynek lakossai edgy szabadelés (*Privilegium*) alatt vagynak a Körös-Bányaiakkal, és fel-sem támadtak volt a magyarok ellen; sőt néhányaknak, menedékhelyet engedtek, Mig a katonaság Solymosról ide által érkezett, mindenfelé az utak felett látta a hegyeket pártütött oláhoknak sokaságával mozgni: kik mindazáltal nem bátorzkodtak a vitézlo rend ellen kikelni. Czebén, mint szintén e tájékon eső más sok falukon is, az házak többnyire edgymástól távol, és szerte-szélyel esvén, edgyben, melly Mesztáken felől épült, találtak a székelyek, egyéb eldúlott eszközök között, miséhez való ezüst pohárt és tángyérokát: mellyeket más nap *Obristlieutenánt Kráý* haza küldött kapitány *Mósa* által a Körös-Bányai elpusztult klastromhoz. 5-diken a nép Czebén naplott. 6-dikon délre általment Brádra, s ott ebédelt. Midőn itten némely katonák húst vágattak volna a mészárszékben, ahoz közel találtak két megölettetett Toskána ezeredbeli katona testet, valami kevés földel

béfedve: közel pedig a hidhoz a kertek mellett, a Brádi felgyilkoltatott nemeseknek kövel és tövissel béborított testeit. (*Lásd ezekről a II-dik könyvnek III-dik részét*). Ezen nap *Neustädter* Hadnagy, ötven emberrel, Brádon hagyatván, az ártatlanul felmarczonglott testeket (melyek között volt a réf. prédikátoré-is) kiszedette megmosatta (mellyet, a nagy büszhődség miatt, erőltetve s kényszerítetve tselekedtek az oláhok, kik azoknak megölettetésektől idegenek nem voltak), és tiszta lepedőkbe takartatván, eltemettette: a temetés alatt, az Hadnagy parantsolatjára, a pópák és dászok harangoztanak. A több nép estvére ment vala Kristsórra.

7. Karátson Havának hetedik napján Kristsóron megállapodva lévén délig, a templomba Isteni szolgálatot tartott: melyre a nép öszve hivatott az ott való magyarságnak harangjával; de a melyet már az oláhok a magok tornyokba helyeztettek vala. Dél után mindjárt, kapitány Mősa századjabéli 50 legénnyel *Vajda* Hadnagy küldtetett dandárba^A Butsesd felé; a kit Fő-Hadnagy *Kráy* is nyomban követett, edgyütt a Déván magához vett huszárokkal, és fellyebb említett oláh püspökkel. Ekkor pedig a több székelység, egy órányi közzel hátrább maradt vala Dráptza (*Zdráptz*) nevű falunál, nem lehetvén külömben a Körös vizén általköltözni, hanem tsak edgyenként edgy palló-gerendán. Mikor már a dandár, Mihelyent mintedgy ezer lépéssel meghaladván, estvői 3 és 4 óra között, arra az helyre érkezett volna, az hol a Blesenyi völgy tájékán, a Körös völgye megszorossodik: ott találja a támadást hordozó oláhságnak körül-belől két ezerből álló tsordáját, mely lántsákkal és egyéb fegyverekkel a szoros utat megállotta vala. Látván az oláhok a katonaságot, kiáltották ellenkedő szókkal: *Nu vintz aitse*, az az „ne jöjjetek ide“. Mellyre *Vajda* Hadnagy kiáltotta nem egyszer hogy oszoljanak, hadd mehessen az hadi nép akadály nélkül. De amazok általkodott indulattal felelgetik vala, hogy ők semmiképpen meg nem engedik a katonaságot ottan általmenni. Arra azért *Vajda* a népet megállítván, és az alatt *Kráy*-is a lovassággal oda érkezvén, négy vagy öt száz lépéssel hátrább maradt utjából, kérdi, mi dolog volna? Melyre a hadnagy jelentést tén, *Kráy* is a maga mellett valokkal megállá s kiáltatá bővön az oláhoknak, hogy ne bolondozzanak, hanem a támadásról tegyenek le, oszoljanak el, térjenek haza, s nem lészen semmi bántódások: de a zenebonások nem hogy erre valamit szelidültek volna, sőt nagyobb vakmerőséggel felelték, hogy a katonaságot arra menni semmiképpen meg nem engedik, minthogy ők *tíz ezertől is meg nem ijednek*, és azonban puskázni kezdvén, edgy végbéli (limitaneus) huszárnak lovát meg is lötték. Ezt látván vitéz *Kráy*, hirtelen a népet tsatára mozditja; az ötven főből álló gyalogságot két egyenlő szakazat (*Tzug*)-ba állítja, melynek edgyikét vargyasi *Ambrus Ferentz* Fő-Tizedessel, másikat Zágoni *Bodola Bálint* Al-Tizedessel az oláhság mellett, jobbról és balról, az hegy oldalára indítja, középben pedig maga a lovasokkal alólról ellene indul: nosza rajta! tüzet ad a lovagság; dördül edgy másra két felől a gyalogság puskája; rendül a völgy a véres lövéssel; zug az oldal a viadal fel-szóval; erőt vészen a kevés hadi nép tüzzel, vassal; öl a székely bátor kézzel, örvend katzag teli szájjal. Hamar elvété s felejté az ostoba oláh a puska ropogtatást, futóba ereszté a fegyvert és lántsát. Szerentséje még is, hogy ő fenn az hegyoldalban lévén, míg a székelység, ámbár pattogó sebességgel, fel hághatott és körül vehette volna, felénél többje lelkéndezeve elszaladt, és a békövetkezett setétségben

magának addig rejtékett talált, míg a megkerített részét a katonaság megpaskolta: mert különben körüle vagy élve, vagy seb nélkül, igen kevesen maradtak volna; nóha az helynek kemény volta az oláhoknak egész bátorságot igérni láttatott vala. Tsak másfél fertály óráig tarthatott a tüzelés, a vitézkedő népre borult setét estve miatt; de szinte eleget fizetett ily kevés idő alatt is a magát megmakatslott oláhságnak: mert a mint bizonyosan kitanulták, a kiket illetett; elestek valamivel többek száznál, megsebesedtek háromszázan, elfogattattak tizenhaton, mind a többek pedig széljel oszlottak az hegyeken és erdőkön. Itt a vitézlő rendnek kardjára igen kevés szükség kerüle; eleget szolgálván a puskák és és a puska-fiak^B a fegyvert fogott dühösöknek fegyver által való veszésekre; vagy részént lövés találta az elesteket; a mások puska fiakkal döfettettek által; mindenik rendbeliek, ekkori elrettentségekben, nem fegyverekkel, hanem az oláhos kereszthányással (kezekkel a keresztnak homlokokra s mejjekre való vetésével) kívánván magokat óltalmazni. Ezt a székely nevetség nélkül nem szemlélhette. Ekkor történt az is, sok egyéb, főben járó dolgok között, hogy edgy meglövettetett és hanyattá fekvő oláhnak mejjébe botsátván a szanakozásról elfelejtkezett székely a puskafiat: amaz eszén kívül lévén is, két kezeivel kiragadá maga mejje kalatsából az hegyes dákost, és elhajította; s ily vitézül fuvá ki megkínyszeredett lelkét. Más pedig, hasonló puskafiától öldököltetvén, mikor oláhosan így jajdult volna meg: *Vajó!* a székely nem akarván az ő nyelvét érteni, pajtásának így szóllott: hallod e, mint mondja, *de jó*. Ekképpen által esvén a katonaság az elől-hátul talált oláhságon körülveszen edgy azon helybéli dombon való házat a melybe bészorult kevés számú pártos Oláhokkal, kik magokat meg^B.

^A A dandáron érték *Avand-Gárdát*, a mint Frantziason nevezik. Mert ámbár a Pápai szótárjában és némely írásokban, e szónak más értelmét is látom; de régi eleink, nevezetesen a Rákötzi fejedelmek ideje-béliek, a *dandáron* bizonynyal értették az *Avant-Gárdát*.

^B Tréfából neveztetett a székelyeknél *puska-fijának*, a Puska tsöv végébe járó rövid *dákos*, melyet a Frantzia *Baionnet* szóból, mások *Piguetnek* neveznek; de helyes szó, s valósággal illik az a név azon fegyver nemére, tud a székely tréfából is valót mondani.

ICOANA NAȚIUNII ROMÂNE DIN TRANSILVANIA

Zugrăvită în trei cărți de Benkő József, predicator de Aita de Mijloc, protopop în părțile Ardudului și membru al Societății de științe din Harlem

Cartea întâi

Cuprinsul părților din prima carte

Partea întâi. Despre numele națiunii române.

Partea a doua. Despre originea și firea națiunii române.

Partea a treia. Despre originea ei în Transilvania.

Partea a patra. Despre viața ei de aici și despre obiceiurile ei.

Partea a cincea. Despre mișcările unei părți a ei și despre unele fapte reprobabile mai vechi și mai apropiate săvârșite împotriva națiunilor [...] transilvănene, împotriva domnilor și nobililor.

- I. Despre conspirațiile din cale-afară de cumplite și despre pregătirile din anul 1784 ale celor din națiunea română împotriva națiunilor nobile transilvănene.
- II. Despre ridicarea pornită de Horea, despre omorurile groaznice și pustuirile nemaipomenite, în general.
- III. Despre faptele cumplite comise în comitatele Zărand.
- IV. Hunedoara în special.
- V. Alba.

Cartea a treia

- I. Despre sprijinul dat de regimentele militare împotriva cetelor române pustiitoare.
- II. Despre sprijinul dat de regimentul II de infanterie secuiesc cu ajutorul căruia capii răsculaților au fost prinși și cetele lor au fost potolite.
- III. Despre aducerea în ajutor a primului regiment de infanterie secuiesc și despre așezarea lui în părțile Clujului.
- IV. Despre comisia numită din mila suveranului pentru cercetarea cauzelor răscoalei românilor și pentru liniștirea lor; despre membrii și activitatea comisiei.
- V. Despre interogatoriul și despre uciderea, în urma sentinței Comisiei regale, a capilor răscoalei primejdioase, adică a lui Horea și a tovarășilor căi îndrăciți, împreună cu descrierea numelor lor nelegiuite și a vieții lor.

La sfârșitul acestei lucrări se vor găsi și unele portrete.

Descrierea răscoalei românești din 1784

Cei care au cercetat evoluția lucrurilor în privința guvernării au remarcat din exemple că aspirația stării inferioare spre egalitatea cu starea superioară a pricinuit deseori răscoale în imperii și societăți, la fel ca în natură, unde când ziua se egalizează cu noaptea (echinocțiu), se obișnuiește să se constate vreo evoluție ieșită din comun a vremii. Iar aspirația spre egalitate este cauzată întotdeauna de unele greșeli ale guvernării¹.

Răscoala românească pornită în anul 1784 în Transilvania a avut, este drept, mai multe cauze, dar în ultimă instanță și-a avut originile în următoarele. La începutul lunii august a acelui an cîțiva iobagi români din satul numit Gîntaga al regiunii cu numele Chitid din comitatul Hunedoara se prezintă la Hațeg pentru grănicerie. În acel timp și iobagii români din Hăpria, comitatul Alba, se prezintă la comandantul din Alba Iulia tot pentru a fi grăniceri. Nu se știe cum au fost primiți iobagii români în cele două locuri, dar de acolo ei și-au format o astfel de închipuire și amăgire că, luînd armele, nu numai că ar scăpa de iobăgie, ci ar fi împroprietăriți pe domeniul pe care locuiesc și ar fi făcuți egali cu stăpînii de pămînt. Această închipuire le era întărită de șușotelile preoților români, fiind sigur că preoții români nu numai pe ascuns, dar chiar în amvonul bisericii în multe locuri, îndeosebi în ținutul Zărand, agitau poporul la răscoală împotriva stăpînului de pămînt, spunîndu-i că iobăgia se va șterge și ei se vor împroprietări pe domeniu. Din

aceste amăgiri iobagii români, îndeosebi, atât de mult s-au încurajat încît nu mai voiau să se supună nici stăpînului de pămînt, nici funcționarului comitatens.

Comitatele Hunedoara și Alba au trimis încontinuu rapoarte despre aceasta Guberniului transilvănean, anume comitatul Hunedoara în ziua de 23 a lunii august, cu următoarele cuvinte, în traducere ungurească: „Tabla nu exagerează lucrurile, dar pe baza realității raportează cu umilință Guberniului că agitația poporului în urma conșcrierilor din Alba Iulia și Hațeg a ajuns pînă acolo încît în public și deschis se vorbește pretutindeni despre începerea unor tîlhării, ucideri și incendieri. Însumînd, dacă nu se rezolvă la timp, dintr-o scînteie mică se iscă un foc mare“. Ca urmare a acestora și a rapoartelor sosite din mai multe părți, este drept că înscrierile de la Hațeg și Alba Iulia au fost interzise, numindu-se totodată pentru anchetarea cauzelor agitației populare comitatele suprem de Trei Scaune, domnul Halmágyi István. Sub îndrumarea acestuia, în locurile publice s-a făcut cunoscut de către funcționarii civili și militari ca din această agitație, care este în afara oricărei dispoziții regești, țărănimea să nu nădăduiască eliberarea sa de sub iobăgie. Aceasta însă n-a constituit un mod suficient pentru a scoate îndeosebi iobăgimea românească din speranțele ei închipuite privind libertatea sa viitoare.

În ziua de 7 a lunii septembrie adunarea ordinară a comitatului Hunedoara (pe care a ținut-o atunci din înaltă dispoziție aulică în vederea unificării sale cu comitatul Zărand) a cerut Guberniului ajutor militar pentru prevenirea răscoalei poporului. Se și hotărîse trimiterea ajutorului la timpul potrivit și dacă acesta ar fi sosit la timp, o durere!, acele fapte groaznice nu s-ar mai fi putut săvîrși. Dar ajutorul militar hotărît nefiind socotit necesar din dispoziția cuiva, conform opiniei singulare a celuiia, s-a considerat suficient pentru securitatea publică ca oficialii comitatensi să observe cu sîrguință acțiunile țărănimii române. O, judecată greșită și nenorocită, cît sînge nevinovat a jertfit furia poporului acelei judecăți a unui singur om, căci nefiind în fața ochilor amăgitului popor românesc nici o pedeapsă, focul ascuns sub cenușă a izbucnit în prima zi a lunii noiembrie astfel.

În 28 octombrie Crișan Giurgiu, iobagul domeniului regesc Cărpiniș din ținutul Zlatna, cu ocazia tîrgului săptămînal de la Brad, din ținutul Zărand, adunînd mai mulți români pe podul aflat peste apa Crișului, le spune că duminica viitoare (care era ultima din luna octombrie) vrea să facă cunoscute iobăgimii române anumite dispoziții imperiale. Pentru aceasta să se adune cît mai mulți la biserica din Mesteacăn, care se află în hotarul comun al satului numit Mesteacăn cu Bradul, chiar la marginea pădurii, iar o parte a acestei biserici se află chiar în pădure, în partea ei de apus. În acea zi, pe la amiază, Crișan Giurgiu, mergînd la biserica din Mesteacăn, vorbește astfel mulțimii adunate acolo: „Voi vara v-ați înscris militari, acum veniți cu mine la Alba Iulia să ne dea arme, să ne dea drepturile noastre“.

În timpul acestei cuvîntări scoate din traistă o cruce de lemn vopsită și în parte aurită și o arată mulțimii cu cuvintele: „Iată, aceasta este imaginea împăratului și semnul că împăratul vrea ca voi să fiți militari“.

După aceste cuvinte începe să vorbească despre sfîntenia crucii, între altele cu astfel de vorbe: „Voi credeți în cruce, jurați pe ea“ și le

mai spune multe de acest fel, la urmă poruncindu-le ca a doua zi, adică luni, care era prima zi a lunii noiembrie, din fiecare sat, în funcție de mărimea acestuia, să se adune cîte 5, 6, 10, în satul numit Curechiu, pregătiți corespunzător, că el îi așteaptă ca să-i ducă de acolo la Alba Iulia să ceară arme. S-au adunat acolo ca la un loc de căutare a libertății nu numai iobagii din ținutul Zărand, ci și cei de lângă Mureș.

În adunarea de la Curechiu s-au arătat, în ținutere lor lungi, negre, de preoți români, și alți doi amăgitori, iobagi ai amintitului domeniu regesc, anume Horea din Arieșul Mare, sau pe numele său adevărat Cîrste Nicula, și Ion Cloșca din Cărpiniș. Ținînd crucea în mîini s-au adresat astfel mulțimii române: „Dumnezeu vrea, împăratul poruncește (o, cuvînt de sacrilegiu!) ca toți ungurii nobili să fie omorîți².

În acest timp anume în ziua de 20 a lunii octombrie, Guberniul transilvănean a trimis o dispoziție secretă comitatelor despre aceea că s-ar fi raportat însăși majestății sale cu ce intenție periculoasă se străduiește un amăgitor, numit Salis, să-i atragă pe locuitorii imperiului vechin al majestății sale la emigrare. Poruncindu-se prinderea celui amăgitor sau a trimișilor săi, vicejuzii nobiliari din ținutul Zărand, Gál Mihály, Madotsai József, Naláczi Farkas și Pakot Mihály auzind de adunarea românilor duminică la biserica din Mesteacăn, iar de acolo imediat a doua zi adunarea lor din nou la Curechiu și că un anume agitator le arată o cruce de aur adunînd prin aceasta poporul, din toate acestea trag concluzia că acel amăgitor e însuși Salis sau un emisar de-al său și de aceea ținîndu-se cu sîrg de dispoziția regească, luni dimineata, luînd alături de sine pe comisarul Szombathi Mihály, pe Kristyori Lajos, pe cadetul numit Misits din regimentul Orosz, patru militari de rînd, un gornic de comitat și un poteraș, pleacă la Curechiu. Aici, prinzîndu-l pe amăgitorul Crișan Giurgiu, pornesc cu el, dar românii aflați mai aproape, dînd un semnal mulțimii, aceasta îi atacă din toate părțile pe funcționarii comitatensi și omorîndu-i pe Gál Mihály, Naláczi Farkas și un militar de rînd îl eliberează pe Crișan Giurgiu. Ceilalți funcționari comitatensi și militari de-abia au putut scăpa cu viața.

Începînd cu acest omor, marți la amiază pe la ora 1, mulțimea românească adunată la Curechiu cu mari strigăte și furie atacă curțile nobiliare din Crișcior și omoară acolo, în ziua respectivă, pe Kristsori Tamás, János, Ádám și Sámuel [...]. Sosind primejdia pe neașteptate de la Crișcior la Brad, nobilimea din Brad n-a avut timp să fugă departe, ci sperînd că poate românii cruță locul sfînt, în turnul bisericii reformate s-au ascuns judele suprem Brádi Miklós cu soția, soția lui Ribitzei Albert cu nepotul, soția lui Ribitzei György împreună cu cei doi orfani ai răposatului Ribitzei Sándor, Brádi József cu soția, soția lui Nemes József cu o fiică, preotul Baktsi István cu soția și copilul sugar. Dar o femeie, îndrumîndu-i pe răsculați asupra lor, au spart ușa bisericii și i-au tras jos din turn. Între alții, pe judele suprem Brádi Miklós l-a prins însuși iobagul său numit Cuciu Ion, spunîndu-i: „Aicea ești, dragul meu stăpîn, știi că ți-am cerut 9 florini și nu mi-ai dat, vino cu mine să-ți dau eu ție“. Însă luîndu-i căciula și-a pus-o el în cap și luîndu-l de păr l-a condus în mulțime, unde a fost ucis [...]. După acestea și acolo la Brad au prădat curțile nobililor și maghiarilor. Dintre femeile și copiii nobililor n-au fost lăsați în viață decît cei care au fost botezați imediat în religia românească și astfel, fiind obligată și soția lui Ribitzei György să se declare trecută la religia românească, răsculații i-au impus următoarele: să nu mai vorbească ungurește, dacă cineva are datorii la ea să nu

În timp ce în Zărand, Abrud și ținutul Zlatna au început aceste întâmplări triste, o parte a românimii, în ziua a 4-a a lunii noiembrie, după jaful de la Brad, a năvălit prin valea Căianului în valea Mureșului, din comitatul Hunedoara, crescînd pretutindeni mulțimea prădăciunilor prin alăturarea locuitorilor din localități. Vicecomitele, domnul Hollaki István, informase încă dinainte Tabla comitatului Hunedoara despre ridicările din ținutul Zărand, asupra cărora în ziua de 5 noiembrie, orele 10 dimineata, Tabla a trimis cu poșta rapidă un raport Guvernului transilvănean și Înaltei Cancellarii aulice. Tot atunci s-au adresat pentru ajutor sus-amintitului domn Karp András, ca și locotenentului-major de infanterie Kaliani și locotenentului-major secui Simén. Dintre aceștia, a doua zi, la orele 11, locotenentul Kaliani a sosit la Deva cu 80 de soldați, al căror număr s-a înmulțit cu următorii, pînă seara, la 150. Sosind și locotenentul Simén, i-a urmat spre seară 30 de călăreți din Dobra, iar domnul Karp a sosit la Deva în aceeași seară însoțit de un singur soldat. Înainte de aceasta a trimis o iscoadă în valea Căianului ca să aducă informații sigure despre locul unde se află răzvrătiții. Acesta a sosit seara cu vestea că toți sînt beți, și el a bătut cu ei într-un han: 40 sau 50 de oameni i-ar putea tăia pe toți în valea Căianului. Domnul Karp a fost rugat să-i întîmpine cu 100 de infanteriști și 30 de călăreți, lăsînd 50 de infanteriști pentru paza Devei, dar el a răspuns că nu-și poate diviza trupa. Neîntîmpinîndu-i nimeni, în aceeași noapte au năvălit asupra castelului de la Brănișca al domnilor Jósika și au prădat tot ce au găsit în curțile lor, necruțînd nici lucrurile sfinte. De acolo, în aceeași noapte, s-au dus la Șoimuș, unde au prădat pînă la una toate curțile și casele preotului reformat. În zorii zilei a 5-a a lunii noiembrie au plecat cu făclii la Hărău și Bîrsău, în ambele locuri prădînd într-un mod asemănător curțile nobiliare, hanurile și chiar casa dascălului reformat din Hărău. În acea zi, la orele 8, la Chimindia, la orele 10 la Banpotoc și Vălișoara, la orele 12 la Rapoltul Mare, la orele 2 la Bobilna, la orele 5 la Folt, la orele 6 la Geoagiu de Jos, la orele 8 la Băcăinți și Homorod au fost prădate casele stăpînilor de pămînt, preoților și dascălilor, fiind uciși în acest timp notarul domeniului Brănișca, Götsi János, administratorul domnilor Hollaki de la Șoimuș, Balog Sigmond, magistrul școlar din Hărău, Kölönte József, soția preotului reformat din Geoagiu de Jos, împreună cu sora sa nemăritată, la Băcăinți, Váradi Lajos și soția.

Și pe cînd dincolo de Mureș, de la Șoimuș pînă la Homorod, românii prădau și incendiau, domnul Karp, dincoace de Mureș, s-a dus seara de la Deva la Simeria, iar de acolo pînă a doua zi la amiază la Orăștie, împreună cu 160 de soldați, peste tot în drum privind la prădăciunile de dincolo de Mureș. Jefuitorii, fiind în cea mai mare parte beți din cauza băuturilor prădate, i-ar fi putut risipi cu oamenii săi fără nici o primejdie, dar nimeni neieșindu-le în cale, în ziua a 6-a a lunii noiembrie au trecut Mureșul să prade la Binținți, după cum se va descrie mai jos.

În acea zi românii au început să se adune pentru a prăda și Deva. Către orele 4 după-amiază un grup a coborît dinspre Mintia în cîmpia Devei și, venind cu mari strigăte pînă la marginea orașului, a incendiat măierîștea soției lui Ribitzei Adám. Apoi, pătrunzînd mai adînc în șesul cartierului bulgăresc, cîteva persoane din grănicerimea română le-au ieșit în cale și au tras asupra lor, dar fără nici o primejdie, pentru că după cum au divulgat înșiși prizonierii români, cînd au fost apoi anchetati, ei au îndrăznit a doua zi să încerce din nou [să atace] Deva, pentru că au văzut că focul soldaților trece deasupra lor fără a-i vâ-

tăma⁶. În acea seară, trăgând asupra lor și nobilii și orășenii, cițiva au căzut și apoi s-au și risipit.

A doua zi, care era ziua a 7-a a lunii noiembrie, de dimineată, începuseră din nou să se adune dincolo de Mureș spre Hărău în localitatea Bălata, din fața Devei, înspre vadul de trecere peste Mureș la Deva. Vadul fiind de-acum păzit de nobili împotriva trecerii românilor, grupul românesc, alcătuit din circa 300 de oameni, a început spre amiază să vină înspre vad din direcția Mintiei, pentru a-l elibera și, unindu-se cu cei de dincolo de Mureș, a năvălit în oraș. Văzându-se aceasta din oraș, îndată au bătut clopotele și la un semnal dat s-a tras cu puștile. În oraș se afla și merituosul comite al comitatului, domnul Zejk János, care, deși n-a fost binecuvîntat de natură cu o putere trupească mare, avea în schimb o frumoasă prezență de spirit și curaj, după cum în acest caz a lăsat în amintire. Căci, auzind semnalul din cetate, a început să adune maghiarii și nobilimea aflată în oraș, pe care încă în ziua anterioară printr-o influență cuvîntare i-a chemat la sirguintă față de rude, concețâteni și țară. Sub conducerea sa, imediat după semnal, au pornit spre oraș în întîmpinarea rebelilor. Găsindu-i aproape de măierîștea soției lui Ribitzei Ádám, în drumul țării, românii au început de îndată să tragă asupra maghiarilor și l-au rănit foarte ușor pe judele nobiliar Szabó Ádám. Cu această împușcătură a început ciocnirea între cele două tabere adverse. Numărul maghiarilor și nobililor crescuse pînă la circa 25, grupul românilor consta în aproximativ 300. Curînd după începerea bătăliei, românii au început să se retragă, iar amintitul domn Zejk János, încurajîndu-i fără încetare pe nobili și pe maghiari, cea mai mare parte din români a fost omorîtă prin foc și sabie acolo pe locul bătăliei, pe acel șes care se întinde spre Șoimuș și Mintia. Cițiva, fugind peste un braț al Mureșului pe o insulă, au fost uciși acolo, iar altă parte în apă. Au fost prinși de vîi 34, pe care, în amurg, ducîndu-i sus în cetatea Devei, a doua zi i-au judecat acolo *stante pede*, rezultînd următoarea sentință:

„În timp ce acuzații citați în proces, incendiatori notorii, ucigași necruțători, jefuitori de case, împreună cu restul mulțimii de țărani răzvrătiți, intenționau să efectueze un atac asupra cetății Deva, ei au fost prinși de către nobilime chiar în timpul ciocnirii și în urmărire continuă. Deoarece pe lîngă mărturisirile unora din prizonieri, din relatări demne de crezare ale altora se vedește evident că amintiții acuzați, împreună cu restul mulțimii răzvrătite, l-au urmat pe un oarecare emisar, s-a hotărît să se procedeze contra acuzaților prin proces sumar statarial, conform *grațiosului decret gubernial din 6 noiembrie a.e., nr. 909/84*, și aceștia, ca rebeli vădiți și tulburători ai liniștii publice, prinși chiar în timpul ciocnirii și al atacului, să fie condamnați pentru aceasta numai la pedeapsa tăierii capului, căci circumstanțele actuale au părut a îndemna la moderarea pedepselor, care, conform legilor țării, ar fi supus acuzații la torturi mai grele”.

Comunicîndu-se prizonierilor sentința și apoi ei fiind pregătiți pentru moarte conform religiei lor, în acea zi, adică în ziua a 8-a a lunii noiembrie, înainte de masă, li s-a tăiat cîtorva capul pe zidul cetății Deva, iar după-amiază celorlalți, pe locul obișnuit al execuțiilor.

Acest exemplu a început să-i îmblînzească și să-i aducă la gînduri mai bune pe românii răsculați. Pe de altă parte, însă, comunitatea a suferit o mare pagubă, căci slujba îndeplinită în astfel de circumstanțe grele, cu sirguintă față de binele public, peste puterile sale, i-a dăunat domnului comite Zejk János. În noaptea de 10 noiembrie, pe la orele 12,

după ce a inspectat străjile din cetate și s-a întors la locuința sa, a început să scuipe sânge și i-a pierit glasul, iar apoi în jurul orei 1, îmbrăcat fiind, a murit liniștit și frumos. Atunci, fiind pus în sicriu, a fost înmormântat la Deva, în biserica reformată, în ziua de 3 a lunii februarie. Predica funebră a preotului a fost din versetul 23 al părții a 22-a din Isaia: „Azi zice Stăpînul Oștilor că se ia cuiul pus într-un loc important și fiind tăiat cade, căzînd și greutatea pusă deasupra-i, căci așa a zis Domnul“.

Istoria acestei răscoale

Cartea a treia

Partea a doua

1. Atunci cînd generalul baron Francisc Preiss, comandantul suprem al Transilvaniei, a văzut că în toate părțile pustiirile urmate de sânge și foc ale țărănimii îndirjite iau amploare pe zi ce trece și dîndu-și seama că oștirile încartiruite în toate părțile Transilvaniei n-ar fi îndestulătoare pentru stingerea focului românesc, care se întinde cu iuteală pentru mistuirea națiunii maghiare⁷, și-a îndreptat gîndurile sale războinice către oștirea secuiască, despre curajul și vitejia căreia știa din vechile istorii, dar și din spusele sfetnicilor săi care propuneau chemarea în ajutor a acestui neam înarmat și, astfel, inima lui s-a umplut de nădejde. Astfel, prin dispoziția sa scrisă, dată în ziua de 7 a lunii Sf. Andrei, ordona celor două regimente de infanterie secuiești, ca fiecare din ele să ia măsuri pentru a trimite fără întîrziere patru companii din ostașii lor spre locurile de încartiruire descrise mai jos. În ce chip au pornit și cum s-au purtat soldații din primul regiment se va povesti în părțile care vor urma, din motive care se vor arăta atunci. Acum doresc să urmez cu pana mea ostașii din regimentul al doilea de infanterie secuiesc, notînd faptele lor vitejești pentru salvarea patriei.

2. Dl baron Mayerschein Imre, colonelul regimentului al II-lea, primînd dispoziția din Sibiu, a trimis fără întîrziere ordine, încă în ziua a 9-a a lunii, către companiile aflătoare sub comanda sa. Prin acestea el a desemnat pe ofițerii, subofițerii și ostașii care urmau să plece în tabără, fixînd locul de adunare la Ozun pe data de 14 a lunii. Știrea aceasta a produs mare vîlvă printre secui, dînd naștere la multe păreri privitoare la folosirea acestei forțe armate și locul unde va merge, deoarece pînă la plecarea ostașilor la Ozun nu ajunsese încă în părțile acestea nici vestea răscoalei românilor și nici din dispozițiile comandanților superiori nu reieșea nimic deslușit, doar atît că undeva în țară a izbucnit ceva neașteptat și la potolirea acestuia ar trebui să se pună în mișcare armata.

3. După ce ostașii aleși pentru a alcătui patru din cele douăsprezece companii ale regimentului s-au adunat la timpul stabilit în satul Ozun din scaunul Sepsi, a doua zi, adică în ziua de 15 a lunii Sf. Andrei cei patru căpitani și-au luat în primire companiile. Căpitani erau: primul, dl Mósa László de Berchez, avînd locotenent pe dl. Grau Bálint și sublocotenent pe dl Martini Károly. Al doilea, dl Drasenovich György, avînd locotenent pe dl Greysing János și sublocotenent pe dl Vumer Erneszt. Al treilea, dl Penzelini József, avînd locotenent pe dl Vajda Péter, iar sublocotenent pe dl Neustädter Samuel. Al patrulea, căpitan-locote-

ment Teleki György, avind locotenent pe dl Enyetter Kristóf și sublocotenent pe dl Konrád István. În afară de ofițerii amintiți, fiecare companie avea câte un plutonier. Pe companii, plutonierii erau după cum urmează: Nagy András din Tirgu Secuiesc, Benke Sigmond din Ruși, Turotzi Dániel din Tirgu Secuiesc, Teleki József din Albiș; opt caporali majori (sergenți), 16 caporali (*Gefreyte*), un gornist, un toboșar, un furier (*Fourier-Schütz*), un tâmplar (*Zimmermann*), 200 de ostași de rînd. Cele patru companii aveau doi furieri, doi stegari (*Führer*) și un felcer de companie (*Feldscheer*). Comandant al batalionului compus din cele patru companii a fost numit locotenent-colonelul *Kray Pál*. În felul acesta, efectivul unității cuprindea 938 de oameni.

4. A doua zi, adică în 16, după ce oastea a fost trecută în revistă de către comisarul militar, dl *Einkhämer*, a plecat spre Hărman din Țara Bîrsei. De acolo, în ziua de 17 a plecat la Feldioara, unde în ziua următoare, în 18, s-a odihnit și au fost distribuite cartușele, oastea fiind organizată conform prescripțiilor; în ziua de 19, trecînd prin pădurea cea mare de la Apața, compania lui Mósa a înnoptat la Bogata, iar celelalte trei la Bacea. În ziua de 20, oastea a ajuns la Cohalm, avînd în ziua următoare zi de odihnă. În 22, oastea a făcut un marș mai lung și seara tîrziu a ajuns la Cincu. De aici, în 23, a plecat la Nocrich, unde a poposit în 24 și 25, deoarece avea dispoziția de înaintare din partea comandantului general pînă la această localitate. Din acest motiv, de aici a fost trimis imediat în ziua de 23, pe la miezul nopții, locotenentul Grau, la Sibiu pentru a primi noi dispoziții și solda pentru ostași. Acesta în 24 primind și ridicînd solda, încă în aceeași zi s-a întors la Nocrich. De aici, oastea a pornit, și în ziua de 26 a sosit la Neudorf, din scaunul Sibiu. În 27, oastea trecînd prin poarta Sibiului dinspre Porcești, compania lui Mósa a mers pentru încartiruire de o noapte la Șura Mare, iar celelalte trei companii la Șura Mică. În ziua de 28, a înaintat spre Apoldu Mare, din scaunul Mercurea, unde a stat și în 29, punîndu-și la punct armamentul și echipamentul. În 30 au sosit la Sebeșu Săsesc, unde compania lui Mósa a înnoptat chiar în oraș, iar ceilalți la periferia orașului. În acest oraș se afla atunci generalul de brigadă dl Pfefferkorn, care, dorind să grăbească drumul acestei unități în mare măsură, avea intenția s-o transporte de la Vințu de Jos la Deva pe calea apei. Înțelegînd însă că îmbrăcămîntea ostașilor este necorespunzătoare pentru vremea umedă și rece și aflînd că aceștia au dat dovadă de rezistență, a aprobat să meargă și mai departe pe jos, ceea ce s-a și făcut.

5. În primele zile ale lunii Crăciunului, oastea secuilor a început să se împartă, înaintînd din ce în ce mai mult, conform misiunii de pază împotriva răufăcătorilor. De aceea, în prima zi, compania lui Kray, împreună cu căpitan-locotenentul Teleki și locotenenții Enyeter și Konrád, conform dispoziției, au pornit spre Alba Iulia, iar de acolo la Zlatna, ca să se pună sub comanda căpitanului Richard din regimentul Orosz, iar celelalte trei companii, în aceeași zi, s-au îndreptat pe valea Mureșului spre Orăștie, unde seara, din bunăvoința baronului Ioan Bornemissza, comitele suprem al Hunedoarei, fiecare soldat a primit un funt de carne și o jumătate de vin. Cu vreo jumătate de oră înainte ca oastea să fi sosit la Orăștie, a ajuns-o din urmă dispoziția generalului Pfefferkorn, trimisă printr-un husar, ca primul ofițer care se află la unitate să deschidă scrisoarea și să îndeplinească neîntîrziat cele cuprinse în ea. Scrisoarea cuprindea dispoziția ca, din motive foarte serioase, un locotenent

coastă, iar secuii, pînă să urce pentru a-i înconjura, mai mult de jumătate din ei au fugit și în întinericul care se lăsa și-au găsit adăpost, în timp ce partea înconjurată a fost lovită de soldați. Astfel, dintre aceștia puțini au rămas în viață sau fără răni, cu toate că locul dificil le insufla românilor un curaj deosebit. Focul n-a putut să țină mai mult de un sfert de ceas, deoarece întinericul s-a lăsat peste soldați, dar și așa a plătit îndeajuns oastea românilor îndărătnici.

După cum am putut afla de la cei îndreptățiți, au căzut mai bine de 100, au fost răniți 300, prinși fiind 16, iar restul s-a împrăștiat prin văi și prin păduri. Aici soldații au avut puțină nevoie de sabie, folosindu-se din plin de puști și baionete^B pentru a-i nimici prin armă pe cei care au pus mina pe armă. Cei uciși fuseseră în cea mai mare parte împușcați, iar alții străpunși cu baionetele, deoarece cuprinși de spaimă, și unii și alții au vrut să se apere nu cu arma, ci prin semnul crucii românești (ridicînd mîna la frunte și la piept, făcînd semnul crucii). Secuii nu puteau privi la aceasta fără să ridă. Acum a avut loc, între multe alte întîmplări, și aceea că un secuî, care nu cunoștea mila, a împlîntat baioneta în pieptul unui român rănit, întins pe spate, iar acesta, cu toate că era aproape mort, cu propriile mîini a mai putut să-și scoată baioneta și aruncînd-o și-a dat sufletul cu mult curaj. Un altul, fiind străpuns cu baioneta și gemînd „*Vaio*“, secuîul, nevrînd să înțeleagă limba lui, îi spunea camaradului său: auzi cum spune „ce bine e!“ (*De jó*). În felul acesta, trecînd peste românii împrăștiați în toate părțile, au înconjurat o casă aflătoare pe o ridicătură din apropiere, în care s-au înghesuit puțini români răsculați care [...] ⁸.

^A Prin brigadă înțeleg *avangardă*, precum se numește în franțuzește. Deși în dicționarul lui Pápai și în alte scrieri am găsit și accepțiuni diferite ale cuvîntului, dar strămoșii noștri, anume cei din vremea principilor Rákoczi, înțelegeau cu siguranță prin *brigadă*, *avangardă*.

^B Baioneta pusă la țeava armei, care în limba franceză se numește „baionette“, iar alții îi spun „*Piguet*“, la secuî se numea în glumă „fiul puștii“, dar cuvîntul este potrivit pentru acest soi de armă: secuîul știe să spună adevărul glumind.

¹ Pasajul reflectă concepția socială limitată a autorului, care reduce cauzele aspirațiilor spre egalitate socială la efectul unor greșeli de guvernare.

² La Curechiu a fost prezent doar Crișan dintre conducătorii răscoalei.

³ Evenimentele din Mihăleni au avut loc de fapt în 3 noiembrie 1784.

⁴ Administratorul domeniului regesc.

⁵ Nobili maghiari.

⁶ Episod care reflectă solidarizarea grănicerilor români cu răsculații.

⁷ De fapt a nobilimii.

⁸ Aci se întrerupe textul din coala tipărită.

XIV

[ZIARUL CĂLUGĂRILOR MINORIȚI DIN ARAD. INSEMĂRI]

Nu știm unde se află astăzi ms. orig. După acest ms., care se găsea la Arad, s-a făcut traducerea românească a lui I. Boroș din 1931. Titlul de mai sus este dat, ulterior, de traducătorul român. Traducerea românească la I. Boroș, *Rapoartele vechiului județ Caraș și alte informațiuni despre revoluția lui Horea*, în „Analele Banatului”, IV, 1931, fasc. 8, p. 95. Textul acestor însemnări ale călugărilor minoriți din Arad referitoare la răscoala lui Horea este reprodus după traducerea românească a lui I. Boroș.

Vestea despre răscoala lui Horea a fost adusă la Arad în ziua de 7 noiembrie 1784 de către doi călugări franciscani refugiați din Baia de Criș.

9 noiembrie. În județul nostru a intrat poporul răsculat și a avut intenția să jefuiască Radna. Cu scopul de a-i împiedica, vreo mie de ostași¹ au ieșit din cetate și au mers pînă la Păuliș, staționînd la locul unde erau spînzurătorile, ca să supravegheze mișcările. Orașenii au fost avertizați că pentru paza orașului se va da semnal cu trîmbița din turnul bisericii, în fiecare sfert de ceas.

10 noiembrie. Orașul era luminat noaptea, iar dimineța mulțimea orașenilor a ieșit întru întîmpinarea poporului răsculat. Toată noaptea și ziua se priveghea. Pentru întărirea locuitorilor orașeni, care făceau pază, se trimisese cete de oameni.

Răsculații, luînd cunoștință despre ostășimea însărcinată cu apărarea orașului, au renunțat de a ataca orașul, au jefuit numai satele din apropiere, fiind și acolo întîmpinați cu rezistență.

Subprefectul a dat toate dispozițiile ca răsculații să fie prinși.

14 noiembrie. O ceată de răsculați a fost prinsă și transportată, prin Radna, în temnițele din Arad.

19 noiembrie. Guvernul transilvan, cu data de 18 noiembrie, notifică județului că a dat dispoziții energice pentru înăbușirea răscoalei.

În orașul Arad paza au ținut-o orașenii înarmați. Mulți refugiați din Transilvania și din județul vecin au venit la Arad.

1785 ianuarie 9. A venit vestea că Florea² a fost prins.

1785 februarie. După prînz au fost aduse capetele celor doi răsculați de frunte, înfipte în pari, expuse a doua zi, spre vedere publică, la locul de spînzurătoare.

Au mai fost aduși și alți 24 de răsculați, dintre care doi au fost decapitați în ziua de 28 februarie, iar capetele lor, înfipte în pari, s-au expus spre vedere publicului.

¹ Cifra mult exagerată de autorul anonim al izvorului.

² Este vorba de Horea; în unele zone mai îndepărtate de aria propriu-zisă a răscoalei numele conducătorului suprem al răscoalei a circulat sub forma de „Florea”.

XV

[ANONIM]

Manuscrisul de față, scris spre sfârșitul răscoalei, este o înșiruire a satelor care au fost cuprinse de răscoală, a castelelor și curților nobiliare atacate de răsculați și a pierderilor suferite de acestea.

Titlul este luat după începutul acestui text, în original neexistind un titlu dat de către autorul manuscrisului, foarte probabil un nobil transilvănean, funcționar al comitatului Hunedoara (posibil, notarul comitatens Samuel de Balya). Cu unele completări, textul va fi însoțit de comitatul Hunedoarei și utilizat de L. Siess în relatările sale.

Ms. inedit în Arh.St. Deva, Document Muzeu, nenumărat.

NEMES HUNYAD VÁRMEGYÉBEN TÖRTÉNT VESZEDELMEK, ÉGETÉSEK, VÉRONTÁSOK ÉS PUSZTÍTÁSOK RÖVID DE IGEN SZOMORÚ SUMMÁJA

a Zarándi Cirkuluson kívül mely az uraság és nemességre nézve talán egészen fel prédáltatott, de el lévén egymástól zároltattva per specifica tudósítást nem vezetünk¹. Az alább irt falukban lévő udvar házakat expilálván mindenk felett másra vigyáztak, azt el szedték ablak rostélyokkal együtt, és deszkákban, fákban hol kaptak legkisebb szeget is mindenütt kivágták és elvitték, a főfalakból is ahol kaptak, mi vagdalt-hato volt mind porrá vágták.

Gurászádán. Mlsgos grof Bethlen Gergely, Bánffi György, Torotzkai Sándor, Moses posteritatti, és Gorro Miklos házaikat expilálták.

Illyén Mlsgos báró Kászoni urak kastélyát és házakat, Baja Iosef, Bernád, Bisztrai, Krakkai, Krajnyik, Borsos, Noptsa Lajos, Szilágyi, Kádár Péter házaikat felpredálták, és a református papot is feleségestől megölték.

Branyitskán. Báró Iosika Antal kastélyát elsőbben fel predállják azután fel égették, báró Iosika Dániel, Iosika István és Imbre *posteritatti* házaikat felpredálták és vagdalták. Ezen Dominium Notáriusát Götfit feleségestől és gyermekestől megölték.

Maros Németiben. Grof Gyulai Iosef házait fel predálván, el-égették, grof Gyulai Samuel urét és Zejk Iános urét felpredálták és vagdalták.

Maros-Solymoson. M. Bartsai Lajos, Bánffi, Holloki, Vados, Brádiék és Gorro udvariakat fel predálták, vagdalták és égették is itten. A

református papot feleségestől megölték ezen prédálás után majd egy héttel.

Haroban. Nemes Tott Iosef és Balog András házaikat felpredálták úgy az ecclesia házát is, ölték pedig az scola mestert, Horvát Györgynét leányostol, Nagy Eleket, Váradi Mozes fogadoját is elrontották.

Berekszoba predáltak Nándra Györgyné és Kováts Mozes, úgy Nándra Mozes házaikat, ölték pedig ezután egy héttel szinte Nándra Györgynét, Kováts Mozes fiát, László Iosefet és Istvánt.

Kéménden. Báró Iosika Daniel, Zejk Iános, Váradi Mozes, Váradi László, Dosa Tamás, Kémendi Moses, Fejérvári István, Lörintz Balás, Horváth Pál, Lörintz Iános és Tamásné udvarakat, és házaikat úgy a parokéát is predálták és rontották, még a reformatum templombéli székeket is. Ölték pedig azután egynéhány napokkal Lörintz Iánost.

Bámpatokán Váradi Pál udvarát expilálták.

Aranyon. Mara Sigmondné posteritatte házát.

Rápolton. Báró Iosika Dániel ur, grof Nemes Iános, Sándor Mozes, Földvári, Dobai István, és a parochialis házát is predáltak, rontották, és égették is.

Gyertyánosan. Kováts Ferentz házát expilálták.

Bábolmán. Báró Nalátsi Károly, Nalátsi Iosef, és Nalátsi Lajosné udvarait benne lévő minden drágaságokkal együtt.

Folton. Grof Bethlen Gergely és Horváth Boldisárné asszony házaikat.

Al Gyogyon. Grof Kun urak kastélyát, báró Bornemisza, Balog Iános, Dobai Iosef, Szabutsi György, Sarádi, groff Bethlen Gergely házaikat expilálták, és azután egynéhány napokkal a református papot is megölték feleségestől.

Bokajban. Grof Torotzkai, Teleki Imbréné, Bernád, Horvat, Váradi Lajos, Orbonás házaikat expilálták. Éjfélkor ütven reájok, talán mindeniket meg is ölték mert szomszédjok sem hallott semmi hirt felölök, csak az égést látták.

Gyalmáron Berivoi István és Noptsa Ádám házaikat expilálták.

Bentzentzen. Grof Bethlen Gergely, Matskási urak, úgy Orbán ur nem különben Csoga György, és Pujék házaikat expilálták és égettek sokat.

Paskintzen. Grof Gyulai Iosef, Kun Sigmond, és a Pongrátz házaikat expilálták és égették.

Tsorán Mlsgs Bartsai Péter ur udvarait expilálták és égették.

Dedatson Grof Gyulai Ferentz ur udvarát expilálták, és égették, gabonájával együtt.

Piskibe. Grof Bánffi György, Bartsai Lajos, és Bartsai Sigmondné udvar házaikat, úgy a fogadót is expilálták, és gabonájokat elégették.

Bátsiban, Nagy Sandor, Rutkai Iosef, és a református pap házaikat expilálták.

Batizon. Báro Nalátsi Iosef ur udvar házát expilálták, azután elégették, tsürivel és gabonájával együtt.

Köboldogfalván. Báro fő Ispán Bornemisza János ur udvarát expilálták és égettek tsürivel levő gabonájával együtt.

Zeykfalván. Zeyk András ur házát expilálták és azután elégették, úgy a Zeyk János ur majorját, is expilálták.

Ruson. Buda András, Buda Samuelné, Buda Jozef, és Csongrádi ur udvarait expilálták.

Magyar Brettyen. Báró Bornemissza asztagjait elégették, Mlgs. Kendeffi Elekné és Kendeffi Miklos házait és gabonáját expilálták, és elégették.

Olá Brettyen Kendeffi Miklos, Nalátzi Gábor, Mara Miklós, Szeredai, Kern, Kenderessi Josef, Silvester György, Simon, Kenderesi Sigmund, Bálint Sándor, Türi Benedekné, és Körmendi posteritások, úgy a református pap udvaraikat, és házaikat expilálták, és elégették.

Batzaláron. Vadasné, Bobik, Toplitza és Bisztrainé házaikat expilálták és vagdalták.

Kitiden Nalátzi, Balika, Bobik, Vitán, Henter, Hertzeg, és Szabó Adam házaikat expiláltak, és feleségét és gyermekeit is megölték, Nalatzinak fiát ismét megölték.

Szent Györgyen. Zeyk Sámuelné, Bartsai Adam, Noptsa Bálint, Csáki Dániel házaikat expilálták, a Bartsáék és a Noptsa Bálintöt el is égették.

Dobrán, a harmintzados házát expilálták, úgy a Krájnyik anyának házát is.

Roskányon. Szabóné házát expilálták, és azután el is égették.

Lapusnyakon. Krájnyik, Lazár Imbre, Mikelyásze, Munyán Péter házaikat expilálták, ezt szurokkal tsepegtetve meg is fogott halni, Bír Sándor házát is expilálták és ezen préda után egy hétre ezt meg is ölték.

Balsesgyen. Bágya Ferencz házát expilálták.

Lesneken. Grof Telekiné, Szeredai Ignatz, Torma Sámuel, Gergots, Kozollyai Lajos, Ribiczei udvaraikat és házaikat expilálták.

Nagy Bartsán. Mlgs. Bartsai Péter, Bartsai Lajos, Gyulai Samuel ur udvarházaikat expilálták Gyüreb körül levő gabonajokat felégették.

All Pestesen. Mlgs. Türi László, Makrai Sigmondné, Vállya Mihályné, Szilvási Bálint, Vásárhelyi Samuel és a református pap udvaraikat és házaikat expilálták és rontották.

Tamás Telkén Mlgs. Türi László és Ribitzei Ádámné udvarházaikat expilálták és rontották.

Fel Pestesen. Makrai Sigmondné, Makrai György, Péter, László, Rátz és Hípiék házait expiláltak.

Bujturon. Kenderesi Miklos szőlős kertje körül levő kertyeit felégették.

Csolnakoson. Csolnakosi László, Lajos és András házaikat expiláltak és rész szerint el is égették.

Orlya Boldogfalván. Mlgs. Kendeffi Mihályné, Kendeffi Sámuelné kastélyát expiláltak, úgy a Mlgs. Kendeffi Elekné új kastélyát expiláltak is ezután fel is égették:

Nalátzon Mlgs. Nalátzi Jozsef ur udvarházaikat is expiláltak és azután el is égették.

Vádon Mlgs. Groff Eszterházi, Kendeffi Jozsef ur udvarházaikat expiláltak.

Poklisán Tiszt. Noptsa Elek, és Váradi László ur udvarházaikat expiláltak.

Untrukfalván, Tiszt. Mara Gergely, és Apáti Ádám házaikat expiláltak.

Matzesden, Kikonya, Baliaék, és Janul házaikat expiláltak.

Fejérvizen. Tiszt. Bálint Ábrahám, Bálint Ádám, Hertza István, Bágya Sigmund, Hertza Boldizsárné, és Bágya Ferentz házait expiláltak.

Ruzosón Tiszt. Kenderesi Sámuel és Ruzosi posteritati udvarházaikat is expilálták.

Serëllen Tiszt. Kenderesi Jozsef, Bálint Máté és László posteritati házaikat is expilálták.

Szálláspatakon. Tiszt. Mara Dénes olá köntösben felöltözték megismerték, meg akarván ölni, ötven forint depozitioval redimalta magát. De azután réá menvén ujjolag megölték.

Galatzon. Titt. Mara Miklos, Buda Andrásné, Buda Josef, Hernya Máté és a református pap házaikat expilálták és azután gabonajókat fel is égették.

Borbátvizen. Buda Sámuelné, Zeyk, Bája Josef, Csoka Isák és János, Iordánék, Balásik, Kalugeritzáék, Farkasik sok házaikat expilálták.

Pujon. Idősebb és ifjabb Pujj Miklos, Pujj Dániel, Pujj Lászlóné, Pujj Sámuelné, Buda Sámuelné házaikat és fogadajokat expilálták.

Ponor. Titt. Ponori Pál és István, Petrik János, Petrik Mihály és több Petrikek házaikat expilálták.

N. B. Nemcsak ami volt a prospecificalt házakban prédálták, és vitték el, de még a házakat is vagdalták a kőfalakat is rontották és inhabilisse tették benne levő székeket, asztalókat almáriumokat, leveleket, könyveket és a mit kaptak mindent elvagdaltak, a tasfákat és a pádimentum deszkáit is. A Pintzékbén a Boros hordokat és kádokat mindenütt el vagdolták, és a borokat mind ki öntötték.

SUMA SCURTĂ, DAR FOARTE TRISTĂ, A PERICOLELOR, ARDERILOR, VĂRSĂRILOR DE SÎNGE ȘI RUINĂRILOR ÎNTÎMPLETE ÎN NOBILUL COMITAT HUNEDOARA

În afară de cercul Zarand care, deși în ce privește pe domni și nobilimea, a fost cu totul prădat, dar fiind separat de Hunedoara, nu am efectuat asupra lui o dare de seamă amănunțită¹. În satele subscrise curțile fiind prădate, mai presus de toate s-au preocupat de ferestre, acelea le-au luat împreună cu gratiile de la ferestre, și cel mai mic cui, pretutindeni unde l-au găsit, în scinduri, în lemne, l-au scos și l-au dus, și din pereții de piatră, unde au găsit, ce s-a putut scoate, totul a fost tăiat și făcut praf.

În *Gurasada*. Au prădat casele luminăției sale contele Bethlen *Gergely*, ale lui Bánfi György, Torotzkai Sándor, ale urmașilor lui Mozes și ale lui Gorró Miklós.

În *Ilia*. Au prădat casele și castelul luminaților domni baroni Kászoni, casele lui Baja József, Bernád, Bisztrai, Krakkai, Krajnyik, Borsos, Nopcsa Lajos, Szilágyi, Kádár Péter, și au omorît pe preotul reformat împreună cu soția sa.

În *Brănișca*. În primul rînd au prădat și apoi au aprins castelul baronului Jósika Antal, au prădat și distrus casele urmașilor baronului Jósika Dániel, Jósika István și Imre. Au omorît pe notarul acestui domeniu, pe Götffi împreună cu soția și copilul.

În *Mintia*. Prădînd casele contelui Gyulai József, le-au ars, ale dlui conte Gyulai Sámuel și a dlui Zejk János le-au prădat și distrus.

În *Șoimuș*. Au prădat, distrus și ars curțile lui M. Bartsai Lajos, Bánffi, Hollaki, Vados, Brádi și Gorró; aci, după această întîmplare, aproape la o săptămînă, au omorît pe preotul reformat împreună cu soția sa.

În *Riu Alb*, au prădat casele lui Bálint Ábrám, Bálint Ádám, Hertza István, Bágya Sigmond, ale soției lui Hertza Boldizsár și Bágya Ferencz.

În *Rușor*, au prădat curțile, casele onoratului Kenderesi Sámuel și ale moștenitorilor Ruzosi.

În *Șerel*, au prădat casele lui Kenderesi József, Bálint, Mate și ale succesorilor László.

În *Sălașu*, onoratul Mara Dénes s-a îmbrăcat în straie românești, l-au recunoscut și, vrînd a-l omorî, s-a răscumpărat prin depunerea a cincizeci de florini, dar după aceasta, năpustindu-se din nou asupra lui, l-au omorît.

În *Galați*, au prădat casele onoratului Mara Miklós, ale soției lui Buda András, Buda József, Hernya Maté și ale preotului reformat și după aceasta au dat foc la grînele lor.

În *Riu Bărbat*, au prădat multe case de ale soției lui Buda Sámuel, Zejk, Bája József, Csoka Iszák și János, Jordán, Balás, Kalugeritza, Farkas.

În *Pui*, au prădat casele și cîrciuma lui Puj Miklós senior și junior, Puj Dániel, ale soției lui Puj László, ale soției lui Puj Sámuel și soției lui Buda Sámuel.

În *Ponor*, au prădat casele onoratului Ponori Pál și István, Petrik János, Petrik Mihály, ale mai multor din familia Petrik.

N.B. Nu numai că au prădat și dus lucrurile din casele care au fost arătate, dar au distrus și casele, au dărîmat și pereții de piatră, le-au făcut de nelocuit, de nefolosit scaunele, mesele, dulapurile, scrisorile, cărțile și tot pe ce au pus mîna au distrus, pretutindeni au ciopîrțit grinzile, scindurile podelelor, precum și butoaiele de vin și căzile de prin pivniță și au dat drumul în tot locul la vinuri [...].

¹ Autorul se ocupă numai de urmările răscoalei în fostul comitat Hunedoara, nu și în cel al Zărandului, unit cu cel dintîi în urma reformei administrative a lui Iosif al II-lea din anul 1784.

XVI

RETTEGI GYÖRGY

Rettegi György (1718—1786) a lăsat în *Memorialul* său însemnări valoroase pentru perioada dintre 1718, anul nașterii sale, și 1785, când este înfrântă răscoala lui Horea. El cuprinde știri privitoare la Transilvania, consecințele unirii religioase a românilor, despre trecerea transilvănenilor în Moldova și Țara Românească, apoi știri privind pe grănicerii români și secui, terminându-se cu relatări referitoare la răscoala lui Horea. Partea referitoare la răscoala țărănească a fost scrisă în anul 1785.

Ms. autograf (anii 1718—1767), la Biblioteca Centrală Universitară, Cluj-Napoca, nr. 241, in folio, 110 foi, orig. în limba maghiară sub titlul *Emlékirata* (titlul principal). Nu se cunosc însemnări pentru anii 1768—1769. Ms. (anii 1770—1785) la Biblioteca Battyanum, Alba Iulia, nr. XI—260, in folio, 276 p., orig. în limba maghiară, autograf, text complet din 1785. Titlul în acest ms.: *Anno 1770 G. Retteghy*. Ms. pentru anii 1718—1767 a fost editat de Károly Torma, *Rettegi György emlékiratai, 1718—1767* (Memoriile lui George Rettegi, 1718—1767), în „*Hazánk*”, 1884, I, p. 126—147, 212—227, 281—302, 362—383; 1884, II, p. 54—61, 226—239, 315—320, 373—385; 1885, III, p. 65—75, 119—129, 206—216, 283—292, 345—354, după ms. de la Cluj-Napoca, pe care editorul a făcut însemnarea de față: „Rettegi György Naplója. Közölte az Abafi-féle *Hazánk* 1884—85-ik évi folyamában a néhai Rettegi Sámuel meghagyásából az Erdélyi Múzeum kéziratárába szolgáltatja Budapest, 1888, május 5-én, Torma Károly” (Jurnalul lui Rettegi György. A fost publicat în volumul pe anii 1884—1885 al revistei „*Hazánk*”, a lui Abafi și din însărcinarea răposatului Rettegi Sámuel îl donează colecției de manuscrise a Muzeului ardelean la 5 mai 1888, Budapesta, Torma Károly). Anii 1768—1769 au rămas necunoscute, iar anii 1770—1785, relați în ms. de la Alba Iulia, inedit. O transcriere recentă, cu un studiu introductiv, a realizat Jakó Sigismund. Partea referitoare la răscoală se editează după ms. orig., făcându-se confruntarea cu transcrierea lui Jakó Sigismund: Rettegi György, *Emlékezetre méltó dolgok 1718—1784* (Lucruri demne de aducere aminte 1718—1784), București, Editura Kriterion, 1970, p. 427—428.

EMLEKIRATA (1718—1785)

[...] Novembernek kezdetiben számtalan tolvajok¹ támadtak Záránd vármegyében, Déván, Zalaknán, Abrudbányán szörnyű öldöklést, égetést, praedalást vittek végben. Torda vármegye fogott és ölt meg 300-at, amint Mihály fiam írja. Ő is odavan a havasra Kolozs vármegyével, pedig Apahida Torda vármegyéhez van adva a mostani metamorphosis szerint.

Ezen tolvajok felől sok vélekedéssel vannak az emberek. Az oláhok közönségesen elmondják magok között, hogy a császár ő általok akarja elpusztítani a nemességet azért, hogy portiot nem akar adni. Mintha nem menne Erdélyből sóból, bányákból, quantumból néhány millio. Nagy telhetetlenség.

Azt írja Zsigmond Rettegi Istvánnak, hogy Hunyad vármegyében Buda József kedves öcsémet feleségéstől (Harsányi Erzsébet) megölték, Zarándba valamennyi Ribiczei volt mind megölték, nem maradt egyenél több, az is 16 esztendő ifju, Szebenbe volt, talán német nyelvet tanult.

Szüntelen hirdetik, hogy ez amaz regiment gyalog és lovas militia megyen azon tolvajokra, de, amint Zsigmond írja, még eddig egysement. Ez is nagy suspitio. Csak a nemesség amit tehet. Hunyad vármegyében 40 nemes ember egész napestig csatáztak vélek sokakat elfogtak, öltek, de nemes ember egy sem esett el, Istennek hála².

Moldovából³ is sok fertelmes oláság adta magát hozzájuk, akik is megunták a német directiot, mivel a török birodalma alatt jobban volt dolguk, ugy mondják. 30 ezer törököt is mondanak Loagerben lenni, de azok talán csak erdélyi tolvajos zenebonára nézve táboroznak, ne hogy a török birodalomba is becsapjanak⁴. A tolvajoknak előljárójok egy Hora nevű, a másik Kloska nevű, harmadik Krisán Aleksza⁵ nevű. Mind a hármat nagy nehezen megfogták egy Vajda Gábor nevű székely hadnagy által. Krisán a bocskor szíjjával megfojtotta magát, a más kettőt kerékbe törték meg Károlyvárott. Ott volt ez az Szász Gábor is. Horának nem a lábaszárán kezdték a törést, hanem a gubernator parancsolatjából a mellén. Két ütés után mindjárt megholt. Abból is meg tetszik, hogy az ő factioja volt, hogy a nemesség elpusztuljon. Szép dolog egy császártól és egy gubernátortól. Egy Jankovics nevű commissariusnak confitealt mind a két tolvaj, de titokban. Többet 3-négyszáznál elfogtak, de egyet sem öltek meg, hanem a szegény székely katonák vagy 21 ezer oláhot mindöszve felmészároltak⁶.

MEMORIAL (1718—1785)

[...] La începutul lui noiembrie [1784] răsculații („hoții”) au atacat în comitatul Zărand, la Deva, Zlatna, la Abrud, au săvârșit omoruri îngrozitoare, incendii, jaf. Comitatul Turda a prins și a omorât 300, după cum scrie fiul meu Mihai. Și el este acolo în munți cu [nobilimea din] comitatul Cluj, deși Apahida este cuprinsă în comitatul Turda după schimbările de acum.

[...] Românii, în mod obișnuit, spun între ei că împăratul dorește să nimicească prin ei nemeșimea, din cauză că nu vrea să dea darea. Parcă nu s-ar încasa din Transilvania câteva milioane din sare, mine, alte dări. Mare nesat!

Zsigmond îi scrie lui Rettegi István că în comitatul Hunedoara pe Buda József, iubitul meu frate, l-au omorât împreună cu soția lui (Harsányi Erzsébet); în Zărand, ciți Ribitzei au fost, pe toți i-au omorât, n-a rămas mai mult decât unul, și acela este tânăr de 16 ani, era în Sibiu, parcă învăța limba germană.

Se dă de știre neîncetat că unul sau celălalt dintre regimentele de infanterie sau cavalerie merge împotriva acelor țilhari. Dar după cum scrie Zsigmond, pînă acum nici unul n-a mers. Și aceasta provoacă o

mare suspiciune. Numai nobilimea poate face ceva. În comitatul Hunedoara, 40 de oameni nobili, pînă seara, s-au războit cu ei [răsculații]. Au prins pe mulți, au omorît cîțiva, dar har Domnului, n-a căzut nici un nobil².

Și din Moldova³ li s-a alăturat multă româtime, căreia i s-a urît sub conducerea germană, deoarece sub stăpînirea turcească le-a mers mai bine, spun ei. Spun că ar fi 30 de mii de turci în tabără, dar și-au așezat-o numai pentru zarva transilvăneană, nu cumva să pătrundă și în stăpînirea turcească⁴. Conducătorul [...] este unul cu numele Horea, celălalt cu numele Cloșca, al treilea cu numele Crișan Alexa⁵. Pe toți trei i-au prins, cu mare greutate, prin mijlocirea unui sublocotenent secui, cu numele de Vajda Gábor. Crișan s-a spînzurat cu nojițele de la opinci. Pe ceilalți doi i-au frînt cu roțile la Alba Iulia. Acolo a fost și acest Szasz Gábor. Lui Horea i-au început frîngerea nu de la picioare, ci, la ordinul guvernatorului, de la piept. După două lovituri a murit. Și din aceasta trebuie să știți că răscoala lui a urmărit ca nobilimea să fie distrusă. Frumos lucru din partea unui împărat și a unui guvernator. Amîndoi [...] au mărturisit unui comisar cu numele Jankovich, dar în secret. Au prins mai mult de 300—400, dar pe nici unul nu l-au omorît, însă săracii soldați secui au măcelărit în total 21 000 de români⁶.

¹ Autorul, nobil dușmănos răscoalei, folosește asemenea epitete la adresa țaranilor răsculați.

² Autorul se identifică cu cauza nobilimii și își însușește concepția acestora privind cauzele răscoalei; suspectează Curtea din Viena de instigare a țărănimii împotriva nobililor.

³ Este vorba de Bucovina, anexată la Austria în 1775.

⁴ Nobilimea se temea de solidarizarea românilor din celelalte provincii românești cu răsculații.

⁵ Crișan Gheorghe.

⁶ Cifră mult exagerată de autor.

XVII

[ANONIM]

Autorul acestui izvor narativ ne-a rămas necunoscut; textul însuși ne-a parvenit prin mijlocirea unei copii de la sfârșitul secolului al XVIII-lea sau începutul celui următor (păstrată în Arhiva istorică a Filialei din Cluj-Napoca a Academiei R. S. România, grupul *Colligata*). După cum reiese din conținutul izvorului, autorul a trăit în mijlocul evenimentelor pe care le descrie, dacă nu cumva este el însuși nobil care s-a „înrolat” în oastea nobiliară insurecțională de la Cluj. (În același sens opinează și D. Prodan în lucrarea *Răscoala lui Horea în comitatele Cluj și Turda*, București-Cluj, 1938, p. 53, n. 6, adăugînd: „Scrierea poartă caracterul unei cronici oficiale a taberei” [nobiliare din Cluj]).

Sînt redată, astfel, atmosfera din comitatul și orașul Cluj în vremea răscoalei, insurecția nobilimii din comitat, acțiunile acesteia pînă la începutul anului 1785, descrierea încheindu-se cu reproducerea textului ordinului gubernial din 24 februarie 1785 (sub nr. 1361), prin care erau transmise dispozițiile împăratului Iosif al II-lea împotriva înarmării nobilimii și îmbrăcării ei în uniformă militară. Textul a fost scris în toiul evenimentelor, conținînd informații precise și detaliate, și a fost încheiat după începutul anului 1785.

Chiar rămas anonim, autorul aparține clasei nobiliare din comitat, împărtășește atitudinea acesteia față de răscoală: reiese reacția nobilimii maghiare față de „încetineala” cu care au acționat autoritățile din Principat și armata imperială în vederea înăbușirii răscoalei, nemulțumirea ei față de măsurile Curții din Viena de a o dezarma. Autorul descrie pe un ton dușmănos acțiunile țărănimii române răscolate, ca unul care se situează de partea nobilimii.

Textul originalului și traducerea românească sînt date după D. Prodan, *op. cit.*, p. 177—191, făcîndu-se colaționarea cu copia de la sfârșitul secolului al XVIII-lea — începutul secolului al XIX-lea păstrată astăzi în Arhivele Statului, Filiala Cluj-Napoca, grupul *Colligata*, nenumărat.

TEKINTETES NEMES KOLOS VÁRMEGYE NEMES RENDJEINEK. AZ OLÁ TAMADAS ALKALMATOSSAGAVAL TÁBORBA LETT SZÁLLÁSOKNAK RÖVID, DE IGÁZ LEÍRÁSA.

Minekutánna Felséges Fejedelmünk, második József római császár parancsolatja szerint, ezen erdélyi nagyfejedelemség 11 vármegyékre felosztott volna, mely végre kirendeltetett biztosok, úgymint báró Bánffy Farkas, gróf Kemény Farkas Óexcellentiájok és Sálmen

Károly nevezetű szász, nemes Kolos vármegyének alsó kerületét nemes Torda vármegyéhez szakasztották és nemes Torda vármegyének alsó kerületét, úgy nemes Aranyos székét egészen nemes Kolos vármegyének megmaradt felső kerületéhez kapcsolták és Kolosvárról, minekutánna magok hátralévő ezen munkájoknak folytatására elmentenek volna, ezen ország rendjeinek hírek és akarataik ellen véghezvitt környéki hatalmaknak öszvezavartatását, csakhamar más szomorú pusztítás követé, mert ugyanis a paraszt oláhság feltámadá nemes Zaránd, már Hunyad vármegyéhez adatott vármegyében és a nemeseket öldökölni és pusztítani kezdé, amint ezeket nemes magyar szívü olvasó az előbbiekből könyves szemmel megolvashatod, melynek híre midőn Kolosvárra is elérkezett volna, akkori főispánja nemes Kolos vármegyének, gróf Csáki János úr, mindjárt novembernek 12 napjára marchalis székét¹ hirdete, a melyen is ezen pusztítás előtt Kolosvárra befutott úri² és nemes rendek közzül felesen jelen lévén és a tisztelt főispány úr, egészen fegyverbe öltözve, a Szamoson egyben gyült nemes vármegye rendjeinek, ezen hallatlan dolgot könyves szemekkel elejekben terjesztvén, arra kéré minnyájokat, hogy a szüntelen közelítő veszedelemnek meggátolásáról gondolkoznának, ő maga részéről költségét, fáradságát, sőt ha úgy kívántatnék vérit is kész volna édes nemzete boldogságáért feláldozni, melyre minnyájan a nemes vármegyének rendei magok készségeket hasonlóképpen ezen hasznos célnak elérésére forró indulattal felajánlá és azonnal meg is határozá, hogy minden úr és nemes ember fegyveresen harmad napok alatt, kitől kitelik lóháton, kitől pedig ki nem telik gyalog, Kolosvárt megjelenni ismérje kemény büntetés alatt multhatatlan kötelességének. Mely meghatározás szerint novembernek 15. napján már mintegy 200 lovas és 50 gyalog fegyveres úrak és nemesek egyben gyülve valának Kolosváratt, melyet megértvén a főispány, azonnal a nemes vármegye zászlóit kihozatván másnap, úgymint 16-dik, két trombitások által jelt adattata, melyre az egyben gyült lovasság és gyalogság a piacra öszvegyülekezvén, maga is lóháton megjelének és az egyben gyülekezett népet eljárván elvégezek azt, hogy a rend jobban megtartassék mind a lovasság, mind pedig a gyalogság bizonyos szakaszokba osztassanak, ezeknek előljárók neveztesse, akik egyben gyültek nevenként fel irattassanak; amelyeknek végben vitelekre bizonyos személyek rendeltetvén ugyanazon nap így határozá meg:

Fővezér: Csáki János

Alvezér: Br. Bánffi György

Obrister: Matskási Pál

Főstrázs-mesterek: Gr. Lázár István és Gr. Haller Gábor

Kvártély mesterek, kiknek egyszersmind szénára, zabra gondjok légyen:

Zámbó Ferenc, substitutus viceispány.,

Kabos Ferenc, Ketzeli Zsigmond

Auditor: Boér István

Adjutánt: Mohai János

Első svadron, melyben voltak 100 lovas nemesek:

Első kapitány: Br. Radák Ádám

2-ik kapitány: Gr. Bethlen Miklós

Főhadnagy: Dindár Dávid

Alhadnagy: Biro Zsigmond

Strázs-a-mester: Ketzeli Sándor

Káplárok: Farkas Gergely
László József
Gergely Zsigmond
Miháltz Antal

Második svadron, melyben hasonlóképpen 100 lovas nemesek voltak:

Első kapitány: Br. Josinczi Sándor
2-dik kapitány: Gr. Bethlen Farkas
Főhadnagy: Br. Torotzkai József
Alhadnagy: Palatkai László
Strázsa-mester: Sombori Elek
Káplárok: Kertzeg Mózes
Br. Bánffi Farkas
Gyarmati Sándor
Kabos Sándor

Gyalog nemesek lévén mintegy 50, ezeknek hadnagyok volt Biro György.

Észerint kicsinálván az előjárókat és némely regulákat is megállítván, melyek nevezetesen a felsőbbekhez való engedelmisséget és az jó rendtartást határozták meg, még aznap leiratván, hitelessé tétetvén, a kirendelt commissio a kinevezett tiszteket maga eleibe hivatta, azoknak mind a megállított regulákat, mind pedig a kezek alá adatott nemeseknek neveiket írásba kiadta, oly parancsolattal, hogy másnap délután egy órakor ki-ki a maga népét egyben gyűjtse, úgyhogy amidőn trombita-szó által jel adattatik Szász Fenesre³ elindulhassanak. Mely parancsolat szerint 17-dik jel adattatván a trombita által mind a lovasok, mind pedig a gyalogok oly szép renddel a piacra egybensereglettek, hogy a Kolosvárat levő kevés katonaság és némely szolgált tisztek megvallatták, hogy ily szép renddel való egyben gyűlés esztendeig gyakorlott katonáktól sem lehetett volna kívánni. Az egybengyűlés iránt tudósítatván a fővezér, fegyveresen lőháton kijött maga szállásáról, és megköszönvén, hogy legelső parancsolatját is oly hiven teljesítették és ezután is ezen engedelmisséget ajánlván, mindjárt az elindulásra jelt adata, és maga előre a főbb tisztekkel megindulván, ezeket követték a lovasok, ezeket a gyalogosok a szekerekkel és így szép renddel a Közép utcán, lobogó zászlókkal, trombita-, dobszóval kimasirozván, melynek teméntelen nézői voltak, öreg rendű úrak és úriaszonyok, városiak, estvère Szász Fenesre megérkezék a nemes tábor és ottan ki-ki maga rendelt szállására bészállá.

Másnap, ugymint 18., a főbb tiszteket magához hivatván a fővezér, arról tanácskozván, hogy már mely felé vegyék útjokat, és mivel a spion Onyetz Gábrilla nevezetű (kiről azt lehet megjegyezni, hogy ám-bár oláh volt és Hórának kedves embere, de mégis, mint a következőkből ki fog tetszeni, meglehetősen hívséggel viseltetett a nemesek táborához)⁴, azt a hirt hozta, hogy Hóra gyűlevész táborának egy része, mely Toroczkon pusztított, Alsó Jára felé szándékozik, mely hírvétel szerint tehát az végeztetett, hogy még aznap estvère az egész nemes tábor menjen Oláh Fenesre⁵ és onnét feljebb nyomuljon Jára felé. De amidőn már a nemes tábor Oláh Fenesen megtelepedett és nagyobb része elnyugodott volna, a feljebb nevezett Onyetz Gábrilla oly bizonyos tudósítást hozta, hogy az oláhságnak megdühödött és már Abrudbánya felől az havasokra felindult katonaságtól való féltében tébolygó előjárója, Hóra, elküldötte volna némely meghitt embereit Bánfi Hunyad

körül való némely helységekre, hogy azok oly készen légyenek, hogy Hóra maga is ottan a Szent Katalin napi⁶ vásárkor meg fog jelenni, és így újabb erővel magokat egybencsatolván, az Almás és Egregy folyó vizei mellett lemenvén, folytassák pusztításokat. Melyre nézve még akkor éjjel a fővezér a főtisztekkel tanácskozáván, még éjjél előtt a nemes tábor vissza méne Szász Fenesre, 19-dik Nagy Kapusra, 20-dik ott mulatozáván, 21-dik beszálla Bánfi Hunyadra, ottan 22-dik hadi tanácsot tartván, ebben tett meghatározás szerint a második svadronnak fele része által méne Meregjora a kapitánnyal és alhadnaggyal, a második kapitány 25 lovassal Magyar Valkóra⁷, a főhadnagy 25 lovassal Incselbe, a nemes tábornak pedig több része megmarada Bánfi Hunyadon, hogy így a falukon el lévén szállítva a nemesség, inkább vigyázhatna, hogy Hóra a maga célját el ne érhesse. És valójában felettébb szükséges is vala ezen kised nemes seregnek ezen helységeket jó idején elfoglalni és ezáltal az Hóra feltett szándékát meggátolni, mert ha az akkori Bánfi Hunyadon Szent Katalin napkor esni szokott igen népes sokadalomkor Hóra békéjethetett volna, bizonyosan nem csak azon környékben felesen található oláh népes helységek lakossai, sőt még a magyarok is örömmel magokat velle egyesítették volna⁸, a prédálásnak kívánságától ösztönöztetvén, és így az Almás és Egregy folyó vizek mellékein lemenvén és elterjedvén eddig véghezvitt siralmas pusztításokat mennyire tetézték volna akárki, aki józanon gondolkodik és azon helységeknek mivoltát és fekvéseit tudja, könnyen által láthatja, úgy hogy ha ezen veszedelmes feltételt Hóra elérhette volna, úgy annyira nevelte volna pusztító seregét, hogy annakutána bajosabban lehetett volna azt meggátolni. Hogy pedig magyar szívű olvasó bizonyosabb légy abban, hogy Hóra minden előre való készüléteket megtett volna, hogy a Bánfi Hunyadi Szent Katalin napi sokadalomkor ottam megjelenjék és prédálását továbbá folytassa, a következőkből által láthatod:

1-ször. Az Onyetz Gábrilla spion kezesei, úgymint Plese Ignat, Hajduk Péter, Bolos Von és Robotin, meghiteltetvén és examináltatván Bánfi Hunyadon, amidőn visszaérkeztek Álbakról másod rendben, úgymint 26-dik 9-bris, igaz lelkek szerint azt beszéllették, hogy az álbáki és az ott körül lakó tolvaj oláhok közönségesen azt mondták nékiek, hogy 24-dik 9-bris már ők az Hóra vezérzése alatt eljöttek volt Álbákon innét Szupt Petrásza nevezetű völgybe oly feltett szándékkal, hogy a Bánfi Hunyadi Katalin vásárra üssenek, szálljanak pedig bé Zentelkére és Kalota Szent Királyra a pusztítás végett, de megvitték nékiek azt az hirt, hogy Bánfi Hunyadra és a körül való helységekbe már bé szállattak a nemesek, melyen megrettenvén ismét visszatértenek.

2-szor. A nemes tábor előjáróinak hirivel egy Bota Makává nevű meghitt oláh embernek az bánfihunyadi járásbéli szolgabíró, Gergely Zsigmond, oly értelmű menedéklevelet⁹ ad, hogy mivel az járásából való némely helységbéliek abrudbányai és topánfalvi vidékekre szoktak járni, de most az ott való lárma miatt nem mernek azért ezen embert azért küldi, hogy tégye bizonyossá azon vidékbélieket arról, hogy az eddig való szomszédságnak fenntartására, az idevalókat, ha oda mennek ne bántsák, mivel az odavalók is ide mind eddig is, bátron lejöhetnek. És ezen ember a néki adatott útosítás szerint, mint azon vidékeken isméretes és jártos, úgy teszi útját, hogy elfogván a menedéklevélével együtt Hóra eleibe viszik, ki is azt elolvastatván és magának megmagyaráztatván, Bota Makavét ilyen értelmű oláh nyelven írott válasszal küldi vissza:

„Vévén ezen szolgabíró, Gergely Zsigmond szomszédságos és egész szeretetből származott levelét azzal, hogy együtt jól légyünk és szeretetben éljünk, mi is magunk ajánlása mellett Uraságodnak jelentjük, hogy azon jószághoz tartozó embereknek semmi baja nem leszen és semmi nyomorúságot nem fognak szenvedni; ugyan ezért kérjük mi is és kívánjuk, hogy embereink a jövő sokadalomkor Hunyadon vásárlás, eladás, vagy akárminémű útjukban békével járhassanak, egyébképpen vége leszen a szomszédsági barátságának és mi a mostani szándékunktól el nem állunk, sőt abba végig megmaradunk, amint a Felséges Császár nekünk megengedte és maradunk Uraságodnak

Datum in Rivul, 11-dik 9-br 1784¹⁰

jó akarójok

Nyikula Urszu Hore,

császár követje

P. S. Abrudbányai Martzi Sámuel, az íródéákja is, azt parancsolja Uraságodnak a többiekkel együtt“.

3-szor. Még Bánfi Hunyadon mulatott a nemes tábor, a körül lévő helységeknek pópái és öregei elfogattatván és kérdőre vonattatván, majd minnyájon — kivált a popák — megvallatták, hogy Hóra követeket küldött hozzájuk alattomban, hogy a Szent Katalin napi vásárra Bánfi Hunyadra el fog jönni sokad magával, esküdjének az ő hűségére, mert a császár parancsolatjával jár. Ezek híven ajánlották is volt magokat, hogy melléje állanak és mindenekben, mint császár követjének parancsolatját egész készséggel teljesítik.

E szerint, a mint feljebb is megiratott, a nemes tábor el lévén szállítva Bánfi Hunyadon és a körül levő helységekben, ottan mulatott 28-dikig, addig pedig szüntelen éjjeli, nappali vigyázással voltak, az hideg esőzésekbe, havazásokban magokat nem kimélvén patroliroztanak fel az havasokig úgy, hogy csudára méltó, minden legkisebb unalom nélkül, sőt jó kedvvel, egész készséggel mennyit szenvedtenek, hogy a nemes tábornál lévő, háborukban szolgált tisztek álmélkodtak rajta, hogy mely nagy hűséggel és szép renddel viszik magok terhes szolgálatokat. Azomban pedig amidőn ezen vidéken a nemesség által a feljebb írt mód szerint a csendesség helyreállítatott, és az Hóra pusztító célja semmivé tétetett volna, 28-dik Bánfi Hunyadra nagy későre érkezék Nagy Várad felől valamely gyűlevész beteges katonaság (amelyből ki-ki általláthatja, aki ezzel az hunyad és alsófejér vármegyei katonai segítséget a feljebb valókból egyben veti, hogy milyen szívvel rendeltetett mindenkor ezen Hóra lármájában a katonai segedelem), úgymint Egermann¹¹ kapitány, Kettzer és Vetsei főhadnagyok alatt, a Preysok gyalog regementjéből 59, Devintzéből 41, Berlichingen lovas regimentjéből 108, mindössze 208 katonák, kik is azon helységekben, amelyekben a nemesek voltak bészállván, két hétig ottan csendesen nyugodtanak, és annakutána helyreállván ismét vissza mentenek.

Minekutána ezen mód szerint a katonaság a nemesség helyit elfoglalta volna, a nemes tábor onnét megindula, és 29-dik méne Egresbe, 30-dik Gyalu felé Szász Fenesre elébbeni tábor helyébe; és azon

napon megérkezék oda is a katonai nagy segítség, úgymint főhadnagy Torma József Gyulai Ferencz gyalog regimentjéből való 50 katonával. Decembernek 4-dik napján¹² éjjel nagy láрма esett, mert a Léány vára felől való kertet, a mező felől valamely gonosz emberek meggyújtották, mely miatt az egész nemes tábor viradatig mind fegyverbe állott, még akkor nem tudván ezen gyújtásnak valóságos eredetét, ehhez járulván, hogy feles számú szászfenesi és szászlónai emberek hitekkkel erősítették, hogy az előtt való nap alkonyatkor feles oláhok láttanak az oláh-fenesi erdőken Jára felől jönni, amelyet meghallván némelyek, kiknek neveknél kedvezni kell, Kolosvárra bészaladtanak, ott nagy lármát csináltak, úgy hogy a kapukat bészárva tartották, a polgárság fegyverbe állott, mindaddig mignem másnap a fővezér által a lármának valóságáról tudósítás tétetvén, a városban indult rémülés lecsendesedett. 4-dik napjától fogva decembernek 9-dik napjáig Szász Fenesen maradt a nemes tábor, minden nap magokat a lovaglásban és fegyver forgatásban gyakorolván, és egész Bánfi Hunyadig és Torotzkóig bizonyos számú nemeseket kiküldvén patrolirozni, 10-ik egy székely gyalog-regementbeli tiszt 80 katonával megérkezett és hadnagy Tormát felváltotta, ki is Kolosvárra visszament, de ezen székely katonák is csak egy napot mulatván, másnap az hegyeken Abrudbánya felé indultanak. Hanem egy megjegyzésre méltó dolog történék, mert egy együgyű, de jószívű székely katona, szállásban lévén Szász Fenesen egy oláhnál, kérdi Gr. Csáki fővezért, a tisztek jelenlétiben: „Hát Nagyságos Uram! — a gazdájára mutatván — ilyenek-e azok a kik a magyarokat pusztítják?“. Melyre felelvén Gr. Csáki, hogy ezen nemzetből valók azok, melyre viszont mondá a katona: „No Ngos Uram! Ha mind ilyenek, hogy sokáig itt ne mulassunk, adja ki Ngod szokmányába melyik katona közülünk hányat vágjon le, hogy a szerint hamar vágjuk le és menjünk haza véle“.

Midőn ezek így folynának, az irigység felkele ezen nemes sereg ellen, és azért az hamis hírek által üldözőjébe kezdé venni. Mert ugyanis az idegen nemzetek, de — ami még fájdalmasabb — hazánkfiak között is találkoznak olyanok, kik a Kolos vármegyei nemességnek ezen felkelését és táborba való szállását annyira merészlették ocsárolni, hogy azt nem egyébként hanem korhelkedésnek, talám azért hogy a Kolosvárra bészorúlt uraságok között sokan, de nevezetesen Gr. Rhódei Mihály, Br. Bánffi Sándor, obrist-lieutenant Gr. Bethlen Gergely, Br. Alvinczi Gábor, Gr. Gyulai József úrak, Gr. Bethlen Miklósné, Gr. Bethlen Ádámné a generálisné, és Gr. Kendeffi Elekné asszonyok Öngök pénzzel, borral, és kenyérrel bőven gazdálkodtak, sőt — ami keservesebb — rebellionak is nem átollták nevezgetni. Két nevezetes árulója volt eleitől fogva, mint annakutána kinyilatkozott, ezen nemes tábornak, kik minden mozdulásait, cselekedeteit és magaviseléseit szemmel tartották; azok közül a legártatlanabbakat is balra magyarázták, azokat Szebenbe a commendirozo generálisnak Preiss Ferenc nevezetűnek megírták. Egyik volt egy bécsi mézespogácsa sütőnek a fia, Lebzeltern nevezetű, a Gróf Gyulai Ferenc gyalog magyar regimentjének német obestere, a másik pedig egy sehonnai német, pensionatus májor, Schlichten nevezetű, aki Kolosváron telepedett volt meg és Gr. Csákinak az asztalánál élődött. Ezek tehát nem szüntének árulkodni; nevezetesen azt adták fel, hogy a nemesek mint a katonák magok közül tiszteket neveztek, fegyveresek,

azokat szüntelen készítették, szüntelen a fegyver forgatásban magokat gyakorolják, egyformájú ruhákat csináltatnak magoknak. A feljebb nevezett comendirozo tehát egyben sugott az akkori szász gubernatorral, Bruckenthal Sámuellel, aki, a közvélekedés szerint, ha nem egész indítója volt is az Hóra nevezetes lármájának, de a nemesek ellen kigondolt titkos céljának elérésére, annak első szikrájában igen könnyen leheő kioltásának, egyetértőleg a commendirozozoval, meg nem gátolója, mint azt az akkori körülállások szembentünőleg bizonyították, kiket a bosszúálló Isten azután csakhamar mindkettőjeknek hivataljokból következő elmozdítások által megbüntetett. Mely szerint szüntelen érkezvén Szebenből a kedvetlen tudósítások, minden kedve a további táborozástól elmulék, most vévén észre, hogy az irigyek mindaddig forralták a dolgot, hogy váratlan jutalma fog lenni annak, hogy amint a feljebbekből kitetszik — az Hóra pusztításának harapozását meggátolta, sok hideget, sanyarúságot szenvedett, fejedelméhez hívségét, édes nemzetéhez szeretetét meg akarta bizonyítani; mely a felsőbbektől balra magyaráztatott: Azért amely készséggel ezen nemes tábor egybengyült vala, oly szives fájdalommal egy hetek alatt, apródonként eloszlék és egymástól keservesen elbucsuzék. Hogy pedig ezen bal vélekedések és hamis vádak még a Felséges Udvarig is az nemességnak irigyei által felhatottanak, a Királyi Guberniumnak, a következő esztendőnek elején, nemes Kolos vármegyéhez érkezett és ide alább szórúl-szóra leirt atyai dorgáló parancsolatja megbizonyítja:¹³

DESCRIEREA SCURTĂ, DAR ADEVĂRATĂ, A CHIPULUI ÎN CARE AU PORNIC LA OASTE NOBILII DIN ONORATUL ȘI NOBILUL COMITAT AL CLUJULUI, CU PRILEJUL RIDICĂRII ROMÂNILOR

După ce acest mare principat al Ardealului fu împărțit, din porunca majestății sale principelui nostru și împăratului roman Iosif al doilea, în 11 comitate, cînd comisarii încredințați cu aceasta, anume excelențele lor baronul Bánffy Farkas și contele Kemény Farkas, împreună cu sasul Carol Salmen, au rupt cercul de jos al nobilului comitat al Clujului și l-au dat nobilului comitat al Turzii, iar cercul de jos al comitatului Turda, precum și nobilul scaun al Arieșului întreg le-au alipit la cercul de sus, rămas, al nobilului comitat al Clujului; după ce aceștia plecară din Cluj mai departe pentru continuarea muncii ce le-a mai rămas și după ce, fără știrea și împotriva voinței stărilor acestei țări, fu săvîrșit acest amestec al puterilor locale, în curînd a urmat un alt jalnic prăpăd, căci anume țărănimea română se ridică în nobilul comitat Zărand, unit acum cu comitatul Hunedoara, și începu să ucidă și să nimicească pe nobili, după cum, cititorule cu nobilă inimă maghiară, în cele de aici înainte, cu lacrimi în ochi le poți citi. Care veste cînd sosi la Cluj, comitele suprem de atunci al nobilului comitat al Clujului, domnul conte Csáki János, chemă numaidecît, pe ziua de 12 noiembrie, sedes marcalis¹, la care, fiind de față mulți din domnii² și nobilii fugiți la Cluj din calea prăpădului, onoratul domn comite suprem, îmbrăcat întreg în arme, cu lacrimi în ochi arătînd stărilor nobilului comitat, adunate pe malul Someșului, acest lucru nemaipomenit, îi rugă pe toți să se gîndească la înlăturarea primejdiei, care într-una se apropie, căci el,

pentru fericirea scumpului său neam, ar fi gata să-și jertfească cheltuială, osteneală și chiar sângele, dacă va trebui. La ceea ce toate stările nobilului comitat, cu fierbinte pornire, de asemenea, își închină puterile pentru atingerea acestui scop de folos și pe loc și hotărâre ca fiecare domn sau nobil să-și socotească de neapărată a sa datorie să se înfățișeze, sub grea pedeapsă, care poate călare, care nu pe jos, în curs de trei zile, la Cluj. După care hotărâre, în ziua de 15 noiembrie, se aflau sub arme, adunați la Cluj, vreo 200 de domni și nobili călare și vreo 50 pedestri. Înțelegând aceasta, comitele suprem, în ziua următoare, anume în 16, puse să se scoată steagurile nobilului comitat și să se dea semn prin doi trimbițași la care semn, adunându-se călăreimea și pedestreimea sosită, în piață, se arătă și el călare, și, după ce luă în seamă oamenii adunați, hotărâre împreună ca, atât călăreimea, cât și pedestreimea, pentru mai bună rânduială, să fie împărțite în anumite grupe, în fruntea cărora să fie numiți comandanți și toți cei adunați să fie scriși cu numele; cu împlinirea cărora încredințându-se unii dintre ei, în aceeași zi hotărâre să fie:

Comandant general: contele Csáki János.

Subcomandant: baronul Bánffy György.

Colonel: Matskási Pál.

Strajameșteri [plutonieri]: contele Lázár István și contele Haller Gábor.

Încălțurător, care să se îngrijească totodată de fin și ovăz,

Zámbo Ferencz, vice-comite substitut.

Kabos Ferenc, Ketzeli Zsigmond.

Auditor (iudex militaris), Boér István.

Adjutant: Mohai János.

Escadronul întâi, în care erau 100 de nobili călare;

Căpitanul întâi: baron Radák Ádám.

Căpitanul al doilea: contele Bethlen Miklós.

Locotenent: Dindár Dávid.

Sublocotenent: Biro Zsigmond.

Plutonier: Ketzeli Sándor.

Caporali:

Farkas Gergely

László József

Gergely Zsigmond

Miháltz Antal.

Escadronul al doilea, în care erau de asemenea 100 de nobili călare;

Căpitanul întâi: baron Josinczi Sándor.

Căpitanul al doilea: contele Bethlen Farkas.

Locotenent: baron Torotzkoi József.

Sublocotenent: Palatkai László.

Plutonier: Sombori Elek.

Caporali:

Hertzeg Mózes

baron Bánffy Farkas

Gyarmati Sándor

Kabos Sándor.

Nobilii pedestri fiind vreo 50, în fruntea acestora a fost numit locotenent Biró György.

După ce astfel se orînduîră comandantii și se întocmiră și unele reguli, care hotărau, anume, buna rînduială și ascultarea față de cei mai mari, și după ce încă în aceeași zi fură scrise și întărite, comisia cheamă înaintea sa pe ofițerii numiți și le dăte în scris atît regulile rînduite, cît și numele nobililor puși sub comanda lor, cu porunca să-și adune, pe cealaltă zi la un ceas, oamenii săi fiecare, cu care, atunci cînd se va da semn cu sunet de trîmbiță, să poată pleca la Feneșu Săsesc³. După care poruncă în ziua de 17, dîndu-se semn cu trîmbița, în așa de frumoasă rînduială se înșiruiră în piață atît călăreții, cît și pedestri, încît puțina miliție și chiar unii ofițeri încercați în serviciu mărturisiră că o adunare în așa de frumoasă rînduială nici de la soldați cu instrucție de un an nu s-ar fi putut cere. Fiînd înștiințat despre adunare, comandantul general ieși din cartierul său călare și în arme, și după ce le mulțumi că și cea dintîi poruncă i-au implinit-o cu atîta credință, și îi sfătui ca și de acum încolo să-i dea aceeași ascultare, puse numai-decît să se dea semn de plecare și, pornind el în frunte cu ofițerii mai înalți, după ei urmară călăreții și apoi pedestri și carele. Mergînd în marș pe ulița de mijloc a orașului, în acest frumos rînd, cu steaguri desfășurate, în sunet de trîmbițe și bătaie de tobe, priviți de o mulțime, fără număr, domni de viță veche, doamne, orașeni, pe seară oastea nobililor ajunse la Feneș, unde se așeză la cartierul său rînduit fiecare.

În cealaltă zi, anume, în 18, chemînd la sine comandantul general pe ofițerii mai înalți, se sfătuiră în care parte să o ia și, pentru că spionul cu numele Gavrilă Oneț (despre care se poate spune că, deși era român și om plăcut lui Horea, s-a purtat, totuși, după cum se va vedea din cele ce urmează, cu destulă credință față de oastea nobiliară)⁴, aduse vestea că o parte din oastea de adunături a lui Horea, care a prădat în Trăscău, are de gînd să pornească spre Iara de Jos, se luă hotărîrea ca întreagă oastea nobililor să se mute, încă în seara acelei zile, în Feneșu Românesc⁵ și de acolo să pătrundă, în sus, spre Iara. Dar oastea nobililor se așezase în Feneșu Românesc și cei mai mulți se dăduseră la odihnă, cînd numitul Gavrilă Oneț aduse știrea hotărîtă că turbatul și amintitul căpitan al românilor, de frica miliției care a plecat de la Abrud în munți, ar fi trimis în unele sate din jurul Huedinului niște oameni ai săi de încredere, [cu vorba] ca acelea așa să fie pregătite că la tîrgul din ziua Sf. Ecaterina⁶ va fi și el acolo, pentru ca astfel uniți, cu puteri noi să pornească pe văile Almașului și Agriului în jos, să pustiască mai departe. Asupra căreia comandantul general, sfătuiindu-se atunci noaptea cu ofițerii înalți, oastea nobililor, încă înainte de miezul nopții, se întoarse la Feneșu Săsesc. La 19 trecu apoi în Căpușu Mare, ziua de 20 o petrecu acolo, iar la 21 se așeză în Huedin, unde ținînd sfat la 22, după hotărîrea ce o luară în acela, jumătate din escadronul al doilea, cu căpitanul și sublocotenentul, trecură în Mărgău, al doilea căpitan cu 25 călăreți în Valcău Unguresc⁷, locotenentul cu 25 de călăreți, în Ciuleni, iar cealaltă parte a taberei nobile rămase în Huedin, pentru ca, astfel așezată pe sate, nobilimea să poată veghea mai bine, ca Horea să nu-și ajungă ținta sa. Era, într-adevăr, mare nevoie ca mica oaste nobilă să cuprindă din vreme aceste sate și prin aceasta să zădărnicească gîndul lui Horea, căci dacă Horea ar fi putut veni la tîrgul așa de căutat din Huedin, care cade obișnuit în ziua Sf. Ecaterina, fără îndoială nu numai locuitorii din satele românești, care se găsesc multe în acel ținut, ci chiar și ungurii, îndemnați de pofa prăzii, s-ar fi unit bucuroși cu dînsul⁸, și,

astfel, coborînd pe văile Almaşului şi Agrijului, pînă unde ar fi ajuns pustiriile jalnice săvîrşite pînă atunci, oricine are o minte sănătoasă şi cunoaşte starea şi aşezarea acelor sate uşor o poate vedea. Aşa că, dacă Horea şi-ar fi putut împlini acest gînd primejdios, şi-ar fi sporit aşa de mult oastea pustitoare, că după aceea cu greu i s-ar mai fi putut pune vreo piedică. Că Horea a făcut din vreme toate pregătirile ca să vină de ziua Sf. Ecaterina la tîrgul din Huedin, de unde să-şi întindă mai departe jafurile, te vei putea încredinţa şi mai bine, cititorule cu inimă maghiară, din cele ce urmează:

1. Chezaşii spionului Gavrilă Oneţ, adică Ignat Pleşa, Petru Haiduc, Onu şi Robotin Bălaş, juraţi şi cercetaţi în Huedin, cînd s-au întors a doua oară din Albac, anume în ziua de 26, povestiră pe drept sufletul lor cum [...] românii din Albac şi din jur toţi le spuneau că ei încă la 24 noiembrie au venit, în frunte cu Horea, în valea numită Sub Petreasa, dincoace de Albac, cu gîndul să dea năvală la tîrgul de Sf. Ecaterina din Huedin, iar în drum să se oprească să pustiască în Zam şi Sîncrai, dar sosindu-le vestea că în Huedin şi satele din jur s-au aşezat mai înainte nobilii, de frică iarăşi s-au întors.

2. Pretorul plăşii Huedinului, Gergely Zsigmond, dete, cu ştirea mai marilor taberei nobile, unui român de încredere, cu numele Macavei Bota, o carte de trecere⁹ în înţelesul că, deoarece oamenii din unele sate ale plasei lui obişnuiau să umble înainte pe la Abrud şi Cîmpeni, iar acum nu mai îndrăznesc din pricina tulburării de acolo, trimite pe omul acesta să-i înştiinţeze pe cei de acolo, că, pentru păstrarea bunei vecinătăţi de pînă acum, să nu supere pe cei de aici cînd merg acolo, după cum şi cei de acolo vor putea coborî aici, ca şi pînă acum, fără teamă. Acest om, cunoscut şi umblat pe acele locuri, după îndrumările care i s-au dat, avea să-şi facă drumul în aşa chip ca să fie prins şi dus, cu carte cu tot, în faţa lui Horea; care, după ce puse să i se citească şi desluşască, trimise înapoi pe Macavei Bota cu răspuns scris în limba românească, avînd acest înţeles:

„Luînd această carte a solgăbirăului Gergely Zsigmond, ca de la un vecin şi din toată dragostea pornită, cu înţelesul ca să fim unii cu alţii şi să trăim în dragoste, şi noi, închinîndu-ne dumitale, îţi dăm de ştire, că oamenii care se țin de moşia aceea nu vor avea nici o supărare şi nu vor suferi nici o neplăcere; pentru care şi noi ne rugăm şi poftim ca, la tîrgul viitor, în Huedin, oamenii noştri să poată umbla în pace pentru tîrguieli, vînzări sau orice alt drum vor avea; altfel s-a isprăvit cu prietenia de vecini. Şi noi de la gîndul de acum nu ne strămutăm, ci de acela ne ţinem pînă la sfîrşit, aşa cum ne-a îngăduit nouă înălţatul împărat, şi rămînem al dumitale de bine voitor.

Dat în Riul 11 nov. 1784¹⁰.

Ursu Nicula Horea
trimisul împăratului

P.S. Tot aşa îţi porunceşte dumitale, cu ceilalţi împreună, şi diacul lui, Samuil Martzi din Abrud“.

3. Tabăra nobililor era încă în Huedin, cînd popii şi bătrînii satelor din împrejurime, prinşi şi traşi la răspundere, aproape toţi, dar mai ales popii, au mărturisit că Horea a trimis la ei oameni în ascuns cu

știrea că la tirgul de ziua Sf. Ecaterina va veni și el la Huedin și să-i jure credință, căci el umblă cu porunca împăratului. Aceștia s-au și legat că vor sta alături de el cu credință și, ca unui trimis al împăratului, vor fi gata să-i împlinescă întru toate porunca.

Astfel, oastea nobilă care, după cum s-a scris și mai sus, era așezată în Huedin și satele din jur, a rămas acolo pînă în 28, dar pînă atunci nobilii ziua-noaptea au stat de veghe neîncetat și pînă sus pe munți au patruleat, fără să se cruțe nici de ploile reci, nici de ninsoare; te prinde mirarea cît au suferit fără a li se urî cituși de puțin, ci, dimpotrivă, cu voce bună și gata la toate, încît ofițeri de cei care au fost în războaie și se aflau pe lîngă tabăra nobililor au rămas uimiți cu cît de multă credință și frumoasă rînduială își poartă anevoioasa lor slujbă. Dar după ce nobilii făcură, în această parte, din nou liniște, în chipul arătat mai sus, și după ce zădărnickeră planul pustiitor al lui Horea, tîrziu de tot, în 28, sosi la Huedin, dinspre Oradea, ceva miliție de strînsură betegită (de unde oricine, făcînd asemănare între ajutorul militar din comitatele Alba și Hunedoara, și acesta, va putea vedea cu ce inimă a fost dat el ori de cîte ori a fost cerut în această tulburare a lui Horea), de toți vreo 208 soldați și anume: 59 din regimentul pedestru al Prusienilor, 41 din reg. De Vins, 108 din reg. de husari Berlichingen, sub căpitănelul Egermann¹¹ și locotenenții Ketzler și Vetsei, care miliție, așezîndu-se în satele în care au fost nobili, s-a odihnit acolo în liniște două săptămîni și, după ce s-a tîmăduit, a plecat iarăși înapoi.

După ce locul nobilimii a fost luat în acest chip de miliție, oastea nobilă pleacă în 29 la Aghireș, iar la 30 spre Gilău, în Feneșu Săsesc, locul de mai înainte al taberei, dar și acolo sosi, în aceeași zi, marele ajutor militar, anume locotenentul Iosif Torma cu 50 de soldați din regimentul pedestru al lui Francisc Gyulai. În 4 decembrie¹² noaptea se făcu mare zarvă, căci ceva oameni nelegiuți aprinseră dinspre cîmp grădina de sub Cetatea Fetii, și, astfel, necunoscînd atunci încă pricina adevărată a acestui foc, toată tabăra a stat în arme pînă la ziuă. La aceasta au venit să se adauge și mărturisirile întărite ale mai multor oameni din Feneșu Săsesc și Luna, că în ziua aceea, pe înserate, au văzut prin pădure de la Vlaha mai mulți români venind dinspre Iara, pe care auzindu-le unii, ale căror nume trebuie să le trecem sub tăcere, alergară la Cluj și făcură acolo mare zgomot, încît se închiseră porțile și cetățenii rămaseră în arme pînă în cealaltă zi cînd, fiind înștiințați de comandantul general despre ce e adevărat din zarva aceea, spaima din oraș se potoli. Din 4 pînă la 9 decembrie tabăra rămase în Feneșu Săsesc, deprinzîndu-se zi de zi în călărie și purtarea armelor și patru-lînd pînă la Huedin și Trăscău. În 10 sosi un ofițer din regimentul pedestru secuiesc, cu 80 de soldați, de schimbă pe sublocotenentul Torma, care se întoarse la Cluj, dar nici acești soldați secuici nu stătură decît o zi; în cealaltă plecară prin munți spre Abrud. Dar se mai întîmplă și un lucru vrednic de însemnat. Anume, un soldat secuic, cu mai puțină minte, dar bun la inimă, care era în gazdă, în Feneșu Săsesc, la un român, întrebă pe contele Csáki, comandantul general, fiind de față și ofițerii: „Măria ta, — arătîndu-și gazda — de aceștia sînt cei care pustiesc pe unguri?”. La ceea ce răspunzînd contele Csáki că din neamul acesta sînt, soldatul iarăși zise: „Noa Măria ta, dacă sînt toți ca acesta, să ne dai Măria ta pe capete care dintre noi ciți să taie, ca degrabă să-i tăiem și să mergem acasă”.

Pe cînd astfel se petreceau lucrurile se ivi și pizma și începură, după știri mincinoase, prigonirile împotriva acestei oști nobile, căci se găsiră, nu numai printre neamurile străine, ci, ceea ce e și mai dureros, chiar printre fiii patriei, de aceia care îndrăzniră să birfească așa de mult ridicarea nobilimii din comitatul Clujului și plecarea ei la oaste, că nici nu o socoteau altfel decît ca o desfrînare; poate de aceea, fiindcă mulți dintre domnii strîmtoși în Cluj, dar mai ales contele Rhédei Mihály, baronul Bánffy Sándor, contele locotenent-colonel Bethlen Gergely, baronul Alvintzi Gábor, contele Gyulai József, soția contelui Bethlen Miklós, soția generalului conte Bethlen Ádám și soția contelui Kendeffi Elek, i-au ținut din belșug cu bani, vin și pîine. Dar, ceea ce e și mai mîhnitor, e că n-au pregetat să o numească rebeliune. Doi trădători a avut de la început, după ce s-a descoperit mai pe urmă, această oaste nobilă, care nu i-au pierdut din ochi mișcările, faptele, purtările și care, rătălmăcind și pe cele mai nevinovate din ele, toate le-au scris generalului comandant de la Sibiu, cu numele Francisc Preiss; întîiul a fost fiul unuia care cocea turte dulci la Viena, se numea Lebzeltern, și era colonelul neamț al regimentului unguresc de pedestri Francisc Gyulai; al doilea, un neamț fără căpătii, maior pensionar, numit Schlichten, care s-a pripășit la Cluj și trăia de la masa contelui Csáki. Aceștia n-au conținut cu pîrile; au făcut arătare, anume, că nobilii și-au numit ofițeri dintre ei, întocmai ca soldații, că sînt înarmați și își fac arme într-una, cu care nu conținesc să se deprindă și că și-au făcut uniforme. Comandantul numit mai sus deci era înțeles cu guvernatorul sas de atunci, Samuil Brukenthal, care, chiar dacă nu el singur a pornit, cum îndeobște se crede, faimoasa tulburare a lui Horea, dar, pentru a-și împlini planul iscodit în taină împotriva nobililor, n-a făcut nimic pentru a o stinge atunci cînd, printr-o înțelegere cu comandantul, foarte ușor s-ar fi putut, la întîile ei scînteii, ceea ce împrejurările de atunci prea bătător la ochi au dovedit; dar pe care apoi Dumnezeu, care toate le răzbună, în curînd îi pedepsi pe amîndoi, prin îndepărtarea din slujbele lor. Sosind astfel din Sibiu într-una știri neplăcute, [nobilimii] îi trecu orice poftă de a mai rămîne în tabără, căci abia acum băgă de seamă că pizma a urzit într-atît lucrurile, încît răsplata neașteptată va fi pentru rîvna cu care, după cum se poate vedea din cele de mai sus, a pus zăgaz pustiirilor lui Horea, pentru atîta frig și necazuri pe care le-a îndurat numai pentru a-și dovedi credința către principe și dragostea față de scumpul lor neam, care toate au fost pe dos tălmăcite de cei de sus. De aceea cu tot atîta durere în inimă, cu cît îndemn s-a strîns la un loc această oaste nobilă, s-au împrăștiat unul cîte unul, într-o săptămînă, cu amar luîndu-și rămas bun unii de la alții. Că aceste judecăți strîmbe și învinuiri nedrepte au străbătut, din pizma purtată nobilimii, pînă la înalta Curte, dovadă e muștrarea pîrintească din porunca Guberniului regesc, primită de nobilul comitat al Clujului la începutul anului următor și care urmează aici din cuvînt în cuvînt¹³.

¹ Adunarea generală a nobililor comitatului.

² Magnații.

³ Azi Florești (jud. Cluj).

⁴ Gavrilă Oneț era un țaran român, probabil originar din satul lui Horea, pe care îl cunoștea, dar așezat în legăriște, în baza unui contract pentru lernatul vitelor. Nobilii îl folosesc pentru a-i informa asupra mișcării cetelor de țărani răsculați în aceste zone (v. D. Prodan, *op. cit.*, p. 60, n. 2).

⁵ Astăzi Vlahă (jud. Cluj).

⁶ Din 25 noiembrie de la Huedin.

⁷ Azi Văleni (jud. Cluj).

⁸ Mărturie a aderenței la răscoală în aceste părți și a țăranilor maghiari, aflați sub aceeași exploatare din partea nobilimii maghiare.

⁹ Salvconduct. Acest Macavei Bota era un jude român din comuna Rîu Mare, urmărit de Horea la începutul răscoalei, odată cu Vasile Goia și alți juzi care au cauzat nemulțumiri țăranimii din satele din munți. A scăpat însă fugind travestit peste munți la Huedin; Horea a poruncit, în aceste împrejurări, dărîmarea casei lui și incendierea șurii (D. Prodan, *op. cit.*, p. 60, n. 3).

¹⁰ În original anul e dat greșit: 1794 (probabil la copiere). Ziua de 11 noiembrie e stil vechi, corespunzînd cu 22 noiembrie 1784 stil nou.

¹¹ La încheierea misiunii sale căpitanul Egermann a pregătit, pentru a înainta Vienei, *Observațiile sale*, în vederea îndreptării situației din zona Munților Apuseni (vezi textul lui în acest volum).

¹² În 7 decembrie, după alte informații.

¹³ Urmează transcrierea ordinului Guberniului din 24 februarie 1785, nr. 1361 (reprodus și în D. Prodan, *op. cit.*, p. 174—175, anexa 14) prin care se comuncă nobilimii din comitatul Cluj dispozițiile împăratului Iosif al II-lea împotriva purtării armelor și uniformelor militare de către aceasta.

XVIII

JOHANN THEODOR HERMANN

Autorul cronicii pare a fi Johann Theodor Hermann (1743—1790), secretar gubernial în timpul răscoalei. El a ocupat această funcție neîntrerupt începând din anul 1776 până în 1790. În calitate de secretar personal al lui Samuel v. Brukenthal, l-a însoțit și la Viena; a redactat corespondența lui Brukenthal cu Maria Tereza și cu Iosif al II-lea.

Cronica a fost definitivată în anul 1785. S-a păstrat fragmentar; începe cu extrase din două scrisori din Transilvania (din 10 noiembrie și din 27 septembrie 1784) și continuă cu expunerea unor „probleme din Transilvania“, în realitate cauze ale răscoalei, grupate în cinci capitole bine delimitate: I. Cauzele imediate ale răscoalei din 1784—1785 (arendarea circiumăritului în domeniul de sus al Zlatnei); II. Iobăgia III. Lipsa de proprietate a țăranilor; IV. Robotele excesive; V. Pedepsele inumane, cu exemplificări concrete. Autorul dovedește simpatie și sinceră compasiune pentru poporul iobăgit și exploatat: pe arendași îi denumeste „Blutigel“ (lipitori) și consideră revoltător chiar și numele de iobag. „Scrisoarea“ din septembrie 1784 este o adevărată pledoarie în apărarea iobagilor asupriți și insistă pentru desființarea iobăgiei. Încă în acea lună prezice „izbucnirea în flăcări vii“ a nemulțumirilor, dacă nu se acordă libertăți. Prevede apoi și posibilitatea extinderii răscoalei în Banat. Caută analogii și găsește asemănări cu izbucnirea răscoalei din Anglia în timpul lui Richard al II-lea.

De remarcat permanentele referiri la Banat, Țara Românească, Moldova și chiar Galiția, vorbind de obligațiile iobăgești din Transilvania și acțiunile de eliberare din alte părți.

Titlul complet al cronicii a fost formulat de fostul arhivar sibian, Franz Zimmermann (cf. nota lui Otto Roth, care a și transcris și comentat textul în 1963 în lucrarea de diplomă susținută la Facultatea de istorie-filozofie a Universității „Babeș-Bolyai“ din Cluj-Napoca).

La p. 158, jos, semnat de altă mână: *Sigerus*.

Ms. la Arhivele Statului Sibiu, Varia, II/207, p. 158—168 (probabil în copie).

DIE HORA'SCHEN UNRUHEN, 1784—1785, UND DIE LAGE DER UNTERTHANEN IN SIEBENBÜRGEN IM ALLGEMEINEN

[...] (1) Auszug eines Briefes aus Siebenbürgen vom 10-ten November 1784

Den aufgeklärten Menschen-Freund ahndete das Unglück, nun ist es da. Zur Schande unserer Cameral Beamten muß man bekennen, daß der Aufruhr in der Bergherrschaft Zalathna ihren Anfang genommen, und sich gleich auf die Besitzungen des Bischofs Grafen v. Batÿan und auf die Herrschaft Halmágy welche ein Pächter, ein wahrer Blutigel, seit etlichen Jahren aussauget, verbreitet hat.

Es ist unwidersprüchlich daß man in diesen 3 Herrschaften die Unterthanen wider ihr altes Urbarium bebürdet hat, dass sie seit 45 Jahren fruchtlose Beschwerden führen, und daß die Beschwerdeführer unter anderm hervorgesuchten Vorwand auf das empfindlichste gestraffet werden.

Wenn auch von höheren Orten zur Abhelfung des Uibels einige Vorkehrungen getroffen worden, so sind diese wie gewöhnlich unbesiegt geblieben.

Sollte zum Unglück die Aufruhr sich bis ins Banat verbreiten, so sind die an Privat-Eigenthümer verkaufte Dörfer deren Innwohner man nun *Jobbagy* nennet, die ersten, die zur Kolbe greifen; sogar der Name *Jobbágy* ist empörend.

Nun die Mittel zur Dämpfung. Strenge allein wird erbittern, und Verzweiflung allgemein machen. Strenge, und thätige, schleunige Abhülfe; Freyheit. Grundeigenthum, festgesetzte Robotten. Aber die Landesgesetze! wie man sie gut versteht, so sind sie selbst für die Freyheit und das Eigenthum.

Auszug eines Sendschreibens aus Siebenbürgen
vom 27-ten September 1784

Leibeigenschaft, Sklaverey, *Jobbágy*schaft, ewige Knechtschaft, erbliche Unterthanschaft [...] (2) oder wie sie immer heißen mag, diese Mitgeburth der Tyranney, noch in dem letzten Viertel des 18-ten Jahrhunderts treibet sie in einigen Theilen Europens Menschenhandel und verbreitet Landeverderbniß. Aus den teutschen Erbländen des Erzhauses Oesterreich vertilgte sie der große Menschen-Schätzer¹ aber die vierjährige Arbeit eines Herkules vermochte nicht die Hungarischen Erblände von diesem Tyrannen-Duft zu säubern. Nur noch ein Monath, so ist dieser Schandfleck in Hungarn und Siebenbürgen mit den Conscriptions Büchern vereinigt. Was wird die Nachwelt denken, wenn sie die unter der Regierung Josephs des 2-ten veranstaltete allgemeine Conscription durchblättern und der 3-ten [...] (3) der Familien Bögen die Qualification: *Jobágy* oder *Erblicher Unterthan* aufgezeichnet finden sollte?

Nur noch ein Monath, so wird man von Glück zu sagen haben, wenn die Gährung des Bauern-Volcks in unseren Albenser, Hunyáder, und Zarander Comitaten welche sich täglich weiter ausbreitet nicht in helle Flammen ausbricht. Unglückseeliges Volk! Deine immerwährende Täuschung wird dich auf die letzt aus der Fassung bringen. Durch mehrere Jahre hat man dich mit der Urbarial Regulation getäuscht; vor einem Jahr täuschte man dich mit der Aufhebung der *Jobbágy*schaft

oder Wiederherstellung deiner Freyheit, selbst die Zeitungen verkündigten es, aber deine Ketten sind noch fest; jetzt täuscht man dich mit dem Militärstand², du wirst immer getäusch, wohingegen die Wuth deiner glücklichen Kettenschmiede immer triumphiret. Um dich her, in Bannat, in der Wallachey, in der Moldau, in Gallizien, siehest du lauter Söhne der Freyheit, und du trägst schwere Ketten du mögest Ungar, Szekler, Sachs oder Wallach seyn; im Bannat leistet im Jahre 52 zweyspännige Zug-Robotten oder 104 Hand-Robotten, der gantze Bauer; selbst das Gesetz Uladislaß Anno 1514 bestimmt nur 52 Robotts Tage im Jahr, oder eine in der Woche, und dir Siebenbürgischer Sachs, Ungar, oder Wallach wenn du Erbunterthann bist, muß 156 Zug- oder 208 Hand-Robotten leisten, und wann du auch nur ein viertel Ansäßigkeit besitzest. Wenn man über dieß deine Behandlung ansieht; O Menschheit!

Mann verlangt von dir Industrie und verweigert dir das Grund Eigenthum; du sollst dir bequemere Wohnungen bauen, dauerhafte Wirtschafts-Gerbäude aufführen, deine Felder gut bestellen, selbe, mit lebendigen Zäunen, oder mit Gräben umzingeln, Obstgärten anlegen etc., und deinen Tyrannen bleibt es immer frey, dich oder dein Kind zu verkaufen, oder von Grund und Boden zu verjagen. Der aufgeklärte Menschenfreund betrachtet die traurigen Scenen und erbebt vor den Folgen, beweinet dein Schicksal, seines Vaterlandes; er wünschet die schleunige Anwendung der nöthigen Rettungsmittel; vielleicht die ungesäumte Aufhebung der Jobagyschaft und erblichen Unterthanschaft, daß die Wiederherstellung der persönlichen Freyheit und Freyzügigkeit die Erringung (4) des Grundeigenthums und die Einrichtung der Robotten auf den Bannatischen oder auf den oben angezeigten gesetzmäßigen Fuß von Anno 1514 (ohne sich jetzt proportionirung derselben nach den Ansäßigkeiten zu deren Zustandbringung mehrerer Jahre erfordert werden aufzuhalten, sondern nur zweyspännige Zug Robotten auf 1 oder statt deren die Handrobotten auf 2 Tage in der Woche alsogleich ad interim bis die Urbarial Regulation nach und nach eingeführet werden könnte fest zu setzen, und alle extrarabotal Abgaben, die in den Gesetzen von Anno 1514 nicht gegründet sind alsogleich abzuschaffen) sind nun das einzige Abwendungs Mittel des unerbittlich androhenden Unheils; wo die Robotten noch leichter gewesen wären sie bey dem alten zu belassen. Bey dieser einstweiligen (5). Regulirung würden nur die [...] (6), denn der mindere Edelmann ist ohnehin auch jetzt mit den geringen Robotten zufrieden, und fordert von seinem Unterthan fast keine Extra rabottal Abgaben.

Die schwarze Tyrannen-Seele hingegen, unzufrieden mit dem, was dem Grundherrs im Bannat hohe Verordnungen ausgemeßen, oder für ihn das Landesgesetz von Anno 1514, festgesetzt hat, bürdet dem unglückseeligen zur Verzweiflung gebrachten Landmann Starrsinn (7), Trägheit, Aufhetzung, Habsucht, Ungehorsam, Rachgier, und allmögliche Verbrechen auf, unempfindlich gegen das äußerste Elend in welches sie den Neben Menschen versetzt, wünschet nichts als die Anwendung der grausamsten Mittel zur Verewigung der Sklaverey des Elendes und der Verfall des Vaterlandes.

Der große Menschenschätzer und Kenner, der aufgeklärte Landesfürst, und Vater seiner Völker, die ihn alle lieben, wird zu ihrer Erhaltung und Vortheil des Vaterlandes die besten Mittel zu wählen wissen. Ich bin etc. etc.

Verschiedene Gegenstände aus Siebenbürgen in kleinen Aufsätzen abgehandelt

Erster Aufsatz

Die Veranlassung des Bauern Aufstandes in der Bergherrschaft
Zalathna im Jahr 1784 et 1785.

Der neuliche Bauern Aufstand in Siebenbürgen hat die große Ähnlichkeit mit dem, so sich in England unter Richard II. zugetragen; hier gab die Schandthat einiger königlichen Beamten die Losung dazu. Um die neu eingeführte Tax von 3 Groschen, welche auf jede Persohn so über 15 Jahr alt war gelegt wurde, auch von der Tochter eines Hufschmiedts in Essex (von welcher der Vater vorgab daß sie noch unter dem gesetzten Alter sey) einzutreiben, griff ein Beamter nach dem Mädchen im Begriff einen sehr unanständigen Beweis vom Gegentheil zu geben. Der hierdurch aufgebrachte Vater tödtete den Gewalthäter durch einen Schlag mit dem Hammer, die Nachbarschaft vereinte sich mit ihm, und die Wuth grif schneller um sich als Feuer in Dürer Haide. Mehrere Grafschaften wurden davon angesteckt, der sklavische durch den Adel mißhandelte Pöbel griff zu den Waffen, das fürchterliche der Aufrührer mordete überall, plünderte und verbrannte die Paläste des Adels. Nur gegen gewisse Bedingniße wollten sie sich zur Ruhe begeben; diese waren billiger als man vermuthet hatte; sie bestanden in Amnestie, Abschaffung des Sklavenstandes, Handelsfreyheit in den Marktflecken und Einführung bestimmter Abgaben statt der Frohndienste. Mann bewilligte ihnen alles mit Freuden gab ihnen Freyheits Briefe darüber, und der Haufen ging sogleich auseinander.

In Siebenbürgen gab die Losung eben die Schandthat einiger königlichen Beamten, die aber durch ihre Unmenschheit sich besser auszeichnen. Um die neu eingeführte Schankpachtung der Armenier, in der Bergherrschaft Zalathna gegen die mißvergnügte Unterthanen (welche vorher diese Pachtung immer hatten und aus Unmuth über die ungewöhnlich vertheuerte Getränke etliche Weinfässer (8) des Armenischen Arrendators eingeschlagen hatten) durch abschreckende Beyspiele sicher zu stellen, ergrif man zehen von den Mißvergnügten, sprach über einige das Todes Urtheil verurtheilte andere auf mehr Jährige harte Gefängniß, erpreßte von den übrigen Unterthanen der gedachten Bergherrschaft 10 Tausend *Hungarische Gulden* unter dem Vorwand, den Schaden des Arrendatores zu ersetzen. Und verwarf mit Verachtung einen Allerhöchsten Befehl, der dem Gubernio zugekommen war, die Vollziehung zu suspendiren, denn Verschiedene von den 10 Verurtheilten wurden mit 100 und 200 Stockschlägen in abgetheilten Fristen abgestraft.

Aber um über die Sache ein mehreres Licht zu verbreiten, muß man sie ein wenig aus einander setzen.

Das Dominium Montanum Zalathna theilet sich in das Obere, Mittlere und Untere, die Unterthanen haben fast gar keinen Feldbau, ihr Vieh gerathet sehr übel; das ist das Schicksal der Gebürs Innwohner, sie erwerben ihre Lebens-Mittel sehr mühsam und kümmerlich durch Holtzschlag, Kohlenbrennen, Holtzwaarenhandel, oder Tagwerkerarbeit auf dem platten Lande, denn ihr unbedeutender Feldbau kann kaum in Betrachtung gezogen werden, aus dieser Rücksicht sind in vermög alten Urbarien und Schutzbriefen der gewesenen Nationalfürsten von Seiten der Herrschaftlichen Beamten bis Anno 1776, 1777 sehr

glimpflich behandelt worden; zum Beyspiel das mittlere Dominium, welches aus 3 Dörfern besteht, hat von undenklichen Zeiten her Jährlich nicht mehr als 300 pisetas oder gegen 825 fl. im Gelde, 42 Klaffter Holtz und einige Fuhren Bretter geliefert; allein seit Anno 1776 ist die Geld Abgabe schon ad alterum tantum angewachsen, die anderen praestationen aber noch mehr erhöht worden. Vermuthlich glaubten die Beamten sich hierdurch Verdienste zu sammeln, und den Weg zu höhern Chargen zu bahnen; Ihr Schritt ward von den Höhern Behörden begnämiget aus dem Grunde, weil die Anzahl der Unterthanen vermehret worden. Umsonst schrien diese daß ihr Terrain und Erbauungsmittel sich nicht vermehret hätte, sie wären also einzeln betrachtet, übler daran als vorher, da ihre Zahl geringer war. Sie wurden abgewiesen.

Mann will immer diese Abweisung mit dem entschuldigen, daß auch der Contribution Aufschlag in diesem Dominio nach dem Verhältniß der vermehrten Zahl der Innwohner angewachsen seye, folglich auch die Herrschaftseinkünfte ebenmäßig erhöht werden müßten. Allein es besteht der Urbarial Grundsatz: *Urbaria antiqua, et consuetudines vetusta, si illa et istae miseris Colonis favent observari debent; item: Subditi ultra quam fuerunt non sunt aggravandi.* Wie konnte man also diesen Grundsatz überschreiten? Und wenn dem Herrschaftlichen Beamten und seiner Höhern Behörde bis Anno 1776 nur eingefallen die bis dahin gewöhnlichen Schuldigkeiten der Armen Unterthanen zu vermehren, wie konnten sie seit der Zeit auf diesen unseeligen Gedancken verfallen.

Das Schankrecht hatten die Innwohner des Dominii von undenklichen Zeiten her in ihrem Besitz, jedoch gegen Entrichtung eines Jährlichen aber sehr mäßigen Pachtzinses; zum Beispiel die Gemeinde von Nagy Aranyos zahlte dafür 50 fl. die von Kis Aranyos 45 fl. Hierdurch waren sie im Stande, die in solchen rauen undankbaaren Gegenden, wo man seinen Lebensunterhalt nur mit einer sehr schweren mühsamen Arbeit erwerben kann unentbehrliche und zum Labsal dienende Getränke in wohlfeilen Preise zu erhalten, zum Beispiel das Maass Wein kostete 6 bis 7 $\frac{1}{2}$ Xr.; Brandwein 13 bis 23 $\frac{1}{2}$ Xr.

Nun entstand ein Projectant, den die Noth dazu brachte, und schlug dem Thesaurariat in Münz und Bergwesen vor: die Schankgerechtigkeit im gantzen Dominio einem privat Unternehmer in Pacht zu geben, indem sich wohl ein und andere finden könnten, die dafür auch 10 und 12 Tausend Gulden geben würden, wodoch die Unterthanen kaum etliche Hundert Gulden entrichten. Dieses unseelige Projekt war von dem ausgetretenen Rittmeister Johann Aron de Bistra ausgebrütet, dem seine müheeligen Umstände manche Kopfverwirrungen zuziehn. Es giebt gewisse Gattungen Beamte, welche um die ihrer Obsorge anvertrauten Einkünfte zu vermehren und sich dadurch Verdienste und Belohnungen zu erwerben sich nicht scheuen, Menschen nach Tausenden zu stürzen. Hier ist der Fall.

Das Thesaurariat und die Hofkammer im Müntz und Bergwesen begnämigten das unseelige Projekt, und überließ die Schank im gantzen Dominio einem Armenier in Pacht, der dafür 12 Tausend fl. versprach; gleich stieg der Preis der Getränke die Maaß Brandtwein von 13 auf 24 Xr. erhöht, der Pächter kaufte nunmehr seine Getränke nicht auf dem umliegenden platten Lande in Siebenbürgen, sondern ließ sie aus

Hungarn und Bannat herbeyholen. Jeder denkende Mensch sah das Unglück vor, welches der gemachte Schritt nach sich ziehen würde.

Es ist unmöglich, daß der Monarch, wenn man ihm die Sache so wie sie war zur Begnemigung vorgelegt hätte, seine Einwilligung dazu gegeben haben würde³. Ein Theil der Unterthanen, der bei seiner harten Arbeit und schlechter Kost die stärkenden Getränke unentbehrlich geworden, die ihm aber nunmehr zu theuer waren, fühlte nun sein Elend, denn der Preis des Getränks stieg gleich *ad alterum tantum*; ein anderer, der seine Holtzwaaren auf dem platten Lande mit Getränken und Früchten vertauschte, die er hernach im Gebürg an Mann brachte, verlorh seine Nahrungsweege; dieser Verlust des Tausch-Handels wirkte auf den Inwohner des platten Landes eben so mächtig.

Alle Dörfer des Dominii wandten sich nun zum Thesaurariat, und bathen um die Entfernung des Arrendators; aber umsonst. Sie schickten nun Deputirte nach Wienn, worunter sich der berichtigte Horja auszeichnete, diese wirkten Untersuchungs Befehle aus, aber die Untersuchung zog sich in Jahre hinaus. Das Elend aber stieg mit jedem Tage, in einem halben Jahre trieb es die Leuthe zur Verzweiflung, und diese schlugen auf dem Jahrmarkt zu Topanfalva mit Hülfe der eben so erbitterten Bewohner des platten Landes herumliegenden, die auf den Markt in großer Menge zusammen gekommen waren, den Boden etlicher Weinfässer des Arrendators ein. Nun erfolgte das obengemerkte unmenschliche Urtheil welcher auch (gewiß ohne Vorwissen und Einwilligung des Monarchen) zum Theil vollzogen wurde.

Diese Grausamkeit erbitterte die Gemüther noch mehr; man wollte doch den Armenischen Pächter nicht entfernen, bis endlich sich die Comitats Tafel ins Mittel legt, die üblen Folgen des versperrten Tauschhandels auf dem platten Lande vorstellte, und hiedurch die Entfernung des Armeniers bewirkte; Allein was half diese Entfernung, die Herrschafft trat in die Stelle des Arrendators und nahm den Schank auf sich, anstatt denselben den Unterthanen gegen den vormahls entrichteten Pachtzins zurückzugeben; der Tauschhandel blieb und bleibt noch heutiges [sic!] Tages gesperrt, eine menge Menschen ohne Nahrungsweig, und die Getränke in ihren hohen Preisen.

Mann hat bemerkt, daß die Unterthanen bey der unbilligen Verdoppelung ihrer Geldabgaben und anderer praestationen sich zwar gerührt und Beschwerden eingereicht haben (wofür sie freylich statt der Abhülfe nur tüchtige Schläge bekommen) allein sie haben sich hiebey bey weiten nicht so mürrisch und unwillig bezeiget als bei der aufgehobenen Schankfreyheit und dadurch entstandenen Theuerung der Getränke. Es ist freylich eine zu grobe Tranksteuer das Maaß Wein von 7 Xr. auf einmal bis auf 12 Xr. und ein Maaß Brandtwein von 13 Xr. auf 24 Xr. hinauf zu bringen.

In Oesterreich vertheuerte, die Tranksteuer das Getränk nur um einen Xr. und doch erregte sie so viel Unmuth und Mißvergnügen. Weil nun daß die Herrschafft die Schank übernahm, dadurch der Theuerung nichts abgeholfen war, so dauerte das Elend fort, die Verzweiflung stieg auf den höchsten Grad, sie brachte endlich die Unglücklichen auf jenes schreckliche Unternehmen, welches so vielen Hunderten das Leben gekostet.

Diese ist die eigentliche Quelle, aus welcher man den Bauern Aufstand herzuleiten hat⁴, hiernächst kömmt die im Sommer des vorigen Jahres vorgenommene Militärische Conscription der Bauern,

von nun ein andermahl mehreres. Hier hat man nur noch in Absicht auf das Schankrecht zu erinnern, nachdem ein großer Theil der Unterthanen dieser Herrschaft die stärkende Getränke bey ihren starken Arbeiten eine Noth geworden, folglich der durch die Vertheuerung derselben verursachte Mangel auf ihre Gesunderhaltung und Arbeitsamkeit einen sehr großen schädlichen Einfluß haben mußte; daß es unklug, unbillig, ja unmenschlich gehandelt worden, als man durch die Wegnahme des Schankrechtes von den Unterthanen die Getränke vertheuere, hiedurch die Unterthanen ins Elend gestürzt, den Tauschhandel gesperret, und so von der einen Seite die Herrschafts Einkünfte durch die Verpachtung vermehret, von der andern aber solche, durch den nachgefolgten Elend der Unterthanen ihre Contributions und andere Herrschaftliche Abgaben zu tragen nicht mehr im Stande waren, verändert hat.

Zweiter Aufsatz

Jobbagiat oder erbliche Unterthänigkeit

Im ersten Satz hatte ich gesagt, daß die Urquelle des Aufruhrs in der Böhmerherrschaft Zalachna zu suchen sey. Es ist bekannt, daß die Hauptanführer Horja, Kloska und Crisan Unterthanen aus dieser Herrschaft waren. Es ist aber ebenfalls bewusst, daß diese Seuche sich bald auch auf die Unterthanen der umliegenden Privat Herrschaften gleichwohl verbreitet hat; hier liegen nun manche Fehler der öffentlichen Verwaltung zum Grunde.

Der Menschenfreund bemühet sich umsonst diese Gebrechen in der Landesverfassung nochmahl aufzudecken. Der Monarch kennet sie, sein Souveräner Willen, und seine Macht bestrebt sich schon ins fünfte Jahr vergebens sie zu tilgen. Doch wird es nicht vergebliche Mühe seyn den Menschenfreund noch einmahl darauf aufmerksam zu machen⁵, also

Erstens Sklaverey und Sklavenhandel

Das Königreich Hungarn hatte in den ersten Jahrhunderten seiner Entstehung Sklaven nach Asiatischer Art; man gerieth in diesen Stand durch die Kriegsgefangenschaft und gewisse Verbrechen, aber schon unter dem Königen von Arpads Stammen wurde diese Art von Sklaverey abgeschafft; von der Leibeigenschaft, worunter die Bauern aller Länder in Europa schmachteten, wußte Hungarn und Siebenbürgen fast nichts bis Anno 1514, wo solche von König Uladislao II. auf Zudringen des Adels eingeföhret werden mußte. Ferdinand I. und sein Sohn Maximilian III. hoben sie in Hungarn wieder auf, in Siebenbürgen und den dazugehörigen Theile Hungarns blieb sie unter den National Fürsten aufrecht. Joseph II. der die Rechte der Menschheit und die Mittel seiner Unterthanen glücklich zu machen kennt, schaffte sie in seinen Teutschen Erbländern ab. Anno 1783 kam er nach Siebenbürgen, sah seine dortigen getreuen Unterthanen noch unter dem schweren Joche des Jobbagiats schmachten, und — hier bin ich sehr geneugt dem Erlanger⁶ allen Glauben bezumessen, die Menschenliebe Josephs berechtigt mich dazu — Er zertrümmerte alsogleich dieses die Menschheit entehrende Joch. Nur erwartete jeder Menschenfreund, jeder aufgeklärte Patriot, dem das Wohl seines Vaterlandes am Herten ist, mit Sehnsucht die

Publizirung dieser Allerhöchsten Wohlthat in dem ordentlichen Weege, Allein sie unterblieb, der Erlanger wurde ein Lügner gescholten, einige Briefe aus Wienn die ebenfalls die Aufhebung des Jobbagyats ausposaunet hatten verlohren ihren Credit, den sie sonst in ähnlichen Nachrichten hatten. Alles was mann publicirte bestand hauptsächlich darinn, daß die Erbunterthanen, oder Jobbagyen fürs künftige Künste und Handwerke lernen, und ausüben könnten, und daß die Expedition der Manumissions- oder Frey-Briefe ohne Tax geschehen mußte; ob aber die Manumission selbst, oder die Freyheit ohne Tax ertheilet werden müßte? dies war nicht entschieden, und so blieb die Sache beym alten.

Es wäre aber auch nicht nöthig, daß der Grundherr selbst die Freyheit oder Manumission seinem Jobbagyen gebe, hiedurch blieb immer den Neckereyen und der Willkühr der Grund Herren ein weites offenes Feld. Es sollte immer genug seyn, wenn der Monarch seinen mit den Landesgesetzen übereinstimmenden Willen zu erkennen giebt, daß er nämlich den Unterschied zwischen den Erbunterthanen und Frey-Bauern aufgehoben wissen, und in seinen Staaten nur Freyheit und folglich auch nur freye Bauern haben wolle.

Ferdinand der erste ließ nur den wegen Aufhebung der Jobbagyschaft verfaßten Articulum 26-tum Anni 1547 publiciren, und die Freyheit wurde wiederum hergestellt. Die Worte dieses Articels sind merkwürding, es lohnt der Mühe sie abzuschreiben: Cum variis exemplis vetustis et recentioribus saepe numero paluaminnotuerit Dei optimi vindex ira ob peccatum aliquod populi gravius, neque ulla res magis ab aliquot annis, florenti quondam Hungariae nocuisse videatur oppressione Colonorum, quorum clamor ascendit jugiter ante conspectum Dei; ad ante vertendam Indignationem summi verum omnium opificis, ejusdemque benignitatem pietatem et clementiam aliqquando tandem afflicto huic Regno reconciliandum: illud quoque statuerunt unanimiter, ut Libertas subditorum miserorum Colonorum, Superioribus annis quacunque ratione illis adempta, restituatur liceatque in posterum nolentibus sub imperio potestateque alicujus Domini vel Nobilis, vivere, alio commigrare⁷. Mit wie vielen Gründen könnte mann Heut diese Worte auf Siebenbürgen anwenden.

Eine gleiche Publicirung könnte auch in Siebenbürgen die Freyheit herstellen; der Grund-Herr verlöhre hiedurch nichts, denn seine gesetzmässige Robotten (mann wird weiter unten in einem Aufsatz Gelegenheit haben zu zeigen, welche sind die Gesetzmässige Robotten, und Abgaben) blieben unangetastet. Dadurch würden so viele Processe de vindicanda libertate aufhören, und es sind derselben fast bey einer jedem Gerichtsstelle eine Menge anhängig; dadurch endlich würde der schändliche Menschenhandel aufhören, denn in Siebenbürgen verkauft mann einzelne Menschen, wie einzelne Ochsen.

Aber diese Publication hätte vielleicht schon Anno 1783 geschehen sollen; der Monarch hätte schon damahls die Jobbagyschaft aufgehoben und die persöhnliche Freyheit der Bauern wiederum hergestellt; die gemeine Sage, die Zeittungen sagten öffentlich. Wenn nun dies wahr ist, welche Ahndung, welche Strafe verdient jener nicht, welcher den Monarchen trüget, das Elend fort dauern läßt und eine Mitursache des unseligen Aufruhrs wird? Und wie sollte der Bauer sich nicht rühren, der um sich her, im Bannat, in der Wallachey und Moldau, in Gallizien, (denn in allen diesen Ländern ist die Leibeigenschaft und Jobbagyschafft aufgehoben) und selbst in Siebenbürgen auf dem sogenannten

Königlichen Grunde lauter Freyheit sieht, und er allein die entehrende Ketten tragen muß; er hat vielleicht selbst gehört, daß der Monarch ihm die Freyheit schenket; wie sollte er ein solches Gerücht nicht glauben und wenn er es niemals glaubt, wie gram wird er nicht seinem Grund-Herrn der seine Ketten zu verewigen sucht.

Hier muß mann anmerken, daß mann nunmehr seit einem oder zwey Jahren hierlands in den Hof-Verordnungen, so die Unterthanen betreffen, selten das Wort Jobbagy antrifft, sondern anstatt deßen den gleichvielbedeutenden deutschen Ausdruck Erbunterthann, oder Lateinisch: *Colonus perpetuus*, oder *haereditarius* und *Colonus perpetua Obligationis*; hingegen die anderen Bauern die keine Jobbagyen oder Erbunterthanen sind, heißen deutsch Freybauern; in der Siebenbürgischen Sprache *Seller*, und in der Siebenbürgisch-Lateinischen Sprache *Inquilini*.

Dritter Aufsatz

Der Mangel des Eigenthums. Ich weiß nicht wie unsere Tyraney so weitgekommen ist, daß wir dem armen Bauer all sein Eigenthumsrecht, besonder in Absicht auf die unbeweglichen Güter gänzlich absprechen; ihm seine Grundstücke, seine Habschaften willkührlich wegnehmen, und mit kalten Blute ins Elend stürzen. Die Gesetze berechtigen uns gewiß nicht dazu. Mann könnte vielleicht zur Behauptung dieser Tyrannay das Gesetz *Decreti Trip. Partis 3-ae Tit. 30 Ppo. 7* anführen wo gesagt wird: *Hacreditas per Rusticum cuiusdam legata vel vendita Jure perpetuo a Domino terrestri alienari non potest*; Nam *Rusticus praeter laboris mercedem et praemium in terris Domini sui, quantum ad perpetuitatem nihil juris habet, sed totius terrae proprietatem ad Dominum terrestrem spectat et pertinet.* Allein aus diesem Gesetz siehet man klar, daß dem Bauer nur das *jus perpetuitatis* abgesprochen wird; indeßen bleibt ihm doch die Disposition mit seinen Grundstücken oder mit deren Schätzung frey, wie der gleichfolgende §phus 8-vus erweist, *Per hujus modi igitur Legationem aut venditionem Colonus non (nisi) Laboris sui mercedem et praemium, condiquam scilicet aestimationem terrae, prati, molendivi, vel vinia cuiusdam legare, vel vendere potest, perpetuitate Domino terrestri salva semper remanente.* Hieraus erhellet zur genüge, daß der Grundherr proprietatem directam, oder *Dominium Superius*, der Bauer aber *Dominium utile* oder proprietatem *emphytanticam* habe. Denn es erweist auch der *titulus 29-nus Decreti Tripart.*: *Si Rusticus filium genuerit, filiam quoque nondum emaritam habens, tunc uterque in rebus paternis tam/mobilibus (9) quam immobilibus, aequali Jure succedit.* Die Sucession in Absicht auf die bewegliche Güter wird auch auf die dieser wandte und auf die Wittwe des unbeerbt absterbenden Bauers in dem nehmlichen Gesetz erstreckt. Allein was helfen die Gesetze wenn mann sie nicht beobachtet; in Siebenbürgen sieht mann öfter, wie der Grundherr diesem Bauer ein oder mehrere Grundstücke wegnimmt, den andern aus seiner Ansäßigkeit anderst wohin auf eine schlechtere versetzt, den dritten, wenn er ein Frey-Bauer ist, verjagt, den vierten wenn er Jobbagy oder Erbunterthan ist, wie seinen Ochsen verkauft, oder vertauscht, dem fünften seinen Sohn aus seinen väterlichen Schoße entreißt und um ein Reitpferd weggiebt; Bey dieser schändlichen Mißhandlung, bey solcher Unsicherheit des Besitzers, da der Bauer nicht weiß, ob er heute da Morgen dort ist, ob die Früchte seines Schweißes

seine Kinder und Blutsfreunde, oder wildfremde Menschen genießen werden, wie kann ihn die Lust anwandeln sich bequem, dauerhafte Wohn- und Wirthsschafts Gebäude zu errichten, Obstgärten anzulegen, seinen Feld-Bau zu verbeßern, Waldungen zu schonen, Maulbeerbäume zur Aufnahme des Seidenbaus zu pflanzen etc.? Unser Landvolk ist arm genug, aber es ist ein Wunder, daß es nicht noch ärmer und elender ist; mann muß hier noch einen gleich wichtigern Gegenstand berühren.

Vor Zeiten hatte fast jedes Dorf in Siebenbürgen einige Gemein-Gründe, und Waldungen, deren Genuß auch gemeinschaftlich war; diese rührten vermuthlich daher, weil die Innwohner nicht stark genug an der Zahl waren, um alle Gründe anbauen, folglich unter sich auftheilen zu können. Vor etlichen Jahren erging ein Hof-Befehl vermög welchem alle Gemein-Gründe unter die Bauern vertheilt und mit der Contribution belegt werden sollten. Nun erwachten die Grundherrn und, da fast in jedem Orte ihrer Mehrere sind, so nahmen sie selbst die Theilung vor, oder, um ihrem Vornehmen einen Schein des Rechts (10) zu geben, ließen sie solche durch Gerichts Personen vornehmen, aber zu ihrem Vortheil, denn die Gemein-Gründe und Waldungen wurden nur unter ihnen mit Ausschließung (11) der Bauern vertheilt, hernach Alodialisirt und auf diese Art sowohl der Contributional Fundus als die Bauern Gemeinde bevortheilt. Wie schmerzlich dieses denen Gemeinden sey, weiß nur derjenige der hier unter ihnen wandelt. Fast täglich werden hier Beschwerden eingereicht, der Kayser hat Anno 1783 einen ganzen Wust solcher Suppliqven eingesammelt. Aber was hilft; die Grundherrn entschuldigen ihre Frevelthat mit dem Gesetze Approbat. Constit. Partis 2-dae Tit. 29 Article 1-mo wo gesagt wird, daß wo mehrere Grundherren sind, die Heuwiesen, Waldungen und Acker-Felder (Gemein Gründe ausgenommen), juxta quantitatem et numerum sessionum antiquorum vertheilet werden sollen. Dies Gesetz ist vielmehr wider als für die Grundherrn; denn erstens wird da nicht gesagt, daß die zu vertheilende Heu Wiesen, Waldungen und Ackerländer mit Ausschließung der Bauern Alodialisirt, und der Contribution entzogen werden sollen; *Zweitens* sind ja die Gemein-Gründe von der Theilung ausdrücklich ausgenommen. Aber umsonst die Bauern sind noch immer und werden täglich mit ihren Beschwerden abgewiesen. Einige Gemeinden haben sich unterstanden, ihre Gemein-Gründe gewalthätig zurückzunehmen; allein Fluch über die Unglücklichen mann hat sie gerichtlich mit einer Strafe von 300, 400 bis 500 fl. belegt. Ist dies nicht empörend? Aber den besten Willen, die Sache gut zu machen; wer wird hierüber eine getreue Untersuchung anstellen? ein Siebenbürger gewiß nicht; denn er ist entweder selbst da oder dort mitschuldig, oder er wird die grausamsten Verfolgungen zu gewarten haben. Um sich aber von der Sache zu überführen, darf mann nur im Lande kund machen, daß die Gemeinden und Dorfschaften, deren Gemein-Gründe und Wälder von Herrschaften eingezogen worden, oder welche wegen einer hierinfalls bezeugten Widerspenstigkeit bestraftet worden, sich melden sollen; so wird gleich eine Menge derselben aus allen Comitaten erscheinen.

Vierter Aufsatz

Die unmässigen Robotten. In Siebenbürgen mag der Unterthan was besitzen oder nichts, er leistet wenn er ein Jobbágy oder Erbunterthan eines Cavaliers oder eines mächtigen Edelmanns ist, 4 Handrobotten oder

3 Zugrobotten in der Woche, welche also jährlich auf 208 Handrobotten hinaufsteigen; der geringe Edelmann begnügt sich mit 2 Hand- oder 1 Zug-Robotten in der Wochen. Der freye Unterthann oder Inqvilinus auf dem Grunde eines Cavaliers oder mächtigen Edelmanns wird um einen Tag leichter als der Erbunterthan gehalten, er leistet folglich 3 Hand — oder 2 Zug-Robotten in der Woche, er mag viel, wenig oder gar nichts besitzen; der geringe Edelmann nimmt von diesem nur eine Zug oder Hand-Robott. Mann hat aber bemerket, daß in dem Hunyader und Weissenburger Comitatz, auch der geringe Edelmann dem Cavalier nachgemacht, und seinen Unterthan eben so stark bebürdet hat, wie der letztere. Wenn mann noch hierzu andere praestationen rechnet, welche der Siebenbürgische Unterthann leisten muß, als da sind: Wein und Fruchtzehenden. Lämmer-, Ferkel-, und Bienenzehenden, Weinberg-, Schank Tax, Eichel und Brandtwein Kessel-Tax, Gänse, Enten, Hühner, Eyer, Butter, Mastschweine, Säcke, Weinfässer, Haber, Holtz, Gespunst, Geweb, unentgeltliche Fuhren, und dergleichen welche zwar nicht überall, doch hin und her, besonders bey den Unterthanen der mächtigeren Herren in Übung sind, und wenn mann ferner die Erpressungen der Herrschaftlichen und Comitatz Beamten in Anschlag nimmt, so ist unbegreiflich, wie doch der elende Landmann noch sein Leben fristen kann. Im Bannat leistet der Bauer, welcher auf dem besten Boden eine ganze Ansäßigkeit besitzt, nicht mehr als eine zweyspännige Zug oder 2 Hand-Robotthen in der Woche, der weniger besitzt, robottet weniger; in ganz Hungarn sind die Robotten ebenfalls nach der Verhältniß des Besitzers ausgemeßen; in der Wallachey und Moldau leistet der Bauer nichts mehr als 12 Robotten das ganze Jahr hindurch. Wenn nun der Siebenbürgische Bauer seine Robotten mit denjenigen, welche der Bauer in den ungränzenden Ländern leistet, vergleicht, und hieraus Elend ersieht, wie soll ihm das Hertz nicht bluten (?).

Wenn mann die Landesgesetze über diesen Punkt nachschläget, so findet mann daß König Uladislav II. Anno 1514 Articulo 16-to die Robotten auf einen Tag in der Woche, oder 52 Tage im Jahre festgesetzt habe; Ferdinand der erste reducirte sie Anno 1555 articulo 11 auf 40 Tage im Jahr. Kein anderes Gesetz in diesem Jahr haben wir nicht, denn der Siebenbürgische Articulo Diaetalis de anno 1714, welcher die Robotten der Erbunterthanen auf 4, die Frey-Bauern aber auf 3 Tage in der Woche fest gesetzt, ist von Seiten des Landes Fürsten nie förmlich approbiret folglich auch nicht in das neuere Landes Gesetzbuch, oder unter die Articulos Novellares eingetragen worden. In dem Rescript vom 20-ten July 1742 lieset mann zwar eine Bestätigung derselben, allein diese ist nur provisorisch bis nähmlich die Robotten besser regulirt und auf das gesetzmäßige Maaß von Anno 1514 und 1553 zurückgeführt werden können; und gleich das Rescript vom 25-ten Febr. 1747 hat hierrüber einige Änderungen gemacht, und seit der Zeit wird immer an der bessern Urbarialsregulirung gearbeitet, wornach die Siebenbürgische Urbarial Commission Anno 1776 in Vorschlag gebracht, daß die Robotten mit Aufhebung des so schändlichen Unterschieds zwischen den Erbunterthanen, und Frey-Bauern in Ansehung einer ganzen Ansäßigkeit auf 2 Tage in der Woche repetirt werden sollen. Wenn mann gleich damahls diesen heilsamen Vorschlag in Ausübung gebracht hätte, wie vielem Unheil hätte mann vorbeugen können.

Die unmenschliche Straffen. Die Natur entsetzt sich, nur bey der Vorstellung derselben und unsere kleine Wütterüche haben Entschlossenheit genug, solche an ihren Mitmenschen vollziehen zu lassen. Ich würde die Menschheit beleidigen mit der näheren Beschreibung derselben; was für Folgen daraus entstehen müssen, wird ein jeder selbstdenkender leicht einsehen. Ich kann mich doch nicht enthalten hier von einer seltsamen Strafe zu reden, womit ein Edelmann seinen Erbuterthan belegte. Er hies ihn sich mit dem Gesichte auf die Erde niederlegen, ließ an seinen Fuß 2 Zug Vieh anspannen, beschwerte seinen Rücken mit einem Balken damit er sich nicht umwenden konnte und ließ das Vieh treiben. Die Execution geschah auf einem Aufgeackerten Grund, der Patient wollte sein Gesicht retten, unterstützte es mit seinen Händ — und Fingern, welche auf diese Art die Dienste einer Egge verrichteten; und dies war auch die wahre Absicht des Edelmanns, denn der Bauer hatte seine Egge zu Hause vergessen. Dieser Einfall hat wegen seiner Bizarrie Gelegenheit gegeben, daß man davon in gantzen Lande redet. Übrigens hat die Tortur in Criminal Verfahren auch hier schon aufgeführt; von Lebendigspießen, dieser Türkischen Unmenschlichkeit, hört man in den Comitaten wenig mehr; wo es aber noch ziemlich finster aussieht und so nach Türkischen Criminal-Recht schmecket, da machen sich überall unsere kleinen Baschas das Vergnügen, so manchen armen Sünder einen mit den begangenen Missethaten in Verhältniß stehenden Spießklumpen durch den Leib jagen zu lassen. Im Sekler Lande, wo die berühmte Räuber-Bande in dem vergangenen Frühjahre (1784) unter Anführung einiger dasigen unglücklichen Edelleute so viel Schrecken verbreitete, vollzog man ohne Bedenken diese Straffen an einigen dieser Spiessgesellen, freilich lebte mancher nach der Operation auch zwanzig, dreyßig Stunden. Allein eben dieses diente ja zum abschreckenden Beyspiel, und... vielleicht auch zur Aufdeckung unserer Barbarey. Bey Gelegenheit des vorgewesenen Aufstandes droheten die Anführer einem hierländigen Obergespann, daß sie ihn spießes und braten würden, wenn er in ihre Hände fallen sollte; er wollte freilich hierinfall nicht gerne die Stelle eines Kapauners vertreten, ein terror panicus bemächtigte sich seiner, und trieb ihn bis über die Grentzen seines Comitats. Kaum glaubte er sich im Asyl zu sein, so erging ein hoher Befehl daß in so bedenklichen Zeiten jeder Obergespann in seinem Comitats bleiben müßte. Und wenn er abwesend wäre, sich sogleich dahin begeben sollte. Nun mußte der Flüchtige zurückkehren, allein er war vorsichtig genug sich in eine Festung zu werfen; das Glück wollte ihm gut, wendete das Blatt um, lieferte ihm den (12) Ujbar Ursz vermeintlichen Sohn des Horja in die Hände, und nun mußte dieser das Loos des Kapauners ausstehen, er wurde mit aller Sollemnitaet gespießt. Eine gleiche Operation, und mit gleichem Gepränge wurde auch zu Maros Vasarhely (wo der Sitz unserer Papiniane und Triboniane ist) an einem anderen Tumultuanten, der bald katholisch, bald kalvinisch, vielleicht auch griechisch und evangelisch war, verrichtet, er hatte doch dass Glück als katholisch zu sterben. Über die übrigen dergleichen Operationen ziehe man den Schleyer der Vergessenheit, vielleicht werden sie auch bey uns künftighin nie in Vorschein kommen: denn einerseits sucht man nun die Gerichtsstellen immer so viel möglich mit aufgeklärten Männern zu besetzen, andererseits hat der Monarch neuerdings zu erkennen gegeben, daß solche Straffen in

einem polizierten Lande gar nicht statt haben sollen. Die Gelegenheit hierzu gab ein Gubernial Patent, welchem die Bedrohung eingeschaltet ware, daß die Richter jener Dorfschaften, welche sich mit ihrem Vorwissen zu den Rebellen schlagen werden, lebendig gespießt werden sollen. Dieses Patent wurde in den Zeitungen herumgetragen, fast alle jene, so bis zu uns herunter kommen, redeten davon. Nun langte eine allerhöchste Erklärung herab, wie seine Majestät in der Zuversicht lebe, daß mann hierin falls bey der blossen Bedrohung bleiben, und bey sich ereignenden Fall solche keineswegs in Ausübung setzen, sondern die Schuldigen mit einer anderweiten Straffe ansehen werden. Hexen und Zauberer sind bey uns auch keine mehr, folglich auch keine Strafen für sie; die Gotteslästerer fängt mann an bey uns als wahnwütige zu betrachten, die mit jenen zürnen den sie beleidiget haben, allenfalls wird ihre Bestrafung demjenigen überlassen, den mann von ihnen beleidiget zu sein glaubt. Auch das zarte Geschlecht die Schaar der Venuspriesterinnen wird den entehrenden Züchtigungen, welche sie nicht verbesserten, sondern nur zu Bösewichterinnen machte, allmählich entzogen. Ueberhaupt fängt unser Knebelbart⁹ an galanter, folglich auch empfindlicher und menschlicher zu werden. Für die mitleidenswerthe Opfer der Zärtlichkeit hat die Gesetzgebende Macht schon gesorget, die geschwächte gestörte Unschuld darf nicht mehr öffentlich gezüchtigt werden. Freylich ist mancher Schwartz- oder Blauer Rock und mancher Rabulist mit diesem Arrangement wenig zufrieden, es entgeht hiedurch so wohl diesem als auch jenem manches kleine Gefühl. Aber jetzt merke ich, daß ich von meinem Gegenstand unvermerkt abgewichen; ich hatte mir doch vorgesetzt nur von der Unmässigkeit jener Strafen in der Kürze zu reden, womit die hierländige Grundherrn, und ihre Verwalter die Unterthanen belegen. Ich verstehe hierunter nur jenen Grundherrn, und Verwalter, welche noch so ziemlich nach der nachbarlich Osmanischen Etiquette riechen. Diesen Türken Köpfen kann nun hierin falls nicht anders Einhalt thun als [durch] genaue Vorschriften, nach welchen sie sich benehmen müssen. Die in den Teutschen Erbländen publicirte Behandlungsart der ausschweifenden Unterthanen ist von allerhöchsten Orts auch unserer Landesstelle zur Adoptirung herabgeschickt worden, wenn sie nur geschwind zu Stande käme, so würden dem empfindlichen Menschenfreund viele Seufzer erspart, die ihm bei Anblick einer barbarischen Züchtigung seines Nebenmenschen entfahren.

(1) In orig., în acest loc, scris ulterior de altă mână: „Nachstehendes ist nur [urmăzător un cuvânt indecifrabil] und durch Zufall in meine Hände gekommen“ [cele ce urmăzător au ajuns numai (...) și din întâmplare în mâinile mele], completare făcută probabil de F. Zimmermann sau E. Sigerus.

(2) In orig. în josul acestei pagini, de altă mână, semnat Sigerus.

(3) In orig. loc alb; probabil: rubrică.

(4) In orig. greșit: *Erinnerung*.

(5) In orig. greșit: *einstreitigen*.

(6) In orig. loc alb, probabil: *Mächtigen verlieren*.

(7) In orig. greșit: *Staarsinn*.

(8) In orig. greșit: *Weinhäusser*.

(9) In orig. greșit: *nobilibus*.

(10) In orig. greșit: *Nachts*.

(11) In orig. greșit: *Anschliessung*.

(12) In orig. greșit: *ihn dem*.

RĂSCOALA LUI HOREA, 1784—1785, ȘI STAREA IOBAGILOR DIN TRANSILVANIA ÎN GENERAL

Extras dintr-o scrisoare din Transilvania, din 10 noiembrie 1784

Filantropul luminat a presimțit nenorocirea și iată că acum e aci. Spre ocara funcționarilor noștri camerali, trebuie să recunoaștem că răzvrătirea a început în domeniul minier Zlatna și s-a întins de îndată pe proprietățile episcopului conte de Bathyani și pe domeniul Hălmagiu, pe care, de câțiva ani, îl stoarce un arendaș, o adevărată lipitoare.

Este de netăgăduit că pe aceste trei domenii iobagii au fost împovărați, în ciuda vechiului lor drept urban; că de 45 de ani ei poartă plingeri fără folos și că purtătorii jalbelor au fost aspru pedepsiți, sub alte pretexte scornite.

Chiar dacă din partea celor suspuși s-au luat unele măsuri pentru preîntâmpinarea răului, acestea au rămas, ca de obicei, fără urmă.

Dacă din nefericire răskoala s-ar întinde pînă în Banat, atunci satele vindute proprietarilor particulari, ai căror locuitori se numesc acum iobagi, ar fi primele care ar pune mina pe măciucă; chiar și numele de iobag este revoltător.

Și acum mijloacele de potolire. Asprimea singură va îndrîji și va aduce pe toți la desperare. Asprime și ajutor activ și grabnic, libertate, proprietate asupra pămîntului, robote fixe. Dar legile țării! Dacă le înțelegi bine, sînt ele inele pentru libertate și pentru proprietate.

Extras dintr-o scrisoare din Transilvania,
din 27 septembrie 1784

Serbie, sclavie, iobăgie, servitute veșnică, supușenie ereditară [...] — sau oricum se va fi numind acest produs al tiraniei — ea mai practică încă în ultimul sfert al secolului al XVIII-lea comerț cu oameni în unele părți ale Europei și extinde ruina țării. Din țările germane ereditare ale Casei de Austria o stîrpișe marele prețuitor de oameni¹; dar munca de patru ani a unui Hercule n-a fost în stare să curețe țările ereditare ungare de această miasmă de tiranie. Încă o lună numai, și această pată rușinoasă va fi legată în Ungaria și Transilvania de registrele de conscripție. Ce va gîndi posteritatea cînd va răsfoi conscripția generală efectuată în timpul domniei lui Iosif al II-lea și va găsi însemnat într-a treia [...] a colilor [din registrele] de familie calificativul *iobag* sau *serb ereditar*?

Încă o lună și se va putea vorbi de noroc, dacă agitația țărănimii din comitatele noastre Alba, Hunedoara și Zărand, care se lățește zilnic, nu va izbucni în flăcări vii.

Popor nefericit! Înșelarea ta neconținută te va scoate pînă la urmă din răbdări. Mulți ani de-a rîndul ai fost înșelat cu reglementarea urbanială; acum un an ai fost înșelat cu desființarea iobăgiei sau cu restabilirea libertății tale, chiar și ziarele au anunțat-o, dar cătușele tale sînt încă puternice; acum ești înșelat de starea militară², tu întotdeauna ești înșelat, în timp ce furia fericitilor făuritori ai lanțurilor tale întotdeauna triumfă. În jurul tău, în Banat, în Țara Românească, în Moldova, în Galitia, vezi numai fii ai libertății, și tu porți lanțuri grele, fie că ești ungur, secui, sas sau român; în Banat țaranul [cu sesie întreagă] prestează 52 de zile de robotă cu carul cu două vite sau 104 cu brațele. Chiar și decretul lui Vladislav din anul 1514 stabilește numai

52 de zile de robotă pe an sau una pe săptămână și tu, sas, ungur sau român transilvănean, dacă ești iobag de moștenire, tu trebuie să pres-
tezi 156 zile de robotă cu vitele sau 208 zile de robotă cu brațele,
chiar dacă ai și numai un sfert de sesie. Dacă pe lângă aceasta se mai
vede și felul cum ești tratat, vai de lume!

Ți se cere hărnicie și ți se tăgăduiește proprietatea asupra pămîn-
tului. Trebuie să-ți construiești locuințe mai confortabile, să-ți ridici
clădiri gospodărești durabile, să-ți lucrezi bine ogoarele tale și să le în-
conjuri cu garduri vii sau cu șanțuri, să plantezi livezi de pomi fruc-
tiferi etc., iar tiranilor tăi le rămâne totdeauna libertatea să te vîndă
pe tine sau pe copilul tău, sau să vă alunge din toate ale tale. Filantropul
luminat privește scenele triste și se cutremură de urmări, îți plînge
soarta ta [și] a patriei sale. El dorește grabnica aplicare a mijloacelor
necesare de salvare; poate singurul mijloc de preîntîmpinare a neno-
rocirii care amenință neîndurătoare este acum o imediată desființare a
iobăgiei și a șerbiei ereditare, încît restabilirea libertății personale și a
libertății de strămutare, dobîndirea proprietății pămîntului și reglemen-
tarea robotelor după sistemul bănățean sau după cel legal amintit mai
sus din anul 1514 (fără a se opri acum la proporționarea lor după sesii,
a cărei îndeplinire ar cere mai mulți ani, ci să se fixeze acum îndată,
ad interim — pînă ce se va putea introduce, rînd pe rînd, reglementarea
urbarială —, numai robote de o zi pe săptămână cu carul cu două vite
sau, în locul acestora, robote cu brațele la două zile, și să se desființeze
imediat toate dările în afară de robote care nu sînt întemeiate pe legile
din anul 1514). Acolo unde robotele ar fi fost mai ușoare, ele ar putea
fi lăsate cum au fost. La această reglementare provizorie ar [...] nu-
mai [...] căci nobilul mai mic este și așa mulțumit și acum cu robotele
mici și nu pretinde de la supusul său aproape nici un fel de dări în
afara robotei.

Sufletul negru de tiran, dimpotrivă, nemulțumit cu ceea ce or-
donanțele superioare au stabilit pentru stăpînul de pămînt în Banat
sau a fixat pentru el legea din anul 1514, pe nefericitul țaran, dus la
desperare, îl face vinovat de încăpăținare, trîndăvie, instigare, lăcomie,
nesupunere, sete de răzbunare și toate fărădelegile posibile, nesimțitor
la mizeria totală în care și-a aruncat aproapele, el nu dorește altceva
decît folosirea celor mai groaznice mijloace pentru eternizarea sclaviei,
a mizeriei și a decăderii patriei.

Marele prețuitor și cunoscător de oameni, luminatul principe al
țării și părinte al popoarelor sale, pe care toți îl iubesc, va ști să aleagă
cele mai bune mijloace pentru menținerea lor și spre folosul patriei.
Rămîn etc. etc.

Diferite chestiuni din Transilvania, tratate în capitole mici

Primul capitol

Motivul răscoalei țărănești în domeniul minier
Zlatna din anul 1784 și 1785

Recenta răscoală țărănească din Transilvania are o mare asemă-
nare cu aceea care s-a petrecut în Anglia sub Richard al II-lea. Acolo
semnalul dezlănțuirii a fost dat de fărădelegea unor slujbași regești.

Pentru ca noua taxă de 3 groși, impusă pentru fiecare persoană trecută de 15 ani, să o încaseze și de la fiica unui potcovar din Essex (despre care tatăl afirma că ar fi încă sub vîrsta stabilită), un funcționar apucă fata cu intenția de a dovedi într-un mod cu totul necuviincios contrariul. Tatăl, revoltat de acest fapt, omorî printr-o lovitură de ciocan pe făptaș. Vecinii se asociază și furia se răspîndi împrejur mai repede ca focul în cîmpia uscată. Mai multe comitate au fost contaminate, plebea înrobîtă [și] maltratată de nobilime puse mîna pe arme, și furia răsculaților omorî pretutindeni, jefui și arse palatele nobilimii. Ei n-au vrut să se liniștească decît numai în anumite condiții. Acestea au fost mai convenabile decît s-a bănuît; au constat în amnistie, desființarea stării de sclavie, libertatea comerțului în tîrguri și introducerea anumitor dări în locul robotei. Li s-a aprobat totul cu bucurie, li s-au dat scrisori de libertate în acest sens, și gloata se împrășteie repede.

În Transilvania semnalul dezlănțuirii l-a dat tot fapta rușinoasă a unor funcționari regești, care se remarcă însă și mai bine prin neomenia lor. Pentru a asigura, prin pilde care să înspăimînte, nou satornicitaarendare de către armeni a cârciumilor în domeniul minier al Zlatnei, împotriva iobagilor nemulțumiți (care înainte avuseseră din totdeauna acest drept dearendă și, infuriati de scumpirea neobișnuită a băuturilor, au spart cîteva butoaie ale arendașului armean), au prins zece dintre nemulțumiți, pe cîteva i-au osîndit la moarte, pe alții la mai mulți ani de temniță grea și de la ceilalți supuși ai domeniului minier amintit s-a stors suma de zece mii de florini ungurești, sub pretextul de a înlocui paguba arendașului. Și a fost nesocotită cu dispreț o poruncă preainaltă, sosită la Guberniu, de a suspenda execuția, căci unii dintre cei zece osîndiți au fost pedepsiți cu cîte 100 și 200 de lovituri de biță, împărțite la mai multe sorocae.

Însă, pentru a lămuri mai bine chestiunea, trebuie explicată amănunțit.

Domeniul minier Zlatna se împarte în domeniul de sus, de mijloc și cel de jos. Supușii nu au aproape deloc agricultură, vitele lor se dezvoltă foarte rău; aceasta este soarta locuitorilor de la munte; ei își cîștigă mijloacele de trai foarte greu și cu trudă, tăind lemne, arzînd cărbuni, făcînd comerț cu obiecte din lemn sau muncind ca zileri în regiunile de șes, deoarece agricultura lor neînsemnată abia poate fi luată în considerare. Din acest motiv, pînă în anii 1776—1777 au fost tratați de către funcționarii domeniali cu foarte multă indulgență, în virtutea urbariilor vechi și a scutirilor din partea foștilor principii naționali. De pildă, domeniul de mijloc, care se compune din trei sate, din timpuri imemorabile n-a dat pe an mai mult decît 300 pisete sau cam 825 fl. în bani, 42 stinjeni de lemne și cîteva care de scînduri. Dar din anul 1776 dările în bani au și crescut *ad alterum tantum*, celelalte prestații însă au fost mărite și mai mult. Funcționarii credeau probabil că își vor cîștiga prin aceasta merite și își vor croi drum spre funcții mai înalte. Inițiativa lor a fost încuviințată de forurile superioare, pe motiv că numărul supușilor s-a mărit. În zadar strigau aceștia că terenul și mijloacele lor de cultivare a pămîntului n-au sporit, că ei, luați fiecare în parte, stau acum mai rău decît înainte, cînd numărul lor era mai redus. Nu li s-a dat ascultare.

Ca justificare, se spune mereu că și partea de contribuție a acestui domeniu a crescut în raport cu numărul sporit al locuitorilor, în consecință ar trebui mărite proporțional și veniturile domeniului. Dar

există principiul urbarial: urbariile vechi și obiceiurile din bătrâni trebuie respectate, dacă și unele și altele sînt în favoarea iobagilor săraci; *de asemenea*: supușii să nu fie împovărați mai mult decît au fost înainte. Cum s-a putut, deci, încălca acest principiu? Și dacă pînă în anul 1776 funcționarului domenal și forului său superior nu le-a trecut niciodată prin minte să sporească obligațiile sârmanilor supuși, obișnuite pînă atunci, cum au putut ei ajunge de atunci încoace la acest gînd nefericit?

Locuitorii domeniului au avut, din timpurile cele mai îndepărtate, dreptul cîrciumăritului în schimbul unei taxe anuale de arendare, dar foarte redusă. De exemplu, comunitatea Arieșu Mare plătea pentru aceasta 50 fl., cea din Arieșu Mic 45 fl. În felul acesta au fost în stare să-și procure la prețuri scăzute băuturile de neapărată trebuință și care le mai aduceau alinare în astfel de ținuturi sălbatice și neroditoare, unde traiul se cîștigă numai printr-o muncă foarte grea și anevoioasă; de pildă, măsura de vin costa de la 6 la 7 1/2 creițari, rachiul de la 13 pînă la 23 1/2 creițari.

Acum se ivi un proiectant pe care nevoia l-a împins la aceasta și propuse Tezaurariatului monetar și montanistic să dea în arendă dreptul de cîrciumărit din întregul domeniu unui particular, deoarece s-ar putea găsi, desigur, unii sau altul care ar da pentru aceasta și zece pînă la douăsprezece mii de galbeni, pe cînd supușii realizează abia cîteva sute de galbeni. Acest proiect nefericit l-a născocit fostul căpitan de cavalerie în retragere, Ioan Aron de Bistra, pe care situația sa precară l-a cam zăpăcit de cap. Există anumite feluri de slujbași care, pentru ca să sporească veniturile date lor în grijă, și ca să-și cîștige prin asta merite și recompense, nu se sfiesc să distrugă mii de oameni. Așa este cazul aici.

Tezaurariatul și Camera aulică monetară și montanistică aprobară nefericitul proiect și arendară cîrciumăritul în întreg domeniul unui armean, care promise în schimb 12 mii fl. Imediat urcă prețul băuturilor, măsura de rachiul crescuse de la 13 la 24 creițari. Arendașul nu-și mai cumpăra acum băuturile în regiunile de șes înconjurătoare, din Transilvania, ci le aducea din Ungaria și din Banat. Fiecare om cu jumdecată prevedea nenorocirea pe care trebuia să o aducă cu sine pasul făcut.

Este cu neputință ca monarhul, dacă i s-ar fi supus chestiunea spre aprobare așa cum era ea, să-și fi dat consimțămîntul la aceasta³. Unii dintre supuși, pentru care băuturile întăritoare au devenit un lucru de neapărată trebuință din cauza muncilor grele și a hranei proaste, dar care de acum le-au devenit prea scumpe, își simțeau acum mizeria, căci prețul băuturii crescuse imediat *ad alterum tantum*. Alții, care își schimbau obiectele din lemn, în regiunile de șes, cu băuturi și bucate pe care le vindea după aceea la munte, își pierdeau mijlocul de trai. Această pierdere în comerțul de schimb avu urmări la fel de puternice și asupra locuitorilor din regiunile de șes.

Toate satele domeniului se îndreptară acum spre Tezaurariat și cerură îndepărtarea arendașului, dar în zadar. Trimiseră atunci deputați la Viena, între care se distinse faimosul Horea; aceștia obținură porunci pentru anchete, dar cercetarea se prelungi ani de zile. Mizeria crescuse însă cu fiecare zi; într-o jumătate de an duse oamenii la desperare și aceștia au spart, la tîrgul de la Cîmpeni, fundul cîtorva buți de vin ale arendașului, cu ajutorul locuitorilor din regiunile de șes învecinate, strînși în mare număr la tîrg, care erau la fel de îndîrjiți. Acum urmă

sentința neomenoasă amintită mai sus, care în parte a și fost executată (desigur, fără știrea prealabilă și fără aprobarea monarhului).

Această cruzime îndârji și mai mult spiritele. Căci nu s-a îndepărtat arendașul armean până ce în sfârșit nu a intervenit Tabla comitatensă, care a arătat urmările dăunătoare ale sistării comerțului de schimb în regiunile de șes, și prin aceasta a provocat îndepărtarea arendașului. Dar la ce a ajutat această îndepărtare; stăpînirea intră în locul arendașului și preluă crișmăritul în contul ei, în loc să-l restituie supușilor în schimbul arendeii plătite mai înainte. Comerțul de schimb rămase și rămîne încă și în ziua de astăzi blocat, o mulțime de oameni rămîn fără alimente, iar băuturile rămîn la prețurile lor ridicate.

S-a constatat că supușii s-au agitat, ce-i drept, și au înaintat plîngerii din cauza dublării nedrepte a dărilor în bani și a altor prestații (pentru care desigur în loc de ajutor au primit numai bătăi crunte), totuși la acestea s-au arătat cu mult mai puțin morocănoși și indignați decît la desființarea libertății circiumăritului și la scumpirea băuturilor pricinuită de aceasta. Firește că este o prea mare dare pe băutură să se ridice dintr-odată măsura de vin de la 7 creițari la 12 creițari și o măsură de rachiu de la 13 creițari la 24 creițari.

În Austria impozitul pe băuturi a scumpit băutura numai cu un creițar, și totuși a provocat atîta supărare și nemulțumire. Dar, deoarece nici prin faptul că stăpînirea a preluat circiumăritul nu s-a îndreptat nimic, mizeria continuă, iar disperarea crescuse la cel mai înalt grad; ea aduse pînă la urmă pe nefericiții la acea faptă îngrozitoare care a costat viața a multor sute de oameni.

Aceasta este adevărata sursă din care provine răscoala țăranilor⁴; afară de aceasta vine conscripția militară a țăranilor, întreprinsă în vara anului trecut, despre care vom spune mai multe altă dată. Aici avem numai intenția să reamintim dreptul de circiumărit, întrucît pentru o mare parte a supușilor acestui domeniu băuturile întăritoare au devenit o nevoie la muncile lor grele, și de aceea lipsa lor pricinuită prin scumpirea acestora trebuia să aibă o înrîurire foarte dăunătoare asupra menținerii sănătății și asupra capacității lor de muncă; s-a procedat nechibzuit și nedrept, ba chiar neomenos cînd, prin luarea dreptului de circiumărit de la supuși, s-au scumpit băuturile; prin aceasta s-au aruncat supușii în mizerie, s-a blocat comerțul de schimb și astfel, pe de o parte au sporit veniturile domeniului, prin arendare, pe de altă parte însă ele au fost scăzute, prin mizeria cauzată acolo supușilor, care nu mai erau în stare să-și suporte contribuțiile și alte dări domeniiale.

Al doilea capitol

Iobăgia sau servitutea ereditară

În prima frază am spus că sursa principală a răscoalei trebuie căutată în domeniul minier Zlatna. Este știut că cei trei conducători principali, Horea, Cloșca și Crișan, erau supuși din acest domeniu. Dar se mai știe de asemenea că această molimă s-a întins îndată și la supușii din domeniile particulare înconjurătoare. Și aici stau la bază cîteva greșeli ale administrației publice. Filantropul se străduiește în zadar să dezvăluie încă o dată aceste greșeli în constituția țării. Monarhul le cunoaște: voința sa suverană și autoritatea sa se străduiesc deja

într-al cincilea an zadarnic să le stîrpească. Totuși, nu va fi o muncă zadarnică, dacă se va atrage încă o dată atenția filantropului asupra lor⁵: astfel

Întii sclavie și comerț cu sclavi

Regatul Ungariei avea, în primele secole ale formării sale, *sclavi* după felul asiatic. Se ajungea în această stare prin prizonieratul de război și prin anumite crime; dar încă sub regii din dinastia arpadiană această formă de sclavie a fost desființată. Despre *iobăgia* sub care lincezeau țăranii din toate țările Europei, Ungaria și Transilvania, nu știau aproape nimic pînă în anul 1514, cînd a trebuit să fie introdusă de regele Vladislav al II-lea la insistența nobilimii. Ferdinand I și fiul său Maximilian al II-lea o desființară din nou în Ungaria; în Transilvania și în părțile anexate Ungariei ea rămase în vigoare sub principii naționali. Iosif al II-lea, care cunoaște drepturile omenirii și mijloacele pentru a-i face fericiți pe supușii săi, o desființă în țările sale ereditare germane. În anul 1783 el veni în Transilvania, văzu pe supușii săi credincioși de acolo lincezind încă sub jugul greu al iobăgiei, și — aici sînt foarte înclinat să dau crezare deplină lui Erlanger [Zeitung]⁶, iubirea de oameni a lui Iosif mă îndreptățește la aceasta — sfărîmă imediat acest jug care dezonora omenirea. Acum fiecare filantrop, fiecare patriot luminat, căruia îi stă la inimă binele patriei, aștepta cu dor publicarea, pe calea reglementară, a acestei binefaceri preainalte. Însă ea n-avu loc, Erlanger [Zeitung] fu ocărit ca mincinos, cîteva corespondențe din Viena, care de asemenea trimbițaseră ridicarea iobăgiei, își pierdură creditul pe care-l aveau de obicei pentru știri asemănătoare. Tot ce s-a publicat a constatat mai cu seamă în aceea că supușii de moștenire sau iobagii ar putea să învețe și să practice în viitor arte și meșteșuguri și că expediția scrisorilor de manumisiune sau de eliberare trebuia să fie scutită de taxe; dar dacă manumisiunea însăși sau libertatea trebuiau să se acorde fără taxă, aceasta nu era hotărit, și astfel, chestiunea rămase cum a fost.

Dar nici n-ar fi necesar ca stăpînul de pămînt să dea el însuși iobagilor săi libertatea sau manumisiunea; prin aceasta rămînea întotdeauna deschis un vast cîmp de acțiune sîcîielilor și despotismului stăpînilor de pămînt. Ar trebui să fie întotdeauna de ajuns ca monarhul să-și facă cunoscută voința în concordanță cu legile țării, și anume că ar vrea să fie desființată deosebirea dintre iobagi și țăranii liberi și că ar dori să aibă în statele sale numai libertate și deci, în consecință, numai țăranii liberi.

Ferdinand I dispuse numai publicarea articolului 26 din anul 1547 privitor la desființarea iobăgiei, și libertatea fu din nou restabilită. Textul acestui articol este remarcabil, merită osteneala să fie redat: Deoarece prin felurite pilde, mai vechi sau mai noi, minia răzbuñătoare a atotputernicului Dumnezeu s-a arătat de multe ori, din pricina vreunui păcat mai grav al poporului, iar de cîțiva ani încoace se pare că nici un alt lucru nu a slăbit Ungaria cea înfloritoare altă dată mai mult decît asuprirea iobagilor, al căror strigăt se înalță într-una în fața lui Dumnezeu, astfel, pentru a înlătura indignarea creatorului tuturor lucrurilor și a împăca din nou bunătatea, dragostea și mila lui cu această țară distrusă, [stările regatului] au hotărit în unanimitate și aceea ca libertatea nefericiților iobagi supuși, luată lor în ultimii ani, indiferent

din ce cauză, să le fie redată; iar celor care în viitor nu vor dori să trăiască sub porunca sau stăpînirea unui domn sau nobil, să le fie îngăduit să plece în altă parte⁷. Cu cît temei s-ar putea aplica astăzi aceste cuvinte Transilvaniei!

O publicare asemănătoare ar putea restabili libertatea și în Transilvania; stăpînul de pămînt n-ar pierde prin aceasta nimic, întrucît robotele sale legale ar rămîne neatînse (vom avea prilej să arătăm într-un capitol mai jos care sînt robotele și dările legale). Prin aceasta ar înceta atîtea procese „de vindicanda libertate“, și astfel de [proces] sînt o mulțime aproape la fiecare instanță de judecată. Prin aceasta, în sfîrșit, ar înceta rușinosul comerț cu oameni, căci în Transilvania se vînd oameni cum se vînd boi.

Dar această publicare trebuia poate refăcută încă în anul 1783. Monarhul ar fi desființat iobăgia încă atunci și ar fi restabilit libertatea personală a țăranilor; zvonul public, ziarele o spuneau deschis. Dacă aceasta este adevărat, ce sancțiune, ce pedeapsă merită acela care îl înșeală pe monarh și lasă să dăinuiască mizeria, devenind prin aceasta și el o cauză a nefericitei răscoale? Și cum să nu se revolte țăranul, care vede numai libertate în jurul lui, în Banat, în Țara Românească și în Moldova, în Galiția (fiindcă în toate aceste țări șerbia și iobăgia sînt desființate) și chiar în Transilvania, pe așa-zisul pămînt crăiesc; și numai el singur trebuie să poarte lanțurile dezonorante? A auzit poate el însuși că monarhul îi dăruiește libertatea; cum să nu creadă un asemenea zvon, și chiar dacă nu l-ar crede niciodată, cum să nu fie supărat pe stăpînul său care caută să-i eternizeze lanțurile?

Aici trebuie notat că de vreun an sau doi rareori se întîlnește cuvîntul „iobag“ aici la noi în ordonanțele Curții care se referă la supuși, ci în locul lui se folosește expresia germană cu același înțeles *Erbunterthan*, sau în latină: *colonus perpetuus* sau *haereditarius* și *colonus perpetua obligationis*; dimpotrivă, ceilalți țărani care nu sînt iobagi sau supuși de moștenire se numesc nemțește *Freibauern*, în limba transilvăneană *jeleri* și în limba latină transilvăneană *inquilini*.

Al treilea capitol

Lipsa proprietății. Nu știu cum a ajuns atît de departe tirania noastră încît să negăm complet bietului țăran orice drept de proprietate, mai ales cu privire la bunurile *nomișcătore*; să-i răpim în mod samavolnic pămînturile, averea lui, și să-l împingem cu sînge rece în mizerie. Legile, desigur, nu ne îndreptătesc la aceasta. Spre a susține această tiranie s-ar putea eventual cita legea *Decretum Tripartitum*, partea a III-a, titlul 30, paragraful 7, unde se spune:

„Proprietatea lăsată moștenire sau vîndută cuiva de un iobag nu poate fi înstrăinată pe veci de la stăpînul pămîntului; căci iobagul, în privința perpetuității, în afara venitului și răsplatei muncii sale, nu are nici un drept pe moștile stăpînului său; ci proprietatea asupra întregului pămînt îl privește pe stăpîn și aparține acestuia“. Dar din această lege se vede limpede că țăranului i s-a contestat numai „ius perpetuitatis“, în timp ce îi rămîne, totuși, libertatea să dispună asupra pămînturilor sale, precum și evaluarea lor, după cum dovedește paragraful 8 care urmează imediat: „Printr-o astfel de moștenire sau vînzare, iobagul nu poate transmite sau vinde cuiva nimic decît venitul și răsplata muncii sale, adică valoarea corespunzătoare pămîntului,

pășunii, morii sau viei, stăpînul rămînînd neatîns în dreptul său de perpetuitate". De aici rezultă îndeajuns că stăpînul de pămînt are „proprietatem directam” sau „dominium superius”, țăranul are însă „dominium utile” sau „proprietatem emphytanticam”. Fiindcă o dovedește și titlul 29 al decretului *Tripartitum* că: „Dacă iobagului i se naște un fiu și are încă o fată nemăritată, atunci amîndoi îi urmează în averea părintească, atît cea mișcătoare, cît și cea nemișcătoare, cu drept egal”⁴⁸. Succesiunea privitoare la bunurile mișcătoare se extinde și asupra celor pe care acestea le vizează, precum și asupra văduvei țăranelui decedat fără moștenitori, în conformitate cu aceeași lege. Dar ce folosesc legile, dacă nu sînt respectate. În Transilvania se vede adeseori cum stăpînul de pămînt îi ia unui țăran unul sau mai multe loturi de pămînt, pe altul îl mută din sesia sa într-alt loc, pe una mai rea, pe al treilea, dacă este țăran liber, îl alungă, pe al patrulea, dacă este iobag sau supus de moștenire, îl vinde sau îl schimbă, ca pe boul său, celui de-al cincilea îi răpește fiul din brațele părintești și-l dă în schimbul unui cal de călărie. La această rușinoasă maltratare, la o astfel de nesigurantă a posesorului, cînd țăranul nu știe dacă azi e aici, mîine acolo, dacă roadele sudorii sale le vor folosi copiii și rudele sale de sînge sau oameni străini, cum poate să-l cuprindă pofta să-și construiască locuințe și construcții gospodărești confortabile și durabile, să planteze livezi de pomi fructiferi, să-și îmbunătățească munca cîmpului, să cruțe pădurile, să sădească duzi ca să producă mătase etc.? Țăranii noștri sînt destul de săraci, dar este o minune că nu sînt și mai săraci și mizeri. Trebuie să se amintească aici încă un lucru la fel de important.

Pe vremuri, aproape fiecare sat din Transilvania avea cîteva terenuri comune și păduri a căror folosință era de asemenea în comun. Acestea proveneau probabil de acolo că locuitorii n-au fost destul de numeroși ca să poată lucra toate pămînturile și deci să le poată împărți între ei. Acum cîțiva ani s-a dat un ordin aulic în virtutea căruia toate pămînturile obștești să fie împărțite între țărani și să fie impuse la contribuție. Acum se treziră stăpînii de pămînt și, intrucît aproape în fiecare sat erau mai mulți, se ocupară ei înșiși cu împărțeala, sau, pentru a da acțiunii lor un aspect legal, puseră să se facă aceasta prin funcționari judecătorești, dar în favoarea lor, pentru că terenurile și pădurile obștești au fost împărțite numai între ei, excluzînd pe țărani; ulterior ele au fost alodizate, și în acest fel a fost înșelat atît fondul contribuțional, cît și comunitatea țăranilor. Cît de dureros a fost aceasta pentru comunități o știe numai acela care trăiește aici între ei. Aproape zilnic se înaintează aici plîngerii; împăratul a adunat în anul 1783 o grămadă întreagă de asemenea suplici. Dar ce folos — stăpînii de pămînt scuză nelegiuirea lor cu legea *Aprobat. Constit.*, partea a II-a, titlul 29, art. 1, unde se spune că acolo unde sînt mai mulți stăpîni de pămînt finețele, pădurile și terenurile arabile, în afară de pămînturile comune, să fie împărțite „Juxta quantitatem et numerum sessionum antiquorum”. Această lege este mai mult împotrivă decît pentru stăpînii de pămînt, deoarece în primul rînd aici nu se spune că finețele, pădurile și terenurile arabile care trebuie împărțite să fie alodizate, excluzînd pe țărani, și să fie sustrate de la contribuție; în al doilea rînd, terenurile obștești sînt excluse în mod expres de la împărțire. Dar în zadar; plîngerile țăranilor mai sînt încă și vor fi zi de zi respinse. Unele comunități au îndrăznit să-și reia cu forța terenurile lor obștești; însă blestem peste nenorociți; ei au fost impuși la o pedeapsă de 300, 400 pînă la 500 flo-

rini. Nu-i aceasta revoltător? Chiar cu cea mai mare bunăvoință de a îndrepta lucrul, cine va întreprinde în acest caz o anchetă justă? Un transilvănean desigur că nu; pentru că el este fie complice aici sau acolo, sau va avea să se aștepte la cele mai cumplite persecuții. Pentru a se convinge însă de acest lucru, se poate da de știre în țară, să se anunțe acele comunități și sate ale căror terenuri obștești și păduri au fost confiscate de către domni, sau care au fost pedepsite pentru nesupunerea manifestată cu această ocazie. Atunci vor apare imediat din toate comitatele o mulțime dintre acestea.

Al patrulea capitol

Robotele excesive. În Transilvania, fie că supusul posedă ceva sau nu, el prestează, dacă este iobag sau supus al unui cavaler sau al unui nobil puternic, pe săptămână, patru zile de robotă cu brațele sau trei zile de robotă cu vitele, care se urcă deci la 208 zile de robotă cu brațele pe an; nobilul mic se mulțumește cu două zile de robotă cu brațele sau o zi de robotă cu vitele pe săptămână. Supusul liber sau inquilinul de pe moșia unui cavaler sau a unui nobil puternic este ținut cu o zi mai puțin decât supusul de moștenire, el prestează în consecință, trei zile de robotă cu brațele sau două zile de robotă cu vitele pe săptămână, fie că posedă mult, puțin sau nimic, nobilul mic ia de la acesta numai o zi de robotă cu vitele sau una cu brațele. S-a observat însă că în comitatele Hunedoara și Alba și nobilul mic a imitat pe cavaler și a împovărat pe supusul său tot atât de mult ca și acela. Dacă pe lângă acestea se mai socotesc și alte prestații, pe care trebuie să le îndeplinească supusul transilvănean, cum sînt: dijele din vin și grîne, dijele din miei, porci, și stupi, taxa pe vii și crișmărit, taxa de ghindărit și pe cazanele de țuică, giște, rațe, găini, ouă, unt, porci grași, saci, butoaie de vin, ovăz, lemne, fuilor tors, țesătură, cărăușii gratuite și altele asemenea, care, ce-i drept, nu se practică pretutindeni, dar totuși ici-colo, în special la supușii stăpînitorilor mai puternici și, dacă, mai departe, se iau în considerare excesele slujbașilor domeniali și ai comitatelor, atunci este de neînțeles cum totuși sârmanul țaran își mai poate duce viața. În Banat, țaranul care posedă o sesie întreagă pe cel mai bun pămînt nu prestează mai mult decât o zi de robotă cu două vite sau două zile de robotă cu brațele pe săptămână; acela care posedă mai puțin robotește mai puțin. În toată Ungaria robotele sînt socotite, de asemenea, în raport cu situația proprietarului. În Țara Românească și în Moldova țaranul nu prestează mai mult decât 12 zile de robotă în cursul unui an întreg. Dacă însă țaranul transilvănean își compară robotele cu acelea pe care le prestează țaranul din țările învecinate și apoi își dă seama de mizeria sa, cum să nu-i sîngereze inima [?].

Dacă se cercetează legile țării în legătură cu acest punct, atunci se constată că regele Vladislav al II-lea, în anul 1514, prin articolul 16, a stabilit robotele la o zi pe săptămână sau 52 de zile pe an; Ferdinand I le reduce în anul 1553, prin articolul 11, la 40 de zile pe an. Nici o altă lege nu avem în acest an, întrucît articolul dietei transilvănene din anul 1714, care fixează robotele iobagilor la patru, iar cele ale jelerilor la trei zile pe săptămână, n-a fost aprobat formal niciodată din partea principelui țării și, în consecință, n-a fost introdus nici în codul mai nou al țării, sau între articolele novelare. În rescriptul din 20 iulie 1742 se citește, ce-i drept, o confirmare a lor, însă aceasta este numai provizorie, și

anume pînă cînd robotele vor putea fi mai bine reglementate și readuse la măsura legală din anii 1514 și 1553; și încă și rescriptul din 25 februarie 1747 a făcut în legătură cu aceasta cîteva modificări, și din acel timp se lucrează încontinuu la mai buna reglementare urbarială. În vederea acesteia, comisia urbarială transilvăneană a propus, în anul 1776, ca robotele să fie reduse la două zile pe săptămînă, în funcție de o sesie întreagă, înlăturîndu-se deosebirea atît de rușinoasă care se făcea între iobagi și țărani liberi. Dacă s-ar fi pus în practică chiar atunci această propunere sănătoasă, cită nenorocire s-ar fi putut preîntîmpina.

Al cincilea capitol

Pedepse inumane. Natura se înspăimîntă numai închipuindu-și-le, și micii noștri tirani sînt destul de hotărîți să lase să fie aplicate asupra aproapelui lor. Aș jigni omenirea cu descrierea lor amănunțită; fiecare om cu judecată va înțelege ușor ce urmări trebuie să rezulte din aceasta. Totuși, nu pot să mă abțin să nu vorbesc aici despre o pedeapsă ciudată, aplicată de un nobil iobagului său. El îi porunci să se culce cu fața la pămînt, puse să se lege de picioarele lui două vite de povară, îi îngreună spatele cu o birnă ca să nu se poată întoarce, și puse să se mîne vitele. Executarea avu loc pe un pămînt arat; cel în cauză vru să-și salveze fața și o sprijini cu mîinile și cu degetele care, în acest fel, îndeplineau serviciile unei grape; și aceasta a fost și intenția adevărată a nobilului, deoarece țaranul își uitase grapa acasă. Acest capriciu, prin ciudățenia sa, a dat prilej să se vorbească despre el în toată țara. Dealtfel a încetat și aici tortura în cauzele criminale. Despre tragerea în țepă, această barbarie turcească, puțin se mai aude în comitate; dar unde mai pare încă destul de sumbră și aduce cu dreptul criminal turcesc, acolo micile noastre pașale își fac peste tot plăcerea să străpungă trupul multor bieți păcătoși cu o țepă care este în raport cu crimele comise. În secuime, unde faimoasa bandă de tilhari sub conducerea citorva nobili nenorociți de acolo a răspindit atîta groază, în primăvara anului trecut (1784) s-a aplicat fără ezitare această pedeapsă la unii dintre bandiții aceștia; firește că mai trăia cîte unul după „operație“ și douăzeci, treizeci de ore. Însă chiar aceasta a slujit ca exemplu de intimidare și [...], poate, și la dezvăluirea barbariei noastre. Cu ocazia răscoalei precedente căpeteniile îl amenințară pe un comite suprem de aici că îl vor trage în țepă și îl vor prăji dacă le va cădea în mîini; în cazul acesta firește că el n-a vrut să ia locul unui clapon; o spaimă cumplită îl cuprinse și-l alungă pînă peste hotarele comitatului său. De abia se crezu la adăpost, cînd s-a emis un ordin suprem că în astfel de timpuri grele fiecare comite suprem trebuie să rămînă în comitatul său. Și, dacă ar lipsi, să plece imediat acolo. Deci cel fugit trebui să se întoarcă, dar a fost destul de prevăzător să se repeadă într-o cetate. Norocul îl favoriză, întoarse foaia, îi dădu pe mină pe Ursu Uibar, presupusul fiu al lui Horea, și atunci acesta trebui să sufere soarta claponului; el fu tras în țepă cu toată solemnitatea. O „operație“ asemănătoare și cu același fast a fost aplicată și la Tîrgu Mureș (unde este sediul papinianilor și tribonianilor noștri) unui alt răscolat, care era cînd catolic, cînd calvin, poate și ortodox sau evanghelic; el avu însă totuși norocul să moară catolic. Peste celelalte „operațiuni“ asemănătoare să se tragă vîlul uitării: poate că în viitor nu vor mai apărea nici la noi, niciodată; pentru că, pe de o parte, se caută ca funcțiile juridice să fie ocupate pe cît posibil de băr-

bați luminați, pe de altă parte, monarhul a dat să se înțeleagă recent că într-o țară organizată asemenea pedepse nici nu trebuie să aibă loc. Prilejul îl dădu o patentă gubernială în care era intercalată amenințarea că juzii acelor sate care se vor alătura cu știrea lor la rebeli să fie trași de vii în țeapă. Această patentă a fost răspîdită prin ziare: aproape toți care vin pînă încoace la noi vorbesc despre ea. Acum sosi aici o lămurire preainaltă că majestatea sa ar trăi cu convingerea că în asemenea cazuri se va rămîne la simpla amenințare și dacă se va întîmpla vreun caz, ea să nu fie nicidecum pusă în aplicare, ci vinovații să primească o altă pedeapsă. Nici vrăjitoare și vrăjitori nu mai există la noi, prin urmare nu există nici pedepse pentru ei. Hulitorii de Dumnezeu încep să fie socotiți la noi nebuni, care sînt minioși pe acela pe care l-au jignit; în orice caz, pedepsirea lor este lăsată pe seama aceluia care se socotește că a fost ofensat de către ei. Și sexul slab, ceata preoteselor Venerei, este sustras treptat de la pedepsele dezonorante, care nu le îndreptau, ci le transformau numai în răufăcătoare. În definitiv „barbișonul”⁹ nostru începe să devină mai galant și deci și mai sensibil și mai uman. Pentru victimele demne de compătimit ale dragostei puterea le-giuitoare a purtat deja grijă, inocența slăbită și tulburată nu mai poate fi pedepsită în public. Firește, cite o haină neagră sau albastră și cite un circotaș nu sînt mulțumiți cu acest aranjament, fiindcă îi scapă atît unuia, cît și celuilalt prilejul vreunui sentiment josnic. Dar abia acum îmi dau seama că pe neobservate m-am abătut de la subiectul meu; mi-am propus doar să vorbesc pe scurt numai despre mărimea exagerată a acelor pedepse pe care domnii de pămînt de aici și administratorii lor le aplică iobagilor. Înțeleg prin aceasta numai pe acel domn de pămînt și administrator care mai aduce încă destul de mult a etichetă osmană învecinată. Acestor capete de turci nu li se poate pune stavilă altfel decît prin prescripții precise, conform cărora ei trebuie să se comporte. Modul de tratare a supușilor care se dedau la excese, publicat în țările germane ereditare, a fost trimis de către forul suprem și guvernului nostru pentru a-l aplica; dacă s-ar pune mai repede în aplicare, atunci filantropul sensibil ar putea fi scutit de multele suspine pe care le scapă văzînd pedepsirea barbară a aproapelui său.

¹ Autorul se referă la Iosif al II-lea.

² Este vorba de conscripția militară.

³ Credința într-o intervenție favorabilă a „preamilostivului” împărat este o părere acreditată în cercuri largi ale Transilvaniei, mai ales în rîndul romanilor.

⁴ Tumultul de la Cîmpeni a fost numai una din cauzele mai apropiate ale izbucnirii răscoalei.

⁵ Opinie optimistă a autorului, infirmată de mersul ulterior al evenimentelor.

⁶ *Real-Zeitung*, Erlangen.

⁷ Textul latin a fost confruntat cu originalul art. 26 din decretul X, 1547, al regelui Ungariei, Ferdinand I (*Corpus Iuris Hungarici*, II, Tyrnaviae, 1696).

⁸ Pentru confruntarea celor trei art., vezi *Corpus Iuris Hungarici*, I, Tyrnaviae, 1696.

⁹ În original *Knebelbart*, în traducere ad literam *barbă-căluș*, de fapt muștață „în furculiță”, constrînsă a lua o formă anumită, aluzie străvezie la metodele mai „galante” de anchetare din vremea iluminismului.

A

- Aaron v. Aron.
- Abafi Lajos, editor, XXIII, 419.
- Abrud, oraș, jud. Alba, XVI, XXIV, 41, 43, 52, 56, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 77, 78, 79, 80, 84, 85, 90, 95, 99, 100, 104, 108, 109, 123, 154, 155, 164, 165, 170, 173, 189, 191, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 204, 207, 208, 214, 235, 242, 244, 246, 256, 257, 259, 260, 261, 262, 263, 164, 266, 269, 275, 276, 278, 288, 294, 297, 300, 301, 304, 312, 317, 320, 322, 324, 334, 340, 348, 359, 365, 373, 377, 390, 401, 402, 403, 419, 420, 424, 425, 426, 427, 430, 431, 432; ~ cerc, 148, 163, 191, 193, 198, 231, 240, 258, 288; ~ munți, 377, 390, 402; ~ țîrg, 127, 131, 217, 220, 342, 367.
- Abrud Banya, Abrudbanya v. Abrud.
- Abrudean, Petru, țăran, 342, 367.
- Abrudfalva v. Abrud.
- Abrugyán Petru v. Abrudean, Petru.
- Abrukbanya, Abrut v. Abrud.
- Aciua (azi Avram Iancu), sat, jud. Bihor, 389.
- actualis assessor v. asesor actual.
- administrator, 47, 49, 391, 403; ~ comitatens, 363; ~ domenial, 9, 28, 276, 301, 447, 458; ~ episcopal, 338, 363; ~ regesc, 409.
- administrație, 121, 133, 146, 213, 221; ~ provincială, 40, 42; ~ publică, 441, 452.
- Adorián v. Adorján.
- Adorján, maior, 64, 65, 74, 75, 201, 264.
- adunare comitatensă, 249; ~ ordinară, 386, 399.
- Aeneas, XX.
- Aerarium v. erariu.
- agens v. agent aulic.
- agent aulic, 351, 375.
- Aghireș, sat, jud. Cluj, 426, 432.
- Agrij, vale în Sălaj, 13, 15, 31, 33, 425, 430, 431.
- Aita de Mijloc, sat, jud. Covasna, 384, 385, 397.
- Aiud, oraș, jud. Alba, 12, 31, 54, 57, 117, 125, 131, 137, 141, 145, 186, 210, 216, 220, 226, 254, 279, 293, 304, 316, 334, 340, 343, 360, 365, 368, 380, 382; ~ munți, 224; ~ părțile, 229.
- Aiudul de Sus, sat, jud. Alba, 125, 216.
- Alba Carolina v. Alba Iulia.
- Alba de Jos, comitat, XVI, XXIV, 20, 37, 39, 52, 56, 58, 69, 78, 83, 85, 86, 98, 100, 101, 116, 125, 131, 132, 134, 137, 141, 142, 144, 145, 146, 147, 148, 152, 156, 158, 161, 163, 170, 171, 177, 179, 186, 190, 191, 202, 210, 216, 217, 220, 221, 222, 224, 229, 230, 231, 233, 236, 237, 239, 240, 244, 245, 248, 250, 253, 254, 257, 265, 272, 285, 290, 292, 293, 295, 298, 309, 313, 315, 316, 317, 328, 334, 343, 344, 349, 354, 359, 368, 369, 374, 380, 382, 385, 386, 398, 399, 426, 432, 436, 445, 448, 456; ~ județ, XXVII.
- Alba de Sus, cerc, 48, 187, 196, 255, 261; ~ comitat, 1, 46, 48.
- Alba Iulia, XVIII, 2, 12, 22, 30, 41, 43, 45, 47, 49, 53, 57, 58, 59, 61, 63, 66, 70, 72, 73, 75, 79, 81, 85, 86, 92, 93, 96, 97, 100, 107, 109, 110, 115, 118, 121, 125, 127, 130, 132, 133, 137, 140, 165, 166, 168, 186, 187, 189, 190, 191, 195, 201, 203, 207, 209, 211, 214, 216, 217, 219, 221, 223, 224, 226, 242, 243, 255, 256, 257, 260, 264, 266, 268, 272, 273, 277, 288, 289, 294, 296, 297, 298, 299, 303, 312, 313, 316, 318, 319, 320, 327, 328, 329, 334, 335, 338, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 350, 351, 352, 354, 355, 360, 361, 363, 365, 366, 367, 368, 370, 371, 375, 376, 386, 387, 394, 395, 398, 399, 400, 406, 407, 419, 420, 421; ~ cetate, XXVI, 2, 82, 89, 97, 98, 104, 135, 157, 163, 237, 240, 241, 254, 269, 317, 353, 361, 366, 369, 371, 376, 381, 383; ~ magistrat, 126, 132, 135, 220, 335.
- Albac, sat, jud. Alba, 66, 69, 70, 72, 75, 78, 79, 81, 91, 96, 106, 110, 149, 181, 204, 206, 231, 251, 266, 267, 347, 349, 371, 373, 425; ~ împrejurimi, 110; ~ munți, 203, 266, 343, 349, 368, 374, 377.
- Albak v. Albac.
- Alben v. Alba.
- Albenser Comitat v. Alba de Jos, comitat.
- Albis v. Albiș.
- Albiș, sat, jud. Covasna, 393, 406.
- Aleksandri, Vasile, XXIII.
- Al-Gyogy, All-Gyogy v. Geoagiu.

Allemagne v. Germania.
 allergnädigste Frau v. Maria Tereza.
 allerhöchster Hof v. Curtea imperială.
 Allvintz v. Vințu de Jos.
 Almás v. Almaș.
 Almaș, sat, jud. Hunedoara, 41, 43, 126, 217; ~ domeniu, 14, 32; ~ riu, 13, 15, 31, 33; ~ vale, 425, 430, 431.
 Almașu de Mijloc, sat, jud. Alba, 47, 49; ~ Mare, sat, jud. Alba, 286, 310; ~ Mic, sat, jud. Hunedoara, 286, 310.
 Al Pestes, Alpestes, All Pestes v. Peștișu Mare.
 Also-Csucsá v. Vîrfurile.
 Alsó-Fejér v. Alba de Jos.
 Alsó Gáld v. Galda de Jos.
 Alsó Jára v. Iara.
 Alsó Szilvás v. Silvașu de Jos.
 Alt v. Olt, riu.
 Alt-Dacien v. Dacia.
 Al Vinc, Alvincz, Al Vintz v. Vințu de Jos.
 Alvintzi Gábor, baron, 427, 433.
 Ambrus Ferentz, sergent major, 396, 408.
 Ampoi, riu, 335, 361.
 Ampoita, sat, jud. Alba, 125, 216, 336, 338, 361, 363.
 Ampoj v. Ampoi, riu.
 Andrási, vicejude nobiliar, 330, 356.
 Andrászi v. Andrási.
 Andres, Georg, stegar, 64, 73.
 Anglia, 435, 438, 449.
 Anka György, nobil, 388, 401.
 Apahida, sat, jud. Cluj, 419, 420.
 Apáthi Ádám, nobil, 283, 307, 414, 417.
 Apáthy Ádám v. Apáthi Ádám.
 Apatza v. Apața.
 Apața, sat, jud. Brașov, 394, 406.
 Apoldu de Sus, sat, jud. Sibiu, 394, 406.
 Apoldu Mare v. Apoldu de Sus.
 Apprud Banya v. Abrud.
 Arad, XXV, 142, 156, 197, 227, 236, 262, 410; ~ comitat, 127, 156, 217, 236, 285, 286, 291, 309, 310, 314; ~ părțile, XXV.
 Arada, sat, jud. Alba, 63, 69, 70, 72, 73, 79, 81, 96, 110, 204, 206, 266, 267, 270.
 Arany v. Uroiú.
 Aranyos v. Arănieș.
 Aranyos v. Arieș, riu.
 Aranyos Szék v. Arieș, scaun.
 Aranyos District v. Arieș, district.
 aranyváltó v. preschimbător de aur.
 Arănieș, sat, jud. Hunedoara, 83, 98, 118, 120, 211, 212, 213.
 Ardeal v. Transilvania.
 Ardeu, sat, jud. Hunedoara, 286, 310.
 Ardud, sat, jud. Satu Mare, 385, 397.
 Arieș, sat, jud. Alba, 199, 263; ~ cerc, 143, 227; ~ district, 63, 73, 109; ~ riu, 109, 349, 365, 373, 377; ~ scaun, 111, 304, 336, 343, 362, 368, 388, 395, 401, 407, 423, 428.
 Arieșu Mare, sat, jud. Alba, 68, 77, 116, 179, 195, 207, 209, 250, 260, 269, 343,

368, 380, 382, 387, 400; ~ comunitatea, 439, 451.
 Arieșul Mic, sat, jud. Alba, 179, 195, 204, 250, 260, 266, 439, 451; ~ munți, 295, 317.
 Aron, Alexandru, șpan, 53, 57; ~ Intze, șpan, 53, 57; ~ Ioan de Bistra, căpitan de cavalerie în retragere, 439, 451.
 Arpad, dinastie, 441, 453.
 Arrada v. Arada.
 asesor, 164, 241, 328, 337, 360, 363; ~ actual, 350, 375; ~ comitatens, 334; ~ supranumerar, 351, 373; ~ al tablei continue, 355.
 Assessor v. asesor.
 Atsova v. Aciua (azi Avram Iancu).
 Ațel, sat, jud. Sibiu, 3, 4, 5, 23, 24.
 auditor (iudex militaris), 423, 429.
 Auner v. Vumer.
 Austria v. Imperiul habsburgic.
 avocat fiscal v. procurator.
 Avram Mac, Ion, țăran, 342, 367.
 Avram Mak Juon v. Avram Mac, Ion.

B

Babik Ferencz, nobil, 282, 307.
 Bábolna v. Bobîlna.
 Bacea, sat, jud. Sibiu, 394, 406.
 Bacsak, locotenent, 72, 81.
 Baczalár v. Bățâlar.
 Bágya Ferencz, nobil, 282, 283, 307, 414, 417; ~ Sigmond, nobil, 283, 308, 414, 417.
 Baia v. Baia de Arieș.
 Baia de Arieș, oraș, jud. Alba, 42, 43, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 74, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 85, 91, 92, 95, 100, 106, 134, 137, 139, 148, 181, 182, 202, 222, 224, 225, 231, 250, 251, 252, 265, 278, 291, 304, 315, 320, 344, 369, 390, 395, 402, 407; ~ domeniu, 68, 77, 109, 199, 263, 291, 372.
 Baia de Criș, sat, jud. Hunedoara, 40, 42, 46, 48, 64, 70, 71, 72, 73, 79, 80, 81, 134, 209, 274, 286, 287, 300, 310, 311, 346, 371, 389, 395, 401, 402, 407, 408, 410; ~ district, 222; ~ domeniu, 347.
 Baia Mare, N.I.
 Baja József, vicecomite substitut, 280, 283, 305, 307, 308, 331, 357, 412, 415, 418.
 Bakanya v. Băcîia.
 Bakk v. Bacea.
 Bakka, nobil, 282.
 Baksti István, preot, 388, 400.
 Balás, nobil, 283, 308, 415, 418.
 Balasek v. Balás.
 Balásfalva v. Blaj.
 Balata v. Bălata.
 Balia v. Balya.
 Balika, nobil, 414, 417.
 Balind Sándor, v. Bálint Sándor.
 Bálint Ábrahám, nobil, 283, 308, 414, 417;

- ~ Ádám, nobil, 283, 308, 414, 417;
~ László, nobil, 415; ~ Máté, nobil,
415; ~ Sándor, nobil, 282, 307, 414,
417.
- Balo László, vicecomite, 52, 56, 125, 131,
141, 216, 220, 226.
- Balog András, nobil, 280, 305, 332, 358,
413, 415; ~ János, nobil, 281, 306, 332,
358, 413, 416; ~ Sigmond, administra-
tor, 389, 391, 401, 403.
- Balsa v. Balša.
- Balsesgy v. Bălșesti.
- Balša, sat, jud. Hunedoara, 66, 75, 286,
310.
- Băița, familia, 283, 307, 414, 417; ~
Samuel notar comitatens, XIX, 322,
358, 412.
- Bán Sándor, nobil, 282, 307.
- Banat, XXVII, 70, 79, 127, 169, 191, 204,
217, 243, 244, 257, 267, 435, 436, 437,
440, 442, 445, 448, 449, 451, 454, 456.
- Bánfi, Bánffy v. Bánffi.
- Bánfi Hunyad v. Huedin.
- Bánffi, familie, 13, 31, 280, 305, 412; ~
baron, 54, 57; ~ conte, 54, 57, 58;
~ Farkas, baron, 422, 424, 428, 429;
~ Ferencz, baron, 144, 342, 367; ~
György, baron, 423, 429; ~ György,
conte 280, 281, 305, 306, 412, 413, 415,
416; ~ Sándor, baron, 427, 433.
- Bannat v. Banat.
- Bánffi, Bánffy v. Bánffi.
- Bănpatak, Bănpataka, Banpatoc v. Ban-
potoc.
- Banpotoc, sat, jud. Hunedoara, 41, 43,
120, 213, 274, 281, 300, 306, 332, 358,
391, 403, 413, 416.
- Banya v. Baia de Arieș.
- Bár Sándor, nobil, 282, 307, 308, 414,
417.
- Barcsai, familia, 52, 53, 56, 57, 126, 216,
417; ~ Ádám, nobil, 282, 307, 414,
417; ~ Lajos, nobil, 52, 56, 279, 280,
281, 282, 287, 305, 306, 307, 311, 331,
332, 357, 358, 412, 413, 414, 415, 416,
417; ~ Ludwig v. Lajos; ~ Péter,
nobil, proprietar, 140, 226, 273, 281,
282, 306, 307, 333, 359, 413, 414, 416,
417; ~ Sigmond, nobil, 281; ~ soția
lui, 413, 416.
- Bărițiu, George, istoric, XXIII.
- Barko, general, 277, 302.
- Bárok Dániel, istoric, XVIII.
- Bartos, Gheorghe, istoric, XXVIII.
- Bartsa v. Bîrcea.
- Bartsai, Bartsay v. Barcsai.
- Bartza v. Țara Bîrsei.
- Baszareth, loc, 68, 77.
- Bathi v. Băcia.
- Bathyani v. Batthyányi.
- Batiz, sat, jud. Hunedoara, 41, 43, 126,
217, 281, 306, 336, 361, 413, 416.
- Batizo v. Batiz.
- Batsi v. Băcia.
- Bathányi Ignác, conte, episcop, 436,
448
- Batȃyan v. Batthyányi.
- Batzalár v. Bățálar.
- Baya József v. Baja József.
- Bazalar v. Bățálar.
- Băcăinți, sat, jud. Alba, 41, 43, 120, 213,
281, 283, 286, 306, 308, 310, 333, 358,
391, 403, 413, 416.
- Băcia, sat, jud. Hunedoara, 126, 217,
281, 413, 416.
- Băcilă, I. C., istoric, XXVI, XXVII.
- Băcția, sat, jud. Hunedoara, 86, 101, 143,
228.
- Băgaciú, sat, jud. Mureș, 151, 152, 233.
- Băița, sat, jud. Hunedoara, 191, 257, 331.
- Bălaș, Onu, țăran, 425, 431; ~ Robotin,
țăran, 425, 431.
- Bălata, sat, jud. Hunedoara, 391, 404.
- Bălcescu, Nicolae, istoric, XVII.
- Bălșesti, sat, jud. Hunedoara, 282, 307,
414, 417.
- Bățálar, sat, jud. Hunedoara, 41, 43, 126,
217, 282, 307, 336, 361, 414, 417.
- Beamter v. funcționar.
- Beck, Alexander, conte, 54, 58.
- Bedelő v. Izvoarele.
- Beiuș, oraș, jud. Bihor, XXV, 166, 242,
293, 294, 316, 317; ~ domeniu, 343,
368.
- Belényes v. Beiuș.
- Bellegarde, conte, locotenent-colonel, 70,
79.
- belli-praeses v. președintele Consiliului
aulic de război.
- Benczenz, Benczens, Benczentz, Bent-
zentz, Benzentz, v. Bințița.
- Benedek v. Benic.
- Benic, sat, jud. Alba, 342, 367.
- Benke Sigmond, plutonier, 393, 406.
- Benkő József, istoric, XIII, XVIII, XXII,
384, 395.
- Berchez, sat, jud. Maramureș, 393, 405.
- Berecsău v. Bîrsău.
- Beregszô, Berekszô v. Bîrsău.
- Berg Amts Cassa v. Casa Oficiului mi-
nier [superior].
- Berg Beamter v. funcționar minier.
- Bergherrschaft Zalathna v. domeniu mi-
nier.
- Berivai István, nobil, 281, 306, 413.
- Berlichingen, regiment, 70, 79, 294, 317,
381, 383, 426, 432.
- Bernád Antal, nobil, 280, 281, 305, 306,
412, 413, 415, 416.
- Bernát v. Bernád.
- Bernhard, sergent major, 174, 176, 246,
248.
- Besenyő, Beszenyő v. Secășel.
- Beszterce v. Bistrița.
- Bethlen Ádám, conte, soția lui, 331, 427,
433; ~ administratorul contelui, 276,
301; ~ Farkas, conte, 289, 313, 424,
429; ~ Gábor, cancelar aulic, 10, 29;
~ Gergely, conte, 272, 280, 281, 291,
298, 305, 306, 314, 332, 358, 359, 412,
413, 415, 416, 427, 433; — soția lui,
53, 57, 333; ~ László, conte, 152, 233;

- ~ Lajos, conte, comandant al nobililor, 52, 56, 293, 316; ~ Miklós, tezaurar, fost prezident al Guvernului, 9, 28, 423, 429; ~ Pál, conte, 284, 291, 308, 314, 315; ~ soția lui, 427, 433; ~ Sámuel, conte, 21, 39.
- Béts v. Viena.
- Bethlen Gergely v. Bethlen Gergely.
- Bezesd v. Bozes.
- Bezirk v. cerc.
- Beu, Octavian, istoric, XXV, XXVI, XXVII.
- Biális Sándor, nobil, 389, 401.
- Bianu, Ion, filolog, XXII.
- Bielz, Julius, etnograf, XXVII.
- Biertan, sat, jud. Sibiu, 11, 30.
- Bihar v. Bihor.
- Biharer Comitat v. Bihor, comitat.
- Bihor, XXIII, 242, 293; ~ comitat, 127, 166, 167, 173, 217, 246, 277, 293, 294, 302, 316, 343, 347, 368, 371; ~ munte, 343, 349, 368, 373.
- Binczencz v. Bintiñi.
- Bintiñi, sat, jud. Hunedoara, 41, 43, 64, 73, 83, 84, 99, 120, 121, 126, 129, 144, 213, 216, 219, 228, 274, 281, 300, 306, 333, 359, 391, 403, 413, 416.
- Birchiș, sat, jud. Arad, 20, 38.
- Biró György, locotenent, 424, 429; ~ Miklós, nobil, 142, 227, 342, 367; ~ Niclas v. Biró Miklós; ~ Zsigmond, sublocotenent, 423, 429.
- Birtherm v. Biertan.
- Birtherthal v. Brukenenthal, Michael von.
- Biscaria, sat, jud. Hunedoara, 40, 42, 60, 61, 274, 281, 300, 306, 333, 359, 413, 416.
- Bischof, Bischoff v. episcop.
- Bischöflicher Dominio v. domeniu episcopal.
- Bistra, sat, jud. Alba, XXV, 69, 78, 204, 267, 349, 361, 373, 395, 407, 451.
- Bisztrai György, preschimbător de aur, 280, 282, 305, 307, 339, 364, 389, 402, 412, 415; ~ soția lui, 414, 417.
- Bisztray v. Bisztrai.
- Bistritz v. Bistrița.
- Bistrița, 12, 31, 349, 374; ~ comitat, 122, 214.
- Bistrița-Năsăud, județ, 45.
- Bircea v. Bircea Mare.
- Bircea Mare, sat, jud. Hunedoara, 41, 43, 124, 215, 282, 307, 336, 414, 417.
- Bircea Mică, sat, jud. Hunedoara, 282, 307, 336, 361.
- Bîrgău, sat, jud. Bistrița-Năsăud, 149, 231.
- Bîrla, țaran, 270.
- Bîrsău, sat, jud. Hunedoara, 46, 48, 283, 305, 308, 332, 391, 403, 413, 416.
- Blaj, oraș, jud. Alba, XXV, 327, 353.
- Blasény v. Blăjeni.
- Blăjeni, sat, jud. Hunedoara, 94, 108, 187, 194, 197, 255, 259, 262, 288, 312, 389, 402; ~ vale, 396, 408.
- Blesény, Bleseny v. Blăjeni.
- Bob, Ioan, episcop, 111, 269.
- Bobik, nobil, 414, 477.
- Bobilna, sat, jud. Hunedoara, 41, 43, 64, 120, 213, 274, 281, 300, 306, 332, 358, 359, 391, 403, 413, 416.
- Bodola Bálint, sergent, 396, 408.
- Boemia, 14, 32.
- Boér István, auditor, 423, 429; ~ László, nobil, 332, 358.
- Bogács v. Băgaci.
- Bogat v. Bogata Olteană.
- Bogata Olteană, sat, jud. Brașov, 394, 406.
- Bogati v. Băgaci.
- Bogolea, Simion, țaran, 145, 229.
- Bogolya Szimijun v. Bogolea, Simion.
- Bogye Ferentz, nobil, 417.
- Boian, sat, jud. Sibiu, 9, 28; ~ domeniul, 10, 29.
- Boiu, sat, jud. Mureș, 205.
- Bojczy v. Băița.
- Boitze, vicejudele nobililor, 47, 50.
- Bojtur v. Buituri.
- Bojtza v. Boitze.
- Bokaj, Bokay v. Băcăinți.
- Bologna, XVIII.
- Bolos, Robotin v. Bălaș, Robotin.
- Bolos, Von v. Bălaș, Onu.
- Bolsesd v. Bălșești.
- Bolslica, Simeon, țaran, 64, 73.
- Bolyaer Thal v. Pui.
- Bonnesdorf v. Boian.
- Borbátviz v. Riu Bărbat.
- Borberek v. Vurpăr.
- Borcsai v. Barcsai.
- Borgo v. Bîrgău.
- Bornemissa v. Bornemissza.
- Bornemissza, familie, 51, 77, 196, 260, 416; ~ baron, 53, 54, 55, 57, 58, 118, 119, 130, 153, 179, 191, 210, 211, 212, 219, 234, 250, 257, 413, 414, 416; ~ János, baron, comite suprem de Hunedoara, 67, 280, 281, 282, 293, 305, 306, 317, 337, 363, 394, 406, 413, 416; ~ József, baron, 338, 363.
- Boros Botsárd v. Bucerdea Vinoasă.
- Borosmező, Borsomező v. Inuri.
- Boroș, I., istoric, 410.
- Borsaj Nagy István, nobil, 283, 308.
- Borsaj Nagy István v. Borsaj Nagy István.
- Borsin József, jude fiscal, 334, 359.
- Borsos, nobil, 280, 305, 412, 415.
- Borșa, sat, jud. Cluj, 15, 34.
- Bota Makáv v. Bota Macavei.
- Bota, Macavei, jude sătesc, 425, 431, 434.
- Bozac, Ileana, istoric, XXVII, XXVIII, 2, 321, 379.
- Bozes v. Bozes.
- Bozes, sat, jud. Hunedoara, 86, 93, 101, 107, 143, 147, 191, 228, 230, 257, 286, 310.
- Böhmen v. Boemia.
- Böloni Sándor, poet, XXIII.
- Braad, Brád v. Brad.

- Brad, oraș, jud. Hunedoara, 40, 42, 64, 66, 67, 70, 72, 73, 75, 76, 79, 81, 82, 90, 92, 98, 102, 104, 105, 106, 114, 115, 116, 153, 165, 166, 168, 170, 173, 178, 181, 192, 199, 208, 209, 210, 234, 242, 243, 244, 246, 251, 252, 258, 263, 269, 273, 274, 285, 286, 288, 299, 300, 310, 311, 312, 328, 329, 346, 354, 355, 370, 377, 387, 388, 389, 395, 396, 399, 400, 401, 402, 403, 408; ~ pățile, 249.
- Brádi, familia, 280, 305, 412, 415; ~ Fe-
rencz, nobil, 331, 357; ~ József, nobil,
388, 400; ~ Miklós József, jude su-
prem al nobililor, 114, 208, 285, 310,
388, 400; ~ soția lui, 388.
- Branicska, Brányicska, Branyitska v.
Brănișca.
- Brașov, XVI, XXIII, 1, 12, 31, 40, 45, 63,
82, 113.
- Brateiu, sat, jud. Sibiu, 5, 8, 11, 24, 25,
27, 29.
- Bratislava, XVII, XVIII, XX, 384.
- Bratu, I., istoric, XXVII.
- Brănișca, sat, jud. Hunedoara, 40, 42,
142, 227, 274, 280, 283, 300, 305, 308,
332, 358, 390, 403, 412, 415; ~ castel,
83, 98, 117, 211, 274; ~ domeniu, 391,
403.
- Brăzești, sat, jud. Alba, 68, 77.
- Breteia Română, sat, jud. Hunedoara,
282, 307, 336, 361, 414, 417.
- Breteia Streiului, sat, jud. Hunedoara,
306, 338, 363, 414, 416.
- Breystai v. Breystau.
- Breystau, regiment, 70, 79.
- Brezest v. Brăzești.
- Brissot, Jacques Pierre, revoluționar
francez, XVIII.
- Brno, loc. în R. S. Cehoslovacă, XVIII.
- Bruckenthal v. Brukenenthal.
- Brukenenthal, XXVII, 58, 113, 121, 122,
190, 257, 265; ~ Michael von, con-
silier gubernial, administrator al co-
mitatului Hunedoara, comisar guber-
nial, 42, 44, 53, 55, 57, 58, 66, 67, 70,
75, 76, 77, 79, 83, 99, 104, 112, 126,
128, 130, 132, 134, 135, 136, 140, 142,
152, 155, 162, 164, 176, 181, 185, 203, 214,
216, 218, 219, 221, 222, 223, 225, 227,
233, 235, 240, 241, 248, 252, 254, 269,
334, 337, 360, 363; ~ Samuel, baron,
guvernator al Transilvaniei, XII, XIII,
XXI, 1, 21, 39, 51, 112, 269, 289, 337,
353, 362, 378, 428, 433, 435.
- Bruneter v. Brunetter.
- Brunetter, funcționar la mine, 66, 67, 75,
77.
- Brutz Mihail, medic, XVI.
- Bruxelles, XVII.
- Bucerdea Vinoasă, sat, jud. Alba, 125,
216, 341, 366.
- Bucest v. Buceș.
- Buceș, sat, jud. Hunedoara, 65, 66, 67,
70, 75, 76, 79, 95, 108, 195, 197, 200,
260, 261, 263, 396, 408.
- Bucium, sat, jud. Alba, 67, 68, 77, 201,
264, 276, 302.
- Bucovina, 421.
- Buceses v. Buceș.
- București, sat, jud. Hunedoara, 356.
- București, XXIII, XXIV, XXV, XXVI,
XXVIII, 320, 330, 419, 422.
- Buczesd v. Buceș.
- Buda, 45.
- Buda András, nobil, 282, 306, 413, 416;
~ soția lui, 283, 308, 415, 418; ~
János, nobil, copiii lui, 282, 306;
~ József, nobil, 282, 306, 413, 415, 416,
418, 420; ~ Lajos, nobil, soția lui,
283, 308; ~ Sámuel, nobil, 306; ~ so-
ția lui, 282, 283, 308, 413, 415, 416, 418.
- Budapesta, XX, XXI, XXIV, 271, 326,
419.
- Buituri, sat, jud. Hunedoara, 282, 307,
361, 414, 417.
- Buj, Buja v. Pui.
- Bujtur v. Buituri.
- Bukin v. Bucium.
- Bukurest v. București.
- Bun v. Boiu.
- Burzenland v. Țara Birsei.
- Buthum v. Bucium.
- Butsed v. Buceș.
- Butsum v. Bucium.
- Buzd, sat, jud. Sibiu, 8, 27.
- Bürkös v. Birchiș.

C

- Cacova, sat, jud. Alba, 92, 106, 125, 185,
216, 254.
- Caliani v. Kaliani.
- Camber, G. E., istoric, XXVI.
- Camera aulică pentru monetării și mi-
nerit, 329, 355, 439, 451.
- Cameral—Beamter v. funcționar came-
ral.
- Cameral—Haus v. Casa cămării.
- Cameralspan v. șpan.
- Cancelar aulic, 10, 29, 52, 54, 55, 58, 87,
102, 151, 189, 197, 201, 232, 256, 272,
298.
- Cancelaria aulică, 138, 224, 337, 351, 362,
375, 390, 403.
- cancelist, 10, 29, 121, 130, 214, 219, 329,
355; ~ gubernial, 328, 354.
- cancellista v. cancelist.
- Candrea, I. A., filolog, XXIII.
- Caraș, județ, 410.
- Carlsbruch, Carlsburg v. Alba Iulia.
- Carol, împărat, 12, 30.
- Caroli, regiment, 70, 79.
- Carp v. Karp.
- Caseria cămării, 41, 43; ~ de preschim-
bare a aurului, 123, 214, 364; ~ im-
perială, 448; ~ oficiului minier su-
perior, 158; ~ perceptuală, 52; ~ pro-
vinției, 3; ~ șpanului, 339, 364.
- Căinelul, sat, jud. Hunedoara, 357; ~
pas, 331, 357, 390, 395, 407; ~ vale,
180, 251, 331, 357, 390, 403.

- Călățele, sat, jud. Cluj, 149, 173, 231, 246, 347, 371, 377.
- Căpușu Mare, sat, jud. Cluj, 425, 430.
- Cărpiniș, sat, jud. Alba, 42, 43, 64, 68, 69, 73, 77, 78, 114, 134, 138, 145, 209, 222, 224, 229, 270, 400.
- ~ domeniu, 387, 399.
- Cehoslovacia, 45.
- Cehu Silvaniei, oraș, jud. Sălaj, 57.
- Cenzelini v. Penzelini.
- cerc (administrativ), 1, 2, 20, 21, 22, 31, 38, 40, 42, 51, 57, 60, 62, 82, 85, 87, 88, 90, 91, 94, 98, 100, 102, 103, 104, 105, 107, 108, 115, 120, 123, 126, 136, 140, 143, 144, 146, 147, 153, 157, 165, 170, 174, 181, 185, 187, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 200, 202, 209, 213, 215, 217, 223, 226, 227, 228, 230, 234, 236, 244, 247, 251, 255, 258, 259, 261, 262, 264, 265, 267, 286, 310, 322, 324, 329, 330, 347, 352, 355, 356, 372, 376, 412, 415, 423, 428.
- Certege, sat, jud. Alba, 71, 80, 204, 266.
- Cetatea Fetiș, lângă Florești, jud. Cluj, 427, 432.
- Cetea, sat, jud. Alba, 342, 367.
- Chendrea, sat, jud. Sălaj, 15, 33.
- Chimindia, sat, jud. Hunedoara, 41, 43, 52, 56, 83, 98, 120, 212, 213, 274, 281, 283, 300, 305, 308, 332, 358, 391, 403, 413, 416.
- Chince Mihai, țaran din Bratei, 5, 25, 26.
- Chitid, sat, jud. Hunedoara, 41, 43, 126, 217, 282, 283, 307, 308, 336, 361, 386, 398, 414, 417.
- Christiani, Wilhelm Ernst, istoric german, XX.
- Cibu, sat, jud. Mureș, 286, 310, 352, 376.
- Cinciș, sat, jud. Hunedoara, 84, 100, 129, 133, 219, 221, 282, 307, 414, 417.
- Cincu, sat, jud. Brașov, 2, 22, 394, 406.
- Cioara, sat, jud. Alba, 41, 43, 68, 77, 83, 84, 86, 99, 101, 120, 121, 126, 140, 147, 213, 216, 226, 230, 274, 281, 300, 306, 333, 359, 413, 416.
- Ciorogariu, Roman, episcop, XXI.
- circuit v. cerc.
- circulus v. cerc.
- Cluc, scaun, 12, 31.
- Ciuleni, sat, jud. Cluj, 425, 430.
- Ciurdariu, Ana, cercetător, XXVIII.
- Cîmpeni, oraș, jud. Alba, XI, 41, 43, 53, 57, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 79, 81, 84, 85, 88, 89, 95, 96, 99, 100, 102, 103, 104, 109, 110, 114, 122, 123, 125, 138, 148, 152, 154, 155, 167, 168, 199, 200, 201, 202, 204, 209, 214, 215, 216, 222, 224, 231, 233, 235, 242, 243, 250, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 269, 276, 278, 284, 301, 302, 304, 309, 320, 338, 343, 364, 368, 377, 389, 395, 401, 402, 407, 425, 431, 440, 451, 458.
- circumărit, X, XI, 402, 435, 438, 439, 441, 450, 451, 452.
- Cirna, sat, jud. Hunedoara, 133, 221.
- Cîrțișoara, sat, jud. Sibiu, 280, 305.
- Clausenburg v. Cluj.
- Cleș, Toader, țaran, 389, 402.
- Clopotiva Mare, sat, jud. Hunedoara, 337, 363.
- Closka v. Cloșca, Ion.
- Closca, Ion, căpetenie a răscobilei, V, X, XVIII, XIX, XX, XXI, XXII, XXIII, XXIV, XXVII, 42, 43, 44, 48, 64, 68, 72, 73, 74, 77, 81, 88, 97, 103, 111, 134, 138, 145, 156, 167, 170, 186, 199, 207, 222, 224, 229, 236, 242, 243, 244, 255, 263, 269, 270, 294, 295, 296, 317, 318, 319, 320, 326, 327, 343, 349, 352, 353, 368, 373, 376, 381, 383, 387, 390, 400, 402, 420, 421, 441, 452.
- Cluj, XVIII, XX, XXI, XXII, XXV, XXVI, XXVII, XXVIII, 2, 12, 30, 31, 45, 86, 93, 95, 106, 107, 109, 111, 117, 145, 149, 163, 173, 183, 184, 188, 201, 210, 220, 229, 231, 246, 253, 256, 264, 277, 289, 302, 313, 315, 322, 326, 379, 384, 385, 398, 419, 422, 423, 427, 428, 429, 432, 433, 435; ~ cetate, 347, 372; ~ comitat, XIV, 85, 86, 92, 100, 101, 106, 131, 132, 141, 143, 145, 146, 152, 161, 164, 172, 183, 186, 192, 202, 220, 221, 226, 227, 228, 229, 233, 239, 241, 246, 253, 254, 258, 265, 279, 289, 292, 304, 324, 340, 343, 347, 351, 365, 368, 371, 376, 419, 420, 422, 423, 427, 428, 433, 434; ~ județ, 433, 434; ~ magistrat, 164, 241; ~ Mănăstur, convent, 240.
- Cohalm v. Rupea.
- Cojocna, sat, jud. Cluj, 95, 109, 201, 264.
- Coleşti, sat, jud. Alba, 340, 365.
- Comanda militară v. Comandament militar general.
- Comandament general transilvănean v. Comandament militar general.
- Comandament militar general al Transilvaniei, 56, 57, 63, 72, 73, 78, 81, 82, 83, 84, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 107, 108, 109, 110, 112, 114, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 133, 135, 136, 137, 139, 140, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 154, 155, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 163, 166, 168, 169, 171, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 183, 185, 187, 188, 189, 190, 192, 193, 195, 196, 198, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 235, 236, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 272, 275, 276, 277, 288, 298, 300, 301, 302, 327, 328, 334, 337, 353, 354, 360, 382, 389, 394, 401, 406.

Comandant general al Transilvaniei, 16, 34, 62, 99, 103, 252, 256, 269, 272, 288, 293, 302, 312, 313, 315, 316, 337, 362, 363, 380, 382, 392, 405, 423, 424, 427, 428, 429, 430, 433.

comisar, 2, 5, 24, 82, 98, 114, 121, 178, 208, 214, 387, 388, 400, 401, 420, 421; ~ al Magistratului, 22; ~ comitatens, 87, 93, 190, 257; ~ de anchetă, 292, 316; ~ gremial, 22; ~ gubernial, 58, 84, 85, 86, 88, 89, 92, 93, 95, 98, 100, 101, 102, 104, 106, 107, 108, 109, 112, 116, 117, 118, 122, 126, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 161, 162, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 185, 187, 188, 189, 190, 191, 193, 194, 195, 196, 197, 199, 200, 201, 202, 210, 211, 214, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 240, 241, 242, 244, 245, 246, 248, 249, 250, 251, 252, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 263, 264, 265, 269, 328, 334, 337, 354, 360, 363, 375; ~ imperial, XIX, 57, 58, 60, 62, 96, 172, 204, 245, 265, 266, 350, 381, 383; ~ militar, 42, 44, 272, 273, 298, 393, 406; ~ provincial, 118, 162, 203, 212, 240, 266, 317.

Comisariat provincial, 116, 118, 120, 122, 210, 212, 213, 214.

comisie, de anchetă, 6, 14, 15, 25, 32, 105, 172, 177, 249, 286, 292, 316, 337, 344, 350, 351, 352, 362, 369, 375, 376, 384, 385, 398; ~ urbarială, 445, 457.

comisie, regală v. comisie de anchetă.

comitat, XIV, XVI, XIX, XXII, XXIII, XXIV, 1, 2, 13, 14, 15, 16, 18, 20, 21, 22, 31, 32, 33, 34, 37, 39, 48, 51, 52, 56, 64, 67, 69, 70, 73, 76, 77, 78, 79, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 124, 126, 128, 129, 132, 134, 135, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 150, 151, 152, 156, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 177, 178, 179, 180, 183, 184, 185, 186, 187, 190, 192, 193, 197, 198, 200, 201, 202, 203, 205, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 232, 233, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 257, 258, 259, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 284, 285, 286, 287, 288, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 322, 324, 325, 327, 328, 329,

330, 331, 334, 336, 337, 338, 340, 342, 343, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 359, 360, 362, 363, 365, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 379, 380, 381, 382, 385, 386, 387, 390, 391, 394, 395, 398, 399, 400, 403, 404, 407, 412, 415, 418, 419, 420, 421, 423, 426, 427, 428, 429, 432, 433, 434, 436, 438, 444, 445, 446, 448, 450, 456, 457.

Comitats-Beamter v. funcționar comitatens.

Comitats-Commissar v. comisar comitatens.

Comitats-Officiant v. funcționar comitatens.

Comitatstaffel v. Tabla comitatensă.

comite, XIX, 17, 35, 214, 230, 234, 237, 404; ~ cercual, 1; ~ ordinar, 391; ~ provincial, 294; ~ suprem, 15, 16, 33, 34, 53, 56, 57, 58, 67, 77, 83, 89, 98, 116, 117, 118, 119, 125, 127, 132, 134, 141, 142, 147, 148, 149, 153, 158, 160, 162, 166, 172, 179, 184, 191, 196, 197, 203, 210, 211, 212, 216, 217, 220, 222, 226, 231, 238, 240, 242, 246, 250, 253, 257, 260, 261, 265, 277, 281, 289, 291, 293, 302, 313, 315, 317, 334, 337, 347, 351, 359, 360, 363, 371, 372, 376, 386, 394, 399, 406, 413, 416, 446, 457.

Comandirende General, Comandirenden, Commendirozó Generalis v. Comandant general.

Commissarius v. comisar.

Commissio v. comisie de anchetă.

Conscription v. conscripție militară.

concriptie militară, 63, 73, 81, 165, 272, 326, 328, 353, 354, 399, 440, 452.

Consiliarius v. consilier gubernial.

consilier, 393; ~ gubernial, 1, 13, 14, 31, 33, 42, 44, 53, 55, 57, 58, 66, 67, 70, 75, 76, 77, 79, 83, 99, 121, 203, 214, 265, 334, 335, 337, 360, 362, 363.

Consiliu aulic de război, 6, 25, 62, 323, 325; ~ gubernial, 51, 55.

Constantinescu-Iași, Petre, istoric, XXVII.

Continua Tabla v. Tablă comitatensă.

convent, 163, 240.

Coppenzoller v. Koppenzoller.

Cornelius, călugăr, 47, 49.

Craiva, sat, jud. Alba, 136, 223, 341, 366.

Cricău, sat, jud. Alba, 42, 44, 85, 87, 92, 100, 102, 106, 133, 136, 137, 149, 152, 168, 177, 223, 224, 231, 233, 243, 248, 341, 366, 377.

Cristuru Secuiesc, oraș, jud. Harghita, 384.

Criș, cerc, 123, 215; ~ regiune, 166, 242; ~ riu, 291, 315, 387, 395, 399, 407, 408; ~ vale, 396, 408.

Crișan, Alexa v. Crișan, Gheorghe, Giurgiu.

Crișan, Gheorghe, Giurgiu, căpetenie a răscoalei, V, XI, XXII, XXIII, XXVII,

- 64, 67, 72, 73, 76, 81, 87, 88, 91, 102, 103, 105, 125, 153, 165, 166, 168, 178, 181, 216, 234, 241, 242, 243, 249, 252, 269, 270, 287, 296, 297, 318, 319, 320, 326, 327, 345, 349, 350, 351, 353, 369, 370, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 387, 388, 389, 399, 400, 401, 402, 409, 420, 421, 441, 452; ~ Petru, țaran, 156, 236.
- Crișcior, sat, jud. Hunedoara, 40, 42, 64, 65, 66, 67, 70, 73, 74, 75, 76, 79, 82, 94, 98, 108, 113, 115, 165, 194, 208, 209, 241, 259, 273, 274, 275, 284, 285, 286, 287, 289, 299, 300, 303, 308, 310, 311, 313, 331, 342, 367, 377, 388, 389, 396, 400, 402, 408.
- Crișul Negru, rîu, 293, 316.
- Croația, XIX.
- Csáki Dániel, nobil, 282, 307, 414, 417; ~ János, conte, comite suprem, 86, 101, 141, 143, 172, 173, 184, 226, 227, 246, 253, 277, 289, 302, 313, 315, 347, 351, 371, 372, 376, 378, 423, 427, 428, 429, 432, 433.
- Csáki, Ioan, Johan, Johann v. Csáki János.
- Csáklya v. Cetea.
- Csáni v. Tsáni.
- császár v. împărat.
- Csebea v. Tebea.
- Csekesch, în Bratei, 8, 27.
- Cselna v. Telnă.
- Csepi László, căpitan, 73, 142, 143, 155, 227, 235, 388, 389, 401.
- Cserei Miklós, nobil, 282, 307.
- Csestes v. Certege.
- Csik v. Ciuc.
- Csiki, familia, 13, 31.
- Csintes v. Cinciș.
- Csiss v. Cibă.
- Csiszár, nobil, 66, 76, 200, 263, 308; ~ István, nobil, 285, 310; ~ László, nobil, 285, 310, 330, 356, 389, 402; ~ soția lui, 389, 402; ~ Miklós, nobil, 116, 210; ~ Niclas, Nicolae v. Csiszár Miklós.
- Csiszás v. Csiszár.
- Csob v. Cibă.
- Csóga v. Csóka.
- Csóka, György, nobil, 281, 306, 413, 416; ~ Izsák, nobil, 283, 308, 415, 418; ~ János, nobil, 283, 308, 415, 418; ~ László, nobil, 283, 308.
- Csolnokos v. Cinciș.
- Csolnokosi András, nobil, 282, 307, 414, 417; ~ Lajos, nobil, 282, 307, 414, 417; ~ László, nobil, 282, 307, 414, 417.
- Csongrádi, nobil, 282, 306, 413, 416.
- Csora v. Cioara.
- Cușir, oraș, jud. Alba, 333, 359.
- Culcer, Alexandru, medic, XXVII.
- Curciu, sat, jud. Sibiu, 27.
- Curechiu, sat, jud. Hunedoara, 40, 42, 46, 48, 64, 73, 82, 98, 115, 165, 209, 241, 273, 278, 298, 303, 320, 330, 356, 387, 388, 400, 401, 409.
- curier cameral, 68, 78.
- Curtea imperială, VII, XIII, XXV, 13, 17, 19, 20, 32, 35, 37, 58, 112, 224, 276, 288, 301, 312, 325, 334, 337, 338, 343, 344, 351, 360, 362, 363, 368, 369, 375, 378, 421, 422, 428, 433, 434, 443, 454.
- Czebe, Cseben v. Tebea.
- Czelna v. Telnă.
- Czigány, căpitan de cavalerie, 287, 311, 320, 335, 346, 361, 370.
- Czóvek István, scriitor, XXI.

D

- Dacia, 112, 157, 237, 343, 368.
- Dáczia v. Dacia.
- Dadacs v. Biscaria.
- Dadei, Gronutz v. Dandea, Ionuț.
- Dandea, Ionuț, 276, 302.
- Dantzka, curier, 54, 58.
- Dăbica, comitat, 1, 13, 15, 16, 31, 33, 34.
- Dănilă, preot, 289, 313.
- Dealul Furcilor, 11, 29.
- Dedacs, Dédács, Dédáts v. Biscaria.
- Dees v. Dej.
- Dej, oraș, jud. Cluj, 12, 16, 31, 34.
- Densușianu, Nicolae, istoric, XXII, XXIII, 269, 270, 320, 326.
- Derecske, loc. în R. P. Ungară, 272, 298.
- Deutschland v. Germania.
- Deva, XIX, XX, XXI, XXVII, 2, 22, 40, 41, 42, 43, 47, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 64, 67, 70, 71, 72, 73, 76, 77, 79, 80, 81, 84, 85, 90, 91, 93, 97, 99, 100, 104, 105, 107, 110, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 123, 124, 126, 129, 130, 134, 136, 140, 153, 168, 170, 172, 173, 177, 178, 179, 180, 188, 191, 192, 194, 204, 207, 208, 209, 211, 212, 215, 216, 217, 218, 219, 222, 223, 226, 243, 244, 245, 246, 249, 250, 251, 255, 257, 258, 259, 265, 266, 268, 273, 274, 282, 288, 289, 293, 294, 296, 299, 300, 303, 307, 312, 313, 316, 317, 319, 320, 328, 331, 332, 333, 335, 336, 342, 346, 350, 354, 357, 358, 359, 361, 362, 367, 371, 375, 390, 391, 392, 394, 395, 396, 403, 404, 405, 407, 408, 412, 419, 420; ~ castel, 56, 83, 98, 120, 122, 130, 212, 214, 219; ~ cetate, 41, 84, 299, 318, 320, 367, 371, 404; ~ împrejurimi, 100; ~ închisoare, 135; ~ părți, 84, 99; ~ ținut, 135.
- Devaer Castell v. Deva, castel.
- Devins v. De Vins, regiment.
- De Vins, regiment, 70, 71, 72, 79, 80, 81, 155, 156, 192, 235, 236, 258, 270, 381, 383, 426, 432.
- De Vintz v. De Vins, regiment.
- dicasterii, 18, 36.
- Dindár Dávid, locotenent, 423, 429.
- Diod v. Stremț.
- Diofalvi, căpitan, 70, 79.

Diosig, sat, jud. Bihor, XIX.

Diószeg v. Diosig.

Diotalvi v. Diofálvi, căpitan.

director fiscal, 10, 338, 363.

district, 53, 54, 57, 126, 129, 134, 136, 169, 180, 186, 187, 197, 216, 218, 222, 223, 243, 244, 254, 255, 261, 280, 284, 305, 308, 313, 322, 324, 336, 337, 362, 363.

Disznód v. Turnu Roșu.

Dîmbu, sat, jud. Mureș, 14, 33.

Dob v. Dîmbu.

Dobai István, nobil, 413, 416; ~ József, 281, 306, 413, 416.

Dobay v. Dobai.

Doboka v. Dăbica, comitat.

Dobra, sat, jud. Hunedoara, 118, 180, 251, 282, 307, 331, 357, 390, 403, 414, 417.

Dobrai, nobil, 332, 358.

Dobray István, nobil, 281, 306.

Dolcinengo, conte, maior, 20, 21, 38, 67, 68, 69, 71, 76, 77, 78, 80, 201, 264, 270.

Dolcivigo v. Dolcinengo.

domenia, 10, 14, 29, 32, 41, 43, 66, 68, 75, 77, 95, 99, 116, 199, 209, 224, 227, 263, 264, 265, 273, 276, 278, 298, 504, 327, 343, 347, 348, 353, 355, 368, 372, 391, 393, 403, 436, 439, 441, 448, 450, 452; ~ cameral, 114, 208; ~ de jos al Zlatnei, 438, 450; ~ de mijloc al Zlatnei, 439, 450; ~ de sus al Zărandului, 46, 48; ~ de sus al Zlatnei, 116, 149, 181, 210, 222, 231, 302, 435, 438, 450; ~ episcopal, 41, 347, 372; ~ fiscal, 20, 37, 82, 84, 85, 98, 100, 103, 109, 138, 144, 152, 156, 162, 201, 202, 228, 233, 236, 325, 329; ~ minier, 91, 236, 240, 436, 438, 441, 448, 449, 450, 452; ~ nobiliar, 20, 112; ~ particular, 441, 452; ~ regesc, 387, 399, 400, 402, 409.

dominium v. domeniu.

dominium montanum v. domeniu minier.

dominium notăriusa v. notar domeniial.

Domokos, locotenent, 65, 75; ~ Ferenc, nobil, XVI.

Dopa Piatra v. După Piatră.

Doppan Falva v. Cîmpeni.

Dorfs-Richter v. jude sătesc.

Dosa v. Merisor.

Dosa Tamás, nobil, 281, 305, 413, 416.

Drág v. Dragu.

Dragu, sat, jud. Sălaj, 15, 33.

Dráptza v. Zdrapți.

Drasenovich György, căpitan, 393, 395, 405, 407.

drept de circumărit, 441, 452; ~ de strămutare, 10.

Dreykirchen v. Teiuș.

Dreyssiger v. tricesimator.

Dreyssigst Aemt v. Oficiu tricesimal.

Dreyssiger v. tricesimator.

Dublin, oraș în Irlanda, XVIII.

Dumbrăveni, oraș, jud. Sibiu, 2, 3, 11, 22, 30, 349, 350, 374.

Dupariatra, Duppa Piatra v. După Piatră.

După Piatră, sat, jud. Hunedoara, 65, 67, 69, 71, 75, 76, 79, 80, 94, 108, 196, 261, 263.

Dux Crisialis, 291, 315.

E

Ebesdorff v. Dumbrăveni.

Ebesfalva, Ebesvalva v. Dumbrăveni.

Echinger, căpitan, 395, 407.

Edlspacher, stăpin de pămînt, 285, 309.

Edroiu, Nicolae, istoric, XXVII, XXVIII.

Eger, oraș în R. P. Ungară, 272, 298.

Egeres v. Aghires.

Egermann, Ignaz von, căpitan, XII, XXVII, 321, 323, 325, 426, 432, 434.

Egereg v. Agrij.

Einkhauser, comisar militar, 393, 406.

Eisenadt, oraș, în Austria, XXIV, 271, 272, 297, 298.

Ellie v. Ilie.

Enyei v. Aiud.

Envedei Ephraim, vicejude nobiliar, 147, 230, 270.

Enyetter v. Enyetter.

Enyetter Kristóf, locotenent, 393, 394, 406.

Eö Felsége v. împărat.

Eperiesi v. Eperjesi.

Eperjesi György, vicecomite, 121, 213; ~ Sámuel, nobil, 390, 402.

episcop, 42, 44, 54, 58, 67, 69, 76, 78, 81, 83, 86, 94, 96, 98, 101, 103, 104, 107, 108, 109, 110, 111, 116, 119, 121, 122, 128, 130, 131, 139, 144, 145, 147, 150, 152, 157, 170, 173, 177, 182, 192, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 201, 204, 210, 212, 213, 214, 218, 219, 220, 228, 229, 230, 232, 233, 236, 244, 246, 249, 252, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 266, 277, 285, 286, 288, 298, 309, 310, 312, 320, 321, 326, 327, 328, 335, 342, 343, 350, 353, 360, 363, 367, 368, 375, 395, 396, 407, 408, 436, 448.

episcopie, 327, 338, 347, 353, 363.

erariu, 192, 323, 325; ~ militar, 268; ~ regesc, 399, 402.

Erdélyi Ország, Erdély v. Transilvania.

Erdélyi Fő Hadi Vezér v. Comandant general al Transilvaniei.

Erdélyi Fő Hadi Vezérség v. Comandament militar general al Transilvaniei.

Erdélyi Főkörmányzó Tanács v. Guberniul Transilvaniei.

Erdőfalva v. Ardeu.

Erdővidék v. Ardud.

Erfurt, oraș în R. D. Germană, XVIII.

Erlangen, oraș în R. F. Germană, XVIII, 458.

Erlanger Zeitung, 441, 442, 453.

Erlau v. Eger.

Ernst, arhivar, 271.

Erzherzog Joseph, regimentul, 323, 325.

Essex, comitat în Anglia, 438, 450.

Eszterházi Ferencz, conte, cancelar au-
lic, XIII, 52, 54, 55, 58, 87, 102, 151,
197, 232, 233, 261, 272, 283, 297, 307,
414, 417; ~ Károly, conte, 272, 298;
~ Miklós, principe, 271, 272, 297.
Eszterházy v. Eszterházi.
Europa, V, XVII, XIX, XXI, 19, 37, 436,
441, 453.
executor, IX.

F

Fábián László, nobil, 53, 57.
Fabris, Dominic von, conte, comandant
general, 277, 289, 292, 302, 303, 313,
315, 320, 377.
falus bíró v. jude sătesc.
Farkas, nobil, 418; ~ familia 415; ~
Ferencz, nobil, 283, 308; ~ Gergely,
caporal, 424, 429; ~ Péter, nobil, 283,
308.
Făgăraș, oraș, jud. Brașov, 12, 31, 327,
353; ~ comitat, 122, 205, 214, 267,
349, 374; ~ district, 280, 305.
Fefcher v. Pfefferkorn.
fejedeleem v. principe.
Fejérvár v. Alba Iulia.
Fejér vármegye v. Alba.
Fejérvári István, nobil, 281, 306, 413, 416.
Fejérvíz v. Riu Alb.
Fekete, familia, 348, 372.
Feldioara, sat, jud. Brașov, 394, 406.
Feleiud, Fel Enyed, Feleud v. Aiudul
de Sus.
Fel-kenyér v. Vinerea.
Fellner, căpitan, 64, 65, 74, 75.
Felpesteș v. Peștișu Mic.
Felséges Udvar v. Curtea imperială.
Felséges Ur v. împărat.
Felső Gáld v. Galda de Sus.
Felső Szállás Pataka v. Sălașu de Sus.
Feneș v. Florești.
Feneș, domeniu, 14, 32.
Feneșan, Costin, istoric, XXVII.
Feneșu Românesc v. Vlaha.
Feneșu Săsesc v. Florești.
Fényes v. Florești.
Ferdinand I, împărat, 441, 442, 445, 453,
456, 458.
Ferentz, timplar, 388.
Filszki, locotenent-major, 126, 217, 332,
358.
fisc, IX, X, 9, 10, 12, 28, 98, 325.
Fiscal Dominio, Fiscalherrschaft v. do-
meniu fiscal.
Fiscal Provisorat v. Provizorat fiscal.
Fiscalis Director v. director fiscal.
Fiscalis Ispány v. jude fiscal.
Fiscalis Prókátor v. procurator.
Fischer, Damascenus, administrator, 47, 49.
fiscus v. fisc.
Fîrtălă, căpitan, 47, 50.
Florea v. Horea.
Florești, sat, jud. Cluj, 88, 103, 157, 172,
237, 246, 266, 289, 291, 292, 313, 315,
425, 426, 427, 430, 432, 433.

Fodora, sat, jud. Cluj, 15, 34.
Fodorháza v. Fodora.
Fogaras, Fogarasch v. Făgăraș.
Fogarasi Sámuel, memorialist, XXIV.
Folt, sat, jud. Hunedoara, 41, 43, 120,
213, 274, 281, 300, 306, 332, 333, 336,
358, 359, 361, 391, 403, 413, 416.
Forrai András, vicecomite, 285, 309.
Forray v. Forrai.
Foti v. Folt.
főbíró v. jude regesc suprem.
főispány v. comite suprem.
fő király bíró v. jude regesc suprem.
Földvári György, nobil, 281, 306, 332,
358, 413, 416.
Föls. Udvar v. Curtea imperială.
fő szolgabíró v. jude nobiliar.
Fő Vezérlet v. Comandament Militar
General.
Frankfurt, oraș în R. F. Germania,
XVIII, XIX.
Frincu, T., filolog, XXIII.
Frunza v. Frunză.
Frunză, Ion, căpitan, 47, 50, 352, 376.
Frunzică, Frunzila v. Frunză.
funcționar, 1, 20, 38, 66, 71, 80, 82, 83,
85, 89, 98, 100, 102, 103, 105, 121, 123,
124, 125, 129, 136, 140, 142, 143, 147,
156, 161, 182, 198, 202, 213, 214, 216,
217, 220, 223, 291, 328, 339, 344, 351,
360, 389, 402, 439, 449, 450; ~ al sta-
tului, 369; ~ cameral, 84, 99, 162,
291, 436, 448; ~ civil, 386, 399; ~
comitatens, 13, 31, 32, 41, 43, 84, 87,
88, 91, 92, 100, 101, 102, 103, 106, 117,
119, 123, 124, 126, 129, 130, 131, 132,
134, 136, 137, 139, 140, 141, 143, 148,
150, 152, 156, 158, 160, 163, 164, 169,
170, 171, 173, 177, 179, 180, 183, 184,
185, 186, 191, 192, 193, 196, 198, 200,
211, 212, 215, 216, 218, 219, 220, 221,
222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 230,
231, 232, 236, 237, 238, 240, 241, 243,
244, 245, 246, 248, 250, 251, 253, 254,
257, 258, 259, 261, 262, 265, 322, 324,
331, 334, 354, 357, 375, 386, 387, 399,
400, 412, 445, 456; ~ domeniul, 10, 13,
14, 15, 29, 31, 33, 273, 275, 299, 300,
438, 439, 445, 450, 451, 456; ~ guber-
nial, 113; ~ judecătoresc, 444, 455;
~ militar 386, 399, 400; ~ minier,
191, 257, 291; ~ provincial, 118, 122,
211; ~ regesc, 10, 29, 438, 450; ~
salinar, 342, 367.

Furtzala v. Fîrtălă.
Füzi Benedek, nobil, 307; ~ soția lui,
282.

G

Gál Mihály, vicejude nobiliar, 40, 42, 82,
98, 114, 115, 208, 209, 269, 286, 303,
310, 330, 356, 387, 400.
Galatz v. Galați.
Galați, sat, jud. Alba, 283, 308, 415, 418.
Gald v. Galda de Jos.

Galda de Jos, sat, jud. Alba, 51, 55, 125, 136, 138, 216, 223, 224, 320, 334, 342, 345, 259, 360, 367, 370, 380, 382; ~ de Sus, 342, 345, 367, 370.

Gălfalva v. Gănești.

Galgenberg v. Dealul Furcilor.

Galiția, 70, 79, 435, 437, 448, 454.

Gall, jude scăunal, 278.

Gallizien v. Galiția.

Galtiu, sat, jud. Alba, 14, 32.

Galtó v. Galtiu.

Gantzaga v. Giñtaga.

Gáspárik Albert, capelan, 47, 49.

Gauran, Gaurán v. Găureni.

Gănești, sat, jud. Mureș, 151, 152, 233.

Găureni, sat, jud. Alba, 133, 221.

Găvânescu, Eduard, istoric, XXV.

Geaca, sat, jud. Cluj, 14, 33.

Geisler, Fr., scriitor, XVIII, XXI.

Gideon Nikitics v. Nichitici, Ghedeon.

Gémes v. Ghimes.

General-Commando v. Comandament militar general.

Generalis Preceptor v. perceptor general.

Geoagiu, sat, jud. Hunedoara, 43, 98, 120, 123, 179, 212, 213, 215, 230, 250, 274, 281, 283, 286, 300, 306, 308, 310, 332, 358, 391, 403.

Geoagiu de Jos, cerc, 147.

Gergely Zsigmond, caporal, 424, 429; ~ pretor de plasă, 425, 426, 431.

Gergots, nobil, 414, 417; ~ Mihály, nobil, 282, 307.

Gerichts Person v. funcționar judecătoresc.

Germania, XIX, XXVI.

Gespannschaft v. comitat.

Geschwornen v. jurat.

Gezéz v. Ghijasa.

Ghelmar, sat, jud. Hunedoara, 83, 86, 98, 120, 145, 212, 213, 228, 229, 274, 281, 300, 306, 413, 416; ~ insula, 54, 57, 86, 101, 137, 144, 147, 224, 228, 230.

Gheorghe Pop Crișan v. Crișan, Gheorghe, Giurgiu.

Ghcorghieni, oraș, jud. Harghita, 350, 374.

Gherla, oraș, jud. Cluj, 12, 14, 16, 31, 33, 34.

Ghibu, Onisifor, pedagog, XXVI.

Ghijasa, sat, jud. Sibiu, 20, 38.

Ghimes, pas, 350, 374.

Gideon Nikitics v. Nichitici, Ghedeon.

Gilău, sat, jud. Cluj, 88, 93, 103, 107, 132, 149, 157, 188, 220, 231, 237, 256, 426, 432.

Giurgiu, Marcu v. Crișan, Gheorghe, Giurgiu.

Giurgiu, Todor, țăran, 311.

Giñtaga, sat, jud. Hunedoara, 386, 398.

Girbău, sat, jud. Sălaj, 14, 15, 32, 33.

Glod, sat, jud. Alba, 310.

Gloska v. Cloșca, Ion.

Glotska v. Cloșca, Ion.

Gohl Ödön, autor, XXIV.

Goia, Vasile, jude sătesc, 434.

Goldeneinlösung v. Oficiu de preschimbare a aurului.

Goldeneinlösungs Cassa v. Casa de preschimbare a aurului.

Golts, von, conte, colonel al regimentului Orosz, 284, 309.

Gorbo v. Girbău.

gornic, 68, 78, 179, 330, 338, 356, 364, 387, 400; ~ fiscal, 348, 373.

Gornyik v. gornic.

Goro Miklós, procurator, 280, 287, 305, 311, 331, 357, 412, 415.

Gorró v. Goro.

Gotha, oraș în R. D. Germană, XXI.

Gotsi János, notar, 391, 403.

Gótfy Borbála, XXI; ~ László, nobil, XXI.

Gótfi, notar domenal, 412, 415.

Grau Bálint, locotenent, 393, 394, 405, 406.

grăniceri, 2, 19, 20, 22, 37, 40, 41, 42, 43, 70, 71, 73, 79, 80, 81, 114, 118, 120, 124, 126, 209, 211, 213, 215, 216, 252, 253, 255, 270, 284, 288, 312, 316, 336, 337, 343, 345, 349, 362, 368, 370, 373, 377, 381, 382, 383, 386, 391, 395, 396, 398, 403, 407, 409.

Gränitzer v. grăniceri.

Gränitzer Commando v. grăniceri.

Gränz Milicz v. grăniceri.

Gränz Truppen v. grăniceri.

Gränznern v. grăniceri.

Gremial Commissarius v. comisar gremial.

Grenz Regimenten v. grăniceri.

Grenz Stand v. grăniceri.

Greysing János, locotenent, 393, 394, 405, 407.

Grind v. Luncani.

Grobst v. Probst.

Gross Aranyos v. Arieșu Mare.

Grossfürstenthum Siebenbürgen v. Marele Principat al Transilvaniei.

Grosschenk v. Cincu.

Gubernator v. guvernator.

Guberniul Transilvaniei, XIV, 5, 6, 9, 13, 14, 15, 16, 18, 24, 25, 28, 31, 32, 34, 36, 51, 52, 53, 56, 57, 58, 60, 62, 63, 73, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 129, 130, 131, 132, 134, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 154, 155, 159, 161, 162, 163, 164, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 175, 176, 178, 179, 182, 183, 184, 188, 189, 190, 192, 196, 197, 198, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249,

750, 252, 253, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 271, 272, 273, 274, 277, 278, 279, 286, 288, 290, 291, 292, 298, 299, 300, 302, 303, 304, 310, 312, 313, 314, 316, 320, 327, 328, 329, 330, 331, 334, 336, 337, 338, 344, 350, 351, 354, 355, 356, 357, 360, 361, 362, 369, 375, 386, 387, 390, 399, 400, 403, 410, 428, 433, 434, 438, 447, 450, 458.

Gubernium v. guberniu.

Gubernial Commissarius v. comisar gubernial.

Gubernial Praesidial Secretair v. secretar gubernial.

Gubernial Rath v. consilier gubernial.

Gubernial secretarius v. secretar gubernial.

Gurasada, sat, jud. Hunedoara, 41, 43, 91, 98, 106, 120, 180, 212, 251, 280, 305, 363, 412, 415.

Gura-Szada, Guraszáda v. Gurasada.

Gurghiu, munți, 149, 231.

gubernator, XII, XIII, 1, 9, 16, 21, 28, 34, 39, 51, 53, 55, 58, 62, 88, 96, 102, 103, 112, 114, 117, 119, 122, 127, 135, 151, 156, 159, 160, 171, 189, 190, 197, 198, 205, 207, 208, 211, 212, 214, 217, 222, 233, 236, 238, 239, 245, 256, 261, 262, 267, 269, 274, 289, 297, 300, 313, 353, 362, 363, 378, 420, 421, 428, 433.

G — y, autor, 271.

Gyalmar v. Ghelmar.

Gyalu v. Gilău.

Gyarmati Sándor, caporal, 424, 429.

Gyeke v. Geaca.

Gyergyó v. Gheorghienl.

Gyergyöer Gebürge v. Gurghiu, munți.

Gyertyános v. Vălișoara.

Gyogy v. Geoagiu.

Gyöngyösi János, poet, XVIII, XIX, XXIV.

Györffy László, notar domenal, 280, 283, 305, 308.

György Pap Krisán v. Crișan, Gheorghe, Giurgiu.

Gyulai, 118, 212, 288, 312; ~ Antal, conte, 60, 61; ~ Ferenc, conte, general, XIV, 59, 281, 306, 331, 333, 356, 359, 377, 413, 416; ~ soția lui, 331, 357; ~ József, conte, 280, 281, 305, 306, 412, 413, 415, 416, 427, 433; ~ Lajos, conte, 60, 61; ~ Pál, muzeograf, XXVII; ~ regiment, 1, 6, 16, 20, 25, 34, 38, 59, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 72, 74, 75, 76, 78, 79, 81, 84, 99, 118, 122, 211, 214, 277, 293, 302, 316, 343, 347, 368, 372, 379, 383, 427, 432, 433; ~ Samuel, conte, 280, 282, 307, 412, 414, 415, 417; ~ Zsuzsanna, 285, 310.

Gyurgy Todor, v. Crișan, Gheorghe, Giurgiu.

Gyüreb, loc, 414, 417.

H

Hadi fő Erdélyi Tanács v. Comandament Militar General.

Hadik András, conte, președinte al Consiliului aulic de război, 59, 61, 62.

Hadi Kommissarius v. comisar militar.

Haga, XVIII.

Haiduc, Petru, țaran, 425, 431.

Hajduk Péter v. Haiduc, Petru.

Haller, familia, 13, 31; ~ Gábor, conte, 423, 429; ~ János, conte, 15, 33; ~ regiment, 13, 14, 15, 32, 33.

Halmágy v. Hălmaġiu.

Halmágyi István, jude regesc suprem, 14, 33, 328, 354, 386, 399.

Hamburg, XVII.

Hanau, loc. în Franța, 3, 23.

Haquet, D., naturalist, XIX.

Harlem, loc. în Olanda, 385, 397.

harmintzados v. triceslmator.

Haro v. Hărău.

Háromszék v. Trei Scaune.

Harro v. Hărău.

Harsányi Erzsébet, stăpînă de pămînt, 420.

Hátczeg, Hátzszeg, Hatzeg, Hatzegh v. Hatæg.

Hatæg, oraș, jud. Hunedoara, 2, 22, 54, 57, 85, 100, 118, 119, 133, 135, 136, 212, 221, 327, 328, 329, 336, 353, 354, 355, 362, 386, 398, 399; ~ cerc, 135, 223; ~ district, 84, 126, 129, 136, 169, 186, 187, 197, 217, 218, 223, 243, 244, 254, 255, 261, 336, 337, 362, 363; ~ riu, 337, 362; ~ vale, 2, 22, 90, 104, 133, 174, 190, 221, 247, 257.

Havas v. Munții Apuseni.

Hălmaġiu, sat, jud. Arad, XXV, 40, 42, 64, 67, 70, 71, 72, 73, 76, 79, 80, 81, 91, 105, 142, 150, 155, 168, 178, 181, 185, 188, 227, 232, 235, 243, 249, 251, 252, 254, 256, 270, 274, 300, 310, 311, 320, 389, 402, 436, 448; ~ oficiu tricesimal, 150, 232.

Hălmaġel, sat, jud. Arad, 40, 42, 389, 402.

Hăpria, sat, jud. Alba, 272, 298, 386, 398.

Hărău, sat, jud. Hunedoara, 41, 43, 56, 83, 98, 120, 212, 280, 283, 305, 308, 332, 358, 391, 403, 404, 413, 415.

Hărman, sat, jud. Brașov, 394, 406.

Hellebrand, colonel, 157, 237, 279, 304, 343, 368.

Hellebron, Hellebront v. Hellebrand.

Henne Ferencz, vicearhidiacon, 47, 49.

Henter, nobil, 282, 307, 414, 417; ~ János, nobil, 332, 358.

Hercule, 436, 448.

Herczegh Pál, nobil, 282, 307.

Herepje v. Hăpria.

Hermann, Johann Theodor von, secretar gubernial, XII, XIII, XXIII, 21, 39, 435; ~ Michael Gottlieb von, croniciar, XXI, XXIII.

Hermannstadt v. Sibiu.

Hernya János, soția lui 283, 308; ~ Máthé, nobil, 283, 308, 415, 418.
 Herrschaft v. domeniu.
 herrschaftlicher Beamter v. funcționar domenial.
 Hertelendi, căpitan, 152, 183, 234, 253.
 Hertz Boldizsár, soția lui, 283, 308, 414, 417; ~ István, 283, 308, 414, 417.
 Hertzeg, nobil, 414, 417; ~ Mózes, caporal, 424, 429.
 Hertzeldorf, Hertzeldorff v. Ațel.
 Heydendorff, Carol Conrad von, colonel, 2, 21, 39; ~ Michael Conrad von, funcționar superior, XII, XXII, 1, 2.
 Hillebrand v. Hellebrand.
 Hipi, familia, 414, 417.
 Hitsch, Georg, funcționar, 14, 32, 33.
 Hochmeister, Martin, tipograf, XX.
 Hodos, N., bibliotecar, XXII.
 Hof, Hoff v. Curtea imperială.
 Hof Commission v. comisie, de anchetă.
 Hoff Canzler v. cancelar aulic.
 Hoffmann, sublocotenent, 194, 259.
 Hofkammer im Münz und Bergwesen v. Camera aulică pentru monetării și minerit.
 Hof Kantzler v. cancelar aulic.
 Hofkantzley v. Cancelaria aulică.
 Hofkriegsrath v. Consiliu aulic de război.
 Hollaki István, vicecomite, 115, 156, 209, 236, 280, 285, 305, 309, 330, 331, 356, 357, 389, 390, 401, 403, 412, 415; ~ familia, 357, 391, 403.
 Hollaky v. Hollaki.
 Homorod, sat, jud. Hunedoara, 281, 286, 306, 310, 333, 358, 391, 403.
 Hora, Hore v. Horea.
 Horea, V, VI, X, XII, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XX, XXI, XXII, XXIII, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXVIII, 1, 20, 21, 37, 38, 39, 42, 44, 45, 46, 48, 59, 63, 64, 66, 69, 70, 72, 73, 75, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 96, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 110, 111, 112, 114, 115, 116, 125, 134, 136, 138, 142, 144, 149, 153, 154, 155, 157, 165, 167, 169, 170, 173, 178, 179, 181, 187, 189, 194, 199, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 216, 222, 223, 224, 228, 229, 231, 234, 235, 237, 241, 242, 243, 244, 246, 249, 250, 251, 255, 256, 259, 263, 266, 267, 269, 270, 271, 273, 275, 276, 278, 284, 286, 287, 288, 289, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 298, 300, 301, 302, 303, 308, 309, 310, 311, 312, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 325, 326, 327, 329, 330, 334, 335, 339, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 351, 352, 353, 355, 356, 360, 361, 365, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 376, 377, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 398, 400, 402, 410, 411, 419, 420, 421, 424, 425, 426, 428, 430, 431, 433, 434, 436, 440, 441, 446, 448, 451, 452, 457; ~ Ion, XXVII, 88, 103, 111, 136,

138, 149, 155, 156, 166, 168, 223, 224, 229, 231, 232, 235, 236, 237, 243, 267, 270.
 Horja, Horjah, Horje, Horjy, Horra, Horya v. Horea.
 Horvat v. Horváth.
 Horvath, nobil, 281, 306, 413; ~ Boldizsár, nobil, 306, 358; ~ soția lui, 281, 332, 413, 416; ~ György, soția lui, 280, 283, 305, 308, 413, 416; ~ Pál, nobil, 281, 306, 413, 416.
 Houssaren v. husari.
 Huber, Fr. X., autor, XIX.
 Huedin, oraș, jud. Cluj, 93, 107, 132, 184, 188, 220, 253, 256, 347, 371, 372, 377, 424, 425, 426, 427, 430, 432, 434; ~ cerc, 425, 431; ~ târg, 431.
 Hulea, E., autor, XXVII.
 Hunedoara, 2, 20, 22, 58, 118, 124, 133, 156, 169, 191, 194, 211, 219, 221, 223, 243, 247, 259, 271, 299, 305; ~ administrație, 121, 133, 146, 213, 221; ~ castel, 83, 87, 98, 102, 120, 146, 212, 229, 230; ~ cerc, 87, 102, 136, 146, 147, 223, 230; ~ comitat, XIV, XVI, XIX, XX, XXIII, XXIV, 2, 22, 37, 45, 46, 48, 51, 52, 55, 63, 69, 73, 78, 83, 84, 86, 87, 88, 90, 92, 94, 98, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 113, 116, 117, 118, 119, 123, 124, 126, 129, 130, 132, 134, 140, 142, 145, 146, 147, 156, 158, 161, 169, 170, 171, 173, 174, 177, 180, 185, 186, 192, 193, 202, 208, 210, 211, 212, 215, 216, 218, 220, 222, 225, 226, 227, 229, 230, 236, 238, 239, 244, 245, 246, 248, 251, 257, 258, 259, 265, 273, 275, 277, 278, 280, 281, 290, 291, 293, 298, 301, 302, 303, 305, 313, 315, 317, 328, 329, 330, 336, 337, 338, 342, 343, 347, 352, 354, 355, 362, 363, 367, 368, 372, 376, 379, 380, 381, 382, 385, 386, 390, 394, 398, 399, 403, 406, 412, 415, 418, 420, 421, 423, 426, 428, 432, 436, 445, 448, 456; ~ funcționari, 43, 91, 254; ~ împrejurimile, 85, 100; ~ închisoarea din, 135; ~ mănăstirea franciscană, XXIII; ~ oficiul minier, 244; ~ tabla continuă, 55, 56, 116, 210, 227, 230, 245, 289, 312; ~ vicecomite, 236.
 Hungarn v. Ungaria.
 Hunyad v. Hunedoara.
 husari, 31, 43, 47, 49, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 78, 79, 80, 81, 84, 87, 99, 114, 118, 122, 124, 126, 132, 137, 141, 144, 145, 149, 153, 181, 185, 195, 197, 200, 209, 211, 214, 215, 216, 221, 224, 226, 229, 232, 234, 252, 254, 260, 275, 279, 286, 289, 293, 294, 300, 304, 311, 313, 316, 317, 334, 335, 336, 340, 341, 343, 346, 350, 360, 361, 362, 365, 366, 368, 369, 374, 380, 382, 394, 395, 396, 406, 408, 426, 432.
 Hussaren, huszarones v. husari.

Iambor, P., muzeograf, XXVII.
Iancu, Avram, XXI, XXII, XXVI.
Iara, sat, jud. Cluj, 148, 424, 427, 430, 432.

Iara de Jos, v. Iara.

Ibaşfalău v. Dumbrăveni.

Idenpataka v. Ighiu.

Iegărişte, sat, jud. Sălaj, 433.

Iernut, sat, jud. Mureş, 284, 308.

Igen, Igen Pataka, Igenpataka v. Ighiu.

Ighiu, sat, jud. Alba, 42, 43, 73, 338, 339, 340, 341, 344, 363, 364, 366, 369.

Ighiel, sat, jud. Alba, 42, 44, 85, 100, 132, 220.

Ihre Kaiserliche Majestaet, Ihre Majestaet der Kaiser v. împărat.

Ilia, sat, jud. Hunedoara, 41, 43, 83, 98, 120, 130, 142, 185, 190, 212, 227, 251, 254, 257, 274, 280, 283, 287, 300, 305, 308, 311, 338, 363, 412, 415; ~ district, 180, 251.

Illye v. Ilia.

Ilie, preot, 121, 130, 214, 219.

Imez, nobil, 277, 302.

Imperator v. împărat.

Imperiul habsburgic, XVII, 3, 23, 59, 421, 430, 440, 452; ~ turcesc, 420, 421.

Incsel v. Ciuleni.

Incze, comite, 123, 214.

Inczédi, baroneasă, 53, 57; ~ locotenent, 340, 365.

inspector, 71, 80.

Inuri, sat, jud. Alba, 54, 57, 58, 85, 86, 100, 101, 132, 140, 145, 221, 226, 228, 229, 344, 369.

Iorga, Nicolae, istoric, XXIV.

Joseph, Erzherzog regiment, 323, 325.

Iosif al II-lea, împărat, IX, XII, XVIII, XIX, XX, XXII, XXVI, 1, 12, 19, 37, 39, 58, 59, 60, 61, 273, 299, 325, 328, 354, 418, 422, 434, 435, 436, 441, 448, 453, 458.

Iripi, nobil, 282, 307.

ispány v. şpan.

Istvánfi Péter, soţia lui, 341, 366; ~ Péterne v. Istvanfi Peter, soţia lui.

Italia, XIX.

Italien v. Italia.

iudex nobilium v. jude nobiliar.

Iuon Horja v. Horea, Ion.

Iuon Kloska v. Cloşca, Ion.

Izvoarele, sat, jud. Hunedoara, 340, 365.

Împărat, XXVI, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 58, 59, 60, 61, 64, 73, 112, 125, 154, 160, 165, 168, 172, 189, 193, 216, 234, 249, 256, 259, 269, 273, 276, 277, 278, 279, 285, 287, 292, 293, 298, 301, 302, 303, 309, 312, 316, 325, 327, 328, 329, 330, 335, 337,

342, 344, 345, 347, 348, 349, 351, 352, 354, 355, 356, 361, 362, 363, 367, 369, 370, 372, 375, 376, 377, 380, 382, 385, 387, 398, 399, 400, 420, 426, 431, 432, 440, 442, 444, 446, 447, 451, 453, 454, 455, 458.

Jakó Zsigmond, istoric, 419.

Jamplong, J., autor, XXIV, 271.

Jankovics v. Jankovich.

Jankovich, Anton von, comisar imperial, XIX, 54, 55, 58, 90, 94, 96, 104, 108, 109, 172, 196, 202, 204, 245, 260, 265, 266, 277, 291, 292, 296, 303, 314, 316, 318, 320, 326, 344, 369, 381, 383, 420, 421.

János, bucătar, 340, 366.

Jantsó István, nobil, 282, 307.

Janul, nobil, 283, 307, 414, 417.

Jára v. Iara.

járás v. cerc.

Jeledinţi, sat, jud. Hunedoara, 118.

Jenei, locotenent, 395, 407.

Jenne, negustor, XIX.

Jerkovics, cancelist, 121, 130, 214, 219.

Jonk, orăşean, 345, 370.

Jordán, nobil, 283, 308, 415, 418.

Jordanek v. Jordán.

Joseph II, Kaiser, Josephus Secundus v. Iosif al II-lea.

Jósika, familie nobiliară, 390, 403; ~ Antal, baron, 40, 42, 52, 56, 269, 280, 305, 332, 358, 412, 415; ~ Dániel, baron, 280, 281, 305, 306, 332, 358, 412, 413, 415, 416; ~ Imbre v. Imre; ~ Imre, 280, 305, 412, 415; ~ István, 280, 305, 332, 358, 412, 415.

Josinczi Sándor, baron, 424, 429.

jószág v. domeniu.

Józsika v. Jósika.

jude, 1, 5, 11, 24, 66, 69, 71, 75, 78, 79, 80, 87, 101, 128, 129, 141, 149, 197, 218, 231, 276, 347, 372; ~ al curţii, 342, 367; ~ fiscal, 334, 338, 339, 359, 364; ~ nobiliar, IX, 46, 48, 64, 73, 114, 121, 208, 213, 328, 330, 331, 354, 356, 357, 388, 391, 401, 404, 426, 431; ~ regesc suprem, 1, 14, 33, 328, 354, 388, 401; ~ sătesc, 30, 151, 152, 233, 261, 301, 330, 338, 356, 363, 364, 447, 458; ~ scăunal, 66, 75, 273, 278, 284, 285, 286, 299, 303, 309, 310, 322, 324.

judecător, 179.

judeţ, 410.

judex v. jude.

jurat, 4, 11, 23, 30, 69, 71, 78, 79, 80, 128, 129, 141, 149, 197, 218, 231, 271.

ius migrandi v. drept de strămutare.

Kaba László, soţia lui, 282, 307.

Kabos Ferenc, nobil, 423, 429; ~ Péter, nobil, 280, 282, 305, 307, 412, 415, ~ Sándor, caporal, 424, 429.

- Kádár Mózes, administrator de mosie, 9, 28.
- Kaiser v. împărat.
- Kaján v. Căinelul.
- Kaján Torka v. Căinelul, pas.
- Kaján völgy v. Căinelul, vale.
- Kakova v. Cacova.
- Kakutsi György, nobil, 281, 306; ~ Sándor, vicejude nobiliar, 151, 233.
- Kalataşzeg v. Călăţele.
- Kalliani, Avram, locotenent, 129, 219, 270, 331, 357, 390, 403, 423.
- Kalliani v. Kalliani.
- Kálnoki, conte, comite suprem, 58, 103, 148, 149, 160, 231, 238.
- Kalota Szent Király v. Sincrai.
- Kalugeritza, nobil, 415, 418; ~ István, nobil, 283, 308; ~ László, nobil, 283, 308.
- Kalyán torka v. Căinelul, pas.
- Kalyani v. Kalliani.
- Kamara v. Camera aulică pentru monetării şi minerit.
- Karb v. Kárp.
- Karlsburg v. Alba Iulia.
- Karlsburger Comitat, Karlsburger Ge-spanschaft v. Alba de Jos, comitat.
- Karna v. Cîrna.
- Károly, nobil, 280, 305.
- Károly Fejérvár, Károly Fejérvár, K. Fejérvár, Károlyvár, Karolyvár v. Alba Iulia.
- Karp András, locotenent colonel, 40, 41, 42, 43, 54, 57, 83, 94, 98, 108, 117, 118, 119, 126, 129, 135, 140, 146, 193, 210, 211, 212, 216, 219, 223, 225, 230, 259, 274, 300, 327, 328, 329, 331, 333, 353, 354, 355, 357, 359, 386, 390, 391, 403.
- Kászoni, baron, 412, 415.
- Katona György junior, 389, 401.
- Keménd v. Chimindia.
- Keméni Mózes, nobil, 281, 306, 413, 416.
- Kemendy Moysi v. Keméni Mózes.
- Kemény, Farkas, conte, consilier gubernial, 13, 14, 31, 33, 54, 57, 96, 111, 203, 266, 280, 294, 305, 317, 422, 428; ~ József, istoric, XXII, 384; ~ Simon, baron, comite suprem, 51, 52, 55, 116, 125, 127, 142, 158, 166, 203, 210, 216, 217, 227, 237, 242, 265, 309, 334, 359, 360.
- Kendefi, Kendeffi v. Kendeffy.
- Kendeffy Elek, soţia lui, 282, 283, 306, 307, 336, 362, 414, 417, 427, 433; ~ József, nobil, 283, 307, 336, 362, 414; ~ Mihály, nobil, 283, 307; ~ soţia lui, 336, 362, 414, 417; ~ Miklós, nobil, 282, 306, 307, 336, 362, 414, 417; ~ Sámuel, nobil, 282, 307; ~ soţia lui, 414, 417.
- Kender v. Chendrea.
- Kenderessi v. Kenderessy.
- Kenderessy Bálint, nobil, 283, 418 ~ József, nobil, 282, 283, 307, 308, 414, 415, 417, 418; ~ László, urmaşii lui, 283, 418; ~ Máthé, nobil, 283, 418; ~ Miklós, nobil, 282, 307, 414, 417; ~ Sámuel, nobil, 283, 308, 415, 417; ~ Sigmond, nobil, 282, 307, 414, 417.
- Kendi Lóna v. Luna de Jos.
- Keő Boldogfalva v. Sîntămăria de Piatră.
- Keresztes, magistru poştal, 339, 365.
- Keresztesi József, autor, XXII.
- Kern, funcţionar de mine, 282, 307, 414, 417.
- Kerpenjes, Kerpenyes v. Cărpiniş.
- Kertessora v. Cîrţişoara.
- Ketheli Sándor, vicecomite, 21, 39.
- Kethzer, locotenent, 426, 432.
- Ketzeli Sándor, plutonier, 423, 429; ~ Zsigmond, nobil, 423, 429.
- Kézdi Várhely v. Tîrgu Secuiesc.
- Kikonya, nobil, 414, 417.
- Kiliani v. Kalliani.
- Kimpeny v. Cîmpeni.
- Kintze Mise v. Chince, Mihai.
- király v. rege.
- királyi Commissio v. comisie, de anchetă.
- Királyi Felség v. împărat.
- Királyi Thesaurarius v. tezaurar.
- Királyi Gubernium v. Guberniul Transilvaniei.
- Királyi Józsağ v. domeniu regesc.
- Királyi Tábla v. Tabla regească.
- Királyi tárház v. erariu regesc.
- Királypatak v. Craiva.
- Kirtsch v. Curciu.
- Kis András, memorialist, XVI.
- Kis Aranyos v. Arieşu Mic.
- Kis Baresa, Kis Bartsa, v. Bircea Mică,
- Kis Halmágy v. Hălmăgel.
- Kis József, nobil, 388, 401.
- Kismarton v. Eisenstadt.
- Kistsur v. Şura Mică.
- Kitüd v. Chitid.
- Klausenburg v. Cluj.
- Kleinschelk v. Şeica Mică.
- Klein Scheüren v. Şura Mică.
- Kles Togyer v. Cleş, Toader.
- Klessintzki, Klestinski, locotenent major, 191, 257, 395, 407.
- Klestintzki, batalion de grenadieri, 118, 211.
- Klocska, Kloczka, Kloska, Klotska, v. Cloşca, Ion.
- Kokel v. Tîrnava.
- Kolos v. Cojocna.
- Kolos-Monostra v. Cluj-Mănăştur.
- Koloser comitat, Kolos vármegye, Kolosvármegye v. Cluj, comitat.
- Kolosvár, Kolozsvár v. Cluj.
- Komárom, oraş în R. S. Cehoslovacă, XIX.
- Kommisio v. comisie, de anchetă.
- Konorollay Lajos, nobil, 282, 307.
- Konrád István, sublocotenent, 393, 394, 406.
- Konvent v. Convent.
- Koppenzoller, general, 70, 79, 94, 107, 192, 258, 290, 293.

- Korpenyest v. Cărpiniș.
Kosztá, Ștefan, secretar gubernial, 329, 355.
Kovács Ferencz, nobil, 281, 306, 332, 358, 413, 416; ~ Mózes, nobil, 280, 283, 305, 308, 413, 416; ~ Moysis, v. Kovács Mózes.
Kováts v. Kovács.
Kozma, perceptor general în comitatul Tîrnava, 350, 375; ~ Pál, comite, XXII.
Kozollyai Lajos, 414, 417.
Köboldogfalva v. Sîntămăria de Piatră.
Köhalom v. Rupea.
Kölönte József, magistru școlar, 391, 403.
König v. rege.
Königlicher Commissarius v. comisar imperial.
Königlicher gubernator v. guvernator.
Königliches gubernium v. Guberniul Transilvaniei.
Königliche Tafel v. Tabla regească.
Königliches Thesaurariat în Montanistic v. Tezaurariatul monetar și montanistic.
Königreich v. regat.
Köress Almás v. Alămuș Mic.
Körmendi, nobil, 282, 307, 414, 417.
Körös v. Criș.
Körösbánya, Köröspanya v. Baia de Criș.
Köröschler Gegend v. Criș, regiune.
Közép-Ajta v. Aita de Mijloc.
közönséges gyűlés v. adunare ordinară.
Kraj v. Kray.
Krajnik, Krajnyik, nobil, 280, 282, 305, 307, 412, 414, 415, 417.
Krajova v. Craiva.
Krakkai, nobil, 412, 415.
Krakko v. Cricău.
Kray Pál, locotenent-colonel, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 95, 97, 108, 111, 195, 199, 200, 201, 204, 207, 260, 263, 264, 266, 267, 269, 288, 294, 295, 312, 317, 318, 320, 348, 373, 393, 394, 395, 396, 406, 407, 408.
Kreis v. cerc.
Kreisbeamter v. funcționar.
Kreisspan v. comite cercual.
Krey v. Kray.
Kreys, Kreyss v. cerc.
Kriegs-Commissarius v. comisar militar.
Krisán v. Crișan, Gheorghe, Giurgiu.
Krisan Aleksza v. Crișan, Gheorghe, Giurgiu.
Krisan Dsurd v. Crișan, Gheorghe, Giurgiu.
Krisán György v. Crișan, Gheorghe, Giurgiu.
Krisán Péter v. Crișan, Petru.
Krisán Zurgy v. Crișan, Gheorghe, Giurgiu.
Kriskor, Kristlor, Kristor, Kristsor v. Crișcior.
Kristori v. Kristyori.
Kristori Popa Danila v. Popa Dănilă.
Kristyor, Krisztyor v. Crișcior.
Kristyori Adám, nobil, 388, 400; ~ Andráș, nobil, 388, 400; ~ Belle, nobilă, 286, 310; ~ István, nobil, 115, 209, 285, 286, 310; ~ János, nobil, 388, 400; ~ Lajos, nobil, 387, 400; ~ Sámuel, nobil, 388, 400; ~ Tamás, nobil, 388, 400.
Kriszta Nyikula, Krisztie Nyikula v. Nicula, Cîrste.
Kroatien v. Croația.
Kronstadt v. Brașov.
Krziczán v. Crișan, Gheorghe, Giurgiu.
Kudsir v. Cugir.
Kukel Fluss v. Tîrnava, rîu.
Kun, conte, 332, 358, 413, 416; ~ Gergely, conte, 172, 246; ~ István, nobil, 281, 306; ~ László, nobil, 281, 306; ~ Miklós, nobil, 281, 306; ~ Sigmond, nobil, 281, 306, 413, 416.
Kuregy, Kuréth, Kuréty v. Curechiu.
Kurz, Anton, publicist, XXI.
Küküllő v. Tîrnava.
Küküllőer Comitat, Küküllővarer Comitat v. Tîrnava, comitat.

L

- Ladislau, rege, 21, 39.
Ladislau v. Ladislau.
Lamasch, Joseph, paroh, XIII, 45, 46, 48.
Landes Fürst v. principe.
Lapusnyak v. Lăpușnic.
László, István, nobil, 280, 283, 305, 308, 413, 417; József, caporal, 424, 429; ~ József, nobil, 280, 283, 305, 308, 413, 416.
Lazár Imre, nobil, 282, 307, 414, 417; István, conte, 423, 429.
Lazár, I., autor, XXIV.
Lăpușnic, sat, jud. Hunedoara, 177, 248, 282, 283, 307, 308, 414, 417.
Leány vár v. Cetatea Fetii.
Lebprecht, autor, XIX.
Lebzelter, colonel, 427, 433.
Lechincioara, sat, jud. Mureș, 14, 33.
Lehmann, Johann, autor, XX.
Leiden, oraș în Olanda, XXVIII.
Lelpzig, oraș în R. D. Germană, XIX.
Lekentze v. Lechincioara.
Lendvai, locotenent, 270.
Leopold, împărat, 12, 30.
Leschkirch v. Noerich.
Lesnek, Lesnyek v. Leșnic.
Leșnic, sat, jud. Hunedoara, 41, 43, 83, 98, 120, 212, 213, 274, 282, 300, 307, 338, 363, 414, 417.
limitaneus v. grăniceri.
Lona v. Luna de Jos.
Loșad v. Jeledinți.
Lőrincz Balás, nobil, 281, 306, 413, 416; ~ János, nobil, 281, 283, 306, 308, 413, 416; ~ Tamás, nobil, 281, 306; ~ soția

lui, 281, 413, 416; ~ Tamásné v. Lőrincz Tamás, soția lui.
 Lőrinczy Thamasin v. Lőrincz Tamás, soția lui.
 Lörintz v. Lőrincz.
 Löschkirch v. Nocrich.
 Luca, țaran, 66, 75.
 Luka v. Luca.
 Luna de Jos, sat, jud. Cluj, 15, 16, 33, 34, 427, 432.
 Luna de Sus, sat, jud. Cluj, 16, 34, 427, 432.
 Lund, oraș în Suedia, XVIII.
 Lunca, sat, jud. Alba, 40, 42, 60, 61, 287, 311, 389, 401, 402.
 Luncani, sat, jud. Cluj, 384.
 Luncani, sat, jud. Hunedoara, 40, 42.
 Luncoi, sat, jud. Hunedoara, 60, 61, 331, 356.
 Lunka v. Lunca.
 Lunkány v. Luncani.
 Lunkoj v. Luncoi.
 Lup, Petru, 194, 259.
 Lupaș, Ioan, istoric, XXVI.
 Lupsa v. Lupșa.
 Lupșa, sat, jud. Alba, 65, 67, 69, 74, 76, 78, 88, 103, 106, 155, 181, 196, 235, 250, 251, 261, 270, 276, 320, 348, 372, 377, 395, 407.
 Luptsa v. Lupșa.

M

Macavei, țaran, 348, 373.
 Mada, sat, jud. Hunedoara, 286, 310.
 Madocsai, Madocsay v. Madotsai.
 Madotsai József, vicejude nobiliar, 285, 310, 330, 356, 387, 400.
 Madrid, XVII.
 Mager, T., autor, XXV.
 magistrat, 2, 4, 5, 22, 24, 52, 55, 56, 57, 118, 120, 126, 131, 132, 148, 163, 164, 170, 184, 191, 211, 213, 216, 220, 231, 240, 241, 253, 258, 291, 314, 335.
 Magistratul Commissarius v. comisar al Magistratului.
 Magistratus v. magistrat.
 magistru școlar, 413, 415.
 Magos v. Mogoș.
 Magyar Brettye v. Bretea Streiului.
 Magyar Igen v. Ighiu.
 Magyarország v. Ungaria.
 Magyar Valkó v. Văleni.
 Mähren v. Moravia.
 Maier, Grigore v. Maior, Grigore.
 Maiestatea sa, Majestatea sa v. împărat.
 Maior, Grigore, episcop, 326, 327, 350, 353, 375, 377, 378.
 Majér Gergely v. Maior, Grigore.
 Major v. Maior, Grigore.
 Makovéj v. Macavei.
 Makrai György, nobil, 282, 307, 414, 417; ~ László, nobil, 282, 307, 414, 417; ~ Péter, nobil, 282, 307, 414, 417; ~ Sigmund, nobil, 282, 307; ~ soția lui, 282, 307, 335, 361, 414, 417.
 Makray v. Makrai.
 Mara Dénes, nobil, 283, 308, 415, 418; ~ Gergely, nobil, 283, 307, 414, 417; ~ István, nobil, 283, 307; ~ Miklós, nobil, 282, 283, 307, 308, 336, 361, 414, 415, 417, 418; ~ Péter, nobil, 283, 308; ~ Sigmund, nobil, 281, 306; soția lui, 413, 416.
 marchalis szék v. sedes marcalis.
 Marcul, Gheorghe v. Crișan, Gheorghe, Giurgiu.
 Marczy Ferencz, nobil, 281, 306.
 Marele Principat al Transilvaniei, 297, 298, 313, 314, 319.
 Maria Tereza, împărăteasă, 10, 29, 39, 59, 61, 435.
 Mária Theresia v. Maria Tereza.
 Markul György v. Crișan, Gheorghe, Giurgiu.
 Marlin, Josef, scriitor, XXI.
 Maros v. Mureș.
 Maros Némethi, Némethi v. Mintia.
 Maros Solymos v. Șoimuș.
 Marosvásárhely v. Tirgu Mureș.
 Martini Károly, sublocotenent, 72, 81, 393, 395, 405, 407.
 Mártonfalva v. Metșdorf.
 Martzi Sámuel, diac, 426, 431.
 Marus v. Mureș.
 Marus Némethi v. Mintia.
 Marus Solymos v. Șoimuș.
 Második Josef v. Iosif al II-lea.
 Máté, nobil, 308.
 Mátisfalva v. Mățișești.
 Matresd v. Mățești.
 Matskási, căpitan, 5, 6, 25; ~ Ferencz, nobil, 140, 226, 281, 306, 333, 359, 413, 416; ~ Pál, colonel, 423, 429.
 Mátyás József, autor, XX.
 Matzesd v. Mățești.
 Maximilian II, împărat, 441, 453.
 Mayerscheim v. Mayerschein.
 Mayerschein Imre, baron, colonel, 393, 405.
 Măgina, sat, jud. Alba, 125, 216, 276, 302.
 Mărgău, sat, jud. Cluj, 425, 430.
 Mățișești, sat, jud. Alba, XXI.
 Mățești, sat, jud. Hunedoara, 283, 307, 414, 417.
 Mediasch v. Medias.
 Mediaș, oraș, jud. Sibiu, 2, 3, 8, 12, 20, 21, 27, 28, 30, 32, 38, 39, 122, 214; ~ scaun, 1, 2, 4, 22, 23, 30, 39.
 Mediocris Almás v. Almașu de Mijloc.
 Mélem v. Mihăleni.
 Meltzl, O. V., editor, XXIII.
 Menczent v. Mesentea.
 Mercurea, sat, jud. Sibiu, 53, 56, 57, 85, 100, 118, 120, 130, 211, 213, 219; ~ scaun, 394, 406.
 Meregj v. Mărgău.
 Merényi Lajos, autor, XXIV, 271.
 Merișor, sat, jud. Hunedoara, 333, 359.
 Mermezeu — Văleni, sat, jud. Hunedoara, 286, 310.

Meschen v. Moșna.
 Mescherchazi, Mescherhazi v. Mesterhâzi.
 Mesentea, sat, jud. Alba, 342, 367.
 Meseș, munți, 1, 15, 33.
 Mestacca v. Mesteacăn.
 Mesteacăn, sat, jud. Hunedoara, 40, 42, 63, 73, 81, 82, 98, 114, 165, 209, 241, 330, 355, 356, 387, 395, 399, 400, 408.
 Mesterhâzi, locotenent, 65, 70, 71, 74, 79, 80, 92, 106, 182, 252, 270, 280, 305, 344, 369.
 Mesterházy v. Mesterhâzi.
 Mesztáken, Mesztakon v. Mesteacăn.
 Metesd v. Meteș.
 Meteș, sat, jud. Alba, 41, 43, 338, 363.
 Metișdorf, sat, jud. Sibiu, 21, 38.
 Micheler v. Mihăleni.
 Micu, Samuil, istoric, XXIV.
 Miercurea v. Mercurea.
 Miháltz Antal, caporal, 424, 429.
 Mihály, nobil, 282, 307.
 Mihánya László, nobil, 283, 307.
 Mihăleni, sat, jud. Hunedoara, 40, 42, 64, 66, 70, 73, 75, 76, 79, 82, 94, 95, 98, 108, 115, 116, 193, 194, 195, 196, 197, 200, 209, 210, 259, 260, 261, 263, 270, 285, 288, 310, 312, 320, 330, 346, 356, 371, 377, 389, 396, 402, 408, 409.
 Mihele, Mihelen, Mihelény, Mihelyem, Mihelyen, Mihelén v. Mihăleni.
 Mikelyásze, nobil, 414, 417.
 Mikes István, nobil, fiul lui, 340, 365; ~ Sigmund, conte, 340, 365.
 Mikula, Ursz v. Horea.
 Milaș, sat, jud. Bistrița-Năsăud, 14, 33.
 Militar Commando v. Comandament Militar General.
 Militaris Praefectura v. Comandament Militar General.
 Millenbach v. Sebeș.
 Millot, Fr. X., istoric, XX.
 Milvay v. Milaș.
 Mintia, sat, jud. Hunedoara, 41, 43, 84, 99, 123, 124, 215, 280, 305, 391, 392, 403, 404, 412, 415.
 Mircești, sat, jud. Iași, XXIII.
 Misticz, Misita v. Misits.
 Misits, cadet, 64, 73, 387, 400.
 Miske Sámuel, nobil, 332, 358.
 Mittlere Szolnok v. Solnocul Mijlociu.
 Moga, Avram, protopop, 111, 137, 145, 147, 224, 228, 229, 230.
 Mogos v. Mogoș.
 Mogoș, sat, jud. Alba, 64, 65, 66, 67, 68, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 80, 91, 95, 105, 106, 109, 149, 178, 181, 182, 201, 249, 251, 252, 264, 276, 345, 347, 370, 372, 395, 407.
 Mohai János, nobil, 423, 429.
 Moldau v. Moldova.
 Moldova, XIX, 12, 31, 272, 298, 374, 419, 420, 421, 435, 442, 445, 448, 454, 456.
 Moldovan, I., autor, XXVII.
 Molnár, plutonier, 335, 344, 361, 369.

Molnar-Piuariu, Ioan v. Piuariu-Molnar, Ioan.
 Monarch, monarh v. împărat.
 monetărie, 158, 237.
 Monorai, Ioan, istoric, XXV.
 Moravia, XX.
 Mősa László, căpitan, 393, 394, 395, 396, 405, 406, 407, 408.
 Mosog v. Mogoș.
 Moșna, sat, jud. Sibiu, 11, 30.
 Motok v. Moțoc.
 Moțoc, cancelist, 328, 329, 354, 355.
 M. Rákos v. Răcăștia.
 Muncelu, sat, jud. Alba, 68, 77.
 Munts v. Muncelu.
 Munții Apuseni, X, XXIII, XXIV, XXV, XXVI, 1, 322, 324, 325, 434.
 Múnván Péter, nobil, 282, 307, 308, 414, 417.
 Mureș, riu, 19, 20, 38, 40, 41, 42, 43, 53, 57, 59, 61, 64, 73, 83, 84, 86, 90, 98, 101, 102, 104, 114, 115, 120, 121, 123, 124, 129, 140, 142, 143, 144, 152, 154, 163, 174, 182, 192, 209, 213, 215, 218, 225, 227, 228, 233, 234, 240, 243, 245, 247, 252, 258, 274, 286, 291, 296, 299, 310, 315, 319, 331, 332, 336, 338, 342, 352, 354, 357, 358, 362, 363, 367, 376, 379, 380, 382, 387, 390, 391, 392, 395, 400, 403, 404, 407; ~ scaun, 14, 33, 328; ~ vale, 394, 403, 406.
 Muska v. Mușca.
 Musina v. Măgina.
 Muszka ország v. Rusia.
 Mușca, sat, jud. Alba, 71, 80, 199, 263.
 Mühlbach, Mühlenbach, Müllénbach, v. Sebeș.
 Münz-Amt v. monetărie.

N

Nadasd v. Nădăștia.
 Naghiu, I., autor, XXIV.
 Nagy, maior din regimentul Haller, 14, 15, 32, 33; ~ András, plutonier, 393, 406; ~ Elek, nobil, 280, 283, 305, 308, 413, 416; ~ Sándor, nobil, 281, 306, 413, 416; ~ soția lui, 388, 401.
 Nagyg v. Săcărîmb.
 Nagy-Agiens v. Săcărîmb.
 Nagy-Almás v. Almașu Mare.
 Nagy-Apold v. Apoldu Mare.
 Nagy Aranyos v. Arieșu Mare.
 Nagy Barcsa, Nagy Bartsa v. Bircea Mare.
 Nagy-Enyed v. Aiud.
 Nagy Halmágy v. Hălmagiu.
 Nagy Kapus v. Căpușu Mare.
 Nagy Klopotiva v. Clopotiva Mare.
 Nagypestény v. Peșteana.
 Nagy Rápolt v. Rapoltu Mare.
 Nagy Sink v. Cincu.
 Nagy Szalatna v. Zlatna.
 Nagy Várad v. Oradea.
 Nalácz, Nalátzy v. Nălățu.
 Nalátz v. Nălățvad.

Nalátzi, nobil, 303, 414, 417; ~ jude scăun-
nal, 278; ~ vicejude nobiliar, 40, 42,
82, 98, 114, 115, 208, 209; ~ Andráș,
nobil, 282, 283, 286, 307, 308, 310; ~
Farkas, vicejude nobiliar, 269, 330,
356, 387, 400; ~ Gábor, nobil, 282,
307, 414, 417; ~ József, baron, asesor
supranumerar al Tablei regești, 281,
283, 306, 307, 332, 351, 358, 375, 413,
414, 416, 417; ~ soția lui, 332, 358;
~ Károly, baron, 281, 306, 413, 416;
~ Lajos, nobil, 281, 306; ~ soția lui,
332, 358, 413, 416.
Nandra, nobil, 332, 358; — soția lui, 332,
358; — Nandrané v. Nandra, soția,
lui; — György, nobil, 280, 305; —
soția lui, 283, 308, 413, 416; — Mózes,
nobil, 46, 47, 48, 49, 305, 413, 416.
Naszód v. Năsăud.
Nădăștia, sat, jud. Alba, 286, 310.
Nălăvrad, sat, jud. Hunedoara, 283, 307,
414, 417.
Năsăud, oras, jud. Bistrița-Năsăud, 12,
31.
Neamțu, Alexandru, istoric, XXVII.
Nedelea, sat, jud. Prahova, XXVI.
Negrilasza v. Negrileasa.
Negrileasa, munte, 66, 75.
Nekel, locuitor din Bratei, 8, 27.
Nemes Ágnes, 389, 401; ~ Áron, nobil,
389, 401; ~ Ferenc, nobil, 310; ~
soția lui, 285; ~ Gábor, nobil, 310;
~ soția lui, 285; ~ Imre, nobil, 389,
401; ~ János, conte, 281, 306, 388,
401, 413, 416; ~ József, soția lui, 388,
400; ~ Mózes, nobil, 388, 401, 416;
~ Rahela, 389, 401; ~ Rakhel v. Ne-
mes Rahela; ~ Sándor, nobil, 416.
Némethi v. Mintia.
Neppendorf v. Turnișor.
Neudorf v. Nou Săsesc.
Neustädter Sámuel, sublocotenent, 393,
396, 405, 408.
Nichitici, Ghedeon, episcop ortodox, 42,
44, 54, 58, 81, 83, 86, 88, 90, 94, 95, 96,
98, 101, 103, 104, 107, 108, 109, 110,
111, 119, 121, 128, 130, 142, 145, 147,
157, 170, 173, 177, 182, 192, 194, 196,
197, 198, 199, 201, 204, 212, 213, 214,
218, 219, 228, 229, 230, 236, 244, 246,
249, 252, 258, 259, 260, 261, 262, 263,
264, 266, 269, 320, 395, 407.
Nikitich, Nikitics, Nikitits v. Nichitici.
Nicola v. Horea.
Nicolae Ursu v. Horea.
Nicula, Cîrste, țaran, 320, 387, 389, 400,
402; — Nicula Ursu v. Horea.
Noerich, sat, jud. Sibiu, 2, 22, 394, 406;
~ cerc, 120, 213; ~ scaun, 118, 211.
Nonne, A. R., autor, XVIII.
Nopcsa v. Noptsa.
Noptsa, Ádám, nobil, 281, 306, 413, 416;
~ Bálint, nobil, 282, 307, 414, 417; ~
Elek, vicecomite, 140, 141, 226, 283,
307, 331, 357, 414, 417; ~ Lajos, vice-
comite, 274, 280, 300, 305, 412, 415.

notar, XIX, 1, 283, 285, 308, 310, 322,
324, 391, 403; ~ comitatens, 412; ~
domenial, 280, 305, 412, 415.
notariat, 13, 31.
notarius v. notar.
Nou Săsesc, sat, jud. Sibiu, 394, 406.
Nürnberg, XIX.
Nyágui Márton, nobil, 285, 310.
Nyikula Urszu v. Horea.
Nyirmezö v. Mermezeu Văleni.

O

Obcivigo v. Dolcinengo.
Ober Albenser v. Alba de Sus.
Ober Berg Amt v. Oficiul minier supe-
rior.
Obergespan, Obergespann v. comite su-
prem.
Ober Herrschaft v. domeniul de sus.
Ociu, sat, jud. Hunedoara, 40, 42, 287,
311.
Ocoliș, sat, jud. Alba, 152, 234.
Odorhei, comitat, 171, 245.
Odorian v. Adorján.
Offenbánya v. Baia de Arieș.
Officiant v. funcționar.
Oficiu de cenzură, 384; ~ minier supe-
rior, 115, 122, 123, 132, 134, 149, 158,
180, 182, 191, 209, 214, 221, 222, 231,
232, 237, 251, 252, 257, 270; ~ de pre-
schimbare a aurului, 66, 75; ~ trice-
simal, 150, 232.
Oklos v. Ocolis.
Olá Boros Botsárd v. Bucerdea Vinoasă.
Olá Brettye, Oláh Berettye v. Bretea
Română.
Oláh Fenes v. Florești.
Oláh-Herepe v. Hăpria.
Olcinego, Olcenengo, Olicininyo v. Dolci-
nengo.
Olt, riu, 120, 213.
Ompolycza, Ompolytza v. Ampoița.
Oneț, Gavrilă, țaran, 424, 425, 430, 431,
433.
Onyetz, Gábrilla v. Oneț, Gavrilă.
Oradea, XXI, XXVII, XXVIII, 271, 321,
426, 432.
Orăștie, oras, jud. Hunedoara, XXIV, 2,
22, 86, 93, 101, 104, 107, 118, 120, 121,
143, 163, 173, 179, 182, 191, 194, 211,
213, 228, 246, 250, 252, 257, 259, 274,
291, 299, 315, 333, 334, 336, 349, 359,
362, 391, 394, 395, 403, 406, 407; ~
magistrat, 126, 216, 240.
Orbán, nobil, 216, 413, 416; ~ Antal,
baron, 126, 172, 246, 281, 306, 333, 358,
359; ~ Ferencz, nobil, 388, 401.
Orbános, nobil, 413, 416; ~ György, no-
bil, 281, 306.
Orbány v. Orbán.
ordinarius ispány v. comite ordinar.
Ordeg v. Ördög.
ordinarius viceispány v. vicecomite în
funcțiune.
Orlat, sat, jud. Sibiu, 2, 22.

Orlath v. Orlat.
 Oriya Boldogfalva v. Sîntămăria Orlea.
 Oros, Oroz v. Orosz.
 Orosz, regiment, 65, 66, 67, 69, 72, 74, 76, 78, 81, 106, 118, 142, 153, 155, 182, 211, 227, 234, 235, 252, 270, 273, 279, 284, 292, 294, 299, 305, 309, 315, 317, 330, 344, 346, 356, 369, 371, 387, 389, 394, 395, 400, 401, 406, 407.
 Oroszfalva v. Ruși.
 Orș, sat, jud. Hunedoara, 389, 402.
 Orz v. Orș.
 Ots v. Ociu.
 Ott, locotenent, 54, 57, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 85, 86, 93, 95, 100, 101, 107, 108, 132, 140, 191, 199, 200, 201, 221, 226, 257, 263, 264, 344, 369, 395, 407.
 Ozun, sat, jud. Covasna, 393, 405.
 Ördög, locotenent-major, 70, 71, 79, 80.

P

Pád v. Spini.
 Pairlmre v. Porcurea.
 Pako, jude scăunal, 285, 310.
 Pakot Mihály v. Pakott Mihály.
 Pakott Mihály, vicejude nobiliar, 330, 356, 387, 400.
 Paktsy, preot, 285, 310.
 Pál v. Gál.
 Palatkai László, sublocotenent, 424, 429.
 Palos v. Paloș.
 Palosi György, nobil, 390, 402.
 Paloš, sat, jud. Brașov, 349, 374.
 Panticeu, sat, jud. Cluj, 15, 33.
 Pántzel Cseh v. Panticeu.
 Pap, locotenent, 69, 79; ~ László, jude nobiliar, 331, 357; ~ Mihály v. Pop, Mihai.
 Papahagi, T., folclorist, XXVI.
 Pápai, dicționar, 397, 409.
 Papilla, general maior, 90, 104, 172, 245, 277, 303, 344, 369, 381, 383.
 Papiu-Ilarian, Alexandru, istoric, XVII, XVIII, XIX, XXII.
 Parajd v. Praid.
 Paris, XVII.
 Parma, XVII, XXVI.
 Pascu, Ștefan, istoric, XVII, XXVI, XXVII, XXVIII.
 Paskintz v. Pișchinți.
 pașale, 446, 457.
 Patiția, Rubin, memorialist, XXIV.
 Patzko Ferencz Ágoston, tipograf, 384.
 Paurán v. Văleni.
 Pavel, Teodor, istoric, XXVIII.
 Páltiniș, 389, 402.
 Păuca, sat, jud. Sibiu, 144.
 Păuliș, sat, jud. Hunedoara, 410.
 Péntek v. Pinticu.
 Penzelini József, căpitan, 68, 77, 393, 405.
 perceptor general, 52, 350, 375, 388, 401.
 Perkás, Perkász v. Pricaz.
 Pesta, XIX, XXI, XXII.

Pestes v. Peștișu Mare.
 Peșteana, sat, jud. Hunedoara, 119, 212.
 Peștiș v. Peștișu Mare.
 Peștișu de Sus v. Peștișu Mic.
 Peștișu Mare, sat, jud. Hunedoara, 41, 43, 84, 100, 124, 126, 129, 215, 217, 219, 274, 282, 300, 307, 335, 361, 414, 417.
 Peștișu Mic, sat, jud. Hunedoara, 134, 222, 307, 335, 361, 414, 417.
 Petrescu-Sava, C.M., autor, XXVI.
 Petrik, familia, 283, 308, 415, 418; ~ János, nobil, 283, 308, 415, 418; ~ Mihály, nobil, 283, 308, 415, 418.
 Pétzeli József, autor, XIX.
 Pfefferkorn, general, baron, 42, 44, 54, 57, 66, 72, 75, 81, 85, 86, 88, 89, 92, 93, 96, 101, 102, 104, 106, 107, 109, 110, 128, 131, 134, 140, 145, 154, 157, 159, 162, 166, 168, 169, 170, 171, 177, 180, 185, 187, 188, 191, 193, 196, 201, 203, 204, 205, 206, 218, 220, 222, 225, 229, 234, 235, 237, 238, 240, 242, 243, 244, 245, 249, 251, 254, 255, 258, 261, 264, 266, 267, 268, 278, 303, 334, 360, 394, 406.
 Pfefferskorn v. Pfefferkorn.
 Pinticu, sat, jud. Bistrița-Năsăud, 349, 374.
 Piske, Piski, Pisky v. Simeria.
 Piskeritz v. Pișchinți.
 Piskincze v. Pișchinți.
 Pistra v. Bistra.
 Pișchinți, sat, jud. Hunedoara, 41, 43, 281, 306, 333, 359, 413, 416.
 Piuariu-Molnar, Ioan, oculist, XI, 85, 87, 89, 100, 102, 104, 111, 135, 153, 164, 165, 222, 234, 241, 242.
 Picișa, sat, jud. Alba, 41, 43, 133, 221, 283, 307, 335, 344, 361, 369, 414, 417, plasă, 431.
 Platinis v. Păltiniș.
 Pleskutza v. Pleșcuța.
 Pleșa, Ignat, țaran, 425, 431.
 Pleșcuța, sat, jud. Alba, 40, 42, 389, 402.
 Ploiești, XXVI.
 Podea, O., autor, XXVI.
 Podul Livezii, la Mediaș, 11, 30.
 Pogány András, nobil, 334, 337, 359, 363.
 Poiana, sat, jud. Alba, 133, 221.
 Pokafalva v. Păuca.
 Poklisa, Poklisó, Poklos v. Picișa.
 Polyana v. Poiana.
 Pongrácz, nobil, 281, 306, 413, 416.
 Ponor, sat, jud. Alba, 64, 66, 70, 74, 75, 79, 90, 91, 93, 104, 105, 107, 154, 174, 176, 178, 179, 181, 182, 189, 194, 201, 204, 234, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 256, 260, 264, 266, 276, 279, 283, 286, 289, 301, 304, 308, 310, 313, 320, 345, 347, 370, 372, 395, 407, 415, 418.
 Ponori István, nobil, 283, 308, 415, 418; ~ Pál, vicenotar, 274, 283, 300, 308, 415, 418.
 Pop, C., autor, XXV.
 Pop, Mihai, slujitor, 345, 370.

Popa, A., autor, XXVI; ~ Avram proto-
pop, 389, 402; ~ Dănilă, 342, 367; ~
Simion, 276, 302.

Popa Abraham v. Popa Avram.
Popa-Lisseanu, G., filolog clasic, XXIV.
Popovici, preot, XXV; ~ vicar, 140, 226.
Pora v. Brad.

Porcești v. Turnu Roșu.
Porcurea, sat, jud. Hunedoara, 286, 319.
Potra, C., autor, XXVII.

Pozsony v. Bratislava.

Praga, XIX.

Prahova, județ, XXVI.

Praid, sat, jud. Harghita, 12, 31.

Praiss, Prajsz v. Preiss.

prefect v. comite suprem.

Prefectura supremă a armatei v. Co-
mandamentul militar general.

Preiss, Fr., general, baron, 58, 269, 320,
362, 363, 392, 405, 427, 433.

Preissak, regiment, 426, 432.

preschimbător de aur, 339, 364, 389, 402.

Pressburg v. Bratislava.

Presedintele Consiliului aulic de război,
59, 62

Prethey v. Brateiu.

Pricaz, sat, jud. Hunedoara, 120, 213, 274,
300, 333, 359.

principat, 46, 81, 298, 422, 428.

principatus v. principat.

principe, 12, 30, 298, 349, 373, 397, 409,
437, 438, 441, 445, 449, 450, 453, 456.

Probieier v. inspector.

Probst, locotenent, 64, 65, 73, 75, 91, 105,
106, 137, 177, 178, 182, 224, 225, 248,
249, 252.

process v. cerc.

procurator, 14, 32, 287, 311, 341, 366.

Prodan, David, istoric, XXIII, XXIV,
XXVI, 320, 422, 433, 434.

Provincialbeamter v. funcționar provin-
cial.

Provincial Cassa v. Caseria provinciei.

Provincial Commissariat v. comisariat
provincial.

Provincial Commissarius v. comisar pro-
vincial.

provizor, 52, 56, 336, 340, 341, 361, 366.
Provizorat fiscal, 140, 179, 187, 226, 250,
255.

Pui, sat, jud. Hunedoara, 20, 38, 283, 308,
415, 418.

Puj v. Pui.

Puj, Pujj, familie nobiliară, 281, 306,
413, 416; ~ Dăniel, nobil, 283, 308,
415, 418; ~ László, soția lui, 308, 415,
418; ~ Miklós junior, nobil, 283, 308,
415, 418; ~ Miklós senior, nobil, 283,
308, 415, 418; ~ Sámuel, soția lui,
283, 308, 415, 418.

Pusztas Sz. Miklós v. Sînmielăuș.

püspök v. episcop.

R

Rabold v. Rapoltu Mare.

Racș, sat, jud. Sălaj, 15, 32, 33.

Rác, jude nobiliar, 282, 307, 331, 357,
414, 417.

Rada v. Arada.

Rádák Adám, baron, 423, 429.

Radna, oraș, jud. Arad, 410.

Radnóth v. Iernut.

Rakato v. Răcățau.

Rákóczi, principe, 397, 409.

Rákos v. Rakș.

Rákótzl v. Rákóczi.

Ranca, I., arhivist, XXVII.

Ranckovithes v. Jankovich.

Rapoltu Mare, sat, jud. Hunedoara, 41,
43, 98, 120, 212, 213, 274, 281, 300, 306,
332, 358, 391, 403, 413, 416.

Rath v. consilier.

Rátz v. Rác.

Rausch, locotenent, 66, 75.

Răcăștia, sat, jud. Hunedoara, 14, 32.

Răcățau, sat, jud. Alba, 133, 221.

Rebitze v. Ribița.

Reen v. Reghin.

regat, 115, 128, 143, 203, 212, 266, 441,
453.

rege, 5, 17, 21, 24, 35, 39, 112, 157, 349,
368, 373, 441, 445, 453.

Régen v. Reghin.

Regensburg, XVII.

Reghin, oraș, jud. Mureș, 12, 31, 95,
109, 148, 201, 231, 264, 349, 374.

Regium Gubernium v. Guberniul Tran-
sylvanici.

regius commissarius v. comisar impe-
rial.

reglementare urbarială, 436, 437, 445,
448, 449, 457.

Reich v. Imperiul.

Reichsdorf v. Richșdorf.

Reissmarck, Reissmarkt v. Mercurea.

Remete, Remette v. Rîmeți.

Reps v. Rupea.

Retteggy, Rettegyi G. v. Rettegi György.

Rettegi György, memorialist, XIII, 59;
~ István, 419, 420; ~ Mihály, 419,
420; ~ Sámuel, 419, 420.

Reußen v. Ruși.

Revier v. district.

Rhédei Mihály, conte, 349, 374, 427, 433.

Ribicze, Ribitze v. Ribița.

Ribiczei v. Ribitzel.

Ribitzel, familie, 282, 307, 414, 417, 420;
~ Adám, nobil, 52, 56, 123, 215, 307;
~ soția lui, 282, 307, 330, 356, 391,
403, 404, 414, 417; ~ Albert, nobil,
soția lui, 388, 400; ~ Gábor, nobil,
285, 310, 389, 401; ~ György, nobil,
soția lui, 388, 400; ~ István, nobil,
285, 310; ~ József, nobil, 330, 356, 388,
401; ~ Mózes, nobil, 330, 356, 388, 401;
~ Sándor, nobil, 153, 234, 388, 400.

- Ribița**, sat, jud. Hunedoara, 40, 42, 64, 70, 73, 79, 82, 98, 274, 285, 300, 310, 330, 356, 388, 389, 401, 402.
- Richard**, căpitan, 52, 56, 63, 65, 66, 67, 70, 73, 74, 76, 77, 79, 149, 155, 157, 178, 179, 182, 187, 232, 235, 237, 249, 250, 252, 255, 394, 406.
- Richard al II-lea**, rege, 435, 438, 449.
- Richșdorf**, sat, jud. Sibiu, 11, 30.
- Richter** v. jude.
- Rimetea**, sat, jud. Alba, 348, 372.
- Riskai Boka György**, v. Rișca Boca Gheorghe.
- Rișca Boca Gheorghe**, țaran, 388, 401.
- Rivul** v. Riu.
- Rimeți**, sat, jud. Alba, 64, 65, 66, 68, 74, 75, 77, 90, 91, 93, 104, 105, 106, 107, 174, 178, 181, 185, 189, 190, 194, 201, 246, 247, 249, 250, 251, 254, 256, 257, 260, 264, 279, 286, 304, 310, 313, 320, 345, 347, 370, 372.
- Riu**, sat, jud. Alba, 426, 431.
- Riu Alb**, sat, jud. Hunedoara, 283, 308, 414, 417.
- Riu Bărbat**, sat, jud. Hunedoara, 283, 308, 415, 418.
- Riușor**, sat, jud. Brașov, 283, 308, 415, 418.
- Rodna**, sat, jud. Bistrița-Năsăud, 12, 31.
- Roma**, XVII, 274, 300.
- Roman**, A., autor, XVIII.
- Românași**, sat, jud. Sălaj, 14, 33.
- România**, XVII, 422.
- Rosenfeld**, Andreas von, comite suprem, 53, 56, 57, 58, 147, 162, 179, 230, 240, 250.
- Roskány** v. Roșcani.
- Roșcani**, sat, jud. Hunedoara, 282, 307, 414, 417.
- Roșia Montană**, sat, jud. Alba, 390, 402.
- Roșu**, T., istoric, XXV.
- Roth**, locotenent-colonel, 71, 80; ~ Michael, jude nobiliar, 121, 213; ~ Otto, autor, 435.
- Rupea**, oraș, jud. Brașov, 2, 22, 380, 382, 394, 406; ~ scaun, 118, 211.
- Rus** v. Ruși.
- Rusar** v. Riușor.
- Rusia**, 347, 371.
- Ruso** v. Ruși.
- Rusor** v. Riușor.
- Russos**, 283, 308.
- Russtsár** v. Șura Mare.
- Ruși**, sat, jud. Hunedoara, 282, 306, 413, 416.
- Ruși**, sat, jud. Sibiu, 394, 406.
- Rutkai József**, nobil, 281, 306, 413, 416.
- Rutkay József** v. Rutkai Jozsef.
- Ruzos** v. Riușor.
- Ruzosi**, nobil, 415, 418.
- S**
- Saco**, 71, 80.
- Sacratissima Majestas** v. Împărat, Iosif al II-lea.
- Sagunt**, 274, 300.
- Salis**, emisar, 124, 215, 387, 400.
- Salmen**, Carol, funcționar, 422, 423, 428.
- Sándor Mózes**, nobil, 281, 306, 413; ~ soția lui, 332, 358.
- Sáradi**, nobil, 281, 306, 413, 416.
- Sard** v. Șard.
- Sáros-Berkesz** v. Berchez.
- Satu Mare**, comitat, 173, 246.
- Savoia**, Savoya, regiment, 89, 92, 95, 103, 106, 114, 157, 160, 185, 201, 205, 209, 238, 254, 264, 267, 270.
- Săcărîmb**, sat, jud. Hunedoara, XIII, 45, 46, 48, 64, 73.
- Sălaj**, județ, XXIV.
- Sălașu de Sus**, sat, jud. Hunedoara, 283, 308, 415, 418.
- Sălcuia**, sat, jud. Alba, 131, 145, 148, 164, 183, 220, 229, 231, 241, 253, 339, 365.
- Sălișioara**, sat, jud. Hunedoara, 180, 251.
- Săscior**, sat, jud. Alba, 147, 230.
- Săvirșin**, sat, jud. Arad, XVI, 285, 309.
- scaun**, 1, 2, 4, 5, 7, 10, 11, 22, 23, 24, 30, 39, 97, 111, 118, 211, 284, 304, 322, 328, 336, 343, 348, 352, 354, 355, 362, 368, 373, 377, 388, 393, 394, 395, 401, 405, 406, 407, 423.
- Schaesburg** v. Sighișoara.
- Schankrecht** v. drept de circumărit.
- Scharos** v. Șaroș.
- Scharoscher Bach** v. Șaroș, pîriu.
- Schärpff**, dascăl, 47, 49.
- Schaser**, J. G., autor, XXI.
- Schässburg** v. Sighișoara.
- Schenk**, J. M., arhivar, 271, 272, 297, 298.
- Schenker**, Michael, jude, 11, 30.
- Schiller**, Friedrich, poet german, XXI.
- Schlesien** v. Silezia.
- Schlichten**, maior pensionar, 427, 433.
- Schulcz**, Schulz v. Schultz.
- Schultz**, locotenent-colonel, 42, 44, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 94, 95, 96, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 109, 110, 133, 136, 137, 142, 144, 149, 152, 154, 155, 157, 159, 165, 167, 168, 174, 175, 178, 181, 182, 185, 186, 194, 196, 199, 200, 201, 204, 223, 224, 227, 228, 231, 232, 233, 234, 235, 237, 238, 242, 243, 247, 248, 250, 251, 252, 254, 260, 261, 263, 264, 266, 267, 269, 275, 285, 293, 300, 309, 312, 316, 320, 342, 343, 344, 367, 368, 369, 380, 382, 395, 407.
- Schwartz** Körös v. Crișul Negru.
- scola mester** v. magistrul școlar.
- Sebeni**, vicecomite, soția lui, 285, 310.
- Sebeș**, oraș, jud. Alba, 42, 44, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 72, 81, 85, 92, 100, 107, 111, 120, 132, 133, 134, 136, 137, 140, 143, 145, 152, 154, 155, 157, 162, 164, 166, 167, 168, 170, 173, 176, 178, 179, 180, 181, 182, 185, 187, 188, 213, 219, 221, 222, 223, 224, 225, 228, 233, 235, 236, 237, 240, 241, 242, 243, 244, 246, 248, 249.

- 250, 251, 252, 254, 255, 256, 270, 273, 274, 277, 278, 299, 303, 350, 375, 394, 406.
- Sebeșu Săsesc v. Sebeș.
- Secășel, sat, jud. Alba, 144, 342, 367.
- secretar, 70, 79; ~ gubernial, XII, 21, 39, 58, 112, 329, 335, 355, 361, 435.
- sedes v. scaun.
- sedes marcalis, 423, 428.
- Segesvár v. Sighișoara.
- Seine Majestät v. împărat, Iosif al II-lea.
- Seipp, Christoph, autor, XX.
- Seiwert, J. Fr., secretar gubernial, XIII, XV, 112, 113.
- Selagianu, I., autor, XXII.
- Sepsi, scaun, 393, 405.
- Sepsiszek v. Sepsi, scaun.
- Serél, Serile v. Șerel.
- Sfânta Alianță, XX.
- Sfura, D., autor, XXIII.
- Sibiu, XVI, XVII, XVIII, XX, XXI, XXIII, 1, 2, 8, 12, 13, 16, 22, 27, 31, 34, 38, 40, 42, 54, 57, 58, 59, 60, 62, 113, 119, 130, 139, 147, 157, 162, 193, 201, 212, 216, 219, 225, 236, 258, 264, 269, 271, 272, 275, 276, 277, 278, 279, 286, 298, 300, 301, 302, 303, 304, 310, 328, 334, 345, 354, 360, 370, 379, 393, 394, 405, 406, 420, 427, 428, 433, 435; ~ comitat, 1, 39, 122, 134, 144, 145, 147, 214, 222, 228, 229, 230, 240; ~ district, 53, 57; ~ scaun, 2, 22, 394, 406.
- Sibot v. Sibot.
- Siebenbürgen v. Transilvania.
- Siess, Iudovic, secretar, XIII, XXIV, 271, 272, 296, 297, 298, 318, 320, 412.
- Sigerus, Emil, istoric, 435, 447.
- Sighișoara, 2, 22, 205, 267, 349, 350, 374.
- Silezia, XX.
- Silvasu de Jos, sat, jud. Hunedoara, 283, 307.
- Silvester György, v. Sylvester György.
- Simén, locotenent, 64, 73, 320, 331, 333, 357, 359, 390, 403.
- Simény v. Simén.
- Simeoni, general, 333, 359.
- Simeria, sat, jud. Hunedoara, 274, 281, 300, 306, 336, 361, 391, 403, 413, 416.
- Simioni v. Simeoni.
- Simon József, nobil, 282, 307, 417, 424.
- Sincrai, sat, jud. Cluj, 425.
- Singeorz, sat, jud. Hunedoara, 41, 43, 217, 282, 307.
- Singeorzul Trascăului, azi Colțesti, sat, jud. Alba, 42, 43, 72, 81, 85, 100, 131, 132, 134, 141, 148, 163, 220, 221, 222, 226, 231, 240, 245, 279, 300, 304.
- Singlorgiu Trascău v. Singeorzul Trascăului.
- Sînmiclăuș, sat, jud. Alba, 14, 32.
- Sîntana, sat, jud. Arad, 285, 309.
- Sîntămăria de Piatră, sat, jud. Hunedoara, 281, 336, 361, 413, 416.
- Sîntămăria Orlea, sat, jud. Hunedoara, 307, 336, 362, 414, 417.
- Sîntioana, sat, jud. Mureș, 14, 33.
- Slavonia, XIX.
- span v. comite.
- spanalia cassa v. caseria șpanului.
- Spini, sat, jud. Alba, 333, 359.
- Soborsin v. Săvîrșin.
- solgăbirău v. jude nobiliar.
- Sólimos v. Șoimuș.
- Solnoc, comitat, 16, 21, 34, 39.
- Solnocul Interior, comitat, 1, 13, 16, 31, 34; ~ Mijlociu, comitat, 15, 34, 173, 198, 246, 262.
- Solymos, Sollymos v. Șoimuș.
- Solymossi, nobil, 15, 34.
- Sombori Elek, plutonier, 424, 429; ~ László, nobil, 282, 307.
- Someș, rîu, 423, 428.
- Somogyi, nobil, 334, 359.
- Soós A., autor, XXIII.
- sótiszt v. funcționar salinar.
- Stajna, Stanitza v. Stălnja.
- Stălnja, sat, jud. Hunedoara, 197, 262, 286, 310.
- stări comitatense, 350, 351, 375.
- Sterca Șulufiu, Alexandru, scriitor, VI, XXV.
- Stoanics, Stoaits v. Stojanich.
- Stolca, D., autor, XXIV.
- Stojanich, maior, 53, 56, 57, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 83, 91, 92, 93, 98, 105, 106, 107, 117, 118, 126, 129, 153, 174, 178, 179, 180, 181, 188, 193, 200, 201, 210, 211, 216, 219, 234, 247, 249, 250, 251, 252, 256, 259, 264, 284, 287, 288, 292, 298, 309, 311, 312, 315, 342, 346, 367, 370, 371.
- Stojanits v. Stojanich.
- Strassbourg, XVIII, 3, 23.
- Strassburg v. Strassbourg.
- Strei, sat, jud. Hunedoara, 281, 306, 338, 363.
- Streisingeorgiu, sat, jud. Hunedoara, 126, 336, 361, 414, 417.
- Stremț, sat, jud. Alba, 65, 75.
- Strigy v. Strei.
- Stuhl v. scaun.
- Stuhl Richter v. jude scăunat.
- Sturdza, D. A., istoric, XXII.
- Sturm, baron, general maior, 70, 71, 79, 80, 97, 110, 206, 268, 321.
- Sub Petreasa, vale 425, 431.
- subprefect v. vicecomite.
- substitutus vice ispány v. vicecomite substitut.
- Suciu, Coriolan, istoric, XXV.
- Suciu, Ion, iobag, 388, 400.
- Sulez v. Schultz.
- supernumerarius assessor v. asesor supranumerar.
- Suprema Armorum Praefectura v. Comandamentul militar general.
- Sydo v. Sîntioana.
- Sylvási Bálint v. Szilvási Bálint.
- Sylvester György, nobil, 282, 307, 414, 417.
- Szabó Ádám, jude nobiliar, XXVI, 283, 308, 391, 404, 414, 417; ~ Ferencz, fă-

ran, 348, 373; ~ Pál, preot reformat, XVI, XXIV.
 Szabutsi György, nobil, 413, 416.
 Szalai, scrib, 388, 401; ~ József, nobil, 390, 402.
 Szalatna v. Zlatna.
 Szalatner Gebürge v. Zlatna, munții.
 Szálláspatak v. Sălașu.
 Szamos Ujvár, Szamosujvár v. Gherla.
 Sz. Anna v. Sîntana.
 Szappanyos Mihály, nobil, 390, 402.
 Szarand v. Zărând.
 Szaros v. Șartăș.
 Szásvárosch v. Orăștie.
 Szász Feneș, Szász-Fényes v. Florești.
 Szász-Földvár v. Feldioara.
 Szász Gábor, 420, 421.
 Szász-Hermány v. Hărman.
 Szászlóna v. Luna de Sus.
 Szász-Régen, Szászrégen v. Reghin.
 Szász-Sebes, Szászsebes v. Sebeș.
 Szász-Ujfalv v. Nou Săsesc.
 Szász Város, Szászváros v. Orăștie.
 Szathmár v. Satu Mare.
 Szatsor v. Săscior.
 Szatsvai Sándor, redactor, XVIII.
 Szeben v. Sibiu.
 Széchenyi, biblioteca, 326.
 szék v. scaun.
 Székely, căpitan, 336, 362.
 Székely Adám, conte, 21, 39.
 Szelistsora v. Sălișteoara.
 szélybéli katonaság v. grăniceri.
 Szent György, Szentgyörgy v. Streisîn-georgiu.
 Szentjosi Ferencz, provizor, 52, 56.
 Szentkereszt, baron, 14, 33.
 Szerdahely v. Mercurea.
 Szeredai, 414, 417; ~ Ignác, nobil, 282, 307, 414, 417.
 Szereday, preot, 46, 48.
 Szerencsés, caporal, 67, 76.
 Szerenesis v. Szerencsés.
 Szeresztrényi, tricesimátor, 181, 251.
 Sz. György v. Sîngeorz.
 Szilágy Cseh v. Șimleul Silvaniei.
 Szilágyi, nobil, 260, 303, 320, 412, 415; ~ Ferenc, istoric, XX; ~ István, autor, XXIII.
 Szilvási Bálint, nobil, 282, 307, 414, 417.
 Szilávy, administrator, 272, 298.
 Szolcsva v. Sălciua.
 szolgabíró v. jude nobiliar.
 Solnok Interior v. Solnocul Interior.
 Solnoker Comitát v. Solnoc, comitat.
 Szoltsva v. Sălciua.
 Szombathi Mihály, comisar, 387, 388, 400, 401.
 Szotyori István, nobil, 142, 227, 342, 367; ~ soția lui, 133, 367.
 Szölese, caporal, 66, 75.
 Sztojanich, Sztojanics, Sztojanits v. Sto-
 janich.
 Szuft Petrásza v. Sub Petrasa.
 Szuts Juon v. Suci, Ion.

Ș

Șard, sat, jud. Alba, 41, 43.
 Șaroș, sat, jud. Mureș, 2, 3, 22, 23; ~
 pîrîu, 3, 22.
 Șartăș, sat, jud. Alba, 68, 77.
 Șeica Mică, sat, jud. Sibiu, 11, 30.
 Șerel, sat, jud. Hunedoara, 283, 308, 415,
 418.
 Șibot, sat, jud. Alba, 11, 43, 84, 99, 126,
 152, 216, 233, 333, 334, 359.
 Șimleul Silvaniei, oraș, jud. Sălaj, XXIV,
 54.
 Șincai, Gheorghe, istoric, IX.
 Șoimuș, sat, jud. Hunedoara, 40, 42, 56,
 64, 73, 83, 98, 117, 120, 124, 159, 174,
 179, 192, 211, 212, 213, 215, 238, 247,
 250, 258, 274, 280, 283, 300, 305, 308,
 331, 332, 342, 357, 358, 367, 390, 391,
 392, 395, 403, 404, 407, 412, 415.
 Șoimuș-Petreasa, sat, jud. Bihor, XXV.
 Șotropa, Virgil, istoric, 111.
 span, 41, 43, 53, 56, 364, 389, 402.
 Șura Mică, sat, jud. Sibiu, 394, 406.

T

Tabla comitatensă, 13, 16, 32, 34, 51, 52,
 53, 55, 56, 57, 113, 114, 115, 116, 119,
 123, 126, 131, 132, 139, 141, 142, 143,
 144, 146, 147, 148, 150, 152, 156, 160,
 164, 171, 173, 177, 181, 183, 184, 193,
 194, 198, 202, 205, 208, 209, 210, 217,
 220, 221, 225, 226, 227, 228, 230, 231,
 232, 233, 236, 238, 239, 241, 245, 259,
 265, 267, 289, 312, 313, 327, 328, 329,
 330, 331, 334, 342, 345, 350, 351, 352,
 354, 355, 356, 357, 360, 362, 363, 367,
 370, 377, 386, 390, 399, 403, 440, 452,
 458; ~ regească, 10, 14, 29, 33, 60,
 62, 163, 184, 240, 253, 337, 350, 351,
 369, 375, 377.
 Taffel v. Tabla.
 Talmesch v. Tălmăciu.
 Tamás Telke, Tamástelke v. Tămășasa.
 tanácsos v. consilier gubernial.
 Tartaria v. Tărtăria.
 Tălmăciu, sat, jud. Sibiu, 12, 30, 31.
 Tămășasa, sat, jud. Hunedoara, 41, 43,
 414, 417.
 Tămășești, sat, jud. Hunedoara, 126, 217,
 282, 307.
 Tărtăria, sat, jud. Alba, 147, 230.
 Tăuți, sat, jud. Alba, 133, 221.
 Teaca, sat, jud. Bistrița-Năsăud, 45.
 Tecărau, sat, jud. Hunedoara, 286, 310.
 Teiuș, sat, jud. Alba, 293, 316.
 Tekerő v. Tecărau.
 Teleki, 12, 13, 14, 30, 31, 33, 131, 220, 394,
 395, 407, 414, 417; ~ Adám, conte, 15,
 33, 338, 363; ~ soția lui, 338, 364; ~
 Adámné v. Teleki Adám, soția lui; ~
 György, nobil, 393, 406; ~ Imbréné v.
 Teleki Imre, soția lui; ~ Imre, nobil,
 soția lui, 281, 306, 413, 416; ~ József,
 nobil, 339, 364, 393, 406; ~ Károly, no-

- bil, 58, 339, 364, 365; ~ Lajos, nobil, 282, 307; ~ soția lui, 339, 340, 341, 364, 366; ~ Lajosné v. Teleki Lajos, soția lui; ~ Mihály, nobil, 388, 401; ~ Sámuel, nobil, 341, 366.
- Temes v. Timiș, comitat.
- Temesvár v. Timișoara.
- Teutsche Erblandern v. Țările ereditare germane.
- tezaurur, 9, 28, 56, 57, 353, 378.
- Tezaurariatul câmării, 150, 181, 232, 251; ~ monetar și montanistic, 18, 36, 53, 115, 116, 121, 122, 127, 132, 133, 134, 146, 149, 154, 158, 162, 169, 170, 171, 180, 181, 182, 187, 202, 203, 209, 210, 213, 214, 217, 221, 222, 229, 230, 231, 232, 235, 237, 240, 244, 245, 251, 252, 255, 265, 266, 291, 314, 439, 451.
- Theil, Rudolf, editor, XXII, 2.
- Thesaurariat in Cameralibus v. Tezaurariatul câmării.
- Thesaurariat in Münz und Bergwesen v. Tezaurariatul monetar și montanistic.
- Thesaurarius v. tezaurur.
- Tholdalagi L., conte, 14, 33, 152, 233.
- Thorda v. Turda.
- Thordaer Comitat v. Turda, comitat.
- Thoroczkai v. Toroczkai.
- Thoroczko Szent György, Thorotzko Szentgyörgy v. Singeorzul Trascăului.
- Tibru, sat, jud. Alba, 42, 44, 81, 269, 320, 383.
- Tibur v. Tibru.
- Tige, locotenent-colonel, 323, 325.
- Tillier, locotenent, 70, 79, 144, 228.
- Timiș, comitat, 164, 241.
- Timișoara, 2, 22, 172, 245.
- tiszt v. funcționar.
- Tirgu Mures, 13, 14, 21, 31, 33, 38, 53, 57, 183, 184, 188, 253, 256, 284, 308, 309, 337, 343, 348, 350, 362, 368, 373, 375, 384, 446, 457.
- Tirgu Secuiesc, oraș, jud. Covasna, 12, 30, 393, 406.
- Trnava, comitat, 1, 2, 11, 14, 22, 30, 32, 53, 57, 86, 92, 101, 106, 139, 146, 150, 151, 152, 158, 183, 184, 187, 197, 198, 205, 225, 229, 232, 233, 237, 253, 255, 261, 262, 267, 293, 316, 343, 348, 350, 368, 373, 375; ~ riu, 29, 342, 367, 379, 380, 382.
- Trnavia v. Trnava.
- Togan, N., autor, XXIV, 271.
- Tolmatsch v. Talmaciu.
- Tompos, provizor, 336, 361.
- Topánfalva v. Cîmpeni.
- Topkiza, nobil, 282, 307.
- Toplitz, nobil, 414, 417.
- Toppan-Falva v. Cîmpeni.
- Torda v. Turda.
- Tordai László, procurator fiscal, 341, 366.
- Tordas v. Turdas.
- Torday, nobil, 282, 307.
- Torma József, nobil, 292, 315, 347, 372, 427, 432; ~ Károly, nobil, 59, 419; ~ Sámuel, nobil, 414, 417.
- Tornya Sámuel, nobil, 282, 307.
- Toroczkai, familia, 42, 43, 131, 148, 163, 220, 231, 240, 277, 279, 281, 302, 304, 306, 340, 348, 365, 372, 413, 416; ~ József, baron, 424, 429; ~ Mózes, nobil, 280, 305, 412, 415; ~ Sándor, nobil, 280, 305, 412, 415; ~ Sigmond, nobil, 340, 352, 365, 377.
- Toroczkó, Toroczkó Sz. György v. Singeorzul Trascăului.
- Toscana, Leopold de, regiment, XII, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 78, 79, 81, 90, 91, 105, 114, 118, 173, 200, 209, 211, 246, 263, 279, 286, 289, 293, 294, 304, 310, 313, 316, 317, 320, 321, 340, 343, 344, 346, 365, 366, 368, 369, 370, 395, 407, 408.
- Toskana v. Toscana.
- Tótfalu v. Tăuți.
- Tót Váradia v. Vărădia de Mureș.
- Tóth József, nobil, 280, 305, 332, 358, 413, 415.
- Tóth Zoltán, I., istoric, XII.
- Tököly, 272, 298.
- Transylvania, V, VII, IX, X, XI, XII, XIII, XVI, XVII, XVIII, XX, XXI, XXII, XXIII, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, 1, 2, 3, 5, 17, 18, 19, 21, 22, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 45, 51, 58, 59, 60, 70, 79, 81, 90, 104, 110, 112, 128, 157, 172, 192, 196, 206, 218, 237, 245, 258, 261, 268, 269, 271, 272, 279, 284, 290, 297, 298, 304, 309, 313, 314, 319, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 337, 347, 348, 349, 352, 353, 362, 372, 373, 376, 377, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 395, 397, 398, 401, 405, 410, 419, 420, 428, 435, 436, 438, 439, 441, 442, 443, 444, 448, 449, 450, 451, 453, 454, 455, 456, 458.
- Transsylvania, Transylvanie v. Transilvania.
- Trautmannsdorff, regiment, 70, 79, 381, 383.
- Trascău, sat, jud. Alba, 148, 152, 231, 233, 424, 427, 430, 432.
- Tregetyó, 286, 310.
- Trei Scaune, comitat, 12, 31, 160, 171, 238, 245, 349, 370, 373, 386, 399.
- Trestia, sat, jud. Hunedoara, 40, 42, 60, 61, 331, 356, 377.
- Tresztia, Trisztia v. Trestia.
- tricesimator, 150, 181, 232, 251, 282, 307, 414, 417.
- Trimpeli v. Trîmpoiele.
- Trîmpoiele, sat, jud. Alba, 65, 75.
- Trnava, oraș în R. S. Cehoslovacă, 45, 451, 458.
- Tsáni János, orășean, 390, 402.
- Tsepi László v. Csepi László.
- Tsorá v. Cioara.
- Turda, XI, XVIII, 12, 31, 103, 131, 132, 145, 220, 231, 339, 365; ~ comitat, 86, 89, 92, 101, 103, 106, 132, 143, 146, 148, 149, 160, 171, 185, 220, 221, 227, 229, 231, 238, 245, 254, 304, 340, 343,

349, 365, 368, 374, 419, 420, 422, 423, 428.
 Turdaș, sat, jud. Hunedoara, 333, 359.
 Turnișor, sat, jud. Sibiu, 122, 214.
 Turnu Roșu, sat, jud. Sibiu, 394, 406.
 Turótzí Dániel, plutonier, 393, 406.
 Tuskana v. Toscana.
 Türi Benedek, nobil, soția lui, 414, 417;
 ~ László, secretar gubernial, 282, 307,
 335, 361, 414, 417; ~ Sámuel, asesor
 actual, 350, 351, 375.
 Tyrnavia v. Trnava.

T

Tara Bîrsei, 279, 304, 394, 406.
 Tara Hațegului, 64, 73.
 Tara Românească, XIX, XXVI, 4, 10, 12,
 24, 29, 31, 271, 272, 276, 284, 298, 301,
 309, 419, 435, 437, 442, 445, 448, 454,
 456.
 Țările de Jos, XXVIII.
 Țările ereditare germane, 436, 441, 447,
 448, 453, 458.
 Țările ereditare ungare, 436, 448.
 Tebea, sat, jud. Hunedoara, 166, 192,
 242, 258, 311, 395, 407, 408.
 Telna, sat, jud. Hunedoara, 42, 44, 85,
 100, 125, 131, 132, 216, 220, 338, 339,
 363, 364, 366.
 ținut, 389, 390, 398, 399, 400, 401, 402,
 403.

U

udvarbiró v. jude al curții.
 Udvarhelyer comitat v. Odorhei, comitat.
 Udvari Felség v. împărat.
 Udvari Kancellária v. Cancelaria aulică.
 Uibar Urs, țăran, 66, 76, 88, 89, 103,
 104, 155, 157, 158, 166, 168, 179, 235,
 237, 242, 243, 250, 269, 320, 338, 342,
 364, 368, 446, 457.
 Uibar Urts, Ujbar Ursz v. Uibar Urs.
 Ujjegyház v. Nochrich.
 Ujvári, nobil, 281, 306; ~ Tamas, pro-
 vizor, 341, 366.
 Uladislaj, Uladislao v. Vladislav al II-lea.
 Unciuc, sat, jud. Hunedoara, 283, 307,
 414, 417.
 Ungaria, XVIII, XIX, XX, XXII, XXIII,
 17, 35, 70, 79, 81, 83, 84, 90, 92, 99,
 104, 106, 119, 128, 143, 151, 163, 170,
 172, 182, 188, 203, 206, 212, 228, 233,
 236, 241, 244, 245, 252, 255, 266, 268,
 301, 322, 323, 324, 325, 347, 371, 389,
 402, 436, 440, 441, 442, 445, 448, 451,
 453, 456, 458.
 Ungarn v. Ungaria.
 Unterlbaer Komitat, Unter Albenser
 Comitat v. Alba de Jos, comitat.
 Untsukfalva v. Unciuc.
 Urbarial Regulation v. reglementare
 urbarială.
 urbariu, 20, 37, 60, 62, 289, 313, 321, 323,
 436, 438, 439, 448, 450, 451.

Urbarium v. urbariu.
 Uroi, sat, jud. Hunedoara, 274, 281, 300,
 306, 332, 358, 413, 416.
 Urs Nicula, Ursz Nyikula v. Horecaș.
 Ursu Uibaru v. Uibar, Urs.
 Uzon v. Ozun.

V

Vad, sat, jud. Hunedoara, 283, 307, 414,
 417.
 Vadas, nobil, 280, 412, 414, 415, 417; ~
 István, nobil, 331, 357; ~ Mózes, no-
 bil, 282, 307.
 Vaida v. Vajda.
 Vajda Gábor, locotenent, 72, 81, 349, 373,
 396, 408, 420, 421; ~ Péter, locote-
 nent, 393, 405.
 Vajda Hunyad v. Hunedoara.
 Vajda Hunyader Schloss v. Hunedoara,
 castel.
 Valcăul Unguresc v. Văleni.
 Vale Dopplitza v. Valea Toplița.
 Vale Giase v. Valea Dosului.
 Valea Bradului, sat, jud. Hunedoara, XI,
 178, 249, 270.
 Valea Dosului, sat, jud. Alba, 65, 74.
 Valea Toplița, sat, jud. Hunedoara, 69,
 78.
 Valea Vinții, sat, jud. Alba, 65, 74, 270,
 320, 395, 407.
 Vallis v. Wallis.
 Vállya, nobil, 334, 359; ~ Mihály, soția
 lui, 335, 361, 414, 417.
 Vallye Bradului v. Valea Bradului.
 Válye Mihály v. Vállya Mihály.
 Válye Vintz v. Valea Vinții.
 Váradi István, nobil, 281, 306; ~ Lajos,
 nobil, 281, 306, 391, 403, 413, 416; ~
 László, nobil, 281, 283, 305, 307, 332,
 358, 413, 416, 417; ~ Mózes, nobil,
 280, 281, 305, 328, 329, 332, 355, 358,
 413, 416; ~ Pál, nobil, 281, 306, 332,
 358, 413, 416.
 Várady v. Váradi.
 Vargyas v. Virghis.
 varmegye v. comitat.
 Város v. Alba Iulia, cetate.
 Vásárhely v. Tirgu Mures.
 Vásárhelyi Sámuel, nobil, 282, 307, 414,
 417.
 Vass, curier, 54, 58; ~ Ádám, conte, co-
 mite suprem, 16, 34.
 Vaska, Vasko v. Vașcău.
 Vașcău, oraș, jud. Bihor, 178, 249, 293,
 316.
 Vatican, XXVI.
 Vazai, nobil, 388, 401.
 Văleni, sat, jud. Alba, 133.
 Văleni, sat, jud. Cluj, 425, 430, 434.
 Vălișoara, sat, jud. Hunedoara, 281, 306,
 332, 358, 391, 403, 413, 416.
 Vărdia de Mures, district, 290, 313.
 végbeli katonaság, v. grăniceri.
 Veress Andrei, istoric, XXIV, XXV.
 Vernicourt, locotenent, 41, 43.

Vesselényi v. Wesselényi.
 Vetsei, locotenent, 426, 432.
 vicecomes v. vicecomite.
 vice comes ordinarius v. vicecomite în funcțiune.
 vicecomite, 21, 39, 52, 53, 56, 58, 115, 121, 123, 124, 131, 156, 209, 210, 213, 215, 220, 226, 227, 236, 270, 285, 309, 310, 330, 356, 359, 390, 401, 403; ~ în funcțiune, 119, 125, 130, 140, 141, 142, 212, 216, 219, 274, 300, 332, 358; ~ substitut, 331, 347, 357, 372, 423, 429.

Vicegespan v. vicecomite.
 vice Ispány v. vicecomite.
 vice-judex nobilium v. vicejude nobiliar.

vicejude nobiliar, 40, 42, 46, 47, 48, 49, 50, 82, 98, 114, 115, 136, 145, 147, 151, 208, 209, 223, 230, 256, 387, 400.

vicenotar, 117, 210, 274, 300.

vice notarius v. vicensotar.
 vice szolgabíró v. vicejude nobiliar.

Vickoczits, căpitan, 70, 79.

vidék v. ținut.

Vidra, sat, jud. Alba, 68, 77.

Viena, XVII, XVIII, XX, XXV, 2, 13, 17, 20, 22, 31, 35, 37, 54, 58, 112, 114, 209, 266, 269, 277, 289, 292, 293, 296, 302, 313, 316, 318, 320, 321, 325, 328, 329, 354, 355, 384, 421, 427, 433, 435, 440, 442, 451, 453.

Villander, locotenent, 70, 79.

Vinerea, sat, jud. Alba, 333, 334, 359.

Vingard, sat, jud. Alba, 130, 219.

Vintzentz v. Bîntînți.

Vintu de Jos, sat, jud. Alba, 41, 43, 57, 59, 83, 86, 99, 101, 120, 121, 126, 132, 137, 140, 166, 213, 216, 220, 224, 226, 242, 274, 300, 334, 335, 360, 361, 394, 406.

Vitán Bajesdi Sándor, nobil, XXI, 282, 307, 414, 417.

Virfurile, sat, jud. Arad, 40, 42.

Virghiș, sat, jud. Covasna, 396, 408.

Vladislav al II-lea, rege, 437, 441, 445, 448, 453, 456.

Vlaha, sat, jud. Cluj, 424, 427, 430, 434.

Voia, sat, jud. Hunedoara, 286, 310.

Voja v. Voia.

Vumer, Ernest, sublocotenent, 393, 395, 405, 407.

Vurpăr, sat, jud. Alba, 41, 43, 53, 57, 59, 61, 83, 86, 99, 101, 120, 126, 132, 140, 213, 216, 221, 226, 274, 300, 334, 335, 360, 361.

Württemberg v. Württemberg, regiment.

W

Wagner, Stanislav, paroh, XVI.

Wallachey v. Țara Românească.

Walle Vinz v. Valea Vinții.

Wallis, general, 289, 313.

Wass v. Vass, curier.

Wassarhely v. Țirgu Mureș.

Wekhrlin, W. L., publicist, XXVIII.

Wesselényi, familia, 13, 31; ~ Farkas, comite suprem, 15, 34.

Wien, Wienn v. Viena.

Wiesenbruck v. Podul Livezii (la Me-dias).

Wingard v. Vingard.

Württemberg, regiment, 192, 258, 281, 383.

Z

Zagon, sat, jud. Covasna, 396, 408.

Zalakna, Zalatna, Zalatna v. Zlatna.

Zalathnaer Herrschaft v. Zlatna, dome-niu.

Zalău, oraș, jud. Sălaj, XXVII, 15, 33, 150.

Zam, sat, jud. Cluj, 425, 431; ~ oficiu tricesimal, 150, 232.

Zámbo Ferencz, vicecomite substitut, 347, 372, 423, 429.

Zaránd, Zarrand v. Zărând.

Zăicani v. Zeicani.

Zărând, XI, XV, 37, 47, 50, 61, 82, 88, 89, 92, 106, 112, 119, 156, 180, 212, 236, 243, 251, 294, 302, 320, 403; ~ cerc, 40, 42, 51, 85, 87, 88, 90, 91, 94, 98, 100, 102, 103, 104, 105, 107, 108, 120, 123, 126, 140, 143, 144, 153, 157, 165, 170, 181, 187, 192, 194, 197, 200, 202, 213, 215, 217, 226, 227, 228, 234, 236, 244, 247, 251, 255, 258, 259, 262, 264, 265, 329, 330, 355, 356, 412, 415; ~ comitat, XV, XIX, XXII, XXIV, 20, 46, 48, 59, 63, 67, 69, 70, 73, 76, 78, 79, 91, 105, 152, 156, 168, 178, 179, 200, 201, 233, 236, 249, 250, 263, 264, 276, 277, 280, 284, 285, 286, 287, 288, 290, 291, 292, 293, 298, 299, 301, 305, 309, 310, 311, 312, 313, 315, 317, 318, 327, 328, 329, 330, 331, 337, 345, 346, 347, 353, 354, 355, 356, 357, 359, 363, 370, 371, 372, 379, 380, 381, 385, 386, 390, 394, 395, 399, 407, 418, 419, 420, 423, 428, 436; ~ munți, 311, 316; ~ țara, XXVI; ~ ținut, 386, 387, 388, 389, 390, 398, 399, 400, 401, 402, 403.

Zdrapți, sat, jud. Hunedoara, 396, 408.

Zeicani, sat, jud. Hunedoara, 413, 416.

Zeik János v. Zeyk János.

Zeik Sámuel v. Zeyk Sámuel.

Zeikfalva v. Strei.

Zelenkai Andrei, jude minier, 270.

Zentelke v. Zam.

Zeyk, nobil, 415, 418; comisar provincial, 118, 212; ~ András, nobil, 281, 283, 306, 308, 413, 416; ~ János, vicecomi-te, 52, 53, 56, 58, 119, 123, 130, 140, 212, 215, 219, 226, 281, 305, 306, 332, 358, 391, 392, 404, 412, 413, 415, 416; ~ Sámuel, soția lui, 282, 307, 414, 417.

Zilah v. Zalău.

Zimmermann, Franz, arhivist, 435, 447.

Zittasi, căpitan de cavalerie, 66, 67.

Zlatna, oraș, jud. Alba, 2, 22, 41, 47, 49, 53, 56, 63, 65, 66, 67, 68, 72, 73, 75, 76, 77, 81, 85, 93, 95, 99, 100, 103, 107, 115, 116, 118, 122, 125, 127, 128, 132, 134, 145, 147, 148, 149, 154, 155, 157, 158, 169, 174, 178, 179, 180, 182, 190, 191, 194, 195, 199, 200, 201, 209, 214, 216, 217, 218, 221, 222, 229, 230, 232, 235, 237, 250, 252, 257, 259, 260, 261, 263, 264, 270, 279, 280, 289, 305, 313, 325, 338, 345, 363, 370, 394, 395, 406, 407, 419, 420, 436; ~ domeniu, X, XI, XXVII, 41, 43, 66, 75, 84, 95, 103, 109, 114, 116, 138, 142, 144, 149, 152, 156, 162, 181, 201, 202, 208, 209, 210, 211, 222, 224, 227, 228, 233, 236, 240, 264,

265, 273, 298, 327, 343, 347, 353, 355, 368, 372; ~ domeniul de sus, 46, 48, 231, 435; domeniu fiscal, 20, 37, 98, 142; ~ domeniu minier, 91, 438, 441, 448, 449, 452; ~ munți, 84, 91, 105, 127, 187, 217, 255, 276, 288, 292, 293, 301, 312, 315, 316; ~ oficiu minier superior, 231, 237, 244, 251, 252; ~ părțile, 250; ~ provizorat, 140, 179, 187, 226, 250, 255; ~ topitorii, X; ~ ținut, 387, 390, 399, 403.

Zsigmond, nobil, 420.

Zudor Elek, autor, XX; ~ Ferenc, nobil, 390, 402; ~ János, nobil, 390, 402.

Zürich, XVIII.

CUPRINS

<i>Introducere generală</i> (Acad. Ștefan Pascu)	V
<i>Cuvînt introductiv la volumul I</i> (Acad. Ștefan Pascu)	IX
<i>Notă asupra ediției</i> (Colectivul de autori)	XV
<i>Publicarea izvoarelor narative ale răscoalei lui Horea</i> (Acad. Ștefan Pascu)	XVII
I. Michael Conrad von Heydendorff (1730—1821), <i>Eine Selbstbiographie</i> [O autobiografie]	1
II. [Anonim], <i>Tagbuch der merckwürdigen Vorfälle bei den jetzigen wallachischen Unruhen</i> [Jurnalul întâmplărilor neobișnuite din timpul prezentelor tulburări ale românilor]	40
III. Joseph Lamasch (1753—1835), <i>Diarium Romano-Catholicae Parochialis Montanae Ecclesiae Nagy-Agiensis</i> [Jurnalul bisericii parohiale montanistice romano-catolice din Săcărimb]	45
IV. [Anonim], <i>Journal über alle wegen der Wallachischen Unruhen an des Herrn Königlichen Gubernator Excellenz gerade eingelauffene Briefe und Berichte; so wie über alle von Seiner Excellenz, ausser dem Rath gemachte Verfügungen und Expeditionen, ohne die an das Gubernium eingegangene, des Herrn Commandierenden Generalen Excellenz, von Zeit zu Zeit, brevi manu mitgetheilte Berichte</i> [Însemnări zilnice despre toate scrisorile și rapoartele primite de excelența sa guvernatorul regesc, privitoare la răscoala românilor, precum și despre hotărârile și dispozițiile expediate de excelența sa, făcute în afara consiliului, în afară de rapoartele excelenței sale generalul —, pe care le-a comunicat din cînd în cînd <i>brevi manu</i> Guberniului]	51
V. Gyulai Ferenc, <i>Emlékiratai (1716—1787)</i> [Memorii 1716—1787]	59
VI. [Anonim], <i>Extract des Anfangs der Unruhen, Szalatna den 8-ten Decembris 1784</i> [Rezumat despre începutul tulburărilor, Zlatna la 8 decembrie 1784]	63
VII. [Anonim], <i>Summarische Uebersicht der merckwürdigsten Vorfälle während der Volcks Unruhen im Monath Novembr(is) und Decembr(is) 1784, so wie der dawider gemachten Vorkehrungen; nach der Ordnung der Tage, an welchen die erstatteten Berichte und Anzeigen eingelauffen und die Befehle an die Behörden erlassen worden sind</i> [Conspect sumar despre întâmplările mai neobișnuite din timpul tulburărilor poporului în lunile noiembrie și decembrie 1784, precum și	

- VIII. Johann Friedrich Seiwert, *Tagbuch über alles, was der Wallachischen Volks-Unruhen wegen im Jahr 1784 in den Monaten November und December von ihrem ersten Ausbruch an, bis zu ihrer gänzlichen Dämpfung, von Tag zu Tag an das Königliche Gubernium einberichtet, so wie was hierauf theils von ihm zur Wiederherstellung der Ruhe verhandelt, veranlasst und an die Unterbehörden verfügt, theils von Allerhöchsten Orten allergnädigst verordnet worden* [Jurnal despre tot ce s-a raportat la Guberniul regesc privitor la tulburările poporului român în anul 1784 în lunile noiembrie și decembrie, zi de zi, de la prima lor izbucnire pînă la înăbușirea lor totală, precum și ceea ce s-e discutat, s-a hotărît și s-o dispus autorităților subordonate pentru restabilirea liniștii, în parte de către Guberniu, în parte ceea ce s-a ordonat preamiliostiv de către forurile preafinalte] . 112
- IX. Ludovicus Siess — Johann Michael Schenk, *De annis 1784 et 1785 relationes Domini actuarii Ludovici Siess de tumultu et insurrectione gentis Valachicae in Transsylvania contra nobilitatem et nationem Hungaram ibidem, de tempore in tempus Domino archivario Ioanni Michaeli Schenk Kis Martonium submissae* [Relatările din anii 1784 și 1785 ale domnului secretar Ludovic Siess, despre tumultul și răscoala neamului românesc din Transilvania împotriva nobilimii și de asemenea împotriva națiunii maghiare, trimise din timp în timp la Kis Marton (Eisenstadt), domnului arhivar Johann Michael Schenk] 271
- X. Ignaz von Egermann, *Bemerkungen über die, in Siebenbürgen Anno 1784 für geweste Rebellion des Wallachischen Volkes, woher die Grund Ursachen gesucht werden können, und wie in Zukunft derley Ausschweifungen besser gesteuert werden könnte* [Observații asupra răscoalei poporului român din Transilvania întimplată în anul 1784, unde pot fi căutate cauzele principale și în ce fel vor putea fi stăvilit mai bine în viitor astfel de rătăcirii] . . . 321
- XI. [Anonim] *Hora erdélyi támadásának és gyilkolásinak diariuma, 1784* [Jurnalul atacului și faptelor din Transilvania ale lui Horea. 1784] . 326
- XII. [Anonim], *Detaillle derer in Siebenbürgen entstandenen Unruhen derer Wallachischen Unterthanen* [Amănunte asupra tulburărilor din Transilvania ale iobagilor români]. 379
- XIII. Benkő József, *Erdélyi oláh nemzet képe. Lefesté III könyvekben Benkő József közép-ajtai prédikátor, erdővidéki esperes és hárlemi tudományos társaságbeli tag* [Icoana națiunii române din Transilvania. Zugrăvită în trei cărți de Benkő József, predicator de Aita de Mijloc, protopop în părțile Ardudului și membru al Societății de științe din Harlem] 384
- XIV. [Ziarul călugărilor minorifi din Arad. Însemnări] 410
- XV. [Anonim], *Nemes Hunyad vármegyében történt veszedelmek, égetések, vérontások és pusztítások rövid de igen szomorú summája* [Suma scurtă, dar foarte tristă, a pericolelor, arderilor, vârsărilor de sînge și ruinărilor întimplate în nobilul comitat Hunedoara] . 412

XVI. Rettegi György, <i>Emlékirata. (1718—1785)</i> [Memorial (1718—1785)] .	419
XVII. [Anonim], <i>Tekintetes nemes Kolos vármegye nemes rendjeinek az olá támadás alkalmatosságával táborba lett szállásoknak rövid, de igaz leírása</i> [Descrierea scurtă, dar adevărată, a chipului în care au pornit la oaste nobilii din onoratul și nobilul comitat al Clujului cu prilejul ridicării românilor]	422
XVIII. Johann Theodor Hermann, <i>Die Hora'schen Unruhen, 1784—1785, und die Lage der Unterthanen in Siebenbürgen im Allgemeinen</i> [Răscoala lui Horea, 1784—1785, și starea iobagilor din Transilvania în general]	435
INDICE	459

Redactor: HILDA MAZILU
Tehnoredactor: AUREL BUDNIC

Bun de tipar: 14. 01. 1983. Format: 16/70×100. Coli de tipar:
32,5. C.Z. pentru biblioteci mari: 9(498.7) „1773:1784” (00—12).
C.Z. pentru biblioteci mici: 9(498)„17”.

Intreprinderea Poligrafică Cluj
Municipiul Cluj-Napoca
B-dul Lenin nr. 146
C-da 418
Republica Socialistă România

Lei 50,-

împreună cu gradații și cu 100 de oameni să se întoarcă și în seara aceleiași zile să fie la Alba Iulia. Căpitanul Măsa, care a primit ordinul, a avut în vedere apropierea nopții și oboseala soldaților, cât și faptul că soldații n-ar fi putut lua cina, ceea ce ar fi întârziat mai mult decît dacă s-ar fi odihnit în Orăștie. El a socotit că este mai potrivit ca întreaga oaste să meargă în localitatea din imediata apropiere și, înnoptînd acolo, cei desemnați pentru întoarcere vor fi reconfortați și înviorați și cu moralul mai ridicat, așa cum a dovedit-o rezultatul acestei măsuri. Din acest motiv el a trimis în mare grabă la Orăștie pe sublocotenentul Grey-sing, ca să raporteze dispoziția primită, iar mai tîrziu a sosit și el cu oastea. Tuturor le-a plăcut măsura luată pentru odihna de noapte, dîndu-se acolo dispoziții pentru trimiterea celor 100 de ostași înapoi în căruțe, dar aceștia nici nu doreau și nici nu așteptau transportul cu căruța, ci părăsind patul incomod, în ziua de 2, la revărsatul zorilor, au pornit înapoi spre Alba Iulia, făcînd drumul mai repede decît dacă ar fi mers cu căruțele promise. Această unitate a fost condusă de către sublocotenentul Auner, care a luat cu sine și cele două steaguri aduse din părțile secuiești pentru a fi ținute acolo pînă la întoarcerea lor acasă. De acolo a pornit în grabă cu 100 de ostași spre Zlatna și, ca și scoa-pania mai sus amintită condusă de Teleki (pe baza unei noi dispoziții primite), la fel și Auner cu ostașii săi, a ajuns sub comanda lui limba locotenent-colonel al regimentului grăniceresc româno-secuiesc. (De jô). Întîlnindu-l au fost la Ponor, Mogoș, Lupșa, Valea Vinții, Baia de au înconjurat Cîmpeni și pe munții uriași din apropiere, luptînd și stînd înghesuit puțin, înge rece împotriva românilor răsculați, pînă cînd compa-au îndreptat spre casă.

A Prin brigada a amintită, adică în 2, sublocotenentul Martini, cu 80 în dicționarul lui Păpa, comanda locotenent-colonelului Ott din regimentul tului, dar strămoșii noștri, siguranță prin *brigadă*, avu Orăștie, unde a mai rămas și locotenentul Jenei,

B Baioneta pusă la țea, cu 50 de husari, fiind sub comanda lui Kray; nette", iar alții îi spun „Piguesecuiești s-au dus la Deva. În ziua de 3, căpivîntul este potrivit pentru acestă jumătatea companiei sale, deoarece ceilalți

mini, a fost lăsat aici sub comanda locote-
 1 Pasajul reflectă concepția socotindantului unității de grenadierii ai regi-aspirațiilor spre egalitate socială la efect căpitanul Echinger, cu 50 de husari

2 La Curechiu a fost prezent doar a fost dat sub comanda lui Kray.

3 Evenimentele din Mihăleni au avut secuiilor au plecat, trecînd Mureșul

4 Administratorul domeniului regesc.

5 Nobili maghiari.

6 Episod care reflectă solidarizarea grănicerilor Măsa. În aceeași seară a sosit

7 De fapt a nobilimii.

8 Aci se intrerupe textul din coala tipărită.

și liniști pe românii răs-

noții români, dintre care

te, și prin ei episcopul

îndemnîndu-i să-și

gurile Căianului,

șitatul Zărand,

șat trăiau cu

au răsculat

aceștia.

tot, pe

avut

în

În *Hărău*, au prădat casele nobilului Tóth József și Balog András, precum și casa parohială, au omorît pe magistrul școlii, pe soția lui Horvát György, împreună cu fiica ei, pe Nagy Elek și au dărîmat cîrciuma lui Váradi Mozes.

În *Bîrsău*, au prădat casele soției lui Nandra György, ale lui Kóváts Mozes și ale lui Nandra Mózes, au omorît după aceasta la o săptămînă pe soția lui Nandra György, pe fiul lui Kováts Mózes, pe László József și István.

În *Chimindia*, au prădat și dărîmat curțile și casele baronului Jósika Dániel, ale lui Zejk János, Váradi Mózes, Váradi László, Dosa Tamás, Kémendi Mozes, Fejérvári István, Lörintz Balás, Horvát Pál, Lörintz János și soției lui Tamás, precum și casa parohială, tot așa și scaunele din biserica reformată. După aceasta, la cîteva zile, l-au omorît pe Lörintz János.

În *Banpotoc*, au prădat curtea lui Váradi Pál.

În *Uroi*, casa urmașilor soției lui Mara Sigmond.

În *Rapolt*, au prădat, dărîmat și aprins casele dlui baron Jósika Dániel, ale contelui Nemes János, Sandor, Mozes, Földvári, Dobai István, precum și casa parohială.

În *Vălișoara*, au prădat casa lui Kováts Ferencz.

În *Bobîlna*, curțile baronului Nalátzi Károly, ale lui Nalátzi József și soției lui Nalátzi Lajos, împreună cu toate lucrurile scumpe din ele.

În *Folt*, casele contelui Bethlen Gergely și a doamnei, soția lui Horváth Boldizsár.

În *Geoagiu*, au fost prădate castelul dlor conți Kun și casele baronului Bornemissza, Balog János, Dobai József, Szabutsi György, Sarádi, a contelui Bethlen Gergely și după aceasta, la cîteva zile, l-au omorît și pe preotul reformat împreună cu soția sa.

În *Băcăinți*, au prădat casele contelui Torotzkai, ale soției lui Teleki Imre, Bernád, Horvát, Váradi Lajos, Orbonas. Năpustindu-se asupra lor, noaptea, poate că au fost omorîți cu toții, pentru că nici vecinii nu au auzit vreo veste despre ei. Ei au văzut numai incendiul.

În *Ghelmar*, au prădat casele lui Berivoi István și Nopcsa Ádám.

În *Bînțînți*, au prădat casele și au ars multe din ele, ale contelui Bethlen Gergely, ale dlor Matskási și ale dlui Orbán, precum și ale lui Csoka György și ale familiei Puj.

În *Pîșchinți*, au prădat și au ars casele contelui Gyulai József, Kun Sigmond și a lui Pongrátz.

În *Cioara*, au prădat și ars curțile ilustrisimului domn Bartsai Péter.

În *Biscaria*, au prădat și ars împreună cu cerealele curtea dlui conte Gyulai Ferencz.

În *Simeria*, au prădat conacele contelui Bánfi György, Bartsai Lajos și ale soției lui Bartsai Sigmond, au prădat și au ars și cerealele.

În *Băcia*, au prădat casele lui Nagy Sándor, Rutkai József și ale preotului reformat.

În *Batiz*, au prădat casa, curtea dlui Nalátzi József, după aceea au ars-o împreună cu șura și cerealele.

În *Sîntămăria de Piatră* au prădat curtea dlui prefect baron Bornemissza János și au ars șura împreună cu cerealele.

În *Strei*, au prădat casa dlui Zejk András și tot atunci au ars, și tot așa au prădat și casa lui Zejk János.

În *Ruși*, au prădat curțile lui Buda András, ale soției lui Buda Sámuel, ale lui Buda József și ale dlui Csongrádi.

st împușcați dintre români vreo 20, răcătoria, grajdul, șura. Au încercat să, dar n-au reușit și începuseră să la căpitanul Csepi (care pe atunci i permise. El a cerut cruțarea vieții de dare, gândind că și ei au fost cum s-a scris mai sus, se duseseră ari și de acolo n-au mai venit la nu numai soldaților, ci și celor- at o batistă albă pe un băț și a e de Rîșca Boca Gheorghe, ieșind are scribului Szalai și i-a și dat casa, cei dinăuntru nu vor păți au ucis pe Katona György junior, l, pe Nemes Áron, pe Bialis Sándor, Imre, scoțindu-le românii din gia lor (după cum au povestit fe- l le-a pus întrebarea: „Ți-e greață ci scui-o?”. La care fetele au spus t de trei ori pe pământ, după care iar pe Nemes Ágnes, Rafila, preo- rațila roabele lui Dumnezeu”. În- le o parte și de alta, fruntea, mili- und în apă patrafirul de pe gît, lamenteul general din Transilvania i regimentul Orosz cu compania sa tilharilor și păstrarea liniștii pu- a fost solicitat de vicecomitele împinarea răsculaților să se stră- locotenentul său și cu militarii înă la Baia de Criș, dar neațănd ta, ba chiar a discutat cu un grup a la Ribîța ca să prade, iar pe sol- d.

, adică joi dimineața, Crișan Giur- spre Cîmpeni și Abrud, în drum

și soției lui Nalatz Lajos, împreună cu toate lucrurile scumpe ale lor. În *Folt*, casele contelui Bethlen Gergely și a doamnei, soția lui Horváth Boldizsár.

În *Geoagiu*, au fost prădate castelul dlor conți Kun și casele baro- nului Bornemissza, Balog János, Dobai József, Szabutsi György, Sarádi, a contelui Bethlen Gergely și după aceasta, la cîteva zile, l-au omorît și pe preotul reformat împreună cu soția sa.

În *Băcăinți*, au prădat casele contelui Torotzkai, ale soției lui Teleki Imre, Bernád, Horvát, Váradi Lajos, Orbonas. Năpustindu-se asu- pra lor, noaptea, poate că au fost omorîți cu toții, pentru că nici vecinii nu au auzit vreo veste despre ei. Ei au văzut numai incendiul.

În *Ghelmar*, au prădat casele lui Berivoi István și Nopcsa Adám.

În *Binținți*, au prădat casele și au ars multe din ele, ale contelui Bethlen Gergely, ale dlor Matskási și ale dlui Orbán, precum și ale lui Csoka György și ale familiei Puj.

În *Pîșchînți*, au prădat și au ars casele contelui Gyulai József, Kun Sigmond și a lui Pongrácz.

În *Cioara*, au prădat și ars curțile ilustrisimului domn Bartsai Péter.

În *Biscaria*, au prădat și ars împreună cu cerealele curtea dlui conte Gyulai Ferencz.

În *Simeria*, au prădat conacele contelui Bánfi György, Bartsai Lajos și ale soției lui Bartsai Sigmond, au prădat și au ars și cerealele.

În *Băcia*, au prădat casele lui Nagy Sándor, Rutkai József și ale preotului reformat.

În *Batiz*, au prădat casa, curtea dlui Nalátzi Józef, după aceea au ars-o împreună cu șura și cerealele.

În *Sîntămăria de Piatră* au prădat curtea dlui prefect baron Borne- missza János și au ars șura împreună cu cerealele.

În *Strei*, au prădat casa dlui Zejk András și tot atunci au ars, și tot așa au prădat și casa lui Zejk János.

În *Ruși*, au prădat curțile lui Buda András, ale soției lui Buda Sámuel, ale lui Buda József și ale dlui Csongrádi.

În *Bretea Streiului*, au ars stogurile baronului Bornemissza, au prădat și ars casele și grânele ilustrisimei soții a lui Kendefi Elek și Kendefi Miklós.

În *Bretea Română*, au prădat și ars curțile și casele lui Kendeffi Miklós, Nalátzi Gábor, Mara Miklós, Szeredai, Kern, Kenderesi József, Sylvester György, Simon, Kenderesi Sigmond, Bálint Sándor, ale soției lui Türi Benedek și ale succesorilor lui Körmendi, precum și ale preotului reformat.

În *Bățălar*, au prădat și distrus casele soției lui Vadas, Bobik, Toplitza și ale soției lui Bisztrai.

În *Chitid*, au prădat casele lui Nalátzi, Balika, Bobik, Vitán, Henter, Hertzeg, au prădat casa lui Szabó Ádám și au omorât pe soția și copiii săi; tot așa au omorât copiii lui Nalátzi.

În *Streisngeorgiu*, au prădat casele soției lui Zejk Sámuel, Bartsai Ádám, Noptsa Bálint, Csáki Dániel, ale familiei Bartsai; ale lui Noptsa Bálint le-au și ars.

În *Dobra*, au prădat casa tricesimatorului, tot așa și casa mamei lui Krájnnyik.

În *Roșcani*, au prădat și după aceea au și ars casa soției lui Szabó.

În *Lăpușnic*, au prădat casele lui Kráinyik, Lázár Imre, Mikelyásza, a lui Munyán Péter, pe acesta l-au picurat cu smoală de a și murit. au prădat și casa lui Bár Sándor, și la o săptămână după această pradă l-au omorât și pe acesta.

În *Bălșești*, au prădat casa lui Bágya Ferentz.

În *Leșnic*, au prădat curțile și casele contesei Teleki, Szeredai Ignátz, Torma Samuel, Gergots, Kozollyai Lajos, Ribiczei.

În *Bircea Mare*, au prădat curțile caselor luminaților Bartsai Péter, Bartsai Lajos, Gyulai Sámuel, au ars grânele în jurul locului numit Gyüreb.

În *Peștișu Mare*, au prădat și ruinat curțile și casele luminaților Türi László, ale soției lui Makrai Sigmond, ale soției lui Vállya Mihály, Szilvási Bálint, Vásárhelyi Sámuel și ale preotului reformat.

În *Tămășara*, au prădat și ruinat curțile caselor luminaților Türi László și ale soției lui Ádám Ribitzei.

În *Peștișu Mic*, au prădat casele soției lui Makrai Sigmond, Makrai György, Péter, László, Rátz și ale lui Hipi.

În *Buitur*, au aprins grădinile în jurul viei lui Kenderesi Miklós.

În *Cincis*, au prădat și în parte au și ars casele lui Csolnokosi László, Lajos și András.

În *Sintămăria Orlea*, au prădat castelele luminatei soții a lui Kendefi Mihály, ale soției lui Kendeffi Sámuel, tot așa au prădat și apoi au dat foc castelului nou al luminatei soții a lui Kendeffi Elek.

În *Nălaț*, au prădat și apoi au ars curtea și casa luminatului domn Nalátzi József.

În *Vad*, au prădat curțile caselor luminatului conte Eszterházi și ale dlui Kendeffi József.

În *Piclișa*, au prădat curtea, casele onoratului Noptsa Elek și ale dlui Váradi László.

În *Unciuc*, au prădat casele onoratului Mara Gergely și Apáti Ádám.

În *Mățești*, au prădat casele lui Kikonya, ale familiei Balia și Ianul.